

Kommunledningskontoret
Tjänsteskrivelse till kommunstyrelsen

Datum:
2024-03-18

Diarienummer:
KSN-2024-00792

Handläggare:
Sofia Venemalm

Yttrande över remisserna *Ut ur utsatthet (SOU 2023:97)* och *Sexuellt utnyttjande i pornografiska syften – en våldsutsatthet som behöver synliggöras (SOU 2023:98)*

Förslag till beslut

Kommunstyrelsen beslutar

1. **att** avge yttrandet i enlighet med ärendets bilaga 1.

Ärendet

Arbetsmarknadsdepartementet har remitterat två betänkanden, *Ut ur utsatthet* och *Sexuellt utnyttjande i pornografiska syften - våldsutsatthet som behöver synliggöras*, till Uppsala kommun för yttrande senast den 24 maj 2024.

Utredningen *Ut ur utsatthet* föreslår ett exitprogram för vuxna personer utsatta för prostitution och människohandel för sexuella ändamål, ett program för barn utsatta för sexuell exploatering och människohandel för sexuella ändamål, samt bedöma hur Sverige lever upp till internationella åtaganden om identifiering, skydd, stöd och återvändande för offer för människohandel.

Utredningen *Sexuellt utnyttjande i pornografiska syften – våldsutsatthet som behöver synliggöras*, syftar till att förbättra kunskapsläget om våld och andra övergrepp mot vuxna, exploatering av barn vid produktion och distribution av pornografi, lämna förslag för att förbättra tillgången till skydd, stöd och vård för såväl vuxna som barn samt analysera brottslighet kopplat till produktion och distribution av pornografi.

Beredning

Ärendet har beretts av kommunledningskontoret i samarbete med socialförvaltningen.

Föredragning

En särskild utredare har på regeringens uppdrag tagit fram ett betänkande, *Ut ur utsatthet*, där det av direktiven framgår att utredningen ska:

- lämna förslag på utformning och organisering av ett exitprogram för vuxna personer utsatta för prostitution och människohandel för sexuella ändamål,
- lämna förslag på utformning och organisering av ett program för barn utsatta för sexuell exploatering och människohandel för sexuella ändamål samt, lämna förslag på lämplig aktör att förvalta ett sådant program, och
- bedöma hur Sverige lever upp till internationella åtaganden om identifiering, skydd, stöd och återvändande för offer för människohandel, och vid behov föreslå åtgärder för att utveckla arbetet.

Syftet med programmen när det gäller vuxna är att stärka identifiering, skydds-, stöd- och vårdinsatser för den som vill lämna prostitution eller som har blivit utsatt för människohandel för sexuella ändamål.

När det kommer till barn är intentionen att stärka det uppsökande och identifierande arbetet med barn utsatta för sexuell exploatering och människohandel för sexuella ändamål men också att säkerställa kedjan av stödinsatser. Uppdraget som gäller barn omfattar även förslag på åtgärder för att de i större omfattning ska ta del av det befintliga skydd, stöd, rehabilitering och vård de har rätt till.

Gällande utredningen, *Sexuellt utnyttjande i pornografiska syften - våldsutsatthet som behöver synliggöras*, har det av direktiven framgått att utredningen ska:

- kartlägga kunskapsläget om våld och andra övergrepp mot vuxna och exploatering av barn, vid produktion eller distribution av pornografi i Sverige.
- föreslå hur tillgången till skydd, stöd och vård kan förbättras.
- analysera brottslighet kopplad till produktion och distribution av pornografi.

Kommunledningskontoret bedömer att båda utredningar är väl underbyggda och att information inhämtats av relevanta aktörer med gedigen kunskap i respektive sakfråga. Uppsala kommun arbetar redan i dag med flera insatser och aktiviteter som knyter an till utredningarnas förslag.

Kommunledningskontoret bedömer att de förslag som utredningen, *Sexuellt utnyttjande i pornografiska syften – en utsatthet som behöver synliggöras*, ligger inom ramen för den kommunala kompetensen och förstärker och förtydligar befintligt uppdrag inom våld i nära relationer. Kommunernas och regionernas ansvar för att erbjuda och förbättra skydd, stöd och vård föreslås av utredningarna finansieras med statliga utvecklingsmedel och bedöms därmed inte vara kostnadsdrivande för kommunen.

Kommunledningskontoret delar utredningarnas bedömning att förslagen kommer att leda till att barn och vuxna som riskerar att utnyttjas i sexuell exploatering och/eller utnyttjas sexuellt i pornografiska syften, eller som redan blivit utsatta, snabbare identifieras, att ett pågående utnyttjande avbryts och att fler barn och vuxna får det skydd, stöd och den rehabilitering och vård de har rätt till.

I det fall utredningarnas lagändringsförslag genomförs och om dessa innebär utökade, ändrade eller överförda uppgifter till den kommunala nivån ska finansieringsprincipen alltid gälla.

Ekonomiska konsekvenser

Att avge yttrandet har inga ekonomiska konsekvenser.

Beslutsunderlag

- Tjänsteskrivelse daterad till den 18 mars 2024
- Bilaga 1, yttrande över remiss av betänkandet Ut ur utsatthet och sexuellt utnyttjande i pornografiska syften – en våldsutsatthet som behöver synliggöras
- Bilaga 2, Ut ur utsatthet SOU 2023:97
- Bilaga 3, Sexuellt utnyttjande i pornografiska syften – en våldsutsatthet som behöver synliggöras SOU 2023:98

Kommunledningskontoret

Joachim Danielsson
Stadsdirektör

Ingela Hagström
Utvecklingsdirektör och
biträdande stadsdirektör

Kommunstyrelsen
YttrandeArbetsmarknadsdepartementet
a.remissvar@regeringskansliet.se
Ert dnr A2024/A2023/01688 och dnr A2023/01703Handläggare:
Sofia Venemalm

Yttrande över remiss Ut ur utsatthet och sexuellt utnyttjande i pornografiska syften - våldsutsatthet som behöver synliggöras SOU 2023:97 samt SOU 2023:98

Arbetsmarknadsdepartementet har remitterat två betänkanden, *Ut ur utsatthet* och *Sexuellt utnyttjande i pornografiska syften - våldsutsatthet som behöver synliggöras*, till Uppsala kommun för yttrande senast den 24 maj 2024.

Uppsala kommun bedömer att båda utredningarna är väl underbyggda och att information inhämtats av relevanta aktörer med gedigen kunskap i respektive sakfråga.

Uppsala kommun delar utredningarnas bedömning att förslagen kommer att leda till att barn och vuxna som riskerar att utnyttjas i sexuell exploatering och/eller utnyttjas sexuellt i pornografiska syften, eller som redan blivit utsatta, snabbare identifieras, att ett pågående utnyttjande avbryts samt att fler barn och vuxna får det skydd, stöd och den rehabilitering och vård de har rätt till.

I det fall utredningarnas lagändringsförslag genomförs och om dessa innebär utökade, ändrade eller överförda uppgifter till den kommunala nivån ska finansieringsprincipen alltid gälla.

Kommunstyrelsen

Erik Pelling
OrdförandeJohn Hammar
Sekreterare

Ut ur utsatthet

*Betänkande av Utredningen om
exitprogram för personer
som är utsatta för prostitution*

Stockholm 2023

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 2023:97

SOU och Ds finns på [regeringen.se](https://www.regeringen.se) under Rättsliga dokument.

Svara på remiss – hur och varför
Statsrådsberedningen, SB PM 2021:1.

Information för dem som ska svara på remiss finns tillgänglig på [regeringen.se/remisser](https://www.regeringen.se/remisser).

Layout: Kommittéservice, Regeringskansliet

Omslag: Elanders Sverige AB

Omslagsbild: del av en målning som ingår i utställningen *Inte ensam – en utställning om sexuella övergrepp*, Ung Utsatt, www.vgregion.se/ungutsatt

Tryck och remisshantering: Elanders Sverige AB, Stockholm 2023

ISBN 978-91-525-0812-1 (tryck)

ISBN 978-91-525-0813-8 (pdf)

ISSN 0375-250X

Till statsrådet Paulina Brandberg

Regeringen beslutade den 7 juli 2022 att uppdra åt en särskild utredare att föreslå ett exitprogram för vuxna personer utsatta för prostitution och människohandel för sexuella ändamål, ett program för barn utsatta för sexuell exploatering och människohandel för sexuella ändamål, samt bedöma hur Sverige lever upp till internationella åtaganden om identifiering, skydd, stöd och återvändande för offer för människohandel (dir. 2022:115).

Till särskild utredare förordnades från och med den 1 augusti 2022 före detta justitiekanslern Anna Skarhed.

Att som sakkunniga biträda utredningen förordnades från och med den 17 november 2022 kanslirådet Charlotte Eklund Rimsten och departementssekreteraren Ida Pettersson.

Att som experter biträda utredningen förordnades från och med den 17 november 2022 seniora åklagaren Anna Arnell, ambassadören Anna Ekstedt, kanslirådet Ola Florin, ordföranden Jacob Flärdh, inspektören Christian Frödén, utredaren Olga Gislén, socionomen Jenny Holmberg, handläggaren Elin Holmgren, universitetslektorn Wanjiku Kaime, utredaren Sofie Kindahl, juristen Li Melander, professor emeritus Sven-Axel Månsson, samordnaren Eva Norstedt, samt verksamhetsansvariga Anna Sander.

Från och med den 21 februari 2023 entledigades departementssekreteraren Ida Pettersson, seniora åklagaren Anna Arnell och juristen Li Melander, och förordnades i stället departementssekreteraren Caroline Hammarberg som sakkunnig, samt seniora åklagaren Anneli Tirud Wallin och juristen Johanna Gillström som experter. Från och med den 2 juni 2023 förordnades utredaren Martina Blombergsson som expert. Juristen Johanna Gillström entledigades från uppdraget som expert från och med den 25 september 2023.

Som huvudsekreterare i utredningen anställdes från och med den 1 september 2022 rådmannen Helena Josefsson. Som sekreterare an-

ställdes från och med den 1 augusti 2022 departementssekreteraren Petra Tammert Seidefors.

Under höstterminen 2022 utförde studenten i statsvetenskap Petronella Ruben Hydén praktik i utredningen.

Utredningens experter och sakkunniga har i allt väsentligt ställt sig bakom utredningens överväganden och förslag. Betänkandet har därför formulerats i vi-form.

Utredningen överlämnar härmed betänkandet Ut ur utsatthet (SOU 2023:97).

Utredningens uppdrag är härmed slutfört.

Göteborg/Stockholm i december 2023

Anna Skarhed

/Helena Josefsson
Petra Tammert Seidefors

Innehåll

Förkortningar	17
Sammanfattning	21
Summary	29
1 Författningsförslag	37
1.1 Förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453).....	37
1.2 Förslag till lag om ändring i utlänningslagen (2005:716)	38
2 Utredningens uppdrag och arbete	41
2.1 Utredningens uppdrag.....	41
2.1.1 En sammanfattning av utredningens direktiv	41
2.1.2 Avgränsningar av uppdraget	42
2.2 Utgångspunkter och begrepp.....	42
2.3 Utredningens arbete	44
2.3.1 Informationsinhämtning.....	44
2.3.2 Expertgrupp	47
2.3.3 Referensgrupper	47
2.3.4 Kontakter med andra utredningar	48
2.3.5 Internationella kontakter	48
3 Internationella åtaganden	51
3.1 Inledning.....	51
3.2 FN.....	52

3.2.1	FN:s konvention om avskaffande av alla former av diskriminering av kvinnor (CEDAW)	52
3.2.2	FN:s deklaration om avskaffande av våld mot kvinnor.....	54
3.2.3	FN:s konvention om barnets rättigheter och dess fakultativa protokoll om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi.....	54
3.2.4	International Labour Organization (ILO).....	60
3.2.5	FN:s protokoll om förebyggande, bekämpande och bestraffande av handel med människor, särskilt kvinnor och barn (Palermoprotokollet).....	61
3.2.6	FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.....	63
3.2.7	Agenda 2030.....	64
3.3	Europarådet.....	64
3.3.1	Europarådets konvention om bekämpande av människohandel.....	64
3.3.2	Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp (Lanzarotekonventionen).....	69
3.3.3	Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet (Istanbulkonventionen).....	71
3.3.4	Europarådets strategi för barnets rättigheter.....	75
3.4	EU.....	76
3.4.1	EU:s människohandelsdirektiv och föregående rambeslut.....	76
3.4.2	EU:s direktiv om bekämpande av sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering av barn och barnpornografi.....	78
3.4.3	EU:s brottsofferdirektiv.....	80
3.4.4	EU:s strategi för barnets rättigheter.....	81
3.4.5	Förslag till förordning för att förebygga och bekämpa sexuella övergrepp mot barn.....	82
3.4.6	Förslag till direktiv om bekämpning av våld mot kvinnor och våld i nära relation.....	84

3.5	Samarbeten	86
3.5.1	Östersjöstaternas råd.....	86
3.5.2	Nordiska ministerrådet	86
3.6	Sammanfattning av Sveriges åtaganden	86
3.6.1	Åtaganden mot kvinnor och barn utsatta för prostitution/sexuell exploatering	87
3.6.2	Särskilda åtaganden mot offer för människohandel.....	88
3.6.3	Särskilda åtaganden mot personer med funktionsnedsättning	90
4	Arbetet mot sexuell exploatering, prostitution och människohandel.....	91
4.1	En förändrad syn på prostitution och utvecklingen av socialt arbete	91
4.2	Kriminaliseringen av sexköp	97
4.3	Straffbestämmelser om koppleri och människohandel.....	99
4.4	Nationella strategier, handlingsplaner och myndighetsuppdrag	100
4.4.1	Nationell strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor.....	101
4.4.2	Jämställdhetsmyndigheten.....	103
4.4.3	Länsstyrelsernas uppdrag.....	104
4.5	Nationella bestämmelser om skydd, stöd, vård och rehabilitering	106
4.5.1	Socialtjänstlagen samt föreskrifter i anslutning till den.....	106
4.5.2	LVU – lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga	117
4.5.3	LVM – lagen om vård av missbrukare i vissa fall.....	118
4.5.4	Hälso- och sjukvårdslagen samt föreskrifter och allmänna råd i anslutning till den.....	118
4.5.5	Samverkansområden för kommuner och regioner	120

4.5.6	Socialstyrelsens utbildningsmaterial om prostitution och människohandel för sexuella ändamål	121
4.5.7	Lagen (1994:137) om mottagande av asylsökande m.fl.....	123
4.5.8	Lagen om hälso- och sjukvård åt asylsökande m.fl.	125
4.5.9	Lagen om hälso- och sjukvård till vissa utlänningar som vistas i Sverige utan nödvändiga tillstånd	125
4.6	Nationell reglering som särskilt tar sikte på offer för människohandel.....	126
4.6.1	Bestämmelser om betänketid och tidsbegränsat uppehållstillstånd i utlänningslagen.....	126
4.6.2	Stödstrukturer för offer för människohandel	128
4.6.3	Vägledning för socialtjänsten om barn i internationell människohandel och exploatering	134
4.7	Pågående lagstiftningsarbete.....	135
4.7.1	Förslag till ny socialtjänstlag	135
4.7.2	Förslag till ny LVU	136
4.7.3	Samsjuklighetsutredningen.....	138
4.7.4	En sammanhållen god och nära vård för barn och unga.....	139
4.7.5	Ett fönster av möjligheter – reglering av skyddat boende.....	140
4.7.6	En uppväxt fri från våld	140
4.7.7	Stärkt stöd till tandvård för våldsutsatta och ökad kontroll över tandvårdssektorn.....	142
4.7.8	Barn och unga i samhällets vård	142
4.7.9	Barns skydd mot sexuella kränkningar samt vissa frågor om brott mot kvinnor och äldre	143

4.8	Regeringsuppdrag på utredningens område	143
4.8.1	Uppdrag till Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, Jämställdhetsmyndig- heten, Migrationsverket och Socialstyrelsen att verka för förbättrad upptäckt av mäns våld mot kvinnor	143
4.8.2	Uppdrag till Socialstyrelsen och SBU att stödjä genomförandet inom vård och omsorg av den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor.....	144
4.8.3	Uppdrag till Socialstyrelsen att stödjä en jämlük och kunskapsbaserad vård för personer utsatta för sexuellt våld	145
5	De som utnyttjas och de som utnyttjar	147
5.1	Omfattningen av prostitution, människohandel för sexuella ändamål och sexuell exploatering av barn.....	147
5.1.1	Omfattningskartläggningar	147
5.1.2	Vuxna som utnyttjas i Sverige	149
5.1.3	Barn som utnyttjas i Sverige	151
5.2	Vilka är de som utnyttjas och vad innebär utnyttjandet för den enskilde?	154
5.2.1	Gemensamma faktorer för personer som utnyttjas	155
5.2.2	Svenska barn och ungdomar	156
5.2.3	Utländska barn och ungdomar	158
5.2.4	Svenska vuxna	159
5.2.5	Utländska vuxna	161
5.2.6	Närstående och medföljande barn.....	163
5.2.7	Behov av skydd, stöd och vård som särskilt efterfrågas.....	164
5.3	Vilka är förövarna – de som betalar	164
5.4	Det är människohandlare, kopplare och grov organiserad brottslighet som tjänar pengar.....	165

6	Forskning, internationell utblick samt nationella exempel.....	169
6.1	Vad säger forskningen om vad som behövs för att kunna lämna prostitution?.....	169
6.1.1	Vägen ut ur prostitution beskrivs som en process	169
6.1.2	Utvärderingar av socialt arbete mot prostitution i Sverige.....	175
6.1.3	Svenska forsknings- och litteraturöversikter	181
6.1.4	Artiklar i tiden efter Jämställdhetsmyndighetens litteraturöversikt, om stöd till den som vill lämna prostitution	190
6.1.5	Pågående forskningsprojekt i Sverige	192
6.2	Nordisk och internationell utblick avseende stöd till utsatta	194
6.2.1	Danmark	194
6.2.2	Finland	199
6.2.3	Island.....	201
6.2.4	Norge	203
6.2.5	Frankrike	205
6.2.6	Spanien.....	211
6.2.7	Belgien	213
6.2.8	Israel.....	215
6.3	Exempel på andra målgrupper med liknande behov	218
6.3.1	Våld i nära relation	218
6.3.2	Hedersrelaterat våld och förtryck	218
6.3.3	Avhopparverksamhet.....	220
6.3.4	Samverkansformer för att förebygga att barn och unga begår brott.....	225
6.3.5	Finansiella samordningsförbund.....	227
7	Skydd, stöd, rehabilitering och vård i dag	231
7.1	Socialtjänstens ansvarsområde.....	231
7.1.1	Sammanfattning av enkätsvar från kommunerna	232
7.1.2	Uppsökande arbete	239

7.1.3	Exempel på kommuner med ett strukturerat arbete mot prostitution, människohandel och sexuell exploatering av barn	241
7.1.4	Specialiserat stöd för vuxna.....	245
7.1.5	Stödverksamheter riktade mot barn och unga.....	246
7.2	Hälso- och sjukvårdens ansvarsområde.....	254
7.2.1	Sammanfattning av enkätsvar från regionerna.....	255
7.2.2	Specialiserat stöd till barn och/eller vuxna.....	259
7.3	Verksamheter som drivs av civilsamhällesorganisationer...	260
7.3.1	Ellencentret	261
7.3.2	Novahuset	261
7.3.3	Ebbamottagningen	262
7.3.4	RFSL Ungdom.....	263
7.3.5	RFSL Stödmottagning.....	263
7.3.6	Talitas rehabiliteringsprogram	263
7.3.7	Exempel på andra civilsamhällesorganisationer ...	265
7.4	Stöd riktat främst till utländska personer.....	266
7.4.1	Återvändandeprogrammet	266
7.4.2	Nationella Stödprogrammet	268
7.5	Brister i stödet och hinder mot att ta del av det	271
7.5.1	Sexuellt exploaterade barn och vuxna upptäcks inte.....	272
7.5.2	Den som är utsatt riskerar att skuldbeläggas av yrkesverksamma och inte ses som våldsutsatt	276
7.5.3	Utsatta personer tackar nej till hjälp	277
7.5.4	Trösklarna till skydd, stöd och vård är höga och väntetiderna till psykiatrin långa.....	278
7.5.5	Brist på vissa typer av skydd, stöd och vård	278
7.5.6	Tillgången till skydd, stöd och vård är ojämnt fördelad över landet.....	279
7.5.7	Påtalade brister i skydd, stöd och vård som erbjuds.....	280
7.5.8	Brister i struktur, samordning, helhetstänkande och långsiktighet	281
7.5.9	Sammanfattande synpunkter	284

7.6	Efterfrågade åtgärder för bättre skydd, stöd och vård	284
7.6.1	Åtgärder som avser barn.....	284
7.6.2	Åtgärder som avser både barn och vuxna	289
8	Sverige uppfyller inte sina internationella åtaganden ...	295
8.1	Personer utsatta för prostitution och barn utsatta för sexuell exploatering	295
8.1.1	Åtaganden.....	295
8.1.2	Sverige uppfyller i dag inte dessa internationella åtaganden	297
8.2	Människohandelsoffer.....	300
8.2.1	Åtaganden.....	300
8.2.2	Sverige uppfyller i dag inte dessa internationella åtaganden	302
9	Inledande överväganden	307
9.1	Gemensamma utgångspunkter för uppdragets tre delar	307
9.2	Kunskapsläget om vägen ut ur prostitution/sexuell exploatering och hindrande faktorer	309
9.3	Brister i skydd, stöd, vård och rehabilitering som erbjuds i dag	311
9.3.1	Vissa delar finns på plats och fungerar.....	311
9.3.2	Områden som behöver åtgärdas.....	313
9.3.3	Områden som särskilt behöver åtgärdas för barn	317
9.3.4	Områden som särskilt behöver åtgärdas för utländska medborgare	318
9.4	Hur kan bristerna åtgärdas.....	319
10	Överväganden och förslag	321
10.1	Vägar in till programmen	322
10.1.1	Specialiserad lågtröskelverksamhet i form av Mikamottagningar kopplade till hälso- och sjukvård.....	323

10.1.2	Specialiserad lågtröskelverksamhet riktad till barn	325
10.1.3	Lättillgänglig information och tydliga kontaktvägar	327
10.1.4	Uppsökande verksamhet och rutiner för att fråga om sexuell exploatering	329
10.2	Utformning och organisering av ett exitprogram för vuxna och ett program för barn	332
10.2.1	Exitprogram för vuxna med en särskilt utsedd samordnare, tvärprofessionell grupp och en individuell plan.....	334
10.2.2	Program för barn med en särskilt utsedd samordnare, tvärprofessionell grupp och en individuell plan	339
10.2.3	Ett tidsbegränsat uppehållstillstånd kopplat till upprättande och genomförande av en individuell plan.....	345
10.2.4	Möjlighet för kommuner att ansöka om ersättning för kostnader i individärenden	351
10.3	Åtgärder som krävs för att exitprogram för vuxna, program för barn och vägar in till dessa ska bli verklighet.....	353
10.3.1	Utredningens målgrupper behöver lyftas fram i 5 kap. 11 § SoL	353
10.3.2	Socialstyrelsen ska få i uppdrag att ta fram stöd för rättstillämpningen med anledning av ändringen i SoL.....	358
10.3.3	Socialstyrelsen, Jämställdhetsmyndigheten och länsstyrelserna ska verka för att alla kommuner ska kunna erbjuda exitprogram och program för barn samt för att kommuner och regioner ska utveckla specialiserad lågtröskelverksamhet. Socialstyrelsen ska förvalta programmet för barn.....	363
10.3.4	Utvecklingsmedel till kommuner och regioner öronmärkta för utredningens målgrupper	366

10.3.5	Särskilda barnkoordinatorer och förstärkt finansiering av regionkoordinatorerna för att stödja den lokala nivån.....	367
10.3.6	Vård- och behandlingsformer inom hälso- och sjukvård samt socialtjänstinsatser behöver utvecklas	369
10.3.7	Vi föreslår inget samlat nationellt kunskapscentrum men en översyn och förstärkning av uppdragen till Uppsala universitet och Linköpings universitet samt utvecklad samverkan mellan alla inblandade aktörer	370
10.3.8	Kvinnofridslinjen och information riktad till utsatta bör utvecklas och stärkas.....	375
10.3.9	Kontaktvägar till stöd för barn och unga utifrån deras åsikter och erfarenheter	376
10.3.10	Metoder för uppsökande verksamhet behöver utvecklas	378
10.3.11	Rutiner för att fråga om våld samt bedömningsmetoder behöver utvecklas	380
11	Avslutande överväganden avseende offer för människohandel för sexuella ändamål och rättsliga hinder mot att lämna prostitution	383
11.1	Bedömningen av hur Sverige lever upp till internationella åtaganden om identifiering, skydd, stöd och återvändande för offer för människohandel för sexuella ändamål	383
11.2	Bedömningen av om det finns rättsliga hinder för personer att lämna prostitution och åtgärder för att i så fall komma till rätta med dessa	385
11.2.1	Målsägandestatus.....	385
11.2.2	Avvisning.....	387
11.2.3	Ekonomiskt bistånd.....	387
11.2.4	Beskattningsmetoder av inkomster från prostitution	388
11.3	Avslutande synpunkter	390

12	Ikraftträdande och övergångsbestämmelser	391
12.1	Ikraftträdande	391
12.2	Övergångsbestämmelser.....	391
13	Konsekvenser av utredningens förslag	393
13.1	Alternativa lösningar i förhållande till föreslagna lagändringar.....	394
13.2	Konsekvenser för utredningens målgrupper	395
13.2.1	Konsekvenser för barn	395
13.2.2	Konsekvenser för vuxna.....	396
13.2.3	Konsekvenser för hbtqi-personer, personer med funktionsnedsättning, skadligt bruk eller beroende eller med andra svårigheter	397
13.3	Ekonomiska konsekvenser	398
13.3.1	Konsekvenser av ändringen i socialtjänstlagen	399
13.3.2	Samverkan i specialiserade lågtröskelverksamheter och tvärprofessionell samordning av insatser	400
13.3.3	Utveckling av vård- och behandlingsformer inom hälso- och sjukvård samt socialtjänstinsatser	402
13.3.4	Konsekvenser av ändringen i utlänningslagen och kostnaden för stöd vid uppehållstillstånd kopplat till en exitplan.....	403
13.3.5	Kostnader för genomförande av individuella planer i program som inte är kopplade till tidsbegränsade uppehållstillstånd	406
13.3.6	Uppdragen till Socialstyrelsen	408
13.3.7	Uppdragen till Jämställdhetsmyndigheten och länsstyrelserna.....	409
13.3.8	Uppdragen till Uppsala och Linköpings universitet.....	410
13.3.9	Uppdraget till Barnombudsmannen.....	411
13.3.10	Uppdraget till Polismyndigheten	411
13.3.11	Finansiering.....	411
13.4	Konsekvenser för den kommunala självstyrelsen	413

13.5	Konsekvenser för jämställdhet	414
13.6	Konsekvenser för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet	414
13.7	Samhällsekonomiska konsekvenser.....	415
14	Författningskommentar	419
14.1	Förslaget till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)	419
14.2	Förslaget till lag om ändring i utlänningslagen (2005:716)	420
Bilaga		
Bilaga 1	Kommittédirektiv 2022:115.....	425

Förkortningar

ADAD	Adolescent Drug Abuse Diagnosis
ANOVA	Andrologi, Sexualmedicin, Transmedicin
Barnkonventionen	Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter
BESAM	Behandlings- och samtalsmottagningen
BO	Barnombudsmannen
Brå	Brottsförebyggande rådet
BUP	Barn- och ungdomspsykiatri
CAP International	Coalition for the Abolition of Prostitution
CEDAW	Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women
CBSS	Council of the Baltic Sea States
CTI	Critical Time Intervention
CVE	Center mot våldsbejakande extremism
ECPAT	End Child Prostitution, Child Pornography and Trafficking in Children for Sexual Purposes
EES	Europeiska ekonomiska samarbetsområdet
EU	Europeiska unionen
FN	Förenta nationerna

Forte	Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd
FSUM	Föreningen för Sveriges ungdomsmottagningar
GRETA	Group of Experts on Action against Trafficking in Human Beings
GREVIO	Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence
HSL	hälso- och sjukvårdslagen (2017:30)
HVB	hem för vård eller boende
IOM	International Organization for Migration
Istanbulkonventionen	Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet
KAST	köpare av sexuella tjänster
Lanzarotekonventionen	Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp
LVM	Lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall
LVU	Lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
MFD	Myndigheten för delaktighet
MUCF	Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor
Människohandelsdirektivet	Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/36/EU av den 5 april 2011 om förebyggande och bekämpande av människohandel, om skydd av dess offer och om ersättande av rådets rambeslut 2002/629/RIF

NCH	Nationellt centrum mot hedersrelaterat våld och förtryck
NCK	Nationellt centrum för kvinnofrid
NSP	Nationellt Stödprogram
NSPM	Nationella samordningen mot prostitution och människohandel
NMT	Nationellt metodstödsteam mot prostitution och människohandel
NRM	National Referral Mechanism
OKSE	Organisationerna mot kommersiell sexuell exploatering av barn
OSSE	Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa
Palermoprotokollet	FN:s protokoll om förebyggande, bekämpande och bestraffande av handel med människor, särskilt kvinnor och barn
PTSD	posttraumatiskt stressyndrom
RSS	regionala samverkans- och stödstrukturer
SBU	Statens beredning för medicinsk och social utvärdering
SCB	Statistikmyndigheten
SEXIT	Sexual health identification tool
SIG	sociala insatsgrupper
SIP	samordnad individuell plan
SiS	Statens institutionsstyrelse
SKR	Sveriges Kommuner och Regioner
SoL	socialtjänstlagen (2001:453)
SRHR	sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter

VKV

Västra Götalandsregionens
kompetenscentrum om våld i nära
relationer

WONSA

world of no sexual abuse

Sammanfattning

Vårt uppdrag

Utredningens direktiv beslutades den 7 juli 2022. Av direktiven framgår att utredningen ska

- lämna förslag på utformning och organisering av ett exitprogram för vuxna personer utsatta för prostitution och människohandel för sexuella ändamål,
- lämna förslag på utformning och organisering av ett program för barn utsatta för sexuell exploatering och människohandel för sexuella ändamål, samt lämna förslag på lämplig aktör att förvalta ett sådant program, och
- bedöma hur Sverige lever upp till internationella åtaganden om identifiering, skydd, stöd och återvändande för offer för människohandel, och vid behov föreslå åtgärder för att utveckla arbetet.

Syftet med programmen när det gäller vuxna är att stärka identifiering, skydds-, stöd- och vårdinsatser för den som vill lämna prostitution eller som har blivit utsatt för människohandel för sexuella ändamål och när det gäller barn att stärka det uppsökande och identifierande arbetet med barn utsatta för sexuell exploatering och människohandel för sexuella ändamål samt att säkerställa kedjan av stödinsatser. I den del uppdraget gäller barn har det också omfattat att föreslå åtgärder för att de i större omfattning än i dag ska kunna ta del av det befintliga skydd och stöd, samt den rehabilitering och vård som barn har rätt till.

Gemensamma utgångspunkter för uppdragets tre delar

De som utnyttjas och de som utnyttjar

Personer som köper sex är framför allt män, medan de som utnyttjas i sexuell exploatering, prostitution och människohandel för sexuella ändamål främst är kvinnor och flickor. En stor del av de som utnyttjas i prostitution i Sverige är migranter. I särskilt utsatta eller sårbara grupper, exempelvis LVU-placerade flickor och pojkar, transpersoner och personer med intellektuella funktionsnedsättningar, är det fler som har erfarenhet av att utföra sexuella handlingar mot ersättning än i befolkningen i övrigt. Utnyttjande i prostitution innefattar ofta tvång eller olika former av våld och påverkar ofta den psykiska hälsan hos den som utnyttjas. De personer som utnyttjas i prostitution har ofta varit utsatta för våld eller övergrepp tidigare i livet.

Kontakterna vid sexköp knyts i dag framför allt via internet. Utredningens målgrupper utnyttjas inte bara av de personer som betalar för sex, utan också av de människohandlare, kopplare och andra organisatörer som på olika sätt drar ekonomisk fördel av utnyttjandet. Såväl i Sverige som inom EU utgör prostitution och människohandel för sexuella ändamål en viktig inkomstkälla för organiserad brottslighet och Polismyndigheten har i en rapport från 2023 angett att omfattningen av människohandel för sexuella ändamål och prostitution i Sverige bör betraktas som mycket oroande både ur ett brottsbekämpande- och ett brottsofferperspektiv.

Brister i identifiering, skydd, stöd och vård gör att Sverige inte kan anses uppfylla sina internationella åtaganden

Sverige har genom olika konventioner och internationella instrument åtagit sig att ge kvinnor utsatta för våld, barn utsatta för våld eller sexuell exploatering samt människohandelsoffer skydd, samt olika typer av stöd, vård och rehabilitering. För att sådan hjälp ska kunna erbjudas krävs att offren identifieras.

De kontakter vi har haft under utredningen med utsatta, anhöriga, yrkesverksamma och civilsamhällesorganisationer som möter målgrupperna, har bekräftat vad som framkommit i tidigare rapporter och undersökningar om att det finns allvarliga brister i det nuvarande stödet till den som behöver hjälp att ta sig ur sexuell exploa-

tering, prostitution eller människohandel för sexuella ändamål. Bristerna rör framför allt identifiering, kunskap om utsattheten och bemötande, tillgången till icke-akut vård och traumabehandling, tillgången till vård utanför storstadsområdena, samt ansvarsfördelning och samordning mellan myndigheter. Enkät svar från kommuner och regioner till utredningen visar att kunskapen och medvetenheten om utsattheten generellt är låg. Vi bedömer att bristerna i identifiering, skydd, stöd och vård är sådana att Sverige inte kan anses leva upp till internationella åtaganden mot utredningens målgrupper.

Våra förslag

Specialiserad lågröskelverksamhet, lättillgänglig information och kontaktvägar, identifiering genom frågor och uppsökande arbete

Det finns en rad hindrande faktorer för den som är utnyttjad att berätta om sin utsatthet och söka hjälp. Vägarna till stöd behöver därför vara lättillgängliga och ha låga trösklar. Vi föreslår att specialiserad lågröskelverksamhet riktad till målgrupperna utvecklas i varje län, och att den ska kunna erbjuda behandling av PTSD, anpassad för målgruppernas komplexa problematik.

Det behöver finnas samlad och lättillgänglig information om var den som behöver hjälp kan få stöd och vård och vilket stöd och vilken vård som finns att tillgå. Det behöver också finnas kontaktvägar tydligt riktade till utredningens målgrupper och som kan ge information, inledande stöd och motivation samt hänvisa vidare.

Det uppsökande, upptäckande och identifierande arbetet behöver stärkas, bland annat genom utökad samverkan mellan polis, socialtjänst och civilsamhälle. Yrkesverksamma inom framför allt skola, socialtjänst och hälso- och sjukvård behöver också ha tydliga rutiner för att kunna ställa frågor om sexuell utsatthet för att upptäcka utsatthet bland barn och vuxna de kommer i kontakt med.

Individuellt utformade exitprogram och program för barn med tvärprofessionell samordning och en person som följer genom hela processen

Forskning visar att vägen ut ur utsatthet är en process som för att vara framgångsrik kan kräva samordning av en rad olika insatser under en längre tid och på flera områden. Det kan handla om trauma-behandling, olika typer av vård, försörjningsmöjligheter, skydd och boende. Det gäller både vuxna och barn. De program vi föreslår avser att möta de komplexa behoven hos utsatta personer som behöver och vill ha mer omfattande och samordnad hjälp för att ta sig ur utsattheten än som kan ges vid specialiserad lågröskelverksamhet.

Vi föreslår att *vuxna*, som behöver och vill ha hjälp för att kunna lämna utnyttjande i prostitution eller människohandel för sexuella ändamål, ska erbjudas *ett individuellt utformat exitprogram*. Barn har rätt till och behöver skydd och stöd för att ta sig ur utnyttjande i sexuell exploatering eller människohandel för sexuella ändamål och ska därför erbjudas *ett för barnet individuellt utformat program* för att säkerställa kedjan av stöd- och vårdinsatser. För både barn och vuxna ska socialtjänsten, genom en utsedd *samordnare* i den kommun som enligt ansvarsfördelningsreglerna i socialtjänstlagen är ansvarig för barnet eller den vuxne, upprätta *en individuell plan för exitprocessen*. Planen ska utformas efter samråd i en för barnet eller den vuxne *särskilt sammansatt tvärprofessionell grupp*. Socialtjänsten ska vidare erbjuda barnet eller den vuxne en särskild *stödperson* som ska finnas med genom hela exitprocessen. Den individuella planen ska vara långsiktig och innehållet ska utformas med hänsyn till barnets eller den vuxnes särskilda förutsättningar och behov. Den ska innefatta de aktörer och åtgärder som behövs för att den som är vuxen varaktigt ska kunna lämna sin utsatta situation och etablera sig i en ny socialt och ekonomiskt hållbar tillvaro. För ett barn ska planen innefatta de aktörer och åtgärder som behövs i det enskilda fallet för att barnet ska få omedelbart skydd och varaktigt stöd, samt vård och rehabilitering för att ta sig ur exploateringen. Den individuella planen och den tvärprofessionella gruppen ska både för barn och vuxna under processens gång kunna anpassas till nya eller ändrade behov.

Tidsbegränsat uppehållstillstånd kopplat till en individuell plan för exitprocessen

Den som inte är svensk medborgare och inte har uppehållstillstånd eller annan uppehållsrätt som ger tillgång till insatser och vård från socialtjänst och hälso- och sjukvård kan behöva ett tidsbegränsat uppehållstillstånd för att kunna få del av samordnat stöd i ett individuellt utformat program. Den som ska återvända till sitt hemland, eller ett annat EU-land enligt Dublinförordningen, behöver stöd och planering inför återvändandet för att inte hamna i en ny situation av utnyttjande. För att Sverige bättre ska leva upp till internationella åtaganden mot våldsutsatta och offer för människohandel för sexuella ändamål föreslår vi att det i 5 kap. 15 § utlänningslagen införs en möjlighet för socialnämnden att ansöka om ett tidsbegränsat uppehållstillstånd (minst sex månader med möjlighet till förlängning upp till två år) för en utlänning, om det behövs för att en individuell plan för att lämna utnyttjande i sexuell exploatering, prostitution eller människohandel för sexuella ändamål ska kunna upprättas och genomföras.

Möjlighet för kommuner att ansöka om ersättning för kostnader i individärenden

Den som vill lämna sexuell exploatering, prostitution eller människohandel för sexuella ändamål kan behöva omfattande och långvariga insatser till kostnader som ansvarig kommun kan ha svårt att bära. För att ge alla i utredningens målgrupper, både vuxna och barn, möjlighet till en fungerande exitprocess på lika villkor föreslår vi att den kommun som ansvarar för upprättande och genomförande av en svensk eller utländsk persons individuella plan för att lämna utnyttjande i sexuell exploatering, prostitution eller människohandel för sexuella ändamål ska kunna ansöka om ersättning av statliga medel för kostnaderna för genomförandet av insatser i planen, i de fall kostnaderna inte ersätts av Migrationsverket. Vi föreslår att Socialstyrelsen ska besluta om och betala ut dessa statliga medel.

Åtgärder för att exitprogram och program för barn samt vägar in till dessa ska bli verklighet

Med hänsyn till de konstaterade bristerna i identifiering, skydd, stöd, vård och rehabilitering, bedömer vi att målgruppernas våldsutsatthet och egenskap av brottsoffer behöver tydliggöras. Vi föreslår därför ett *tillägg till 5 kap. 11 § socialtjänstlagen* där det tydliggörs att socialnämnden ansvarar för att personer som utnyttjas eller har utnyttjats i sexuell exploatering, prostitution, eller människohandel för sexuella ändamål får det stöd och den hjälp de behöver för att förändra sin situation.

Vi föreslår vidare att Socialstyrelsen ges i uppdrag att, med anledning av förtydligandet i 5 kap. 11 § socialtjänstlagen, ta fram *stöd för rättstillämpningen* när det gäller socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens ansvar för identifiering, skydd, stöd, vård och rehabilitering för personer i målgrupperna, inklusive att se över behov av och förutsättningar för att ta fram föreskrifter som preciserar socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens ansvar.

Vidare föreslås Socialstyrelsen, Jämställdhetsmyndigheten och länsstyrelserna ges i uppdrag att *verka för att kommuner ska kunna erbjuda de föreslagna programmen och för utveckling av specialiserad lågtröskelverksamhet* för utredningens målgrupper. Detta föreslås ske i nära samverkan med SKR. Socialstyrelsen föreslås ges i uppdrag att *förvalta den föreslagna modellen för program för barn*.

Vi föreslår att kommuner och regioner ska få möjlighet att söka *utvecklingsmedel* för att utveckla arbetsformer för att kunna erbjuda föreslagna program samt säkerställa tillgången till specialiserad lågtröskelverksamhet i varje län.

För att säkerställa kompetensstöd till den lokala nivån, föreslår vi att Jämställdhetsmyndigheten och länsstyrelserna ska ges i uppdrag att verka för att en *särskild regionkoordinator för barn* inrättas i varje polisregion och att det i Jämställdhetsmyndighetens instruktion förs in att myndigheten ska samordna arbetet med regionkoordinatorerna på nationell nivå.

Vi lämnar dessutom förslag om

- avsättning av medel till forskning för att utveckla för målgrupperna anpassade vård- och behandlingsformer, samt socialtjänstinsatser, inklusive boendeformer,

- förstärkning av den nationella stödtelefonen för våldsutsatta, Kvinnofridslinjen, och samlad och tydlig information riktad till vuxna i målgrupperna,
- att barns och ungas åsikter och erfarenheter ska inhämtas för att information om och kontaktvägar till stöd för barn ska kunna utformas på ett lämpligt och effektivt sätt,
- implementering av en metod för traumamedveten uppsökande verksamhet, som är under utveckling hos Polismyndigheten, och utveckling av socialt uppsökande arbetet på internet mot utsatta barn och vuxna, samt
- översyn och komplettering av rutiner för att fråga om våld och metoder för att bedöma risker och skyddsbehov.

Konsekvenser av förslagen

Vi bedömer att förslagen till ändringar i socialtjänstlagen och utlänningslagen är nödvändiga för att komma till rätta med de brister vi har konstaterat i fråga om identifiering, skydd, stöd och vård och att nuvarande brister skulle kvarstå utan dessa ändringar. Förslagen påverkar inte den kommunala självstyrelsen.

Förslagen förväntas leda till att barn som riskerar att utnyttjas i sexuell exploatering eller som redan blivit utsatta, snabbare och oftare än i dag identifieras, att ett pågående utnyttjande avbryts snabbare och att fler barn får det skydd och stöd och den rehabilitering och vård de har rätt till. Barns rättigheter kommer därmed att tillgodoses i större utsträckning än i dag. Vuxna som behöver hjälp för att kunna lämna prostitution eller människohandel för sexuella ändamål förväntas oftare än i dag få sådan hjälp och det skydd och stöd och den vård de har rätt till, samt när det är aktuellt, ett tryggt återvändande och återintegrering som innebär att de inte på nytt hamnar i en situation av utnyttjande. Även för hbtqi-personer och för personer med funktionsnedsättning, skadligt bruk eller beroende eller med andra svårigheter, vilka i dag är i högre grad än andra utsatta för sexuell exploatering, förväntas förslagen leda till samma förbättringar som för övriga barn och vuxna i målgrupperna.

När det gäller ekonomiska konsekvenser, innebär förslagen vissa ökade kostnader för staten framför allt för utvecklingsmedel och

statlig ersättning i individärenden. Förslagen förväntas dock bidra till att uppfylla bland annat de jämställdhetspolitiska delmålen om jämställd hälsa och att mäns våld mot kvinnor ska upphöra. De kan också förväntas bidra till att förhindra att brottsoffer utsätts för nya brott och verkar därmed brottsförebyggande. De förväntas även leda till förbättrade möjligheter att lagföra personer inom grov organiserad brottslighet för brott som människohandel och koppleri, där lagföringsgraden i dag är mycket låg. Förslagen sammantagna förväntas ge positiva samhällsekonomiska konsekvenser genom att våldsutsatta personer får effektivt skydd och stöd samt vård som gör att de kan återhämta sig och därefter bidra till och generera inkomster för samhället, samt genom att minska en viktig inkomstkälla för grov organiserad brottslighet. Vi bedömer därför att våra förslag i ett längre perspektiv kommer att leda till stora samhällsekonomiska vinster.

Summary

Our remit

The terms of reference of the inquiry were laid down on 7 July 2022. They state that the inquiry shall:

- submit proposals for the design and organisation of an exit programme for adult victims of prostitution and human trafficking for sexual purposes,
- submit proposals for the design and organisation of a programme for child victims of sexual exploitation and human trafficking for sexual purposes, and for a suitable actor to manage such a programme,
- assess how well Sweden is fulfilling its international commitments on the identification, protection, support and return of victims of human trafficking and propose measures to improve this where necessary.

The aim of the programmes for adults is to enhance identification, protection, support and care measures for those wishing to escape prostitution or who have been trafficked for sexual purposes, while the programmes for children are to enhance outreach and identification work with child victims of sexual exploitation and human trafficking for sexual purposes and ensure that a chain of support measures is in place. Regarding children, the remit also included proposing measures to enable them to benefit from existing protection and support, as well as the rehabilitation and care to which they are entitled to a greater extent than at present.

Points of departure shared by all three parts of the remit

Those who are exploited and those who exploit

Individuals who purchase sex are mainly men, while the victims of sexual exploitation, prostitution and human trafficking for sexual purposes are mainly women and girls. A large proportion of those exploited in prostitution in Sweden are migrants. Particularly exploited or vulnerable groups, such as girls and boys placed in care under the Care of Young Persons Act, transgender people and people with intellectual disabilities, have more experience of performing sexual acts for money than the general population. Exploitation in prostitution often involves coercion or various forms of violence and often affects the mental health of the person exploited. Those individuals exploited in prostitution have often been victims of violence or abuse earlier in life.

Today, contact in order to purchase sex is mainly made online. The target groups of the inquiry are not only exploited by those who pay for sex, but also by traffickers, procurers and other organisers who benefit financially from the exploitation in various ways. Both in Sweden and within the EU, prostitution and human trafficking for sexual purposes constitute an important source of income for organised crime, and in a 2023 report, the Swedish Police Authority stated that the prevalence of human trafficking for sexual purposes and prostitution in Sweden should be considered very worrying from both a law enforcement and a victim of crime perspective.

Shortcomings in identification, protection, support and care mean that Sweden cannot be considered to be fulfilling its international obligations

Through various conventions and international instruments, Sweden has undertaken to provide protection, as well as various types of support, care and rehabilitation, to women who are victims of violence, child victims of violence or sexual exploitation and victims of human trafficking. The provision of such assistance requires that victims are identified.

The contact we had during the inquiry with victims, relatives, professionals and civil society organisations that engage with the target

groups confirmed what emerged in previous reports and studies, i.e. that there are serious shortcomings in the current support available to those who need help to escape sexual exploitation, prostitution or human trafficking for sexual purposes. These shortcomings relate in particular to identification, knowledge of exploitation and treatment of victims, access to non-emergency care and trauma treatment, access to care outside metropolitan areas, and allocation of responsibilities and coordination between government agencies. Survey responses provided to the inquiry by municipalities and regions show that knowledge and awareness of exploitation is generally low. In our assessment, the shortcomings in identification, protection, support and care are such that Sweden cannot be considered to be fulfilling its international commitments to the target groups of the inquiry.

Our proposals

Specialised low-threshold activities, easily accessible information and contact channels, identification by means of questions and outreach work

There are a number of factors that prevent victims of exploitation from disclosing this state of affairs and seeking help. Pathways to support therefore need to be easily accessible and have low thresholds. We propose that specialised low-threshold activities aimed at the target groups be developed in each county, with the capacity to offer treatment for PTSD, adapted to the complexity of the problems present in the target groups.

There needs to be comprehensive and easily accessible information about where those in need of assistance can access support and care, and about what support and care is available. Contact channels also need to be available, clearly targeted to the target groups of the inquiry and able to provide information, initial support and motivation and make referrals.

Outreach, detection and identification efforts need to be strengthened, including through greater collaboration between the police, social services and civil society. Professionals, particularly in schools, social services and the health service, also need to have clear procedures in place for asking questions about sexual exploitation in order

to detect victims among children and adults with whom they come into contact.

Individually designed exit programmes and programmes for children with multidisciplinary coordination and a single person accompanying them throughout the entire process

Research shows that escaping exploitation is a process that, in order to be successful, may require the coordination of a variety of measures over a long period, and in several areas. This may include treatment for trauma, different types of care, opportunities to earn a living, protection and housing. This applies to both adults and children. The programmes we propose are intended to meet the complex needs of victims who want and need more comprehensive and coordinated assistance to escape exploitation than can be provided by specialised low-threshold activities.

We propose that *adults* who want and need help to escape exploitation in prostitution or human trafficking for sexual purposes be offered *an individually designed exit programme*. Children have the right to and need protection and support to escape sexual exploitation or human trafficking for sexual purposes and shall therefore be offered *an individually designed programme* to ensure a chain of support and care measures are in place. Where both children and adults are concerned, social services must draw up *an individual plan for the exit process* via a designated *coordinator* in the municipality responsible for the child or adult under the rules regarding allocation of responsibilities in the Swedish Social Services Act. The plan shall be drawn up after consultation in a *multidisciplinary team specifically designed* for the child or adult. Social services shall also offer the child or adult a designated *support person* who will be present throughout the exit process. The individual plan is to take a long-term approach and its content is to be designed to take into account the particular circumstances and needs of the child or adult concerned. It is to incorporate the actors and measures necessary to enable the adult to permanently escape their exploitative situation and establish a new socially and financially sustainable life for themselves. Where children are concerned, the plan is to incorporate the actors and measures necessary in each individual case to provide the child with immediate protection and permanent support, as well as care and reha-

bilitation to escape exploitation. In the case of both children and adults, it must be possible for the individual plan and the multidisciplinary team to be adapted to new or changing needs over the course of the process.

Temporary residence permit linked to an individual plan for the exit process

A person who is not a Swedish citizen and does not have a residence permit or other right of residence that provides access to measures and care from social services and the health service may require a temporary residence permit so that they can receive coordinated support in an individually designed programme. People returning to their home country, or to another EU country under the Dublin Regulation, need support and planning prior to their return in order to avoid a new exploitative situation. In order for Sweden to better meet its international commitments to victims of violence and human trafficking for sexual purposes, we propose that Chapter 5, Section 15 of the Aliens Act include the possibility for the social welfare committee to apply for a temporary residence permit (at least six months with the possibility of extension up to two years) for an alien, if this is necessary in order for an individual plan for escaping sexual exploitation, prostitution or human trafficking for sexual purposes to be drawn up and implemented.

Opportunity for municipalities to apply for reimbursement of costs in individual cases

People wishing to escape sexual exploitation, prostitution or human trafficking for sexual purposes may need extensive and long-term measures at costs that the responsible municipality may find difficult to bear. In order to give everyone in the inquiry's target groups, both adults and children, the opportunity to access a functioning exit process on equal terms, we propose that the municipality responsible for drawing up and implementing a Swedish or foreign national's individual plan to escape sexual exploitation, prostitution or human trafficking for sexual purposes be able to apply for reimbursement from public funds for the costs of implementing the measures in the

plan, in cases where the costs are not reimbursed by the Swedish Migration Agency. We propose that the National Board of Health and Welfare decide on and disburse these public funds.

Measures to make exit programmes, programmes for children and pathways towards them a reality

In view of the shortcomings observed in identification, protection, support, care and rehabilitation, it is our assessment that the target groups' vulnerability to violence and their status as victims of crime need to be clarified. We therefore propose an *addendum to Chapter 5, Section 11 of the Social Services Act*, which clarifies that the social welfare committee is responsible for ensuring that people who are or have been victims of sexual exploitation, prostitution or human trafficking for sexual purposes receive the support and help they need to change their situation.

We also propose that the National Board of Health and Welfare, due to the clarification in Chapter 5, Section 11 of the Social Services Act, be tasked with developing *support for the application of the law* with regard to the responsibility of social services and health care for the identification, protection, support, care and rehabilitation of persons in the target groups, including reviewing needs and conditions for drafting regulations that specify the responsibilities of social services and the health service.

It is also proposed that the National Board of Health and Welfare, the Swedish Gender Equality Agency and the county administrative boards be tasked with *working to ensure that municipalities are able to offer the proposed programmes and to develop specialised low-threshold activities* for the inquiry's target groups. It is proposed that this be carried out in close cooperation with the Swedish Association of Local Authorities and Regions. It is proposed that the National Board of Health and Welfare be tasked with *managing the proposed model for programmes for children*.

We propose that municipalities and regions be able to apply for *development funds* to develop working methods for offering the proposed programmes and secure access to specialised low-threshold activities in each county.

In order to ensure skills support at local level, we propose that the Swedish Gender Equality Agency and the county administrative

boards be tasked with promoting the establishment of a *special regional coordinator for children* in each police region, and that the instructions for the Swedish Gender Equality Agency include a requirement for the agency to coordinate the work of the regional coordinators at national level.

We also submit proposals regarding:

- allocating funds for research to develop forms of care and treatment adapted to the target groups, as well as social service measures, including forms of housing,
- strengthening *Kvinnofridslinjen*, the national helpline for victims of threats or physical, psychological or sexual violence, and providing clear and comprehensive information aimed at adults in the target groups,
- seeking the views and experiences of children and young people in order to design appropriate and effective information on support for children and support pathways,
- implementing a methodology for trauma-informed outreach activities being developed by the Swedish Police Authority, and developing online social outreach initiatives for child and adult victims, and
- reviewing and supplementing procedures for asking questions about violence, and methods for assessing risks and protection needs.

Impact of the proposals

In our assessment, the proposed amendments to the Social Services Act and the Aliens Act are necessary to address the shortcomings we have identified in terms of identification, protection, support and care, and the current shortcomings would persist without these amendments. The proposals do not affect local government autonomy.

The proposals are expected to lead to more rapid and more frequent identification of children who are at risk of becoming victims of sexual exploitation or who have already been exploited, to faster cessation of ongoing exploitation, and to more children receiving the protection, support, rehabilitation and care to which they are entit-

led. Children's rights will thus be more fully realised than at present. It is expected that adults who need assistance to escape prostitution or human trafficking for sexual purposes will receive such assistance more often than is currently the case, and the protection, support and care to which they are entitled, as well as, where appropriate, safe return and reintegration such that they do not find themselves in another exploitative situation. The proposals are also expected to lead to the same improvements for LGBTIQI people and for people with disabilities, people abusing or addicted to substances or people with other difficulties; these groups currently being more vulnerable to sexual exploitation than others.

In terms of financial consequences, the proposals entail a certain increase in costs for the state, particularly in terms of development funds and state compensation in individual cases. However, the proposals are expected to contribute to achieving the gender equality policy sub-goals of equal health and an end to men's violence against women. They can also be expected to help prevent victims from being subjected to additional criminal acts, thus having a crime prevention effect. They are also expected to improve the ability to prosecute people involved in serious organised crime for crimes such as human trafficking and procuring, where prosecution rates are currently very low. Overall, the proposals are expected to have a positive economic impact by providing victims of violence with effective protection, support and care to enable them to recover and subsequently contribute to and generate income for society, and by reducing a major source of income for serious organised crime. It is therefore our assessment that our proposals will lead to major economic benefits in the longer term.

1 Författningsförslag

1.1 Förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)

Härigenom föreskrivs i fråga om socialtjänstlagen (2001:453) att 5 kap. 11 § ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 kap.

11 §

Till socialnämndens uppgifter hör att verka för att den som utsatts för brott och dennes närstående får stöd och hjälp.

Socialnämnden ska särskilt beakta att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp av närstående kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation.

Socialnämnden ansvarar för att personer som utnyttjas eller har utnyttjats i sexuell exploatering, prostitution eller människohandel för sexuella ändamål får det stöd och den hjälp de behöver för att förändra sin situation.

Socialnämnden ansvarar för att ett barn, som utsatts för brott, och dennes närstående får det stöd och den hjälp som de behöver.

Socialnämnden ska också särskilt beakta att ett barn som bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående är offer för brott och ansvara för att barnet får det stöd och den hjälp som barnet behöver.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2025.

1.2 Förslag till lag om ändring i utlänningslagen (2005:716)

Härigenom föreskrivs i fråga om utlänningslagen (2005:716) att 5 kap. 15 § ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 kap.

15 §

Ett tidsbegränsat uppehållstillstånd om minst sex månader ska ges till en utlänning som vistas här, om

1. det behövs för att förundersökning eller huvudförhandling i brottmål ska kunna genomföras,

2. utlänningen klart visat sin vilja att samarbeta med de brottsutredande myndigheterna,

3. utlänningen brutit alla förbindelser med de personer som är misstänkta för brott som förundersökningen avser, och

4. hänsyn till den allmänna ordningen och säkerheten inte talar emot att tillstånd beviljas.

Om utlänningen vill ha betänketid för att återhämta sig och för att kunna ta ställning till om han eller hon vill samarbeta med de brottsutredande myndigheterna, ska ett tidsbegränsat uppehållstillstånd om 30 dagar meddelas om de förutsättningar som anges i första stycket 1 och 4 är uppfyllda.

Ett tidsbegränsat uppehållstillstånd om minst sex månader ska också ges till en utlänning som vistas här, om det behövs för att en individuell plan för att lämna sexuell exploatering, prostitution eller människohandel för sexuella ändamål ska kunna upprättas av socialtjänsten och genomföras och om de förutsättningar som anges i första stycket 4 är uppfyllda.

Ett uppehållstillstånd som meddelats enligt första stycket får förlängas om de förutsätt-

Ett uppehållstillstånd som meddelats enligt första eller tredje stycket får förlängas om de

ningar som anges där fortfarande är uppfyllda. Ett uppehållstillstånd som meddelats enligt andra stycket får förlängas om det av särskilda skäl finns behov av en längre betänketid och de förutsättningar som anges i första stycket 1 och 4 fortfarande är uppfyllda.

En ansökan om uppehållstillstånd eller förlängt tillstånd enligt *denna paragraf* görs av förundersökningsledaren. Om det finns anledning att anta att utlänningen har utsatts för brott enligt 4 kap. 1 a eller 1 b § brottsbalken får en ansökan om uppehållstillstånd enligt andra stycket göras även av socialnämnden.

förutsättningar som anges där fortfarande är uppfyllda. *Ett uppehållstillstånd som meddelats enligt tredje stycket får dock förlängas till att gälla i högst två år.* Ett uppehållstillstånd som meddelats enligt andra stycket får förlängas om det av särskilda skäl finns behov av en längre betänketid och de förutsättningar som anges i första stycket 1 och 4 fortfarande är uppfyllda.

En ansökan om uppehållstillstånd eller förlängt tillstånd enligt *första eller andra stycket* görs av förundersökningsledaren. Om det finns anledning att anta att utlänningen har utsatts för brott enligt 4 kap. 1 a eller 1 b § brottsbalken får en ansökan om uppehållstillstånd enligt andra stycket göras även av socialnämnden. *En ansökan om uppehållstillstånd enligt tredje stycket eller om förlängt sådant tillstånd görs av socialnämnden.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2025.

2 Utredningens uppdrag och arbete

I detta kapitel beskriver vi utredningens uppdrag och avgränsningar samt vissa utgångspunkter och begrepp. Vi redogör också för vårt arbete och vilka myndigheter, organisationer och andra aktörer vi har haft kontakt med under utredningstiden.

2.1 Utredningens uppdrag

2.1.1 En sammanfattning av utredningens direktiv

Utredningens direktiv beslutades den 7 juli 2022. Av direktiven framgår att utredningen ska

- lämna förslag på utformning och organisering av ett exitprogram för vuxna personer utsatta för prostitution och människohandel för sexuella ändamål,
- lämna förslag på utformning och organisering av ett program för barn utsatta för sexuell exploatering och människohandel för sexuella ändamål, samt lämna förslag på lämplig aktör att förvalta ett sådant program, och
- bedöma hur Sverige lever upp till internationella åtaganden om identifiering, skydd, stöd och återvändande för offer för människohandel, och vid behov föreslå åtgärder för att utveckla arbetet.

Utredningens direktiv i sin helhet finns intagna som bilaga 1.

2.1.2 Avgränsningar av uppdraget

Av direktiven framgår det att utredningen ska lämna nödvändiga författningsförslag och då ta hänsyn till relevanta pågående lagstiftningsarbeten på området, till exempel de som rör socialtjänstlagen (2001:453) och lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. I denna del har vi bland annat tagit hänsyn till slutbetänkandet *Hållbar socialtjänst – En ny socialtjänstlag* (SOU 2020:47) och de förslag som denna utredning presenterat.

Av direktiven framgår vidare att utredningen inte ska lämna förslag om regelverket för ekonomiskt bistånd och inte heller se över reglerna i utlänningslagen (2005:716) i frågan om avvisning. Vi har uppfattat att regeringens intention med denna avgränsning är att några författningsändringar på dessa områden inte ska föreslås. Det finns emellertid frågor kopplade till ekonomiskt bistånd och till utlänningslagens bestämmelser om avvisning som vi har funnit måste beskrivas för att kunna ge en fullständig problembild.

Uppdraget att se över hur Sveriges internationella åtaganden följs har vi begränsat till att omfatta människohandel för sexuella ändamål, med hänsyn till att utredningsuppdraget är en av flera åtgärder inom ramen för den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor.¹

2.2 Utgångspunkter och begrepp

Utgångspunkten för vårt uppdrag har varit att sexuell exploatering, prostitution och människohandel för sexuella ändamål är en form av mäns våld mot kvinnor samt en viktig del av regeringens jämställdhetspolitik och delmålet om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra. Prostitution och människohandel för sexuella ändamål ingår i arbetet inom ramen för den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor som gäller 2017–2026² (se vidare om detta i kapitel 4).

I betänkandet används följande begrepp.

Begreppet *sexuell exploatering av barn* avser i betänkandet sexuella övergrepp mot barn där någon form av ersättning lämnats i sam-

¹ En nationell strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor (Skr. 2016/17:10). Se vidare om den nationella strategin och åtgärder med anledning av den i kapitel 4.

² En nationell strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor (Skr. 2016/17:10).

band med övergreppen. Ersättningen kan handla om pengar, men även om andra saker som boende, kläder, resor eller presenter. Sexuell exploatering av barn är inte en egen brottsrubricering utan innefattar flera olika typer av sexualbrott mot barn, exempelvis våldtäkt mot barn eller utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling. Exploateringen kan ske vid ett fysiskt möte eller online. Begreppet kommersiell sexuell exploatering används också när man talar om sexuell exploatering där någon form av ersättning utgår. Vi har dock valt att använda begreppet sexuell exploatering i betänkandet.

Prostitution föreligger när minst två parter köper respektive säljer sexuella handlingar mot vanligen ekonomisk ersättning.³ Ersättningen kan handla om pengar, men även om andra saker som boende, kläder, resor eller presenter. Termen används vanligtvis om vuxna.

Människohandel för sexuella ändamål (4 kap. 1 a § brottsbalken) innebär att en eller flera gärningspersoner, genom olaga tvång, vilseledande, utnyttjande av någons utsatta belägenhet som allvarligt begränsar personens alternativ eller med annat sådant otillbörligt medel om det allvarligt begränsar personens alternativ, rekryterar, transporterar, överför, inhyser eller tar emot en person i syfte att han eller hon ska exploateras för sexuella ändamål. Exploateringen kan avse prostitution, men även exploatering genom en sexuell relation där den sexuella handlingen inte förutsätter ersättning, eller utnyttjande i pornografi. Om offret är ett barn krävs inget vilseledande, olaga tvång eller annat otillbörligt medel för att åtgärderna ska utgöra människohandel. Det är alltså människohandel även om barnet säger sig samtycka till exploateringen. Ofta sker människohandel över landsgränser, men det kan även ske inom ett land. Ibland benämns människohandel med det engelska ordet *trafficking*.

Sex mot ersättning är en annan benämning för prostitution. Det är ett begrepp som ofta används praktisknära utifrån att personer med egna erfarenheter lättare känner igen sig i beskrivningen. Detta begrepp kan finnas i vissa delar av betänkandet där text återges.

Sugardejting innebär att en äldre person, ofta en man, ger någon form av ersättning för att dejta en yngre person. Det kan handla om att betala för saker, resor eller liknande. Upplägget bygger på att någon som har mer pengar utnyttjar någon som har mindre pengar. Ofta finns en förväntan om att det ska leda till sex förr eller senare.

³ Jämför Borg, A. m.fl. (1981). *Prostitution*, s. 49 f.

Att betala någon för att ha sex är en form av sexköp, även om det kallas sugardejting.⁴

2.3 Utredningens arbete

I syfte att få en heltäckande bild över området och de brister, utmaningar och goda exempel som finns har vi utrett frågorna på flera olika sätt. Stor vikt har lagts vid att få in röster från målgrupperna och de organisationer och yrkesverksamma som möter utsatta barn och vuxna. Nedan ges en översiktlig beskrivning av utredningens arbete och metoder.

2.3.1 Informationsinhämtning

Möten med aktörer

Vi har genomfört ett stort antal möten med berörda myndigheter, verksamheter och organisationer som har uppdrag på området och/eller kommer i kontakt med målgrupperna i sin yrkesutövning. Vi har under utredningstiden träffat myndigheterna Brottsförebyggande rådet, Folkhälsomyndigheten, Försäkringskassan, Inspektionen för vård och omsorg, Myndigheten för delaktighet, Skolverket, Socialstyrelsen och Statens institutionsstyrelse. Utredningen har deltagit vid tre möten med Nationellt Metodstödsteam (NMT), som sammankallas av Jämställdhetsmyndigheten, för att inhämta kunskap och uppdaterad nationell lägesbild på området från respektive deltagande myndighet. Vi har genomfört möten med länsstyrelserna och de nationella samordnarna inom länsstyrelsernas uppdrag om mäns våld mot kvinnor, barnrätt och brottsförebyggande arbete samt möten med länsstyrelsernas nationella arbetsgrupp prostitution och människohandel. Vi har också haft möte med Länsstyrelsen Västra Götaland om regionala resurscentra mot hedersrelaterat våld och förtryck. Vi har genom Föreningen Sveriges socialchefer hållit ett möte med socialchefer som ingår i detta nätverk. Vi har träffat samordnare, strateger och utvecklingsledare vid fem regioner som ingår i NCK:s nationella nätverk för kvinnofridsfrågor. Utredningen har

⁴ Jämställdhetsmyndigheten (2023). *Sexuell exploatering av barn och unga*, Nationella samordningen mot prostitution och människohandel, Skriftserie nr.1 2023, s. 15.

gjort verksamhetsbesök i fem län (Jönköping, Stockholm, Värmland, Västerbotten och Västra Götaland), där vi har träffat länsstyrelser, polis, åklagare, kvinno- och tjejjourer, kommunala och regionala specialiserade mottagningar, Barnahus, hälso- och sjukvård, socialtjänst, ungdomsmottagningar, elevhälsa, fältgrupper, civilsamhällesorganisationer och regionkoordinatorer. Besöken i Jönköping, Värmland och Västerbotten samordnades av respektive länsstyrelse.

Vi har också haft möten med överlevare (personer som själva utnyttjats) och med organisationerna Inte din hora, Red Umbrella och Utan skyddsnät som företräder målgrupperna. Övriga organisationer och verksamheter inom civilsamhället som utredningen har träffat är Allmänna barnhuset, Alltid sedd, Attention, ChildX, Ebba-mottagningen, ECPAT, Ellencentret, Frälsningsarmén, Föreningen för Sveriges ungdomsmottagningar, Göteborgs räddningsmission, Novahuset, Noomi, Organisationerna mot kommersiell sexuell exploatering av barn (OKSE), Plattformen Civila Sverige mot människohandel, Q-jouren Väst, RealStars, RFSL, RFSL Ungdom, RFSU, ROKS, Rosenlundstödet, Storasyster, Sveriges kvinnoorganisationer, Sveriges Kommuner och Regioner (SKR), Talita, Unizon och Wonsa.

Kommunala verksamheter som vi har träffat eller haft kontakt med, vissa av dem vid de ovan nämnda länsbesöken, är de flesta av landets regionkoordinatorer, Barnahus Lund, Göteborgs stads avhopparverksamhet, Evonhuset, Mikamottagningarna i Göteborg, Stockholms stad, samordnaren mot prostitution och människohandel i Södertälje kommun, Nexus, Teamet mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål i Uppsala kommun och gruppleddaren för Sociala insatsgrupper (SIG) i Haninge kommun. Regionala verksamheter utredningen har träffat, vissa av dem vid de ovan nämnda länsbesöken, är Akutmottagning för våldtagna och Mika Hälsa i Region Stockholm samt Sexualmedicinskt centrum/SMC-Pilen och Ung Utsatt i Västra Götalandsregionen. Vi har träffat Barnafriid vid Linköpings universitet och Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) vid Uppsala universitet.

Vi har även genomfört möten med Maria Andersson Vogel, forskare vid Kriminologiska institutionen på Stockholms universitet och Charlotta von Mentzer, doktorand vid Institutionen för vårdvetenskap och hälsa på Göteborgs universitet.

Sekretariatet har närvarat vid flera konferenser som varit relevanta för utredningen. Utredaren och sekretariatet har även medverkat vid två konferenser, Conference on prevention models to address

the demand that fosters trafficking for sexual purposes, som arrangerades av Justitie- och Utrikesdepartementet under det svenska EU-ordförandeskapet, samt konferensen om sexuell riskutsatthet och sexuellt våld som arrangerades av Göteborgs universitet med stöd från Västra Götalandsregionen.

Enkätundersökning

Som komplement till de möten som hållits genomfördes en enkätundersökning tillsammans med utredningen Skydd, stöd och vård för personer som har utsatts för övergrepp vid produktion eller distribution av pornografi (A 2022:02). Syftet med enkäten var för vår del att kartlägga vilket skydd, stöd och vård som vuxna personer utsatta för prostitution och människohandel för sexuella ändamål samt barn utsatta för sexuell exploatering och människohandel för sexuella ändamål erbjuds och tar del av samt att analysera eventuella hinder som finns för att ta del av det stöd de har rätt till. Enkäten skickades ut till samtliga kommuner och regioner. Enkäten besvarades av 190 kommuner (62 procents svarsfrekvens) och 20 regioner (95 procents svarsfrekvens). Resultaten från enkätsvaren redovisas i kapitel 7.

Deltagande vid uppsökande arbete

Den utländska målgruppen är en grupp som är svår att nå i generella studier och befolkningsundersökningar. För att få en uppfattning om situationen för utländska personer som utsätts för prostitution i Sverige har en av utredningens sekreterare deltagit vid två uppsökande pass med polisens prostitutionsgrupp i region Stockholm tillsammans med socialtjänsten i Stockholms stad under våren och sommaren 2023. Under dessa pass träffade vi elva personer som tillfälligt befann sig i prostitution i Sverige. Dessa uppsökande pass genomförs ett par gånger i månaden och vid dessa två tillfällen deltog från socialtjänsten personal från Mikamottagningen, socialsekreterare som arbetar uppsökande mot personer i prostitution samt regionkoordinator.

Genomgång och analys av tidigare utredningar, rapporter, litteratur, artiklar och statistik

Tidigare utredningar, rapporter, litteratur på området, vetenskapliga och andra artiklar och viss tillgänglig statistik har, tillsammans med den ovan nämnda informationsinhämtningen, tjänat som underlag för våra slutsatser. Källorna redovisas i samband med att vi beskriver skälen till våra bedömningar och förslag samt i bakgrundskapitlen.

2.3.2 Expertgrupp

Utredningen har haft stor hjälp av expertgruppen där två sakkunniga och fjorton experter har ingått. Tillsammans har vi diskuterat problembilden, analyserat hinder, behov och utmaningar, samt de förslag som lämnas i betänkandet.

I expertgruppen har funnits forskare samt representanter från Arbetsmarknadsdepartementet, Justitiedepartementet, Socialdepartementet, Utrikesdepartementet, Barnombudsmannen, Jämställdhetsmyndigheten, Migrationsverket, Mikamottagningen Stockholm, Polismyndigheten, Socialstyrelsen, Sveriges Kommuner och Regioner, Åklagarmyndigheten, Plattformen Civila Sverige mot människohandel och Talita.⁵

2.3.3 Referensgrupper

Utredningen har sammankallat en referensgrupp med föräldrar till barn och unga utsatta för sexuell exploatering. Gruppen har träffats två gånger. Syftet har varit att inkludera föräldrars perspektiv på hur de har upplevt stödet och skyddet runt sina barn samt stödet till och bemötandet av föräldrar och närstående. De har även fått komma med synpunkter gällande förslag till utformandet av program och insatser som de anser saknas eller behöver förbättras.

En referensgrupp med personer med egen erfarenhet av sexuell exploatering har genomförts där deltagarna har fått komma med synpunkter gällande vissa delar i utformningen av förslag till exitprogram för vuxna och program för barn.

⁵ Vilka personer som ingått i expertgruppen anges inledningsvis i betänkandet, i avsnittet *Till statsrådet*.

2.3.4 Kontakter med andra utredningar

Vi har haft kontakter med andra utredningar vars uppdrag har kopplingar till vårt uppdrag. Det gäller Barn och unga i samhällets vård (S 2021:06), En uppväxt fri från våld (A 2021:02), Samsjuklighetsutredningen (S 2020:08), Barns skydd mot sexuella kränkningar samt vissa frågor om brott mot kvinnor och äldre (Ju 2022:01), Uppdrag att förstärka och utveckla arbetet med stöd till avhoppare i landet (Ju 2021:D) och Delegationen mot arbetslivskriminalitet (A 2021:04). Vi har även varit i kontakt med Socialdepartementet angående beredningen av förslagen om En ny socialtjänstlag.

Vi har under utredningens gång haft en nära löpande dialog och, när det har varit möjligt, samordnat arbetet gentemot kommuner och regioner med Utredningen om skydd, stöd och vård för personer som har utsatts för övergrepp vid produktion eller distribution av pornografi (A 2022:02).

2.3.5 Internationella kontakter

En rad internationella kontakter har tagits. Utredningen har haft möte med den internationella organisationen Coalition for the Abolition of Prostitution (CAP International), som är en paraplyorganisation för 35 civilsamhälles- och överlevnadsorganisationer från 27 länder. Från Sverige är organisationerna 1000 Möjligheter och Talita medlemmar.

Information om Frankrikes exitprogram har inhämtats vid ett möte med den franska civilsamhällesorganisationen Mouvement du Nid som är den största av de franska organisationer som är validerade för att driva exitprogram. Mouvement du Nid har exitprogram i 27 av Frankrikes 100 distrikt och träffar ungefär 500 kvinnor i prostitution varje år. När den franska lagstiftningen implementerades 2016 var Mouvement du Nid den första organisationen att implementera exitprogrammet.

Informationsutbyte har även skett med Frankrikes socialdepartement, som är det departement inom det franska regeringskansliet som ansvarar för exitprogrammet och dess utvärdering.

Vi har haft ett möte med den spanska organisationen APRAMP som arbetar över hela landet med uppsökande arbete och identifiering av offer för prostitution och människohandel, både vuxna och

barn. APRAMP ger stöd till personer som vill lämna prostitution och/eller människohandel genom individuella program. Även ett möte med projektet The Beehive i Colombia som driver ett exitprogram finansierat av Frankrikes regering har genomförts.

För att lära mer om hur Israels exitprogram är uppbyggda genomfördes ett möte med tjänstepersoner från Justitie-, Social- och Hälsodepartementet i Israel. Justitiedepartementet är ansvarigt för koordinering och implementering av programmen, hälsodepartementet för de medicinska programmen och Socialdepartementet för bland annat boenden och programmen för barn.

Den nordiska utblicken genomfördes bland annat genom skriftliga kontakter med myndigheter och sakkunniga i våra nordiska grannländer. Resultatet återges bland annat i kapitel 6 där vi även beskriver exitprogrammen i Frankrike, Israel, Spanien och Belgien. Dessa internationella exempel har fungerat som inspiration för utredningens förslag.

3 Internationella åtaganden

I kapitlet beskrivs internationella konventioner och andra instrument inom ramen för FN, Europarådet och EU, som Sverige anslutit sig till och som innebär åtaganden inom de områden som omfattas av vårt uppdrag, samt vissa internationella samarbeten inom dessa områden. Avslutningsvis sammanfattar vi Sveriges åtaganden på utredningens områden (enligt de redovisade konventionerna och instrumenten) i förhållande till grupperna kvinnor och barn, människohandelsoffer respektive personer med funktionsnedsättning.

3.1 Inledning

Det finns flera konventioner och instrument som behandlar sexuell exploatering av barn, prostitution och människohandel för sexuella ändamål och som innebär åtaganden för Sverige.

Grundläggande och allmänna bestämmelser om förbud mot slaveri, tvångsarbete och människohandel återfinns i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna (artikel 4), FN:s internationella konvention om medborgerliga och politiska rättigheter (artikel 8), Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna (artikel 4) och EU:s stadga om de grundläggande rättigheterna (2010/C 83/02) (artikel 5).

Därutöver finns flera internationella instrument som mer utförligt behandlar just människohandel, vissa med särskild inriktning på att skydda kvinnor och/eller barn. Andra instrument innehåller mer generella åtaganden till skydd för kvinnor och barn mot sexuell exploatering och prostitution.

3.2 FN

3.2.1 FN:s konvention om avskaffande av alla former av diskriminering av kvinnor (CEDAW)

I december 1979 antog FN:s generalförsamling en konvention om avskaffande av alla former av diskriminering av kvinnor (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, CEDAW).¹ Sverige undertecknade konventionen i mars 1980.¹ Konventionen trädde i kraft 1981. Stater som har anslutit sig till konventionen är skyldiga att avskaffa all diskriminering av kvinnor samt att vidta åtgärder för att främja jämställdhet mellan könen (artikel 2). Konventionen ålägger också stater som anslutit sig till konventionen att bland annat vidta alla lämpliga åtgärder, inklusive lagstiftning, för att bekämpa alla former av handel med kvinnor och utnyttjande av kvinnor i prostitution (artikel 6).

Genom konventionen inrättades en kommitté för avskaffande av diskriminering av kvinnor, med uppgift att granska vilka framsteg som gjorts vid tillämpningen av konventionen (artikel 17–22). Sveriges regering lämnade 2019 sin tionde periodiska rapport till kommittén.² Kommittén lämnade i november 2021 sina sammanfattande slutsatser om den rapporten. I dessa välkomnade kommittén Sveriges handlingsplaner, strategier, åtgärdsprogram och åtgärdspaket på området mäns våld mot kvinnor samt prostitution och människohandel. Trots det uttryckte kommittén oro över rapporter om människohandel med kvinnor och flickor bland annat i syfte att utnyttja dem sexuellt, bristen på disaggregerade data om antalet kvinnor och flickor som är offer för människohandel, det ökade antalet flickor som utsätts för sexuellt våld av unga förövare, den låga andelen anmälda fall av människohandel som utreds och leder till åtal, vilket enligt kommittén delvis kan bero på att kvinnor som utsätts för människohandel riskerar att utvisas om de är papperslösa eller irreguljära migranter och därför inte anmäler eller ansöker om brottsofferstöd, bristen på tillräckliga, specialiserade skyddade boenden för kvinnor och flickor utsatta för människohandel, samt den ökande efterfrågan på prostitution och avsaknaden av information om vilka åtgärder Sverige vidtagit för att minska den.³

¹ SÖ 1980:8.

² A2019/00509/JÄM.

³ CEDAW/C/SWE/CO/10.

Kommittén rekommenderade därför att Sverige, på området människohandel och utnyttjande i prostitution, gör följande⁴

- a) Tar itu med de bakomliggande orsakerna till människohandel genom att förbättra utbildningsmöjligheterna och de ekonomiska möjligheterna för kvinnor och flickor och deras familjer, särskilt bland romer, för att därigenom göra dem mindre utsatta för att utnyttjas av människohandlare.
- b) Ökar sina insatser för att förbättra insamlingen av data om offer för människohandel, uppdelade efter kön, ålder, ursprungsland, nationalitet och form av utnyttjande, och säkerställer att de har tillgång till lämpliga tjänster i form av skydd, stöd, rehabilitering och återintegrering.
- c) Ökar medvetenheten, bland annat i skolor och bland familjer, om riskerna med människohandel, inklusive rekrytering av offer via sociala medier, och skärper polisbevakningen på internet som ett verktyg för att förebygga och utreda.
- d) Fortsätter att stärka sina insatser för att bekämpa människohandel och prioriterar arbetet med att förebygga människohandel och vidarehandel, skyddet för offer och lagföringen av förövare, bland annat genom att bevilja tillfälliga uppehållstillstånd för offer för människohandel, oavsett vilja eller förmåga att samarbeta med åklagarmyndigheterna och genom att säkerställa att lagstiftningen och politiken om invandring och utvisning inte avskräcker migranter, flyktingar och asylsökande från att anmäla människohandel eller undergräver ansträngningarna att förebygga människohandel, identifiera eller skydda vittnen eller lagföra förövare.
- e) Ökar antalet tillgängliga skyddade boenden, både i städer och på landsbygden, och antalet rådgivnings- och rehabiliteringstjänster över hela konventionsstaten och anslår tillräcklig finansiering till organisationer i det civila samhället som tillhandahåller skyddat boende och stödtjänster för offer för människohandel och prostitution.
- f) Tar itu med de bakomliggande orsakerna till prostitution, till exempel fattigdom och strukturella klyftor mellan könen, samt efterfrågan på prostitution, och antar riktade åtgärder för att

⁴ CEDAW/C/SWE/CO/10, punkt 26.

skydda kvinnor i utsatta situationer från att utnyttjas i prostitution, bland annat genom att ge kvinnor som vill ta sig ur prostitution exitstrategier och alternativa inkomstmöjligheter.

3.2.2 FN:s deklaration om avskaffande av våld mot kvinnor

FN:s generalförsamling antog den 20 december 1993 en deklaration om avskaffande av våld mot kvinnor.⁵ Deklarationen innehåller tre huvudpunkter; en definition av våld, våldets grundläggande orsak samt medlemsstaternas ansvar.

I deklarationens preambel nämns att kvinnors rättigheter avseende jämlikhet, säkerhet, frihet, integritet och värdighet innefattas i konventioner som bland annat CEDAW och att en effektiv tillämpning av CEDAW skulle bidra till avskaffandet av våld mot kvinnor samt att deklarationen ska stärka och komplettera den processen.

I artikel 1 anges att med ”våld mot kvinnor” avses (i deklarationen) varje handling av könsbaserat våld som leder till eller troligen leder till fysisk, sexuell eller psykisk skada eller lidande för kvinnor, inklusive hot om sådana handlingar, tvång eller godtyckligt frihetsberövande, vare sig det sker i det offentliga eller i privatlivet. I artikel 2 utvecklas vilka typer av våld som ska inkluderas i begreppet våld mot kvinnor, men att begreppet inte är begränsat till dessa uttryckligen angivna former av våld. Bland annat anges människohandel och ofrivillig prostitution som former av våld mot kvinnor.

3.2.3 FN:s konvention om barnets rättigheter och dess fakultativa protokoll om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi

FN:s generalförsamling antog den 20 november 1989 konventionen om barnets rättigheter (barnkonventionen). Sverige ratificerade konventionen och den trädde för Sveriges del i kraft den 2 september 1990.⁶ Den 1 januari 2020 blev barnkonventionen svensk lag.⁷ Att konventionen har ställning som svensk lag innebär att alla beslutsfattare i offentlig verksamhet, som ska tillämpa svenska bestämmel-

⁵ Generalförsamlingens resolution 48/104, antagen den 20 december 1993.

⁶ Prop. 2017/18:186, s. 59. Se även SOU 2016:19, Barnrättighetsutredningens förslag om inkorporering av barnkonventionen.

⁷ Lag (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter.

ser ska tolka de svenska bestämmelserna i förhållande till barnkonventionen.⁸ Det fakultativa protokollet om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi antogs av FN:s generalförsamling den 25 maj 2000 och det trädde för Sveriges del i kraft den 19 februari 2007.⁹

Genom ratificeringen av barnkonventionen åtog sig Sverige att garantera rättigheterna enligt konventionen för alla barn och unga samt att verka för respekt för och främjande av barnets rättigheter internationellt. Barnkonventionen innehåller regler tillämpliga på alla upp till 18 år, om inte barnet blir myndigt tidigare enligt den lag som gäller för barnet. Rättigheterna i konventionen gäller alla barn som befinner sig inom en stats jurisdiktion utan någon åtskillnad av något slag.

Enligt artikel 43 i konventionen ska en kommitté för barnets rättigheter (barnrättskommittén) upprättas för att granska de framsteg som gjorts av konventionsstaterna i fråga om genomförandet av skyldigheterna enligt konventionen. I artiklarna 43–45 regleras kommitténs roll och mandat samt de förpliktelser konventionsstaterna har gentemot kommittén.

Barnrättskommittén avger bland annat landspecifika sammanfattande slutsatser och rekommendationer (Concluding observations) och allmänna kommentarer (General comments) som belyser olika artiklar och teman i konventionen. Barnrättskommitténs uttalanden är inte juridiskt bindande för konventionsstaterna men kan utgöra ett viktigt stöd och ge viss vägledning vid tolkning och tillämpning av barnkonventionen.¹⁰

Barnkonventionen innehåller fyra grundprinciper: 1) att varje barn utan åtskillnad har rätt att få del av sina rättigheter, 2) att barnets bästa ska komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn, 3) att barnets rätt till överlevnad och utveckling ska säkerställas, 4) barnets rätt att få komma till tals i alla frågor som rör barnet.

I artikel 19 i konventionen anges att konventionsstaterna ska vidta åtgärder för att skydda ett barn mot alla former av våld eller utnyttjande, inklusive sexuella övergrepp, när barnet är i föräldrarnas, vårdnadshavarens eller annan persons vård. Skyddsåtgärderna bör enligt artikel 19.2 innefatta effektiva förfaranden för identifiering.

⁸ Ds 2019:23, s. 4.

⁹ Prop. 2017/18:186, s. 59.

¹⁰ Se www.barnombudsmanen.se där barnrättskommitténs vägledande dokument finns publicerade.

Begreppets närmare innebörd definieras inte i konventionen. I begreppet identifiering ingår, enligt barnrättskommittén, att identifiera riskfaktorer för enskilda individer, för grupper av barn och för omvårdare i syfte att få till stånd riktade förebyggande initiativ och att identifiera tecken på faktiska övergrepp för att få till stånd ett lämpligt ingripande så snart som möjligt. Detta kräver enligt kommittén att alla som kommer i kontakt med barn är medvetna om riskfaktorer och indikatorer för alla former av våld, har fått vägledning i hur de ska tolka sådana indikatorer och har nödvändig kunskap, vilja och förmåga att vidta lämpliga åtgärder. Barn måste, menar kommittén, ges så många möjligheter som det går att signalera problem som är på väg att uppstå innan de når ett kritiskt skede. Vuxna måste känna igen signalerna och agera när det föreligger sådana problem, även om barnet inte uttryckligen ber om hjälp. Kommittén anser att särskild vaksamhet krävs när det gäller barn med funktionsnedsättningar som är särskilt sårbara och att skälig anpassning måste göras så att de kan kommunicera och signalera problem i samma utsträckning som andra.¹¹

Enligt artikel 32 i konventionen har barn rätt till skydd mot ekonomiskt utnyttjande och mot skadligt eller annars olämpligt arbete. I detta sammanhang kan även nämnas ILO:s konvention (nr 182) om förbud mot och omedelbara åtgärder för att avskaffa de värsta formerna av barnarbete (SÖ 2001:23) och ILO:s rekommendation (nr 190) om förbud mot och omedelbara åtgärder för att avskaffa de värsta formerna av barnarbete.¹² Av dessa framgår att till de värsta formerna av barnarbete hör utnyttjande av barn för prostitution eller arbete som annars utsätter barn för fysiska, psykologiska eller sexuella övergrepp.

Artikel 34 i konventionen föreskriver att barn ska skyddas mot alla former av sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp och att staterna ska vidta alla lämpliga åtgärder nationellt, samt bilateralt och multilateralt för att förhindra att barn förmås eller tvingas till olagliga sexuella handlingar eller utnyttjas i prostitution, annan olaglig sexuell verksamhet eller pornografi.

Enligt artikel 39 i konventionen ska konventionsstaterna vidta alla lämpliga åtgärder för att främja fysisk och psykisk rehabilitering samt social återanpassning av ett barn som utsatts för bland annat

¹¹ CRC/C/GC/13 punkt 48.

¹² Se mer om ILO nedan under egen rubrik.

utnyttjande eller övergrepp. Rehabilitering och återanpassning ska äga rum i en miljö som främjar barnets hälsa, självrespekt och värdighet. Eftersom rättigheterna i barnkonventionen, enligt artikel 2 i konventionen, gäller alla barn inom en stats jurisdiktion utan någon åtskillnad av något slag, ska åtgärderna i artikel 39 vara tillgängliga för alla barn som utsatts för något av de övergrepp som artikeln tar upp, utan åtskillnad. Det innebär att även barn som inte är svenska medborgare, såsom ett barn med uppehållstillstånd, ett barn som söker asyl eller ett barn som befinner sig utan tillstånd i Sverige, omfattas av artikel 39 om barnet utsatts för något av det som anges i artikeln. Begreppet rehabilitering omfattar åtgärder för att främja ett barns fysiska och psykiska återhämtning eller tillfrisknande. Begreppet återanpassning förutsätter inte att barnet tidigare var en del av det sammanhang som det ska integreras med, utan betonar snarare att ett barn skadas av de övergrepp som artikeln rör och därför kan behöva återställas eller återanpassas.¹³

Det fakultativa protokollet om försäljning av barn, barnpornografi och barnprostitution ska enligt dess ingress ses som en förstärkning och fördjupning av de åtaganden i barnkonventionen som handlar om skydd mot övergrepp och utnyttjanden. Det innehåller krav om att vissa handlingar ska kriminaliseras (artikel 3). Konventionsstaterna ska besluta om lämpliga åtgärder för att skydda de rättigheter och intressen barn som är offer för de förbjudna verksamheterna har under alla stadier av det straffrättsliga förfarandet (artikel 8). De ska även se till att barnets bästa kommer i första rummet vid rättsväsendets behandling av barn som är offer för brott enligt protokollet (artikel 8.3), samt säkerställa att personer som arbetar med offer för angivna brott ges lämplig utbildning, särskilt i juridik och psykologi (artikel 8.4).

Konventionsstaterna ska också anta eller förstärka, genomföra och sprida lagar och administrativa åtgärder, social policy och program för att förebygga de angivna brotten. Särskild uppmärksamhet ska ägnas åt att skydda barn som är särskilt sårbara när det gäller sådan verksamhet (artikel 9.1). Genom information på alla lämpliga sätt, utbildning och vidareutbildning, ska konventionsstaterna främja medvetenheten hos allmänheten, inbegripet barn, om förebyggande åtgärder och om de skadliga effekterna av de brott som avses i protokollet (artikel 9.2). Staterna ska också vidta alla möjliga åtgärder

¹³ SOU 2020:63, s. 1519 och 1524 f.

som syftar till att se till att allt lämpligt bistånd ges till offren för de brott som avses i protokollet, inbegripet fullständig återanpassning i samhället och fullständig fysisk och psykisk återhämtning (artikel 9.3). Konventionsstaterna ska även säkerställa att alla barn som är offer för brotten får tillgång till lämpliga förfaranden för att utan diskriminering söka ersättning för skador från dem som är juridiskt ansvariga (artikel 9.4).

Staterna ska därutöver främja internationellt samarbete (artikel 10).

Barnrättskommittén behandlade Sveriges kombinerade sjätte och sjunde periodiska rapport vid möte den 16 och 17 januari 2023 och antog vid ett möte den 3 februari 2023 sammanfattande slutsatser och rekommendationer.¹⁴

I dessa uttrycker kommittén i fråga om våld mot barn, djup oro över rapporter om användningen av tvångsåtgärder i alternativa omvårdnadsmiljöer. Kommittén rekommenderar Sverige att bland annat vidta lagstiftningsåtgärder för att uttryckligen förbjuda användningen av isolering, avskiljning och fastspänning av barn i alternativa omvårdnadsmiljöer och säkerställa att all personal får utbildning i vårdmetoder som inte inbegriper tvång.¹⁵

Vidare uttrycker kommittén i fråga om våld mot barn oro över socialtjänstens avsaknad av tillräckliga resurser och över socialtjänstkontorens inkonsekventa hantering av ärenden som rör bland annat övergrepp mot barn. Kommittén rekommenderar därför Sverige att bland annat säkerställa att de mekanismer som ska stödja barn som utsatts för våld, inklusive socialtjänsten har tillräckliga resurser.¹⁶

Kommittén uttrycker också djup oro över bland annat den höga förekomsten av våld mot barn, inklusive sexuellt utnyttjande, könsrelaterat våld och cybervåld, den särskilda utsattheten för flickor, barn med funktionsnedsättning, barn i alternativ omvårdnad och barn i socioekonomiskt missgynnade situationer, rapporterna om våld och sexuella övergrepp mot barn i tvångsvård, avsaknaden av en lagstiftningsram för att säkerställa sektorsövergripande samordning och kvalitetsstandarder för övergripande stödtjänster till våldsoffer och det faktum att inte alla barn har tillgång till specialiserat stöd, samt den otillräckliga förmågan hos yrkespersoner som arbetar med och för barn att upptäcka och hantera fall av våld mot barn.¹⁷

¹⁴ CRC/C/SWE/CO/6-7.

¹⁵ A.a. punkt 23.

¹⁶ A.a. punkt 24.

¹⁷ A.a. punkt 25.

Kommittén uppmanar därför Sverige att bland annat säkerställa att barn har tillgång till konfidentiella och barnvänliga klagomålsmekanismer, inklusive hjälplinjer, för att rapportera alla former av våld och övergrepp och att anta lagstiftning i syfte att säkerställa en sektorsövergripande samordning av utredningar och övergripande kvalitetsstandarder för stödtjänster vid Barnahus, bland annat vid medicinska utvärderingar och terapeutiskt stöd till brottsoffer. Vidare uppmanas Sverige att skärpa åtgärderna för att säkerställa att alla barn som är offer för våldsbrott snabbt får tillgång till information om rättsmedel för att säkerställa deras återhämtning och återintegrering, samt barnvänliga och sektorsövergripande rättsmedel och övergripande stöd, bland annat vid Barnahus, i syfte att förhindra sekundär viktimisering av dessa barn. Sverige uppmanas också att stärka upplysnings- och utbildningsprogram för att öka medvetenheten bland professioner som arbetar med och för barn om bland annat sexuellt utnyttjande och identifierar och på lämpligt sätt hanterar alla fall som rör våld mot barn.¹⁸

Kommittén rekommenderar in fråga om alternativ omvårdnad, att Sverige säkerställer att barn kan uttrycka sina åsikter och hörs inför beslut som rör placering i alternativ omvårdnad och under hela deras vistelse, och att placeringsbesluten omprövas med jämna mellanrum. Vidare rekommenderas Sverige att stärka rättssäkerheten inom hela Statens institutionsstyrelses (SiS) verksamhet, bland annat genom att komma till rätta med tillämpningen av tvångsåtgärder och våld, och säkerställa att alla barn i alternativ omvårdnad får individanpassad vård, däribland regelbunden tillgång till psykiatriskt stöd. På det området rekommenderas Sverige också utöka antalet yrkespersoner som arbetar med familjer och barn och stärka deras kapacitet, särskilt socialarbetare, för att säkerställa ett individanpassat stöd, för att öka deras medvetenhet om särskilda behov hos barn i alternativ omvårdnad och garantera respekten för barns åsikter, samt skärpa åtgärderna för att tillhandahålla utbildning, färdigheter och möjligheter för återintegrering i samhället och självständigt boende för barn som lämnar alternativ omvårdnad.¹⁹

När det gäller psykisk hälsa är kommittén oroad över utbredningen av depression, ångest och självskaðebeteende bland barn och de långa kötiderna för barn som söker vård inom psykiatrin. Kom-

¹⁸ A.a. punkt 26.

¹⁹ A.a. punkt 29.

mittén rekommenderar därför att Sverige stärker barnpsykiatriens vårdtjänster och program bland annat genom att säkerställa att det finns tillgång till psykoterapeutisk behandling på skolor och i lokalsamhällen inom alla regioner, att det finns ett tillräckligt antal kvalificerade yrkespersoner, bland annat barnpsykologer och barnpsykiatriker, för att snabbt kunna tillgodose barns behov av psykiatrisk vård, och att sådana tjänster anpassas för att tillgodose de specifika behoven hos särskilt flickor, asylsökande barn och flyktingbarn, barn med funktionsnedsättning, samt barn som är homo- och bisexuella, transpersoner och intersexuella.²⁰

När det gäller det fakultativa protokollet om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi, rekommenderas Sverige att bland annat fastställa förfaranden för att säkerställa och främja obligatorisk rapportering av sexuellt utnyttjande av barn i prostitution, och utbilda lärare, hälso- och sjukvårdspersonal och socialarbetare i hur man identifierar olika former av våld och hänvisar brottsoffer till rätt instans.²¹

3.2.4 International Labour Organization (ILO)

Sverige är medlem i FN:s fackorgan Internationella arbetsorganisationen (ILO), som har till uppgift att bekämpa fattigdom och främja social rättvisa. Ett av ILO:s mål är att avskaffa barnarbete. Enligt *ILO:s konvention (nr 182) om förbud mot och omedelbara åtgärder för att avskaffa de värsta formerna av barnarbete*²² ska varje konventionsstat genast vidta effektiva åtgärder för att förbjuda och avskaffa de värsta formerna av barnarbete. Som exempel på sådant arbete anges i artikel 3 i konventionen utnyttjande av barn för prostitution och arbete som kan skada barns hälsa, säkerhet eller moral. I den *rekommendation (nr 190) om förbud mot och omedelbara åtgärder för att avskaffa de värsta formerna av barnarbete*, som hör till konventionen, anges att vid fastställande av vilket arbete som kan skada barns hälsa, säkerhet och moral (enligt vad som anges i konventionen nr 182) bör en stat bland annat beakta arbete som utsätter barn för fysiska, psykologiska eller sexuella övergrepp.²³

²⁰ A.a. punkt 33.

²¹ A.a. punkt 46.

²² Konventionen antogs av ILO 1999, se SÖ 2001:23.

²³ SOU 2020:63, s. 1250.

3.2.5 FN:s protokoll om förebyggande, bekämpande och bestraffande av handel med människor, särskilt kvinnor och barn (Palermoprotokollet)

FN:s protokoll om förebyggande, bekämpande och bestraffande av handel med människor, särskilt kvinnor och barn (Palermoprotokollet) är ett tilläggsprotokoll till FN:s konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet. Konventionen och tilläggsprotokollet öppnades för undertecknande i Palermo i december 2000. Sverige undertecknade konventionen och tilläggsprotokollet den 12 december 2000. Palermoprotokollet trädde i kraft den 25 december 2003.²⁴

Palermoprotokollets syfte är att förebygga och bekämpa handel med människor, med särskild hänsyn tagen till kvinnor och barn, att skydda och bistå offren för sådan handel med full respekt för deras mänskliga rättigheter och att främja samarbete mellan staterna för att uppnå dessa syften.²⁵

Handel med människor definieras i Palermoprotokollet som vissa angivna *handelsåtgärder* mot en person (bland annat rekrytering eller transport), som begås med vissa angivna *otillbörliga medel* mot personen (som tvång eller vilseledande) i *syfte att utnyttja* personen. Om något av de angivna otillbörliga medlen har använts, saknar det betydelse om personen som utsatts för handelsåtgärden har lämnat sitt samtycke. När det är ett barn (en person under arton år) som har utsatts för en handelsåtgärd i syfte att utnyttja barnet, ska åtgärden betraktas som människohandel även om inget otillbörligt medel har använts. Dessa definitioner finns i artikel 3 i protokollet.

Palermoprotokollet är tillämpligt på förebyggande, utredning och lagföring av brott enligt definitionen i artikel 3, när brottet är gränsöverskridande till sin natur och en organiserad brottslig sammanlutning är delaktig, liksom för skydd av offren för sådana brott (artikel 4-5).

I artikel 6 finns bestämmelser om bistånd till och skydd av offer för människohandel. Staterna ska bland annat tillförsäkra offer för människohandel information om tillämpliga domstolsförfaranden och administrativa förfaranden samt biträde med att få sina synpunkter och intressen framförda och beaktade i lämpliga skeden av straffrättsliga förfaranden mot förövarna. Staterna ska också överväga att

²⁴ Prop. 2003/04:111, s. 7.

²⁵ Artikel 2 i Palermoprotokollet.

vidta åtgärder för brottsoffrens fysiska, psykiska och sociala rehabilitering, om lämpligt i samarbete med organisationer och civilsamhälle. Detta kan särskilt ske genom att tillhandahålla ett lämpligt boende, rådgivning och information (särskilt avseende lagliga rättigheter) på ett språk som offret förstår, medicinskt, psykologiskt och materiellt bistånd, samt möjligheter till sysselsättning, utbildning och fortbildning. Staterna ska i det sammanhanget beakta brottsoffrens ålder, kön och särskilda behov, speciellt barns särskilda behov, innefattande lämpligt boende, utbildning och omvårdnad. Varje stat ska också sträva efter att skydda offrens fysiska säkerhet när de befinner sig inom statens territorium, samt se till att dess nationella rättssystem innehåller mekanismer som erbjuder offren möjlighet att få ersättning för liden skada.

Varje stat ska enligt artikel 7 överväga att vidta lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder som tillåter offer för människohandel att tillfälligt eller stadigvarande stanna inom statens territorium i lämpliga fall. Staten ska då ta lämplig hänsyn till humanitära skäl och barmhärtighetsskäl.

Artikel 8 i Palermoprotokollet behandlar brottsoffrens återvändande. När en stat återsänder ett offer för människohandel till en stat där personen är medborgare eller hade rätt att permanent vistas vid tiden för inresan i den mottagande staten, ska återsändandet ske med vederbörlig hänsyn till personens säkerhet och till läget i eventuella förfaranden som har att göra med den omständigheten att personen är offer för människohandel och återsändandet ska helst vara frivilligt. Artikel 8 ska inte inkräkta på någon rättighet som brottsoffren kan ha med stöd av den nationella lagstiftningen i den mottagande staten, och inte heller på något tillämpligt bi- eller multilateralt avtal eller arrangemang som helt eller delvis gäller offrens återvändande.

I artikel 9 i Palermoprotokollet finns bestämmelser om förebyggande åtgärder och i artikel 10 bestämmelser om samarbete, informationsutbyte och utbildning.

Vid Sveriges tillträde till Palermoprotokollet gjordes bedömningen att Sverige redan uppfyllde de bindande åtaganden som följer av artikel 6 i protokollet när det gäller skydd och stöd till brottsoffer, genom de redan existerande möjligheterna i Sverige för ett offer för människohandel att få skadestånd eller brottsskadeersättning. Det konstaterades att övriga bestämmelser i artikel 6 har karaktären av målsättningsbestämmelser och inte krävde några lagändringar. Inte

heller artikel 7 om skyldighet att överväga att genomföra åtgärder ansågs föranleda några lagändringar. I det sammanhanget framhölls att det redan hade föreslagits en bestämmelse i utlänningslagen om möjlighet för en förundersökningsledare att ansöka om tidsbegränsat uppehållstillstånd för utländska målsäganden och vittnen, bland annat offer för människohandel, samt att det föreslagits att målsäganden eller vittnen som fått sådant tillfälligt uppehållstillstånd skulle erbjudas hälso- och sjukvård och socialt bistånd under tiden i Sverige. Inte heller bestämmelserna om återvändande, förebyggande eller informationsutbyte och utbildning bedömdes kräva några lagändringar.²⁶

3.2.6 FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

I december 2006 antog FN:s generalförsamling konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Konventionen fokuserar på icke-diskriminering och anger åtgärder som är nödvändiga för att personer med funktionsnedsättning ska kunna ta del av sina mänskliga rättigheter. Konventionen trädde i kraft i Sverige 2009.²⁷

I artikel 1 anges att personer med funktionsnedsättning innefattar bland annat personer med varaktiga fysiska, psykiska, intellektuella eller sensoriska funktionsnedsättningar vilka i samspel med olika hinder kan motverka personernas fulla och verkliga deltagande i samhället på lika villkor som andra.

Enligt konventionens artikel 16 ska konventionsstaterna vidta alla ändamålsenliga åtgärder för att skydda personer med funktionsnedsättning mot alla former av utnyttjande, våld och övergrepp inom och utanför hemmet. Konventionsstaterna ska också enligt samma artikel vidta alla ändamålsenliga åtgärder för att främja fysisk, kognitiv och psykologisk återhämtning, rehabilitering och social återanpassning för personer med funktionsnedsättning som blir utsatta för någon form av utnyttjande, våld eller övergrepp, däribland genom att tillhandahålla skydd. Återhämtningen och återanpassningen ska ske i en omgivning som främjar personernas hälsa, välfärd, självaktning, värdighet och självständighet och tar hänsyn till de behov som betingas av kön och ålder.

²⁶ Prop. 2003/04:111, s. 34 ff.

²⁷ SÖ 2008:26.

3.2.7 Agenda 2030

Den 25 september 2015 röstade alla FN:s 193 medlemsländer ja till de nya globala utvecklingsmålen i Agenda 2030. Målen trädde i kraft i januari 2016 och gäller alla världens länder. Målen ersatte därmed de åtta milleniemålen. De 17 globala utvecklingsmålen gäller från januari 2016 till 2030. Under dessa mål finns 169 delmål. Enligt delmål 16.2 ska alla barn få växa upp utan våld och utnyttjande. Enligt delmål 5.2 ska Sverige avskaffa alla former av våld mot kvinnor och flickor i det offentliga och privata rummet, inklusive människohandel, sexuellt utnyttjande och andra typer av exploatering. Enligt delmål 5.6 ska Sverige också säkerställa allmän tillgång till sexuell och reproduktiv hälsa och reproduktiva rättigheter i enlighet med överenskommelserna i handlingsprogrammet från den internationella konferensen om befolkning och utveckling, den så kallade Pekingplattformen, samt slutdokumenten från samtliga översynskonferenser.²⁸

3.3 Europarådet

3.3.1 Europarådets konvention om bekämpande av människohandel

Europarådets konvention om bekämpande av människohandel (CETS nr 197, 2005), öppnades för undertecknande i Warszawa i Polen den 16 maj 2005. Sverige undertecknade konventionen samma dag. Konventionen trädde i kraft den 1 februari 2008.²⁹

Konventionen har som syfte att effektivisera medlemsstaternas arbete mot människohandel. Konventionen innehåller bland annat bestämmelser om hjälp och skydd för dem som utsatts för brottet människohandel. Konventionen övervakas av expertgruppen GRETA. Konventionen gäller alla former av människohandel, nationella eller gränsöverskridande, oberoende av om det finns ett samband med organiserad brottslighet eller inte.

Åtgärder för att skydda och främja brottsoffers rättigheter regleras i artikel 10–17.

Parterna i konventionen ska bland annat se till att behöriga myndigheter har utbildad och kvalificerad personal för att kunna identi-

²⁸ Se till exempel regeringens skrivelse 2021/22:247, *Sveriges genomförande av Agenda 2030*.

²⁹ Prop. 2009/10:152, s. 32.

fiera offer för människohandel och även se till att offren inte avvisas innan de identifierats och erbjudits hjälp enligt artikel 12.1 och 12.2 (se artikel 10 punkt 1 och 2). Varje part ska också skydda brottsoffrens privatliv och identitet (artikel 11).

Parterna ska vidare anta lagstiftning eller vidta andra åtgärder som kan behövas för att hjälpa brottsoffren med deras fysiska, psykiska och sociala återhämtning (artikel 12). Hjälpen till brottsoffren ska minst innefatta a) en levnadsstandard som kan trygga deras uppehälle, till exempel bostad och bistånd, b) tillgång till akutsjukvård, c) hjälp med översättning och tolkning, d) rådgivning och information om lagliga rättigheter på ett språk de kan förstå, e) biträde så att deras rättigheter och intressen framförs och beaktas i brottmålsförfaranden och f) tillgång till utbildning (för barn). Varje part ska också enligt samma artikel bland annat beakta brottsoffrets behov av trygghet och skydd, samt anta lagstiftning eller vidta andra åtgärder som kan behövas för att trygga att ett brottsoffers villighet att vittna inte uppställs som villkor för hjälp till vederbörande.

I artikel 13 föreskrivs att varje part ska i sin nationella lag fastställa en period på minst 30 dagar för återhämtning och eftertanke, om det finns skälig anledning att tro att den berörda personen är ett brottsoffer. Perioden ska vara så lång att personen kan återhämta sig och göra sig fri från människohandlarnas inflytande och/eller fatta ett välinformerat beslut om samarbete med de behöriga myndigheterna. Under denna period ska inget beslut om utvisning av personen kunna verkställas. Under denna period ska parterna tillåta berörda personer att vistas inom deras territorium och personen i fråga ska ha rätt till den hjälp som avses i artikel 12.1 och 12.2. Parterna är inte bundna av att iaktta denna period om det strider mot den allmänna ordningen eller det konstateras att ställning som brottsoffer åberopas felaktigt.

Enligt artikel 14 ska varje part utfärda ett förnyelsebart uppehållstillstånd till brottsoffer när den behöriga myndigheten anser att deras vistelse är nödvändig på grund av deras personliga situation, och/eller när den behöriga myndigheten anser att deras vistelse krävs för deras samarbete med de behöriga myndigheterna i utrednings- eller straffrättsliga förfaranden.

Artikel 15 behandlar frågor om offers gottgörelse och rätt till skadestånd.

I artikel 16 finns bestämmelser om brottsoffrens repatriering och återvändande. Enligt artikel 16.2 ska den återsändande staten ta vederbörlig hänsyn till brottsoffret rättigheter, säkerhet och värdighet och enligt artikel 16.5 ska parterna inrätta repatrieringsprogram, under samverkan med organisationer, med syftet att förebygga att personer åter blir brottsoffer. Barn som är brottsoffer ska enligt artikel 16.7 inte återsändas om detta skulle strida mot barnets bästa.

Konventionen innehåller också straffrättsliga bestämmelser (artikel 18–26), bestämmelser om utredningar, åtal och processrätt (artikel 27–31), samt bestämmelser om internationellt samarbete och samarbete med det civila samhället (artikel 32–35).

Vid Sveriges tillträde till konventionen gjordes bedömningen att Sverige redan levde upp till kraven på skydd av och stöd till brottsoffer i artikel 10–17, och att det inte krävdes några lagändringar för att tillgodose dessa åtaganden.³⁰

I sin andra utvärdering av Sveriges implementering av konventionen uppmanade GRETA i sin rapport i juni 2018³¹ Sverige att vidta åtgärder för att säkerställa att formell identifiering av offer för människohandel, som i princip är en förutsättning för stödåtgärder, inte villkoras av deras samarbete i utredning och brottmålsrättegång eller inledande av straffrättsliga förfaranden, att bland annat polis och andra relevanta aktörer ökar sitt uppsökande arbete, samt att ökad uppmärksamhet riktas mot identifiering av offer för människohandel bland asylsökande, migranter och personer placerade i förvar.

GRETA ansåg vidare att Sverige borde vidta ytterligare åtgärder för att tillförsäkra alla offer för människohandel specialiserat stöd i enlighet med artikel 12 första och andra stycket, bland annat genom att säkerställa att deltagande i en förundersökning inte är ett villkor för att få stöd från socialtjänsten. GRETA ansåg också att svenska myndigheter borde säkerställa att offer för människohandel, oavsett form av exploatering, i praktiken fullt ut kan komma i åtnjutande av rätten att få ett förnybart uppehållstillstånd när ett offer inte kan samarbeta med myndigheterna.

Vidare inbjöd GRETA svenska myndigheter att säkerställa att återvändandet av offer för människohandel utförs med vederbörlig hänsyn till deras rättigheter, säkerhet och värdighet, vilket innefattar

³⁰ Prop. 2009/10:152, s. 35 ff.

³¹ GRETA (2018). *Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Sweden.*

att informera offer om existerande program, skydda dem från återviktisiering och från att hamna i nytt utnyttjande och när det gäller barn med beaktande av principen om barnets bästa. Sverige inbjöds också att fortsätta utveckla internationellt samarbete för att säkerställa såväl ordentliga riskbedömningar och tryggt återvändande, som effektiv återintegrering av offer för människohandel.

GRETA uttryckte även oro över det låga antalet utredningar, åtal och fällande domar i människohandelsmål och uppmanade svenska myndigheter att vidta åtgärder för att säkerställa att människohandelsbrott utreds och åtalas effektivt med proportionerliga och avskräckande sanktioner som följd.

Efter en tredje utvärderingsrunda har GRETA i en utvärderingsrapport den 19 oktober 2023³² åter uttryckt oro över det låga antalet åtal och domar i människohandelsmål. I rapporten konstaterar GRETA att identifiering av offer för människohandel och tillgång till offentligt finansierat stöd fortfarande är nära kopplade till att ett straffrättsligt förfarande inleds. GRETA noterar att identifiering av offer har främjats av att regionkoordinatorer deltar i uppsökande verksamhet och arbetsplatsinspektioner. GRETA uppmanar dock svenska myndigheter att förbättra identifieringen av offer, särskilt genom att säkerställa att den formella identifieringen av offer för människohandel inte villkoras av att de samarbetar i utredning och straffrättsliga förfaranden, eller av att sådana förfaranden inleds, att regionkoordinatorer och polis får tillräckliga personella och ekonomiska resurser, att polis och andra relevanta aktörer arbetar mer proaktivt och ökar det uppsökande arbetet för att identifiera offer i samarbete med regionkoordinatorer där det är möjligt, samt att alla relevanta aktörer får utbildning om människohandel. GRETA anser vidare att svenska myndigheter bör se över tillämpningen av Dublin-proceduren när det gäller förmodade offer för människohandel och göra riskbedömningar för att förhindra att offer skickas tillbaka till det land där de löper risk att åter bli offer för människohandel.

I rapporten noterar GRETA vidare att finansieringen av det Nationella Stödprogrammet alltjämt är otillräcklig och ber myndigheterna att ge mer långsiktig och hållbar finansiering för att säkerställa fortsatt stöd till offer. GRETA anser vidare att svenska myndigheter borde vidta ytterligare åtgärder för att uppfylla sina åtaganden enligt

³² GRETA (2023)14. *Evaluation report, Sweden, Third evaluation round, Access to justice and effective remedies for victims of trafficking in human beings.*

artikel 12 i konventionen, och särskilt *att* säkerställa att offers tillgång till offentligt finansierat stöd inte villkoras av deras vilja att samarbeta i utredning och straffrättsliga förfaranden, *att* säkerställa att regionkoordinatorerna genast informeras när offer för människohandel identifieras för att koordinera stödet till dem, *att* säkerställa att alla förmodade och identifierade offer för människohandel i Sverige kan få adekvat hjälp och stöd utifrån sina individuella behov så länge som krävs, *att* säkerställa tillgång till specialiserat stöd för alla offer för människohandel, inklusive män och transpersoner, över hela landet, *att* säkerställa att alla förmodade offer, även de som identifieras i migrationscenter och under asylprocessen, genast flyttas till lämpligt boende anpassat för deras behov, *samt att* utbildning om människohandel ges till företrädare för socialtjänsten.

GRETA noterar vidare att många möjliga fall av människohandel som avser barn inte upptäcks eller betecknas som kommersiell sexuell exploatering av barn. GRETA uppmanar svenska myndigheter att säkerställa effektivare och snabbare identifiering av barn som är offer för människohandel, inklusive bland barn som utsätts för kommersiell sexuell exploatering och ensamkommande barn, samt att förebygga våld eller övergrepp vid boenden för ensamkommande asylsökande barn eller barn som är irreguljära migranter, inklusive statliga ungdomshem. GRETA anser vidare att svenska myndigheter bör genomföra en gemensam nationell form för skydd och stöd till barn som är offer för människohandel, inklusive specialiserade boenden över hela landet, samt se över förfarandet vid åldersbestämning.

Utöver detta noterar GRETA att antalet offer som fått tidsbegränsat uppehållstillstånd på ansökan av socialnämnden är lågt. GRETA anser att svenska myndigheter bör vidta ytterligare åtgärder för att säkerställa att en period för återhämtning och reflektion ges till alla utländska förmodade offer för människohandel, särskilt genom att reflektionsperiod tillämpas och ges till utländska offer oberoende av om de samarbetar i straffrättsliga förfaranden, och att utbilda företrädare för socialtjänsten om processen för reflektionsperiod. Vidare bör myndigheterna säkerställa att alla offer för människohandel kan fullt ut i praktiken komma i åtnjutande av rätten till ett förnybart uppehållstillstånd, inklusive på grund av sin personliga situation, när ett offer inte kan samarbeta med myndigheterna. I detta sammanhang hänvisar GRETA till UNHCR:s riktlinjer 2006 för tillämpning av flyktingstatus för offer för människohandel och till GRETA:s

vägledning för rätten till internationellt skydd för offer för människohandel och för personer som riskerar att bli föremål för handel.

3.3.2 Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp (Lanzarotekonventionen)

Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp (CETS nr 201, 2007) öppnades för undertecknande den 25 oktober 2007. Sverige undertecknade konventionen samma dag. Konventionen trädde i kraft den 1 juli 2010.³³

Kapitel I i konventionen beskriver bland annat dess syften och anger vissa definitioner (artikel 1–3). I kapitel II tas frågor om förebyggande åtgärder av olika slag upp (artikel 4–9). I kapitel III behandlas frågan om specialiserade myndigheter och samordnande organ (artikel 10). Kapitel IV tar upp skyddsåtgärder och hjälp till brottsoffer (artikel 11–14). Därefter följer kapitel om bland annat förebyggande eller behandlande program och åtgärder riktade till förövare, vilka brott som ska vara straffbelagda samt processrättsliga bestämmelser.

Konventionens syfte är enligt artikel 1 att förebygga och bekämpa sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn, att skydda brottsoffrens rättigheter samt att främja nationellt och internationellt samarbete i frågan. Genom konventionen inrättas även en särskild övervakningsmekanism (Lanzarotekommittén) för att säkerställa genomförandet av konventionens bestämmelser.

Artikel 3 innehåller definitioner av begrepp som används i konventionen. Där anges att begreppet ”barn” avser varje person under 18 år och att begreppet ”sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn” avser sådant handlande som närmare beskrivs i artikel 18–23 i konventionen. En typ av brott som beskrivs där är brott som avser ”barnprostitution”, med vilket avses att ett barn används för sexuella handlingar mot betalning, eller löfte om betalning, i pengar eller annan slags kompensation eller vederlag (artikel 19). Slutligen anges i artikel 3 att begreppet ”brottsoffer” avser varje barn som är utsatt för sexuell exploatering eller sexuella övergrepp.

³³ Prop. 2012/13:111, s. 56.

I artikel 4 anges att varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att förebygga alla former av sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn och för att skydda barn.

Enligt artikel 5 ska varje part vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att öka medvetenheten om barns skydd och rättigheter hos personer som har regelbundna kontakter med barn inom skolan, hälso- och sjukvården, det sociala skyddet, de rättsliga och polisiära sektorerna samt inom områden som rör idrott, kultur och fritidsaktiviteter. Parterna ska också enligt samma artikel genom lagstiftning eller andra åtgärder säkerställa att dessa personer har tillräckliga kunskaper om sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn, om metoder för att identifiera dem och om möjligheten att anmäla misstanke om sådan exploatering eller sådana övergrepp.

Artikel 6–8 stadgar att parterna ska vidta förebyggande åtgärder i form av information till skolbarn och till allmänheten om sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn och hur sådant kan förebyggas, samt ge tillgång till förebyggande program eller interventionsåtgärder för personer som befarar att de kan komma att begå brott enligt konventionen.

I artikel 10 anges att varje part ska vidta nödvändiga åtgärder för att säkerställa samordning mellan myndigheter på nationell eller lokal nivå som har ansvar för skydd mot, förebyggande och bekämpande av sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn, främst inom utbildningssektorn, hälso- och sjukvården, socialtjänsten samt de polisiära och rättsvårdande myndigheterna. Det anges också att varje part ska uppmuntra samarbete mellan behöriga statliga myndigheter, civilsamhället och den privata sektorn för att förebygga och bekämpa sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn.

När det gäller skydd och hjälp till brottsoffer, anges i artikel 11 att varje part ska fastställa effektiva sociala program och inrätta sektorsövergripande strukturer för nödvändigt stöd till brottsoffer, nära anhöriga och vårdnadshavare. Enligt artikel 12 ska varje part se till att sekretessregler inte hindrar personer inom vissa yrken, som har kontakt med barn i sitt arbete, från att anmäla misstanke om exploatering eller övergrepp. Artikel 13 föreskriver att varje part genom lagstiftning eller andra åtgärder ska uppmuntra och ge stöd

åt inrättande av informationstjänster som telefon- eller internetrådgivning för att kunna ge råd till den som söker stöd, även konfidentiellt eller med hänsyn till anonymitet. I artikel 14 anges att varje part ska lagstifta eller vidta andra åtgärder för att hjälpa brottsoffer på lång och kort sikt i deras psykiska och psykosociala återhämtning. Sådana åtgärder ska ta hänsyn till barnets åsikter, behov och problem. Varje part ska också vidta åtgärder för att samarbeta med icke-statliga organisationer och andra delar av det civila samhället som ger hjälp till brottsoffer.

Lanzarotekommittén, har uppmärksammat att olika lokala myndigheter i Sverige ger varierande tillgång till tjänster för stöd till barn som är offer för sexuell exploatering och sexuella övergrepp. Kommittén framhåller att en likvärdig tillgång till sådana tjänster över landet gör det lättare för barn att få tillgång till och ta emot hjälp när de behöver det. Kommittén kräver därför att Sverige vidtar nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att stödja barn, som utsatts för sexuell exploatering eller sexuella övergrepp, på kort och lång sikt i deras fysiska och psykosociala återhämtning.³⁴

3.3.3 Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet (Istanbulkonventionen)

Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet (Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, CETS nr 210) antogs den 7 april 2011. Sverige undertecknade konventionen den 11 maj 2011 och den trädde för Sveriges del i kraft den 1 november 2014. Konventionen har även tillträtts av EU och den trädde för EU:s del i kraft den 1 oktober 2023.³⁵

Konventionen syftar bland annat till att skydda kvinnor mot alla former av våld. I artikel 3 i konventionen anges att med begreppet våld mot kvinnor menas i konventionen ”ett brott mot de mänskliga rättigheterna och en form av diskriminering av kvinnor och avser varje

³⁴ Council of Europe. *Factsheet – Sweden. Lanzarote Committee Implementation Report on: “The protection of children against sexual exploitation and sexual abuse facilitated by information and communication technologies (ICTs): addressing the challenges raised by child self-generated sexual images and/or videos (CSGSIV)”* Last update: 25.05.2023, s. 15.

³⁵ <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatyid=210> (hämtat 2023-11-11).

fall av könsrelaterat våld som leder till, eller troligen kommer att leda till, fysisk, sexuell, psykisk eller ekonomisk skada eller fysiskt, sexuellt, psykiskt eller ekonomiskt lidande för kvinnor, inbegripet hot om sådana handlingar, tvång eller godtyckligt frihetsberövande, oavsett om det sker i ett offentligt eller privat sammanhang”. Det anges i samma artikel att varje person som utsätts för sådant våld är ett brottsoffer i konventionens mening, samt att med kvinnor även avses flickor under 18 år.

I artikel 4 tredje stycket i konventionen åläggs parterna att säkerställa att åliggandena i konventionen tillämpas utan diskriminering på grund av bland annat kön, sexuell läggning, könsidentitet, ålder, hälsotillstånd, funktionsnedsättning, civilstånd eller status som migrant eller flykting.

I kapitel II (artikel 7–11) i konventionen ställs krav på ett holistiskt svar på våld mot kvinnor i form av effektiva, heltäckande och koordinerade policys som stöds av nödvändiga institutionella, finansiella och organisatoriska strukturer.

I kapitel III (artikel 12–17) i konventionen finns regler om förebyggande och i kapitel IV (artikel 18–28) regler om skydd och stöd.

I artikel 12 anges som allmänna skyldigheter bland annat att vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder och andra åtgärder för att förebygga alla former av våld som faller inom ramen för konventionen och som utövas av en fysisk eller juridisk person, att åtgärder som vidtas enligt kapitel III ska genomföras med beaktande av de särskilda behov som vissa personer har på grund av särskilda omständigheter som har gjort dem särskilt utsatta, samt att alla brottsoffers mänskliga rättigheter ska sättas i centrum.

I artikel 18 anges i fem punkter vissa allmänna skyldigheter avseende skydd och stöd. Som en första punkt anges att parterna ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att skydda alla brottsoffer mot ytterligare våldshandlingar. I andra punkten anges att parterna ska, i enlighet med nationell rätt, vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att alla berörda myndigheter, inbegripet domstolar, åklagare, brottsbekämpande myndigheter, lokala och regionala myndigheter samt frivilligorganisationer och andra berörda organisationer och verksamheter, kan samarbeta effektivt med varandra för att skydda och stödja brottsoffer och vittnen till alla former av våld som faller inom ramen för konventionen, vilket också innefattar att erbjuda allmänna

och specialiserade stödtjänster i enlighet med artiklarna 20 och 22 i konventionen. Enligt den tredje punkten ska parterna säkerställa att åtgärder som vidtas enligt kapitel IV syftar till att stärka de våldsutsatta kvinnornas ställning och att de ska bli ekonomiskt oberoende, ser till att olika skydds- och stödtjänster finns i samma lokaler när så är lämpligt, tillgodoser särskilt utsatta personers särskilda behov, inbegripet när barn är brottsoffer, och att göra åtgärderna tillgängliga för dem. I den fjärde punkten anges att tjänsterna ska tillhandahållas oavsett om brottsoffret vill göra en anmälan eller vittna mot förövaren eller inte.

Enligt artikel 20 i konventionen ska parterna vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att personer som har utsatts för våld har tillgång till tjänster som underlättar deras återhämtning och att dessa åtgärder ska, när det behövs, omfatta tjänster som juridisk och psykologisk rådgivning, ekonomiskt bistånd, boende, utbildning, fortbildning och hjälp med att hitta en anställning. Enligt samma artikel ska parterna vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att brottsoffer har tillgång till en hälso- och sjukvård och socialtjänst som har tillräckliga resurser och personal som är utbildad för att hjälpa brottsoffer och kan hänvisa dem till lämpliga tjänster.

I artikel 22 anges att parterna ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att ordna så att personer som har utsatts för någon av de våldshandlingar som faller inom ramen för konventionen får tillgång till omedelbara, kort- och långsiktiga specialiserade stödtjänster, med lämplig geografisk spridning. Det anges vidare att parterna ska ordna så att alla kvinnor som har utsatts för våld och deras barn får tillgång till specialiserade stödtjänster för kvinnor.

Artikel 23 i konventionen stadgar att parterna ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att tillhandahålla lämpliga och lättillgängliga skyddade boenden i tillräckligt antal så att brottsoffren ska vara trygga och för att aktivt vända sig till brottsoffer, särskilt kvinnor och deras barn.

Enligt artikel 24 ska parterna också vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att inrätta nationella hjälptelefoner som är gratis och bemannade dygnet runt alla dagar i veckan för att ge råd till den som söker stöd, konfidentiellt eller med vederbörlig hänsyn till hans eller hennes anonymitet, beträffande alla former av våld som faller inom ramen för konventionen.

I artikel 25 anges att parterna ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att inrätta lämpliga och lättillgängliga mottagningscenter i tillräckligt antal för personer som har blivit våldtagna eller utsatta för sexuellt våld så att en medicinsk och rättsmedicinsk undersökning ska kunna göras och traumastöd och rådgivning ska kunna erbjudas.

Vid Sveriges tillträde till konventionen gjordes bedömningen att det inte krävdes några lagändringar för att tillgodose konventionens krav på förebyggande åtgärder eller krav på skydd och stöd till brottsoffer.³⁶

Konventionens efterlevnad övervakas enligt artikel 66 av expertgruppen GREVIO. GREVIO har i sin första utvärderingsrapport i januari 2019 av Sveriges implementering av Istanbulkonventionen³⁷, uttryckt oro över att stödet från socialtjänst och offentlig vård, till kvinnor utsatta för våld i nära relation eller för sexuellt våld och som befinner sig i missbruk och/eller prostitution, inte tillräckligt uppmärksammar att de är brottsoffer. GREVIO har också i rapporten uttryckt oro över svårigheterna för kvinnor som saknar uppehållstillstånd i Sverige att få skyddat boende. GREVIO uppmanar (punkt 17) därför svenska myndigheter att vidta åtgärder för att säkerställa att konventionens bestämmelser tillämpas utan diskriminering på någon av de grunder som anges i artikel 4 tredje stycket.

GREVIO noterar vidare i rapporten att det finns få exempel på tvärprofessionellt samarbete i Sverige. GREVIO uppmuntrar därför starkt (punkt 27) att svenska myndigheter utvecklar metoder för tvärprofessionellt samarbete för att i enskilda fall av våld mot kvinnor, säkerställa koordinering och samarbete mellan alla relevanta aktörer, särskilt lokala myndigheter och hälso- och sjukvården såväl som specialiserat stöd till utsatta för våld. GREVIO uppmuntrar vidare svenska myndigheter att säkerställa att metoder som utvecklas i detta avseende fullt ut möter de specifika behoven hos kvinnor som är eller kan bli utsatta för intersektionell diskriminering (diskriminering på flera samverkande grunder), särskilt kvinnor som hör till minoriteter, kvinnor i missbruk och/eller prostitution och kvinnor som är migranter.

I rapporten uttrycker GREVIO också oro över avsaknaden av formella krav som säkerställer samarbete mellan olika offentliga sek-

³⁶ Prop. 2013/14:208, s. 90 och 94.

³⁷ GREVIO (2019). *Baseline Evaluation Report Sweden*.

torer och därmed holistiskt skydd och stöd till våldsutsatta. GREVIO uppmanar (punkt 125) därför svenska myndigheter att öka ansträngningarna att förbättra och formalisera samarbetsstrukturer, inom och mellan lokala myndigheter, statliga myndigheter och specialiserade stödverksamheter för kvinnor, i förhållande till enskilda fall av alla olika typer av våld mot kvinnor.

Ett annat problem som GREVIO har uppmärksammats på är attityder som våldsutsatta kvinnor som är i missbruk och/eller prostitution möts av vid kontakt med hälso- och sjukvården. De har en påtagligt förhöjd sårbarhet för fysiskt och sexuellt våld av män i sin omgivning, inklusive partners. Moraliserande och diskriminerande attityder förefaller fortfarande finnas bland vårdpersonal och det har framkommit uppgifter om tveksam vårdpraxis i förhållande till kvinnor i missbruk. GREVIO uppmanar därför starkt (punkt 132) svenska myndigheter att adressera negativa attityder och fördomar som hindrar adekvat skydd och stöd till personer utsatta för alla olika typer av våld, oavsett deras egenskaper och bakgrund.

I fråga om specialiserat stöd noterar GREVIO att sådant stöd är koncentrerat till storstäderna och att det generellt sett finns begränsad tillgång till långsiktigt psykologiskt stöd och traumabehandling för offer för sexuellt våld och våld i nära relationer. GREVIO uppmanar därför starkt (punkt 137) svenska myndigheter att vidta åtgärder för att säkerställa specialiserat stöd, inklusive långsiktigt psykologiskt stöd och traumabehandling över hela landet.

GREVIO uppmanar också (punkt 141) svenska myndigheter att fortsätta ansträngningarna att öka kvaliteten och kapaciteten i skyddade boenden, inklusive genom att säkerställa tillgång till boende med rimliga priser för våldsutsatta kvinnor och deras barn. Vidare uppmanar GREVIO starkt (punkt 145) Sverige att säkerställa att det finns tillgång till stöd vid utsatthet för sexuellt våld för alla offer.

3.3.4 Europarådets strategi för barnets rättigheter

Europarådets senaste strategi för barnets rättigheter avser perioden 2022–2027 och prioriterar sex områden i syfte att säkerställa barnets rättigheter, däribland våld mot barn.³⁸ Inom ramen för strategin och

³⁸ Europarådet (2022). *Council of Europe Strategy for the Rights of the Child (2022–2027) “Children’s Rights in Action: from continuous implementation to joint innovation”*.

det prioriterade området våld mot barn fokuserar Europarådet bland annat på att främja ett strategiskt och integrerat arbetssätt i medlemsstaterna för att skydda barn mot våld. En annan prioriterad fråga inom området handlar om att förebygga och bekämpa olika former av sexuellt våld mot barn. Inom dessa områden finns det även riktlinjer.³⁹

3.4 EU

3.4.1 EU:s människohandelsdirektiv och föregående rambeslut

Rådets rambeslut om bekämpande av människohandel den 19 juli 2002 syftade till att skapa nya gemensamma minimiregler i EU:s medlemsstater för straffrättsliga påföljder och andra former av straffrättsliga åtgärder mot människohandel. Rambeslutet omfattade människohandel syftande till arbetskraftsexploatering och sexuell exploatering. Rambeslutet innehöll bland annat bestämmelser om skydd och stöd till brottsoffer.

Rådets rambeslut ersattes 2011 av människohandelsdirektivet (Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/36/EU av den 5 april 2011 om förebyggande och bekämpande av människohandel, om skydd av dess offer och om ersättning av rådets rambeslut 2002/629/RIF). Människohandelsdirektivet syftar till att skapa ett mer sammanhållet synsätt i kampen mot människohandel för att i ökad utsträckning förebygga och lagföra människohandelsbrott samt skydda brottsoffrens rättigheter.⁴⁰ Direktivet innehåller regler om hjälp och stöd till samt skydd av brottsoffer (artiklarna 11–16). Det antogs 21 mars 2011 och är infört i svensk rätt sedan den 6 april 2013. Vid införandet ansågs det inte krävas några lagändringar eller andra åtgärder i svensk rätt till följd av direktivet.⁴¹

I artikel 11 anges att medlemsstaterna ska vidta nödvändiga åtgärder för att säkerställa att brottsoffer får hjälp och stöd före, under och en lämplig tid efter de straffrättsliga förfarandena så att de kan

³⁹ Europarådet (2010). *Guidelines of the Ministers of the Council of Europe on child friendly justice*. Europarådet (2018). *Guidelines to respect, protect and fulfil the rights of the child in the digital environment*.

⁴⁰ Se ingressen punkt 7.

⁴¹ Ju2013/275/L5.

utöva de rättigheter som fastställs i rambeslut 2001/220/RIF⁴² och direktivet. Medlemsstaterna ska också vidta nödvändiga åtgärder för att säkerställa att en person får hjälp och stöd så snart behöriga myndigheter har en skälig grundad indikation att anta att personen i fråga kan ha varit utsatt för människohandelsbrott. Hjälpen och stödet ska åtminstone omfatta en levnadsstandard som kan säkerställa brottsoffrens försörjning, genom åtgärder som tillhandahållande av lämplig och säker bostad och materiellt understöd samt nödvändig sjukvård, och när det är lämpligt psykologiskt stöd, rådgivning och information, översättning och tolkning. Informationen ska vid behov omfatta information om bland annat betänketid och återhämtningsperiod enligt direktiv 2004/81/EG⁴³. Medlemsstaterna ska även vidta nödvändiga åtgärder för att säkerställa att hjälp och stöd till ett brottsoffer inte är beroende av att offret är villigt att samarbeta i en rättsprocess. De ska även vidta nödvändiga åtgärder för att inrätta mekanismer för att i ett tidigt skede identifiera brottsoffer och ge hjälp och stöd till dem (så kallade ”referral mechanisms”). De ska också ta hand om brottsoffer med särskilda behov när dessa behov har sin grund i, framför allt, om de är gravida, deras hälsotillstånd, eventuella funktionshinder, eventuella mentala eller psykiska störningar, eller på grund av att de har utsatts för allvariga former av psykiskt, fysiskt eller sexuellt våld.

Artikel 12 innehåller bestämmelser om bland annat brottsoffers rätt till juridisk rådgivning och juridiskt ombud vid brottsutredning och straffrättsligt förfarande samt lämpligt skydd utifrån individuell riskbedömning.

I artikel 13–15 finns bestämmelser som rör barn som är offer för människohandel. De ska enligt artikel 13 ges hjälp, stöd och skydd. Enligt artikel 14 ska medlemsstaterna säkerställa att de särskilda åtgärderna, för att på kort och lång sikt bistå och stödja dem i deras fysiska och psykosociala återhämtning, vidtas efter en individuell bedömning av varje enskilt barns särskilda omständigheter i syfte att finna en varaktig lösning för barnet med beaktande av barnets synpunkter, behov och problem. De ska inom rimlig tid ges tillgång till utbildning. Artikel 15 innehåller bestämmelser om bland annat rätt

⁴² Rådets rambeslut 2001/220/RIF av den 15 mars 2001 om brottsoffrets ställning i straffrättsliga förfaranden, EGT L 82, 22.3.2001, s. 1.

⁴³ Rådets direktiv 2004/81/EG av den 29 april 2004 om uppehållstillstånd till tredjelandsmedborgare som har fallit offer för människohandel eller som har fått hjälp till olaglig invandring och vilka samarbetar med de behöriga myndigheterna, EUT L 261, 6.8.2004, s. 19.

till juridiskt ombud i rättsprocessen och om formerna för förhör med barnet.

Artikel 16 innehåller bestämmelser om att ett ensamkommande barns personliga och särskilda förhållanden ska beaktas när ett sådant barn är offer för människohandel.

Den 19 december 2022 lade EU-kommissionen fram ett förslag till direktiv om ändring av människohandelsdirektivet (COM/2022/732 final) som syftar till att bättre förebygga och bekämpa människohandel och skydda dess offer. När det gäller skydd för och stöd till offer för människohandel innehåller förslaget en ändring av artikel 11 (4) som innebär en formalisering av medlemsstaternas ”referral mechanisms”. Förslaget i den delen är avsett att vara ett första steg mot inrättandet av en ”European Referral Mechanism”. Förslaget om ändring av artikel 11 (4) innebär att medlemsstaterna ska vidta åtgärder för att genom lagstiftning, föreskrifter eller administrativa bestämmelser, upprätta ”national referral mechanisms” med syfte att tidigt identifiera och ge hjälp och stöd till offer i samarbete med relevanta hjälporganisationer och att utse ”a national focal point for the referral of victims”. Förslaget förväntas skapa en ännu mer enhetlig tillämpning av nationella ”referral mechanisms” för att förbättra hänvisning av offer i gränsöverskridande fall. Förslaget kommer att kompletteras av framtagande av riktlinjer för minimikrav för National Referral Mechanisms, vilket ska bidra till ytterligare harmonisering av mekanismernas struktur och tillämpning.⁴⁴

3.4.2 EU:s direktiv om bekämpande av sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering av barn och barnpornografi

Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/93/EU av den 13 december 2011 om bekämpande av sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering av barn och barnpornografi samt om ersättande av rådets rambeslut 2004/68/RIF, antogs den 15 november 2011 och trädde för Sveriges del i kraft den 17 december 2011.⁴⁵

Direktivet syftar till att skapa minimiregler om brottsrekvisit och

⁴⁴ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022PC0732> (hämtat 2023-11-12).

⁴⁵ Ds 2012:45, s. 9.

påföljder när det gäller sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering av barn och barnpornografi. Det syftar också till att stärka åtgärderna för att förebygga sådana brott och förbättra skyddet för brottsoffer. Utgångspunkten är att sexuella övergrepp mot barn och sexuell exploatering av barn, däribland barnpornografi, utgör allvarliga kränkningar av de grundläggande rättigheterna, framför allt barns rätt till det skydd och den omvårdnad som behövs för deras välfärd i enlighet med vad som föreskrivs i barnkonventionen och Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna.⁴⁶

Bestämmelser om skydd av och stöd till brottsoffer före, under och efter straffrättsliga förfaranden finns i artiklarna 18–20. Det anges i artikel 18 att barn som är offer för de brott som anges i artiklarna 3–7 (bland annat att förmå eller rekrytera ett barn till att delta i barnprostitution eller att dra nytta av eller på annat sätt utnyttja ett barn för sådana syften) ska ges hjälp, stöd och skydd i enlighet med artiklarna 19 och 20, med beaktande av barnets bästa. Barnet ska få hjälp och stöd så snart behöriga myndigheter har en skäligen grundad indikation att anta att barnet utsatts för brott enligt direktivet. I artikel 19 anges att medlemsstaterna ska vidta nödvändiga åtgärder för att säkerställa att brottsoffer får hjälp och stöd före, under och en lämplig tid efter avslutande av de straffrättsliga förfarandena, så att de kan utöva sina rättigheter enligt rambeslut 2001/220/RIF (senare ersatt av brottsofferdirektivet, se nedan) och i direktivet. Hjälp och stöd ska inte villkoras av barnets vilja att samarbeta under brottsutredningen, åtalet eller rättegången. De specifika åtgärderna som ska hjälpa och stödja barn som är brottsoffer att utnyttja sina rättigheter enligt direktivet ska vidtas efter en individuell bedömning av de enskilda barnens särskilda omständigheter med vederbörlig hänsyn till barnets synpunkter, behov och problem. Barn som är brottsoffer enligt direktivet ska anses som särskilt sårbara brottsoffer enligt rambeslutet 2001/220/RIF (ersatt av brottsofferdirektivet, se nedan). Artikel 20 reglerar skydd för barn som är brottsoffer under brottsutredningar och straffrättsliga förfaranden, och innehåller bland annat regler om att barnet i vissa fall ska få en särskild företrädare, att barnet ska få tillgång till juridisk rådgivning och att förhör med barnet ska genomföras på visst sätt.

⁴⁶ Ds 2012:45, s. 23.

3.4.3 EU:s brottsofferdirektiv

Europaparlamentets och Rådets direktiv 2012/29/EU av den 25 oktober 2012 om fastställande av miniminormer för brottsoffers rättigheter och för stöd till och skydd av dem samt om ersättande av rådets rambeslut 2001/220/RIF, det s.k. brottsofferdirektivet, syftar enligt artikel 1 i direktivet till att genom miniminormer säkerställa alla brottsoffers rättigheter till stöd, skydd och medverkan i straffrättsliga förfaranden.⁴⁷ Enligt artikel 1 i direktivet ska medlemsstaterna se till att brottsoffer erkänns och behandlas på ett respektfullt, hänsynsfullt, individuellt, professionellt och icke-diskriminerande sätt vid alla kontakter med verksamheter för stöd till brottsoffer och verksamheter för reparativ rättvisa eller behöriga myndigheter som är verksamma inom ramen för straffrättsliga förfaranden. De rättigheter som fastställs i direktivet ska gälla brottsoffer på ett icke-diskriminerande sätt, inbegripet när det gäller deras uppehållsstatus. När brottsoffret är ett barn har medlemsländerna enligt direktivet att säkerställa att barnets bästa kommer i främsta rummet och att det görs en individuell bedömning. Vidare ska medlemsländerna inta ett barnorienterat förhållningssätt och ta vederbörlig hänsyn till barnets ålder, mognad, synpunkter, behov och problem.⁴⁸

Enligt artikel 2 avses med *brottsoffer* i direktivet en fysisk person som lidit fysisk, psykisk eller emotionell skada eller ekonomisk förlust som en direkt följd av ett brott.

I artikel 8 finns bestämmelser om rätt till hjälp från stödverksamheter för brottsoffer och i artikel 9 om stöd från stödverksamheter för brottsoffer. Enligt artikel 8.1 ska medlemsstaterna säkerställa att brottsoffer efter behov får kostnadsfri och konfidentiell hjälp från stödverksamheter för brottsoffer som tillvaratar brottsoffrets intressen, såväl före som under och en lämplig tid efter straffrättsliga förfaranden. De ska enligt artikel 8.3 vidta åtgärder för att inrätta kostnadsfria och konfidentiella specialiserade stödverksamheter utöver, eller som en integrerad del av, allmänna stödverksamheter för brottsoffer eller göra det möjligt för stödorganisationer för brottsoffer att anlita redan befintliga specialiserade enheter som tillhandahåller sådant specialiserat stöd. De ska vidare enligt artikel 8.5 säkerställa att möjligheterna att få tillgång till stödverksamheter för

⁴⁷ Punkt 11 i de inledande skälen till direktivet, samt artikel 1.

⁴⁸ Ds 2014:14, s. 31. Se även punkt 14 i de inledande skälen till direktivet.

brottsoffer inte är beroende av huruvida ett brottsoffer formellt har anmält brottet till en behörig myndighet. Artikel 9.1 anger minimikrav på stöd från stödverksamheter som avses i artikel 8.1. De ska minst tillhandahålla bland annat information, rådgivning och stöd som är relevant för brottsoffers rättigheter, information om eller direkt hänvisning till relevanta specialiserade befintliga stödverksamheter, emotionellt stöd och, där sådant stöd finns att tillgå, psykologiskt stöd, samt rådgivning om risken för sekundär och upprepad viktimisering. Enligt artikel 9.3 ska medlemsstaterna också, genom offentliga eller privata verksamheter eller sådana specialiserade stödverksamheter som avses i artikel 8.3, tillhandahålla skyddat boende eller annat lämpligt tillfälligt boende för brottsoffer som behöver en säker plats på grund av en överhängande risk för sekundär eller upprepad viktimisering, hot eller vedergällning. Vidare ska de tillhandahålla målinriktat och integrerat stöd till brottsoffer med särskilda behov, såsom personer som har utsatts för sexuellt våld, könsrelaterat våld och våld i nära relationer, inbegripet stöd med anledning av trauman samt rådgivning.⁴⁹

I punkt 10 i preambeln till direktivet anges att direktivet inte behandlar villkoren för brottsoffers vistelse på medlemsstaternas territorium. Det anges emellertid att medlemsstaterna bör vidta de åtgärder som är nödvändiga för att säkerställa att det inte är en förutsättning för att ett brottsoffer ska kunna åtnjuta de rättigheter som fastställs i direktivet att offret har rätt att uppehålla sig inom medlemsstatens territorium eller har ett visst medborgarskap eller en viss nationalitet.

3.4.4 EU:s strategi för barnets rättigheter

Den 24 mars 2021 presenterade kommissionen EU:s strategi för barnets rättigheter.⁵⁰ Den övergripande ambitionen med strategin är att skapa bästa möjliga liv för barn i EU och resten av världen. Genom att anta strategin åtar sig kommissionen att sätta barnets bästa i centrum för EU:s politik både i sina interna och externa åtgärder. Kommissionen understryker att alla barn i Europa och runtom i världen ska kunna åtnjuta sina mänskliga rättigheter och leva fritt från diskri-

⁴⁹ Ds 2014:14, s. 101 ff.

⁵⁰ Europeiska unionen (2021). *The EU Strategy on the Rights of the Child*.

minering, våld och hot. Barn som tillhör utsatta grupper beaktas särskilt i strategin.

I strategin föreslår kommissionen en serie riktade åtgärder inom sex tematiska områden för att skydda, främja och uppfylla barnets rättigheter. Ett tematiskt område inom strategin är att bekämpa våld mot barn och säkerställa skydd av barn. Det framhålls i strategin att våldet mot barn, i alla dess möjliga former, är utbrett. Barn kan vara offer för, vittnen till och själva utöva våld – vilket börjar i det egna hemmet, i skolan, i samband med fritids- och rekreationsaktiviteter och inom rättssystemet, både offline och online. Särskild uppmärksamhet bör enligt strategin fästas vid förebyggande åtgärder, inbegripet familjestöd. Åtgärderna från kommissionens sida handlar bland annat om att utarbeta ett lagförslag för att bekämpa könsrelaterat våld mot kvinnor och våld i hemmet. Medlemsstaterna uppmanas att öka medvetenheten om och investera i kapacitetsuppbyggnad och åtgärder för ett mer effektivt förebyggande av våld och ge lämpligt stöd till särskilt utsatta barn som drabbas av våld samt våld som inträffar i skolor. Vidare uppmanas medlemsstaterna att förbättra systemet för skydd av barn på nationell nivå samt att anta lagstiftning för att förbjuda kroppsstraff. Andra tematiska områden handlar om deltagande i politiska och demokratiska processer, socioekonomisk inkludering, hälso- och sjukvård och utbildning, rättsväsendets hänsyn till barns behov, den digitala sfären och informationssamhället samt om den globala dimensionen.

Kommissionen kommer att övervaka genomförandet av strategin på EU-nivå och nationell nivå och uppmanar medlemsstaterna att utveckla nationella strategier för barnets rättigheter.⁵¹

3.4.5 Förslag till förordning för att förebygga och bekämpa sexuella övergrepp mot barn

Kommissionen presenterade den 11 maj 2022 ett förslag till förordning (COM (2022) 209 final) om fastställande av regler för att förebygga och bekämpa sexuella övergrepp mot barn. Förordningen har två delar. Den ena delen handlar främst om riskbedömningar, rapportering av övergrepp och myndigheters befogenheter. Den andra

⁵¹ Regeringskansliet, Arbetsmarknadsdepartementet (2020). Faktapromemoria 2020/21: FPM98, EU:s strategi för barnets rättigheter, s. 5.

delen handlar om att upprätta ett EU-center med uppgift att samordna och stötta genomförandet av förordningen.

Förslagets första del innebär bland annat skyldigheter för värdtjänster och interpersonella kommunikationstjänster att genomföra riskbedömningar och att rapportera sexuella övergrepp mot barn som de får kännedom om. Förslaget innebär också befogenheter för nationella myndigheter att utfärda förelägganden som innebär att sexuellt övergreppsmaterial och kontakt med barn (grooming) ska upptäckas, tas bort eller blockeras samt vissa befogenheter när det gäller utredning och genomförande av åtgärder. När det gäller förelägganden att upptäcka sexuellt övergreppsmaterial och grooming är förslaget teknikneutralt och innebär att både tidigare känt och nytt material ska eftersökas, oavsett den teknik som tillämpas för en tjänst. För leverantörer som brister i sina skyldigheter enligt förordningen ska sanktioner kunna utfärdas.

Förslagets andra del innebär att ett europeiskt centrum för att förebygga och motverka sexuella övergrepp mot barn (EU-centret) ska inrättas. EU-centret ska samordna, underlätta och stödja genomförandet av förordningen och bidra till att undanröja hinder för den inre marknaden, särskilt i samband med tjänsteleverantörernas skyldigheter att upptäcka sexuella övergrepp mot barn online, rapportera det och ta bort det. Centrala uppgifter för EU-centret föreslås bli att hantera och distribuera till nationella myndigheter de rapporter som kommer in från leverantörer och att skapa, underhålla och driva databaser med indikatorer på sexuellt övergreppsmaterial som leverantörer kommer att behöva för att kunna uppfylla sina skyldigheter. Centret ska enligt förslaget också utföra vissa kompletterande uppgifter, till exempel att stödja behöriga nationella myndigheter att utföra sina uppgifter enligt förordningen och ge stöd till offer i samband med genomförande av leverantörernas skyldigheter. Centret ska också använda sin centrala ställning för att underlätta samarbete, utbyte av information och expertis samt för att stödja förebyggande insatser och ett evidensbaserat beslutsfattande.⁵²

⁵² Regeringskansliet, Faktapromemoria 2021/22:FPM99.

3.4.6 Förslag till direktiv om bekämpning av våld mot kvinnor och våld i nära relation

EU-kommissionen lade den 8 mars 2022 fram ett förslag till direktiv om bekämpning av våld mot kvinnor och våld i nära relationer (COM (2022) 105 final). Det anges i motiven till förslaget att Istanbulkonventionen är en viktig referenspunkt för förslaget och att förslaget till direktiv syftar till att uppnå konventionens mål inom EU:s behörighetsområde genom att komplettera EU:s befintliga regelverk och medlemsstaternas nationella lagstiftning på de områden som omfattas av konventionen.⁵³

Det föreslagna direktivet syftar till att komplettera de allmänna reglerna i EU:s brottsofferdirektiv för att tillgodose de specifika behoven hos målgruppen för det nya direktivet. I de delar de föreslagna bestämmelserna rör brottsoffers rättigheter, skydd och stöd samt förebyggande av våld kommer de också att gälla brottsoffer som omfattas av direktivet om sexuella övergrepp mot barn och människohandelsdirektivet, där sådana handlingar också klassificeras som våld mot kvinnor eller våld i nära relationer. Enligt artikel 3 i förslaget till direktiv ska direktivet tillämpas på vissa särskilt angivna brott (våldtäkt, kvinnlig könsstympning, delning digitalt av intima bilder/filmer utan samtycke, nätstalkning, nättrakasserier, offentlig uppmaning till våld eller hat på nätet), på våldshandlingar mot kvinnor eller i nära relationer som är kriminaliserade enligt andra unionsrättsakter, samt på varje annan våldshandling mot kvinnor eller i nära relationer som är kriminaliserad enligt nationell rätt.

Enligt förslagets artikel 18 och 19 i kapitel 3 ska det göras en individuell riskbedömning för att fastställa brottsoffrens skydds- och stödbehov. Denna bedömning ska ses som en integrerad del av den befintliga individuella bedömningen enligt direktivet om brottsoffers rättigheter och är avsedd att anpassas till de särskilda behoven hos personer som utsatts för våld mot kvinnor eller våld i nära relationer. I artikel 20 fastställs skyldigheter att se till att offren hänvisas till lämpliga stödtjänster, till exempel genom att se till att stödtjänsterna når ut till offren på ett proaktivt sätt. I artikel 21 fastställs dessutom att medlemsstaterna ska föreskriva akuta förbudsåtgärder och skyddsorder för att säkerställa ett effektivt skydd för brottsoffren.

⁵³ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022PC0105> (hämtat 2023-11-11).

Kapitel 4 innehåller bestämmelser om stöd till brottsoffer som de måste få före, under och en lämplig tid efter det straffrättsliga förfarandet. I artikel 27 fastställs särskilda tjänster, mekanismer och särskilda resurser för stödtjänster som tillhandahåller specialiserat stöd för personer som utsatts för våld mot kvinnor eller våld i nära relationer. Det här kapitlet innehåller också bland annat bestämmelser om särskilt och omedelbart stöd vid akutmottagningar för våldtäktsoffer eller mottagningar för personer som har blivit utsatta för sexuellt våld (artikel 28) och specialiserat stöd till offer för kvinnlig könsstympning (artikel 29). Medlemsstaterna måste inrätta nationella stödlinjer för brottsoffer och se till att de är nåbara med ett gemensamt EU-nummer (artikel 31). Särskilda skyddade boenden eller andra tillfälliga bostäder ska utan åtskillnad göras tillgängliga för brottsoffren för att säkerställa att de får hjälp med att återvända till att leva ett självständigt liv efter att ha utsatts för våld (artikel 32). Dessutom måste medlemsstaterna tillhandahålla lämpligt skydd och stöd till barn som drabbats av våld, med beaktande av barnets bästa (artikel 33). Detta inbegriper att tillhandahålla säkra platser för barn som besöker föräldrar som har begått brott och som har umgängesrätt (artikel 34). Artikel 35 innehåller bestämmelser om skyddsåtgärder för brottsoffer som tillhör riskutsatta grupper, till exempel lättare tillgång till stöd för brottsoffer med funktionsnedsättning.

Kapitel 6 innehåller regler om samordning av medlemsstaternas nationella åtgärder när det gäller våld mot kvinnor och våld i nära relationer, men också bestämmelser om samordning på EU-nivå. För att effektivisera nationella åtgärder och säkerställa effektiva insatser på flera nivåer mot dessa typer av våld krävs enligt artikel 39 att medlemsstaterna utser eller inrättar ett officiellt organ som samordnar och övervakar åtgärderna på detta område. Detta kompletteras med en skyldighet enligt artikel 40 att säkerställa en effektiv samordning och ett effektivt samarbete mellan alla organ som arbetar med att stödja brottsoffer. Icke-statliga organisationer är viktiga aktörer när det gäller att ge stöd till brottsoffer och förebygga våld. Artikel 41 föreskriver att medlemsstaterna ska samarbeta med icke-statliga organisationer och rådgöra med dem när det gäller relevanta åtgärder.

3.5 Samarbeten

3.5.1 Östersjöstaternas råd

Sverige ingår i ett samarbete angående bland annat barn i utsatta situationer, organiserad brottslighet och människohandel inom Östersjöstaternas råd (Council of the Baltic Sea States, CBSS), ett mellanstatligt politiskt forum för regionalt samarbete. Det består av 10 medlemsstater⁵⁴ och EU och stöder ett regionalt perspektiv på globala utmaningar. Inom rådet finns bland annat en aktionsgrupp mot människohandel (Task Force against Trafficking in Human Beings, TF-THB).

3.5.2 Nordiska ministerrådet

Nordiska ministerrådet är de nordiska regeringarnas officiella samarbetsorgan, som arbetar för gemensamma nordiska lösningar inom områden där de nordiska länderna kan uppnå större resultat genom att samarbeta. De nordiska justitieministerna samarbetar bland annat för att motverka brottslighet och terrorism. Sverige var under år 2018 ordförande i Nordiska ministerrådet. Under ordförandeskapet utarbetades en rapport om prostitution i Norden. Under det årliga ministermötet 2022 beslutades att en nordisk arbetsgrupp mot människohandel bestående av de nordiska ländernas koordinatörer för arbetet mot människohandel skulle inrättas och att arbetsgruppen ska rapportera till Ministerrådet för justitiefrågor under 2023.⁵⁵ Sverige representeras i denna arbetsgrupp av Jämställdhetsmyndigheten och tjänstepersoner från Regeringskansliet.

3.6 Sammanfattning av Sveriges åtaganden

Sammanfattningsvis kan konstateras att Sverige genom internationella konventioner och andra instrument har omfattande åtaganden när det gäller att skydda och hjälpa personer utsatta för prostitution och/eller människohandel för sexuella ändamål, inklusive barn utsatta för sexuell exploatering.

⁵⁴ Danmark, Estland, Finland, Tyskland, Island, Lettland, Litauen, Norge, Polen och Sverige, se <https://cbss.org/about-us/> (hämtat 2023-10-17).

⁵⁵ Regeringens skrivelse 2022/23:90. *Nordiskt samarbete 2022*, s. 18.

3.6.1 Åtaganden mot kvinnor och barn utsatta för prostitution/sexuell exploatering

Sverige har genom flera av de ovan nämnda konventionerna och instrumenten åtagit sig att bekämpa handel med kvinnor och utnyttjande av kvinnor i prostitution, samt avskaffa alla former av våld mot kvinnor och barn, inklusive sexuellt utnyttjande eller exploatering (till exempel CEDAW och Agenda 2030).

När det gäller mer specifika åtaganden mot utsatta kvinnor och barn, har Sverige genom Istanbulkonventionen åtagit sig att *skydda den som utsatts för våld* i konventionens mening *mot ytterligare våldshandlingar*. När sexuell exploatering innefattar våld finns därmed en skyldighet för Sverige att skydda den som har utsatts från ytterligare våld. För att detta ska kunna ske måste personen identifieras. I FN:s barnkonvention anges uttryckligen att det i åtagandet att skydda barn mot våld också ingår ett åtagande att identifiera den som utsatts eller utsätts för våld. Att brottsoffer *identifieras* är alltså ett första steg för att kunna uppfylla övriga åtaganden gentemot offer för sexuell exploatering.

Kvinnor och flickor som utsatts för våld i Istanbulkonventionens mening ska också, oberoende av om de vill göra en anmälan eller vittna mot förövaren, få tillgång till *tjänster för återhämtning* (rådgivning, ekonomiskt bistånd, boende, utbildning, fortbildning, hjälp att hitta anställning). Brottsoffren ska även ges tillgång till *hälso- och sjukvård och socialtjänst med resurser och utbildning* för att hjälpa offer och hänvisa dem vidare. De ska vidare få tillgång till *omedelbara, kort- och långsiktiga specialiserade stödtjänster, med lämplig geografisk spridning, lämpliga och lättillgängliga skyddade boenden, nationell hjälptelefon* för rådgivning, samt *mottagningscenter* för medicinsk och rättsmedicinsk undersökning, traumastöd och rådgivning.

När det gäller barn finns genom barnkonventionen och dess fakultativa protokoll ett åtagande att *främja barnets fysiska och psykiska rehabilitering, återhämtning, tillfrisknande samt sociala återanpassning* och att vidta alla möjliga åtgärder för att *lämpligt bistånd* ska ges till offret, *inbegripet fullständig återanpassning i samhället och fullständig fysisk och psykisk återhämtning*.

För barn som utsatts för sexuell exploatering har Sverige genom Lanzarotekonventionen åtagit sig att säkerställa att personer som har regelbundna kontakter med barn inom till exempel skola och

sjukvård har tillräckliga kunskaper om sexuell exploatering av barn, om *metoder för att identifiera offer* och om möjligheten att anmäla misstanke om sådan exploatering. Sverige har också åtagit sig att *säkerställa samordning mellan myndigheter* på nationell och lokal nivå som har ansvar för skydd mot sexuell exploatering. Den konventionen ålägger också Sverige att fastställa *effektiva sociala program och inrätta sektorsövergripande strukturer för nödvändigt stöd till barn* som är offer för sexuell exploatering, samt vidta åtgärder för att *hjälpa brottsoffer på lång och kort sikt i deras psykiska och psykosociala återhämtning*.

Genom EU-direktivet om bekämpande av sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering av barn och barnpornografi finns en skyldighet att ge visst *skydd och stöd till sexuellt exploaterade barn före, under och efter straffrättsliga förfaranden*. De ska få hjälp och stöd så att de kan utöva sina rättigheter enligt direktivet och enligt de generella EU-reglerna för brottsoffer, utan villkor av att de samarbetar i rättsprocessen och efter en individuell bedömning av deras särskilda omständigheter och med hänsyn till deras egna synpunkter, behov och problem. De ska också få juridiskt stöd i rättsprocessen och förhöras på visst sätt anpassat för barn.

3.6.2 Särskilda åtaganden mot offer för människohandel

Särskilda åtaganden gentemot offer för människohandel finns i Palermoprotokollet, Europarådets konvention om bekämpande av människohandel och människohandelsdirektivet. Genom CEDAW har Sverige också åtagit sig att vidta alla lämpliga åtgärder, inklusive lagstiftning, för att bekämpa alla former av handel med kvinnor och utnyttjande av kvinnor i prostitution (artikel 6).

De bestämmelser som finns i Palermoprotokollet avseende skydd och stöd till människohandelsoffer, utöver rätten till skadestånd, har karaktären av målsättningsbestämmelser. Enligt dessa ska Sverige *överväga att vidta åtgärder för människohandelsoffrets fysiska, psykiska och sociala rehabilitering*, särskilt genom att tillhandahålla ett lämpligt boende, rådgivning och information på ett språk som offret förstår, medicinskt, psykologiskt och materiellt bistånd, samt möjligheter till sysselsättning, utbildning och fortbildning. Sådana åtgärder ska ta hänsyn till offrets ålder, kön och särskilda behov, speciellt

barns särskilda behov, innefattande lämpligt boende, utbildning och omvårdnad. Sverige ska också *sträva efter att skydda offrens fysiska säkerhet* när de befinner sig inom statens territorium. Sverige ska vidare *överväga* att vidta lagstiftningsåtgärder eller andra *åtgärder som tillåter offer för människohandel att tillfälligt eller stadigvarande stanna inom statens territorium i lämpliga fall med lämplig hänsyn till humanitära skäl och barmhärtighetsskäl*. När Sverige *återsänder* ett offer för människohandel, till en stat där personen är medborgare eller hade rätt att permanent vistas, ska det *helst ske frivilligt* och med hänsyn till personens säkerhet. Dessa bestämmelser är alltså inte formulerade som bindande åtaganden utan som målsättningar att överväga eller sträva mot.

Genom Europarådets konvention om bekämpande av människohandel har Sverige däremot gjort bindande åtaganden mot människohandelsoffer för alla ändamål.⁵⁶ Enligt den konventionen ska Sverige *se till att behöriga myndigheter har utbildad och kvalificerad personal för att kunna identifiera offer för människohandel och även se till att offren inte avvisas innan de identifierats och erbjudits hjälp*. Sverige har också åtagit sig att anta lagstiftning eller vidta andra åtgärder som kan behövas för att *hjälpa brottsoffren med deras fysiska, psykiska och sociala återhämtning, utan villkor av att offret är villigt att vittna*. Hjälpen ska minst innefatta en levnadsstandard som kan trygga offrens uppehälle genom åtgärder som *lämplig och trygg bostad samt psykologiskt och materiellt bistånd, tillgång till akutsjukvård*, hjälp med översättning och tolkning, rådgivning och upplysning om lagliga rättigheter, biträde i brottmålsförfarande och *tillgång till utbildning för barn*. Brottsoffrets behov av *trygghet och skydd* ska beaktas. Ett människohandelsoffer som vistas lagligt i Sverige och som saknar tillräckliga resurser och behöver hjälp ska också få *nödvändig medicinsk eller annan hjälp*. Brottsoffret ska också *beredas tillträde till arbetsmarknaden samt till yrkesutbildning och undervisning*.

I människohandelsdirektivet finns liknande bestämmelser, som i den nu nämnda konventionen, om att offer för människohandel ska få *hjälp, stöd och skydd*. Hjälpen och stödet ska åtminstone omfatta en *levnadsstandard som kan säkerställa brottsoffrens försörjning, genom åtgärder som tillhandahållande av lämplig och säker bostad och materiell understöd samt nödvändig sjukvård*, och när det är lämpligt *psykologiskt stöd, rådgivning och information, översättning och tolkning*.

⁵⁶ Se ovan under 3.3.1.

Hjälp och stöd ska inte vara beroende av att offret är villigt att samarbeta i en rättsprocess. Det ska också finnas *mekanismer för att i ett tidigt skede identifiera brottsoffer och ge hjälp och stöd till dem*. Brottsoffer med *särskilda behov ska tas om hand*, särskilt när dessa behov har sin grund i offrets graviditet, hälsotillstånd, eventuella funktionshinder, eventuella mentala eller psykiska störningar, eller på grund av att offret har utsatts för allvarliga former av psykiskt, fysiskt eller sexuellt våld. Utöver detta har brottsoffer rätt till juridisk rådgivning och juridiskt ombud vid brottsutredning och straffrättsligt förfarande samt *lämpligt skydd utifrån individuell riskbedömning*. Barn som är offer för människohandel ska enligt direktivet *ges hjälp, stöd och skydd*. Det finns ett krav att säkerställa att *de särskilda åtgärderna för att på kort och lång sikt bistå och stödja barn utsatta för människohandel i deras fysiska och psykosociala återhämtning vidtas efter en individuell bedömning av varje enskilt barns särskilda omständigheter i syfte att finna en varaktig lösning för barnet med beaktande av barnets synpunkter, behov och problem*. De ska inom rimlig tid *ges tillgång till utbildning*. Därutöver har de rätt till juridiskt ombud i rättsprocessen och rätt att förhöras på visst sätt som är anpassat för barn. Även ett *ensamkommande* barns personliga och särskilda förhållanden ska beaktas när ett sådant barn är offer för människohandel.

3.6.3 Särskilda åtaganden mot personer med funktionsnedsättning

Sverige har genom FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning åtagit sig att skydda personer med olika typer av funktionsnedsättning mot alla former av utnyttjande, våld och övergrepp. Enligt den konventionen ska Sverige även främja fysisk, kognitiv och psykologisk återhämtning, rehabilitering och social anpassning för personer med funktionsnedsättning som blir utsatta för någon form av utnyttjande, våld eller övergrepp, däribland genom att tillhandahålla skydd.

4 Arbetet mot sexuell exploatering, prostitution och människohandel

Detta kapitel inleds med en kort historisk beskrivning av synen på prostitution och det sociala arbete som har bedrivits på området. Därefter följer en redogörelse för den svenska sexköpslagstiftningen och straffrättsliga bestämmelser om koppleri och människohandel samt en genomgång av Sveriges nationella strategier, handlingsplaner och strukturer avseende prostitution och människohandel. Efter det redovisas den nationella reglering som finns för skydd, stöd, vård och rehabilitering för utredningens målgrupper i bland annat socialtjänstlagen och hälso- och sjukvårdslagen samt i föreskrifter och vägledningar från Socialstyrelsen. I ett separat avsnitt redogörs därefter för den nationella reglering som särskilt tar sikte på offer för människohandel. Avslutningsvis nämns pågående lagstiftningsarbeten samt exempel på regeringsuppdrag som berör utredningens frågor.

4.1 En förändrad syn på prostitution och utvecklingen av socialt arbete

Det svenska samhällets syn på prostitution innebar under lång tid att fokus enbart låg på den utnyttjade parten, som så gott som alltid beskrevs vara en kvinna. När man talade om prostitution talade man om ”den prostituerade” (kvinnan).¹ Samhällets åtgärder mot prostitution inriktades på kontroll och övervakning av kvinnor i prostitution.

Från mitten av 1800-talet fram till år 1918 gällde tvångsreglering, inspektion och besiktning av prostituerade kvinnor, genom det så kallade reglementeringssystemet, som hade sin upprinnelse i oron

¹ Månsson, S-A. (2018). *Prostitution, Aktörerna, relationerna och omvärlden*. Studentlitteratur, s. 55.

för spridningen av veneriska sjukdomar.² Under denna period började även visst ideellt socialt arbete, med anknytning till den kristna väckelserörelsen, bedrivs för att hjälpa kvinnor ut ur prostitution, bland annat genom öppnande av räddningshem där prostituerade kvinnor fick stanna en längre tid i syfte att därefter kunna starta ett nytt liv. Initiativen till öppnande av sådana hem togs av enskilda personer eller grupper, religiösa sällskap och ideella föreningar. Hemmen finansierades främst med frivilliga bidrag och genom försäljning av varor och tjänster som producerades på hemmen, men även genom visst stöd från kommuner eller andra myndigheter. Flera av hemmen lades ner efter en relativt kort period eller ändrade inriktning till att enbart ta emot yngre kvinnor i syfte att förebygga prostitution. Längre fram under perioden av reglementering startades även ett antal upptagningshem, tillfälliga hem dit kvinnorna kunde komma direkt från gatan och stanna en kort tid för att sedan slussas vidare till annan placering. Från dessa hem utgick även viss uppsökande verksamhet.³

Reglementeringen avvecklades i samband med att en ny lag för att motverka spridning av sexuellt överförbara sjukdomar, *Lex Veneris*, trädde i kraft 1 januari 1919. Enligt den nya lagen, som föreskrev obligatorisk och kostnadsfri vård, skulle män och kvinnor behandlas lika och kunde straffas på samma sätt för att ha spridit smitta.⁴

Prostitutionsfrågan kom därefter i stället att behandlas som en delaspekt av det mer överordnade lösdriveriproblemet. Enligt 1885 års lösdriverilag⁵ kunde den som saknade egna medel till sitt uppehälle och underlät att efter förmåga ”söka ärligen försörja sig” och som förde ett levnadssätt som riskerade ”allmän säkerhet, ordning eller sedlighet”, anhållas, förhöras, varnas och vid återfall dömas till tvångsarbete i upp till tre år. Lösdriverilagen användes i praktiken mot kvinnor som prostituerade sig i brist på ett fast lönearbete.⁶

Frågan om lösdriveri granskades och utreddes av ett antal statliga utredningar från 1920-talet till 1960-talet. Utredningsförslagen i dessa utredningar handlade framför allt om huruvida prostituerade kvinnor skulle anses som lösdrivare eller inte. År 1964 ersattes lös-

² Månsson, S.-A. (2018). *Prostitution. Aktörerna, relationerna och omvärlden*. Studentlitteratur, s. 28.

³ Jansdotter, A. (2004). *Ansikte mot ansikte. Räddningsarbete bland prostituerade kvinnor i Sverige 1850–1920*. Symposium, Stockholm/Stehag, s. 36 och 43 ff.

⁴ Lundberg, A. (2008). *Läkarnas blanka vapen. Svensk smittskyddslagstiftning i historiskt perspektiv*. Nordic Academic Press, s. 98.

⁵ Lag angående lösdrifvares behandling; gifven Stockholms slott den 12 juni 1885.

⁶ Söderblom, T. (1992). *Horan och batongen*. Gidlunds Bokförlag, Stockholm, s. 20.

driverilagen av lagen om samhällsfarlig asocialitet. Den lagen gav möjlighet att ingripa med tvång mot prostituerade genom intagning på arbetsanstalt (kvinnofångelse) med kvarhållande i upp till två år. Lagen kom dock att tillämpas i mycket liten omfattning och avskaffades i och med införandet av den nya socialtjänstlagen år 1982. Det hade då under lång tid förts fram kritik mot att kvinnorna i prostitution betraktades som lösdrivare och mot möjligheten att ingripa med tvång mot dem. Kritiken bestod bland annat i att de omfattande sociala och psykiska problem som kvinnor i prostitution uppvisade inte kunde avhjälpas genom tvångsmässig anstaltsbehandling utan att sådant tvång snarare gjorde att problemen förvärrades.⁷

Mellan 1860–1960 förekom även manlig prostitution i Stockholm. Traditionellt omfattade de manliga prostituerade tre grupper; de unga militärerna, de unga småkriminella och de feminint agerande homosexuella. Den dominerande gruppen var de unga militärerna, den så kallade soldatprostitutionen.⁸ Under mitten av 1900-talet fanns en oro i samhällsdebatten som handlade om utnyttjandet av unga män och pojkar i prostitution med manliga köpare. Under 1940- och 50-talen fanns det relativt många prostituerade yngre män framför allt i Stockholm och det rörde sig ofta om soldater som hade ekonomiska svårigheter eller om socialt utslagna pojkar. I en mindre kartläggning av förhållandena i Stockholm i början av 1950-talet angavs bland annat att det under 18 månader åren 1951–53 greps 88 pojkar under 18 år som rapporterades till barnavårdsnämnden. Av dessa pojkar bedömdes 44 vara utnyttjade i prostitution. Prostitutionen var i de flesta fall en del i pojkarnas allmänt asociala livsföring, som innefattade snatterier, stölder, skolk med mera. Ungefär hälften hade visat asociala tendenser redan före den första kontakten med prostitutionen. De flesta av pojkarna hade saknat ett fullständigt hem. Gruppen bestod huvudsakligen av socialt missanpassade Stockholmspojkar, hemlösa landsortsungdomar, sjömän och värnpliktiga. Antalet prostituerade i åldern 18–21 år var i stort sett okänt.⁹

I början av 1970-talet kom kritiska reaktioner på den alltmer liberala synen på sexualitet och på pornografins legalisering i Sverige år

⁷ Månsson, S-A. (2018). *Prostitution. Aktörerna, relationerna och omvärlden*. Studentlitteratur, s. 29, med hänvisning till Inghe, G. (1949). *Socialpsykologiska synpunkter på lösdrivare och prostituerade*. Stockholm: Carlssons.

⁸ Silverstolpe, F. & Söderström, G. (1999). *Sympatiens hemlighetsfulla makt Stockholms homosexuella 1860–1960*, s. 191.

⁹ SOU 1981:71, s. 48 f.

1971. Kritiken riktade sig bland annat mot den ökande kommersialiseringen av sexualiteten, vilken inte ansågs förenlig med idén om människans sexuella frigörelse. I början av 1970-talet kunde också noteras en ökning av prostitutionen, med en ökande andel utländska medborgare och med fler unga kvinnor, runt 20 år, än tidigare. Under 1970-talet inledde socialförvaltningen i Malmö en uppsökande social verksamhet i stadens prostitutionsmiljöer med syfte att hjälpa kvinnorna ut ur prostitution. Samtidigt initierades ett forskningsprojekt angående prostitutionens omfattning, struktur och orsaker på samhälls- och individuell nivå, samt en utvärdering av de sociala och kurativa insatserna. Projektet ledde till liknande satsningar under 1970- och 1980-talen i bland annat Stockholm, Göteborg och Norrköping.¹⁰

År 1977 tillsattes en utredning, Prostitutionsutredningen, med uppdrag att kartlägga prostitutionen utifrån ett brett samhällsperspektiv. Utredningen lade fram sina förslag i betänkandet *Prostitutionen i Sverige* (SOU 1981:71). I utredningen fokuserades, till skillnad från tidigare, inte enbart på den utnyttjade parten utan även på den som utnyttjade och dennes moraliska ansvar. Utredaren definierade prostitution som ”en situation där minst två parter köper respektive säljer sexuella tjänster mot (vanligen) ekonomisk ersättning som utgör en förutsättning för den sexuella tjänsten”. Utredaren diskuterade för- och nackdelar med en kriminalisering av prostitution, men lade inte fram något förslag om kriminalisering. Bland en av flera risker med en kriminalisering framhölls risken för att samhället sedan ett förbud införts skulle anse att frågan fått sin lösning och att ytterligare samhällsengagemang skulle anses överflödigt. I stället för kriminalisering förordades bland annat en satsning på sociala åtgärder i form av intensiv och kontinuerlig uppsökande verksamhet, genom prostitutionsgrupper av den typ som redan fanns i Malmö och Stockholm, jämte ingripanden mot narkotikamissbruk, åtgärder som främst avsåg kvinnorna i gatuprostitutionen. Prostitutionsgrupperna borde enligt utredaren vara permanenta och självständiga enheter inom socialförvaltningarna och ha stöd av referensgrupper med företrädare för skilda områden. Även männen som köpte sex i gatuprostitutionen ansågs vara i behov av sociala insatser. I utredningsuppdraget ingick även att utvärdera 1973 års lagstiftning

¹⁰ Månsson, S-A. (2018). *Prostitution. Aktörerna, relationerna och omvärlden*. Studentlitteratur, s. 32 ff.

om formerna för offentlig pornografisk föreställning och kartlägga verksamheten vid sexklubbarna. Dessa klubbar hade ökat i antal efter pornografins legalisering 1971 och på dessa eller i anslutning till dem förekom tidvis prostitution. Utredaren föreslog ett förbud mot sexklubsverksamheten, genom ett förbud mot offentlig pornografisk föreställning, vilket också kom att genomföras år 1982.¹¹

År 1993 tillsattes en ny prostitutionsutredning (1993 års prostitutionsutredning). I direktiven angavs att prostitution är oförenlig med individens möjlighet att utvecklas som människa och en verksamhet som samhället finner förkastlig samt att den har sådana negativa verkningar i samhället att den bör bekämpas med kraft.¹² För utredningens räkning gjordes en utvärdering av det existerande sociala arbetet på prostitutionsområdet. Sådant arbete bedrevs främst genom prostitutionsgrupper i Stockholm, Göteborg, Malmö och Norrköping, men även till viss del inom kriminalvården, missbruksvården, sjukvården och genom frivilligorganisationer (se vidare om utvärderingen i kapitel 6). I utredningens betänkande *Könsbandeln* (SOU 1995:15) lämnades förslag om att prostitution skulle kriminaliseras genom införandet av ett förbud mot både ”köp och försäljning av sexuella tjänster”. Det betonades i betänkandet att förslaget om kriminalisering förutsatte att tillräckliga resurser satsades på att förstärka de sociala insatserna mot prostitutionen och att polisen måste tillföras ökade resurser för att kunna ge kriminaliseringen avsedd verkan. Även värdet av fortsatta och utökade satsningar på sociala insatser riktade mot såväl säljare som köpare i prostitutionen jämt mer forskning lyftes fram i betänkandet. Det föreslogs också att ett nationellt center för arbete mot prostitution skulle inrättas, eftersom

¹¹ Förbudet mot offentlig pornografisk föreställning togs in i 10 § i dåvarande allmänna ordningsstadgan (1956:617) (se prop. 1981/82:187). Förbudet finns numera i 2 kap. 14 § ordningslagen (1993:1617). Prostitutionsutredningens ursprungliga sekretariat genomförde intervjuer med ett stort antal kvinnor i prostitution som fick berätta om den verklighet de upplevde. På grund av en konflikt mellan utredaren å ena sidan och sekretariatet och sakkunniga å andra sidan angående vilket material som skulle tas in i betänkandet, entledigades sekreterare och sakkunniga och betänkandet färdigställdes av utredaren och en ny sekreterare. Det ursprungliga sekretariatet och de sakkunniga publicerade senare stora delar av sitt utredningsmaterial och sina analyser i bokformat (Borg, A., Elwien, F., Frühling, M., Grönwall, L., Liljeström, R., Månsson, S-A., Nelin, A., Olsson, H. & Sjöberg, T. (1981), *Prostitution. Beskrivning, analys, förslag till åtgärder*. LiberFörlag). Förslagen i betänkandet överensstämde i stort med förslagen från det ursprungliga sekretariatet och de sakkunniga (se Månsson, S-A. (2018), *Prostitution. Aktörens, relationerna och omvärlden*. Studentlitteratur, s. 41, se även Olsson, H. (2008). Prostitutionsfrågan i Sverige under 30 år. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr 4/2006).

¹² Dir. 1993:31.

det inte fanns någon samlad bild av könshandeln, den forskning som bedrevs och de insatser som gjordes för att motverka den.¹³

Förslaget om kriminalisering av båda parterna i prostitutionen möttes av omfattande kritik från många remissinstanser och genomfördes inte. Särskilt kritiserades förslaget att också kriminalisera den utnyttjade partens handling.¹⁴ Grundat på utredningens betänkande och på Kvinnovaldskommissionens slutbetänkande *Kvinnofrid* (SOU 1995:60) lämnade regeringen två år senare förslag om att kriminalisera ”köp av sexuella tjänster”. Ett förslag som när det antogs av riksdagen innebar att Sverige som första land i världen kriminaliserade köp av sex.¹⁵ Enligt propositionen (prop. 1997/98:55) som låg till grund för lagstiftningen om kriminalisering, ansåg regeringen att det inte var rimligt att kriminalisera säljaren; ”den som, åtminstone i flertalet fall, är den svagare parten som utnyttjas av andra”. Regeringen framhöll även vikten av att motivera personer utsatta för prostitution att söka hjälp för att komma bort från prostitutionen utan att de då skulle känna att de riskerade någon form av påföljd för sin verksamhet. Vidare framhöll regeringen – efter att ha nämnt socialtjänstens arbete i prostitutionsgrupperna, stödjande och behandlande arbete inom missbruksvård, sjukvård, kriminalvård och frivilligorganisationer, samt förebyggande arbete vid ungdomsmottagningar, skolor, andra institutioner och kvinnoorganisationer – att de sociala insatserna skulle vara minst lika viktiga även i fortsättningen för att motivera prostituerade att söka hjälp och komma bort från sitt destruktiva liv. Regeringen anförde vidare att en kriminalisering inte kunde utgöra annat än ett komplement i arbetet med att minska prostitutionen och inte heller kunde ersätta de sociala insatserna. I samband med kriminaliseringen fick Socialstyrelsen i uppdrag att fortlopande följa och samla kunskap om prostitutionens omfattning och utveckling, sammanställa kunskap om sociala insatser på lokal nivå, samt ge stöd till utveckling och förbättring av insatserna. Rikspolisstyrelsen fick också i uppdrag att vara nationell rapportör i frågor om handel med kvinnor för sexuellt utnyttjande. När det gällde våld mot kvinnor i hemmet infördes genom samma proposition ett nytt

¹³ SOU 1995:15, s. 209–232. Utredningen föreslog även att koppleribrottet skulle utvidgas till att omfatta även den som främjar eller på otillbörligt sätt bereder sig vinning av att annan mot ersättning i samband med framställning av pornografiska bilder eller filmer har tillfällig sexuell förbindelse som innefattar samlag eller har grovt kränkande karaktär.

¹⁴ Se SOU 2010:49, s. 74.

¹⁵ A.a., s. 74 f.

brott, grov kvinnofridskränkning. Vidare infördes en ny bestämmelse i socialtjänstlagen om att socialnämnden bör verka för att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp i hemmet får stöd och hjälp för att förändra sin situation och Socialstyrelsen gavs i samband med det i uppdrag att ta fram allmänna råd för socialtjänstens arbete med anledning av den nya bestämmelsen. Det lämnades inget förslag till motsvarande förtydligande av socialnämndens ansvar för stöd och hjälp till utsatta i prostitution. Bestämmelsen om hjälp till våldsutsatta kvinnor återfinns numera i 5 kap. 11 § socialtjänstlagen och har utökats till att bland annat allmänt avse brottsoffer. (Se vidare om den bestämmelsen i avsnitt 4.5.1.)¹⁶

I detta sammanhang kan också nämnas att ersättning från prostitution, såväl före som efter det nu beskrivna skiftet i synen på prostitution, har ansetts utgöra en skattepliktig inkomst som ska deklarerar och beskattas.¹⁷

4.2 Kriminaliseringen av sexköp

Sedan 1999 är det i Sverige kriminaliserat att köpa sex av någon som är över arton år. Straffbestämmelsen om köp av sex finns numera i 6 kap. 11 § brottsbalken, alltså i det kapitel i brottsbalken som handlar om sexualbrott. Den som (i annat fall än som avses förut i samma kapitel) skaffar sig en tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning, döms enligt den bestämmelsen för *köp av sexuell tjänst* till fängelse i högst ett år. Detta gäller även om ersättningen har utlovats eller getts av någon annan. Den som köper en sexuell handling av någon och som känner till eller är oaktsam i förhållande till att en person inte deltar frivilligt, till exempel till följd av människohandel, kan dömas för våldtäkt eller oaktsam våldtäkt.¹⁸ Även försök till köp av sexuell tjänst är straffbelagt, enligt 6 kap. 15 § brottsbalken.

¹⁶ Prop. 1997/98:55, s. 104 ff.

¹⁷ Se bland annat Regeringsrättens dom 1982 i mål 1516-1980, refererad i RÅ 82 1:20, och dom från Kammarrätten i Stockholm den 19 mars 2007 i mål 2231-06, där inkomst av prostitution bedömdes utgöra inkomst av rörelse/näringsverksamhet då verksamheten uppfyllde kraven på regelbundenhet och varaktighet. I kammarrättens dom ansågs verksamheten också momspliktig. Förvaltningsrätten i Stockholm har (i bland annat dom den 20 november 2018 i mål 14495-18 och 14496-18) gjort motsvarande bedömning, med hänvisning till kammarrättens dom, och avslagit överklagande av Skatteverkets beslut att bestämma inkomstskatt för oredovisade (skönmässigt uppskattade) inkomster samt påföra moms och skattetillägg.

¹⁸ Prop. 2017/18:177, s. 39.

Det är sedan länge kriminaliserat i Sverige att köpa en sexuell handling av den som är under 18 år. Brottet betecknades vid brottsbalkens tillkomst som förförelse av ungdom och straffbestämmelsen syftade till att skydda ungdomar från att dras in i prostitution. Den som genom att utlova eller ge ersättning skaffat eller sökt skaffa sig tillfällig könsförbindelse med någon som var under arton år dömdes enligt den dåvarande straffbestämmelsen för förförelse av ungdom.¹⁹ Den nuvarande straffbestämmelsen finns i 6 kap. 9 § brottsbalken och brottsbeteckningen är sedan 2020 *utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling*. Enligt bestämmelsen döms den som (i annat fall än som avses förut i samma kapitel) förmår ett barn som inte fyllt 18 år att mot ersättning företa eller tåla en sexuell handling för utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år. Om brottet är mindre grovt, döms till fängelse i högst ett år. Handlingen är brottslig även om ersättningen har utlovats eller getts av någon annan. Om ett sådant brott rikas mot ett barn som är under 15 år, blir det i stället att bedöma enligt någon av de föregående straffbestämmelserna i samma kapitel, till exempel våldtäkt mot barn. Även försök till utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling är straffbelagt, enligt 6 kap. 15 § brottsbalken.

Ett barn som utnyttjas genom köp av sexuell handling är, och ses också alltid som ett brottsoffer. Den som är under 18 år ses också som målsägande om brottet leder till lagföring.²⁰ Om den utnyttjade parten vid ett sexköpsbrott är vuxen, ses hen däremot oftast inte som målsägande, utan behandlas i stället som ett vittne i förhållande till sexköparens brott.²¹ Bakgrunden till detta är att kriminaliseringen av sexköp när det gäller vuxna är avsedd att skydda både allmänheten och den som utnyttjas.²² I samband med en ändring av straffbestämmelsen 2011 behandlades frågan om målsägandestatus i brottmålsprocessen för den utnyttjade parten vid ett sexköpsbrott. Regeringen konstaterade då att köp av sexuell tjänst kan utgöra såväl ett brott mot person som ett brott mot allmän ordning och att den som utnyttjats därmed *kan* vara att anse som målsägande i ett mål om brott mot förbudet mot köp av sexuell tjänst. Avgörande för om

¹⁹ Bäcklund, A., Johansson, S., Trost, H., Träskman, P., Wennberg, S. & Wersäll, F., *Brottsbalken En kommentar* (2022, version 21, JUNO) kommentaren till 6 kap. 9 § brottsbalken.

²⁰ Prop. 2004/05:45, s. 91.

²¹ Brå (2022). *Köp av sexuella tjänster – En uppföljning av lagens tillämpning* (2022:3), s. 13.

²² Prop. 1997/98:55, s. 104.

så är fallet är enligt 20 kap. 8 § fjärde stycket rättegångsbalken om brottet begåtts mot den personen eller om hen blivit förnärad eller lidit skada av brottet. Regeringen konstaterade att en prövning av om den som utsatts för ett sexköpsbrott är målsägande eller inte, utifrån förutsättningarna i 20 kap. 8 § rättegångsbalken, kan vara besvärlig men att problematiken inte är unik utan uppkommer även vid andra brottstyper. Regeringen ansåg det inte vara påkallat eller möjligt inom det aktuella lagstiftningsärendet med någon översyn av målsägandebegreppet och menade att frågan om målsägandestatus vid ett sexköpsbrott även fortsättningsvis måste prövas och avgöras i varje enskilt fall.²³ Vi skriver mer om målsägandefrågan i kapitel 11.

4.3 Straffbestämmelser om koppleri och människohandel

Koppleri är straffbelagt i 6 kap. 12 § brottsbalken. Den som främjar eller på ett otillbörligt sätt ekonomiskt utnyttjar att en person har tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning döms för koppleri till fängelse i högst fyra år (6 kap. 12 § första stycket brottsbalken). Detsamma gäller den som med nyttjanderätt har upplåtit en lägenhet och får veta att lägenheten används för tillfälliga sexuella förbindelse mot ersättning och inte gör vad som skäligen kan begäras för att få upplåtelsen att upphöra. Den personen anses då ha främjat verksamheten och kan dömas till ansvar för koppleri (6 kap. 12 § andra stycket brottsbalken). Om ett koppleribrott anses som grovt är straffskalan fängelse i lägst två och högst tio år. Så kan vara fallet om brottet avsett en verksamhet som bedrivits i större omfattning, medfört betydande vinning eller inneburit ett hänsynslöst utnyttjande av annan (6 kap. 12 § tredje stycket brottsbalken). Även försök till koppleri eller grovt koppleri är straffbart. Detsamma gäller förberedelse till koppleri och förberedelse, stämpling till och underlåtenhet att avslöja eller förhindra grovt koppleri. (Se 6 kap. 15 § brottsbalken.)

Människohandel är straffbelagt i 4 kap. 1 a § brottsbalken. Den som genom olaga tvång, vilseledande, utnyttjande av någons utsatta belägenhet som allvarligt begränsar personens alternativ, eller annat sådant otillbörligt medel om det allvarligt begränsar personens alternativ, rekryterar, transporterar, överför, inhyser eller tar emot en

²³ Prop. 2010/11:77, s. 14 f.

person i syfte att hen ska exploateras för bland annat sexuella ändamål, döms för människohandel till fängelse i lägst två och högst tio år (4 kap. 1 a § första stycket brottsbalken). Med uttrycket ”exploateras för sexuella ändamål” i bestämmelsen avses i första hand att offret ska användas för prostitution, men det kan också gälla situationer där offret ska användas för sexuella ändamål utan att det är fråga om ett utnyttjande som kan utgöra ett köp av sexuell tjänst enligt 6 kap. 11 § brottsbalken. Det kan handla om exploatering genom en sexuell relation som inte sker genom att den sexuella handling som offret ska erbjuda förutsätter ersättning för tjänsten. Uttrycket omfattar även exempelvis det att en person ska utnyttjas för att medverka vid framställningen av pornografiska alster eller för att medverka i en pornografisk föreställning. Vad som förutsätts för att detta rekvisit ska vara uppfyllt är att offret ska delta i sexuella handlingar eller i handlingar som uppfyller lagens definition av pornografi. Den relevanta handlingen ska innefatta en ”ohöjd exponering av sexuell innebörd”.²⁴ Om brottet begås mot en person som inte har fyllt arton år döms för människohandel även om inte något sådant otillbörligt medel som anges i bestämmelsens första stycke har använts (4 kap. 1 a § andra stycket brottsbalken). Detsamma gäller den som inte haft uppsåt till men varit oaktsam beträffande omständigheten att den andra personen inte fyllt arton år (4 kap. 1 a § andra stycket brottsbalken). Om människohandelsbrottet är mindre grovt, döms till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år (4 kap. 1 a § tredje stycket brottsbalken). Även försök, förberedelse och stämpling till människohandel är straffbart (4 kap. 10 § brottsbalken).

4.4 Nationella strategier, handlingsplaner och myndighetsuppdrag

Förbudet mot sexköp är en del i arbetet med att förebygga och bekämpa handel med människor och skydda de människor som är eller riskerar att bli indragna i prostitution och andra former av sexuell utnyttjande. Arbetet mot prostitution, sexuell exploatering av barn och människohandel grundas till stor del på olika internationella konventioner och instrument som Sverige har åtagit sig att följa

²⁴ Bäcklund, A., Johansson, S., Trost, H., Träskman, P., Wennberg, S. & Wersäll, F., *Brottsbalken En kommentar* (2022, version 21, JUNO) kommentaren till 4 kap. 1 a § brottsbalken).

(se föregående avsnitt om Sveriges internationella åtaganden). Det utgör också en del i arbetet med att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor, vilket i sin tur ingår i jämställdhetspolitikens övergripande mål att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv.²⁵ I delmålet att mäns våld mot kvinnor ska upphöra ingår också att kvinnor och män, flickor och pojkar ska ha samma rätt och möjlighet till kroppslig integritet.

4.4.1 Nationell strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor

I november 2016 beslutade regeringen en nationell strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor, för perioden 2017–2026 och ett åtgärdsprogram för perioden 2017–2020²⁶. Strategin är en i raden av ett antal motsvarande handlingsplaner/strategier där den första var regeringen Reinfeldts nationella handlingsplan (skr. 2007/08:167).

2016 års strategi ska bidra till att uppnå regeringens jämställdhetspolitiska delmål att mäns våld mot kvinnor ska upphöra och att kvinnor och män, flickor och pojkar ska ha samma rätt och möjlighet till kroppslig integritet. I strategin ingår frågor om hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel för sexuella ändamål. Strategin innehåller fyra politiska målsättningar: 1) ett utökat och verkningsfullt förebyggande arbete mot våld, 2) förbättrad upptäckt av våld och starkare skydd och stöd för våldsutsatta kvinnor och barn, 3) effektivare brottsbekämpning och 4) förbättrad kunskap och metodutveckling. Som utgångspunkt för hela strategin anges *att* våld ska förebyggas med fokus på våldsutövare och maskulinitetsnormer, *att* större uppmärksamhet ska riktas mot flickors och unga kvinnors utsatthet för våld, *att* flera livssituationer och omständigheter kan innebära särskild sårbarhet (till exempel funktionsnedsättningar, missbruk, bristande kunskap i svenska, institutionsboende eller migration), *att* insatser genomgående måste utgå från ett funktionshinderperspektiv, *att* betydelsen av hedersnormer för våldsutövare och våldsutsatta måste beaktas, *att* barnets rätt och barnets bästa ska beaktas, *att* hbtq-personers rättigheter ska beaktas, *att*

²⁵ Se till exempel SOU 2015:55, s. 46.

²⁶ Den nationella strategin ingår i regeringens jämställdhetspolitiska skrivelse till riksdagen (Skr. 2016/17:10).

förbättrad samverkan och styrning behövs, *samt att* berörda verksamheters arbete ska vara kunskapsbaserat.

I en handlingsplan mot prostitution och människohandel i februari 2018, presenterade regeringen som ett komplement till den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor, åtgärder inom åtta olika insatsområden; 1) förstärkt samordning mellan myndigheter och andra aktörer, 2) stärkt förebyggande arbete, 3) förbättrad förmåga att upptäcka prostitution och människohandel, 4) lagstiftningsåtgärder, 5) starkare skydd och stöd, 6) effektivare brottsbekämpning, 7) stärkt kunskap och metodutveckling, 8) ökad internationell samverkan.²⁷

I juni 2021 presenterade regeringen därefter ett åtgärdsprogram för att intensifiera arbetet mot mäns våld mot kvinnor med 40 punkter för det fortsatta arbetet på den nationella strategins fyra målområden. En av punkterna (punkt 16) handlar om att skyddet och stödet till utsatta för prostitution och människohandel skulle stärkas, bland annat i förhållande till Sveriges åtagande att erbjuda ett säkert återvändande för offer för människohandel.

Regeringen har därefter i december 2021 presenterat ett andra åtgärdsprogram inom ramen för den nationella strategin från 2016, med 99 åtgärder för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. I de 99 åtgärderna ingår bland annat de 40 punkterna från åtgärdsprogrammet i juni 2021, och i flera fall mera konkreta åtgärder för att genomföra punkterna. I åtgärdsprogrammet slås det fast att arbetet mot prostitution och människohandel fortsatt är ett prioriterat område för regeringen och att det förebyggande arbetet och insatser för att säkra skydd och stöd till utsatta inom prostitution och människohandel bör förstärkas i form av bland annat ökat kompetensstöd och förstärkning av regionkoordinatorsfunktionen och genom utformandet av ett exitprogram (punkt 65 i åtgärdsprogrammet).

²⁷ Regeringskansliet, Socialdepartementet (2018). *Handlingsplan mot prostitution och människohandel*. Bilaga till regeringsbeslut 2018-02-08 nr II:1. Denna handlingsplan föregicks av den tidigare nämnda handlingsplanen från 2008 (*Handlingsplan mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål*, Skr. 2007/08:167), som också innehöll en rad åtgärder för ökat skydd och stöd till utsatta, stärkt förebyggande arbete, stärkt kvalitet och effektivitet i rättsväsendet, ökad nationell och internationell samverkan, samt ökad kunskap.

4.4.2 Jämställdhetsmyndigheten

I den nationella strategin 2016 för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor bedömde regeringen att en ny myndighet borde inrättas med uppgift att bidra till en strategisk, sammanhållen och hållbar styrning och ett effektivt genomförande av jämställdhetspolitiken. Jämställdhetsmyndigheten inrättades därför den 1 januari 2018. Myndigheten övertog olika uppdrag inom området mäns våld mot kvinnor som tidigare hade varit fördelade på andra myndigheter och fick ett nationellt samordningsansvar för frågor om människohandel. Jämställdhetsmyndigheten ska enligt sin instruktion arbeta med uppföljning, analys, samordning, kunskap och stöd i syfte att nå de jämställdhetspolitiska målen och bidra till en strategisk, sammanhållen och hållbar styrning och ett effektivt genomförande av jämställdhetspolitiken. Myndigheten ska vidare följa och analysera utvecklingen mot de jämställdhetspolitiska målen, främja ett systematiskt, sammanhållet och effektivt genomförande av jämställdhetspolitiken på alla nivåer i samhället nationellt, regionalt och lokalt, samt inom sitt ansvarsområde samla och sprida kunskap baserad på forskning och beprövad erfarenhet och verka för en kunskapsbaserad praktik. Vidare har Jämställdhetsmyndigheten ett uppdrag *att* främja utvecklingen av förebyggande insatser när det gäller mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution och människohandel för alla ändamål samt våld i samkönade relationer, *att* synliggöra och motverka hedersrelaterat våld och förtryck med inriktning på nationell kunskapsutveckling och strategiska övergripande frågor *samt att* på nationell nivå samordna arbetet mot människohandel för alla ändamål, utveckla samverkan mellan myndigheter och andra aktörer, liksom med internationella aktörer och bistå myndigheterna med metodstöd och kompetensutveckling.²⁸

Jämställdhetsmyndigheten övertog bland annat ansvaret för det Nationella metodstödsteam mot prostitution och människohandel (NMT), som hade inrättats 2009 av Länsstyrelsen i Stockholm, som tidigare hade det nationella samordningsuppdraget för dessa frågor. NMT är ett operativt nätverk som leds av Jämställdhetsmyndigheten och består av myndigheter som arbetar mot prostitution och alla former av människohandel. NMT fungerar som en operativ och strategisk resurs för att utveckla och effektivisera samverkan i arbetet

²⁸ 3 och 4 § förordningen (2017:937) med instruktion för Jämställdhetsmyndigheten.

mot människohandel, samt operativt bistå i specifika ärenden. Se vidare avsnitt 4.6.2.

Jämställdhetsmyndigheten tog även över samordningen och avtalen för finansieringen av regionkoordinatorerna som hade införts i samband med det samordningsuppdrag som Länsstyrelsen i Stockholm tidigare hade för prostitution och människohandel.²⁹ Regionkoordinatorerna har till uppgift att stödja Jämställdhetsmyndighetens nationella uppdrag. Se vidare avsnitt 4.6.2.

Jämställdhetsmyndigheten tog också över ansvaret för Manual vid misstanke om människohandel (manualen), som beskriver stöd- och skyddsprocessen i Sverige för personer utsatta för människohandel. Myndigheten bemannar även en nationell stödtelefon som riktar sig till yrkesverksamma och som ger råd och stöd i ärenden om prostitution och människohandel. Jämställdhetsmyndigheten administrerar vidare finansieringen av Återvändandeprogrammet Människohandel – Prostitution, som ger hjälp till utländska personer som befunnit sig i prostitution eller varit utsatta för människohandel i Sverige. Även detta ansvar låg tidigare på Länsstyrelsen i Stockholm. Se vidare om manualen, stödtelefonen och Återvändandeprogrammet avsnitt 4.6.2.

Jämställdhetsmyndigheten fick i regleringsbrev för 2022 i uppdrag att fortsatt stärka arbetet mot sexuell exploatering av barn, prostitution och människohandel och i regleringsbrev för 2023 i uppdrag att tillsammans med Socialstyrelsen ge stöd till socialnämnderna med anledning av ny lagstiftning om betänketid för offer för människohandel.³⁰

4.4.3 Länsstyrelsernas uppdrag

I samband med den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor, fick även länsstyrelserna ett förtydligt och mer sammanhållet uppdrag att förebygga och bekämpa sådant våld. Länsstyrelserna ska enligt den nationella strategin utgöra navet i genomförandet av strategin på regional nivå. De ska

²⁹ Regionkoordinatorerna samfinansieras av Jämställdhetsmyndigheten, Länsstyrelserna och de kommuner där koordinatorerna är anställda.

³⁰ A2022/00986, *Regleringsbrev för budgetåret 2022 avseende Jämställdhetsmyndigheten*, beslut 2022-06-30. A2022/01653 och A2022/01607(delvis), *Regleringsbrev för budgetåret 2023 avseende Jämställdhetsmyndigheten*, beslut 2022-12-22.

inom sina respektive län stödja genomförande och uppföljning av den nationella strategin i samråd med varandra och med andra myndigheter³¹ samt med organisationer från det civila samhället. I detta ingår att inom länet bistå kommuner och regioner genom kunskap och metodstöd i deras arbete för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, samt att främja samverkan mellan dessa aktörer, myndigheter på regional nivå och civilsamhället. Länsstyrelserna ska bedriva sitt arbete i nära samverkan med Jämställdhetsmyndigheten och andra nationella myndigheter som ansvarar för olika verksamhetsområden. I arbetet med att ge kompetensstöd till den kommunala socialtjänsten förekom exempelvis under en period samverkan med Socialstyrelsen.

Sedan den 1 januari 2022 ska det vid varje länsstyrelse finnas en särskild samordningsfunktion för frågor om mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer, sexuellt våld, hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel. Genom denna samordningsfunktion ska länsstyrelserna stödja och bidra till 1) framtagande och genomförande av regionala sektorsövergripande strategier och handlingsplaner, 2) införande av effektiva metoder, arbetssätt och kunskapsstöd i regionala och lokala verksamheter, 3) samarbetet på lokal, regional och nationell nivå samt 4) utbildning och kompetensutveckling i länet. Länsstyrelserna ska i sitt arbete samverka med kommuner och regioner samt andra berörda myndigheter och aktörer. Arbetet ska vara kunskapsbaserat och samordnat med den verksamhet som bedrivs vid myndigheter på nationell nivå. Detta framgår av förordningen (2021:995) om länsstyrelsernas regionala arbete mot mäns våld mot kvinnor.

³¹ Barnombudsmannen, Brottsförebyggande rådet, Diskrimineringsombudsmannen, Jämställdhetsmyndigheten, Kriminalvården, Linköpings universitet (Barnafrid), Inspektionen för vård och omsorg, Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd, Migrationsverket, Polismyndigheten, Socialstyrelsen, Åklagarmyndigheten samt Sveriges Kommuner och Landsting (numera Sveriges Kommuner och Regioner, SKR). Se regeringsbeslut 2017-12-18, S2017/07420/JÄM (delvis).

4.5 Nationella bestämmelser om skydd, stöd, vård och rehabilitering

4.5.1 Socialtjänstlagen samt föreskrifter i anslutning till den

I 1 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453) (SoL) fastslås att socialtjänstens mål är att främja människors ekonomiska och sociala trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor och aktiva deltagande i samhällslivet. I 3 kap. 3 § SoL anges att insatser inom socialtjänsten ska vara av god kvalitet, att det för uppgifter inom socialtjänsten ska finnas personal med lämplig utbildning och erfarenhet och att kvaliteten i verksamheten systematiskt och fortlöpande ska utvecklas och säkras. Av 1 kap. 2 § SoL framgår vidare att i alla insatser och åtgärder som rör barn ska barnets bästa särskilt beaktas och av 14 kap. 1 § SoL framgår att socialtjänsten har en anmälningsskyldighet vid kännedom eller misstanke om att ett barn far illa. Vad som innefattas i begreppet ”fara illa” varierar beroende på barnets ålder och förhållandena i övrigt. Den som anmäler kan utgå från sina egna iakttagelser och sin egen bedömning om ett barn far illa eller misstänks fara illa.³² Vid beslut som rör vård och behandling för barn ska enligt 1 kap. 2 § SoL vad som är bäst för barnet vara avgörande. Med barn avses varje människa under 18 år.

Enligt 2 kap. 1 § SoL svarar kommunen för socialtjänsten inom sitt område och har också det yttersta ansvaret för att varje person får det stöd och den hjälp som behövs. Det innebär inte att en kommun ska ta hand om uppgifter som i första hand ankommer på till exempel sjukvården, men socialnämnden bör vid behov se till att vårdbehövande får tillgång till exempelvis kroppssjukvård eller psykiatrisk vård. Det kan därför krävas att kommunen ger tillfälligt bistånd vid akut behov i avvaktan på att annan huvudman rycker in.³³ För den som omfattas av lagen (1994:137) om mottagande av asylsökande m.fl. finns det särskilda bestämmelser om bistånd och placering av barn i den lagen.³⁴ Det är enligt 2 a kap. 1 § SoL den kommun där en person vistas som är ansvarig för det stöd och den hjälp som avses i 2 kap. 1 § SoL. Kommunen ska enligt 2 kap. 7 § SoL samverka med regionen och upprätta en individuell plan i de fall en

³² Lundgren, L. & Sunesson, P-A., *Nya sociallagarna*, (2023, JUNO), kommentaren till 14 kap. 1 § SoL.

³³ Clevesköld, L., Socialtjänstlag (2001:453) 2 kap. 1 §, Karnov 2023-05-04 (JUNO)

³⁴ Se vidare under avsnitt 4.5.7 angående lagen om mottagande av asylsökande m.fl.

person har behov av insatser från både socialtjänsten och hälso- och sjukvården.³⁵

Av 2 a kap. 3 § SoL framgår att bosättningskommunen ansvarar för det stöd och den hjälp en person behöver i de fall bosättningskommunen är en annan än vistelsekommunen. I de fall en person vistas i en annan kommun till följd av beslut från kommunen behåller, enligt 2 a kap. 4 § SoL, den beslutande kommunen ansvaret för stöd och hjälp. Detta gäller för av kommunen fattade beslut om boenden i bland annat familjehem, hem för vård eller boende (HVB), eller särskilda ungdomshem (SiS-hem). Vidare ansvarar enligt 2 a kap. 5 § SoL den kommun där en person är folkbokförd för stöd och hjälp under bland annat vård på sjukhus eller i annan sjukvårdsinrättning på initiativ av någon annan än en kommun.

Enligt 3 kap. 6 a § SoL ansvarar socialnämnden för att det finns tillgång till öppna insatser för att kunna möta barns, ungas och vårdnadshavares olika behov. För barn som har fyllt 15 år får nämnden enligt samma bestämmelse besluta om öppna insatser även utan vårdnadshavarens samtycke, om det är lämpligt och barnet begär eller samtycker till det. Socialnämnden får enligt 3 kap. 6 b § utse en särskild person (kontaktperson) eller en familj (kontaktfamilj) med uppgift att hjälpa en enskild och hans eller hennes närmaste i personliga angelägenheter, om den enskilde begär eller samtycker till det. Enligt andra stycket i samma bestämmelse får nämnden för den som är under 21 år utse en särskilt kvalificerad kontaktperson, om den unge har behov av särskilt stöd och särskild vägledning för att motverka risk för missbruk, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende. Det krävs också att den unge begär eller samtycker till sådan kontaktperson. För barn som inte har fyllt 12 år får en kontaktperson eller en särskilt kvalificerad kontaktperson utses endast om barnets vårdnadshavare begär eller samtycker till det. För barn som fyllt 12 men inte 15 år får en kontaktperson eller en särskilt kvalificerad kontaktperson utses om barnets vårdnadshavare begär eller samtycker till det, eller om sådant samtycke saknas, om det är lämpligt och barnet samtycker till det. För barn som har fyllt 15 år får en kontaktperson eller en särskilt kvalificerad kontaktperson utses endast om det är lämpligt och barnet begär eller samtycker till det. En kontaktperson ska fungera som ett personligt stöd och hjälpa den enskilde med det han eller hon har behov av

³⁵ Se vidare om samverkan under avsnitt 4.5.5.

medan en kontaktfamilj fungerar som ett komplement till barnets egen familj och tar emot barnet i sitt hem.³⁶ En särskild kontaktperson är avsedd för unga med svårare problematik och kontaktpersonen förväntas ha tät och omfattande kontakt med den unge. Kontaktpersonen bör också försöka ha en god kontakt med vårdnadshavare och arbeta nära dessa och även ha kontakter med skola, arbetsplats och myndigheter i avsikt att stödja den unge och hjälpa till i kontakterna med dessa.³⁷

En person som inte själv kan tillgodose sina behov, eller kan få dem tillgodosedda på annat sätt, har enligt 4 kap. 1 § SoL rätt till bistånd i form av försörjningsstöd och bistånd för sin livsföring i övrigt. Huvudregeln är att en person som kan arbeta men som inte kan försörja sig har rätt till försörjningsstöd om han eller hon står till arbetsmarknadens förfogande. Dock kan en person ha rätt till försörjningsstöd utan att samtidigt stå till arbetsmarknadens förfogande om det finns godtagbara skäl.

Om det finns skäl för det får socialnämnden enligt 4 kap. 2 § SoL även ge bistånd utöver vad som följer av 1 §. Socialnämnden får enligt 4 kap. 4 § SoL begära att en person som får försörjningsstöd ska medverka i kunskapshöjande verksamhet eller praktik om en annan arbetsmarknadspolitisk åtgärd inte har kunnat erbjudas.

5 kap. SoL innehåller särskilda bestämmelser för olika grupper, däribland barn och unga samt brottsoffer. För barn och unga finns bestämmelser i 5 kap. 1–3 §§. Socialnämnden ska bland annat verka för att barn och unga växer upp under trygga förhållanden. Socialnämnden ska också arbeta uppsökande och förebyggande för att förhindra att barn och unga far illa. Vidare ska socialnämnden tillsammans med samhällsorgan, organisationer och andra som berörs, verka för att barn och unga inte vistas i skadliga miljöer. Utöver detta ska socialnämnden även följa utvecklingen hos barn och unga som visar tecken på ogynnsam utveckling samt i samarbete med hemmen se till att dessa barn och unga får skydd, stöd och vård utifrån behov.

I 5 kap. 11 § finns en särskild bestämmelse som avser brottsoffer. Där fastslås att socialnämnden ska verka för att den som utsatts för brott och dennes närstående får stöd och hjälp. Det anges vidare att socialnämnden särskilt ska beakta att kvinnor som är eller har varit

³⁶ Prop. 2022/23:64, s. 27.

³⁷ Lundgren, L. & Sunesson, P-A., *Nya sociallagarna*, (2023, JUNO), kommentaren till 3 kap. 6 b § SoL.

utsatta för våld eller andra övergrepp av närstående kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation. Det anges också särskilt att socialnämnden ansvarar för att ett barn som utsatts för brott, och barnets närstående, får det stöd och den hjälp de behöver. För att någon ska anses ha utsatts för brott krävs inte att brottet polisanmälts eller är under utredning. Frågan om brottsofferbegreppet och dess koppling till begreppet målsägande i straffprocessen utvecklas i nästa avsnitt samt i kapitel 11.

I 6 kap. SoL finns bestämmelser som gäller för vård utanför det egna hemmet. I 6 kap. 1 § fastslås att socialnämnden ansvarar för att den som behöver vårdas eller bo i annat hem än det egna ska tas emot i ett familjehem, hem för vård eller boende, eller stödboende och att socialnämnden även ansvarar för att personen där får god vård. Varje kommun ska enligt 6 kap. 2 § SoL ansvara för att dessa boendeformer finns tillgängliga. Behovet av hem för vård av unga ska dock i vissa fall enligt 6 kap. 3 § SoL tillgodoseas av staten och verksamheten i dessa hem leds av Statens institutionsstyrelse (SiS). När ett barn placeras utanför det egna hemmet ska enligt 6 kap. 5 § SoL barnets bästa alltid beaktas.

När socialnämnden får in en anmälan, eller annan information som kan leda till någon slags åtgärd, ska enligt 11 kap. 1 § SoL en utredning inledas utan dröjsmål. En utredning får som huvudregel inte inledas mot någon vuxen persons vilja om utredningen avser den vuxne själv. Vid behov av vård enligt LVM eller LVU får dock en utredning bedrivas mot den enskildes vilja.³⁸ När det gäller barn som kan vara i behov av skydd och stöd får en utredning inledas oberoende av barnets eller vårdnadshavarens vilja.³⁹ I de fall anmälan gäller ett barn eller en ung person ska en dokumenterad bedömning gällande behov av omedelbart skydd utföras, enligt 11 kap. 1 a § SoL. Enligt samma paragraf ska ett beslut om att inleda en utredning gällande ett barn fattas inom fjorton dagar. Vid en utredning som ska avgöra om socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd eller stöd får enligt 11 kap. 2 § SoL sakkunniga konsulteras och andra nödvändiga kontakter tas och utredningen ska bland annat bedrivas skyndsamt. När en åtgärd till följd av en utredning rör ett barn, ska barnet i fråga enligt 11 kap. 10 § SoL få relevant information samt ges möjlighet att framföra sina åsikter.

³⁸ Prop. 1979/80:1, s. 399.

³⁹ 11 kap. 2 § SoL och prop. 2012/13:10, s. 55.

Närmare om bakgrunden till 5 kap. 11 § SoL

Som nämnts ovan infördes genom kvinnofridspropositionen (prop. 1997/98:55) förutom en straffbestämmelse om förbud mot sexköp och det nya brottet grov kvinnofridskränkning, även en bestämmelse i socialtjänstlagen om att socialnämnden bör verka för att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp i hemmet får stöd och hjälp för att förändra sin situation. Socialstyrelsen fick också i uppdrag att utarbeta allmänna råd för socialtjänstens arbete med anledning av den nya bestämmelsen.⁴⁰

När det gäller skälen för införandet av den nya bestämmelsen (dåvarande 8 a §) i socialtjänstlagen konstaterades inledningsvis att socialtjänstlagen är en ramlag som ger kommunen stor frihet att anpassa sin verksamhet efter lokala förutsättningar och i samråd med den enskilde, men även innehåller mer preciserade mål för vissa grupper. Det konstaterades vidare att kommunens ansvar enligt socialtjänstlagen redan med då gällande bestämmelser omfattade alla människor som är eller varit utsatta för våld. En huvuduppgift för socialtjänsten angavs vara att lämna enskilda personer den hjälp och det stöd han eller hon behöver och som inte kan tillgodoses på annat sätt och att en vägledande princip i det individriktade arbetet inom socialtjänsten är helhetssynen på individens situation, vilket förutsätter samarbete över sektorsgränserna. Regeringen konstaterade att det fanns brister i socialtjänstens arbete med kvinnor som utsatts för våld, att frågan föreföll lågt prioriterad och att det fanns bristande kunskap hos socialsekreterare vilket gjorde att de inte var tillräckligt uppmärksamma på problemet. Det angavs vidare att det inte är ovanligt att våldsutsatta kvinnor av olika anledningar döljer att de är utsatta för våld i sina hem, med följd att de alltför sällan erbjuds insatser och inte heller efterfrågar dessa. Även om socialtjänstens ansvar redan omfattade kvinnor som utsatts för våld, ansåg regeringen att de brister i socialtjänstens arbete som påvisats talade för att ansvaret för att hjälpa dessa kvinnor borde anges tydligare i lagen genom en särskild bestämmelse. Avsikten med den nya bestämmelsen var att klargöra att socialtjänsten har ett eget ansvar för att stödja och hjälpa kvinnor utsatta för våld i hemmet. I detta ansvar ingår att säkerställa att det i kommunen finns egen kompetens och handlingsberedskap för att kunna söka upp och hjälpa utsatta kvinnor och att social-

⁴⁰ Prop. 1997/98:55, s. 35 och 104 ff.

tjänsten inte kan förlita sig på att det finns tillgång till frivilliga insatser i kommunen. Socialtjänsten borde också enligt regeringen bli mera uppmärksam på situationer där det kan förekomma våld i hemmet även om den hjälpsökande kontaktar socialtjänsten för att få hjälp med andra problem. Regeringen angav att särskilda metoder och handlägningsrutiner kunde behöva utarbetas när det gällde stödjande samtal, råd och hjälp med praktiska frågor eller hjälp med skyddat boende. Även information och uppsökande verksamhet angavs som viktiga uppgifter för socialtjänsten för att nå kvinnorna.

Efter förslag av Brottsofferutredningen (SOU 1998:40) kompletterades 8 a § socialtjänstlagen under 2001, så att det framgick att socialnämndens ansvar omfattar alla brottsoffer. I den nya lydelsen angavs att socialnämnden bör verka för att den som utsatts för brott och dennes anhöriga får stöd och hjälp, samt att socialnämnden härvid särskilt bör beakta att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp i hemmet kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation. Den ändrade bestämmelsen placerades i 5 kap. 11 § i 2001 års socialtjänstlag. I prop. 2000/01:79, som låg till grund för ändringen, upprepades att socialtjänsten är en ramlag och att kommunens yttersta ansvar för att människor i kommunen får det stöd och den hjälp de behöver omfattar människor utsatta för våld och att en komplettering av lagen med en särskild regel om socialtjänstens ansvar för dem som utsatts för brott inte medförde någon förändring i rättsligt hänseende. Regeringen ansåg dock att samma argument som anförts när det gällde våldsutsatta kvinnor, vid införandet av 8 a §, gjorde sig gällande även i fråga om behovet av en allmän regel om socialtjänstens ansvar för och skyldigheter gentemot alla som utsatts för brott. Ändringen syftade till att klargöra att socialtjänsten har ett ansvar för att stödja och hjälpa alla som utsatts för brott och att det bör bedrivas ett aktivt arbete i detta hänseende. Regeringen påtalade också vikten av att socialtjänsten fortsatte att utveckla metoder för det förebyggande arbetet och för stöd till våldsutsatta kvinnor, samt att socialtjänsten särskilt borde uppmärksamma barns utsatta situation vid våld i familjen.⁴¹

2006 ändrades bestämmelsen på nytt. I den nya lydelsen fastslogs att socialnämnden också borde beakta att barn som bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående är offer för brott och kan vara i behov av stöd och hjälp. I förarbetena till ändringen

⁴¹ Prop. 2000/01:79, s. 35 f.

(prop. 2005/06:166) nämndes återigen socialtjänstlagens karaktär av ramlag med mer preciserade mål för vissa grupper, samt vad som motiverat införandet av bestämmelsen och ändringen 2001. Vidare redogjordes för socialtjänstens ansvar att verka för att barn och ungdomar växer upp under trygga och goda förhållanden, att ingripa vid behov av hjälp, stöd eller skydd, samt att i nära samarbete med hemmen bland annat främja en gynnsam fysisk och social utveckling hos barn och ungdomar och sörja för att barn och ungdomar som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd de behöver. Även socialtjänstens huvudansvar för samverkan i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa nämndes. Regeringen konstaterade att barn som bevittnar våld och andra övergrepp sällan berättar om händelserna spontant och att deras symptom lätt kan missförstås. Det ansågs angeläget att i större utsträckning uppmärksamma dessa barn och deras behov. Det framhölls att även de är offer för brott vilket behövde förtydligas. Det bedömdes därför finnas anledning att klarlägga detta direkt i lagtexten och på så vis lyfta fram och tydliggöra socialtjänstens ansvar för denna grupp, även om det inte skulle innebära någon större ändring i rättsligt hänseende. Trots vissa redan vidtagna åtgärder ansågs det finnas ett starkt behov av att lyfta fram denna grupp av barn och socialtjänstens ansvar för dem.

I propositionen fördes ett särskilt resonemang om just brottsofferbegreppet. Ett par remissinstanser hade uttryckt tveksamhet till att i socialtjänstlagen ta in en sådan bestämmelse med hänvisning till att det ur systematisk synpunkt ansågs olyckligt att beteckna personer som brottsoffer som kanske inte skadeståndsrättsligt kunde härleda sin rätt till ersättning på grund av brottslig handling. Regeringen betonade att det fick anses klarlagt att bestämmelsen i socialtjänstlagen syftade till att lyfta fram barn som bevittnar våld och att tydliggöra socialtjänstens ansvar för dessa barn, som angavs ”ur ett övergripande samhällsperspektiv” vara offer för brott. Det framhölls att det inte finns någon legal definition av brottsoffer och inte heller någon allmänt accepterad definition av vem eller vilka som är att betrakta som brottsoffer. Ny kunskap och nya insikter angavs göra brottsoffer till ett föränderligt begrepp och det konstaterades att olika definitioner används i olika sammanhang. Att barn som bevittnat våld i vissa fall inte skadeståndsrättsligt kunde härleda sin rätt till ersättning på grund av brottslig handling medförde därför inte, enligt regeringens uppfattning, att kompletteringen i socialtjänstlagen

inte borde genomföras. Om det blev naturligt att barn som bevittnat våld sågs som offer för brott skulle det enligt regeringen förhoppningsvis leda till ett tydliggörande av dessa barns situation även i andra myndigheters arbete.⁴²

Bestämmelsen ändrades på nytt från och med 1 juli 2007. Genom ändringen skärptes bestämmelsen så att socialnämndens skyldighet att ge stöd och hjälp framgick ännu tydligare än tidigare, genom att ordet *bör* byttes ut mot *skall*, och bestämmelsen styckeindelades och omformulerades. I förarbetena till ändringen framhölls att det endast är 4 kap. 1 § SoL som grundar rätt för enskilda att få stöd och hjälp. Vidare angavs att det redan av 2 kap. 2 § SoL framgår att kommunen har det yttersta ansvaret för att de som vistas där får det stöd och den hjälp de behöver, oavsett vilken hjälp det gäller och oavsett orsaken till hjälpbehovet, men att det för vissa grupper ansetts nödvändigt att även särskilt påtala det behov som vissa grupper kan ha, till exempel på grund av att socialnämndens arbete för dessa grupper ansetts bristfälligt. Detta angavs gälla bland annat 5 kap. 11 § SoL, där de som utsatts för brott särskilt nämns. Det påpekades att 5 kap. 11 § inte i sig grundar någon rätt för enskilda att få stöd och hjälp, men att de kan ha sådan rätt enligt 4 kap. 1 §. Genom att skärpa bestämmelsen i 5 kap. 11 § ville regeringen markera hur viktigt det är att brottsoffer och då framför allt kvinnor som utsatts för våld eller andra övergrepp av närstående samt barn som bevittnar våld får det stöd och den hjälp de behöver. Ett tydligare synliggörande av socialtjänstens ansvar för våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnar våld förväntades kunna påverka attityder och därmed undanröja de brister som fanns i bemötande av samt stöd och hjälp till dessa brottsoffer.⁴³

Regeringen gjorde också bedömningen att Socialstyrelsen, för att stödja kommunerna, borde få i uppdrag att utarbeta vägledning till stöd för tillämpningen av lagstiftningen. Med hänsyn till den ökade kunskapen på området ansågs det finnas goda förutsättningar för Socialstyrelsen att ta fram material som stöd för hur socialnämnderna bör tillämpa 4 kap. 1 § SoL vid bedömningar av kvinnornas behov av insatser mot bakgrund också av bestämmelsen i 5 kap. 11 § SoL. I detta ingick även viktiga serviceinriktade insatser som förmedling av kontakter med myndigheter, hjälp med att söka bostad,

⁴² Prop. 2005/06:166, s. 15 ff.

⁴³ Prop. 2006/07:38, s. 26 och 30.

kontakter med polis och övriga rättsväsendet. Det ansågs viktigt att i det sammanhanget uppmärksamma åtgärder som kan behöva vidtas för grupper med särskilda behov, som missbruksproblematik, funktionshinder och utländsk bakgrund. Vidare bedömde regeringen att Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete (IMS) vid Socialstyrelsen borde få i uppdrag att utveckla bedömningsinstrument för socialtjänstens insatser för våldsutsatta kvinnor och deras barn, samt få i uppdrag att utvärdera metoder och arbetssätt i socialtjänstens arbete med våldsutsatta kvinnor.⁴⁴

5 kap. 11 § fick sin nuvarande lydelse 2013 då bland annat ett nytt stycke fördes in i bestämmelsen, där det anges att socialnämnden ansvarar för att ett barn som utsatts för brott och dennes närstående får det stöd och den hjälp som de behöver. I förarbetena till ändringen (prop. 2012/13:10) angavs att medvetenheten ökat om vikten av att barn och ungdomar som är utsatta för brott får stöd i ett tidigt skede för att förebygga framtida problem. I samband med det nämndes utvecklandet av stödcentrum för unga brottsoffer och samverkan i Barnahus. Även om socialnämnden redan hade ett tydligt ansvar för att skydda barn och ungdomar som far illa eller riskerar att fara illa, ansåg regeringen att det fanns skäl att göra det tydligare att socialnämnden har ett ansvar för såväl barn och ungdomar som utsatts för brott som för barn som bevittnat våld och övergrepp i familjen.⁴⁵

Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relationer, särskilt om socialtjänstens ansvar

Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relation (HSLF-FS 2022:39) är enligt 1 kap. 2 § avsedda att tillämpas av socialnämnder och vårdgivare i deras arbete med våld i nära relationer. I 1 kap. 6 § anges att begreppet ”våldsutsatta” i föreskrifterna och de allmänna råden avser barn och vuxna som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp av närstående. Då föreskrifterna endast avser våld i nära relation, omfattar de våldsutsatthet i form av prostitution, människohandel eller annan sexuell exploatering endast då våldet till någon del utövas av en närstående.

I 2 kap. beskrivs socialnämndens ansvar för planering och styrning. Socialnämnden ska enligt 2 kap. 4 § fastställa rutiner för när

⁴⁴ A.a., s. 33 f. och 35 ff.

⁴⁵ Prop. 2012/13:10, s. 94 och 98 f.

och hur personal i berörda verksamheter ska ställa frågor för att upptäcka våld. I 2 kap. 5 § anges att rutiner ska finnas för hur information kring barns våldsutsatthet ska behandlas och föras vidare. Socialnämnden ska enligt 2 kap. 9–10 §§ samverka för att samordna sina insatser, både internt och med externa aktörer.

I 4 kap. finns föreskrifter och allmänna råd om socialnämndens utredning av våldsutsatta vuxna. I ett ärende som gäller en våldsutsatt vuxen bör enligt de allmänna råden socialnämnden, med anledning av våldet, bland annat utreda den vuxnas behov av akut stöd och hjälp, våldets karaktär och omfattning samt våldets konsekvenser för den vuxna. Utredningen bör även innefatta hur den vuxna hanterar sin situation, hur den vuxnas nätverk ser ut, och den vuxnas behov av stöd och hjälp på både kort och lång sikt. Vidare ska socialnämnden enligt 4 kap. 1 § bedöma risken för att den vuxna utsätts för ytterligare våld.

I 5 kap. beskrivs hur socialnämnden ska och bör arbeta med utredningar om våldsutsatta barn. En utredning enligt 11 kap. 1 § SoL bör, enligt de allmänna råden i 5 kap. 1 §, bland annat innefatta barnets behov av akut stöd och hjälp, inklusive vård eller boende i annat hem än det egna, och barnets behov av stöd och hjälp i övrigt på både kort och lång sikt. I 5 kap. 2 § anges även att en bedömning ska göras gällande risken för att barnet kommer att utsättas för ytterligare våld och att en standardiserad bedömningsmetod då bör användas. Utredningen och riskbedömningen ska enligt 6 kap. 3 § ligga till grund för socialnämndens bedömning av vilka insatser som ska erbjudas barnet akut och på längre sikt, med utgångspunkt i barnets behov av skydd, råd, stöd, vård och behandling.

En våldsutsatt vuxen ska enligt 6 kap. 1 § erbjudas insatser, akut och på kort och lång sikt med utgångspunkt i behovet av skydd, stöd och hjälp, grundat på genomförd utredning och riskbedömning. Socialnämnden bör bland annat kunna erbjuda information och råd, stödsamtal, hjälp att ordna stadigvarande boende, förmedling av kontakt med frivilligorganisationer och hjälp vid kontakt med hälso- och sjukvården och andra myndigheter som Polismyndigheten och Skatteverket. Socialnämnden bör också kunna handlägga ett akut behov av ekonomiskt bistånd för en våldsutsatt vuxen. Vid behov av skydd ska socialnämnden enligt 6 kap. 2 § även kunna erbjuda en våldsutsatt vuxen ett lämpligt tillfälligt boende.

Socialstyrelsens allmänna råd om ekonomiskt bistånd

I Socialstyrelsens allmänna råd om ekonomiskt bistånd (SOSFS 2013:1) ges rekommendationer till stöd för bedömningen i vissa fall av enskilda personers rätt till ekonomiskt bistånd enligt socialtjänstlagen (2001:453). När det gäller försörjningsstöd, anges att särskilda skäl som bör leda till att kostnaderna enligt riksnormen beräknas till en högre nivå, bland annat kan vara om en person har tillfälligt höga kostnader till följd av att han eller hon är eller har varit utsatt för våld eller andra övergrepp av närstående eller för något annat brott. När det gäller behovsbedömningen, anges att socialnämnden bör räkna med hushållets samtliga faktiska inkomster, utifrån de inkomster hushållet hade kalendermånaden före den månad som beräkningen avser.

Socialstyrelsens handbok om ekonomiskt bistånd

Socialstyrelsens handbok om ekonomiskt bistånd är ett komplement till Socialstyrelsens allmänna råd om ekonomiskt bistånd. Den är ett stöd för arbetet inom verksamhetsområdet ekonomiskt bistånd och är avsedd att förtydliga lagstiftningen och underlätta den praktiska tillämpningen för den som arbetar inom området.

I kapitlet som rör kommunens ansvar anges bland annat att det i arbetet med ekonomiskt bistånd är viktigt att uppmärksamma våldsutsatthet, att socialtjänsten ska verka för att alla som utsätts för våld eller andra övergrepp får stöd och hjälp samt att kvinnor som kan behöva stöd och hjälp för att förändra sin situation särskilt ska uppmärksammas. Vidare nämns att frågor om våld kan behöva ställas vid flera tillfällen samt att försörjningen kan vara väsentlig för en våldsutsatt persons möjlighet att lämna en våldsam relation och kunna känna trygghet efter uppbrottet. Det anges också att ekonomiskt bistånd i en akut situation kan behöva beviljas tillfälligt utan prövning av den skyddsbehövandes egna ekonomiska förutsättningar och att det då är skyddsbehovet som är det primära vid bedömningen av rätten till bistånd. Detta innebär dock inte att den vanliga biståndsprövningen i nästa led helt åsidosätts utan socialnämnden behöver göra en individuell bedömning utifrån den enskilda situationen.⁴⁶

⁴⁶ Socialstyrelsen (2021). *Ekonomiskt bistånd: Handbok för socialtjänsten*, s. 60 ff.

4.5.2 LVU – lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga

Lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU), reglerar beredande av vård för den som är under 18 år (eller i vissa fall under 20 år) när det kan antas att behövlig vård inte kan ges den unge med samtycke av vårdnadshavare eller den unge själv.⁴⁷

En grund för beredande av vård enligt LVU är enligt 2 § om det på grund av fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i hemmet finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas (de så kallade miljöfallen).

En annan grund för beredande av vård enligt LVU är enligt 3 § om den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende (de så kallade beteendefallen). Som exempel på ”socialt nedbrytande” beteende anges i lagens förarbeten enstaka allvarliga brott, prostitution, uppträdande på sexklubb eller vistande i missbruksmiljö.⁴⁸ Högsta förvaltningsdomstolen har emellertid i en dom 2015 framhållit att även om LVU är en skyddslagstiftning för utsatta unga så är ett tvångsomhändertagande enligt lagen en ingripande åtgärd, särskilt när det gäller tvångsomhändertaganden som sker med stöd av 3 § LVU. I domen uttalas vidare att enbart det förhållandet att den unge utsätter sig för risk innebär inte att det föreligger ett beteende som kan betecknas som socialt nedbrytande.⁴⁹

När det gäller LVU-vårdens innehåll och utformning framgår av 11 § att det är socialnämnden som bestämmer hur vården av den unge ska ordnas och var hen ska vistas under vårdtiden. För den som behöver stå under särskilt noggrann tillsyn ska det enligt 12 § finnas särskilda ungdomshem och Statens institutionsstyrelse (SiS) ska efter beslut av socialnämnden anvisa plats i sådant hem. Socialnämnden ska enligt 13 a § också noga följa vården, bland annat genom personliga besök och samtal med den unge, den som tagit emot den unge och med vårdnadshavarna. Den som vistas i ett hem för särskilt noggrann tillsyn (SiS) får enligt 15 § hindras att lämna hemmet och de följande paragraferna innehåller ytterligare bestämmelser om

⁴⁷ 1 § LVU.

⁴⁸ Se prop. 1989/90:28, s. 67 och 109.

⁴⁹ HFD 2015 ref. 7.

vilka inskränkningar i den unges frihet som får beslutas. I 20 a § finns en bestämmelse om krav på proportionalitet för användande tvångs-åtgärderna.

Det bör anmärkas att även de rättigheter som framgår av barnkonventionen måste tillgodoses under ett barns placering. Det gäller till exempel rätten till rehabilitering och återanpassning i artikel 39.

4.5.3 LVM – lagen om vård av missbrukare i vissa fall

Lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall (LVM) reglerar förutsättningarna för att ge tvångsvård i stället för frivillig vård enligt SoL för den som är missbrukare. Vårdens innehåll och utformning vid tvångsvård ska styras av bestämmelserna i SoL i den mån det inte finns avvikande bestämmelser i LVM. Detta framgår av 2 § LVM. Syftet med tvångsvård är enligt 3 § LVM att motivera missbrukaren att frivilligt medverka till fortsatt behandling och stöd för att komma ifrån missbruket. Lagen innehåller på samma sätt som LVU bestämmelser om den närmare innebörden av tvångsvården.

4.5.4 Hälso- och sjukvårdslagen samt föreskrifter och allmänna råd i anslutning till den

Med hälso- och sjukvård avses, enligt 2 kap. 1 § hälso- och sjukvårdslagen (2017:30) (HSL), bland annat åtgärder för att medicinskt förebygga, utreda och behandla sjukdomar och skador. Målet med hälso- och sjukvården är enligt 3 kap. 1 § HSL en god hälsa och en vård på lika villkor för hela befolkningen. Den som har det största behovet av hälso- och sjukvård ska ges företräde till vården.

Hälso- och sjukvårdsverksamhet ska enligt 5 kap. 1 § HSL bedrivas så att kraven på en god vård uppfylls. Det innebär bland annat att vården ska vara av god kvalitet, tillgodose patientens behov av trygghet, kontinuitet och säkerhet, samt bygga på respekt för patientens självbestämmande och integritet. Vården ska också vara lätt tillgänglig. Kvaliteten i verksamheten ska enligt 5 kap. 4 § HSL systematiskt och fortlöpande utvecklas och säkras.

När hälso- och sjukvård ges till barn ska enligt 5 kap. 6 § HSL barnets bästa särskilt beaktas. Ett barns behov av information, råd och stöd ska enligt 5 kap. 7 § HSL särskilt beaktas om barnets för-

ålder eller någon annan vuxen som barnet bor med utsätter eller har utsatt barnet för våld eller andra övergrepp. I frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa ska enligt 5 kap. 8 § HSL hälso- och sjukvården på socialnämndens initiativ samverka med samhällsorgan, organisationer och andra som berörs.

Regionen ska i planeringen och utvecklingen av hälso- och sjukvården samverka med samhällsorgan, organisationer och vårdgivare. I frågor om hälso- och sjukvård som berör flera regioner ska regionerna samverka. Regionen får också träffa överenskommelser med kommuner, Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen om att inom ramen för regionens uppgifter enligt HSL samverka i syfte att uppnå en effektivare användning av tillgängliga resurser. Detta framgår av 7 kap. 7–9 §§ HSL.

Av 8 kap. 1 § HSL framgår att regionen ska erbjuda en god hälso- och sjukvård åt den som är bosatt inom regionen. I 8 kap. 10 § anges att särskilda bestämmelser om hälso- och sjukvård finns i lagen (2008:344) om hälso- och sjukvård åt asylsökande m.fl. och lagen (2013:407) om hälso- och sjukvård till vissa utlänningar som vistas i Sverige utan nödvändiga tillstånd (se om dessa nedan).

I 11 kap. HSL beskrivs kommunens ansvar som huvudman avseende organisation, planering och samverkan inom vård och omsorg. Kommunen ska bland annat enligt 11 kap. 3 § samverka med samhällsorgan, organisationer och vårdgivare rörande planering och utveckling av hälso- och sjukvården.

Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relationer, särskilt om hälso- och sjukvårdens ansvar

Som angetts ovan (avsnitt 4.5.1) är Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relation (HSLF-FS 2022:39) avsedda att tillämpas av socialnämnder och vårdgivare i deras arbete med våld i nära relationer. Med ”våldsutsatta” avses i föreskrifterna endast barn och vuxna som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp av närstående. I 7 kap. finns föreskrifter för hälso- och sjukvård.

I 7 kap. 2 § föreskrivs att rutiner ska fastställas för när och hur personal ska ställa frågor om våld. I 7 kap. 3–4 §§ anges att rutiner ska finnas för hur anmälningsskyldighet enligt socialtjänstlagen ska fullgöras och för hur barns behov av information, råd och stöd enligt hälso- och sjukvårdslagen och patientsäkerhetslagen ska beaktas.

I 7 kap. 6–7 §§ anges att vårdgivare ska samverka för att samordna sina åtgärder både inom den egna verksamheten och i samverkan med externa verksamheter. I 7 kap. 10–12 §§ finns föreskrifter om hälso- och sjukvårdens åtgärder för våldsutsatta vuxna och barn. Vid misstanke om våldsutsatthet ska hälso- och sjukvårdspersonalen bland annat ställa frågor om orsaken till tecknen på våld, beakta vilka behov av psykisk och fysisk vård den vuxna eller barnet har och när det gäller barn göra en anmälan till socialtjänsten.

4.5.5 Samverkansområden för kommuner och regioner

Det finns enligt SoL och HSL områden där kommun och region får eller ska samverka i insatser och verksamheter gällande skydd, stöd och vård.

Kommunen respektive regionen får enligt 2 kap. 6 § SoL och 7 kap. 9 § HSL träffa överenskommelse om samverkan med varandra och med Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen inom ramen för socialtjänstens respektive regionens uppgifter, i syfte att på ett effektivare sätt använda tillgängliga resurser. Kommunen respektive regionen ska bidra till finansieringen av verksamhet som drivs i samverkan. I samma bestämmelser anges också att kommuner och regioner enligt lagen (2003:1210) om finansiell samordning av rehabiliteringsinsatser får delta i finansiell samordning inom rehabiliteringsområdet, också det med Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen. Målgruppen för sådan finansiell samordning är människor som behöver samordnade rehabiliteringsinsatser från de samverkande parterna för att uppnå eller förbättra sin förmåga till förvärvsarbete. Åtgärder som finansieras genom finansiell samordning ska ligga inom de samverkande parternas samlade ansvarsområde. Den finansiella samordningen omfattar de resurser som, i enlighet med vad som avtalats mellan samverkansparterna, ska användas för att finansiera samordnade rehabiliteringsinsatser för målgruppen. Finansiell samordning bedrivs genom ett fristående samordningsförbund, i vilket de samverkande parterna är representerade. Samordningsförbundet beslutar om mål och riktlinjer för den finansiella samordningen samt finansierar insatser i enlighet med syftet med den finansiella samordningen. Förbundet beslutar inte om förmåner och rättigheter för enskilda

och vidtar inte heller i övrigt några åtgärder som innefattar myndighetsutövning.⁵⁰

När en person har behov av insatser från både hälso- och sjukvården och socialtjänsten ska kommunen och regionen enligt 2 kap. 7 § SoL respektive 16 kap. 4 § HSL tillsammans upprätta en individuell plan (även kallad samordnad individuell plan, SIP), om kommunen eller regionen bedömer att den behövs för att den enskilde ska få sina behov tillgodosedda och den enskilde samtycker till att den upprättas. Det ska framgå av planen vem av huvudmännen som har det övergripande ansvaret, vilka insatser som behövs och vem av huvudmännen som är ansvarig för varje insats. I en sådan individuell plan kan ansvar för vissa insatser även läggas på annan aktör än kommunen eller regionen, vilket i så fall ska framgå av planen.

4.5.6 Socialstyrelsens utbildningsmaterial om prostitution och människohandel för sexuella ändamål

Sex mot ersättning – Utbildningsmaterial om stöd och hjälp till vuxna

Socialstyrelsen tog 2011 fram ett utbildningsmaterial om stöd och hjälp till vuxna som tar eller har tagit emot ersättning för sex. Det togs fram på uppdrag av regeringen Reinfeldt, som ett led i regeringens handlingsplan mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål (Skr. 2007/08:167). Materialet, som uppdaterades 2015, riktar sig till personal inom socialtjänsten samt hälso- och sjukvården. Materialets syfte är att öka yrkesverksamma personers kunskap inom området och att ge dessa personer lättillgänglig handledning i sitt arbete med personer som tar eller tidigare har tagit emot ersättning för sex.⁵¹

Utbildningsmaterialet lyfter fram vikten av att ta hänsyn till utsatta personers uppfattningar och önskemål om stöd och hjälp samt att i de fall en utsatt person har många behov insatser kan krävas från flera håll, vilket också visar på behovet av att myndigheter och olika aktörer samverkar. I andra fall kan det handla om ett tillfälligt behov av insatser. Exempel på insatser som lyfts är samtalskontakt i form

⁵⁰ Lundgren, L. och Sunesson, P-A., *Nya sociallagarna Med kommentarer i lydelsen den 1 januari 2023*, (10 januari 2023, version 36, JUNO) kommentaren till 2 kap. 6 § SoL.

⁵¹ Socialstyrelsen (2015). *Sex mot ersättning – Utbildningsmaterial om stöd och hjälp till vuxna*, s. 7 f.

av kris-, motiverings- och behandlingssamtal, ekonomiskt bistånd, stöd till anhöriga, stöd vid rättsprocesser, missbruksbehandling, tillfälligt boende och att förmedla kontakten till andra myndigheter eller frivilligorganisationer.⁵²

I utbildningsmaterialet tar man även upp frågan om den enskildes rätt till ekonomiskt bistånd. När socialtjänsten får kännedom om att någon försörjer sig genom försäljning av ”sexuella tjänster”, anges i materialet att socialtjänsten kan försöka hjälpa och motivera denne att inte betrakta sådan inkomst som en fortsatt försörjningskälla. Detta sägs exempelvis kunna ske genom att man tillsammans arbetar för att hitta en annan försörjning samt uppmärksammar eventuella hjälpbehov utöver pengar. För personer som har skulder kan socialtjänsten också ge råd när det gäller ekonomi och hjälpa till med ansökan om skuldsanering hos Kronofogden. Vidare beskrivs att skyddsbehovet kan vara det primära i ett akut skede och att socialnämnden i dessa fall bör göra undantag från huvudprincipen vid inkomstberäkning och inte heller hänvisa till makars försörjningsskyldighet om den ena parten är eller har varit utsatt för våld eller andra övergrepp av den andra parten.⁵³

Sex mot ersättning – Utbildningsmaterial om skydd och stöd till barn och unga

Socialstyrelsen tog 2015 även fram ett utbildningsmaterial om skydd och stöd till barn och unga med erfarenhet av att ta emot ersättning för sex. Det togs fram i syfte att vara ett verktyg för att identifiera, samtala med och fånga upp barn som riskerar att fara illa på grund av att de har sex mot ersättning. Målgruppen för utbildningsmaterialet är verksamheter som arbetar med barn och ungdomar, framför allt anställda inom socialtjänst, elevhälsa, barn- och ungdomspsykiatri och ungdomsmottagningar. I utbildningsmaterialet anges att begreppet sexuell exploatering av barn innefattar förfaranden som handel med barn, barnprostitution och barnpornografi.⁵⁴

Inledningsvis finns kapitel om det generella kunskapsläget; vem som riskerar att bli utsatt och vem som tenderar att köpa sex. Där-

⁵² Socialstyrelsen (2015). *Sex mot ersättning – Utbildningsmaterial om stöd och hjälp till vuxna*, s. 59 f.

⁵³ A.a s. 61 f.

⁵⁴ Socialstyrelsen (2015). *Sex mot ersättning – Utbildningsmaterial om skydd och stöd till barn och unga*, s. 3 och 9.

efter följer kapitel med konkret information och vägledning till yrkesverksamma som möter den utsatta målgruppen.

Stor vikt läggs vid att våga fråga om erfarenhet av sex mot ersättning i möten med unga, för att kunna upptäcka utsatthet. Om man som yrkesverksam möter barn och unga men tycker att det är svårt att ställa frågor kopplat till sex mot ersättning går det att ta hjälp av frågeställningar som finns i utbildningsmaterialet. Även vikten av att kunna ta hand om svaret lyfts fram och i utbildningsmaterialet ges råd om hur den som tar emot uppgifter om utsatthet kan bemöta barnet på ett bra sätt och agera på ett sätt som är hjälpsamt för barnet.⁵⁵

Vidare beskrivs yrkesverksammas ansvar för att anmäla till socialnämnden vid misstanke om att ett barn far illa, samt socialtjänstens ansvar för att genast bedöma om barnet eller den unga är i behov av omedelbart skydd och att omgående påbörja en utredning. I materialet anges att socialtjänsten sällan frågar barn och unga om eventuella erfarenheter av sexuell exploatering om detta inte är uttalat i anmälan, och att sådana frågor behöver ställas till både flickor och pojkar, lämpligen i samband med frågor om eventuell utsatthet för sexuella övergrepp.⁵⁶

Flera aktörer lyfts fram som viktiga när det gäller att upptäcka och hjälpa personer som har blivit utsatta för sexuell exploatering; elevhälsan, ungdomsmottagningar, BUP, missbruks- och beroendevård för ungdom, den allmänna hälso- och sjukvården, socialtjänsten, HVB-hem, gode män för ensamkommande barn, SiS och ideella föreningar. Vidare framhålls att det är viktigt för alla inblandade aktörer att samverka med varandra för att ge stöd och skydd utifrån en helhetssyn. Avslutningsvis lämnas i materialet råd om vart yrkesverksamma kan vända sig för att rådgöra med experter på området.

4.5.7 Lagen (1994:137) om mottagande av asylsökande m.fl.

I lagen finns bestämmelser om sysselsättning för och bistånd till utlänningar som 1) är asylsökande, 2) har ansökt om eller beviljats uppehållstillstånd med tillfälligt skydd eller uppehållstillstånd efter tillfälligt skydd med stöd av bestämmelserna i 21 kap. 2, 3, 4 eller 6 § utlänningslagen och som inte är folkbokförda här i landet, eller

⁵⁵ A.a. s. 38 ff.

⁵⁶ A.a. s. 47 f.

3) har ansökt om uppehållstillstånd i Sverige och av särskilda skäl medgetts rätt att vistas här medan ansökan prövas. Lagen gäller dock inte barn under 18 år som saknar uppehållstillstånd och inte vistas på en förläggning, om de bor hos en vårdnadshavare som har uppehållstillstånd. EU-medborgare omfattas av lagen endast om det finns synnerliga skäl för det. Asylsökande som har beviljats ett tidsbegränsat uppehållstillstånd och vars rätt till bistånd enligt lagen har upphört, omfattas inte av lagen om de ansöker om ett fortsatt tillstånd på samma grund eller under vissa förutsättningar ansöker om ett nytt tillstånd. En utlänning som ansökt om eller fått tidsbegränsat uppehållstillstånd enligt 5 kap. 15 eller 15 b § utlänningslagen omfattas inte heller av lagen. Detta framgår av 1 och 1 a §§.

Det anges i 1 § andra stycket att den som omfattas av lagen inte har rätt till bistånd enligt 4 kap. 1 § SoL för förmåner av motsvarande karaktär och att rätt till bistånd inte heller föreligger för bostadskostnader. I övrigt föreligger dock samma rätt till bistånd enligt SoL som för andra personer som uppehåller sig i Sverige.⁵⁷

Migrationsverket ska enligt 2 § ha huvudansvaret för mottagandet av utlänningar som avses i 1 § första stycket 1 och 2 (asylsökande och den som sökt eller fått uppehållstillstånd med tillfälligt skydd) och ska för detta ändamål driva förläggningar. I lagen finns bestämmelser som reglerar under vilka förhållanden den som omfattas av lagen har rätt till olika typer av bistånd (logi, bostadsersättning, dag-ersättning och särskilt bidrag), som Migrationsverket ansvarar för.

Regeringen gav den 16 september 2021 en särskild utredare i uppdrag att bland annat se över denna lag. I uppdraget ingår att se över och förtydliga vilka utlänningar som omfattas av lagens olika personkategorier och hur länge. Utredaren ska även se över gränsdragningar mot andra regelverk bland annat i fråga om insatser nära förknippade med boendet, exempelvis skyddat boende. Utredaren ska därvid ta ställning till vilka förmåner och insatser som ska erbjudas inom ramen för det bistånd som lämnas enligt denna lag och tydliggöra hur dessa kan samordnas med insatser enligt andra regelverk. Uppdraget ska i denna och andra delar redovisas i ett slutbetänkande senast den 31 maj 2024.⁵⁸

⁵⁷ Fridström, I., Lag (1994:137) om mottagande av asylsökande m.fl. 1 §, Karnov 2023-05-05 (JUNO).

⁵⁸ Kommittédirektiv *Ett ordnat initialt mottagande av asylsökande* (dir. 2021:71) och tilläggsdirektiv (dir. 2022:16 och dir. 2023:93).

4.5.8 Lagen om hälso- och sjukvård åt asylsökande m.fl.

I lagen (2008:344) om hälso- och sjukvård åt asylsökande m.fl. finns bestämmelser om regionernas skyldigheter att, utöver vad som följer av hälso- och sjukvårdslagen (2017:30) och tandvårdslagen (1985:125), erbjuda hälso- och sjukvård och tandvård åt asylsökande och vissa andra utlänningar.

En regions skyldigheter enligt lagen gäller endast utlänningar som vistas inom regionen. Lagen omfattar utlänningar som 1) har ansökt om uppehållstillstånd i Sverige som flykting enligt 4 kap. 1 § eller som alternativt skyddsbehövande enligt 4 kap. 2 § utlänningslagen (2005:716) eller motsvarande äldre bestämmelser och som inte är folkbokförda här i landet, 2) har ansökt om eller beviljats uppehållstillstånd med tillfälligt skydd eller uppehållstillstånd efter tillfälligt skydd med stöd av bestämmelserna i 21 kap. 2, 3, 4 eller 6 § utlänningslagen och som inte är folkbokförda här i landet, 3) hålls i förvar enligt 10 kap. 1 eller 2 § utlänningslagen och som inte har placerats i kriminalvårdsanstalt, häkte eller polisarrest, eller 4) vistas här med stöd av tidsbegränsat uppehållstillstånd enligt 5 kap. 15 eller 15 d § utlänningslagen. Lagen gäller även utlänningar som avses i punkterna 1 eller 2 som har meddelats ett beslut om avvisning eller utvisning, men inte om hen håller sig undan så att beslutet inte kan verkställas.

4.5.9 Lagen om hälso- och sjukvård till vissa utlänningar som vistas i Sverige utan nödvändiga tillstånd

I lagen (2013:407) om hälso- och sjukvård till vissa utlänningar som vistas i Sverige utan nödvändiga tillstånd, finns bestämmelser om regionens ansvar att, utöver vad som följer av hälso- och sjukvårdslagen och tandvårdslagen, erbjuda hälso- och sjukvård samt tandvård till vissa utlänningar som vistas inom en region utan att vara bosatta där. Lagen omfattar utlänningar som vistas i Sverige utan stöd av myndighetsbeslut eller författning, men inte utlänningar vars vistelse i Sverige är avsedd att vara tillfällig.

4.6 Nationell reglering som särskilt tar sikte på offer för människohandel

4.6.1 Bestämmelser om betänketid och tidsbegränsat uppehållstillstånd i utlänningslagen

I 5 kap. 15 § utlänningslagen (2005:716) finns en särskild bestämmelse om tidsbegränsat uppehållstillstånd för medverkan i en brottsutredning och för betänketid.

Enligt bestämmelsens första stycke ska ett tidsbegränsat uppehållstillstånd om minst sex månader ges till en utlänning som vistas i Sverige, om det behövs för att förundersökning eller huvudförhandling i brottmål ska kunna genomföras, utlänningen klart visat sin vilja att samarbeta med de brottsutredande myndigheterna, utlänningen brutit alla förbindelser med de personer som är misstänkta för de brott som förundersökningen avser, och hänsyn till den allmänna ordningen och säkerheten inte talar emot att tillstånd beviljas.

I bestämmelsens andra stycke anges att en utlänning som vill ha betänketid för att återhämta sig och för att kunna ta ställning till om han eller hon vill samarbeta med de brottsutredande myndigheterna ska meddelas ett tidsbegränsat uppehållstillstånd om 30 dagar, om det behövs för att förundersökning eller huvudförhandling i brottmål ska kunna genomföras och hänsyn till den allmänna ordningen och säkerheten inte talar emot att tillstånd beviljas.

Ett uppehållstillstånd enligt bestämmelsens första stycke (tidsbegränsat uppehållstillstånd i minst sex månader) får förlängas om förutsättningarna för sådant tillstånd fortfarande är uppfyllda. Även ett uppehållstillstånd enligt bestämmelsens andra stycke (betänketid) får förlängas om det av särskilda skäl finns behov av en längre betänketid och förutsättningarna fortfarande är uppfyllda. Detta framgår av bestämmelsens tredje stycke.

Ansökan om uppehållstillstånd eller förlängt tillstånd görs av förundersökningsledaren. Om det finns anledning anta att utlänningen har utsatts för brott enligt 4 kap. 1 a eller 1 b § brottsbalken (människohandel eller människoexploatering), får en ansökan om uppehållstillstånd enligt andra stycket (betänketid) även göras av socialnämnden. Detta framgår av bestämmelsens fjärde stycke.

Bestämmelsen infördes i 1989 års utlänningslag den 1 oktober 2004 och överfördes till 5 kap. 15 § i 2005 års utlänningslag. Som en följd av EU:s människohandelsdirektiv genomfördes den 1 juli 2007 vissa

ändringar och kompletteringar av bestämmelsen med tydligare och utförligare reglering av kriterierna för beviljande av uppehållstillstånd. Det fjärde stycket, om vem som är behörig att ansöka, tillfördes bestämmelsen den 1 augusti 2022.⁵⁹

Det finns inga begränsningar beträffande vilka utlänningar som kan komma i fråga för tidsbegränsat uppehållstillstånd enligt bestämmelsen. Det finns inte heller någon begränsning när det gäller vilka brottsmisstankar som kan ligga till grund för ett beslut att bevilja uppehållstillstånd. Enligt motiven är bestämmelsen dock inte tillämplig vid rena bötesbrott och den är i första hand avsedd för fall där kvalificerad eller allvarlig brottslighet utreds eller där det kan misstänkas att sådan brottslighet kan uppdagas.⁶⁰ Bestämmelsen omfattar alla bevispersoner, vuxna eller barn, som behövs för att förundersökning eller huvudförhandling i brottmål ska kunna genomföras.

Betänketiden på 30 dagar inleds när uppehållstillståndet för perioden har beviljats. Då inträder också enligt människohandelsdirektivet ett förbud mot att avvisa eller utvisa utlänningen under betänketiden.

Det finns ingen begränsning i fråga om förlängningstiden eller antalet gånger som förlängning högst får ske. Det tidsbegränsade tillståndet får förlängas i den omfattning som det straffrättsliga förfarandet kräver och någon minsta tid för tillståndet ska inte gälla vid förlängning.⁶¹

De målsägande och vittnen som har beviljats tidsbegränsade uppehållstillstånd för att närvara vid genomförandet av förundersökning eller huvudförhandling i brottmål har tillgång till samma hälso- och sjukvård samt bistånd enligt socialtjänstlagen som i Sverige bosatta personer. Tillgången till bistånd enligt socialtjänstlagen avses gälla även under ansökningstiden.⁶²

Förundersökningsledaren anses vara den som bäst kan bedöma om en utlänning har betydelse som bevisperson och är därför den som i normalfallet gör en ansökan om uppehållstillstånd enligt bestämmelsen i 5 kap. 15 § utlänningslagen. Socialnämnden har dock sedan 1 augusti 2022 behörighet att ansöka om uppehållstillstånd för betänketid i de fall det finns anledning att anta att utlänningen har

⁵⁹ Sandesjö, H. & Wikrén, G., *Utlänningslagen med kommentarer*, (2022, version 13, JUNO), kommentaren till 5 kap. 15 § utlänningslagen.

⁶⁰ Prop. 2006/07:53 s. 17.

⁶¹ Prop. 2006/07:53 s. 25.

⁶² Prop. 2003/04:35, s. 74–77, och prop. 2004/05:170, s. 283.

utsatts för brotten människohandel eller människoexploatering. Vid den bedömningen ska socialnämnden utgå från om rekvisiten i straffbestämmelserna i 4 kap. 1 a eller 1 b § brottsbalken är uppfyllda. Socialnämnden bör normalt kunna utgå från att den som kan antas ha utsatts för människohandel eller människoexploatering också har betydelse för utredningen av brottet.⁶³

Det är Migrationsverket som beslutar om tidsbegränsat uppehållstillstånd enligt bestämmelsen.⁶⁴ Genom beslutet om tidsbegränsat uppehållstillstånd överförs kostnadsansvaret för bevispersonen från kommun eller region till Migrationsverket, enligt förordning (2017:193) om statlig ersättning för asylsökande m.fl. som reglerar kommuners och regioners rätt till statlig ersättning för vissa kostnader för asylsökande och vissa andra utläningar.

4.6.2 Stödstrukturer för offer för människohandel

Manual vid misstanke om människohandel

Som har angetts i kapitel 3, om Sveriges internationella åtaganden, har Sverige genom Palermoprotokollet, Europarådets konvention om bekämpande av människohandel och människohandelsdirektivet en skyldighet att ge stöd till personer utsatta för människohandel.

Av artikel 11 i människohandelsdirektivet följer en skyldighet att ha en mekanism för att i ett tidigt skede identifiera brottsoffer och ge hjälp och stöd till dem. Flera europeiska länder har därför inrättat en så kallad National Referral Mechanism (NRM), en särskild process enligt vilken offer för människohandel identifieras och hänvisas till rätt instanser för att få det skydd och stöd de har rätt till. Den svenska varianten av en sådan mekanism är Manual vid misstanke om människohandel (manualen), som ursprungligen togs fram av Länsstyrelsen i Stockholm i samverkan med International Centre for Migration Policy Development och yrkesverksamma inom Åklagarmyndigheten, Polismyndigheten, Migrationsverket, socialtjänsten och Plattformen Civila Sverige mot människohandel. Det är sedan 2018 Jämställdhetsmyndigheten som ansvarar för manualen som reviderades under 2022. En uppdaterad och digitaliserad version

⁶³ Sandesjö, H. & Wikrén, G., *Utlänningslagen med kommentarer* (2022, version 13, JUNO) kommentaren till 5 kap. 15 § utlänningslagen.

⁶⁴ 5 kap. 20 § utlänningslagen.

lanserades därefter 2023. Syftet med manualen är att ge stöd och praktiskt vägleda yrkesverksamma som kan komma i kontakt med personer som utsatts för människohandel, samt att ge en helhetsbild av det stöd och skydd som erbjuds offer för människohandel i Sverige. Manualen tydliggör vilket ansvar olika myndigheter har och hur de kan agera vid människohandelsärenden, men också vilket metodstöd de har tillgång till via Jämställdhetsmyndigheten.⁶⁵

I Sverige finns det, till skillnad från i många andra europeiska länder, ingen särskilt utpekad aktör med funktionen att formellt identifiera en person som offer för människohandel eller ge personer officiell status som offer för människohandel i landet. När manualen beskriver identifiering avses processen att upptäcka att en person kan förmodas vara utsatt för människohandel. Manualen innehåller sex steg för att säkerställa att personer som kan vara utsatta för människohandel erbjuds stöd och skydd, utifrån varje persons individuella erfarenheter och behov. Den beskriver också de olika aktörernas ansvar i de olika stegen.

Aktörer med ansvar i stöd- och skyddsprocessen

Jämställdhetsmyndigheten samordnar på nationell nivå arbetet mot människohandel för alla ändamål genom *NSPM* (nationella samordningen mot prostitution och människohandel), som utvecklar samverkan mellan myndigheter och andra aktörer (även internationella) och bistår myndigheterna med metodstöd och kompetensutveckling. *NSPM* sammankallar nätverket Nationellt metodstödsteam (*NMT*), bemannar en stödtelefon, delfinansierar regionkoordinatorer, samt står för finansieringen av ett återvändandeprogram och det nationella stödprogrammet. *NSPM* främjar även utvecklingen av förebyggande insatser mot prostitution och människohandel för alla ändamål.

I *Nationellt metodstödsteam mot prostitution och människohandel* (*NMT*) ingår Jämställdhetsmyndigheten, Polismyndigheten, Migrationsverket, Åklagarmyndigheten, Arbetsmiljöverket, Skatteverket samt representanter från socialtjänst (regionkoordinatorer och specialiserade mottagningar) och hälso- och sjukvård. *NMT*'s syfte är att

⁶⁵ Denna och den följande informationen i avsnitt 4.6.2 är hämtad från den digitala versionen av manualen på Jämställdhetsmyndighetens webbsida, <https://nspm.jamstalldetsmyndigheten.se/stod-i-ditt-arbete/manual-vid-missstanke-om-manniskohandel/> (hämtat 2023-11-13).

stärka arbetet mot prostitution och människohandel i hela landet, samt utveckla och effektivisera samverkan i arbetet mot människohandel.

Jämställdhetsmyndigheten driver en *nationell stödtelefon* för yrkesverksamma. Genom den kan yrkesverksamma inom kommuner och myndigheter samt aktörer inom det civila samhället få råd och metodstöd i frågor som rör människohandel, eller hänvisas vidare till rätt instans.

Regionkoordinatorer mot prostitution och människohandel finns i sju regioner motsvarande Polismyndighetens regioner och fungerar som stöd till Jämställdhetsmyndighetens nationella uppdrag som rör prostitution och människohandel för alla ändamål. De är anställda inom socialtjänsten och finansieras av Jämställdhetsmyndigheten tillsammans med vissa kommuner och länsstyrelser. De utgör ett viktigt led i stöd- och skyddsprocessen för att bistå personer utsatta för människohandel, samt för att stödja yrkesverksamma som kommer i kontakt med människohandelsärenden. Det är ofta till regionkoordinatorerna som Jämställdhetsmyndigheten hänvisar människohandelsärenden via stödtelefonen. Regionkoordinatorerna ingår i NMT och i regionala spetsgrupper som länsstyrelserna samordnar.

Återvändandeprogrammet Människohandel – Prostitution (ÅMP eller Återvändandeprogrammet) är avsett för personer som befunnit sig i prostitution eller varit utsatta för människohandel. Programmet drivs av FN-organet Internationella migrationsorganisationen (International Organization for Migration, IOM) och deras kontor i Helsingfors i Finland.

Socialtjänsten har ett särskilt ansvar för barn och det yttersta ansvaret för dem som vistas i kommunen. Kommunerna ska enligt socialtjänstlagen verka för att den som utsatts för brott och dennes närstående får stöd och hjälp, och har därför en viktig roll i stöd- och skyddsprocessen. Personer som har erfarenhet av att ta emot ersättning för sex eller har utsatts för människohandel för sexuella ändamål kan vända sig till Mikamottagningarna som finns i Stockholm, Göteborg, Borås och Umeå eller till Evonhuset i Malmö. Stöd kan även ges inom andra verksamheter inom socialtjänsten.

Polismyndigheten bedriver arbete mot människohandel på nationell, regional och lokal nivå. På nationell nivå i form av en nationell rapportör, verksamhetsutvecklare, nationell utredningsresurs och underrättelseavdelning. På regional nivå bedrivs arbetet genom sju

polisregioner i vilka det antingen finns särskilda människohandelsgrupper eller dedikerade utredningsresurser. På lokal nivå hanteras prostitution och koppleri av normalgraden som inte utgör en del av organiserad brottslighet. Nationella operativa avdelningen (NOA) ska rikta och leda polisverksamheten nationellt och internationellt, samt stödja polisregionerna i bland annat arbetet mot människohandel.

Åklagarmyndigheten har specialiserade åklagare på Riksenheten mot internationell organiserad brottslighet (RIO) som alltid ska ansvara operativt för förundersökningar och åtal i människohandelsärenden. Förundersökningar om de närliggande brotten människoexploatering eller koppleri kan däremot ledas av en åklagare vid allmän åklagarkammare. Åklagarmyndighetens Utvecklingscentrum Göteborg ansvarar för metodutveckling rörande människohandel inom myndigheten.

Migrationsverket har en central samordnare för arbetet mot människohandel och regionala samordnare inom varje region. Inom den operativa verksamheten finns dessutom kontaktpersoner med spetskompetens i frågor om människohandel. Migrationsverkets roll i arbetet mot människohandel är framför allt att identifiera förmodade offer och hänvisa dessa till polis och socialtjänst samt att besluta om tillfälliga uppehållstillstånd. Verket sammanställer också varje år statistik över upptäckta fall.

Arbetsmiljöverket kan vid sina inspektioner upptäcka personer som kan vara offer för människohandel. Arbetsmiljöverket samordnar sedan 2018 ett uppdrag om myndighetssamverkan för att motverka arbetslivskriminalitet.

Hälso- och sjukvården kan identifiera offer för människohandel i sin verksamhet och har representanter i NMT-nätverket.

Plattformen Civila Sverige mot människohandel samlar ett tjugotal organisationer och aktörer inom civilsamhället som möter eller arbetar för att hjälpa utsatta för människohandel, exempelvis genom skyddade boenden, rådgivning, tolkhjälp, samtalsstöd, praktik och uppsökande arbete. Plattformen driver även ett nationellt stödprogram (NSP) som ett komplement till samhällets stödinsatser. Syftet är att fullgöra Sveriges åtaganden om skydd och stöd till förmodade offer för människohandel som inte ingår i en rättsprocess. Stödprogrammet kan erbjuda skydd och stöd exempelvis för vuxna offer för människohandel som inte har rätt att visas i Sverige. Genom pro-

grammet erbjuds bland annat skyddat boende, juridisk rådgivning, tolkhjälp, samtalsstöd, praktik och tryggt återvändande till hemlandet.

Utrikesdepartementet kan som centralmyndighet bistå svenska myndigheter i kontakterna med en annan stats myndigheter vid samarbete med stöd av Bryssel II-förordningen och 1996 års Haagkonvention.

Länsstyrelserna har i uppdrag att stödja samordningen i länet av insatser som syftar till att motverka prostitution och människohandel för sexuella ändamål. Länsstyrelserna ska i arbetet särskilt prioritera insatser för att motverka efterfrågan på köp av sexuella tjänster.

Brottsoffermyndigheten arbetar för att främja brottsoffers rättigheter samt uppmärksamma deras behov och intressen. Myndigheten kan även ge råd och information kring brottsoffers rättigheter och rättegångsförfarandet och betalar ut brottsskadeersättning av statliga medel till offret om den som begått brott saknar förmåga att själv betala skadestånd och det inte finns någon försäkring som ersätter skadorna.

Sammanfattning av stöd- och skyddsprocessen

Stöd- och skyddsprocessen enligt manualen består av sex steg; 1) identifiering, 2) akut skydd, 3) inledande stöd, 4) långsiktigt stöd, 5) straffrättsligt förfarande och 6) ett tryggt återvändande.

För steg 1, *identifiering*, finns inte någon särskilt utpekad aktör med funktionen att formellt identifiera offer. Kan alla aktörer med kunskap inom området identifiera förmodade offer för människohandel. Regionkoordinatorerna och stödtelefonen finns som stöd för yrkesverksamma för att bedöma om en person kan vara offer för människohandel. Migrationsverkets samordnare kan ge stöd till sina handläggare i bedömningen. Manualen beskriver tecken på att en person kan vara utsatt för människohandel, vad som gäller för polisanmälan, orosanmälan och frågor om sekretess. Vidare beskrivs att offret eller barn till offret kan behöva insatser från socialtjänsten.

I steg 2 ska ett förmodat offers *akuta behov av skydd och vård*, de närmsta timmarna eller dygnet efter identifiering, tillgodoses. I detta steg kan det bli aktuellt att kontakta socialkontor, socialjour, polis, regionkoordinator eller nationell stödtelefon. Det förmodade offret ska få information om sina rättigheter i den straffrättsliga processen,

som innefattar möjligheten till ett tidsbegränsat uppehållstillstånd och rätten till skadestånd, tolk och målsägandebiträde. Polis och socialtjänst gör skyddsbedömningar och ska vid behov samverka i detta. Vid behov av omedelbart skydd för ett barn kan socialtjänsten vidta åtgärder enligt SoL eller LVU. Manualen beskriver vad som gäller i fråga om akuta socialtjänstinsatser, rätt till akut vård för barn och vuxna och vad som gäller för tidsbegränsat uppehållstillstånd för betänketid

Steg 3 i stöd- och skyddsprocessen avser *inledande stöd* till det förmodade offret för människohandel under de första veckorna efter identifiering. I detta steg ska grundläggande behov (utöver det akuta skyddet i steg 2) tillgodoses i form av ett fortsatt tryggt boende, ekonomi, utbildning och hälso- och sjukvård. Grundläggande information ska ges till offret för människohandel i den mån det inte redan skett. När det gäller barn kan utländska myndigheter behöva involveras. Manualen beskriver vad som gäller i fråga om information om återvändande och grundläggande information, rättsligt stöd, socialtjänstens utredning och bedömning av stöd, informationsutbyte med utländska myndigheter gällande barn, samt rätt till utbildning, sysselsättning och hälso- och sjukvård.

Steg 4 i manualen avser *långsiktigt stöd*. När betänketiden är slut behöver offret för människohandel fatta beslut om hen vill ha kontakt med rättsvårdande myndigheter eller inte. Behov av stöd och vård under tiden fram till en eventuell rättsprocess behöver tillgodoses och en långsiktig planering göras för hur stöd för återetablering ska utformas, i Sverige eller i hemlandet efter en eventuell rättsprocess. Manualen beskriver vad som gäller i fråga om tidsbegränsat uppehållstillstånd för medverkan vid förundersökning och rättegång. Vidare beskrivs åtgärder för uppföljning och planering av fortsatt stöd, asylrätt, bistånd i en akut nödsituation, vad det nationella stödprogrammet kan bidra med utöver samhällets stödinsatser, planering för återvändande samt rätt till utbildning och sysselsättning.

Steg 5 i manualen avser *det straffrättsliga förfarandet*. Den straffrättsliga processen beskrivs, från förundersökning till dess att rättegången avslutas. Under den straffrättsliga processen kan offret för människohandel befinna sig i Sverige eller i hemlandet. Manualen beskriver vilket stöd ett offer för människohandel har rätt till före, under och efter rättegången, den särskilda samverkan som sker runt barn i Barnahus och vad som gäller i fråga om skadestånd.

Steg 6 avser *ett tryggt återvändande* för den som är offer för människohandel och som kommer från ett annat land. Sveriges stöd till offer för människohandel i återvändandeprocessen sker genom finansiering av Återvändandeprogrammet som genomförs av Internationella migrationsorganisationens (IOM) kontor i Finland. Det är regionkoordinator och IOM som beslutar om vem som kan ingå i programmet. Manualen beskriver det stöd som ges genom Återvändandeprogrammet före, under och efter återvändandet och ansökningsförfarandet till programmet.

4.6.3 Vägledning för socialtjänsten om barn i internationell människohandel och exploatering

Socialstyrelsen har tagit fram en vägledning med syfte att ge stöd till socialtjänsten i arbetet med att stödja och skydda barn som är eller kan vara offer för människohandel eller exploatering, eller som är medföljande till personer som har drabbats eller till förövare.⁶⁶

I vägledningen ges i de två inledande kapitlen övergripande information om fenomenen människohandel och exploatering av barn, samt om de särskilda rättigheter som offer för människohandel har genom internationell rätt och som barn har enligt barnkonventionen. I det tredje kapitlet redovisas vilka aktörer för stöd och samverkan som är särskilt viktiga för socialtjänsten att känna till och vilket stöd som finns att tillgå genom dessa. I kapitel 4 finns en genomgång av de olika stegen i socialtjänstens handläggning och vad som kan vara viktigt att ha med sig i arbetet med barn i människohandel eller exploatering för att kunna säkerställa barnets bästa på kort och lång sikt. De två sista kapitlen handlar om socialtjänstens handläggning av ärenden gällande barn som vistas utomlands och om socialtjänstens behörighet i internationella situationer samt erkännande och verkställighet av domar och beslut (Bryssel II-förordningen, 1996 års Haagkonvention, 1980 års Haagkonvention, samt förenklat förfarande för verkställighet i Norge och Danmark).

⁶⁶ Socialstyrelsen (2018). *Barn i internationell människohandel och exploatering*.

4.7 Pågående lagstiftningsarbete

Lagstiftningsarbete pågår på flera områden som i olika avseenden berör utredningens frågor. Här nedan redogörs för vissa av dessa.

4.7.1 Förslag till ny socialtjänstlag

Regeringen tillsatte den 6 april 2017 en särskild utredare att göra en översyn av socialtjänstlagen. Utredningen föreslog i sitt slutbetänkande *Hållbar socialtjänst – En ny socialtjänstlag* (SOU 2020:47) att en ny socialtjänstlag ska ersätta den nuvarande lagen.

I förslaget har lagen strukturerats om och delats in i avdelningar för bättre överblick. Utredningens ambition har varit att återge lagen dess karaktär av ramlag och lämna större utrymme för helhetssyn på individen. De bestämmelser för olika grupper som finns i nuvarande 5 kap. socialtjänstlagen har dock inte tagits bort men strukturerats om så att nuvarande gruppindelning tonats ner. För att skapa en ökad jämlikhet mellan grupper och samtidigt minska lagens detaljeringsgrad har utredningen också föreslagit att vissa bestämmelser som i dag enbart gäller för särskilda grupper ska gälla alla. Utredningen har vidare föreslagit att det ska anges i socialtjänstlagen att socialtjänsten ska ha ett förebyggande perspektiv och vara lätt tillgänglig (avdelning I, 2 kap. 3 § i författningsförslaget).

Målgruppsindelningen har i förslaget tonats ned bland annat genom att nuvarande 5 kap. med bestämmelser om olika grupper utgår ur lagen, vissa bestämmelser som avser grupper görs generellt tillämpliga för alla personer som exempelvis har en viss typ av insats, andra bestämmelser har formulerats som preciserade uppgifter för socialtjänsten och inte som särskilda bestämmelser för vissa grupper, samt att bestämmelser som avser barn och unga samlats i en egen avdelning (avdelning V, kap. 18–23 i författningsförslaget).

När det gäller insatser till enskilda (avdelning III, kap. 10–13 i författningsförslaget) har utredningen föreslagit att den nuvarande biståndsbestämmelsen i 4 kap. SoL ska delas upp på bistånd för livsföringen (11 kap. 1–7 §§) respektive ekonomiskt bistånd (11 kap. 8–15 §§). För att tydliggöra vikten av att bistånd ges utifrån individuella behov och inte utifrån uppfattningar om generella behov hos personer i olika grupper, har det nuvarande begreppet ”skälig levnadsnivå” ersatts av ”skäliga levnadsförhållanden” i den bestämmelse

som i förslaget reglerar rätten till bistånd för livsföringen. Utredningen har vidare, som ett komplement till rätten till bistånd enligt nuvarande 4 kap. 1 § SoL, föreslagit en befogenhet för socialnämnden att besluta att en eller flera insatser ska tillhandahållas utan föregående individuell behovsprövning (avdelning III, 12 kap. i författningsförslaget). Syftet med detta är enligt utredningen att ge socialnämnden ett större handlingsutrymme, till exempel för att socialtjänsten ska kunna nå den enskilde just när han eller hon är motiverad att ta emot hjälp.

Den bestämmelse om stöd till brottsoffer som nu finns i 5 kap. 11 § SoL, återfinns i utredningens författningsförslag i avdelning III, 10 kap. 3 §. Den har en något ändrad formulering i förhållande till den nuvarande. Socialnämnden har enligt förslaget en skyldighet att erbjuda brottsofferstöd i syfte att stödja och hjälpa den som har utsatts för brott och dennes närstående. I utredningens författningskommentar anges att med ”den som har utsatts för brott” avses en fysisk person som har lidit fysisk eller psykisk skada eller utsatts för känslomässigt lidande eller ekonomisk förlust i direkt samband med en handling eller underlåtelse som är belagd med straff enligt brottsbalken. I den föreslagna bestämmelsen anges vidare att socialnämnden särskilt ska beakta att personer som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp av närstående kan vara i behov av insatser för att förändra sin situation och att detta i synnerhet gäller kvinnor som är eller har varit utsatta för mäns våld (med vilket avses närstående mäns våld). I den föreslagna bestämmelsen har det också lagts till att socialnämnden särskilt ska beakta att även personer som är eller har varit utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck kan vara i behov av insatser för att förändra sin situation.

Utredningens förslag har remissbehandlats och bereds för närvarande vidare inom Regeringskansliet.

4.7.2 Förslag till ny LVU

Utredningen om tvångsvård för barn och unga lämnade i sitt slutbetänkande *Barns och ungas rätt vid tvångsvård Förslag till ny LVU* (SOU 2015:71) förslag till en ny lag med särskilda bestämmelser om vård av barn och unga. Utredningens uppdrag var att göra en översyn av LVU och även att utreda vissa frågor som rör socialtjänstlagen,

med syfte att stärka barnrättsperspektivet och rättssäkerheten för barn och unga samt att bidra till kvalitetsutveckling inom den sociala barn- och ungdomsvården med särskilt fokus på tvångsvård. I tilläggsdirektiv fick utredningen även i uppdrag att se över olika placeringsalternativ för barns och ungas boende, vård och fostran enligt SoL och LVU, vilket resulterade i delbetänkandet *Boende utanför det egna hemmet – placeringsformer för barn och unga* (SOU 2014:3).

I slutbetänkandet föreslås förutsättningarna för vård enligt LVU behållas i princip oförändrade. Vissa ändringar föreslås beträffande omedelbart omhändertagande enligt LVU, för att stärka rättssäkerheten, bland annat krav på angivande av vilken bestämmelse beslutet grundas på (miljö eller beteende) och tidsfristerna för handläggningen, samt i förhållande till internationella situationer.

Utredningen föreslår också att regeringen bör överväga att, inom ramen för fortsatta statliga satsningar inom området psykisk ohälsa avsätta särskilda medel för utveckling av tvärprofessionell samverkan mellan huvudmän i fråga om verksamheter som möter placerade barn och unga med psykisk ohälsa. Det finns även förslag för att säkra ett vårdinnehåll av god kvalitet, med fokus på HVB, bland annat avseende tillgången till medicinsk och psykologisk kompetens, särskilt när vården sker med tvång och riktar sig mot barn och unga med psykiska funktionsnedsättningar eller psykisk ohälsa. Ett antal förslag gäller verksamheten vid SiS-hemmen, bland annat beträffande de särskilda befogenheterna. Slutligen finns förslag om styrning med kunskap och systematisk uppföljning.

De båda betänkandena har hittills resulterat i fem olika propositioner.⁶⁷ Delbetänkandet ledde till att en ny placeringsform infördes i SoL för barn och unga i åldern 16–20 år – stödboende.⁶⁸

I utredningens lagförslag i slutbetänkandet 2015 finns en motsvarighet till nuvarande 3 § LVU i 5 kap. 3 §. Paragrafen motsvarar med viss språklig ändring och vissa ändringar i sak den nuvarande 3 §. Rekviritet ”något annat socialt nedbrytande beteende” har ändrats till ”något annat i sig självt socialt nedbrytande beteende”, vilket ska markera att det är barnets eller den unges beteende i sig som ska vara avgörande för om vård ska beredas eller inte, oavsett vilka bakomliggande orsaker som kan finnas till beteendet. Rekviritet är enligt utredningens författningskommentar avsett att ge utrymme för att

⁶⁷ Prop. 2015/16:43, 2016/17:59, 2017/18:169, 2018/19:102 och 2020/21:35.

⁶⁸ Se prop. 2015/16:43.

kunna tillämpas i förhållande till ny kunskap om sociala problem och i fråga om nya grupper av barn och unga i utsatta situationer. Enligt författningskommentaren är det klart att rekvisitet bland annat omfattar barn och unga som uppvisar ett sexuellt riskbeteende till exempel genom prostitution eller grooming, barn och unga som söker sig till eller befinner sig i riskfyllda miljöer eller önskar återvända till en miljö där han eller hon riskerar att utsättas för förtryck och våld. Rekvisitet anges även kunna omfatta barn och unga som lever ett kringflackande (vagabonderande) liv, barn och unga med självskadande eller aggressivt utagerande beteende samt barn och unga med mycket omfattande skolfrånvaro ("hemmasittande ungdomar") eller ett dataspelande som leder till social isolering.⁶⁹

4.7.3 Samsjuklighetsutredningen

I januari 2023 lämnade Samsjuklighetsutredningen sina slutliga förslag i betänkandet *Från delar till helhet – Tvångsvården som en del av en sammanhållen och personcentrerad vårdkedja* (SOU 2023:5). Förslagen bygger på delbetänkandet *Från delar till helhet – En reform för samordnade, behovsanpassade och personcentrerade insatser till personer med samsjuklighet* (SOU 2021:93).

Utredningens uppdrag var att föreslå hur samordnade insatser, när det gäller vård, behandling och stöd, kan säkerställas för barn, unga och vuxna personer med samsjuklighet i form av skadligt bruk eller beroende och annan psykiatrisk diagnos eller närliggande tillstånd. Syftet var att skapa förutsättningar för att ge dessa personer en samordnad, behovsanpassad och patientcentrerad vård och omsorg med tillgång till de medicinska, farmakologiska, psykiatriska och sociala insatser som de är i behov av.⁷⁰

I delbetänkandet föreslår utredningen en genomgripande reform av samhällets insatser till personer med samsjuklighet, syftande till ökad samordning, behovsanpassning och personcentrering. I slutbetänkandet lämnar utredningen ytterligare förslag som handlar om tvångsvård

⁶⁹ SOU 2015:71, s. 1029 f. Se dock även Högsta förvaltningsdomstolens avgörande HFD 2015 ref. 7. Där uttalades att tillämpningen av 3 § LVU inte får sträckas utöver vad som en rimlig tolkning av ordalydelsen av paragrafen kan anses innefatta. Enbart det förhållandet att den unge utsätter sig för risk innebär inte att det föreligger ett beteende som kan betecknas som socialt nedbrytande.

⁷⁰ SOU 2021:93, s. 77 f. och 669, se även dir. (2020:68).

för skadligt bruk eller beroende, som bygger på den reform som föreslagits i delbetänkandet.⁷¹

4.7.4 En sammanhållen god och nära vård för barn och unga

I november 2019 beslutade regeringen att uppdra åt en särskild utredare att se över förutsättningarna för en mer sammanhållen god och nära vård för barn och unga. I uppdraget ingick att föreslå insatser som ska bidra till en mer likvärdig vård som innefattar förebyggande och hälsofrämjande insatser för barn och unga i hela landet, samt att främja utvecklingen av en sammanhållen god och nära vård för barn och unga med bland annat psykisk ohälsa. I ett delbetänkande i maj 2021, *Börja med barnen! En sammanhållen god och nära vård för barn och unga* (SOU 2021:34), lämnade utredningen förslag med syfte att möjliggöra en hälsoreform för barn och unga som ska bidra till att minska fragmentiseringen och glappen i hälso- och sjukvården och bryta trenden med ökad psykisk ohälsa hos barn och unga.⁷²

Förslagen i delbetänkandet ledde till att regeringen gav Socialstyrelsen i uppdrag att genomföra en förstudie i syfte att se över hur ett nationellt hälsovårdsprogram för barn och unga bör utformas och implementeras, med utgångspunkt i utredningens förslag.⁷³ Socialstyrelsen slutredovisade uppdraget i oktober 2022.⁷⁴ Regeringen har därefter gett Socialstyrelsen och fem andra myndigheter i uppdrag att ta fram ett nationellt hälsoprogram för barn och unga till och med 20 års ålder.⁷⁵

I oktober 2021 lämnade utredningen sitt slutbetänkande, *Börja med barnen! Följ upp hälsa och dela information för en god och nära vård* (SOU 2021:78), där utredningen redovisar hur en samlad uppföljning av barns och ungas fysiska hälsa kan utformas som stödjer utvecklingen dels av det hälsofrämjande arbetet för barn och unga både på individuell och nationell nivå, dels av vårdens utformning och innehåll. I betänkandet finns också förslag om hur möjligheterna till en god informationsförsörjning för såväl verksamheterna som för

⁷¹ SOU 2023:5, s. 19 ff.

⁷² SOU 2021:34, s. 15.

⁷³ Regeringsbeslut 2021-09-02, S2021/06171 (delvis).

⁷⁴ Socialstyrelsen (2022). *Slutrapport – Förstudie avseende ett nationellt hälsoprogram för barn och unga*.

⁷⁵ Regeringsbeslut 2023-08-10 (S2021/04102 (delvis), S2021/06171, S202106815 (delvis), S2022/01303, S2023/02379 (delvis)).

den enskilde kan stärkas när det gäller utbyte av information inom och mellan olika verksamheter och huvudmannagränser.⁷⁶

4.7.5 Ett fönster av möjligheter – reglering av skyddat boende

Regeringen tillsatte 2016 en utredning om ett stärkt barnrättsperspektiv för barn i skyddat boende, med uppdrag att föreslå åtgärder för att stärka barnrättsperspektivet för barn som vistas i skyddat boende tillsammans med en vårdnadshavare. Utredningen överlämnade i januari 2018 sitt betänkande *Ett fönster av möjligheter – stärkt barnrättsperspektiv för barn i skyddat boende* (SOU 2017:112).

Utredningens förslag har lett till en proposition (prop. 2023/24:31) vilken innehåller förslag som syftar till att förbättra skyddet och stödet till personer som behöver skyddat boende och stärka barnrättsperspektivet för barn som följer med en vårdnadshavare till ett skyddat boende. Det föreslås bland annat att skyddat boende ska regleras i SoL som en boendeinsats till den som behöver stöd och skydd till följd av hot, våld eller andra övergrepp, vilket anges kunna gälla inte bara den som utsatts för våld i en nära relation utan även den som utsatts för människohandel eller befunnit sig i prostitution. Vidare föreslås att det ska krävas tillstånd från Inspektionen för vård och omsorg för att få bedriva verksamhet i form av skyddat boende. Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 april 2024.⁷⁷

4.7.6 En uppväxt fri från våld

Utredningen En uppväxt fri från våld lämnade i sitt betänkande *En uppväxt fri från våld – En nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn* (SOU 2022:70) förslag om en nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn. Enligt förslaget ska arbetet med strategin länkas till befintliga strukturer för folkhälsoarbetet för att ge möjlighet till nödvändig systematik och struktur i arbetet. I den föreslagna strategin anges fem långsiktiga mål för arbetet mot det övergripande målet att varje barn ska ha en uppväxt fri från våld: 1) våld mot barn ska förebyggas, 2) barns våldsutsatthet

⁷⁶ SOU 2021:78, s. 14.

⁷⁷ Prop. 2023/24:31, s. 1 och 304.

ska upptäckas, 3) barn ska få det skydd och stöd samt den behandling de har rätt till, 4) barns rättigheter i brottmålsprocessen ska tillgodoses och 5) kunskaps- och metodutvecklingen ska stärkas.⁷⁸

När det gäller målet som rör upptäckt av barns våldsutsatthet, anges som prioriterade insatsområden att förutsättningarna för barn att reagera på våldet och signalera till omgivningen ska stärkas, att vuxnas förutsättningar och förmåga till upptäckt samt att agera vid tecken på våld ska förbättras, samt att informationshanteringen och omsorgen om barnet vid misstanke om våldsutsatthet ska förbättras.⁷⁹

För målet att barn ska få det skydd och stöd samt den behandling de har rätt till anges som prioriterade insatsområden att tillgängligheten till skydd, stöd och behandling ska förbättras, att barns delaktighet i utformning, genomförande och uppföljning av insatser ska stärkas, att förmågan och möjligheterna att fånga upp och möta varje barns behov ska förbättras, att samverkan och samordning av insatser ska stärkas, samt att stödet i barns vardag ska stärkas.⁸⁰

I betänkandet föreslås i korthet följande struktur för genomförande, samordning och uppföljning av strategin⁸¹

- Folkhälsomyndigheten ges en central roll i samordning, stöd, kunskapsutveckling och uppföljning.
- Ett antal nationella myndigheter ska bidra särskilt i det övergripande arbetet mot strategins mål.
- Länsstyrelserna ska stödja och främja det regionala arbetet och samarbetet.
- Kommunerna ska ta fram kommunövergripande kartläggningar, analyser och åtgärdsplaner.
- Statliga medel förstärker förutsättningarna och ger fler möjlighet att bidra.
- Återkommande handlingsplaner från regeringen.
- Regeringen ska återkommande redovisa arbetet mot strategins mål till riksdagen.
- Strategin ska utvärderas i sin helhet var femte år.

⁷⁸ SOU 2022:70, s. 30 ff.

⁷⁹ A.a. s. 40.

⁸⁰ A.a. s. 40 f.

⁸¹ A.a. s. 709 f.

4.7.7 Stärkt stöd till tandvård för våldsutsatta och ökad kontroll över tandvårdssektorn

Utredningen om stärkt stöd till tandvård för våldsutsatta och ökad kontroll över tandvårdssektorn föreslog i sitt delbetänkande *Tandvårdens stöd till våldsutsatta patienter* (SOU 2023:10) att tandvård för skador efter våld i nära relationer inte ska kosta mer än ett vanligt läkarbesök och att frågor om våldsutsatthet regelbundet ska ställas till alla som besöker tandvården.

4.7.8 Barn och unga i samhällets vård

Regeringen beslutade den 7 oktober 2021 att ge en särskild utredare i uppdrag att se över och föreslå åtgärder för hur kvaliteten i vården kan öka när barn och unga placeras i familjehem, jourhem, stödboende och hem för vård eller boende (HVB), inklusive särskilda ungdomshem, med stöd av socialtjänstlagen och lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU).⁸² Syftet med uppdraget är att säkerställa att barn och unga som placeras utanför det egna hemmet alltid ska garanteras trygghet, säkerhet och en i övrigt god vård.

Utredningen har i sitt slutbetänkande *För barn och unga i samhällsvård* (SOU 2023:66) konstaterat att barn och unga i samhällsvård upplever brist på sammanhang och trygghet, brist på goda och nära relationer och brister i vården. I betänkandet lämnas ett stort antal förslag för att förbättra situationen för barn och unga i samhällsvård. Bland annat föreslås att Socialstyrelsen får i uppgift att stödja samhällsvården för barn och unga och samordna statens stöd inom området till kommuner, regioner och verksamheter, samt ansvara för en ny nationell struktur för uppföljning av samhällsvård. Vidare föreslås ett tydliggörande av socialnämndens skyldigheter för vårdens innehåll och stödet till barn och unga. Utredningen lämnar också förslag om vårdkedjan som rör bland annat barnets delaktighet, socialtjänstens ansvar för att följa vården och stöd till föräldrar. I betänkandet finns även förslag om familjehemsvård, om HVB och stödboenden och om SiS, samt förslag som rör hälso- och sjukvård, tandvård och skolgång.

⁸² Dir. 2021:84. Se även tilläggsdirektiv dir. 2023:13.

4.7.9 Barns skydd mot sexuella kränkningar samt vissa frågor om brott mot kvinnor och äldre

Den 24 februari 2022 gav regeringen en särskild utredare i uppdrag att bland annat se över det straffrättsliga skyddet mot sexuella kränkningar av barn och överväga en ny straffskärpningsgrund för brott med hatbrottsmotiv mot kvinnor.⁸³

I uppdraget ingår bland annat att se över det straffrättsliga skyddet mot sexuella kränkningar av barn i åldern 15–17 år, särskilt i förhållande till utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling. Utredaren ska även se över regelverket om utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling, köp av sexuell tjänst och koppleri i fråga om prostitution genom användande av internetbaserade verktyg, i synnerhet när det gäller minderåriga och sugardejting.

Enligt tilläggsdirektiv den 2 februari 2023 ska uppdraget redovisas senast den 24 november 2023.⁸⁴

4.8 Regeringsuppdrag på utredningens område

Det finns även ett antal pågående regeringsuppdrag som kort bör nämnas, då de rör frågor som anknyter till vårt uppdrag.

4.8.1 Uppdrag till Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, Jämställdhetsmyndigheten, Migrationsverket och Socialstyrelsen att verka för förbättrad upptäckt av mäns våld mot kvinnor

Den 2 juni 2022 uppdrog regeringen åt Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, Jämställdhetsmyndigheten, Migrationsverket och Socialstyrelsen att verka för förbättrad upptäckt av sådant våld som omfattas av regeringens nationella strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor (A2022/00842). Enligt uppdraget ska de fem myndigheterna utveckla samverkan om *dels* rutiner och metoder för att upptäcka våldsutsatthet och våldsutövande samt hänvisning till rätt instans, *dels* förstärkt stöd till relevant personal, samt stödja ledning och styrning för att arbetet med ökad upptäckt av våld ska

⁸³ Dir. 2022:7.

⁸⁴ Dir. 2023:17.

kunna göras uthålligt över tid och implementeras i myndigheternas ordinarie verksamheter. Socialstyrelsen ska bistå de övriga myndigheterna, främst i det arbete som rör rutiner och metoder för upptäckt av våld och hänvisning till socialtjänst, hälso- och sjukvård samt rättsväsendet. Jämställdhetsmyndigheten ska under uppdraget ansvara för övergripande samordning, uppföljning och redovisning av både myndighetsgemensamma och myndighetsspecifika insatser. Till Jämställdhetsmyndighetens uppdrag hör även att stödja samordningsförbunden, vars uppgift är att stödja samverkan och finansiera insatser för individer som är i behov av samordnade rehabiliteringsinsatser, med bland annat kompetensutveckling för personal i deltagande verksamheter. Jämställdhetsmyndigheten ska slutredovisa uppdraget till Arbetsmarknadsdepartementet senast den 31 mars 2025.

4.8.2 Uppdrag till Socialstyrelsen och SBU att stödja genomförandet inom vård och omsorg av den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor

Regeringen gav den 7 juli 2022 ett uppdrag till Socialstyrelsen och Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU) att stödja genomförandet inom vård och omsorg av den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor (A2022/01028). Uppdraget omfattar alla typer av våld som ingår i den nationella strategin, inklusive prostitution och människohandel, och ska i tillämpliga delar utgå från de uppdaterade föreskrifter om våld i nära relationer som Socialstyrelsen har tagit fram. I uppdraget till Socialstyrelsen ingår bland annat att kartlägga behovet av ytterligare kunskapsstöd riktade till socialtjänsten, tandvården, hälso- och sjukvården och vid behov ta fram sådana stöd. Socialstyrelsen ska särskilt beakta behovet av stöd avseende personer som utsatts för sexuellt våld, inklusive i prostitution. SBU ska i samråd med Socialstyrelsen ta fram det kunskapsunderlag som Socialstyrelsen behöver för att ta fram kunskapsstöd avseende vård för personer som utsatts för sexuellt våld, inklusive i prostitution. Uppdraget omfattar patienter på alla vårdnivåer och såväl i ett akut som i ett senare skede. Vården av patienter med komplex traumatisering eller psykiatrisk samsjuklighet ska särskilt uppmärksammas. Kvinnor och män, flickor och pojkar omfattas och hbtqi-personers situation ska uppmärksammas.

I uppdraget ingår att identifiera kunskapsluckor och forskningsbehov på området. Socialstyrelsen ska löpande informera Regeringskansliet (Arbetsmarknadsdepartementet och Socialdepartementet) om hur arbetet med uppdraget fortskrider och senast den 27 februari 2026 lämna en skriftlig redovisning av uppdraget till Regeringskansliet. SBU:s uppdrag ska redovisas i årsredovisningarna för 2022, 2023 och 2024.

4.8.3 Uppdrag till Socialstyrelsen att stödja en jämlik och kunskapsbaserad vård för personer utsatta för sexuellt våld

Regeringen uppdrog den 9 mars 2023 åt Socialstyrelsen att genomföra insatser för att stödja en jämlik och kunskapsbaserad vård för personer som har utsatts för sexuellt våld (S2023/00970 (delvis)). I uppdraget ingår att göra en fördjupad kartläggning och analys av hälso- och sjukvården för personer som har utsatts för sexuella övergrepp och sexuellt våld och föreslå ändamålsenliga och kostnads-effektiva insatser för att utveckla vården. I detta ingår också att analysera behovet av en nationell stödfunktion samt att analysera behovet av och ta fram kunskapsstöd och utbildningsinsatser för hälso- och sjukvården. Resultatet av uppdraget ska bidra till ett stärkt och enhetligt arbete i hela landet. Socialstyrelsen ska senast den 1 december 2023 lämna en skriftlig delredovisning av uppdraget och senast den 15 december 2024 lämna en slutredovisning av uppdraget till Regeringskansliet (Socialdepartementet).

5 De som utnyttjas och de som utnyttjar

I det här kapitlet redogör vi för omfattningen av prostitution, människohandel för sexuella ändamål och sexuell exploatering av barn i Sverige utifrån uppdrag, kartläggningar och statistikinsamlingar som genomförts i andra sammanhang. Därefter följer en beskrivning av utredningens målgrupper, vad utnyttjandet innebär för dem och vilka följder det får, samt vilka behov av skydd, stöd och vård som särskilt efterfrågas. Vi beskriver också vilka förövarna är, de som begår de sexuella övergreppen och de som organiserar och har stora ekonomiska intressen i verksamheten.

5.1 Omfattningen av prostitution, människohandel för sexuella ändamål och sexuell exploatering av barn

Det är omöjligt att med exakthet fastställa omfattningen av prostitution, människohandel för sexuella ändamål och sexuell exploatering av barn i Sverige. Det finns emellertid ett stort antal olika studier, kartläggningar och rapporter som tillsammans ger en ganska tydlig bild.

5.1.1 Omfattningskartläggningar

Jämställdhetsmyndigheten har haft i uppdrag att kartlägga omfattningen av prostitution och människohandel för sexuella ändamål i Sverige. I slutredovisningen 2021¹ konstaterades att såväl befolkningsstudier som intervjuer med myndigheter och organisationer som arbe-

¹ Jämställdhetsmyndigheten (2021). *Prostitution och människohandel* (2021:23).

tar med målgrupperna tyder på att antalet personer som utnyttjas har legat ganska konstant över tid. Bedömningen var också att det hade skett en relativt liten ökning när det gäller antalet annonser och profiler på webbsidor som direkt erbjuder sexuella ”tjänster” år 2020 jämfört med resultatet av en tidigare undersökning år 2014. I kartläggningen identifierades 12 474 unika annonser och profiler. Detta ansågs dock inte säkert motsvara antalet utnyttjade personer, då samma person visat sig kunna ligga bakom flera olika profiler/annonser. Antalet sidor hade däremot ökat markant sedan kartläggningen 2014², då endast tio webbplatser identifierades, att jämföra med 32 olika webbplatser 2021. Sexuella ”tjänster” erbjuds i hela Sverige. Enligt rapporten återfanns annonser från närmare 200 orter i landet, med en övertikt i storstadsregionerna. Det fanns indikationer på att allt fler unga kommer i kontakt med vuxna i sexuellt syfte på internet.³

Jämställdhetsmyndigheten redovisar också varje år statistik när det gäller de ärenden om människohandel och människoexploatering som regionkoordinatorerna hanterar. Under de senaste fem åren har antal identifierade individer varierat mellan cirka 300 och 500. Mörkertalet bedöms dock vara stort. Under 2022 fick regionkoordinatorerna kännedom om 375 personer som antogs ha varit utsatta för människohandel eller människoexploatering, varav 174 för sexuella ändamål. Av personerna var 276 vuxna och 54 minderåriga medan 45 ärenden registrerades med okänd ålder. De flesta av dessa antogs vara vuxna. Av de identifierade var en klar majoritet kvinnor. De fem vanligaste ursprungsländerna var Rumänien, Ukraina, Thailand, Bulgarien och Nigeria.⁴

Enligt Polismyndighetens senaste lägesrapport är det inte möjligt att med exakthet uppskatta hur många personer som var offer för människohandel för sexuella ändamål i Sverige under 2021. Hur många fall av människohandel som upptäcks i Sverige beror på vilka resurser polisregionerna lägger på dessa brott och hur resurserna fördelas mellan olika typer av människohandel, hur många tips som kommer in till Polismyndigheten samt vilken kompetens att utreda brotten som finns tillgänglig. Migrationsverket rapporterar också årlig statistik om misstänkt människohandel. Under 2022 identifierade

² Länsstyrelsen i Stockholm (2015). *Prostitutionen i Sverige 2014 – En omfattningskartläggning* (2015:6).

³ Jämställdhetsmyndigheten (2021). *Prostitution och människohandel* (2021:23), s. 16.

⁴ Jämställdhetsmyndigheten (2023). *Regionkoordinatorernas statistik om människohandel och människoexploatering 2022*, s. 2 ff.

myndigheten totalt 515 misstänkta fall av människohandel/människoexploatering, jämfört med 261 fall under 2021. Cirka hälften av fallen 2022 var knutna till två specifika ärenden gällande misstänkt arbetskraftsexploatering. En femtedel av fallen under 2022 gällde misstanke om människohandel för sexuella ändamål. När det gäller denna form av exploatering var närmare 90 procent av de misstänkt utsatta kvinnor eller flickor.⁵

5.1.2 Vuxna som utnyttjas i Sverige

Vissa uppgifter finns också att hämta i nationella befolkningsstudier.⁶ Man behöver emellertid då minnas att många av de personer som utnyttjas har en livssituation som gör att de sällan nås av dessa studier. En befolkningsundersökning når inte heller personer som inte är folkbokförda i Sverige, vilket gäller de utlänningar som utnyttjas i prostitution och människohandel här.

I Folkhälsomyndighetens befolkningsundersökning SRHR 2017 uppgav 1,5 procent av kvinnorna och 1 procent av männen att de hade tagit emot ersättning för sex. I åldersgruppen 16–29 år hade 2,8 procent av kvinnorna och 1,8 procent av männen tagit emot ersättning för sex. Att ta emot ersättning för sex var betydligt vanligare bland hbtq-personer⁷, oavsett kön, där motsvarande andel var 7 procent.⁸

I särskilt utsatta grupper är andelen betydligt högre än bland befolkningen i stort. Tidigare försök med screening har visat att 24 procent av de kvinnliga internerna inom Kriminalvården hade tagit emot ersättning för sex och 11 procent uppgav även att de varit utsatta för människohandel. Bland vuxna som 2018 vårdades vid Statens institutionsstyrelse enligt LVM uppgav var tredje kvinna och 7 procent av männen att de någon gång utfört en sexuell handling mot ersättning.⁹

⁵ <https://www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Pressrum/Nyhetsarkiv/Nyhetsarkiv-2023/2023-03-09-Fler-fall-av-misstankt-manniskohandel-identifierade-2022.html> (hämtat 2023-06-15).

⁶ Folkhälsomyndigheten (2019). *Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR) i Sverige 2017*.

⁷ I undersökningen anges transpersonerna vara för få för att några resultat ska kunna presenteras.

⁸ Folkhälsomyndigheten (2019). *Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR) i Sverige 2017*, s. 177.

⁹ Jämställdhetsmyndigheten (2021). *Prostitution och människohandel* (2021:23), s. 15.

I Brottsförebyggande rådets (Brå) rapport (2022:3), *Köp av sexuella tjänster – En uppföljning av lagens tillämpning*, framgår att många av de personer som utnyttjas vid sexköpsbrott är utländska medborgare. Vid de sexköpsbrott som ingick i studien angavs 43 procent av de utnyttjade personerna vara utländska medborgare och 36 procent svenska medborgare. För övriga 21 procent fanns det inte tillräckligt med uppgifter för att ange svenskt eller utländskt medborgarskap. Polismyndigheten uppger att man i det uppsökande arbetet i första hand träffar utnyttjade personer som är tillfälligt i Sverige.¹⁰

Enligt Polismyndighetens lägesrapport för 2021 *Människohandel för sexuella och andra ändamål – Lägesrapport 23* minskade antalet anmälda brott rörande människohandel för sexuella ändamål kraftigt under 2021, från 110 brott under 2020 till 66 under 2021. Av anmälningarna under 2021 avsåg 7 brott där offren var barn och 59 brott där offren var vuxna. Under 2021 anmäldes också 178 brott som gällde koppleri och 1 886 brott som gällde köp av sexuell tjänst. En person lagfördes i tingsrätt för människohandel för sexuella och andra ändamål och tre personer dömdes i hovrätten för människohandel för sexuella ändamål. Dessutom lagfördes 8 personer för grovt koppleri och 20 personer för koppleri. 715 personer lagfördes 2021 för brottet köp av sexuell tjänst. Under 2021 dömdes tre män i tre olika mål av tingsrätt för allvarliga brott mot kvinnor som de kontaktat via webbsidan sextjejer.com i syfte att köpa sexuella tjänster. Männen dömdes för bland annat försök till mord, grov miss-handel, grov våldtäkt, våldtäkt och grovt olaga hot till fängelse mellan 3 och 9 år.¹¹

Enligt Brås officiella kriminalstatistik anmäldes under 2022 87 brott avseende människohandel för sexuella ändamål (varav 73 där offret var en vuxen). Vidare anmäldes under 2022 1 263 brott avseende köp av sexuell tjänst och 726 män lagfördes. 184 brott avseende koppleri och grovt koppleri anmäldes under 2022 och 32 män och 8 kvinnor lagfördes för sådana brott.¹² Enligt Polismyndighetens *Lägesrapport 24* för 2022 väcktes inga åtal för människohandel för sexuella ändamål under 2022.¹³

¹⁰ Brå (2022). *Köp av sexuella tjänster – En uppföljning av lagens tillämpning* (2022:3), s. 65.

¹¹ Polismyndigheten (2022). *Människohandel för sexuella och andra ändamål – Lägesrapport 23*.

¹² Prop. 2023/24:1 *Utgiftsområde 13*, s. 66 och kriminalstatistik från Brå, <https://bra.se/statistik/kriminalstatistik.html>.

¹³ Se även kriminalstatistik från Brå <https://bra.se/statistik/kriminalstatistik.html>.

5.1.3 Barn som utnyttjas i Sverige

I Jämställdhetsmyndighetens uppdrag som slutredovisades 2021 ingick även att stärka arbetet mot att barn och unga respektive vuxna utnyttjas i prostitution och människohandel. I slutsatserna lyfts bland annat fram att barn i större utsträckning än tidigare riskerar att exploateras och utnyttjas i prostitution och människohandel när förövare hittar nya vägar och arenor att nå dem på, särskilt via nätet på olika webbsidor, dejtingsidor, sociala medier och även spelappar för barn. Barn och unga med tidigare erfarenheter av sexuella övergrepp, personer med intellektuella funktionsnedsättningar eller psykisk ohälsa, hbtqi-personer, ensamkommande barn och personer i missbruk identifieras som särskilt sårbara grupper.¹⁴

En studie från Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) 2019 visar att unga hbtqi-personer har tre gånger så stor risk som andra unga att utsättas för sexuellt våld eller utnyttjande.¹⁵ Studien Unga, sex och internet efter #metoo 2021, har undersökt erfarenhet av att ha tagit emot ersättning för sex bland gymnasieelever. På frågan om de hade tagit emot ersättning för sex svarade 1,4 procent av flickorna och 0,8 procent av pojkarna ja. Ungefär en fjärdedel av de som svarat ja uppgav att de endast hade gjort det vid ett tillfälle. Hälften uppgav att de hade tagit emot ersättning 2–5 gånger och den resterande fjärdedelen uppgav att det skett vid fler än fem tillfällen. Genomsnittsåldern för det första tillfället var 15,7 år.¹⁶ Unga, sex och internet efter #metoo är den fjärde nationella studien på området ungdomars sexualitet och utsatthet för sexuella övergrepp och sexuell exploatering. Tidigare studier har genomförts 2004, 2009 och 2015.

I Folkhälsomyndighetens studie från 2017 uppgav 2,4 procent av flickorna och 1,3 procent av pojkarna i åldersgruppen 16–19 år att de tagit emot ersättning för sex.¹⁷

Av de ungdomar som 2018 vårdades enligt LVU vid Statens institutionsstyrelse uppgav 13 procent av flickorna och 5 procent av pojkarna att de haft sex i utbyte mot ersättning. Av dessa barn och unga uppgav 70 procent att det hade hänt mer än en gång.¹⁸

¹⁴ Jämställdhetsmyndigheten (2021). *Prostitution och människohandel* (2021:23).

¹⁵ MUCF (2019). *Olika verkligheter – Unga hbtqi-personer om sina levnadsvillkor*, s. 20.

¹⁶ Stiftelsen Allmänna Barnhuset (2021). *Unga, sex och internet efter #metoo*, s. 52.

¹⁷ Folkhälsomyndigheten (2017). *Sexualitet och hälsa bland unga i Sverige. UngKAB15 – en studie om kunskap, attityder och beteende bland unga 16–29 år*, s. 60.

¹⁸ Jämställdhetsmyndigheten (2021). *Prostitution och människohandel* (2021:23), s. 15.

Enligt Polismyndighetens lägesrapport för 2021 *Människohandel för sexuella och andra ändamål – Lägesrapport 23* minskade antalet anmälda brott om människohandel för sexuella ändamål med barn, från 15 under 2020 till 7 under 2021. Alla utom ett av offren var flickor och brotten var begångna i Sverige. I samtliga fall inleddes en förundersökning men vid 2021 års slut var alla utom en av dessa nedlagda med motiveringen att det inte längre fanns anledning att fullfölja förundersökningen eller att det saknades anledning att anta att brott som hör under allmänt åtal hade förövats. Antal anmälda brott beträffande utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling för 2021 var 234 och samma år lagfördes 11 personer för sådana brott.¹⁹ För 2022 var antalet anmälda sådana brott 132.²⁰ Under 2022 anmäldes 14 brott avseende människohandel med barn för sexuella ändamål men inga åtal väcktes, enligt Polismyndighetens *Lägesrapport 24* för 2022.²¹

Hösten 2022 genomförde Kantar Sifo på uppdrag av Child10 en riksrepresentativ undersökning för att undersöka förekomsten av kommersiell sexuell exploatering bland barn och unga. I undersökningen fick 1 001 barn i åldrarna 15–19 år, som utgjorde ett representativt snitt av befolkningen i de åldrarna, svara på frågor om bland annat erfarenheter av kommersiell sexuell exploatering. Denna undersökning redovisar högre siffror än andra undersökningar då den exempelvis också inkluderade frågor om man någon gång hade skickat sexuellt material digitalt. Undersökningen visar att var tionde flicka har blivit tillfrågad om att träffa någon för att ha sex eller genomföra sexuella handlingar mot ersättning. Undersökningen visar också att 8 procent av flickorna och 4 procent av pojkarna har skickat sexuellt material eller träffat någon för att utföra sexuella handlingar mot någon form av ersättning. På nationell nivå skulle detta motsvara 36 000 barn och unga. Den vanligaste plattformen för övergreppen är Snapchat.²²

ECPAT har 2021 i rapporten *”Allt som inte är ett ja är ett nej”* undersökt barns utsatthet för sexualbrott i vardagen och vilka strategier de har för att skydda sig. Rapporten bygger på en undersökning där nästan 13 000 barn i åldrarna 10–17 år deltog genom att svara på frågor, kommentera fritt och dela med sig av egna berättelser.

¹⁹ Polismyndigheten (2022). *Människohandel för sexuella och andra ändamål – Lägesrapport 23*.

²⁰ Prop. 2023/24:1 *Utgiftsområde 13*, s. 66.

²¹ Se även kriminalstatistik från Brå, <https://bra.se/statistik/kriminalstatistik.html>.

²² <https://www.mynewsdesk.com/se/childx/documents/bilaga-sifoundersokning-2023-child10-punkt-pdf-428513> (hämtat 2023-10-10).

telser om utsatthet. De brottstyper undersökningen behandlade var att få oönskade nakenbilder, att bli hotad för att skicka nakenbilder, att få nakenbilder spridda utan samtycke, att bli erbjuden pengar för nakenbilder och att träffa personer för att ha fysiskt sex mot ersättning. Resultaten visar att många barn, framför allt flickor, har utsatts för flera olika typer av brott. Barnen saknar också kunskap om vad som är olagligt när det gäller sexualbrott via nätet, vilket innebär att de inte alltid är medvetna om att de blivit utsatta för ett eller flera brott. Barnens brottutsatthet har lett till att de har skapat strategier för att skydda sig från konsekvenserna av att utsättas för brott i sin vardag. Jämfört med uppgifterna om de digitala brotten har få av barnen som svarat på frågorna om brottsutsatthet uppgett att de ”sålt sex” vid ett fysiskt möte med någon de träffat på nätet – 3 procent av flickorna och drygt 3,5 procent av pojkarna. Barnen som uppgav att de hade utnyttjats sexuellt mot ersättning lämnade inga eller fåordiga kommentarer om detta i fritextsvaren.²³

Ett vanligt sätt som leder till att barn och unga börjar utsättas för sexuell exploatering är, enligt Jämställdhetsmyndighetens och Allmänna Barnhusets rapporter 2021, genom grooming. Grooming sker ofta på internet och många barn börjar utsättas via sociala medier, dejtingsidor, spel och andra digitala forum för barn och unga. Det kan vara svårt för barn att inse riskerna med de kontakter de har online. Som en del av groomingprocessen gör förövaren sig viktig i barnets liv och bygger upp ett förtroende. En del av groomingprocessen går också ut på att särskilt identifiera och fokusera på barn som tillhör särskilda riskgrupper. Vid grooming behöver förövaren sällan använda hot eller våld för att kunna begå brott mot barnet. Det kan göra det svårare för barnet att se sig som utsatt för övergrepp. Genom att finnas där för till synes vardagliga saker som att spela tv-spel tillsammans kan förövaren bygga upp ett beroendeförhållande och fylla funktionen som en form av vän. Som en del av processen kan förövaren också lägga över ansvaret för det som sker på barnet genom att påstå att det är barnet som tar initiativ till övergreppen eller orsakar övergreppen genom sitt eget beteende.²⁴

En annan väg in i exploatering är sugardejting. Sugardejting innebär att en äldre person, ofta en man, ger någon form av ersättning

²³ ECPAT Sverige (2021). *”Allt som inte är ett ja är ett nej”*, s. 38.

²⁴ OKSE, Ombudsmannen mot kommersiell sexuell exploatering av barn (2022). *Alla tiittade men ingen såg*, s. 32 ff.

för att dejta en yngre person. Det kan handla om att betala för saker, resor eller liknande. Upplägget bygger på att någon som har mer pengar utnyttjar någon som har mindre pengar. Ofta finns en förväntan om att det ska leda till sex förr eller senare.²⁵ Flera offentliga aktörer och organisationer har kritiserat hur sugardejting framställts, i medier och i den allmänna debatten, och framhållit att det kan locka barn och unga in i sexuell exploatering. Både Polismyndigheten och Jämställdhetsmyndigheten anser att sugardejting i många fall är en omskrivning för prostitution och att sugardejtingsidor är ytterligare ett sätt för vuxna män att få kontakt med barn för att utnyttja dem sexuellt. I en rapport från 2022 har Brå gått igenom 69 ärenden med anmälda köp av sexuell handling av barn från 2019. Ungefär en tredjedel av ärendena hade någon form av koppling till sugardejting.²⁶

5.2 Vilka är de som utnyttjas och vad innebär utnyttjandet för den enskilde?

Det går inte att tala om personer som är utsatta för sexuell exploatering, prostitution och människohandel för sexuella ändamål som en enhetlig grupp, eftersom de individer som utnyttjas har olika förutsättningar och erfarenheter.

Något som alltid är sant och behöver betonas är emellertid att om det inte fanns någon efterfrågan från sexköpare och andra förövare att utnyttja framför allt kvinnors och barns kroppar skulle sårbara personer inte hamna i utnyttjande. Det är alltså inte sårbarhetsfaktorerna i sig som gör att en person hamnar i ett utnyttjande, utan orsaken är förövarnas efterfrågan och vilja att begå brott.

Tydligt är att en majoritet av personer som befinner sig i prostitution vill lämna och att många har lurats eller tvingats in i exploateringen. I en studie från 2003 uppgav 89 procent av de intervjuade personerna att de ville lämna prostitution.²⁷ Brottsbekämpande myndigheter i Nederländerna uppskattar att upp till 70 procent av per-

²⁵ Jämställdhetsmyndigheten (2023), *Sexuell exploatering av barn och unga*, Nationella samordningen mot prostitution och människohandel, Skriftserie nr.1 2023, s. 15.

²⁶ Brå (2022). *Utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling - En uppföljning av lagens tillämpning* (2022:4), s. 19.

²⁷ Farley, M., Cotton, A., Lynne, J., Zumbeck, S., Spiwak, F., Reyes, M. E., Alvarez, D. & Sezgin, U. (2003). *Prostitution and Trafficking in 9 Countries: Update on Violence and Posttraumatic Stress Disorder*, Journal of Trauma Practice, Vol. 2, No 3–4.

soner i prostitution i Nederländerna har tvingats till detta genom våld eller lockats in av en ”loverboy”.²⁸

5.2.1 Gemensamma faktorer för personer som utnyttjas

Personers ekonomiska situation, migrationsstatus, identifiering som hbtqi-person, neuropsykiatriska och intellektuella funktionsnedsättningar, utsatthet för sexuella övergrepp tidigare i livet och tidigare trauman, psykisk ohälsa, samt skadligt bruk och beroende, är sådana sårbarhetsfaktorer som kan bidra till att en viss individ riskerar att hamna i prostitution, människohandel och sexuell exploatering.

Barn är särskilt sårbara för utnyttjanden av olika slag, bland annat på grund av sin beroendeställning gentemot vuxna. Barn behöver inte i samma utsträckning som vuxna tillhöra en riskgrupp eller ha några bakomliggande riskfaktorer. Detta är ett viktigt perspektiv att ha med sig för att motverka bilden av att utnyttjande är något som bara händer vissa barn. Motsatsvis är det inte så att de barn som tillhör en riskgrupp eller har bakomliggande riskfaktorer alltid kommer att utnyttjas, men det innebär en ökad risk i och med att förövare letar efter sådana sårbarheter i kontakterna med barn.²⁹

Förutom att prostitution och människohandel i sig *är* våld, visar all tillgänglig forskning att personer som utnyttjas i prostitution eller människohandel utsätts för mycket våld. Våldet kan vara av olika karaktär och sträcker sig ifrån verbala trakasserier och hot till misshandel, sexuella övergrepp, kidnappning och dödligt våld. Det utövas, enligt internationell forskning, inte bara av sexköpare och andra förövare utan också av hallickar, människohandlare och organisationer, samt av polisen och i nära relationer. 45–75 procent av kvinnor i prostitution rapporterar att de varit utsatta för fysiskt eller sexuellt våld i samband med prostitutionen och 32–55 procent uppger att de varit utsatta för denna typ av våld under det senaste året. Forskning visar

²⁸ Europaparlamentet (15 september 2023). *Regulation of prostitution in the EU: its cross-border implications and impact on gender equality and women’s rights*.

Med ”loverboys” menas unga män eller pojkar som inleder en relation med minderåriga flickor eller unga kvinnor med löften om en känslomässig relation eller giftermål och ett bättre liv. Avsikten är att binda flickorna till sig känslomässigt för att sedan utnyttja dem i prostitution. Begreppet har på svenska ändrats till pojkvänshallickar för att tydligare beskriva vilka handlingar dessa unga män utför och är ansvariga för. Polismyndigheten (2022). *Människohandel för sexuella och andra ändamål – Lägesrapport 23*, s. 45.

²⁹ OKSE, Ombudsmannen mot kommersiell sexuell exploatering av barn (2022). *Alla tittade men ingen såg*, s. 28.

också att flickor och kvinnor som utsatts för människohandel genomgående rapporterade en hög grad av våldsutsatthet.³⁰

5.2.2 Svenska barn och ungdomar

Det har under senare år genomförts flera studier avseende svenska barns och ungdomars utsatthet för sexuell exploatering.

I en studie från 2015 beskrivs att blandade känslor och emotionella behov bildar en komplex väv som kan spela roll för att unga personer börjar ta emot ersättning för sex. Flickor och unga kvinnor som tagit emot ersättning för sex innan 18 års ålder beskrev i intervjuer hur traumatiska händelser och en känsla av att vara annorlunda och utesluten ledde fram till att de började ta emot ersättning för sex. För dem var detta ett sätt att bli sedda, att hantera traumatiska händelser och att reglera känslor.³¹

Att tidigare sexuella övergrepp är en riskfaktor som kan leda till att ta emot ersättning för sex är väl belagt i forskning. Det har som tidigare beskrivits genomförts fyra nationella studier om ungdomars sexualitet och utsatthet för sexuella övergrepp och sexuell exploatering i Sverige; 2004, 2009, 2014 och 2020/2021.³² Ungdomsstyrelsens studie 2009 visade att de ungdomar som uppgav att de tagit emot ersättning för sex också hade varit utsatta för sexuella övergrepp tidigare i livet. I 2014 års undersökning svarade 18 procent av pojkarna och 72 procent av flickorna som tagit emot ersättning för sex att de varit utsatta för orala, vaginala eller anala övergrepp. Forskning visar även att den psykiska hälsan är sämre bland unga som säljer sex jämfört med unga som inte har gjort det. Bara ungefär hälften av de elever som tagit emot ersättning för sex hade berättat om det för någon. Tonåringar som utsätts för sexuell exploatering har ofta många olika svårigheter och kan ha flera myndighetskontakter samtidigt, förutom skolpersonal kan till exempel missbruksvård, psykisk hälsovård, socialtjänst, familjehem eller institutionsboende vara inblan-

³⁰ Västra Götalandsregionen (2020). *Genväg till forskning nr 12 – Våld i samband med prostitution och människohandel för sexuella ändamål*, s. 5 ff.

³¹ Jonsson, L. & Svedin, C-G. (2015). *Sexuella övergrepp och sexuell exploatering av unga i Stockholms stad – förekomst, bakgrund samt stöd och hjälp*.

³² Den första studien *Ungdomars sexualitet – attityder och erfarenheter* (Svedin & Priebe, 2004) var ett uppdrag inom ramen för den statliga utredningen *Sexuell exploatering av barn i Sverige* (SOU 2004:71). Den andra studien *Unga, sex och internet* (Svedin & Priebe, 2009) genomfördes av Ungdomsstyrelsen. Tredje och fjärde studien genomfördes av Stiftelsen Allmänna barnhuset, *Unga sex och internet 2014* och *Unga sex och internet efter #metoo 2020/2021*.

dade. Det innebär att samverkan mellan många olika instanser behövs för att uppmärksamma deras totala utsatthet och se till att de får adekvat stöd. Det är annars lätt att de hamnar mellan stolarna.³³

I studien som genomfördes 2020/2021 tillfrågades ungdomarna av vilka anledningar de valt att ta emot ersättning för sex. Nästan hälften (42 procent) uppgav att de gjorde det för att de mådde psykiskt dåligt och en av fyra (25 procent) angav som skäl att de ville dämpa ångest. Av de som tagit emot ersättning för sex uppgav en mindre andel än de i gruppen som aldrig tagit emot ersättning för sex att de var heterosexuella. De som hade tagit emot ersättning för sex hade varit utsatta för sexuella övergrepp i betydligt större utsträckning än andra. Av de flickor som tagit emot ersättning för sex hade en mycket hög andel varit utsatta för sexuella övergrepp, 88 procent jämfört med 36 procent av pojkarna. De elever som hade tagit emot ersättning för sex var också oftare än andra elever diagnostiserade med en funktionsnedsättning. Skillnaden var dock enbart signifikant för pojkar. Även psykiatriska tillstånd var vanligare bland elever som tagit emot ersättning för sex. Ungdomar som hade tagit emot ersättning för sex hade en märkbart sämre hälsa än de som inte hade utnyttjats och dessutom större svårigheter att reglera känslor. Dessa resultat ger starkt stöd för slutsatsen att barn och unga som har tagit emot ersättning för sex är i behov av stöd och behandling, både på grund av sina erfarenheter av att exploateras sexuellt och på grund av sina andra svårigheter och erfarenheter. Det kan anmärkas att denna undersökning inte omfattade unga som inte går i skolan.³⁴

Ellencentret, som träffar barn och unga mellan 15 och 25 år som utsatts för sexuell exploatering och prostitution, vittnar om att det återkommande i berättelser från unga tjejer som kontakter dem förekommer grovt våld och förnedring från männen i samband med den sexuella exploateringen. Gränser och överenskommelser respekteras sällan.³⁵ I Ellencentrets rapport, med centrets statistik från starten i september 2019 till och med 2020, framgår att samtliga som tagit kontakt med Ellencentret har uttryckt en vilja att komma ut ur prostitution eller sexuellt självskadebeteende. Under perioden fick 18 unga stöd och behandling på mottagningen i Stockholm. Samtliga var flickor och kvinnor med en genomsnittsålder på 20 år. Knappt

³³ Stiftelsen Allmänna barnhuset (2021). *Unga, sex och internet efter #metoo*, s. 51.

³⁴ A.a., s. 57 f.

³⁵ Ellencentret (2023). *Tjejer utsatta för prostitution och annan sexuell exploatering: Om ungas erfarenheter, stöd och psykologisk behandling*, s. 6.

hälften sökte kontakt på mottagningen på egen hand och drygt hälften genom hänvisning från andra instanser såsom Mikamottagningen, Stödcentrum för unga brottsutsatta, ungdomsmottagningar eller socialtjänsten. Samtliga hade innan de hamnat i prostitution varit utsatta för sexuellt våld av antingen familjemedlemmar, släkt, pojkvänner, kompisar, bekanta eller främlingar. Även tidigare psykiskt och fysiskt våld samt bristande omsorg från vårdnadshavare var vanligt. En majoritet av dem hade varit utsatta för flera traumatiska händelser, både innan och under prostitutionen. Utifrån klinisk intervju, självskattningsformulär samt strukturerade bedömningsinstrument, bedömdes under det första året 72 procent av de som vände sig till Ellencentret uppfylla kriterierna för PTSD³⁶ och 17 procent uppvisade andra former av psykisk ohälsa. De allra flesta (94 procent) som fick hjälp på mottagningen under det första året hade haft en samsjuklighet av psykisk ohälsa, där kriterierna för flera olika diagnoser uppfylls samtidigt. Utöver PTSD hade många av de unga haft samtidiga symtom på depression, ångestsyndrom, ätstörningar, dissociativa störningar³⁷ eller drog- och alkoholberoende. Många hade haft suicidtankar eller gjort suicidförsök och det förekom olika former av självskadebeteenden. Flera hade också i tidigare kontakter med vården diagnostiserats med adhd, autismspektrumtillstånd, emotionellt instabil personlighetsstörning eller bipolär sjukdom. Att Ellencentrets målgrupp lider av omfattande psykisk ohälsa ligger i linje med svensk forskning som visat att ungdomar som har tagit emot ersättning för sex rapporterar fler symtom av ångest, depression, posttraumatisk stress, dissociation, svårhanterad ilska och sexuella problem jämfört med andra ungdomar.³⁸

5.2.3 Utländska barn och ungdomar

Den fria rörligheten inom EU och migrationen i världen bidrar till att barn och unga från andra länder vistas i Sverige och är i behov av myndigheternas skydd och stöd. Det förekommer att både flickor och pojkar liksom unga kvinnor och unga män i den gruppen utnyttjas i sexuell exploatering bland annat genom människohandel för

³⁶ A.a., s. 17.

³⁷ Upplevelser av överklighet och avskärmning från det egna jaget.

³⁸ Ellencentret (2023). *Tjejer utsatta för prostitution och annan sexuell exploatering: Om ungas erfarenheter, stöd och psykologisk behandling*, s. 18.

sexuella ändamål. Särskilt sårbara barn som riskerar att bli utsatta för människohandel är till exempel ensamkommande barn, barn i gatusituationer, utsatta EU-/EES-medborgare, medföljande barn till vuxna som är utsatta för människohandel eller som är förövare, barn som utnyttjas för hushållslaveri, barn med funktionsnedsättningar, barn som utsatts för tvångs gifte och barn som flyr väpnade konflikter eller naturkatastrofer med eller utan vårdnadshavare. Situationen för dessa barn och unga kan se väldigt olika ut. Medvetenhet, kunskap och samverkan mellan berörda aktörer är en förutsättning för att utländska barn i människohandel och exploatering ska kunna identifieras och få det stöd och den hjälp som de behöver och har rätt till enligt svensk och internationell lagstiftning.³⁹

Barn i människohandel och exploatering befinner sig ofta i någon form av beroendeställning till förövaren. De kan exempelvis sakna alternativa sätt att försörja sig själva, ha ett försörjningsansvar för familjemedlemmar eller skulder som ska återbetalas. Många av barnen har tidigt i livet fått axla ett vuxenansvar. De kan vara utsatta för hot mot sig själva eller mot personer i sin närhet. Ibland kan förövaren vara en familjemedlem eller en släkting.

I en rapport från Länsstyrelsen i Stockholms län som publicerades 2015 om människohandel med barn konstaterades det att trots att ett stort antal förundersökningar inleddes lades i stort sett alla åtal ner med motiveringen bristande bevisning. Den situationen är fortfarande oförändrad. Sedan lagstiftningen om människohandel infördes 2002 har alla fall som rapporterats till polisen rörande barn som fallit offer för människohandel för sexuella ändamål i Sverige varit flickor. Majoriteten av dem har varit i åldrarna 16–17 år, i enstaka fall under 15 år.⁴⁰

5.2.4 Svenska vuxna

En majoritet av de personer som utnyttjas i prostitution i Sverige är kvinnor. Även transpersoner och personer som inte identifierar sig som heterosexuella är överrepresenterade bland dem som tagit emot ersättning för sex. Detta är en bild som bekräftas av befolkningsstudier och verksamheter som arbetar med målgruppen, liksom av

³⁹ Socialstyrelsen (2018). *Barn i internationell människohandel*, s. 10 och Polismyndigheten (2022) *Människohandel för sexuella och andra ändamål – Lägesrapport 23*, s. 66.

⁴⁰ Polismyndigheten (2022) *Människohandel för sexuella och andra ändamål – Lägesrapport 23*, s. 70.

den riktade webbenkät som genomfördes inom ramen för Jämställdhetsmyndighetens omfattningskartläggning 2021.

Det är i övrigt en heterogen grupp med olika erfarenheter och livssituationer vilket också påverkar deras villkor inom prostitutionen. I de annonser och profiler som marknadsför sexuella tjänster på internet där ”bakgrundsdata” har kunnat utläsas är 80 procent kvinnor, 15 procent män och 5 procent transpersoner. I annonserna/profilerna anges 116 olika nationaliteter. Språk och nationalitet finns angivet i drygt en fjärdedel av annonserna/profilerna. Bland dessa uppger knappt hälften svensk nationalitet, samtidigt som bara 8 procent uppger svenska som språk.⁴¹

Kunskapen om män som utnyttjas är mera begränsad. I en undersökning från 2011 fick ett stratifierat urval av medlemmar i en webbpanel svara på en webbenkät (n = 5 071), och svaren visade att män som sålt sex rapporterade betydligt fler allvarliga traumatiska händelser under sin uppväxt än andra män. Exempel på händelser var att mot sin vilja ha blivit utsatt för sexuella handlingar av en vuxen som inte ingick i familjen, att ha blivit utsatt för våld av en vuxen i familjen, att ha blivit utsatt för våld av en vuxen utanför familjen eller att ha bevittnat våld i familjen.⁴²

Det finns få studier som undersökt transpersoners levnadsförhållanden i Sverige. Folkhälsomyndigheten genomförde 2015 en studie bland transpersoner i samarbete med Karolinska Institutet och organisationer som företräder transpersoner. Orsaker till erfarenhet av att ta emot ersättning för sex som uppgavs var att de behövde pengar, att det var spännande, att de ville skada sig själva eller att de ville bli bekräftade i sin könsidentitet. Mer än en tredjedel hade utsatts för sexuellt våld någon gång i livet.⁴³

Personer med intellektuell funktionsnedsättning beskrivs vara särskilt utsatta för våld och exploatering i samband med prostitution. Detta då de lättare kan utsättas för manipulationer och kan ha svårigheter att förstå och göra sig förstådda.⁴⁴

⁴¹ Jämställdhetsmyndigheten (2021). *Prostitution och människohandel* (2021:23), s. 17.

⁴² Folkhälsomyndigheten (2019). *Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR) i Sverige 2017*, s. 183.

⁴³ A.a., s. 183.

⁴⁴ Västra Götalandsregionen (2020). *Genväg till forskning nr 12 – Våld i samband med prostitution och människohandel för sexuella ändamål*, s. 13.

5.2.5 Utländska vuxna

De flickor och kvinnor som kom till Sverige under 2021 för att utnyttjas i prostitution kom i första hand från Rumänien och Ukraina, men också från Colombia, Polen, Ungern, Thailand och Venezuela. Några enstaka kvinnor kom även från Bulgarien, Brasilien, Dominikanska republiken, Kamerun, Moldavien och Nigeria. Liksom tidigare år var de flesta kvinnor mellan 20 och 40 år.⁴⁵ Det rör sig alltså om både EU-medborgare och tredjelandsmedborgare som kan ha olika uppehållsrätt i Sverige, vilket även påverkar insatser och rätten till stöd och skydd.

Annonseringen om sexuella ”tjänster” på webbsidor som riktades till svenska män under 2021 rörde huvudsakligen utländska flickor och kvinnor från Rumänien, Nigeria, Colombia, Ungern, Ryssland, Ukraina och Polen. Annonserna gällde dessutom ett mindre antal svenska flickor och kvinnor samt enstaka kvinnor från Bulgarien och Brasilien. Liksom under 2020 förekom också annonser som avsåg transkvinnor med ursprung från Sydamerika. Under 2021 såg polisen fortsatt att de kvinnor och transkvinnor som förekom i annonserna ofta var kopplade till flera olika annonser och telefonnummer. Därför stämde inte alltid antalet annonser överens med antalet faktiska kvinnor som såldes för sexuella ändamål. Majoriteten av kvinnorna från Sydamerika kom ursprungligen från Colombia. Kvinnorna såldes via annonser på olika webbplatser, och det förekom att telefonnumret i annonsen gick till ett callcenter i ett annat land, till exempel i Spanien.⁴⁶

Under de senaste 15 åren har antalet massagesalonger och andra verksamheter för kroppsvård, som spa och nagelsalonger, ökat explosionsartat i Sverige. Massagesalongerna är mestadels koncentrerade till storstäderna men förekommer även på mindre orter runt om i Sverige. I Polismyndighetens Projekt Människohandel (se mer om projektet i avsnitt 5.4) uppskattas det totala antalet thaimassage-salonger i Sverige till cirka 2 000. Det beräknas att prostitution och köp av sexuella tjänster förekommer i upp till 80 procent av dessa massagesalonger. Samtidigt används de också som täckmantel för annan allvarlig kriminalitet såsom ekonomisk brottslighet, utpressning, penningtvätt, olaga spelverksamheter och drog- och narkotika-

⁴⁵ Polismyndigheten (2022). *Människohandel för sexuella och andra ändamål – Lägesrapport 23*, s. 43.

⁴⁶ A.a., s. 37.

försäljning. Majoriteten av de personer som utnyttjas i dessa salonger är kvinnor mellan 20 och 30 år som kommer från andra länder än Sverige. Vanligast är att de kommer från Thailand, men det förekommer också ett mindre antal kvinnor från Vietnam och Rumänien. Många av dessa kvinnor har barn och föräldrar i hemländerna som de stödjer ekonomiskt. Flertalet av kvinnorna har tidigare erfarenhet av att ha utnyttjats i prostitution i hemlandet. De flesta kvinnorna har tvingats betala stora summor till agenter i hemlandet för att få ett turist/anknytningsvisum till Sverige, Danmark eller Norge, eller till andra Schengenländer såsom Ungern, Polen och Frankrike; pengar som de förväntas betala tillbaka genom prostitution i massagesalongerna i Sverige.⁴⁷

Ingen av de polisutredningar som inletts med anledning av utnyttjandet av kvinnor i prostitution och sexköp i oseriösa thaimassagesalonger har lett till åtal för människohandel för sexuella ändamål. Däremot har det förekommit åtal för koppleri. Detta trots att bekräftad information i Sverige och från internationella brottbekämpande institutioner visar att organiserade internationella kriminella nätverk och kluster av individer är ansvariga för att rekrytera, transportera, handla med och sexuellt utnyttja kvinnor, mestadels från Thailand.⁴⁸

Många av personerna som utnyttjas i prostitution eller människohandel för sexuella ändamål lever i ekonomisk utsatthet och saknar andra försörjningsalternativ. Detta gäller särskilt migranter.⁴⁹

De kvinnor som utsätts för människohandel eller människohandelsliknande brott i Sverige har olika erfarenheter av prostitution. Det kan röra sig om kvinnor som prostituerats för första gången eller kvinnor som utnyttjats i prostitutionsverksamheter i andra EU-länder eller i sina ursprungsländer. Kvinnorna kommer ofta från en fattig eller missgynnad bakgrund i länder där kvinnors och flickors rättigheter begränsas på olika sätt. Det kan handla om systemisk diskriminering bland annat i utbildningssystemet och på arbetsmarknaden, eller att de kommer från länder som helt saknar ett socialt trygghetsnät.⁵⁰

⁴⁷ Polismyndigheten, Nationella operativa avdelningen (2023). "Varför tog ni just oss? Alla håller ju på med det!" Slutrapport från Projekt Människohandel, s. 46 f.

⁴⁸ A.a.

⁴⁹ Jämställdhetsmyndigheten (2021). *Prostitution och människohandel* (2021:23), s. 17.

⁵⁰ Polismyndigheten (2022). *Människohandel för sexuella och andra ändamål - Lägesrapport 23*, s. 44.

Många flyr från situationer där de blivit utsatta för olika former av fysiskt, psykologiskt och sexuellt våld såsom tvångs gifte, våldtäkter, sexuella övergrepp eller våld i nära relationer. Många saknar kunskaper om hur det svenska samhället fungerar och om sina möjligheter att söka hjälp och skydd hos polisen, sociala myndigheter och civilsamhällesorganisationer. Majoriteten av dessa kvinnor och flickor förstår inte svenska och få behärskar engelska. Vissa är ensamstående med barn i hemlandet eller har med sig barn till Sverige som de ansvarar för och måste försörja.⁵¹

Flertalet av de kvinnor och flickor i prostitution som påträffades av polisen under 2021 var när de kom till Sverige medvetna om att de skulle utnyttjas i prostitution, men hade ofta blivit vilseledda när det gällde de verkliga villkoren, levnadsförhållandena, de ekonomiska villkoren och de allvarliga sexuella och fysiska övergrepp som de skulle komma att utsättas för liksom begränsningarna i deras personliga frihet.⁵²

Utländska personer som utnyttjas i prostitution drabbas mycket oftare av repressiva åtgärder så som poliskontroller, vräkningar och utvisningar än inhemska utnyttjade personer. Detta i kombination med att många migranter som utnyttjas i prostitution i Norden är så kallade tredjelandsmedborgare, det vill säga inte är medborgare i ett EU-land, och därmed har mycket begränsad tillgång till välfärdstjänster och till den reguljära arbetsmarknaden, leder till att de är extra utsatta för våld och exploatering i samband med prostitutionen.⁵³

5.2.6 Närstående och medföljande barn

Medföljande barn till personer utsatta för prostitution och människohandel är en grupp som är viktig att uppmärksamma. Regionkoordinatorerna och andra yrkesverksamma framhåller att barn drabbas indirekt som anhöriga. De kan också ha upplevt våld mot en förälder eller annan närstående som utnyttjas i prostitution eller människohandel. De kan vara traumatiserade och bära på känslor av skuld och skam och ha behov som skiljer sig mycket från den vux-

⁵¹ A.a.

⁵² A.a.

⁵³ Västra Götalandsregionen (2020). *Genväg till forskning nr 12 – Våld i samband med prostitution och människohandel för sexuella ändamål*, s. 13.

nes.⁵⁴ Barnen är därför också ofta brottsoffer utan att ha rättslig status som målsägande eller vittne i någon rättsprocess. Dessa barn kan vara i behov av omfattande stöd och skydd, men identifieras inte alltid och får därmed inte heller det stöd de har rätt till.⁵⁵

I regionkoordinatorernas statistik om människohandel och människoexploatering för 2022 angavs att man kände till 34 närstående barn som befann sig i Sverige och 22 barn som befann sig i annat land än Sverige.

Det nationella stödprogrammet (NSP) och Återvändandeprogrammet (ÅMP) ger stöd till medföljande barn till personer utsatta för människohandel. Under 2022 beviljades 22 medföljande barn stöd via NSP och 3 medföljande barn beviljades stöd via ÅMP.⁵⁶

5.2.7 Behov av skydd, stöd och vård som särskilt efterfrågas

Behov som lyfts från målgruppen i Jämställdhetsmyndighetens kartläggning (2021) är att få kontakt med psykolog/terapeut/kurator, samt att få hjälp att testa sig för hiv och andra sexuellt överförbara sjukdomar. Även att få kontakt med läkare/gynekolog, hitta annan försörjning, anmäla brott, juridisk rådgivning, hitta säkerhetsstrategier och bostad nämns. Betydelsen av att få ett individanpassat stöd som baseras på personens faktiska behov och förutsättningar framhålls också.⁵⁷ Av en ännu inte publicerad målgruppsundersökning som gjorts av organisationen Inte Din Hora framgår att den hjälp som många efterfrågar är ett exitprogram med möjlighet till trauma-behandling, arbetsträning, studier och boende.

5.3 Vilka är förövarna – de som betalar

Sex mot ersättning och sexuell exploatering är ett tydligt könat fenomen, där de som köper sex i Sverige framför allt är män. Detta bekräftas av såväl befolkningsstudier som intervjuer med de verksamheter som möter personer i målgrupperna. Knappt 1 av 10 män uppgav i Folkhälsomyndighetens befolkningsstudie 2017 att de någon gång

⁵⁴ Socialstyrelsen (2018). *Barn i internationell människohandel*, s. 11.

⁵⁵ Jämställdhetsmyndigheten (2021). *Prostitution och människohandel* (2021:23).

⁵⁶ Jämställdhetsmyndigheten (2023). *Ett fortsatt stärkt arbete mot prostitution och människohandel* (2023:3), s. 35.

⁵⁷ Jämställdhetsmyndigheten (2021). *Prostitution och människohandel* (2021:23), s. 20 och 166.

hade betalat för sexuella tjänster. Motsvarande siffra för kvinnor var 1 av 200. De verksamheter och myndigheter som möter personer som begår sexköpsbrott beskriver alla en relativt heterogen grupp, där individerna i stor utsträckning beskrivs som ett tvärsnitt av den manliga befolkningen. De som självmant söker stöd eller behandling vid landets KAST-mottagningar⁵⁸ är dock främst heterosexuella män över 25 år med erfarenhet av att köpa sex av kvinnor. Samtidigt har polis och rättsväsendet under senare år noterat en viss ökning av yngre män som begår sexköpsbrott. Två av tre av de elever i gymnasiets årskurs tre som hade tagit emot ersättning för sex uppgav att den som utnyttjat dem var under 25 år. Av de förövare som deltog i Jämställdhetsmyndighetens omfattningskartläggning 2021 var 96 procent män. Dessa personer verkar ha gemensamt att de är kritiska till den svenska sexköpslagstiftningen och de tycks, trots en tydlig lagstiftning på området, inte anse sitt handlande vara felaktigt.

I de nationella styrdokument och internationella konventioner som styr arbetet mot människohandel betonas särskilt att ett tidigt förebyggande arbete med fokus på efterfrågan är centralt för att få sexuell exploatering av barn, prostitution och människohandel att upphöra.⁵⁹

5.4 Det är människohandlare, kopplare och grov organiserad brottslighet som tjänar pengar

Utredningens målgrupper utnyttjas inte bara av de personer som betalar för sex, utan också av de människohandlare, kopplare och andra organisatörer som på olika sätt drar ekonomisk fördel av utnyttjandet.

Aktörer bakom webbplatser vilkas affärsidé är att knyta kontakter mellan den som utnyttjas och den som utnyttjar tjänar pengar bland annat genom att ta betalt av den som vill annonsera eller genom reklamintäkter. I den kartläggning som presenterades i Jämställdhetsmyndighetens rapport (2021:23) identifierades 32 olika sådana webbplatser som alla administrerades från utlandet. Det konstaterades vidare att kontakter även tas genom andra sociala medieplattformar som Tinder, Instagram, Snapchat, Grindr, Badoo, TikTok, KiK, Onlyfans och olika sugardejtingsidor.

⁵⁸ Kommunala mottagningar för köpare av sexuella tjänster.

⁵⁹ Jämställdhetsmyndigheten (2021). *Prostitution och människohandel* (2021:23), s. 13 och 16.

Människohandlare och kopplare, som ofta ingår i eller styrs av kriminella grupper och nätverk som ägnar sig åt grov organiserad kriminalitet, tjänar på ett mera direkt sätt pengar på denna brottslighet. Polismyndigheten genomförde mellan juli 2020 och juni 2022 ett tvåårigt pilotprojekt ”Projekt människohandel” som innefattade en kartläggning och analys av förekomsten, omfattningen och typen av organiserade brottsnätverk som ägnade sig åt nationell och gränsöverskridande människohandel för sexuella ändamål. Syftet med projektet var att skapa en polisiär lägesbild av kopplingen mellan kriminella grupper och individer, prostitutionsverksamheter och människohandel för sexuella ändamål, med särskilt fokus på oseriösa massagesalonger och strippklubbar. Projektet redovisades i en rapport i mars 2023.⁶⁰

I rapportens slutsatser anges att omfattningen av människohandel för sexuella ändamål och prostitution i Sverige bör betraktas som mycket oroande både ur ett brottsbekämpande- och ett brottsofferperspektiv. Vidare anges att de individer och kriminella grupper i Sverige och utomlands som är ansvariga för denna grova brottslighet utgör ett allvarligt samhällshot, med brottsliga aktiviteter som har en långtgående negativ påverkan nationellt och på de lokalsamhällen där organiserade prostitutionsverksamheter som oseriösa thaimassagesalonger och strippklubbar förekommer. Enligt rapportens slutsatser används många kroppsvårdsverksamheter, särskilt oseriösa thaimassagesalonger, runt om i Sverige som täckmantel för allvarlig kriminalitet med fokus på prostitutionsverksamhet. Men där förekommer också ekonomisk brottslighet, utpressning, penningtvätt, olaga spelverksamhet samt drog- och narkotikaförsäljning. Det fanns starka indikationer att prostitution förekom på hälften av de nästan 600 thaimassagesalonger som vid årsskiftet 2020–2021 fanns i de två polisregioner som deltog i projektet (polisregion Väst och polisregion Stockholm). Även i de fem övriga polisregionerna konstaterades antalet oseriösa thaimassagesalonger vara stort. Totalt uppskattades i rapporten att prostitution förekommer i upp till 80 procent av landets cirka 2 000 thaimassagesalonger.

Enligt rapporten drar dessa kriminella verksamheter stor ekonomisk fördel av att män betalar för att sexuellt utnyttja brottsoffer som är särskilt utsatta och isolerade. Obeskattade miljonbelopp från oseriösa thaimassagesalonger förs enligt rapporten ut ur landet med

⁶⁰ Polismyndigheten, Nationella operativa avdelningen (2023), ”Varför tog ni just oss? Alla håller ju på med det!” Slutrapport från Projekt Människohandel.

hjälp av olika legala och illegala metoder eller används för finansiering av annan grov kriminalitet i Sverige. I rapportens slutsatser anges att människohandel för sexuella ändamål, koppleri och köp av sexuell tjänst i oseriösa thaimassagesalonger och på strippklubbar är allvarliga, grova och ofta organiserade brott som bör utredas med särskilt hög prioritet. Det konstateras också att ingen av de utredningar som inletts angående utnyttjanden av kvinnor i prostitution genom oseriösa thaimassagesalonger har lett till åtal för människohandel för sexuella ändamål och att endast ett fåtal resulterat i åtal för koppleri. Detta trots att bekräftad information i Sverige och från internationella brottsbekämpande institutioner visar att organiserade internationella kriminella nätverk och kluster av individer är ansvariga för att rekrytera, transportera, handla med och sexuellt utnyttja kvinnor, mestadels från Thailand.

När det gäller strippklubbar och strippförmedlingar anges i rapporten att det i Sverige fanns 12 sådana under projektperioden där kvinnor regelbundet utnyttjas för sexuella och andra ändamål. Majoriteten av dessa verksamheter styrs, kontrolleras av eller kan kopplas till organiserade kriminella grupper, särskilt kriminella motorcykelgäng.

I Göteborg har det uppmärksammats att gängkriminella individer säljer kvinnor och unga tjejer till varandra för att utnyttjas sexuellt, som betalningsmedel eller som återbetalning av en skuld.⁶¹ Detta är något som också har framförts till utredningen från den specialiserade sexualmedicinska mottagningen SMC Pilen i Göteborg. Den bilden bekräftas även från annat håll.⁶² I en kartläggning av prostitution och människohandel i Södertälje kommun under 2022 har socialtjänsten lyft fram att de kriminella nätverken i Södertälje är aktörer som förmedlar prostitution i utbyte mot droger och att köpare förmedlas genom springpojkar i de kriminella nätverken.⁶³

I en studie från 2021 utförd på uppdrag av Europaparlamentet⁶⁴ konstateras att mer än hälften av människohandelsoffren inom EU

⁶¹ Dagens Nyheter (29 september 2023). *Kvinnor utnyttjas sexuellt för att reglera skulder mellan gängkriminella.*

⁶² Upsala Nya Tidning (11 oktober 2023). *”Situationen för tjejerna kommer att bli än värre”.*

⁶³ Södertälje kommun (2022). *Prostitution och människohandel för sexuella ändamål i Södertälje – en omfattningskartläggning under 2022*, s. 14.

⁶⁴ Di Nicola, A., *The differing EU Member States’ regulations on prostitution and their cross-border implications on women’s rights*, Europaparlamentet, Generaldirektoratet för unionens interna politik, Utredningsavdelningen för medborgerliga rättigheter och konstitutionella frågor, 27 juli 2021.

är utsatta för sexuella ändamål och att detta är en extremt lönsam verksamhet för organiserad brottslighet med låg risk för lagföring. Det anges där att människohandel för sexuella ändamål inom EU är en gränsöverskridande organiserad brottslig verksamhet som utförs av kriminella nätverk. Det beskrivs vidare att nätverken ofta är multikriminella och direkt inblandade i eller länkade till sådan grov kriminalitet som människosmuggling, narkotikahandel, smuggling, utpressning, penningtvätt, bedrägerier och tillgreppsbrott. Vissa är också aktiva i internetkriminalitet och vinsterna från människohandel för sexuella ändamål investeras i andra former av organiserad brottslighet. Internet används för att locka tänkbara offer och för att visa upp sina ”varor” för kunder. Digital teknologi används också för att övervaka eller utöva kontroll över offren exempelvis genom att hota att sprida bilder och filmer (så kallad sextortion). I studien görs bedömningen att antalet människohandelsoffer som utnyttjas för sexuella ändamål inom EU kan beräknas uppgå till mellan 90 000 och 180 000 individer, merparten kvinnor och flickor. Detta kan enligt studien beräknas ge en omsättning om drygt 5,3–10,7 miljarder euro per år. Såväl antalet offer som omsatta belopp anges vara mycket försiktigt beräknade.

Enligt en annan beräkning, från OSSE, genererar människohandel för sexuellt utnyttjande inom OSSE:s 57 deltagande stater i Europa, Nordamerika och Centralasien, nästan 100 miljarder USDollar per år, varav merparten är pengar som män betalar för sex med kvinnor som har utsatts för människohandel.

6 Forskning, internationell utblick samt nationella exempel

I detta kapitel sammanfattar vi forskningsläget när det gäller verk-samma åtgärder för att hjälpa utsatta ut ur prostitution och sexuell exploatering. Fokus i urvalet har legat på forskning som direkt be-handlar frågan om exit ur prostitution, både svensk och interna-tionell forskning och såväl universitetsbaserad som myndighets- och organisationsinitierad, dock utan anspråk på fullständighet. Syftet med urvalet har varit att ge en kunskaps- och evidensbaserad ut-gångspunkt för utredningens förslag till exitprogram. Vidare nämns några exempel på pågående svenska forskningsprojekt på området. Därefter följer en redogörelse för hur de övriga nordiska länderna och ytterligare några länder arbetar för att hjälpa utsatta ut ur pro-stitution och sexuell exploatering. Avslutningsvis beskrivs några exempel på hur liknande behov hanteras för andra målgrupper.

6.1 Vad säger forskningen om vad som behövs för att kunna lämna prostitution?

6.1.1 Vägen ut ur prostitution beskrivs som en process

I samband med att den svenska synen på prostitution började för-ändras på 1970-talet, påbörjades också sociala projekt för att motverka prostitutionens skadeverkningar både bland säljare och köpare.¹ Det första riktade projektet inom svensk offentlig socialtjänst i modern tid var prostitutionsprojektet i Malmö 1977–1981, där sociala stöd- och hjälpinsatser riktades till utsatta i prostitution för att förmå dem att upphöra med sin verksamhet. Till det sociala arbetet kopplades

¹ Månsson, S-A. (2018). *Prostitution, Aktörerna, relationerna och omvärlden*, Studentlitteratur, s. 16 f. Se vidare om den ändrade synen på prostitution i kapitel 4.

forskningsarbete med målsättning att kartlägga könshandelns omfattning och olika uttrycksformer, samt att analysera dess orsaker på samhälls- och individuell nivå. Detta följdes av liknande projekt i Sverige och de andra skandinaviska länderna.²

Uppföljningen av prostitutionsprojektet i Malmö, samt den utvärdering av socialtjänstens arbete mot prostitutionen som genomfördes på uppdrag av 1993 års prostitutionsutredning (SOU 1995:16), ledde fram till en svensk studie vid mitten av 1990-talet inriktad specifikt på frågan varför kvinnor slutar med prostitution och hur det går till. Den frågan hade tidigare inte undersökts på något systematiskt sätt.³ Studien baserades på kvalitativa forskningsintervjuer med 23 kvinnor som lämnat prostitution. De intervjuade kvinnorna hade erfarenhet av olika former av prostitution, som gatuprostitution, sexklubbsprostitution eller eskortverksamhet, och hade stannat olika lång tid i prostitutionen.⁴ Forskarnas slutsats av intervjuerna blev att upprottet från prostitutionen och uppbyggnaden av ett nytt liv är en lång process i flera faser, samt att detta tycks gälla även för den som bara befunnit sig i prostitution en kort tid.⁵ I forskarnas analys beskrivs hela processen in i och ut ur prostitution som bestående av följande faser.

driftning in> insnärjning> upprottets förstadium> upprottet/vändpunkter> efter upprottet

Enligt studien karakteriseras uppbrotsprocessen ofta av ett ryckigt förlopp, där övergången mellan de olika stadierna i processen sker genom en serie ”pushes” och ”pulls”, det vill säga krafter som ömsom stöter bort, ömsom drar individen till sig. Individen ”knuffas” framåt eller bakåt i processen via olika kriser eller vändpunkter. Forskarnas analys visade också att ju sämre sociala resurser kvinnan haft med sig i bagaget och ju högre grad av involvering eller insnärjning i prostitutionen, desto svårare väg ut.⁶ Forskarna identifierade

² Månsson, S-A. & Hedin, U-C. (1998). *Vägen ut! Om kvinnors upprott ur prostitutionen*, Carlssons, s. 12–14.

³ A.a., s. 19 f och 38.

⁴ A.a., s. 26 ff.

⁵ A.a., s. 295.

⁶ Fenomenet benämns av forskarna som Matteuseffekten; ett uttryck de hämtat från prostitutionsforskaren Ine Vanwesenbeeck för att beteckna det ackumulerade resultatet av antingen ett gynnsamt eller ett ödesdigert samspel mellan individen och omgivningen, med inspiration från en strof ur Matteusevangeliet 13:12 i Nya Testamentet: ”Ty den som har, åt honom ska varda givet, så att han får över nog men den som icke har, från honom ska tagas också det han har.” Månsson, S-A (2018). *Prostitution, Aktörerna, relationerna och omvärlden*. Studentlitteratur, s. 262 f.

fyra olika påverkansfaktorer som kunde vända en destruktiv utveckling

- kritiska händelser av vändpunktskaraktär; ögonöppnande, traumatiska eller positiva,
- strukturella faktorer; materiella villkor, attityder, sexhandelns villkor och mekanismer,
- relationella faktorer; informella relationer och professionella stödssystem,
- individuella faktorer i form av inre drivkrafter och resurser; kapaciteter och intressen, drömmar och fantasier, anpassnings- och bemästringsstrategier (coping).

Forskarna drog slutsatsen att dessa fyra påverkansfaktorer i samspel med varandra vrider individens utveckling in på ett nytt spår. Det behövs enligt deras analys både inre faktorer inom individen själv (intrapsykiska faktorer) och faktorer som avser samspelet med andra människor (interpersonella faktorer) för att åstadkomma en positiv förändring. Dessutom krävs gynnsamma strukturella betingelser. Det är enligt forskarnas analys samma faktorer som påverkar inträdet och utträdet ur prostitution samt de olika stegen däremellan. I samtliga fall är processens olika sekvenser och innehåll ett resultat av samspelet mellan kontext- och personrelaterade faktorer. Det finns enligt forskarna ingen ”normal” utveckling som gäller för alla, utan både när det gäller händelsernas sekvens och processens tidsmässiga förlopp är variationerna stora.⁷

Forskarna konstaterade att de flesta av de intervjuade kvinnorna upplevde tiden efter uppbrottet ur prostitution som en svår tid. Forskarna kunde utifrån kvinnornas beskrivningar av denna period urskilja utmaningar i 1) att bearbeta och förstå prostitutionslivets erfarenheter, 2) att hantera skammen, 3) att leva i en marginalsituation, 4) att hantera intima och nära relationer, 5) att hitta byggstenar: kapaciteter och resurser inom och utanför sig själv som kan användas i uppbyggnaden av ett nytt liv. Direkt efter uppbrottet beskrev många kvinnor starka känslomässiga reaktioner, liknande dem som brukar uppträda under chock- och reaktionsfaserna i ett krisförlopp, med ångest, starkt självförakt och ofta även psykosomatiska

⁷ A.a.

symptom. Efter denna krisreaktion kunde kvinnorna sedan börja den kognitiva processen med att bearbeta sina problem och förstå varför livet hade utvecklats på det sätt som skett. Skammen förknippad med rollen som ”hora” beskrevs som starkast direkt efter uppbrottet och kvinnorna tvingades kämpa mot både omgivningens fördömande attityder och det egna självföraktet. Efter uppbrottet kunde kvinnorna också uppleva att de befann sig i ett ingenmansland mellan två livsvärldar; de hade lämnat en välbekant situation men ännu inte trätt in i en ny värld där de kände tillhörighet. De kunde då uppleva symptom av marginalisering; osäkerhet i sin identitet, ambivalens gentemot det gamla och det nya livet, överdriven självmedvetenhet och sårbarhet i det sociala umgänget och en tendens att isolera sig. Många av kvinnorna upplevde problem med intimitet och sexualitet efter uppbrottet, och behövde läka skadorna som orsakats av exploateringen och av det avskärande från känslor och kroppsliga lustupplevelser som prostitutionen medfört. Denna läkningsprocess kunde enligt forskarna kräva både ”själsterapi” och kroppsterapi. För att kunna komma vidare i livet och inte hamna i en långvarig marginalitet, behövde kvinnorna hitta en ny roll i ett nytt sammanhang som kunde utgöra grunden för ett nytt identitetsbygge. Möjligheten att komma vidare berodde enligt forskarnas analys på ovan nämnda strukturella och relationella faktorer, samt individuella drivkrafter och resurser. En faktor som starkt inverkad på kvinnans förmåga att skapa ett nytt liv utanför prostitutionen var möjligheterna till en alternativ försörjning.⁸

I ett brittiskt forskningsprojekt⁹ genomfört mellan 2010 och 2012 med fokus på vägen ut ur prostitution, genomfördes intervjuer med 114 kvinnor på olika platser i England (varav 55 hade lämnat prostitutionen) samt 35 intervjuer med yrkesverksamma som kom i kontakt med målgruppen på olika platser i England och Wales. I en inledande kritisk genomgång av tidigare litteratur om exitprocessen bedömde forskarna att modeller som beskriver exitprocessen utifrån olika förändringsfaser endast kan ses som ”ideal” för hur individer skulle kunna eller borde ta sig igenom den. De såg också problem med att ha ett enbart praktiskt angreppssätt, som endast fokuserar

⁸ Månsson, S-A. & Hedin, U-C. (1998). *Vägen ut! Om kvinnors uppbrott ur prostitutionen*. Carlssons, s. 204 ff. Se även Månsson S-A. & Hedin U-C. (1999). *Breaking the Matthew effect – on women leaving prostitution*. Int J Soc Welfare 1999:8: 67-77. Blackwell 1999.

⁹ Matthews, R., Easton, H., Young, L. & Bindel, J. (2014). *Exiting Prostitution: A Study in Female Desistance*. Palgrave Macmillan.

på åtgärder som missbruksbehandling eller boende, eftersom sådana praktiska åtgärder ensamma inte är tillräckliga för att underlätta utträdet ur prostitution. I stället framhöll de brittiska forskarna betydelsen av känslor och identitetsskapande i processen. De problematiserade också idén om att det krävs ett holistiskt förhållningssätt, som kan ge ett heltäckande svar på en persons samtliga behov och som är kopplat till en strategi som involverar flera olika aktörer eller professioner. De ansåg att även en sådan modell måste ses som en sorts "ideal", som sällan svarar mot verkligheten för berörda kvinnor och aktörer. De menade att identifieringen av "behov" alltid är selektiv och målinriktad, och att olika aktörer har egna prioriteringar, diagnoser och strategier, vilket försvårar koordinering av åtgärder. De ansåg vidare att angreppssätt som avser att vara holistiska inte bör fokusera enbart på individens "underskott" i form av sårbarheter och problem, utan även beakta individens styrkor, ambitioner och förmågor. De framhöll att det inte bör vara nödvändigt att redan från början adressera en persons samtliga behov utan endast de behov som är avgörande för att personen ska kunna lämna prostitutionen. Övriga behov kan, menade de, om det behövs åtgärdas när personen har lämnat prostitutionen.¹⁰

Utifrån intervjustudien drog de brittiska forskarna slutsatsen att exitprocessen inte behöver vara utdragen utan kan gå relativt snabbt med rätt stöd och att långt ifrån alla behöver traumabehandling för att kunna lämna prostitution. De framhöll följande som viktiga utgångspunkter för arbete med att hjälpa personer ut ur prostitution: 1) det krävs en kombination av formellt och informellt stöd, 2) stödet måste fokusera på individens särskilda svårigheter men även på dess styrkor, förmågor och möjligheter, 3) det är viktigt att utveckla ett positivt perspektiv som upprättar hopp och återuppbygger tillit, 4) återfall och bakslag är normalt för exitprocessen och ska hanteras i stället för att ses som misslyckanden, 5) exitstrategier behöver vara proaktiva och inte bara reaktiva, 6) vägen ur prostitution måste inte vara en utdragen process, 7) interventioner som syftar till att hjälpa personer ut ur prostitution bör utvärderas inte enbart i termer av personer som helt slutar utan även utifrån små steg av förändring, som minskad involvering i prostitution och steg mot att återupprätta personliga relationer och ett socialt liv, 8) betydelsen av sociala sammanhang och begränsningar måste beaktas. Vidare framhölls att det

¹⁰ A.a., s. 7 ff.

krävs kontinuitet och konsekvens i stödkontakter för att kunna bygga tillit, att det behövs uppmuntran till att det är möjligt att lämna prostitution, samt att återetablering av kontakter med familj, vänner och övrigt kontaktnät kan vara betydelsefullt för att även sådana viktiga personer ska kunna ge stöd och hjälpa individen att upprätthålla en strategi för att lämna prostitution. Forskarna rekommenderade en integrerad modell där drop-in-center arbetar sida vid sida med exit-team. Drop-in-centren arbetar enligt den modellen uppsökande, är lättillgängliga och erbjuder skadereducerande åtgärder för grundläggande hälsa och bygger därigenom förtroende. Exit-teamen arbetar proaktivt, tillämpar case management och arbetar tillsammans med varje individ fram en tydlig väg ut ur prostitution som passar just den personen, inte bara utifrån personens särskilda svårigheter utan också utifrån personens styrkor och förmågor. Genom att teamen tillämpar case management får individen en fast kontakt som uppmuntar och upprätthåller motivationen till förändring och hjälper hen att navigera och att samordna och koordinera de stödsatser som behövs i form av boende, hälso- och sjukvård, rådgivning, utbildning, praktik och anställning.

Förutom de två nu redovisade studierna finns även annan internationell forskning som under 1990-talet och framåt har fördjupat sig i frågan om exit från prostitution. Också denna forskning behandlar vägen ut ur prostitution som en process där olika hinder (ofta samverkande) måste övervinnas. Exempel på sådan forskning är bland annat Sanders (2007), Baker, Dalla & Williamson (2010) och Learmonth, Hakala & Keller (2015).¹¹ Sanders (2007) beskriver olika typer av sätt att ta sig ur prostitution (reaktiv, gradvis planerande, naturlig utveckling och ”yo-yoing”) och hindrande faktorer på samhällsnivå. Baker, Dalla & Williamson (2010) går igenom tidigare beskrivna exitmodeller och listar olika hindrande faktorer (individuella, relationella, strukturella och sociala) som kan samverka under exitprocessen, och skapar utifrån detta en integrerad modell för exit. Learmonth, Hakala & Keller (2015) beskriver hindrande faktorer specifika för exitprocessen för gatuprostituerade i Syd-

¹¹ Baker, Dalla & Williamson (2010). *Exiting Prostitution: An Integrated Model*. *Violence against Women* 16(5), 579–600. Sanders (2007). *Becoming an Ex-Sex Worker. Making Transitions Out of a Deviant Career*. *Feminist Criminology* Volume 2 Number 1, 74–95. Learmonth, Hakala & Keller (2015). *“I can’t carry on like this”: barriers to exiting the street-based sex trade in South Africa*. *Health Psychology and Behavioral Medicine*, 3:1, 348–365.

afrika, vilket är ett exempel på betydelsen av att beakta kontexten inom vilken utträdet ur prostitution sker.

Även senare svensk forskning beskriver vägen ut ur sexuell exploatering som en komplex process där en mängd samverkande faktorer behöver adresseras samtidigt för att den som är utnyttjad ska lyckas ta sig ur det ”svarta hål” som exploateringen utgör för honom eller henne.¹² En ny svensk studie framhåller vikten av koordinerat tvärprofessionellt stöd för att ta sig igenom exitprocessen.¹³

6.1.2 Utvärderingar av socialt arbete mot prostitution i Sverige

Utvärdering inom ramen för 1993 års Prostitutionsutredning

I utredningens uppdrag ingick att göra en utvärdering av socialtjänstens arbete mot prostitutionen. Denna utvärdering genomfördes för utredningens räkning av fil. dr. Ulla-Carin Hedin och fil. dr. Per-Åke Karlsson.¹⁴

I utvärderingen gjordes en genomgång av framför allt arbetet i de särskilda prostitutionsgrupper som hade skapats i Stockholm, Göteborg, Malmö och Norrköping, men även andra resurser och insatser för prostituerade berördes (polisens arbete, socialbyråer, rådgivningsbyråer, fält- och jourverksamhet, hälso- och sjukvårdens insatser, insatser inom kriminalvård och missbruksvård, samt insatser inom frivilligt socialt arbete).

Det konstaterades att de fyra prostitutionsgrupperna i princip arbetade efter Malmöprojektets ursprungliga modell med fyra huvudinriktningar: 1) uppsökande fältarbete, främst i gatumiljö, i syfte att få kunskap om prostitutionssituationen och om aktuella behov hos de prostituerade kvinnorna samt att erbjuda och motivera kvinnorna för alternativa levnadssätt, 2) stödjande och ibland behandlande arbete,

¹² Kaime-Atterhög, W. m.fl. (2019). *Understanding Demand for Sexual Services, Human Trafficking for Sexual Exploitation and Laws and Policies in SWEDEN: Summary Findings, Conclusions and Recommendations. Research Report, DESIrE Research Project* (European Commission Grant number 4000008408; Deliverable no. 3.2). International Maternal and Child Health, Uppsala University, Sweden.

¹³ Farley, M. m.fl. (2023). *Pornography Production Harm in Sweden: Filmed Prostitution is Inseparable from Non-Filmed Prostitution*, presenterad vid en konferens med samma namn den 17 oktober 2023 i Stockholm.

¹⁴ SOU 1995:15. *Könshandeln. Betänkande av 1993 års Prostitutionsutredning*, s. 151. Rapporten, *Socialt arbete mot prostitutionen i Sverige – en dokumentation och utvärdering*, sammanfattades i SOU 1995:15, s. 151 ff, och finns i sin helhet i SOU 1995:16.

främst med enskilda kvinnor, 3) mer allmänt inriktat förebyggande arbete genom bland annat attitydpåverkan, information och kunskapsspridning av olika slag, samt 4) kunskapssammanställningar och kunskapsproduktion i nära anslutning till och som ett led i det vardagliga arbetet.

Prostitutionsgrupperna i Norrköping och Malmö var vid tiden för utvärderingen personalmässigt mindre än grupperna i Göteborg och Stockholm. Ingen av grupperna fattade myndighetsbeslut om bistånd, utan samarbetade med ordinarie socialtjänst. En stor del av gruppernas arbetstid ägnades åt det uppsökande fältarbetet. Kvinnorna motiverades att ta emot olika former av psykosocialt stöd, särskilt resursmobilisering för rehabilitering och hjälp ut ur prostitutionen, till exempel socialbidrag, utbildning och bostad, men även kognitivt stöd som information, vägledning och råd, samt hembesök och samvaro på fritiden med ensamma kvinnor. En mindre grupp kvinnor fick också en mer långvarig stödjande kontakt. Psykosocialt behandlingsarbete förekom framför allt i Göteborgsgruppen, som beskrev ett målinriktat behandlingsarbete med behandlingssamtal under 1–2 års tid om barndomsupplevelser, sexuella övergrepp, relationer till viktiga personer, psykologiska problem och identitet.

Enligt utvärderingen var huvudintrycket att prostitutionsgrupperna bedrev ett bra och ibland rikt varierat socialt arbete mot prostitutionen i Sverige till en relativt låg kostnad och att arbetet ofta kompletterades med viktiga insatser från andra organisationer som polis, behandlingshem och sjukvård. Förbättringsförslag lämnades dock på fem olika områden. För det första förordades en breddning av det uppsökande arbetet från att i huvudsak ha varit inriktat på gatuprostitution till att avse den ökande ”dolda” prostitutionen, förslagsvis genom inrättande av specialteam i de tre storstäderna med blandad yrkessammansättning men med placering vid polisen och med nära samarbete med prostitutionsgruppen på orten. För det andra föreslogs utvecklingsarbete för att öppna mansmottagningar i storstäderna för hjälpsökande manliga sexköpare¹⁵, samt utveckling av speciella stöd- och behandlingsalternativ för prostituerade kvinnor med psykisk sjukdom, gravt narkotikamissbruk, hiv-infektion, eller invandrarbakgrund. För det tredje konstaterades att prostitu-

¹⁵ Sådan verksamhet initierades först av socialtjänsten i Göteborg under andra halvan av 1990-talet i form av KAST-verksamhet (KAST – köpare av sexuella tjänster) och därefter även i Stockholm och Malmö, se Månsson S-A. (2018). *Prostitution. Aktörerna, relationerna och omvärlden*. Studentlitteratur, s. 296 ff.

tionsgrupperna periodvis hade drabbats av organisatoriska problem, resursbrister och bristande stöd och intresse från förvaltningsledningarna. Bildande av en idé- och resursgrupp med företrädare för prostitutionsgrupperna och deras förvaltningsledningar, knuten till ett eventuellt nationellt utvecklings- och kunskapscentrum, skulle enligt utvärderingen kunna leda till förstärkta resurser och bättre förutsättningar på det lokala planet, särskilt för de mindre grupperna. Ett fjärde förbättringsområde avsåg vidareutveckling av prostitutionsgruppernas interna arbete. På det området ansågs aktuellt att arbeta främst med fem olika frågeställningar: 1) Kan det uppsökande och motiverande arbetet utvecklas och nå fler kvinnor genom att använda andra metoder i arbetet, som socialt grupparbete eller igångsatt självhjälp? 2) Hur kan en kompetensutveckling av personalen genomföras för att få till stånd psykosociala behandlingssamtal med fler kvinnor? 3) Behöver särskilda behandlingshem inrättas för de icke missbrukande kvinnornas behov? Och hur kan sådana behandlingshem knytas till prostitutionsgruppernas arbete? Här kan man enligt utvärderingen tänka sig en slags vårdkedja med motiverande och stödjande arbete i prostitutionsgrupperna, tidvis sluten behandling efter modell från behandlingshemmen för kvinnor och därefter stöd och uppföljning i öppna former ganska lång tid efteråt. 4) Behöver man utveckla informationsarbetet i prostitutionsgrupperna (mot grupper i samhället och olika kategorier av vårdarbetare)? 5) Kan man genom intern specialisering inom grupperna frigöra resurser och ta fram specialkunskaper som utvecklar arbetet? Det femte förbättringsområdet enligt utvärderingen avsåg ökad kunskapsproduktion och spridning av kunskaper och erfarenheter. På detta område konstaterades att forskning saknades om bland annat vägen ut ur prostitutionen och vilken roll olika relationer respektive sociala insatser spelar i en rehabilitering. Enhetlig dokumentation och statistikföring av prostitutionsgruppernas arbete för att få underlag för utvärderingar och få ökade kunskaper om innehåll i och resultat av olika typer av insatser ansågs också önskvärt.

Huvudansvaret för ett sådant utvecklingsarbete bedömdes enligt utvärderingen kunna vara en viktig uppgift för ett nationellt utvecklings- och kunskapscentrum. En fortsatt kombination av universitetsbaserad forskning och FoU-arbete i prostitutionsgrupperna var enligt utvärderingen att föredra. Enligt utvärderingen borde ett nationellt utvecklings- och kunskapscentrum inrättas och ges resur-

ser för att samla in och producera kunskap på området och genomföra egna kartläggningar i samarbete med universiteten. En uppgift för ett sådant centrum skulle också vara att förmedla denna kunskap till kommuner, förvaltningar, berörda organisationer och medborgargrupper genom information, utbildning och handledning/konsultation, samt att initiera och leda metodutvecklingen i det sociala arbetet mot prostitutionen.¹⁶

Socialstyrelsens utvärdering av arbetet vid socialtjänstens prostitutionsgrupper 2009–2011

I samband med regeringens beslut 2007 om en handlingsplan mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål (skr. 2007/08:167), fick Socialstyrelsen i uppdrag av regeringen att utvärdera och utveckla dels arbetet inom kommunerna som rörde insatser riktade till sexköpare, dels det arbete vid socialtjänstens prostitutionsgrupper som riktade sig till personer som befann sig i prostitution. Uppdraget utformades under våren 2009 i ett samarbete mellan Socialstyrelsen och Linköpings universitet till fem delprojekt; en kartläggning, en utvärdering av programmen för Försäljare av Sexuella Tjänster (FAST-programmen), en utvärdering av programmen för Köpare av Sexuella Tjänster (KAST-programmen), en kartläggning av sex online, samt en epidemiologisk studie om förekomsten av att köpa och sälja sex. Uppdraget genomfördes av en projektgrupp under ledning av professor Carl-Göran Svedin vid Linköpings universitet. Uppdraget redovisades i åtta olika delrapporter och sammanfattades i en huvudrapport i mars 2012.¹⁷

Kartläggningen visade att de verksamheter som inom kommunerna speciellt riktade sig till köpare och säljare av sexuella tjänster (prostitution) fanns i Stockholm, Göteborg och Malmö och att samtliga hade enheter som riktade sig till säljare (FAST) respektive köpare (KAST). Samtliga låg organisatoriskt under socialtjänsten i respektive kommun. Alla tre hade som målsättning att

¹⁶ SOU 1995:16, s. 127–133.

¹⁷ Svedin, C-G., Jonsson, L., Kjellgren, C., Priebe, G. & Åkerman, I. (2012). *Prostitutionen i Sverige. Huvudrapport. Kartläggning och utvärdering av prostitutionsgruppernas insatser samt erfarenheter och attityder i befolkningen*. Linköping University Electronic Press.

- arbeta för att minska prostitutionen,
- ha kunskap om prostitutionens omfattning och utveckling i sitt område,
- ansvara för utveckling och samarbeta med andra myndigheter och frivilligorganisationer i människohandelsfrågor och ge en första kontakt och stödinsats för människohandelsoffer i samarbete med berörd stadsdelsförvaltning eller kommun,
- erbjuda och ge kvinnor och män i prostitution eller prostitutionliknande verksamhet på olika sätt stöd och hjälp för att kunna hitta andra alternativ (råd, stöd och behandling),
- bedriva ett uppsökande arbete i första hand riktat mot gatuprostitutionen, men även andra miljöer och internet,
- erbjuda och ge köpare av sexuella tjänster råd, stöd och behandling,
- erbjuda personal inom kommunen och andra samarbetspartners information och stöd i frågor som rör området.

Det fanns vissa skillnader i enheternas arbete

- endast i Stockholm erbjöds klienter gynekologiska undersökningar av enhetens barnmorska/gynekologer, Spiralprojektet och vid behov kontakt med psykiatriker och läkare i samarbete med landstinget,
- Göteborg hade tidigast och mest konsekvent utvecklat ett arbete att erbjuda samtal och behandling till sexköpare och sexmissbrukare,
- Malmö hade tidigast och mest konsekvent arbetat med skade-reducerande insatser,
- Malmö var den enhet som först utvecklat ett uppsökande arbete över internet (vilket sedan i mindre skala anammats av enheterna i Stockholm och Göteborg) och som utvecklat gruppverksamhet för anhöriga till sexköpare samt gruppsamtal med kvinnor som både hade missbruksproblem och sålde sex,
- de teoretiska modellerna i kontakterna med klienterna och i behandlingsarbetet skilde sig mellan enheterna.

Enligt utvärderingen var det ur ett strikt vetenskapligt perspektiv svårt att värdera behandlingsutfallet, men bedömningen gjordes att behandlingskontakterna med prostitutionsenheterna var tydligt positiva enligt de genomförda studierna. Enheternas arbete sågs som ett pionjärbete och resultaten bedömdes som lovande, även om undersökningsgruppen var liten och studierna inte var randomiserade kontrollerade studier. Man kunde dock i detta avseende tala om en evidensbaserad praktik (EBP) som bygger på för närvarande bästa tillgängliga kunskap. Forskarna såg ett tydligt behov av utveckling på området och rekommenderade vidareutveckling av behandlingsmetoderna, tydligare beskrivning av dem och fortsatt forskning under längre tid. De framhöll också behovet av ett nationellt kompetenscentrum för utbildning, samordning, uppföljning och systematiserad kunskap på området, utvärdering och forskning på effekterna av olika typer av interventioner (vilket bland annat 1993 års Prostitutionsutredning, Utredningen om utvärdering av förbudet mot köp av sexuell tjänst och Brå tidigare hade föreslagit¹⁸). Det nationella ansvaret utanför storstadsregionerna behövde också tydliggöras.

Utvärdering 2015 av Talitas behandlingsprogram

Talita är en ideell förening som etablerades 2004 och erbjuder akut stöd och hjälp och ett mera långsiktigt behandlingsprogram till personer i prostitution eller som utsatts för människohandel för sexuella ändamål. Som ett led i att utveckla och kunskapsbasera föreningens arbete, tog Talita under våren 2015 initiativ till en utvärdering av verksamheten. Institutionen för socialt arbete på Malmö Högskola fick i uppdrag att genomföra en brukarutvärdering. Studien syftade till att undersöka hur brukare som genomgått Talitas ettåriga program upplevt dess olika delar; den inledande fasen som framför allt fokuserar på praktiska behov, nästa fas då terapi och undervisning är i fokus och den sista fasen då praktiska men också psykologiska frågor uppmärksammas. Resultatet av utvärderingen presenterades i en rapport i juni 2016.¹⁹

¹⁸ Se SOU 1995:15, SOU 2010:49 och Brå (2011). *Prostitution och människohandel för sexuella ändamål. Slutredovisning av regeringens handlingsplan* (2011:18).

¹⁹ Grönvall, Y. & Holmström, C. (2016). *Stödinsatser till kvinnor i prostitution eller som utsatts för människohandel för sexuella ändamål. En brukarutvärdering av ett behandlingsprogram vid ett skyddat boende*. Malmö Högskola, fakulteten för hälsa och samhälle.

Enligt utvärderingen var den intima och familjära känslan som verksamheten förmedlar av central betydelse för brukarnas upplevelser av programmet. Miljön bidrog till att brukarna kände sig trygga och därigenom ställde sig positiva till och kunde ta till sig de olika delarna av behandlingen. Kvinnorna uttryckte också att terapin varit betydelsefull för att den gett en känsla av förändringsarbete. En annan viktig del av behandlingen var att förbereda kvinnorna för ett självständigt liv, särskilt i form av framtidsplanering och utslussning. I den delen hade intervjupersonerna olika upplevelser. Hur väl dessa delar av programmet var anpassade efter kvinnornas individuella behov och i vilken utsträckning Talita kunnat vägleda dem framåt påverkade deras upplevelser.

I utvärderingen identifierades några områden som särskilt angelägna att arbeta vidare med. Det framstod som centralt att arbeta medvetet med att bibehålla och värna den intima och familjära miljön, samtidigt som rutiner, struktur och personalantal borde utvecklas inklusive tydligare information om reglerna i fråga om ekonomi. Vidare ansågs det angeläget att verksamheten förbereder de boende under hela vistelsen för ett självständigt liv efter att de lämnat Talita, bland annat genom utvecklad samverkan och fördjupat samarbete med andra aktörer och myndigheter som Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen och Migrationsverket.

6.1.3 Svenska forsknings- och litteraturoversikter

Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete (IMS) vid Socialstyrelsen: inventering av interventioner mot prostitution, 2008

Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete (IMS) vid Socialstyrelsen fick 2007 i uppdrag av regeringen att inventera vilka metoder och arbetssätt för barn respektive vuxna som används i socialtjänstens, hälso- och sjukvårdens och andra aktörers arbete med personer med erfarenhet av prostitution och med offer för människohandel för sexuella ändamål.²⁰ IMS genomförde en systematisk kartläggning som omfattade både svensk och internationell forskning och dokumenta-

²⁰ Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete, Socialstyrelsen (2008). *Interventioner mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål. En systematisk kartläggning med kompletterande intervjuer av svenska insatser.*

tion. Man sökte igenom elva databaser och 21 hemsidor samt intervjuade 46 svenska verksamheter. En rad arbetssätt och övergripande syften kunde urskiljas i de beskrivna insatserna. 156 publikationer från 1997 och framåt inkluderades i inventeringen. Det övergripande resultatet av inventeringen gav vid handen att de typer av insatser som beskrivits i publikationerna gällde framför allt prostitution och att de beskrivna arbetssätten riktade sig i första hand till vuxna kvinnor. Endast en mindre del rörde barn och unga i prostitution. Merparten av de beskrivna insatserna syftade till att reducera skador av prostitutionen och fanns i länder och kontext som ofta skilde sig avsevärt från svenska förhållanden. Insatser för män som säljer sex var dåligt representerade i materialet. Det var relativt vanligt att fler än ett arbetssätt användes inom ramen för en viss verksamhet. Få insatser var effektutvärderade. De exempel på andra typer av utvärderingar som fanns i materialet var i regel ganska otydligt beskrivna och innehöll knapphändig information om metod och resultat.

I de nordiska länderna, inklusive Sverige, var det enligt IMS-rapporten vanligare att arbetssätten syftade till att ge psykosocialt stöd och stödja personerna att lämna prostitution, medan det i framför allt Asien, Afrika och Nordamerika var vanligare med skadereducerande insatser. Det fanns dock internationella exempel där skadereducering inte var det primära målet, exempelvis case management där det psykosociala stödet är centralt, samt mångfacetterade verksamheter med en rad olika insatser. Även uppsökande arbete beskrevs, exempelvis uppsökande arbete i migrationsrelaterad inomhusprostitution i Danmark och Norge, med användning av kulturmedlare.

I artiklar som rörde stöd till offer för människohandel för sexuella ändamål var det framför allt olika frivilligorganisationers arbete som beskrevs. Dessa erbjöd bland annat skydd, juridisk rådgivning, psykologhjälp och krisbearbetning, arbetsträning, hjälp med integration och hjälp med repatriering, vanligtvis med utgångspunkt i någon typ av skyddat boende. IOM beskrevs som en central aktör på området, med egna boenden och ekonomiskt stöd.

Även internationella insatser för sexköpare beskrevs, framför allt utbildning som syftade till att förhindra att sexköpen återupprepas.

Bland svenska insatser återfanns prostitutionsgruppernas psykosociala verksamhet med behandling och motiverande samtal. Det fanns även exempel på samtalsgrupper och rådgivning via telefon och internet. Det uppsökande arbetet hade en central roll. Inom ramen

för det gavs stöd och motivationssamtal och bland annat länkning till andra typer av verksamheter. Arbetet bedrevs framför allt i gatumiljön, men även via internet. Det fanns också exempel på lågtröskelverksamhet för kvinnor i prostitution som utgjorde en bas under dagtid. Flera SiS-institutioner och öppenvårdsmottagningar uppgav sig möta kvinnor med erfarenhet av prostitution i sin verksamhet, men uppgav att prostitutionserfarenheten sällan var något som beaktades i sig utan att fokus i stället låg på övrig behandling, som missbruk. Även viss verksamhet med inriktning på hälso- och sjukvård för kvinnor i prostitution förekom. Vidare fanns i Sverige insatser för kvinnor som utsatts för människohandel för sexuella ändamål, exempelvis skyddat boende och stöd genom socialtjänsten eller ideella organisationer. Samverkan framhölls som viktig för dessa personer. Vidare beskrevs KAST-verksamheterna i Stockholm, Göteborg och Malmö med individuell samtalsterapi och telefonrådgivning för den som ville sluta eller minska sina sexköp.

När det gällde insatser för barn och ungdomar internationellt, utgjordes dessa ofta av sammansatta insatser med en rad arbetssätt. Flera exempel fanns på arbete utfört av multidisciplinära team, där det var centralt att så tidigt som möjligt försöka identifiera och komma i kontakt med ungdomar i riskzonen, exempelvis flickor som rymt hemifrån. Inom vissa verksamheter arbetade man särskilt med unga män i prostitution, bland annat genom stöd- och rådgivande samtal. Det fanns exempel på organisationer som arbetade brett med stöd till unga som trafikerats eller riskerade att utsättas för detta. Det fanns få uppgifter om arbetet med unga i prostitution i Sverige. BUP Elefanten beskrevs komma i kontakt med ett antal unga tjejer och behandlingen utformades där efter hela problembilden. Prostitutionsgrupperna fick enligt uppgift sällan kontakt med unga i prostitution men agerade i så fall genom att exempelvis aktivera socialtjänstens resurser. Det fanns också exempel på utbildningsverksamhet för personal som kunde tänkas komma i kontakt med unga i prostitution eller liknande beteende. SiS-institutioner som vänder sig till yngre uppgavs komma i kontakt med detta, men få hanterade prostitutionen specifikt.

Slutsatsen av inventeringen blev att det var svårt att dra generella slutsatser för svenskt vidkommande vad gäller arbetssätt, eftersom kontexten var så skiftande internationellt sett. De svenska insatserna konstaterades vara jämförelsevis lite dokumenterade, medan det fanns

riklig dokumentation om ”smala” skadereducerande insatser i andra länder. Sammansatta insatser där man holistiskt arbetade med kvinnans (eller ibland mannens) situation som helhet förekom i materialet men i mindre omfattning. Ett grundläggande inslag i utvärderingen av de svenska verksamheterna måste enligt inventeringen vara en noggrann dokumentation av deras arbetssätt. Samtalsstödet för personer i prostitution eller för sexköpare kunde möjligen utvärderas och jämföras sinsemellan, men det skulle kräva en viss volym på verksamheterna. Det uppsökande arbetet borde också enligt inventeringen undersökas närmare, där antalet kontakter under en viss period, kontakternas karaktär och vad dessa leder till för klienterna kunde vara relevanta att utforska. En tänkbar metod kunde vara att utföra strukturerade intervjuer med uppsökarna och med kvinnor och män i prostitution som hade erfarenhet av det uppsökande arbetet. Det var i så fall av vikt att dokumentationen av arbetssätt samt planeringen och genomförandet av utvärderingen skedde i nära dialog med prostitutionsgrupperna.

Uppdaterad kunskapsöversikt kring interventioner mot prostitution 2014, Socialstyrelsen/Linköpings universitet

Socialstyrelsen gav 2014 Linköpings universitet i uppdrag att genomföra en uppdaterad kunskapsöversikt kring interventioner mot prostitution bland personer över 18 år. 29 publikationer i internationella och svenska databaser under åren 2000–2013 inkluderades i översikten. Översikten visade att det fanns få systematiska utvärderingar av insatser och psykoterapeutisk behandling, men att man i ett fåtal studier kunnat påvisa uppmuntrande resultat (bland annat utvärderingen 2009–2011 av de svenska prostitutionsgruppernas samtalsbehandling). Det bedömdes vidare vara svårt att skilja ut olika beståndsdelar från varandra i sammansatta program, som exempelvis kunde vara i huvudsak skadereducerande men även innehålla stöd för den som själv ville ha hjälp att sluta. Behovet av samordnade insatser konstaterades vara återkommande i programbeskrivande verksamhet som rör prostitution. I de svenska prostitutionsgruppernas arbete framhölls just att arbetet var mångfacetterat, framför allt när det gällde gatuprostitutionen, med uppsökande verksamhet med information och skadereducerande insatser, råd och stöd inklusive hjälp till olika myndighetskontakter, samt samtals- eller psykoterapi i olika former.

Litteraturen och de svenska prostitutionsenheternas erfarenheter visade enligt forskarna att det är en lång process att lämna prostitution, men de konstaterade att den kunskapen baserades i huvudsak på erfarenheter av gatuprostitutionen och mindre på den dolda, inklusive den internetrelaterade prostitutionen. Av litteraturen ansåg sig forskarna kunna dra slutsatsen att de hjälpinsatser som samhället eller frivilligorganisationer kan erbjuda måste var tydligt synliggjorda och att informationsarbetet om vilka insatser i form av hjälp, stöd och behandling som kan fås och var dessa finns är avgörande, genom bland annat synlighet i massmedia, tydliga hemsidor och information till "vårdgrannar". Endast ett fåtal insatser för att hjälpa de inblandade att lämna prostitutionen var ordentligt utvärderade, men den beprövade erfarenheten och den ringa evidensbaseerade praktik som fanns talade enligt forskarna för mångfacetterade och multiprofessionella insatser. Dessa kunde enligt forskarna delas in i 1) information och kunskapsspridning i allmänhet, 2) riktad information till olika målgrupper, 3) uppsökande verksamhet inklusive skadereducerande insatser, 4) råd och stöd, med förmedlande av olika typer av samhällsservice inklusive hälso- och sjukvård, 5) samtal, 6) psykoterapi.²¹

Kunskapsöversikt om stöd och behandling för barn som utsatts för sexuella övergrepp och fysisk misshandel 2017, Stiftelsen Allmänna Barnhuset/Barnafrid vid Linköpings universitet

Stiftelsen Allmänna Barnhuset fick 2016 medel från regeringen för att utveckla en modell för stöd och behandling riktad till barn som utsatts för sexuella övergrepp och fysiskt våld. För projektet gjordes en inledande kunskapsöversikt i samarbete med Barnafrid vid Linköpings universitet.²² Översikten omfattade screening och bedömning, tidig intervention (stöd och kris), samt behandling. Även om denna kunskapsöversikt inte var direkt inriktad på barn utsatta för sexuell exploatering eller människohandel för sexuella ändamål, så är resultaten av intresse för våra fortsatta överväganden.

²¹ Svedin, C-G. & Wadsby, M. (2014). *Kunskapsöversikt beträffande interventioner mot prostitution. En uppdatering*. Linköpings universitet.

²² Svedin, C-G. & Nilsson, D. (2017). *Rapport. Kunskapsöversikt om stöd och behandling för barn som utsatts för sexuella övergrepp och fysisk misshandel*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Barnafrid, Linköpings universitet.

Enligt forskarna visade översikten att det är viktigt att barn eller ungdomar som utsatts för ett trauma tidigt får ett gott omhändertagande för att lindra och om möjligt förhindra en negativ utveckling av den psykiska hälsan. Vid våld och sexuella övergrepp berättar barn ofta först efter en lång tid att de har utsatts. Vid avslöjandet kan de redan ha utvecklat symptom som kräver behandling direkt. För att kunna ge rätt insats/behandling både tidigt och senare efter ett eller flera potentiella trauman är det viktigt med validerade mätinstrument för screening av traumaerfarenheter och symptom, men även för bedömning av mer allvarlig problematik/diagnoser. Ingen studie rapporterade skadlig inverkan vid tidiga interventioner. Den intervention som hade den mest välgjorda studien och visade på bäst resultat var metoden Child and Family Traumatic Stress Intervention (CFTSI). Studierna visade samstämmigt vikten av att screena för risk och att ge psykoedukation (utbildning/information) om trauma och hur man kan reagera efter en traumatisk händelse samt information om vad som kommer att ske. Översikten visade också tydligt att psykologiska behandlingar för barn och ungdom som exponerats för potentiella trauman hjälper, både vid våld och vid sexuella övergrepp. Flera studier visade också att det är viktigt att välja behandling utefter barnets erfarenheter, behov och förutsättningar, som ålder, typ av övergrepp eller trauma, vad man söker för och vilket problem man tycker att man har. De komponenter som enligt översikten förekom i alla behandlingar som visade på stark evidens var dels *psykoedukation* om trauma och vad trauma kan få för inverkan och om behandlingen, dels *träning i känsloregleringsstrategier* (som avslappning, identifikation av känslor, kognitiv coping, imaginär exponering, in vivo exponering, kognitivt processande och problemlösning). Forskarna bedömde att det fanns ett mycket starkt stöd för TF-KBT (traumafokuserad kognitiv beteendeterapi). För ungdomar som uppvisar mer komplex traumatisering rekommenderade forskarna IITCT (Individual Integrated Therapy for Complex Trauma), som innehåller alla ingredienser som de väletablerade behandlingarna har, plus lite fler.

Jämställdhetsmyndighetens litteraturöversikt 2022

Jämställdhetsmyndigheten presenterade i oktober 2022 en litteraturöversikt gällande utvärderade metoder och arbetssätt för att förebygga prostitution, sexuell exploatering av barn, människohandel för sexuella ändamål, samt sexuella övergrepp mot barn.²³ Syftet med översikten är att identifiera utvärderade metoder och arbetssätt på området. Den är avsedd att komplettera tidigare kartläggningar om våldsförebyggande arbete och interventioner mot prostitution och ge en bild av det nuvarande forskningsläget. Översikten omfattar såväl breda förebyggande insatser (universell prevention) och insatser mot riskgrupper (selektiv prevention) som psykosocialt stöd och behandling till personer som själva utsatts eller utsatt andra (indikerad prevention). När det gäller indikerad prevention för personer som själva utsatts, inkluderar översikten utvärderade insatser till barn som utsatts för sexuell exploatering och till vuxna som utsatts för prostitution eller människohandel (men inte insatser till barn som utsatts för sexuella övergrepp). Genomgången omfattar forskningsartiklar och grå litteratur²⁴ som publicerats under åren 2014–2021. Totalt 93 artiklar inkluderas i översikten, varav 15 är befintliga kunskaps- och litteraturöversikter och 78 är primärstudier som beskriver utvärderingar av enskilda interventioner.

När det gäller stöd till utsatta och personer i riskgrupp för utsatthet återfanns enligt översikten 22 studier som rör interventioner riktade mot dessa grupper, varav de flesta avser barn och unga utsatta för sexuell exploatering. Av studierna rör 2 screening och ökad upptäckt, 10 case management, boende och samordnat stöd, 3 trauma-behandling och 7 psykoedukativa grupprogram och peer-stöd. Dessa områden är dock enligt översikten ofta överlappande och de flesta interventioner syftar till att ta ett helhetsgrepp kring personens många gånger komplexa behov. Drygt hälften av studierna kommer från USA och övriga från Indien, Kanada, Storbritannien, Nepal och England. Stödet i de inkluderade studierna drivs enligt översikten ofta som en del av en placering på ett skyddat boende, via särskilda hälsocentraler, inom rättsväsendet eller genom civilsamhällesorga-

²³ Jämställdhetsmyndigheten (2022). *Att förebygga sexuell exploatering* (2022:23).

²⁴ Grå litteratur innebär, enligt förklaringen i översikten, forsknings- och kunskapspublikationer som inte har publicerats som kvalitetsgranskade artiklar eller monografier av ett förlag. Det kan till exempel vara konferensbidrag, avhandlingar, statliga utredningar eller rapporter från myndigheter. Det är material som inte genomgått referentgranskning och därför inte når upp till den nivå av vetenskaplighet som ordinarie vetenskapliga publikationer har.

nisationer. Många av interventionerna innefattar även mentorskapsstöd från personer med egna erfarenheter av sexuell exploatering. De flesta studierna rör på något sätt samordnat eller multidisciplinärt arbete i form av case management. Arbetet utgår då från ett styrkebaserat och holistiskt förhållningssätt och insatserna utgår från individens egna behov. I interventionerna ingår exempelvis hälso-, sjuk- och tandvård, boende, mat och kläder, brottsofferstöd, terapi, traumabehandling och säkerhetsplanering. Även stöd relaterat till jobsökande, utbildning eller missbruk kan ingå. Flera av de studerade interventionerna innehåller även komponenter som kreativt skapande, mindfulness eller fysisk träning. De psykoedukativa²⁵ och gruppbase-erade insatserna i studierna har enligt rapporten ofta snarlika komponenter som personlig säkerhet, social färdighetsträning, identitet och självbild, fysisk, psykisk och sexuell hälsa, sunda relationer, gränsättning, coping, egenmakt, ledarskap, ekonomi, målsättningar och sexualitet. En majoritet av de studerade interventionerna baseras enligt rapporten på traumamedveten omsorg, eller innehåller inslag av traumabehandling. I översikten anges att traumamedvetna förhållningssätt prioriterar den utsattes säkerhet, undersöker samspelande problem och arbetar styrkebaserat med egenmakt, utgår från personens egen vilja, resiliens (motståndskraft) och kontroll över stödet för att minimera risken för ytterligare trauman.

I översikten dras slutsatsen att det finns begränsat med forskning som kan ligga till grund för ett evidensbaserat angreppssätt i arbetet med att stödja utsatta för sexuell exploatering och människohandel. Den forskning som finns bedöms dock vara relativt enig kring betydelsen av att arbeta med traumamedveten omsorg med utgångspunkt i en omfattande individuell behovsbedömning. Den behandlingsmetod som återkommer och refereras till flest gånger i de genomgångna studierna är enligt översikten traumafokuserad kognitiv beteendeterapi (TF-KBT). En av studierna i översikten inkluderar Narrative Exposure Therapy (NET).

De 22 genomgångna studierna om stöd till utsatta, bedöms enligt översikten brista i utvärderingar och programbeskrivningar, men vid en analys av de erfarenheter och lärdomar som presenterats i de olika studierna, dras slutsatsen att studierna i hög grad speglar de behov

²⁵ Psykoedukation är utbildning eller information om till exempel en svårighet eller diagnos och ska ge individen bättre förståelse för sin situation och hur hen kan hitta sätt att hantera det som känns svårt.

som uttrycks av personer med erfarenhet av prostitution, sexuell exploatering eller människohandel för sexuella ändamål i Jämställdhetsmyndighetens omfattningskartläggning av prostitutionen i Sverige 2021. Forskningsartiklarna som inkluderats är enligt översikten eniga om att barn utsatta för sexuell exploatering är en grupp med komplexa och omfattande behov, där samspelande riskfaktorer som hemlöshet, missbruk, tidigare sexuella övergrepp, hbtqi-identitet eller psykisk ohälsa förstärker varandra, vilket innebär att stödet och interventionerna behöver innefatta en mängd olika komponenter för att svara mot akuta, kortsiktiga och långsiktiga behov. Behandlingen för målgruppen behöver utgöras av ett omfattande spektrum av insatser som kan stödja personer i olika stadier av att lämna den sexuella exploateringen bakom sig och insatserna behöver sträcka sig från krisinterventioner till eftervård. När de omedelbara behoven har tillgodosetts återstår många gånger omfattande behov av återhämtning och stabilitet. Bland behoven syns bland annat traumabehandling, olika typer av vård, försörjningsmöjligheter, skydd och boende. Flera av studierna visar att unga utsatta för sexuell exploatering i hög grad varit i kontakt med exempelvis hälso- och sjukvård, socialtjänst eller rättsväsendet sedan tidigare, och att det därför är centralt att yrkesverksamma har kunskap och verktyg för att identifiera unga utsatta och bidra till ökad upptäckt och vidarelussning till stöd. För både barn och vuxna visar studierna att det ofta kan behövas ett omfattande motivationsarbete, att återhämtningen från trauma inte är en linjär process, att processer och förhållningssätt behöver utvecklas för att minska risken för återfall och att processen att lämna utsatt-heten ofta är komplex. Enligt översikten tycks studierna genom kvalitativa uppföljningar vara relativt samstämmiga gällande upplevda framgångsfaktorer. Flera studier lyfter betydelsen av tillitsfulla och hälsosamma relationer, respektfullt bemötande, styrkebaserat arbete och att utgå från individens behov. De lyfter även betydelsen av samordnat stöd, att ha *en* utsedd kontaktperson samt mentorskapsstöd (peer-stöd) från personer med egna erfarenheter av sexuell exploatering. Flera studier lyfter även betydelsen av lågröskelverksamheter som gör det lätt för deltagarna att söka sig dit och att delta, exempelvis genom respekt för individens gränser och behov, ”öppendörr-policy”, kostnadsfria besök och tystnadsplikt. Annat som nämns är praktiska aspekter som att lägga möten kvällstid, långa besöksstider, tillgänglighet på telefon och påminnelser via SMS, men även lättill-

gängliga lokaler, samlokaliserad service, hembesök eller praktiskt stöd i form av mat, transport eller kollektivtrafikbiljetter. Även personalens roll lyfts som central för att sänka trösklarna, exempelvis genom bra tillgänglighet, att skapa positiva och upparbetade relationer mellan personal och deltagare samt att kontaktpersoner personligen följer med på nya möten och gör så kallade ”warm referrals” (där en kontaktperson som har en relation till deltagaren medverkar vid första möten med nya kontakter).

I översikten anges att den belyser att det finns mycket stora behov av fortsatt utvecklingsarbete på området, i fråga om såväl utveckling av interventioner som fortsatt utvärdering. Det anges vidare att forskningsläget är för bristfälligt för att kunna uttala sig om evidens eller rekommendera specifika program eller arbetssätt.

6.1.4 Artiklar i tiden efter Jämställdhetsmyndighetens litteraturöversikt, om stöd till den som vill lämna prostitution

Jämställdhetsmyndighetens nu redovisade litteraturöversikt inkluderade i fråga om stöd till utsatta till största delen studier som rörde barn och unga. Vi bedömer dock att resultaten speglar tidigare forskning som gäller vuxna och att resultaten är mer eller mindre överförbara på vuxna och vuxnas erfarenheter av prostitution och viljan att lämna. Vi har som en komplettering gjort en egen sökning i ett antal databaser efter artiklar i tiden efter Jämställdhetsmyndighetens litteraturöversikt, om stöd till den som vill lämna prostitution.²⁶ Även de artiklar som vi påträffat och bedömt som relevanta och som avser vuxna, talar enligt vår bedömning i samma riktning som Jämställdhetsmyndighetens litteraturöversikt i fråga om stöd till den som vill lämna prostitution. Det gäller bland annat följande fyra artiklar.

Två av artiklarna, en israelisk (Kali & Malka 2023) och en amerikansk (Gesser 2022), handlar om peer-stöd eller mentorskap. De beskriver studier i Israel respektive USA vars resultat bedöms tala för att peer-stöd kan underlätta vägen ut ur prostitution. Den israeliska studien indikerar även att rollen som mentor kan ge den som

²⁶ Utredningens sökningar gjordes den 7 juni 2023 och begränsades till att avse artiklar från och med 1 juni 2021, då Jämställdhetsmyndighetens litteraturöversikt avsåg sökningar som gjordes till och med den 8 juni 2021. Sökningar gjordes i databaserna Psychology Database, Sociology Database, ERIC, PubMed, Consumer Health Database, Health & Medicine och SveMed+ efter artiklar med sökorden ”exit” och ”prostitution”.

har lämnat prostitution en möjlighet att omvandla sin tidigare utsatt-het till personlig och professionell utveckling.²⁷

Två artiklar behandlar faktorer som påverkar exitprocessen. Den ena redogör för en amerikansk intervjustudie från 2021 (Dinse & Rice 2021), där det undersöktes vilka individuella, relationella, situationella och strukturella faktorer som utgör hinder för den som vill lämna prostitution och som bidrar till återfall. Enligt studien var de tre vanligaste individuella hindren skam/stigma, missförhållanden under uppväxten samt drogmissbruk. De tre vanligaste relationella hindren var ansträngda familjerelationer, relationer inom sexindustrin och social isolering (på grund av stigma). Situationella hinder var enligt studien främst försörjningsbörd och tidigare traumatiska upplevelser, medan strukturella hinder främst var kronisk fattigdom/dåliga löner, svårighet att hitta annan försörjning samt bristande utbildning.²⁸ Den andra artikeln innehåller en litteraturöversikt från 2021 (Ferrari 2021) som beskriver faktorer på individuell, relationell och strukturell nivå som påverkar vägen ut ur människohandel för sexuella ändamål genom att hindra eller underlätta exitprocessen. På individuell nivå angavs bland annat önskan att hjälpa andra, självkänsla, andlighet och framtidsplanering som underlättande faktorer, medan hindrande faktorer var känslor av skam och att vara värdelös. På relationell nivå angavs som underlättande faktorer socialt stöd av bland annat kollegor, personer som själva lämnat prostitution, vänner, andra stödmottagare och professionella stödgivare, medan hindrande faktorer på denna nivå angavs vara stigma, att bli åsatt en etikett, brist på stöd från professionella och dåligt bemötande. Underlättande faktorer på en strukturell nivå angavs vara bland annat tillgång till program för egenmakt och rehabilitering samt möjlighet att få arbete, medan en hindrande faktor var framför allt brist på inkomst.²⁹

Förutom de nu nämnda internationella artiklarna kan också nämnas en artikel om en svensk studie (Fredlund & Jonsson, 2022) som

²⁷ Gesser, N. (2022). '[Peers Give] You Hope that You Can Change Too': Peers' Helping Relationships for Women Exiting Street-based Sex Trade. *Ethics and Social Welfare*. <https://doi.org/10.1080/17496535.2022.2033292>.

Kali, D-A., Malka, M. (2023). *It's Not Just Me, It's Us, Together: The Embodied of the Wounded Healer in the Role of Sex Trade Survival Mentors – A Critical Mentoring Perspective*. *Int. J. Environ. Res. Public Health* 2023, 20, 4089. <https://doi.org/10.3390/ijerph20054089>.

²⁸ Dinse, L. & Rice, K. (2021). *Barriers to exiting and factors contributing to the cycle of enter/exit/re-entering commercial sex work*. *Social Work & Christianity*, Vol. 48, No 2 (2021), 156–182, *Journal of the North American Association of Christians In Social Work*.

²⁹ Ferrari, C (2021). *The Factors Involved in the Exit from Sex Trafficking: A Review*. *Journal of International Women's Studies*, 22(5), 195-209.

behandlar vad som uppfattas som hjälpsamt stöd för personer som utnyttjas i sexuell exploatering och där exploateringen fyller motsvarande funktion som självskada i form av att till exempel skära sig. Studien omfattade 197 deltagare, mestadels kvinnor med medelåldern 27,9 år. Resultaten visade tre huvudsakliga teman när det gäller deltagarnas upplevelser av vad som utgör hjälp och stöd vid sex som självskada: 1) att få ett ord för fenomenet (sex som självskada), att förstå att det finns och att få frågor och information om sex som självskada och dess funktion, 2) flexibel, respektfull och professionell hjälp och stöd från tidig ålder, att bli lyssnad på och bekräftad i sin upplevelse av sex som självskada, och 3) hjälp med bakomliggande orsaker för att kunna ta sig ur självskadan, som att hitta sitt egenvärde och sina gränser, genom konventionell terapi, genom livet självt, eller genom terapi för bakomliggande orsaker som tidigare traumatiska händelser, PTSD, dissociation eller ångest. Forskarnas slutsats blev att liknande interventioner kan vara hjälpsamma för sex som självskada som för icke-suicidal självskada, oavsett skillnaderna i självskadans form, men att risken för brottsutsatthet och traumatisering också måste adresseras vid sex som självskada.³⁰

6.1.5 Pågående forskningsprojekt i Sverige

Det pågår för närvarande flera för utredningen intressanta forskningsprojekt. Hälsöskolan i Jönköping har startat ett forskningsprojekt kallat Survive, som är ett samarbete mellan Hälsöskolan, Region Jönköpings län, Länsstyrelsen i Jönköpings län, Polismyndigheten, Rise Sverige och Novahuset. Projektet, som finansieras av Forte och regionen, syftar till att kartlägga behov och resurser samt till att ta fram förslag på insatser för att förbättra hjälp, stöd och vård vid sexuellt våld. Bakgrunden till projektet är att det finns fungerande strukturer för det akuta omhändertagandet, vid till exempel våldtäkt för vuxna, och även för barn inom ramen för ett polisärende. Men när man inte söker hjälp eller vård direkt, så saknas sådana strukturer.³¹

³⁰ Fredlund, C. & Jonsson, L. (2022). *Perceived Help and Support for Sex as Self-Injury: A Qualitative Study of a Swedish Sample*, Archives of Sexual Behavior (2023) 52:149-160, <https://doi.org/10.1007/s10508-022-02437-x>. Begreppet sex som självskada har ifrågasatts, eftersom det kan uppfattas som en problematisering av individens egna beteende i stället för att se individen som ett offer för brott där det finns en förövare. Se bland annat Jämställdhetsmyndigheten (2021). *Prostitution och människohandel* (2021:23).

³¹ <https://ju.se/center/ja/forskning/pagaende-projekt/samskapa-omhandertagande-vid-sexuellt-vald-i-jonkopings-lan.html> (hämtat 2023-05-24) och information vid länsbesök.

I Västra Götalandsregionen pågår innovationsprojektet *Utveckling av vårdform för sexuellt riskutsatta personer med erfarenhet av sexuellt våld* som finansieras av regionen. Bakgrunden till projektet är att det i dag inte finns någon etablerad vårdform för sexuellt riskutsatta personer med erfarenhet av sexuellt våld inom hälso- och sjukvården i Sverige. Personal inom olika verksamheter inom regionen vittnar om svårigheter att hänvisa riskutsatta personer till vård inom hälso- och sjukvården och att etablerade vägar för samverkan mellan hälso- och sjukvården och till exempel socialtjänst och polis saknas. Projektet syftar därför till att utveckla en vårdkedja, dit identifierade riskutsatta personer kan hänvisas från exempelvis verksamheter som elevhälsoteam, socialtjänst, HVB och SiS-boende, Mikamottagning, psykiatri, kvinnojour, civilsamhällesorganisation med flera samt att utgöra en brygga mellan akut och icke-akut vård och mellan slutenvård och primärvård. Kunskap om vart man kan hänvisa kan öka viljan hos personal att använda screeningsinstrument, ställa frågor på rutin och därmed identifiera riskutsatta. Det kan i sin tur bidra till ökad chans för riktade, förebyggande såväl som behandlande insatser. Om vård utformas utefter individers egen livssituation och behov, så kallad personcentrerad vård, kan det bidra till att stärka upplevelsen av självbestämmande och till att behandlingar inom vården i större utsträckning efterlevs.³²

Ytterligare forskning sker i Västra Götalandsregionen där medarbetare på Kunskapscentrum för sexuell hälsa (KSH) har utvecklat metoden SEXIT, som står för Sexual health identification tool. Metoden innebär att frågor om sexuellt risktagande och riskutsatthet ställs på rutin vid besök på ungdomsmottagning. Inom forskningsprojektet genomfördes en pilot-implementering av metoden på tre ungdomsmottagningar. Ungdomarnas riskutsatthet undersöktes, och man utvärderade hur SEXIT fungerat både utifrån personalens och besökarnas perspektiv. Projektet drevs i samarbete med Linköpings universitet. Slutsatserna var bland annat att rutinen bidrog till att skapa en känsla av tillit som underlättade att berätta om svåra erfarenheter. Ungdomsmottagningens personal upplevde också att SEXIT säkerställer kvalitet och kontinuitet i deras arbete och underlättar identifiering av unga som riskerar eller har erfarenhet av sexuell ohälsa. I ett nästa steg pågår nu utvärdering av metoden inom elevhälsa och anpassning av metoden för mottagningar som möter vuxna patien-

³² Information från samordnare på SMC-Pilen, Västra Götalandsregionen.

ter. Forskningsprojektet SEXIT i elevhälsan undersöker om implementering av SEXIT i hälsosamtalen på högstadiet och gymnasiet kan öka andelen elever med sexuell ohälsa och erfarenhet av våld som upptäcks av hälso- och sjukvården. Ett annat syfte är att ta reda på vilka åtgärder som erbjuds de unga som identifierats som riskut-satta/risktagande med hjälp av SEXIT. Anpassning och utvärdering av SEXIT för vuxna undersöker om metoden även kan vara hjälpsam i mötet med vuxna patienter. En referensgrupp av kliniskt verksam personal kommer att granska metoden och ge förslag på anpassningar. Därefter kommer ett antal mottagningar att under en begränsad period pilottesta metoden i sin verksamhet.³³

6.2 Nordisk och internationell utblick avseende stöd till utsatta

Det är nu sju länder som har liknande lagstiftning som Sverige gällande förbud mot köp av sexuella tjänster. Dessa är Norge (2009), Island (2009), Kanada (2014), Nordirland (2015), Frankrike (2016), Irland (2017) och Israel (2020). Här nedan följer en översikt över de nordiska ländernas stöd till personer som vill lämna prostitution, samt något om Frankrikes, Spaniens, Belgiens och Israels åtgärder på området.

6.2.1 Danmark

I Danmark är prostitution delvis avkriminaliserat sedan 1999. Det är dock straffbart att köpa en sexuell handling av en person under 18 år. Det är även straffbart att driva verksamhet som består av att någon annan mot betalning har sex med kunder eller att utnyttja någon annans prostitution (motsvarande koppleri) (Straffeloven kap. 25 §§ 224, 225, 233, 233a).³⁴

³³ <https://www.vgregion.se/halsa-och-vard/vardgivarwebben/amnesomraden/kunskapscentrum-for-sexuell-halsa/forskning/sexit-forskning/> (hämtat 2023-05-24).

³⁴ Di Nicola, A., *The differing EU Member States' regulations on prostitution and their cross-border implications on women's rights*, Europaparlamentet, Generaldirektoratet för unionens interna politik, Utredningsavdelningen för medborgerliga rättigheter och konstitutionella frågor, 27 juli 2021, s. 14. Även rättsdatabasen Retsinformation.dk, (2022-11-08).

Center mod Menneskehandel (CMM) ansvarar för att nationellt samordna och utveckla de sociala insatserna för offer för människohandel. Centret är placerat vid Social- og Boligstyrelsen (härefter Socialstyrelsen) och rapporterar till Jämställdhetsavdelningen, som ligger under Digitaliserings- og Ligestillingsministeren som är det departement som ansvarar för att samordna arbetet mot människohandel. Arbetet mot människohandel styrs av Handlingsplan för bekämpning av människohandel 2022–2025 och det är bland annat CMM som bedömer om en person har varit utsatt för människohandel och ska erbjudas insatser enligt handlingsplanen. CMM identifierar danska och EU-medborgare medan Migrationsverket identifierar offer som är asylsökande eller papperslösa.³⁵ CMM driver också en stödlinje, som myndigheter, organisationer och allmänhet kan vända sig till vid misstanke om människohandel och de ansvarar även för att samla in och sprida kunskap om människohandel samt att delta i internationellt samarbete.³⁶

Social-, bostads- och äldredepartementet ansvarar för sociala insatser inom prostitutionsområdet. Det är kommunerna som ansvarar för de förebyggande insatserna genom till exempel rådgivning, stöd och hjälp när det finns behov av det.³⁷ Det framgår av 1 § i serviceloven att kommunernas rådgivningsskyldighet omfattar alla som har ett behov, även enskilda personer, där insatserna enligt serviceloven huvudsakligen består av rådgivning, medan nödvändiga insatser kan ligga utanför servicelovens tillämpningsområde. Det gäller insatser för att hjälpa personer som vill ta sig ur prostitution, liksom insatser för att förebygga att unga hamnar i prostitution. Rådgivningen till vuxna som vill lämna prostitutionen ska innehålla psykologisk hjälp eller andra behandlingsalternativ om så behövs. Dessutom ingår att hjälpa den som befinner sig i prostitution att utforska möjligheterna till en annan inkomst, vilket innefattar ekonomiskt bistånd, aktivering, rehabilitering, förtidspensionering och möjligheter till skuldsanering, för att stödja individens önskan att komma ur prostitution. Arbetsmarknadsdepartementet ansvarar för de sysselsättningsinsatser som riktar sig till utsatta personer. Det understryks också att det både i samband med rådgivningen och i samband med att andra in-

³⁵ U.S. Department of State (2022). *Trafficking in persons report*, s. 204.

³⁶ Transportministeriet (2022). *Handlingsplan til bekæmpelse af menneskehandel 2022–2025*, s. 10.

³⁷ <https://sm.dk/arbejdsomraader/udsatte-voksne/prostitution/initiativer-og-indsatser-til-personer-i-prostitution> (hämtat 2023-02-09).

satser eventuellt organiseras är viktigt att den berörda personen känner sig delaktig och medansvarig för processen.³⁸

Socialstyrelsen ledde mellan 2012 och 2016 utvecklingsprojektet Exit Prostitution som 2017 utvärderades av SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd. Målet för projektet var att förbättra livssituationen och ge stöd till personer som ville lämna prostitution genom att testa CTI-metoden på det området. Projektet riktade sig dels till personer som befann sig i prostitution eller personer som hade erfarenhet av prostitution. Projektet använde sig av den evidensbaserade metoden Critical Time Intervention (CTI)³⁹ och utvärderingen undersökte metodens tillämplighet i förhållande till projektets målgrupp. Utvärderingen visade att deltagarnas psykiska hälsa förbättrades under projektet. De upplevde också att de fick en förbättrad livssituation och blev bättre rustade att hantera problem i sitt dagliga liv och upplevde en positiv utveckling kopplat till bland annat sociala relationer och att kunna hantera praktiska saker såsom ekonomi och boende. Utvärderingen visade också att deltagarnas prostitutionsfrekvens minskade ju längre tid de genomgått av CTI-förloppet. Vid projektstart hade hälften av deltagarna utnyttjats i prostitution under senaste månaden och vid slutet av projektet hade andelen reducerats till en femtedel.⁴⁰

Insatser och initiativ på prostitutionsområdet i Danmark där Socialstyrelsen är engagerad

Enligt en överenskommelse om åtgärder inom social-, hälso- och arbetsmarknadsområdet 2020–2023⁴¹, har regeringen avsatt 55 miljoner DKK för ett *exitpakke til mennesker i prostitution* som vill lämna prostitutionsmiljön eller vill ha rådgivning i relation till sina prostitutionsupplevelser. Medlen betalas ut via en ansökningspool till ut-

³⁸ <https://sm.dk/arbejdsomraader/udsatte-voksne/prostitution/serviceovens-tilbud-til-personer-i-prostitution> (hämtat 2023-08-22).

³⁹ En case-management-metod med fokus på rehabilitering uppdelad i tre faser över en samlad period om nio månader, men som i projektet förlängdes till tolv månader, med hänsyn till målgruppens behov, se SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd (2017). *Exit Prostitution. evaluering af CTI-forløb for borgere med prostitutionserfaring*

⁴⁰ SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd (2017). *Exit Prostitution. Evaluering af CTI-forløb for borgere med prostitutionserfaring*.

⁴¹ Regeringen, Venstre, Dansk Folkeparti, Radikale Venstre, Socialistisk Folkeparti, Enhedslisten, Det Konservative Folkeparti, Alternativet og Liberal Alliance har den 20. november 2019 indgået aftale om udmøntning af reserven til foranstaltninger på social-, sundheds- og arbejdsmarkedsområdet for 2020-2023.

valda kommuner som vill arbeta intensivt mot prostitution och med relaterade problem såsom skulder och skadligt bruk eller beroende. Kommunerna ska i samarbete med relevanta civilsamhällesorganisationer samarbeta kring insatser för personer som vill ha råd och stöd att lämna prostitution. Målgruppen är såväl danska som utländska medborgare över 18 år med laglig vistelse i Danmark, som befinner sig i prostitution och har sociala svårigheter till följd av detta.⁴²

Projektet pågår från 2020 till och med 2023. Fyra kommuner, Århus, Esbjerg, Odense och Köpenhamn, har etablerat samarbete med civilsamhällesorganisationerna Reden, Reden Ung, Reden International, Joan-Søstrene, LivaRehab och Kvisten, för att erbjuda holistiska insatser till personer som är utsatta för prostitution. Insatserna är olika organiserade i de fyra kommunerna utifrån lokala förutsättningar och Socialstyrelsen ger processtöd till projekten.⁴³

Kompetencecenter Prostitution etablerades genom en satsning under handlingsplanen ”Ett annat liv” från 2005. Centrets verksamhetsområden var förankrade i Socialstyrelsen och syftade till att ge social- och hälsosatsning för män och kvinnor, kunskapsproduktion, utveckling av metoder inom socialt arbete, råd och vägledning till kommuner och myndigheter, samt fortbildning för personal som arbetar med unga utsatta i kommuner. I början av 2022 avbröts dock arbetet riktat till personer i prostitution i samband med en omorganisation och centrumet ger nu endast rådgivning till kommuner. Även denna särskilda rådgivning inom området prostitution kommer att avslutas 2024.⁴⁴

Insatser och initiativ på prostitutionsområdet i Danmark där Socialstyrelsen endast är begränsat engagerad⁴⁵

KFUK (Kristelig Forening for Unge Kvinder) är en huvudorganisation som organisationen *Reden* är en del av. *Reden* finns i flera städer och ger rådgivning till kvinnor i prostitution. Socialstyrelsen ger inte *Reden* riktade medel, däremot är Socialstyrelsen med när *Reden* ingår i projekt, till exempel *exitpakke til mennesker i prostitution*.

⁴² <https://sm.dk/arbejdsomraader/udsatte-voksne/prostitution/initiativer-og-indsatser-til-personer-i-prostitution> (hämtat 2023-02-09).

⁴³ Uppgifter från Center mod Menneskehandel og Center for Voksne vid Social- og Boligstyrelsen i Danmark.

⁴⁴ Uppgifter från Center mod Menneskehandel og Center for Voksne vid Social- og Boligstyrelsen i Danmark.

⁴⁵ A.a.

LivaRehab är en organisation som erbjuder holistiska och individuellt anpassade insatser till kvinnor, män och transpersoner som varit utsatta för prostitution. De driver totalt tre rehabiliteringscenter och två kriscenter. LivaRehab finansieras delvis av Socialstyrelsen, men deras roll i organisationens verksamhet är liten, med undantag för projekt *exitpakke til mennesker i prostitution*.

Kvisten erbjuder behandling till vuxna som har varit utsatta för sexuella övergrepp. Organisationen drivs i första hand av frivilliga och erbjuder bland annat individuell terapi och gruppterapi samt öppen anonym rådgivning och online-rådgivning. Organisationen är verksam i 44 kommuner. Kvisten får ett verksamhetsbidrag från Socialstyrelsen, men deras roll i organisationens verksamhet är liten, med undantag för projekt *exitpakke til mennesker i prostitution*.

Joan-Søstrene är en kvinnopolitisk förening som arbetar med sexuella och fysiska övergrepp mot kvinnor, och att ge stöd till kvinnor som utsätts för våld, våldtäkt, sexuella trakasserier och/eller sexuella övergrepp i barndomen. Organisationen fokuserar inte specifikt på personer i prostitution men de är en del av målgruppen. Det är inte klart hur Joan-Søstrene finansieras.

AmiAmi arbetar för att förbättra villkoren för migranter utsatta för prostitution och människohandel. Organisationen bedriver ett uppsökande arbete och ger information om rättigheter. Dessutom har organisationen en hälsoklinik, samt vårdpersonal som söker upp migranter i prostitution, och erbjuder hälsokontroller på plats. AmiAmi är en del av den övergripande insatsen under handlingsplanen för att bekämpa människohandel.⁴⁶

Förutom det sociala arbete som Reden bedriver som nämns ovan, finns även Reden International och RedenUng. *Reden International* arbetar med utländska kvinnor i prostitution och har särskilt fokus på kvinnor som är offer för människohandel. De arbetar för att förbättra kvinnors villkor genom skadereducerande insatser, sjukvård, rådgivning och genom att hjälpa dem att förändra sin livssituation. Reden International ansvarar för det uppsökande arbetet på Köpenhamns gator och driver Mötesplatsen på Vesterbro.⁴⁷

RedenUng är en rådgivningstjänst via telefon, chatt eller sms för barn och unga vuxna mellan 15–30 år med erfarenhet av sex mot er-

⁴⁶ Uppgifter från Center mod Menneskehandel og Center for Voksne ved Social- og Boligstyrelsen i Danmark.

⁴⁷ <https://kfuksa.dk/reden-international/om-reden-international> (hämtat 2023-02-09).

sättning, sugardejting, försäljning/utbyte av nakenbilder med mera. Föräldrar och yrkesverksamma kan också vända sig hit.⁴⁸

Både AmiAmi och Reden International använder sig av *mobila hälsokliniker* som besöker platser där sexuella ”tjänster” tillhandahålls för att möta kvinnor, transpersoner och män i prostitution och som kan vara förmodade offer för människohandel för sexuella ändamål. Sjukvårdspersonal informerar målgruppen om möjligheten att få sjukvård eller undersökningar och ger dem hälsorådgivning. Socialarbetare erbjuder information och stöd. Majoriteten av personer som säljer sexuella tjänster i Danmark kommer från utlandet och vistas i Danmark illegalt.⁴⁹

Hanne Mariehjemmet är Danmarks enda kriscenter för kvinnor som lever i missbruk och prostitution. Syftet med centret är att erbjuda målgruppen skydd, stöd, vård och vägledning i förhållande till den enskilda kvinnans behov.

6.2.2 Finland

I Finland är köp av sexuell handling av en person under 18 år straffbelagt (”erbjudande av ersättning för sexuell handling mot ung person”). Även köp av sexuell handling av en person som är föremål för sexhandel (varmed avses människohandel eller koppleri) är straffbart (”utnyttjande av person som är föremål för sexhandel”). Även koppleri är straffbelagt. Det är vidare förbjudet att på allmän plats köpa och mot betalning erbjuda sexuella tjänster. (Strafflagen 20 kap. 8–11 §§ och ordningslagen 2 kap. 7 §).⁵⁰

I Finland har staten en avgörande roll när det gäller stöd till offer för människohandel. Enligt Lagen om mottagande av personer som ansöker om internationellt skydd, och identifieringen av offer för människohandel, har personer rätt till flera olika skyddsåtgärder, såsom skyddat boende, råd och vägledning, hälso- och sjukvård, socialt och ekonomiskt stöd och juridisk hjälp som staten är skyldig att tillhandahålla. För att säkerställa offers rättigheter till dessa insat-

⁴⁸ <https://redenung.dk/> (hämtat 2023-02-09).

⁴⁹ Council of the Baltic Sea States (2022). *Human Trafficking – Baltic Sea Region Round-up Report*, s. 34.

⁵⁰ Di Nicola, A., *The differing EU Member States' regulations on prostitution and their cross-border implications on women's rights*, Europaparlamentet, Generaldirektoratet för unionens interna politik, Utredningsavdelningen för medborgerliga rättigheter och konstitutionella frågor, 27 juli 2021, s. 15. Även rättsdatabasen Finlex.fi, (2022-11-08).

ser, finns *National Assistance System (NAS)*, som är en specialiserad myndighet med uppgift att hjälpa eventuella offer för människohandel och deras barn. NAS fungerar också som nationellt kunskapscenter om människohandel och tillhandahåller utbildningar och information till andra aktörer, ökar allmänhetens medvetenhet om människohandel och stödjer yrkesverksamma. De driver även en stödtelefon som är öppen dygnet runt för offer och förmodade offer för människohandel, myndigheter, civilsamhällesorganisationer och allmänhet.⁵¹

Civilsamhällesorganisationer, andra relevanta myndigheter och institutioner kan hänvisa personer till NAS, som gör en bedömning av situationen och ett offers behov av insatser. Om situationen kräver en snabb insats, kan NAS ordna skyddat boende och andra akuta insatser omedelbart. Tröskeln till insatserna är låg.⁵²

Inom civilsamhället tillhandahåller i första hand RIKU – Brottsofferjouren Finland, Pro-tukipiste, Finlands flyktingrådgivning och Monika – Finlands mångkulturella kvinnoförbund, hjälp till offer för människohandel. RIKU ger praktisk rådgivning och stöd till brottsoffer och genomför påverkansarbete för att förbättra brottsoffers sociala status. Finlands flyktingrådgivning ger rättshjälp till offer i alla processer relaterade till deras situation och som involverar finska myndigheter. Monika erbjuder specialiserade tjänster för migrantkvinnor som har blivit utsatta för våld samt deras barn.⁵³

Sociala insatser specifikt riktade till personer i prostitution är inte många i Finland, och de som finns tillhandahålls av civilsamhällesorganisationer. Det finns framför allt tre organisationer som tillhandahåller tjänster, utbildar yrkesverksamma och gör påverkansarbete relaterat till prostitution. Dessa är Pro-tukipiste, Exit och Familjeförbundet.⁵⁴

Pro-tukipiste är en lågtröskelverksamhet som tillhandahåller stöd- och hälsoinsatser främst för vuxna personer som befinner sig eller har befunnit sig i prostitution och offer för människohandel för sexuella ändamål. Pro-tukipiste söker inte aktivt kontakt med barn och unga men tillhandahåller konsultation för skolsköterskor, socialtjänstens socialsekreterare som utreder barn och unga, och andra

⁵¹ Council of the Baltic Sea States (2022). *Human Trafficking – Baltic Sea Region Round-up Report*, s. 46.

⁵² A.a.

⁵³ <https://bsr-trm.com/countries/finland/> (hämtat 2023-02-15).

⁵⁴ Nordiska ministerrådet (2019). *Young people, vulnerabilities and prostitution/sex for compensation in the Nordic countries – A Study of Knowledge, Social Initiatives and Legal Measures*, s. 88.

yrkesverksamma eller föräldrar som är oroade över frågor som rör sexuell exploatering.⁵⁵

Exit är en förening som arbetar för att minska prostitution och sexuella övergrepp genom att fokusera på förebyggande och påverkansarbete och delta i samhällsdebatten. *Exit* finansieras av Social- och hälsodepartementet.⁵⁶

En del av *Exit*-organisationen är *Nuorten Exit* som riktar sig till barn och unga vuxna mellan 13 och 29 år, och ger information och stöd bland annat gällande sexuellt självbestämmande och sexuellt våld. Organisationen driver en chatt där unga kan ställa frågor om bland annat sex mot ersättning och annan sexuell exploatering. De erbjuder även stöd till föräldrar och andra viktiga vuxna runt ungdomar som har upplevt sexuellt våld genom online-möten, telefonsamtal och online-föreläsningar samt erbjuder utbildning och information till yrkesverksamma.⁵⁷

Familjeförbundet tillhandahåller rådgivning och arbetar för medvetandehöjande och påverkansarbete. De driver en stödtelefon, chatt och webbtjänst för pojkar och unga män om bland annat sexualitet, relationer och hälsa.⁵⁸

6.2.3 Island

Island har 2009 på samma sätt som Sverige kriminaliserat köp av sex från både vuxna och barn medan personer som utnyttjas i prostitution inte gör sig skyldiga till brott. Det finns inga nationella policydokument eller riktlinjer i relation till prostitution, även om handlingsplaner för människohandel har innefattat fokus på att minska efterfrågan på prostitution. På samma sätt, har Reykjavíks stad policyer för hur man ska bekämpa människohandel, men inga särskilda policyer för prostitution, utan då hänvisas det till ordinarie socialtjänst.⁵⁹

På Island är det Social- och arbetsmarknadsdepartementet som har det övergripande ansvaret för skydd och stöd till offer för människohandel. Island har inget specifikt program för personer som vill

⁵⁵ A.a., s. 89.

⁵⁶ <https://exitry.fi/en/about-us/> (hämtat 2023-02-13).

⁵⁷ <https://nuortenexit.fi/> (hämtat 2023-02-15).

⁵⁸ <https://www.vaestoliitto.fi/sv/pojkar-nas-telefon/> (hämtat 2023-02-28).

⁵⁹ Nordiska ministerrådet (2019). *Young people, vulnerabilities and prostitution/sex for compensation in the Nordic countries - A Study of Knowledge, Social Initiatives and Legal Measures*, s. 119.

lämna prostitution och människohandel för sexuella ändamål, men de har en manual som koordinerar den nationella stödprocessen för offer för människohandel, en så kallad National Referral Mechanism (NRM).⁶⁰

Bjarkarhlíð familjerättscenter har ansvaret för den nationella stödprocessen (NRM) och fungerar som en fokalpunkt för offer för våld, inklusive människohandel. Genom NRM samordnar centret socialtjänsten och brottsbekämpande myndigheter, ger stöd och hjälp till offer och sammanställer statistik. Alla offer har tillgång till gratis juridisk, medicinsk, psykologisk och ekonomisk hjälp. Socialtjänsten tillhandahåller insatser och ekonomiskt bistånd till offer, och Social- och arbetsmarknadsdepartementet ersätter kommunerna för alla utgifter relaterat till detta.⁶¹

De sociala insatserna för personer med erfarenhet av prostitution som finns kan delas in i två grupper; insatser för personer utsatta för våld, och insatser för personer med skadligt bruk eller beroende och/eller hemlöshet.⁶²

Civilsamhällesorganisationen *Stígamót* driver ett utbildnings- och rådgivningscenter för personer över 18 år som har utsatts för sexuellt våld inklusive prostitution och människohandel för sexuella ändamål och erbjuder bland annat stödsamtal och självhjälsgrupper.⁶³ En sådan självhjälsgrupp är till för kvinnor som lämnat eller befinner sig i prostitution och vill ta sig ur det. I självhjälsgruppen ligger tyngdpunkten på att öka självkänsla och välmående samt minska den sociala isoleringen.⁶⁴

Bjarkarhlíð familjerättscenter erbjuder råd och stöd till vuxna personer som har upplevt våld. Bjarkarhlíð erbjuder samordnade kostnadsfria insatser under ett tak, som inkluderar individuell rådgivning, juridisk rådgivning, konsultationer med socialarbetare och insatser för offer för människohandel. Bjarkarhlíð etablerades 2017 och är ett gemensamt projekt mellan bland annat Reykjavíks stad, Polismyndigheten, Stígamót, Social- och arbetsmarknadsdepartementet, Justitiedepartementet och Islands människorättscenter. Bjarkarhlíð har cirka 15 ärenden per år som rör prostitution. De flesta är kvinnor i alla

⁶⁰ Uppgifter från Justitiedepartementet på Island.

⁶¹ U.S. Department of State (2022). *Trafficking in persons report*, s. 277.

⁶² Nordiska ministerrådet (2019). *Young people, vulnerabilities and prostitution/sex for compensation in the Nordic countries - A Study of Knowledge, Social Initiatives and Legal Measures*, s. 112.

⁶³ <https://stigamot.is/>

⁶⁴ Nordiska ministerrådet (2019). *Young people, vulnerabilities and prostitution/sex for compensation in the Nordic countries - A Study of Knowledge, Social Initiatives and Legal Measures*, s. 114.

åldrar, vissa har en funktionsnedsättning eller problem med skadligt bruk eller beroende. De som har sökt sig till Bjarkarhlíðs har antingen lämnat eller vill lämna prostitutionen. Beroende på personernas situation introduceras de också till Stígamót och/eller en kvinnojour och erbjuds juridisk rådgivning och/ eller hjälp att prata med polisen.⁶⁵

Röda Korset driver ett flertal projekt, bland annat uppsökande arbete i Reykjavík-området mot de mest utsatta sociala grupperna såsom hemlösa och personer med skadligt bruk eller beroende, där personerna erbjuds sjukvård och hälso- och sjukvårdsrådgivning. De driver också ett akutboende för hemlösa kvinnor. Socialarbetare från Reykjavíks stad besöker akutboendet en gång i veckan för att erbjuda stöd och hjälp till dem som vill ta emot det.⁶⁶

National Queer Association of Iceland (NQA), som tillhandahåller gratis rådgivning till hbtq+-personer, har ingen policy för personer som har sex mot ersättning, även om det är känt att det finns hbtq+-personer på Island som befinner sig i prostitution.⁶⁷

Island har ingen formell identifieringsprocess för barn som är offer för människohandel, men enligt barnskyddslagen har alla barn som bor på Island samma rätt till stöd och skydd. Kommunala och nationella barnskyddsverksamheter är ansvariga för att hjälpa ensamkommande barn, inklusive barn som är offer för människohandel. Om myndigheter identifierar ett barn som ett förmodat offer för människohandel, kontaktas lokala barnskyddsmyndigheter som är ansvariga för att säkerställa boende och andra insatser. På Island ingår denna målgrupp i Barnahus och får stöd där.⁶⁸

6.2.4 Norge

I Norge är det sedan 2009 straffbart att köpa sex av både vuxna och barn (Lov om straff/straffeloven 26 kap. § 309, § 316), medan personer som utnyttjas i prostitution inte gör sig skyldiga till brott. Även koppleri är straffbelagt (straffeloven 26 kap. § 315).⁶⁹

⁶⁵ A.a., s. 116.

⁶⁶ Nordiska ministerrådet (2019). *Young people, vulnerabilities and prostitution/sex for compensation in the Nordic countries – A Study of Knowledge, Social Initiatives and Legal Measures*, s. 116 f.

⁶⁷ A.a., s. 120.

⁶⁸ U.S. Department of State (2022). *Trafficking in persons report*, s. 278.

⁶⁹ <https://lovdata.no/> (hämtat 2022-11-09).

I Norge ansvarar *Koordineringsenheten for ofre for menneskehandel (KOM)* för samordningen av arbetet mot människohandel. KOM är lokaliserat nationellt inom Norges polismyndighet och har mandat från Justitie- och beredskapsdepartementet. KOM:s uppdrag är att stärka samordning, utveckla metoder för identifiering och stöd till offer samt att bidra med informationsutbyte mellan myndigheter och kompetensutveckling.⁷⁰ Norge för ingen officiell statistik över offer för människohandel och har heller ingen nationell stödprocess (NRM). Detta är något som har föranlett kritik från Europarådets expertgrupp GRETA och USA:s utrikesdepartement som årligen sammanställer rapporten *Trafficking in Persons Report*.

Regeringen ger stöd till personer utsatta för prostitution och människohandel genom kommunala kriscenter och statlig finansiering till civilsamhällesorganisationer. Dessa organisationer erbjuder utländska och inhemska offer skydd samt ekonomiskt och juridiskt stöd och vård.⁷¹

Gällande stödinsatser så finns det kommunala *Pro Sentret* i Oslo som vänder sig till personer som har prostitutionserfarenhet oavsett status i landet. De erbjuder stöd i form av hälsoundersökningar och testning samt stödsamtal, rådgivning, vägledning och juridiskt stöd. Pro Sentret fungerar också som ett nationellt kunskapscenter gällande prostitution.

ROSA (reetablering, oppholdssteder, sikkerhet og assistanse) inrättades 2005 av Krisesentersekretariatet som också administrerar satsningen. ROSA driver en nationell hjälplinje mot människohandel och samordnar tryggt boende, skydd och assistans för personer över 18 år som är utsatta för människohandel. ROSA:s nära samarbete med krisentren gör det möjligt att säkerställa ett tryggt boende och akut bistånd med kort varsel för utsatta över hela landet. Krisesenter finns över hela landet, och är akutboenden för bland annat offer för människohandel och personer som utnyttjas i prostitution. På krisesenter erbjuds personer också råd och vägledning. Utöver boende tillhandahåller ROSA tillgång till kvalificerad juridisk rådgivning, hälso- och sjukvård samt andra kvalificerande åtgärder och stödinsatser.⁷²

⁷⁰ Uppgifter från Koordineringsenheten for ofre for menneskehandel i Norge.

⁷¹ U.S. Department of State (2022). *Trafficking in persons report*, s. 425.

⁷² ROSA (2021). *Årsrapport 2021*, s. 5.

Nadheim är en ideell verksamhet som drivs av Kirkens Bymisjon, och finns i Bergen, Stavanger, Trondheim och Oslo. Nadheim erbjuder stöd till personer som är utsatta för prostitution och människohandel för sexuella ändamål. Förutom hälso- och stödsatser erbjuder de utbildnings- och språkinsatser samt sociala och arbetsrelaterade aktiviteter. De arbetar även uppsökande mot gatuprostitution, på nätet och mot massagesalonger.

Marita Women är Maritastiftelsens arbete bland kvinnor och transpersoner med prostitutionserfarenhet i Oslo. De arbetar uppsökande och ger individuell vägledning och uppföljning till personer i prostitution och förmodade offer för människohandel. De driver ett nattcafé, erbjuder praktikplatser och har ett boende för kvinnor som är förmodade offer för människohandel. Målet för arbetet är att personer ska få stöd och hjälp att utveckla bra verktyg och vara ett stöd i att hitta vägar för att förändra sitt liv.⁷³

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) är ett förvaltningsorgan inom områdena barnskydd, barns och ungas uppväxt, adoption, familjeskydd, jämställdhet och icke-diskriminering samt våld och övergrepp i nära relationer och lyder under departementet för barn, ungdom och familjer. Bufdir driver en nationell vägledningsfunktion för yrkesverksamma i ärenden om människohandel med barn. Syftet med vägledningsfunktionen är att bidra till att öka kompetensen hos yrkesverksamma så att fler offer identifieras och får skydd och stöd. Funktionen erbjuder råd och vägledning i enskilda ärenden till socialtjänst, polis, hälso- och sjukvård, skola och migrationsmyndighet. De erbjuder även kompetensutveckling genom föreläsningar och utbildningar samt stärker samarbetet och samordningen mellan relevanta aktörer.⁷⁴

6.2.5 Frankrike

Frankrike har liksom Sverige sedan 2016 en lagstiftning som kriminaliserar sexköp, *Lag 2016-444 av den 13 april 2016 avsedd att stärka kampen mot prostitution och ge stöd till prostituerade personer*. Lagen innehåller 23 artiklar och är baserad på tre huvudpunkter; att prosti-

⁷³ <https://marita.no/marita-women/> (hämtat 2023-02-09).

⁷⁴ https://www.bufdir.no/fagstotte/produkter/mindreareige_ofre_for_menneskehandel/ (hämtat 2023-02-28).

tution är en form av mäns våld mot kvinnor, samt utgör ett hinder för jämställdhet och en kränkning av mänskliga rättigheter.

Genom artikel 5 införs ett *exitprogram* för offer för prostitution, koppleri och människohandel. Där framgår att staten i varje "département" (motsvarande län, härefter departement) ska ge skydd till offer för prostitution, koppleri och människohandel, och ge dem den hjälp de behöver. I artikeln anges att ett särskilt organ ska inrättas i varje departement, som ska ansvara för att organisera och samordna åtgärder till förmån för offer för prostitution, koppleri och människohandel. Organet leds av statens representant i departementet och består av olika representanter för staten, framför allt från polisen och lokala myndigheter, en domare, anställda inom hälso- och sjukvården och från civilsamhällesorganisationer. Ett *exitprogram* (en väg ut ur prostitution och återintegrering socialt och i arbetslivet) ska erbjudas till alla offer för prostitution, koppleri eller människohandel för sexuella ändamål. Programmet ska utgå från en bedömning av den berörda personens hälsomässiga, yrkesmässiga och sociala behov och syfta till att ge personen tillgång till alternativ till prostitution. Programmet ska utarbetas och genomföras, i samförstånd med den berörda personen, av en organisation som staten godkännt som utförare av exitprogram. En persons deltagande i ett exitprogram godkänns av statens representant i departementet, efter yttrande från organet. Det är alltså det statliga organet som ansvarar för och godkänner men organisationen som genomför programmet. Den som deltar i ett exitprogram kan få ett tillfälligt uppehållstillstånd samt erhålla ekonomiskt bistånd. Det är staten som ansvarar för biståndet men organisationen som betalar ut det till den stödsökande, efter beslut av statens representant i departementet. Det ekonomiska biståndet är ett komplement för den som inte har möjlighet att få sådant grundläggande försörjningsstöd eller ekonomiskt stöd som ges till asylsökande.

Andra insatser som ingår i exitprogrammet är tillhandahållande av boende för social återanpassning (artikel 6) och möjlighet till avskrivning av skatteskulder.⁷⁵ Artikel 6 förtydligar att målgruppen ska inkluderas i listan över grupper som har förtur till "social housing". Av artikel 7 framgår att det inom statsbudgeten skapas en fond för

⁷⁵ CAP international (2017). *The French law of April 13, 2016, aimed at strengthening the fight against the prostitutional system and providing support for prostituted persons-Principles, goals, measures and adoption of a historic law* Se även https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/article_jo/JORFARTI000032396053.

att förebygga prostitution och för stödåtgärder för personer utsatta för prostitution. Den ger stöd till alla initiativ som syftar till att öka allmänhetens medvetenhet om effekterna av prostitution på hälsan och till minskningen av hälsorisker, till förebyggande insatser och till integrering av personer i prostitution. Fonden finansieras och upprätthålls genom statsbudgeten och genom förverkande av tillgångar eller vinster från koppleri och människohandel.

Artikel 8 reglerar att ett tillfälligt uppehållstillstånd om minst sex månader kan utfärdas till ett utländskt offer som deltar i ett exitprogram. Detta tillfälliga uppehållstillstånd medför rätt att arbeta och förnyas under hela exit- och återintegreringsprocessen, om villkoren för denna är fortsatt uppfyllda. Detta tillstånd är inte villkorat av om offret ingår i en rättsprocess, däremot behöver personen ha lämnat prostitutionen och ingå i exitprogrammet. Artikel 9 avser inkludering av de organisationer som är godkända för att övervaka exitprocessen på listan över organisationer som kan få statligt stöd för att inhysa personer utsatta i prostitution och offer för koppleri och människohandel. Artikel 10 utvidgar möjligheten till inhysning i boende för social återintegrering till personer som är offer för prostitution och koppleri som tidigare bara var tillgängligt för offer för människohandel.

Artikel 11–14 behandlar bland annat rätten till skadestånd och innehåller rättegångsbestämmelser. Artikel 20 avser kriminalisering av sexköp i den franska strafflagen. Genom artikel 21 införs även i strafflagen en bestämmelse om att den som döms för köp av sexuell tjänst ska genomgå, när det är lämpligt på egen bekostnad, en kurs för att få kunskap om kampen mot köp av sexuella tjänster. I artikel 23 finns en bestämmelse om utvärdering av lagen.

Hur det franska exitprogrammet fungerar i praktiken

Utredningen har varit i kontakt med en av de stora civilsamhällesorganisationerna i Frankrike, Mouvement du Nid, som är en av de organisationer som tillhandahåller exitprogrammet, och med den internationella organisationen CAP International och fått deras syn på hur det franska exitprogrammet fungerar i praktiken. Enligt deras uppgifter ligger det övergripande ansvaret för exitprogrammet under det ministerium i det franska regeringskansliet som ansvarar för jäm-

ställdhet och kvinnors rättigheter, men även de franska justitie- och inrikesministerierna är inblandade. Exitprogrammets genomförande sker på lokal/regional nivå med ett holistiskt tillvägagångssätt, där varje departement (motsvarande län) har en särskilt inrättad statlig kommission (det statliga organ som nämns i lagstiftningen som beskrivits i föregående avsnitt) med representanter från olika professioner inom departementet såsom åklagare, polis, socialtjänst, samt professioner med ansvar för boende, arbete, utbildning, praktik med mera. Det finns nästan 100 departement i Frankrike och i varje departement finns en departementshuvudort med ett styrande organ, "préfecture", som har en huvudansvarig tjänsteman, som kallas "préfet". Dessa organ lyder under inrikesministeriet och sköter administrativ handläggning på regional nivå. Kommissionen som ansvarar för genomförandet av exitprogrammet i departementet leds av statens representant i departementet (le préfet). Kommissionen träffas 1–2 gånger per år och har två uppdrag; dels att följa läget på prostitutionområdet i departementet, vilka som säljer och köper, var det sker och agera på informationen, dels att validera tillgången till exitprogram för personer som vill lämna prostitution.

Staten godkänner de organisationer som ska ansvara för genomförandet av exitprogrammen. I hela Frankrike är det 100 organisationer som är godkända. En av dessa är Mouvement du Nid, som ger direkt hjälp till offer för prostitution och människohandel och har kontor i 27 distrikt och träffar cirka 500 kvinnor i prostitution per år. När lagen trädde i kraft 2016 var de den första organisationen som implementerade programmet. I vissa departement saknas det emellertid helt organisationer som kan erbjuda exitprogram.⁷⁶

Varje person som vill lämna prostitution måste själv kontakta en organisation. Det är enligt Mouvement du Nid en bra väg in i exitprogrammet eftersom personer ofta har mer förtroende för en civilsamhällesorganisation än för myndigheter. Mouvement du Nid har annonser på internet och arbetar även uppsökande i gatumiljö. Nu är det också välkänt och spritt hur man gör för att ta kontakt. Ett krav för att ingå i det franska exitprogrammet är att personen först måste lämna prostitutionen och skriva under ett avtal om detta. Detta avtal presenteras för kommissionen som sedan beslutar om personens deltagande i exitprogrammet. Kommissionen skickar sedan ett officiellt mejl till organisationen där det framgår att personen har rätt att

⁷⁶ Uppgifter från Mouvement de Nid i Frankrike.

ingå i exitprogrammet. Den som ingår i programmet har förtur till boende och rätt till ekonomiskt stöd. Den som redan uppbär försörjningsstöd via socialtjänsten får inte ekonomiskt stöd via programmet. Tillgång till hälso- och sjukvård och andra behov samordnas via kommissionen.

80 procent av personerna som deltar är utländska medborgare och ofta papperslösa. Den som är utländsk medborgare blir beviljad tillfälligt uppehållstillstånd om 6 månader som kan förlängas i upp till 24 månader. Detta är en formalitet och uppehållstillstånden blir alltid förlängda. Målet är att få arbete och egen försörjning efter två år och då övergår det tillfälliga uppehållstillståndet till ett arbetstillstånd. Uppehållstillståndet är en viktig del i exitprogrammet då alla kan delta oavsett tidigare status i landet. Det är civilsamhället som är ansvarigt för genomförandet av programmet och programmet innebär ett helhetsgrepp med målet att personen ska få en annan försörjning. Det är väldigt få som återvänder till hemlandet efter att ha deltagit i ett exitprogram. Cirka 800 personer har hittills genomgått programmet och 80 procent av dessa har hittat arbete och annan försörjning.⁷⁷

De hinder och svårigheter som lyfts fram av Mouvement du Nid är bland annat att det tog lång tid med implementeringen av exitprogrammet och att sätta upp kommissionerna ute i departementen. Det saknas fortfarande kommissioner i vissa departement. Möjligheten för enskilda att beviljas tillträde till exitprogrammet har också varierat över landet beroende på hur reglerna har tillämpats i olika departement. Avslag går att överklaga hos domstol och hos ansvarigt ministerium i regeringskansliet men det är en tidsödande process. Den nationella styrningen och regionala skillnader lyfts också fram som hinder. Det är viktigt med stöd på nationell nivå för implementering av lagen och att implementeringen övervakas. Den övervakningsmekanism som finns på nationell nivå har bara träffats två gånger.⁷⁸

En annan svårighet som nämnts är att tiden om sex månader för det tillfälliga uppehållstillståndet är för kort och försvårar till exempel möjligheten att ta körkort eller få en praktikplats. Det finns förslag på att förlänga tiden till 1 år i stället för 6 månader. Den

⁷⁷ Uppgifter från Mouvement du Nid i Frankrike.

⁷⁸ Uppgifter från Mouvement du Nid i Frankrike och CAP International.

totala tiden blir densamma på 24 månader men att bevilja 1 år i taget skulle underlätta och minska administrationen.

Den ekonomiska ersättningen på 330 euro per månad anses för låg även om boende och matkostnader tillgodoses. Här anser Mouvement du Nid att den ekonomiska ersättningen borde ligga på samma nivå som försörjningsstödet. Det ses också som en riskfaktor att personer med barn stannar i prostitution då det ekonomiska stödet inte är tillräckligt för att kunna försörja sig själv och sina barn.

Ett annat problem anses vara att den enskilde måste lämna prostitutionen innan ansökan till exitprogrammet. Detta kan leda till ett glapp i möjligheten till försörjning innan ansökan beviljas och den enskilde därmed får ta del av insatser och ekonomiskt stöd via exitprogrammet. Här behöver man hitta sätt att stötta från att man lämnar prostitution tills programmet kommer i gång, för att få en mjuk övergång. Likaså leder bostadsbristen till kö för att få en bostad, trots att personerna i programmet har förtur.

Den utvärdering som gjorts och som redogörs för under nästa rubrik har kommit fram till att exitprogrammet fungerar väl där det har implementerats men att det borde beviljas fler exitprogram. Organisationerna som gör det operativa arbetet har inte fullt ut blivit finansiellt kompenserade. Arbetet är tidskrävande, men organisationerna har inte fått ökade medel, vilket leder till att det inte finns budget för att starta fler exitprogram. Detta har även lett till att Mouvement du Nid har kö till sina exitprogram. Om resurser fanns skulle de kunna anställa fler och ge fler personer tillträde till exitprogrammet.⁷⁹

Lagstiftningen har utvärderats

En statlig utvärdering av den franska lagstiftningen genomfördes 2019. I den konstaterades att implementeringen av exitprogram hade kommit olika långt i de olika departementen. En fjärdedel av departementen hade ännu inte inrättat någon kommission med ansvar för exitprogrammet och alla kommissioner hade ännu inte börjat pröva ansökningar om inträde i exitprogram. I de olika departementen tillämpades också olika kriterier för inträde i exitprogrammet, vilket enligt utvärderingen kunde förklara varför ett lägre antal personer än

⁷⁹ Uppgifter från Mouvement du Nid i Frankrike.

förväntat hade beviljats inträde i exitprogram. Civilsamhällesorganisationerna konstaterades vidare inte ha fått de medel de behövde för arbetet med att tillhandahålla exitprogram. Tillgången till boenden var inte heller tillräcklig för att täcka behovet för personer i exitprogram.

Utvärderingens rekommendation blev därför bland annat att rutinerna för de statliga kommissionerna skulle ses över, att civilsamhällesorganisationerna skulle garanteras nödvändiga medel för att kunna utföra sina uppdrag, att kriterierna för beviljande av exitprogram och tillfälliga uppehållstillstånd skulle specificeras, att en lösning för boende behövde garanteras och beräkningen av det ekonomiska stödet modifieras. Det rekommenderades också att villkoren för godkännande av organisationer som kan ge exitprogram skulle lättas upp.⁸⁰

6.2.6 Spanien

I Spanien avkriminaliserades prostitution 1995. Brott kopplat till prostitution såsom påtvingad prostitution och koppleri är förbjudet i strafflagen. Även om det inte finns någon nationell reglering så har kommuner sett ett behov av att införa åtgärder för att hantera prostitutionen, bland annat genom lokala förbud mot prostitution på offentliga platser. Dessutom infördes 2015 lagen för skydd av stadernas säkerhet, som förbjuder prostitution i områden med kollektivtrafik, nära platser där minderåriga vistas eller i områden där det finns risk för trafiksäkerheten.⁸¹

Det spanska underhuset har röstat för att lägga fram ett lagförslag om att förbjuda prostitution. De föreslagna ändringarna innehåller

⁸⁰ Les inspections générales des affaires sociales, de l'administration et de la justice (2019). *Evaluation de la loi du 13 avril 2016 visant à renforcer la lutte contre le système prostitutionnel et à accompagner les personnes prostituées*. I två artiklar från 2022 har tillämpningen av exitprogrammet kritiserats. Kritiken avser bland annat att vissa kommissioner prioriterar att motverka migration och ställer upp egna krav för tillträde och därför avslår ansökningar till programmet, samt att det finns en misstänksamhet mot de sökande. Vidare kritiserar kravet på att prostitutionen måste ha avslutats före tillträde till programmet, samt att systemet är byråkratiskt och orsakar mycket arbete för civilsamhällesorganisationerna, vilket de inte får pengar för. Giametta, C. & Bail, H. L. (2022). *The national and moral borders of the 2016 French law on sex work: An analysis of the 'prostitution exit programme'*. Critical Social Policy. Giametta, C. et al (2022). *Racialization within Antitrafficking Interventions Targeting Migrant Sex Workers: Findings from the SEXHUM Research Project in France*. Sociological Research Online.

⁸¹ Di Nicola, A., *The differing EU Member States' regulations on prostitution and their cross-border implications on women's rights*, Europaparlamentet, Generaldirektoratet för unionens interna politik, Utredningsavdelningen för medborgerliga rättigheter och konstitutionella frågor, 27 juli 2021, s. 22.

en kriminalisering av köp av sexuella handlingar, kriminalisering av alla former av hallickverksamhet, bekräftande av en icke-kriminalisering av de personer som är utsatta för prostitution och tillgång till en rad socioekonomiska rättigheter.⁸²

APRAMP:s exitprogram⁸³

Civilsamhällesorganisationen APRAMP driver ett exitprogram för personer utsatta för prostitution och människohandel och hjälper fler än 500 personer varje år. Deras arbetsmetod är att ha välutbildad personal med mycket god kunskap om målgruppen samt att arbeta nära den aktuella målgruppen. De rekryterar även överlevare då dessa har stor kunskap om problematiken då de själva varit utsatta. Dessa överlevare kallar APRAMP för sociala agenter, och de utbildas under två år både praktiskt och teoretiskt. De använder sig även av interkulturella tolkar som är personer som väl känner till olika ursprungs-länders språk och kultur.

APRAMP har en stödlinje som är öppen dygnet runt. De har center i sju städer som ger stöd och rådgivning till personer som vill lämna prostitution. De arbetar i multidisciplinära team bestående av socialarbetare, psykologer, utbildningsansvariga och advokater som gemensamt ger ett individualiserat rehabiliteringsstöd bestående av hälso- och sjukvård, juridiskt, socialt och ekonomiskt stöd.

I programmet erbjuds också skyddat boende i form av korttidsboende med stöd dygnet runt. Vidare erbjuds insatser som utbildning och fritidsaktiviteter. Den som får skydd och stöd inom programmet måste också bestämma sig för om hen vill ingå i en rättsprocess eller inte. Detta påverkar den legala statusen i landet, då stödet är kopplat till reflektionsperioden. Det finns sedan två vägar att gå; frivilligt återvändande eller att stanna i landet, och då kan det behövas stöd i att exempelvis söka asyl.

APRAMP tar även emot barn som förmodas vara offer för människohandel, men i nära samarbete med den statliga barnavården. Det finns dock inget specifikt program för barn, därför har APRAMP tillsammans med Åklagarmyndigheten initierat ett stöd-system som beviljar minderåriga offer en förmyndare.

⁸² Uppgifter från CAP International.

⁸³ Uppgifter från APRAMP i Spanien.

De stödinsatser som ges är psykologiskt stöd, inklusive trauma-behandling, till alla som deltar i programmet. Både individuellt stöd och gruppssessioner erbjuds, samt olika workshops och stödgrupper. Utbildning är sedan det första steget mot en alternativ sysselsättning och försörjning, tillsammans med rehabilitering och återintegrering i samhället. Praktik och utbildning är en viktig del i programmet. Alla deltagare har tillgång till arbetsträning under ett års tid för att förbereda deltagarna inför arbetslivet. Det kan handla om språkträning, praktik eller yrkesutbildning. Även efter det att deltagaren har fått en egen försörjning behöver det långsiktiga sociala stödet finnas kvar. Det tar tid att bygga upp en ny tillvaro och risken att återigen hamna i exploatering är stor. En stödperson kan därför behövas. Organisationen erbjuder även vid behov träningslägenheter innan deltagaren fullt ut kan klara sig själv. Det sista steget i programmet är en period av ”tillsyn”, där APRAMP går in med stöd vid behov.

6.2.7 Belgien

I Belgien är prostitution laglig men oreglerad. Kommunerna har dock fortfarande rätt att reglera prostitution inom sina respektive områden där frågor om allmän ordning uppstår. Bordeller och tredje parts aktiviteter (såsom koppleri, hallickverksamhet och reklam i prostitutionssyfte) är förbjudna, men efter en lagreform 1995 så kan vinster från prostitution delvis tillåtas. Till exempel finns det kommuner som tillåter bordeller, red light-distrikt och andra former av organiserad prostitution. Förhållandena ser väldigt olika ut på kommunal nivå och lokala myndigheter reglerar prostitution på många olika sätt.⁸⁴

1994 antog Belgien en nationell policy för att bekämpa människohandel som innehöll ett samordnat tillvägagångssätt mellan rättsväsende, brottsbekämpande myndigheter, socialtjänst och civilsamhälle.⁸⁵

Tre olika supportcenter har godkänts av den belgiska regeringen för att hjälpa offer för människohandel, dessa drivs av organisationerna Payoke, PAG-ASA och Sürya.

⁸⁴ Di Nicola, A., *The differing EU Member States' regulations on prostitution and their cross-border implications on women's rights*, Europaparlamentet, Generaldirektoratet för unionens interna politik, Utredningsavdelningen för medborgerliga rättigheter och konstitutionella frågor, 27 juli 2021, s. 12 f.

⁸⁵ <https://www.payoke.be/en/about-us/history/> (hämtat 2023-03-07).

Payoke är en specialiserad lågtröskelverksamhet som erbjuder individuellt anpassat stöd samt betänketid om 45 dagar. Under dessa 45 dagar erbjuds skyddat boende och boendestöd vid behov. Andra insatser som erbjuds är psykosocialt, praktiskt och juridiskt stöd. *Payoke* erbjuder ett program som pågår i två till tre år och är utformat för att stödja offret från identifiering till slutet av det rättsliga förfarandet och en hållbar social och ekonomisk situation. Varje vägledningsspår utvecklas tillsammans med offret och utifrån offrets individuella önskemål och behov. Om en person bestämmer sig för att gå med i programmet upprättas en individuell plan. I programmet erbjuds stöd i form av boende, utbildning och yrkesplanering. Andra insatser som erbjuds är psykosocialt och praktiskt stöd med exempelvis ansökan om uppehållstillstånd, arbetstillstånd och resehandlingar, kontakt med sjukvård och socialtjänst och juridisk rådgivning. *Payoke* har ett nära samarbete med International Organization for Migration (IOM) gällande återvändande för den som vill och kan återvända till sitt hemland.⁸⁶

PAG-ASA arbetar på liknande sätt som *Payoke* och tillhandahåller individanpassat holistiskt skydd och stöd till offer för människohandel i form av juridiskt, praktiskt och psykosocialt stöd samt skyddat boende. De lyfter fram det praktiska stödet som viktigt eftersom det möjliggör tillgång till tjänster som är nödvändiga för integration, såsom sjukvård, yrkes- och språkutbildning, samt arbetsmarknadsinsatser. Boende är en viktig del, men det är ofta svårt att själv hitta en bostadslösning. *PAG-ASA* har därför tre insatser; övergångslägenheter med praktisk hjälp under maximalt 18 månader, bostadscoach som praktiskt stödjer personer i att hitta eget boende samt en fond som erbjuder räntefria lån till personer som inte har tillräckliga resurser för att flytta till ett eget boende.⁸⁷

Sürya har liknande upplägg som de övriga två för att möjliggöra integrering i samhället för offer för människohandel eller återintegrering i hemlandet. De har en stödtelefon öppen dygnet runt dit både utsatta och yrkesverksamma kan ringa.⁸⁸

⁸⁶ <https://www.payoke.be/en/the-payoke-way/> (hämtat 2023-03-08).

⁸⁷ <https://pag-asa.be/support-to-victims> (hämtat 2023-03-10).

⁸⁸ <https://asblsurya.org/fr/nos-missions/> (hämtat 2023-03-13).

6.2.8 Israel

Israel införde sin sexköpslagstiftning i juli 2020 som en del i arbetet med att förebygga och bekämpa människohandel för sexuella ändamål. Syftet med lagen är att minska prostitution genom att förbjuda sexköp i kombination med åtgärder för utbildning och information till allmänheten samt utvidgning av behandling och rehabilitering för personer utsatta för prostitution. Regeringen tilldelade betydande medel för att hjälpa dem som vill lämna prostitution och ge ett brett utbud av insatser såsom traumainformerad vård och praktisk hjälp med att lämna prostitution.⁸⁹

Justitiedepartementet ansvarar för arbetet mot prostitution och människohandel, och för ett implementeringsteam med helhetsansvar för alla program som sedan olika departement i sin tur ansvarar för. Justitiedepartementet koordinerar även budgeten för åtgärderna med anknytning till den nya lagen och följer upp vad som kan göras mer, om det behövs fler program, om fler departement behöver vara inblandade, hur programmen fungerar och hur de kan modifieras om de inte verkar framgångsrika. Programmen utvecklas kontinuerligt.⁹⁰

Lagstiftningen gäller tillfälligt i fem år på grund av att det fanns olika åsikter i arbetet som ledde fram till lagen. Många trodde att lagstiftningen skulle skada offer mer än hjälpa dem. Därför bestämdes att forskning skulle följa lagstiftningen redan från början. Forskningen är bred och följer bland annat kvinnorna som får stöd och poliser som jobbar med tillämpning av lagstiftningen. En utvärdering ska lämnas senast ett år innan den tillfälliga lagen upphör att gälla. Därefter kommer det israeliska parlamentet att utvärdera om lagen ska behållas eller ändras.⁹¹

Exitprogram för offer för människohandel

Rätten till stöd och hjälp för människohandelsoffer är inte avhängigt att personen deltar i en rättsprocess. Det finns fem statliga program för människohandelsoffer som inkluderar skyddat boende för kvinnor, center för män (stängdes 2019 och ska ersättas av ytterligare familjelägenheter), familjelägenheter, träningslägenheter för män

⁸⁹ https://www.gov.il/en/departments/office_of_the_anti_trafficking_coordinator/govil-landing-page (hämtat 2023-03-07).

⁹⁰ Uppgifter från Justitie-, Social- och Hälsodepartementet i Israel.

⁹¹ A.a.

och ett nationellt dagcenter. Samtliga program erbjuder psykosocialt och medicinskt stöd och hjälp, samt hjälp med att hitta arbete. Offren har också rätt till juridiskt stöd vid civil- och asylrättsliga mål. Alla offer har rätt till arbetstillstånd under ett år. De personer som deltar i rättsprocess får också tillfälligt uppehållstillstånd som bevisperson. Den årliga statliga budgeten för de olika boendeprogrammen uppgår till cirka 25 miljoner kronor (2,252,238 USD). Inom varje program/boende arbetar, förutom koordinator och administrativ personal, socialarbetare, instruktörer och familjehandlare. Till centren finns även kopplat läkare och psykolog. På vissa av centren finns även tolkar eller personal som pratar det språk som många av de boende pratar. De boenden och center som tar emot barn har även socialsekreterare med särskild barnkompetens anställda.

Exitprogram för personer utsatta för prostitution

Det finns flera program för både vuxna och barn utsatta i prostitution och sexuell exploatering som Socialdepartementet ansvarar för. Programmen är breda och erbjuder olika insatser för stöd och hjälp att lämna prostitution och exploatering. Likt Danmark har Israel utvecklat mobila kliniker där personer anonymt och utan kostnad kan testa sig. Skälet till att klinikerna inrättades var att man såg en ökning av sexuellt överförbara sjukdomar och därför såg ett behov av att kunna erbjuda medicinsk vård där de utsatta finns. Personer som inte har legal status i landet har heller inte tillgång till den ordinarie sjukvården och den är inte heller anonym. På de mobila klinikerna finns både medicinsk personal och socialarbetare. När det gäller klinikernas sociala arbete ingår överlevare i teamen, vilket ses som väldigt viktigt då de lättare kan identifiera utsatta och skapa förtroende hos de personer som erbjuds hjälp genom de mobila klinikerna.⁹²

Programmen för barn och unga vuxna täcker hela landet geografiskt, avser åldrarna 13–25 år och finns i tre modeller – begränsad, utökad och dygnet runt. Till det begränsade programmet, som finns i sex städer, får flickor och unga kvinnor komma tre gånger per vecka och träffa socialarbetare, de kan även äta och sova där. Det finns också traumabehandling, studie- och yrkesvägledning. Det utökade programmet har center i fem städer och är öppet fem dagar i veckan. Det

⁹² Uppgifter från Justitie-, Social- och Hälsodepartementet i Israel.

mest omfattande programmet har center i två städer som är öppna dygnet runt för ungdomar i åldrarna 13–21 år oavsett könstillhörighet. Där kan en ungdom bo i upp till 4 månader och få mat och husrum, information om sina rättigheter, hjälp med ekonomi, idkort och stöd gällande sin livssituation. Det finns uppsökande team som söker upp ungdomar fysiskt och på nätet och försöker motivera dem att komma till centret. Teamen jobbar tillsammans med polisen för att hitta ungdomarna. Det tar tid och är svårt att motivera de unga att ta emot hjälp. Ungdomar som hittas på nätet får ett meddelande om ungdomsprogrammen. Ofta ignoreras dessa av ungdomarna, men det gör ändå att de vet vart de kan vända sig om de senare vill ha hjälp. Sammantaget hjälpte programmen 723 barn och unga vuxna under 2022.⁹³

I tre städer finns center som drivs tillsammans med kommunerna och är avsedda för kvinnor i prostitution. De innefattar akutboende, vandrarhem som en långsiktig lösning utanför hemmet som inkluderar integration i ett intensivt behandlingsprogram samt ett dagcenter som tillhandahåller tjänster som gruppterapi och arbetsträning. Det finns även ett särskilt center för transpersoner. Programmet inkluderar ett rikstäckande hjälp- och rådgivningssystem av socialarbetare direkt till målgruppen eller till yrkesverksamma som söker råd och stöd kring att bemöta transpersoners behov på ett adekvat sätt. Ytterligare ett center för transkvinnor som inkluderar akutboende och övergångslägenheter öppnade under 2022.

Det finns inga krav för att få komma till dessa center men personalen försöker motivera personerna att ta emot behandling och andra insatser som kan hjälpa dem att förändra sina liv. En nyckel är att se de många olika behoven och att utveckla flera olika program för att matcha de många olika behov som finns. Till exempel finns det ett särskilt program för mammor med barn som även fokuserar på att stödja barnen. Det finns också ett nytt program som riktar sig till personer utan legal status som befinner sig i prostitution. Ett särskilt program för män finns med ett dag- och kvällscenter, vandrarhem och träningslägenhet. Alla program ligger under departementen för hälsa och välfärd. Programmen drivs av civilsamhällesorganisationer men finansieras av staten. Den årliga statliga budgeten för de olika

⁹³ Uppgifter från Justitie-, Social- och Hälsodepartementet i Israel.

programmen under den tillfälliga lagen uppgår till cirka 90 miljoner kronor (8,724,400 USD).⁹⁴

6.3 Exempel på andra målgrupper med liknande behov

6.3.1 Våld i nära relation

Socialtjänstens ansvar för personer som är utsatta för våld i nära relationer lyfts fram i 5 kap. 11 § SoL (brottsofferparagrafen). I Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (HSLF-FS 2022:39) om våld i nära relationer, i den kompletterande handboken *Våld i nära relationer – Handbok för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården* samt i meddelandebladet *Nya bestämmelser om förebyggande av våld i nära relationer och om barnfridsbrott*, finns bestämmelser och stöd för socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete med barn och vuxna som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp av närstående samt barn som har bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående. Det finns således tydliga riktlinjer och vägledning på nationell nivå till yrkesverksamma för hur personer utsatta för våld i nära relationer kan erbjudas stöd och hjälp samt hur sådan våldsutsatthet kan förebyggas. Dock finns inget specifikt program för att hjälpa personer att lämna en våldsamt relation. Ett behov av att inrätta så kallade lämnaprogram har lyfts fram av bland annat Polismyndigheten och från vissa politiska partier.

6.3.2 Hedersrelaterat våld och förtryck

Den 1 oktober 2022 inrättades Nationellt centrum mot hedersrelaterat våld och förtryck (NCH) vid Länsstyrelsen Östergötland. Länsstyrelsen Östergötland har sedan 2005 haft flera uppdrag från regeringen att förebygga och motverka hedersrelaterat våld och förtryck. Syftet med att inrätta ett permanent centrum var att stärka det långsiktiga, strategiska och sektorsövergripande arbetet inom området. Centrumet ska bidra till strategiskt, förebyggande och kunskapsbaserat arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck på natio-

⁹⁴ Enligt dokument skickat från israeliska Justitiedepartementet. *Services and Exit Programs for Victims of TIP and People in Prostitution in Israel: An Overview.*

nell, regional och lokal nivå. Centrumet ska bland annat stödja kommuner och regioner i deras arbete med att införa, följa upp och utvärdera arbetssätt och metoder för stödet till utsatta. Det ska också regelbundet undersöka omfattningen av hedersrelaterat våld och förtryck i Sverige och utvecklingen av samhällets insatser på området. En ytterligare uppgift är att samla och sprida kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck baserad på forskning och beprövad erfarenhet. Ett annat ansvarsområde är att säkerställa att det finns en särskild nationell funktion dit enskilda som är utsatta eller riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck kan vända sig för råd och vägledning på generell nivå.⁹⁵

Länsstyrelserna och nuvarande NCH har sedan 2018 haft regeringens uppdrag att stödja utvecklingen av regionala, kommun- och myndighetsgemensamma resurscentra för barn, unga och vuxna som är utsatta eller riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck. Det övergripande målet är att alla barn, unga och vuxna som är eller riskerar att bli utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck ska ha jämlik tillgång till specialiserat och anpassat stöd och hjälp oavsett vistelseort. Syftet är att aktörer såsom kommun, region samt polis och åklagare ska samverka för att erbjuda anpassat och specialiserat stöd till utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck. Sådan verksamhet kan innebära samlokalisering av socialtjänst, hälso- och sjukvård samt polis med flerspråkig kompetens för att underlätta stöd och skydd, inklusive för personer som medverkar i brottsutredningar.⁹⁶

Uppdraget började med fyra pilotlän (Gävleborg, Kronoberg, Norrbotten och Västra Götaland) år 2018–2020, för att kompletteras med ytterligare fyra län (Dalarna, Skåne, Västernorrland och Västmanland) under 2021. Medel tilldelades dessa län genom Länsstyrelsen Östergötland och det togs nationellt fram policydokument om vad som skulle vara minsta gemensamma nämnare för sådana resurscentrum.⁹⁷

Till satsningen knöts redan från 2018 uppföljande forskning som löpande följt och analyserat processerna med att utveckla regionala resurscentra. Forskningen visade bland annat att den specialiserade verksamheten, fyller en kunskapslucka kring hedersrelaterat våld

⁹⁵ SFS 2022:1345. *Förordning om nationellt centrum mot hedersrelaterat våld och förtryck.*

⁹⁶ <https://www.hedersfortryck.se/om-oss/resurscentra/> (hämtat 2023-08-08).

⁹⁷ Uppgifter från Länsstyrelsen Västra Götaland.

och förtryck i pilotlänen och fungerar som en samlande kraft för länens arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck, vilket också har fört fram frågan i relation till övrigt arbete mot våld i nära relation. Verksamheten har bidragit till att barn och unga fått stöd och skydd. Verksamheten har fått en legitimerande funktion i beredning av beslut om insatser i ärenden och skapar även trygghet för yrkesverksamma som känner osäkerhet vid bedömning av dessa ärenden. Den har vidare gett möjlighet att från nationellt håll få insyn i regionalt arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck. Några svagheter som nämns i följeforskningen är att resurscentraverksamheten inte varit fullt så synlig för vissa aktörer som man hade önskat, exempelvis hälso- och sjukvården, att målgruppsavgränsningen till åldersspannet 13–26 år gör att man missar många i målgruppen vuxna, att finansieringen varit kortsiktig samt att pilotlänen haft olika sätt att organisera och driva sitt arbete, vilket försvårar jämförelser och erfarenhetsutbyte.⁹⁸

Enligt uppgift från NCH finns det en tydlig styrka i den regionala och lokala samverkan och i att professioner sitter samlat och har tillgång till varandra. Genom ett resurscentrum skapas en tydlig struktur, där rutiner och strukturer formaliseras för att undvika att ärenden hanteras felaktigt. Länsstyrelserna är numera tydligt uttalat projektledare för resurscentrumen, och arbetet är nu mer formaliserat. Medel tilldelas numera länsstyrelserna via NCH och fördelas sedan vidare till de avtalade kommunerna. Länsstyrelserna ansvarar för rapporteringen tillbaka till nationell nivå.⁹⁹

6.3.3 Avhopparverksamhet

Kriminalvården, Polismyndigheten, Statens institutionsstyrelse och Socialstyrelsen gavs i januari 2020 i uppdrag att gemensamt ta fram ett nationellt avhopparprogram som skulle bidra till att förstärka samhällets stöd till individer som vill lämna kriminella eller våldsbejakande extremistiska miljöer och grupperingar (Ju2019/02027). Uppdraget beslutades inom ramen för regeringens 34-punktsprogram mot gängkriminalitet och slutredovisades den 1 mars 2021 (Ju2021/00925).

⁹⁸ Länsstyrelsen Östergötland (2021). *Slutrapport 2020 – Regionala resurscentra för våldsutsatta med särskilt fokus på hedersrelaterat våld och förtryck*, s. 34 f.

⁹⁹ Uppgifter från Länsstyrelsen Västra Götaland.

Regeringen gav sedan samma myndigheter ytterligare ett uppdrag, i september 2021, att förstärka och utveckla arbetet med stöd till avhoppare från kriminella, våldsbejakande extremistiska och hedersrelaterade miljöer i hela landet (Ju2021/03331). Regeringen beslutade samtidigt att ge en utredare i uppdrag att bistå och stödja myndigheterna i deras arbete med detta uppdrag (Ju2021/03348). Uppdraget till myndigheterna ska slutredovisas genom en slutrapport senast i februari 2024.

Utredarens arbete slutredovisades i september 2022.¹⁰⁰ Utredaren kom fram till att det inte var rimligt eller möjligt med någon omfattande rollförändring mellan stat och kommun, eller att bygga upp ett program där de statliga aktörerna ska tillhandahålla stöd- och hjälpinsatser, som i huvudsak finns i de kommunala verksamheterna, till enskilda individer. I stället ansåg utredaren att ett nationellt exitprogram kunde skapas genom samordning av myndigheters och kommuners arbete som innebär att avhoppare i landet får mer enhetliga och likvärdiga bedömningar och insatser. Utredaren kom fram till att socialtjänsterna även fortsättningsvis ska tillhandahålla stöd- och hjälpinsatser till enskilda individer, medan de statliga myndigheterna ska bidra till att utveckla och sprida bästa tillgängliga kunskap samt stödja och utveckla socialtjänsternas och myndigheternas verksamheter. Utredaren ansåg vidare att ett aktivt uppsökande arbete bör utgå från att på lokal och strategisk nivå identifiera individer som är eller kan bli motiverade att hoppa av.¹⁰¹ Utredaren föreslog också att en utredning ska tillsättas för att se över om det behövs någon reglering av externa aktörer som utför avhopparsinsatser och som anlitas av kommunernas socialtjänster.¹⁰²

Uppdragen har lett fram till att Polismyndigheten från och med den 1 oktober 2022 ansvarar för samordningen av det myndighetsgemensamma arbetet med avhopparverksamhet och inom ramen för detta uppdrag fördelar medel till stödinsatser för avhoppare. Inom uppdragen har också en särskild gemensam definition av vad en avhoppare är tagits fram: Med en avhoppare avses en individ som valt att lämna organiserad brottslighet och som bedöms vara i behov av samhällets stöd och skydd för att fullfölja detta. I en kommentar till

¹⁰⁰ Justitiedepartementet (Ju 2021:D). *Slutredovisning av utredarens uppdrag att biträda Justitiedepartementet och myndigheterna i att förstärka och utveckla arbetet med stöd till avhoppare i landet.*

¹⁰¹ A.a., s. 6 f.

¹⁰² A.a., s. 46 ff.

definitionen har vidare angetts bland annat att en individ ska betraktas som avhoppare först när 1) stöd har beslutats och satts in, och 2) individen har accepterat samhällets villkor för avhoppet.¹⁰³ Definitionen innebär att även personer under 18 år inkluderas. Detta medför krav på de samverkande myndigheterna att barns rättigheter och behov omhändertas.¹⁰⁴ Polismyndigheten, Kriminalvården och Statens institutionsstyrelse har utvecklat arbetet med avhoppare inom respektive myndighet, i syfte att etablera en struktur för arbetet. Polismyndigheten har byggt en struktur med avhopparsamordning på respektive organisatorisk nivå (lokalpolisområde, polisregion och nationell nivå), tagit fram en handbok om avhopparverksamhet (om ansvar, behörigheter, befogenheter, hur arbetet bör drivas internt och i samverkan med socialtjänst och andra myndigheter) samt påbörjat implementering med informations- och utbildningsinsatser. Statens institutionsstyrelse håller på att ta fram och implementera ett myndighetsövergripande metodstöd för hur fler barn och ungdomar inom SiS ska få tillgång till avhopparverksamhet inklusive en processkarta för olika steg i arbetet och ett samtalsstöd med frågor att ställa och saker att tänka på under varje steg i processen. Kriminalvårdens regioner har fått i uppdrag att förbättra förutsättningarna för den externa samverkan i klientärenden med bland annat kommunernas socialtjänster, polisen och Arbetsförmedlingen. Socialstyrelsen ska stödja socialtjänsten med kunskaps- och metodstöd, medan kommunernas socialtjänster står för kärnverksamheten i arbetet och finansierar avhopparsinsatser. Detta kräver en tät samverkan mellan kommunerna och de statliga myndigheterna och en struktur för samverkan. Tretton referenskommuner med särskilt utsatta områden har valts ut för fortlöpande samverkan (även operativt), kunskaps- och erfarenhetsdelning. Lokalpolisområden och kommuner tar sedan tidigare fram samverkansöverenskommelser för gemensamma åtaganden i det brottsförebyggande arbetet, där även avhopparfrågan kan inkluderas där behov finns. Socialstyrelsen arbetar med att ta fram metodstöd för att identifiera och ge effektiva insatser till avhoppare, utifrån referenskommunernas erfarenheter. I detta arbete har avhopparpro-

¹⁰³ Justitiedepartementet (Ju 2021:D). *Slutredovisning av utredarens uppdrag att biträda Justitiedepartementet och myndigheterna i att förstärka och utveckla arbetet med stöd till avhoppare i landet*, s. 46.

¹⁰⁴ Polisen, Nationella operativa avdelningen (2023). *Delredovisning 2 Av Polismyndighetens, Kriminalvårdens, Statens institutionsstyrelses och Socialstyrelsens uppdrag att förstärka och utveckla arbete med stöd till avhoppare i landet (JU2021/03331)*, s. 7.

cessen kartlagts och centrala utvecklingsområden identifierats, bland annat behov av förbättrad samverkan med regionerna och ökad tillgång till psykiatri. Metodstöd kommer även att utgå från vetenskaplig grund där SBU:s kommande (i december 2023) systematiska översikt om Insatser för att förebygga och minska gängrelaterad kriminalitet bland barn och unga vuxna (Dnr SBU2022/20) kommer att utgöra ett underlag. Socialstyrelsen har även inlett ett arbete, i samverkan med referenskommunerna, att ta fram en modell för individbaserad systematisk uppföljning för avhoppärenden, för att möjliggöra för kommande uppdrag till Brå att utvärdera arbetet med avhoppare. En webbplats för avhopparverksamhet har etablerats på polisens hemsida, med kontaktuppgifter för kommuner och andra externa aktörer samt avhoppare och anhöriga som behöver komma i kontakt med polisens och kommunernas avhopparverksamheter. Där finns också information till kommuner som vill ansöka om statliga medel till avhoppärenden. Webbplatsen ska utgöra en central plats för att nå ut med information om avhopparverksamhet, metod- och kunskapsstöd, exempel på hur avhopparverksamhet kan inkluderas i de lokala samverkansöverenskommelserna med mera. Den innehåller även länkar till de övriga samverkande statliga myndigheternas egna hemsidor för eventuell ytterligare information. En grupp av kommunikatörer från respektive myndighet har satts samman för samordnad kommunikation via webbplatsen samt i andra sammanhang. Polismyndigheten har reviderat villkoren för utbetalning av statliga medel och redovisningskrav, för att i högre grad säkerställa att medel fördelas till den målgrupp som avses i arbetet med avhoppare och att avtal träffas med seriösa externa aktörer.¹⁰⁵

För att kunna beviljas medel för individärenden krävs att individen uppfyller definitionen av ”avhoppare” och även uppfyller krav på att 1) vara motiverad, 2) ha samtyckt till informationsutbyte mellan myndigheter, 3) ha skrivit under ett formulär där förutsättningarna anges, och 4) inte vara en bevisperson. Utöver detta krävs att kommunens socialtjänst har fattat beslut om stödinsatser för individen och att den sökande kommunen har kontakt med regional eller

¹⁰⁵ Polismyndigheten, Nationella operativa avdelningen (2023). *Delredovisning 2 Av Polismyndighetens, Kriminalvårdens, Statens institutionsstyrelses och Socialstyrelsens uppdrag att förstärka och utveckla arbete med stöd till avhoppare i landet (JU2021/03331)*.

lokal avhopparsamordnare vid Polismyndigheten som bifogar ett utlåtande till ansökan för att medel ska kunna beviljas.¹⁰⁶

Vid Polismyndigheten finns en nationell samordningsfunktion som har i uppdrag att administrera de tilldelade bidragsmedlen. Ansökningarna bereds i myndighetens brottsoffer- och personsäkerhetsråd. Avdelningschefen vid nationella operativa avdelningen eller den som uppdraget har delegerats till fattar beslut om fördelning. Information om möjligheten att ansöka om statliga medel finns på Polismyndighetens webbplats och har under 2022 även skickats ut till kommunerna via Socialstyrelsen. Kommuner som ansöker om statliga medel ska använda medlen som stöd i enskilda avhopparsärenden. Medlen får fördelas till etablerade externa organisationer om kommunen väljer att ta hjälp av sådana. Ansökan ska bland annat innehålla förslag på individuell handlingsplan som ska omfatta vård- och stödtjänster som utförs av externa organisationer. Under 2022 betalades totalt ut drygt 58 miljoner kronor till kommuner för att stödja avhoppare att lämna organiserad brottslighet. Totalt hanterades 124 ansökningar om bidrag till avhopparsverksamhet, varav 113 ansökningar beviljades. De beviljade medlen har använts till individ- och behovsanpassade insatser för personer som vill förändra sitt kriminella leverne, exempelvis behandlingsprogram med fokus att bryta kriminella tankemönster, missbruksbehandling, individuell coaching för att behålla motivation och träna på sociala situationer, psykologiska utredningar och behandlingar, andra insatser för att förbättra psykisk och fysisk hälsa. En del av bidragen har använts till insatser för att återintegrera individen i samhället genom olika sysselsättningsåtgärder, stöd för att bilda nya nätverk och stöd till boendekostnader. Åtgärderna har varit skraddarsydda för den enskilde avhopparen.¹⁰⁷

Enligt regleringsbrevet för 2023 får myndigheten använda samma belopp som för 2022 (högst 72 500 000 kronor) för bidrag till kommuner, myndigheter och andra organisationer som hjälper personer att lämna ett liv i kriminalitet (avhopparsverksamhet) och för kostnader med anledning av beslut avseende uppdrag om att förstärka och utveckla arbetet med stöd till avhoppare, högst 10 000 000 kronor för sistnämnda kostnader.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Polismyndigheten, Nationella operativa avdelningen (2023). *Redovisning av statliga medel till avhopparsverksamhet*, (Dnr: A077.218/2023 Saknr: 902), s. 6 f.

¹⁰⁷ A.a., s. 8 f.

¹⁰⁸ Regeringsbeslut 2022-12-22, Regleringsbrev för budgetåret 2023 avseende Polismyndigheten, (Ju2022/03704 (delvis), Ju2022/026161, Ju2022/00481).

I slutredovisningen redovisas vidare att kostnaden för de mest kostsamma avhopparna bedöms kunna uppgå till cirka 1–1,5 mkr per individ och år. Det finansiella stöd som Polismyndigheten kan dela ut kan endast till viss del ersätta de kostnader som kommunerna har för avhopparverksamheterna.¹⁰⁹

I början av 2023 startade ett samarbete mellan storstadskommunernas olika verksamheter för avhoppare där Stockholm, Göteborg och Malmö ska samarbeta. Tanken är att kriminella individer genom att byta kommun ska ha lättare att bryta en destruktiv kriminell livsstil. Pilotprojektet ska prövas under ett års tid, därefter ska en utvärdering göras.¹¹⁰

6.3.4 Samverkansformer för att förebygga att barn och unga begår brott

SIG (Sociala insatsgrupper) och SSPF (skola, socialtjänst, polis, fritid) är båda samverkansformer för att förebygga att barn och unga begår brott. SIG utvecklades för att stötta unga med hög risk för att begå brott att lämna en kriminell livsstil. Här samverkar i grunden socialtjänst, polis och skola. SSPF utvecklades för att upptäcka ungdomar i risk att begå brott eller med en begynnande kriminalitet. Här samverkar skola, socialtjänst, polis och fritidssektor.

Sociala insatsgrupper (SIG) är en arbetsform för operativ samverkan kring barn och unga vuxna med hög risk för fortsatt kriminalitet och annat allvarligt normbrytande beteende. En utgångspunkt för att starta SIG är att det finns ett stort behov av samverkan mellan exempelvis skola/elefhälsa, socialtjänst, polis, psykiatri, fritid, hemmet och eventuellt habilitering med flera. Socialtjänsten och polisen finns alltid med. Kärnan i SIG är insatser och samordnat stöd från viktiga aktörer i syfte att motverka att den unge återfaller i brott. Genom att den unge och/eller vårdnadshavare samtycker till att de medverkande aktörerna får dela uppgifter om den unge har alla inblandade samma kunskap. Detta ökar förutsättningarna för att kunna ge rätt stöd i rätt tid.

¹⁰⁹ Justitiedepartementet (Ju 2021:D). *Slutredovisning av utredarens uppdrag att biträda Justitiedepartementet och myndigheterna i att förstärka och utveckla arbetet med stöd till avhoppare i landet*, s. 50.

¹¹⁰ <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/stockholm/storstadskommuner-byter-avhoppare-fran-kriminella-natverk> (hämtat 2023-08-08).

Modellen med Sociala insatsgrupper (SIG) för unga på väg in i kriminalitet har inte genomförts genom särskild lagstiftning, utan utvecklats efter förslag i SOU 2010:15.¹¹¹ Modellen prövades först i pilotprojekt i tolv kommuner. Arbetssättet har därefter spridits och är numera en etablerad del av socialtjänstens arbete. År 2021 tillämpades det i 109 av landets kommuner. Arbete i SIG bedrivs på olika sätt i olika kommuner. En vägledning för modellen har tagits fram på uppdrag av Brå och ett material har, i samarbete mellan flera olika myndigheter, tagits fram riktat till verksamheter som planerar att starta SIG eller utveckla ett pågående arbete med SIG.¹¹²

Målgruppen för SIG (ålder och andra kriterier) kan variera liksom de deltagande myndigheterna och övriga aktörer. För varje ung person som blir föremål för SIG skapas en unik SIG-grupp som utgår från den unges behov. Enligt strukturen för denna samverkan ingår olika grupper och funktioner på olika nivåer; styrgrupp, beredningsgrupp, den operativa gruppen och samordnare.

Samordnaren är en person som ingår i eller har kontakt med alla de grupper som beskrivits ovan. Ofta finns det flera samordnare i en kommun eftersom varje ung person har sin egen SIG. I många fall är samordnaren också en viktig kontaktperson för den unge och föräldrarna. Samordnaren behöver ha både mandat och de inblandades förtroende för att kunna samordna, följa upp och justera det individuella SIG-arbetet, allt ifrån aktualisering till avslut. Samordnaren sammankallar till nätverksmöten och håller ihop arbete, knyter berörda aktörer till de sociala insatsgrupperna, bereder ärenden, deltar i beredningsgruppens möten och upprättar åtgärdsplaner och ser till så att stöd och insatser anpassas löpande utifrån den unges aktuella situation och behov. I vissa kommuner får samordnaren även en så kallad lots- eller coachfunktion, som är en socialarbetare som kan fungera som stödperson för den unge.

Socialstyrelsen har efter uppdrag från regeringen utvärderat arbetet med sociala insatsgrupper. I utvärderingen anges att arbetet med sociala insatsgrupper enligt professionellas uppfattning, skapat biffekter i lokala verksamheter. Förekomsten av stuprör inom och mellan myndigheter och organisationer har synliggjorts liksom en

¹¹¹ SOU 2010:15. *Kriminella grupperingar – motverka rekrytering och underlätta avhopp.*

¹¹² Socialstyrelsen, Polisen, Brå, Skolverket, MUCF, SKR (2022). *SIG – Samverkan i sociala insatsgrupper*. Se om utveckling och utvärdering av modellen även <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikkelkatalog/kunskapsstod/2016-2-17.pdf>.

tröghet i beslutsfattande när det gäller arbete med personer som har begått brott. Vidare menar professionella att kunskapen om de deltagande myndigheternas organisationer, områden och regelverk inom ramen för arbetet med sociala insatsgrupper, har ökat, liksom kunskapen om kriminalitet. En annan bieffekt av arbetet med sociala insatsgrupper är att strukturella hinder för att lämna en kriminell livsstil har uppmärksamrats. Utvärderingen belyser att det är de som arbetar med programmet i samspel med programmets deltagare som genererar programmets effekter. Relationsskapande, möte mellan kontaktpersonen och deltagaren, synen på deltagarna som medverkande aktörer i stället som ”föremål för arbetet” samt hur tiden mellan mötena organiseras är avgörande för att programmet fungerar och leder till önskade effekter.¹¹³

6.3.5 Finansiella samordningsförbund

Den 1 januari 2004 trädde lagen om finansiell samordning av rehabiliteringsinsatser i kraft (Finsam). Lagen gör det möjligt för Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, kommun och region att samverka finansiellt genom att bilda samordningsförbund. I samordningsförbundet beslutar de fyra aktörerna hur samarbetet ska utformas utifrån lokala förutsättningar och behov. Ett samordningsförbund kan ses som en struktur för att få samverka mellan myndigheterna att fungera över tid. Det innebär att verksamheten inte enbart bedrivs i form av tillfälliga projekt utan mer som en ordinarie samverkanverksamhet.

Samordningsförbundens uppgift är i första hand att finansiera insatser för stöd och rehabilitering till personer som behöver hjälp till egen försörjning genom arbete eller utbildning. Insatserna syftar ofta till att samlokalisera, utveckla gemensamma metoder och individanpassa insatser så att man når en ökad effektivitet. Det är parterna som bedriver insatserna som individerna tar del av.¹¹⁴

Ett viktigt syfte med Finsam är att förhindra att personer med nedsatt funktions- och arbetsförmåga hamnar i en gråzon mellan myndigheterna. I stället får de ett samlat stöd, som utgår ifrån vars

¹¹³ Socialstyrelsen (2016). *Utvärdering av samverkansformen sociala insatsgrupper. Delredovisning av ett regeringsuppdrag*, och Socialstyrelsen (2017). *Utvärdering av sociala insatsgrupper – genomförande, utfall och effekter av arbetet på verksamhetsnivå*.

¹¹⁴ <https://www.finsam.se/om-finsam> (hämtat 2023-08-17).

och ens förutsättningar och behov. En annan positiv effekt av det nära samarbetet är att samhällets resurser för rehabilitering kan användas på ett kostnadseffektivt sätt.¹¹⁵

Staten står för hälften av finansieringen medan kommunerna respektive regionen står för en fjärdedel var. Försäkringskassan fördelar de statliga medlen till samordningsförbunden, men samråder med Arbetsförmedlingen på nationell nivå innan myndigheten fattar beslut om hur mycket medel som respektive förbund ska få. Den statliga tilldelningen av medel till samordningsförbunden har ökat över tid, från 83 miljoner 2005 till 339 miljoner kronor 2016. Därefter har den statliga tilldelningen legat kvar på samma nivå.

Det finns samordningsförbund i nästan hela landet. Konstruktionen gör det möjligt att anpassa verksamheten efter lokala förutsättningar och behov. Vid slutet av 2022 fanns det 75 samordningsförbund som totalt omfattade 273 av Sveriges 290 kommuner. Det innebär att 96 procent av Sveriges befolkning bor i en kommun som är medlem i ett samordningsförbund. Antalet förbund har minskat sedan 2010 men förbunden har blivit större (utökats med en eller flera kommuner eller ombildats genom sammanslagningar av förbund).¹¹⁶

Inspektionen för socialförsäkringen (ISF) har utvärderat samordningsförbunden på individnivå och fokuserat på de samordningsteam som ofta finns hos förbunden och är de som har det samlade och gemensamma ansvaret för individers samordnade rehabilitering. Teamen består oftast av representanter från de fyra parterna. Om inte samtliga parter är representerade kan teamen kontakta den specialistkompetens som behövs. Teamen gör en gemensam översyn och bedömning av individens status, går igenom individens journaler och behov, samt ger förslag på relevanta insatser. Ofta upprättar teamen en handlingsplan tillsammans med individen. Den vanligaste inriktningen för insatserna är rehabilitering till arbete eller utbildning. De syftar till att individen ska fortsätta arbeta eller börja studera. De kan bestå av exempelvis individuell coachning eller handledning, gruppaktiviteter, arbetsträning, arbetsprövning eller arbetspraktik. Andra vanliga insatser är förberedande insatser som syftar till att förbereda individerna för nästa steg på vägen till att återgå till arbete. De kan bestå av aktiverande och hälsostimulerande verksamhet där det ingår

¹¹⁵ <http://nnsfinsam.se/samordningsforbunden/samordningsforbunden.aspx> (hämtat 2023-08-17).

¹¹⁶ Inspektionen för socialförsäkringen (2023). *Samordnat stöd gör skillnad – En analys av effekterna av samordningsförbundens verksamhet på individnivå* (2023:2), s. 24.

motion och sociala aktiviteter. De kan även innehålla inslag av arbetsträning. Vanligast är att samverkan för individer sker i team med representanter för parterna. Alla parter i teamet får tillgång till samma information och tar gemensamt ansvar för att utforma stödet som den enskilde behöver. Individen måste lämna ett skriftligt samtycke för att parterna ska kunna dela information och journaler inom teamen.¹¹⁷

Sammantaget visar ISF:s utvärdering på positiva effekter för de individer som får ta del av samordnat stöd genom de teaminsatser som förbunden finansierar. Samtidigt visar utvärderingen att de individbaserade insatserna fortsätter att minska samtidigt som de strukturövergripande insatserna ökar. De statliga myndigheternas engagemang har också minskat. Under 2022 finansierade samordningsförbunden individriktade insatser för totalt cirka 21 400 deltagare. Det är en minskning sedan föregående år och näst intill en halvering sedan 2014. Det verkar därmed som att förbunden prioriterar de individriktade insatserna lägre än tidigare. En förklaring kan vara coronapandemin och att det därmed varit svårt att bedriva individriktade insatser. Men minskningen började flera år innan pandemin bröt ut. Samtidigt har de strukturövergripande insatserna ökat år för år.

Det är svårt att uppskatta hur stor samordningsförbundens målgrupp är och hur många individer det är som behöver samordnad rehabilitering. Det beror på att målgruppen är komplex och svår att fånga upp i registerdata. Tidigare uppskattningar tyder på att den kan innefatta 280 000–500 000 individer. Avsaknaden av heltäckande register över deltagare som får del av insatser gör verksamheten svår att följa upp och utvärdera.¹¹⁸

Nationella nätverket för samordningsförbund, NNS, är språkrör för samordningsförbunden i Sverige med rollen att stödja samordningsförbunden i deras utvecklingsarbete, vara ett forum för dialog, erfarenhetsutbyte, kunskapsspridning och gemensamt lärande. NNS och samordningsförbunden deltar också i det myndighetsgemensamma regeringsuppdraget tillsammans om ökad upptäckt av våld som sedan 2022 även innefattar prostitution och människohandel för sexuella ändamål.

¹¹⁷ Inspektionen för socialförsäkringen (2023). *Samordnat stöd gör skillnad – En analys av effekterna av samordningsförbundens verksamhet på individnivå* (2023:2), kap. 2.

¹¹⁸ Inspektionen för socialförsäkringen (2023). *Samordnat stöd gör skillnad – En analys av effekterna av samordningsförbundens verksamhet på individnivå* (2023:2), sammanfattningen.

7 Skydd, stöd, rehabilitering och vård i dag

En del av utredningens uppdrag är att kartlägga *dels* vilket skydd, stöd och vård som vuxna utsatta för prostitution och människohandel för sexuella ändamål erbjuds och tar del av samt att analysera eventuella hinder som finns för att ta del av stödet, *dels* att kartlägga vilket skydd, stöd, rehabilitering och vård som barn utsatta för sexuell exploatering och människohandel för sexuella ändamål erbjuds och tar del av samt att analysera eventuella hinder som finns för att ta del av det stöd de har rätt till. För att utföra denna del av uppdraget har vi genomfört ett stort antal möten med berörda myndigheter, verksamheter och organisationer som har uppdrag på området och/eller kommer i kontakt med målgrupperna i sin yrkesutövning, samt personer som själva varit utsatta eller som är anhöriga till unga personer som är eller varit utsatta för sexuell exploatering. Vilka kontakter vi har haft framgår av kapitel 2. Vi har också genomfört en enkätundersökning som skickats ut till samtliga kommuner och regioner. I detta kapitel beskriver vi vilket skydd och stöd samt vilken rehabilitering och vård som i dag, enligt den information vi inhämtat, erbjuds utsatta personer. Därefter följer ett avsnitt om vilka brister och hinder vi ser i det nuvarande stödet till vuxna och barn, utifrån forskning och tidigare undersökningar samt våra kontakter med olika aktörer. Avslutningsvis beskrivs kort vad som i våra kontakter har efterfrågats för att åtgärda olika brister.

7.1 Socialtjänstens ansvarsområde

Det är kommunen som har det yttersta ansvaret för att enskilda får det stöd och den hjälp de behöver. Socialnämnden är politiskt tillsatt och ansvarar för kommunens socialtjänst. Skyldigheten regleras i

socialtjänstlagen. Eftersom socialtjänstlagen är en ramlag kan arbetet se olika ut från kommun till kommun. Socialtjänsten utför arbetet på delegation av socialnämnden i respektive kommun. Arbetet mot prostitution och människohandel ser därför också olika ut i olika kommuner, men socialtjänsten har enligt lag ansvar för att ge stöd och hjälp till våldsutsatta kvinnor och män. Även barn som upplevt våld har rätt till hjälp. Se närmare om lagstiftningen i kapitel 4.

7.1.1 Sammanfattning av enkätsvar från kommunerna

Kommunenkäten skickades ut till samtliga 290 kommuner, samt till socialförvaltningarna i Göteborg och stadsdelsförvaltningarna i Stockholm. Totalt inkom 190 svar vilket motsvarar cirka 62 procent i svarsfrekvens. Enkäten innehöll frågor om kommunernas styrning på området mäns våld mot kvinnor i allmänhet och prostitution, människohandel och sexuell exploatering i synnerhet, om förebyggande och uppsökande arbete, rutiner för att fråga om utsatthet, uppfattning om förekomsten av utsatthet, tillgängligt stöd för utsatta, samverkan på området, utbildning till professionella samt utvecklingsarbete. Nedan följer en sammanfattning och analys av svaren.

Få kommuner inkluderar prostitution och människohandel i sina handlingsplaner om mäns våld mot kvinnor

Enkätsvaren visar att drygt 70 procent av kommunerna som besvarat enkäten har en handlingsplan gällande mäns våld mot kvinnor men att området prostitution och människohandel för sexuella ändamål ingår i mindre än en tredjedel av dessa handlingsplaner. Sexuell exploatering av barn under 18 år eller människohandel för sexuella ändamål avseende barn under 18 år ingår i ännu lägre grad (23 procent) i handlingsplanerna gällande mäns våld mot kvinnor.

Få kommuner bedriver ett förebyggande arbete

När det gäller förebyggande arbete framgår av enkätsvaren att cirka en fjärdedel av de kommuner som svarat bedriver uppsökande arbete och att endast 10 procent bedriver uppsökande arbete på nätet för att identifiera barn och unga i riskzonen att utsättas för eller som utsätts för sexuell exploatering. Det framgår också att uppsökande arbete bedrivs främst i de större kommunerna (invånarantal 70 000+).

Kommunerna tillfrågades också om de under det senaste året gett utbildning till skolelever som tar upp frågor om sexuell exploatering till elever i årskurs 4–6, 7–9, respektive gymnasiet. 23 procent svarade att de under det senaste året gett sådan utbildning till elever i årskurs 4–6, 64 procent att de gett sådan utbildning till elever i årskurs 7–9 och 40 procent att de gett sådan utbildning till elever i gymnasiet.

Kommuners rutiner för tidig upptäckt av våld inkluderar sällan frågor om sex mot ersättning och människohandel

I fråga om tidig upptäckt uppgav 71 procent av de svarande kommunerna att de hade en aktuell rutin för att fråga barn och unga om våldsutsatthet, men endast var fjärde av dessa inkluderade frågor om sex mot ersättning och endast knappt var femte inkluderade frågor om människohandel för sexuella ändamål. När det gäller vuxna uppgav 23 procent av de svarande kommunerna att de hade en rutin för att fråga vuxna om sex mot ersättning men endast 14 procent hade en rutin för att fråga om människohandel för sexuella ändamål.

Utredningens målgrupper uppmärksammas sällan av kommunerna

Kommunerna fick uppskatta hur ofta (aldrig, varje år, varje månad eller varje vecka) de kommer i kontakt med vuxna och barn som utsatts för sexuell exploatering av olika slag. Av de kommuner som svarade uppgav 92 procent att de sällan (mindre än varje månad) eller aldrig kommer i kontakt med barn och unga som utsatts för sexuell exploatering i form av sex mot ersättning eller människohandel för sexuella ändamål. 85 procent svarade att de sällan eller aldrig kommer

i kontakt med vuxna utsatta för prostitution eller människohandel för sexuella ändamål.

Majoriteten av kommunerna uppger att de kan erbjuda särskilda insatser

När det gäller tillgången till särskilda insatser (i kommunens egen regi eller som ges av annan utförare) för barn och unga som utsatts för sexuell exploatering i form av sex mot ersättning eller människohandel för sexuella ändamål, svarade runt 80 procent av kommunerna att de kunde förmedla kontakt till

- civilsamhällesorganisation eller andra aktörer med särskild sakkompetens (exempelvis tjejjour),
- specialiserad mottagning eller funktion inom hälso- och sjukvården (exempelvis enhet inom BUP som kan erbjuda traumabehandling),
- specialiserad enhet/grupp inom Polisen (exempelvis människohandelsgrupp), eller
- specialiserad mottagning eller funktion där samverkan sker mellan flera olika aktörer (exempelvis Barnahus eller Stödcentrum för unga brottsutsatta).

Cirka 70 procent av kommunerna svarade att de kan erbjuda placering i HVB-hem med särskild sakkompetens. Knappt hälften av kommunerna svarade att de kan erbjuda råd- och stödinsatser till barn och unga eller deras närstående med personal som har särskild sakkompetens, eller placering i familjehem med särskild sakkompetens. Cirka en tredjedel svarade att de kan erbjuda placering i särskilt boende med särskild sakkompetens. Cirka 10 procent svarade att de kan erbjuda kontaktperson eller kontaktfamilj med särskild sakkompetens. Drygt 20 procent svarade att de kan erbjuda annan särskild insats och angav exempelvis kontakt med regionkoordinator eller att tjänster köps in vid behov. De större kommunerna (invånarantal 70 000+) angav i större utsträckning än de mindre kommunerna att de har tillgång till olika typer av särskilda insatser för målgruppen.

När det gäller möjligheten att erbjuda särskilda insatser för vuxna utsatta för prostitution eller människohandel för sexuella ändamål, svarade drygt 80 procent av kommunerna att de kan erbjuda insatser i egen regi eller av annan utförare i form av förmedling av kontakt till

- civilsamhällesorganisation eller andra aktörer med särskild sakkompetens (exempelvis kvinnojour),
- specialiserad mottagning inom hälso- och sjukvården (exempelvis enhet inom vuxenpsykiatri som kan erbjuda traumabehandling), eller
- specialiserad enhet eller grupp inom Polisen (exempelvis människohandelsgrupp).

77 procent svarade att de kan erbjuda placering i skyddat boende med sakkompetens och 61 procent att de kan erbjuda stöd i föräldrarollen. Drygt hälften svarade att de kan erbjuda råd- och stödsatser av personal med särskild sakkompetens eller förmedla kontakt till specialiserad mottagning eller funktion där insatser ges i samverkan mellan flera aktörer (exempelvis Mikamottagning). 16 procent svarade att de kan erbjuda andra särskilda insatser och gav som exempel kontakt med regionkoordinator eller att externa tjänster anlitas vid behov. Även när det gäller vuxna svarade de större kommunerna (invånarantal 70 000+) i större utsträckning än de mindre kommunerna att de har tillgång till olika typer av särskilda insatser för målgruppen.

Få kommuner har upparbetad samverkan gällande sexuell exploatering av barn

Knappt en fjärdedel av de kommuner som svarade på enkäten angav att de har en aktuell samverkansöverenskommelse eller motsvarande samverkan med annan aktör som rör området sexuell exploatering av barn. Återigen svarade de större kommunerna (70 000+) att de har sådan samverkan i högre utsträckning (54 procent) än de mindre kommunerna. Kommunerna fick ange vilka aktörer de samverkar med. Runt 70 procent svarade att de samverkar med polisen och med hälso- och sjukvården, en knapp tredjedel att de samverkar med civilsamhällesorganisationer och strax under 10 procent att de samverkar

med näringslivet. Drygt hälften svarade att de samverkade med ”annan aktör” och angav i fritextsvar exempelvis Barnahus, regionkoordinator, åklagare och kvinnojourer.

Utbildning om utsattheten ges främst till personal inom socialtjänstens myndighetsutövning och öppna verksamheter

Kommunerna fick svara på vilka grupper inom kommunen som de senaste två åren fått utbildning om sexuell exploatering av barn i form av sex mot ersättning eller människohandel för sexuella ändamål. Drygt hälften av kommunerna svarade att de har utbildat personal inom socialtjänstens myndighetsutövning i ämnet, och knappt hälften att de har utbildat personal inom socialtjänstens öppna verksamheter. Knappt 40 procent har utbildat chefer inom socialtjänstens myndighetsutövning och knappt en fjärdedel chefer inom socialtjänstens öppna verksamheter. Runt 10 procent har utbildat chefer och personal inom förskola eller skola och 4 procent har utbildat politiker och förtroendevalda. 10 procent svarade att de har utbildat ”annan personalgrupp” och i fritextsvar specificerat detta med att utbildning getts till exempelvis ungdomsmottagning, elevhälsa, kvalitetsutvecklare och samordnare våld i nära relation. Cirka en tredjedel av kommunerna svarade att de inte har genomfört någon utbildning alls under perioden. Framför allt större kommuner (70 000+) och kommuner i socioekonomisk sorteringsgrupp 6–8¹ har enligt svaren utbildat olika personalgrupper inom socialtjänsten i högre utsträckning än övriga kommuner. Det var också bara en mindre del av dessa kommuner (14 respektive 17 procent) som svarade att de inte hade genomfört någon utbildning alls under perioden.

Kommunerna fick motsvarande fråga om utbildning de senaste två åren om vuxna utsatta för prostitution och människohandel för sexuella ändamål. Utbildning för olika personalgrupper inom socialtjänsten i dessa frågor hade enligt enkätsvaren genomförts i ungefär samma utsträckning som i fråga om sexuell exploatering av barn, även om siffrorna på detta område var något lägre för utbildning till chefer inom socialtjänsten i stort och för personal inom öppna verksamheter. Enkätsvaren visade ungefär samma låga siffra för utbildning till politiker och förtroendevalda och samma siffra för kommu-

¹ SCB:s socioekonomiska sorteringsnyckel (1–8). Indikation på behov av ekonomiskt bistånd i en kommun (1–3 är låg risk, 4–5 är mellanrisk och 6–8 är hög risk).

ner som inte genomfört någon utbildning alls under perioden om utsatta vuxna (32 procent). Även på detta område visar svaren att de större kommunerna utbildat i större utsträckning än de mindre kommunerna. Däremot var siffrorna i utbildning relativt lika för kommuner i socioekonomisk sorteringsgrupp 1–3 och 6–8, och påtagligt lägre för kommuner i grupp 4–5. Bara ett fåtal (8 procent) av de större kommunerna hade inte genomfört någon utbildning alls.

Få kommuner bedriver ett utvecklingsarbete

När det gäller utvecklingsarbete i frågor om sexuell exploatering av barn eller vuxnas utsatthet för prostitution eller människohandel för sexuella ändamål svarade endast 16 procent av kommunerna att de bedriver något utvecklingsprojekt som rör sådana frågor. Större kommuner (70 000+) svarade i högre utsträckning (38 procent) än övriga kommuner (7 procent i kommuner med invånarantal upp till 15 000 och 17 procent i kommuner med invånarantal 15 000–70 000) att de bedriver sådant utvecklingsarbete. Det framgår av fritextsvar att en handfull kommuner ser över möjligheten att starta eller ansluta sig till en Mikamottagning eller liknande typ av mottagning. Någon kommun har angett att kommunen ska inrätta ett Familjefridscentrum där våld i nära relation, Barnahus, hedersrelaterat våld samt prostitution och människohandel ska samlas. Andra kommuner har angett att de håller på att ta fram rutiner och handlingsplaner, eller utreder hur kommunen kan arbeta mer strukturerat med frågorna, eller genomför utbildningsåtgärder på området. Några kommuner har också nämnt att de börjat eller ska börja arbeta med att ställa frågor om utsattheten.

Avslutande analys

Det blir tydligt att det är få kommuner som inkluderar prostitution och människohandel som en del av arbetet med mäns våld mot kvinnor, då dessa grupper inte nämns i mer än en tredjedel av de kommunala handlingsplanerna. Det är dock flera kommuner som förklarar i sina fritextsvar att målgruppen ingår även om den inte står utskrivet, att handlingsplanen är övergripande, att den endast gäller våld i nära relation och hedersrelaterat våld och förtryck eller att då prostitution

inte definierats som våld i nära relation av Socialstyrelsen finns det heller inte med i den lokala handlingsplanen. Detta ser vi som ett problem då det blir otydligt för kommunens tjänstepersoner vad som gäller och ansvar tenderar att falla bort om målgrupperna inte uttryckligen ingår. Flera kommuner svarar att de reviderar sina planer så att de även ska innefatta prostitution och människohandel.

Det är också endast ett fåtal kommuner som bedriver uppsökande arbete och som uppger att frågor om sexuell exploatering ingår i befintliga rutiner. Detta får till följd att målgruppen inte identifieras och upptäcks. Och när målgruppen inte identifieras är det svårt att motivera varför man ska bedriva ett aktivt arbete med frågan. Det blir som en ond cirkel då detta sällan är frågor som personer själva tar upp i kontakt med myndigheter. 92 procent av kommunerna uppger att de sällan eller aldrig kommer i kontakt med barn och unga utsatta för sexuell exploatering. Detta kan ställas i relation till olika undersökningar som tyder på att sexuell exploatering bland barn och unga förekommer i hela landet. Det kan ses som positivt att frågor om sexuell exploatering enligt svaren tas upp i skolundervisningen, framför allt i högstadiet. Dock måste svaren om utbildning av skolelever tolkas med försiktighet då det av svaren inte framgår i vilken utsträckning detta har skett.

Att det är större kommuner som oftare kan erbjuda särskilda insatser till målgruppen är inte förvånande då det främst är i de större städerna tillgången till stöd finns. Med tanke på att det är så många kommuner som svarar att man inte arbetar med eller kommer i kontakt med utredningens målgrupper är det förvånande att så många kommuner svarar att tillgången till specialiserat stöd är god. Många kommuner svarar att man har tillgång till HVB-hem och skyddade boenden med sakkompetens. Vi har under utredningen inte kunnat få fram uppgifter om i vilken mån det finns HVB-hem med särskild kompetens för utredningens målgrupper. Det framgår av våra kontakter med olika aktörer att det finns en brist på skyddade boenden för utredningens målgrupper.

Att samverka till så stor del sker med polis och hälso- och sjukvård kan tyda på att kommunerna avser samverka inom ramen för Barnahus. Även de kommuner som uppger samverka med åklagare kan antas syfta på samverka inom ramen för Barnahus.

Det framstår som rimligt att utbildningsinsatserna för aktuell personal är mera omfattande i de större kommunerna. Det framgår emel-

lertid inte av svaren hur stor andel av de anställda som deltagit i någon utbildningsinsats eller vad den omfattat.

Det är få kommuner som uppger att de bedriver någon form av utvecklingsarbete på området. Det motiveras i fritextsvaren med resursbrist eller att frågan är liten i kommunen och att det finns andra utvecklingsområden som bedöms som mer angelägna och mer vanligt förekommande. Enligt Socialstyrelsens slutredovisning av uppdraget 2020–2022 att fördela utvecklingsmedel på området mäns våld mot kvinnor, använde 26 procent av kommunerna under 2022 medel för att utveckla och stärka verksamma metoder för våldsutsatta inom prostitution och människohandel.² Enligt uppgifter från Jämställdhetsmyndighetens hemsida om statsbidrag till våldsförebyggande projekt eller verksamheter för 2023 finns bara något enstaka projekt som riktar sig till utredningens målgrupper. Exempel på kommuner med ett strukturerat utvecklingsarbete som tar sikte på utredningens målgrupper beskrivs nedan.

7.1.2 Uppsökande arbete

Det finns ett visst samarbete mellan socialtjänst och polis gällande uppsökande arbete, men ingen aktör har ett övergripande nationellt ansvar för att identifiera och förhindra att barn och vuxna blir utnyttjade för sexuell exploatering eller i prostitution. Exempelvis i Stockholm finns sedan 2021 en samverkansöverenskommelse mellan Stockholms stad och Polisregion Stockholm rörande arbetet mot prostitution som formaliserar samarbetet och det uppsökande arbetet mot sexuellt exploaterade barn, respektive vuxna i prostitution. Sedan avtalet slöts har socialtjänsten i det uppsökande arbetet träffat 255 personer i prostitution under 2021. Av dessa var 10 personer under 18 år. Under 2022 träffade socialtjänsten 272 personer i prostitution, varav 11 var under 18 år.

² Socialstyrelsen (2023). *En slutredovisning av 2020–2022 års kompetensstöd samt utvecklings- och stimulansmedel*, s. 33.

Uppsökande arbete mot barn och unga

Polismyndighetens Nationella operativa avdelnings underrättelseenhet, har i samverkan med socialtjänsten i Stockholm utvecklat en metod som går ut på att genom uppsökande arbete lokalisera och identifiera unga personer på framför allt sugardejtingsidor och erbjuda stöd och hjälp. Syftet är också att upptäcka om brott, såsom utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling, har förekommit och i dessa fall inleda förundersökning i syfte att lagföra förövare.³ Det operativa uppsökande arbetet syftar till att hitta de barn och unga som far verkligt illa med upprepade övergrepp och är fast i denna exploatering och har svårt att ta sig ur. Dessa barn och unga är ofta icke hjälpsökande barn och deras situation är ofta allvarlig. Region Mitt använde under 2017 metoden i ett pilotprojekt då två poliser avdelades för att arbeta uppsökande mot barn som utnyttjas genom köp av sexuell handling. Metoden visade sig då fungera väl för att hitta utsatta barn, men den krävde mycket nära samverkan med socialtjänsten för att vara framgångsrik i att omhänderta och skydda barnen. Den som först träffar barnet har en viktig roll att hålla i tills barnet landat i förtroende hos någon annan inom socialtjänsten. Metoden har aldrig formaliserats i ett metodstöd.

Utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling utgör en mycket låg och sjunkande andel av de anmälda brotten i kategorin internetrelaterade sexuella övergrepp mot barn (ISÖB), från 12 till 3 procent 2016–2020. Antalet anmälda brott beräknas endast utgöra en liten del (två procent) av det faktiska antalet brott. Polisens arbete mot de här brotten skiljer sig också åt i olika delar av landet.⁴

I region Syd genomfördes under våren 2022 ett projekt riktat mot minderåriga personer som utnyttjas för brotten utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling, koppleri, människohandel samt närliggande brott. Projektet skedde i samverkan mellan polisens människohandelsgrupp i region Syd, Evonhuset samt regionkoordinatorer mot prostitution och människohandel. Det övergripande målet var att upptäcka minderåriga och erbjuda dessa hjälp och stöd. Bedömningen efter projektets slut var att socialtjänst tillsammans med polis måste arbeta uppsökande gentemot målgruppen för att förhindra den exploatering som barn i dag kan bli utsatta för. Evonhuset kom-

³ Jämställdhetsmyndigheten (2019). *Barn i människohandel* (2019:6), s. 22.

⁴ Riksrevisionen (2021). *Internetrelaterade sexuella övergrepp mot barn – stora utmaningar för polis och åklagare* (2021:25), s. 5.

mer sällan i kontakt med unga personer, även regionkoordinatorerna i syd har få ärenden som rör unga och barn utsatta för människohandel.

Uppsökande arbete mot vuxna

Uppsökande arbete mot utredningens vuxna målgrupper förekommer till exempel i Stockholm där socialsekreterare tillsammans med polis genomför särskilda uppsökandepass med syfte att ge personer i prostitution information om vilket skydd, stöd och hjälp som kan erbjudas. Under de uppsökande passen blir de personer som påträffas först informerade av polisen om hur lagstiftningen ser ut i Sverige, att de inte gör något olagligt men att däremot köparna gör det. De får information om larmnummer vid akut fara och kontaktuppgifter till polisen. Sedan tar socialtjänsten vid och informerar om det stöd som finns att tillgå på Mikamottagningen inklusive Mika hälsa, bland annat att de har drop in och att de kan få hjälp med läkarundersökningar, preventivmedel, stödsamtal med tolk med mera. Detta arbete är både relationellt och motiverande. Avsikten är att skapa ett förtroendefullt möte så att de som påträffas vet vart de kan vända sig om något händer eller i framtiden vill förändra sin situation. De blir även, om det är aktuellt, informerade om återvändandeprogrammet. Vid dessa pass kommer man främst i kontakt med den utländska målgruppen, vilket inte är de som vanligtvis tar kontakt med Mikamottagningen.

Särskilda insatsveckor och projekt i andra polisregioner genomförs också emellanåt där socialtjänsten och polisen bedriver gemensamma uppsökandepass. Det ligger även i regionkoordinatorernas uppdrag att bedriva uppsökande verksamhet.

7.1.3 Exempel på kommuner med ett strukturerat arbete mot prostitution, människohandel och sexuell exploatering av barn

I flera av de större städerna finns specialiserade mottagningar som beskrivs närmare nedan i avsnitt 7.1.4. Det pågår också ett utvecklingsarbete inom flera kommuner. Här nedan beskriver vi några exempel på sådant arbete.

Stockholms stad

Stockholms stad bedriver flera specialiserade verksamheter som vänder sig till personer som är utsatta för prostitution, människohandel eller sexuellt våld. Socialförvaltningen i Stockholm har erbjudit samtliga kommuner i länet att, via avtal, kunna ge sina kommuninvånare tillgång till de insatser som Mikamottagningen, KAST (köpare av sexuella tjänster) och regionkoordinatorerna tillhandahåller. Detta utvecklingsarbete påbörjades 2021 och i november 2023 hade 18 av länets 26 kommuner anslutit sig. Stockholms stad har sedan 1 mars 2023 samlat arbetet mot prostitution och människohandel under samma paraply inom socialjouren; Sektionen mot prostitution och människohandel.

Arbetet utgår från Stockholms stads program mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella ändamål samt sexuellt våld oberoende relation 2021–2025.⁵ Stockholms stad och polisregion Stockholm har även en samverkansöverenskommelse om arbetet mot prostitution, med syfte att på ledningsnivå skapa förutsättningar för att stärka och bredda det gemensamma brottsförebyggande, operativa och sociala preventionsarbetet. Det övergripande målet med samverkansöverenskommelsen är att prioritera, kompetenshöja och tillsammans på ett strukturerat sätt arbeta uppsökande mot sexköpare och personer som befinner sig i prostitution i Stockholms stad, vilket konkret betyder att polis och socialtjänst genomför samverkanspass som är inriktade mot både barn och vuxna i prostitution, människohandel för sexuella ändamål och sexuell exploatering (läs mer i avsnitt 7.1.2).⁶

Uppsala kommun

Socialförvaltningen i Uppsala kommun inrättade under 2023 ett team mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål, för att söka upp och hjälpa personer som behöver stöd. Teamet kommer också att ansvara för att arbeta förebyggande, uppsökande och informationsinriktat till ungdomar mellan 16 och 21 år, i samarbete med regionkoordinatorerna. Socialförvaltningen kommer att utreda om det

⁵ <https://start.stockholm/globalassets/start/om-stockholms-stad/politik-och-demokrati/styrdokument/program-mot-vald-i-nara-relationer-och-hedersrelaterat-vald-och-fortryck.pdf>.

⁶ Information från Stockholms stad, Sektionen mot prostitution och människohandel.

finns ett behov av att öppna en särskild mottagning dit utsatta för prostitution kan vända sig för rådgivning och samtalsstöd. Det finns också ett behov av att öka kompetensen hos kommunens medarbetare kring målgruppens situation och behov. Socialförvaltningen kommer därför erbjuda kompetenshöjande insatser till personal för att säkerställa att personer som söker stöd ska få ett professionellt bemötande. Socialförvaltningen samverkar med många föreningar i Uppsala som på olika sätt arbetar med personer utsatta för våld, människohandel, exploatering och prostitution. Ett exempel är Föreningen Hjälp till behövande som bedriver uppsökande verksamhet mot personer som är utsatta för prostitution och människohandel, där de lotsar personer vidare till rätt stöd, skydd och hjälp, via till exempel socialtjänsten och polisen. Diakonistiftelsen Samariterhemmet bedriver Ebbamottagningen som fungerar som en specialiserad mottagning för personer som tagit emot ersättning för sexuella tjänster, som skadar sig med sex eller har utsatts för människohandel för sexuella ändamål, personer som köper sexuella tjänster eller har andra former av tvångsmässigt sexuellt beteende samt anhöriga som berörs av sexhandel (läs mer i avsnitt 7.3.3).⁷

Helsingborgs stad

Under 2023 satsar Helsingborgs stad på ett Familjefridscentrum för det samlade arbetet mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel för sexuella ändamål där man samlar kompetenser och resurser. Bland annat innebär detta att våldsutsatta kan få social förtur utan biståndsbeslut och med ingång direkt till det kommunala bostadsbolaget och bostadssociala insatser, för den som har fler behov. Fastighetsförvaltningen, det kommunala bostadsbolaget, arbetsmarknads- och socialförvaltningen samverkar. Ett kunskapsstöd ska tas fram som kan användas i stadens olika förvaltningar, bolag och övrig verksamhet om våld i nära relation, hedersrelaterat våld och förtryck, människohandel och prostitution. Familjefridscentrum ska även anordna utbildningsinsatser till bolag, förvaltningar och allmänhet. Samarbetspartners är, förutom kommunen, åklagare, polis och Region Skåne. Arbets sättet ska bygga

⁷ Uppsala kommun (2022). *Socialnämndens organisering av arbetet mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål*. Skrivelse. Dnr SCN-2022-00355.

på sammanhållna insatser efter behov, som är tillgängliga och förebyggande.⁸

Malmö stad

Evonhuset, regionkoordinatorerna och polisens människohandelsgrupp i region Syd arbetade under våren 2022 med projektet ”Teen Wolf”. Projektet är avslutat men det finns önskemål om fortsatt samverkan. Projektet var brottsförebyggande och riktades mot minderåriga personer som utnyttjats för brotten utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling, koppleri, människohandel samt närliggande brott. Målet var att bidra till att ge Evonhuset bättre kunskap kring sugardejting som arena för utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling samt att Evonhuset skulle utarbeta en arbetsmetod för att nå målgruppen och kunna etablera stöd och hjälp. Ett annat mål var att fastställa ett samverkansavtal mellan Polismyndigheten och socialtjänsten.⁹

Projektet genomfördes med gemensamma uppsökande arbetspass med socialtjänsten och polisen. Under projektet planerades kontakt av polisen med 13 personer. Träff genomfördes tillsammans med polis och Evonhuset eller lokal socialtjänst med sju personer. Samtliga personer som påträffades var myndiga, men alla yngre än 21 år. Majoriteten av personerna som Evonhuset talade med hade varit aktuella hos socialtjänsten som barn, och flera hade pågående kontakt med socialtjänsten som vuxna, exempelvis placering vid HVB- eller i familjehem. Kontakten med socialtjänsten rörde placeringar, stöd för missbruk, utsatthet för olika former av våld och psykisk ohälsa. Evonhuset förtydligade under projektet arbetsmetoden och förbättrade sin kunskap rörande unga vuxna som vistas i riskfyllda miljöer.

Evonhuset önskar fortsätta arbeta uppsökande tillsammans med polis gentemot barn och unga vuxna efter avslutad projektid. Ett samverkansavtal skulle ge förutsägbarhet och möjlighet till långsiktig planering.¹⁰

⁸ <https://media.helsingborg.se/uploads/networks/4/sites/135/2023/01/gemensam-utvecklingsgrupp-16-januari-2023.pdf>.

⁹ Malmö stad (2022). *Slutrapportering projekt Teen Wolf*, s. 5.

¹⁰ A.a., s. 8.

7.1.4 Specialiserat stöd för vuxna

De allra flesta kommuner har verksamheter som riktar sig till personer utsatta för våld i nära relation och hedersrelaterat våld och förtryck såsom Relationsvåldscentrum, Alternativ till våld och Centrum mot våld. De kommuner som har verksamheter specifikt för vuxna personer utsatta för prostitution och människohandel för sexuella ändamål är däremot få. Eftersom kommunerna har olika förutsättningar, skiljer sig stödet åt mellan olika kommuner. Här nedan listas några specialiserade verksamheter som riktar sig till målgrupperna.

Mikamottagningarna och Evonhuset

Historiskt har specialiserade mottagningar funnits i de tre storstäderna Stockholm, Göteborg och Malmö. Nu finns kommunala Mikamottagningar även i Borås, Skellefteå, Umeå och Västerås. Mikamottagningarna och Evonhuset (som mottagningen heter i Malmö) erbjuder samtal, stöd och praktisk hjälp till personer med erfarenhet av sex mot ersättning, att skada sig med sex och/eller varit utsatta för människohandel för sexuella ändamål oavsett kön och sexuell identitet. Även den som har erfarenhet från till exempel striptease eller pornografi kan vända sig dit. Mottagningarna vänder sig även till anhöriga. I Göteborg arbetar man även med traumafokuserad behandling. Verksamheten är kostnadsfri och man kan välja att vara anonym. Det finns vissa lokala skillnader mellan mottagningarna. I Göteborg finns ingen åldersgräns medan man i Stockholm, Borås, Skellefteå och Umeå endast tar emot personer över 18 år. Evonhuset tar emot personer över 15 år.

I Stockholms län pågår ett regionaliseringsarbete gällande bland annat Mikamottagningen där alla länets kommuner på sikt är tänkta att ingå (läs mer i avsnitt 7.1.3.) I Västra Götaland bedriver Länsstyrelsen och Mikamottagningen ett utvecklingsarbete för att metodutveckla arbetet med målgruppen i flera kommuner.¹¹ I augusti 2023 öppnade även Västerås stad en Mikamottagning, som en del av socialtjänstens enhet Centrum mot våld. Även i Umeå finns Mikamottagningen lokaliserad inom Centrum mot våld som drivs i samverkan mellan Umeå kommun och Region Västerbotten. Mikamottagningen i Skellefteå ligger även den lokaliserad inom Centrum mot våld som

¹¹ Information från länsstyrelserna och Mikamottagningen Göteborg.

är en öppenvårdsverksamhet inom socialtjänsten. I ytterligare fyra län (Gotland, Jämtland, Jönköping och Västernorrland) är utveckling av en Mikamottagning under diskussion.¹²

Regionkoordinatorer mot prostitution och människohandel

Särskilda regionkoordinatorer mot prostitution och människohandel finns i region Bergslagen, Mitt, Nord, Stockholm, Syd, Väst och Öst, indelat efter de sju polisregionerna. De erbjuder praktiskt konsultation och vägledning i ärenden som rör prostitution och människohandel till yrkesverksamma som kommer i kontakt med utredningens målgrupper. De är anställda inom socialtjänsten och utgör en del av den nationella samordningen mot prostitution och människohandel (NSPM) vid Jämställdhetsmyndigheten.

Regionkoordinatorerna fungerar som stöd till NSPM. Deras arbetsuppgifter består bland annat i att ge konsultativt metodstöd till myndigheter, verksamheter och aktörer inom civilsamhället, genomföra utbildningsinsatser i samverkan med Jämställdhetsmyndigheten och länsstyrelserna i aktuell region, ge stödande insatser till utsatta, utifrån lokala förutsättningar, koordinera insatser mellan berörda myndigheter och aktörer, vara de utsattas kontaktperson gentemot återvändandeprogrammet (ÅMP) och bedriva uppsökande arbete.¹³

7.1.5 Stödverksamheter riktade mot barn och unga

Stödcentrum för unga brottsutsatta

Vissa kommuner har särskilda stödcentrum för unga brottsutsatta. Stödcentrum erbjuder samtalsstöd till ungdomar i åldern 10–20 år som utsatts för brott eller som varit vittne till brott. Kontakten med stödcentrum är frivillig, gratis och anonym om den unga vill. Den brottsutsatta behöver inte ha gjort en polisanmälan, men om det finns en sådan kan Stödcentrum ge stöd under rättsprocessen. Även anhöriga kan kontakta Stödcentrum.¹⁴ Det är inte ett krav för kommunerna att

¹² Information från länsstyrelserna.

¹³ <https://nspm.jamstalldetsmyndigheten.se/stod-i-ditt-arbete/regionkoordinatorer/> (hämtat 2023-05-22).

¹⁴ <https://www.lansstyrelsen.se/stockholm/samhalle/social-hallbarhet/brottsforebyggande-arbete/utsatt-for-brott.html> (hämtat 2023-05-02).

tillhandahålla denna verksamhet och det finns ingen säkerställd information om exakt hur många kommuner som har stödcentrum men SKR uppskattar det till cirka ett femtiotal.¹⁵ I Stockholm och Göteborg får barn och unga med erfarenhet av sex mot ersättning stöd och hjälp vid Stödcentrum för unga brottsutsatta.

Ungdomsmottagningar

Ungdomsmottagningar kan ha både kommunen och regionen som huvudman. Det övergripande målet för ungdomsmottagningar är att främja fysisk och psykisk hälsa, med fokus på sexuell och reproduktiv hälsa, samt rättigheter hos unga. Målgruppen är ungdomar och unga vuxna från 12 till 25 år. Personalen har tystnadsplikt vilket skyddar unga i deras hjälpsökande och kan vara en förutsättning för att de ska våga och kunna komma för att söka hjälp. Ungdomsmottagningar är en lågröskelverksamhet med multi-disciplinära team med både psykosocial och medicinsk kompetens som, utifrån en helhetssyn på unga, arbetar såväl främjande och förebyggande som med stöd och behandling.¹⁶ Detta gör att de är en bra bred och generell ingång för unga att söka stöd. Samtidigt utgör besökarna endast en begränsad del av Sveriges ungdomar. Uppskattningsvis 80–90 procent av besökarna är flickor. Delvis kan det bero på att preventivmedelsrådgivning fortfarande främst riktar sig till flickor, men även på att pojkar generellt har lägre benägenhet att söka stöd. Pojkar verkar dock vara något mer benägna att söka stöd och svar på frågor online, vilket bland annat visar sig genom att nära åtta av tio pojkar känner till UMO.se, och att sex av tio av dessa pojkar har besökt UMO.se åtminstone en gång. När det gäller frågor om sexualitet och egenmakt finns det dock ett behov av att nå fler pojkar, och att ha ett särskilt fokus på socioekonomiskt utsatta unga, hbtq-unga, unga med intellektuella funktionsnedsättningar, nyanlända och unga som lever i hederskulturer.¹⁷

Många ungdomsmottagningar använder också screeningverktyget SEXIT. Där frågas bland annat om erfarenhet av sex mot ersättning. Det finns dock ingen sammanställd statistik på hur många som

¹⁵ Information från SKR.

¹⁶ Föreningen för Sveriges ungdomsmottagningar (2018). *Riktlinjer för Sveriges ungdomsmottagningar*, s. 4.

¹⁷ SKR (2020). *Ungdomsmottagningar och ungas sexuella hälsa. Nuläge och vägar framåt*, s. 7 och 30.

använder SEXIT och heller ingen sammanställd statistik på svaren. Det finns några specialiserade ungdomsmottagningar såsom Ung Utsatt i Göteborg samt Huddinge och Järva ungdomsmottagningar i Stockholm. Ung Utsatt är en mottagning för barn och unga som blivit utsatta för sexuella övergrepp. De erbjuder råd, stöd och behandling, individuellt och i grupp.

Barnahus

Barnahusmodellen kommer ursprungligen från USA och var en reaktion på att barn for illa i utredningar när de berättat om sexuella övergrepp. Barnen skickades mellan olika myndigheter och tvingades upprepa sin berättelse många gånger. Den rättsliga verksamheten var inte anpassad till barn varken utifrån lokaler eller bemötande, och det saknades stödinsatser. Modellen spreds sedan till Europa och 1998 startades det första europeiska Barnahuset på Island. 2005 fick Åklagarmyndigheten, Rikspolisstyrelsen, Rättsmedicinalverket och Socialstyrelsen i uppdrag av regeringen att starta Barnahus på försök i Sverige, och sex försöksverksamheter startades. 2009 tog samma myndigheter på uppdrag från regeringen fram nationella riktlinjer för barn som misstänks vara utsatta för brott och kriterier för landets Barnahus.¹⁸

I dag finns det 33 Barnahus runt om i Sverige. 247 av 290 kommuner har ett samverkansavtal med ett Barnahus. Enligt de nationella riktlinjerna från 2009 är målsättningen med samverkan inom Barnahus att tillförsäkra barn som misstänks vara utsatta för brott rättstrygghet, gott bemötande och stöd, samt vid behov omgående kris- och behandlingsinsatser. De utredningar som parallellt genomförs inom rättsväsendet och socialtjänsten ska inledas skyndsamt och bedrivs så snabbt som hänsynen till barnet och sakens komplexitet medger. Vidare framgår att i målgruppsbeskrivningen ingår bland annat barn utsatta för människohandel och andra brott enligt 4 kap. brottsbalken (brott mot frihet och frid), samt våldtäkt mot barn, sexuellt övergrepp mot barn, sexuellt tvång, våldtäkt, köp av sexuell handling av barn och övriga brott enligt 6 kap. brottsbalken (sexualbrott).¹⁹

¹⁸ <https://liu.se/forskning/barnafrid/natverk/natverkbarnahus> (hämtat 2023-05-15).

¹⁹ Barnafrid – Nationellt Kunskapscentrum (2019). *Slutrapport - utvärdering av Barnahus*, s. 29.

Utvecklingen av Barnahus i Sverige har byggts på lokala initiativ och utformningen av de lokala Barnahusen ser därför olika ut. Det finns skillnader bland annat när det gäller vem som är huvudman för verksamheten, Barnahusets målgrupper, vilka myndigheter som medverkar och vilka stödsatser barn kan få på Barnahusen.²⁰ Tanken med Barnahus är alltså att det utsatta barnet inte ska slussas runt mellan olika myndigheter utan få all hjälp på ett och samma ställe. Ofta samverkar polis, åklagare, socialtjänst och sjukvård på Barnahus, men det varierar mellan olika Barnahus vilka kompetenser som finns representerade och vilka åldrar som får tillgång till Barnahusen. Som barn räknas alla upp till 18 år men Barnahusen tar oftare emot barn som är under 15 år.

Samtliga Barnahus har samordnare anställda av socialtjänsten och deras arbetsuppgifter specificeras ofta i avtalen. Samordnarna ansvarar ofta för socialtjänstens uppgift att samordna arbetet med andra myndigheter.²¹ Det skiljer sig mellan Barnahusen vilka myndigheter som ingår i samverkan, men också vilka uppgifter som myndigheterna tilldelats i avtal och hur ansvarsfördelningen dem sinsemellan ser ut.²²

Barnafrid vid Linköpings universitet samlar Nätverk för Barnahus och arbetar bland annat för att alla barn i Sverige ska ha tillgång till ett Barnahus för att få likvärdigt bemötande och likvärdiga insatser oavsett var man bor och att det ska finnas nationell styrning för att säkerställa och höja kvalitén på Barnahusen.²³

Barnahusen har utvärderats vid flera tillfällen (2008, 2011, 2013 och 2018). Utvärderingarna har lett till olika förslag men genomgående finns en önskan om tydligare nationella riktlinjer och ett samlat huvudmannaskap för Barnahusen för att säkerställa att det finns tillgång till Barnahus av god kvalitet för alla barn i behov av stöd. Även sekretessfrågor har återkommit som problem i utvärderingarna samtidigt som betydelsen av att olika professioner samverkar och samråder har setts som en styrka.²⁴

I den senaste utvärderingen från 2018, som genomfördes av Barnafrid, konstaterades att det finns många välfungerande Barnahus men

²⁰ <https://liu.se/forskning/barnafrid/natverk/natverkbarnahus> (hämtat 2023-05-15).

²¹ Barnafrid – Nationellt Kunskapscentrum (2019). *Slutrapport - utvärdering av Barnahus*, s. 25.

²² A.a., s. 26.

²³ <https://liu.se/forskning/barnafrid/natverk/natverkbarnahus> (hämtat 2023-05-15).

²⁴ Riksrevisionen (2021). *Internetrelaterade sexuella övergrepp mot barn – stora utmaningar för polis och åklagare* (2021:25), sid. 58.

att det förekommer regionala skillnader i Barnhusens organisation och verksamhet. De främsta brister som lyfts fram gäller otydligheter i de nationella riktlinjerna (till exempel sekretess och den särskilda företrädarens kompetens och roll) samt tillgång till rättsmedicinsk, barnmedicinsk och barn- och ungdomspsykiatrisk kompetens. Det efterfrågas nationell styrning, översyn av de nationella riktlinjerna i samråd med alla Barnhusens samverkansparter, statistik och certifiering av Barnhusen. Det finns även behov av att se över målgruppsdefinitionen och att alla Barnhus arbetar utifrån dessa. Utvärderingen visade att 23 av 32 Barnhus inkluderar alla målgrupper som definieras i de nationella riktlinjerna.²⁵ Åldersgruppen 15–18 år lyfts som problematisk då dessa barn sällan kommer i kontakt med Barnhus. Befintlig sekretesslagstiftning försvårar samverkan och gör det svårt för Barnhusen att leva upp till de nationella kriterierna. Lagstiftningen förhindrar även gemensam statistikföring och försvårar därmed uppföljning och planering av verksamheten i Barnhus.²⁶

Samordnare och representanter för Barnhusen lämnade i juni 2020 en skrivelse till regeringen där de krävde en statlig utredning av Barnhusens framtid för att säkerställa att alla barn ska behandlas lika. Bakgrunden var bland annat de brister som de tidigare utvärderingarna hade påtalat men som alltjämt var aktuella.²⁷

Vi har i utredningen genom Barnafriad skickat ut ett antal frågor till samtliga Barnhus. Frågorna som ställdes var huruvida Barnhusverksamheten tog emot barn som utsatts för sexuell exploatering i form av sex mot ersättning och/eller människohandel för sexuella ändamål, om behandling tillhandahölls inom Barnhusverksamheten samt anledning till att målgrupperna eventuellt inte inrymdes i verksamheten. Av 33 Barnhus var det 24 som svarade på frågorna (73 procents svarsfrekvens). Av dessa 24 svarade 3 att de inte tar emot barn utsatta för sexuell exploatering i form av sex mot ersättning eller människohandel för sexuella ändamål. Trots att de flesta Barnhus svarade att utredningens målgrupp ingår i deras verksamhet var det samtidigt många som betonade att dessa barn väldigt sällan kommer till Barnhus. En förklaring till detta angavs vara hur Polismyndigheten är organiserad. I de polisregioner där ISÖB-grup-

²⁵ Barnafriad – Nationellt Kunskapscentrum (2019). *Slutrapport - utvärdering av Barnhus*, s. 29.

²⁶ A.a., s. 57 ff.

²⁷ Riksrevisionen (2021). *Internetrelaterade sexuella övergrepp mot barn – stora utmaningar för polis och åklagare* (2021:25), s. 58.

perna²⁸ inte handlägger dessa ärenden kommer de inte in till Barnahus. Om ett ärende inte ”hamnar rätt” hos polisen så efterfrågas inte samråd. De tre Barnahus där målgruppen uttryckligen inte ingår svarade att det beror på att deras målgrupp är barn som utsatts för brott i nära relation eller att den inte ingår i Barnhusets avtal. Samtliga uppgav att barnen ändå kan komma att höras i Barnahus lokaler. Flera Barnahus skulle se vinster med att erbjuda utökat stöd och behandling inom ramen för Barnahus. Samtliga erbjuder krisstöd för barnet och i vissa fall samtalsstöd till omsorgspersoner, men endast två Barnahus uppgav att de tillhandahåller behandling.

Riksrevisionen konstaterar i sin rapport *Internetrelaterade sexuella övergrepp mot barn – stora utmaningar för polis och åklagare* (2021), att polisen är beroende av en välutvecklad samverkan med kommunernas socialtjänst för att kunna förebygga och upptäcka ISÖB-brott. Det gäller särskilt för utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling, som kräver uppsökande verksamhet för att upptäckas. Ett visst samarbete finns, men det är sällan särskilt inriktat mot barn och unga. Samarbetet skulle sannolikt kunna förbättras, om det fanns fler tydliga kontaktvägar. Antingen genom regionkoordinatorer för barn eller genom mer utvecklade och enhetliga Barnahus.²⁹ I rapporten ges även en rekommendation till regeringen att säkerställa att verksamheten vid Barnahuset blir mera enhetlig, håller hög kvalitet och är tillgänglig för alla utsatta barn och unga.³⁰

Stöd och vård vid placering på SiS och HVB

Under 2022 fick 26 500 barn och unga någon form av heldygnsinsats, varav 53 procent pojkar och 47 procent flickor. 32 procent var beslutade med stöd av LVU (läs mer om LVU i avsnitt 4.5.2). Den vanligaste placeringsformen var familjehem följt av en placering på HVB. Drygt 1 100 barn och unga hade en placering på särskilt ungdomshem enligt 12 § LVU, varav 67 procent pojkar och 33 procent flickor.³¹ LVU ska trygga samhällets möjligheter att kunna ge barn och unga

²⁸ Internetrelaterade sexuella övergrepp mot barn, ISÖB, är ett samlingsbegrepp för olika former av sexualbrott mot barn som har utförts via eller med hjälp av sociala medier, IT eller internet. <https://polisen.se/lagar-och-regler/lagar-och-fakta-om-brott/brott-mot-barn/sexualbrott-mot-barn-pa-natet/>.

²⁹ Riksrevisionen (2021). *Internetrelaterade sexuella övergrepp mot barn – stora utmaningar för polis och åklagare* (2021:25), s. 57.

³⁰ A.a., s. 6.

³¹ Socialstyrelsen (2023). *Statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga 2022*.

den vård och den behandling som de behöver. LVU kompletterar SoL i situationer när frivilliga insatser inte är möjliga. I 3 § LVU anges förutsättningarna för att bereda den unge vård på grund av den unges eget beteende, de så kallade beteendefallen. Ett beslut om vård kan beredas om den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet, eller något annat socialt nedbrytande beteende. För den som på någon grund som anges i 3 § LVU behöver stå under särskilt noggrann tillsyn finns det särskilda ungdomshem. Behovet av sådana hem ska tillgodoses av staten genom SiS. Men även barn som beretts vård enligt 2 § LVU eller som vårdas enligt SoL kan vara inskrivna där. En del av de särskilda ungdomshemmen tar också emot barn och unga som ska genomgå sluten ungdomsvård. Nämnden har under tiden den unge vårdas hos SiS fortfarande ansvar för den unges grundläggande rättigheter.³²

Annat socialt nedbrytande beteende är en av placeringsorsakerna för ungefär nio av tio flickor och drygt sex av tio pojkar.³³ En stor andel av ungdomarna som placeras hos SiS uppger vid inskrivning olika psykiska problem. Genomgående uppger en större andel av flickorna än pojkarna dessa problem. Sex av tio flickor uppger att de någon gång har känt sig deprimerade och ungefär lika många uppger att de avsiktligt har skadat sig. Nästan hälften av flickorna uppger att de någon gång har försökt ta sitt liv. Av pojkarna uppger ungefär tre av tio att de känt sig deprimerade, ungefär två av tio att de avsiktligt har skadat sig och drygt en av tio uppger att de har försökt att ta sitt liv.³⁴

En rapport från Barnrättsbyrån och World Childhood Foundation visar på allvarliga problem med sexuella övergrepp och kränkningar mot barn på de statliga ungdomshemmen i Sverige. Flickor och unga kvinnor som själva blivit utsatta för brott genom att bli sexuellt exploaterade omhändertaras på grund av socialt nedbrytande beteende och hamnar då i statens vård. När ett barn är traumatiserat av våld eller övergrepp kan det räcka med små påminnelser om dessa erfarenheter för att symtom ska triggas i gång. Otrygghet i allmänhet och våld och övergrepp i synnerhet förhindrar återhämtning och gör det svårt att tillgodogöra sig behandling. Symtomen riskerar att

³² SOU 2023:5 kap 4.6.2.

³³ SiS (2023). *SiS i korthet* 2022.

³⁴ SOU 2023:5 kap 4.6.2

förvärras eller bli kroniska. Det innebär att det ställs stora krav på en miljö där traumatiserade barn vistas.³⁵

Enligt den nu nämnda rapporten är de särskilda ungdomshemmen en sluten vårdmiljö med omfattande inslag av kontroll och disciplin, något som forskning länge visat är förknippat med risker för de unga på en rad olika sätt. Institutionsvård som sådan visar sällan några positiva behandlingsresultat och enligt rapporten pekar studier på att det är behäftat med omfattande risker att samla ungdomar med problem, tagna ur sina vanliga sammanhang, i grupp och att en låst och kontrollerande miljö i sig skapar hinder för såväl rehabilitering som möjligheten att skapa fungerande relationer mellan placerade unga och personal, något som är avgörande för att uppnå goda behandlingsresultat.³⁶

Med en placering följer långtgående befogenheter för personalen när det gäller att inskränka de placerade ungdomarnas rörelsefrihet. Verksamheten har kritiserats i flera olika sammanhang, bland annat av Inspektionen för vård och omsorg (IVO), Justitieombudsmannen (JO) och Statskontoret. Sverige har också upprepade gånger fått kritik av FN:s barnrättskommitté för hur barn på institution tas om hand. Trots omfattande granskning finns det knappt någon uppföljning av vård och behandling vid de särskilda ungdomshemmen. Riksrevisionen genomför därför just nu en granskning av vård och behandling vid SiS särskilda ungdomshem. Granskningen ska svara på om barn och ungdomar som är intagna på SiS särskilda ungdomshem får en effektiv vård och behandling. Granskningen gäller endast placeringar som gjorts med stöd av LVU. Resultatet av granskningen kommer att presenteras i en rapport med planerad publicering i mars 2024.³⁷

Barn och unga som bor på HVB befinner sig i en situation där deras hälsa och utveckling på olika sätt kan ha kommit till skada. Personalen har ansvar för att ge ungdomar stöd och skydd för att minska risken för att de fortsatt kommer till skada och främja en positiv utveckling. När ett barn placeras övergår delar av det ansvaret från vårdnadshavarna till socialnämnden och personalen på HVB. Vården behöver stödja barnets relationer med föräldrar, syskon och

³⁵ Barnrättsbyrån & World Childhood Foundation (2023). *Vem ska tro på mig? – En granskning av sexuella övergrepp på de statliga ungdomshemmen*, s. 83 (Landberg, Å. & Svedin, C.-G.).

³⁶ A.a., s. 19 (Andersson Vogel, M.).

³⁷ <https://www.riksrevisionen.se/nu-granskas/pagaende-granskningar/vard-och-behandling-vid-sis-sarskilda-ungdomshem.html> (hämtat 2023-08-16).

andra närstående och stärka förutsättningarna för att relationerna håller över tid. Personalen kan samtidigt behöva agera i vårdnadshavarens ställe både på HVB-hemmet och i kontakten med exempelvis barnets skola, tränare och kompisars föräldrar. För att kunna agera som en enad aktör i det tredelade föräldraskapet behöver HVB-personalen ha en samsyn kring hur barnets behov av omsorg och tillsyn ska tillgodoses. För att kunna ge en god omsorg av barn och unga på HVB är det viktigt att det bland personalen dels finns generell kompetens för att bemöta barn och unga med sociala, känslomässiga och beteendemässiga problem, dels specifik kunskap om HVB-hemmets målgrupp. För att kunna ge individualiserad omsorg behövs också kunskap om varje ungdoms behov och förutsättningar. Förekomsten av neuropsykiatriska funktionsnedsättningar som adhd, add och autism är hög bland ungdomar på HVB. Även missbruk, depression och ångest är vanligt.³⁸

7.2 Hälsa- och sjukvårdens ansvarsområde

Vården har ett tydligt ansvar när det gäller att upptäcka och identifiera patienter som är utsatta för våld samt att ge ett adekvat medicinskt och psykosocialt omhändertagande. Det finns få specialiserade mottagningar för målgrupperna inom hälso- och sjukvården. I övrigt hänvisas till primärvården eller barn- och ungdomspsykiatri, BUP, för barn och unga upp till 18 år och vuxenpsykiatri för vuxna som behöver psykiatrisk vård. Nedan sammanfattas regionernas enkätsvar och listas tre specialiserade mottagningar i tre regioner. Det finns också ett antal mottagningar för personer utsatta för sexuellt våld, exempelvis Akutmottagning för våldtagna vid Södersjukhuset i Stockholm. I region Värmland finns Behandlings- och samtalsmottagningen (BESAM), som är en verksamhet för våldsutsatta där även utredningens målgrupper kan få psykologisk behandling och samtalsstöd. Det finns även privata mottagningar, se vidare under civilsamhället.

³⁸ <https://kunskapsguiden.se/omraden-och-teman/barn-och-unga/hem-for-vard-eller-boende-hvb/hvb-omsorg-gransattning-och-valdsforebyggande-arbete/>, (hämtat 2023-08-16).

7.2.1 Sammanfattning av enkätsvar från regionerna

Regionenkäten skickades ut till samtliga 21 regioner, varav 20 svarade. Detta motsvarar 95 procent i svarsfrekvens. Enkäten innehöll frågor om ledning och styrning avseende vård till våldsutsatta barn och vuxna, särskilt avseende utsatta i prostitution och sexuell exploatering, rutiner för att fråga om utsattheten, tillgången till vård och behandling för utsatta, samverkan på området, kompetens hos personal, samt utvecklingsarbete. Nedan följer en sammanfattning och analys av svaren.

Mindre än hälften av regionerna har vårdprogram som inkluderar utredningens målgrupper

85 procent av regionerna som svarade på enkäten har ett aktuellt regionalt vårdprogram eller motsvarande policydokument för att säkra kvaliteten i arbetet med våldsutsatta barn och vuxna. Knappt hälften av dessa innehåller frågor om prostitution och sex mot ersättning (barn under 18 år) och strax under 40 procent innehåller frågor om människohandel för sexuella ändamål avseende barn och vuxna.

Runt hälften av regionerna har rutiner för tidig upptäckt

Drygt hälften av regionerna har en aktuell rutin för att fråga barn och unga om utsatthet i sexuell exploatering i form av sex mot ersättning eller människohandel för sexuella ändamål. Knappt hälften av regionerna har en aktuell rutin för att fråga vuxna om prostitution eller människohandel för sexuella ändamål.

Cirka tre fjärdedelar av regionerna har en aktuell rutin för hur anmälningskyldigheten ska fullgöras enligt 14 kap. 1 § SoL vid misstanke om att ett barn far illa på grund av sexuell exploatering i form av sex mot ersättning eller människohandel för sexuella ändamål.

Ungefär en tredjedel av regionerna kan erbjuda specialiserad vård för utsatta barn och vuxna

Regionerna fick frågan om deras hälso- och sjukvård har tillgång till en specialiserad vårdmottagning eller team för barn och unga respektive vuxna som fått somatiska respektive psykiska eller psykiatriska skador till följd av sexuell exploatering respektive prostitution eller människohandel för sexuella ändamål. De fick också ange om de hade sådan akutvård respektive icke akut vård.

Enligt svaren har en fjärdedel av regionerna sådan akutvård för barn och unga med somatiska skador och en femtedel icke akutvård. Drygt 30 procent av regionerna har sådan akutvård och icke akut vård för barn och unga med psykiska eller psykiatriska skador till följd av sexuell exploatering.

När det gäller vuxna har 28 procent av regionerna sådan specialiserad akut och icke akut vård för personer som fått somatiska skador till följd av prostitution eller människohandel för sexuella ändamål och runt 35 procent specialiserad akut och icke akut vård för personer som fått psykiska eller psykiatriska skador.

Knappt hälften av regionerna samverkar med andra aktörer

Regionerna fick också frågan om de har en aktuell samverkansöverenskommelse eller motsvarande samverkan med annan aktör som rör området sexuell exploatering av barn. Av svaren framgår att knappt hälften av regionerna har en aktuell samverkansöverenskommelse eller motsvarande samverkan med annan aktör. Sådan samverkan sker främst med polisen och kommunen (89 procent), men även med civilsamhällesorganisationer (22 procent) och näringslivet (11 procent). 78 procent uppgav att de samverkade med ”annan aktör” och angav i fritextsvar att de samverkade med exempelvis Barnahus, länsstyrelsen och regionkoordinatorer.

Utbildning om utsattheten ges främst till personal inom ungdomsmottagning, primärvård och BUP

Regionerna fick ange vilken eller vilka grupper inom hälso- och sjukvården som de senaste två åren utbildats om sexuell exploatering av barn i form av sex mot ersättning och människohandel för sexuella ändamål, respektive vuxnas utsatthet för prostitution och människohandel för sexuella ändamål.

Svaren på frågan om utbildning om barn och unga visar att utbildning framför allt har getts till personal inom ungdomsmottagning (75 procent). Även personal inom primärvården, barn- och ungdomspsykiatri och barnakuten har utbildats i relativt stor utsträckning (58, 50 respektive 42 procent). Chefer inom primärvård, barn- och ungdomspsykiatri och barnakut har utbildats i lägre utsträckning än personal inom samma mottagningar (42, 25 respektive 17 procent). Hälften av regionerna svarade att de har utbildat "annan personalgrupp" och i fritextsvar angett att detta avser bland annat ambulanssjukvård, kuratorer och kvinnokliniker. Ingen region hade utbildat politiker och förtroendevalda och 17 procent av regionerna har inte genomfört någon utbildning alls på området sexuell exploatering av barn och unga.

I fråga om utbildning om vuxnas utsatthet har knappt hälften av regionerna utbildat personal inom primärvården (47 procent). De har i lägre utsträckning utbildat personal inom mödrahälsovård, vuxenpsykiatri och gynekologi (40, 33 respektive 33 procent). När det gäller sådan utbildning till chefer har flest utbildat chefer inom gynekologi och mödrahälsovård (27 procent) och något färre chefer inom primärvård och vuxenpsykiatri (20 procent). Hälften av regionerna svarade att de hade utbildat "annan personalgrupp" och i fritextsvar angett att detta avser bland annat psykiatri, habiliteringen, ungdomshälsa och personal inom ungdomsmottagning. Ingen region har utbildat politiker och förtroendevalda och 33 procent av regionerna har inte genomfört någon utbildning alls på området vuxnas utsatthet för prostitution och människohandel för sexuella ändamål.

Ganska få regioner bedriver ett utvecklingsarbete

Endast 30 procent av regionerna bedriver enligt enkätsvaren något utvecklingsprojekt som berör frågor om sexuell exploatering av barn eller vuxnas utsatthet för prostitution och människohandel för sexuella ändamål. I fritextsvar om hur de planerar att fortsätta utveckla sitt arbete i dessa frågor har de beskrivit framtagande av handlingsplaner, rutiner för identifiering och stöd till personer med erfarenhet av denna utsatthet, kartläggning och utbildning inom området samt olika former av samverkansgrupper.

Avslutande analys

Även bland de svarande regionerna märks att det är långt ifrån självklart att sex mot ersättning, prostitution och människohandel för sexuella ändamål ingår som våldsutsattheter i regionernas vårdprogram och arbetet med våldsutsatta barn och vuxna. Frågorna saknas även i ungefär hälften av regionernas rutiner. Då detta är en lednings- och styrningsfråga blir målgrupperna återigen osynliga inom hälso- och sjukvården och deras behov riskerar att inte bli tillgodosedda. Ungefär en tredjedel svarar att de har tillgång till specialiserad vård vilket gör att rätten till en god och jämlik vård riskerar att inte tillgodoses. Det framgår av fritextsvaren att de som inte uppger att de har tillgång till specialiserad vård omhändertar patienternas vårdbehov och behandling inom ordinarie verksamhet då man inte har samma förutsättningar att ha specialiserade vårdmottagningar som andra mer befolkade regioner.

Samverkan sker främst med polis och kommun vilket torde vara samverkan inom Barnahusverksamhet.

Gällande kompetensutveckling och utbildning av personal är det positivt att regionerna i så hög grad utbildar personal på ungdomsmottagningarna. Ungdomsmottagningarna är en lågtröskelverksamhet som har stora möjligheter att tidigt upptäcka och identifiera barn och unga utsatta för sexuell exploatering.

Det är enligt enkätsvaren få regioner som bedriver utvecklingsarbete på området. Enligt Socialstyrelsens slutredovisning av uppdraget 2020–2022 att fördela utvecklingsmedel på området mäns våld mot kvinnor, uppgav dock 11 regioner att de under 2022 arbetat med insatser gällande våldsutsatta som lever i prostitution eller män-

niskohandel för sexuella ändamål. Flera av regionerna beskriver enligt Socialstyrelsens slutredovisning att de utan utvecklingsmedlen inte har det ekonomiska utrymmet att i lika hög utsträckning prioritera kvalitetsförbättringar i arbetet mot bland annat prostitution och människohandel för sexuella ändamål.³⁹

7.2.2 Specialiserat stöd till barn och/eller vuxna

Mika Hälsa

Mika Hälsa är en sex- och samlevnadsmottagning inom region Stockholm som samverkar och är samlokaliserad med Mikamottagningen Stockholms stad. Målgruppen är personer som har sex mot ersättning, lever i sexuell utsatthet och/eller skadar sig med sex oavsett kön, könsidentitet och sexuell identitet. Även anhöriga kan vända sig till mottagningen. Mika Hälsa erbjuder råd- och stödsamtal gällande sex och samlevnad, preventivmedel, graviditet och abort samt utför provtagning för cellprov och sexuellt överförbara infektioner. De erbjuder utredning och behandling för posttraumatiskt stressyndrom relaterat till sexuell utsatthet. Verksamheten är kostnadsfri och har tystnadsplikt.

Sexualmedicinskt centrum-Pilen

SMC-Pilen i Göteborg är en specialiserad lågröskelverksamhet inom Sexualmedicinskt centrum (SMC) i Västra Götalandsregionen som riktar sig till sexuellt riskutsatta personer från 13 år utsatta för sexuella övergrepp, våldtäkt, grooming, sexuell exploatering som sex mot ersättning/prostitution och människohandel för sexuella ändamål. SMC-Pilen erbjuder samtalsstöd med fokus på sexuell riskutsatthet och erfarenhet av sexuellt våld och arbetar utefter Traumamedveten omsorg (TMO). Verksamheten erbjuder också uppföljning av sexuell och reproduktiv hälsa med STI provtagning, preventivmedelsrådgivning, gynekologisk cellprovtagning och Hepatit B vaccination. Verksamheten är kostnadsfri och har tystnadsplikt.

³⁹ Socialstyrelsen (2023). *En slutredovisning av 2020–2022 års kompetensstöd samt utvecklings- och stimulansmedel*, s. 42.

Ångest- och ASTA-mottagningen

I Region Västerbotten finns Ångest- och ASTA-mottagningen i Umeå som vänder sig till personer mellan 18 och 60 år som bedöms vara i behov av psykiatrisk specialistvård. Mottagningen är en psykiatrisk öppenvårdsmottagning som bedriver diagnostisering, behandling och metodutveckling för patienter med huvudproblematik ångestsyndrom, OCD, PTSD/traumarelaterade psykiatriska konsekvenser av psykisk/fysisk/sexuell våldsutsatthet. Mottagningen har i dag en bredare målgrupp än innan då ASTA var en specialistmottagning för sexuellt våldsutsatta, men är sedan år 2020 integrerad med ångestmottagningen.

Traumamottagning Elefanten, BUP

Traumamottagning Elefanten, BUP, i Linköping är Region Östergötlands enhet för behandling efter fysiska och sexuella övergrepp i barn- och ungdomsåren, samt då ett barn har ett sexuellt utåtagerande beteende. Målgruppen är barn och ungdomar upp till 18 år samt deras familjer och de erbjuder bedömning, traumafokuserad behandling, telefonrådgivning och krissamtal.

7.3 Verksamheter som drivs av civilsamhällesorganisationer

Det finns flera organisationer som på olika sätt arbetar mot sexuellt våld, prostitution, människohandel för sexuella ändamål och sexuell exploatering av barn. Vissa arbetar strategiskt med frågorna och med påverkansarbete medan andra arbetar förebyggande, uppsökande och operativt med målgrupperna. Plattformen Civila Sverige mot människohandel samlar flera civilsamhällesorganisationer och skyddade boenden under ett paraply. Nedan är några exempel på organisationer som har insatser specialiserat till utredningens målgrupper.

7.3.1 Ellencentret

Ellencentret, som drivs av stiftelsen 1000 Möjligheter, stöttar och erbjuder psykologisk behandling för unga mellan 15 och 25 år som är utsatta för prostitution och andra former av sexuell exploatering. Deras stödverksamhet består av chatt samt stödkontakt via chatt, juridiskt och socialt stöd och på mottagningen i Stockholm bedrivs traumabehandling och gruppsamtal. Centrets arbetssätt har utformats genom lång erfarenhet av målgruppen. Stor vikt läggs vid gott bemötande och förståelse kring utsattheten och dess konsekvenser. Ambitionen är att hjälpa unga att komma ur utsattheten, få kvalificerad psykologisk behandling och socialt stöd på samma ställe.⁴⁰

Enligt Ellencentrets egen utvärdering av insatser hade majoriteten (89 procent) under insatsens gång kommit ur prostitutionen/det sexuella självskadebeteendet med få eller inga återfall. En liten andel (11 procent) befann sig antingen fortfarande i utsatthet eller där utsattheten just då bedömdes vara oklar. Vid avslutning av kontakt och behandling görs en utvärdering och bedömning av psykiskt mående utifrån klinisk bedömning och skattningsinstrument. Bland de som hade avslutat behandling uppfyllde 78 procent av de unga inte längre kriterierna för PTSD eller den symtombild som behandlingen riktade in sig på. Utöver minskning av symtom, syftar behandlingen till ökad livskvalitet och livsutrymme. Den stödsökande får fylla i ett utvärderingsformulär med några öppna frågor kring detta samt skatta mellan 1–10 i vilken mån kontakten på mottagningen varit hjälpsam, respektive i vilken mån man upplevt sig fått bra bemötande under samtalen. I detta utvärderingsformulär var medelvärdet då 9.4 gällande att ha upplevt sig hjälpt av kontakten och 10 i att ha upplevt bra bemötande.⁴¹

7.3.2 Novahuset

Novahuset är en ideell förening som erbjuder stöd och rådgivning till personer oavsett ålder och könsidentitet som har blivit utsatta för någon form av sexuellt våld, oavsett om det skett online eller offline. Anhöriga kan också få stöd och rådgivning. Novahuset arbetar

⁴⁰ Ellencentret (2023). *Tjejer utsatta för prostitution och annan sexuell exploatering: Om ungas erfarenheter, stöd och psykologisk behandling*, s. 5.

⁴¹ A.a., s. 18.

även förebyggande och erbjuder workshops och föreläsningar i skolklasser och utbildar yrkesverksamma, exempelvis skol- och vårdpersonal samt vårdnadshavare.

De erbjuder chatt och mejlstöd. I chatten kan man vara anonym och via mailstödet erbjuds stödkontakt en till två gånger i veckan med en av Novahusets volontärer. Novahuset erbjuder samtalsstöd på sin samtalsmottagning i Linköping för personer som är över 13 år och man får vara anonym om man vill. I samband med samtalsstöd erbjuds även medföljning och stöd vid exempelvis ett läkarbesök. Det finns även möjlighet att träffa en jurist där man kan ställa frågor om en eventuell rättsprocess eller polisanmälan.

Novahuset arbetar även uppsökande online för att nå barn och unga i riskzonen och genom sociala medier kunna erbjuda råd, stöd och vägledning. Syftet är att fånga upp personer som riskerar att bli, är eller har varit utsatta för sexuellt våld eller skadar sig själv med sex. Det uppsökande arbetet online genomförs i samarbete med Region Östergötland.⁴²

7.3.3 Ebbamottagningen

Ebbamottagningen i Uppsala vänder sig till personer som fått ersättning för sexuella tjänster, som skadar sig själv med sex och har sex på ett sätt som man inte mår bra av eller har utsatts för människohandel i sexuellt syfte. De erbjuder stödsamtal, terapeutiska samtal med legitimerad psykoterapeut, råd och stöd i kontakten med bland annat myndigheter och hälso- och sjukvård. Det finns inget krav på att personen måste lämna prostitution för att kontakta mottagningen, utan stöd finns att få ändå. Vänner och anhöriga kan även de kontakta Ebbamottagningen. Personer kan vara anonyma när de kontaktar mottagningen och även i råd- och stödsamtal. För terapeutiska samtal med en psykoterapeut så måste personen uppge namn och personnummer då mottagningen enligt lag måste föra journal. Personalen har tystnadsplikt och alla är välkomna oavsett kön och könsidentitet. Kontakten är kostnadsfri.⁴³

⁴² Information från Novahuset och <https://www.novahuset.com/> (hämtat 2023-08-08).

⁴³ <https://samariterhemmet.se/sociala-verksamheter/ebbamottagningen/> (hämtat 2023-08-29).

7.3.4 RFSL Ungdom

RFSL Ungdom har stödverksamhet riktad till unga hbtqia-personer generellt, med särskilt fokus på sex mot ersättning, sexuellt våld, sexuell exploatering, övrig våldsutsatthet, psykisk ohälsa och sexuell hälsa. Stödverksamheten innefattar digitala kuratorssamtal, anonym drop in-chatt, digitala gruppchattar och digitala besök på fritidsverksamheter för hbtqia-ungdomar. Stödverksamhetens syfte är dels att arbeta förebyggande och hälsofrämjande, dels att ge stöd till hbtqia-ungdomar som behöver det. Den del av stödverksamheten som fokuserar särskilt på sexuell exploatering och sex mot ersättning heter Säkrare och har målgruppen hbtqia-ungdomar 13–20 år. RFSL Ungdom har mellan 2014–2021 drivit projekten Pegasus och Pegasus Råd och Stöd som riktade sig till hbtqia-ungdomar 15–25 år med erfarenhet av eller funderingar kring sex mot ersättning. Det specialiserade stöd som utvecklades inom dessa projekt finns kvar inom RFSL Ungdom och kan erbjudas inom nuvarande stödverksamhet.⁴⁴

7.3.5 RFSL Stödmottagning

Målgruppen för RFSL:s stödmottagning är hbtqi-personer som blivit utsatta för trakasserier, hot och våld, närstående och vänner samt personer som i sitt yrke möter våldsutsatta hbtqi-personer. Stöd kan ske till exempel genom samtal på plats, telefonsamtal, videosamtal eller mejl. Samtal och övrigt stöd är kostnadsfritt och personalen har tystnadsplikt och man kan vara anonym. All personal på stödmottagningen är anställd och har utbildning och erfarenhet av samtal med hbtqi-personer utsatta för våld. RFSL Stödmottagning driver ett skyddat boende i Stockholmsområdet.⁴⁵

7.3.6 Talitas rehabiliteringsprogram

Talita är en ideell organisation som erbjuder kvinnor en väg ut ur prostitution, pornografi och människohandel för sexuella ändamål och in i ett fungerande liv. Organisationen arbetar förebyggande, upp-

⁴⁴ Uppgifter från RFSL Ungdom.

⁴⁵ <https://www.rfsl.se/verksamhet/stod/stodmottagning/> (hämtat 2023-08-29).

sökande och rehabiliterande, både i Sverige och utomlands. I Sverige driver Talita två skyddade boenden med rehabilitering i Stockholm.⁴⁶

Talitas rehabiliteringsprogram sträcker sig över 1+1 år. Under det första året bor man i skyddat boende, med personal på dagtid under vardagar, och tar del av följande aktiviteter:

- Traumaterapi med extern psykoterapeut/psykolog, en gång per vecka.
- Undervisning i psykoedukation (grundläggande psykologi i grupp), en halvdag per vecka, där de föreläser om ämnen som av erfarenhet visat sig är viktiga för målgruppen. Det kan röra sig om allt från hur man sätter gränser till hur man kan hantera starka känslor som panikångest och raseri utan att vara destruktiv för sig själv eller sin omgivning.
- Planering för framtiden, en gång per vecka. Här arbetar Talita tillsammans med kvinnorna med allt från eventuella asylprocesser till vad de vill studera eller arbeta med på sikt. Under planeringen bokas även besök med hälso- och sjukvård eller relevanta myndigheter.
- Arbetsbok, en gång per vecka. Detta är en uppföljning på undervisningen där en i Talitas personal använder sig av en arbetsbok med övningar som berör samma ämne som diskuterades i undervisningen. Här finns även tillfälle för kvinnan att ställa frågor gällande undervisningen.
- Ekonomiskt stöd till mat, kläder, hygienartiklar och lokaltrafik.
- Praktik/arbetsträning för de klienter som inte har ett arbete, cirka två dagar per vecka, eftersom de även ska ha tid för de andra delarna i programmet.⁴⁷

Under det andra året bor man i en av Talitas utslussningslägenheter och fokus ligger på integrering i samhället. Det handlar i de flesta fall om att flytta till eget boende, kunna försörja sig själv, få vänner utanför Talita och känna att man står på egna ben. Här har kvinnan fortfarande tillgång till Talitas personal men inte i samma utsträckning

⁴⁶ <https://www.talita.se/> (hämtat 2023-04-06).

⁴⁷ Information från Talita.

som i det skyddade boendet. I utslussningslägenheterna kommer personal endast på besök.⁴⁸

Talita har plats för sex kvinnor i taget; fyra som ingår i Talitas långsiktiga program och två som slussats akut av polis, socialtjänst eller regionkoordinator för kortare tid. Dagtid finns stödjande personal och under de första dygnet finns även, vid behov, kvälls- och nattpersonal på plats. Utslussningslägenheterna har plats för totalt fyra kvinnor i taget. Talita har också en jourtelefon som de boende kan ringa till dygnet runt.⁴⁹

Kostnaden under det första året, baserat på att det är full beläggning, är 2 412 kronor per person och dygn. Talita har inte personal dygnet runt, enbart vardagar dagtid, men en jourtelefon som en i personalen bär med sig dygnet runt alla dagar i veckan. Kostnaden för år två är betydligt lägre per person och dygn jämfört med år ett på grund av färre tillgänglig personal i utslussningslägenheterna. Kvinnorna är borta mycket dagtid i arbete eller studier och har börjat stå på egna ben. Många betalar även en del av hyran själva vilket minskar kostnaderna för Talita och kostnaden för det andra året är 354 kronor per person och dygn vid full beläggning.⁵⁰

Med hjälp av en it-expert från Storbritannien, har Talita tagit fram ett verktyg som kallas CRI (Client Rehabilitation Information). Varje månad under det första året utvärderar de, tillsammans med kvinnan, hennes mående och upplevelse av programmet med hjälp av verktyget. Den data som samlas in hjälper dem att utvärdera och förbättra stödet till den specifika kvinnan, men den gör det också möjligt att utveckla och förbättra metoden i sin helhet.⁵¹

En tidig utvärdering av Talitas behandlingsprogram gjordes 2015 (se kap. 6). Därefter har programmet vidareutvecklats.⁵²

7.3.7 Exempel på andra civilsamhällesorganisationer

Det finns flera organisationer som erbjuder boende såsom Noomi Hela Människan i Malmö, Frälsningsarméns boenden Skogsbo och Lyktan, Unga Kvinnors Värn och Räddningsmissionen i Göteborg.

⁴⁸ A.a.

⁴⁹ <https://www.talita.se/om-talita/vart-arbete> (hämtat 2023-04-26).

⁵⁰ Information från Talita.

⁵¹ <https://www.talita.se/om-talita/vart-arbete> (hämtat 2023-04-26).

⁵² Information från Talita.

Räddningsmissionen driver även ett informellt exitprogram för kvinnor i prostitution och andra utsatta situationer. Målgruppen är främst kvinnor som är EU-medborgare och därmed har möjlighet att arbeta i Sverige och utgångspunkten är att möta behovet av en inkomst och ökad anställningsbarhet genom arbetspraktik. De olika stegen i programmet är kontakt genom uppsökande fältarbete, relationsbyggande och motiverande insatser, socialt stöd samt kurs i svenska i kombination med arbetspraktik som arrangeras inom Räddningsmissionen för att sedan övergå till att söka riktigt arbete. Under praktiktiden får deltagaren stöd till uppehållet.⁵³

Många kvinno-, tjej- och ungdomsjourer erbjuder stöd och skydd åt kvinnor och flickor utsatta för sexuell exploatering. Ett exempel är Qjouren som tar emot kvinnor utsatta för prostitution med erfarenhet av skadligt bruk och beroende. Stöd från jourerna finns att få både online och offline. Jourerna arbetar även förebyggande genom exempelvis nätvandring, såsom Alltid sedd som bedriver uppsökande arbete på nätet. Unizon har ett nätverk av medlemsjourer med extra stöd och kunskap om utsatthet för sexuell exploatering. Frälsningsarmén driver Safe Havens Traffickingcenter i Stockholm som erbjuder juridiskt och socialt stöd till personer utsatta för människohandel eller människoexploatering. Vissa organisationer arbetar bredare med det sexuella våldet som Wonsa som har en klinisk mottagning med olika behandlingsprogram och Storasyster som har en samtalsmottagning. Organisationen MÄN driver killar.se som erbjuder stöd till alla som identifierar sig som kille eller ung man mellan 10–25 år. De har en anonym stödchatt och en samtalsmottagning i Stockholm.

7.4 Stöd riktat främst till utländska personer

7.4.1 Återvändandeprogrammet

På regeringens uppdrag finansierar och samordnar NSPM, den nationella samordningen mot prostitution och människohandel vid Jämställdhetsmyndigheten, stödprogram för att personer som är utsatta för människohandel och exploatering tryggare ska kunna återvända till sina hemländer. Återvändandet syftar till att skapa förutsättningar för

⁵³ Information från Räddningsmissionen.

att utsatta ska kunna lämna situationen, minimera riskerna för att de återigen hamnar i exploatering vid hemkomsten, minska det mänskliga lidandet och öka känslan av trygghet och säkerhet. Återvändandeprogrammet (ÅMP) administreras av International Organization for Migration (IOM) i Helsingfors och finansieras genom Jämställdhetsmyndigheten. Regionkoordinatorerna mot prostitution och människohandel är kontaktpunkt i Sverige för ansökningar till återvändandeprogrammet.⁵⁴

Utländska vuxna och barn som utnyttjats i människohandel, människoexploatering eller prostitution kan ansöka om att ingå i återvändandeprogrammet. Exploateringen behöver inte ha skett i Sverige, men personen ska befinna sig i Sverige när hen identifieras och ansöker om stödet. Om någon redan ingått i programmet kan personen inte ingå igen om det inte föreligger särskilda omständigheter som gör att stödet kan beviljas en ytterligare gång. Personens legala status i Sverige har ingen påverkan på möjligheten att ansöka till återvändandeprogrammet och återvändandet kan ske antingen till hemlandet eller till ett tredje land där personen i fråga har permanent uppehållstillstånd. Deltagandet i återvändandeprogrammet är baserat på frivillighet. En persons ansökan och deltagande kan avbrytas när som helst om personen inte längre önskar att ingå och motta stödet. Frivilligheten baseras på två aspekter; friheten att välja utan tvång och att beslutet baseras på välgrundad information. Frivilligheten är också en viktig förutsättning för att stödet som ges i programmet ska fungera väl.⁵⁵

Återvändandeprogrammet består av stöd före återvändandet, under själva återvändandet, och efter ankomsten till det land personen återvänder till. Alla dessa steg är viktiga komponenter i stödprocessen som hänger ihop och påverkar effekten av de stödinsatser som ges. Till exempel behövs god tid att planera stöd- och skyddsinsatser och anpassa dessa efter individens behov och de förutsättningar som finns i landet, innan själva återvändandet sker.

Syftet med återintegrationsstödet är att ge den återvändande ett omedelbart stöd och nödvändig hjälp för återhämtning och återanpassning i hemlandet. Den återvändande kan efter hemkomsten behöva fundera på och överväga olika stödalternativ innan något

⁵⁴ <https://nspm.jamstallldhetsmyndigheten.se/stod-i-ditt-arbete/atervandandeprogrammet/> (hämtat 2023-04-26).

⁵⁵ A.a.

stöd sätts in. Stödet täcker löpande utgifter och nödvändig hälsovård, samt kan användas för att öka möjligheterna att få praktik och arbete. Stödet tillhandahålls således både i kontanta medel, tjänster och utrustning, och hanteras av IOM i hemlandet. IOM Finland godkänner varje betalning på förhand. Stödet består av ett månatligt ekonomiskt bidrag (USD 150) under sex månader, ett bidrag på USD 2,800 att användas för de grundläggande behoven, till exempel boendekostnader, studier/utbildning, hälsovård eller andra förnödenheter, ett bidrag på USD 300 för möjliga medicinska behov. Medföljande barn är i regel berättigade till 50 procent av stödsumman.⁵⁶

Baserat på personens individuella behov undersöker IOM vilka ytterligare stödinsatser och tjänster som är tillgängliga i ursprungslandet. IOM Finland samarbetar med det lokala IOM-kontoret, och om nödvändigt och möjligt också med vård- och stödgivare (till exempel medicinsk vård), organisationer (stödsamtal, boende, rehabilitering) och lokala myndigheter (nationella stödssystem för människohandelsutsatta). Tillgången till service och stödinsatser varierar från land till land.⁵⁷

Den totala finansieringen för programmet var cirka 4,3 miljoner kronor för 2022. Totalt fick 30 personer stödinsatser genom ÅMP under 2022, varav 13 kvinnor, 2 flickor, 13 män och 2 pojkar. De vanligaste ursprungsländerna var Rumänien, Vietnam, Bulgarien och Venezuela. Sex ärenden rörde sexuell exploatering där samtliga var kvinnor och tre ärenden rörde medföljande barn.⁵⁸

7.4.2 Nationella Stödprogrammet

Nationella Stödprogrammet (NSP) drivs av Plattformen Civila Sverige mot människohandel och erbjuder kompletterande stöd till personer i Sverige som varit utsatta för prostitution och människohandel. Stödinsatserna inom NSP är utformade för att erbjuda skydd och stöd i enlighet med Sveriges internationella åtaganden för personer som varit utsatta för människohandel och exploatering, oavsett om de varit utsatta för människohandel och exploatering, oavsett om de varit utsatta för människohandel eller rättsprocess. Medföl-

⁵⁶ International Organization for Migration (2019). *Manual för frivilligt återvändande och återintegration för personer utsatta för människohandel och prostitution i Sverige, Praktiska riktlinjer för personal hos myndigheter och frivilligorganisationer*, s. 28.

⁵⁷ A.a.

⁵⁸ Jämställhetsmyndigheten (2023). *Årsredovisning 2022*, s. 35.

jande barn inkluderas i stödprogrammet. Insatserna sträcker sig från första hjälp till långtgående stöd och skydd, ända till i bästa fall ett liv fritt från exploatering. NSP kompletterar de stödinsatser som erbjuds inom ramen för Manual vid misstanke om människohandel (Sveriges motsvarighet till National Referral Mechanism där insatskedjan från polisanmälan till avslutad rättegång framgår) samt Återvändandeprogrammet, som i dag kan kopplas in i kedjans olika faser (från identifiering till avkunnad dom). Stödprogrammet är uppbyggt i enlighet med de internationella människorättsinstrument Sverige ratificerat.⁵⁹ NSP initierades 2015 med medel från Länsstyrelsen i Stockholm och drivs i dag med medel från Jämställdhetsmyndigheten.⁶⁰

Stödprogrammet är uppbyggt av certifierade boenden som uppfyller minimikrav uppställda av NSP. Minimikraven är bland annat utformade för att certifierade boenden ska ha kunskap om människohandel, arbeta enligt antagna rutiner för hot- och riskbedömningar och säkerhetsfrågor, och erbjuda stöd som motsvarar vad en person som är offer för människohandel har rätt till i enlighet med Sveriges internationella åtaganden. De certifierade boendena är de som identifierar personer som offer för människohandel, arbetar för att samhället ska ta ansvar för dessa personers skydds- och stödbehov, och när det inte är möjligt, ansöker om finansiering för placering eller stöd för andra insatser från NSP. Våren 2023 var sex boenden certifierade för NSP. Av dessa tar fem emot kvinnor och två tar även emot män utsatta för sexuell exploatering. Ett boende tar bara emot män, dock inte i sexuell exploatering. Inga boenden tar emot personer med aktivt missbruk. Certifierade boenden finns i region Mitt, Syd, Stockholm och Väst. Inga boenden finns i region Bergslagen, Nord och Öst. NSP har som mål att det ska finnas minst ett certifierat boende i varje region och prioriterar i första hand certifiering för boenden i region Nord för att minska avståndet till tillgängligt stöd för offer för människohandel som befinner sig i norra Sverige.⁶¹

Nationella Stödprogrammet har under 2022 erbjudit fyra typer av insatser: 30 dagar reflektionsperiod med skydd och stöd, 90 dagar

⁵⁹ Plattformen Civila Sverige mot människohandel (2023). *Nationella Stödprogrammet Årsrapport 2022*, s. 2.

⁶⁰ <https://manniskohandel.se/var-verksamhet/nationellt-stodprogram/> (hämtat 2023-04-12).

⁶¹ Information från Nationella Stödprogrammets kansli och Plattformen Civila Sverige mot människohandel (2023). *Nationella Stödprogrammet Årsrapport 2022*, s. 7.

fördjupat skydd och stöd, 45 dagar integrationsstöd samt punktinsatser. Under 2022 gav NSP stöd till 60 personer; 30 kvinnor, 5 män och 25 barn,⁶² varav 35 personer räknas som direkt utsatta för människohandel. Dessa stödmottagare kom från Nigeria, Brasilien, Ghana, Italien, Kenya, Kamerun, Liberia, Marocko, Peru, Polen, Rumänien, Tunisien, Uganda, Ukraina, Venezuela, Vietnam, Sierra Leone, Sverige och Colombia.⁶³ 26 personer har varit utsatta för sexuell exploatering; 24 kvinnor, en man och en pojke. Ytterligare 2 kvinnor har varit multipelt utsatta för sexuell exploatering och tvångsarbete.⁶⁴

Den totala finansieringen 2022 för NSP var 2 676 620 kronor. Utifrån en behovsbedömning har många av de personer som beviljats tillträde till programmet behov av stöd betydligt längre än vad medlen räcker till. Utöver de dygn NSP beviljat stöd för har boendena med egna medel stöttat personen betydligt längre.⁶⁵

Under 30-dagarsperioderna arbetar boendena med att ge stöd i enlighet med personens rättigheter, inklusive stödsamtal, hot- och riskbedömningar, kartlägga och slussa till vård, och ge information om rättsprocessen, återvändandeprogrammet och personens rättigheter i Sverige. Det stöd som beviljas i 90-dagarsperioder kallas inom NSP för fördjupat stöd, och kan även sökas för kortare perioder. Stödet avser dygnersättning på skyddat boende som ges utöver en initial 30-dagars reflektionsperiod. Fördjupat stöd kan beviljas för att förlänga reflektionsperioden såväl som för att möjliggöra fortsatt skydd, stöd och återhämtning. De fördjupade stödperioderna möjliggör för stödmottagare att återhämta sig och sätta ord på sina upplevelser. Det är under de fördjupade stödperioderna som den som varit utsatt både vågar och börjar orka berätta vad den varit med om och ta ställning till en polisanmälan. Under dessa perioder pågår också arbete med att bearbeta de trauman personen lever med, som oftast innebär komplex PTSD och behov av specialiserad trauma-

⁶² 20 barn har varit med sin vårdnadshavare i Sverige, varav 8 barn vistats på skyddat boende. 1 barn har varit direkt utsatt för människohandel. 4 barn har befunnit sig i hemlandet.

⁶³ Plattformen Civila Sverige mot människohandel (2023). *Nationella Stödprogrammet Årsrapport 2022*, s. 3 f.

⁶⁴ Information från Nationella Stödprogrammets kansli.

⁶⁵ Plattformen Civila Sverige mot människohandel (2023). *Nationella Stödprogrammet Årsrapport 2022*, s. 3 f.

vård, samtidigt som personen behöver planera för framtiden och hitta vägar till ett tryggt liv fritt från exploatering.⁶⁶

Integrationsstödet om max 45 dagar har möjliggjort integrerande insatser såsom hjälp att hitta arbete, upprätta kontakter och söka långsiktiga stödinsatser från socialtjänst och andra myndigheter för tiden efter vistelse på skyddat boende, stöd i de omfattande administrativa processerna förknippade med att integreras i Sverige efter erhållet uppehållstånd, och hjälp med kostnader för att flytta till egen bostad. Punktinsatser som beviljas kan till exempel vara att ersätta kostnader för tandvård, specialiserad traumaterapi, glasögon, säkra resor till och från möten och integrationsfrämjande aktiviteter, barnvagnar och juristhjälp.⁶⁷

NSP:s koordinator samverkar med regionkoordinatorerna mot prostitution och människohandel i rådgivning och slussning av ärenden till antingen boenden certifierade för Nationella Stödprogrammet eller andra civilsamhällesorganisationer. NSP samverkar även med Mikamottagningar eller socialtjänst på liknande sätt. NSP har upparbetade kontakter med andra civilsamhällesaktörer, som vänder sig till NSP vid behov av rådgivning eller hjälp att hitta en lösning för personer som identifierats som offer för människohandel. NSP bistår med yttranden och intyg vid behov, exempelvis i asylärenden som rör personer som identifierats som offer för människohandel.⁶⁸

7.5 Brister i stödet och hinder mot att ta del av det

Som framgår av utredningens direktiv har det på senare år genomförts flera undersökningar och kartläggningar beträffande stödet till barn och vuxna som är utsatta i sexuell exploatering prostitution, och människohandel för sexuella ändamål. Både civilsamhällesorganisationer och yrkesverksamma på området har framfört att utsatta efterfrågar ett förbättrat stöd i olika avseenden. Denna bild har bekräftats i utredningens egna kontakter med civilsamhällesorganisationer, personer med egen erfarenhet av utsatthet eller anhöriga till sådana personer samt yrkesverksamma som möter målgruppen. Det har i tidigare rapporter och undersökningar, samt i våra kontakter med

⁶⁶ Plattformen Civila Sverige mot människohandel (2023). *Nationella Stödprogrammet Årsrapport 2022*, s. 5.

⁶⁷ A.a.

⁶⁸ A.a., s. 10.

olika aktörer, även lämnats förslag på olika sätt att åtgärda det som upplevs som brister eller hinder. Här har vi samlat och grupperat de brister och hinder som har lyfts i olika sammanhang, dels i våra egna kontakter med olika aktörer, dels i tidigare rapporter och undersökningar.

7.5.1 Sexuellt exploaterade barn och vuxna upptäcks inte

Ett grundläggande hinder mot att få stöd är att personer utsatta för sexuell exploatering ofta inte själva söker hjälp för sin utsatthet och inte heller upptäcks av socialtjänst, hälso- och sjukvård eller på annat sätt. I en enkätundersökning av ChildX (tidigare Child10), Ellen-centret och Inte Din Hora, (*Ingen hörde ropen på hjälp*, 2020), bland barn och vuxna med erfarenhet av att utsättas för prostitution och/eller trafficking⁶⁹, svarade en tredjedel att de hade haft en vård- eller myndighetskontakt men inte hade vågat berätta om sin utsatthet i den kontakten. Flera studier i Jämställdhetsmyndighetens litteraturoversikt (2022) visar också att unga utsatta för sexuell exploatering ofta har komplexa behov och att de i hög grad varit i kontakt med exempelvis hälso- och sjukvård, socialtjänst eller rättsväsendet sedan tidigare.⁷⁰ Även tidigare studier talar i samma riktning.⁷¹

Det kan finnas många skäl att inte själv söka hjälp

Flera av de aktörer vi har varit i kontakt med har framhållit att det för barn finns särskilt stora hinder mot att berätta om utnyttjande i sexuell exploatering och söka hjälp.⁷² Hinder som har nämnts är bland annat att barn själva kanske inte ser risker med ett visst agerande, eller att det tar tid för dem att förstå vad som påverkar dem negativt, samt att sexualitet i allmänhet och sexuell exploatering i synnerhet är något som barn kan ha svårt att ta upp framför allt med

⁶⁹ I undersökningen definierades detta som ”sexuella tjänster mot ersättning, människohandel, sugardejting, eskort, pornografi on- och offline”.

⁷⁰ Jämställdhetsmyndigheten (2022). *Att förebygga sexuell exploatering* (2022:23).

⁷¹ Se till exempel Svedin, C-G. & Jonsson, L. (2012). ”Online är jag någon annan.....” *Unga kvinnor med erfarenhet av att sälja sexuella tjänster online. Delrapport 8 ur Prostitution i Sverige – Kartläggning och utvärdering av prostitutionsgruppernas erfarenheter och attityder i befolkningen*. Lunds universitet/Linköpings universitet.

⁷² Bland annat Barnafriid, Stiftelsen Allmänna Barnhuset, ECPAT, Barnahus Jönköping, ungdomsmottagningarna Druvan i Karlstad och Ung Utsatt i Göteborg, samt fältgruppen vid enheten för prevention i Umeå kommun.

sina föräldrar men även med andra vuxna. Dessutom kan barn känna skuld och skam för att de uppfattar att de själva har varit delaktiga i att de kommit att utnyttjas och därför ha svårt att berätta för en vuxen. Det har också nämnts att det för ett barn som inte har kommit ut med sin sexuella läggning inför sina föräldrar kan vara extra svårt att berätta om utsatthet i sexuell exploatering. Även för föräldrar kan det vara svårt att prata med sina barn om frågor som rör sexualitet. De anhöriga till barn och unga som är eller har varit utsatta som vi har talat med, har också beskrivit att det kan finnas en rädsla hos föräldrar för att söka hjälp för sitt barn på grund av oro för att socialtjänsten ska omhänderta barnet.

Ellencentret har beskrivit att unga personer som de kommer i kontakt med berättar om både inre och yttre hinder mot att berätta om och komma ur utsattheten. Hot, övertalning och tvång anges som skäl, tillsammans med inre hinder som ambivalenta känslor, andra former av utsatthet och sexuellt självska debeteende, som kan göra det svårt att lämna trots att man egentligen vill. Detta innebär hinder mot att våga söka, men också mot att få adekvat hjälp.

Flera aktörer som vi har talat med har beskrivit att det även för vuxna finns faktorer som hindrar den som utnyttjas från att berätta om detta och söka hjälp.⁷³ Sådana hinder kan vara att man inte ser sig själv som utsatt, inte inser att man är utsatt, inte vill bli sedd som ett offer, eller att man känner skuld och skam och därför har svårt att berätta om utsattheten. Detta kan i hög grad även gälla utsatta män. Den som bor på en liten ort kan uppleva det svårt att söka hjälp på sin bostadsort. Den som är utnyttjad i prostitution kan vidare uppleva samma typ av nedbrutenhet och isolering som den som är utsatt för våld i en nära relation. Detta kan göra att personen inte förmår att själv söka hjälp.

Också andra hinder som gäller både vuxna och barn har beskrivits av dem vi har talat med.⁷⁴ För både vuxna och barn kan en bristande tillit till myndigheter och rädsla för dåligt bemötande utgöra ett hinder för att söka hjälp. Även rädsla för att bli av med bostad och försörjning har nämnts. För den som endast är tillfälligt i Sverige kan

⁷³ Bland annat NCK, RFSU, RFSL, RFSL Ungdom, Inte Din Hora och Centrum mot våld i Umeå.

⁷⁴ Bland annat RFSL Ungdom, NCK, Red Umbrella Sweden, Utan skyddsnet, Qjouren Väst, SMC Pilen och Ung Utsatt i Göteborg, Eksjö tjejjour och anhöriga till unga som utsatts. Se även Polismyndigheten (2022). *Människohandel för sexuella och andra ändamål – Lägesrapport 23*, s. 44 och Västra Götalandsregionen (2020). *Genväg till forskning nr 12 – Våld i samband med prostitution och människohandel för sexuella ändamål*, s. 13.

ekonomiska skäl – rädsla att förlora möjligheten till en inkomst och därmed möjligheten att försörja anhöriga i hemlandet – utgöra ett hinder mot att söka hjälp. Både för den som är i Sverige tillfälligt och för den som bor här stadigvarande, kan det finnas en rädsla för eller band till någon som utnyttjar ens prostitution som gör att den som är utsatt inte söker hjälp. En utsatt persons koppling till organiserad brottslighet eller gängkriminalitet i eller utanför Sverige, kan göra det extra svårt och farligt att söka hjälp. Även en stark känsla av identitet kopplat till en viss grupp, kan göra det svårt för den som är utsatt att be om hjälp ut ur utsattheten. Hot om utvisning för tredjelandsmedborgare gör att dessa personer sällan är benägna att kontakta polisen då de utsätts för brott. Att utnyttjade personer inte söker hjälp kan även bero på bristande information om vart man kan vända sig för att få hjälp och vilken hjälp som finns att få. Sådan information kan saknas, eller inte finnas på rätt ställen eller på rätt språk. Unga personer kan ha särskilt svårt att känna igen sin egen utsatthet i tillgänglig information på grund av ordval som de inte kan identifiera sig med.

Socialtjänst, hälso- och sjukvård och andra aktörer ställer inte frågor eller saknar kunskap om utsattheten

Flera av de aktörer vi har talat med har framhållit att professionella inom bland annat vård och socialtjänst är dåliga på att upptäcka personers utsatthet i prostitution eller sexuell exploatering när de av andra anledningar möter dessa personer, då det i allt för liten omfattning ställs frågor om denna typ av utsatthet. Detta kan bero på att det inte finns någon rutin för att ställa sådana frågor. Det kan också bero på att yrkesverksamma inte vet vilken hjälp de kan ge eller vart de kan hänvisa om utsatthet i prostitution eller sexuell exploatering kommer fram och därför inte heller vill fråga. Det kan även bero på bristande medvetenhet eller kunskap om denna typ av utsatthet, eller felaktiga föreställningar om vem som kan drabbas av sexuellt våld. Det faktum att frågor inte ställs medför att utsatthet i sexuell exploatering inte upptäcks för till exempel barn som är placerade av socialtjänsten, trots att de i högre utsträckning än andra barn är utsatta på detta sätt.⁷⁵

⁷⁵ Bland annat MFD, Novahuset, NCK, Attention, samt aktörer vi talat med vid länsbesök i Jönköping och Västerbotten.

RFSU har pekat på att det faktum att utsatthet i prostitution eller sexuell exploatering ligger inom området mäns våld mot kvinnor medför att vissa grupper i sådan utsatthet osynliggörs, exempelvis hbtqi-personer eller migranter.

Flera aktörer⁷⁶ har också pekat på att det finns en brist på kunskap och kompetens inom till exempel elevhälsa, primärvård, specialistvård och psykiatri om utsatthet i prostitution eller sexuell exploatering och om vilka grupper som är särskilt sårbara och riskerar att utsättas. Myndigheten för delaktighet (MFD) har särskilt framhållit att det finns dålig kunskap inom vård, psykiatri och habilitering om våld mot personer med intellektuella funktionsnedsättningar. MFD har också pekat på att yrkesverksamma kan ha svårt att bedöma gränsen mellan självbestämmande för en person med intellektuell funktionsnedsättning och sexuell exploatering av personen av någon utomstående.

De uppgifter vi har fått om bristen på frågeställande bekräftas av SKR:s kartläggning (2020) av vården vid sexuellt våld. Där konstateras att erfarenheter av sex mot ersättning och sex som självskada kan vara traumatiska och leda till olika typer av vårdbehov men att vården i många fall inte fångar upp att en patient är eller har varit utsatt för sexuellt våld, trots långvariga vårdkontakter. Detta leder till att många patienter inte får tillgång till stöd och behandling för dessa erfarenheter.⁷⁷

Uppsökande verksamhet bedrivs inte i tillräcklig omfattning

En brist som har lyfts fram är att polisen saknar kompetens för att bedriva uppsökande verksamhet mot unga i till exempel sugardejting.⁷⁸ Av till exempel Brås rapport 2022:4, *Utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling – En uppföljning av lagens tillämpning*, framgår också att polisen endast i begränsad utsträckning arbetar aktivt för att upptäcka sexköpsbrott mot barn. När det gäller arbetet mot sexköpsbrott mot vuxna framgår det av Brås rapport 2022:3, *Köp av sexuella tjänster – En uppföljning av lagens tillämpning*, att polisens arbete varierar stort inom landet. På vissa håll pågår det enligt rap-

⁷⁶ Bland annat Mika Hälsa, RFSU, Unizon, och aktörer som vi talat med vid våra länsbesök i Jönköping och Västerbotten.

⁷⁷ SKR (2020). *Vården vid sexuellt våld*.

⁷⁸ Länsbesök i Västerbotten.

porten knappt något arbete alls, medan det på några orter finns både resurser, engagemang och struktur för arbetet. Det uppsökande arbetet riktas framför allt mot eskortsidor, där en stor del av säljarna är kvinnor som befinner sig i Sverige tillfälligt och kan vara utsatta för människohandel eller koppleri. Polisens uppsökande arbete sker enligt rapporten i samverkan med socialtjänsten, framför allt med regionkoordinatorerna.

7.5.2 Den som är utsatt riskerar att skuldbeläggas av yrkesverksamma och inte ses som våldsutsatt

Flera aktörer har pekat på att den som är utsatt i prostitution eller sexuell exploatering i sitt möte med vård eller socialtjänst riskerar att själv bli skuldbelagd i stället för att ses som en utsatt person. Detta gäller både vuxna och barn. Sexuell exploatering av ett barn kan till exempel ses av yrkesverksamma som ett beteendeproblem hos barnet och inte som en våldsutsatthet. Ett sådant bemötande kan ytterligare bidra till känslan av skuld och skam och kan även göra det svårt att motivera den som är utsatt att ta emot hjälp. En sådan syn på sexuell exploatering kan också medföra att den som är utsatt inte får ändamålsenlig hjälp eller inte får någon hjälp alls.⁷⁹

Även reaktioner av förskräckelse eller bestörtning hos yrkesverksamma som möter den som är utsatt i prostitution eller sexuell exploatering kan bidra till en ökad känsla av skuld och skam hos den som är utsatt. En sådan inställning kan också medföra hastiga beslut om till exempel låst placering för ett utsatt barn motiverat med barnets eget beteende, vilket av det utsatta barnet kan uppfattas som en bestraffning i stället för hjälp och ytterligare bidra till ett redan dåligt mående.⁸⁰

Den motsatta inställningen – att utsattheten bagatelliseras, att den inte polisanmäls av socialtjänsten, eller att förundersökning inte inleds eller läggs ner efter polisanmälan – kan också bidra till att den som är utsatt får känslan av att hen får skylla sig själv och inte har rätt till hjälp som våldsutsatt. I detta sammanhang har det lyfts att socialtjänsten inte polisanmäler när de möter personer utsatta i prostitution eller sexuell exploatering samt att polisen inte hänvisar till

⁷⁹ Bland annat Inte din hora, ECPAT, ChildX, OKSE, Ellencentret, föräldrar till utsatta ungdomar, RFSU, Qjouren Väst, länsbesök i Jönköping och Västerbotten.

⁸⁰ Föräldrar till utsatta ungdomar, samt forskaren Maria Andersson Vogel.

sjukvården och inte heller informerar socialtjänsten om det inte framkommer ett akut skyddsbehov för den som är utsatt.⁸¹

Problemet med bemötande framgår även av Jämställdhetsmyndighetens kartläggning av omfattningen av prostitution och människohandel (2021). I den konstaterades att de utsatta var mest nöjda med bemötandet från specialiserade verksamheter inom socialtjänst och hälso- och sjukvård men att det fanns brister i bemötandet från andra verksamheter och att många utsatta upplevde stigmatisering, diskriminering och bristande kunskap hos yrkesverksamma. Bilden av ”sex som självskadebeteende” angavs där vidare riskera att reducera erfarenheter av våldsutsatthet till ett beteendeproblem hos individen. Flera av personerna med egen erfarenhet av att ha utsatts för sexuell exploatering som barn vittnade i Jämställdhetsmyndighetens kartläggning om hur de har mötts av skuldbeläggande och osynliggörande av vuxenvärlden där erfarenheterna varken identifierades, bemöttes eller behandlades som en våldsutsatthet utan snarare sågs som ett beteendeproblem hos barnet.⁸² Även internationell forskning har uppmärksammat att unga som tar emot ersättning för sex tenderar att av omgivningen, ibland även av professionella, ses som personer som gör självständiga val snarare än som offer för exploatering.⁸³ Även i SKR:s kartläggning av vården vid sexuellt våld (2020) nämns vårdens bemötande som ett förbättringsområde. I den kartläggningen konstateras att vårdens bemötande av patienter ofta uppfattas som osäkert och ostrukturerat och ibland även ifrågasättande, vilket kan leda till negativa upplevelser för patienten och göra patienten mindre mottaglig för stöd och vård.⁸⁴

7.5.3 Utsatta personer tackar nej till hjälp

En del aktörer har nämnt att personer utsatta i prostitution eller sexuell exploatering inte alltid tar emot erbjuden hjälp. Skälet till det kan vara att den som är utsatt även befinner sig i ett skadligt bruk eller beroende. Ett annat skäl kan vara stora geografiska avstånd till

⁸¹ Bland annat Novahuset, ECPAT, NCK, länsbesök i Jönköping.

⁸² Jämställdhetsmyndigheten (2021). *Prostitution och människohandel* (2021:23).

⁸³ Stiftelsen Allmänna barnhuset (2021). *Unga, sex och internet efter #metoo*, s. 51, med vidare hänvisning till Pearce, J. J. (2014). 'What's going on' to safeguard children and young people from child sexual exploitation: a review of local safeguarding children boards' work to protect children from sexual exploitation. *Child Abuse Review*, 23(3), 159–170. <https://doi.org/10.1002/car.2269>.

⁸⁴ SKR (2020). *Vården vid sexuellt våld*.

hjälp och stöd, i kombination med dyr och gles kollektivtrafik, dyr bensin, social fobi, inkomstbortfall, eller att en förälder till ett utsatt barn inte har möjlighet till ersättning för vård av barn vid ledighet för att följa barnet till kommunala insatser.⁸⁵

Den som är utsatt kan också tacka nej till hjälp för att hen inte ser någon tydlig väg ut ur sin situation eller alternativ till försörjning. Detta gäller särskilt den som endast är tillfällig i Sverige och saknar rimliga ekonomiska alternativ i sitt hemland.⁸⁶

7.5.4 Trösklarna till skydd, stöd och vård är höga och väntetiderna till psykiatri långa

Flera aktörer har lyft att trösklarna till skydd, stöd och vård är höga.⁸⁷ En sådan hindrande tröskel är krav på drogfrihet för tillgång till skyddat boende eller stöd och vård. En annan tröskel är de höga kraven på diagnoser eller symptom som ställs inom psykiatri för att få hjälp med traumabehandling. Den som är funktionell i vardagen kan till exempel ha svårt att få hjälp med traumabehandling. Psykiatri ställer också ofta krav på att den som är utsatt ska ha en stabil situation innan hen erbjuds traumabehandling, vilket kan vara svårt att uppnå för den som mår mycket dåligt. Krav på remiss från vårdcentral till psykiatri kan också vara en svår tröskel för den som är utsatt i prostitution eller sexuell exploatering att ta sig över. Till detta kommer att det ofta är långa väntetider, ofta ett par år, till både barn- och vuxenpsykiatri.

7.5.5 Brist på vissa typer av skydd, stöd och vård

I våra kontakter har också nämnts brister på vissa typer av skydd, stöd och vård. Det som särskilt har framhållits är en allmän brist på skyddade boenden, att det inte finns något boende certifierat av Nationellt Stödprogram (NSP) för barn utsatta för människohandel, att det är svårt att få icke-akut stöd, att det finns för lite hjälp att få för dissociativa problem, att det finns en brist på anpassad PTSD-behandling för barn som utsatts för sexuella trauman, samt att social-

⁸⁵ Länsbesök i Västerbotten, Jönköping och Värmland.

⁸⁶ Frälsningsarméns skyddade boende Lyktan.

⁸⁷ Bland annat Inte din hora, Unizon, NSP, Utan skyddsnet, Wonsa, Ångest- och Astamottagningen i Umeå, samt länsbesök i Värmland, Jönköping och Västerbotten.

tjänsten saknar insatser anpassade speciellt för utsatta i prostitution eller sexuell exploatering. Även avsaknad av stöd till föräldrar har framhållits som ett problem.⁸⁸

I SKR:s kartläggning (2020) av vården vid sexuellt våld nämns att det i regel är otydligt vilken vård som finns att tillgå i ett icke-akut skede, för såväl patienter som medarbetare i vården och andra aktörer, exempelvis socialtjänsten. Detta kan leda till att patienter skickas runt mellan verksamheter utan att få en ändamålsenlig vård och behandling.⁸⁹

7.5.6 Tillgången till skydd, stöd och vård är ojämnt fördelad över landet

Flera aktörer har påpekat att det finns en sämre tillgång till specialiserat skydd och stöd samt specialiserad vård utanför storstäderna.⁹⁰ Detta är också något som framgår av Jämställdhetsmyndighetens kartläggning (2021)⁹¹ och av en rapport från ChildX, Inte Din Hora och Ellencentret (2021)⁹².

I SKR:s kartläggning (2020) av vården vid sexuellt våld anges att den psykosociala delen av omhändertagandet i ett akut skede ser mycket olika ut på olika platser i landet, till skillnad från den medicinska delen av det akuta omhändertagandet. I verksamheter som specialiserar sig på omhändertagandet efter sexuellt våld finns ofta tvärprofessionella strukturer som underlättar samordning av den psykosociala och medicinska uppföljningen, vilket skapar bättre förutsättningar för vården att ta en mer aktivt stödjande roll för patienter som annars skulle utebli från uppföljning.⁹³

⁸⁸ Utan skyddsnet, Frälsningsarmén/Safe Haven, Storasyster, Ung Utsatt, Inte din hora, Ellencentret, Mikamottagningen Stockholm och CMV Umeå.

⁸⁹ SKR (2020). *Vården vid sexuellt våld*.

⁹⁰ Bland annat Storasyster, NSP, samt uppgifter vid länsbesök i Värmland.

⁹¹ Jämställdhetsmyndigheten (2021). *Prostitution och människohandel* (2021:23).

⁹² Child10, Inte Din Hora, Ellencentret (2021). *Exploaterad men inte våldsutsatt – En nationell kartläggning av Sveriges Regioners vård för personer som utsatts för kommersiell sexuell exploatering*.

⁹³ SKR (2020). *Vården vid sexuellt våld*.

7.5.7 Påtalade brister i skydd, stöd och vård som erbjuds

Ett antal av de aktörer som utredningen har haft kontakt med har påtalat att det är vanligt att den som är utsatt i prostitution eller sexuell exploatering får behandling endast för olika symptom på dåligt mående och inte för orsaken till det dåliga måendet.⁹⁴ Wonsa menar att detta beror på bristande kunskap om trauma. Ångest- och Astamotagningen i Umeå menar i stället att det kan finnas så allvarliga hinder för traumabehandling att sådan inte kan ges, men att det inte innebär att personen lämnas helt utan stöd utan i stället får olika typer av förberedande stabiliserande stöd.

I SKR:s kartläggning (2020) av vården vid sexuellt våld konstateras att tillgängligheten till traumabehandling är låg för de patienter som behöver det, vilket bedöms vara en följd av otydlig roll- och ansvarsfördelning och långa väntetider. Kunskapen om adekvat behandling vid komplex problematik och traumatisering behöver öka. Vissa personer som utsatts för sexuellt våld utvecklar en komplex problematik där PTSD förekommer med associerade symptom eller psykiatrisk samsjuklighet. Den diagnosstyrda strukturen inom psykiatriin uppges medföra att dessa patienter sällan erbjuds en samlad vård, där insatser anpassas utifrån en helhetsbild av patientens individuella behov. Därtill beskrivs att det ofta saknas kunskap och resurser för att i tillräcklig utsträckning anpassa behandlingsinsatserna avseende såväl innehåll som längd vid komplex problematik och traumatisering.⁹⁵

När det gäller sexuellt exploaterade barn har flera aktörer pekat på problem med att dessa barn omhändertas enligt LVU och placeras på olika typer av boenden.⁹⁶ Placering och inlåsning uppfattas av barnet som en bestraffning i stället för ett skydd, vilket i sig kan ha negativa konsekvenser för barnets mående. Placeringen kan också innebära att barnet förlorar den trygghet hen har haft i en nära kontakt med en bra förälder eller annan viktig vuxen. Att bli placerad tillsammans med andra barn som mår dåligt kan vidare medföra rädsla för de medboende eller att man ”smittas” av de andras dåliga mående. Bristande kompetens, bristande resurser, bristande tillsyn, avsaknad av eller för liten tillgång till behandlingsinnehåll under placeringen kan också

⁹⁴ ChildX, OKSE, Storasyter, Wonsa, SMC Pilen och regionkoordinatorer Bergslagen.

⁹⁵ SKR (2020). *Vården vid sexuellt våld*.

⁹⁶ Bland annat överlevare, Inte din hora, forskaren Maria Andersson Vogel, SiS, samt föräldrar till utsatta ungdomar.

medföra att den sexuella exploateringen kan fortgå även under placeringen och att placeringen därmed inte innebär något egentligt skydd eller stöd eller någon egentlig vård, utan i stället förvärrar det placerade barnets situation. Det förekommer även att placerade barn utsätts för övergrepp av personal på boendet. När placerade barn påtalar olika typer av missförhållanden riskerar de dessutom att bli misstrodda.

En annan brist som påtalats av föräldrar till utsatta ungdomar är att föräldrar kan mötas av misstro från skola, socialtjänst och BUP och utestängas från planeringen av insatser för barnet, vilket gör det svårt för dem att hjälpa sitt barn på ett bra sätt. De har också påtalat att det getts alltför lite hjälp från till exempel BUP i ett tidigt skede, samt att sekretessen gentemot föräldrarna runt insatser för barnet, framför allt när barnet blir myndigt, gör det svårt för dem att hjälpa barnet som är för skört för att klara sig självt.

7.5.8 Brister i struktur, samordning, helhetstänkande och långsiktighet

Bristande styrning och samordning

Vid bland annat våra möten med socialchefer och vid länsbesöken i Jönköping och Västerbotten har det påpekats att det inte är tydligt för kommunerna och regionerna vilket ansvar de har för utredningens målgrupper och hur de ska arbeta med denna typ av utsatthet. De har framhållit att utsatthet i prostitution eller sexuell exploatering inte anges specifikt i socialtjänstlagen, så som våld i nära relation gör, och att de inte heller ingår i Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd. Där behandlas endast våld i nära relation och hedersrelaterat våld och förtryck trots att även utredningens målgrupper ingår i området mäns våld mot kvinnor. Utredningens målgrupper ingår inte heller i vårdens nationella och regionala programområden. Vid länsbesöken har även framhållits brist på rutiner och samverkan när det gäller utredningens målgrupper, samt brist på metodstöd och riskbedömningsinstrument. Vid dessa har även pekats på att det är svårt att samverka med polisen kring utsatta i prostitution eller sexuell exploatering, när polisen inte har fast avsatta resurser som arbetar med prostitution och människohandel.

Även andra aktörer har framhållit att det är svårt att hitta någon som tar ett tydligt ansvar för personer utsatta i prostitution eller sexuell exploatering och att det är en grupp som faller mellan stolarna. Det har påpekats att vården är alltför fyrkantig, att socialtjänsten arbetar i stuprör och att det saknas samordning mellan socialtjänst, vård, polis och civilsamhälle. Därutöver har det lyfts fram att det stöd som har getts till ett utsatt barn avslutas när barnet fyller 18 år, utan överlämning till stöd och vård som kan erbjudas den som är vuxen.⁹⁷

Även i Jämställdhetsmyndighetens kartläggning (2021) konstaterades att det finns en otydlighet om vem som har ansvar att erbjuda insatser till målgruppen och att personer med erfarenhet av prostitution och människohandel för sexuella ändamål som myndigheten talat med upplever att deras erfarenheter ofta osynliggörs eller anses vara någon annans ansvarsområde. Flera utsatta upplever enligt den kartläggningen till exempel en otydlighet när det gäller socialtjänstens och psykiatrins ansvar att erbjuda vård- och stödinsatser till personer utsatta för sexuell exploatering, prostitution och människohandel. Flera av de yrkesverksamma som intervjuades i den kartläggningen menade också att det saknas en fungerande struktur för samordning av stöd, skydd och vård för personer utsatta för prostitution.⁹⁸

Även SKR framhöll i sin kartläggning av vården vid sexuellt våld (2020), att ansvarsfördelningen mellan hälso- och sjukvården och socialtjänsten ofta uppfattas som otydlig för personer med behov av insatser från flera aktörer.⁹⁹

Myndigheten för vård- och omsorgsanalys konstaterar i sin Analysplan 2023 att det finns flera områden där individ- och familjeomsorgen inte lyckas möta sina målgruppers behov, till exempel när det gäller möjligheten att få stöd för personer med erfarenhet av att sälja sex, och att ansvarsfördelningen mellan vård och socialtjänst för denna målgrupp är oklar, trots att det ofta är kopplat till en komplex behovsbild och därmed medför behov av insatser från olika aktörer.¹⁰⁰

Barnhus har av flera aktörer framhållits som en bra samverkansform kring utsatta barn, men det har också påtalats att den samverkansformen när det gäller vård och behandling ofta inte innefattar något mer än ett akut krisstöd. I det sammanhanget har också fram-

⁹⁷ Bland annat Storasyster, Stiftelsen Allmänna barnhuset, föräldrar till utsatta ungdomar, NSP, Frälsningsarméns skyddade boende Lyktan, Talita och Inte din hora.

⁹⁸ Jämställdhetsmyndigheten (2021). *Prostitution och människohandel* (2021:23).

⁹⁹ SKR (2020). *Vården vid sexuellt våld*.

¹⁰⁰ Myndigheten för vård- och omsorgsanalys (2023). *Analysplan 2023*, s. 25 och 27.

hållits att det saknas riktlinjer för Barnhusen och att barnpsykiatri ofta saknas. Det har också påpekats att det inte finns något Barnhus norr om Umeå. Vidare har det framhållits som ett problem att alla sexuellt exploaterade barn inte hänvisas till Barnhus, ibland på grund av att polisen har olika organisation för olika brottstyper och ibland för att sexuellt exploaterade barn inte ingår i Barnhusets uttalade målgrupp.¹⁰¹

Brist på helhetstänkande, långsiktighet och ekonomiskt stöd

Flera aktörer har påpekat att den som är utsatt i prostitution eller sexuell exploatering många gånger har en komplex problematik, med exempelvis även skadligt bruk och beroende, mobbning, ådstörning eller ångest och bakomliggande trauman (ofta sexuella övergrepp tidigare i livet), vilket gör att det krävs ett helhetstänkande för att effektivt kunna hjälpa personen, vilket i dag ofta saknas.¹⁰²

Det har också framhållits som ett problem att stödet till utsatta personer generellt sett är för kortsiktigt och att socialtjänstens insatser saknar den långsiktighet som behövs för att på ett varaktigt sätt hjälpa någon ur utsatthet i prostitution eller sexuell exploatering.¹⁰³

Mikamottagningen i Stockholm har påpekat att den som är utsatt men inte bedöms ha ett skyddsbehov ofta blir helt utan såväl skydd som stöd.

Flera aktörer har som ett viktigt hinder framhållit att det är svårt för en person som vill lämna prostitution att få det ekonomiska bistånd som hen kan behöva under övergångsperioden till annan försörjning. Skälet till detta är att socialtjänsten kanske inte beviljar ekonomiskt bistånd om personen haft inkomster av något slag under de senaste tre månaderna. Bristen på ekonomiskt stöd kan göra det omöjligt för den som vill lämna prostitutionen att göra det.¹⁰⁴

¹⁰¹ Bland annat Barnafriad och CMV Umeå.

¹⁰² Bland annat Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Ung Utsatt, Mikamottagningen Stockholm, Talita, Attention, MFD, Qjouren Väst, Frälsningsarmén/Safe Haven, SMC Pilen, Mikamottagningen Göteborg och Ångest- och Astamottagningen Umeå.

¹⁰³ Frälsningsarméns skyddade boende Lyktan och Talita.

¹⁰⁴ Bland annat Talita, Inte din hora, Red Umbrella Sweden och Utan skydds nät.

7.5.9 Sammanfattande synpunkter

Sammanfattningsvis kan konstateras att brister har påtalats när det gäller framför allt identifiering, kunskap om utsattheten och bemötande, brist på icke-akut vård, ojämn tillgång till vård över landet, brist på traumabehandling, otydlighet i ansvarsfördelning och brist på samordning. De brister och hinder som har lyfts av de aktörer utredningen varit i kontakt med stämmer väl med de brister och hinder som har lyfts i olika tidigare rapporter och undersökningar som legat till grund för utredningens direktiv. De speglar också väl resultaten från utredningens enkäter till kommuner och regioner.

7.6 Efterfrågade åtgärder för bättre skydd, stöd och vård

I våra möten med olika aktörer har de inte bara pekat på brister och hinder utan även lämnat olika förslag eller önskemål för att åtgärda bristerna och minska inverkan av de olika typer av hinder de har lyft fram. Här nedan sammanfattas olika typer av åtgärder som har efterfrågats i våra möten med olika aktörer, dels med särskild inriktning på barn, dels med inriktning på både barn och vuxna.

7.6.1 Åtgärder som avser barn

Förbättrad identifiering av utsatta barn

För att barns utsatthet för sexuell exploatering i högre grad än i dag ska kunna upptäckas, har det efterfrågats åtgärder för förbättrad kunskap och medvetenhet om denna typ av utsatthet dels bland barn och deras föräldrar, dels bland yrkesverksamma som kommer i kontakt med barn. Vidare har det efterfrågats att yrkesverksamma som kommer i kontakt med barn ställer rutinmässiga frågor om denna typ av våldsutsatthet och att ett mer aktivt uppsökande arbete sker på arenor där barn befinner sig, särskilt på digitala plattformar, vilket kräver metodstöd. Det har också efterfrågats ”ingångar” med ”låg tröskel”

där barn själva kan söka hjälp. Dessa måste vara kända och lättillgängliga för barn och unga med möjlighet till anonymitet.¹⁰⁵

Skolan och elevhälsan, samt barn- och ungdomshälsan och ungdomsmottagningarna har lyfts fram som viktiga aktörer för tidig upptäckt. Det har i det sammanhanget pekats på vikten av att misstänkt utsatthet anmäls till socialtjänst och polis. Ett screeningverktyg som har lyfts fram som ett bra exempel för rutinmässiga frågor är verktyget SEXIT. När det gäller upptäckt genom frågor har det framhållits att det är viktigt att sådana frågor ställs inte bara en gång utan vid flera tillfällen och på olika sätt, för att den som är utsatt ska få tid på sig att våga berätta.

Skydd, stöd, vård och samordning

I våra olika kontakter har det framförts olika synpunkter på hur skydd, stöd och vård bör utformas och samordnas för att vara barnvänligt och effektivt. Vi nämner några sådana här.

Ungdomsjouren i Stockholm har pekat på vikten av att ett utsatt barn får omedelbart skydd och lyfts bort från en skadlig situation, samt framhållit vikten av att föräldrarna får stöd för att kunna skydda barnet. De har även pekat på att det är viktigt med ordnade rutiner för ett utsatt barn och att barnet måste få ett ordnat boende om det inte fungerar med det stöd barnet får hemifrån.

Föräldrar till utsatta barn och unga som utredningen har talat med har framhållit att ett utsatt barn behöver mycket och bra hjälp i ett tidigt skede, så att situationen inte förvärras. De har också pekat på vikten av att involvera ”bra” föräldrar i utformningen av stödet till ett utsatt barn, att barn och föräldrar bör tillfrågas om vilka behov de har och vilken hjälp de vill ha, att barn och föräldrar bör ses som en enhet som ska få hjälp och att föräldrarna ses som en resurs för barnet. De har vidare framhållit vikten av att inte bryta barnets relation till en bra förälder eller andra viktiga vuxna genom insatser till barnet och nämnt inläggning eller boende för det utsatta barnet tillsammans med en förälder samt patientstyrd inläggning som bra

¹⁰⁵ Aktörer som har efterfrågat sådana åtgärder är bland annat överlevare och civilsamhällsorganisationer som Inte Din Hora, Alltid sedd, Storasyster, ChildX, OKSE, ECPAT och Ellen-centret, samt Barnafrid och Stiftelsen Allmänna Barnhuset. Även aktörer som Skolverket, företrädare för ungdomsmottagningar, socialchefer samt aktörer vi träffat vid länsbesöken i Jönköping, Värmland och Västerbotten har efterfrågat detta.

alternativ. De har också efterfrågat traumamedveten omsorg för barnen och att yrkesverksamma i stöd och hjälp skapar relationer till den som är utsatt. De har även efterfrågat stöd eller avlastning till föräldrar för att dessa ska förmå att hjälpa barnet så lång tid som krävs.

Något som efterfrågas är lättillgängligt, flexibelt och individanpassat specialiserat stöd utan trösklar i form av villkor, som är tillgängligt för barn och unga i hela landet, till exempel i form av specialiserade lågtröskelmottagningar som Mikamottagningarna eller specialiserade ungdomsmottagningar som Ung Utsatt i Göteborg.¹⁰⁶ Här kan också nämnas att forskaren Maria Andersson Vogel har framhållit att socialtjänstens insatser till bland annat barn i utredningens målgrupper behöver ges tidigare än i dag och i samarbete mellan socialtjänst, skola och barn- och ungdomspsykiatri, vara mer individanpassade och flexibla än i dag och anpassas till barnets behov, samt att barns och ungas egna uppfattningar om vad som är problemet måste beaktas i valet och utformandet av insatser. Detta för att undvika tvångsplaceringar vid låsta avdelningar.¹⁰⁷ Aktörer som Novahuset, ChildX, OKSE och Ung Utsatt har föreslagit att specialiserat stöd samlas på regional nivå, där olika typer av stöd kan samordnas. ECPAT har efterfrågat insatser som är anpassade för hbtqi-personer och även insatser som är anpassade för personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar.

Flera aktörer har framhållit vikten av att det görs en bedömning av om den som är utsatt för sexuell exploatering behöver behandling för PTSD på grund av trauman före eller under utnyttjandet och att den som behöver det får tillgång till behandling anpassad för den utnyttjades särskilda problematik.¹⁰⁸ Samtidigt har den stora betydelsen av socialt stöd framhållits av till exempel Novahuset.

Flera aktörer har efterfrågat någon typ av ”spindel i nätet” för det utsatta barnet – en ”fokalpunkt” som kan driva barnets sak. Andra har formulerat funktionen som en kontaktperson, eller stödkontakt som kan bygga en relation till den som är utsatt, eller en koordinator eller samordnare för barnet och familjen som är kunnig på området

¹⁰⁶ Bland annat Ellencentret, Alltid sedd, Storasyster, ChildX och OKSE.

¹⁰⁷ Se även Andersson Vogel, M. (2020), *Disciplinering, femininitet och tvångsvård. Tjejers vardag vid särskilda ungdomsbem*, s. 170.

¹⁰⁸ Bland annat Barnafriid, Ung Utsatt, SMC Pilen, Ungdomsjouren Stockholm, Ellencentret, Novahuset, Storasyster och Inte Din Hora.

och har överblick och kan följa barnet över tid och som lyssnar och förstår.¹⁰⁹

I de fall LVU-vård anses nödvändig har det framhållits att sådan vård måste ha resurser och innehålla kompetens för och vara anpassad för denna typ av utsatthet och barnets behov, samt kunna förhindra att övergreppen fortsätter under pågående vård.¹¹⁰

Särskilt om kedjan av stödinsatser

Flera aktörer har framhållit vikten av en sammanhängande kedja av stödinsatser från det att ett sexuellt exploaterat barn upptäcks tills barnet mår bra. De har pekat på att barnet får inte lämnas i ett vakuum mellan olika ingripanden och insatser och att stödet måste vara långsiktigt och holistiskt. Det behövs en fast och tät kontakt med exempelvis en terapeut och en ungdomsmottagning som följer barn och föräldrar över tid, där barnet inte flyttas runt mellan olika ställen och där insatser och fungerande kontakter inte bryts när barnet fyller arton år.¹¹¹

Särskilt om samordning och om Barnahus

Flera aktörer har framfört önskemål beträffande samordning i Barnahus.¹¹² Det som har efterfrågats är att sexuellt exploaterade barn ska ingå i målgruppen för alla Barnahus, att Barnahusen blir fler och att de höjer sin kompetens i fråga om sexuell exploatering. Vidare har det framförts önskemål om en utveckling av Barnahusens verksamhet till att även erbjuda mer långsiktigt stöd och behandling med fokus på den psykiska hälsan, enligt modellen ”Det fjärde rummet”¹¹³. En förälder till en utsatt ungdom har föreslagit att en psykolog alltid ska lyssna vid barnförhör med den som är sexuellt exploaterad och att

¹⁰⁹ Bland annat Stiftelsen Allmänna Barnhuset, ChildX, OKSE, Storasyster, Ungdomsjouren Stockholm, Ellencentret och föräldrar till utsatta ungdomar.

¹¹⁰ RFSU och Sveriges kvinnoorganisationer. Se även Andersson Vogel, M. (2020), *Disciplinering, femininitet och tvångsvård. Tjejs vardag vid särskilda ungdomshem*, s. 170 f.

¹¹¹ Bland annat Ungdomsjouren Stockholm, Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Inte Din Hora, ECPAT, ChildX, OKSE och föräldrar till utsatta ungdomar.

¹¹² ChildX, OKSE, Unizon, Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Barnahus i Jönköping, Umeå och Värmland, Barnafrid, samt föräldrar till utsatta ungdomar.

¹¹³ Stiftelsen Allmänna Barnhuset (2019). *Det fjärde rummet – en modell för stöd och behandling för barn som utsatts för våld eller övergrepp*.

barnet sedan får ha fortsatt kontakt med den psykologen och därmed inte behöva berätta allt en gång till.

Även i övrigt har aktörer vi talat med efterfrågat mer samordning runt målgruppen.¹¹⁴ Det som har nämnts är en mer systematisk samordning inom lämpliga geografiska områden, mellan skola, polis, socialtjänst, och hälso- och sjukvård, samt samverkan mellan civilsamhälle och myndigheter. Det har också framhållits vikten av att det framgår vilket specifikt ansvar var och en har i en sådan samverkan.

Kunskap och metodstöd för yrkesverksamma

Ett antal av de aktörer vi har talat med har efterfrågat ökad kunskap och metodstöd för yrkesverksamma.¹¹⁵ Ökad kunskap behövs för personal som möter barn inom bland annat vården och olika myndigheter. Det har framhållits att alla yrkesverksamma som möter barn inte behöver ha en behandlande kunskap, men att alla bör ha en allmän förståelse för vad sexuell utsatthet innebär och kunna identifiera sexuellt exploaterade barn samt kunna hänvisa vidare till stöd och hjälp. Även enkla metodstöd och riskbedömningsinstrument för yrkesverksamma har efterfrågats både för det akuta skedet och för tiden därefter.

Riktlinjer för Barnahus och ungdomsmottagningar

Vid våra länsbesök i Värmland, Jönköping och Västerbotten har nationell styrning av Barnahusens verksamhet efterfrågats, när det gäller organisation och innehåll, för att göra dem mer likvärdiga över landet. Dock utan att begränsa utvecklingen hos de Barnahus som kommit längst. Barnafrid har nämnts som lämplig samordnare av Barnahus nationellt. Även nationella riktlinjer och nationell styrning av ungdomsmottagningarna är något som har efterfrågats vid länsbesök i Värmland och även av FSUM.

¹¹⁴ Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Barnafrid, Skolverket, ECPAT och ungdomsmottagning i Värmland.

¹¹⁵ Bland annat ChildX, OKSE, Ellencentret, Novahuset, Barnafrid, Stiftelsen Allmänna Barnhuset och föräldrar till utsatta ungdomar.

Ekonomiskt stöd till föräldrar

Föräldrar till utsatta ungdomar har framfört till oss att den som är förälder till ett sexuellt exploaterat barn bör få rätt till ersättning för vård av barn även efter det att barnet fyllt arton år, om hen då behöver fortsatt hjälp från sina föräldrar för att kunna ta sig ur utsatt-heten.

7.6.2 Åtgärder som avser både barn och vuxna

Förbättrad identifiering av utsatta

Liksom nämnts när det gäller barn, har aktörer vi talat med efterfrågat åtgärder för förbättrad kunskap och medvetenhet bland yrkesverksamma om denna typ av våldsutsatthet och att yrkesverksamma som kan möta utredningens målgrupper i ökad utsträckning rutinmässigt frågar om sådan våldsutsatthet. Även ett utökat och mer traumamedvetet uppsökande arbete har efterfrågats och lågtröskelingångar till stöd, samt tydligt inkluderande information på flera olika språk på socialtjänsternas hemsidor där det framgår vart den som är utsatt kan vända sig och vilken hjälp man kan få.¹¹⁶

Något som särskilt har lyfts fram är att yrkesverksamma som möter personer i prostitution eller sexuell exploatering behöver ha kunskap om neuropsykiatriska och intellektuella funktionsnedsättningar och hur dessa funktionsnedsättningar skiljer sig åt. Det har även nämnts att personer med sådana funktionsnedsättningar kan behöva kontinuerlig och återkommande utbildning om vad som är en hälsosam relation, till exempel genom VIP-programmet.

SEXIT har även här framhållits som ett gott exempel på rutinmässigt frågeställande. Överlevare har påpekat att frågor måste ställas på ett sätt som inte är dömande utan sakligt och välinformerat. Ångest- och Astamottagningen i Umeå har framhållit vikten av att frågor om denna typ av våldsutsatthet ställs flera gånger över tid, och inte bara vid en inledande kontakt.

¹¹⁶ Bland annat Attention, MFD, NCK, Inte Din Hora, SMC Pilen, uppgifter vid länsbesöken i Värmland och Jönköping bland annat från BESAM, regionkoordinatorer, socialtjänst och tjejjour, Mikamottagningen Göteborg, RFSU och Red Umbrella Sweden.

Skydd, stöd och vård

Flera av de aktörer vi har talat med har framhållit vikten av att den som är utsatt och själv söker hjälp eller upptäcks på annat sätt får ett bra bemötande och rådgivning som inte stigmatiserar.¹¹⁷

RFSL, RFSL Ungdom och Red Umbrella Sweden har särskilt framhållit vikten av att stöd som ges är könsneutralt, religiöst och ideologiskt oberoende samt att hbtqi- och transkompetens finns. MFD har framhållit att det kan finnas behov av kommunikationsstöd, exempelvis bildstöd, vid kommunikation med den som har en intellektuell funktionsnedsättning. Attention har nämnt behovet av tydligt, neutralt och lågaffektivt bemötande.

För att sexuellt exploaterade personer som bara är tillfälligt i Sverige ska kunna få nödvändigt skydd och stöd samt vård, har Frälsningsarmén/Safe Haven och Plattformen Civila Sverige mot människohandel framhållit vikten av att dessa personer inte avvisas och att de får längre tid för reflektion och återhämtning än vad som nu är fallet.

Många aktörer har framhållit vikten av hjälp- och stödinsatser med låg tröskel.¹¹⁸ Det har särskilt nämnts att stöd och hjälp till den som är utsatt inte får villkoras av att utnyttjandet har upphört, av drogfrihet eller av att den som är utsatt deltar i en rättsprocess. Möjlighet till anonymitet och chattfunktioner har angetts vara viktiga delar i lågtröskelstöd och civilsamhället har framhållits som en bra första ingång till stöd och motivation att söka och ta emot hjälp. Ungdomsmottagningar, Mikamottagningar och mottagningar för våldsutsatta har lyfts fram som bra lågtröskelstöd för den som är utsatt. Stöd som avser skademinimering har nämnts som ett sätt att bygga förtroende och ge motivation till att söka vidare hjälp.

Bland annat Wonsa och NCK har framhållit vikten av att den som är utsatt i prostitution eller sexuell exploatering erbjuds stöd och hjälp direkt när sådan efterfrågas, utan lång väntetid. Andra aktörer har även pekat på vikten av att erbjuda hjälp flera gånger och i olika skeden.¹¹⁹

¹¹⁷ Detta har bland annat nämnts vid våra länsbesök i Värmland och Jönköping och av Red Umbrella Sweden.

¹¹⁸ Bland annat Räddningsmissionen Göteborg, Mikamottagningen Stockholm, socialchefer vi varit i kontakt med, RFSU, RFSL och RFSL Ungdom, aktörer vi träffat vid länsbesök i Värmland och Jönköping, Red Umbrella Sweden, Unizon, Inte Din Hora, Plattformen Civila Sverige mot människohandel.

¹¹⁹ Länsbesök i Jönköping (ungdomsmottagning, Hälsohögskolan, Kvinnokliniken).

Flera aktörer vi har talat med anser att specialiserat stöd bör ges vid Mikamottagningar eller motsvarande mottagningar över hela landet.¹²⁰ Andra har förordat att specialiserat stöd ges samlat vid mottagningar för en bredare målgrupp, exempelvis för sexuellt våld, eller våld generellt eller att hjälp för denna typ av våldsutsatthet skulle kunna kopplas ihop med det existerande arbetet mot våld i nära relation, eftersom båda grupperna har samma typ av hjälpbehov.¹²¹

Många har efterfrågat stöd som tar ett helhetsgrepp om varje utsatt persons komplexa problematik och samlade behov. Som viktiga delar har nämnts tryggt boende, traumamedveten omsorg, rehabiliterande sysselsättning i form av praktik, arbetsträning/arbete eller andra meningsfulla aktiviteter och ett socialt sammanhang, gärna samlat på en och samma plats. Det har särskilt framhållits att stödet måste vara långsiktigt och inte bara hjälpa den som är utsatt ut ur prostitution utan även in i en ny meningsfull tillvaro. Stödet kan behöva pågå även efter en längre period av boende och utslussning för att motverka ny utsatthet.¹²²

Det har även framhållits att behoven ser olika ut för olika personer och att stödet därför måste vara flexibelt och kunna anpassas till varje enskild individs situation. Det har bland annat nämnts att den som befinner sig endast tillfälligt i Sverige och den som varaktigt bor här i landet kan behöva olika typer av stöd för att ta sig ur prostitution eller sexuell exploatering och att den som inte har eller får rätt att stanna i Sverige även behöver hjälp med återvändande till sitt hemland.¹²³

När det gäller vård för psykiska problem har flera aktörer framhållit vikten av att den som är utsatt får hjälp för grundorsaken eller kärnan till problemet och inte bara med synliga symptom och även att den som måste vänta på traumaterapi behöver få annan typ av hjälp under väntetiden.¹²⁴

Liksom för barn har flera aktörer framhållit behovet av en funktion som kan vara ”spindeln i nätet” för den som söker hjälp ur pro-

¹²⁰ Plattformen Civila Sverige mot människohandel, Mikamottagningen Stockholm, länsbesök i Jönköping (handläggare våld i nära relation vid lokal socialtjänst).

¹²¹ Uppgifter vid länsbesöken i Västerbotten och Jönköping.

¹²² Bland annat RFSU, MFD, Mika Hälsa, RFSL, Qjouren Väst, NSP, Rosenlundstödet, Frälsningsarméns skyddade boende Lyktan och Safe Haven, Inte Din Hora, MFD, länsbesök i Västerbotten (kvinnojourer och CMV Umeå) och Värmland (regionkoordinator).

¹²³ Bland annat Talita, Qjouren Väst, Mikamottagningen Göteborg, Sveriges kvinnoorganisationer och Räddningsmissionen Göteborg.

¹²⁴ Mikamottagningen Göteborg, överlevare, regionkoordinatorer Bergslagen.

stitution eller sexuell exploatering; en kontaktperson, ett hjälp-jag, en sammanhållande insatspunkt eller en case manager.¹²⁵

Ekonomiskt stöd

Flera aktörer har särskilt framhållit behovet av ekonomiskt stöd för den som vill lämna prostitution eller sexuell exploatering och att tidigare inkomster från prostitution inte bör hindra att socialtjänsten beviljar ekonomiskt bistånd.¹²⁶ Red Umbrella Sweden har efterfrågat hjälp med till exempel buss- eller tågbiljetter till exempelvis läkarbesök, eller matkuponger till den som inte kan beviljas ekonomiskt stöd i pengar.

Samordning, styrning och resurser

Många av de aktörer vi har talat med har efterfrågat ökad samordning och styrning av framför allt socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete med utredningens målgrupper.

För socialtjänstens del har flera efterfrågat styrning och stöd från Socialstyrelsen avseende ansvaret för målgrupperna.¹²⁷ Vid våra länsbesök i Jönköping och Västerbotten har det förts fram att det behövs tydliga föreskrifter och allmänna råd för utredningens målgrupper, så som det finns för våld i nära relation, samt att brottsofferparagrafen (5 kap. 11 § SoL) kan behöva ändras till att omfatta även dessa målgrupper. För såväl socialtjänst som hälso- och sjukvård har det efterfrågats ett tydligt utpekat ansvar för stöd och vård till utredningens målgrupper.¹²⁸ Utrednings- och/eller riskbedömningsinstrument anpassade för prostitution eller sexuell exploatering är något som har efterfrågats av flera aktörer.¹²⁹ När det gäller hälso- och sjukvården har flera aktörer efterfrågat vårdmodeller, vårdplaner eller vårdprogram för utredningens målgrupper, antingen egna sådana

¹²⁵ Bland annat Frälsningsarmén/Safe Haven, Räddningsmissionen, Talita, NSP, Mikamottagningen Stockholm.

¹²⁶ Bland annat Frälsningsarmén/Safe Haven, Mikamottagningen Göteborg och RFSU.

¹²⁷ Bland annat Mikamottagningen Göteborg, Inte Din Hora, uppgifter vid länsbesök i Jönköping och Västerbotten.

¹²⁸ Socialchefer, länsbesök i Jönköping, IVO och överlevare.

¹²⁹ Räddningsmissionen, Qjouren Väst, Mikamottagningen Stockholm, länsbesök i Värmland (regionkoordinator och handläggare i socialtjänst).

eller att de arbetas in i befintliga nationella och regionala programområden.¹³⁰

Flera aktörer har efterfrågat samverkan mellan socialtjänst och psykiatri (kommun och region) och en tydlig ansvarsfördelning mellan dessa.¹³¹ Även en formaliserad samverkan mellan kommuner och samordning mellan polisområden har efterfrågats och en kontaktperson eller en centralt placerad koordinator/samordnare för prostitution och människohandel i varje kommun.¹³² Också vikten av samarbete med civilsamhället har framhållits av bland annat RFSU och vid våra länsbesök i Jönköping och Västerbotten. Vid vårt länsbesök i Jönköping har även påtalats att det behövs en tydlig struktur även för det långsiktiga stödet, där många aktörer samverkar.

De socialchefer som utredningen talat med har framhållit att det behövs nationella riktlinjer för vad som ska ingå i ett exitprogram, men att dessa inte får vara för detaljerade då det är så komplext vad varje person behöver och man måste kunna ta ett helhetsgrepp kring varje person. Det som kan behövas är en verktygslåda med metoder. De har även nämnt att ett exitprogram kan byggas in i samverkansstrukturer som redan finns och att detta skulle kunna ingå i det ordinarie arbetet inom socialtjänsten och att det viktiga är att utsatta i prostitution och sexuell exploatering är en utpekad målgrupp för stöd och hjälp. De har vidare påtalat behovet av samverkan över hela landet för metodutveckling och nätverk för att hålla ihop en samlad kompetens på området och att stöd måste ges till kommunerna, samt behovet av långsiktigt ansvar och finansiering.

Även behovet av resurser till ungdomsmottagningar och Mikamottagningar och öronmärkta resurser till traumavård för utredningens målgrupper och andra sexuellt utsatta är något som har lyfts fram.¹³³

¹³⁰ SMC Pilen, länsbesök i Värmland och Västerbotten.

¹³¹ Mikamottagningen Göteborg, överlevare, socialchefer, IVO, länsbesök i Jönköping och Västerbotten.

¹³² Länsbesök i Västerbotten och Jönköping.

¹³³ RFSU, Inte Din Hora, Mika Hälsa och överlevare.

Kunskap hos yrkesverksamma

Flera olika aktörer har efterfrågat ökad kunskap om trauma och PTSD hos olika professioner, bland annat inom vård och psykiatri.¹³⁴ Det har också påpekats att barnsjukvård, samt barn- och vuxenpsykiatri behöver utvecklas och få höjd kompetens på området sexuell exploatering och prostitution och att även personal inom SiS bör få ökad kunskap på området.¹³⁵ Andra aktörer har lyft fram att frågor om mäns våld mot kvinnor och till exempel dissociation bör ingå i olika relevanta högskoleutbildningar.¹³⁶ Kompetenshöjning har även efterfrågats av de socialchefer som utredningen haft kontakt med.

¹³⁴ Qjouren Väst, överlevare, NCK och BESAM Värmland.

¹³⁵ RFSL, RFSL Ungdom, Inte Din Hora och Statens institutionsstyrelse.

¹³⁶ Överlevare samt länsbesök i Värmland (BESAM).

8 Sverige uppfyller inte sina internationella åtaganden

I utredningsuppdraget ingår som en tredje del att bedöma hur Sverige lever upp till internationella åtaganden om identifiering, skydd, stöd och återvändande för offer för människohandel. De internationella åtaganden vi beskrivit i kapitel 3 har dock betydelse även för övriga personer i utredningens målgrupper. I detta kapitel sammanfattar vi vilka internationella åtaganden som gäller för målgrupperna och vår bedömning av hur väl Sverige lever upp till dessa åtaganden.

8.1 Personer utsatta för prostitution och barn utsatta för sexuell exploatering

8.1.1 Åtaganden

Som beskrivits i kapitel 3, har Sverige genom olika konventioner och instrument åtagit sig att bekämpa handel med kvinnor och utnyttjande av kvinnor i prostitution, samt att avskaffa alla former av våld mot kvinnor och barn, inklusive sexuellt utnyttjande eller exploatering.

När det gäller mera konkreta åtaganden mot utsatta kvinnor och barn, har Sverige genom Istanbulkonventionen åtagit sig att *skydda den som utsatts för våld* i konventionens mening¹ *mot ytterligare våldshandlingar*. Detta innefattar ett krav på att personer utsatta för våld i konventionens mening också identifieras. I barnkonventionen anges uttryckligen att det i åtagandet att skydda barn mot våld också ingår

¹ Med begreppet våld mot kvinnor avses enligt artikel 3 i konventionen i svensk översättning ”ett brott mot de mänskliga rättigheterna och en form av diskriminering av kvinnor och avser varje fall av könsrelaterat våld som leder till, eller troligen kommer att leda till, fysisk, sexuell, psykisk eller ekonomisk skada eller fysiskt, sexuellt, psykiskt eller ekonomiskt lidande för kvinnor, inbegripet hot om sådana handlingar, tvång eller godtyckligt frihetsberövande, oavsett om det sker i ett offentligt eller privat sammanhang”.

ett åtagande att identifiera den som utsatts eller utsätts för våld. Att den som utsatts för våld *identifieras* är alltså ett första steg för att kunna uppfylla övriga åtaganden gentemot utredningens målgrupper.

Kvinnor och flickor som utsatts för våld i Istanbulkonventionens mening ska också, oberoende av om de vill göra en anmälan eller vittna mot förövaren, få tillgång till *tjänster för återhämtning* (rådgivning, ekonomiskt bistånd, boende, utbildning, fortbildning, hjälp att hitta anställning). De ska även ges tillgång till *hälso- och sjukvård och socialtjänst med resurser och utbildning* för att hjälpa och hänvisa dem vidare. De ska vidare få tillgång till *omedelbara, kort- och långsiktiga specialiserade stödtjänster, med lämplig geografisk spridning, lämpliga och lättillgängliga skyddade boenden, nationell hjälptelefon* för rådgivning, samt *mottagningscenter* för medicinsk och rättsmedicinsk undersökning, traumastöd och rådgivning.

När det gäller barn finns genom barnkonventionen och dess fakultativa protokoll om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi ett åtagande att *främja barnets fysiska och psykiska rehabilitering, återhämtning, tillfrisknande samt sociala återanpassning* och att vidta alla möjliga åtgärder för att *lämpligt bistånd* ska ges till barnet, *inbegripet fullständig återanpassning i samhället och fullständig fysisk och psykisk återhämtning*.

För barn som utsatts för sexuell exploatering har Sverige genom Lanzarotekonventionen åtagit sig att säkerställa att personer som har regelbundna kontakter med barn inom till exempel skola och sjukvård har tillräckliga kunskaper om *sexuell exploatering av barn*, vilket innefattar kunskap om *metoder för att identifiera offer* och om *hur man anmäler misstanke* om sådan exploatering. Sverige har också åtagit sig att *säkerställa samordning mellan myndigheter* på nationell och lokal nivå som har ansvar för skydd mot sexuell exploatering. Konventionen ålägger också Sverige att fastställa *effektiva sociala program och inrätta sektorsövergripande strukturer för nödvändigt stöd till barn* som är offer för sexuell exploatering, samt att vidta åtgärder för att *hjälpa brottsoffer på lång och kort sikt i deras psykiska och psykosociala återhämtning*.

Genom EU-direktivet om bekämpande av sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering av barn och barnpornografi finns en skyldighet att ge *skydd och stöd till sexuellt exploaterade barn före, under och efter straffrättsliga förfaranden*. De ska få hjälp och stöd så att de kan utöva sina rättigheter enligt direktivet och enligt de generella EU-reglerna för brottsoffer, utan villkor av att de samarbetar i rätts-

processen, efter en individuell bedömning av deras särskilda omständigheter och med hänsyn till deras egna synpunkter, behov och problem. De ska också få juridiskt stöd i rättsprocessen och förhöras på visst sätt anpassat för barn.

De nu beskrivna internationella åtagandena omfattar när det gäller utnyttjade vuxna, enligt sin ordalydelse, enbart kvinnor. Detta har sin förklaring i att de utgör en del i det internationella arbetet för jämställdhet och mot kvinnors och barns historiska och strukturella underordning. En majoritet av de personer som utnyttjas i prostitution eller på andra sätt exploateras sexuellt är också enligt tillgänglig forskning kvinnor och flickor. Formellt sett omfattar således Sveriges åtaganden enligt dessa olika internationella dokument endast skyddet av kvinnor och barn. Det är dock självklart i en svensk kontext att också män, pojkar och personer som ingår i gruppen hbtqi har rätt till samma skydd, hjälp och stöd när de identifieras som utsatta i prostitution eller på andra sätt sexuellt exploaterade. När vi i det följande beskriver de brister vi funnit använder vi, med utgångspunkt i de internationella dokumenten samt i tillgängliga inhemska undersökningar, i huvudsak beteckningarna kvinnor, flickor och barn. Detta ska dock inte läsas exkluderande. De brister som beskrivs i detta avsnitt gäller samtliga utsatta, oavsett könstillhörighet eller könsidentitet.

8.1.2 Sverige uppfyller i dag inte dessa internationella åtaganden

Det är enligt internationella studier ett faktum att kvinnor i prostitution så gott som alltid varit utsatta för någon form av fysiskt eller sexuellt våld i samband med prostitutionen (se avsnitt 5.2). Enligt svenska undersökningar bland unga är det också mycket vanligt att flickor som utnyttjats av sexköpare också tidigare i livet varit utsatta för sexuella övergrepp (se avsnitt 5.2.2). Unga flickor som vänder sig till Ellencentret vittnar återkommande om att det förekommer grovt våld och förnedring från männen i samband med den sexuella exploateringen. Även om prostitution i sig inte pekas ut som en form av våld i Istanbulkonventionen bör man mot den här bakgrunden utgå från att en person som utnyttjas i prostitution också har varit utsatt för våld i Istanbulkonventionens mening, antingen tidigare i livet eller i samband med prostitutionen. Istanbulkonventionen innebär att vuxna utsatta i prostitution behöver identifieras för att kunna ges

tillgång till det skydd och stöd samt den vård som föreskrivs i konventionen.

När det gäller barn som utnyttjas i sexuell exploatering är de alltid våldsutsatta brottsoffer och ska identifieras för att kunna erbjudas skydd, stöd, vård och rehabilitering i enlighet med vad som anges i barnkonventionen och dess fakultativa protokoll om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi, men även i den omfattning som krävs enligt övriga ovan nämnda instrument.

Vi har i kapitel 7 konstaterat brister som innebär att Sverige inte lever upp till sina internationella åtaganden när det gäller identifiering av vare sig sexuellt exploaterade barn eller våldsutsatta kvinnor i prostitution. Bristerna i detta avseende består dels i att uppsökande verksamhet bedrivs i mycket begränsad omfattning såväl fysiskt som digitalt, dels i att yrkesverksamma som kommer i kontakt med dessa personer saknar nödvändig kunskap om utsattheten och om sitt ansvar för att ställa frågor och identifiera våldsutsatta för att därmed kunna se till att rätten till skydd, stöd, vård och rehabilitering kan tillgodoses.

När det gäller utländska personer som inte är EES-medborgare finns också exempel på en tillämpning av utlänningslagens regel i 8 kap. 3 § första stycket 2 som innebär att kvinnor i prostitution avvisas, med motiveringen att det kan antas att de under vistelsen i Sverige inte kommer att försörja sig på ett ärligt sätt.² Vi anser, med hänsyn till att den som utnyttjas i prostitution ofta är våldsutsatt i Istanbulkonventionens mening, att avvisning utan att först identifiera personen och undersöka om hen är våldsutsatt för att i så fall erbjuda hjälp står i strid med Sveriges åtaganden enligt Istanbulkonventionen.

Inte heller när det gäller rätten till skydd, stöd, vård och rehabilitering för sexuellt exploaterade barn och för vuxna som är våldsutsatta och utnyttjas i prostitution, kan Sverige anses leva upp till sina här ovan och i kapitel 3 beskrivna internationella åtaganden.

² Tillämpningen grundas på ett förarbetsuttalande från 1970-talet där det anges att till ”icke ärligen försörja sig” hänförs brottslig samt osedlig eller annars förkastlig verksamhet, som bland annat prostitution eller koppleri. JO har med hänvisning till förarbetsuttalandet och till att prostitution i Sverige inte kan förekomma utan att brott begås och är en i huvudsak förbjuden företeelse, bedömt att avvisning på denna grund av den som ägnar sig åt prostitution inte är i strid med bestämmelsen i utlänningslagen. (JO, beslut 1 november 2012, dnr 4468–2011.) JO uttalade att bestämmelsen inte ger stöd för att avvisa den som prostituerat sig vid ett enstaka tillfälle, utan endast den som ägnar eller avser att ägna sig åt prostitution som försörjningssätt. I ett tidigare beslut (28 juni 2011, dnr 6340–2010) som rörde avvisning enligt samma bestämmelse men på grund av tiggeri, ansåg JO däremot att avvisning på grund av att en person inte kommer att försörja sig på ett ärligt sätt inte bör tillämpas på andra försörjningssätt än sådana som är rättsligen förbjudna, vilket tiggeri inte är.

När det gäller barn har det tydligt framkommit att de inte i tillräcklig omfattning skyddas från fortsatt våld och att de inte heller får samordnat och effektivt stöd och nödvändig vård för att bli fysiskt och psykiskt rehabiliterade och komma ur sin utsatthet. Som framgår av kapitel 3 har barnrättskommittén uttryckt djup oro i olika avseenden när det gäller våld mot barn och barns psykiska hälsa och lämnat en rad rekommendationer till Sverige som rör bland annat situationen för barn i alternativa omvårdnadsmiljöer och tillgången till specialiserat stöd och till psykiatrisk vård. Det är givetvis oacceptabelt och strider mot barnets rättigheter enligt barnkonventionen att den som utsatts för sexuell exploatering nekas vård med motiveringen att det är fråga om en alltför komplex problematik. Det är inte heller förenligt med barnkonventionen att sexuellt exploaterade barn, enligt våra informanter, ofta inte bemöts som våldsutsatta brottsoffer utan beskrivs som barn med beteendeproblem. Något som fått till följd att de ibland placerats på låsta institutioner utan nödvändigt skydd mot fortsatta övergrepp och utan tillgång till stöd och vård som främjar deras *fysiska och psykiska rehabilitering, återhämtning, tillfrisknande samt sociala återanpassning*.

Vår kartläggning i kapitel 7 av det skydd och stöd samt den rehabilitering och vård som i dag erbjuds utsatta personer visar också att Sverige inte lever upp till åtagandena i Istanbulkonventionen om att våldsutsatta kvinnor och flickor, vilket innefattar de som utnyttjas i prostitution eller sexuell exploatering, ska få tillgång till *tjänster för återhämtning* (rådgivning, ekonomiskt bistånd, boende, utbildning, fortbildning, hjälp att hitta anställning), till *hälso- och sjukvård och socialtjänst med resurser och utbildning* för att hjälpa offer och hänvisa dem vidare, till *omedelbara, kort- och långsiktiga specialiserade stöd-tjänster, med lämplig geografisk spridning, lämpliga och lättillgängliga skyddade boenden, nationell hjälptelefon* för rådgivning, samt *mottagningscenter* för medicinsk och rättsmedicinsk undersökning, trauma-stöd och rådgivning.

Det stöd som har byggts upp för våldsutsatta kvinnor och flickor, riktas främst till de som är utsatta för våld i nära relation eller hedersrelaterat våld och förtryck. Kvinnor och flickor utnyttjade i prostitution eller sexuell exploatering inkluderas i mycket låg utsträckning i det nuvarande stödsystemet. GREVIO har i sin första utvärderingsrapport i januari 2019 av Sveriges implementering av Istanbulkonven-

tionen³, uttryckt oro över att stödet från socialtjänst och offentlig vård, till kvinnor utsatta för våld i nära relation eller för sexuellt våld och som befinner sig i missbruk och/eller prostitution, inte tillräckligt uppmärksammar att de är brottsoffer.

8.2 Människohandelsoffer

8.2.1 Åtaganden

Sverige har, som närmare beskrivits i kapitel 3, särskilda åtaganden mot offer för människohandel genom Palermoprotokollet, Europarådets konvention om bekämpande av människohandel samt människohandelsdirektivet. Genom CEDAW har Sverige också åtagit sig att vidta alla lämpliga åtgärder, inklusive lagstiftning, för att bekämpa alla former av handel med kvinnor och utnyttjande av kvinnor i prostitution (artikel 6).

De bestämmelser som finns i Palermoprotokollet avseende skydd och stöd till människohandelsoffer, utöver rätten till skadestånd, har karaktären av målsättningsbestämmelser. Enligt dessa ska Sverige *överväga* att vidta *åtgärder för människohandelsoffrets fysiska, psykiska och sociala rehabilitering*, särskilt genom att tillhandahålla ett lämpligt boende, rådgivning och information på ett språk som offret förstår, medicinskt, psykologiskt och materiellt bistånd, samt möjligheter till sysselsättning, utbildning och fortbildning. Sådana åtgärder ska ta hänsyn till offrets ålder, kön och särskilda behov, speciellt barns särskilda behov, innefattande lämpligt boende, utbildning och omvårdnad. Sverige ska också *sträva efter att skydda offrens fysiska säkerhet* när de befinner sig inom statens territorium. Sverige ska vidare *överväga* att vidta lagstiftningsåtgärder eller andra *åtgärder som tillåter offer för människohandel att tillfälligt eller stadigvarande stanna* inom statens territorium i lämpliga fall med lämplig hänsyn till humanitära skäl och barmhärtighetsskäl. När Sverige *återsänder* ett offer för människohandel, till en stat där personen är medborgare eller hade rätt att permanent vistas, ska det *helst ske frivilligt* och med hänsyn till personens säkerhet. Dessa bestämmelser är alltså inte formulerade som bindande åtaganden utan som målsättningar att överväga eller sträva mot.

³ GREVIO (2019). *Baseline Evaluation Report, Sweden*.

Genom Europarådets konvention om bekämpande av människohandel har Sverige däremot gjort bindande åtaganden.⁴ Enligt den konventionen ska Sverige *se till att behöriga myndigheter har utbildad och kvalificerad personal för att kunna identifiera offer* för människohandel och även *se till att offren inte avvisas innan de identifierats och erbjudits hjälp*. Sverige har också åtagit sig att anta lagstiftning eller vidta andra åtgärder som kan behövas för att *hjälpa brottsoffren med deras fysiska, psykiska och sociala återhämtning*, utan villkor av att offret är villigt att vittna. Hjälpen ska minst innefatta en levnadsstandard som kan trygga offrens uppehälle genom åtgärder som *lämplig och trygg bostad samt psykologiskt och materiellt bistånd, tillgång till akut-sjukvård, hjälp med översättning och tolkning, rådgivning och upplysning om lagliga rättigheter, biträde i brottmålsförfarande och tillgång till utbildning för barn*. Brottsoffrets behov av *trygghet och skydd* ska beaktas och den som vistas lagligt i Sverige och som saknar tillräckliga resurser och behöver hjälp ska också få *nödvändig medicinsk eller annan hjälp*. Hen ska också *beredas tillträde till arbetsmarknaden samt till yrkesutbildning och undervisning*.

I människohandelsdirektivet finns liknande bestämmelser som i den nu nämnda konventionen. Där sägs att offer för människohandel ska få *hjälp, stöd och skydd*. Hjälpen och stödet ska åtminstone omfatta en *levnadsstandard som kan säkerställa brottsoffrens försörjning, genom åtgärder som tillhandahållande av lämplig och säker bostad och materiellt understöd samt nödvändig sjukvård och när det är lämpligt psykologiskt stöd, rådgivning och information, översättning och tolkning*. Hjälp och stöd ska inte vara beroende av att brottsoffret är villigt att samarbeta i en rättsprocess. Det ska också finnas *mekanismer för att i ett tidigt skede identifiera brottsoffer och ge hjälp och stöd till dem*. Brottsoffer med *särskilda behov ska tas om hand*, särskilt när dessa behov har sin grund i graviditet, hälsotillstånd, funktionshinder, mentala eller psykiska störningar. Detsamma gäller när personen har utsatts för allvarliga former av psykiskt, fysiskt eller sexuellt våld. Utöver detta har brottsoffer rätt till juridisk rådgivning och juridiskt ombud vid brottsutredning och straffrättsligt förfarande samt *lämpligt skydd utifrån individuell riskbedömning*. Barn som är offer för människohandel ska enligt direktivet *ges hjälp, stöd och skydd*. Det finns ett krav att säkerställa att *de särskilda åtgärderna för att på kort och lång sikt bistå och stödja barn utsatta för människohandel i deras fysiska och psykosociala*

⁴ Se avsnitt 3.3.1.

återhämtning vidtas efter en individuell bedömning av varje enskilt barns särskilda omständigheter i syfte att finna en varaktig lösning för barnet med beaktande av barnets synpunkter, behov och problem. Barn ska också inom rimlig tid ges tillgång till utbildning. Därutöver har de rätt till juridiskt ombud i rättsprocessen och rätt att förhöras på visst sätt som är anpassat för barn. Även ett ensamkommande barns personliga och särskilda förhållanden ska beaktas när ett sådant barn är offer för människohandel.

8.2.2 Sverige uppfyller i dag inte dessa internationella åtaganden

När det gäller människohandelsoffer finns i dag i Sverige en särskilt uppbyggd struktur för identifiering, skydd, stöd och återvändande. Den innefattar en manual vid misstanke om människohandel, regionkoordinatorerna som bistår myndigheter med stöd och regional spetskompetens, möjlighet att få tidsbegränsat uppehållstillstånd för en så kallad reflektionsperiod samt i samband med deltagande i förundersökning och rättegång som innebär tillgång till stöd och vård från socialtjänst och hälso- och sjukvård, samt hjälp med ett tryggt återvändande och återintegrering genom återvändandeprogrammet. För den som inte deltar i en rättsprocess finns vissa möjligheter till stöd och hjälp genom Nationella Stödprogrammet som administreras av Plattformen Civila Sverige mot Människohandel. Även när det gäller offer för människohandel anser vi dock att det finns brister när det gäller efterlevnaden av Sveriges internationella åtaganden.

Den låga graden av uppsökande verksamhet på många håll i landet samt bristande medvetenhet och kunskap hos anställda inom till exempel polisen, sjukvården och socialtjänsten talar för att många människohandelsoffer inte identifieras.

När det gäller skydd och stöd finns det brister i hur tillgången till detta är fördelad över landet. FN:s CEDAW-kommitté⁵ har i sina slutsatser pekat på att det finns en brist på tillräckliga, specialiserade skyddade boenden för kvinnor och flickor som är utsatta för människohandel och rekommenderat Sverige att öka antalet sådana, både i städer och på landsbygden. Kommittén har också rekommenderat Sverige att öka antalet rådgivnings- och rehabiliteringstjänster över

⁵ CEDAW/C/SWE/CO/10. Se även avsnitt 3.2.1.

hela landet och att anslå tillräcklig finansiering till organisationer i det civila samhället som tillhandahåller skyddat boende och stödtjänster till offer för människohandel och prostitution.

En särskild fråga när det gäller människohandelsoffer är möjligheten till tidsbegränsat uppehållstillstånd och därmed tillgång till stöd och vård från socialtjänst och hälso- och sjukvård. Enligt lagstiftning som trädde i kraft den 1 augusti 2022 kan socialnämnden ansöka om en reflektionsperiod (betänketid) om 30 dagar för offer för människohandel.⁶ Tidsbegränsat uppehållstillstånd, utöver reflektionsperioden, är dock fortfarande villkorat av att ett potentiellt offer för människohandel är bevisperson i en pågående förundersökning eller rättegång och det är bara förundersökningsledaren som kan ansöka om sådant tillstånd. Enligt människohandelsdirektivet ska rätten till hjälp och stöd inte vara beroende av att offret är villigt att samarbeta i en rättsprocess. Enligt Europarådets konvention om bekämpande av människohandel ska ett människohandelsoffers villighet att vittna inte uppställas som villkor för hjälp till vederbörande.

Plattformen Civila Sverige mot människohandel, som driver Nationella Stödprogrammet (NSP) som ger stöd till potentiella människohandelsoffer som inte ingår i en rättsprocess, har i sin årsrapport för 2022⁷ kritiserat de längre uppehållstillståndens koppling till en pågående rättsprocess. NSP framhåller i rapporten att stödprogrammet är den enda möjligheten för människohandelsoffer att få ändamålsenligt och rättighetsbaserat stöd i de fall en reflektionsperiod inte leder till en polisanmälan eller om en inledd förundersökning läggs ned. Enligt Polismyndighetens lägesrapport för 2021, *Människohandel för sexuella och andra ändamål – Lägesrapport 23*, är det endast ett fåtal av alla polisanmälningar för människohandel som leder till åtal. Av BRÅ:s rapport 2022:3, *Köp av sexuella tjänster*, framgår också att polisen inte anser sig ha tillräckliga resurser för koppleri eller människohandelsutredningar, och därför ofta fokuserar på insatser mot köp av sexuell tjänst, som hanteras enklare och med snabbare lagföring. Enligt NSP har aktörer som arbetar med offer för människohandel och deras skydd och stöd tidigare förlitat sig på att de tillfälliga uppehållstillstånden för bevispersoner enligt 5 kap. 15 § utlänningslagen tillåts löpa ut även om förundersökningen läggs ned.

⁶ 5 kap. 15 § utlänningslagen (2005:716).

⁷ Plattformen Civila Sverige mot människohandel (2023). *Nationella Stödprogrammet Årsrapport 2022*.

Under de senaste två åren har enligt NSP dessa tillstånd dock börjat dras in när förundersökningen läggs ner. Det försvårar eller omöjliggör arbetet för att hållbart och långsiktigt ordna en trygg framtid för den som varit offer för människohandel. Uppehållstillståndets koppling till förundersökning och rättegång, medför att det saknas möjlighet för majoriteten av dem som blivit offer för människohandel att erhålla rättighetsbaserat stöd under lämplig tid före, under och efter rättsprocessen, både i teorin och i praktiken i enlighet med Sveriges internationella åtaganden. Utan långsiktigt stöd och skydd är det enligt NSP inte bara svårt att motivera en person att våga medverka i en polisutredning, det finns också en risk för att personen hamnar i en utsatt livssituation med risk för återexploatering. För att våga berätta om hela sin utsatthet och komma vidare med en polisanmälan eller som i många utsattas fall, i asylprocessen, behövs enligt NSP specialiserat stöd och skydd under avsevärt längre tid än 30 dagar. För de personer som vill återvända till ett annat land än Sverige krävs också stöd och planering, vilket försvåras när tillgången till stöd och skydd är avhängigt ett uppehållstillstånd. Socialtjänsten är i avsaknad av ett tillfälligt uppehållstillstånd ofta ovilliga att fortsätta en placering, även om personens behov av skydd och stöd kvarstår.

GRETA har i sin andra utredningsrapport 2018 respektive tredje utvärderingsrapport 2023 om Sveriges implementering av Europarådets konvention om bekämpande av människohandel⁸ ansett att Sverige bör vidta åtgärder för att säkerställa att identifiering av och stöd till offer för människohandel inte är kopplat till samarbete med rättsväsendet eller att det pågår en förundersökning eller rättsprocess.

Såväl GRETA (2018) som FN:s CEDAW-kommitté (2021)⁹ har uttryckt oro över det låga antalet utredningar, åtal och fällande domar i människohandelsmål. Enligt CEDAW-kommittén kan detta delvis bero på att kvinnor som utsätts för människohandel riskerar att utvisas om de är papperslösa eller irreguljära migranter och att de därför inte anmäler att de är utsatta eller ansöker om brottsofferstöd. Kommittén har därför rekommenderat Sverige att på området människohandel och utnyttjande i prostitution bland annat fortsätta att stärka sina insatser för att bekämpa människohandel genom att prioritera arbetet

⁸ GRETA (2018). *Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Sweden*. GRETA (2023). *Evaluation report, Sweden, Third evaluation round, Access to justice and effective remedies for victims of trafficking in human beings*.

⁹ CEDAW/C/SWE/CO/10.

med att förebygga människohandel och vidarehandel. Sverige bör enligt kommittén även förbättra skyddet för offer och öka lagföringen av förövare, bland annat genom att bevilja tidsbegränsade uppehållstillstånd för offer för människohandel, oavsett vilja eller förmåga att samarbeta med åklagaren. Sverige bör enligt kommittén säkerställa att lagstiftningen och politiken om invandring och utvisning inte avskräcker migranter, flyktingar och asylsökande från att anmäla att de är utsatta för människohandel eller undergräver ansträngningarna att förebygga människohandel, identifiera eller skydda vittnen eller lagföra förövare. Det kan här noteras att det under 2022 inte väcktes några åtal för människohandel för sexuella ändamål. Under samma period anmäldes totalt 87 sådana brott.¹⁰

Mot denna bakgrund kan Sverige, med nuvarande lagstiftning om tidsbegränsat uppehållstillstånd, inte anses uppfylla sina åtaganden om hjälp och stöd till offer för människohandel enligt människohandelsdirektivet och Europarådets konvention om bekämpande av människohandel. Vi anser därför att det krävs ändringar när det gäller reglerna om reflektionsperiod eller längre tidsbegränsat uppehållstillstånd för att Sverige ska kunna anses leva upp till sina internationella åtaganden mot människohandelsoffer.

På samma sätt som beskrivits i föregående avsnitt när det gäller våldsutsatta kvinnor i prostitution kan det, beträffande personer som själva uppger eller som bedöms kunna vara offer för människohandel konstateras att det inte kan anses stå i överensstämmelse med Sveriges internationella åtaganden att en sådan person avvisas enligt 8 kap. 3 § första stycket 2 utlänningslagen.

Enligt Europarådets konvention om bekämpande av människohandel ska offer för människohandel inte avvisas innan de identifierats och erbjudits hjälp. Enligt en EU-studie från 2021¹¹ är det mycket sannolikt att en utländsk person (EU-medborgare eller tredjelandsmedborgare) som utnyttjas i prostitution inom EU är ett offer för människohandel. Det finns ingen anledning att tro att det skulle förhålla sig på något annat sätt avseende utländska medborgare som utnyttjas i prostitution i Sverige. Att avvisa en utländsk medborgare som utnyttjas i prostitution utan att personen getts tid för återhämt-

¹⁰ Kriminalstatistik från Brå, <https://bra.se/statistik/kriminalstatistik.html>.

¹¹ Di Nicola, A., *The differing EU Member States' regulations on prostitution and their cross-border implications on women's rights*, Europaparlamentet, Generaldirektoratet för unionens interna politik, Utredningsavdelningen för medborgerliga rättigheter och konstitutionella frågor, 27 juli 2021.

ning och erbjudits hjälp, är mot den bakgrunden inte förenligt med Sveriges internationella åtaganden mot människohandelsoffer.

9 Inledande överväganden

9.1 Gemensamma utgångspunkter för uppdragets tre delar

Som framgår av kapitel 3 har Sverige åtagit sig att bekämpa handel med kvinnor och utnyttjande av kvinnor i prostitution, samt avskaffa alla former av våld mot kvinnor och barn, inklusive sexuellt utnyttjande eller exploatering (se till exempel CEDAW och Agenda 2030). Mer specifikt har Sverige genom olika konventioner och internationella instrument åtagit sig att ge kvinnor utsatta för våld, barn utsatta för våld eller sexuell exploatering samt människohandelsoffer skydd, samt olika typer av stöd, vård och rehabilitering. I de internationella åtagandena ingår också att identifiera offer, se till att relevanta professioner har nödvändig kunskap och säkerställa samordning mellan myndigheter. För människohandelsoffer finns också åtaganden att se till att offer inte avvisas innan de identifierats och erbjudits hjälp samt åtaganden som rör återvändande till hemlandet. Dessa internationella åtaganden har betydelse för alla tre delarna i utredningens uppdrag.

De personer som köper sex är framför allt män. Köparna beskrivs som ett tvärsnitt av den manliga befolkningen, med en viss ökning av yngre män på senare år. Det är främst kvinnor och flickor som utnyttjas i prostitution, sexuell exploatering eller människohandel för sexuella ändamål. Även transpersoner och personer som inte identifierar sig som heterosexuella är överrepresenterade i gruppen utnyttjade. En stor del av de som utnyttjas i prostitution i Sverige är migranter. I särskilt utsatta eller sårbara grupper, såsom kvinnor i kriminalitet eller missbruk, LVU-placerade flickor och pojkar och personer med intellektuella funktionsnedsättningar eller neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, är det fler som har erfarenhet av att utföra sexuella handlingar mot ersättning än i befolkningen i övrigt. Kontakterna

vid sexköp knyts i dag framför allt via internet och inte så ofta ”på gatan”.¹

Som har konstaterats i kapitel 5, har de personer som utnyttjas i prostitution eller sexuell exploatering ofta varit utsatta för sexuella övergrepp, våld eller andra missförhållanden tidigare i livet och många lider av psykisk ohälsa. Prostitutionen i sig innebär också ofta att de utsätts för tvång och olika typer av våld. På senare tid har även uppmärksamats att personer som utnyttjas i prostitution och människohandel samtidigt kan vara utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck. Migranter som utnyttjas i prostitution lever ofta i en särskilt svår ekonomisk utsatthet och saknar möjlighet att hitta andra försörjningsalternativ. De som utnyttjas i prostitution är alltså ofta våldsutsatta, tidigare i livet och/eller i samband med prostitutionen och de har ofta omfattande och komplexa behov. Det gäller utredningens samtliga målgrupper.

En viktig utgångspunkt när det gäller barn utsatta för sexuell exploatering är att de alltid är att betrakta som brottsoffer och även som målsägande i en eventuell brottmålsprocess. De har enligt barnkonventionen rätt till omedelbart skydd och till stöd, vård och rehabilitering. Det gäller oavsett om de är svenska eller utländska medborgare och vare sig de är offer för människohandel eller inte.

Prostitution, sexuell exploatering och människohandel för sexuella ändamål ingår i den nationella strategin mot mäns våld mot kvinnor och ses där som en våldsutsatthet. Den som är vuxen och utnyttjas i prostitution behandlas i en brottmålsprocess mot en sexköpare dock mera sällan som målsägande. Som nyss har nämnts innefattar dock utnyttjande i prostitution ofta tvång eller olika former av våld. Prostitutionen i sig påverkar ofta inte minst den psykiska hälsan hos den som utnyttjas. Till detta kommer att den som utnyttjas ofta har varit utsatt för våld eller övergrepp tidigare i livet (se om detta i kapitel 5). Det finns därför starka skäl att rent generellt behandla även vuxna personer som utnyttjas i prostitution som våldsutsatta och som brottsoffer, oavsett om de skulle ha status som målsägande eller inte i en brottmålsprocess.

¹ Se mer om detta i kap. 5.

9.2 Kunskapsläget om vägen ut ur prostitution/ sexuell exploatering och hindrande faktorer

Som framgår av kapitel 6, är kunskapsläget i fråga om vad som krävs för att personer ska lämna prostitution eller sexuell exploatering under utveckling. Forskning från 1990-talet och framåt visar dock att vägen ut ur prostitution är en process som ofta kan ta tid. Den är inte linjär och inte heller likadan för alla individer. Det finns en rad hindrande faktorer som kan göra att den som är utsatt inte själv söker hjälp och inte heller upptäcks, eller som hindrar hen att få eller ta emot hjälp. Generellt gäller att känslor av skuld och skam är en sådan hindrande faktor. Rädslor av olika slag eller bristande tillit kan också vara ett hinder mot att söka hjälp. Bristande information om att hjälp finns att få, eller långa avstånd, långa väntetider eller höga trösklar till hjälp (till exempel krav på drogfrihet, viss diagnos eller remiss) är andra hinder. Att yrkesverksamma inte ställer frågor om utsattheten, saknar kunskap eller ger ett dåligt bemötande utgör också hinder mot effektiv hjälp. Komplex problematik som kräver flera olika typer av insatser kan också verka hindrande.

För barn gäller i särskilt hög grad att de inte berättar självmant om sin utsatthet. Detta kan bero på att de inte förstår att det de varit med om är ett övergrepp på grund av okunskap eller manipulation av förövaren. De kan också känna att det är deras eget fel att de utnyttjas och känna skam och rädsla för omgivningens och särskilt föräldrarnas reaktioner om utsattheten avslöjas. Det är därför centralt att yrkesverksamma som på olika sätt kommer i kontakt med barn kan upptäcka utsattheten och se till att det barn som är utsatt får omedelbart skydd och det stöd som behövs. Det är inte ovanligt att barnets utsatthet i sexuell exploatering betraktas som ett beteendeproblem hos barnet, vilket kan hindra att barnet får det skydd och stöd och den eventuella vård och rehabilitering som det behöver och har rätt till för att komma ur utsattheten. Oavsett barnets eget agerande är det alltid en förövare som genom utnyttjandet orsakar barnets skador.

För utländska medborgare kan även en allmänt bristande tillit till myndigheter och rädsla för att bli utvisad och förlora möjligheten till försörjning för sig och anhöriga i hemlandet utgöra betydande hinder mot att söka och ta emot hjälp. Även rädsla för hot, våld eller tvång från en hallick eller människohandlare, eller skulder till dessa kan utgöra ett hinder.

I de kontakter vi har haft med personer med egen erfarenhet av utsatthet, anhöriga till utsatta ungdomar, samt organisationer och yrkesverksamma som på olika sätt kommer i kontakt med utredningens målgrupper, har samma hindrande faktorer som de nu nämnda beskrivits, vilket vi redogjort närmare för i kapitel 7. När det gäller barn och unga som bor i områden med gängkriminalitet har det dessutom framhållits att det kan vara särskilt svårt att lämna utsatthet i sexuell exploatering för den som på något sätt har anknytning till gängkriminella personer.

Forskning om exitprocessen, som beskrivits i kapitel 6, visar att den som ska lämna prostitution kan behöva insatser under en längre tid och på en rad olika områden, som traumabehandling, olika typer av vård, försörjningsmöjligheter, skydd och boende. Risk- och skyddsbedömningar samt insatser behöver bygga på, och ta hänsyn till sårbarhetsfaktorerna. Det är också viktigt att se exit som en process som inte alltid är linjär utan att det behövs olika insatser för olika personer vid olika tidpunkter. Ett exitprogram och ett program för barn behöver därför vara flexibelt och långsiktigt. Stödet behöver vara lättillgängligt och kunna ta ett helhetsgrepp om och anpassas till varje individs särskilda utmaningar och förutsättningar och kan behöva se olika ut i olika faser av processen. Både vuxna och barn kan behöva motiveras och stötta i att ta emot hjälp, men barn måste också ges omedelbart skydd från fortsatt utnyttjande. Det är viktigt med ett respektfullt bemötande som skapar tillit, att stödet ges utifrån traumamedveten omsorg, utgår från individens behov och styrkor och är samordnat. Det bör finnas med en utsedd kontaktperson som följer den som är utsatt genom hela processen. Mentorskapstöd, eller peer-stöd, från personer med egen erfarenhet av utsattheten är betydelsefullt. För vuxna personer och särskilt för migranter framgår det att frågan om alternativ försörjning ofta är helt avgörande för möjligheten att kunna lämna prostitution.

Exitprocessen är inte bara en väg ut ur utsatthet utan också en väg in i en ny hållbar social situation.

9.3 Brister i skydd, stöd, vård och rehabilitering som erbjuds i dag

På senare år har olika rapporter och undersökningar, från både myndigheter och civilsamhällesorganisationer som möter målgrupperna, pekat på problem med och brister i det stöd som i dag erbjuds den som behöver hjälp att ta sig ur prostitution eller sexuell exploatering. För att komplettera den bilden har vi varit i kontakt med ett stort antal aktörer med kunskap på området – personer med egen erfarenhet av utsattheten, anhöriga till unga som är eller varit utsatta, samt civilsamhällesorganisationer och yrkesverksamma som ger stöd till eller på olika sätt möter målgruppen eller arbetar med frågorna. Många av dessa finns i storstäderna, så för att få en bättre bild av läget utanför storstadsområdena har vi också besökt Västerbotten, Värmland och Jönköping. Vi har också skickat ut enkäter till samtliga kommuner och regioner för att få en mer övergripande bild av hur man uppmärksammar och arbetar med frågorna. Resultaten av enkäterna och utredningens övriga kontakter beskrivs i kapitel 7.

9.3.1 Vissa delar finns på plats och fungerar

Som beskrivs i kapitel 7 har vi genom egna kontakter och genomförda enkäter samt tidigare kartläggningar, kunnat konstatera att det på flera håll i landet finns insatser som fungerar väl och att det också på många håll pågår utvecklingsarbete utifrån goda förebilder.

Mikamottagningarna (och Evonhuset i Malmö) framhålls generellt som ett välfungerande och hjälpsamt stöd till utsatta i framför allt den svenska målgruppen. De kräver ingen remiss, är kostnadsfria, den som söker sig dit kan få vara anonym och stöd kan ges under en längre period av yrkesverksamma som är specialiserade på målgruppen. De kan dock bara erbjuda stöd som faller inom ramen för socialtjänsten och inte sådan vård som hör till hälso- och sjukvården, men samarbetar med och involverar andra yrkesverksamma utifrån individens behov. Det är emellertid endast Mikamottagningen i Göteborg som inte har någon nedre åldersgräns. Nya Mikamottagningar har etablerats i några kommuner de senaste åren och nya mottagningar är under utveckling i ytterligare ett antal kommuner.

När det gäller hälso- och sjukvård finns Mika Hälsa i Stockholm (samlokaliserad med Mikamottagningen), SMC Pilen i Göteborg och

Ångest- och ASTA-mottagningen i Umeå som är specialiserade mottagningar uttalat inriktade på bland annat utredningens målgrupper, eller med bredare inriktning på personer utsatta för sexuellt våld. Det pågår också forskningsprojekt i bland annat Västragötalandsregionen och i region Jönköping för att skapa vårdformer som är anpassade för dessa målgrupper.

Specifikt inriktat på barn är Barnhusen ett exempel på god samverkan mellan olika professioner för att ge samordnat stöd till barn som misstänks ha utsatts för brott. De har stor spridning över landet.

När det gäller samordning av kommunal verksamhet, har man exempelvis i Centrum mot våld i Umeå och Skellefteå samlat bland annat Mikamottagning och Barnahus i gemensamma lokaler. I Helsingborg inrättas under 2023 ett Familjefridscentrum där man samlar kommunens arbete gällande våld i nära relationer, hedersfrågor samt prostitution och människohandel.

Civilsamhällets organisationer ger viktigt stöd till målgrupperna, bland annat i skyddade boenden. Det gäller exempelvis Talita och Unga Kvinnors Värn i Stockholm, Noomi Hela Människan i Malmö, Frälsningsarméns boenden Skogsbo och Lyktan samt Göteborgs Räddningsmissions boende, med omfattande och långsiktigt stöd till framför allt människohandelsoffer. Stöd ges också i form av specialiserade mottagningar som Ellencentret i Stockholm, Novahuset i Linköping eller Ebbamottagningen i Uppsala.

För den som kan antas vara ett människohandelsoffer finns en särskild stödprocess som beskrivs i den Manual vid misstanke om människohandel som Jämställdhetsmyndigheten ansvarar för. Processen inkluderar stöd för återvändande och återintegrering i hemlandet i form av Återvändandeprogrammet som administreras av International Organization for Migration.

När det gäller strukturer för samordning och spetskompetens är regionkoordinatorerna viktiga och centrala för arbetet med målgruppen. De är inriktade både på barn och vuxna och på både prostitution och människohandel. Jämställdhetsmyndigheten har en nationellt samordnande roll på området medan länsstyrelserna står för regional samordning inom sina respektive län och ger stöd till kommunerna i arbetet med målgrupperna. Civilsamhällesorganisationer som arbetar mot människohandel samverkar i Plattformen Civila Sverige mot människohandel, som driver Nationella stödprogrammet.

En annan samverkansform som skulle kunna fungera för arbetet med målgrupperna är de finansiella samordningsförbunden som ger kommuner och regioner möjlighet att tillsammans med Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan gemensamt finansiera samordnade rehabiliteringsinsatser avsedda för personer som behöver sådana insatser för att uppnå eller förbättra sin förmåga till förvärvsarbete. Dessa samordningsförbund har liksom Barnhusen en stor spridning över landet.

9.3.2 Områden som behöver åtgärdas

I utredningens kontakter med olika aktörer har dessa pekat på sådana brister i befintligt skydd, stöd och vård som redan har uppmärksamats i olika rapporter och undersökningar. Dessa brister har också bekräftats av utredningens expertgrupp.

Ett första område rör myndigheternas förmåga att upptäcka utsatta. De brister både när det gäller uppsökande verksamhet och när det gäller metodstöd för sådan verksamhet. Det ställs alltför sällan rutinemässiga frågor eller frågor över huvud taget om utsatthet inom bland annat vård och socialtjänst, vilket gör att utsattheten inte upptäcks, trots myndighetskontakter. Oförmågan att upptäcka utsatta beskrivs hänga samma med bristande kunskap, kompetens och medvetenhet hos yrkesverksamma inom till exempel elevhälsa, primärvård, specialistvård, psykiatri och habilitering, om utsattheten och om vilka grupper som är särskilt sårbara. Det kan även finnas brister i *hur* frågor om denna typ av utsatthet ställs. Att personer i prostitution eller utsatta för andra former av sexuell exploatering inte pekas ut i lagstiftning, föreskrifter, riktlinjer och rutiner som gäller för att upptäcka och ge stöd till våldsutsatta generellt innebär att dessa personers utsatthet ofta inte uppmärksammas.

Även i fråga om det stöd som erbjuds till personer vars utsatthet faktiskt upptäcks, finns det olika brister. Allmänt gäller att det saknas specialiserat stöd och kunskap i frågorna utanför storstadsområdena. Detta kan leda till ett bemötande som stigmatiserar och återtraumatiserar den som är utsatt och att personen inte ses som våldsutsatt och inte får adekvat hjälp. En annan viktig brist är att det är svårt att få tillgång till traumabehandling. Detta beskrivs bero på långa köer till psykiatri, men även på de krav som ställs för att komma i fråga för traumabehandling. Det har även framkommit att det saknas behand-

ling för PTSD som är anpassad för denna grupps särskilda utsatthet. Vidare att det finns en brist på psykosocialt stöd och socialtjänstinsatser som är anpassade för målgruppen. En generell brist är svårigheter att hitta placeringar för utsatta på lämpliga skyddade boenden. Även avsaknad av metodstöd och riskbedömningsinstrument för målgruppen är brister som har nämnts av olika aktörer.

Ett annat viktigt område är att det saknas stöd till föräldrar och andra anhöriga. Föräldrar till utsatta ungdomar har i samtal med utredningen beskrivit att de inte fått medverka i utformningen av stöd och behandling till barnet, utan i stället avskurits från kontakt med barnet, vilket gjort att de inte kunnat ge stöd och hjälp till sitt barn.

Ytterligare ett viktigt område är att det ofta brister i styrning och samordning mellan myndigheter och enheter som är delaktiga i stödet till en viss individ. På många håll saknas helhetstänkande och långsiktighet i det stöd som ges. En central brist på detta område är att socialtjänsten sällan är villig att ge den som vill lämna prostitution det ekonomiska stöd som ofta är nödvändigt under en övergångsperiod för att den som är utsatt ska kunna sluta sälja sig. Detta verkar ha sin grund i att personer i prostitution inte pekas ut som våldsutsatta i de föreskrifter och vägledningar som socialtjänsten använder i sitt arbete, till skillnad från personer som är utsatta för våld i nära relation eller hedersrelaterat våld. Detta trots att denna målgrupp i praktiken ofta är våldsutsatt både tidigare i livet och i samband med exploateringen, ofta lider av psykisk ohälsa och andra svårigheter och därmed har behov av samma typ av stöd och hjälp för att förändra sin livssituation som den som är utsatt för våld i nära relation eller hedersförtryck.

De enkätsvar utredningen har fått från kommuner och regioner bekräftar den bild av inom vilka områden det finns brister som olika aktörer på området givit. Enkätsvaren visar att kommuner och regioner hittills inte i tillräcklig utsträckning har uppmärksammat sitt ansvar för att identifiera och ge stöd och vård till personer i prostitution eller sexuell exploatering. Svaren visar att målgruppen sällan ingår i kommunernas handlingsplaner. Målgruppen ingår också i mindre än hälften av regionernas vårdprogram. De inkluderas alltså ofta inte i gruppen våldsutsatta. Kommunenkäten visar också att de flesta kommuner uppfattar att de sällan eller aldrig kommer i kontakt med målgruppen, trots att de uppgifter om omfattning som kommit fram genom olika undersökningar tyder på att denna typ av utsatthet före-

kommer i hela landet. Det framgår vidare att kommunerna i mycket liten utsträckning bedriver fysiskt uppsökande arbete och ännu mera sällan uppsökande arbete på nätet. Svaren från kommunerna visar också att rutinmässiga frågor om denna typ av utsatthet mycket sällan finns med i de rutiner som finns för att fråga om utsatthet för våld. För regionernas del är rutinmässiga frågor om utsattheten vanligare, men förekommer ändå bara i cirka hälften av regionerna.

Resultatet talar för att kunskapen och medvetenheten om denna typ av utsatthet är låg och att kommuner och regioner har svårt att upptäcka utsattheten, om inte den som är utsatt självmant berättar och söker hjälp. Det finns dock, som beskrivits ovan, ett antal hindrande faktorer som gör att den som är utsatt ofta inte vill, förmår eller vågar göra det.

Även om en relativt stor del av de kommuner som svarat på enkäten uppger sig ha tillgång till någon form av särskilda insatser att erbjuda eller hänvisa målgruppen till, är det främst större kommuner som uppger sig ha tillgång till mer heltäckande insatser. Det framgår av regionernas svar att tillgången till specialiserad akut och icke akut vård för somatiska och psykiska skador hos barn och vuxna i målgruppen är begränsad. (Se närmare om enkätsvaren i kapitel 7.) Till detta kommer de ofta uppmärksammade långa väntetiderna till psykiatri.

De svar som kommuner och regioner har lämnat i fråga om samverkan med andra aktörer speglar också den brist på samordning som många aktörer har berättat om.

De flesta kommuner och regioner som svarat på enkäterna har uppgett att de under de senaste två åren genomfört utbildningsinsatser riktade till olika personalgrupper om målgruppens utsatthet. Kommunerna har också uppgett att de i varierande utsträckning utbildat skolelever i frågor om sexuell exploatering, främst högstadiel elever. Endast ett fåtal av kommunerna och bara cirka en tredjedel av regionerna har emellertid uppgett att de har ett pågående utvecklingsarbete som rör frågor om sexuell exploatering, prostitution och människohandel.

Enkätsvaren visar sammanfattningsvis att det finns en låg medvetenhet om målgruppen i många kommuner och regioner, i förhållande till vad som gäller för andra grupper som omfattas av arbetet mot mäns våld mot kvinnor (utsatta för våld i nära relation, hedersrelaterat våld och förtryck och sexuellt våld). En anledning till detta kan vara att gruppen inte tydligt har pekats ut i lagstiftning, föreskrifter

och vägledning på samma sätt som andra utsatta grupper. Detta talar för att målgruppen behöver pekats ut i lagstiftning och föreskrifter och att det behöver tydliggöras att socialtjänsten och hälso- och sjukvården har ett ansvar för att ge stöd och vård till målgruppen på samma sätt som gäller för exempelvis utsatta för våld i nära relation. Den konstaterade bristen på samverkan mellan olika myndigheter behöver också åtgärdas och olika aktörers ansvarsområden behöver tydliggöras för att tillgodose behovet av skydd, stöd, vård och rehabilitering.

Förutsättningarna för stöd och hjälp blir bättre om utsattheten upptäcks. Personer i målgruppen berättar ofta inte spontant om sin utsatthet utan behöver tillfrågas vid upprepade tillfällen. Det aktiva uppsökande arbetet behöver därför utökas och uttryckliga frågor om denna typ av utsatthet behöver ställas när yrkesverksamma i olika sammanhang ställer generella frågor om våldsutsatthet. Yrkesverksamma som får uppgift om sådan utsatthet måste också ha tillräckliga kunskaper och förmåga att hantera informationen genom ett korrekt och vänligt bemötande och inledande stöd och kunna slussa vidare till adekvat stöd och hjälp. Identifiering av och stöd till utsatta i målgruppen för att förhindra fortsatt våldsutsatthet ingår i Sveriges internationella åtaganden (se kapitel 3). I det sammanhanget kan nämnas att kommunerna från den 1 juli 2023 är skyldiga enligt en särskild lag² att arbeta brottsförebyggande, genom att bland annat kartlägga brottsligheten inom kommunen och besluta om en plan för vilka åtgärder som kommunen avser att vidta för att förebygga brott. En aspekt av brottsförebyggande arbete är att genom insatser förebygga att den som redan har utsatts för brott utsätts på nytt (indikativ eller tertiär prevention).³ Med anledning av den nya lagen har Brå tillsammans med Jämställdhetsmyndigheten tagit fram ett metodstöd till kommunerna för kartläggning av de tre våldstyperna våld i nära relation, hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel för sexuella ändamål.⁴ Kommunernas kartläggningar bör leda till en ökad medvetenhet om förekomsten av prostitution och sexuell exploatering inom kommunen och planer för vilka åtgärder som ska vidtas för att förebygga brott även i form av indikativ prevention, det vill säga att upptäcka och ge stöd till utsatta inom kommunen och naturligtvis även förebyggande insatser mot sexköpare inom kommunen.

² Lag (2023:196) om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete.

³ Prop. 2022/23:43, s. 8 f.

⁴ Brottsförebyggande rådet (2022), *Metodstöd för kartläggning av tre våldstyper – Våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel för sexuella ändamål*.

Med utgångspunkt i det nu nämnda och vad som framkommit i tidigare rapporter och undersökningar gällande stödet till utsatta, drar utredningen slutsatsen att kommunernas och vårdens ansvar för att ge stöd och hjälp till denna mycket utsatta grupp inte har uppmärksamats på samma sätt som för kvinnor utsatta för våld i nära relation och på senare år hedersrelaterat våld och förtryck, trots att prostitution och människohandel ingår i regeringens nationella strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. Utredningens förslag behöver leda till att gruppens våldsutsatthet synliggörs och att socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens ansvar för att upptäcka och ge stöd till gruppen förtydligas. Vidare behövs ökad kunskap om utsattheten inom bland annat socialtjänst och hälso- och sjukvård, men även utveckling av metoder och metodstöd för uppsökande och identifierande arbete, samt riskbedömningsinstrument. Förslagen behöver också leda till att utsatta personer över hela landet kan få tillgång till specialiserat, långsiktigt och samordnat stöd och vård som hjälper dem ut ur utsattheten. Som framgår av kapitel 6 har det bedömts att det hittills finns brister i utvärdering av interventioner mot prostitution och sexuell exploatering. Den fortsatta utvecklingen av sådana interventioner behöver därför också följas av forskning som utvärderar vilka insatser för att hjälpa utsatta ut ur exploatering som är verksamma.

9.3.3 Områden som särskilt behöver åtgärdas för barn

När det gäller barn framstår det som extra angeläget att det identifierande och uppsökande arbetet stärks, med hänsyn till vad som har framkommit om att de sällan själva berättar om sin utsatthet och ofta inte heller upptäcks trots pågående myndighetskontakter. Detta ligger i linje med barnrättskommitténs slutsatser och rekommendationer till Sverige våren 2023 där kommittén bland annat uttryckt oro över den otillräckliga förmågan hos yrkespersoner som arbetar med och för barn att upptäcka och hantera fall av våld mot barn (se vidare om barnrättskommitténs slutsatser och rekommendationer i kapitel 3).

Något som också framstår som centralt att åtgärda är det faktum att sexuellt exploaterade barn inte alltid uppfattas som våldsutsatta när utnyttjandet upptäcks, utan i stället uppfattas ha ett beteendeproblem. Som redan har nämnts kan detta medföra att de inte får skydd från fortsatt utsatthet och inte heller adekvat stöd och vård.

En speciell fråga är här situationen för unga personer i denna utsatthet, framför allt unga som identifierar sig som flickor, när de vårdas på SiS-hem. De problem som har rapporterats om på senare tid behöver beaktas i utredningens förslag. Situationen för barn i tvångsvård är något som barnrättskommittén har lämnat rekommendationer om till Sverige våren 2023 (se vidare om detta i kapitel 3).

Ett annat problem som har lyfts särskilt för barn är att de inte får hjälp med bakomliggande trauman eller orsaker till dåligt psykiskt mående, utan att de i stället får symptombehandling eller insatser som inte leder till att exploateringen upphör. Tillgången till vård för psykisk ohälsa till barn över hela landet, samt tillgången till specialiserat stöd för barn utsatta för våld, är också något som barnrättskommittén har lämnat rekommendationer om till Sverige under våren 2023 (se vidare om det i kapitel 3).

Det är extra viktigt att samordningen av stöd och insatser förbättras när det gäller utsatta barn och att både barnen och ofta deras föräldrar får möjlighet att delta i planering och utformning av stöd och insatser. Det är också särskilt angeläget att barn får tillgång till stöd som följer dem över tid och att det inte uppstår glapp i vårdkedjan mellan olika insatser och för den som fyller 18 år.

9.3.4 Områden som särskilt behöver åtgärdas för utländska medborgare

I dagsläget är tidsbegränsat uppehållstillstånd för förmodade människohandelsoffer, utöver en så kallad reflektionsperiod (betänketid) på 30 dagar, knutet till att det finns en pågående förundersökning eller huvudförhandling i brottmål. Detta trots att människohandelsdirektivet anger att medlemsstaterna ska vidta nödvändiga åtgärder för att säkerställa att en person får hjälp och stöd så snart behöriga myndigheter har en skälig grundad indikation att anta att personen i fråga kan ha varit utsatt för människohandelsbrott, samt att hjälp och stöd till ett brottsoffer inte får vara beroende av att offret är villigt att samarbeta i en rättsprocess. I avsaknad av tillfälligt uppehållstillstånd avvisas tredjelandsmedborgare som utnyttjas i prostitution i Sverige, enligt 8 kap. 3 § utlänningslagen, med motiveringen att det kan antas att hen under vistelsen i Sverige inte kommer att försörja sig på ett ärligt sätt. Detta grundas på ett förarbetsuttalande från 1970-talet där det anges att till ”icke ärligen försörja sig” hänförs brottslig samt osedlig eller

annars förkastlig verksamhet, som bland annat prostitution eller kopp-leri. JO har med hänvisning till förarbetsuttalandet och till att prostitution i Sverige inte kan förekomma utan att brott begås och är en i huvudsak förbjuden företeelse, bedömt att avvísning på denna grund av den som ägnar sig åt prostitution inte är i strid med bestämmelsen i utlänningslagen.⁵ Plattformen Civila Sverige mot människohandel har påpekat att reflektionsperioden om 30 dagar (som inte är knutet till förundersökning eller rättegång) är för kort för att en person ska våga berätta om hela sin utsatthet och komma vidare med en polisanmälan eller i en asylprocess. Avvísning medför att det är svårt att hinna ge hjälp och stöd och tryggt återvändande till hemlandet och den återintegrering där som ett potentiellt människohandelsoffer har rätt till.

FN:s CEDAW-kommitté har i sina slutsatser rörande Sveriges tionde periodiska rapport 2021 pekat på att det finns en brist på tillräckliga, specialiserade skyddade boenden för kvinnor och flickor som är utsatta för människohandel. När det gäller skyddat boende finns också en oklarhet om det är Migrationsverkets eller socialtjänstens ansvar att tillgodose ett sådant behov.

9.4 Hur kan bristerna åtgärdas

Som konstaterats ovan finns det stöd och strukturer som fungerar väl redan i dag och utveckling pågår på flera håll i landet av till exempel Mikamottagningar, vilket uppfattas som ett väl fungerande specialiserat stöd. När det gäller utländska förmodade människohandelsoffer finns det en särskilt uppbyggd struktur för stöd och återvändande.

När man i direktiven anger att utredningen ska utforma ”program” kan detta ge intrycket att det skulle vara möjligt att utforma enhetliga metoder/modeller anpassade för de två grupperna utnyttjade vuxna respektive barn. Av all tillgänglig forskning samt av all information som inhämtats under utredningens arbete står det dock klart att uppdraget inte kan lösas genom några enhetliga scheman med fasta punkter. Förutom de olikheter på gruppnivå som finns mellan vuxna och

⁵ JO, beslut 1 november 2012, dnr 4468–2011. JO uttalade dock att bestämmelsen inte ger stöd för att avvisa den som prostituerat sig vid ett enstaka tillfälle, utan endast den som ägnar eller avser att ägna sig åt prostitution som försörjningssätt. I ett annat beslut (28 juni 2011, dnr 6340–2010) som rörde avvísning enligt samma bestämmelse men på grund av tiggeri, ansåg JO däremot att avvísning på grund av att en person inte kommer att försörja sig på ett ärligt sätt inte bör tillämpas på andra försörjningssätt än sådana som är rättsligen förbjudna, vilket tiggeri inte är.

barn när det gäller tillämpliga regelverk/författningsbestämmelser och åldersbetingade stöd- och hjälpbehov finns även olikheter kopplade till hemvist och medborgarskap. Till detta kommer att det inom grupperna finns stora olikheter på individnivå som kräver anpassning av insatserna för att nå framgång.

Utredningens slutsats är därför att det ”program” som behövs för att en viss individ ska kunna ha möjlighet att lämna livet som sexuellt utnyttjad i prostitution eller människohandel måste utformas individuellt.

Utredningens slutsats är samtidigt att man vid utformningen av det individuella programmet för att nå framgång bör utgå från de myndigheter och insatser som redan existerar i dag och använda dessa som byggstenar vilka vid behov kan modifieras. En helt central fråga är därvid hur man ska kunna åstadkomma en fungerande samordning mellan de olika regelverk, myndigheter, civilsamhällesfrivilligorganisationer och åtgärder som tillsammans kan skapa ett fungerande ”program” för en viss individ. Enligt utredningen kan en sådan samordning endast fungera om man mycket tydligt pekar ut vem som har kontrollen och det slutliga ansvaret för varje individ.

10 Överväganden och förslag

I detta kapitel finns våra överväganden och förslag när det gäller den konkreta utformningen av ett exitprogram för vuxna och ett program för barn. Vi beskriver också de olika vägar som ska kunna leda in till programmen och som i sig, för vissa individer kan ge tillräckligt stöd för att ta sig ur utsatthet. I avsnitt 10.1 beskriver vi de olika vägar in till programmen som behöver finnas. Avsnitt 10.2 innehåller våra förslag när det gäller utformningen av exitprogram för vuxna och program för barn. I avsnitt 10.3 redogör vi för de åtgärder vi bedömer krävs för att förslagen ska kunna bli verklighet.

Våra förslag kan sammanfattas i följande bild.

Figur 10.1 Översikt över våra förslag

Vägar in i programmen	<ul style="list-style-type: none">• Specialiserad lägröskelverksamhet, ungdomsmottagning, elevhälsa• Lättillgänglig information och tydliga kontaktvägar till stöd• Identifiering genom att fråga och genom uppsökande arbete
Exitprogram och program för barn	<ul style="list-style-type: none">• Samordning av insatser i tvärprofessionell grupp – kommunalt ansvar• Individuellt utformad långsiktig plan• Samordnare och ev. stödperson som följer genom processen• Vid behov tidsbegränsat uppehållstillstånd kopplat till planen• Rätt för kommunen att få ersättning för kostnader för genomförandet
Reglering och stöd för tillämpningen	<ul style="list-style-type: none">• Målgrupperna förs in i 5 kap. 11 § SoL och Socialstyrelsen ger stöd för tillämpningen• Socialstyrelsen, Jämställdhetsmyndigheten och länsstyrelserna verkar tillsammans enligt sina mandat för genomförande av program och specialiserad lägröskelverksamhet• Ny möjlighet till tidsbegränsat uppehållstillstånd kopplat till exitplan i 5 kap. 15 § utlänningslagen
Utveckling och förstärkning	<ul style="list-style-type: none">• Utvecklingsmedel till kommuner och regioner för genomförande av förslagen• Förstärkning av regionkoordinatorerna och av uppdragen till NCK och Barnafriid• Utveckling och förstärkning av stödlinje, information och kontaktvägar• Utveckling av vård- och behandlingsformer, metoder för uppsökande, rutiner för att fråga samt bedömningsmetoder

Ett genomförande av våra förslag innebär att Sveriges internationella åtaganden om identifiering, skydd, stöd, återvändande och återintegrering när det gäller offer för människohandel för sexuella ändamål, kommer att uppfyllas på ett bättre sätt än hittills, vilket ingår som en tredje del i vårt uppdrag. Avslutande synpunkter avseende den tredje delen av uppdraget som särskilt rör offer för människohandel och rättsliga hinder för att lämna prostitution lämnas i nästa kapitel.

Vi kan konstatera att vissa av de utsatta individer som är målgruppen för Utredningen om skydd, stöd och vård för personer som har utsatts för övergrepp vid produktion eller distribution av pornografi (A 2022:02), samtidigt kan vara personer som ingår i våra målgrupper. Vi kan därmed se en vinst i att utredningarnas förslag när det gäller skydd, stöd och vård samordnas.

10.1 Vägar in till programmen

Utredningens uppdrag är att utforma ett exitprogram för vuxna och ett program för barn. (I det följande använder vi omväxlande orden exitprogram och program och syftar då om inget annat framgår på insatser för alla våra målgrupper.) Som framgått har vi utifrån tillgänglig forskning och våra kontakter med de olika inblandade aktörerna funnit att det inte är möjligt att utforma ett för alla gemensamt program utan att exitprogram måste utformas individuellt. Det måste också finnas tydliga vägar som hjälper de individer som behöver hitta till programmen men också dessa vägar behöver erbjuda flexibilitet utifrån individens behov. Den forskning som har redovisats i kapitel 6 visar att det finns många hindrande faktorer som gör det svårt för den som är utnyttjad att söka och ta emot hjälp. Den som är utnyttjad behöver ofta tid och stöd för att över huvud taget våga och kunna börja ta sig ur sin utsatta situation och det krävs både mod och vilja från den enskilde och stöd och hjälp utifrån för att bli redo att gå in i det åtagande som ett formellt exitprogram innebär. Den hjälpen behöver bestå av breda och tydliga ”ingångar” med låg tröskel. Där ska förtroende kunna etableras med hjälp av personer som har särskild kunskap om utsattheten, information ges om möjligheten att få hjälp och den enskilde motiveras att ta emot hjälp för att komma ur sin utsatthet.

I sådan lågtröskelverksamhet, som tydligt riktar sig till utredningens målgrupper oberoende av ålder, sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck, behöver den enskilde ha möjlighet att närma sig långsamt i små steg och utan krav på några utfästelser. Öppettiderna behöver vara generösa, information och stöd ska kunna ges på flera språk och verksamheten måste vara anpassad och tillgänglig även för personer med olika typer av funktionsnedsättningar. Den som vill ska också kunna vara anonym. Möjligheten till anonymitet är viktigt med hänsyn till att det inte är ovanligt att personer i utredningens målgrupper har bristande tillit till myndigheter och också kan vara utsatta för hot.

Vi bedömer emellertid att inte alla kommer att ha behov av så omfattande insatser som ett exitprogram innebär och att det som kan erbjudas inom ramen för en sådan lågtröskelverksamhet som nedan beskrivs kan vara tillräckligt för att hjälpa vissa individer att ta sig ur sin utsatthet. Som närmare beskrivs nedan kan lågtröskelverksamhet paradoxalt nog också bidra till att individer med en mycket komplex problematik kan börja få hjälp.

10.1.1 Specialiserad lågtröskelverksamhet i form av Mikamottagningar kopplade till hälso- och sjukvård

Förslag: Specialiserad lågtröskelverksamhet av det slag som redan i dag erbjuds inom Mikamottagningarna bör utvecklas. Sådan verksamhet behöver finnas tillgänglig i vart fall i varje län. Verksamheten bör vara integrerad med eller i vart fall ha nära samverkan med hälso- och sjukvård. Den ska kunna erbjuda eller lotsa vidare till traumabehandling (behandling av PTSD) anpassad för personer med komplex problematik.

De åtgärder som behöver vidtas för genomförandet beskrivs i avsnitt 10.3.1–10.3.4.

När det gäller utformningen av lågtröskelverksamhet bör man bygga vidare på verksamheter som redan finns och är under utveckling. En sådan väl fungerande verksamhet är de Mikamottagningar (eller motsvarande) som redan finns i sju städer. Som framgår av kapitel 6 har Mikamottagningar funnits i Stockholm, Göteborg och Malmö under många år. Deras verksamhet har utvärderats (se kapitel 6) och

deras specialiserade stöd uppskattas av brukarna. Mottagningarna är kommunala och erbjuder utan avgift samtal, stöd och praktisk hjälp med möjlighet för den som vill att vara anonym. De vänder sig brett och tydligt till alla vuxna i utredningens målgrupper. Vissa vänder sig även till barn i målgrupperna. De utför ett viktigt motiverande, stödjande och samordnande arbete. I Stockholm är Mikamottagningen samlokaliserad och samarbetar med Mika Hälsa som har regionen som huvudman och som erbjuder kostnadsfri vård till utredningens målgrupper. I Göteborg erbjuder SMC Pilen samma typ av kostnadsfri vård till bland annat utredningens målgrupper. Mika Hälsa i Stockholm erbjuder sedan en tid i projektform även utredning och behandling av PTSD relaterad till sexuell utsatthet.

Vi bedömer att Mikamottagningar, framför allt kopplade till och samlokaliserade med hälso- och sjukvård som i Stockholm, är en typ av specialiserad lågröskelverksamhet som borde finnas tillgänglig över hela landet. Skälet till att specialiserat stöd först utvecklades i de tre storstäderna är att det framför allt var där som gatuprostitution förekom. I dag är det främst internet som är arenan för etablerande av kontakt mellan den som utnyttjas och förövaren och prostitution och människohandel för sexuella ändamål förekommer inte bara i storstäderna utan existerar i dag i hela landet. Sådant stöd som i dag ges på Mikamottagningarna och sådan hälso- och sjukvård som erbjuds genom Mika Hälsa i Stockholm och SMC Pilen i Göteborg behöver därför utvecklas i hela landet.

Utredningens målgrupper har ofta en komplex problematik som kan innefatta en oordnad boende- eller familjesituation, missbruk, självskada, samsjuklighet och olika funktionsnedsättningar. Detta medför att de ofta inte anses kunna klara ”traditionell” trauma-behandling. Om en specialiserad lågröskelverksamhet kan erbjuda mindre krävande former av traumabehandling bör det kunna bidra till att även de som har en mycket komplex problematik får möjlighet att börja ta sig ur sin destruktiva situation och inte fastnar i en ond spiral av till exempel missbruk och exploatering där de aldrig kan komma i fråga för verksam hjälp. I stället för att inte kunna erbjuda personer med komplex problematik någon vård alls, vilket förekommer i dag, bör dessa individer ha möjlighet att ta första stegen ur sin utsatthet inom ramen för en utbyggd specialiserad lågröskelverksamhet.

Nya Mikamottagningar har tillkommit på senare år och ytterligare är under utveckling. På vissa håll har Mikamottagningar eller mottagningar med samma kompetens integrerats med mottagningar vilka vänder sig till flera målgrupper, som vid Centrum mot Våld och BESAM (se kapitel 7). Kommuner och regioner har olika förutsättningar för att kunna utveckla och organisera specialiserad lågtröskelverksamhet motsvarande Mikamottagningar och Mika Hälsa. Målsättningen bör dock vara att det ska finnas minst en sådan specialiserad mottagning i varje län.

Specialiserad lågtröskelverksamhet kan organiseras på olika sätt och utifrån lokala behov, till exempel genom att rikta sig till flera målgrupper. Avgörande är dock att verksamheten har särskild kunskap om sexuell exploatering och att våra målgrupper tydligt inkluderas i all utåtriktad information om verksamheten. Verksamheten bör också kunna erbjuda någon form av traumabehandling anpassad till målgruppernas ofta mycket komplexa problematik. Denna kan i vissa fall erbjudas genom samverkan med den icke offentliga vården. Små kommuner kan genom avtal ansluta sig till en större kommuns verksamhet (som i Stockholms län). Det kan också finnas möjlighet att låta verksamheten vara delvis mobil för att kunna täcka ett större geografiskt område. Att med hjälp av dagens teknik kunna erbjuda digitala besök kan också skapa en större tillgänglighet.

Till den specialiserade lågtröskelverksamheten behöver kopplas verksamhetsnära forskning som utvärderar effekterna av organisationsform och tillämpade metoder.

Vi beskriver i avsnitt 10.3.1-10.3.4 vilka åtgärder vi bedömer behövs för att specialiserad lågtröskelverksamhet ska komma till stånd i hela landet.

10.1.2 Specialiserad lågtröskelverksamhet riktad till barn

Förslag: De specialiserade lågtröskelverksamheter som enligt föregående avsnitt bör utvecklas över hela landet, ska utformas så att de även kan ta emot barn utsatta för sexuell exploatering. Ungdomsmottagningar och elevhälsa över hela landet behöver också säkerställa att det där finns särskild kunskap om sexuell exploatering för att kunna fånga upp och motivera utsatta barn att berätta, samt ge dem stöd eller slussa dem vidare till skydd och

stöd. Organisationer inom civilsamhället bör tillförsäkras ett långsiktigt ekonomiskt stöd för att kunna fortsätta driva lågtröskelverksamhet riktad till barn och unga.

De åtgärder som behöver vidtas för genomförandet beskrivs i avsnitt 10.3.1-10.3.4.

För att kunna hjälpa barn ut ur utsatthet i sexuell exploatering är det ännu viktigare än för vuxna men också nödvändigt för att uppfylla barnkonventionens krav att det skapas tydliga och lättillgängliga ingångar till stöd och till program. Som vi har beskrivit i kapitel 7, kan det för barn vara extra svårt att berätta vad de varit utsatta för. De behöver på egen hand, enkelt och anonymt, kunna söka och hitta specialiserat stöd. Specialiserad lågtröskelverksamhet riktad till barn som ingår i utredningens målgrupper måste därmed ha all den flexibilitet och öppenhet som vi har nämnt i föregående avsnitt. Sådan verksamhet behöver också förhålla sig till den skyldighet som finns för vissa yrkesverksamma att göra en anmälan till socialtjänsten vid kännedom eller misstanke om att ett barn far illa. Som nämnts i föregående avsnitt behöver specialiserad lågtröskelverksamhet kunna erbjuda någon typ av traumabehandling som också ska vara tillgänglig för barn som behöver sådan hjälp. Även barn riskerar i dag på grund av alltför komplex problematik att stå helt utan sådan behandling.

Det är framför allt organisationer inom civilsamhället som i dag erbjuder lågtröskelstöd till barn och unga. Mikamottagningen och SMC Pilen i Göteborg tar dock även emot barn, och Evonhuset i Malmö tar emot barn från 15 år. Det borde självfallet finnas offentligt finansierad specialiserad lågtröskelverksamhet över hela landet som även riktar sig till sexuellt exploaterade barn. Mottagningar som tar emot både barn och unga vuxna finns i dag när det gäller andra former av utsatthet, bland annat Origo i Stockholm som tar emot barn och unga i åldrarna 13–26 år som utsätts för hedersförtryck. Det kan finnas skäl för att en viss verksamhet särskilt riktar sig till en viss åldersgrupp. Men detta får aldrig medföra att den enskilde ställs utan hjälp på grund av fasta åldersgränser. Den utveckling av Mikamottagningar eller motsvarande kopplade till hälso- och sjukvård som vi föreslår behöver därför innefatta att åstadkomma en större åldersintegrering.

Även landets ungdomsmottagningar, som tar emot barn och unga från 12 till 25 år, kan utgöra en viktig lågtröskelverksamhet för den

åldersgruppen. Det förutsätter att man säkerställer att de som arbetar där har särskild kunskap om sexuell exploatering så att de kan fånga upp utnyttjade barn, skapa förtroende och motivera dem att berätta och ta emot hjälp. Ungdomsmottagningar borde också kunna ge sådant mer specialiserat stöd som ges vid Mikamottagningarna. Det finns redan i dag några specialiserade ungdomsmottagningar som har särskild kompetens för barn i utredningens målgrupper (Ung Utsatt i Göteborg samt Huddinge och Järva ungdomsmottagningar i Stockholm). De kan utgöra goda förebilder.

En tredje viktig ingång för barn är elevhälsan. Också där behöver säkerställas att det finns kunskap om sexuell exploatering av barn, för att kunna upptäcka, förstå och på ett traumamedvetet sätt möta utsatta barn och kunna slussa dem vidare till skydd, stöd och vård i individuella program eller till mera specialiserad lågtröskelverksamhet.

Även om en utökad offentlig lågtröskelverksamhet i enlighet med vad som nu beskrivits kommer till stånd, bedömer vi att civilsamhället också fortsättningsvis kommer att ha en viktig roll som en första ingång till stöd och information för sexuellt exploaterade barn och unga. Det är därför viktigt att relevanta civilsamhällesorganisationer ges ett långsiktigt ekonomiskt stöd för att kunna bedriva sådan verksamhet. För att kunna få del av sådant stöd måste givetvis säkerställas att dessa organisationer har den kompetens och de kunskaper som krävs för att kunna ta hand om utsatta barn och unga.

De åtgärder för genomförande som vi bedömer behövs för att nu beskrivna lågtröskelverksamheter ska komma till stånd redogör vi för i avsnitt 10.3.1–10.3.4.

10.1.3 Lättillgänglig information och tydliga kontaktvägar

Förslag: Den som vill ha hjälp måste kunna hitta lättillgänglig, samlad och övergripande information om var den kan få stöd och vård och vilket stöd och vilken vård som finns att tillgå. Det behöver också finnas tydliga kontaktvägar, exempelvis nationella stödlinjer, som riktar sig direkt till utredningens målgrupper och kan ge information, inledande stöd och motivation samt hänvisa vidare.

De åtgärder som behöver vidtas för genomförandet beskrivs i avsnitt 10.3.8–10.3.9.

Den som är utsatt och vill ha hjälp ska själv kunna hitta fram till tillgängligt stöd. Det behöver därför finnas en lättillgänglig, samlad och övergripande information som riktar sig till alla som vill veta var den som är sexuellt exploaterad och/eller utsatt för människohandel för sexuella ändamål kan få råd, stöd och vård och vilket stöd och vilken vård som finns att tillgå. Sådan information kan exempelvis göras tillgänglig via en nationell webbplats och/eller andra digitala plattformar som tydligt riktar sig till utredningens målgrupper, oavsett ålder och könsidentitet. Informationen måste vara tydlig och lättillgänglig och finnas på flera olika språk. Den måste också vara anpassad för olika åldersgrupper liksom för personer med funktionsnedsättningar. För att nå fram behöver den finnas tillgänglig där det är naturligt för personer i de olika målgrupperna att söka information.

Den som vill ha hjälp ska kostnadsfritt kunna komma i kontakt med en hjälpfunktion och därifrån kunna bli hänvisad till rätt skydd, stöd och vård. Många länder har i dag stödtelefoner riktade till offer för människohandel för alla ändamål. I Finland drivs en stödtelefon som är öppen dygnet runt av en specialiserad myndighet med uppgift att hjälpa eventuella offer för människohandel och deras barn. Den riktar sig till offer för människohandel, till myndigheter och civilsamhällesorganisationer samt till allmänheten. I Belgien driver en av de tre av staten utpekade hjälporganisationerna en stödtelefon som är öppen dygnet runt dit både utsatta och yrkesverksamma kan ringa. I Danmark drivs en nationell stödtelefon för människohandelsoffer, myndigheter, civilsamhällesorganisationer och allmänhet av Center mod Menneskehandel som har öppet dagtid varje dag. Norge har en nationell stödtelefon som drivs av en stor civilsamhällesorganisation och som är öppen dygnet runt. Frankrike har en stödtelefon för utsatta som är öppen under kontorstid.

I Sverige ansvarar Jämställdhetsmyndigheten för en stödtelefon för yrkesverksamma som erbjuder råd och vägledning i ärenden som rör prostitution och alla former av människohandel och människoexploatering. Den vänder sig till personer som arbetar inom kommuner, myndigheter och civilsamhällesorganisationer. Behovet av en stödtelefon som är tillgänglig för de utsatta, liknande de som finns i Danmark och Norge, har lyfts fram av flera aktörer som utredningen varit i kontakt med. En av uppmaningarna till Sverige från FN:s barnrättskommitté är också ”att säkerställa att barn har tillgång till konfidentiella och barnvänliga klagomålsmekanismer, inklusive hjälplinjer,

för att rapportera alla former av våld och övergrepp, och uppmuntra barn att använda dessa mekanismer”.¹

NCK driver i dag Kvinnofridslinjen som riktar sig till alla våldsutsatta vuxna inom området mäns våld mot kvinnor. Den riktar sig alltså även till vuxna i utredningens målgrupper, men detta är inte tydligt uttalat i dag. Det behöver finnas en stödlinje som på ett tydligt sätt inkluderar utredningens samtliga målgrupper och har särskild kompetens för att möta dessa. Med hänsyn till de särskilda behov som personer i prostitution och personer utsatta för människohandel för sexuella ändamål har, anser vi inte att en sådan stödlinje också ska rikta sig till personer utsatta för andra typer av människohandel.

De åtgärder som behöver vidtas för genomförandet beskrivs i avsnitt 10.3.8–10.3.9.

10.1.4 Uppsökande verksamhet och rutiner för att fråga om sexuell exploatering

Förslag: Det uppsökande, upptäckande och identifierande arbetet behöver stärkas, bland annat genom utökad samverkan mellan polis, socialtjänst och civilsamhälle. Ett metodstöd för en mer traumamedveten uppsökande verksamhet särskilt anpassad för barn behöver utvecklas. Yrkesverksamma inom framför allt skola, socialtjänst och hälso- och sjukvård behöver ha tydliga rutiner för att kunna ställa frågor om sexuell utsatthet vilket ökar möjligheten att upptäcka dem som är utsatta.

De åtgärder som behöver vidtas för genomförandet beskrivs i avsnitt 10.3.10–10.3.11.

För att utredningens målgrupper ska få adekvat skydd, stöd och vård behöver det uppsökande, upptäckande och identifierande arbetet stärkas. Som tidigare nämnts är det vanligt att utredningens målgrupper har kontakter med till exempel socialtjänst eller hälso- och sjukvård utan att utsattheten upptäcks. Den som är utsatt berättar ofta inte självmant om sin utsatthet och tillfrågas inte heller.

Yrkesverksamma inom bland annat skola, socialtjänst och hälso- och sjukvård behöver ha tydliga rutiner för att kunna ställa frågor om denna typ av utsatthet på samma sätt som frågor ställs om andra

¹ CRC/C/SWE/CO/6-7, punkt 26(b).

typer av våldsutsatthet. För detta krävs ökad kunskap om denna typ av utsatthet. När utnyttjande i sexuell exploatering, prostitution eller människohandel för sexuella ändamål uppdagas måste den som är yrkesverksam också ha en verktygslåda för att kunna bemöta individen på ett riktigt sätt och för att veta vilka åtgärder som behöver vidtas samt kunna hänvisa vidare.

Den uppsökande verksamhet som redan i dag bedrivs av socialtjänst och polis (se kapitel 7) behöver också öka, med fördel i samarbete med civilsamhället. Uppsökande verksamhet behöver riktas mot såväl vuxna som barn och behöver avse såväl digitala arenor som gatumiljö. Uppsökande verksamhet i gatumiljö, eller andra miljöer där man möts fysiskt, har utförts i olika former sedan lång tid tillbaka (se kapitel 4). Den fyller en viktig funktion genom att kontakter knyts och förtroende byggs upp. Erfarenheterna från *Prostitutionsprojektet* i Malmö i slutet av 1970-talet (se kapitel 4 och 6) visade på den stora betydelse sådant socialt uppsökande arbete har för att motivera utsatta personer att söka och ta emot hjälp. I dag är det också, med hänsyn till att kontakten mellan den som utnyttjas och den som utnyttjar främst sker via internet, nödvändigt att det sociala uppsökande arbetet även sker via nätet. Detta kräver digital kompetens hos yrkesverksamma, samt ett väl fungerande samarbete med civilsamhället som kan ha lättare att nå ut till målgrupperna.

Som nämnts i föregående kapitel har kommunerna sedan den 1 juli 2023 en skyldighet att arbeta brottsförebyggande, genom att bland annat kartlägga brottsligheten inom kommunen och besluta en plan för vilka åtgärder som kommunen avser att vidta för att förebygga brott.² Brottsförebyggande arbete innefattar också insatser för att den som redan har utsatts för brott inte ska utsättas på nytt.³ Brå har med anledning av kommunernas nya ansvar, i samverkan med Jämställdhetsmyndigheten, tagit fram ett fördjupat stöd för hur den generella kartläggningen av brottsligheten i ett område kan kompletteras med en bild av hur bland annat prostitution och människohandel för sexuella ändamål ser ut och vilka förutsättningar som finns att förebygga sådant våld.⁴ Det nya ansvaret bör bidra till bättre kunskap om förekomsten av brott med koppling till sexuell exploatering inom varje kommun. Den kunskapen bör också

² Lag (2023:196) om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete.

³ Prop. 2022/23:43, s. 9.

⁴ Brå (2022). *Metodstöd för kartläggning av tre våldstyper – våld i nära relationer, bedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel för sexuella ändamål.*

kunna bidra till en utökad uppsökande verksamhet som ger möjlighet att identifiera utsatta personer som behöver hittas och erbjudas stöd och hjälp.

När det särskilt gäller barn är det av yttersta vikt att öka identifieringen av utsatta för sexuell exploatering. För det krävs en väl fungerande samverkan mellan polis, socialtjänst och civilsamhälle. Polisen är beroende av ett nära samarbete med kommunernas socialtjänst för att kunna förebygga och upptäcka dessa brott som kräver uppsökande verksamhet för att upptäckas. Som framgår av kapitel 7, är den samverkan för uppsökande arbete som finns i dag sällan inriktad mot barn och unga och det saknas metodstöd för sådant arbete.

OKSE har i en rapport poängterat att varje insats behöver ha barnets bästa i fokus för att barnet ska känna fortsatt förtroende för utredningsprocessen och vilja medverka i den. Det är då helt avgörande att poliser som arbetar med denna typ av ärenden har de kunskaper som krävs för att barnet ska få ett bra bemötande.⁵

Antalet anmälda internetrelaterade sexuella övergrepp mot barn beräknas utgöra endast en bråkdel av det faktiska antalet brott. Det gör det extra viktigt att arbeta uppsökande för att hitta de barn som är i riskzonen. Fler polisregioner bör formalisera sin samverkan med kommuner inom sitt område genom avtal för att systematisera arbetet med att identifiera och upptäcka barn och unga utsatta för sexuell exploatering och prostitution.

Projekt motsvarande Teen Wolf i polisregion Syd under våren 2022 behöver fortsätta att utvecklas då det visat sig vara framgångsrikt för att nå unga personer.⁶ Riksrevisionen framhöll i sin rapport *Internetrelaterade sexuella övergrepp mot barn* (2021) att samarbetet mellan socialtjänst och polis när det gäller barn skulle kunna förbättras, exempelvis genom att skapa fler tydliga kontaktvägar, genom särskilda regionkoordinatorer för barn eller genom mer utvecklade och enhetliga Barnahus.⁷ Även Brå konstaterar i sin rapport *Utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling – en uppföljning av lagens tillämpning* att polis och socialtjänst gemensamt behöver säkerställa att

⁵ Ombudsmannen mot kommersiell sexuell exploatering av barn (2022). *Alla tittade men ingen såg*, s. 51–52.

⁶ Malmö stad (2022). *Slutrapportering projekt Teen Wolf*.

⁷ Riksrevisionen (2021). *Internetrelaterade sexuella övergrepp mot barn – stora utmaningar för polis och åklagare* (2021:25), s. 57.

ett uppsökande arbete kommer till stånd och att det uppsökande arbetet behöver öka.⁸

När det gäller rutiner för att kunna ställa frågor till barn och unga finns i dag screeningverktuget SEXIT, som är framtaget för att unga som är särskilt risktagande eller utsatta vad gäller sexuell ohälsa eller med erfarenhet av våld ska identifieras och erbjudas relevant vård och stöd. SEXIT används på ett antal ungdomsmottagningar och skolor över hela landet och är under fortsatt utveckling och spridning (se vidare kapitel 6). Förutom rutiner för att ställa frågor, behöver yrkesverksamma också ha de kunskaper som krävs för att känna igen tecken på sexuell exploatering, samt ha tillräcklig kunskap om våldsutsatthet för att kunna ställa relevanta frågor, ge ett bra bemötande och vidta lämpliga åtgärder.

De åtgärder som behövs för genomförandet finns i avsnitt 10.3.10 och 10.3.11.

10.2 Utformning och organisering av ett exitprogram för vuxna och ett program för barn

Den redovisning av svenska och internationella forskningsresultat samt av våra kontakter med myndigheter, kommuner och regioner, civilsamhällesorganisationer och enskilda personer med egen erfarenhet av utnyttjande som presenterats i tidigare kapitel visar att det inte, vare sig det gäller vuxna eller barn, är möjligt att utforma ett exitprogram med ett fast innehåll som passar alla de olika individer som behöver hjälp. Exitprogram för vuxna liksom program för barn måste i stället utformas individuellt med hänsyn till varje persons särskilda behov och förutsättningar. Alla personer med erfarenhet av att ha tagit emot ersättning för sexuella handlingar behöver inte heller lika omfattande hjälp för att hitta tillbaka till ett liv fritt från utnyttjandet. De program som beskrivs i detta avsnitt är avsedda att möta de komplexa behoven hos utsatta personer som behöver och vill ha en mera omfattande och samordnad hjälp för att ta sig ur utsattheten än den som kan ges inom ramen för specialiserad lågtröskelverksamhet.

⁸ Brottsförebyggande rådet (2022). *Utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling – en uppföljning av lagens tillämpning* (2022:4).

Den forskning som har redovisats i kapitel 6 visar att en persons exitprocess för att vara framgångsrik kräver samordning av en rad olika insatser under en längre tid och på en rad olika områden. Det kan handla om traumabehandling (behandling av PTSD), olika typer av vård, försörjningsmöjligheter, skydd och boende. Detta gäller både vuxna och barn. Centrala aktörer är socialtjänsten och hälso- och sjukvården. Men det kan även vara aktuellt med insatser från till exempel Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen, skolan, polisen och rättsväsendet. Migrationsverket har en särskild roll när det gäller personer som inte är svenska medborgare. Utöver de offentliga aktörerna finns en rad olika civilsamhällesorganisationer som har en viktig roll.

Vår bedömning är att för att en exitprocess ska kunna komma i gång och genomföras måste det finnas en utpekad ansvarig myndighet som själv kan fatta beslut och vidta åtgärder, men som också har ett ansvar för att initiera en samverkan som leder till att även andra myndigheter eller organisationer beslutar om och genomför de olika insatser som krävs. En fungerande tvärprofessionell samverkan är avgörande för att processen ska bli framgångsrik. Socialtjänsten bör ha detta övergripande och samordnande ansvar för genomförande och samverkan och är därför central i fråga om såväl ett exitprogram för vuxna i prostitution eller människohandel för sexuella ändamål som ett program för barn utsatta för sexuell exploatering eller människohandel för sexuella ändamål. Som redan framhållits behövs också ofta insatser från hälso- och sjukvården. Det gäller särskilt traumabehandling.

I arbetet mot kriminalitet har det, som närmare beskrivits i kapitel 6, utvecklats en rad åtgärder, arbetssätt och strukturer för att dels förebygga att unga personer i riskzonen återfaller i brott och dras in i gängkriminalitet, dels hjälpa den som vill hoppa av till ett nytt liv utan brott. Det operativa och tvärprofessionella arbetet genom samverkan mellan olika myndigheter i Sociala insatsgrupper (SIG), som används i många kommuner, och strukturen för avhoppbarverksamhet innehåller sådana intensiva och samordnade insatser över en längre tid i samverkan mellan olika professioner som vi menar kan vara en förebild vid utformningen av exitprogram för våra målgrupper. Syftet är i båda fallen att ge hjälp och stöd till den enskilde och att förebygga brott. Med den viktiga skillnaden att medan avhoppbarverksamheten är avsedd att få tidigare kriminellt belastade personer att sluta

begå brott, så ska exitprogram förhindra att våldsutsatta personer utsätts för nya brott.

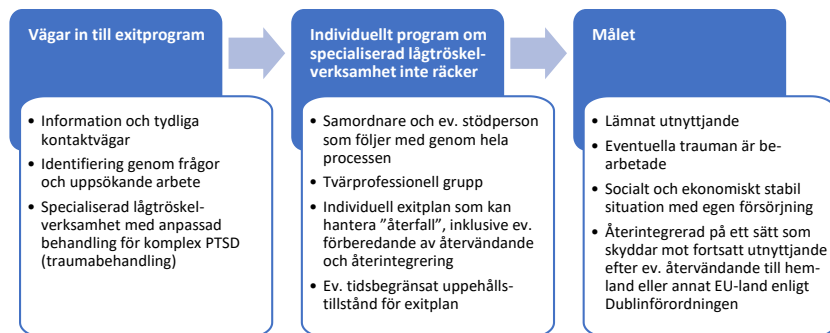
10.2.1 Exitprogram för vuxna med en särskilt utsedd samordnare, tvärprofessionell grupp och en individuell plan

Förslag: En vuxen person, som behöver en sådan omfattande hjälp som ett exitprogram innebär för att kunna lämna utnyttjande i prostitution eller människohandel för sexuella ändamål, ska erbjudas ett individuellt utformat exitprogram. Socialtjänsten, genom utsedd samordnare, i den kommun som enligt ansvarsfördelningsreglerna i SoL är ansvarig för personen, ska upprätta en individuell plan för exitprocessen. Planen ska utformas efter samråd med alla berörda i en för individen särskilt sammansatt tvärprofessionell grupp. Socialtjänsten ska vidare erbjuda den enskilde en särskild stödperson som ska finnas med genom hela exitprocessen. Den individuella planen ska vara långsiktig och innehållet ska utformas med hänsyn till den aktuella individens särskilda förutsättningar och behov. Den ska innefatta de aktörer och åtgärder som behövs för att den utsatta varaktigt ska kunna lämna sin utsatta situation och etablera sig i en ny socialt och ekonomiskt hållbar tillvaro. Den individuella planen och den tvärprofessionella gruppen ska under processens gång kunna anpassas till nya eller ändrade behov.

De åtgärder som behöver vidtas för genomförandet beskrivs i avsnitt 10.3.1–10.3.4.

Exitprocessen för en vuxen person enligt vårt förslag kan beskrivas genom följande bild.

Figur 10.2 Exitprocessen för en vuxen person

Som redan framhållits kommer behov och förutsättningar att skilja sig mellan olika individer när det gäller vad som i det enskilda fallet behövs för en framgångsrik exitprocess. Tillgänglig forskning visar dock att det är av avgörande betydelse för att en exitprocess ska lyckas att individen följs av en särskilt utsedd person genom hela processen och att olika insatser samordnas. Detta kräver att det finns en utpekad person som har ansvar för samordningen av insatserna genom hela processen. Detta bör vara en anställd inom socialtjänsten, som antingen efter delegationsbeslut själv kan fatta, eller som kan initiera, beslut om olika typer av insatser, till exempel skyddat boende och ekonomiskt bistånd. Denna samordnande person, samordnaren, behöver ha särskild kunskap om exitprocessen och om de särskilda behov och svårigheter en person som utnyttjats i prostitution eller människohandel för sexuella ändamål kan ha. I något fall skulle samordnaren kunna vara en regionkoordinator, men i normalfallet bör regionkoordinatorerna endast vara en resurs för de lokala samordnarna genom att ge metod- och kompetensstöd.

När en person som vill ha hjälp att lämna prostitution eller människohandel för sexuella ändamål, på eget initiativ eller med hjälp av exempelvis en Mikamottagning eller en civilsamhällesorganisation tar kontakt med socialtjänsten ska, om samtycke ges av den enskilde, en utredning enligt SoL inledas för att inventera individens behov och förutsättningar. Utredningen ska inledas skyndsamt och centralt är i ett inledande skede att motivera individen att genomgå en

exitprocess. Redan i detta skede bör en samordnare vara involverad. Alla åtgärder ska ske med den utsatta i centrum. Om utredningen leder fram till att den enskilde behöver och är villig att genomgå ett exitprogram ska arbetet med att utforma ett sådant inledas.

På samma sätt som i dag sker i Sociala insatsgrupper (SIG) när det gäller unga som riskerar att dras in i kriminalitet, bör den tvärprofessionella samordning som behövs i en exitprocess ske genom att en särskild grupp med relevanta aktörer sätts samman utifrån den enskildes behov och förutsättningar. Samordning i en sådan tvärprofessionell grupp aktualiserar frågor om sekretess. För att samordningen ska fungera behöver samtycke till informationsutbyte mellan relevanta aktörer inhämtas från den enskilde i de fall där sekretessregler annars skulle hindra sådant utbyte.⁹

I den tvärprofessionella gruppen ska ingå, förutom samordnaren från socialtjänsten, de aktörer och personer som är viktiga för genomförandet av de insatser som den enskilde bedöms behöva för sin exitprocess. Med hänsyn till att personer som utnyttjas i prostitution eller människohandel för sexuella ändamål ofta är traumatiserade på grund av upplevelser såväl tidigare i livet som under exploateringen, kan det finnas behov av att psykiatri är representerad i gruppen, för att kunna bedöma om det finns behov av traumabehandling (behandling av PTSD). I övrigt kan det i gruppen behöva ingå personer från exempelvis Mikamottagning (eller motsvarande), i de fall Mikamottagningen ska utföra biståndsbedömda insatser i den individuella planen. Därutöver kan personer från arbetsförmedling, försäkringskassa, habilitering, skola, vuxenutbildning, migrationsverk, polis och civilsamhälle behöva ingå i gruppen. Om det finns en särskilt utsedd stödperson, se nedan, ska denna också ingå i gruppen. Regionkoordinatorerna ska kunna ge konsultativt metodstöd till den tvärprofessionella gruppen.

Samordnaren ska ansvara för att i samråd med den tvärprofessionella gruppen och den enskilde upprätta en individuellt utformad plan för exitprocessen. Planen ska kontinuerligt följas upp av samordnaren och kunna justeras efter behov. Även gruppens sammansättning ska efter hand kunna förändras för att kunna möta ändrade behov. Det kan även krävas flexibilitet och beredskap för samverkan mellan exempelvis stadsdelar eller kommuner för att förhindra att utsatta personer som behöver och vill ha hjälp, men som ofta byter adress eller som saknar folkbokföring, faller mellan stolarna.

⁹ Jämför Brå (2022), *Vägledning för arbete med Sociala insatsgrupper (SIG)*, s. 12.

Samordnaren eller en annan särskilt utsedd stödperson ska under hela processen utgöra ett kontinuerligt stöd för den enskilde och eventuella anhöriga som är berörda. Om en särskild stödperson utses, måste även den personen ha särskild kunskap om exitprocessen.

I SoL finns bland annat bestämmelser om samordning av insatser genom upprättande av individuella planer (SIP) i 2 kap. 7 §, om kontaktperson eller särskilt kvalificerad kontaktperson i 3 kap. 6 b §, och generellt om insatser utifrån den enskildes behov i 4 kap. 1 §. Motsvarande bestämmelse om samordning av insatser genom upprättande av individuella planer (SIP) finns för hälso- och sjukvården i 16 kap. 4 § HSL. Myndigheter har vidare enligt 8 § förvaltningslagen (2017:900) en allmän skyldighet att inom sitt verksamhetsområde samverka med andra myndigheter. Redan befintliga bestämmelser ger därmed möjlighet till den nu föreslagna tvärprofessionella samordningen för upprättande och genomförande av individuellt utformade planer.

Vi bedömer alltså att en tvärprofessionell samverkan enligt en modell motsvarande den som i dag ges genom Sociala insatsgrupper (SIG) bör kunna användas för att erbjuda ett individuellt utformat exitprogram till den som vill ha och behöver hjälp för att kunna lämna utnyttjande i prostitution eller människohandel för sexuella ändamål. Exempel på ett liknande arbetssätt finns bland annat i Göteborg, där det tillämpas för barn och unga vuxna (15–25 år).¹⁰ Tvärprofessionell samverkan tillämpas också i det franska exitprogrammet (se vidare kapitel 6) och metoden har enligt en genomförd utvärdering där bedömts vara framgångsrik. En tvärprofessionell grupp för samordning av insatser kombinerat med en särskilt utsedd stödperson liknande det som nu beskrivits, finns även i den integrerade modell med lokala exit-team som förordats i forskning från Storbritannien¹¹ (se vidare kapitel 6).

Som har nämnts under inledande överväganden kommer kommunerna att ha olika förutsättningar när det gäller att kunna bygga upp en sådan organisation som nu beskrivits. Mindre kommuner kan därför behöva samverka med varandra eller med större kommuner och också behöva stöd för att kunna erbjuda en sådan kvalificerad samordning av insatser som krävs. Redan befintlig samordning inom ramen för Finsamlagen skulle kunna utnyttjas, om den enskildes be-

¹⁰ UngÖst, se <https://goteborg.se/wps/portal/enhetssida/projekt-ung-ost/sa-har-arbetar-vi> (hämtat 2023-10-06).

¹¹ Matthews, R., Easton, H., Young, L. & Bindel, J. (2014). *Exiting Prostitution: A Study in Female Desistance*. Palgrave Macmillan.

hov motsvarar sådana behov av samordnade insatser för rehabilitering som den lagen är avsedd för, vilket kan omfatta samordning mellan socialtjänsten, hälso- och sjukvården, Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan.

Kommunerna har dock redan i dag ett ansvar för att ge stöd till våldsutsatta, även om många kommuner hittills inte har uppmärksammat att också utredningens målgrupper ingår i detta ansvar. En samordning av nu beskrivet slag skulle ge vinster både för den enskilde och för samhället genom att utsatta personer på ett effektivt sätt får hjälp ut ur utsatthet och in i en socialt och ekonomiskt hållbar situation. Situationen i dag är tyvärr ofta att de under lång tid och till höga kostnader slussas runt mellan stöd- och vårdinsatser utan att få effektiv hjälp.

Det närmare innehållet i exitprogrammet (den individuella planen) måste utformas utifrån den enskildes särskilda behov och det vid varje tid rådande kunskapsläget om vad som är verksamt stöd i en exitprocess. Enligt den forskning som har beskrivits i kapitel 6, är viktiga delar dock ofta skydd och boende, traumamedveten omsorg¹² och traumabehandling (behandling av PTSD), hjälp till annan försörjning och ekonomiskt stöd under en övergångsperiod, samt mentorskapsstöd eller peer-stöd från överlevare (personer med egen erfarenhet av utsattheten). En annan viktig del kan vara hjälp med budget- och skuldrådgivning och eventuellt skuldsanering. Det kan även finnas behov av provtagning för hiv och andra sexuellt överförbara infektioner. Allt detta kräver en fungerande tvärprofessionell samverkan vilket, som redan framhållits, är avgörande för att nå ett positivt resultat.

De organisationer och enskilda vi haft kontakt med under utredningsarbetet, liksom utredningens experter, har alla betonat att det är av avgörande betydelse att den enskilde redan från start får ekonomiskt stöd som gör att hen inte är beroende av inkomster från prostitution för att kunna försörja sig och eventuella anhöriga. En speciell fråga är skatteskulder (se vidare kapitel 11). För den som inte är svensk medborgare och inte kan eller vill stanna i Sverige krävs också att exitprogrammet innefattar planering för ett tryggt återvändande till och återintegrering i hemlandet genom återvändandeprogrammet (se om återvändandeprogrammet i avsnitt 7.4.1). Detta för att före-

¹² Traumamedvetna förhållningssätt prioriterar den utsattes säkerhet, undersöker samspelande problem och arbetar styrkebaserat med egenmakt, utgår från personens egen vilja, resiliens (motståndskraft) och kontroll över stödet för att minimera risken för ytterligare trauman, enligt Jämställdhetsmyndighetens litteraturöversikt 2022, se kapitel 6, avsnitt 6.1.3.

bygga att personen på nytt hamnar i utnyttjande. I de fall återvändande och återintegrering inte kan ske inom ramen för återvändande-programmet behöver det i den individuella planen ingå åtgärder för att på annat sätt säkerställa ett tryggt återvändande.

För samtliga personer gäller att exitprogrammet behöver vara långsiktigt och också innehålla en tydlig framtidsplanering. Det måste även vara utformat för att tillåta och kunna hantera, men också minska risken för, ”återfall” under exitprocessen. Tillgänglig forskning visar att exitprocessen inte är linjär och att komplexiteten i olika samverkande faktorer kan medföra att personen knuffas fram och tillbaka mellan olika stadier i processen.

De åtgärder vi bedömer behövs för genomförande av exitprogram enligt denna modell beskrivs i avsnitt 10.3.1–10.3.4.

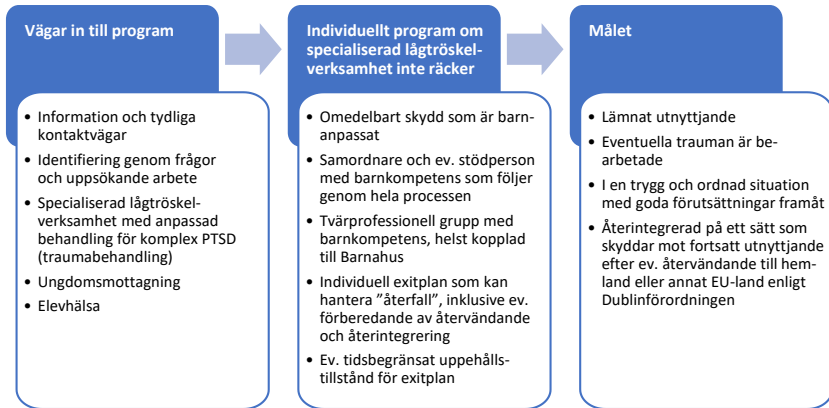
10.2.2 Program för barn med en särskilt utsedd samordnare, tvärprofessionell grupp och en individuell plan

Förslag: Ett barn har rätt till och behöver skydd och stöd för att ta sig ur utnyttjande i sexuell exploatering eller människohandel för sexuella ändamål och ska erbjudas ett individuellt utformat program för att säkerställa kedjan av stöd- och vårdinsatser. Socialtjänsten, genom utsedd samordnare, i den kommun som enligt ansvarsfördelningsreglerna i SoL är ansvarig för barnet, ska ansvara för att en individuell plan upprättas och för dess genomförande. Planen ska utformas efter samråd i en för individen särskilt sammansatt tvärprofessionell grupp. Socialtjänsten ska vidare erbjuda barnet en särskild stödperson som ska finnas med genom hela processen. Den individuella planen ska vara långsiktig och innehållet ska utformas med hänsyn till barnets särskilda förutsättningar och behov. Den ska innefatta de aktörer och åtgärder som behövs i det enskilda fallet för att barnet ska få omedelbart skydd och varaktigt stöd, samt vård och rehabilitering för att ta sig ur exploateringen. Den individuella planen och den tvärprofessionella gruppen ska under processens gång kunna anpassas till nya eller ändrade behov.

De åtgärder som behöver vidtas för genomförandet beskrivs i avsnitt 10.3.1–10.3.5.

Vägen ut ur sexuell exploatering för ett barn, enligt vårt förslag, kan beskrivas genom följande bild.

Figur 10.3 Exitprocessen för ett barn

Som framgår av beskrivningen av kunskapsläget i tidigare kapitel, har barn som utnyttjas i sexuell exploatering eller människohandel för sexuella ändamål samma behov som en vuxen person av samordning och stöd som följer med genom hela processen. Även ett program för barn behöver utformas individuellt utifrån barnets specifika behov och förutsättningar och också ett barn ska så långt det är möjligt få påverka utformningen av programmet. Den som är under 18 år har särskilda rättigheter, som motsvaras av samhällets skyldigheter, enligt bland annat barnkonventionen. Det innefattar rätt till omedelbart skydd för att inte utsättas för fortsatta brott av förövare. Vi anser att barn som behöver skydd från utnyttjande i sexuell exploatering samt stöd och vård för att inte riskera att utsättas på nytt ska få samma typ av samordnat stöd som vi har beskrivit beträffande vuxna, med en samordnare, en tvärprofessionell grupp och en individuell plan för att ta sig ur utnyttjande. Tvärprofessionell samverkan och en särskilt utsedd person som följer med genom hela processen framstår som extra viktigt och betydelsefullt när det gäller barn. Som nämnts i föregående avsnitt, medför regler om sekretess att samtycke till informationsutbyte mellan relevanta aktörer behöver inhämtas från barnet eller barnets vårdnadshavare i de fall där sekretessregler annars skulle hindra sådant utbyte av information.

Som också nämnts under föregående avsnitt finns bestämmelser i SoL och HSL som möjliggör tvärprofessionell samverkan även när det gäller barn. För barn finns dessutom särskilda bestämmelser om samverkan i 29 kap. 13 § skollagen (2010:800), 5 kap. 1 a § SoL och 5 kap. 8 § HSL som anger att myndigheterna på socialnämndens initiativ ska samverka med samhällsorgan, organisationer och andra som berörs i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa. Enligt 2 kap. 25 § skollagen ska numera även elevhälsan vid behov samverka med hälso- och sjukvården och socialtjänsten.

Samordnaren, en eventuell särskild stödperson och övriga i en tvärprofessionell grupp runt ett barn behöver ha särskild barnkompetens. Om en regionkoordinator utses till samordnare bör det vara en regionkoordinator specialiserad på barn. I andra fall kan en regionkoordinator specialiserad på barn utgöra stöd för den lokala samordnaren. För barn bedömer vi att den särskilt sammansatta tvärprofessionella gruppen om det är möjligt bör kopplas till ett Barnahus (där socialtjänst, polis, åklagare, hälso- och sjukvård samt rättsmedicin samverkar runt brottsutsatta barn under ett och samma tak, se vidare kapitel 7). Där det är möjligt bör även kort- och långsiktig behandling ske inom ramen för Barnahus. På Barnahus finns särskild barnkompetens och en inarbetad struktur för att samråda och samverka tvärprofessionellt. En sådan samordnare som i dag finns på Barnahus och som är anställd av socialtjänsten skulle när det är lämpligt också kunna fungera som den utpekade person, samordnare, som har ansvar för insatserna genom hela processen i ett sådant individuellt program som vi nu föreslår.

Enligt de nationella riktlinjerna för Barnahus (2009) är målsättningen med samverkan i Barnahus att tillförsäkra barn som misstänks vara utsatta för brott rättstrygghet, gott bemötande och stöd, samt vid behov omgående kris- och behandlingsinsatser. De utredningar som parallellt genomförs inom rättsväsendet och socialtjänsten ska inledas skyndsamt och bedrivs så snabbt som hänsynen till barnet och sakens komplexitet medger. Barn i vår utrednings målgrupper är alltid utsatta för brott, oavsett polisanmälan eller förundersökning. De borde därför alltid aktualiseras för samråd, stöd och eventuell behandling i Barnahus även om så inte alltid sker i dag. En central tanke med Barnahus är också att barn som utsatts för brott inte ska slussas runt utan få sammanhållet stöd och hjälp på ett och samma ställe. Vi anser mot den här bakgrunden att det är lämpligt att använda sig av

den modell och de metoder som etablerats inom Barnahus där ett sådant finns, oavsett om förundersökning inleds eller om barnförhör ska hållas eller inte.

Barnahus finns emellertid i dag inte i alla delar av landet och det varierar mellan olika Barnahus vilka kompetenser som finns representerade och vilka åldrar som tas emot där. Det finns också skillnader bland annat när det gäller vem som är huvudman för verksamheten, vilka målgrupper man vänder sig till, vilka myndigheter som medverkar och vilka stödinsatser som erbjuds.

I ett särskilt yttrande till betänkandet *En uppväxt fri från våld* (SOU 2022:70) föreslås att en utredning bör få i uppdrag att ta fram en ny lagstiftning och kriterier för Barnahus, att se över sekretessregleringen och möjligheten till gemensam dokumentation, samt att i utarbetandet av nya kriterier för Barnahus ta tillvara modellen Det fjärde rummet¹³. Detta i syfte att ge barn över hela landet en likvärdig tillgång till stöd och även mera långsiktigt stöd och behandling enligt modellen Det fjärde rummet. Detta förslag ligger helt i linje med barnrättskommitténs rekommendationer till Sverige där kommittén i sin senaste rapport uttrycker oro över regionala skillnader, bland annat i tillgången till god hälso- och sjukvård, sociala tjänster och utbildning, samt i fråga om rättssystemet.¹⁴ Vidare uppmanas Sverige att anta lagstiftning i syfte att säkerställa en sektorsövergripande samordning av utredningar och övergripande kvalitetsstandarder för stödtjänster vid Barnahus, bland annat vid vittnesförhör, medicinska utvärderingar och terapeutiskt stöd till brottsoffer.¹⁵ Det ligger inte inom ramen för vårt uppdrag att här föreslå förändringar av eller lagstiftning om Barnahus. Vi delar emellertid nu beskrivna bedömningar och anser att det är angeläget att en sådan utredning snarast tillsätts. Läs mer om Barnahus i avsnitt 7.1.5.

Liksom när det gäller vuxna måste det närmare innehållet i programmet (den individuella planen) utformas utifrån barnets specifika behov och förutsättningar och det vid varje tid rådande kun-

¹³ Det fjärde rummet är en modell för stöd och behandling för barn som utsatts för sexuella övergrepp, sexuellt våld eller annat fysiskt våld, framtagen av Stiftelsen Allmänna Barnhuset på uppdrag av regeringen. Modellen innebär bland annat att stöd och behandling med fokus på den psykiska hälsan ska kunna ges även mera långsiktigt inom ramen för Barnahus till barn som utsatts för våld eller övergrepp, oavsett om en utredning om brottet eller brotten sker eller har skett inom ramen för Barnahus. Stiftelsen Allmänna Barnhuset (2019). *Det fjärde rummet – en modell för stöd och behandling för barn som utsatts för våld eller övergrepp*.

¹⁴ CRC/C/SWE/CO/6-7, punkt 16(c).

¹⁵ CRC/C/SWE/CO/6-7, punkt 26(d).

skapsläget om vad som är verksamt stöd för att hjälpa ett barn ut ur exploatering. Som framgår av kapitel 6 är skydd, traumamedveten omsorg¹⁶ och traumabehandling viktiga delar även för ett barn. Barnet måste få vara delaktigt i utformningen av insatserna. I rapporten *Alla tittade men ingen såg*, beskrev en ung person som blivit beviljad en kontaktperson sin upplevelse av att få skydd och ändå få bestämma mycket själv.

Jag fick fortfarande bestämma över det mesta i mitt liv och jag fick behålla de normala delarna av min vardag. Jag kunde fortsätta umgås med mina kompisar efter skolan, skolka, röka, äta godis till lunch och sånt, bara det att min kontaktperson följde med när jag gjorde allt det där. Jag skyddades från övergrepp samtidigt som jag fick gå kvar i den skola som jag trivdes i och vara som alla andra tonåringar.¹⁷

Ekonomiskt bistånd under en övergångsperiod kan i vissa fall spela en viktig roll även för ett barn, liksom mentorskapsstöd eller peerstöd från överlevare (personer med egen erfarenhet av utsattheten). Även för ett barn behöver programmet inte bara fungera i ett akut skede, utan även vara långsiktigt och innehålla en tydlig framtidsplanering. Det måste också vara utformat för att tillåta och kunna hantera, men också minska risken för, ”återfall” under processens gång. När det gäller barn är det viktigt att vuxna runt barnet är engagerade i utformandet av planen och att de också får stöd både för egen del och för att kunna hjälpa barnet. Detta gäller givetvis endast vuxna som inte utgör en risk för barnet. För ett barn som inte är svensk medborgare och inte kan eller vill stanna i Sverige måste programmet innefatta planering för ett tryggt återvändande till och återintegrering i hemlandet genom återvändandeprogrammet. Om återvändande och återintegrering inte kan ske inom ramen för återvändandeprogrammet, behöver det i den individuella planen ingå åtgärder för att på annat sätt säkerställa ett tryggt återvändande.

Ett särskilt angeläget problem som behöver uppmärksammas när det gäller barn är, som beskrivits i tidigare kapitel, att det i dag förekommer att sexuellt exploaterade barn inte bemöts som våldsutsatta utan beskrivs som barn med ”ett socialt nedbrytande beteende”. Det kan innebära att de får insatser som upplevs som skuldbeläggande

¹⁶ Traumamedvetna förhållningssätt prioriterar den utsattes säkerhet, undersöker samspelande problem och arbetar styrkebaserat med egenmakt, utgår från personens egen vilja, resiliens (motståndskraft) och kontroll över stödet för att minimera risken för ytterligare trauman, enligt Jämställdhetsmyndighetens litteraturöversikt 2022, se kapitel 6, avsnitt 6.1.3.

¹⁷ Ombudsmannen mot kommersiell sexuell exploatering (2022). *Alla tittade men ingen såg*, s. 67.

och bestraffande och som inte hjälper utan i stället traumatiserar dem ytterligare, även om insatserna syftar till att skydda dem. Det förekommer att sexuellt exploaterade barn, i de fall då frivilliga insatser eller mindre ingripande åtgärder enligt LVU inte anses tillräckliga, för att skyddas från fortsatt utnyttjande placeras på låsta institutioner. Den grund som då tillämpas för vård enligt LVU är ofta barnets eget ”socialt nedbrytande beteende” (3 § LVU). Detta trots att det är andra personers brottsliga beteende som orsakar barnets exploatering.

Vid beslut eller andra åtgärder som rör vård- eller behandlingsinsatser för barn ska vad som är bäst för barnet vara avgörande. Detta framgår av 1 kap. 2 § SoL. Vid beslut enligt LVU ska enligt 1 § LVU vad som är bäst för den unge vara avgörande. Vid utformandet av individuella planer för barn är det av yttersta vikt att barnet omedelbart skyddas från fortsatt exploatering. Skyddsbedömning är alltså en central första åtgärd. De åtgärder som vidtas enligt SoL eller LVU måste dock alltid utformas på ett sätt som inte skuldbelägger och traumatiserar barnet ytterligare. De larmrapporter som kommit från barn och unga med erfarenhet av samhällsvård, från forskning och från flera barnrättsorganisationer (se avsnitt 7.1.5), talar för att tvångsvård på särskilda ungdomshem, så som den är utformad i dag, är direkt olämplig för barn i utredningens målgrupper. Endast en liten andel av det totala antalet LVU-placeringar avser placering på särskilt ungdomshem, men av de barn och unga som var intagna på SiS-hem 2020 hade 17 procent procent av flickorna och 2 procent av pojkarna tagit emot ersättning i utbyte mot sexuella ”tjänster” och 7 procent av flickorna hade gjort det många gånger.¹⁸ Dessa barn och unga måste erbjudas andra former av skydd mot fortsatt exploatering än denna typ av inlåsning och behöver placeringar där det finns särskild kunskap om och kompetens för att behandla deras komplexa problematik. De insatser som sätts in måste tillgodose behovet av traumamedveten omsorg och ge barnet tillgång till verksam behandling. Så här beskrev en ung person sin upplevelse av att till slut få verksam hjälp, genom frivillig placering på ett HVB-boende.

Till slut fick jag jättebra hjälp. Jag tycker att jag borde ha fått den tidigare men till slut fick jag den i alla fall. Jag fick vård dygnet runt, hade två psykologer som hade möten med mig två gånger i veckan, och personal med en bredd av olika kompetenser. Vården var välstrukturerad,

¹⁸ Socialstyrelsen (2023). *Individ- och familjeomsorg. Lägesrapport 2023*, s. 51.

samordnad och kombinerade terapi med roliga vardagsaktiviteter. Jag vågade ta emot hjälpen ... De var väldigt professionella och mötte mig på min nivå och i min takt. När jag insåg att de var kompetenta och skulle hjälpa mig så kunde jag lita på dem och släppa all börda och ansvar som jag burit på. Alla som blivit utsatta för kommersiell sexuell exploatering borde få sådan hjälp. Det hade varit fantastiskt om jag hade fått den typen av hjälp tidigare. Jag kanske inte skulle ha utvecklat PTSD, och jag hade kunnat bryta den onda spiralen tidigare.¹⁹

När det gäller insatser från hälso- och sjukvården finns det i dag, vid behov av psykiatrisk vård, på flera håll möjlighet till självvald eller brukarstyrd inläggning, bland annat för personer med självskadebeteende, vilket innebär att patienten själv kan välja frivillig inläggning inom psykiatrin under en kortare period.²⁰

Sammanfattningsvis är det viktigt att det individuella programmet för barnet utformas utifrån rådande kunskap om utsattheten och vad som är verksamt hjälp ut ur den för att kunna hitta en väg framåt.

De åtgärder vi bedömer är nödvändiga för genomförande av program för barn enligt denna modell beskrivs i avsnitt 10.3.1-10.3.5.

10.2.3 Ett tidsbegränsat uppehållstillstånd kopplat till upprättande och genomförande av en individuell plan

Förslag: I 5 kap. 15 § utlänningslagen införs en möjlighet för socialnämnden att ansöka om ett tidsbegränsat uppehållstillstånd (minst sex månader med möjlighet till förlängning upp till två år) för en utlänning, för att en individuell plan för att lämna utnyttjande i sexuell exploatering, prostitution eller människohandel för sexuella ändamål ska kunna upprättas och genomföras.

Den som inte är svensk medborgare och inte har uppehållstillstånd eller annan uppehållsrätt som ger tillgång till insatser och vård från socialtjänst och hälso- och sjukvård, kan behöva ett tidsbegränsat uppehållstillstånd för att kunna få del av samordnat stöd i ett individuellt utformat exitprogram. Den som inte kan eller vill stanna i Sverige utan ska återvända till sitt hemland, eller ett annat EU-land

¹⁹ Ombudsmannen mot kommersiell sexuell exploatering (2022), *Alla tittade men ingen såg*, s. 68.

²⁰ Bland annat i Region Skåne, se <https://www.vetenskaphalsa.se/brukarstyrd-inlaggning-fungerar-aven-inom-barn-och-ungdomspsykiatrin/> (hämtat 2023-09-28). Se även Socialstyrelsens (2021) *Utvärdering av metoden självvald inläggning*.

enligt Dublinförordningen, behöver stöd och planering inför återvändandet för att inte hamna i en ny situation av utnyttjande. I 5 kap. 15 § utlänningslagen finns bestämmelser om tidsbegränsat uppehållstillstånd kopplat till förundersökning eller rättegång i ett brottmål. Sedan den 1 augusti 2022 kan även socialnämnden enligt den bestämmelsen ansöka om ett tidsbegränsat uppehållstillstånd för en reflektionsperiod (betänketid) om 30 dagar för den som inte är svensk medborgare, om det kan antas att personen i fråga har utsatts för brott enligt 4 kap. 1 a eller 1 b § brottsbalken (människohandel eller människoexploatering). Möjligheten till betänketid 30 dagar gäller oberoende av om förundersökning pågår eller inte. Ett tidsbegränsat uppehållstillstånd, utöver reflektionsperioden, är dock fortfarande villkorat av att ett offer för människohandel är bevisperson i en pågående förundersökning eller rättegång och det är bara förundersökningens ledaren som kan ansöka om sådant tillstånd.²¹

Enligt Istanbulkonventionen ska åtgärder vidtas för att skydda alla brottsoffer mot ytterligare våldshandlingar. Vidare ska skydd och stöd erbjudas till brottsoffer oavsett om brottsoffret vill göra en anmälan eller vittna mot förövaren (artikel 18, se vidare om konventionen i kapitel 3). Brottsofferdirektivets krav på att medlemsstaterna ska säkerställa att brottsoffer efter behov får kostnadsfri och konfidentiell hjälp såväl före som under och en lämplig tid efter straffrättsliga förfaranden, ska enligt direktivet gälla oberoende av om offret har anmält brottet till en behörig myndighet eller inte (artikel 8, se vidare om direktivet i kapitel 3). Hjälp och stöd till offer för människohandel ska enligt människohandelsdirektivet inte vara beroende av att offret är villigt att samarbeta i en rättsprocess. Enligt Europarådets konvention om bekämpande av människohandel ska ett människohandelsoffers villighet att vittna inte uppställas som villkor för hjälp till vederbörande.

Som nämnts i kapitel 3 och 8 har GRETA i sin andra respektive tredje utvärderingsrapport 2018 respektive 2023 om Sveriges implementering av Europarådets konvention om bekämpande av människohandel²² uppmanat Sverige att vidta åtgärder för att säkerställa att

²¹ Se närmare om bestämmelserna om tillfälligt uppehållstillstånd och rätten till insatser från socialtjänsten och till vård i kapitel 4.

²² GRETA (2018). *Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Sweden*. GRETA (2023). *Evaluation report, Sweden, Third evaluation round, Access to justice and effective remedies for victims of trafficking in human beings*.

identifieringen av människohandelsoffer, vilken är av betydelse för tillgången till hjälp och stöd för offren, inte är villkorad av deras samarbete med rättsväsendet eller av att en rättsprocess inleds. GRETA har vidare i samma rapporter ansett att Sverige bör vidta ytterligare åtgärder för att säkerställa att alla människohandelsoffer får specialiserad hjälp enligt artikel 12 punkt 1 och 2 i konventionen inklusive genom att säkerställa att offrets samarbete i en förundersökning inte är ett villkor för att offret ska få kommunalt stöd.

Såväl GRETA (2018) som FN:s CEDAW-kommitté (2021)²³ har också uttryckt oro över det låga antalet utredningar, åtal och fällande domar i människohandelsmål. CEDAW-kommittén har därför rekommenderat Sverige att på området människohandel och utnyttjande i prostitution bland annat fortsätta att stärka sina insatser för att bekämpa människohandel och prioritera arbetet med att förebygga människohandel och vidarehandel. Kommittén pekar på att skyddet för offer och lagföringen av förövare kan stärkas bland annat genom att bevilja offer för människohandel tillfälliga uppehållstillstånd, oavsett vilja eller förmåga att samarbeta med Åklagarmyndigheten. Det kan här noteras att det under 2022 inte väcktes några åtal för människohandel för sexuella ändamål. Under samma period anmäldes totalt 87 sådana brott.²⁴ En forskningsstudie vid Lunds universitet som har initierats av Jämställdhetsmyndigheten arbetar med en genomgång av samtliga åtal för människohandel för sexuella ändamål som väckts under 2018–2023 och tittar på framgångsfaktorer och utmaningar i relation till fällande domar. Studien ska publiceras i april 2024.²⁵

I Plattformen Civila Sverige mot människohandels årsrapport för det Nationella Stödprogrammet 2022 beskrivs att förundersökningsledare har börjat dra in redan beviljade tidsbegränsade uppehållstillstånd när en förundersökning läggs ned vilket omöjliggör arbetet att hållbart och långsiktigt ordna en trygg framtid för den som varit offer för människohandel. I samma årsrapport betonas också att det behövs en avsevärt längre tid än 30 dagar av specialiserat stöd och skydd för att den som utnyttjats ska våga berätta om hela sin utsatthet och gå vidare med en polisanmälan eller i en asylprocess. Det

²³ CEDAW/C/SWE/CO/10.

²⁴ Kriminalstatistik från Brå, <https://bra.se/statistik/kriminalstatistik.html>.

²⁵ Uppgifter från Jämställdhetsmyndigheten.

kan noteras att lagstiftningen i Norge²⁶ ger möjlighet till tidsbegränsat uppehållstillstånd för en reflektionsperiod om sex månader.

Som har beskrivits i kapitel 8, uppfylls inte, med nuvarande lagstiftning om tidsbegränsat uppehållstillstånd, Sveriges bindande åtaganden om hjälp och stöd till offer för människohandel enligt människohandelsdirektivet och Europarådets konvention om bekämpande av människohandel. Offer för människohandel riskerar i dag att avvisas utan att ha identifierats. Detta på grund av att ett uppehållstillstånd längre än 30 dagar, vilket kan möjliggöra hjälp och stöd från socialtjänst och hälso- och sjukvård, är villkorat av att det pågår en förundersökning eller rättegång. Vuxna och barn som är utsatta för människohandel, men också personer som utnyttjas i prostitution och som ofta i realiteten är människohandelsoffer, får därför i dag inte den hjälp och det skydd och stöd de har rätt till enligt Sveriges internationella åtaganden.

Även om alla personer som utnyttjas i prostitution inte är offer för människohandel, är som tidigare nämnts den som utnyttjas i prostitution ofta utsatt för våld i Istanbulkonventionens mening och har därmed rätt till hjälp och stöd enligt den konventionen och enligt brottsofferdirektivet. Mot denna bakgrund och med hänsyn till det som utvecklats i kapitel 8, anser vi att det bör införas en möjlighet i 5 kap. 15 § utlänningslagen för den som inte är svensk medborgare att få ett något längre tidsbegränsat uppehållstillstånd om det behövs för att en individuell plan för att lämna sexuell exploatering, prostitution eller människohandel för sexuella ändamål ska kunna upprättas av socialtjänsten och genomföras. Socialnämnden bör kunna ansöka om ett sådant tidsbegränsat uppehållstillstånd om minst sex månader och det bör också kunna förlängas på ansökan av socialnämnden, om förutsättningarna för tillstånd fortfarande föreligger. Eftersom tillståndet knyts till en individuell plan för att lämna utnyttjande bör möjligheten till förlängning ha en borte tidsgräns. En rimlig sådan kan vara högst två år, vilket är den tidsgräns som har valts i Frankrike.

Det är rimligt att anta att många utsatta, liksom i dag, kommer att vilja återvända till sitt hemland relativt omgående och för dem bör ett uppehållstillstånd om sex månader vara tillräckligt för att möjliggöra förberedande av återvändandet på ett bra sätt. I de fall längre tid än så behövs bör möjligheten till en förlängning, även vid en borte tids-

²⁶ <https://www.udi.no/ord-og-begreper/refleksjonsperiode/> (hämtat 2023-11-11).

gräns på två år, ge tillräcklig tid för att förbereda ett tryggt återvändande och återintegrering i hemlandet. Det bör också ge tillräcklig tid för återintegrering här av den som av olika skäl vill och får stanna i Sverige. Liksom vid tidsbegränsade uppehållstillstånd knutna till förundersökning eller rättegång, bör en förutsättning för ett tillstånd knutet till en individuell exitplan vara att hänsyn till den allmänna ordningen och säkerheten inte talar emot att tillstånd beviljas. När tillstånd övervägs ska alltså även säkerhetsaspekten vägas in. Begreppet allmän ordning och säkerhet i bestämmelsen har en gemenskapsrättslig innebörd.²⁷

Möjlighet för socialnämnden att överklaga ett beslut om avslag på ansökan om tidsbegränsat uppehållstillstånd eller ett beslut om återkallelse av ett sådant, samt en rätt att få tillfälle att yttra sig före återkallelse, finns redan genom nuvarande bestämmelser i 14 kap. 4 § respektive 7 kap. 7 b § utlänningslagen, när det gäller ansökningar som gjorts av socialnämnden. Migrationsverket kan, enligt 12 kap. 12 b § utlänningslagen, besluta om inhibition av ett beslut att avvisa eller utvisa den utlänning som ansökan avser om en socialnämnd har ansökt om tidsbegränsat uppehållstillstånd enligt 5 kap. 15 §. Av straffbestämmelsen i 20 kap. 1 § samma lag framgår vidare att en socialnämnds ansökan om tidsbegränsat uppehållstillstånd för en utlänning enligt 5 kap. 15 § medför att utlänningens vistelse i Sverige inte medför straffansvar enligt den bestämmelsen.

Bestämmelsen i 5 kap. 15 § utlänningslagen infördes i syfte att underlätta lagföring av brott genom att möjliggöra för utländska målsägande och vittnen att få ett tidsbegränsat uppehållstillstånd.²⁸ Det tidsbegränsade uppehållstillstånd vi nu föreslår ska inte ges i syfte att underlätta lagföring av brott, utan syftar i stället till att säkerställa behovet av skydd, stöd, vård och rehabilitering för den som utnyttjats vid brott. Även om syftet med det nu föreslagna tillägget är ett annat än för bestämmelsen i övrigt, kommer det dock att avse samma personer som i dag kan få uppehållstillstånd kopplat till en förundersökning. I förlängningen bedömer vi också att ett något längre tidsbegränsat uppehållstillstånd kopplat till en individuell exitplan ökar möjligheterna att få fler individer att vilja, orka och kunna medverka i brottsutredningar mot sina förövare. Detta kan öka möjligheterna

²⁷ Sandesjö, H. & Wikrén, G., *Utlänningslagen med kommentarer* (22 dec 2022, Version 13, JUNO) kommentaren till 5 kap. 15 §.

²⁸ Prop. 2003/04:35, s. 70.

att väcka åtal och få en domstolsprövning i människohandelsmål.²⁹ Det är som framgått något som efterfrågats av bland annat CEDAW-kommittén och som skulle innebära att Sverige bättre än i dag uppfyller sina internationella åtaganden. Det skulle också kunna bidra till bekämpandet av den grova organiserade brottslighet som finansierar sin verksamhet genom inkomster från prostitution och människohandel.

I Frankrike, som genom sitt exitprogram sedan 2016 ger utländska personer möjlighet till uppehållstillstånd i totalt två år, hade enligt en utvärdering i slutet av 2019 antalet utredningar om koppleri och människohandel för sexuella ändamål ökat med 54 procent på fyra år.

Vi anser mot den bakgrunden att 5 kap. 15 § utlänningslagen är en lämplig placering för den nya möjlighet till ett tidsbegränsat uppehållstillstånd som vi nu föreslår.

Vi noterar att GRETA:s uppmaningar till Sverige avser offer för människohandel för alla ändamål och inte enbart sexuella. Vårt uppdrag och därmed vårt förslag i denna del omfattar dock endast människohandel för sexuella ändamål.

Ett praktiskt exempel från Talitas verksamhet illustrerar behovet av att en möjlighet införs till tidsbegränsat uppehållstillstånd som är kopplat enbart till skydd och stöd och inte till förundersökningsledarens bedömning av vad som behövs för en pågående förundersökning eller rättegång.

En ung kvinna från Kazakstan anträffades i en lägenhet där det pågick prostitution. Hon ville ta sig ur sin situation och kom med hjälp av polis och socialtjänst till Talita. En polisutredning inleddes och regionkoordinatören ansökte om 30 dagars reflektionsperiod, vilket beviljades. Under reflektionsperioden betalade socialtjänsten för placeringen hos Talita. När tiden var på väg att gå ut, tillfrågades förundersökningsledaren om denne kunde ansöka om ett tillfälligt uppehållstillstånd i 6 månader, dels för att kvinnan ville fortsätta medverka i polisutredningen, dels för att hon önskade stanna hos Talita och ingå i deras exit-program. Polisen svarade att ”till skillnad från i andra fall beviljas dessa tillstånd inte i utlänningens intresse utan av skäl som har att göra med statens intresse och behovet av utlänningens medverkan i en utredning om allvarlig brottslighet”. Kvinnan nekades ett tillfälligt uppehållstillstånd, med hänvisning till att hon hade ett studentvisum i Spanien och därför inte behövde något tillfälligt uppehållstillstånd, trots att polisen informerades om att

²⁹ Vårt förslag ligger i linje med Polismyndighetens (Nationella operativa avdelningen) analys i rapporten *Människohandel för sexuella och andra ändamål – Lägesrapport 23*, Polismyndighetens rapport för 2021 s. 85 f.

detta visum skulle gå ut inom några dagar. Kvinnan tvingades därför återvända till hemlandet Kazakstan. Hon kunde därmed inte fortsätta bidra till utredningen och fick inte heller möjlighet att fullfölja rehabiliteringen.

10.2.4 Möjlighet för kommuner att ansöka om ersättning för kostnader i individärenden

Förslag: Den kommun som ansvarar för upprättande och genomförande av en svensk eller utländsk persons individuella plan för att lämna utnyttjande i sexuell exploatering, prostitution eller människohandel för sexuella ändamål ska kunna ansöka om ersättning av statliga medel för kostnaderna för genomförandet av planen, om kommunens kostnader inte ersätts av Migrationsverket enligt förordningen (2017:193) om statlig ersättning för asylsökande m.fl. Socialstyrelsen föreslås besluta om och betala ut dessa statliga medel.

Den som vill lämna sexuell exploatering, prostitution eller människohandel för sexuella ändamål kan behöva omfattande och långvariga insatser. Det är den kommun där personen bor eller tillfälligt vistas som bär huvudansvaret för att rätt insatser ges. I de fall kommunen inte själv förfogar över lämpliga insatser kan kostnader uppkomma för att köpa in till exempel extern öppenvård eller heldygnsvård. Det kan vara särskilt svårt för en liten kommun att själv bära den kostnaden, men också större kommuner kan i dag ha svårt att klara den ekonomiska belastningen. För att ge alla i utredningens målgrupper, både vuxna och barn, möjlighet till en fungerande exitprocess på lika villkor behöver det finnas möjlighet för kommunerna att få tillgång till statliga medel för att täcka kostnaderna för genomförande av exitprogram eller program för barn.

Även när det gäller personer som inte är svenska medborgare bör staten, i enlighet med Sveriges internationella åtaganden, bidra till att kommunerna kan ge stöd och hjälp till de personer som råkar befinna sig i kommunen. För den som beviljats ett tidsbegränsat uppehållstillstånd enligt 5 kap. 15 § utlänningslagen finns redan i dag möjlighet för kommuner och regioner att få kostnader ersatta enligt förordningen (2017:193) om statlig ersättning för asylsökande m.fl.

En motsvarande ordning om rätt till ersättning för liknande insatser finns när det gäller kommuners kostnader för personer som vill

ta sig ur organiserad brottslighet (se vidare kapitel 6). Inte heller när det gäller våra målgrupper bör den enskilda kommunens ekonomi få begränsa möjligheten att kunna ge även mer kostsamt stöd när det behövs, exempelvis en placering i skyddat boende med längre behandling. Det är inte rimligt att civilsamhället, så som fallet ofta är i dag, ska bära kostnader för placeringar av våldsutsatta som kommunerna inte själva klarar av att finansiera.

Följande exempel från Talitas verksamhet visar betydelsen av att kommuner kan få ersättning för kostnader för individer som behöver hjälp genom program för att lämna utnyttjande:

Socialtjänsten i en mindre stad kontaktade för ett drygt år sedan Talita angående en kvinna som hade utnyttjats i prostitution i mer än ett decennium. De bad att få göra en placering i Talitas skyddade boende för att ge kvinnan möjlighet att få hjälp genom Talitas rehabiliteringsprogram. Efter ett bedömningssamtal togs hon emot. Socialtjänsten meddelade att några formaliteter saknades för att formellt besluta om placeringen men att det skulle ordna sig inom kort. Talita accepterade att ta emot kvinnan kostnadsfritt den första månaden. När månaden gått meddelade socialtjänsten att de inte hade fått beviljat några pengar till placering. Kvinnan har därefter bott kvar utan att någon betalat för placeringen. I dag har kvinnan bearbetat sina trauman, arbetstränar via arbetsförmedlingen och har ett fungerande liv.

När det gäller formerna för hur kommunerna ska ersättas för individuella program för att lämna sexuell exploatering, prostitution eller människohandel för sexuella ändamål kan Polismyndighetens fördelning av statliga medel för kostnader i avhopparärenden utgöra en förebild. Som framgår av kapitel 6 hanteras kommunernas ersättningar i avhopparärenden av Polismyndigheten, som tilldelas ett visst belopp för detta ändamål genom myndighetens regleringsbrev (för 2023 högst 72 500 000 kronor). Kommunerna ansöker om medel i individärenden för personer som uppfyller definitionen av ”avhoppare” samt vissa andra krav. I ansökan redovisas inga personuppgifter för den enskilde, men en individuell plan redovisas och beräknade kostnader för denna. Det statliga stödet ska enligt villkoren för medlen användas som delbetalning i enskilda avhopparärenden. Bidrag kan sökas för insatser som är påbörjade men som inte behöver vara avslutade. Det går att söka statliga medel för maximalt 12 månader åt gången. Den kommun som har beviljats medel ansvarar för genomförandet och ska lämna en redovisning av insatsen enligt inlämnad handlingsplan och vård-

plan. Bidrag som beviljas ska användas till de kostnader och under den tid som angetts i handlingsplanen.

Vi bedömer att kommuners ansökningar om ersättning för kostnader för genomförande av individuella exitprogram och program för barn skulle kunna hanteras på motsvarande sätt och att personuppgifter då inte heller ska behöva redovisas i kommunernas ansökningar. Som förutsättning för att få ersättning bör det krävas att en individuell plan för att lämna utnyttjande har upprättats, i enlighet med vad som ovan beskrivits och med angivande av beräknad kostnad. En kommun som fått ersättning ska i efterhand redovisa för användningen av medlen.

Vi bedömer att Socialstyrelsen är en lämplig myndighet att besluta om och betala ut statliga medel till kommunerna för kostnader för genomförande av individuella planer i exitprogram för vuxna och program för barn, i de fall kostnaderna inte ersätts av Migrationsverket genom den tidigare nämnda förordningen om statlig ersättning för asylsökande m.fl. De närmare formerna för statlig ersättning för individuella planer i exitprogram och program för barn via Socialstyrelsen bör regleras i en särskild förordning. I den bör kraven på insatser och utförare utformas så att det tydligt framgår att kommunerna måste kontrollera kompetens och kvalitet och att programmet måste utgå från den aktuella individens särskilda och ofta komplexa behov.

10.3 Åtgärder som krävs för att exitprogram för vuxna, program för barn och vägar in till dessa ska bli verklighet

10.3.1 Utredningens målgrupper behöver lyftas fram i 5 kap. 11 § SoL

Förslag: Genom ett tillägg i 5 kap. 11 § SoL tydliggörs socialnämndens ansvar för att personer som utnyttjas eller har utnyttjats i sexuell exploatering, prostitution, eller människohandel för sexuella ändamål får det stöd och den hjälp de behöver för att kunna förändra sin situation.

Som nämnts har socialtjänsten redan i dag både ansvar för och möjlighet att i samordning med framför allt hälso- och sjukvård men även med andra relevanta aktörer erbjuda insatser i individuellt utformade planer som möjliggör för den som är utnyttjad att lämna prostitution, sexuell exploatering eller människohandel för sexuella ändamål. Detta sker dock i dag i mycket liten utsträckning, vilket framgår av redovisningen i kapitel 7. En förutsättning för att exitprogram för vuxna och program för barn ska kunna bli verklighet är att personer som är i behov av detta självmant söker hjälp eller att de identifieras, genom uppsökande verksamhet eller genom frågor från yrkesverksamma som på olika sätt kommer i kontakt med dem. De behöver därefter hjälp att hitta vägar ur sin utsatthet. Som har angetts i tidigare kapitel söker den som är utsatt sällan själv hjälp och den som gör det uppfattas ofta inte som våldsutsatt. Kunskaperna om denna typ av utsatthet är på många håll låg bland yrkesverksamma och frågor om sexuell exploatering ställs sällan i sammanhang där frågor ställs om annan våldsutsatthet. Uppsökande verksamhet bedrivs endast i liten omfattning.

Bristerna när det gäller identifiering av personer utsatta för sexuell exploatering, prostitution och människohandel för sexuella ändamål, är betydande. För att Sverige ska kunna anses leva upp till internationella åtaganden på området bedömer vi att målgruppernas våldsutsatthet och egenskap av brottsoffer – och därmed kommuners och regioners ansvar för att upptäcka dem och erbjuda stöd och vård – måste tydliggöras. Detta gäller både barn och vuxna.

Ett sätt att synliggöra att utredningens målgrupper är våldsutsatta och utsatta för brott kan vara att lyfta fram dem i den så kallade brottsofferparagrafen i 5 kap. 11 § SoL. Detta skulle tydliggöra det ansvar som kommunerna redan i dag har för att identifiera och erbjuda dem skydd och stöd. Det är tydligt att dessa målgrupper inte har uppmärksamats på samma sätt som andra grupper som ingår i området mäns våld mot kvinnor. Detta trots att de ingår i den nationella strategin mot mäns våld mot kvinnor och de facto är våldsutsatta, ofta traumatiserade och i behov av samma typ av omfattande och långsiktigt stöd som den som utsatts för våld i en nära relation eller är utsatt för hedersrelaterat våld och förtryck.

En förklaring till detta, som har förts fram till utredningen från flera håll, är att våra målgrupper inte ingår i Socialstyrelsens föreskrifter, allmänna råd och vägledningar. De får vidare sällan status

som målsägande i brottmålsprocesser om brotten *köp av sexuell tjänst* eller *koppleri*, vilket kan vara ett skäl till att det inte är tydligt för socialtjänsten att de omfattas av det ansvar för brottsoffer som beskrivs i 5 kap. 11 § SoL. Information via Socialstyrelsen om vilka särskilda behov utredningens målgrupper kan ha och vilka överväganden som kan behöva göras beträffande dem, finns i dag endast i Socialstyrelsens utbildningsmaterial om sex mot ersättning gällande barn och unga respektive vuxna, samt i en vägledning för socialtjänsten om barn i internationell människohandel och exploatering (se om dessa i kapitel 4).

Ett argument mot en ändring av brottsofferparagrafen är att ett särskilt omnämnande av ansvar för olika målgrupper inte är i linje med socialtjänstlagens karaktär av ramlag. Ett annat skäl som skulle kunna anföras mot en ändring är att den som är vuxen sällan får status som målsägande i en brottmålsprocess gällande enbart sexköp eller koppleri. Ett särskilt omnämnande av utredningens målgrupper i brottsofferparagrafen skulle därmed innebära att de ”brottsoffer” som tas upp i bestämmelsen inte alltid skulle vara ”målsägande” i en brottmålsprocess.

I 5 kap. 11 § SoL omnämns i dag socialnämndens ansvar för stöd och hjälp till brottsoffer och deras närstående, till kvinnor utsatta för våld i nära relation och till barn utsatta för brott och deras närstående. Barn som utnyttjas i sexuell exploatering liksom barn och vuxna som utnyttjas i människohandel för sexuella ändamål har alltid status som målsägande om brotten leder till en polisutredning och rättegång. En vuxen person som utnyttjas i prostitution får däremot sällan status som målsägande i en brottmålsprocess om köp av sexuell tjänst eller koppleri. Som tidigare framhållits innebär dock utnyttjande i prostitution mycket ofta tvång och olika former av våld.

Enligt en forskningsöversikt från Västra Götalandsregionens kompetenscentrum om våld i nära relationer (VKV) rapporterade 45–75 procent av kvinnor i prostitution att de varit utsatta för fysiskt eller sexuellt våld i samband med prostitutionen och 32–55 procent att de varit utsatta för denna typ av våld under det senaste året.³⁰ I Jämställdhetsmyndighetens omfattningskartläggning från 2021 noterades också en hög grad av brottsutsatthet inte minst vad gäller våldsbrott. Omkring en tredjedel av respondenterna uppgav att de utsatts

³⁰ Västra Götalandsregionen (2020). *Genväg till forskning 12 – Våld i samband med prostitution och människohandel för sexuella ändamål*.

för fysiskt, sexuellt och/eller psykiskt våld i samband med sex mot ersättning. Närmare hälften uppgav vidare att de pressats att utföra oönskade handlingar och att överträda sina gränser.³¹ Prostitutionen i sig påverkar också ofta den psykiska hälsan hos den som utnyttjas. Till detta kommer att den som utnyttjas ofta har varit utsatt för våld eller sexuella övergrepp tidigare i livet. Som redan har nämnts finns det därför starka skäl att betrakta vuxna personer som utnyttjas i prostitution som våldsutsatta och därmed som brottsoffer, även om de inte skulle få status som målsägande i en brottmålsprocess gällande sexköp eller koppleri.

Som framgår i kapitel 4 tillkom den bestämmelse i socialtjänstlagen som numera kallas brottsofferparagrafen mot bakgrund av regeringens konstaterande att det fanns brister i socialtjänstens arbete med kvinnor som utsätts för våld. Även om socialtjänstens ansvar redan omfattade kvinnor som drabbats av våld ansåg regeringen att de påvisade bristerna i socialtjänstens arbete talade för att ansvaret för att hjälpa dessa kvinnor borde anges tydligare i lagen genom en särskild bestämmelse.

Med samma motivering kompletterades bestämmelsen 2001 så att den nu omfattar alla brottsoffer. När bestämmelsen därefter utvidgades 2006 till att avse även barn som bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående, förde regeringen ett särskilt resonemang om brottsofferbegreppet. Några remissinstanser hade uttryckt tveksamhet till att i socialtjänstlagen ta in en sådan bestämmelse med hänvisning till att det ur systematisk synpunkt ansågs olyckligt att beteckna personer som brottsoffer som kanske inte skadeståndsrättsligt kunde härleda sin rätt till ersättning på grund av brottslig handling. Regeringen framhöll att det inte finns någon legal definition av brottsoffer och inte heller någon allmänt accepterad definition av vem eller vilka som är att betrakta som brottsoffer. Ny kunskap och nya insikter angavs göra brottsoffer till ett föränderligt begrepp och det konstaterades att olika definitioner används i olika sammanhang. Att barn som bevittnat våld i vissa fall inte skadeståndsrättsligt kunde härleda sin rätt till ersättning på grund av brottslig handling utgjorde därför, enligt regeringens uppfattning, inte ett skäl mot den föreslagna kompletteringen i socialtjänstlagen. Enligt regeringens mening skulle det vara positivt om begreppet brottsoffer utvecklades i riktning mot att det blev naturligt att barn som bevittnat våld sågs som offer för

³¹ Jämställdhetsmyndigheten (2021). *Prostitution och människobandel* (2021:23).

brott. Detta skulle enligt regeringen förhoppningsvis leda till ett tydliggörande av dessa barns situation även i andra myndigheters arbete.

Bestämmelsen har därefter skärpts från *bör* till *ska* och omformulerats. Även vid den senaste ändringen 2013, som gällde ansvaret för stöd och hjälp till barn som utsatts för brott och till barnets närstående, angavs som skäl att socialnämndens redan gällande ansvar för gruppen behövde göras tydligare.

I förslaget till ny socialtjänstlag (SOU 2020:47) finns brottsofferparagrafen kvar, flyttad och något omformulerad och med tillägget att socialnämnden särskilt ska beakta att personer som är eller har varit utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck kan vara i behov av insatser för att förändra sin situation. Förslaget om tillägg i bestämmelsen har motiverats med att hedersrelaterat våld och förtryck alltjämt är ett problem i det svenska samhället trots att ett flertal initiativ och lagstiftningsåtgärder vidtagits och att det därför finns skäl att, liksom beträffande mäns våld mot kvinnor, synliggöra socialnämndens ansvar för stöd och hjälp till den som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck i den bestämmelse som reglerar brottsofferstödet.

Vi konstaterar att även den som blir sexuellt exploaterad, utnyttjas i prostitution eller i människohandel för sexuella ändamål ofta behöver stöd och hjälp för att förändra sin situation. Som påpekades vid ändringen i 5 kap. 11 § SoL 2007, är brottsofferbegreppet inte synonymt med målsägandebegreppet och det faktum att en vuxen person utsatt för prostitution inte alltid ses som målsägande i en brottmålsprocess mot en sexköpare eller kopplare bör därför inte utgöra något hinder mot att lyfta fram socialtjänstens ansvar för gruppen i bestämmelsen.

Socialtjänstlagens karaktär av ramlag är också något som diskuteras i förslaget till ny socialtjänstlag (SOU 2020:47). Den diskussionen utmynnade i bedömningen att det fanns skäl att behålla den särskilda bestämmelsen om brottsoffer och dessutom särskilt omnämna ytterligare en våldsutsatt grupp; den som är utsatt för hedersrelaterat våld eller förtryck. Inte heller det faktum att socialtjänstlagen är avsedd att vara en ramlag, talar därför enligt vår bedömning mot att nu göra ett tillägg i brottsofferparagrafen för att tydliggöra ansvaret för utredningens målgrupper. Vi föreslår därför att socialnämndens ansvar för stöd och hjälp till våra målgrupper bör tydliggöras genom ett tillägg i 5 kap. 11 § SoL.

Om förslaget till ny socialtjänstlag (SOU 2020:47) genomförs bör ett motsvarande tillägg göras i den föreslagna nya bestämmelsen i 10 kap. 3 §.

Att ändringen även bör omfatta barn, trots att ansvaret för barn som utsatts för brott redan omnämns i bestämmelsens två sista stycken och det i 5 kap 1–3 §§ finns särskilda bestämmelser om ansvaret för barn och unga, är motiverat eftersom barn i utredningens målgrupper, trots att barn har rätt till ett särskilt starkt skydd, inte har uppmärksamrats tillräckligt. Det nu föreslagna tillägget tydliggör ytterligare ansvaret också när det gäller barn.

10.3.2 Socialstyrelsen ska få i uppdrag att ta fram stöd för rättstillämpningen med anledning av ändringen i SoL

Förslag: Socialstyrelsen ges i uppdrag att, med anledning av förtydligandet i 5 kap. 11 § SoL, ta fram stöd för rättstillämpningen när det gäller socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens ansvar för identifiering, skydd, stöd, vård och rehabilitering för personer som utnyttjas eller har utnyttjats i sexuell exploatering, prostitution, eller människohandel för sexuella ändamål. Socialstyrelsen bör därvid också se över behov av och förutsättningar för att ta fram föreskrifter som preciserar socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens ansvar för utredningens målgrupper.

Den nu föreslagna ändringen i 5 kap. 11 § SoL medför att Socialstyrelsen behöver ta fram stöd för rättstillämpningen när det gäller socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens ansvar för identifiering, skydd, stöd, vård och rehabilitering för utredningens målgrupper. 5 kap. 11 § SoL grundar inte i sig några individuella rättigheter, men genom att utredningens målgrupper särskilt nämns i bestämmelsen blir det tydligt att de har omfattande behov som behöver omhändertas. Ändringen i SoL pekar ut socialtjänstens ansvar för målgrupperna.

Avsaknaden av föreskrifter och allmänna råd som omfattar utredningens målgrupper är något som från flera håll har lyfts fram som en brist i de kontakter utredningen har haft med olika aktörer (se kapitel 7). Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relation har haft stor betydelse för att stärka kommuners och regioners arbete på det området. Om föreskrifter och allmänna råd

tas fram beträffande våra målgrupper, eller om dessa kan inkluderas och särskilt uppmärksammas i de föreskrifter och allmänna råd som redan finns för våldsutsatta personer, bedömer vi att det sannolikt skulle få stor betydelse för utvecklingen av kommuners och regioners arbete med identifiering, skydd, stöd och vård även på detta område.

Våra målgruppers utsatthet och behov har likheter med de som gäller för personer utsatta för våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld eller förtryck, men de omfattas inte av Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd för våld i nära relationer. I dag finns våra målgruppers behov och särskilda svårigheter tydligt beskrivna endast i Socialstyrelsens två utbildningsmaterial från 2015 om sex mot ersättning; ett avseende skydd och stöd till barn och unga och ett om stöd och hjälp till vuxna, samt i en vägledning för socialtjänsten avseende barn i internationell människohandel och exploatering. Dessa dokument ingår i ett utbildningspaket tillsammans med en webb-utbildning. Utbildningspaketet för barn och unga är avsett att ge verktyg för att identifiera, samtala med och fånga upp barn och unga som riskerar att fara illa på grund av att de har sex mot ersättning. Det framgår inte tydligt i utbildningsmaterialet som gäller barn och unga att den som är under 18 år och utnyttjas genom köp av sexuell handling alltid är målsägande och utsatt för ett sexualbrott. Där framgår inte heller att den som är under 15 år utsätts för ett mycket allvarligt brott, våldtäkt mot barn, även om förövaren betalar vid övergreppet. Däremot finns viktig information om behovet av att bygga förtroende och ställa frågor om utsattheten med ord som barnet eller den unge kan relatera till och om vikten av att lyssna och ta emot barnets eller den unges berättelse utan att döma eller moralisera. Att den som utnyttjas i prostitution, sexuell exploatering av barn eller människohandel för sexuella ändamål ofta har varit utsatt för sexuella övergrepp tidigare i livet framgår också av utbildningsmaterialet. I utbildningsmaterialet som avser vuxna beskrivs att många personer som utnyttjas i prostitution eller människohandel för sexuella ändamål utsätts för våld, av köpare eller av någon de lever med, och att de ofta lider av psykisk ohälsa.

Enligt uppgift från Socialstyrelsen kommer de två utbildningsmaterialen att uppdateras med start våren 2024 inom ramen för regeringsuppdraget till Socialstyrelsen och SBU att stödja genomförandet inom vård och omsorg av den nationella strategin för att förebygga och

bekämpa mäns våld mot kvinnor (A2022/01028, se om uppdraget i kapitel 4).

Mot bakgrund av vad som beskrivits i kapitel 7 om situationen i dag när det gäller skydd, stöd och vård för våra målgrupper, så har det nu beskrivna materialet inte varit tillräckligt för att ge de som i sitt arbete möter personer i utredningens målgrupper tillräcklig kunskap för att säkerställa att barn och vuxna som är utsatta eller tidigare varit utsatta för sexuell exploatering får ett lämpligt bemötande och omhändertagande och att deras särskilda utsatthet beaktas vid till exempel bedömning av behov av bistånd. I de olika typer av material på Socialstyrelsens webbplats som behandlar våldsutsatthet eller stöd till brottsoffer, nämns inte heller prostitution som en våldsutsatthet som bör föranleda särskilda överväganden eller åtgärder.

Hälso- och sjukvården påverkas inte direkt av ändringen i SoL. I HSL finns inga bestämmelser som särskilt uppmärksammar våldsutsatta personer. Vård och behandling av våldsutsatta styrs i stället av de generella regler som gäller vid hälso- och sjukvård. Dessa innebär bland annat att hälso- och sjukvården ska arbeta för att förebygga ohälsa och att den ska bedrivas så att den uppfyller kraven på god vård. Detta framgår av 3 kap. 2 § och 5 kap. 1 § HSL. För att kunna uppnå god och adekvat vård måste så långt det är möjligt orsaken till de symptom en patient söker för identifieras. Utredningens målgrupper berättar sällan spontant om sin våldsutsatthet. Detta medför att hälso- och sjukvården behöver identifiera våldsutsatthet som kan bidra till en patients hälsoproblem. Även för hälso- och sjukvården behövs stöd för att man där ska kunna fullgöra sitt ansvar gentemot patienter i utredningens målgrupper. Sådant stöd, bland annat i form av föreskrifter och allmänna råd, finns redan i dag när det gäller våld i nära relation och hedersrelaterat våld och förtryck inom nära relation.

Socialstyrelsen bör mot den här bakgrunden ges i uppdrag att ta fram stöd för rättstillämpningen med anledning av förtydligandet i 5 kap. 11 § SoL och också se över behov av och förutsättningar för att ta fram föreskrifter som tydliggör socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens ansvar för utredningens målgrupper. En viktig fråga är att säkerställa att frågor om våldsutsatthet regelmässigt ställs inom berörda verksamheter såsom socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården. I uppdraget bör även ingå att se över publikationer och informations- och utbildningsmaterial som handlar om vålds-

utsatthet eller brottsoffer generellt och göra kompletteringar där våra målgruppers utsatthet och särskilda behov kan behöva framgå som faktorer att beakta vid individuella behovsbedömningar.

En sådan faktor som behöver tydliggöras är att möjligheten till ekonomiskt bistånd under en övergångsperiod kan vara helt avgörande för att den som är utnyttjad ska kunna ta sig ur sin utsatthet. Det finns inget i dagens lagstiftning som hindrar att ekonomiskt bistånd beviljas den som behöver det för att kunna lämna utnyttjande i prostitution, även om personen i närtid har haft eller har inkomster från prostitution. En samlad bedömning av vad som behövs för att personen i fråga ska kunna förändra sin situation bör ofta medföra att sådana inkomster inte hindrar bistånd. Trots detta är det, enligt den information vi har fått under utredningen (se kapitel 7), inte ovanligt att bistånd nekas om inte personen i fråga helt har saknat inkomst under de senaste tre månaderna.

Vikten av att handläggare inom socialtjänsten med ansvar för beslut om ekonomiskt bistånd, förstår de särskilda svårigheter som en person utnyttjad i prostitution kan ha och vilken avgörande betydelse ekonomisk hjälp har för att inte vara hänvisad till att fortsätta försörja sig på detta sätt, kan illustreras med följande fall från Talitas verksamhet och från Mikamottagningen Stockholm:

S har en bakgrund av sexuella övergrepp och en mycket dysfunktionell familj. Han fick redan som barn en känsla av att vara helt värdelös, vilket gjorde att han i tidiga tonåren pushades in i prostitution. Han kom till Talita och berättade att han var i prostitution men var beredd att göra nästan vad som helst för att slippa sälja sig. Men det var svårt då han behövde pengar till mat och hyra. Vi frågade om han sökt försörjningsstöd hos socialtjänsten och han svarade att han gjort det men inte kunde få något om han inte haft noll kronor på sitt bankkonto tre månader i följd. Han frågade oss vad han skulle leva på under dessa tre månader. Han hade funderat på att be sexköparna betala kontant så det inte kom in några pengar på kontot, men eftersom han ville 'trappa ner' och enbart sälja filmer och bilder på sig själv så gick inte det. Han ville helst inte träffa dem i verkligheten eftersom risken för våldtäkter och förnedring var ännu större då. Hans uppgivenhet var total och vi visste inte hur vi skulle kunna hjälpa honom.

Mikamottagningen jobbade under flera år intensivt i gatumiljö relationsbyggande och motiverande för att personerna där skulle be om hjälp om de behövde det. Vid ett flertal tillfällen sökte sig kvinnor till mottagningen för att få hjälp med att gå igenom andra försörjningsmöjligheter eller söka ekonomiskt bistånd. Alla fick avslag då de inte ansågs ha rätt till a-kassa eller ekonomiskt bistånd eftersom deras swish

räknades av bakåt i tiden även om det var helt tomt på kontona nu. Några dagar senare var kvinnorna tillbaka på gatan igen. Här blir det tydligt att socialtjänstens olika uppdrag krockar. Mikamottagningen har i uppdrag att arbeta uppsökande och motiverande för att personer ska kunna ta sig ur prostitution och en annan del av socialtjänsten stänger dörren när Mikamottagningen lyckats i sitt uppdrag.

Socialstyrelsen har redan i dag ett pågående uppdrag (som omfattar alla typer av våld som ingår i den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor, inklusive prostitution och människohandel) att kartlägga behovet av ytterligare kunskapsstöd riktade till socialtjänsten, tandvården, samt hälso- och sjukvården och vid behov ta fram sådana stöd. I uppdraget anges att om sådana behov identifieras ska myndigheten i första hand komplettera redan befintliga kunskapsstöd på området. Socialstyrelsen ska i det uppdraget särskilt beakta behovet av stöd avseende personer som utsatts för sexuellt våld, inklusive i prostitution. Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU) ska enligt samma uppdrag i samråd med Socialstyrelsen ta fram det kunskapsunderlag som Socialstyrelsen behöver för att ta fram kunskapsstöd avseende vård för personer som utsatts för sexuellt våld, inklusive i prostitution. Det uppdraget omfattar patienter på alla vårdnivåer och såväl i ett akut som i ett senare skede. Vården av patienter med komplex traumatisering eller psykiatrisk samsjuklighet ska enligt uppdraget särskilt uppmärksammas.³²

Utöver detta har Socialstyrelsen också ett pågående uppdrag att genomföra insatser för att stödja en jämlik och kunskapsbaserad vård för personer som har utsatts för sexuellt våld. I det uppdraget ingår att göra en fördjupad kartläggning och analys av hälso- och sjukvården för personer som har utsatts för sexuella övergrepp och sexuellt våld och föreslå ändamålsenliga och kostnadseffektiva insatser för att utveckla vården. I detta ingår också att analysera behovet av en nationell stödfunktion samt att analysera behovet av och ta fram kunskapsstöd och utbildningsinsatser för hälso- och sjukvården. Resultatet av uppdraget ska bidra till ett stärkt och enhetligt arbete i hela landet.³³

Det uppdrag som vi nu föreslår bör kunna komplettera och samordnas med dessa två redan pågående uppdrag, som båda delvis över-

³² Regeringsbeslut den 7 juli 2022 (A2022/01028), se också kapitel 4.

³³ Regeringsbeslut den 9 mars 2023, (S2023/00970 (delvis)), se också kapitel 4.

lappar det stöd för tillämpningen av 5 kap. 11 § SoL som vi föreslår. Vi förutsätter att det inom ramen för det första uppdraget, som är kopplat till den nationella strategin för att förebygga våld mot kvinnor, också uppmärksammas att det i våra målgrupper, liksom när det gäller våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck, även finns pojkar, män och hbtqi-personer som är utsatta.

10.3.3 Socialstyrelsen, Jämställdhetsmyndigheten och länsstyrelserna ska verka för att alla kommuner ska kunna erbjuda exitprogram och program för barn samt för att kommuner och regioner ska utveckla specialiserad lågtröskelverksamhet. Socialstyrelsen ska förvalta programmet för barn

Förslag: Socialstyrelsen, Jämställdhetsmyndigheten och länsstyrelserna ska ges i uppdrag att verka för att alla kommuner ska kunna erbjuda exitprogram för vuxna och program för barn i enlighet med våra förslag, samt verka för att specialiserad lågtröskelverksamhet för utredningens målgrupper utvecklas. Uppdraget ska utföras i nära samverkan med SKR och i samråd med andra myndigheter samt civilsamhällesorganisationer som kan bidra till genomförandet.

Socialstyrelsen ges även ett uppdrag att förvalta programmet för barn genom att tillhandahålla nödvändigt kunskapsstöd för arbete i tvärprofessionella grupper och utformande av individuella planer, samt genom att följa upp och utvärdera tillämpningen av arbetssättet.

Socialtjänsten har redan i dag både ansvar för och möjlighet att i samverkan med framför allt hälso- och sjukvård men även med andra relevanta aktörer erbjuda insatser i individuellt utformade planer som de ovan beskrivna, insatser som möjliggör för den som är utnyttjad att lämna sexuell exploatering, prostitution, eller människohandel för sexuella ändamål. Som en jämförelse kan nämnas modellen med Sociala insatsgrupper (SIG) för unga på väg in i kriminalitet. Det arbetssättet har inte genomförts genom särskild lagstiftning, utan utvecklats efter förslag i SOU 2010:15.³⁴ Modellen prövades först i pilotprojekt

³⁴ SOU 2010:15. Se vidare om modellen i kapitel 6.

i tolv kommuner. Arbetssättet har därefter spridits och är numera en etablerad del av socialtjänstens arbete i många kommuner. År 2021 tillämpades det i 109 av landets kommuner. Arbetet i SIG bedrivs på olika sätt i olika kommuner. En vägledning för modellen har tagits fram på uppdrag av Brå och ett material har, i samarbete mellan flera olika myndigheter, tagits fram riktat till verksamheter som planerar att starta SIG eller utveckla ett pågående arbete med SIG.³⁵

Vi bedömer därför att det inte krävs någon ny lagstiftning för att kommunerna i samverkan med andra relevanta aktörer ska kunna erbjuda sådana individuella exitprogram som har beskrivits ovan. De kan emellertid behöva stöd och vägledning för att komma i gång med sitt arbete. Socialstyrelsen, Jämställdhetsmyndigheten och länsstyrelserna bör därför få i uppdrag att verka för att landets samtliga kommuner ska kunna erbjuda exitprogram och program för barn på det sätt vi föreslår. Samma myndigheter bör även verka för att kommuner och regioner fortsätter att utveckla sådan specialiserad lågtröskelverksamhet som beskrivits ovan, utifrån de lokala förutsättningar som gäller i olika delar av landet. Uppdraget bör utföras i nära samverkan med SKR och i samråd med andra myndigheter samt civilsamhällesorganisationer som kan bidra till genomförandet.

Socialstyrelsen kan som kunskapsmyndighet för socialtjänst och hälso- och sjukvård verka för utveckling av nu föreslagna arbetssätt och samverkan i lågtröskelverksamhet bland annat genom att ge kunskapsstöd i utvecklingsarbetet och genom att fördela utvecklingsmedel (se avsnitt 10.3.4) till kommuner och regioner.

Kommuner och regioner behöver gemensamt undersöka och besluta hur föreslagna arbetssätt och lågtröskelverksamhet bäst kan utformas utifrån lokala och regionala förutsättningar.

Jämställdhetsmyndigheten och länsstyrelserna är viktiga aktörer som samverkar med kommuner och regioner i fråga om stöd när det gäller utveckling, samordning och kunskapsspridning. Länsstyrelserna har ett särskilt uppdrag att, genom sin samordningsfunktion för bland annat prostitution och människohandel, stödja och bidra till införandet av effektiva metoder, arbetssätt och kunskapsstöd i regionala och lokala verksamheter och att bidra till samarbetet på lokal, regional och nationell nivå. SKR:s regionala samverkans- och

³⁵ Socialstyrelsen, Polisen, Brå, Skolverket, MUCF, SKR (2022). *SIG – Samverkan i sociala insatsgrupper*. Se om utveckling och utvärdering av modellen även <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/kunskapsstod/2016-2-17.pdf>.

stödstruktur (RSS) verkar på länsnivå för samverkan och utveckling i frågor som rör socialtjänst och hälso- och sjukvård. Det gäller både samverkan mellan kommunerna i länet och samverkan mellan kommunerna i länet och regionen. Jämställdhetsmyndigheten, länsstyrelserna och SKR genom RSS kan utgöra ett viktigt stöd till kommuner och regioner i arbetet med att utveckla lämpliga lokala och regionala samverkansformer för nu föreslagna arbetssätt och specialiserad lågtröskelverksamhet. De bör därför vara delaktiga i utvecklingsarbetet. Även andra myndigheter med verksamhet på lokal och regional nivå, bland annat Polismyndigheten, Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen, samt relevanta civilsamhällesorganisationer bör involveras i utvecklingen av föreslaget arbetssätt för att erbjuda exitprogram och program för barn.

I utvecklingsarbetet kan den modell som används för Sociala insatsgrupper (SIG) utgöra en förebild. I den mån det bedöms lämpligt kan utvecklingen ske genom pilotverksamhet där de närmare formerna för att tillämpa arbetssättet för utredningens målgrupper prövas och utvärderas för att därefter kunna permanentas. Hälso- och sjukvården spelar en mycket viktig roll i den tvärprofessionella samordning som föreslås ingå i programmen och är även en central del i utvecklingen av specialiserad lågtröskelverksamhet. Inom hälso- och sjukvården pågår för närvarande en omställning till Nära vård.³⁶ Omställningen innebär att vården ska bli personcentrerad och utformas tillsammans med patienten. I denna ingår även att samverkan mellan kommuner och regioner utvecklas för patientgrupper som är i behov av både hälso- och sjukvård och insatser från socialtjänsten, bland annat genom en ökad användning av individuella planer enligt 2 kap. 7 § SoL och 16 kap. 4 § HSL (SIP). Den utveckling av samverkan i tvärprofessionella grupper för genomförande av individuella program samt i specialiserad lågtröskelverksamhet som vi nu föreslår, bör kunna ingå som en del i det fortsatta arbetet inom kommuner och regioner för en omställning till Nära vård.

I vårt uppdrag ingår även att föreslå lämplig aktör att förvalta ett program för barn. Vårt förslag i fråga om program för barn innebär att individuella planer kommer att utformas utifrån varje barns särskilda behov och förutsättningar. När det gäller förvaltningen av en modell för program för barn bedömer vi att det som främst behövs

³⁶ Se till exempel SKR (2023). *Nästa steg i omställningen till Nära vård*. Årsberättelse 2022 och 2023.

är kunskapsstöd för det föreslagna arbetssättet i tvärprofessionella grupper och för utformande av individuella planer, samt uppföljning och utvärdering av hur arbetssättet tillämpas. Genomförandet av ett program för barn kommer att förutsätta samverkan, ofta mellan ett antal olika berörda myndigheter, på lokal, regional och nationell nivå. Vi gör bedömningen att Socialstyrelsen som kunskapsmyndighet för socialtjänst och hälso- och sjukvård är den aktör som är bäst lämpad att ansvara för denna förvaltning. Vi föreslår därför att Socialstyrelsen ges ett sådant uppdrag när det gäller att förvalta den nu föreslagna modellen för program för barn.

10.3.4 Utvecklingsmedel till kommuner och regioner öronmärkta för utredningens målgrupper

Förslag: Kommuner och regioner ska ges möjlighet att rekquirera utvecklingsmedel särskilt avsedda för att *dels* utveckla arbetsformer som gör det möjligt att utforma och genomföra exitprogram och program för barn på det sätt som vi föreslår, *dels* säkerställa tillgången till specialiserad lågröskelverksamhet i varje län riktad till barn och vuxna i utredningens målgrupper. Utvecklingsmedlen ska också kunna användas för att knyta verksamhetsnära forskning till de specialiserade lågröskelverksamheterna för att utvärdera effekterna av organisation och tillämpade metoder. En viss del av utvecklingsmedlen bör vara särskilt öronmärkta för arbetsformer och verksamhet som avser barn. Socialstyrelsen ska ges i uppdrag att fördela dessa utvecklingsmedel.

Kommuner och regioner har olika förutsättningar för att inom sina organisationer kunna skapa och tillämpa arbetsformer som gör det möjligt att erbjuda exitprogram för vuxna och program för barn på det sätt vi föreslår, liksom för att kunna erbjuda specialiserad lågröskelverksamhet till barn och vuxna i utredningens målgrupper. För att Sverige ska kunna anses leva upp till sina internationella åtaganden krävs det ett fortsatt utvecklingsarbete i kommuner och regioner med syftet att ge alla som behöver stöd och hjälp samma möjligheter till skydd, stöd och vård oavsett var i landet denne befinner sig. För att utveckla organisation och arbetsformer samt specialiserad lågröskelverksamhet enligt våra förslag behöver kommuner och

regioner få tillgång till statliga utvecklingsmedel. Detta kan bidra till att höja kvaliteten i verksamheten, skapa goda förebilder och även åstadkomma en mer jämlik tillgång till stöd och vård över landet.

Utvecklingsmedlen bör även kunna användas för att knyta verksamhetsnära forskning till de specialiserade lågtröskelverksamheterna för att utvärdera effekterna av organisation och tillämpade metoder. Utvecklingsmedlen utgör i denna del ett komplement till den forskning som nämns under avsnitt 10.3.6 och 10.3.7.

En del av utvecklingsmedlen bör vara särskilt öronmärkta för verksamhet som riktar sig till barn. Det är nödvändigt att vid utveckling av organisation, samordning, stöd och vård särskilt beakta barns särskilda behov. En viktig aspekt är därvid att ett påbörjat stöd måste kunna fortsätta utan uppehåll eller byte av stöd- och vårdkontakter när barnet fyller 18 år.

Socialstyrelsen fördelar i dag ett antal statsbidrag till kommuner och regioner. Vi bedömer att Socialstyrelsen också bör fördela de utvecklingsmedel till kommuner och regioner som vi nu föreslår.

10.3.5 Särskilda barnkoordinatorer och förstärkt finansiering av regionkoordinatorerna för att stödja den lokala nivån

Förslag: Jämställdhetsmyndigheten och länsstyrelserna ska ges i uppdrag att verka för att en särskild regionkoordinator med specifikt uppdrag att stötta i ärenden som rör barn och unga inrättas i varje polisregion. Vi föreslår också att det i Jämställdhetsmyndighetens instruktion förs in att myndigheten ska samordna arbetet med regionkoordinatorerna på nationell nivå.

Som vi beskrivit i tidigare kapitel finns i dag regionkoordinatorer i polisregionerna Bergslagen, Mitt, Nord, Stockholm, Syd, Väst och Öst. Regionkoordinatorerna ger bland annat stöd till yrkesverksamma i ärenden som rör prostitution och människohandel men ger även stödjande insatser till utsatta. De utgör viktig spetskompetens i frågor som rör utredningens målgrupper. Att regionkoordinatorerna är en viktig del i arbetet mot prostitution och människohandel är något som har betonats i många rapporter och i våra möten med yrkesverksamma, anhöriga och personer i målgrupperna. Det som också har framhållits är att denna funktion behöver förstärkas och utvidgas

för att kunna hjälpa och stödja fler utsatta och yrkesverksamma. Regionkoordinatorerna har olika förutsättningar i olika polisregioner. Det finns geografiska utmaningar och den i dag höga arbetsbelastningen för koordinatorerna är något som ständigt nämns framför allt sedan regeringsuppdragen om myndighetssamverkan mot arbetslivskriminalitet gavs³⁷. Vi anser att det uppsökande och stödjande arbetet riktat mot barn och unga, och där regionkoordinatorerna är en viktig del, behöver förstärkas.

Region Stockholm har en utpekad regionkoordinator som är anställd inom Stockholms stad med uppdrag att stötta i ärenden som rör barn och unga. Vi bedömer att en förstärkning bör ske av regionkoordinatorerna så att det i varje polisregion finns en koordinator med särskilt ansvar för ärenden som rör barn och unga. En sådan barnkoordinator skulle utgöra ett särskilt stöd till den lokala nivån vilket skulle öka möjligheterna att utveckla det arbetssätt vi har föreslagit när det gäller program för barn. En utpekad barnkoordinator i varje polisregion skulle också kunna säkerställa särskild barnkompetens för stöd till de tvärprofessionella grupperna, ge stödjande insatser till utsatta utifrån lokala förutsättningar, och koordinera insatser mellan berörda myndigheter och aktörer i det uppsökande arbetet. En barnkoordinator skulle också kunna utses till ett barns samordnare eller särskilda stödperson när det anses möjligt och lämpligt. Jämställdhetsmyndigheten, som samordnar och ansvarar för regionkoordinatorerna samt finansierar funktionen tillsammans med länsstyrelserna och respektive kommun där koordinatorerna är anställda, bör få i uppdrag att verka för att den nu nämnda förstärkningen av regionkoordinatorerna kommer till stånd.

För att kunna etableras och ges långsiktiga förutsättningar att fungera bör det i Jämställdhetsmyndighetens instruktion infogas ett tillägg i 4 § 3, om att myndigheten ska samordna arbetet med regionkoordinatorerna på nationell nivå. Jämställdhetsmyndigheten bör också erhålla ett fast anslag för finansiering av koordinatorerna.

³⁷ <https://nspm.jamstalldhetsmyndigheten.se/samverkan/samverkan-mot-arbetslivskriminalitet/> (hämtat 2023-10-01).

10.3.6 Vård- och behandlingsformer inom hälso- och sjukvård samt socialtjänstinsatser behöver utvecklas

Förslag: Vård- och behandlingsformer samt socialtjänstinsatser, inklusive boendeformer, anpassade för målgruppernas komplexa behov behöver utvecklas. Regeringen bör därför avsätta särskilda medel för forskning som rör detta område.

Det framgår av vår kartläggning, i kapitel 7, att ett stort problem är att utredningens målgrupper har svårt att få tillgång till icke akut vård i form av traumabehandling. Den offentliga vården har i dag mycket svårt att erbjuda såväl barn som vuxna en traumabehandling som kan hantera de komplexa problem som utredningens målgrupper ofta har. Detta beror inte enbart på de långa köerna till psykiatri generellt, utan också på att de som ingår i våra målgrupper ofta inte har en tillräckligt stabil situation för att psykiatri ska anse det möjligt att inleda en traumabehandling. En särskild komplikation är att den som är i prostitution eller på annat sätt sexuellt exploaterad ofta samtidigt befinner sig i ett missbruk. För att det ska vara möjligt att hjälpa dessa individer att komma ur sin utsatthet behöver behandlingsformer som är anpassade för målgruppernas ofta komplexa problematik utvecklas. Det kan därvid vara av intresse att ta del av redan befintliga metoder som i dag inte tillämpas i Sverige eller som inte tillämpas inom den offentliga vården. Detta gäller både barn och vuxna.

Ett särskilt problem som beskrivits i kapitel 7 är att barn som utnyttjas i sexuell exploatering beskrivs ha ett beteendeproblem, trots att deras egentliga problem är att de utsätts för brott. I stället för att benämnas och bemötas på ett sätt som upplevs som skuldbeläggande och bestraffande behöver barnet skyddas från sina förövare och få stöd och vård för medicinska och psykiska problem. Synen på exploateringen som ett beteendeproblem leder också i vissa fall till vård enligt LVU i syfte att skydda barnet, ibland med inlåsning under former som leder till ytterligare traumatisering, som inte alltid skyddar från fortsatt utnyttjande och som inte innehåller adekvat vård och verksamt stöd. Att barn som är brottsoffer vårdas på särskilda ungdomshem utan att få adekvat hjälp kan sannolikt delvis förklaras av att det i dag saknas boendeformer, som är anpassade för barn i utredningens målgrupper och som kan ge traumamedveten omsorg. En utveckling av sådana boendeformer som också beaktar vikten av

och formerna för vårdnadshavares delaktighet i insatser till barnet är en nödvändig del för att kunna hjälpa barn och unga ur sin utsatthet.

Som angetts i kapitel 3 har FN:s CEDAW-kommitté konstaterat att det i Sverige saknas tillräckliga, specialiserade skyddade boenden för kvinnor och flickor som är utsatta för människohandel.³⁸ Kommittén har därför uppmanat Sverige att öka antalet skyddade boenden både i städer och på landsbygden för att leva upp till sina internationella åtaganden. Vi delar bedömningen att specialiserade boendeformer som är anpassade efter målgruppernas specifika behov är något som ytterligare behöver utvecklas och anser att detta också gäller för barn och vuxna utsatta för andra former av sexuell exploatering än människohandel.

För att möjliggöra utveckling av vård- och behandlingsformer samt socialtjänstinsatser, inklusive boendeformer, anpassade för målgruppernas komplexa behov bör regeringen avsätta särskilda medel för forskning som rör detta område. Utredningen har därför, före överlämnandet av detta betänkande, lämnat in förslag om angelägna forskningsområden till Regeringskansliet för att detta ska kunna tas om hand i ordinarie processer för avsättande av medel till forskning. Förslaget avser även medel för sådan forskning som bör knytas till tvärprofessionella arbetsmetoder för att ge skydd, stöd och vård samt till specialiserad lågröskelverksamhet, enligt avsnitt 10.3.4.³⁹

10.3.7 Vi föreslår inget samlat nationellt kunskapscentrum men en översyn och förstärkning av uppdragen till Uppsala universitet och Linköpings universitet samt utvecklad samverkan mellan alla inblandade aktörer

Förslag: Vi har funnit att det varken är lämpligt eller möjligt att bryta ut ansvaret för utredningens målgrupper från de bredare uppdrag som många olika aktörer har i dag. De nuvarande uppdragen till Uppsala universitet (NCK) om mäns våld mot kvinnor respektive Linköpings universitet (Barnafrid – nationellt centrum för kunskap om våld mot barn) om våld och andra övergrepp mot barn bör emellertid ses över så att de tydligt omfattar utredningens målgrupper. Uppdragen ska innefatta att bedriva och stödja tvär-

³⁸ CEDAW/C/SWE/CO/10, punkt 25(e).

³⁹ Diarienummer hos Regeringskansliet U2023/01467.

vetenskaplig, tvärprofessionell och verksamhetsnära forskning avseende prostitution, sexuell exploatering av barn samt människohandel för sexuella ändamål. När det gäller identifiering av forskningsbehov och spridning av kunskap ska de båda universiteten samverka inbördes, med Jämställdhetsmyndigheten och Socialstyrelsen, med övriga lärosäten, samt med aktörer från civilsamhället särskilt inriktade på utredningens målgrupper.

Behovet av utveckling när det gäller vård- och behandlingsformer samt socialtjänstinsatser, inklusive boendeformer, anpassade för utredningens målgrupper väcker frågan om behovet av ett samlat nationellt kunskapscentrum eller kompetenscentrum med uppdraget att ha ett övergripande ansvar för utveckling, forskning och utvärdering när det gäller prostitution, sexuell exploatering av barn samt människohandel för sexuella ändamål. Frågan om ett sådant centrum har väckts flera gånger tidigare i olika sammanhang. Redan 1977 års prostitutionsutredning föreslog att en ”nationell samordningsgrupp för prostitutionsfrågor” skulle inrättas.⁴⁰ Därefter har frågan om ett sektorsövergripande angreppssätt som involverar myndigheter, frivilligorganisationer och forskare väckts i en rad olika sammanhang, bland annat av 1993 års prostitutionsutredning, i Brås rapport *Köp av sexuella tjänster – en uppföljning av lagens tillämpning* (2022) och i Jämställdhetsmyndighetens delredovisning *Ett fortsatt stärkt arbete mot prostitution och människohandel 2022* (2023). År 2010 förordades i betänkandet Förbud mot köp av sexuell tjänst (SOU 2010:49) inrättandet av ett nationellt centrum under rubriken ”Ett nationellt centrum mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål”. En viktig uppgift för ett sådant centrum skulle enligt utredningen vara ”att kontinuerligt och systematiskt samla in och sammanställa kunskap om prostitutionens och människohandelns förekomst och förändring.” En annan viktig uppgift skulle vara ”att utifrån denna kunskap utveckla metoderna i det sociala arbetet och att skapa bestående strukturer för samverkan och kunskapsöverföring”.⁴¹

I dag har Jämställdhetsmyndigheten, Uppsala universitet (NCK) och Linköpings universitet (Barnafrid – nationellt centrum för kunskap om våld mot barn) alla tre uppdrag som innefattar uppgifter som enligt vad som ovan beskrivits bör ingå i ett nationellt kunskaps- eller

⁴⁰ Se till exempel de sakkunnigas och sekreterarnas rapport, Ds S 1980:9.

⁴¹ SOU 2010:49 s. 233.

kompetenscentrum med uppdraget att ha ett övergripande ansvar för utveckling, forskning och utvärdering när det gäller prostitution, sexuell exploatering av barn samt människohandel för sexuella ändamål. Samtidigt har alla tre bredare uppdrag som även omfattar andra frågor.

Jämställdhetsmyndigheten har ett brett uppdrag för frågor som rör jämställdhetspolitiken och ska enligt sin instruktion arbeta med uppföljning, analys, samordning, kunskap och stöd i syfte att nå de jämställdhetspolitiska målen och bidra till en strategisk, sammanhållen och hållbar styrning och ett effektivt genomförande av jämställdhetspolitiken. Myndigheten ska vidare följa och analysera utvecklingen mot de jämställdhetspolitiska målen, främja ett systematiskt, sammanhållet och effektivt genomförande av jämställdhetspolitiken på alla nivåer i samhället nationellt, regionalt och lokalt, samt inom sitt ansvarsområde samla och sprida kunskap baserad på forskning och beprövad erfarenhet och verka för en kunskapsbaserad praktik. Vidare har Jämställdhetsmyndigheten ett uppdrag att främja utvecklingen av förebyggande insatser när det gäller mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution och människohandel för alla ändamål samt våld i samkönade relationer, att synliggöra och motverka hedersrelaterat våld och förtryck med inriktning på nationell kunskapsutveckling och strategiska övergripande frågor samt att på nationell nivå samordna arbetet mot människohandel för alla ändamål, utveckla samverkan mellan myndigheter och andra aktörer, liksom med internationella aktörer och bistå myndigheterna med metodstöd och kompetensutveckling.⁴²

Uppsala universitets uppdrag innefattar att bedriva forskning med anknytning till den kliniska verksamheten inom området mäns våld mot kvinnor. I uppdraget ingår att kontinuerligt analysera behovet av ny forskning, samt att samverka med Akademiska sjukhuset i Uppsala i frågor som rör den kliniska verksamheten inom området. I detta ingår att stödja driften av en nationell stödtelefon.⁴³

Linköpings universitets uppdrag är att samla och sprida kunskap om våld och andra övergrepp mot barn. Grundläggande utgångspunkter för uppdraget är att inneha tvärprofessionell kompetens inom aktuella verksamhetsområden för att kunna analysera och målgruppsanpassa kunskapen och att bedriva verksamhetsnära och tvär-

⁴² 3 och 4 § förordningen (2017:937) med instruktion för Jämställdhetsmyndigheten.

⁴³ Regleringsbrev för budgetåret 2023 avseende Uppsala universitet, Regeringsbeslut den 22 december 2022 (U2022/03416, U2022/04004 (delvis), U2022/04015).

professionell forskning avseende våld och andra övergrepp mot barn, bland annat med inriktning på förekomsten av våld mot barn och förebyggande insatser. Syftet med uppdraget är att främja tvärprofessionell kunskapsutveckling kring våld och andra övergrepp mot barn, att stimulera och stödja samverkan över myndighetsgränser, samt att bidra till att främja nätverk och kunskapsutbyte mellan yrkesverksamma praktiker, forskare och idéburna organisationer inom det civila samhället.⁴⁴

Jämställdhetsmyndigheten har alltså när det gäller utredningens målgrupper ett uppdrag att främja utvecklingen av förebyggande insatser och att på nationell nivå samordna arbetet mot människohandel för alla ändamål samt bistå myndigheterna med metodstöd och kompetensutveckling. Myndigheten har vidare ett mera allmänt uppdrag att inom sitt ansvarsområde (jämställdhetspolitiken) samla och sprida kunskap baserad på forskning och beprövad erfarenhet samt verka för en kunskapsbaserad praktik. Uppsala universitet och Linköpings universitet har uppdrag inriktade på forskning om mäns våld mot kvinnor respektive våld och andra övergrepp mot barn, vilket omfattar även utredningens målgrupper.

För att få till stånd de konkreta exitprogram för vuxna och program för barn som är vårt huvuduppdrag bedömer vi att det framför allt är viktigt att utveckla vård- och behandlingsformer samt socialtjänstinsatser, inklusive boendeformer, som är särskilt anpassade för utredningens målgrupper. Samtidigt har emellertid, utifrån ett bredare perspektiv, de olika utvecklings-, utbildnings- och forskningsuppgifter som i dag åvilar Jämställdhetsmyndigheten, Uppsala universitet och Linköpings universitet också relevans för frågan hur stöd och hjälp till våra målgrupper bäst ska organiseras och utformas. Till detta kommer att även andra myndigheter, bland annat Socialstyrelsen, Brå, Folkhälsomyndigheten och SBU, har uppdrag som inkluderar utvecklings-, utvärderings- och forskningsfrågor med relevans för våra målgrupper. Det bedrivs också för våra målgrupper angelägen forskning även vid andra universitet och högskolor.

Vi anser mot den här bakgrunden att det varken är lämpligt eller möjligt att bryta ut ansvaret för utredningens målgrupper från de bredare uppdrag som Jämställdhetsmyndigheten, de två universiteten men även andra myndigheter och organisationer har i dag för att

⁴⁴ Uppdrag att samla och sprida kunskap om våld och andra övergrepp mot barn, Regeringsbeslut den 17 juni 2015 (S2012/275/FST).

samla allt ansvar hos ett enda kunskapscentrum. Vi bedömer också att det är viktigt att inte skilja ut utredningens målgrupper från övriga våldsutsatta som ingår i den nationella strategin mot mäns våld mot kvinnor. Som tidigare framhållits är det mycket vanligt att den som utnyttjas i prostitution också är eller har varit drabbad av andra former av våld. Det finns ett starkt samband och likheter mellan de olika våldstyperna som behöver uppmärksammas. Den särskilt komplexa problematik som många i våra målgrupper har behöver lyftas fram på ett tydligare sätt inom de välfungerande verksamheter som redan i dag har bredare uppdrag på kunskaps- och kompetensområdet när det gäller mäns våld mot kvinnor och våld mot barn. Samverkan mellan aktörer som har delvis överlappande uppdrag behöver också fortsätta att stärkas.

Uppdragen till Uppsala universitet och Linköpings universitet bör därför ses över så att det tydligt framgår att de omfattar utredningens målgrupper. Uppdragen ska innefatta att bedriva och stödja tvärvetenskaplig, tvärprofessionell och verksamhetsnära forskning avseende prostitution, sexuell exploatering av barn samt människohandel för sexuella ändamål. När det gäller identifiering av forskningsbehov och spridning av kunskap är det viktigt och bör tydligt framgå att samverkan ska ske med de övriga lärosäten som bedriver forskning inom området liksom med Jämställdhetsmyndigheten i egenskap av nationell samordnare för området människohandel för alla ändamål och med ett kunskapsuppdrag inom hela jämställdhetsområdet. Vidare bör samverkan ske med Socialstyrelsen i egenskap av kunskapsmyndighet för socialtjänst och hälso- och sjukvård. Samverkan bör även ske med de aktörer från civilsamhället som arbetar med utredningens målgrupper. En viktig uppgift blir att uppmuntra och stödja initiativ i olika delar av landet.

En tydligare utvecklad samverkan mellan Uppsala universitet, Linköpings universitet och Jämställdhetsmyndigheten bör leda till ett förbättrat informationsflöde i båda riktningarna mellan lokala verksamheter som arbetar med målgrupperna och forskningsvärlden, via länsstyrelsernas och Jämställdhetsmyndighetens strukturer för samordning. På samma sätt som när det gäller våra förslag om arbetet runt varje enskild individ, betonar vi alltså att det även på denna nivå i stället för ”stuprör” behövs ökad tvärprofessionell samverkan för att på bästa sätt tillgodose behoven av kunskap och kompetens gällande utredningens målgrupper. Även här är Social-

styrelsen, som kunskapsmyndighet för socialtjänst och hälso- och sjukvård, viktig i en sådan samverkan.

10.3.8 Kvinnofridslinjen och information riktad till utsatta bör utvecklas och stärkas

Förslag: Uppsala universitet ska ges i uppdrag att utveckla och stärka den nationella stödtelefonen för våldsutsatta, Kvinnofridslinjen, som drivs av NCK. I uppdraget ska ingå att undersöka möjligheterna att knyta en chattfunktion till linjen och att överväga hur man kan göra den mer välkänd och tillgänglig för utredningens vuxna målgrupper. Vidare bör det i uppdraget ingå att i samverkan med Jämställdhetsmyndigheten på lämplig plats samla och tydliggöra lättillgänglig information om hjälp och stöd riktad till vuxna i utredningens målgrupper.

Det finns flera nationella stödtelefoner som riktar sig till både våldsutsatta och våldsutövare. NCK har lång erfarenhet av att driva stödtelefoner och driver i dag Kvinnofridslinjen, Stödlinjen för män och Stödlinjen för transpersoner (de två senare som pilotverksamhet under 2023). Kvinnofridslinjen är en dygnet-runt-telefon som ger stöd till vuxna som utsatts för fysiskt, psykiskt eller sexuellt våld och får redan i dag en del samtal från personer utsatta för prostitution eller människohandel för sexuella ändamål (1 procent av de inringande 2020). Samtalet är kostnadsfritt och den som ringer kan vara anonym. Den som inte talar svenska kan inom cirka tio minuter få hjälp av tolk under samtalet. Linjen vänder sig till alla oavsett könstillhörighet, könsidentitet eller sexuell läggning. Även närstående till våldsutsatta kan ringa för att få råd och stöd. "Välj att sluta" är en telefonlinje som riktar sig till våldsutövare, främst personer över 18 år men även yngre är välkomna att ringa. Den drivs av Manscentrum Stockholm, numera på uppdrag av Socialstyrelsen men har utvecklats av Länsstyrelsen i Stockholm. "Preventell" är en hjälplinje som riktar sig till personer som vill ha hjälp med oönskad sexualitet och drivs av ANOVA på Karolinska Universitetssjukhuset. Jämställdhetsmyndigheten och CVE har nationella stödtelefoner som riktar sig till yrkesverksamma som behöver råd i sitt arbete.

Kvinnofridslinjen omfattar redan i dag alla målgrupper som ingår i mäns våld mot kvinnor, men vänder sig endast till personer över 18 år. Vuxna personer i utredningens målgrupper omfattas alltså redan av Kvinnofridslinjen, och vi anser att denna funktion bör vara kvar hos NCK och att det inte heller är nödvändigt att hos NCK skapa en separat stödlinje för utredningens målgrupper. Däremot behöver det tydligt framgå att Kvinnofridslinjen riktar sig även till vuxna som utnyttjas i prostitution och människohandel för sexuella ändamål. För att ytterligare öka tillgängligheten bör vidare möjligheterna att koppla en chattfunktion till linjen undersökas. Behovet av tydligare information samt ökad tillgänglighet gentemot utredningens målgrupper gäller även de båda stödlinjer som nu drivs som pilotverksamhet (stödlinjerna för män respektive transpersoner) om dessa stödlinjer permanentas.

I uppdraget till NCK bör vidare ingå att i samverkan med Jämställdhetsmyndigheten se över befintlig information som riktar sig till utsatta och på en lämplig och tydligt utpekad plats samla inkluderande och tillgänglighetsanpassad information om hjälp och stöd riktad till vuxna i utredningens målgrupper. Sådan information bör utformas så att den är tillgänglig även för den som inte förstår svenska eller har en funktionsnedsättning.

Eftersom Kvinnofridslinjen endast tar emot samtal från utsatta som är över 18 år, behövs en annan lösning för utsatta barns kontaktvägar till stöd. Vi återkommer till detta i nästa avsnitt.

10.3.9 Kontaktvägar till stöd för barn och unga utifrån deras åsikter och erfarenheter

Förslag: Barnombudsmannen ska ges i uppdrag att i samverkan med relevanta aktörer från civilsamhället inhämta barns och ungas erfarenheter och åsikter om hur vägar till stöd och hjälp bör utformas och utifrån resultatet av detta lämna förslag på utformning av lättillgänglig information och tydliga kontaktvägar till stöd och hjälp för barn och unga. I uppdraget bör även ingå att samråda med andra relevanta myndigheter.

När det gäller utsatta barn och unga är det särskilt viktigt med låga trösklar för en första stödkontakt där den som tar kontakt till en början kan vara anonym. Information och kontaktvägar måste vara utformade så att barn och unga själva kan hitta till och våga ta en första kontakt, samt fungera som en väg in varefter barnet eller den unga kan få hjälp vidare utifrån sina individuella behov. Enligt en studie från Stockholms universitet⁴⁵ är ideella verksamheters stöd med möjlighet till anonymitet viktigt för unga våldsutsatta. Många unga söker stöd ”här och nu”, ibland under pågående utsatthet, och behovet av att kunna söka anonymt stöd online är stort. God tillgänglighet lyfts fram som viktigt, något som offentliga verksamheter har svårt att tillgodose, varför de ideella verksamheter som erbjuder anonymt chattstöd kvällstid fyller en viktig funktion. Studien visar också att de ideella verksamheterna har svårt att hänvisa stödsökande vidare och att bryggan till offentligt stöd därför behöver stärkas. Erfarenheter från Bris stödtelefon är att barn inte alltid identifierar sig som vålds- eller brottsutsatta utan initialt söker kontakt för något annat problem och att våldsutsattheten kan komma fram senare.

Vi bedömer att det behöver finnas tydliga kontaktvägar och lätt-tillgänglig information som riktar sig särskilt till barn och unga med erfarenhet av sexuell exploatering. Sådan information bör utformas så att den är tillgänglig även för den som inte förstår svenska eller har en funktionsnedsättning. Det behöver också framgå att den som söker stöd kommer att mötas av någon som har särskild kunskap om och förstår utsattheten. Som framgår av kapitel 7, kan det vara särskilt svårt för barn att berätta om denna typ av utsatthet och för att inte skrämja bort någon bör det finnas möjlighet för den som vänder sig till exempelvis en stödlinje, chattfunktion eller annan kontaktväg för barn och unga att vara anonym. Eftersom möjligheten till anonymitet har framhållits som en särskild svårighet vid tidigare överväganden om stödlinjer för barn⁴⁶, bedömer vi att behovet av anonymitet talar för att en kontaktväg i form av exempelvis en stödlinje eller chattfunktion för barn i utredningens målgrupper lämpligast bör drivas av en organisation inom civilsamhället.

⁴⁵ Korkmaz, S. & Överlien, C. (2023). *Våld i ungas nära relationer & det ideella stödet*, Stockholms universitet, Institutionen för socialt arbete (2023:1).

⁴⁶ Nationellt centrum för kvinnofrid, Uppsala universitet (2020), *Redovisning av regeringsuppdraget "Uppdrag att stärka och utveckla den nationella stödtelefonen för våldsutsatta m.m"*. (A2019/01272/JÅM), Dnr NCK 2019/28.

I utredningens möten med yrkesverksamma inom både offentlig och ideell verksamhet har behovet av stödlinje och chattfunktion betonats som viktigt för att barn och unga ska få lättillgängligt stöd. Vi har under utredningstiden dock inte inhämtat synpunkter direkt från barn och unga i fråga om vilka kontaktvägar till stöd som de själva efterfrågar. Barnombudsmannen bör därför få i uppdrag att inhämta barns och ungas åsikter och erfarenheter och utifrån resultatet ta fram förslag på utformning av lättillgänglig information och tydliga kontaktvägar som kan utgöra stöd och hjälp för barn och unga. Inom ramen för uppdraget bör barn och unga tillfrågas om vilka olika typer av stöd som målgruppen själva önskar och hur det bör utformas. Uppdraget bör utföras i samverkan med civilsamhället, där det finns flera organisationer med erfarenhet av att arbeta med frågor om sexuella övergrepp och sexuell exploatering av barn och unga. Flera av dessa driver redan i dag stödverksamheter riktade till barn och unga.

Det är som redan framhållits viktigt med hög tillgänglighet och breda ingångar till kontakt för barn som utsätts för våld. Även om vi gör bedömningen att det behövs särskilt stöd för de barn som ingår i våra målgrupper delar vi den bedömning som gjorts i betänkandet *En uppväxt fri från våld* (SOU 2022:70), att det är viktigt att säkerställa tillgång till stöd via den nationella stödlinjen för barn som drivs av Bris och som har öppet dygnet runt. Vidare har samma utredning föreslagit att Brottsoffermyndigheten ska få i uppdrag att säkerställa tillgången till informationsmaterial avsett och anpassat för barn om våld, dess skadeverkningar och vilken hjälp som finns att få. Om ett sådant uppdrag ges är det viktigt att även våld i form av sexuell exploatering inkluderas och att ett samråd sker mellan Brottsoffermyndigheten och Barnombudsmannen gällande dessa uppdrag.

10.3.10 Metoder för uppsökande verksamhet behöver utvecklas

Förslag: Polismyndigheten ska ges i uppdrag att i samverkan med Socialstyrelsen och i samråd med andra relevanta aktörer implementera den metod och det metodstöd för en mer traumamedveten brottsförebyggande uppsökande verksamhet särskilt anpassad för barn, som är under utveckling hos Polismyndigheten. Dessutom ska Jämställdhetsmyndigheten ges ett uppdrag att, i

Samverkan med Socialstyrelsen, Linköpings universitet (Barnafrid) och Uppsala universitet (NCK), kartlägga, utvärdera och vidareutveckla arbetssätt för socialt uppsökande arbete på internet gällande både barn och vuxna.

För att hitta de barn som utnyttjas genom olika former av sexuell exploatering är uppsökande arbete, som beskrivits i avsnitt 10.1.4, nödvändigt, som ett komplement till information och kontaktvägar där barnen själva kan söka hjälp. Eftersom barn sällan självmant berättar för någon om sin utsatthet krävs det aktiv spaning och uppsökande verksamhet för att upptäcka de barn som utnyttjas. Detta behöver ske i nära samverkan mellan polisen och socialtjänsten. Ett aktivt arbete för att identifiera barn som utnyttjas eller riskerar att utnyttjas krävs både enligt barnkonventionen och för att Sverige ska anses leva upp till sina internationella åtaganden. Ett sådant identifierande och förebyggande arbete behöver därför utvecklas i hela landet.

Polismyndigheten ska ges i uppdrag att i samverkan med Socialstyrelsen och efter samråd med andra relevanta aktörer, bland annat civilsamhällesorganisationer som arbetar uppsökande mot utredningens målgrupper, utveckla, sprida och implementera den metod och det metodstöd som myndigheten inom sitt brottsförebyggande uppdrag tagit fram för uppsökande verksamhet. Metoden är särskilt anpassad för barn och minimerar risken för att barnet utsätts för ytterligare trauman.

Även i övrigt behöver det sociala uppsökande arbetet på internet riktat till utredningens samtliga målgrupper utvecklas. Som nämnts under avsnitt 10.1.4 är det sociala uppsökande arbetet av central betydelse för att förmedla information om hjälp och stöd samt för att bygga upp relationer och förtroende som gör att den som är utsatt kan övervinna de hinder som ofta finns mot att berätta om utsatthet och söka och ta emot hjälp. Befintliga arbetssätt för det sociala uppsökande arbetet på internet, som i dag är den huvudsakliga arenan för sexköp, behöver därför kartläggas, utvärderas och vidareutvecklas gällande både vuxna och barn. Jämställdhetsmyndigheten bör få ett sådant uppdrag att utföras i samverkan med, Socialstyrelsen, Linköpings universitet (Barnafrid) och Uppsala universitet (NCK). Uppdraget bör utföras i samråd med relevanta civilsamhällesorganisationer och med utgångspunkt i de åsikter barn och unga själva har om hur vägar till stöd och hjälp bäst kan utformas (se föregående avsnitt).

10.3.11 Rutiner för att fråga om våld samt bedömningsmetoder behöver utvecklas

Förslag: Socialstyrelsen ska ges i uppdrag att i samverkan med Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU) kartlägga och se över existerande rutiner för att fråga om våld och frågeformulär utformade för att upptäcka våldsutsatthet samt att undersöka om dessa kan kompletteras med frågor som avser våra målgrupper. I uppdraget ska också ingå att undersöka behovet av att ta fram eller komplettera nuvarande metoder för att bedöma risker och skyddsbehov när det gäller våra målgrupper. När det gäller barn bör uppdraget kunna kopplas till uppdraget att ta fram ett nationellt hälsoprogram för barn och unga.

Förutom tydliggörandet av målgruppernas våldsutsatthet och egenkap av brottsoffer och det stöd för rättstillämpningen som Socialstyrelsen ska ansvara för, behövs rutiner och metoder för hur socialtjänsten och hälso- och sjukvården ska kunna fullgöra ansvaret för identifiering och göra korrekta bedömningar av risker och skyddsbehov. Ett sätt att upptäcka våldsutsatthet är att i olika sammanhang ställa frågor. Det finns frågeformulär och bedömningsmetoder som används inom socialtjänst och hälso- och sjukvård och som innehåller frågor om våldsutsatthet, exempelvis FREDA och ADAD. Frågor om våldsutsatthet inkluderar emellertid sällan frågor om sexuell exploatering.

På samma sätt som när det gäller andra former av våldsutsatthet behöver relevanta verksamheter inom framför allt socialtjänsten och hälso- och sjukvården, förutom frågor på indikation, rutinmässigt ställa frågor om erfarenheter av prostitution och annan sexuell exploatering. Att ställa sådana frågor rutinmässigt kan upplevas som lättare och fånga upp fler utsatta, än att ställa frågor om våld på indikation. Rutinmässiga frågor om erfarenhet av prostitution och sexuell exploatering bör därför införas som en del av frågor om våld.

Vi ser när det gäller barn ett stort behov av att utveckla både frågeformulär för rutinmässiga frågor och metoder för att bedöma risker och skyddsbehov. I dag saknas nationella standardiserade frågeformulär för upptäckt av barn som är utsatta för sexuell exploatering. Ett omfattande utvecklingsarbete pågår dock vid Kunskapscentrum

för sexuell hälsa i Västra Götalandsregionen.⁴⁷ Metoden och frågeformuläret SEXIT har utvärderats och spridits till kommuner och regioner runt om i landet, men arbetet drivs på regional nivå och motsvarande kunskapsstöd saknas nationellt. Jämställdhetsmyndigheten och andra yrkesverksamma som vi talat med har påtalat att det saknas riskbedömningsinstrument kopplade till prostitution och människohandel när det gäller unga. Jämställdhetsmyndigheten har föreslagit att ett särskilt uppdrag skulle kunna riktas till lämplig myndighet för att utveckla ett sådant riskbedömningsinstrument.⁴⁸

Socialstyrelsen bör därför ges ett uppdrag att, i samverkan med SBU, kartlägga och se över existerande rutiner för att fråga om våld och frågeformulär avsedda att upptäcka våldsutsatthet samt undersöka om de kan kompletteras med frågor som avser våra målgrupper. I uppdraget ska också ingå att undersöka behovet av att ta fram eller komplettera nuvarande metoder för att bedöma risker och skyddsbehov när det gäller våra målgrupper. När det gäller barn bör uppdraget kunna kopplas till det pågående uppdraget till bland annat Socialstyrelsen och SBU att ta fram ett nationellt hälsoprogram för barn och unga.⁴⁹

Vårt förslag i denna del ligger i linje med förslaget i betänkandet *En uppväxt fri från våld* (SOU 2022:70) att ge Socialstyrelsen i uppdrag att följa upp i vilken utsträckning frågor om våld ställs inom vård och omsorg och i vilken utsträckning insatser ges i syfte att motverka våld och våldets negativa konsekvenser om sådant avslöjas, samt att undersöka och bedöma behovet av att förtydliga och/eller utöka befintliga rekommendationer. Där föreslås också att SBU ges i uppdrag att i samverkan med Socialstyrelsen kartlägga behov och utbud av metoder och arbetssätt för att screena för våld inom barnhälsovården och elevhälsan, samt bedöma metodernas lämplighet/användbarhet. Ett ytterligare förslag är att Skolverket ska få i uppdrag att utreda och lämna förslag på hur en satsning för att höja barns kunskaper om våld kan genomföras i förskolan och i samtliga skolformer samt

⁴⁷ <https://www.mynewsdesk.com/se/hogskolanvast/news/unga-som-aer-sexuellt-risktagande-eller-utsatta-i-fokus-i-nytt-projekt-469397>.

⁴⁸ Jämställdhetsmyndigheten (2023). *Ett fortsatt stärkt arbete mot prostitution och människohandel 2022* (2023:3), s. 49.

⁴⁹ Uppdrag till Socialstyrelsen, Folkhälsomyndigheten, Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd, Specialpedagogiska skolmyndigheten, Statens beredning för medicinsk och social utvärdering och Statens skolverk att ta fram ett nationellt hälsoprogram för barn och unga till och med 20 års ålder. Regeringsbeslut den 10 augusti 2023 (S2021/04102 (delvis), S2021/06171, S2021/06815 (delvis), S2022/01303, S2023/02379 (delvis)).

att se över relevanta styrdokument om hur arbetet för upptäckt av våld ska bedrivas inom ramen för skolans övergripande elevhälsoarbete. Uppdraget till Skolverket föreslås kunna kopplas till förslaget om att utveckla ett nationellt hälsoprogram för barn och unga. Vi anser att dessa förslag är relevanta och viktiga och att de bör innefatta även barn i våra målgrupper på ett tydligt sätt.

Det finns även ett pågående uppdrag där Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, Jämställdhetsmyndigheten, Migrationsverket och Socialstyrelsen gemensamt ska verka för förbättrad upptäckt av våld (se avsnitt 4.8.1). I detta uppdrag ingår prostitution och människohandel för sexuella ändamål. De fem myndigheterna ska utveckla samverkan när det gäller rutiner och metoder inom Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan och Migrationsverket för att upptäcka våldsutsatthet och våldsutövande. Också detta är ett uppdrag som kan bidra till att upptäcka våldsutsatthet, bland annat när det gäller våra målgrupper.

11 Avslutande överväganden avseende offer för människohandel för sexuella ändamål och rättsliga hinder mot att lämna prostitution

I detta kapitel presenterar vi de avslutande bedömningar och överväganden som avser den tredje delen av utredningens uppdrag och som inte redan har redovisats i kapitel 8–10.

Utöver uppdraget att utforma program, har vi också haft i uppdrag att bedöma, *dels* hur Sverige lever upp till internationella åtaganden om identifiering, skydd, stöd och återvändande för offer för människohandel och vid behov föreslå åtgärder för att utveckla arbetet, *dels* om det finns rättsliga hinder för personer att lämna prostitution och i så fall föreslå åtgärder för att komma till rätta med dessa, samt lämna nödvändiga författningsförslag, med hänsyn till pågående lagstiftningsarbeten på området. I denna del har också ingått att beakta resultaten av Brås uppdrag att följa upp tillämpningen av sexköpsbrottet, där det ingick att göra en fördjupad analys av vad det skulle innebära att den som säljer sex ses som målsägande.

11.1 **Bedömningen av hur Sverige lever upp till internationella åtaganden om identifiering, skydd, stöd och återvändande för offer för människohandel för sexuella ändamål**

Vår bedömning i denna del har redovisats i kapitel 8, tillsammans med bedömningen av internationella åtaganden gentemot utredningens samtliga målgrupper. Som har konstaterats där finns det brister i fråga

om identifiering, skydd, stöd och återvändande som i stora delar är gemensamma med de brister som gäller för utredningens målgrupper i stort, även om det för människohandelsoffer finns en särskilt uppbyggd struktur för identifiering, skydd, stöd och återvändande.

Vi bedömer att de förslag vi har lämnat i kapitel 10 om bland annat förtydligande av socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens ansvar för alla utredningens målgrupper genom ändring i SoL och uppdrag till Socialstyrelsen, Jämställdhetsmyndigheten och länsstyrelserna att i samråd och samverkan med flera andra aktörer verka för genomförandet av de föreslagna programmen och utveckling av specialiserad lågtröskelverksamhet, kommer att leda till att människohandelsoffer för sexuella ändamål, både svenska och utländska, i högre grad kommer att identifieras och erbjudas skydd, stöd samt i de fall det är aktuellt hjälp med återvändande och återintegrering i hemlandet. Vi bedömer också att förslaget att införa möjlighet till ett tidsbegränsat uppehållstillstånd som inte är kopplat till en förundersökning utan till en individuell plan för att lämna sexuell exploatering, prostitution eller människohandel för sexuella ändamål kommer att avsevärt minska risken för att människohandelsoffer för sexuella ändamål avvisas utan att först ha identifierats och erbjudits skydd, stöd, vård och hjälp med återvändande och återintegrering i hemlandet. Det ger socialtjänsten en självständig möjlighet att tillgodose rättigheterna enligt våra internationella åtaganden även för de offer för människohandel för sexuella ändamål som inte ingår i en förundersökning eller rättegång. Det bör också möjliggöra en bättre koordination av de insatser som behövs för att förbereda och genomföra ett tryggt återvändande.¹ Även den föreslagna rätten till ersättning av statliga medel för genomförande av individuella planer för att lämna människohandel för sexuella ändamål kommer att öka förutsättningarna för offer för människohandel att få det skydd och stöd och den vård och hjälp med eventuellt återvändande och återintegrering som de har rätt till. Detta eftersom enskilda kommuners ekonomiska möjligheter inte kommer att avgöra möjligheten att erbjuda denna hjälp till den som behöver det.

De förslag som har lämnats i kapitel 10 om utveckling av specialiserad lågtröskelverksamhet, samt lättillgänglig information och

¹ Se bland annat den kritik avseende bristande koordination vid återvändande som framförts av Plattformen Civila Sverige mot människohandel i årsrapporten för Nationella stödprogrammet 2022. Plattformen Civila Sverige mot Människohandel (2023). *Nationella Stödprogrammet Årsrapport 2022*.

kontaktvägar till stöd kommer också att göra det enklare även för den som är offer för människohandel för sexuella ändamål att själv hitta till stöd och söka hjälp.

Förslagen om utveckling av uppsökande verksamhet, rutiner för att fråga om våld och utsatthet, bedömningsmetoder, samt förstärkning av forskning och utveckling kommer också att vara till gagn även för människohandelsoffer genom att metoder, arbetssätt, vård- och behandlingsformer samt specialiserade boendeformer utvecklas för att bättre kunna möta de ofta komplexa behov och svårigheter som utredningens målgrupper har.

11.2 Bedömningen av om det finns rättsliga hinder för personer att lämna prostitution och åtgärder för att i så fall komma till rätta med dessa

Utifrån det kunskapsläge vi har beskrivit i kapitel 6, samt vad som har kommit fram i kartläggningen i kapitel 7, kan vi konstatera att tre viktiga hinder mot att lämna prostitution är 1) att inte bemötas som en person som är utsatt för brott och få det skydd och det stöd som behövs för att kunna lämna situationen av utnyttjande, 2) att avvisas från Sverige utan att det klarlagts om det föreligger rätt till skydd, stöd, vård och hjälp med återvändande samt återintegrering, 3) att inte få ekonomiskt stöd som möjliggör för den som är utnyttjad att sluta sälja sin kropp.

En särskild fråga som hänger samman med bristen på ekonomiskt stöd, är omständigheten att ekonomisk ersättning som mottagits av en person som befinner sig i prostitution enligt ett antal domar har bedömts grunda skattskyldighet, trots att de uppkommit genom att personen utsatts för brott. Detta har visat sig kunna leda till skatteskulder som i praktiken kan omöjliggöra för den som är utnyttjad att lämna prostitutionen.

11.2.1 Målsägandestatus

I vårt uppdrag anges att vi i denna tredje del ska beakta resultaten från Brottsförebyggande rådets (Brå) uppdrag att följa upp tillämpningen av sexköpsbrott (Brå 2022:3) där det ingick att göra en för-

djupad analys av vad det skulle innebära att den som säljer sex ses som målsägande.

Brå konstaterade i rapporten att den person som utnyttjas vid ett sexköpsbrott sällan får status som målsägande i en rättsprocess rörande sexköpsbrottet. Om sexköpsbrottet i stället alltid skulle ses som ett brott riktat mot person skulle detta enligt Brå ge den som utnyttjats vid sexköpsbrottet vissa formella rättigheter under rättsprocessen, bland annat rätt till målsägandebitråde och rätt till skadestånd. Polisarbetet mot sexköpsbrott skulle dock enligt Brå kanske behöva förändras och den administrativa bördan skulle sannolikt öka för rättsväsendet, med ökade utgifter för målsägandebiträden. När det gäller stöd från socialtjänsten bedömde Brå att införandet av målsägandestatus skulle kunna ge den som utnyttjats vid ett sexköpsbrott bättre möjligheter till stöd enligt 5 kap. 11 § SoL.

Vårt uppdrag handlar inte om den straffrättsliga eller skadeståndsrättsliga aspekten av sexköpsbrott, utan om skydd, stöd och vård för de personer som utnyttjas i prostitution, sexuell exploatering av barn och människohandel för sexuella ändamål, samt möjligheterna för dem att kunna ta sig ur sin utsatta situation. Som vi har redogjort för i kapitel 10, i anslutning till förslaget om ändring i 5 kap. 11 § SoL, är målsägandebegreppet inte synonymt med brottsofferbegreppet. Den som utnyttjas i prostitution är per definition utsatt för ett brott och därmed ett brottsoffer. Av de skäl som vi har redogjort för i kapitel 10 finns det också grund för att generellt sett se, inte bara människohandelsoffer och sexuellt exploaterade barn utan även vuxna personer som utnyttjas i prostitution som våldsutsatta och därmed som brottsoffer. Detta oavsett om de skulle ha status som målsägande eller inte i en brottmålsprocess gällande sexköp eller koppleri. För att förtydliga socialtjänstens ansvar för samtliga i utredningens målgrupper har vi därför föreslagit att det ska framgå av 5 kap. 11 § SoL att samtliga i utredningens målgrupper är att betrakta som utsatta för brott och att socialnämnden därmed har ett särskilt ansvar för deras behov av stöd för att kunna förändra sin situation. Vi bedömer att detta förtydligande tillsammans med stöd för tillämpningen från Socialstyrelsen kommer att förbättra målgruppernas situation i de avseenden som uppdraget gäller. Frågan om eventuell målsägandestatus i brottmålsprocessen saknar därför betydelse för vårt uppdrag och vi berör den inte närmare.

11.2.2 Avisning

Som framgår av kapitel 3 åligger det Sverige att identifiera våldsutsatta flickor och kvinnor samt offer för människohandel för alla ändamål, samt att erbjuda dem skydd, stöd, vård och hjälp med eventuellt återvändande samt återintegrering i hemlandet. Det kan här anmärkas att även om de aktuella rättsliga instrumenten talar om flickor och kvinnor så måste enligt rättsstatens grundläggande principer samma åliggande vid behov anses gälla oavsett den våldsutsattas könsidentitet.

Som har beskrivits i kapitel 8 kan Sverige inte anses leva upp till sina internationella åtaganden i detta avseende om personer i prostitution eller utsatta för sexuell exploatering avvisas från Sverige utan att först identifieras och erbjudas stöd. Att bli avvisad utan att ha fått stöd och hjälp innebär ofta att den som avvisas inte har något annat försörjningsalternativ vid återvändande till hemlandet, eller till något annat EU-land enligt Dublin-förordningen, och därför på nytt hamnar i utnyttjande. Tillämpningen av bestämmelsen i 8 kap. 3 § utlänningslagen om avvisning med hänvisning till att personen ”inte kan antas försörja sig på ett ärligt sätt under vistelsen i Sverige” (prostitution anges i äldre förarbetsuttalanden, från tiden långt innan sexköp kriminaliserades, vara ett oärligt försörjningssätt) kan därför sägas utgöra ett rättsligt hinder mot att lämna prostitution.

Det ingår dock inte i vårt uppdrag att se över reglerna i utlänningslagen om avvisning. Vi konstaterar dock att bestämmelsen i 8 kap. 3 § utlänningslagen behöver ses över eftersom den i dag tillämpas på ett sätt som står i strid med Sveriges internationella åtaganden.

11.2.3 Ekonomiskt bistånd

Som vi har nämnt tidigare är möjligheten till en alternativ försörjning ofta av avgörande betydelse för att den som är utnyttjad i prostitution ska kunna förändra sin situation. Ekonomiskt bistånd enligt SoL beviljas utifrån en individuell behovsbedömning. Som vi har nämnt i kapitel 10 finns det inget lagligt hinder mot att ekonomiskt bistånd vid en sådan individuell behovsbedömning beviljas den som har inkomster från prostitution den närmaste tiden före ansökan, om det behövs för att personen ska kunna lämna situationen av ut-

nyttjande. Det är enligt vår bedömning framför allt okunskap om och bristande förståelse för den komplexa situation den som är utnyttjad i prostitution befinner sig i som gör att ekonomiskt bistånd trots det ofta inte beviljas. Att ekonomiskt bistånd i dag ofta inte beviljas den som behöver det för att kunna lämna prostitution är ett hinder, men kan inte sägas utgöra ett rättsligt hinder, eftersom det snarare handlar om okunskap vid tillämpningen av SoL.

Det ingår inte i vårt uppdrag att lämna förslag om regelverket för ekonomiskt bistånd. Vi bedömer dock att förslagen i föregående kapitel om ändring i 5 kap. 11 § SoL för att förtydliga att utredningens målgrupper är offer för brott och att de kan behöva hjälp för att kunna förändra sin situation, tillsammans med stöd för tillämpningen från Socialstyrelsen kommer att leda till att den enskildes hela situation regelmässigt beaktas vid biståndsbedömningar som sker inom ramen för de program vi har föreslagit. När det gäller personer som inte är svenska medborgare och som inte kan eller vill stanna i Sverige, kommer möjligheten till tidsbegränsat uppehållstillstånd, kopplat till en individuell plan för att lämna sexuell exploatering, prostitution eller människohandel för sexuella ändamål, även att ge ökade möjligheter att förbereda återvändande och återintegrering på ett sätt som ger den enskilde bättre förutsättningar att hitta annan försörjning i hemlandet och därmed lämna situationen av utnyttjande.

11.2.4 Beskattning av inkomster från prostitution

Förslag: En utredning bör tillsättas för att se över frågan om beskattning av ersättning från prostitution.

En fråga som hänger samman med vikten av ekonomiskt stöd för att kunna lämna prostitution är det faktum att ersättning, som den som är utnyttjad i prostitution mottagit, av Skatteverket och enligt domstolspraxis betraktas som en beskattningsbar inkomst som den som är utnyttjad ska redovisa i sin deklaration. På senare tid har frågan om det är rimligt att beskatta inkomster från prostitution, när sexköp numera är kriminaliserat och prostitution ses som en del av

mäns våld mot kvinnor, uppmärksammats av bland annat organisationen Talita och av vissa politiker.²

Det fall som Talita lyfte fram under sommaren 2023 gällde en utnyttjad kvinna som med hjälp av Talitas rehabiliteringsprogram hade lyckats lämna prostitution. Hon fick i samband med det besked från Skatteverket om att hon var skyldig att betala 60 000 kronor i skatt. Bakgrunden till detta var att polisen många år tidigare hade hittat kontanter i hennes lägenhet och upplyst Skatteverket om detta. Enligt Talitas uppgifter dömdes kvinnan för skattebrott, trots att det var känt att pengarna kom från prostitution. Kvinnan fick därefter rådet att starta ett företag, vilket hon gjorde. Hon betalade skatt och moms på inkomsterna från prostitution under tio år. Hennes revisor gav henne rådet att skjuta upp en del av skatten genom en periodiseringsfond, vilket hon gjorde. Skatteskulden om 60 000 kronor avsåg den uppskjutna skatten som hon blev skyldig att betala när företaget avvecklades i samband med att hon fick hjälp att lämna prostitution.

Som vi har nämnt i avsnitt 4.1 ses alltså inkomster från prostitution, även efter det där beskrivna skiftet i synen på prostitution och kriminaliseringen av sexköp, som en skattepliktig inkomst som ska deklarerar och beskattas. Skatteskulder som därmed kan uppkomma utgör ytterligare ett hinder för den som är utnyttjad att ta sig ur sin utsatta situation.

Som har angetts flera gånger tidigare i framställningen, innefattar utnyttjande i prostitution regelmässigt tvång och olika former av våld. Prostitutionen i sig påverkar också ofta framför allt den psykiska hälsan hos den som utnyttjas. Till detta kommer att den som utnyttjas ofta har varit utsatt för våld eller övergrepp tidigare i livet, ofta som barn. Bland annat insikten om detta ledde fram till att sexköp kriminaliserades 1999. Prostitution ses också numera som en form av mäns våld mot kvinnor. Skatteverket, liksom många andra myndigheter, arbetar för att motverka mäns våld mot kvinnor, vilket framgår bland annat av inriktningen för Skatteverkets arbete med jämställdhetsintegrering 2022–2025.³ Mot den bakgrunden är det inte rimligt att staten genom beskattning tar del av den betalning som en förövare lämnar till den som utnyttjas vid ett sexköpsbrott. Hur den

² Senast i en motion till Riksdagen, (motion 2023/24:2692).

³ Skatteverket (2021). *Inriktning för Skatteverkets arbete med jämställdhetsintegrering 2022–2025*. 2021-08-30, dnr 8-1160451.

nuvarande skattelagstiftningen lämpligen bör ändras för att undvika att staten på detta sätt tjänar pengar på prostitution, är en fråga som inte kan hanteras inom ramen för vår utredning. Vi anser dock att frågan bör utredas vidare.

11.3 Avslutande synpunkter

Sammanfattningsvis bedömer vi alltså att de förslag vi har lämnat i kapitel 10 åtgärdar de konstaterade bristerna i hur Sverige lever upp till internationella åtaganden mot människohandelsoffer för sexuella ändamål och även adresserar de hinder mot att lämna prostitution som består i avsaknad av målsägandestatus, risk för avvisning och avsaknad av ekonomiskt stöd. Förutom förslaget att låta utreda frågan om beskattning av inkomster från prostitution, lämnar vi därför i denna del inte några ytterligare förslag än de som har angetts i kapitel 10.

12 Ikraftträdande och övergångsbestämmelser

12.1 Ikraftträdande

Förslag: De föreslagna lagändringarna ska träda i kraft den 1 januari 2025.

Det är angeläget att de föreslagna lagändringarna kan träda i kraft så snart som möjligt. Med hänsyn till den tid som krävs för remissförfarande, fortsatt beredning inom Regeringskansliet och riksdagsbehandling, bedömer vi att ikraftträdande inte är möjligt under 2024. Vi föreslår därför att de föreslagna lagändringarna ska träda i kraft den 1 januari 2025.

12.2 Övergångsbestämmelser

Vi bedömer att det inte är nödvändigt med några övergångsbestämmelser till de lagändringar vi har föreslagit.

13 Konsekvenser av utredningens förslag

Bestämmelser om vilka konsekvenser av en utrednings förslag som ska redovisas finns i 14–15 a §§ kommittéförordningen (1998:1474). Kostnadsmässiga och andra konsekvenser med anledning av de föreslagna lagändringarna ska anges på ett sätt som motsvarar kraven i 6 och 7 §§ förordningen (2007:1244) om konsekvensutredning vid regelgivning.

I våra direktiv anges att ekonomiska och andra konsekvenser för de aktörer som bedöms relevanta för att erbjuda skydd, stöd och vård, inklusive kommuner och regioner ska anges och att konsekvenser ska beskrivas för de myndigheter som berörs av förslagen. När det gäller konsekvenser för jämställdhet ska enligt direktiven särskilt konsekvenser för genomförandet av delmålen om jämställd hälsa och att mäns våld mot kvinnor ska upphöra beskrivas. När förslag berör individer ska vidare genomgående konsekvenserna för barn, hbtqi-personer och personer med funktionsnedsättning, skadligt bruk eller beroende och andra särskilda svårigheter beskrivas.

I detta kapitel redogör vi för våra bedömningar av förslagets konsekvenser enligt de ovan nämnda bestämmelserna och anvisningarna i våra direktiv. I de fall bedömningar som rör konsekvenser redan har gjorts i tidigare kapitel nämner vi det. Vi redogör först för alternativa lösningar och vilka effekter det får om inga lagändringar görs. Därefter beskriver vi konsekvenserna för utredningens målgrupper, ekonomiska konsekvenser för olika berörda aktörer när det gäller olika delar av förslagen och föreslår finansiering. Efter det behandlas konsekvenser för den kommunala självstyrelsen, jämställdheten och brottsligheten. Avslutningsvis redovisas samhällsekonomiska konsekvenser.

13.1 Alternativa lösningar i förhållande till föreslagna lagändringar

Enligt 6 § förordningen om konsekvensutredning vid regelgivning ska en konsekvensutredning bland annat innehålla en beskrivning av problemet och vad man vill uppnå, alternativa lösningar samt effekterna av att en reglering inte kommer till stånd.

Skälen till att utredningen tillsattes var att regeringen bedömde *dels* att skydd, stöd och vård för vuxna som vill lämna prostitution eller som är utsatta för människohandel för sexuella ändamål behöver utvecklas och nå fler enskilda i hela landet, *dels* att skydd, stöd, rehabilitering och vård för barn som är utsatta för sexuell exploatering eller människohandel för sexuella ändamål behöver utvecklas och nå fler barn i hela landet. Utredningens uppdrag är att föreslå ett exitprogram för vuxna och ett program för barn, samt åtgärder för att komma till rätta med eventuella brister i förhållande till Sveriges internationella åtaganden gentemot offer för människohandel för sexuella ändamål eller eventuella rättsliga hinder mot att lämna prostitution.

I kapitel 8 och 9 har vi beskrivit de problem som våra förslag behöver lösa. Av våra överväganden i kapitel 10 framgår vidare varför vi bedömer att de föreslagna ändringarna i 5 kap. 11 § SoL och 5 kap. 15 § utlänningslagen är nödvändiga för att komma till rätta med de konstaterade bristerna. Överväganden beträffande ändringen i utlänningslagen finns i avsnitt 10.2.3 och beträffande ändringen i socialtjänstlagen i avsnitt 10.3.1.

Utan de lagändringar vi har föreslagit bedömer vi att nuvarande brister när det gäller skydd, stöd, rehabilitering, och vård till utredningens målgrupper skulle kvarstå. Detta får anses oacceptabelt med hänsyn till de skyldigheter Sverige har genom bland annat barnkonventionen och dess fakultativa protokoll om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi, Istanbulkonventionen samt de övriga internationella instrument avseende människohandel och brottsoffer som redogjorts för i kapitel 3. Vi bedömer vidare att de regleringar vi föreslår, tillsammans med stöd för tillämpningen från Socialstyrelsen och de övriga åtgärder vi har föreslagit, kommer att leda till avsevärda förbättringar på de områden där vi har konstaterat att det finns brister. Med hänsyn till att kommuner och regioner utifrån sina lokala förutsättningar själva behöver kunna styra den närmare utformningen av arbetssätt och strukturer för att genomföra de program vi

har föreslagit och vägar in till dessa, har vi bedömt att ytterligare lagregleringar inte är nödvändiga och inte heller lämpliga.

Vi anser att den reglering vi har föreslagit överensstämmer med de skyldigheter som följer av Sveriges anslutning till EU. Vi bedömer vidare att förslagen till lagändringar inte har några konsekvenser för företag.

13.2 Konsekvenser för utredningens målgrupper

Vi har redan delvis beskrivit förväntade konsekvenser av våra förslag för utredningens målgrupper i kapitel 10 och 11. Här sammanfattas de konsekvenser vi bedömer att förslagen kommer att leda till för olika delar av målgrupperna.

13.2.1 Konsekvenser för barn

Bedömning: Förslagen förväntas leda till att barn som riskerar att utnyttjas i sexuell exploatering eller som redan är utsatta snabbare och oftare än i dag identifieras, att ett pågående utnyttjande avbryts snabbare och att fler barn än i dag får tillgång till individuellt anpassade och mer verksamma insatser för skydd, stöd och behandling. Dessa stärkta insatser för skydd, stöd och behandling förväntas även leda till en ökad jämlikhet såväl mellan grupper av barn som över landet, och bidra till att andra rättigheter som barn har i enlighet med barnkonventionen förverkligas i högre utsträckning än i dag. Att stärka skyddet för barn som utsätts för olika former av våld förväntas också leda till förbättrade framtidsmöjligheter för barn och unga som utsätts eller riskerar att utsättas.

Våra förslag syftar bland annat till att det uppsökande arbetet mot barn i utredningens målgrupper ska förbättras och utökas och att yrkesverksamma som kommer i kontakt med barn rutinmässigt ska ställa frågor om denna typ av våldsutsatthet. Vi bedömer att detta kommer att bidra till att fler utnyttjade barn upptäcks än som fallet i dag och att de upptäcks i ett tidigare skede än i dag. Genom förbättrad och lättillgänglig information anpassad för barn och tyd-

liga kontaktvägar särskilt riktade till barn i målgrupperna, samt specialiserad lågröskelverksamhet riktad även till barn i målgrupperna kommer det också att bli lättare för ett utsatt barn att själv kunna söka och få hjälp.

Utveckling av metoder för den uppsökande verksamheten bör leda till ett mer barnvänligt och traumamedvetet arbetssätt, vilket minskar risken för att barn som utnyttjats bemöts på ett sätt som skapar nya trauman och motverkar möjligheten att ta emot hjälp och stöd.

Tydliggörandet av att barn i målgruppen är brottsoffer och har rätt till skydd, stöd, rehabilitering och vård bör även det leda till att barn som upptäcks eller själva söker hjälp bemöts på ett sätt som inte ytterligare traumatiserar dem utan underlättar för dem att ta emot hjälp. Att sexuellt exploaterade barns egenskap av brottsoffer förtydligas bör vidare leda till att de får insatser som utgår från att de är just offer för brott i stället för att bli placerade på låsta institutioner utan tillgång till det skydd och stöd och den vård och rehabilitering de har rätt till. Detta är tyvärr något som förekommer i dag.

Att skapa program av det slag vi föreslår, med individuellt anpassade intensiva insatser med hjälp av en tvärprofessionell grupp och en samordnare och/eller en särskild stödperson som följer barnet genom hela processen ökar också förutsättningarna för att varje individ ska kunna få verk samma insatser utifrån sina särskilda behov och förutsättningar. Detta kommer att minska risken för att verksam hjälp uteblir eller att barnet hamnar mellan stolarna på grund av glapp i vårdkedjan. En utveckling av vård- och behandlingsformer anpassade för målgruppens komplexa behov ökar vidare förutsättningarna för att barn snabbt ska kunna hjälpas ur sexuell exploatering utan att traumatiseras ytterligare.

Förslagen kommer sammantaget därmed att leda till minskat personligt lidande för det enskilda barnet och bättre förutsättningar för barnet att kunna ta sig ur sin utsatthet och få en trygg och ordnad situation med goda förutsättningar framåt i livet.

13.2.2 Konsekvenser för vuxna

Bedömning: Förslagen förväntas leda till att vuxna som behöver hjälp för att kunna lämna prostitution eller människohandel för sexuella ändamål oftare än i dag får sådan hjälp, samt att de får det

skydd och stöd och den vård de har rätt till samt, när det är aktuellt, ett tryggt återvändande och återintegrering som innebär att de inte på nytt hamnar i en situation av utnyttjande.

Genom våra förslag om lättillgänglig information, stödlinje, stödchatt och lågröskelverksamhet, kommer vuxna som utnyttjas i prostitution och människohandel för sexuella ändamål att lättare kunna söka och få hjälp för att komma ur sin utsatthet. Förslagen förväntas också leda till att fler utnyttjade identifieras genom rutinmässiga frågor och ett ökat uppsökande arbete. Genom tillgång till stöd i specialiserad lågröskelverksamhet och till samordnat stöd genom förslagen om tvärprofessionella grupper och individuella planer bedömer vi att utnyttjade vuxna, på samma sätt som beskrivits när det gäller barn, kommer få ökad och snabbare tillgång till verksamt stöd och nödvändig vård för att kunna ta sig ur sin utsatthet. Detta kommer även för vuxna personer att leda till ett minskat personligt lidande och bättre förutsättningar att kunna skapa sig en ny socialt och ekonomiskt hållbar situation utan fortsatt utnyttjande.

För den som inte är svensk medborgare och som inte vill eller kan stanna i Sverige kommer också möjligheterna att på ett varaktigt sätt ta sig ur en situation av utnyttjande öka genom möjligheten att få ett tidsbegränsat uppehållstillstånd kopplat till en exitplan. Därigenom kommer återvändande och återintegrering att kunna förberedas på ett bättre sätt än som i dag ofta är fallet.

13.2.3 Konsekvenser för hbtqi-personer, personer med funktionsnedsättning, skadligt bruk eller beroende eller med andra svårigheter

Bedömning: Förslagen förväntas leda till att även utnyttjade personer i särskilt sårbara grupper, som i dag i högre grad än andra är utsatta för utnyttjande i sexuell exploatering, prostitution och människohandel för sexuella ändamål, snabbare och i större utsträckning än i dag kommer att upptäckas och få det skydd och stöd samt den vård de behöver och har rätt till.

Som vi har beskrivit i kapitel 5 löper vissa grupper en högre risk än andra att bli utnyttjade i sexuell exploatering, prostitution eller män-

niskohandel för sexuella ändamål. Bland annat är personer som identifierar sig som hbtqi, personer med funktionsnedsättning och personer med skadligt bruk eller beroende oftare utsatta för sådan exploatering än andra grupper i samhället. De löper också risk att inte ses som brottsoffer när de söker stöd eller vård för till exempel sexuellt våld. Detta är något som bland annat GREVIO, som övervakar Istanbulkonventionen, har uppmärksammat och uttryckt oro över när det gäller våldsutsatta kvinnor som befinner sig i missbruk och/eller prostitution. För dessa särskilt sårbara och utsatta grupper är våra förslag därför extra betydelsefulla.

På samma sätt som gäller för barn är det för dessa grupper extra viktigt att få till stånd individuellt anpassade insatser utifrån deras behov och förutsättningar. Insatserna måste vara samordnade för att kunna möta varje individs ofta komplexa behov. Vi bedömer att ett genomförande av våra förslag kommer att leda till att utnyttjade personer i dessa grupper snabbare upptäcks och att de i större utsträckning än i dag kan få tillgång till ett samordnat och verksamt stöd anpassat efter deras individuella behov. Utveckling av anpassade insatser, samt av vård- och behandlingsformer ökar möjligheten till ett effektivt skydd och stöd samt till effektiv vård. Detta i stället för att, som i dag inte sällan förekommer, bollas runt mellan verksamheter och stödformer eller helt bli utan vård på grund av att deras problematik bedöms vara alltför komplex.

13.3 Ekonomiska konsekvenser

Nedan beskrivs de ekonomiska konsekvenser vi bedömer att våra förslag kommer att få. Vissa av våra förslag berör även andra aktörer än de som nämns nedan. Andra myndigheter än de nedan nämnda som berörs av förslagen bedöms inte få ökade kostnader i större utsträckning än som ryms inom deras ordinarie anslag. Hur olika kostnader kan finansieras beskriver vi avslutningsvis i avsnitt 13.3.11.

13.3.1 Konsekvenser av ändringen i socialtjänstlagen

Bedömning: Den föreslagna ändringen i socialtjänstlagen utgör endast ett förtydligande av det ansvar kommunerna redan i dag har och bör därmed inte i sig medföra några ökade kostnader för kommunerna.

Förtydligandet av kommunernas ansvar bör leda till en ökad identifiering av utnyttjade barn och vuxna vilket också bör föranleda fler anmälningar om brott. Antalet ärenden hos polis, åklagarmyndighet och allmänna domstolar kan därför förväntas öka, men inte mera än att ökningen ryms inom dessa myndigheters befintliga anslag.

Som vi har angett i avsnitt 10.3.1, innebär ändringen i 5 kap. 11 § SoL inte något nytt åtagande för kommunerna utan är ett tydliggörande av det ansvar som kommunerna redan har för att ge hjälp och stöd till den som behöver det. Ändringen i sig medför därmed inte någon kostnadsökning för kommunerna. Däremot bör ändringen medföra att kommunerna på ett bättre sätt än i dag lever upp till detta ansvar. Lagändringen bör föranleda vissa insatser i form av information, utbildning och liknande, framför allt av socialtjänstens personal. Det ligger emellertid i socialtjänstens allmänna uppdrag att hålla sig uppdaterad om ny lagstiftning inom sitt område. Socialstyrelsen som kunskapsmyndighet för socialtjänsten kan bistå med sådant stöd. Behovet av utbildningsinsatser bör därför inte föranleda några märkbart ökade kostnader för kommunerna.

En ökad medvetenhet hos kommunerna om ansvaret för målgrupperna och deras behov av hjälp och stöd kan dock förväntas leda till att kommunerna kommer att upptäcka fler sexuellt exploaterade barn och vuxna än tidigare. Detta kan leda till fler anmälningar om brott och därmed en ökning av antalet ärenden om sexköpsbrott, koppleri och människohandelsbrott hos polis, åklagare och allmänna domstolar. Vi bedömer dock att denna ökning inte kommer att vara av större omfattning än att den ryms inom dessa myndigheters befintliga anslag.

13.3.2 Samverkan i specialiserade lågtröskelverksamheter och tvärprofessionell samordning av insatser

Bedömning: Förslaget om samverkan mellan socialtjänst och hälso- och sjukvård i specialiserad lågtröskelverksamhet riktad helt eller delvis till utredningens målgrupper bedöms efter visst utvecklingsarbete inte medföra några extra kostnader för kommuner eller regioner.

Förslaget att socialtjänsten och de övriga aktörer som är aktuella i varje enskilt fall ska samarbeta i en tvärprofessionell grupp runt varje individ och att en särskilt utsedd person ska följa individen genom exitprocessen, bedöms kräva visst utvecklingsarbete. Utformningen och genomförandet av individuella program enligt vårt förslag förutsätter också för att bli framgångsrikt ett tillräckligt antal motiverade och välutbildade medarbetare hos kommuner och regioner liksom hos övriga berörda aktörer.

Utvecklingsmedel behöver tillföras kommuner och regioner för att specialiserad lågtröskelverksamhet och samarbetsformer i tvärprofessionella grupper ska kunna etableras i hela landet. Utvecklingsarbetet kan behöva kunna pågå under en övergångsperiod om fem år och kostnaden kan uppskattas till 100 miljoner kronor per år.

Den utveckling av specialiserad lågtröskelverksamhet som vi föreslår är avsedd att effektivare än i dag kunna ge det stöd och den vård som kommuner och regioner redan i dag är skyldiga att ge till den som behöver det. Det är alltså inte fråga om något nytt åtagande, utan innebär en utveckling av arbetsformer. Vi bedömer att specialiserad lågtröskelverksamhet utformad i samverkan mellan kommuner och regioner kommer att vara kostnadsbesparande på sikt. När verksamheten väl är etablerad bör den årliga driftskostnaden rymmas inom kommunernas och regionernas ordinarie verksamhet.

För de kommuner och regioner som inte redan erbjuder specialiserad lågtröskelverksamhet till utredningens målgrupper, kommer det att kosta att bygga upp sådan. För kommuner och regioner som redan har någon typ av sådan verksamhet behöver samverkan mellan socialtjänst och hälso- och sjukvård ytterligare utvecklas, särskilt när det gäller möjligheten att erbjuda anpassad behandling av komplex PTSD (traumabehandling). Vi har därför föreslagit att kommuner och

regioner ska tillföras utvecklingsmedel för att sådan verksamhet ska kunna etableras och utvecklas, utifrån lokala förutsättningar.

Vi har vidare föreslagit att barn och vuxna i utredningens målgrupper av socialtjänsten ska erbjudas ett individuellt utformat program respektive exitprogram, genom att en individuell plan upprättas, efter samråd i en för individen särskilt sammansatt tvärprofessionell grupp samt att en särskilt utsedd person ska följa den enskilde genom exitprocessen.

Förslaget innebär inte att någon ny arbetsuppgift åläggs socialtjänsten, hälso- och sjukvården eller de övriga aktörer som kan behöva ingå i en sådan tvärprofessionell grupp, utan syftar till att möjliggöra ett effektivt operativt samarbete mellan flera aktörer, framför allt socialtjänst och hälso- och sjukvård. Utgångspunkten är att arbetet runt en enskild person ska samordnas bättre. Att tillämpa ett sådant arbetssätt bör därför på sikt inte innebära någon ökad kostnad för kommuner, regioner eller andra relevanta aktörer. Tvärtom bör det, på samma sätt som för specialiserad lågtröskelverksamhet, medföra att den enskilde kan få mera effektiva och verksamma insatser, vilket i förlängningen bör vara kostnadsbesparande för samtliga berörda aktörer. Däremot kommer utvecklingen av en struktur för det tvärprofessionella arbetet som är lämplig utifrån lokala förutsättningar att medföra en viss ökning av kostnaderna för kommuner och regioner. Vi har därför föreslagit att kommuner och regioner ska få tillgång till utvecklingsmedel för att kunna organisera arbetet i tvärprofessionella grupper på ett sätt som passar de lokala och regionala förutsättningarna. Utvecklingen av lämpliga samverkansformer bör dock även kunna ingå som en del i arbetet med att införa ett personcentrerat arbetssätt i den omställning till Nära vård som nu pågår inom kommuner och regioner.¹

Vi bedömer att utvecklingsmedel för att kunna etablera specialiserad lågtröskelverksamhet och ett tvärprofessionellt arbetssätt behöver tillföras kommuner och regioner under en övergångsperiod om fem år. Som vi har angett i avsnitt 10.3.4 ska dessa utvecklingsmedel också kunna användas för att knyta verksamhetsnära forskning till de specialiserade lågtröskelverksamheterna för utvärdering av effekter av organisation och tillämpade metoder. Vi bedömer att utveck-

¹ Se till exempel SKR (2023). *Nästa steg i omställningen till Nära vård. Årsberättelse 2022 och 2023.*

lingsmedel bör tillföras kommuner och regioner under en femårsperiod med 100 miljoner kronor årligen.

13.3.3 Utveckling av vård- och behandlingsformer inom hälso- och sjukvård samt socialtjänstinsatser

Bedömning: Regeringen bör avsätta minst 15 miljoner kronor årligen under den tid som den kommande forskningspropositionen gäller för att stärka forskning om och utveckling av vård- och behandlingsformer inom hälso- och sjukvård samt socialtjänstinsatser, inklusive boendeformer, som är särskilt anpassade för den komplexa problematik som utredningens målgrupper ofta har. Forskningen bör ha särskilt fokus på praktisknära forskning samt implementeringsforskning.

Som vi har beskrivit i avsnitt 10.3.6, behöver vård- och behandlingsformer samt socialtjänstinsatser, inklusive boendeformer, anpassade för målgruppernas ofta komplexa problematik utvecklas. Forskning behöver också knytas till utvecklingen av sådana arbetssätt och specialiserade lågröskelverksamheter vi nu föreslår för genomförande av program och vägar in till dessa. För att möjliggöra detta behöver medel avsättas med uppskattningsvis minst 15 miljoner kronor per år, med särskild inriktning på att stärka forskningen på detta område. Forskningen bör ha särskilt fokus på praktisknära forskning och implementeringsforskning.

Utredningen har, före överlämnandet av detta betänkande, lämnat in ett förslag till Regeringskansliet om att regeringen bör avsätta särskilda medel för att möjliggöra forskning på dessa områden, för att förslaget ska kunna tas om hand i ordinarie processer för avsättande av medel till forskning (se avsnitt 10.3.6).

13.3.4 Konsekvenser av ändringen i utlänningslagen och kostnaden för stöd vid uppehållstillstånd kopplat till en exitplan

Bedömning: Förslaget att socialnämnden ska kunna ansöka om tidsbegränsat uppehållstillstånd för att en individuell plan för att lämna sexuell exploatering, prostitution eller människohandel för sexuella ändamål ska kunna upprättas och genomföras, kan förväntas leda till en ökning av antalet ansökningar till Migrationsverket och att fler sådana tillstånd beviljas. Detta kommer att innebära en kostnadsökning för Migrationsverket. Antalet tillkommande ärenden kan dock inte antas bli större än att ökningen ryms inom befintliga anslag.

Förslaget kan antas leda till behov av en ökning av anslaget till Jämställdhetsmyndigheten för finansieringen av Återvändandeprogrammet. Vi bedömer att det inledningsvis kan vara rimligt att öka anslaget med 4 miljoner kronor årligen.

Förslaget förväntas inte leda till några ökade kostnader för kommunerna.

Socialnämnden föreslås få en möjlighet att ansöka om tidsbegränsat uppehållstillstånd för den som inte är svensk medborgare om det behövs för att en individuell plan för att lämna sexuell exploatering, prostitution eller människohandel för sexuella ändamål ska kunna genomföras. Förslaget är avsett att leda till att fler personer än i dag ska få skydd, stöd och vård av socialtjänst och hälso- och sjukvård och att den som inte kan eller vill stanna i Sverige ska få ett bättre förberett återvändande och återintegrering.

Det är svårt att bedöma hur många nya ansökningar om tidsbegränsade uppehållstillstånd förslaget kan leda till. Enligt uppgift från Migrationsverket gjordes från och med den 1 augusti 2022, då socialnämnden fick möjlighet att ansöka om betänketid, till och med den 22 augusti 2023 tretton av totalt tjugo ansökningar om betänketid av socialnämnder. Som framgår av kapitel 5 är det mycket svårt att uppskatta hur många personer som utnyttjas i sexuell exploatering, prostitution och människohandel för sexuella ändamål i Sverige och hur många av dessa som inte är svenska medborgare. Viss ledning kan sökas i antalet förmodade människohandelsoffer som varje år rapporteras om från olika aktörer. Antalet förmodade offer

för människohandel för sexuella ändamål som identifieras varje år av regionkoordinatorerna, Migrationsverket och Polismyndigheten är lågt och rör sig i storleksordningen 100–200 personer. Även Nationella Stödprogrammet rapporterar liknande siffror per år. Det är oklart i vilken utsträckning de rapporterade siffrorna från olika aktörer avser samma individer. Mörkertalet bedöms dock vara stort. Även om betydligt fler utnyttjade personer än i dag skulle upptäckas och erbjudas hjälp och stöd, kommer inte alla dessa att vara beredda att ta emot hjälp för att lämna situationen av exploatering genom en individuell plan och för detta behöva få ett tidsbegränsat uppehållstillstånd på ansökan av socialnämnden. Detta talar för att det för de flesta kommuner förmodligen kommer att röra sig om endast ett fåtal ansökningar om tidsbegränsat uppehållstillstånd per år. Arbetet för kommuner att ansöka om tidsbegränsade uppehållstillstånd kan därmed inte förväntas leda till någon kostnadsökning.

Förslaget kan förväntas leda till en viss ökning av antalet ärenden hos Migrationsverket. Av nyss beskrivna skäl bör antalet ärenden inte heller för Migrationsverket, i relation till det totala antalet ärenden, bli särskilt stort och ärendena bör inte heller föranleda någon omfattande eller tidsödande prövning, utan bör kunna hanteras relativt snabbt. Dessa nya ärenden bör därför inte föranleda någon sådan ökad arbetsbörda för Migrationsverket att kostnaderna inte rymms inom Migrationsverkets befintliga anslag.

Kommuners och regioners kostnader för bistånd och hälso- och sjukvård till personer som fått ett tidsbegränsat uppehållstillstånd enligt 5 kap. 15 § utlänningslagen ersätts av Migrationsverket enligt förordningen (2017:193) om statlig ersättning för asylsökande m.fl. Kostnaderna för stöd till de personer som kommer i fråga för dessa tidsbegränsade uppehållstillstånd kommer därför inte att slutligt belasta kommunerna och regionerna. Som nyss nämnts torde det inte bli fråga om något större antal uppehållstillstånd per år. Migrationsverket har enligt regleringsbrevet för 2023 ett ramanslag om 8 miljarder kronor för ersättningar till asylsökande, kommuner och regioner, som får användas bland annat till ersättningar till kommuner och regioner enligt förordningen (2017:193) om statlig ersättning för asylsökande m.fl.² Enligt uppgift från Migrationsverket har hittills under 2023 (till och med september) totalt beviljats motsvarande 1,5 miljoner

² Regeringsbeslut 2022-12-21 (Ju2022/03643 (delvis), Ju2022/00472, Ju2022/00732 m.fl.) *Regleringsbrev för budgetåret 2023 avseende Migrationsverket* anslag 1:2, s. 9–10.

kronor till åtta kommuner för totalt 16 personer med anledning av tidsbegränsade uppehållstillstånd enligt 5 kap. 15 § utlänningslagen. Även om det skulle bli fråga om en större ökning av antalet tidsbegränsade uppehållstillstånd med anledning av den nya möjligheten till sådant kopplat till en individuell exitplan, bör kostnaderna inte bli större än att de ryms inom befintliga anslag. De kostnader som hänger samman med återvändande och återintegrering i hemlandet eller ett annat EU-land kommer att bekostas av Återvändandeprogrammet. Jämställdhetsmyndigheten finansierar det programmet med för närvarande cirka 4 miljoner kronor per år. Ökade möjligheter till stöd för återvändande och återintegrering genom tidsbegränsade uppehållstillstånd kopplade till en exitplan kan komma att leda till ökade kostnader för Återvändandeprogrammet. Anslaget till Jämställdhetsmyndigheten för finansiering av programmet kan därför behöva ökas. Vi bedömer att en rimlig ökning inledningsvis är 4 miljoner kronor årligen.

För civilsamhällesorganisationer som tar emot personer i utredningens målgrupper för skydd och stöd, kan förslaget om tidsbegränsat uppehållstillstånd kopplat till en exitplan förväntas leda till att kommuner som kan begära ersättning från staten för sina kostnader i flera fall än i dag kommer att kunna ersätta dem för placeringar av personer som behöver skydd och stöd. Även om våra förslag genomförs kommer dock sannolikt det Nationella Stödprogrammet, som drivs av Plattformen Civila Sverige mot människohandel, också fortsättningsvis att utgöra ett viktigt komplement till det skydd och stöd och den vård som erbjuds av kommuner och regioner. Ett ökat ansvarstagande från det offentliga sida för utredningens målgrupper, bör dock leda till att det Nationella Stödprogrammets resurser bättre än i dag kan räcka till för att erbjuda nödvändigt stöd till de personer som vänder sig till stödprogrammet för hjälp.

Socialnämndernas nu föreslagna möjlighet att ansöka om tidsbegränsade uppehållstillstånd kopplade till individuella exitplaner kommer till en början att kräva insatser i form av information, utbildning och nya rutiner, för socialtjänstens personal och kommunala politiker. Det ingår emellertid i socialtjänstens allmänna uppdrag att hålla sig uppdaterad om ny lagstiftning inom sitt område. Jämställdhetsmyndigheten och Socialstyrelsen som kunskapsmyndighet för socialtjänsten kommer emellertid att bistå med kompe-

tensstöd. Behovet av dessa utbildningsinsatser bör därför inte förändra ökade kostnader för kommunerna.

13.3.5 Kostnader för genomförande av individuella planer i program som inte är kopplade till tidsbegränsade uppehållstillstånd

Bedömning: Förslagen kan förväntas innebära en ökad kostnad för kommunerna när de verkligen ska ge det stöd och den hjälp till behovande som de redan i dag är skyldiga att göra. För att säkerställa att utredningens målgrupper får det skydd och stöd samt den vård och rehabilitering som de har rätt till, föreslår vi att staten ska ersätta kommunerna för kostnaderna för genomförande av individuella planer. Genomförandet av individuella planer kommer därmed att innebära en ökad kostnad för staten. Inledningsvis bör 75 miljoner kronor per år avsättas för detta.

Som vi har angett i avsnitt 10.2.4 kan den som vill lämna sexuell exploatering, prostitution eller människohandel för sexuella ändamål behöva omfattande och långvariga insatser. För att ge alla i utredningens målgrupper möjlighet till en fungerande exitprocess på lika villkor har vi föreslagit en möjlighet för kommunerna att kunna ansöka om statliga medel för att täcka kostnaderna för genomförande av exitprogram eller program för barn.

Det är svårt att uppskatta hur stora kostnaderna för genomförandet av individuella program kan bli per år. För personer som beviljas tidsbegränsat uppehållstillstånd enligt 5 kap. 15 § utlänningslagen ersätter staten redan i dag, genom Migrationsverket, de kostnader som uppkommer för kommuner och regioner för skydd, stöd och vård till dessa personer (se föregående avsnitt).

Som framgår av kapitel 5, och som vi också berört under föregående avsnitt, är det svårt att uppskatta omfattningen av sexuell exploatering, prostitution och människohandel i Sverige och mörkertalet förmodas vara stort. En stor andel av de som utnyttjas bedöms vara personer som vistas tillfälligt i Sverige. Undersökningar bland svenska barn och vuxna visar dock att ett inte obetydligt antal har tagit emot ersättning för sex vid något tillfälle. Utifrån de undersökningar som har redovisats i kapitel 5 skulle antalet utnyttjade personer i ålders-

gruppen 15–29 år kunna uppgå till så många som cirka 40 000 personer, med utgångspunkt i redovisade procentsatser och SCB:s uppgifter om antalet personer i olika åldersgrupper under 2022.

Dessa undersökningar talar alltså för att det i den svenska befolkningen finns ett relativt stort antal barn och unga vuxna som vid något tillfälle har tagit emot ersättning för sex. Till detta kommer, som angetts i kapitel 5, att befolkningsundersökningar inte alltid når särskilt utsatta grupper i samhället, där utnyttjande kan vara ännu vanligare och allvarigare. Även om samtliga personer med erfarenhet av att ta emot ersättning för sex skulle upptäckas och erbjudas hjälp är det dock sannolikt att många av dem inte skulle anse sig vara i behov av hjälp för att ta sig ur en situation av utnyttjande. Det är vidare sannolikt att det för många skulle vara tillräckligt med sådan hjälp som kan ges vid en specialiserad lågtröskelmottagning. Vi bedömer därför att det endast kommer att vara en mindre del av alla personer med erfarenhet av att ta emot ersättning för sex som kommer att vara i behov av sådana mera omfattande insatser som de föreslagna programmen är avsedda att erbjuda. De individuella planerna kan vidare i flera fall antas komma att innehålla sådana insatser som kommunerna själva förfogar över.

Det är mot denna bakgrund mycket svårt att uppskatta hur många personer som kan bli aktuella för individuella planer varje år och kostnaden för varje sådan plan. Vi bedömer att det kan vara rimligt att anta att ett hundratal personer varje år kan komma att vilja ha och behöva hjälp genom en individuell plan i ett exitprogram eller ett program för barn. Liksom när det gäller personer som behöver hjälp att lämna organiserad brottslighet, kan kostnaden för de mest kostsamma individuella planerna för personer i utredningens målgrupper antas komma att uppgå till cirka 1–1,5 miljoner kronor per individ och år.³ Detta innebär att statens kostnad för individuella program skulle kunna uppgå till cirka 100 miljoner kronor per år. Även om de nu redovisade uppskattningarna av antal program och kostnaderna för dem är mycket osäkra, är det rimligt att inledningsvis avsätta medel för ersättning till kommunerna motsvarande i vart fall det belopp som i dag avsätts till ersättning i individärenden i avhopparverksamheten, vilket för 2023 var 72,5 miljoner kronor. Vi anser där-

³ Se Justitiedepartementet (Ju2021:D), *Slutredovisning av utredarens uppdrag att biträda Justitiedepartementet och myndigheterna i att förstärka och utveckla arbetet med stöd till avhoppare i landet*, s. 49.

för att 75 miljoner kronor bör avsättas årligen för ersättning till kommunerna för genomförande av individuella planer.

För civilsamhällsorganisationer som tar emot personer i utredningens målgrupper för skydd, stöd och vård, kan förslaget att kommuner ska ersättas av staten för genomförande av individuella planer förväntas leda till att kommuner i högre grad än i dag kommer att ersätta organisationerna för placeringar hos dem av personer i utredningens målgrupper.

13.3.6 Uppdragen till Socialstyrelsen

Bedömning: Socialstyrelsen bör för de föreslagna uppdragen i avsnitt 10.2.4, 10.3.2–10.3.4, 10.3.10 och 10.3.11 tillföras medel om sammanlagt cirka 6 miljoner kronor i anslutning till att uppdragen ges. Uppgiften att förvalta programmet för barn bedöms efter en uppstartsperiod inte utgöra någon extra kostnad utan bör rymmas inom myndighetens anslag.

Vi föreslår att Socialstyrelsen ska ges uppdrag när det gäller stöd för tillämpningen (avsnitt 10.3.2), att tillsammans med Jämställdhetsmyndigheten och länsstyrelserna verka för genomförande av förslagen om program och utveckling av specialiserad lågröskelverksamhet samt förvalta programmet för barn (avsnitt 10.3.3), fördela utvecklingsmedel och besluta om ersättning i individärenden (avsnitt 10.2.4 och 10.3.4), samverka med Polismyndigheten i implementering av polisens metod för uppsökande verksamhet anpassad för barn och samverka med andra vid kartläggning, utvärdering och vidareutveckling av arbetssätt för socialt uppsökande arbete på internet (avsnitt 10.3.10) samt att kartlägga och se över rutiner för att fråga om våld samt undersöka behovet av metoder för att bedöma risker och skyddsbehov (avsnitt 10.3.11).

Uppdragen kommer att kräva ett tillskott av medel i anslutning till att uppdragen ges. Som vi har noterat i kapitel 4 och 10 har dock Socialstyrelsen pågående uppdrag (A2022/01028, A2022/00842, S2023/00970 (delvis)) som delvis överlappar de nu föreslagna uppdragen och som dessa bör kunna samordnas med eller bygga vidare på. Uppskattningsvis kan den sammanlagda kostnaden för att utföra

de nu föreslagna uppdragen komma att uppgå till cirka 6 miljoner kronor.

13.3.7 Uppdragen till Jämställdhetsmyndigheten och länsstyrelserna

Bedömning: Jämställdhetsmyndigheten bör för de föreslagna uppdragen att, i samverkan med andra, kartlägga, utvärdera och vidareutveckla socialt uppsökande arbete på internet, samt att tillsammans med andra verka för att individuella program ska erbjudas och specialiserade lågröskelverksamheter utvecklas tillföras medel med totalt cirka 4 miljoner kronor i anslutning till att uppdragen ges.

Vårt förslag om att Jämställdhetsmyndigheten och länsstyrelserna ska ges i uppdrag att verka för inrättandet av särskilda regionkoordinatorer för barn, medför att finansieringen av regionkoordinatorerna behöver stärkas, genom en ökning med 10 miljoner kronor per år.

Uppdraget till länsstyrelserna att tillsammans med andra verka för att individuella program ska erbjudas samt specialiserade lågröskelverksamheter utvecklas bör kunna utföras inom ramen för deras ordinarie samordnande uppdrag på området mäns våld mot kvinnor och därför rymmas inom ordinarie anslag.

De föreslagna uppdragen till Jämställdhetsmyndigheten att, i samverkan med andra, kartlägga, utvärdera och vidareutveckla, socialt uppsökande arbete på internet samt att tillsammans med andra verka för att individuella program ska erbjudas och specialiserade lågröskelverksamheter utvecklas, bör leda till en viss kostnadsökning för myndigheten (avsnitt 10.3.3 och 10.3.10). Vi bedömer att Jämställdhetsmyndigheten bör tillföras sammanlagt 4 miljoner kronor för dessa båda uppdrag i samband med att uppdragen ges.

Vi föreslår vidare att Jämställdhetsmyndigheten och länsstyrelserna ska ges i uppdrag att verka för att det i varje polisregion ska finnas en särskild regionkoordinator med specifikt uppdrag att stötta i ärenden som rör barn och unga (avsnitt 10.3.5). Regionkoordinatorfunktionen finansieras i dag med cirka 10 miljoner kronor årligen genom medel från Jämställdhetsmyndigheten och länsstyrelserna. Vi bedömer att denna finansiering bör fördubblas för att

säkerställa att särskilda barnkoordinatorer kan inrättas och att regionkoordinatorerna även i övrigt kan fortsätta att utföra sitt oerhört betydelsefulla arbete med att utgöra regional spetskompetens och ge stöd i det operativa lokala arbetet.

Länsstyrelsernas uppdrag att tillsammans med andra verka för att program kan erbjudas och specialiserad lågröskelverksamhet utvecklas (avsnitt 10.3.3) bör kunna utföras inom ramen för deras ordinarie samordnande funktion inom området mäns våld mot kvinnor och därför inte föranleda någon extra kostnad för dem.

13.3.8 Uppdragen till Uppsala och Linköpings universitet

Bedömning: Förslagen om förstärkta uppdrag till Uppsala universitet (NCK) och Linköpings universitet (Barnafrid), bör föranleda en ökning av deras anslag, med cirka 2 miljoner kronor per år och universitet.

Det föreslagna uppdraget om stärkning av Kvinnofridslinjen medför att Uppsala universitet bör tillföras medel med cirka 2 miljoner kronor när uppdraget ges.

För förslaget att de båda universiteterna ska samverka i uppdraget att kartlägga, utvärdera och vidareutveckla arbetssätt för socialt uppsökande arbete på internet bör de tilldelas 500 000 kronor vardera.

Vi bedömer att förslagen om översyn och stärkta uppdrag till de båda universiteterna när det gäller utredningens målgrupper (avsnitt 10.3.7) kommer att medföra en viss kostnadsökning för dem, uppskattningsvis 2 miljoner kronor per år och universitet. Deras grundanslag bör därför öka med motsvarande belopp.

Medel behöver även tillföras Uppsala universitet för att genomföra det föreslagna uppdraget när det gäller att stärka Kvinnofridslinjen och eventuellt de båda stömlinjer som drivs som pilotverksamhet (avsnitt 10.3.8). Vi bedömer att uppdraget kan förväntas kräva ett tillskott om 2 miljoner kronor till Uppsala universitet när uppdraget ges.

Vidare bör 500 000 kronor vardera tilldelas de båda universiteterna för samverkan i uppdraget att kartlägga, utvärdera och vidareutveckla

arbetssätt för socialt uppsökande arbete på internet gällande både barn och vuxna (avsnitt 10.3.10).

13.3.9 Uppdraget till Barnombudsmannen

Bedömning: Förslaget att Barnombudsmannen (BO) ska ges i uppdrag att i samverkan med andra inhämta barns och ungas erfarenheter och åsikter samt lämna förslag på utformning av information och kontaktvägar bedöms föranleda en kostnad om cirka 1 miljon kronor.

Vårt förslag i detta avseende har redovisats i avsnitt 10.3.9. Uppdraget kan förväntas leda till en kostnad för BO om cirka 1 miljon kronor som behöver tillföras BO när uppdraget ges.

13.3.10 Uppdraget till Polismyndigheten

Bedömning: För uppdraget till Polismyndigheten att i samverkan med Socialstyrelsen och i samråd med andra relevanta aktörer implementera den metod och det metodstöd för en mer traumamedveten brottsförebyggande uppsökande verksamhet särskilt anpassad för barn som är under utveckling, bör myndigheten tillföras 500 000 kronor.

Vårt förslag i detta avseende har redovisats i avsnitt 10.3.10. Uppdraget kan förväntas leda till en kostnad för Polismyndigheten om 500 000 kronor som behöver tillföras Polismyndigheten när uppdraget ges.

13.3.11 Finansiering

Bedömning: Kostnaderna för utvecklingsmedel bör finansieras genom utgiftsområde 9, anslag 4:7.

Kostnaderna för utveckling av vård- och behandlingsformer, samt socialtjänstinsatser, inklusive boendeformer, bör finansieras genom ökade anslag för medel till forskning.

Kostnaderna för ersättning i individärenden bör finansieras genom utgiftsområde 25, anslag 1:1.

De årliga kostnadsökningarna för Jämställdhetsmyndigheten för Återvändandeprogrammet och regionkoordinatorerna, samt för Linköpings universitet och Uppsala universitet för stärkta uppdrag, bör täckas genom ökade anslag till dessa tre myndigheter motsvarande kostnadsökningarna.

Uppdrag som innebär tillfälliga kostnadsökningar bör finansieras genom utgiftsområde 13, anslag 3:1.

De kostnader vi har angett för utvecklingsmedel i avsnitt 13.3.2 bör finansieras genom utgiftsområde 9 Hälsovård, sjukvård och social omsorg, anslag 4:7 Bidrag till utveckling av socialt arbete m.m.

Det ökade anslaget för medel till forskning som utredningen har föreslagit bör användas för finansiering av förslagen om utveckling av vård- och behandlingsmetoder, samt socialtjänstinsatser, inklusive boendeformer, anpassade för utredningens målgrupper, samt för finansiering av verksamhetsnära forskning som knyts till nu föreslagna arbetssätt och specialiserade lågtröskelverksamheter (avsnitt 13.3.3).

Kostnaderna för ersättning i individärenden (avsnitt 13.3.5) bör finansieras genom utgiftsområde 25 Allmänna bidrag till kommuner, anslag 1:1 Kommunalekonomisk utjämning.

I avsnitt 13.3.4 och 13.3.7 har vi angett att den årliga kostnaden för finansieringen av Återvändandeprogrammet kan förväntas öka och att finansieringen av regionkoordinatorerna bör förstärkas. Kostnaderna för sådan ökad finansiering bör täckas genom ett ökat årligt anslag till Jämställdhetsmyndigheten med motsvarande belopp. I avsnitt 13.3.8 har vi bedömt att de förstärkta uppdragen till Uppsala universitet (NCK) respektive Linköpings universitet (Barnafrid) kommer att medföra en viss kostnadsökning för dem. Den kostnaden bör täckas genom ökade årliga anslag till de båda universiteterna med motsvarande belopp.

Vi har i avsnitt 13.3.6-13.3.10 angett att medel bör tillföras när de där angivna uppdragen ges till Socialstyrelsen, Jämställdhetsmyndigheten, Uppsala universitet, Linköpings universitet, Barnombudsmanen och Polismyndigheten för att täcka kostnaderna för dessa uppdrag. Dessa kostnader bör finansieras genom utgiftsområde 13 Integration och jämställdhet, anslag 3:1 Särskilda jämställdhetsåtgärder.

13.4 Konsekvenser för den kommunala självstyrelsen

Bedömning: Våra förslag påverkar inte den kommunala självstyrelsen.

Vi bedömer att våra förslag inte påverkar den kommunala självstyrelsen. Kommunerna har enligt SoL det yttersta ansvaret för att enskilda får det stöd och den hjälp de behöver och ska därför redan i dag vid behov erbjuda stöd och hjälp till utredningens målgrupper. Regionerna ansvarar enligt HSL för att erbjuda en god hälso- och sjukvård åt den som är bosatt inom regionen. I detta ingår att ge vård och behandling till personer som utsatts för sexuellt våld eller har andra vårdbehov till följd av prostitution, sexuell exploatering av barn eller människohandel för sexuella ändamål. Det finns redan i dag i SoL och HSL krav på kommuner och regioner att samverka runt enskilda individer som behöver det.

Den nu föreslagna ändringen i SoL innebär inte något nytt ansvar för kommunerna, utan är ett förtydligande av det ansvar kommunerna redan har för brottsoffer, inklusive utredningens målgrupper. Ändringen är avsedd att synliggöra detta ansvar och Socialstyrelsen föreslås ge stöd för tillämpningen av bestämmelsen till socialtjänst och hälso- och sjukvård med anledning av ändringen. Förslagen i övrigt innebär inte heller krav på att kommuner och regioner måste arbeta eller organisera sig på ett visst sätt. Däremot föreslås en modell för samverkan runt enskilda personer och former för att erbjuda stöd och vård genom specialiserade lågröskelverksamheter som bör leda till ett mer effektivt utförande av ansvaret som socialtjänst och hälso- och sjukvård har för den som behöver skydd, stöd och vård. Den närmare organiseringen för att samverka och ge stöd och vård på detta mer effektiva och verksamma sätt behöver dock utformas utifrån lokala förutsättningar i varje kommun och region.

Förslaget om ändring i utlänningslagen innebär inget krav på socialnämnden att ansöka om tidsbegränsat uppehållstillstånd utan en möjlighet att göra det.

13.5 Konsekvenser för jämställdhet

Bedömning; Våra förslag kan förväntas bidra till att uppfylla jämställdhetspolitikens mål och delmålen om jämställd hälsa och att mäns våld mot kvinnor ska upphöra.

Det övergripande målet för jämställdhetspolitiken är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv. Målet har brutits ner i sex delmål. Det femte delmålet är jämställd hälsa, innebärande att kvinnor och män, flickor och pojkar ska ha samma förutsättningar för en god hälsa samt erbjudas vård och omsorg på lika villkor. Det sjätte jämställdhetspolitiska delmålet är att mäns våld mot kvinnor ska upphöra, innebärande att kvinnor och män, flickor och pojkar ska ha samma rätt och möjlighet till kroppslig integritet.

Utredningens målgrupper är i mycket hög grad utsatta för flera former av det våld som ingår i området mäns våld mot kvinnor. De har ofta en komplex problematik med stora behov av vård för framför allt sin psykiska hälsa. Trots sin stora utsatthet får de av olika skäl i dag ofta inte tillgång till nödvändig vård. Våra förslag om exitprogram och program för barn samt vägar in till dessa genom bland annat specialiserade lågtröskelverksamheter, syftar till att utredningens målgrupper över hela landet ska få tillgång till skydd, stöd, vård och rehabilitering som de har rätt till. Förslagen kommer därigenom att bidra till att bättre uppnå målet om jämställd hälsa. Genom att på ett effektivt sätt hjälpa sexuellt exploaterade personer ut ur sin utsatthet bidrar förslagen vidare till att uppnå delmålet om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra.

13.6 Konsekvenser för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet

Bedömning: Våra förslag kan förväntas bidra till att förhindra att brottsoffer utsätts för nya brott och verkar därmed brottsförebyggande. Förslagen kan vidare förväntas leda till förbättrade möjligheter att lagföra personer inom grov organiserad brottslighet för brott som människohandel och koppleri.

Genom våra förslag kommer fler utnyttjade barn och vuxna att identifieras och få verksam hjälp att lämna sexuell exploatering, prostitution och människohandel för sexuella ändamål. Förslagen kommer därigenom förhindra att dessa brottsoffer utsätts för ytterligare brott, vilket är en viktig del i det brottsförebyggande arbetet.

Som vi har angett i avsnitt 10.2.3 bör bättre möjligheter till identifiering, skydd, stöd, vård och eventuellt återvändande för människohandelsoffer och andra våldsutsatta i prostitution eller för sexuell exploaterade barn, i förlängningen också leda till en ökad möjlighet att få fler individer att vilja, orka och kunna medverka i brottsutredningar mot sina förövare. Detta kan i sin tur förbättra möjligheterna att väcka åtal för människohandel och/eller koppleri. Som framgår i bland annat kapitel 5, är människohandel för sexuella ändamål en extremt lönsam verksamhet för både svensk och gränsöverskridande grov organiserad brottslighet. Lagföringsnivån är trots det i dag mycket låg och det väcktes under 2022 inga åtal för människohandel för sexuella ändamål. Den låga lagföringsgraden har uppmärksamats av bland annat GRETA som övervakar tillämpningen av Europarådets konvention om bekämpande av människohandel. Ett större fokus på att skydda och hjälpa brottsoffer enligt våra förslag, och därigenom större chans till lagföring av människohandlare och kopplare, utgör alltså en viktig del i bekämpandet av grov organiserad brottslighet.

13.7 Samhällsekonomiska konsekvenser

Bedömning: Förslagen förväntas sammantagna leda till positiva samhällsekonomiska konsekvenser, dels genom att våldsutsatta personer får effektivt skydd och stöd samt vård som gör att de kan återhämta sig och därefter kommer att ha mindre behov av vård och stöd, vara mindre sjukskrivna samt bidra till och generera inkomster för samhället, dels genom att förslagen bidrar till att minska en betydelsefull inkomstkälla för grov organiserad brottslighet.

I kapitel 5 har vi beskrivit vad sexuell exploatering, prostitution och människohandel för sexuella ändamål typiskt sett innebär för den som utnyttjas.

I en rapport publicerad 2022⁴, analyserade två forskare det hedersrelaterade våldet och förtryckets kostnader och kostnaderna för stöd, hjälp och skydd till personer utsatta för sådant våld utifrån ett socialt investeringsperspektiv. Utifrån ett antal olika livsscenarion för människor utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck, både på kort och lång sikt, drog de slutsatsen att kostnaderna för det utanförskap som kan följa av våldet är stora, även vid ett ringa eller måttligt utanförskap. De konstaterade att kostnaderna för våldet på kort sikt kan röra sig om allt från tiotusentals kronor upp till, i extremfall, kostnader på flera miljoner kronor. På lång sikt blir kostnaderna enligt deras analys betydligt större. Ett sju år tidigare inträde på arbetsmarknaden leder exempelvis till en samhällsvinst på cirka 3,5 miljoner kronor. Att undvika reducerad livslön till följd av skolmisslyckanden som en konsekvens av hedersrelaterat våld och förtryck ger en samhällsvinst på 2,4 miljoner kronor. Att undvika ett flertal kortare och längre perioder av sjukskrivning och arbetslöshet som en följd av de konsekvenser som uppstår av våldet ger en samhällsvinst på 7 miljoner kronor. Att undvika ett livslångt utanförskap utan följdkomplikationer som en följd av sådant våld och förtryck ger en samhällsvinst på cirka 10 miljoner kronor. Att undvika ett livslångt utanförskap med följdkomplikationer som psykisk ohälsa och missbruk ger en samhällsvinst på cirka 15 miljoner kronor.

Forskarnas analys visar att samhället kan göra stora vinster på att ge skydd, stöd och vård till den som är våldsutsatt. Med hänsyn till de svåra följder som utnyttjandet ofta innebär för våra målgrupper, bedömer vi att forskarnas slutsatser är direkt överförbara på vårt område. De kortsiktiga kostnader som kan förväntas följa av våra förslag om förbättrat skydd och stöd, samt bättre tillgång till vård och rehabilitering kan alltså på lite längre sikt förväntas leda till stora samhällsvinster. De förväntade långsiktiga samhällsvinsterna uppväger därmed väl de kortsiktiga kostnaderna för bättre skydd, stöd, vård och rehabilitering för våra målgrupper.

Som vi också har beskrivit i kapitel 5, innebär vidare utnyttjandet av personer i sexuell exploatering en viktig inkomstkälla för den grova organiserade brottsligheten. Den som utnyttjas kan, till minimal kostnad och risk för människohandlare och kopplare, säljas om och om igen och inbringa stora inkomster till de kriminella nätverken till

⁴ Nilsson Lundmark, E. & Nilsson, I., Länsstyrelsen Östergötland (2022). *Att synliggöra det osynliga. En socioekonomisk analys av hedersrelaterat våld och förtryck.*

priset av stort lidande för de som utnyttjas. En viktig del i bekämpandet av grov organiserad brottslighet är därför att hjälpa de personer som utnyttjas ut ur exploateringen. Bättre stöd till de personer som utnyttjas kan som tidigare nämnts även förväntas leda till ökad lagföring av människohandlare och kopplare och även till förverkande av deras brottsvinster.

Sammanfattningsvis bedömer vi därför att våra förslag, även om de medför vissa kostnader på kort sikt, i ett längre perspektiv kommer att leda till stora samhällsekonomiska vinster.

14 Författningskommentar

14.1 Förslaget till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)

5 kap.

11 §

Till socialnämndens uppgifter hör att verka för att den som utsatts för brott och dennes närstående får stöd och hjälp.

Socialnämnden ska särskilt beakta att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp av närstående kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation.

Socialnämnden ansvarar för att personer som utnyttjas eller har utnyttjats i sexuell exploatering, prostitution eller människohandel för sexuella ändamål får det stöd och den hjälp de behöver för att förändra sin situation.

Socialnämnden ansvarar för att ett barn som utsatts för brott och dennes närstående får det stöd och den hjälp som de behöver.

Socialnämnden ska också särskilt beakta att ett barn som bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående är offer för brott och ansvarar för att barnet får det stöd och den hjälp som barnet behöver.

Förslaget behandlas i avsnitt 10.3.1.

Bestämmelsens *första och andra stycke* är oförändrade.

Ett nytt *tredje stycke* införs som innebär att socialnämnden ansvarar för att personer som utnyttjas eller har utnyttjats i sexuell exploatering, prostitution eller människohandel för sexuella ändamål får det stöd och den hjälp de behöver för att förändra sin situation. Det nya stycket gäller alla som utnyttjas eller har utnyttjats på angivet sätt, oavsett ålder och oavsett den enskildes kön, könsidentitet eller könsuttryck. Med sexuell exploatering och prostitution avses sexuella handlingar mot ersättning. Ersättningen kan vara pengar men även annat, som boende, kläder, resor eller presenter. När den som

utnyttjas är ett barn kan den sexuella exploateringen även bestå i mycket allvarliga brott som våldtäkt mot barn eller sexuellt utnyttjande av barn. Sexuell exploatering kan ske fysiskt eller på distans via webbkamera eller någon annan överföring på internet. Människohandel för sexuella ändamål har här samma betydelse som i bestämmelsen i 4 kap. 1 a § brottsbalken.

På samma sätt som när det gäller stöd till andra grupper av brottsoffer enligt paragrafen, krävs det inte att handlingen har polisanmälts eller att en förövare har dömts för brott mot den enskilde. Och på samma sätt som gäller för paragrafen i övrigt, grundar bestämmelsen i sig inte någon rätt till stöd, utan avser att tydliggöra socialnämndens ansvar för att de angivna personerna får det stöd och den hjälp de behöver och har rätt till enligt andra bestämmelser i socialtjänstlagen.

Bestämmelsens *fjärde och femte stycke* motsvarar de tidigare tredje och fjärde styckena.

14.2 Förslaget till lag om ändring i utlänningslagen (2005:716)

5 kap.

15 §

Ett tidsbegränsat uppehållstillstånd om minst sex månader ska ges till en utlänning som vistas här, om

1. det behövs för att förundersökning eller huvudförhandling i brottmål ska kunna genomföras,
2. utlänningen klart visat sin vilja att samarbeta med de brottsutredande myndigheterna,
3. utlänningen brutit alla förbindelser med de personer som är misstänkta för brott som förundersökningen avser, och
4. hänsyn till den allmänna ordningen och säkerheten inte talar emot att tillstånd beviljas.

Om utlänningen vill ha betänketid för att återhämta sig och för att kunna ta ställning till om han eller hon vill samarbeta med de brottsutredande myndigheterna, ska ett tidsbegränsat uppehållstillstånd om 30 dagar meddelas om de förutsättningar som anges i första stycket 1 och 4 är uppfyllda.

Ett tidsbegränsat uppehållstillstånd om minst sex månader ska också ges till en utlänning som vistas här, om det behövs för att en individuell plan för att lämna sexuell exploatering, prostitution eller människohandel för sexuella ändamål ska kunna utarbetas.

mål ska kunna upprättas av socialtjänsten och genomföras och om de förutsättningar som anges i första stycket 4 är uppfyllda.

Ett uppehållstillstånd som meddelats enligt första eller tredje stycket får förlängas om de förutsättningar som anges där fortfarande är uppfyllda. *Ett uppehållstillstånd som meddelats enligt tredje stycket får dock förlängas till att gälla i högst två år.* Ett uppehållstillstånd som meddelats enligt andra stycket får förlängas om det av särskilda skäl finns behov av en längre betänketid och de förutsättningar som anges i första stycket 1 och 4 fortfarande är uppfyllda.

En ansökan om uppehållstillstånd eller förlängt tillstånd enligt *första eller andra stycket* görs av förundersökningsledaren. Om det finns anledning att anta att utlänningen har utsatts för brott enligt 4 kap. 1 § eller 1 b § brottsbalken får en ansökan om uppehållstillstånd enligt andra stycket göras även av socialnämnden. *En ansökan om uppehållstillstånd enligt tredje stycket eller om förlängt sådant tillstånd görs av socialnämnden.*

Förslaget behandlas i avsnitt 10.2.3.

Bestämmelsens *första och andra stycke* är oförändrade.

I bestämmelsen införs ett nytt *tredje stycke* som innebär att ett tidsbegränsat uppehållstillstånd om minst sex månader också ska ges till en utlännings som vistas här om det behövs för att en individuell plan för att lämna sexuell exploatering, prostitution eller människohandel för sexuella ändamål ska kunna upprättas av socialtjänsten och genomföras. Liksom för tidsbegränsade uppehållstillstånd enligt första stycket, är en förutsättning för ett sådant tillstånd att hänsyn till den allmänna ordningen och säkerheten inte talar emot att ett sådant tillstånd beviljas.

I bestämmelsens *fjärde stycke* (tidigare bestämmelsens tredje stycke) görs ett tillägg som innebär att även ett uppehållstillstånd som har meddelats enligt det nya tredje stycket får förlängas om de förutsättningar som anges i tredje stycket fortfarande är uppfyllda. För ett uppehållstillstånd som har meddelats enligt det nya tredje stycket gäller dock begränsningen att ett sådant tillstånd får förlängas till att gälla i högst två år.

I *femte stycket* (tidigare bestämmelsens fjärde stycke) görs en språklig ändring i styckets *första mening* som en anpassning till övriga ändringar i bestämmelsen. En ny *tredje mening* läggs också till i bestämmelsen, där det anges att ansökan om tidsbegränsat uppehållstillstånd enligt bestämmelsens nya tredje stycke eller förlängt sådant tillstånd görs av socialnämnden. Liksom tidigare är alltså förundersökningsledaren behörig att ansöka om uppehållstillstånd enligt bestämmel-

sens första och andra stycke, och om förlängning av sådana tillstånd. Vid sidan av förundersökningsledaren är även socialnämnden, liksom tidigare, behörig att ansöka om uppehållstillstånd enligt andra stycket (betänketid), om det finns anledning att anta att utlänningen har utsatts för brott enligt 4 kap. 1 § eller 1 b § brottsbalken (människohandel eller människoexploatering). Det är däremot endast socialnämnden som är behörig att ansöka om ett tidsbegränsat uppehållstillstånd kopplat till en individuell plan för att lämna prostitution, sexuell exploatering av barn eller människohandel för sexuella ändamål, eller förlängt sådant tillstånd, enligt bestämmelsens nya tredje stycke.

De nu införda ändringarna i bestämmelsens tredje till femte stycken ska ses mot bakgrund av Sveriges internationella åtaganden i frågor som rör människohandel och våld mot framför allt kvinnor och barn. Enligt dessa åtaganden ska de berörda staterna bland annat säkerställa att den som utsatts för sådana brott inte utsätts på nytt och även säkerställa att brottsoffren får en viss nivå av stöd, hjälp och skydd, samt möjlighet till ett tryggt återvändande och återintegrering. Rättigheterna ska inte vara villkorade av deltagande i en brottsutredning eller rättsprocess. Socialnämnden ges därför behörighet att ansöka om ett tidsbegränsat uppehållstillstånd som inte är villkorat av deltagande i utredning eller rättsprocess, men som behövs för att en individuell plan för att lämna sexuell exploatering, prostitution eller människohandel för sexuella ändamål ska kunna upprättas av socialtjänsten och genomföras.

Det är socialnämnden som avgör om det finns förutsättningar för en individuell plan och behov av att den enskilde får rätt att vistas i Sverige genom ett tidsbegränsat uppehållstillstånd under upprättande och genomförande av en sådan plan. Migrationsverket har alltså inte någon närmare utredningsskyldighet i dessa delar, utan ska utgå från socialnämndens uppgifter om detta. Migrationsverket ska dock pröva att allmän ordning och säkerhet, utifrån dessa begrepps gemenskapsrättsliga innebörd, inte talar emot att ansökan beviljas (se prop. 2005/06:77 s. 195 f.).

Socialnämndens rätt att besluta i frågan om en ansökan om tidsbegränsat uppehållstillstånd ska göras, bör liksom i fråga om ansökan om betänketid normalt kunna delegeras enligt ordinarie förfaranden i kommunallagen (2017:725) till exempelvis en anställd inom socialtjänsten (se 6 kap. 37 och 38 §§ och 7 kap.5 §). Under alla förhållanden kan nämnden uppdra åt ordföranden, eller en annan ut-

sedd ledamot att besluta på nämndens vägnar när det gäller sådana ärenden som är så brådskande att nämndens avgörande inte kan avvaktas (se 6 kap. 39 § kommunallagen). Därmed kan ärendet handläggas med den skyndsamhet som dess beskaffenhet kräver.

Kommittédirektiv 2022:115

Exitprogram för personer som är utsatta för prostitution

Beslut vid regeringssammanträde den 7 juli 2022

Sammanfattning

En särskild utredare ges i uppdrag att lämna förslag på ett exitprogram för vuxna personer som är utsatta för prostitution och människohandel för sexuella ändamål samt ett program för barn utsatta för sexuell exploatering och människohandel för sexuella ändamål. Utredaren ska även bedöma hur Sverige lever upp till internationella åtaganden om identifiering, skydd, stöd och återvändande för offer för människohandel. Syftet med programmen är att stärka identifiering, skydds-, stöd- och vårdinsatser för vuxna personer som vill lämna prostitution eller som har blivit utsatta för människohandel för sexuella ändamål och behöver skydd, stöd och hjälp för att göra det samt stärka det uppsökande och identifierande arbetet med barn utsatta för sexuell exploatering och människohandel för sexuella ändamål och säkerställa kedjan av stödinsatser.

Utredaren ska bl.a.

- lämna förslag på utformning och organisering av ett exitprogram för vuxna personer utsatta för prostitution och människohandel för sexuella ändamål,
- lämna förslag på utformning och organisering av ett program för barn utsatta för sexuell exploatering och människohandel för sexuella ändamål, samt lämna förslag på lämplig aktör att förvalta ett sådant program, och

- bedöma hur Sverige lever upp till internationella åtaganden om identifiering, skydd, stöd och återvändande för offer för människohandel, och vid behov föreslå åtgärder för att utveckla arbetet.

Uppdraget, som utgår från en överenskommelse mellan regeringen och Miljöpartiet de gröna, ska redovisas senast den 30 november 2023.

Uppdraget att utforma ett exitprogram för vuxna

Regeringen presenterade i juni 2021 ett åtgärds paket med 40 punkter för det fortsatta arbetet med att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. En av punkterna handlade om att skyddet och stödet till utsatta för prostitution och människohandel skulle stärkas, bland annat i förhållande till Sveriges åtagande att erbjuda ett säkert återvändande för offer för människohandel. Regeringen presenterade sedan i december 2021 ett åtgärdsprogram med 99 åtgärder för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. Det var det andra åtgärdsprogrammet inom ramen för den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor som beslutades i november 2016 och som gäller 2017–2026. I åtgärdsprogrammet slås det fast att arbetet mot prostitution och människohandel fortsatt är ett prioriterat område för regeringen och att det förebyggande arbetet och insatser för att säkra skydd och stöd till utsatta för prostitution och människohandel bör förstärkas, vilket omfattar utformandet av ett exitprogram. Med ett exitprogram avses ett kunskapsbaserat, sammanhållet och långsiktigt program med skydds-, stöd- och vårdinsatser för vuxna personer som vill lämna prostitution eller som har blivit utsatta för människohandel för sexuella ändamål och behöver skydd, stöd och hjälp för att göra det.

I Folkhälsomyndighetens befolkningsundersökning SRHR 2017 uppgav 1,5 procent av kvinnorna och 1 procent av männen att de hade tagit emot ersättning för sex. Att ta emot ersättning för sex var betydligt vanligare bland hbtq-personer, oavsett kön, där motsvarande andel var 7 procent. Enligt myndigheten är dessa siffror sannolikt underskattningar då utsatta grupper är svåra att nå i generella befolkningsundersökningar. En befolkningsundersökning når inte heller personer som inte är folkbokförda i Sverige, vilket kan vara fallet när

det gäller utlänningar som är utsatta för prostitution och människohandel i Sverige.

Får vuxna det skydd, stöd och den vård de har rätt till?

Enligt socialtjänstlagen (2001:453) har kommunen det yttersta ansvaret för att enskilda får det stöd och den hjälp som de behöver. Socialnämnden ska verka för att den som har utsatts för brott får stöd och hjälp. Det är därmed socialtjänsten som har det yttersta ansvaret för att vid behov erbjuda stöd och hjälp till vuxna personer som utsatts för prostitution och människohandel för sexuella ändamål. Regionerna ansvarar enligt hälso- och sjukvårdslagen (2017:30) för att erbjuda en god hälso- och sjukvård åt den som är bosatt inom regionen. I detta ansvar ingår att ge vård och behandling till personer som utsatts för sexuellt våld eller har andra vårdbehov till följd av prostitution och människohandel för sexuella ändamål. Hur vården är organiserad och vart man ska vända sig med sådana vårdbehov varierar från region till region. Generellt finns dock tillgång till gynekologisk vård, psykiatrisk vård och vård i samband med sexuellt våld i alla regioner. När den enskilde har behov av insatser både från socialtjänsten och från hälso- och sjukvården, ska kommunen och regionen tillsammans upprätta en samordnad individuell plan.

I intervjuer med Socialstyrelsen har specialiserade stödverksamheter framhållit att personer utsatta för prostitution efterfrågar hjälp med bl.a. ekonomiskt bistånd, hjälp med skuldsanering, akut- eller specialistvård, boende, arbete, sysselsättning, utbildning, etablering i Sverige, provtagning (hiv/STI), kondomer, samtalskontakter och behandling som syftar till förändring. Det framgår också att målgruppen ofta upplever svårigheter i myndighetskontakter. Denna bild bekräftas i Jämställdhetsmyndighetens kartläggning av omfattningen av prostitution och människohandel för sexuella ändamål (2021). Många av dem som stödverksamheterna kommer i kontakt med har en komplex problematik, samsjuklighet och olika former av social utsatthet samt ett omfattande behov av insatser från både socialtjänst och hälso- och sjukvård. Kartläggningen visar att de utsatta är mest nöjda med bemötandet från specialiserade verksamheter inom socialtjänst och hälso- och sjukvård men att det finns brister i bemötandet från andra verksamheter.

Det är viktigt att den som är utsatt för prostitution eller människohandel för sexuella ändamål får adekvat stöd och hjälp från myndigheter för att kunna ta sig ur situationen. Det finns i dag kommunala specialiserade mottagningar i Stockholm, Göteborg, Malmö, Borås och Umeå som erbjuder samtalsbehandling, psykosocialt stöd och hjälp till personer som är utsatta för prostitution, har erfarenhet av sex mot ersättning eller av att skada sig själv med sex eller är offer för människohandel för sexuella ändamål. Därtill finns 14 regionkoordinatorer mot prostitution och människohandel fördelade på sju regioner i Sverige som följer polisregionernas indelning. Regionkoordinatorerna är anställda inom socialtjänsten och finansieras av Jämställdhetsmyndigheten, länsstyrelserna och de kommuner i vilka respektive regionkoordinator är anställd. De fungerar som stöd till Jämställdhetsmyndighetens nationella uppdrag om prostitution och människohandel. Arbetsuppgifterna för en regionkoordinator består bl.a. av att bistå till exempel polis och socialtjänst med stöd i ärenden och fungera som en regional aktör med spetskompetens i frågor om prostitution och människohandel.

Utöver det finns det civilsamhällesorganisationer som driver specialiserade verksamheter i flera städer, inklusive det nationella stödprogram (NSP) som Plattformen Civila Sverige mot människohandel svarar för. Den ideella organisationen Talita erbjuder ett ettårigt rehabiliteringsprogram för kvinnor som vill lämna prostitution.

Tillgången till specialiserat stöd är dock ojämnt fördelad över landet. Enligt Jämställdhetsmyndighetens kartläggning (2021) är vissa återkommande behov också svåra att tillgodose, till exempel när det gäller traumabehandling. Flera av de yrkesverksamma som Jämställdhetsmyndigheten intervjuat menar att det saknas en fungerande struktur för samordning av stöd, skydd och vård för personer utsatta för prostitution. Det finns inte något sammanhållet program för stöd och hjälp att lämna prostitution eller människohandel för sexuella ändamål.

Jämställdhetsmyndigheten konstaterar också att det finns en otydlighet om vem som har ansvar att erbjuda insatser till målgruppen. Personer med erfarenhet av prostitution och människohandel för sexuella ändamål som myndigheten talat med upplever att deras erfarenheter ofta osynliggörs eller anses vara någon annans ansvarsområde. Flera utsatta upplever t.ex. en otydlighet när det gäller socialtjänstens och psykiatrins ansvar att erbjuda vård- och stödinsatser

till personer utsatta för sexuell exploatering, prostitution och människohandel.

Undersökningar visar att många kvinnor och hbtqi-personer i prostitution är utsatta för sexuellt våld och tvång. Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) har t.ex. genomfört en nationell kartläggning av vården för personer som utsatts för sexuellt våld (2020). Även den visar att det finns förbättringsbehov. Till exempel behöver bemötandet förbättras och tillgängligheten till vård i ett icke-akut skede stärkas. Dessutom behöver kunskapen om adekvat behandling vid komplex problematik och traumatisering öka. I en tilläggsöverenskommelse mellan regeringen och SKR inom området kvinnors hälsa och förlossningsvård 2021–2022 (S2021/00822) ingår att regionerna ska vidta insatser för att personer som har utsatts för sexuellt våld ska få tillgång till en god vård baserad på bästa möjliga kunskap. Syftet med överenskommelsen är att vården ska utvecklas i enlighet med slutsatserna från kartläggningen. Inom ramen för uppdrag till Socialstyrelsen genomfördes 2008 och 2014 internationella översikter av sociala insatser mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål. Översikterna visade bl.a. att få sådana insatser har utvärderats och att kunskapen om verkningfulla arbetssätt på området är begränsad.

I fransk lagstiftning finns det, till skillnad från i Sverige, t.ex. en skyldighet att erbjuda ett exitprogram för att hjälpa personer utsatta för prostitution att hitta annan försörjning samt erbjuda aktiviteter till stöd för att lämna prostitutionen.

Regeringen bedömer att sociala insatser till skydd och stöd samt vård för vuxna som vill lämna prostitution eller som är utsatta för människohandel för sexuella ändamål behöver utvecklas och nå fler enskilda över landet, exempelvis genom inrättandet av ett exitprogram som är sektorsövergripande. Exitprogrammet behöver vara kunskapsbaserat och bygga på samverkan mellan berörda myndigheter på lokal, regional och nationell nivå. Sociala stödinsatser, hälso- och sjukvård, boende, utbildnings- och arbetsmarknadsinsatser m.m. behöver koordineras och ha en långsiktighet och ett helhetsperspektiv.

Utredaren ska därför

- kartlägga vilket skydd, stöd och vård som vuxna personer utsatta för prostitution och människohandel för sexuella ändamål erbjuds och tar del av samt analysera eventuella hinder som finns för att ta del av stödet,

- identifiera framgångsrika internationella program och projekt för personer som vill lämna prostitution samt utvärderingar och relevant forskning på området,
- lämna förslag på utformning och organisering av ett exitprogram för vuxna personer utsatta för prostitution och människohandel för sexuella ändamål, inklusive hur programmet ska följas upp,
- lämna nödvändiga författningsförslag och då ta hänsyn till relevanta pågående lagstiftningsarbeten på området, t.ex. de som rör socialtjänstlagen (2001:453) och lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, och
- genomgående i analys och förslag beakta att funktionsnedsättning, skadligt bruk eller beroende av alkohol eller narkotika och andra sårbarheter kan göra att det är särskilt svårt för vissa individer eller grupper att söka och ta emot skydd, stöd och vård.

Utredaren ska inte lämna förslag om regelverket för ekonomiskt bistånd. I denna del av uppdraget ingår inte heller att se över reglerna i utlänningslagen (2005:716) i frågan om avvisning.

Uppdraget att utforma ett program för barn utsatta för sexuell exploatering

Europarådet uppskattar att ett av fem barn faller offer för någon form av sexuellt våld i Europa. Sexuella övergrepp mot och sexuell exploatering av barn kan anta många former och kan ske både online och offline. Enligt EU-kommissionens strategi för en effektivare bekämpning av sexuella övergrepp mot barn har antalet rapporter om sexuella övergrepp mot barn på nätet ökat dramatiskt i EU. Ökningen har varit lika stor globalt sett. EU-kommissionens strategi mot människohandel 2021–2025 visar att merparten av offren i EU är kvinnor och flickor som utsätts för människohandel för sexuella ändamål och att nästan vart fjärde offer för människohandel i EU är ett barn.

Studien Unga, sex och internet efter #metoo (Stiftelsen Allmänna Barnhuset 2021) har undersökt erfarenhet av att ha tagit emot ersättning för sex bland gymnasieelever. På frågan om de hade tagit emot ersättning för sex svarade 1,1 procent av eleverna ja. Genomsnittsåldern för det första tillfället var 15,7 år. De anledningar som ung-

domarna själva uppgav för att sälja sex varierade, 42 procent uppgav att de sålde sex för att de mådde psykiskt dåligt och 25 procent för att dämpa ångest. De elever som hade sålt sex hade varit utsatta för sexuella övergrepp i betydligt större utsträckning än andra elever. De elever som hade sålt sex var också i högre grad diagnostiserade med en funktionsnedsättning än andra elever. Skillnaden var dock enbart signifikant för pojkar. Elever som hade sålt sex hade en signifikant sämre hälsa än andra elever och dessutom större svårigheter att reglera känslor. Dessa resultat indikerar att elever som har sålt sex ofta är i behov av stöd och behandling, oavsett om behovet grundas i erfarenheter av att exploateras sexuellt eller av andra svårigheter och erfarenheter. Det bör dock noteras att denna undersökning inte når unga som inte går i skolan.

Jämställdhetsmyndigheten har haft i uppdrag att stärka arbetet mot att barn och unga respektive vuxna utnyttjas i prostitution och människohandel, samt att kartlägga omfattningen av prostitution och människohandel (A2019/01571, A2019/00873). Uppdraget redovisades i oktober 2021 och i slutsatserna lyfts bl.a. fram att barn i större utsträckning än tidigare riskerar att exploateras och utnyttjas i prostitution och människohandel när förövare hittar nya vägar och arenor att nå dem på, exempelvis via nätet såsom olika webbsidor, dejtingsidor, sociala medier och även spelappar för barn. Barn och unga med tidigare erfarenheter av sexuella övergrepp, personer med intellektuella funktionsnedsättningar eller psykisk ohälsa, hbtqi-personer, ensamkommande barn och personer i missbruk identifieras som sårbara grupper. Brottsförebyggande rådets (Brå) rapport (2022:4) om hur rättsväsendet tillämpar förbudet mot utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling visar att ungefär en tredjedel av de anmälda ärendena som Brå gått igenom har någon form av koppling till så kallad sugardejting. I den allmänna beskrivningen av sugardejting framställs fenomenet i regel som en relation mellan en "äldre" person (företrädesvis en man) och en ung åtråvärd person (företrädesvis en kvinna) med en överenskommelse där båda vill ha någonting av den andre – umgänge, intimitet och eventuellt sex i utbyte mot restaurangbesök, resor, lyxiga saker och pengar. Flera offentliga aktörer och organisationer lyfter emellertid fram risker med hur sugardejting framställs, och att det kan locka barn och unga till sexuell exploatering. I de flesta av ärendena som nämns i Brås rapport har kontakt uppstått via en så kallad sugardejtingsida, men det förekom-

mer även ärenden med kopplingar till sugardejting där kontakt tagits via dejtingsidor, sociala medier eller att målsägaren och den miss-tänkte gärningsmannen haft kontakt sedan tidigare.

FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) och det fakultativa protokollet till konventionen om barnets rättigheter om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi, ställer långtgående krav på konventionsstaterna att förebygga och motverka alla former av våld mot barn, inkluderat sexualbrott mot barn. Barnkonventionen och det fakultativa protokollet ska vara en utgångspunkt i utredarens arbete.

Får barn det skydd, stöd och den vård de har rätt till?

Barn som har utsatts för sexuell exploatering har, liksom andra brotts- och våldsutsatta barn, rätt till skydd, stöd och vård från samhället. Som tidigare nämnts har socialtjänsten det yttersta ansvaret även när det gäller barn som har utsatts för sexuell exploatering. I socialnämndens uppgifter ingår att verka för att den som utsatts för brott får stöd och hjälp och det regleras särskilt att socialnämnden ansvarar för att ett barn som utsatts för brott, och barnets närstående, får det stöd och den hjälp som de behöver. Socialnämnden har ett särskilt ansvar för att barn och unga ska växa upp under trygga och goda förhållanden. I detta ingår att bedriva uppsökande verksamhet och annat förebyggande arbete för att förhindra att barn och unga far illa, och tillsammans med samhällsorgan, organisationer och andra som berörs, uppmärksamma och verka för att barn och unga inte vistas i miljöer som är skadliga för dem. Utnyttjande i sexuell exploatering kan vara en grund för vård på grund av förhållanden i hemmet enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, förkortad LVU. Det saknas dock information om i vilken utsträckning socialtjänsten, inklusive den sociala barn- och ungdomsvården, kommer i kontakt med barn utsatta för sexuell exploatering. Det finns även civilsamhällesorganisationer som tillhandahåller stöd för sexualbrottsutsatta som i viss utsträckning är inriktat på personer som utsatts för sexuell exploatering.

Som tidigare nämnts ansvarar regionerna för att erbjuda en god hälso- och sjukvård åt den som är bosatt inom regionen. I detta ansvar ingår att ge vård och behandling till personer som utsatts för

sexuellt våld eller har andra vårdbehov till följd av sexuell exploatering. När hälso- och sjukvård ges till barn ska barnets bästa särskilt beaktas. För barn och unga finns även möjligheter att vända sig till en ungdomsmottagning. Personal i hälso- och sjukvården är också skyldiga att anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa. Hälso- och sjukvården ska även, på socialnämndens initiativ, samverka med samhällsorgan, organisationer och andra som berörs i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa. Många barn och unga har också annan problematik vilket gör aktörer som primärvården, barn- och ungdomspsykiatri, ungdomsmottagningarna och elevhälsan viktiga när det gäller att identifiera och upptäcka barn som utsätts för sexuell exploatering.

Några av de yrkesverksamma som intervjuades i Jämställdhetsmyndighetens kartläggning lyfter särskilt fram behov av ett förbättrat stöd till barn som utsätts för sexuell exploatering. Flera av personerna med egen erfarenhet av att ha utsatts för sexuell exploatering som barn vittnar om hur de har mötts av skuldbeläggande och osynliggörande av vuxenvärlden där erfarenheterna varken identifieras, bemöts eller behandlas som en våldsutsatthet utan snarare ses som ett beteendeproblem hos barnet.

Kritik har framförts från civilsamhället när det gäller bristande stöd för målgruppen. Ellencentret, #intedinhora och Child10 genomförde en kartläggning i november 2020 av vilket stöd som finns för barn, unga och vuxna med erfarenhet av prostitution, människohandel för sexuella ändamål och annan kommersiell sexuell exploatering. Kartläggningen visar att fler än varannan utsatt person uppger att de inte har fått professionell hjälp med att bearbeta sina upplevelser. Bland personer under 18 år upplevde tre av fyra att stödet de fick var dåligt eller mycket dåligt och endast 12 procent svarade att de upplevde att de hade blivit bemötta som brottsoffer.

I november 2021 genomförde samma organisationer en kartläggning av regionernas vård för personer som har utsatts för sexuell exploatering. Även denna rapport visar på brister i vården. I rapporten uppgavs t.ex. att endast 1 av 20 regioner ställer rutinmässiga frågor för att identifiera utsatta för sexuell exploatering och har rutiner för att all hälso- och sjukvårdspersonal ska ha grundläggande kunskap om prostitution, människohandel och sexuell exploatering av barn. Rapporten tyder på att traumabehandling ofta finns, men att den är

svårtillgänglig för målgruppen då personer utsatta för kommersiell sexuell exploatering inte alltid identifieras av vården och inte alltid räknas till kategorin våldsutsatta.

Regeringen bedömer att sociala insatser till skydd, stöd, rehabilitering och vård för barn som är utsatta för sexuell exploatering eller människohandel för sexuella ändamål behöver utvecklas och nå fler barn över landet, exempelvis genom ett program som är sektorsövergripande.

Utredaren ska därför

- kartlägga vilket skydd, stöd, rehabilitering och vård som barn utsatta för sexuell exploatering och människohandel för sexuella ändamål erbjuds och tar del av samt analysera eventuella hinder som finns för att ta del av det stöd de har rätt till,
- föreslå åtgärder för att barn i större omfattning än i dag ska kunna ta del av det befintliga skydd, stöd, rehabilitering och vård som de har rätt till,
- lämna förslag på utformning och organisering av ett program för barn utsatta för sexuell exploatering och människohandel för sexuella ändamål med syfte att bl.a. stärka det uppsökande och identifierande arbetet med utsatta barn, säkerställa kedjan av stödinsatser, samt lämna förslag på lämplig aktör att förvalta ett sådant program, och
- lämna nödvändiga författningsförslag och då ta hänsyn till relevanta pågående lagstiftningsarbeten på området, t.ex. de som rör socialtjänstlagen (2001:453) och lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

Uppdraget att se över hur Sveriges internationella åtaganden följs

Frågor om människohandel behandlas i en rad olika internationella instrument, och Sverige har enligt dessa en skyldighet att identifiera utsatta, samt att erbjuda skydd och stöd till offer för människohandel och exploatering såsom prostitution. Frivilligt återvändande och återintegration för personer utsatta för människohandel behandlas också i flera internationella konventioner och andra instrument som Sverige har godkänt, och underlättar för utsatta personer att återvända hem på ett värdigt och tryggt sätt.

Bland dessa internationella konventioner finns FN:s tilläggsprotokoll till konventionen mot gränsöverskridande organiserad brottslighet om förebyggande, bekämpande och bestraffande av handel med människor, särskilt kvinnor och barn, det s.k. Palermoprotokollet som antogs 2000, Europarådets konvention om bekämpande av människohandel som antogs 2005, och det s.k. människohandelsdirektivet (Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/36/EU av den 5 april 2011 om förebyggande och bekämpande av människohandel, om skydd av dess offer och om ersättande av rådets rambeslut 2002/629/RIF).

Andra konventioner som berör ämnet är FN:s konvention om avskaffande av alla former av diskriminering av kvinnor (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, CEDAW), som trädde i kraft i Sverige 1981. CEDAW ålägger stater bl.a. att vidta lämpliga åtgärder, inklusive lagstiftning, för att bekämpa alla former av handel med kvinnor och utnyttjande av kvinnor i prostitution. Till FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) hör bl.a. ett fakultativt protokoll om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi som ratificerats av Sverige. Sverige ratificerade barnkonventionen den 21 juni 1990, och den 1 januari 2020 blev barnkonventionen svensk lag.

Enligt Polismyndighetens lägesrapport för 2020 om människohandel för sexuella och andra ändamål kom de flesta personer som utnyttjades i prostitution i gatumiljö i Sverige från andra länder, endast en liten andel kom från Sverige. Ursprungsländerna var företrädesvis Rumänien, Nigeria, Ungern, Polen, Thailand, Ryssland, Ukraina och Colombia. De flesta offren var kvinnor mellan 20 och 40 år. Sexuella tjänster säljs dock i dag framför allt via annonsering på internet. Annonseringen på webbsidor under 2020 rörde huvudsakligen utländska kvinnor och flickor från Rumänien, Nigeria, Colombia, Ungern, Ryssland, Ukraina och Polen. Annonserna gällde också ett mindre antal svenska kvinnor och flickor samt enstaka kvinnor från Bulgarien och Brasilien. I Brås rapport Köp av sexuella tjänster – En uppföljning av lagens tillämpning (2022:3), framgår att andelen utländska medborgare bland dem som säljer sex är stor. Av de säljare som förekommer i sexköpsbrotten Brå har studerat är 43 procent utländska medborgare. Andelen svenska säljare är 36 procent och för övriga säljare (21 procent) har det inte funnits tillräckligt med uppgifter i det studerade materialet för att identifiera svenskt eller utländskt medborgarskap. Polismyndigheten uppger också att den i

det uppsökande arbetet i första hand träffar säljare som är tillfälligt i Sverige.

Sverige har ett internationellt åtagande att erbjuda ett säkert återvändande för offer för prostitution och människohandel. Jämställdhetsmyndigheten ansvarar för och finansierar Återvändandeprogrammet Människohandel – Prostitution som genomförs av FN-organet International Organization for Migration (IOM). Programmet avser individanpassat stöd för utländska medborgare utsatta för prostitution och människohandel i Sverige.

En viktig princip bakom bestämmelsen om förbud mot köp av sexuella tjänster är att personer i prostitution är en utsatt grupp och att de ska erbjudas stöd och hjälp att lämna prostitutionen. Det är angeläget att närliggande lagstiftning stödjer dessa principer. Köp av sexuell tjänst kan utgöra såväl ett brott mot person som ett brott mot allmän ordning. Oavsett vilket brott det är fråga om ska den person som har utfört en sexuell tjänst erhålla behövligt skydd och stöd.

Utredaren ska därför

- bedöma hur Sverige lever upp till internationella åtaganden om identifiering, skydd, stöd och återvändande för offer för människohandel, och vid behov föreslå åtgärder för att utveckla arbetet,
- bedöma om det finns rättsliga hinder för personer att lämna prostitution och föreslå åtgärder för att komma till rätta med dessa, och
- lämna nödvändiga författningsförslag och då ta hänsyn till relevanta pågående lagstiftningsarbeten på området, t.ex. de som rör socialtjänstlagen (2001:453) och lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

Utredaren ska i denna del beakta resultaten från Brottsförebyggande rådets uppdrag att följa upp tillämpningen av sexköpsbrott (Brå 2022:3), där det ingick att göra en fördjupad analys av vad det skulle innebära att den som säljer sex ses som målsägande. Utredaren ska inte lämna förslag om regelverket för ekonomiskt bistånd. I denna del av uppdraget ingår inte heller att se över reglerna i utlänningslagen (2005:716) i frågan om avvisning.

Konsekvensbeskrivningar

Utredaren ska beskriva ekonomiska och andra konsekvenser för de aktörer som bedöms som relevanta för att erbjuda skydd, stöd och vård, inklusive kommuner och regioner. Utredaren ska även beskriva konsekvenser för de myndigheter inom rättsväsendet som berörs av förslagen. När det gäller konsekvenser för jämställdhet ska särskilt konsekvenser för genomförandet av delmålen om jämställd hälsa och att mäns våld mot kvinnor ska upphöra beskrivas. När förslag berör individer ska genomgående konsekvenserna för barn, hbtqi-personer och personer med funktionsnedsättning, skadligt bruk eller beroende och andra särskilda sårbarheter beskrivas.

I 14 kap. 3 § regeringsformen anges att en inskränkning av den kommunala självstyrelsen inte bör gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till ändamålen. Det innebär att en proportionalitetsprövning ska göras under lagstiftningsprocessen. Om något av förslagen i betänkandet påverkar den kommunala självstyrelsen ska därför, utöver dess konsekvenser, också de särskilda avvägningar som lett fram till förslaget särskilt redovisas.

Kontakter och redovisning av uppdraget

Utredaren ska inhämta synpunkter och erfarenheter från personer som är utsatta eller har utsatts för prostitution eller sexuell exploatering, inklusive barn och unga, samt från yrkesverksamma på myndigheter, i kommuner och regioner samt inom civilsamhällesorganisationer som möter målgruppen. Utredaren ska inhämta kunskap från relevant forskning. Utredaren ska när det gäller uppdraget att utforma ett exitprogram för vuxna och att utforma ett program för barn, så långt det är möjligt samordna arbetet gentemot regionerna och eventuella förslag som rör hälso- och sjukvården med utredningen Skydd, stöd och vård för personer som har utsatts för övergrepp vid produktion eller distribution av pornografi (dir. 2022:100). Utredaren ska, när det gäller uppdraget att utforma ett program för barn även ha kontakt med utredningen En uppväxt fri från våld (A2021:02) som bl.a. ska lämna förslag till en nationell strategi för att förebygga och bekämpa alla former av våld mot barn, samt undersöka tillgång och tillgänglighet till insatser vad gäller barnets rätt till

och behov av skydd, stöd, rehabilitering och behandling och lämna förslag till åtgärder inom området (dir. 2021:29 och dir. 2022:17).

Uppdraget ska redovisas senast den 30 november 2023.

(Arbetsmarknadsdepartementet)

Statens offentliga utredningar 2023

Kronologisk förteckning

1. Skärpta straff för flerfaldig brottslighet. Ju.
2. En inre marknad för digitala tjänster – ansvarsfordelning mellan myndigheter. Fi.
3. Nya regler om nödlidande kreditavtal och inkassoverksamhet. Ju.
4. Posttjänst för hela slanten. Finansieringsmodeller för framtidens samhällsomfattande posttjänst. Fi.
5. Från delar till helhet. Tvångsvården som en del av en sammanhållen och personcentrerad vårdkedja. S.
6. En lag om tilläggs-skatt för företag i stora koncerner. Fi.
7. På egna ben. Utvecklad samverkan för individers etablering på arbetsmarknaden. A.
8. Arbetslivskriminalitet – arbetet i Sverige, en bedömning av omfattningen, lärdomar från Danmark och Finland. A.
9. Ett statligt huvudmannaskap för personlig assistans. Ökad likvärdighet, långsiktighet och kvalitet. S.
10. Tandvårdens stöd till våldsutsatta patienter. S.
11. Tillfälligt miljötillstånd för samhällsviktig verksamhet – för ökad försörjningsberedskap. KN.
12. Förstärkt skydd för demokratin och domstolarnas oberoende. Ju.
13. Patientöversikter inom EES och Sverige. S.
14. Organisera för hållbar utveckling. KN.
15. Förnybart i tanken. Ett styrmedelsförslag för en stärkt bioekonomi. LI.
16. Staten och betalningarna. Del 1 och 2. Fi.
17. En tydligare bestämmelse om hets mot folkgrupp. Ju.
18. Värdet av vinden. Kompensation, incitament och planering för en hållbar fortsatt utbyggnad av vindkraften. Del 1 och 2. KN.
19. Statlig forskningsfinansiering. Underlagsrapporter. U.
20. Förbud mot bottenfrålning i marina skyddade områden. LI.
21. Informationsförsörjning på skolområdet. Skolverkets ansvar. U.
22. Datalagring och åtkomst till elektronisk information. Ju.
23. Ett modernare socialförsäkringsskydd för gravida. S.
24. Etablering för fler – jämställda möjligheter till integration. A.
25. Kunskapskrav för permanent uppehållstillstånd. Ju.
26. Översyn av entreprenörsansvaret. A.
27. Kamerabevakning för ett bättre djurskydd. LI.
28. Samhället mot skolattacker. U.
29. Varje rörelse räknas – hur skapar vi ett samhälle som främjar fysisk aktivitet? S.
30. Ett trygghetssystem för alla. Nytt regelverk för sjukpenninggrundande inkomst. S.
31. Framtidens yrkeshögskola – stabil, effektiv och hållbar. U.
32. Biometri – för en effektivare brottsbekämpning. Ju.
33. Ett förbättrat resegarantisystem. Fi.
34. Bolag och brott – några åtgärder mot oseriösa företag. Ju.
35. Nya regler om hållbarhetsredovisning. Ju.
36. Genomförande av minimilöne-direktivet. A.

37. Förstärkt skydd för den personliga integriteten. Behovet av åtgärder mot oskuldskontroller, oskuldssintyg och oskuldssingrepp samt omvändelseför-sök. Ju.
38. Ett förstärkt konsumentskydd mot riskfylld kreditgivning och överskuldssättning. Fi.
39. En inre marknad för digitala tjänster – kompletteringar och ändringar i svensk rätt. Fi.
40. Förbättrade möjligheter för barn att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen. S.
41. Förutsättningarna för en ny kollektiv-avtalad arbetslöshetsförsäkring. A.
42. Ett modernare regelverk för legalise-ringar, apostille och andra former av intyganden. UD.
43. En samordnad registerkontroll för upphandlande myndigheter och enheter. Fi.
44. En översyn av regleringen om frihets-berövande påföljder för unga. Ju.
45. Övergångsrestriktioner – ökat förtroende för offentlig verk-samhet. Fi.
46. Jakt och fiske i renbetesland. LI.
47. En utvecklad arbetsgivardeklaration – åtgärder mot missbruk av välfärdssystemen. Fi.
48. Rätt förutsättningar för sjukskriv-ning. S.
49. Skyddet för EU:s finansiella intressen. Ändringar och kompletteringar i svensk rätt. Fi.
50. En modell för svensk försörjnings-beredskap. Fö.
51. Signalspaning i försvars-underrättelseverksamhet – frågor med anledning av Europadomstolens dom. Fö.
52. Ett stärkt och samlat skydd av välfärdssystemen. S.
53. En ändamålsenlig arbetsskadeförsäk-ring – för bättre ekonomisk trygghet, kunskap och rättssäkerhet. Volym 1 och 2. S.
54. Centraliseringen av administrativa tjänster till Statens servicecenter – en utvärdering. Fi.
55. Vem äger fastigheten. Ju.
56. Några smittskyddsfrågor inom social-tjänsten och socialförsäkringen. S.
57. Åtgärder för tryggare bostadsområden. Ju.
58. Kultursamhället – utvecklad sam-verkan mellan stat, region och kommun. Ku.
59. Ny myndighetsstruktur för finansiering av forskning och innovation. U.
60. Utökade möjligheter att använda preventiva tvångsmedel 2. Ju.
61. En säker och tillgänglig statlig e-legitimation. Fi.
62. Vi kan bättre!
Kunskapsbaserad narkotikapolitik med liv och hälsa i fokus. S.
63. Sveriges säkerhet i etern. Ku.
64. Ett förändrat regelverk för framtidens el- och gasnät. KN.
65. Bättre information om hyresbostäder. Kartläggning av andrahands-marknaden och ett förbättrat lägen-hetsregister. LI.
66. För barn och unga i samhällsvård. S.
67. Anonyma vittnen. Ju.
68. Som om vi aldrig funnits – exkludering och assimilering av tornedalingar, kväner och lantalaiset. Aivan ko meitä ei olis ollukhaan – eksklyteerinki ja assimileerinki tornionlaaksolaisista, kväänistä ja lantalaisista. *Slutbetänkande*. Som om vi aldrig funnits. Vår sanning och verklighet. Aivan ko meitä ei olis ollukhaan. Meän tottuus ja toelisuus. *Intervjuberättelser*. Som om vi aldrig funnits. Tolv tematiska forskarrapporter. Aivan ko meitä ei olis ollukhaan. Kakstoista temattista tutkintoraporttia. *Forskarrapporter*. Ku.
69. Ökat informationsflöde till brottsbekämpningen. En ny huvud-regel. Ju.

70. Ordning och reda – förstärkt och tillförlitlig byggkontroll. LI.
71. Speciallivsmedel till barn inom öppen hälso- och sjukvård. S.
72. En enklare hantering av vattenfrågor vid planläggning och byggande. LI.
73. Genomförandet av vaccineringen mot sjukdomen covid-19 – en utvärdering. S.
74. Förenklade förutsättningar för ett hållbart vattenbruk. LI.
75. Stärkt konstitutionell beredskap. Ju.
76. Vidareanvändning av hälsodata för vård och klinisk forskning. S.
77. Behörig myndighet enligt EU:s avskogningsförordning. LI.
78. Hemlig dataavläsning – utvärdering och permanent lagstiftning. Ju.
79. Arbetsrätten under krig och krigsfara. A.
80. Ett starkare straffrättsligt skydd – mot sexuella kränkningar, bedrägerier i vissa fall och brott med hatmotiv avseende kön. Ju.
81. Ett enklare bilstöd. S.
82. Ökad kontroll över tandvårdssektorn. S.
83. Samordnat juridiskt stöd och vägledning för hälso- och sjukvårdens digitalisering. S.
84. En hållbar bioekonomistrategi – för ett välmående fossilfritt samhälle. LI.
85. Långtidsutredningen 2023. Finanspolitisk konjunkturstabilisering. *Huvudbetänkande*. Fi.
86. Trends in GDP Growth and its Driving Factors. *Bilaga 1 till Långtidsutredningen 2023*. Fi.
87. Drivkrafter bakom globala trender i den neutrala räntan. *Bilaga 2 till Långtidsutredningen 2023*. Fi.
88. Ränte-tillväxt-differensen – utveckling och drivkrafter. *Bilaga 3 till Långtidsutredningen 2023*. Fi.
89. Makrotillsynsregleringar och finansiell stabilitet. *Bilaga 4 till Långtidsutredningen 2023*. Fi.
90. Samspelet mellan finans- och penningpolitik i Sverige. *Bilaga 5 till Långtidsutredningen 2023*. Fi.
91. Penning- och finanspolitisk konjunkturstabilisering. *Bilaga 6 till Långtidsutredningen 2023*. Fi.
92. Nytt ramverk för finanspolitiken. *Bilaga 7 till Långtidsutredningen 2023*. Fi.
93. Budgetprocessen i det finanspolitiska ramverket. *Bilaga 8 till Långtidsutredningen 2023*. Fi.
94. Förändring genom försök. Försöksverksamhet i den kommunala sektorn. Fi.
95. Uppföljning för utveckling – ett hållbart system för samlad kunskap om villkoren för barn och elever med funktionsnedsättning i förskola och skola. U.
96. En reform för datadelning. Fi.
97. Ut ur utsatthet. A.

Statens offentliga utredningar 2023

Systematisk förteckning

Arbetsmarknadsdepartementet

- På egna ben.
Utvecklad samverkan för individers etablering på arbetsmarknaden. [7]
- Arbetslivskriminalitet – arbetet i Sverige, en bedömning av omfattningen, lärdomar från Danmark och Finland. [8]
- Etablering för fler – jämställda möjligheter till integration. [24]
- Översyn av entreprenörsansvaret. [26]
- Genomförande av minimilönedirektivet. [36]
- Förutsättningarna för en ny kollektivavtalad arbetslöshetsförsäkring. [41]
- Arbetsrätten under krig och krigsfara. [79]
- Ut ur utsatthet. [97]

Finansdepartementet

- En inre marknad för digitala tjänster – ansvarsfördelning mellan myndigheter. [2]
- Posttjänst för hela slanten.
Finansieringsmodeller för framtidens samhällsomfattande posttjänst. [4]
- En lag om tilläggsskatt för företag i stora koncerner. [6]
- Staten och betalningarna. Del 1 och 2. [16]
- Ett förbättrat resegarantisystem. [33]
- Ett förstärkt konsumentskydd mot riskfylld kreditgivning och överskuldssättning. [38]
- En inre marknad för digitala tjänster - kompletteringar och ändringar i svensk rätt. [39]
- En samordnad registerkontroll för upphandlande myndigheter och enheter. [43]
- Övergångsrestriktioner – ökat förtroende för offentlig verksamhet. [45]

- En utvecklad arbetsgivardeklaration – åtgärder mot missbruk av välfärdssystemen. [47]
- Skyddet för EU:s finansiella intressen. Ändringar och kompletteringar i svensk rätt. [49]
- Centraliseringen av administrativa tjänster till Statens servicecenter – en utvärdering. [54]
- En säker och tillgänglig statlig e-legitimation. [61]
- Långtidsutredningen 2023. Finanspolitisk konjunkturstabilisering. *Huvudbetänkande*. [85]
- Trends in GDP Growth and its Driving Factors. *Bilaga 1 till Långtidsutredningen 2023*. [86]
- Drivkrafter bakom globala trender i den neutrala räntan. *Bilaga 2 till Långtidsutredningen 2023*. [87]
- Ränte-tillväxt-differensen – utveckling och drivkrafter. *Bilaga 3 till Långtidsutredningen 2023*. [88]
- Makrotillsynsregleringar och finansiell stabilitet. *Bilaga 4 till Långtidsutredningen 2023*. [89]
- Samspelet mellan finans- och penningpolitik i Sverige. *Bilaga 5 till Långtidsutredningen 2023*. [90]
- Penning- och finanspolitisk konjunkturstabilisering. *Bilaga 6 till Långtidsutredningen 2023*. [91]
- Nytt ramverk för finanspolitiken. *Bilaga 7 till Långtidsutredningen 2023*. [92]
- Budgetprocessen i det finanspolitiska ramverket. *Bilaga 8 till Långtidsutredningen 2023*. [93]
- Förändring genom försök.
Försöksverksamhet i den kommunala sektorn. [94]
- En reform för datadelning. [96]

Försvarsdepartementet

- En modell för svensk försörjningsberedskap. [50]
- Signalspaning i försvarsunderrättelseverksamhet – frågor med anledning av Europadomstolens dom. [51]

Justitiedepartementet

- Skärpta straff för flerfaldig brottslighet. [1]
- Nya regler om nödlidande kreditavtal och inkassoverksamhet. [3]
- Förstärkt skydd för demokratin och domstolarnas oberoende. [12]
- En tydligare bestämmelse om hets mot folkgrupp. [17]
- Datalagring och åtkomst till elektronisk information. [22]
- Kunskapskrav för permanent uppehållstillstånd. [25]
- Biometri – för en effektivare brottsbekämpning. [32]
- Bolag och brott – några åtgärder mot oseriösa företag. [34]
- Nya regler om hållbarhetsredovisning. [35]
- Förstärkt skydd för den personliga integriteten. Behovet av åtgärder mot oskuldskontroller, oskuldssintyg och oskuldsgrepp samt omvändelseförsök. [37]
- En översyn av regleringen om frihetsberövande påföljder för unga. [44]
- Vem äger fastigheten. [55]
- Åtgärder för tryggare bostadsområden. [57]
- Utökade möjligheter att använda preventiva tvångsmedel 2. [60]
- Anonyma vittnen. [67]
- Ökat informationsflöde till brottsbekämpningen. En ny huvudregel. [69]
- Stärkt konstitutionell beredskap. [75]
- Hemlig dataavläsning – utvärdering och permanent lagstiftning. [78]
- Ett starkare straffrättsligt skydd – mot sexuella kränkningar, bedrägerier i vissa fall och brott med hatmotiv avseende kön. [80]

Klimat- och näringslivsdepartementet

- Tillfälligt miljötillstånd för samhällsviktig verksamhet – för ökad försörjningsberedskap. [11]
- Organisera för hållbar utveckling. [14]
- Värdet av vinden. Kompensation, incitament och planering för en hållbar fortsatt utbyggnad av vindkraften. Del 1 och 2. [18]
- Ett förändrat regelverk för framtidens el- och gasnät. [64]

Kulturdepartementet

- Kultursamhället – utvecklad samverkan mellan stat, region och kommun. [58]
- Sveriges säkerhet i etern. [63]
- Som om vi aldrig funnits – exkludering och assimilering av tordedalingar, kväner och lantalaiset. Aivan ko meitä ei olis ollukhaan – eksklyteerinki ja assimileerinki tornionlaaksolaisista, kväänistä ja lantalaisista. *Slutbetänkande*. Som om vi aldrig funnits. Vår sanning och verklighet. Aivan ko meitä ei olis ollukhaan. Meän tottuus ja toelisuus. *Intervjuberättelser*. Som om vi aldrig funnits. Tolv tematiska forskarrapporter. Aivan ko meitä ei olis ollukhaan. Kakstoista temattista tutkintoraporttia. *Forskarrapporter*. [68]

Landsbygds- och infrastrukturdepartementet

- Förnybart i tanken. Ett styrmedelsförslag för en stärkt bioekonomi. [15]
- Förbud mot bottenrålning i marina skyddade områden. [20]
- Kamerabevakning för ett bättre djurskydd. [27]
- Jakt och fiske i renbetesland. [46]
- Bättre information om hyresbostäder. Kartläggning av andrahandsmarknaden och ett förbättrat lägenhetsregister. [65]
- Ordning och reda – förstärkt och tillförlitlig byggkontroll. [70]

En enklare hantering av vattenfrågor vid planläggning och byggande. [72]

Förenklade förutsättningar för ett hållbart vattenbruk. [74]

Behörig myndighet enligt EU:s avskogningsförordning. [77]

En hållbar bioekonomistategi. – för ett välmående fossilfritt samhälle. [84]

Socialdepartementet

Från delar till helhet. Tvångsvården som en del av en sammanhållen och personcentrerad vårdkedja. [5]

Ett statligt huvudmannaskap för personlig assistans. Ökad likvärdighet, långsiktighet och kvalitet. [9]

Tandvårdens stöd till våldsutsatta patienter. [10]

Patientöversikter inom EES och Sverige. [13]

Ett modernare socialförsäkringsskydd för gravida. [23]

Varje rörelse räknas – hur skapar vi ett samhälle som främjar fysisk aktivitet? [29]

Ett trygghetssystem för alla. Nytt regelverk för sjukpenninggrundande inkomst. [30]

Förbättrade möjligheter för barn att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen. [40]

Rätt förutsättningar för sjukskrivning. [48]

Ett stärkt och samlat skydd av välfärdssystemen. [52]

En ändamålsenlig arbetsskadeförsäkring – för bättre ekonomisk trygghet, kunskap och rättssäkerhet. Volym 1 och 2. [53]

Några smittskyddsfrågor inom socialtjänsten och socialförsäkringen. [56]

Vi kan bättre!
Kunskapsbaserad narkotikapolitik med liv och hälsa i fokus. [62]

För barn och unga i samhällsvård. [66]

Speciallivsmedel till barn inom öppen hälso- och sjukvård. [71]

Genomförandet av vaccineringen mot sjukdomen covid-19 – en utvärdering. [73]

Vidareanvändning av hälsodata för vård och klinisk forskning. [76]

Ett enklare bilstöd. [81]

Ökad kontroll över tandvårdssektorn. [82]

Samordnat juridiskt stöd och vägledning för hälso- och sjukvårdens digitalisering. [83]

Utbildningsdepartementet

Statlig forskningsfinansiering. Underlagsrapporter. [19]

Informationsförsörjning på skolområdet. Skolverkets ansvar. [21]

Samhället mot skolattacker. [28]

Framtidens yrkeshögskola – stabil, effektiv och hållbar. [31]

Ny myndighetsstruktur för finansiering av forskning och innovation. [59]

Uppföljning för utveckling – ett hållbart system för samlad kunskap om villkoren för barn och elever med funktionsnedsättning i förskola och skola. [95]

Utrikesdepartementet

Ett modernare regelverk för legaliseringar, apostille och andra former av intygan. [42]

Sexuellt utnyttjande i pornografiska syften

– våldsutsatthet som behöver synliggöras

Volym 2: Forskningsbilaga

*Betänkande av Utredningen om
skydd, stöd och vård för personer som har utsatts för
övergrepp vid produktion eller distribution av pornografi*

Stockholm 2023

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 2023:98

SOU och Ds finns på [regeringen.se](https://www.regeringen.se) under Rättsliga dokument.

Svara på remiss – hur och varför
Statsrådsberedningen, SB PM 2021:1.

Information för dem som ska svara på remiss finns tillgänglig på [regeringen.se/remisser](https://www.regeringen.se/remisser).

Layout: Kommittéservice, Regeringskansliet

Omslag: Elanders Sverige AB

Tryck och remisshantering: Elanders Sverige AB, Stockholm 2023

ISBN 978-91-525-0816-9 (tryck)

ISBN 978-91-525-0817-6 (pdf)

ISSN 0375-250X

Innehåll

VOLYM 1

Förkortningar och begrepp	29
Verksamheter	35
Sammanfattning	43
Summary	65
1 Utredningens uppdrag och arbete	89
1.1 Utredningsuppdraget.....	89
1.1.1 Uppdraget att kartlägga kunskapsläget om våld och andra övergrepp mot vuxna och exploatering av barn	90
1.1.2 Uppdraget att föreslå hur tillgången till skydd, stöd och vård kan förbättras	91
1.1.3 Uppdraget att analysera brottslighet kopplad till produktion och distribution av pornografi	93
1.1.4 Områden som inte omfattas av utredningens uppdrag.....	94
1.2 Utredningens arbete	96
1.2.1 Möten med verksamheter	96
1.2.2 Intervjustudie och forskningssammanställningar	97
1.2.3 Intervjuer med vuxna i målgruppen	98
1.2.4 Enkät till personer som utsatts innan de fyllde 18 år	99

1.2.5	Enkäter till kommuner, regioner, länsstyrelser och Barnahus	100
1.2.6	Domar och statistik	100
1.2.7	Expertgrupp.....	100
1.2.8	Referensgrupp	101
1.2.9	Internationella kontakter.....	101
1.3	Betänkandets disposition	101
2	Utgångspunkter och definitioner.....	103
2.1	Jämställdhetspolitiken.....	103
2.1.1	Delmål: Jämställd hälsa.....	104
2.1.2	Delmål: Mäns våld mot kvinnor ska upphöra	105
2.2	Folkhälsopolitiken.....	109
2.2.1	Målområde: Kontroll, inflytande och delaktighet	110
2.2.2	Målområde: Jämlik och hälsofrämjande hälso- och sjukvård.....	111
2.3	Barnkonventionen	113
2.4	Jämlikhet	114
2.5	Att beskriva och definiera pornografi	115
2.5.1	Utredningens definition av pornografi.....	116
2.6	Utredningens definition av våld	118
2.6.1	Fysiskt våld.....	119
2.6.2	Psykiskt våld.....	120
2.6.3	Sexuellt våld.....	120
2.6.4	Ekonomiskt våld	121
2.6.5	Digitalt våld.....	121
2.7	Målgrupper som omfattas av utredningen	123
2.7.1	Vuxna som omfattas av uppdraget.....	124
2.7.2	Vuxna som inte omfattas av uppdraget	126
2.7.3	Barn som omfattas av uppdraget.....	127
2.7.4	Barn som inte omfattas av uppdraget	129

3	Tidigare utredningar, propositioner och uppdrag	133
3.1	Reglering av pornografi och barnpornografi.....	134
3.1.1	Pornografiförbudet upphör och ersätts med ett skyltningsförbud.....	134
3.1.2	Förbud mot olaga våldsskildring införs i brottsbalken	134
3.1.3	Barnpornografi kriminaliseras	136
3.1.4	Barnpornografibrottets placering i brottsbalken övervägs vid flera tillfällen	137
3.1.5	Barnpornografibrottets beteckning övervägs vid flera tillfällen	138
3.1.6	En strikt 18-årsgräns för bestämmelsen om barnpornografibrottet övervägs	139
3.2	Prostitutionsutredningar och koppling till pornografi.....	140
3.2.1	Förbud mot offentliga pornografiska föreställningar införs	140
3.2.2	Utvidgning av koppleribrottet övervägs	141
3.3	Utredningar om kvinnofrid, sexuell exploatering, jämställdhet och koppling till pornografi.....	142
3.3.1	Kvinnovåldskommissionen ser pornografi som ett hinder för jämställdhet	142
3.3.2	Ny bestämmelse om socialnämndens ansvar för våldsutsatta kvinnor införs i socialtjänstlagen	143
3.3.3	Utredning om sexuell exploatering av barn ser identifiering av sexuella övergrepp som den viktigaste förebyggande åtgärden	144
3.3.4	Ny jämställdhetspolitisk inriktning med fokus på förebyggande insatser	145
3.4	Stärkt straffrättsligt skydd avseende sexualbrott och koppling till pornografi.....	146
3.4.1	Utnyttjande av barn för sexuell posering införs i brottsbalken	146
3.4.2	Ny sexualbrottslagstiftning som bygger på frivillighet införs	147
3.4.3	Skyddet mot allvarliga sexuella kränkningar som begås på distans skärps	151

3.5	Reglering av människohandel och koppling till pornografi.....	152
3.5.1	Exploatering för sexuella ändamål bedöms innefatta att utnyttjas för pornografiska framställningar.....	152
3.6	Andra utredningar, uppdrag och överenskommelser av betydelse för utredningen	153
3.6.1	God och nära vård – En primärvårdsreform.....	153
3.6.2	Hållbar socialtjänst – En ny socialtjänstlag	154
3.6.3	Börja med barnen! Följa upp hälsa och dela information för en god och nära vård.....	155
3.6.4	För barn och unga i samhällsvård.....	156
3.6.5	Från delar till helhet – En reform för samordnade, behovsanpassade och personcentrerade insatser till personer med samsjuklighet.....	157
3.6.6	En uppväxt fri från våld – En ny nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn	158
3.6.7	Ett fönster av möjligheter – Stärkt barnrättsperspektiv för barn i skyddat boende ...	160
3.6.8	Utredning om barns skydd mot sexuella kränkningar samt vissa frågor om brott mot kvinnor och äldre	161
3.6.9	Utredningen om exitprogram för personer som är utsatta för prostitution	162
3.6.10	Överenskommelse om förstärkta insatser för kvinnors hälsa och förlossningsvården	163
4	Internationella åtaganden	165
4.1	Förenta nationerna	166
4.1.1	FN:s konvention om avskaffande av alla former av diskriminering av kvinnor	166
4.1.2	FN:s deklaration om avskaffandet av våld mot kvinnor.....	167
4.1.3	FN:s konvention om gränsöverskridande organiserad brottslighet samt Palermoprotokollet.....	167

4.1.4	FN:s konvention om barnets rättigheter	168
4.1.5	FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning	172
4.2	Europarådet och Europeiska unionen	173
4.2.1	Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet	173
4.2.2	Europarådets konvention om bekämpande av människohandel	175
4.2.3	Europarådets konvention för skyddet av barn mot sexuell exploatering och övergrepp	177
4.2.4	EU:s direktiv om förebyggande och bekämpande av människohandel	178
4.2.5	EU:s direktiv om bekämpande av sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering av barn och barnpornografi.....	179
4.2.6	EU:s förslag till direktiv för att motverka mäns våld mot kvinnor.....	180
4.3	Övriga åtaganden	180
4.3.1	FN:s globala mål för hållbar utveckling – Agenda 2030.....	180
5	Pornografi som produceras och distribueras i Sverige ..	183
5.1	Pornografi är med vissa undantag lagligt.....	184
5.2	Plattformer för spridning av pornografi.....	185
5.2.1	Studioproducerad pornografi.....	186
5.2.2	Egenproducerat material	188
5.2.3	Plattformer för gratis pornografi.....	192
5.2.4	Sociala medier, meddelandeappar och mötesplatser på internet	193
5.3	Skäl för att medverka i pornografi	194
5.4	Efterfrågan styr innehållet.....	196
5.5	Möjligheterna att tjäna pengar påverkar vad som distribueras.....	199

6	Kunskapsläget om våld och andra övergrepp vid produktion eller distribution av pornografi	201
6.1	Internationell forskning handlar främst om synligt våld.....	202
6.1.1	Hur stor omfattningen av våld bedöms vara beror på urval och definition	202
6.1.2	Forskningssammanställningen avseende förekomsten av våldsutsatthet i produktion och distribution av pornografi	206
6.2	Stödsökande i Sverige beskriver stor våldsutsatthet	209
6.2.1	Bred målgrupp som är svår att nå.....	210
6.2.2	Många har erfarenhet av flera olika former av pornografiproduktion	212
6.2.3	Det är vanligt att ha känt sig pressad till att utföra vissa handlingar	214
6.2.4	En majoritet av de som berättar har utsatts för grovt våld	217
6.2.5	Många har blivit hotade, utpressade eller förföljda	219
6.2.6	Det är inte ovanligt att bli lurad på betalning.....	220
6.2.7	Filmade sexköp sprids som pornografi.....	221
6.2.8	Övergreppsmaterial sprids som pornografi.....	222
6.2.9	Material som spridits utan samtycke kan ha smygfilmats eller filmats i samförstånd	224
6.2.10	Social utsatthet ökar risken att utsättas för våld	228
6.3	Att bilder och filmer finns kvar utgör en särskild utsatthet	229
6.4	Samband med annan våldsutsatthet och kriminalitet.....	229
6.4.1	Många har även utsatts för våld i en nära relation.....	230
6.4.2	Samband med gängkriminalitet och annan kriminalitet förekommer	231
6.4.3	Starka samband med prostitution och människohandel	232
6.5	Kunskapsluckor om våld och andra övergrepp vid produktion eller distribution av pornografi.....	236

7	Kunskapsläget om sexuellt utnyttjande av barn i pornografiska syften	239
7.1	Systematisk litteraturöversikt om barn i sexuella övergreppsbilder samt andra sexuella eller avklädda bilder	240
7.2	Enkät till personer som utsatts innan de fyllde 18 år.....	241
7.3	Kunskapen om i vilken omfattning barn utnyttjas i sammanhang där pornografi föreställande vuxna förväntas förekomma är låg.....	243
7.3.1	Bilder av barn sprids och kunskap saknas om i vilken omfattning det sker i pornografiska syften.....	244
7.3.2	Det är inte ovanligt att bilder som barn tagit själva sprids vidare	246
7.3.3	Att barn lägger ut sexuella bilder eller filmer på sig själva är relativt ovanligt.....	254
7.3.4	Det saknas kunskap om hur vanligt det är att bilder som andra tagit av barn sprids i pornografiska syften.....	256
7.3.5	Det saknas kunskap om pornografiproduktion där barn förekommer.....	260
7.3.6	Bilder som inte har sexuellt explicit innehåll kan spridas i pornografiska syften	261
7.4	Kunskapsluckor om sexuellt utnyttjande av barn i pornografiska syften	262
8	Kunskapsläget om effekter på fysisk och psykisk hälsa	265
8.1	Utsatthet för sexuella övergrepp har samband med fysisk och psykisk ohälsa.....	266
8.1.1	Svenska och internationella studier visar att vuxna som utsatts för sexuella övergrepp har en sämre hälsa än andra.....	266
8.1.2	Svenska studier visar ett samband mellan utsatthet för sexuella övergrepp och vårdkonsumtion bland flickor i tonåren	268

8.1.3	Utsatthet för sexuella övergrepp innebär risk för ytterligare övergrepp och för att utnyttjas i pornografiska syften	269
8.2	Internationella studier tyder på hög förekomst av psykisk ohälsa bland personer som medverkar i pornografi.....	272
8.3	Stödsökande i Sverige vittnar om stor ohälsa	275
8.3.1	Intervjustudiens resultat stämmer väl överens med verksamheternas erfarenheter	275
8.3.2	En majoritet av stödsökande vittnar om traumatiska händelser och ogynnsamma uppväxtvillkor.....	276
8.3.3	En majoritet av stödsökande vittnar om psykisk ohälsa.....	279
8.3.4	Utsatthet och ohälsa kan förstärka varandra	282
8.3.5	Det finns en utbredd oro för vem som ska se filmerna.....	285
8.3.6	En majoritet hade sökt någon form av skydd, stöd eller vård	287
8.3.7	Många uppger att de inte fått det stöd som de behövt	288
8.4	Barn som fått bilder eller filmer spridda uppger i högre grad än andra barn att de lider av psykisk ohälsa	290
8.4.1	De flesta studier om hälsa bland barn som exploaterats i pornografiska sammanhang handlar om sex mot ersättning	291
8.4.2	Många barn uppger att de inte fått det stöd som de behövt.....	294
8.5	Kunskapsluckor om effekter på fysisk och psykisk hälsa..	300
9	Nationell reglering och kunskapsstöd om förebyggande arbete, skydd, stöd och vård	303
9.1	Hälso- och sjukvårdslagen (2017:30)	303
9.1.1	Särskilda bestämmelser om barn	305
9.1.2	Hälso- och sjukvårdens och tandvårdens ansvar för våldsutsatta.....	305

9.2	Socialtjänstlagen (2001:453).....	307
9.2.1	Särskilda bestämmelser om barn.....	308
9.2.2	Socialtjänstens ansvar för våldsutsatta	309
9.2.3	Övriga relevanta lagar.....	310
9.3	Samverkan mellan kommun, region och idéburen sektor ..	312
9.3.1	Samverkan på organisatorisk nivå.....	313
9.3.2	Samverkan på individnivå.....	316
9.4	Skollagen (2010:800)	317
9.5	Socialstyrelsens kunskapsstyrning.....	318
9.5.1	Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relationer (HSLF-FS 2022:39)	319
9.5.2	Socialstyrelsens allmänna råd om ekonomiskt bistånd (SOFS 2013:1)	320
9.5.3	Socialstyrelsens övriga vägledningar och utbildningsmaterial inom området	322
9.5.4	Socialstyrelsen övriga uppdrag med relevans för utredningens område.....	326
9.6	Skolverkets kunskapsstyrning.....	327
9.6.1	Vägledning för elevhälsan	328
9.6.2	Stödmaterial inom kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer	328
9.7	Nationella och regionala myndigheters främjande och förebyggande uppdrag	329
9.7.1	Nationella åtgärdsprogram för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor.....	329
9.7.2	Stöd till genomförandet av den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor	330
9.7.3	Nationell handlingsplan för sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter	335
9.7.4	Stöd till genomförandet av den nationella SRHR-strategin	336

10	Tillgång till skydd, stöd och vård	337
10.1	Regionernas arbete med personer som utsatts för övergrepp vid produktion och distribution av pornografi.....	338
10.1.1	Vårdprogrammen innehåller sällan frågor om våldsutsatthet vid produktion och distribution av pornografi.....	339
10.1.2	Endast två regioner har rutiner för tidig upptäckt	340
10.1.3	Ovanligt med specialiserad vård för målgrupperna.....	342
10.1.4	Barnahus och regionkoordinatorer vanligaste samverkan	345
10.1.5	Hälften av regionerna har genomfört kompetenshöjande insatser	345
10.1.6	Vanligast att personal inom primärvården nås av kompetenssatsningar	346
10.1.7	Visst utvecklingsarbete pågår	347
10.2	Specialiserade mottagningar i regionens regi som riktar sig till personer utsatta för sexuell exploatering.....	348
10.2.1	Mika Hälsa – Region Stockholm.....	348
10.2.2	SMC Pilen – Västra Götalandsregionen	350
10.3	Vård som generellt erbjuds personer utsatta för sexuella övergrepp	351
10.3.1	Gynekologiska mottagningar	351
10.3.2	Kirurgmottagningar	352
10.3.3	Vårdcentraler	352
10.3.4	STI-mottagningar.....	353
10.3.5	Vuxenpsykiatri	353
10.3.6	Ungdomsmottagningar.....	353
10.3.7	Elevhälsa	355
10.3.8	Barn- och ungdomspsykiatri	355
10.4	Specialiserade mottagningar i regionernas regi som riktar sig till personer utsatta för sexuella övergrepp.....	355
10.4.1	Ångest- och ASTA-mottagningen – Region Västerbotten.....	356

10.4.2	Akutmottagning för våldtagna – Region Stockholm	357
10.4.3	Kvinnofridsmottagningen – Region Uppsala	358
10.4.4	Teamet för sexuellt våldsutsatta – Region Sörmland	359
10.4.5	Traumamottagning Elefanten BUP – Region Östergötland.....	360
10.4.6	Ung Utsatt – Västra Götalandsregionen	361
10.5	SKR har kartlagt hur vården fungerar för personer som har utsatts för sexualbrott	362
10.5.1	De flesta regioner har rutiner för akut stöd, men hänvisning till fortsatt vård brister.....	363
10.5.2	Rutiner saknas för den som söker vård i ett senare skede	364
10.5.3	Få söker stöd för utsatthet för sexualbrott.....	366
10.6	Utvecklingsarbete och pågående forskning	367
10.7	Kommunernas arbete med personer som utsatts för övergrepp vid produktion och distribution av pornografi.....	368
10.7.1	Våldsutsatthet i pornografi ingår sällan i kommunernas handlingsplaner mot våld	369
10.7.2	Få kommuner bedriver uppsökande arbete	370
10.7.3	Utbildningar som rör sexuell exploatering riktas främst till högstadieelever.....	372
10.7.4	Få kommuner har rutiner för att fråga om utsatthet i pornografiska syften.....	373
10.7.5	Kommunerna uppger att de har liten erfarenhet av målgruppen.....	374
10.7.6	Många kommuner uppger att de har möjlighet att hänvisa till specialiserat stöd.....	374
10.7.7	Mikamottagningar, Barnahus och regionkoordinatorer vanligaste samverkan.....	376
10.7.8	Många av kommunerna har inte genomfört någon utbildning om utsatthet i pornografi	377
10.7.9	Få kommuner bedriver ett utvecklingsarbete.....	378
10.8	Specialiserade mottagningar i kommunal regi som riktar sig till personer utsatta för sexuell exploatering	378

10.8.1	Mikamottagningen i Göteborg	379
10.8.2	Mikamottagningen i Stockholm.....	381
10.8.3	Evonhuset i Malmö	382
10.8.4	Mikamottagningar i andra delar av landet	383
10.9	Specialiserade samverkansfunktioner	386
10.9.1	Barnahus	386
10.9.2	Regionkoordinatorer mot prostitution och människohandel	389
10.10	Specialiserade mottagningar i idéburna organisationers regi som riktar sig till personer utsatta för sexuella exploatering.....	390
10.10.1	Talita i Stockholm	390
10.10.2	Ellencentret i Stockholm	391
10.10.3	Ebbamottagningen i Uppsala	393
10.11	Specialiserade mottagningar i idéburna organisationers regi som riktar sig till personer utsatta för sexuella övergrepp	394
10.11.1	WONSA i Stockholm.....	394
10.11.2	Novahuset i Linköping.....	396
10.11.3	Storasyster i Stockholm.....	397
10.12	Övrigt stöd.....	398
10.12.1	Kvinno- och tjejjourer samt ungdomsjourer.....	398
10.12.2	Brottsofferjouren	399
10.12.3	RFSU-klinikens mottagning för sexuell hälsa.....	399
10.12.4	RFSL Stödmottagning	400
10.12.5	Transammans stödmottagning.....	400
10.12.6	MÄN.....	401
10.13	Tillgång till skydd, stöd och vård i övriga nordiska länder	401
10.13.1	Danmark	401
10.13.2	Finland	403
10.13.3	Island.....	404
10.13.4	Norge	404
10.14	Pågående arbete i Frankrike och Storbritannien	405
10.14.1	Rättsprocesser i Frankrike.....	405

10.14.2	Rekommendationer från Délégation aux droits des femmes i den franska senaten	406
10.14.3	Rekommendationer från All-Party Parliamentary Group on Commercial Sexual Exploitation i Storbritannien	407
10.15	Analys	409
11	Tillgång till stöd för att ta ner bilder och filmer från plattformar på internet	413
11.1	Regleringar som möjliggör kontroll av innehåll.....	413
11.1.1	Förordningen om digitala tjänster.....	414
11.1.2	CSAM-förordningarna.....	417
11.1.3	Förslag till Europaparlamentets och Rådets direktiv om bekämpning av våld mot kvinnor och våld i nära relationer	420
11.1.4	Lagen (1998:112) om ansvar för elektroniska anslagstavlor.....	420
11.1.5	Dataskyddsförordningen	421
11.2	Aktörer på internet och deras ansvar.....	422
11.2.1	Författaren	422
11.2.2	Ansvarig utgivare	423
11.2.3	Domännamnsinnehavare.....	423
11.2.4	Värdtjänstleverantör	423
11.2.5	Innehållsleverantör	424
11.2.6	Internetleverantören.....	425
11.2.7	Registrar	425
11.2.8	Registry	426
11.2.9	Sökmotorer	426
11.3	Stöd för att ta ner bilder och filmer	427
11.3.1	Det kan vara svårt att få kontakt med plattformar	427
11.3.2	Myndigheter har begränsade möjligheter att agera för att ta ner material	429
11.3.3	ECPAT Sverige hjälper barn oavsett ålder att ta ner bilder och filmer.....	431
11.3.4	Safer Internet Centre	435
11.3.5	StopNCII hjälper vuxna att ta ner bilder.....	436

11.4	Analys.....	437
12	Ett utökat och verkningsfullt förebyggande arbete	439
12.1	Sexuellt utnyttjande med koppling till pornografi behöver förebyggas på flera arenor.....	440
12.1.1	Våldsutsatthet med koppling till pornografi behöver bli en tydlig del i det förebyggande arbetet mot våld.....	440
12.1.2	Våldet behöver synliggöras och göras ”pratbart”	442
12.1.3	Övergripping på internet behöver tas på allvar.....	444
12.1.4	Stort behov av en generell kunskapshöjning om vad som är våld, samtycke och brottsliga handlingar	445
12.1.5	Vårdnadshavare och andra vuxna i barnets närhet behöver ett utökat stöd.....	446
12.1.6	Skolan har goda möjligheter att främja samtal om sexualitet, samtycke och relationer och förebygga våld	448
12.2	Kunskap om särskild riskutsatthet behöver tillämpas.....	449
12.2.1	Att förebygga sexuella övergrepp och annan utsatthet under barns uppväxt är centralt.....	450
12.2.2	Kunskap om riskfaktorer hos vuxna som inte söker stöd behöver öka	452
12.3	Särskild sårbarhet behöver uppmärksammas	452
12.3.1	Flickor och kvinnor	453
12.3.2	Funktionsnedsättning.....	453
12.3.3	Hbtqi.....	455
12.3.4	Skadligt bruk och beroende.....	456
12.3.5	Ekonomisk utsatthet.....	457
12.3.6	Barn och unga i samhällets vård	458
12.3.7	Erfarenhet av migration	459
12.3.8	Koppling till gängmiljöer.....	459
12.4	Analys.....	460

13	Förbättrad upptäckt	463
13.1	En förutsättning för skydd, stöd och vård är att utsattheten upptäcks	463
13.1.1	Rutiner för att fråga om våldsutsatthet behöver inkludera frågor om sexuella övergrepp och utnyttjande i pornografi	465
13.1.2	Målgruppen vill bli tillfrågad.....	466
13.1.3	Frågor bör ställas på rutin och vara konkreta	467
13.1.4	Frågor behöver ställas flera gånger och inbegripa frågor om tidigare våldsutsatthet	469
13.1.5	Yrkesverksamma behöver stöd för att kunna fråga	470
13.2	Socialt fältarbete har potential att upptäcka utsatta.....	471
13.3	Digitalt uppsökande arbete behöver bli mer strukturerat	473
13.4	Uppsökande arbete för att förhindra sexköp kan fånga upp personer som utnyttjas i pornografi.....	475
13.5	Analys	476
14	Starkare skydd, stöd och vård	479
14.1	Det ska vara enkelt att hitta ingångar till skydd, stöd och vård	480
14.1.1	Låga trösklar är en förutsättning för stöd.....	480
14.1.2	Den idéburna sektorn är en viktig ingång.....	482
14.1.3	Polisanmälan kan vara en väg in till stöd.....	483
14.2	Bemötande är viktigt för jämlik vård och omsorg	484
14.2.1	Ett icke dömande och respektfullt bemötande....	485
14.2.2	Ett gott bemötande oavsett om personen lämnat pornografi eller inte.....	486
14.2.3	Att få bli sedd för den man är	487
14.2.4	Att bemötas som ett brottsoffer	487
14.3	Specialiserade mottagningar eller funktioner är centrala....	488
14.3.1	Stödet behöver anpassas till lokala och regionala förutsättningar.....	488

14.3.2	Utveckling av Barnhusens verksamhet kan gynna barn som utnyttjats sexuellt i pornografiska syften.....	490
14.4	Stödinsatser behöver finnas tillgängliga i hela landet	491
14.4.1	Samverkan mellan flera aktörer	491
14.4.2	Den idéburna sektorn som samverkanspart	494
14.4.3	Digitalt stöd som alternativ till att träffas fysiskt.....	495
14.5	Stödet behöver vara jämlikt	496
14.5.1	Skydd, stöd och vård oavsett kön och könsidentitet.....	496
14.5.2	Skydd, stöd och vård anpassat för personer med funktionsnedsättningar.....	498
14.5.3	Skydd, stöd och vård för den som har ett skadligt bruk eller beroende	500
14.5.4	Skydd, stöd och vård till personer med erfarenhet av migration.....	502
14.6	Insatserna behöver anpassas efter målgruppernas situation och behov	503
14.6.1	Stöd när personen är mottaglig	503
14.6.2	Skuld- och skamavlastning en central del.....	506
14.6.3	Många har komplexa behov.....	506
14.6.4	Stort behov av ett individuellt samordnat stöd ...	507
14.6.5	Traumavård kan vara viktigt för rehabilitering....	509
14.6.6	Det sociala stödet kan vara tillräckligt.....	511
14.6.7	Vissa har omfattande vård- och omsorgsbehov ..	512
14.6.8	Stödet behöver vara långsiktigt	513
14.6.9	Alternativ försörjning är nödvändigt för att kunna lämna.....	514
14.6.10	Utsatta behöver en framtid att se fram emot	515
14.7	Stöd med att ta ner bilder och filmer är centralt för att förhindra fortsatt utsatthet	516
14.8	Analys.....	518

15	Förbättrad kunskap och metodutveckling	521
15.1	Kunskapen om omfattningen och våldets konsekvenser behöver öka	521
15.1.1	Omfattningskartläggningar bör inkludera utsatthet och utnyttjande i pornografi	522
15.1.2	De lokala och regionala lägesbilderna bör inkludera brott med koppling till pornografi	523
15.2	Kunskaps- och metodutvecklingen behöver utgå från bästa tillgängliga kunskap	525
15.2.1	Det behövs mer kunskap och forskning	525
15.2.2	Metodutveckling som sker på lokal nivå behöver tillvaratas	526
15.2.3	Metoder behöver utvecklas för alla preventionsnivåer	526
15.3	Yrkesverksamma behöver få tillgång till utbildning och handledning	528
15.3.1	Sexuell utsatthet är kärnan i kunskapsbasen	529
15.3.2	De utbildningar som tas fram behöver vara målgruppsanpassade	529
15.3.3	Kunskapen behöver ingå i universitets- och högskoleutbildningar	531
15.3.4	Kunskap om trauma behövs	531
15.4	Nationella kunskapsstöd behöver utvecklas och inkludera stöd för implementering	533
15.4.1	Befintliga nationella kunskapsstöd behöver utvecklas och nya behöver tas fram	534
15.4.2	Yrkesverksamma på lokal nivå uttrycker behov av en tydligare nationell kunskapsstyrning	535
15.4.3	Länsstyrelserna behöver tillgång till nationellt kunskapsstöd för att bättre kunna stödja den lokala och regionala nivån	536
15.5	Analys	536

16	Överväganden och förslag för att förbättra förebyggande arbete samt skydd, stöd och vård	539
16.1	Sexuellt utnyttjande i pornografiska syften bör bli en tydlig del av arbetet mot våld.....	541
16.1.1	Sexuellt utnyttjande i pornografiska syften bör tydligt ingå i nationella strategier	541
16.2	Kunskaps- och metodutvecklingen behöver stärkas	546
16.2.1	Befintlig kunskap om identifiering av sexuell riskutsatthet och effektiva behandlingsmetoder inom hälso- och sjukvården bör samlas och spridas	547
16.2.2	Medel bör avsättas för forskning om sexuell exploatering och dess konsekvenser i den kommande forskningspropositionen.....	548
16.3	Insatser på bred front behövs för en ökad kunskap bland vuxna och barn.....	551
16.3.1	En långsiktig målgruppsanpassad informationsinsats som når både vuxna och barn	552
16.3.2	Vårdnadshavare bör få tillgång till information om sexuell riskutsatthet	554
16.3.3	Personer som utsatts för våld och övergrepp vid produktion eller distribution av pornografi bör vara en tydligare del av de nationella stödlinjernas målgrupper	555
16.3.4	De hbtqi-strategiska myndigheterna bör gemensamt undersöka behovet av insatser för att nå hbtqi-personer	556
16.4	Nationella kunskapsstöd behöver utvecklas.....	557
16.4.1	Det uppsökande arbetet på internet bör kartläggas och utvärderas.....	558
16.4.2	Socialtjänst och hälso- och sjukvård ska ha tillgång till stöd som bygger på bästa tillgängliga kunskap.....	560
16.4.3	En nationell stödfunktion om sexuellt våld bör omfatta utnyttjande i pornografiska syften..	564

16.4.4	Yrkesverksamma inom skolor ska ha tillgång till kunskapsstöd utifrån bästa tillgängliga kunskap	565
16.4.5	Stöd för att skapa trygga och inkluderande samtal bör särskilt riktas till yrkesverksamma som möter riskgrupper.....	567
16.4.6	Arbetet med traumamedveten omsorg på SiS ungdomshem bör omfatta sexuell riskutsatthet	568
16.5	Stöd för att ta ner bilder och filmer från internet behöver vara tillgängligt för både barn och vuxna	569
16.5.1	Stödet för barn att ta ner bilder och filmer och från internet bör permanentas och tillförsäkras en långsiktig finansiering.....	569
16.5.2	Ett stöd för vuxna att ta ner bilder och filmer från internet bör utvecklas	570
16.6	Kommuner och regioner bör ges stöd att utveckla arbetet	571
16.6.1	Förebyggande arbete bör ingå i överenskommelse mellan staten och Sveriges Kommuner och Regioner.....	572
16.6.2	Det brottsförebyggande arbetet inom kommunerna bör omfatta att förebygga brott med koppling till pornografi.....	574
16.6.3	Länsgemensamma samverkansstrukturer för skydd, stöd och vård bör utvecklas	576
17	Brottet olaga våldsskildring	581
17.1	Brottet olaga våldsskildring.....	581
17.1.1	Olaga våldsskildring i tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen.....	582
17.1.2	Olaga våldsskildring i brottsbalken	582
17.1.3	Syftet med bestämmelsen är att skydda allmänheten.....	583
17.1.4	Det är sällan förekommande med anmälningar om olaga våldsskildring	586

17.2	Hinder för att anmäla, utreda och lagföra olaga våldsskildring	591
17.2.1	Brottet anmäls sällan	591
17.2.2	Det bedöms inte vara resurseffektivt att utreda olaga våldsskildring	592
17.2.3	Jurisdiktion saknas när det inte finns någon koppling till Sverige	593
17.3	Analys.....	594
18	Brott mot person vid produktion och distribution av pornografi	597
18.1	Det är svårt att få en uppfattning om hur vanligt det är att brott i denna kontext anmäls	598
18.1.1	Det är ovanligt att pornografi nämns i anmälningar om sexualbrott eller misshandel	599
18.1.2	Det är något vanligare att pornografi nämns i anmälningar om brott mot frihet och frid.....	601
18.2	Bestämmelserna i brottsbalken.....	602
18.2.1	Våldtäkt och sexuellt övergrepp.....	602
18.2.2	Misshandel.....	605
18.2.3	Olaga hot	606
18.2.4	Kränkande fotografering	607
18.2.5	Olaga integritetsintrång.....	608
18.2.6	Bestämmelser som rör prostitution	610
18.2.7	Människohandel för sexuella ändamål	612
18.3	Pornografiskt utnyttjande av barn är förbjudet.....	613
18.3.1	Barnpornografi	613
18.3.2	Utnyttjande av barn för sexuell posering	617
18.3.3	Andra sexualbrott mot barn	618
18.3.4	Utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling	620
18.4	Hinder för att anmäla, utreda och lagföra brott mot person vid produktion och distribution av pornografi	621
18.4.1	Brotten anmäls sällan	621
18.4.2	Rädsla för ett dåligt bemötande kan göra att utsatta inte anmäler.....	624

18.4.3	Det finns risk att brott mot barn 15–17 år förbises	626
18.4.4	Kunskap om sexuellt utnyttjande i pornografiska syften hos fler skulle kunna öka chanserna att brott upptäcks.....	627
18.4.5	De tekniska resurserna hos Polismyndigheten är sammantaget för få.....	629
18.4.6	Frivillighet kan vara särskilt svårt att bedöma vid produktion av pornografi.....	629
18.5	Analys	631
19	Överväganden och förslag för att brott med koppling till pornografi ska beivras i större utsträckning.....	633
19.1	Anmälningbenägenheten för olaga våldsskildring behöver öka	634
19.2	Anmälningbenägenheten för brott mot person behöver öka	635
19.2.1	Det bör bli enklare att anmäla sexualbrott.....	636
19.3	Fler brott mot person skulle kunna upptäckas i redan upprättade anmälningar och pågående utredningar	637
19.3.1	Polismyndigheten bör kartlägga behovet av kunskapshöjande insatser och utvecklade arbetssätt för att upptäcka framställning och spridning av pornografiska skildringar vid sexualbrott	637
19.3.2	Framställning och spridning av pornografiska skildringar bör uppmärksammas vid utredning av sexualbrott	638
19.3.3	Anmälningar bör analyseras ytterligare.....	639
20	Konsekvensanalyser	641
20.1	Samhällsekonomisk konsekvensanalys.....	641
20.2	Kostnadsberäkningar och ekonomiska konsekvenser	644
20.2.1	Sexuellt utnyttjande i pornografiskt syfte bör bli en tydlig del av arbetet mot våld.....	645

20.2.2	Kunskaps- och metodutvecklingen behöver stärkas	645
20.2.3	Insatser på bred front behövs för en ökad kunskap bland vuxna och barn	646
20.2.4	Nationella kunskapsstöd behöver utvecklas	648
20.2.5	Stöd för att ta ner bilder och filmer från internet behöver vara tillgängligt för både barn och vuxna.....	650
20.2.6	Kommuner och regioner bör ges stöd att utveckla arbetet	651
20.2.7	Anmälningbenägenheten behöver öka	652
20.2.8	Fler brott skulle kunna upptäckas i redan upprättade anmälningar och pågående utredningar	652
20.3	Konsekvenser för jämställdhet	653
20.4	Konsekvenser för barn och barns rättigheter	655
20.5	Konsekvenser för folkhälsan.....	656
20.6	Konsekvenser för hbtqi-personer.....	657
20.7	Konsekvenser för personer med funktionsnedsättning	658
20.8	Konsekvenser för personer med skadligt bruk eller beroende.....	659
20.9	Konsekvenser för möjligheterna att nå de integrationspolitiska målen	660
20.10	Konsekvenser för brottslighet och brottsförebyggande arbete	661
20.11	Konsekvenser för den kommunala självstyrelsen.....	661
Referenser.....		663
Bilagor		
Bilaga 1	Kommittédirektiv 2022:100.....	697
Bilaga 2	Kommittédirektiv 2023:37.....	711

Bilaga 3	Enkät till kommuner om skydd, stöd och vård för personer utsatta för prostitution eller övergrepp kopplat till pornografi	713
Bilaga 4	Enkät till regioner om skydd, stöd och vård för personer utsatta för prostitution eller övergrepp kopplat till pornografi	727
Bilaga 5	Enkät till personer som varit med om att avklädda eller sexuella bilder spridits innan de fyllde 18 år	737
Bilaga 6	Förteckning över förslagen relaterade till den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor	745

VOLYM 2

Bilaga 7	Osynliga brottsoffer – Intervjustudie bland personer som blivit filmade eller fotograferade för pornografiproduktion.....	749
Bilaga 8	Våld, exploatering & ohälsa i pornografi – En systematisk kunskapssammanställning om samtida produktionsförhållanden.....	829
Bilaga 9	Barn och ungdomar exploaterade i någon form av pornografiskt material – En litteraturöversikt	1075

Osynliga brottsoffer

INTERVJUSTUDIE BLAND PERSONER SOM BLIVIT FILMADE ELLER
FOTOGRAFERADE FÖR PORNOGRAFIPRODUKTION

Meghan Donevan, Linda Jonsson och Carl Göran Svedin

OSYNLIGA BROTTSOFFER

Intervjustudie bland personer som blivit filmade eller
fotograferade för pornografiproduktion

Marie Cederschiöld högskola © 2023

Stigbergsgatan 30
116 28 Stockholm

Org.nr: 556688-5280

www.mchs.se

Utgivningsdatum: Oktober 2023

Författare: Meghan Donevan, Linda Jonsson & Carl Göran Svedin

Illustrationer & layout: Samuel Sander

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 SAMMANFATTNING	5
2 BAKGRUND	7
3 TIDIGARE UNDERSÖKNINGAR	8
4 UNDERSÖKNINGENS SYFTE, UPPLÄGG OCH METODER	10
SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	10
UPPLÄGG	10
ENKÄTEN	11
KVALITATIV DJUPINTERVJU	12
5 ANALYS	13
6 RESULTAT ENKÄTUNDERSÖKNINGEN	15
SOCIODEMOGRAFISK BESKRIVNING AV UNDERSÖKNINGSGRUPPEN	15
ERFARENHETER AV OLIKA POTENTIELLA TRAUMATISKA UPPLEVELSER UNDER UPPVÅXTEN	15
ERFARENHETER AV SEXUELLA HANDLINGAR MOT ERSÄTTNING	17
ERFARENHETER AV PORNOGRAFIPRODUKTION	18
Olika typer av pornografiproduktion	18
Var den producerade pornografi spridits	19
Upplevt våld i samband med pornografiproduktion	20
Upplevt våld i samband med pornografidistribution	21
Andra konsekvenser av att materialet spridits	21
Strategier för att känslomässigt handskas med medverkan	21
HÄLSA, TRAUMASYMTOM OCH SJÄLVRAPPORTERADE DIAGNOSER	22
SÖKT STÖD, VÅRD ELLER SKYDD FRÅN OLIKA SAMHÄLLSAKTÖRER	24
7 RESULTAT DJUPINTERVJUERNA	27
IN	27
Svek	27
Ensamhet	32
Överlevnad	33
UNDER	35
Fortsatt våld	35
Strävan efter kontroll	38
Att anta en roll	40

Rädslan för att hamna i det offentliga rummet	42
Att bli stämplade som mindre värd - "en hora"	44
Normalisering och integrering	45
UT	47
Vändpunkten	47
En fot kvar	47
Adekvat stöd och hjälp	49
Omformulera jaget	55
MEDSKICK OCH RÅD	57
Allmänheten: Förstå och visa empati.....	58
Ungdomar: Gör inte det!	59
Konsumenter och köpare: Se bakom skärmen.....	60
Professionella: Fånga upp och ta ett helhetsgrepp	61
8 DISKUSSION	66
TRAUMATISK UPPVÄXT OCH ÖVERLEVNADSSTRATEGIER	66
NYA NORMER I SKUGGAN AV VÅLD	67
OSYNLIGA BROTTSOFFER	67
LIKA MEN ÄNDÅ OLIKA: PORNOGRAFI SOM SEXUELLA HANDLINGAR MOT ERSÄTTNING	68
FÖRVANDLINGEN AV SJÄLVBILD: FRÅN "HORA" TILL BROTTSOFFER	69
REKOMMENDATIONER OCH AVSLUTANDE ORD	71
Tidig upptäckt genom screening och kunskapsutveckling.....	71
Utveckling av specialmottagningar med traumavård.....	71
Kunskapsförhöjning inom polisväsendet och rättsystemet	72
Socialtjänsten som viktig aktör för stöd och samverkan	72
Samhällelig medvetenhet	72
9 PROJEKTTEAM OCH TACKORD	73
10 REFERENSFÖRTECKNING	74
11 APPENDIX A - ATT VÅGA NÄRMA SIG BERÄTTELSE OM VÅLD	78

1 Sammanfattning

I december 2022 gavs forskare vid Marie Cederschiöld högskola i uppdrag av den statliga utredningen "Skydd, stöd och vård för personers som har utsatts för övergrepp vid produktion eller distribution av pornografi" (A 2022:02) att utföra en kvalitativ forskningsstudie riktad mot vuxna som blivit filmade eller fotograferade för pornografiproduktion.

Syftet med studien var att få en djupare insikt i situationen för människor som förekommer i pornografi med fokus på utsattheten för våld och dess följder, samt behovet av och tillgängligheten till skydd, stöd och vård. Studien har främst en kvalitativ design, men innehåller även kvantitativa inslag.

Metoden som användes innebar att deltagarna rekryterades via en annons, distribuerad genom sociala medier och på fysiska mottagningar med stöd av offentliga aktörer och ideella organisationer. Totalt intervjuades 26 personer mellan 26 mars och 19 juni 2023. Intervjun bestod av en kvantitativ enkät och en djupintervju som berörde ämnen som uppväxt, våldsutsatthet i samband med pornografi, hälsostatus, erfarenheter av att söka stöd och aktuella behov. Kvantitativ data bearbetades med deskriptiv statistik via SPSS, medan kvalitativ data analyserades genom reflexiv tematisk analys.

Resultaten från enkätundersökningen visade att majoriteten av deltagarna var under 18 år då första inspelningen av pornografi gjordes och majoriteten hade erfarenheter av såväl olika former av traumatiska händelser under uppväxten som ogynnsamma uppväxtvillkor. Alla utom en hade erfarenheter av sexuella övergrepp under uppväxten. Majoriteten av deltagarna beskrev också i enkäten ett tvång och en våldsutsatthet under själva pornografiproduktionen. Deras hälsa präglades av långvarig psykisk ohälsa där ångest, depression, posttraumatiskt stressyndrom (PTSD) och dissociation var framträdande. De flesta hade någon gång blivit diagnosticerade med en eller flera psykiatriska diagnoser och varit i kontakt med många olika myndigheter/vårdgivare.

Resultaten från djupintervjuerna strukturerades kring tre specifika faser i samband med pornografiproduktion: "In", "Under" och "Ut". Trots varierande erfarenheter kunde gemensamma faktorer identifieras som kollektivt bidrog till inträdet i pornografiproduktion. Bland dessa var systematiska *svek*, ofta manifesterade som försummelse och våldsutsatthet under uppväxten, där både vuxna och samhället svikit individen. En påtaglig känsla av *ensamhet* framhölls också som en drivande faktor, vilket ledde till att många kände sig tvungna att navigera sina sårbarheter på egen hand. Inträdet i pornografiproduktion representerade ofta en kamp för såväl ekonomisk som psykisk *överlevnad*.

Fasen inne i pornografiproduktion präglades av *fortsatt våld* och en hög grad av utsatthet för olika typer av brott. Medverkan i egenproducerad eller studioproducerad pornografi framstod som en *strävan efter kontroll* efter att tidigare ha blivit berövade på makt och autonomi genom våldsutsatthet och exploatering. Berättelserna illustrerar nödvändigheten av *att anta en roll* när sexuella handlingar utförs mot ersättning, där individen agerar utifrån köparens förväntningar och krav. Samtliga deltagare uttryckte en *rädsla för att hamna i det offentliga rummet* till följd av materialets spridning—något som kändes

oundvikligt. Denna rädsla var rotad i oron över att bli *stämplade som mindre värd–”en hora”*. Berättelserna belyser en process av *normalisering och integrering* av en negativ självbild, en konsekvens av upprepade svek och systematiskt våld.

För de som blivit filmade eller fotograferade för pornografiproduktion under en längre tid, var resan “Ut” komplex och fylld med hinder och en hög risk för återfall. Intervjupersonerna lyfte ofta en specifik händelse som *vändpunkten* för att påbörja sin utgång, men många behöll *en fot kvar* i pornografiska sammanhang på grund av brist på alternativ och rätt stöd. Berättelserna understryker behovet av *adekvat stöd och hjälp* i form av professionella med kunskap och förståelse, behandling som adresserar grundorsakerna, insatser som fokuserar på individens komplexa behov, samt ett samhälle som tar våld på allvar. Framför allt handlade resan ut om att få *omformulera jaget*, från att ses som “en hora” som “får skylla sig själv” till att erkännas som ett brottsoffer.

Deltagarna lyfte även fram viktiga medskick och råd till olika målgrupper. Till allmänheten underströk de behovet av *förståelse och empati*, grundad på en kunskap om verkligheten inom pornografiproduktionen snarare än föreställningar om “frivillighet”. Deltagarna ville förmedla till unga att trots den till synes lockande natur av plattformar som OnlyFans, är de negativa konsekvenserna aldrig värt det – och deras budskap är klart: *gör inte det!* Till konsumenterna och köpare uppmanade deltagarna till att *se bakom kameran*, att förstå den mörka och skadliga industrin som deras konsumtion understöder. Och slutligen, för professionella, betonade de nödvändigheten av att *fånga upp och ta ett helhetsgrepp*, där effektiv screening, ett gott bemötande och hänvisning till specialiserad behandling blir nyckeln till resan ut ur pornografiproduktion.

Avslutningsvis innehåller rapporten en diskussion med specifika rekommendationer om hur samhället kan stärka sitt skydd, stöd och vård för dessa osynliga brottsoffer, så att de får möjligheten att lämna våldets skugga bakom sig.

2 Bakgrund

Under de senaste åren har Sverige bevittnat en växande samhällsdebatt om pornografi. Diskussionen har i stort sett koncentrerats kring hur exponering för pornografi kan påverka barn, ungdomar och även vuxna. Samtidigt har internet gjort det enklare att skapa, dela och sälja pornografiskt material på nätet, inklusive på sociala medier. Experter noterar hur sexuella handlingar mot ersättning har digitaliserats (Jämställdhetsmyndigheten, 2021), och gränserna mellan sociala medier och produktion av pornografi börjar suddas ut (Martellozzo & Bradbury, 2021). Denna utveckling var tydligast under coronapandemin, då plattformar som OnlyFans, där pornografiskt material köps och säljs, växte till en mångmiljardindustri och populariserades i Sverige såväl som internationellt.

Förekomsten av våld och exploatering inom pornografiproduktion har fått alltmer uppmärksamhet, i takt med att flera fall av kriminell verksamhet på olika pornografiska webbplatser har avslöjats. Den globala kampanjen *Traffickinghub*, som startades i mars 2020, belyste hur den pornografiska webbplatsen Pornhub publicerade våldtäktsfilmer och annat övergreppsmaterial. På bara några månader samlade kampanjen över 2 miljoner underskrifter från individer och organisationer som krävde att webbplatsen skulle stängas ner (Kolhatkar, 2022).

I december 2020 publicerades en artikel av Nicholas Kristof i *The New York Times* (Kristof, 2020). Genom att dela med sig av offrens berättelser belyste artikeln hur det Montreal-baserade Pornhub drog fördel av dokumenterade sexuella övergrepp mot barn, icke-samttyckta uppladdningar av bilder och filmer, misshandel, våldtäkter och människohandel bland annat. Som svar på dessa avslöjanden blockerade Mastercard, Visa och Discover betalningar till Pornhub. Dessutom tillsatte Kanadas parlament en etisk kommitté för att utreda porrsajten och dess moderbolag, Mindgeek (Warkentin, 2021). Över 70 kanadensiska parlamentsledamöter och senatorer från åtta partier krävde därefter att Royal Canadian Mounted Police (RCMP) skulle inleda en utredning av MindGeek och Pornhub (Reynolds, 2021). Vidare pågår flera civila rättsprocesser som exempelvis mot Mindgeek (Hultman, 2021).

Frankrikes senat lyfte fram samma problematik när de publicerade en omfattande rapport om den franska porrindustrin i september 2022, vilken de namngav *Helvete bakom kulisserna* (Franska senaten, 2022). I rapporten konstaterades att sexuella och fysiska övergrepp inom pornografiproduktion var "systematiska". En omfattande polisutredning av den franska porrindustrin har dessutom kastat ytterligare ljus på övergrepp och exploatering, inklusive våldtäkt, koppleri och människohandel, som förekommer inom branschen. För närvarande pågår två stora brottsutredningar som är kopplade till två olika franska porrsajter. Över 70 kvinnliga målsägande har framfört anklagelser om brott såsom våldtäkt, tortyr, otillåtet integritetsintrång, koppleri och/eller människohandel. För närvarande står 17 män från en av sajterna inför rätta i Paris. De är misstänkta för våldtäkter, organiserad människohandel och grovt koppleri (By, 2023).

I Sverige tillsatte den svenska regeringen den 30 juni 2022 en särskild utredare för att kartlägga den aktuella kunskapen om våld och andra övergrepp mot vuxna, samt exploatering av barn, i samband med produktion och distribution av pornografi. Dessutom skulle utredaren lägga fram förslag om hur

tillgången till skydd, stöd och vård för både vuxna och barn kan förbättras (Dir 2022:100). Inom ramen för utredningen "Skydd, stöd och vård för personer som har utsatts för övergrepp vid produktion eller distribution av pornografi" fick forskare vid Marie Cederschiöld högskola i uppdrag att genomföra en kvalitativ studie bland vuxna som medverkat eller exploaterats i pornografiproduktion. Studiens syfte var att besvara specifika frågor om våldsutsatthet och välbefinnande, samt tillgång till och behov av skydd, stöd och vård. Vi har utgått från samma definition av pornografi som används av utredningen, nämligen:

Bilder, filmer eller direktströmmad media som skildrar explicita sexuella aktiviteter med huvudsakligt syfte att verka sexuellt upphetsande för publiken.

3 Tidigare undersökningar

Kunskapen om våldsutsatthet bland individer som har förekommit i pornografi, samt deras tillgång till och behov av skydd, stöd och vård, har visat sig vara mycket begränsad, både i Sverige och internationellt. Hittills finns endast ett begränsat antal studier som undersökt hur individer påverkas av att medverka i pornografiproduktion.

En enkätbaserad studie genomfördes år 2017 bland 360 personer som blivit filmade för pornografiproduktion i Kalifornien (Javanbakht et al., 2017). Forskarna fann att 16 procent av dessa personer tvingades utföra sexuella handlingar utanför inspelningarna för att få ersättning, 10 procent hade blivit fysiskt skadade av någon annan under en filminspelning, 14 procent hade utfört sexuella handlingar som de inte ville, 17 procent inte hade erhållit den utlovade ersättningen, och 23 procent hade utbytt sexuella handlingar för droger eller pengar utanför inspelningarna. Tjugosju procent av de kvinnliga deltagarna rapporterade att de under de senaste tre månaderna hade sålt sexuella handlingar i form av eskortprostitution, medan 24 procent hade utfört striptease i klubbmiljö. Majoriteten (70,5%) av de medverkande hade använt droger under de senaste tre månaderna, ofta i samband med eller under inspelningarna. Droganvändningen beskrevs som ett sätt att hantera förhållanden inom industrin.

En studie från 2011 jämförde 134 kvinnor som blivit filmade för pornografiproduktion i Kalifornien med en matchad kontrollgrupp (Grudzen et al., 2011). Resultaten visade att de kvinnliga deltagarna hade signifikant sämre mental hälsa, högre förekomst av depression, samt mer negativa barndomsupplevelser än kontrollgruppen. Under barndomen var det statistiskt mer sannolikt att de hade blivit våldtagna (37% jämfört med 13% i kontrollgruppen), växt upp i fattigdom (24% vs 12%), och blivit omhändertagna av socialtjänsten (21% vs 4%). Som vuxna hade de också högre sannolikhet att ha blivit utsatta för våldtäkt (27% vs 9%), och under det senaste året hade fler av dem utsatts för våld i nära relation (34% vs 6%) samt levt i fattigdom (50% vs 36%).

Tidigare studier har även pekat på sambandet mellan pornografi, prostitution och människohandel. I en

undersökning som omfattade nio länder och inkluderade 854 personer med erfarenheter i prostitution hade 49 procent av dem filmats för pornografiproduktion (Farley et al., 2003). En annan undersökning som involverade över 1000 personer i olika delar av sexindustrin visade hur människohandel förekom i alla former av sex mot ersättning, inklusive pornografi (Bishop-Royse et al., 2019).

I en tidigare kvalitativ studie i Kalifornien intervjuades 18 kvinnor och 10 män som hade blivit filmade för pornografiproduktion, tillsammans med två andra personer med insikt i porrindustrin (Grudzen et al., 2009). Berättelserna lyfter hur individer som filmas i pornografiproduktion kan pressas till att utföra riskfyllda sexuella handlingar och vara utsatta för fysiskt våld och trauma under inspelningarna. Alkohol- och drogmisbruk var vanligt förekommande, särskilt bland kvinnor, som använde alkohol och/eller droger för att hantera de påfrestande förhållandena (Grudzen et al., s. 73). Deltagarna noterade hur många började med pornografiproduktion på grund av ekonomisk utsatthet och psykisk ohälsa, och att dessa problem fortsatte även efter att de hade lämnat pornografiproduktion. Kvinnor framstod som särskilt utsatta, och att deras sårbarhet ökade över tid.

En svensk kvalitativ pilotstudie från 2019 bland 9 personer med erfarenheter i pornografiproduktion lyfte fram ung ålder, ekonomisk utsatthet, tidigare sexuella övergrepp och psykisk ohälsa som exempel på sårbarheter som påverkar inträdet in i pornografiproduktion (Donevan, 2019). Deltagarna diskuterade risken för manipulation och tvång, vilket gjorde det svårt att upprätthålla sina gränser. Trakasserier från köparna/konsumenterna samt erfarenheter av prostitution och andra former av sex mot ersättning var vanligt förekommande. Att ens bilder och filmer fortsätter att cirkulera på nätet framfördes som en stor oro för framtiden, vilket också gjorde det svårt att lämna pornografiproduktion.

Forskare har även börjat uppmärksamma hur digitaliseringen av dagens pornografi kan leda till ytterligare skador. Utsatthet för digitalt sexuellt våld, som sexuella trakasserier online eller olovlig spridning av sexuellt material, är vanligt bland personer som förekommer i pornografiskt material (Champion et al., 2022; Cunningham et al., 2018; Henry & Powell, 2018; Jones, 2016). I en innehållsanalys på ett onlineforum för kvinnor som medverkar i webbkamerapornografi framkom risker med "capping" (förkortning för "capturing"), där köpare i hemlighet spelar in och sedan delar materialet på andra platser (Jones, 2016). Deltagarna i studien beskrev denna form av sexuellt våld som nästintill oundvikligt för dem som medverkar i webbkamerapornografi (Jones, 2016). En annan risk är "doxxing", där någon olovligen delar personlig information om en individ (Jones, 2016). Detta kan leda till verbala trakasserier eller förföljelse av offret (Jones, 2016). Utsattheten för dessa former av våld har visat sig ha samband med ångest, depression och andra trauman samt symtom på posttraumatiskt stressyndrom (PTSD) (Champion et al., 2022).

Sammanfattningsvis är forskningen kring hur pornografiproduktion påverkar de som filmas eller fotograferas begränsad. Trots detta har existerande undersökningar kunnat konstatera att de som medverkar eller exploateras inom pornografiproduktion inte sällan befinner sig i en utsatt ekonomisk och social situation samt drabbas av olika former av ohälsa (Folkhälsomyndigheten, 2019).

4 Undersökningens syfte, upplägg och metoder

Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med den aktuella studien var att utveckla en djupare förståelse för utsattheten av våld och de potentiella konsekvenserna detta kan ha för individer som antingen medverkat eller exploaterats inom pornografiska sammanhang. Studien inriktade sig särskilt på: våldsutsatthetens karaktär och omfattning samt dess inverkan på psykisk hälsa; tillgänglighet och behov av skydd, stöd och vård; samt identifiering av hinder som försvårar lagföring av brott bland vuxna som har erfarenheter av att medverka i eller bli utnyttjade inom pornografiproduktion.

Upplägg

Upplägget för den aktuella studien var främst av kvalitativ design, men för att möjliggöra jämförelser av målgruppens hälsa och våldsutsatthet med personer i prostitution samt med den allmänna befolkningen, samlade vi också in kvantitativ data. På detta sätt har materialet blivit insamlat med så kallad mixad design. Men varje del kan läsas separat eller företrädesvis tillsammans. Undersökningen följde principerna för traumainformerad forskning (Campbell et al., 2019).

För att få delta i studien skulle de medverkande uppfylla följande inklusionskriterier: vara minst 18 år gamla och ha erfarenhet av att ha blivit filmade eller fotograferade i pornografiska sammanhang i Sverige, i enlighet med vår definition av pornografi (se ovan).

En rekryteringsannons utvecklades som inkluderade information om studiens syfte, målgrupp, intervjulängd och kontaktuppgifter till ansvariga forskare. Annonser använde ett flexibelt och inkluderande språk med flera beskrivningar av vad pornografiproduktion kan innebära, för att öka sannolikheten att fler skulle identifiera sig med annonsen (Ellard-Gray et al., 2015). För att genomföra en bred rekryteringsstrategi identifierade vi olika aktörer, inklusive både offentliga enheter och organisationer inom civilsamhället, som möter vuxna som har eller kan ha erfarenheter av att bli filmade eller fotograferade för pornografiproduktion. Sammanlagt riktades förfrågningar om samarbete för rekrytering av deltagare till 35 relevanta samhällsaktörer. Av dessa valde 11 verksamheter¹ att bistå genom att distribuera annonsen via sina respektive sociala mediekonaler och/eller inom sina fysiska lokaler. Personliga relationer och tidigare samarbeten var nyckelfaktorer för rekryterings framgång.

Totalt svarade 40 personer på rekryteringsannonserna och uttryckte sitt intresse för att delta i studien. De som uppfyllde urvalskriterierna och ville boka en intervju fick välja tid och plats för intervjun (till exempel på ett café, ett bibliotek eller en lokal i högskolan) för att maximera intervjupersonens känsla av trygghet (Hydén, 2014). Totalt intervjuades 26 personer mellan 26 mars och 19 juni 2023. Som tack för sin medverkan, tid och kunskap betalades forskningsdeltagarna 500 kronor vid intervjutillfället.

1: Ellencentret, Intedinhora, Mikamottagningen Stockholm, Novahuset, Psykiatri för unga vuxna (Globen), Qjouren, Qjouren Väst, Sveriges kvinnoorganisationer, Talita, Unizon och Wonsa. Det kan även finnas andra organisationer och individer som delade annonsen på sociala medier.

Stor vikt lades vid att säkerställa deltagarnas trygghet och integritet. Det fanns risk att frågor om utsatthet för våld och övergrepp samt andra traumatiska händelser kunde väcka obehagliga minnen till liv hos en del deltagare. Samtidigt har tidigare forskning funnit att överlevare av sexualiserat trauma upplever en nytta av att kunna berätta om sin historia (Campbell et al., 2019; Walsh et al., 2018). I en studie bland kvinnor som utsatts för våldtäkt upplevde den överväldigande majoriteten positiva fördelar med att dela med sig av sina erfarenheter under intervjuerna (Campbell et al., 2010). Deltagande i forskningen ökade alltså inte deras känslomässiga stress. Likaså fann forskare i en studie bland överlevare av dokumenterade övergrepp på barn att deltagarna inte upplevde negativa känslor till följd av forskningsintervjun, tvärtom ville de berätta om sina erfarenheter (Walsh et al., 2018).

Vid intervju tillfället gavs deltagarna ett informerat samtycke innan intervjun påbörjades samt information om studien, att de närsomhelst kunde avbryta sin medverkan samt att identifierbara data som de gav anonymiserades. Samtliga deltagare fick ett informationsbrev om vilka offentliga institutioner och civilsamhällesorganisationer de kunde vända sig till för professionell och kostnadsfritt stöd ifall de, efter att ha blivit intervjuade, kände ett behov av att prata med någon eller söka vård. För vissa deltagare kunde det vara första gången som de fick information om att det finns hjälp och stöd att få.

Undersökningen är godkänd av Etikprövningsmyndigheten, Dnr 2022-06718-01.

Enkäten

Första delen av intervjun bestod av en kvantitativ enkät som omfattade 168 huvudfrågor inklusive underfrågor, totalt 304 frågor. Enkäten inkluderade bakgrundsfrågor om ålder, kön, sexualitet, ursprung, etnicitet och utbildningsnivå. Den innehöll även frågor om deltagarnas erfarenheter inom pornografi och sexindustrin, såsom vilka typer av pornografiproduktion de har erfarenhet av, vilka former av sexuella handlingar mot ersättning de utfört, och åldern då de först förekom i pornografiskt material. Dessutom inkluderades frågor om eventuell utsatthet för våld, övergrepp och tvång i samband med produktion och distribution av det pornografiska materialet. Enkäten avslutades med frågor om intervjupersonernas fysiska, psykiska och sexuella hälsa, samt deras erfarenheter av att söka stöd från samhällsaktörer.

Enkäten innehöll fyra standardiserade mätinstrument:

Linköpings Youth Life Event Scale (LYLES) inventerar svåra händelser som respondenten själv eller en närstående har upplevt under respondentens uppväxt (Nilsson, Gustafsson, Larsson, & Svedin, 2010). Skalan täcker 23 olika händelser med en till fyra följdfrågor till varje händelse, sammanlagd 41 händelser. Av dessa är 13 interpersonella händelser (d.v.s. sådant som händer mellan personer eller är utmärkande för själva relationen) och 18 icke-interpersonella händelser; dessutom avser 10 händelser mer långvariga ogynnsamma erfarenheter under uppväxten, som t.ex. att föräldrarna har haft alkoholproblem. Frågorna besvaras med Ja eller Nej. Antalet Ja-svar för interpersonella och icke-interpersonella händelser adderas till ett totalvärde där fler Ja-svar indikerar ett större antal potentiellt traumatiska händelser under uppväxten, s.k. polytraumatisering.

PTSD Checklist PCL-5) är en skala som mäter symtom på PTSD (posttraumatic stress disorder) och består av 20 frågor som återspeglar de symptom som krävs för diagnosen posttraumatiskt stressyndrom (Blevins et al., 2015; Wortmann et al., 2016). Varje fråga har fem svarsalternativ från 0 (inte alls) till 4 (extremt) och gäller besvär man haft senaste månaden. Ett totalt värde beräknas som kan variera mellan 0 och 80. Formuläret har dessutom fyra delskalor kallade symptomkluster. Dessa är symptomkluster B: Påträngande symptom (frågorna 1–5), symptomkluster C: Undvikandebeteenden (frågorna 6–7), symptomkluster D: Negativa förändringar i emotioner och sinnesstämningar (frågorna 8–14) och symptomkluster E: Symptom på förhöjd fysiologisk aktivering (frågorna 15–20). Höga poäng indikerar hög förekomst av symptom. Validiteten och tillförlitligheten av den svenska översättningen av PCL-5 var acceptabelt. Cronbachs alfa varierade från 0,56 till 0,77 och inter-item korrelationerna varierade från 0,22 till 0,73 (Sveen, Bondjers & Willebrand, 2016).

Symptom Checklist-25 (SCL-25) (Nettelbladt et al., 1993; Strand, Dalgard, Tambs & Rognerud, 2003) mäter förekomsten av psykologiska symptom, främst depression och ångest under den senaste veckan, och är ursprungligen utvecklad från SCL-90 (Derogatis, 1977). Varje fråga har fyra svarsalternativ från 1 (inte alls) till 4 (extremt). Ett totalt värde beräknas som kan variera mellan 25 och 100. Det finns dessutom två delskalor, ångest och depression. Höga poäng indikerar hög förekomst av symptom. Den användes i den svenska prostitutionsundersökningen Priebe & Svedin, 2012, Nilsson et al., 2015). Cronbachs alfa har varit .93 i flera undersökningar (Svedin & Priebe, 2009; Priebe & Svedin, 2012).

Dissociation Screening Questionnaire 12 (DSQ-12) är ett kort frågeformulär för screening av dissociation. Enkäten innehåller 12 frågor med svarsalternativ på en Likert-skala från 1 (aldrig) till 5 (alltid) fokuserade på psykologiska och somatiska symptom. Den har visat hög validitet och reliabilitet; Cronbachs alfa har varierat mellan .85 och .93 (Nilsson et al., 2019). Skalan har dessutom två subskalor, psykoform och somatoform dissociation som har nio respektive sju frågor varav fyra är gemensamma.

Kvalitativ djupintervju

Den andra delen av intervjun bestod av en kvalitativ djupintervju. Utgångspunkten för den kvalitativa intervjun var den berättarfokuserade intervjumetoden (Hydén, 2014), som är särskilt utvecklad för studier av känsliga ämnen. En semistrukturerad intervjuguide användes under intervjun som inspiration till viktiga ämnesområden som uppväxt, inträde in i pornografi, erfarenheter av att medverka i pornografi, och erfarenheter av att söka stöd och hjälp. Intervjuguiden användes som stöd för att guida samtalet, men metoden liknar mer ett öppet samtal där deltagaren får utrymme att uttrycka sig. Målet var att skapa en trygg miljö för deltagaren att dela sin historia. Den kvalitativa intervjun spelades in på bandspelare. Efter varje intervju transkriberades ljudinspelningarna och all identifierbar information togs bort.

5 Analys

Analysen av materialet gjordes på olika sätt beroende på datans karaktär, det vill säga om den var kvantitativ eller kvalitativ.

Den kvantitativa datan, från formulären, presenteras deskriptivt med frekvenser (antal = N, procent = %), medelvärden (M) och spridningsmått (SD). Vid jämförelser med andra material har t-test använts. De statistiska analyserna har gjorts med hjälp av Statistical Package of the Social Sciences (SPSS) version 22.

Analysen av den kvalitativa datan gjordes genom att utifrån de aktuella frågeställningarna hitta gemensamma teman. Teman strukturerades enligt principerna för reflexiv tematisk analys (Braun & Clarke, 2006). Denna metod valdes på grund av dess flexibilitet och förmåga att utforska deltagarnas egna förståelser och erfarenheter samt de socialt och kulturellt betingande faktorer som kan forma deras berättelser, även om dessa inte nödvändigtvis är medvetna om det. Teman strukturerades runt tre olika faser i samband med pornografiproduktion: *In*, *Under*, och *Ut*. Fasen *In* syftade till att fördjupa förståelsen kring individens väg in i pornografiproduktion. Vilka omständigheter och faktorer som bidrog till vägen in i pornografiproduktion? Andra delen, *Under*, hade för avsikt att kartlägga de erfarenheter intervjupersonerna stod inför under den tid de var kvar i pornografiproduktion. Vilka typer av våld och övergrepp kan förekomma i samband med produktioner eller distribution av pornografi? Vad har medverkan i pornografiproduktion för funktion för dessa individer? Den avslutande delen, *Ut*, fokuserade på vilka processer och förutsättningar som krävs för att ta sig ut ur pornografiproduktion. Vilka faktorer var avgörande för dem som redan lämnat pornografiproduktion, och vilka stödstrukturer eller förändringar skulle krävas för de som ännu inte lämnat? Hur beskriver de sin resa ut med fokus på stöd och hjälpinsatser? Resultatdelen avslutas med ett avsnitt där intervjupersonerna fick ge medskick/råd till allmänheten, ungdomar, konsumenter och köpare samt till professionella.

6.

Resultat enkätundersökningen

6 Resultat enkätundersökningen

Sociodemografisk beskrivning av undersökningsgruppen

Av de 26 personerna som deltog i intervjuundersökningen var 25 kvinnor (96 %) och 1 man. Deltagarnas ålder varierade mellan 18 och 39 år med en medelålder av 25,9 år (SD = 5,8). Majoriteten (N = 14, 54%), ansåg sig själva vara bisexuella medan 31% (N = 8) ansåg sig vara heterosexuella och 14% svarade annat (pansexuellt, polysexuellt, queer och vet ej). De flesta deltagarna, eller 92% (N=24), var födda i Sverige medan två var födda utomlands. Elva (42%) av deltagarna var vid intervjutillfället ensamstående utan pågående relation, sju var sambo, två var gifta, tre var särbo samt tre levde ensamma men hade en pågående relation med någon annan. Av deltagarna hade 2 universitetsexamen, 11 fullständig gymnasieutbildning medan 9 hade grundskolan som sin högsta utbildningsnivå även om fler läst vidare efter grundskola respektive gymnasiet men ej tagit examen på högre nivå.

Erfarenheter av olika potentiella traumatiska upplevelser under uppväxten

Deltagarna i denna undersökning rapporterade höga nivåer av olika potentiellt traumatiska händelser under uppväxten inklusive ogynnsamma uppväxtvillkor, tabell 1 och 2. Notabelt är att alla utom en av de medverkande i undersökningen hade varit utsatta för sexuella övergrepp under uppväxten (96,2%). Majoriteten av deltagarna, 22 av 26 (84,6%), hade utsatts för fysiskt våld från vuxna – varav 16 (61,5%) av någon inom familjen och 19 (73,1%) av någon annan vuxen. Dessutom hade 23 deltagare (88,5%) utsatts för känslomässig misshandel. Antal gånger dessa olika våldsformer inträffades varierade från ett antal gånger till otaliga gånger, eller ”under hela uppväxten”.

Tabell 1. Linköping Youth Life Experience Scale (LYLES)

Händelse	Fråga	N=26	%
1. Bilolycka där du eller någon annan person blivit skadad.	1. Har du själv varit med om en bilolycka?	11	42,3
	2. Har du sett en bilolycka som du själv inte var inblandad i?	7	26,9
	3. Har någon i din familj varit med om en bilolycka (utan att du var med när det hände?)	11	42,3
	4. Har någon annan för dig viktig person	6	23,1
2. Annan olycka, där du eller någon annan person blivit skadad	1. Har du själv varit med om en annan olycka?	9	34,6
	2. Har du sett en annan olycka som du själv inte var inblandad i?	7	26,9
	3. Har någon i din familj varit med om en annan olycka utan att du var med när det hände?)	7	26,9
	4. Har någon annan för dig viktig person varit med om annan olycka (utan att du var med)?	8	30,8
3. Inläggning på sjukhus på grund av sjukdom (inte på grund av olyckorna i ovanstående frågor)	1. Har du själv blivit inlagd på sjukhus?	21	80,8
	2. Har någon i din familj blivit inlagd på sjukhus?	22	84,6
	3. Har någon annan för dig viktig person blivit inlagd på sjukhus?	15	57,7

4. Dödsfall	1. Har någon i din familj dött?	15	57,7
	2. Har någon annan för dig viktig person dött?	16	61,5
5. Eldsvåda	1. Har du varit med en eldsvåda?	5	19,2
	2. Har du sett en eldsvåda i ett annat hus?	5	19,2
6. Naturkatastrof t.ex. orkan, tsunami)	1. Har du själv varit med om en naturkatastrof?	0	0
7. Blivit slagen eller skadad	1. Har du själv blivit slagen eller skadad av en vuxen i din familj ?	16	61,5
	2. Har du själv blivit slagen eller skadad av en annan person ?	19	73,1
8. Sett när någon annan blivit sla- gen eller skadad	1. Har du sett någon i din familj (mamma, pappa, syskon) bli slagen eller skadad av en vuxen i din familj?	16	61,5
	2. Har du sett någon annan person bli slagen eller skadad?	15	57,7
9. Blivit bunden eller instängd i ett trångt utrymme	1. Har du blivit bunden eller instängd mot din vilja?	9	34,6
10. Utsatts för sex- uella handlingar mot ens vilja	1. Har du själv utsatts för sexuella handlingar av en vuxen i din familj ?	9	34,6
	2. Har du själv utsatts för sexuella handlingar av en annan person ?	25	96,2
	3. Har du sett någon annan bli utsatt för det?	11	42,3
11. Blivit hotad	1. Har själv blivit hotad att någon ska skada dig eller någon du bryr dig om?	17	65,4
12. Blivit rånad (någon har tagit något från dig med våld eller hot)	1. Har du själv blivit rånad?	3	11,5
	2. Har du varit med när någon annan person blivit rånad?	3	11,5
13. Inbrott	1. Har du varit hemma när någon gjort inbrott?	2	7,7
	2. Har du kommit hem efter att någon gjort inbrott hemma?	5	19,2
14. Krigshandlingar	1. Har du varit mitt upp i ett krig där du hört eller sett bombningar eller skottlossning?	0	0
15. Flykt från hem- land	1. Har du flytt från ditt hemland?	1	3,8
16. Mobbning	1. Har du själv blivit mobbad?	15	57,7
17. Borta från föräldrarna	1. Har du mot din vilja blivit skild från dina föräldrar för att bo någon annanstans?	9	34,6
18. Känslomässig misshandel	1. Har du själv blivit utsatt för känslomässig misshandel till exempel nedvärderad, nedtryckt, förnedrad?	23	88,5
19. Skilsmässa	1. Har dina föräldrar skiljt sig under din uppväxt?	11	42,3
	2. Om ja: har dina föräldrar grälat och bråkat mycket efter skilsmässan?	7	26,9
20. Alkohol eller droger i familjen	1. Har dina föräldrar haft problem med alkohol eller andra droger under din uppväxt?	15	57,7

21. Psykisk ohälsa i familjen	1. Har dina föräldrar haft psykiska problem under din uppväxt?	20	76,9
22. Långvarig sjukdom eller handikapp	1. Har, eller har du haft, en långvarig sjukdom eller ett handikapp under din uppväxt	13	50,0
	2. Har dina föräldrar det, eller har de haft det?	12	46,2
23. Förälder i fängelse	1. Har någon av dina föräldrar suttit i fängelse under din uppväxt?	3	11,5

Vid en jämförelse med studien av sexköpare och sexförsäljare i undersökningen *Prostitution i Sverige* (Priebe & Svedin, 2012) så rapporterades betydligt lägre nivåer av traumatiska händelser bland såväl kvinnor i allmänhet (N = 2554, M=5,3, SD=3,8) som kvinnor som sålt sex (N = 16, M = 6,3, SD = 4,6) jämfört med denna undersökning (N=26; M=12,2, SD=5,3). Samma mönster kan man se vid jämförelse beträffande ogynnsamma livshändelser där kvinnorna som inte sålt sex i undersökningen från 2012 hade betydligt bättre uppväxtvillkor N=2554, M=1,4, SD 1,5) liksom som de som sålt sex (N=16, M=2,6, SD=1,7) jämfört med denna undersökning (N=26, M=4,9, SD=1,6). Dessa jämförelser bör göras med försiktighet då grupperna är små, men ger ändå en referensbild av utsatthet under uppväxten bland deltagarna i studien.

Tabell 2. Delskalor Linköping Youth Life Experience Scale (LYLES)(N=26)

LYLES skala	M	SD	Spridning
Icke interpersonella händelser (nIP)	6,38	3,03	1–14
Interpersonella händelser (IP)	5,77	2,96	1–11
Trauma total	12,15	5,27	2–25
Ogynnsamma uppväxtvillkor (ACE)	4,92	1,62	3–8
TOTALT	17,08	5,98	5–33

Erfarenheter av sexuella handlingar mot ersättning

Majoriteten av intervjupersonerna (69%) var under 18 år (M = 15,6, SD 5,43) när de första gången genomförde en sexuell handling i utbyte mot pengar eller annan ersättning. De fick också svara på vilken typ av sexuella handlingar mot ersättning de hade erfarenhet av.² Den vanligaste typen var, inte förvånande utifrån inklusionskriterierna, i samband med pornografiproduktion, N = 22, 85%, tabell 3. Näst vanligaste aktiviteten var outcall/eskort som 58 procent av deltagarna hade erfarenhet av följt av telefonsex, BDSM och nude modellering som drygt hälften hade erfarenhet av. De flesta hade sålt sex i olika sammanhang och i genomsnitt knappt 6 olika sammanhang (M = 5,5, SD = 3,48). Totalt hade 18 deltagare (69,2%) sålt sexuella handlingar mot ersättning i form av fysiska träffar med sexköpare (dvs prostitution). Av dem som gav svaret 'annat' angav tre av sex personer att de utsatts för människohandel, där de i dessa fall hade blivit sålda av en anhörig. De uppgav även att de hade utsatts för pornografisk exploatering i samband med människohandeln.

2) Dessa kategorier har inspirerats av Bishop-Royse et al. (2019).

Tabell 3. Erfarenheter av sexuella handlingar mot ersättning

Vilken typ av sexuell handling mot ersättning har du erfarenhet av?	N	%
Typ		
Eskortprostitution	15	57,7
Gatuprostitution	4	15,4
Överlevnadssex	11	42,3
Sugardating	9	34,6
Massage	4	15,4
BDSM	13	50,0
Stripp	7	26,9
Pornografi*	23	88,5
Webbkamera**	13	50,0
Telefonsex	13	50,0
Nude modellering	14	53,8
Lingerie/fetish	11	42,3
Annat	6	23,1
Bild/film		
Direkt-strömmad film		

Erfarenheter av pornografiproduktion

Olika typer av pornografiproduktion

Majoriteten av deltagare (58%) var under 18 år vid det första pornografiinspelningstillfället ($M=16,5$, $SD= 5,77$). Den vanligaste formen av pornografiproduktion som de medverkande hade erfarenhet av var egenproducerat material vilket mer än fyra femtedelar eller 81 procent hade erfarenhet av, tabell 4. Det var dock också vanligt att det pornografiska materialet producerats av någon annan i kommersiellt syfte eller att det producerats utan den svarandes vetskap eller samtycke, båda 65 procent. Drygt hälften, eller 53 procent, hade erfarenhet att de blivit filmade i samband med ett sexuellt övergrepp och nästan lika många, 46 procent, i samband med sexköp. Av de som filmade/producerade material i kommersiellt syfte fanns allt från pojkvänner och pappor till våldtäktsmän, hallickar, porrproducenter och sexköpare. Majoriteten, eller 16 av de tillfrågade (77%) hade erfarenheter av flera olika former av pornografiproduktion ($M = 3.58$, $SD 1,86$).

Tabell 4. Erfarenheter av olika typer av pornografiproduktion.

Vilka typer av pornografi har du erfarenhet av? Typ	N=26	%
Egenproducerat sexuellt material	21	80,8
Sexuellt material producerat av någon annan i kommersiellt syfte	17	65,4
Sexuellt material som producerades för privat bruk men som sedan sprids som pornografi utan samtycke (t.ex. "hämnpporr")	11	42,3
Sexuellt material som filmades/fotograferades utan ditt vetskap/samtycke	17	65,4
Ett övergrepp som filmades/fotograferades	14	53,8
Ett sexköp som filmades/fotograferades	12	46,2

Var den producerade pornografi spridits

De intervjuade fick svara på hur materialet som producerats spridits. De vanligaste spridningsformerna var via meddelandeapp (57,7%) och gratis pornografisidor (46,2%) men även på andra icke uppräknade forum (50%), tabell 5. Vid svarsalternativet *Annanstans* uppgavs Rosa Sidan (eskortannonserwebbsida), Chaturbate (webbsida för direkt-strömmade filmer via webbkamera), och Minanakenbilder (kommersiellt forum för försäljning av egenproducerat material). De flesta hade publicerats på flera olika av de uppräknade forumen ($M = 2,87$, $SD = 1,33$).

Tabell 5. Erfarenheter av olika typer av pornografiproduktion.

Var har pornografi som du förekommit i laddats upp/spridits/sålts? Typ	N=26	%
Konto på OnlyFans	6	23,1
Konto på Scandalbeauties, Nordic Finest, Sinnergirls, Sinful Sister	5	19,2
Sidor för gratis pornografi (t.ex. Pornhub, Xvideos, XNXX, Redtube*)	12	46,2
Meddelandeapp (t.ex. Kik, Whatsapp, Skype*)	15	57,7
Sociala medier (t.ex. Snapchat, Instagram, TikTok*)	10	38,5
BDSM sida (t.ex. Darkside*)	8	30,8
Annanstans	13	50,0
Vet ej	6	23,1
Exempel som gavs till intervjupersonen		

Upplevt våld i samband med pornografiproduktion

Förekomsten av våld och kränkande behandling i samband med pornografiproduktionen rapporterades av de flesta medverkande, tabell 6. Det vanligaste var att man känt sig pressad till att göra olika sexuella handlingar (96,2%) men även till direkta handlingar såsom att bli slagen (57,7%), våldtagen/tvingad till sex (57,7%) eller blivit utsatt för stryppgrepp (73,1%). Flera beskrev också att de blivit torterade (38,5%), fått fysiska skador (61,5%) och behövt söka vård för fysiska besvär efteråt (46,2%).

Tabell 6. Utsatthet i samband med pornografiproduktion

I samband med att du fotograferades/filmades för porr har du...	N	%
Blivit blåst (inte fått avtalad ersättning)	14	53,8
Kallats för något kränkande	18	69,2
Blivit transporterat från en fysisk plats till någon annan	13	50,0
Haft någon som kontrollerat dina rörelser	14	53,8
Blivit på något sätt hotad	19	73,1
Känt dig pressad till att göra en sexuell handling i porr	25	96,2
Fått utlösning i ditt ansikte	19	73,1
Genomfört ass-to-mouth	8	30,8
Blivit kissad eller bajsad på	8	30,8
Blivit tagen med stryppgrepp	19	73,1
Blivit strypt tills du kvävdes	12	46,2
Haft sex med vuxna när du var yngre än 18	14	53,8
Blivit slagen eller på annat sätt skadad av någon	15	57,7
Blivit våldtagen eller tvingad till sex	15	57,7
Blivit torterad	11	42,3
Förlorat medvetande	10	38,5
Fått fysiska skador	16	61,5
Behövt söka vård för fysiskt besvär	12	46,2
Fått en könssjukdom	7	26,9

Upplevt våld i samband med pornografidistribution

Majoriteten av de intervjuade hade haft de erfarenheter av utsatthet som en följd av att ha förekommit i pornografiskt material, tabell 7. Vanligast att man fått en oönskad sexuell bild från någon (81%) eller haft bilder och/eller filmer spridda utan samtycke (73%).

Tabell 7. Utsatthet i samband med distribution av pornografiskt material.

I samband med att du förekommit i pornografi har du...	N=26	%
Fått en oönskad nude (sexuell bild från någon)	21	80,8
Haft pornografiskt material av dig spridit utan ditt samtycke	19	73,1
Blivit trakasserad	16	61,5
Blivit "doxxed" (d.v.s. någon spridit personliga uppgifter om dig utan ditt tillstånd)	11	42,3
Utsatts för "sextortion" (blivit utpressad med hot om att sprida sexuell material)	15	57,7
Blivit förföljd (digitalt eller fysiskt)	12	46,2

Andra konsekvenser av att materialet spridits

Andra konsekvenser var oron för att någon som de inte ville skulle hitta bilderna och/eller filmerna i framtiden, 96 procent, och oron över hur länge bilderna och/eller filmerna finns kvar på nätet i framtiden, 89 procent, tabell 8.

Tabell 8. Konsekvenser av att materialet spridits.

I samband med att du förekommit i pornografi har du...	N=26	%
Oroat dig för att någon som du inte vill hittar det pornografiska materialet av dig i framtiden?	25	96,2
Haft någon som hittat pornografiskt material av dig när du inte ville att de skulle se dem?	17	65,4
Oroat dig över hur länge det pornografiska materialet finns kvar på nätet i framtiden?	23	88,5
Fruktat för din egen eller din familjs säkerhet	15	57,7

Strategier för att känslomässigt handskas med medverkan

Intervjupersonerna uppgav olika strategier för att handskas känslomässigt med sin medverkan, tabell 9. Alla beskrev att de stängde av känslomässigt i samband med pornografiproduktionen och 62 respektive 69 procent uppgav att de använde alkohol eller droger för att kunna stänga av känslomässigt. Andra strategier eller sätt att försöka ta kontroll eller handskas känslomässigt med situationen var olika former

av självskadebeteende som 65–81 procent uppgav. Det var också vanligt att man någon gång försökt ta sitt liv, 65 procent.

Tabell 9. Strategier och kontroll

Har du.....	N=26	%
Känslomässigt stängt av när du blivit filmad/fotograferat för pornografi?	26	100
Använt alkohol för att stänga av när du blivit filmad/fotograferad för pornografi?	16	61,5
Använt droger för att stänga av när du blivit filmad/fotograferad för pornografi?	18	69,2
Någon gång avsiktligt skadat dig själv?	21	80,8
Någon gång haft sex som självskadebeteende?	21	80,8
Någon gång sålt sexuella handlingar som ett självskadebeteende?	17	65,4
Någon gång försökt ta ditt liv?	17	65,4

Hälsa, traumasymtom och självrapporterade diagnoser

I undersökningen användes tre formulär för att mäta de medverkandes hälsa generellt och mer specifikt symtom som förväntas förekomma vid utsatthet och trauma. Dessa var SCL-25, PCL-5 och DSQ-12.

Undersökningsgruppen visade mycket höga totalpoäng på SCL-25 liksom på de bägge delskalorna ångest och depression, tabell 10. Vid en jämförelse med den epidemiologiska delen av undersökningen om prostitution från 2012 (Priebe & Svedin, 2012) var det betydande skillnader dels beträffande totalpoäng när det gällde såväl kvinnor som inte sålt sex (N= 2 554, M = 34,0, SD = 9,8, p <.001) som kvinnor som sålt sex (N =16, M = 42,4, SD = 15,8, p <.001). I en ungdomsundersökning från 2009 Svedin & Priebe, 2009) där kvinnliga gymnasieungdomar (N= 1 767) som uppgav att de sålt sex (N=21) redovisade en SCL-25 totalpoäng på M=60,8 medan de som inte sålt sex redovisade en totalpoäng på M=45,7. Detta innebär att den aktuella gruppen ligger i nivå med ungdomsgruppen som vanligtvis sålt sex 0–3 år innan undersökningen men högre än i prostitutionsundersökningen där erfarenheten av att någon gång ha sålt sex kunde ligga betydligt längre tillbaka i tiden.

Tabell 10. Symptom Checklist-25.

SCL-5 - skalor och totalt (n=26)	M	SD	Spridning
Ångest	25,27	6,92	10–38
Depression	38,27	9,93	16–55
TOTALT	63,54	15,55	28–86

Deltagarna hade överlag höga poäng på PCL-5 och 22–23 uppfyllde förutsättningarna på respektive delskala för att uppfylla DSM-5 kriterierna för en PTSD diagnos och 21 eller 79 procent hade över 33 poäng på totalskalan vilket initiala forskningsresultat indikerar en PTSD diagnos (ISTSS, 2023), tabell 11.

Tabell 11. PCL-5.

PCL-5 skolor och totalt (n=26)	M	SD	Spridning	DSM-5 kriterier
Påträngande symtom	10,42	5,64	0–20	23 ^a
Undvikande beteende	4,85	2,11	0–8	23 ^a
Negativa förändringar i emotioner och sinnesstämningar	16,42	6,59	1–26	22 ^b
Symptom på förhöjd fysiologisk aktivering	12,31	6,55	0–21	24 ^b
TOTALT	44,00	19,11	1–73	21^c 79.1% >33 p
a Antalet som hade minst en 2:a på någon av frågorna, b Antalet som hade minst en tvåa på 2 av frågorna, c Antalet och procenten som hade mer än 33 poäng på totalskalan.				

Vid en jämförelse kan noteras att detta är mycket höga värden då man räknar med en livstidsprevalens av PTSD på 6,8–7,8 procent (Kessler et al., 2005; 2017) och en 12 månaders prevalens på 1,1 procent (Darves-Bornoz et al., 2008; Kessler et al, 2005; Karam et al., 2014). Resultaten ligger dock mer i nivå med tidigare studier av kvinnor i prostitution där studier rapporterat en förekomst av PTSD mellan 47% (Roxburgh, Degenhardt Copeland, 2006) och 68 procent (Farley et al, 2003). Man ska dock komma ihåg att för en korrekt diagnos PTSD diagnos krävs en strukturerad klinisk intervju (golden standard) såsom t.ex. Clinician-Administered PTSD Scale (CAPS-5).

De medverkande visade på DSQ-12 mycket höga värden såväl på delskalorna som totalskalan, tabell 12. Vid en jämförelse med en annan svensk studie av skolungdomar 10–20 år gamla (N = 451) är värdena signifikant högre (Nilsson, Green, Svedin Dahlström, 2019). I den studien var medelvärdet för den totala skalan 17 jämfört denna 35 i denna ($p < .001$) och för psykoform och somatoform dissociation $M = 13$ respektive $M = 8$, jämfört med denna studies $M = 28$ respektive $M = 20$ (bägge $p < .001$).

Tabell 12. DSQ-12.

DSQ-2 - skolor och totalt (n=26)	M	SD	Spridning
Psykoform dissociation	27,65	9,05	10–45
Somatoform dissociation	19,96	7,78	7–35
TOTALT	34,92	11,67	14–60

De medverkande fick också svara om de blivit diagnostiserade för fysiska och psykiska hälsoproblem om de tar eller tagit mediciner samt om de har några funktionshinder. Majoriteten av de deltagande eller 69% procent rapporterade att de någon gång blivit diagnostiserade med en fysisk sjukdom, tabell 13. De vanligaste diagnoserna var astma/allergier, migrän samt olika former av värk, typ magont och huvudvärk.

Tabell 13. Självrapporterade diagnoser och medicinering

Fråga	N=26	%
Har du någonsin blivit diagnosticerad med ett fysiskt hälsoproblem? Ja.	18	69,2
Har du någonsin blivit diagnosticerad med ett psykiskt hälsoproblem? Ja.	25	96,2
Tar du eller har du tagit mediciner? Ja.	24	92,3
Har du några funktionsvariationer/funktionshinder? Ja.	14	53,8

Nästan alla eller 96 procent av deltagarna rapporterade en eller flera psykiatriska diagnoser. Bland de vanligaste självrapporterade diagnoserna var PTSD, ångest, depression, ADD/ADHD, EIPS (Emotionell instabil personlighetsstörning) och anorexi.

Användning av mediciner var också vanligt, 92 procent bland de intervjuade. Den överväldigande delen av mediciner utgjordes av olika former av psykofarmaka.

Bland de som rapporterade någon form av funktionsvariation/funktionshinder (53,8%) var ADHD och autism det absolut vanligaste.

Sökt stöd, vård eller skydd från olika samhällsaktörer

De medverkande tillfrågades om sina erfarenheter av att söka stöd, vård eller skydd från olika samhällsaktörer, samt om hur de blev bemötta. Frågorna berörde deltagarnas övergripande erfarenheter av att söka eller mottaga stöd från olika samhällsaktörer, och inte enbart erfarenheter kopplade till att söka stöd, vård eller skydd i samband med utsatthet i pornografiska sammanhang. Syftet var att undersöka i vilken utsträckning deltagarna hade varit i kontakt med olika samhällsinsatser, vilket är relevant utifrån ett identifieringsperspektiv bland annat. De fick också frågor om de fick den hjälp de behövde samt hur bemötandet var.

Nästan alla hade haft kontakt med socialtjänsten, polisen, barn- och ungdomspsykiatri, psykiatri och primärvården, tabell 14. Gruppen hade haft kontakt med många olika samhällsaktörer, i genomsnitt drygt åtta per person $SD=3.8$, spridning 3–14), vilket närmast kan beskrivas som multikonsumenter av stöd, vård och skydd.

Av de som sökt någon form av kontakt uppgav man de som erbjudit mest stöd var Skatteverket, Försäkringskassan men även primärvården och privata psykologer. Störst missnöje, dvs. att man inte fått det stöd man sökte, fanns för Arbetsförmedlingen, barn- och ungdomspsykiatri samt socialtjänsten.

Tabell 14. Sökt stöd, vård eller skydd

Samhällsaktör	N=26		Fick stöd ¹			Bra bemötande ¹		
	N	%	ja N(%)	delvis N(%)	nej N(%)	ja N(%)	delvis N(%)	nej N(%)
Socialtjänsten	19	73,1	2(10,5)	9(47,4)	8(42,1)	6(31,6)	5(26,3)	8(42,1)
Arbetsförmedlingen	9	34,6	2(25,0)	2(25,0)	4(50,0)	4(50,0)	2(25,0)	2(25,0)
Polisen	21	80,8	6(28,6)	8(38,1)	7(33,3)	5(23,8)	9(42,9)	7(33,3)
Skatteverket	6	23,1	6(100)	0(0)	0(0)	6(100)	0(0)	0(0)
Migrationsverket	-	-	--	--	--	--	--	--
Försäkringskassan	15	57,7	12(80,0)	3(20,0)	0(0)	9(34,6)	1(7,7)	3(23,1)
Kronofogden	8	30,8	5(71,4)	0(0)	2(28,6)	6(85,7)	0(0)	1(14,3)
Ungdomsmottagning	17	68,0	9(52,9)	3(17,6)	5(29,4)	8(47,1)	5(29,4)	4(23,5)
Barn- och ungdomspsykiatri	20	76,9	4(20,0)	6(30,0)	10(50,0)	5(25,0)	7(35,0)	8(40,0)
Primärvård	20	76,9	11(57,9)	8(42,1)	0(0)	12(63,2)	7(36,8)	0(0)
Psykiatri	21	80,8	5(26,3)	11(57,9)	3(15,8)	6(31,6)	10(52,6)	3(15,8)
Akut psykiatrisk vård	18	69,2	5(31,3)	6(37,5)	5(31,3)	5(31,3)	6(37,5)	5(31,3)
Mikamottagning	7	26,9	3(50,0)	1(16,7)	2(33,3)	5(83,3)	0(0)	1(16,7)
Civilsamhällsorganisation	8	30,8	5(62,5)	0(0)	3(37,5)	5(62,5)	1(12,5)	2(25,0)
Privat psykolog	10	38,5	6(66,7)	2(33,3)	0(0)	3(42,9)	2(28,6)	2(28,6)
Någon annan ²	8	30,8	3(42,9)	2(28,6)	2(26,6)	3(42,9)	2(28,6)	2(26,6)

¹Alla svarade inte på denna följdfråga

²Alternativet annan kunde vara Maria Ungdom, LSS, Frivården och Anonyma Alkolister.

7.

Resultat djupintervjuerna

7 Resultat djupintervjuerna

Nedan presenteras resultatet från de kvalitativa delarna i intervjumaterialet. Vi har valt att presentera dem utifrån informanternas upplevelse av hur de kom "In" i pornografiproduktionen följt av deras upplevelser "Under" tiden, samt hur de ser på att eventuellt avsluta och lämna, "Ut". Avslutningsvis finns ett avsnitt med medskick/råd från informanterna till allmänheten, ungdomar, konsumenter och köpare samt till professionella.

Deltagarnas önskan att dela med sig var stark och påtaglig. För några var intervjutillfället den första gången de öppnat upp om sina erfarenheter inom pornografiproduktion. För andra var det första tillfället de kunde berätta sin historia i helhet. Samtliga intervjupersonerna menade att den aktuella studien var viktig i och med att personer med egen erfarenhet inkluderas, och att deras perspektiv och röster synliggörs.

Jättebra att ni gör det här. Jättebra tycker jag. Så jag vill väl bara tacka för att ni belyser en grupp som annars är väldigt osynlig. [Anna]

... jag är glad att det här uppmärksammas mer idag. Att du och andra gör intervjuer och vågar ställa de här...frågorna som är lite tabu. Eller som porr, det är inget man pratar om. ... jag känner mig lite hoppfull...att det finns goda krafter som jobbar för att uppmärksamma det här ... Också pratar med oss med erfarenheter, istället för att prata bara om oss. Det tycker jag också är fint. Att man pratar med oss och frågar. [Evelina]

Se *Appendix A* för en diskussion och reflektioner kring hur man närmar sig berättelser om våld.

In

Intervjupersonerna beskrev inledningsvis sin uppväxt och resan in i pornografiproduktion. Ingången i pornografiproduktion hade oftast börjat med att intervjupersonen blev filmad och utsatt för sexuella exploatering under barndomen. Ett flertal hade tvingats in i pornografiproduktion av anhöriga. Andra utnyttjades först för pornografisk exploatering av manliga partners, där de till exempel hade filmats i smyg när de hade sexuella aktiviteter. Intervjupersonerna berättade också om partners som agerade som hallickar och tvingade dem att genomföra sexuella handlingar mot ersättning, inklusive pornografi. En del hade redan innan de filmades för pornografiproduktion för första gången sålt sexuella handlingar mot ersättning, och där pornografi blev en naturlig följd. Andra beskrev en gradvis resa in i pornografiproduktion, som inledningsvis kunde börja med olika aktiviteter och kontakter på nätet, och som över tid utvecklades till produktion och försäljning av pornografiska material. Trots varierande erfarenheterna fanns gemensamma nämnare, nämligen systematiska svek, ensamhet och ett överlevnadsbehov.

Svek

Samtliga informanter berättade om olika former av svek från sin omvärld redan från de var mycket små. I de flesta fall handlade det om svek från föräldrar eller anhöriga men också från samhället. Gemensamt för alla berättelser var också att de innehöll beskrivningar av olika former av våldsutsatthet under uppväxten.

Försummelse och våldsutsatthet

Sveket började ofta med olika former av försummelse och våld under barndomen. De flesta hade vuxit upp med sina föräldrar men en del hade erfarenhet av att bo i HVB hem på grund av bristfälliga uppväxtförhållanden. Många av berättelserna belyste den emotionella misshandeln de upplevde från familj och anhöriga, vilken ofta pågick under hela deras uppväxt. Majoriteten av intervjupersonerna uppgav att en eller båda föräldrarna led till exempel av psykisk ohälsa, neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF), alkoholmissbruk, ekonomiska och/eller egna obearbetade trauman. De beskrev hur det psykiska våld de utsattes för bidrog till deras egen psykiska ohälsa.

För under min uppväxt så känslomässigt försummade [min mamma] mig. Så jag har ett komplext trauma från barndomen. ... Jag var redan deprimerad som 10-åring. Det var mycket bråk hela tiden. Eller som mamma då kallade för diskussioner. De kritiserade mig, eller oss, ständigt i allt vi gjorde. ... Hemma mätte jag inte bra. [Elin]

Sen hamnade mamma i en väldigt stor depression som påverkade ganska mycket av mitt liv och min uppväxt. ... hon kämpade mycket så minsta lilla grej kunde hon explodera. ... hade man lagt en kökslev fel när man plockade ur diskmaskinen för att vara snäll, så kunde hon bli jätte jättearg och bara skrika på en. Så var det också mycket, ja väldigt mycket oro hos mig. [Linnea]

Fysiskt våld i hemmet var också ett ämne som ofta togs upp under intervjuerna när deltagarna beskrev sin uppväxt. Detta våld kunde manifesteras som en pappas våld mot mamman, eller direkta fysiska övergrepp som barnen själva utsattes för. Maja, en av de intervjuade, nämnde att hennes starkaste minne från barndomen var att se sin pappa misshandla mamman. Johanna hade samma erfarenheter och beskrev hur detta påverkade hennes syn på relationer.

När jag var väldigt liten så var det relativt präglat av våld hemma med pappa som slog mamma ... redan då fick man se vad kärlek är, i mitt huvud. Jag kan fortfarande känna att "kärlek är våld" i mitt huvud. [Johanna]

Den vanligaste formen av våldsutsatthet som beskrevs av intervjupersonerna var sexuellt våld. Alla kvinnliga deltagare hade utsatts för sexuella övergrepp under barndomen. För vissa var det deras biologiska pappa eller styvpappa som var den första att utsätta dem. I andra fall började övergreppen under tonåren av förövare som var betydligt äldre, en pojkvän, en manlig bekant, en lärare, eller en främling de hade träffat på nätet. I Lauras fall var det både styvpappan och en äldre pojkvän som utsatt henne för övergrepp under barndomen.

Det fanns grejer som till exempel min styvpappa gjorde, som gick över gränsen. Eller när jag var 15 så hade jag en pojkvän som var 30, och han pushade mig till vissa situationer som jag inte skulle ha varit i när jag var i den åldern. [Laura]

Våldets omfattning blev som mest påtaglig i berättelserna om hur barnen överlevde våldet och gjorde motstånd. Det handlade om strategier som att låsa in sig i ett rum och gömma sig under täcket för att undvika en våldsam pappa; att ta på sig flera par byxor i hopp om att pappan inte skulle förgripa sig; att lära sig hålla tyst för att undvika mammans utbrott; att skolka från skolan och vandra runt i staden eftersom man inte kände sig trygg, varken hemma (på grund av sexuellt våld) eller i skolan (på grund av mobbning).

Vuxna som sviker

Som beskrivet ovan hade de flesta intervjupersoner utsatts för försummelse och våld under uppväxten. Denna form av svek från föräldrar och vuxna var tveklöst betydelsefull och präglade deras liv som barn och senare som vuxna. Men sveket var mer omfattande än så. Det fanns också exempelvis i form av att en anhörig eller annan närstående vuxen inte såg eller blundade för barnets utsatthet. Mamman framhölls ofta som den personen som borde ha "sett" och förstått. Ett flertal intervjupersoner beskrev hur det kändes otänkbart att berätta om sin situation och de sexuella övergreppen under barndomen. En del intervjupersoner förklarade att det psykiska våldet i hemmet gjorde det omöjligt att vända sig till sina föräldrar om våldet inträffade utanför hemmet. Om förövaren var en familjemedlem kunde hot användas för att tysta barnet, som till exempel hot om att skada sig själva, barnet, deras syskon eller husdjur.

Min pappa sa också att han skulle ta livet av sig eller att han skulle mörda mina syskon framför mig, döda våra katter. [Emma]

Han hotade mig. ... jag har alltid gillat katter. Så han köpte en katt och sa att om jag säger någonting till mamma så dödar han katten. Så då vågar man ju inte säga något. [Alva]

För en del av intervjupersonerna som utsatts för våld av sin pappa fanns motstridiga känslor, att han både var en person som de älskade men också en person som skadade. För två av intervjupersonerna var den kulturella hederskontext de växte upp inom, präglad av en stark oskuldsnorm och tystnadskultur vilket var en ytterligare barriär för att berätta.

Många beskrev skammen de kände efter övergreppen och hur detta var ett hinder för att överhuvudtaget öppna sig för en vuxen. I de fall då barnen ändå försökte berätta för en nära vuxen möttes de ofta av misstro, ifrågasättande eller skuldbeläggande. Ett dåligt bemötande kunde kännas mer förödande än själva övergreppet. Elin berättade hur en äldre kille såg hennes sårbarhet och erbjöd cigaretter i utbyte mot nakenbilder. När han hotade med att sprida bilderna, vända hon sig till sin mamma. Men mammas reaktion, att negligera henne och inte ta det hon berättade på allvar, kändes värre än själva övergreppet. Dessutom bidrog det till att Elin inte fick hjälp att få professionellt stöd, utan att det hela tystades ner.

Det var egentligen värre när jag berättade för mamma och hon inte gjorde någonting. ... det var som att hon inte hörde det. Och då kände jag att jag inte kan prata med någon om det. [Elin]

Moa hade en liknande upplevelse när hennes mamma förminskade det sexuella våld hon utsatts för på nätet, när hon blev groomad av en äldre man.

Hennes reaktion var, "Ja, men jag trodde att det var något mycket värre. Jag trodde att du hade blivit våldtagen." Och det var då det fastnade i mitt huvud att ingen förstår hur jobbigt det här är, så jag måste bli våldtagen på riktigt för att de ska förstå. [Moa]

Berättelserna visar hur negativa reaktioner från närstående vuxna ledde till självtvivel och bidrog till en tveksamhet till att överhuvudtaget berätta för någon.

Många intervjupersoner kände att de inte blev sedda eller hörda som barn, trots att de på olika sätt försökte signalera om sin utsatthet. Wilma berättade hur hon blev klassens clown för att visa att hon behövde hjälp. Detta resulterade i att hon spenderade mer tid i hemma, den miljö där hon utsattes för våld.

Skolan var mitt ställe. ...min säkra plats. Men det som blev lite dumt, jag hade också en sådan roll där jag ...blev ganska stökig i skolan. Jag ville att vuxna skulle se mig, jag var desperat. Och då fick ju det konsekvenser så allt eftersom blev jag ganska mycket avstängd från skolan. Jag fick elevassistent och sådana saker som gjorde att jag var tvungen att vara hemma ganska mycket. Jag försökte ge signaler om att jag inte trivdes hemma, att det var något som var fel, i skolan där jag väl var trygg då. Och så blev konsekvenserna att jag blev avstängd där. [Wilma]

Andra tillvägagångssätt som användes av intervjupersonerna för att signalera att de inte mådde bra var att sluta äta, försätta sig i riskfyllda situationer, eller skada sig på olika sätt, inklusive sexuellt risktagande. Men trots detta upplevde de att vuxenvärlden var frånvarande. Anna belyste den påtagliga bristen på vuxen närvaro i hennes liv.

Jag är ju så förvånad att det inte fanns nån vuxen som reagerade eller klev in eller så. Men, att bara bli sedd och hörd och tillfrågad om de här sakerna. Någon vuxen att bygga relation med hade varit guld värt. Men det fanns inte någon och det är jättemärkligt kan jag tycka. [Anna]

Ett återkommande mönster bland de intervjuade var känslan av att deras psykiska ohälsa förbisesdes eller undervärderades, särskilt när de till synes klarade sig bra i akademiska och sociala sammanhang. Evelina illustrerade detta genom att beskriva hur hennes goda skolprestationer och aktiva sociala liv sannolikt osynliggjorde hennes utsatthet och psykiska ohälsa under barndomen.

Jag tycker att det var så många gånger under min uppväxt som jag ändå sträckte ut en hand. Men att det kändes som att ingen, alla lite vände bort blicken. Som att jag hintade om att jag inte mådde bra, men att det var aldrig någons ansvar på något sätt. Och jag tror kanske också lite att det hade att göra med att jag fortfarande, eller hela tiden var så duktig. Det gick jättebra i skolan, jag hade mina kompisar, jag hade mina aktiviteter. Att det på något sätt också dolde lite det andra. ... Ja, jag tycker att vuxenvärlden var frånvarande. Men det var ju också för att jag klarade mig så bra, till synes. [Evelina]

Emelie reflekterade över hur annorlunda hennes livssituation kunde ha varit om hon fick bra stöd och förståelse från vuxna i sin omgivning. På frågan om vad som hade hänt om hennes föräldrar visade empati och förståelse, i stället för att förminska och skambelägga, konstaterade hon att det hade förändrat allt.

Ja, du och jag hade inte suttit och pratat om det här. Mitt liv hade tagit en helt annan riktning. Om jag hade fått den adekvata hjälpen som krävs och ett stöd, då hade jag känt för det första, det var inte mitt fel. För det andra, jag har folk som backar upp mig. Jag är inte ensam. Jag får hjälp med det, vilket betyder att det är jag som ska ha hjälp och bearbeta det här. Så då hade jag kanske suttit och varit en journalist eller något nu som jag ville bli. Men eftersom jag inte fick hjälp så gick det åt det andra hållet som det ofta gör. [Emelie]

Berättelserna understryker att det inte enbart är erfarenheter av våld och övergrepp i sig som kan bidra till vägen in i pornografiproduktion utan också en bristande respons från vuxenvärlden. Detta är ett allvarligt svek som i kombination med våldserfarenheter resulterade i djupgående och långvariga konsekvenser för den drabbade.

Ett samhälle som sviker

Många av studiens deltagare kom tidigt i kontakt med socialtjänsten och barn och ungdomspsykiatri (BUP) på grund av psykiska besvär, ofta kopplade till upplevelser av våld. Det framgick tydligt att många upplevde att professionens respons var undermålig. Även om de berättat om våldsutsatthet upplevde de att våldets inverkan på deras liv blev förbisett och undervärderat och inte adresserades i stödinsatsen. En del beskrev hur de fått kämpa för att få psykiatriska diagnoser så de kunde få resurser, stöd och behandling för detta medan andra beskrev precis det motsatta, att de fick en massa diagnoser och mycket medicinering utan att utreda varför de mårde och betedde sig som de gjorde.

Men de flesta intervjupersoner uppgav att de aldrig direkt fått frågan om våld, särskilt sexuella övergrepp under kontakt med myndigheter. Istället fokuserades det på yttre manifestationer av deras trauma, deras "skadliga beteenden", utan att utforska de underliggande orsakerna. Emma beskrev hur BUP kopplade hennes självskadebeteende till ångest, men missade att undersöka varför ångesten överhuvudtaget fanns.

Jag hade velat att någon frågade mig hur jag hade det hemma. Någon i skolan eller på BUP. För det var jättemycket kring mina problem. "Varför mår du dåligt? Varför skadar du dig?" Ingen förstod varför. Ingen frågade varför. De tänkte "Ja men hon har ångest och då har hon ett självskadebeteende." De fokuserade aldrig på hur det var hemma. När BUP sa att "Du har ångest därför gör du det här", jag började tänka men allt det här var i mitt huvud. Det finns inga andra anledningar till varför jag mår så här. Så bara om de hade ställt frågan "Men vänta, hur har du det hemma?" Då kanske jag hade tänkt "Men vänta, det kanske är någonting hemma som inte stämmer." [Emma]

Känslan för både Emma och Johanna var att de professionella fokuserade enbart på att öka medicineringen, istället för att noggrant undersöka grundorsakerna till deras mående.

Jag har försökt visa tecken till att jag mår "fucking skit". Kan någon bara ge mig någonting. Istället ökar man medicineringen! Ja det är inte, det kanske inte är där problemet ligger, egentligen. [Johanna]

Maja tyckte att skolan missade viktiga signaler om att hon inte mårde bra, och att dessa symptom sedan diagnostiserats av vården som ADD, utan att spåra tillbaka till våldsutsattheten under barndomen.

Och sedan så var det problem i skolan under den här tiden då för att jag fattar inte riktigt vad som pågick. Jag kände bara väldigt mycket symtom, rädsla och så vidare och så vidare. Jag var frånkopplad i skolan. Och lärarna uppfattade det här som att jag satt och dagdrömde. Vilket då dem tänkte senare i vården att det här är väl ADD då. [Maja]

Malin beskrev hur hon blev stämplad som "problembarn" i samband med hennes känslomässiga utbrott som en följd av hennes traumatiska upplevelser.

Jag började få känsloutbrott så blev jag problemungen istället. Och så var det precis som att "Ja, men det finns ingen anledning till att hon betar sig så här, vad ska vi göra med henne?" Och då blev det jag som var problemet. Ingen tittade på det och frågade "Varför betar du dig så här?" Utan alla bara tittade på symptomen. Och så blev det sanningen. "Du är problembarnet, du ska bestraffas eller du ska lära dig att bete dig." Och sen det är precis som att det andra [trauman] inte fanns. [Malin]

Malin kallade samhällets fokus på symptom och diagnoser, utan att undersöka de grundorsakerna, som en form av systematisk gaslighting. Konsekvensen, enligt henne, var självtvivel.

Att bli gaslightad från så tidig ålder om varför man mår som man gör, det gör någonting med en, att man inte litar på sig själv längre. [Malin]

I de fallen då professionella var medvetna om våldsutsattheten så kunde sveket handla om att ingen pratade om just det. Deltagarna upplevde att vårdgivarna undvek de verkliga problemen och istället koncentrerade sig på yttre tecken (symptomen) eller andra sidoproblem. Denna upplevelse resulterade i en känsla av övergivenhet och utanförskap.

Ensamhet

Ett annat tema gällande vägen in i pornografiproduktion var känslan av ensamhet. Flera intervjupersoner skildrade en känsla av att vara "annorlunda", "udda" eller att känna sig "utanför" under större delen av sin uppväxt. Denna känsla av utanförskap var för vissa konstant.

Vissa relaterade sina känslor av utanförskap till neuropsykiatriska diagnoser, som ADHD eller autism.

Jag har ADHD och jag var rätt udda. Jag kände mig alltid fel och utanför. Ja men, fel bara. Jag kände mig alltid som att jag inte passade in. [Anna]

Fler intervjupersoner beskrev hur omgivningens ovilja eller oförmåga att förstå och acceptera deras känslomässiga uttryck bidrog till känslan av isolering.

Jag var svarta färet. Och jag är en känslomänniska i grund och botten och då blir det väldigt svårt när man har mycket känslor. Och när man förmedlar dem så får man höra att det är fel. Då blir man tyst. [Emelie]

För en del, som Sandra, var känslan av utanförskap kopplad direkt till traumatiska händelser. Hon beskrev hur hon var tvungen att undvika att bjuda hem vänner på grund av att hennes pappa var så våldsam.

Känslan av att vara annorlunda och utanför förstärktes av mobbning i skolan, vilket för de flesta var en del av vardagen under uppväxten.

Jag vet inte varför eller vad det berodde på, men jag var väldigt spinkig, glasögon, så där lätt, lätt mobboffer. Så jag var ju mobbad hela tiden. Och hade bara någon kompis. Det var aldrig någon i klassen, det var en som var yngre. [Sandra]

Ensamheten drev vissa till att söka gemenskap och bekräftelse på nätet. Johanna, som hamnade i specialklass på grund av sin ADHD-diagnos, upplevde en isolation från sina jämnåriga. Denna isolering drev henne till att söka gemenskap online.

Jag satt i särklass ganska fort i skolan för en ADHD och den särklassen var väldigt dålig i att alla var intellektuellt nedsatta. Och det var inte jag. Jag var väldigt med och hängde med, så det var väldigt tråkigt att jag inte fick heller göra det jag ville och kunde. Så jag fick aldrig lära mig vänner heller för att man fick ju inte träffa dem nästan. [Johanna]

Online-kontakten ledde i Johannas fall till utbyte av nakenbilder mot betalning. För andra, som Moa, blev online-världen en arena där förövare kunde närma sig henne och manipulera henne till att göra saker hon egentligen inte ville.

Jag tror jag var väl 12 eller något liknande. Jag hade inte några vänner i verkligheten så jag var mycket på internet. Och så började jag skriva med en kille som var 9 år äldre än mig. ... Han började fråga efter bilder. [Moa]

För vissa, som Alva och Maja, blev ensamheten särskilt påtaglig när de blev isolerade av sina våldsamma partners. Alva delade med sig av hur hennes tidigare man kontrollerade varje aspekt av hennes liv, inklusive vem hon fick träffa.

... han blev jättekontrollerande. ... jag fick inte ha på mig vad jag ville, jag fick inte träffa vem jag ville. Så då blev det att han isolerade mig från min familj. Min mormor har varit en väldigt stor del i mitt liv. Henne fick jag inte ha kontakt med, inte mina bästa tjejkompisar, utan där och då insåg jag att shit, det här kommer inte bli något bra. [Alva]

Maja beskrev hur känslor av skam och skuld, följde efter en våldsam relation och förvårade isoleringen, och hindrade henne från att söka hjälp.

[Jag var] ihop med en kille som... utsatte mig för extremt mycket psykiskt lidande... varje vän jag blev vän med lyckades han på något vis ta ifrån mig. Efter att den här relationen tog slut så kände jag så jättemycket skuld och skam så att jag sa ifrån alla mina vänskaper. Jag var helt själv och mädde så oerhört dåligt. Jag hade inga vänner och familjen hade jag sagt ifrån, jag träffade inte familjen på den tiden. Jag bara sköt ifrån mig alla. [Maja]

Överlevnad

Berättelserna belyser en situation där intervjupersonerna lämnades ensamma i sitt lidande, vilket gjorde dem särskilt utsatta och sårbara. De tvingades att på egenhand konfrontera och hantera sina svåra livssituationer. Johanna förklarade hur hon från början inte hade tänkt att hon skulle hamna i pornografiproduktion, men att det successivt blev det på grund av sina svåra livsomständigheter.

Jag tror generellt att man inte tänker som pornografi eller sälja sex heller, i starten tror jag. Man börjar aldrig med att tänka "jag ska börja göra porr". Det är ingen grundtanke. Jag tror att man kanske tänker att "Jag ska bara sälja en fotbild. För det var lättast" att man kommer in i det successivt. [Johanna]

När varken omgivningen eller samhället kunde tillhandahålla det nödvändiga stödet och skyddet blev överlevnadskampen än mer akut. För många var medverkan i pornografiproduktion ett medel för ekonomisk överlevnad. När Jenny exempelvis förlorade möjligheten till studiebidrag och sjukpenning, och inte hittade något ekonomiskt stöd, blev webcam live-sändningar mot ersättning hennes enda alternativ. Hon bar redan tunga psykiska bördor, inklusive obearbetade trauman från sexuella övergrepp och en odiagnostiserad neuropsykiatrisk funktionsnedsättning. Laura beskrev en liknande resa, där hon sålde sexuella handlingar mot ersättning, inklusive pornografi, som en lösning på sina ekonomiska svårigheter:

... jag har varit i situationer där jag inte kunde betala en räkning och inte kunde vända mig till varken min familj eller staten. Så min lösning när jag var 15 år var att börja sälja sexuella tjänster. Men också på grund av min PTSD. Först i form av fysiska träffar och sedan blev det mer digitalt. [Laura]

För Emma var egenproducerad pornografi ett sätt att samla tillräckligt med pengar för att kunna fly från sin pappa, som sexuellt exploaterade henne.

När jag var tonåring så ville jag försöka få pengar för att rymma hemifrån. Och då började jag sälja mig via internet och så. Lite så här live chats och så. För det var ju det som hade hänt under hela min uppväxt så det lite så här, lika bra att fortsätta. Så det gjorde jag. Och det mätte jag jätte—jag ville verkligen inte göra det. Men jag ville väldigt mycket ha pengar. [Emma]

Men överlevnaden var mer än bara ekonomisk, den var också psykisk. Många beskrev en gradvis resa som grundade sig i ett bekräftelsebehov och ett sätt att överleva psykiska lidandet till följd av tidigare trauma. För Emelie var det psykiskt våld i hemmet – inte ekonomiska svårigheter – som skapade ett upplevt bekräftelsebehov.

Jag är uppvuxen ... i en överklassfamilj kan man väl nästan säga. Det fanns pengar och vi åkte på semester och bodde i villaområde och så. Men jag fick ingen bekräftelse eller kärlek eller stöd ... [Emelie]

Olivia berättade om hur hennes bekräftelsebehov drev henne till att börja skicka bilder till äldre killar, och att det så småningom omvandlade till att börja sälja bilder.

Jag har alltid sökt väldigt mycket bekräftelse. Så jag började skicka bilder till äldre killar och så redan när jag var 10–11 år. Bara för att få bekräftelse. Och sen när jag var 13–14, jag la ut väldigt utmanande bilder på mig själv. ... Och då var det folk som hörde av sig till mig och ville köpa bilder och så. Och då tänkte jag, ja men det är lätta pengar. Varför inte? [Olivia]

Berättelserna visar hur avsaknad av stöd för att hantera sina tidigare trauman ledde till en slags “självmedicinering”. En form var alkohol och droger. Som en intervjuperson uttryckte det, blev hon “alkoholist direkt” när hon började dricka som 15-åring, en flykt efter en våldtäkt där hon inte fått nödvändig hjälp. Medverkan i pornografi blev för vissa ett sätt att finansiera sitt missbruk, ett beroende med rötter i tidigare trauman. Fem deltagare uppgav under intervjuerna att de hade sålt sexuella handlingar, inklusive pornografiskt material, för att finansiera ett missbruk, medan ytterligare fem angav att de konsumerade substanser under perioden de medverkade eller exploaterades i pornografiska sammanhang.

Andra berättade om överlevnadsstrategier som att sluta äta, att skada sig själv, att söka riskfyllda sexuella relationer, inklusive pornografi, och andra former av sexuella handlingar mot ersättning. Maja såg sin medverkan i egenproducerad pornografi som “någon slags omsorg från den där som gjorde mig illa”.

Malin betonade att den fysiska smärtan från att sälja sexuella handlingar kändes mer hanterbar än den psykiska smärtan:

...det fysiska som händer med en, även om det är dåligt, är bättre än det psykiska, dåliga måendet. För det blir som med andra självskada, de när folk som skär sig själva, så är det fysiska en lindring mot det psykiska. [Malin]

Alice, med erfarenheter från både egenproducerad och studiodproducerad pornografi och som även utsatts för sexuella övergrepp, menade att när man inte får adekvat stöd, är det lätt att hamna i pornografiproduktion för att stå ut med det psykiska lidandet.

...det är väldigt vanligt att folk som håller på med sådant här har varit med om övergrepp. Första gången jag hade sex så ville jag inte det... mina första sexuella erfarenheter har varit ganska dåliga. Så jag tror att sådant brukar...spela roll eller spela in på varför folk börjar med sådana här saker. För det är inte är normal väg att gå. "Allt är jättebra i livet nu, ska jag göra det här." Jag tror att det är att man söker efter något för att man mår dåligt. [Alice]

För Johanna var pornografi och andra former av sexuella handlingar mot ersättning ett sätt att få pengar, att få bekräftelse och att samtidigt kunna lindra den psykiska smärtan till följd av tidigare trauman.

Det var en självskada som inte syntes...jag blev bekräftad och jag fick pengar, så det...var win-win situation i mitt huvud. [Johanna]

Moa beskrev den överväldigande rädslan att konfrontera sina tidigare trauma. Utan stöd för att bearbeta dem, blev sexuella handlingar mot ersättning ett sätt att fly de outhärdliga känslorna.

Jag vet att i början, då gjorde jag det för att jag fick ju inget stöd eller hjälp med första våldtäkten. Och då blev det att jag sålde så mycket jag kunde för att jag kände att om jag inte säljer så kommer jag att känna. Och då kommer den här första våldtäkten, att jag kommer att behöva möta den. Och jag kände att jag kan inte möta den, för jag har inget stöd och då kommer jag att dö. Så då blev det att jag sålde för att inte dö känslomässigt. För att fly från det första. [Moa]

Moa fortsatt med att beskriva hur allt kunde ha blivit annorlunda om hon hade fått hjälp efter den första våldtäkten.

Jag var på ett behandlingshem och de tog bort min plats och jag hade ingenting. Och jag tänker att om jag hade fått hjälp och stöd efter den första våldtäkten, så kanske det hade funnits en chans att jag hade...vägat känna den våldtäkten. Och inte känna att "Jag måste hantera det här helt själv på något sätt för att ingen annan hjälper mig." Och då att det blir att jag började sälja för att jag inte visste att jag skulle överleva annars. [Moa]

Under

Intervjupersonerna beskrev sina upplevelser under och i samband med produktion av pornografi. Vad är pornografiproduktion och var har den för eventuell funktion för dem? Innebär deltagande fortsatt utsatthet? Om ja, vad är det som gör att de stannar kvar? Vi identifierade följande sex underteman som beskriver deltagarnas upplevelser under tiden de befann sig i pornografiproduktion: Fortsatt våld, Strävan efter kontroll, Att anta en roll, Rädslan för att hamna i det offentliga rummet, Att stämpas som hora och Normalisering och integrering.

Fortsatt våld

Att det förkom våldet i samband med pornografiproduktion var oftare regel än undantag, och kunde påbörjas redan vid rekryteringen. Ett flertal intervjupersoner uppgav erfarenheter av att ha utsatts för online grooming. Idas berättelse skildrar hur en man manipulerade henne till att känna sig unik och värdefull, bara för att senare utnyttja henne när förtroendet väl hade etablerats.

Jag tyckte han var jättetrevlig och vad han var intresserad av mig. ... Brydde sig om för vad jag hade att säga. Kallade mig för smart, han kallade mig för vacker, massor sådant där. ... då säger han att han vill träffa mig, och jag tycker väl att det är superkul, att han vill det. Jag åker iväg till honom. ...han och hans 5 kompisar då våldtar mig och misshandlar mig, något så otroligt grovt. [Ida]

Berättelserna illustrerar också hur allvarliga former av brott, såsom barnpornografibrott, gruppvåldtäkt och människohandel, blir innehåll i pornografiproduktion. Emma beskrev hur hennes far filmade övergrepp mot henne från unga år och distribuerade materialet online.

...min pappa, från att jag var 6 år ungefär, så filmade han allting han gjorde mot mig. Han bjöd in sina kompisar och lät dem utnyttja mig, och la ut det på olika hemsidor. Dels sådana här Darkweb hemsidor för just barn material. Men sen när jag blev äldre också, när jag var kanske 13–14, så försökte han få det att verka som att jag var 18 och la ut det på vanliga, alltså på Pornhub och så här. Och ingen visste att det var min pappa. [Emma]

Andra utsattes för våldsamma partners som agerade som hallickar och tvingade dem in i pornografi. Maja delade sin erfarenhet av hur hennes partner krävde att hon skulle sälja sig och dokumentera det.

...jag skulle kalla honom för master ... Och han bad mig att jag skulle göra saker. Han sa "Kan du skaffa en avsgugning idag för 500 spänn?" Och jag försökte...hitta någon som ville betala mig men det var inte alltid så lätt utan ibland var det bara att ställa upp och ge en avsgugning utan att jag fick betalt. Det var det han ville, han ville att jag skulle visa bilder och filmer för honom när jag hade sex. [Maja]

Det förekom även inspelningar i smyg, vilka senare spreds som pornografi på olika porrsajter, ofta av personens partner, som i Sandras fall.

Han frågade inte innan. Men när jag upptäckte det—han tog bilder bakifrån när jag inte såg. Så vände jag väl mig någon gång om och såg att han höll på att ta kort och så. Då frågade jag vad han höll på med. Och då blev jag jätterädd. ... Och då började han prata om att «Ja, men du vet väl att man kan tjäna pengar på det.» Och så. Vilket han gjort då, själv. Han berättade det och visade. Ja, det var fruktansvärt. [Sandra]

Linnea berättade hur hennes före detta partner, efter påtryckningar, filmade dem tillsammans och sedan lade ut materialet på en sida för pornografi, efter att ha sagt att han inte skulle dela den med någon.

Jag tryckte på länken och jag såg ju direkt att det var mitt rum. Och det där är jag. Och så bara kollade jag en liten snabbis för att se att hans ansikte var blurrat. Det var inte mitt. Och det var en länk till Pornhub. [Linnea]

De som hade erfarenheter av att ha medverkat i studiotproducerad pornografi delade också med sig av händelser där de utsatts för olika typer av våld. Emelie beskrev hur hon blev förgripen på av en porrproducent som utsatte henne för både fysiskt och sexuellt våld.

...det var en tjejkompis till mig som gjorde det, som sa "Vet du att man kan få...?" Jag tror det var 5 000 för 3 timmars jobb. "Det är en enda sajt. De som kan se, de som prenumererar och det är typ gubbar från Japan och Tyskland mest." Och då tänker jag "Ja, det låter ju bra." Och så åker jag dit, men producenten förgrep sig på en, det var, man blev...upphängd fullt med gagballs. Det var obekvämt som fan. [Emelie]

Alice beskrev en situation där producenten, utan förvarning eller samtycke, plötsligt deltog i inspelningen.

...det blev att han som filmade, han [porrproducenten], var med också. ... när vi filmade, han sa till någon annan kille bara "Kan du hålla kameran?" Och så var han också med. Ja, det var lite konstigt. ...det hade vi inte pratat om innan, så det tyckte jag var weird för det trodde inte, att han skulle vara med. [Alice]

Alice nämnde också andra tillfällen när hon känt och visat obehag under vissa inspelningar, men även kring omständigheter som rådde i samband med inspelningarna. Bland annat nämnde hon ett tillfälle då hon inte fick den avtalade ersättningen. Hon kände sig utnyttjad när löftet om ersättning inte infriades. Alice påpekade att flera andra kvinnor också utsatts för liknande behandling hos samma porrproducent.

...alla jag har pratat med har pratat om betalning och det har alltid varit något strul. Att de inte har fått det de har blivit lovade. Eller att under inspelningen, under scenen en gång, så försökte [producenten] prata med tjejen att de skulle få ner priset på den scenen. [Alice]

Det var inte enbart i själva produktionen och de därtill hörande omständigheterna som brottsliga handlingar kunde inträffa. Även distributionen av det pornografiska materialet innebar ofta ytterligare våldssatsatthet och övergrepp. Hot, utpressning eller annan form av manipulation från tredje part var vanligt förekommande. För många blev hotet om att distribuera och sprida det pornografiska materialet ett medel för kontroll. Fler intervjupersoner berättade om gärningsmän som kontrollerade dem genom utpressning.

Ibland så kunde det vara så här att "Skickar du inte fler bilder så kommer jag sprida dem här eller skicka dem till din mamma". [Olivia]

...min pappas kompisar har hört av sig mycket till mig. De som också utsatte mig, filmade mig och så där, har hört av sig och velat träffa mig och fortsätta. Och sagt "Om du inte träffar oss så skickar vi det här till din skola." [Emma]

Jag bodde i familjehemmet i ett år. Och jag träffade honom [sexköparen] nästan i början när jag hade flyttat dit. Och när jag sa att jag inte ville träffa honom mer så skickade han dem först till mig och berättade att "Men jag kommer skicka det här till andra om du inte träffar mig mer." Och sedan så ja, så laddades dem upp på nätet. [Julia]

Elin hotades av den äldre killen som hade utnyttjat hennes sårbarhet i utbyte mot nakenbilder.

...han skrev till mig och ville utpressa mig för bilderna. ... Jag minns bara att jag kände mig rädd...han hotade med att han skulle posta upp det. [Elin]

Oscar utsatts för så kallad doxxing, där män sprid hans personuppgifter utan tillstånd, och beskrev hur detta upplevas som ett ständigt hot.

...när de skulle lägga upp bilder på mig på forumet, vilket de fortfarande gör, men jag har ändå koll så jag kan rapportera. Så skriver de fulla namn och sen bilderna under, bifogat. Och det känns skitjobbigt. Folk kan ju hitta mig. De kan bara googla och så hittar de vart jag bor. Och så kan de hitta min familj. Och så har man tänkt att "Shit, ja tänk om någon av dem—"De skulle lätt kunna hota mig. Och jag skulle—jag vet inte riktigt vad jag skulle göra. [Oscar]

Anna utsatts för förföljelse och utpressning av en köpare.

Jag hade en stalker ett tag som var en kund till mig som helt fastnade och hotade sen med att lägga ut och outa mig till mina föräldrar. Och han var hemma hos mig, dök upp hemma hos mig och det var jättejobbigt. Han skrev på min Facebook. Det var klassiskt sådär att han ville förstöra mitt liv när han inte fick va med mig. Sen höll han på i nära två års tid höll han på och jagade mig på olika sätt. [Anna]

Våldets omfattning inom pornografiproduktionen blev särskilt tydlig när intervjupersonerna detaljerat beskrev de överlevnadsstrategier de använde för att hantera detta våld. Dessa intervjuer belyste en rad hanteringsmekanismer, som var både tidigare inlärd och nyskapade, vilka deltagarna använde när de konfronterades med våldets hot inom pornografiproduktion.

Malin delade insikten om hur hon, redan som barn, utvecklade en överlevnadsstrategi som hon betecknade som ”tillmötesgående”. Denna strategi kom även att användas under hennes vuxna liv när hon sålde sexuella handlingar, som ett sätt att hantera och minimera våld:

Istället för “Fight”, “Flight” or “Freeze”...”Please” var min grej. Jag klurade ut att om jag verkligen gav dem exakt det dem ville, så lät de mig va den stunden eller så. Och det har jag förstärkt i mitt vuxna liv, i prostitutionen, varje gång jag känt mig otrygg så gör man någon glad istället. Så kan de inte, eller det finns en chans att det gör det lite svårare för dem att skada en. [Malin]

En annan vanlig strategi som beskrevs av intervjupersonerna var att dissociera, det vill säga att mentalt koppla bort sig själv. Wilma berättade att det var så hon stod ut våldet.

Jag disassocierade ganska mycket—jag var där men ändå inte. Tror det är därför jag inte minns speciellt mycket heller, för att jag har stängt av. [Wilma]

Droger och alkohol blev också verktyg för en del för att distansera sig från trauman av att bli filmad eller fotograferad. Maria förklarade att hon inte kunde “säga de sakerna hon sa till köparna” om hon inte var påverkad.

Intervjupersonerna framhöll även vikten av att skapa en psykologisk distans mellan sin personliga identitet och den identitet som köps och säljs. De beskrev strategier som att ändra sitt utseende och beteende när de sålde sexuella handlingar. Jenny och Evelina illustrerade detta genom att beskriva en känsla av att vara två distinkta individer.

Man använder ett annat namn. Jag hade inte min riktiga ålder eller vart jag bodde eller så. Det blir som att man är två olika människor. [Jenny]

Evelina beskrev denna klyvning mer ingående: “Det var som att ha två separata jag – en när jag säljer mig själv och mitt ‘vanliga’ jag.”

Strävan efter kontroll

Intervjuerna belyser hur intervjupersonerna försökt att återskapa en känsla av kontroll efter att ha utsatts för våld och exploatering. Copingstrategier som atstörningar, självskadebeteende, eller att sälja sexuella handlingar har ovan beskrivits som ett sätt att överleva men samtidigt beskrev intervjupersonerna att

det också var ett medel för att uppnå en känsla av kontroll. Kontroll kunde exempelvis fås genom att äta strikt eller inget alls. Hanna beskrev det som att få kontroll över någonting när allt annat i livet är osäkert och andra aspekter i ens liv förloras. Medverkan i pornografiproduktion var även den för många en handling med samma avsikt, ett behov av att känna att man kontrollerar någonting i livet.

Medverkan i egenproducerad och studiotproducerad pornografiproduktion beskrevs som en reaktion på att ha blivit berövade på makt och autonomi i samband med tidigare våldsutsatthet och exploatering. Anna till exempel berättade om hur hon sålde sexuella handlingar mot ersättning på egenhand efter att ha blivit såld, filmad och kontrollerad av sin 28-åriga pojkvän (hallick) från 14-års åldern.

Och sedan så var den relationen jättesjuk. Han var jätteknäpp och knepig och så där. Sen var det ett mönster i den relationen att han höll på och sålde mig och hade mycket kontroll över mig och så. Sen fortsatte jag med det där. [Anna]

När filmer med henne började spridas ville hon återigen få tillbaka kontroll. Genom att själv sälja materialet kunde hon åtminstone uppleva någon form av makt över situationen.

Då började det materialet spridas och det började bli jobbigt kring det, att materialet spreds. Så sen började jag tänka att "Om jag har kontroll över materialet och säljer materialet, då har jag åtminstone tjänat någonting på det." Så det var så det började med att sälja pornografiskt material. [Anna]

Moa underströk att egenproducerad pornografi, som den som säljs via OnlyFans, ofta handlar om ett behov av att återta kontrollen för att hantera tidigare trauman.

Jag tror inte att någon som är på OnlyFans egentligen mår bra över, att det är något som har lett till att de gör det här. Och att de egentligen mår dåligt. Jag menar det kan också ha varit sätt att hantera jobbiga saker. Att man känner att "Men jag bestämmer och lite försöker ta tillbaka kontrollen." [Moa]

Känslan av att återfå en viss kontroll och makt över sitt eget liv beskrevs som skälet till att Malin försvarade sitt deltagande medan hon fortfarande var aktiv inom pornografiproduktion. Efter att ständigt ha blivit kontrollerad av andra, klamrade hon sig fast vid uppfattningen att hon nu hade möjligheten att göra egna val.

...jag var väldigt beskyddande av det livet. ... På något sätt så försvarade jag mer den här friheten av att göra som man vill. Jag kunde vara vaken när jag ville, jag kan knarka och ingen som, jag kan göra precis som jag vill och klä mig som jag vill och vara ett rövhål, Men jag kan fortfarande tjäna pengar och ingen kan stoppa mig, mer det. Ja, jag försvarade det alltid. [Malin]

Men efter att ha blivit styrd av andra och sedan försökt sälja sex på egen hand, kom Malin fram till insikten att den verkliga kontrollen och säkerheten, oavsett form av sexuella handlingar mot ersättning, egentligen är en illusion.

Jag har provat att tjäna pengar helt på egen hand, precis som att det skulle ge mig någon slags större frihet. Det gör det inte säkrare för någon heller. Det finns ingen säkerhet. Du kan aldrig beskydda dig, du har aldrig kontroll över vad som kommer hända eller var du hamnar någonstans. [Malin]

Att anta en roll

Utifrån intervjupersonernas beskrivningar framgick det att deltagande i pornografiproduktion ofta kräver att man antar en roll, en person som gör saker som man själva inte vill, står för eller bestämmer över. Rollen blir särskilt framträdande när ekonomisk ersättning finns med i bilden. Många tvingades att spela denna roll på grund av påtryckningar från köpare, hallickar eller andra inblandade. Som exempel kan nämnas Alva, vars tidigare partner (hallick) utsatte henne för systematiskt våld och tvingade henne att producera pornografiskt innehåll för ett OnlyFans-konto han hade skapat. Även om kontot framstod som Alvas eget, var det han som styrde allt bakom kulisserna.

Han sa, "Vi gör ett konto på OnlyFans och du säljer material där." ... det var mest han som skrev med [köparna]. ... Så det var väl med att han kontrollerade det, men jag var ändå i en del av det. ... Det såg ut som det bara var jag. Gjorde det. De hade nog ingen aning alls. [Alva]

Denna manövrering gick så långt att Alva pressades att tala positivt om OnlyFans i intervjuer med journalister.

Jag skulle intervjuas och bara, "Sex-världen är så bra!" ... de ringde och vi höll en liten kort intervju. Men han satt ju med. Så då var det att säga så här, "Ja men det är jättebra, jag vill ta bort tabun från det här." Det vill jag absolut inte göra, utan jag vill att det ska vara jätte tabubelagt, för det är en så hemsk industri. [Alva]

Alvas berättelse indikerar att egenproducerad pornografi inte alltid styrs av individerna själva, utan även kan kontrolleras av externa påtryckningar. Hon uppskattade att det i 90 % av fallen hon kände till fanns någon annan inblandad, både på plattformen OnlyFans och andra plattformar för egenproducerat material, såsom Scandalbeauties och Nordic Finest.

Men även de intervjupersoner som sålde egenproducerat material utan hallick stod inför kravet att anpassa sig efter köparens förväntningar och spela den "hora"-rollen för att uppfylla köparens fantasi. Amanda sa att hon skrev till männen som köpte hennes bilder och filmer att hon "tänder på att bli belönad", trots att hon "inte överhuvudtaget gör det". Julia beskrev hur hon skulle titta på olika filmer där sexköparna hade filmat henne, och låtsas som om hon uppskattade det. För henne var det "bland det värsta", och hon kände sig "så jävla äcklad". Alice, som hade erfarenhet av studioproducerad pornografi, påpekade att man ibland måste "gå över sina gränser" för att producenten och köparna ska bli nöjda. Detta kunde innebära att man fortsatte filma även om man var utmattad eller upplevde smärta.

Många framhöll kontakten med köparna som den mest jobbiga delen av att medverka i pornografi, där man ständigt behövde låtsas vilja kommunicera och utföra de handlingar köpare förväntar sig.

Det är det jobbigaste...att man måste prata med dem och att om man inte har lagt ut något på en vecka så är de så här, "Nu ska jag avsluta min subscription." Och folk håller på hela tiden "Varför svarar du inte?" Och att folk vill ses och sådana grejer. Och man måste försöka underhålla den fantasin de har ... Så man kan ju inte bara säga "Nej, jag vill aldrig träffa dig. Jag hatar dig." Utan man måste...gå in i en roll. [Alice]

Rollen kräver att man måste agera utifrån någon annans villkor, inte sina egna. Maria, som sålde sex-

uella handlingar, inklusive bildmaterial mot ersättning för att finansiera sitt missbruk, beskrev hur hon kände att hon saknade kontroll, och allt skedde enligt köparnas villkor.

...eftersom allt var på deras villkor så blev det ändå väldigt förnedrande för mig. ... jag inte var i en position där jag kunde styra vad jag skulle göra, jag var i desperat behov av pengar till knark.
[Maria]

Betalningens roll som en drivkraft att överskrida egna gränser underströks av Oscar, som kände att det ekonomiska incitamentet gjorde det svårt att tacka nej till förfrågningar som gick emot hans gränser.

[Jag hade] inte tagit de här bilderna om det inte var för OnlyFans. ... gränsen gick väl vid mer saker som hade varit okej om jag var homosexuell eller bi själv. Men nu är jag straight så jag hade mina gränser ... Men det fanns de gånger som jag fick en förfrågan om någonting, men som jag inte riktigt ville göra så att det var ett steg lite för långt. Men man fick ändå så mycket pengar. Så jag tänkte ”Okej, men jag filmar den här videon som jag inte egentligen vill göra.” Skickar den. Och så om någon frågar om det igen så har jag videon så behöver jag inte filma en gång till. Det var lite så jag tänkte. Så om jag kunde bygga upp ett sådant bibliotek av [saker] som jag inte ville göra, så behöver jag inte lida. Men det kom fler förfrågningar om saker som man inte ville göra. Det var... lite svårt att tacka nej. [Oscar]

Han beskrev den emotionella bördan av att navigera oönskade och olämpliga kommentarer från vissa konsumenter, samtidigt som han underströk nödvändigheten av att vara ständigt uppkopplad på sin telefon för att inte riskera att tappa prenumerationer.

Jenny, med erfarenheter av webcampornografi, berättade att hon var tvungen att utföra de sexuella handlingar som fanns på hennes ”meny”. Annars riskerade hon att förlora köparna.

...om jag inte skulle göra det som jag har skrivit att jag ska göra för den summan pengar, då skulle folk inte komma tillbaka in till mitt rum ... Det är det den modellen...bygger på. Och då är jag tvungen att leverera om jag vill att det ska funka. [Jenny]

Pengarnas centrala roll blev särskilt tydlig i Hannas berättelse. I trettiårsåldern började Hanna och hennes partner filma sig själva och ladda upp det pornografiska materialet på en webbsida. Där kunde de själva välja och kontrollera vem som fick ta del av innehållet. Det avgörande för Hanna var dock att de inte fick någon ersättning för materialet.

Nej men jag är väl rädd för att då kanske mina gränser skulle flyttas. Det som jag absolut inte vill göra eller...att det skulle bli grövre grejer eller ”Jag vill inte ha det här sexet egentligen men nu får vi pengar för det.” Man blir ju blind. Tror jag. Eller jag tror att jag skulle bli det i alla fall. ”Det är inte så farligt. Det är över på fem minuter.” Det är det jag är rädd för skulle ske om vi började ta betalt. Och också att det roliga skulle försvinna. [Hanna]

Hanna resonerade kring att om hon började få betalt, skulle hon överskrida sina egna gränser, och det skulle då inte längre ske på hennes villkor.

Nödvändigheten av att anta en roll och utföra handlingar man inte ville göra när någon annan betalar framkom tydligt när intervjupersonerna beskrev männen som köpte bilderna och filmerna. Notabelt var hur intervjupersonerna inte skilde på män som köpte fysiska möten och de som köpte bilder eller filmer. Samtliga refererades som ”köpare”. Intervjupersonerna beskrev hur dessa män, oftast med full vetskap om deras svåra situation, ändå utnyttjade deras sårbarhet.

...många som är "Ja, jag vill hjälpa dig." Men de har ingen respekt för ens gränser. Det var till exempel flera som fortsatte tjata på att jag skulle träffas och sälja sex fysiskt. Fast jag uttryckligen hade sagt att "Jag skulle må jättedåligt av det. Jag ville inte att du ber mig om det." Sedan var det ändå flera som fortsatte tjata om det. Och ju desperatere jag var, ju sjukare grejer bad de om. ... De var i alla fall medvetna om min desperation. ... Och det upplevde jag absolut att de utnyttjade. [Maria]

Evelina förklarade hur hon märkte att männen var medvetna om hennes utsatthet:

Jag fick droger av vissa och som de sa att "Det här kommer du behöva" eller märkt att jag var påverkad. ... Och också...några av männen som jag erkände för att jag bara gör det här för att skada mig själv eller dämpa min ångest eller så, och som ofta då ändå ville köpa sexet. ... det är rätt vidrigt beteende. Att utnyttja vår ångest...för sin egen njutning *på något sätt*. [Evelina]

Oscar tyckte att männen försöker rättfärdiga sina handlingar:

Jag tror att de sätter sig själva föra ofta. ... många verkar ändå medvetna. Men trots det så köper de. De gör det väl okej för sig själva genom att...få det att låta okej. [Oscar]

Berättelserna pekar på att betalningen kräver att man möter männens fantasier, även om man känner avsky för köparna och att handlingarna strider mot ens egen vilja. Laura berättade att hennes syn på män var "förstörd" efter sina erfarenheter från pornografi och andra former av sexuella handlingar mot ersättning.

Min syn på män är helt förstörd. Min partner gör sitt bästa att ändra den, men den är helt förstörd. ... för ett år sedan när jag fortfarande var i den situationen...var jag 100% övertygad då om att varje man ser kvinnor som objekt. Oavsett om de säger det eller inte, att varje man...i princip vill skada en kvinna på ett eller annat sätt. Att de alltid kommer att skada en kvinna och att intimiteten alltid skulle kännas som att bli utnyttjad. Att det alltid skulle kännas som om något tagits ifrån mig eller att jag måste utföra något eller vad som helst. Jag var övertygad om de sakerna. Jag trodde att män bara ljuger hela tiden. [Laura]

Rädslan för att hamna i det offentliga rummet

Samtliga deltagare beskrev en stark rädsla och maktlöshet inför materialets vidare spridning, samt vilka långsiktiga konsekvenser detta kunde medföra. Rädslan sträckte sig från oro för direkt utpressning till den ständiga oron för att deras material skulle upptäckas av andra. Materialets närvaro online gav en konstant känsla av att vara övervakad, utan att veta av vem.

...jag går runt och tänker "Vem har sett mig?", "Vem har kollat på de här videosama? Och vad har de gjort sen?" Det är det som stör mig mest. "Vad har de fått för tankar?" [Ida]

Att hålla koll på vart materialet hade spridits, samt att få materialet borttaget från sajterna, visade sig ofta vara en svår, om inte omöjligt, uppgift.

Och att de är så pass utspridda, det är det som jag tycker är jobbigt. Att det inte bara är en sida... [Emelie].

...det laddas fortfarande upp idag, bilder och filmer. ... Det går att hitta...jag har provat en ansiktsgigenkänningsjänst, och då kommer det upp på en massa sådana. Och jag funderar på vad jag ska göra. Det är inte så lätt att ta ner... [Jenny].

Oavsett hur säkra intervjupersonerna var på om materialet hade spridits eller inte, var intervjupersonerna präglade av en oro över dess spridning och de potentiella konsekvenserna detta kunde medföra i framtiden.

Det får mig att känna mig osäker. Det gör att man alltid är på sin vakt. Det är ständigt i bakhuvudet. "Har det delats?" eller "Vem har sett det?" "Kommer någon jag känner att se det?" "Har någon som sett det känt igen mig?" [Laura]

Linnea uttryckte sin rädsla över hur filmen på henne som spreds på en porrsida kunde påverka hennes framtida karriär som lärare:

I och med att jag ska bli lärare. Jag är väldigt rädd för att någon elev eller någon vårdnadshavare ska hitta länken. För då känns det som att då är min karriär över, i alla fall på den skolan. Och det ryktet kommer i sådant fall förfölja mig ganska länge. ... Och det känns som att min karriär skulle förstöras över en video där det inte är mitt fel att den spriddes eller att det spelades in. Men det är fortfarande jag som får ta konsekvenserna av det. Och han fick ingenting. [Linnea]

Intervjupersonerna diskuterade skillnader mellan pornografi och andra former av sexuella handlingar mot ersättning och om risken att hamna i det offentliga rummet. Här menade man att pornografin särskilde sig från andra former av sexuella handlingar mot ersättning. Oftast uppfattades pornografi i början som bara en annan form av sexuella handlingar mot ersättning. Men med tiden blev tyngden av offentliggörandets unika konsekvenser allt tydligare.

...det kan kännas som att det inte spelar någon roll. När man väl har tagit ett steg och känner att "Jag har redan förlorat en del av mig själv." Så kände jag i alla fall, att, "Ja, men vad fan det spelar ingen roll om jag gör det här och det är här." Men jag tänker ändå att även om man inte tänker på det i stunden, konsekvensen av att bli filmad och så där, så vill jag ändå säga att det blir som att det bygger på den här jobbiga, den här tunga ryggsäcken som man alltid har med sig. Det blir en extra egen sten av det just för att det är, kanske inte försvinner att man inte vet vad som händer med det ... Det blir en extra tung sten. Det...är skillnad på att saker händer bakom stängda dörrar och att det händer, och att folk kan se att det finns kvar. [Moa]

Intervjupersonerna förklarade att trots att sexuella handlingar mot ersättning via direkta möten medförde fler omedelbara risker, innebar pornografin mer långvariga konsekvenser. Många betonade känslan av evig fångenskap, med vetskapen om att materialet kunde finnas online, med risk för att de blev avslöjande – för alltid.

...materialet försvinner inte. Och den här ångesten av att alltid gå och undra vem som har sett det ... och när man kan bli outad och så vidare. Det är en väldigt jobbig ångest att gå och bära med sig. [Anna]

...det är många gånger...som jag har blivit filmad hela mig med mitt ansikte och så vidare. Och även om jag inte tror kanske att någon i min närhet skulle hitta det och se det nånstans, så är det ändå, att veta att sakerna som händer på något sätt är för alltid, är ganska jobbigt. Det blir som att en del av mig kommer aldrig därifrån för att det finns kvar. [Moa]

Även för dem som hade producerat och distribuerat eget material i ett offentligt sammanhang (t ex en offentlig plattform) var rädslan för att bli "avslöjad" för omgivningen en källa till dåliga känslor och ångest. För en del hänge det ihop med skamkänslor. Evelina sa att hon kände att det var en annan typ av skam kring det material hon hade förekommit i själv.

...mycket av materialet som jag har sålt har varit bara på mig. Det känns mer skamfyllt än bilder och videos på mig när jag har sex med någon annan. ... det [känns] mycket värre än att, eller att mina föräldrar skulle få en film när jag gör något på mig själv än när någon annan gör något på mig. Eller när jag har sex med någon annan. Det är så det känns i alla fall. [Evelina]

Moa pratade om eget ansvar och skuld och sa att hon kände att det fanns en bild av att egenproducerat material alltid är eget val, som om folk alltid tänker så.

...på ett sätt så känns det jobbigare mer känslomässigt när jag har filmat själv. För att, när jag gör själv så blir det ...mer som att "Ja, men då väljer jag det här" och då är det inte någon annan som påverkar. Som att det blir mer min skuld. ... när det är någon som filmar, då kan jag säga att jag kände mig tvingad att göra det här. Och att jag var rädd ...om någon då skulle se det som någon annan har filmat, ...för mig skulle det kännas som att det är lättare att säga att det inte var jag som bestämde. Att jag lägger över ansvaret på en annan. [Moa]

Flera av de intervjuade personerna sa att de kände att det faktum att deras material redan hade läckt, gav dem en känsla av att det var meningslöst att söka hjälp och lämna pornografiproduktion. Camilla sa "Det var redan ute. Då kunde jag fortsätta. För det spelade ingen roll."

På liknande sätt beskrev Evelina hur hennes försök att lämna sexuell exploatering bakom sig avväjdes, när främmande män började kontakta hennes privata kommunikationskanaler och utsatte henne för utpressning. Hotet om avslöjandet gjorde att hon kände sig tvungen att fortsätta sälja sig.

Och vissa...kunde säga att de hade material på mig som jag inte ville att de skulle skicka till mina föräldrar eller så. Och då föll jag tillbaka igen. För att det kändes hopplöst att man aldrig blir fri och de skriver saker som "En gång hora, alltid hora" och massa sådana saker. [Evelina]

Att bli stämplade som mindre värd - "en hora"

Precis som i stycket ovan där det ges exempel på hur det är svårt att sluta utifrån att man fått en roll som "hora" så beskrev intervjupersonerna att medverkan i porrproduktion är förknippat med att vara en dålig person och mindre värd. När Alvas föräldrar fick reda på att hon hade sålt sexuella handlingar mot ersättning, som också uppmärksammades i en framstående tidning, uttryckte de sin chock och besvikelse genom att säga: "Men nu kommer hela världen få se att min dotter är en hora." Malin stod inför det hårda verkligheten av att förlora sitt jobb när skvaller om hennes medverkan i pornografi spreds på hennes arbetsplats. Julia beskrev förtvivlan över hennes kompis reaktion när en främmande man kom upp till henne på en pizzeria och antydde att han ville köpa sexuella tjänster genom att visa upp en porrfilm hon förekommit i:

Jag satt med en kompis på en pizzeria och sen så kom det in en man. Och sen så frågade han om jag ville följa med honom och jag var så här "Nej jag sitter här med min kompis. Jag vill inte följa med dig." Och då visade han mig på sin telefon och sen så berättade han, när min kompis var där, att "Det här är ju du. Och du gör ju sådant här." Och...min kompis slutade vara min kompis för att hon tänkte att jag var en hora. [Julia]

När Lauras utsatthet inom sexuell exploatering blev känd för jämnåriga ungdomar i hennes hemstad, bemöttes hon med förakt i stället för medkänsla. De skadliga inläggen på sociala medier var inte bara en kränkning i sig, utan drev också Laura till en sådan psykisk kris att hon behövde psykiatrisk vård.

Det var inte bara de närmaste kretsarna av familj, vänner och kollegor som kunde reagera negativt när någons medverkan/utsatthet inom pornografi avslöjades. Sveket kunde även komma från de institutioner och individer som formellt har till uppgift att tillhandahålla skydd och stöd. Efter att ha blivit utsatt för en filmad gruppvåldtäkt, vars film sedan spridits på internet, vända sig Ida till BUP-akuten i hopp om att finna stöd. Men personalen negligerade och osynliggjorde det våld hon utsatts för.

Jag åkte till BUP akuten och pratade med dem. Jag måste säga att ja, deras bemötande var fruktansvärt. För att hon sa till mig att det var normalt. Hon sa till mig att det jag blev utsatt för var normalt och att vissa gillar sådana saker. Helt dismissade. [Ida]

Den generella fördömande attityden inom samhället kunde förstärka upplevelsen av att bli stämplad som en "hora" som får skylla sig själv, vilket ytterligare marginaliserade och isolerade de drabbade.

...det märker när jag läser om det... I icke cam personers sammanhang, så är det väldigt låg sympati. För till exempel att...någon spelar in ens video och så lägger de upp det på massa sidor, det är så här "Skyll dig själv." "Ja, det får man väl fatta om man har hållit på med det här" att det är så. Den attityden tycker jag verkar vara ganska utbredd. [Jenny]

Rädslan för att stämplas som hora gjorde att fler personer ändrade sitt utseende och beteende, för att inte kunna bli igenkänd av omgivningen:

Nu har jag ändrats så mycket, jag har väldigt noga med att ändra på allting. Hur jag ser ut och hur jag pratar och hur jag betar mig och så. För att bara inte kopplas ihop med den personen. [Julia]

Normalisering och integrering

Intervjupersonerna beskrev en process där de, trots motstånd mot våld och exploatering, började internalisera en försämrad självbild efter att ha upplevt upprepade svek och utnyttjande. De kom till en punkt där de betraktade utsatthet för våld som normen och började se våldet och exploateringen som något de "förtjänade".

Maja exemplifierade detta när hon berättade om hur hennes förmåga att försvara sin egen värdighet eroderades efter att ha varit i en våldsam relation:

Innan var jag ändå ganska motståndskraftig till, och rädd för män. Men efter den relationen, då öppnade jag dörren. "Gör vad ni vill med mig, jag förtjänar ingenting." Det var ett mantra i huvudet jag körde konstant. [Maja]

Denna negativa uppfattning, att hon var värdelös, förstärktes inte enbart av de personerna som utnyttjade henne, utan även av Majas omgivning. Hon kom till den smärtsamma slutsatsen att hennes "syfte" var att medverka i pornografiproduktion.

Jag började någonstans intala mig att ja, det här var min funktion. Det här är vad jag ska göra i livet. Jag är inte bra på någonting annat. Jag kan inte bli någonting. De har alla runt omkring mig sagt i hela mitt liv i princip. Att jag inte, kan inte bli något. Och det har jag intalat mig själv också och sagt att jag inte är tillräcklig för någonting annat än det jag inte vill göra. ... Så att jag kände i situationen att jag får nöja mig och göra det här. [Maja]

Malin talade om hur tidigare sexuella övergrepp under barndomen ledde till en dålig självbild och en avsky för hennes egen kropp:

Det som alltid har legat i grunden och pyrt som en liten fire, det är att jag blev utsatt som liten. Att sex var något i mitt liv redan som liten som jag inte ville. Och det har gjort att jag har känt mig äcklig. Eller mindre värd eller att min kropp inte är min egen. Och om jag ändå mår dåligt i min kropp som den är, då kan jag lika gärna få ut någonting av det också på något sätt. [Malin]

Även Amanda lyfte fram hur hennes tidigare erfarenheter av sexuella övergrepp påverkade hennes självbild så starkt att hon kände att hon inte var värd bättre än att sälja pornografiskt material.

Jag tyckte inte att jag var värd något mer. Hade de inte skett så hade jag nog inte suttit där och sålt mig. [Amanda]

Johanna beskrev också hur hon tyckte att hon förtjänade våldet, inte minst efter att ha svikits av de professionella som hon kom i kontakt med.

Det vet jag om själv, att hade jag bara fått hjälp att bearbeta och ta tag i det här så hade jag inte utvecklat [PTSD]. Jag hade inte hamnat i våldsamma relationer, för att jag trodde att det var det jag var värd. Det är väl det jag känner att hade jag fått den här hjälpen och vården och rätt bemötande, så hade jag inte hamnat i vad det var idag. [Johanna]

Berättelserna belyser hur deltagandet i pornografi kan vidmakthålla och intensifiera skammen och den negativa självbilden. Intervjuerna berättade om erfarenheter av att stämplas och behandlas som en ”hora” av såväl köpare som andra förövare, och att den negativa bilden varken ifrågasätts eller motbevisas av ens omgivning och samhället i stort. Med tiden kan detta leda till att individen internaliserar denna degraderade bild. Alva beskrev hur denna förändrade självuppfattning hade djupa konsekvenser för hennes välbefinnande:

[Mitt mående] har påverkats rätt grovt. Man har inte en bra självbild. Man ser sig själv som ett objekt. Och det kommer man nog alltid att göra, tyvärr. ... det är inte lätt för ditt psykiska mående. För du bryts ju ned. Du blir sedd som ett objekt. Du är ett objekt. Du är en vara som köps. Och det mår man ju dåligt av. [Alva]

Jenny, på liknande vis, beskrev hur hennes självvärde i stor utsträckning har bundits till hur andra uppfattar henne sexuellt, vilket har format hennes självbild.

Jag tror att det gör någonting när man objektifierar sig själv och att andra ser ens värde utifrån en sexualitet eller ens utseende eller vad jag kan göra för dem när det gäller sex. ... Jag har alltid haft det svårt med att vara snäll mot mig själv och behandla mig själv värdigt och så. De sexuella handlingarna... var inte [handlingar] som jag gjorde med respekt och kärlek för mig själv. Utan jag gjorde någonting mot mig själv som inte var bra. [Jenny]

Jenny tillade att denna försämrade självbild påverkade hennes relationer och intimitet. Hennes partners positiva syn på henne stod i kontrast till hennes egen negativa självbild.

Ut

Tiden intervjupersonerna varit i pornografiproduktion varierade från en enstaka filmning för pornografiskt innehåll till flera års involvering och utnyttjande. För de som medverkat eller utnyttjats i pornografi under en längre tid beskrevs vägen ut ur pornografiproduktion som en komplex, svår process, där risken för återfall var och för många fortfarande hög. Intervjupersonerna nämnde flera nödvändiga pusselbitar som de menar krävs för att kunna lämna. Nedan beskrivs dessa i fyra teman som sätter ljuset på resan ut ur pornografiproduktion: Vändpunkten, En fot kvar, Adekvat stöd och hjälp, och Omformulera jaget.

Vändpunkten

Bland de som hade försökt lämna pornografiproduktion, nämndes ofta en specifik händelse som den avgörande vändpunkten på vägen ut. Ett flertal intervjupersonerna berättade att processen att lämna pornografiproduktion påbörjades när de var barn, i samband med att deras utsatthet upptäcktes av vuxna som tog utsattheten på allvar. Alice och Johanna till exempel beskrev hur de först slutade sälja pornografiska material när deras utsatthet för sexuell exploatering uppdagades av polisen.

Vändpunkten kunde också innebära traumatiska incidenter, som för Emelie, vars pojkvän grovt misshandlade henne.

Och det avgörande var att jag blev så illa misshandlad att jag bestämde mig för att jag kan inte hittas som ett lik. Och i en dråp- eller mordutredning så kommer allt fram. Det äckliga vad jag gjort... och jag kan inte utsätta min familj för den skammen. ... Det var första steget bort från allt. [Emelie]

Fler beskrev viktiga nära relationer som början till resan ut. För Maja var vändpunkten när hon blev gravid, vilket gav henne en ny mening.

Räddningen blev ju när jag blev gravid. Då insåg jag att nu finns det någonting som är beroende av mig att det ska bli bra. [Maja]

Men för en del blev första vändpunkten endast ett tillfälligt steg ut. Frågan är då vilka förutsättningar som krävs då för att någon ska kunna lämna pornografi för gott? Intervjuerna visar behovet av att adressera både grundorsakerna till varför man hamnade i pornografiproduktion, men också de särskilda konsekvenser som härstammar från pornografin. Det var en komplex bild med många olika faktorer som behövde sammanfalla för en varaktig, rejäl livsförändring.

En fot kvar

Frågan om huruvida någon hade lämnat pornografin vid intervjutillfället komplex. De allra flesta intervjupersoner beskrev en situation där de hade en fot utanför pornografin, men ändå hade en slags koppling kvar. En del beskrev det som att de inte hade varit ”aktiva” ett tag, men att de ändå behöll vissa kontakter eller konton kopplat till pornografi och andra former av sexuella handlingar mot ersättning. Till exempel beskrev Camilla hur hon hade en fot kvar i det, eftersom hon inte visste om det fanns något alternativt sätt att leva utan det.

Jag har ju inte gjort det på ett tag. Men det är inte så att jag inte går in, för jag hade ett Snapchat konto. Så... jag går in där ibland och funderar på om jag ska tillbaka. Jag vet inte vad jag annars skulle kunna göra. [Camilla]

Bland intervjuerna beskrivs ett påtagligt behov av att se konkreta bevis för att verkliga alternativ existerar, särskilt bland de som varit i pornografiproduktion under en längre tid. Fler deltagare tog upp behovet av ett alternativ när det gällde försörjning och hur de annars skulle lösa sin ekonomi. Utan arbetserfarenhet kände Amanda att det var omöjligt att få ihop det ekonomiskt. Hon tyckte att samhället måste bli bättre på att erbjuda ett riktigt alternativ.

...det är väldigt svårt att få jobb nu, nu för tiden. Framför allt om man inte har någon arbetserfarenhet. ... det är så svårt att få jobb, det är svårt att få bra betalt. Det är fan omöjligt att hitta lägenheter och det kostar nåt extremt mycket pengar. Sen ska jag gå till i terapi också. Det kostar 1 600 för 45 minuter. Jag tror det är mest ekonomin och att det är, fan, allting kostar något extremt mycket. [Amanda]

Johanna hade stått inför en liknande situation, och reflekterade över hur hon inte kunde se en framtid framför sig.

Men vad ska jag annars göra? Jag var utbildad, jag hade gått ut gymnasiet, jag var sjukskriven, jag hoppade runt på timanställningar. Vad skulle man göra? Jag kände att mitt liv var över med det. Att jag hade inte så mycket framtid. [Johanna]

När Alva blev placerad på ett skyddat boende för att få skydd av sin tidigare man, fick hon inte jobba eftersom hon samtidigt fick socialt bidrag. Att sälja sexuella handlingar mot ersättning, inklusive pornografi, var ett sätt för henne att få ihop det ekonomiskt.

... jag fortsatte. För det är väldigt dyrt att leva i Stockholm också. Och sen om du blir skyddsplacerad, du kan inte jobba, du går på social bidrag. Det funkar inte. [Alva]

Att finna ett riktigt alternativ handlade inte enbart om en ny källa till inkomst. Många såg sin fortsatta koppling som en sorts "försäkring" för situationer där de kanske inte får det stöd de behöver eller inte hittar andra sätt att hantera överväldigande känslor.

Jag har slutat, eller jag är inte aktiv. Sen har jag fortfarande kontakter kvar på sociala medier och sådant där. För det är lite fortfarande för mig svårt och släppa taget. Tänker att... om jag mår dåligt då har jag den här utvägen. ... Så att det är väl mest för säkerhets skull. [Emma]

Maja beskrev svårigheten med att ta sig ur pornografin på grund av på grund av att hon hade ett stort bekräftelsebehov.

Så ..att jag kommer inte ut ur det där direkt. Det här jag fick bekräftelse när jag var som mest sårbar—i den stunden var ju där jag verkligen hämtade allt jag kunde få. [Maja]

Johanna belyste hur lätt det var för henne att hamna i en situation igen där hon övervägde att gå tillbaka, då hon inte fick det adekvat stöd och hjälp de behövde.

Eftersom jag inte har fått behandling slutar jag aldrig för min skull. Jag slutar bara för partnern. ... det svåra är att det finns stunder, då om min eller den personens bekräftelse brister, då hamnar jag lätt i

de tankarna ganska lätt. Det krävs otroligt lite för att jag ska börja tänka i det. Det är skamligt och jävligt jobbigt. Att ens tänka på det så. Det beskyller jag på generellt den värden vi har som inte har en kompetens i det och inte kan möta det och inte ge det man behöver. [Johanna]

Sandra uttryckte hur sökandet efter bekräftelse från köpare var en reaktion på avsaknaden av genuin uppmärksamhet i ens liv. För att kunna lämna pornografiproduktion behövde hon då bli bekräftad på annat sätt.

Som en psykolog och jag pratar om nu, jag gör för att få bekräftelse...man vill känna sig behövd. Att känna sig åtråvärd...Och för att jag ska sluta så måste jag få uppmärksamhet på något annat sätt. Och jag övar på det. Jag försöker. [Sandra]

Fler intervjupersoner framhöll hur viktigt det var att uppleva någon form av ”normalitet” för att se att det finns ett annat liv bortom de förtryckta omständigheterna. Ju längre Malin befann sig i sexindustrins miljöer, desto mer hon tappade hopp om att komma bort från den.

...jag såg det mörka hela tiden när det kommer in business guys eller en hjärnkirurg och betar sig som ett rövhål. ... Så jag tappade mer och mer hoppet om att kunna återgå till något normalt. [Malin]

Malin beskrev hur hennes trygga punkt och hopp om ett alternativ hittades i ett ungdomsprogram i en kyrka, där hon kunde få kläder, mat, och gemenskap. Hon menade att alternativet handlar om att tillgoda en människas grundläggande behov.

Det låter konstigt men det enda man behöver är något normalt. Man behöver någon normalitet. När som man kan träffa regelbundet, när man kan äta ihop med. Tak över huvudet. ... Bara få sitta där på en balkong och dricka en kopp kaffe och vara ren och hel en stund. [Malin]

Efter att ha blivit alltmer isolerad och haft en umgängeskrets bestående mestadels av köpare eller andra inom sexindustrin, var det avgörande att träffa människor utanför den världen.

När man är inne i det då tycker man inte, eller jag i alla fall, att “...det är inte så farligt. Det här det är väl ganska normalt.” Men sedan var jag tvungen att gå till socialen och få hjälp. Och det var nog min räddning. Att jag var tvungen att träffa andra människor. Normala människor. Och det är äntligen vuxna som visade mig rätt riktning att börja plugga till undersköterska. [Sandra]

För Moa kom vändningen när hon träffade en behandlare som tidigare också hade blivit utsatt för sexuell exploatering. Det blev en ögonöppnare och ett bevis på att det var möjligt att lämna och uppnå ett nytt liv.

...när man är i det så ser man inte, “Varför ska jag sluta? Och var kommer jag att hamna innan jag slutar?” Och då kunde hon ändå berätta och förklara. [Moa]

Adekvat stöd och hjälp

Inom ramen för deltagarnas resa bort från pornografin framträder vikten av att möta individer som både förstår deras upplevelser och kan erbjuda adekvat stöd. Denna form av förståelse och hjälp är inte bara viktig för att minska känslan av isolering, utan även för att främja självinsikt och hitta mer hälsosamma

strategier för att bearbeta och gå vidare från tidigare trauman. Johanna belyste hur bristen på förståelse i vissa fall kan ha en ännu mer förödande psykisk inverkan än själva exploateringserfarenheten.

Det som får mig att må sämst är att ingen förstår. Jag kan gå och berätta högt på gatan vad som hänt mig och ingen kommer ändå att fatta. [Johanna]

Professionella med kunskap och förståelse

Vid intervjutillfället hade de flesta deltagare redan haft långvariga kontakter med hälso- och sjukvården samt andra samhällsinstitutioner. Trots detta valde majoriteten att inte självmant berätta om deras upplevelser av pornografiproduktion. Oftast handlade det om en kombination av skammen de kände, hot de utsatts för, och osäkerheten över mottagarens reaktion. Laura påpekade att de fördömande attityderna – där kvinnan anses vara skyldig – hindrade henne från att öppna del sin historia.

...jag öppnade inte upp för någon heller. Jag skämdes för mycket för att...det är fortfarande kvinnans fel ... Och sådana saker är samhällets botten och skamliga och allt. Så jag sa aldrig något om det [Laura].

Ett återkommande tema bland deltagarna var en förväntan om att de professionella de mötte skulle fråga om utsattheten för sexuellt våld och exploatering. Trots detta förblev ämnet ofta förbisett. Emelie menade att denna tystnad indikerade en brist på såväl kunskap som engagemang från professionellas sida.

Jag har suttit så många gånger och blivit screenad och fått frågor. Och aldrig har frågan funnits med: ”Har du någon gång utfört en sexuell tjänst mot någon form av ersättning?” Den frågan har aldrig kommit upp. Och om man då sitter då med den erfarenheten, man kan välja att svara nej ändå, för att man kanske skäms. Men då vet man, ”oj de bryr sig”. De ställer frågan. Det där gör jättemycket. [Emelie]

Johanna problematiserade avsaknaden av utbredd kunskap och spetskompetens om sexuellt våld och sexuell exploatering och menade att hon var tvungen att som barn utbilda de vuxna och professionella runt omkring sig.

Hela min barndom bestod av att jag fick lära folk vad som hade hänt och hur man kan göra. Det ska man inte behöva göra i en vårdkontakt. [Johanna]

Många av de intervjuade uttryckte att de försökte ”känna av” mottagarens attityd gentemot pornografiproduktion för att testa om de kunde berätta om sina upplevelser

...för jag har testat lite grann i början, inte vågat öppna upp om det värsta. Och då har det blivit att jag kanske inte börjat med det mest, som kanske inte var det absolut största eller det mest intressanta för dem och lyssna på. Det var lite så jag ville se för mottagandet. Hur de tar emot det här om jag kommer klara av att öppna upp om det värsta. [Maja]

Tvivel eller överdriva reaktioner från lyssnarens sida avskräckte många från att fortsätta dela med sig av sina upplevelser. Wilma undvek att berätta hela sin historia för socialtjänsten eftersom hon inte kände att de tog henne på allvar.

I min kontakt med socialtjänsten så berättade jag absolut inte så här mycket. Jag berättade att jag varit utsatt för våld hemma och sexuella övergrepp men inte att det var organiserat och i vilken omfattning. Jag kunde inte berätta allt på en gång, eftersom jag upplevde att det inte trodde på mig. [Wilma]

Laura menade att efter år av förräderi och utnyttjande är det förståeligt varför många tvekar att öppna upp sig.

Det kan ta tid eftersom du bygger upp de där murarna, du är inte sårbar inför de män du kommer i kontakt med. Så även när du är hos en psykolog eller på en plats där du skulle kunna prata om sådana saker, kan det ta tid att öppna upp sig om det. [Laura]

Emellertid kan ett bra bemötande kombinerat med tålmod skapa en trygg miljö där den utsatta känner sig bekväm att dela med sig av sin historia. Evelina framhävde hur hennes förtroende för en långsiktig stödkontakt inom psykiatrin var avgörande för att hon valde att öppna upp sig om hennes erfarenheter i pornografi och andra former av sexuella handlingar mot ersättning. Detta förtroende ledde sedan till att hon erhöll omfattande hjälp och stöd i sin strävan att sluta sälja sig.

Jag hade aldrig berättat för någon, varken att jag hade sålt sex förut eller att jag gjorde det. Så det började egentligen med att jag berättade för min stödkontakt på psykiatrin. Då hade jag ändå haft kontakt med henne, men något halvår, veckokontakt. Och kände förtroende för henne. [Evelina].

Behandling som adresserar grundorsakerna

Intervjupersonerna betonade vikten av att hänvisas till specialister med adekvat kompetens. När lämplig hjälp och behandling saknas, särskilt behandling som adresserar grundorsaken till en individs hanteringsmekanismer, menade man att det riskerade att få individen att återfalla. Efter att Johanna hade identifierats av polisen som barn, tog hon en paus från att sälja pornografiska material och andra former av sexuella handlingar mot ersättning. Men när hennes behov av att prata igenom och bearbeta tidigare sexuella trauman inte tillgodosågs, gick hon så småningom tillbaka.

Jag fick inte heller hjälp av vården som jag behövde. Ganska uppenbart att jag ville gärna prata och folk alltid sköt bort det. Dels för att det var ett obehagligt ämne för många tror jag. Det innebar att jag inte sa till när jag var tillbaka. Och det innebar också att jag gick tillbaka i det. [Johanna]

Johanna tyckte att det delvis hade att göra med att hon var barn vid den tiden. Hon upplevde att de vuxna och professionella var för "försiktiga" och undvek att prata om hennes erfarenheter av sexuell exploatering.

Några deltagare berättade att de återvände till droger och sexuella handlingar mot ersättning efter avslutad drogbehandling då denna saknade ett traumaperspektiv.

Det var en jättebra behandling på många sätt. ... Men när jag kom ut därifrån så hade jag inte fått bearbeta mina trauman. ... det var under mitt återfall som jag ägnade mig mest av att sälja bilder och filmer och sådant. Och det är att jag hade behövt redan där, att få...traumabehandling. [Olivia]

Julia framställde hur hon återföll tillbaka till att sälja sexuella handlingar mot ersättning efter hennes utsatthet för sexuell exploatering upptäcktes. Hon förklarade hur BUP:s brist på kunskap om trauma

gjorde att hon inte fick tillräckligt stöd, och snabbt återföll i sina gamla mönster som ådstörningar och sexuella handlingar mot ersättning.

...jag gick väldigt snabbt tillbaka till min ådstörning och att träffa män. För att jag fick inte riktigt någon hjälp Det fanns inget traumaperspektiv någonstans. ...ingen visste vad disassociation var för någonting. Och ingen visste riktigt vad som hände med mig. Så det var väldigt, ja det hade underlättat väldigt mycket om någon kunde "Det här känner du" eller "Det är det här som händer" eller "Det här är PTSD" eller "Det här är det här." Så att kunskap och inte så mycket fokus på att "Du utsätter dig för något farligt beteende" och "Men du skadar dig själv." Ja jo, det gör jag men det är av en anledning. [Julia]

Julia kände en tydlig skillnad när hon senare slussades till och fick hjälp hos en traumamottagning specialiserad på fysiska och sexuella övergrepp. Först där kunde hon bearbeta orsakerna (tidigare trauman) Emelie delade en liknande erfarenhet, och betonade värdet av traumainformerad vård.

...från att jag var 13 till att jag var 33 egentligen så har det bara varit kaos. ... utan de psykiatriska behandlingarna så hade jag för alltid varit en traumatiserad, trasig, icke-fungerande person. [Emelie]

En viktig aspekt som lyfts i intervjuerna var vikten av korrekta psykiatriska diagnoserna för att kunna ge rätt hjälp och stöd. Anna till exempel kopplade sin fortsatta medverkan i pornografi till sin bipolära sjukdom, något som vården skulle behöva ta hänsyn till för att hjälpa henne kunna lämna pornografin för gott. Hon påpekade på att flera hon känner står inför liknande utmaningar.

Jag har ingen önskan om att fortsätta producera något pornografiskt material för att tjäna nåt pengar eller så. Men det är ett återstående som jag också har diagnoser så kan jag inte. Jag litat inte på mig själv. Jag vet inte vad som händer om jag blir manisk. För då kan jag helt enkelt tycka att det är en briljant idé att producera en porrfilm. [Anna]

Många deltagare uttryckte lättnad när de fick en psykiatrisk diagnos, särskilt när det gällde neuropsykiatriska tillstånd som autism och ADHD. Efter år av känslor av främlingskap var diagnoserna en källa till självinsikt och tillgång till adekvat stöd.

Jag tyckte nog bara att det var väldigt skönt. För jag tror inte att jag hade klarat mig om inte jag hade fått det stödet. ... Och jag kände mig redan väldigt annorlunda och kunde inte, men du vet, förstå folk i min egen ålder. Så det var inte så att diagnoserna gjorde att jag kände att "Men gud, jag är inte normal" för jag kände mig aldrig normal. [Moa]

Samtidigt kände en del att de inte nödvändigtvis passade in inom ramen för en specifik diagnos, vilket ledde till att de inte fick det stöd de egentligen behövde. Ett flertal intervjupersoner berättade att de lider av komplext PTSD, men upplevde att förståelsen för denna diagnos är bristfällig i Sverige. Vissa hade därför sökt information på engelska om komplext PTSD, eftersom relevant information saknas på svenska. Tack vare denna information kände de att de äntligen kunde förstå sig själva djupare, ha större empati för sina egna reaktionsmönster, och samtidigt hoppades de på en ökad medvetenhet och förståelse för tillståndet i Sverige.

Insatser med fokus på individens komplexa behov

Intervjuerna lyfter vikten av stöd som tar hänsyn till den komplexa helheten av en individs behov. De betonade behovet av att inte bara adressera konsekvenserna av erfarenheter i pornografiproduktion, utan

även de underliggande faktorerna som ledde individen dit. Fler intervjupersoner problematiserade hur missbruk och sexuell exploatering, som ofta har rötter i tidigare trauman, inte behandlas tillsammans.

Jag vet jättemånga som går till [namnet på en specialiserad mottagning nämns] och så är de ärliga eller att det kommer fram att man har missbruk. Då är det bara hej då, då får de inte vara där. Och varför ska man sitta på ett behandlingshem då? Kanske 3 månader, så blir man ren. Men ingen har pratat med en om orsakerna till varför man mår så dåligt. Så att sen när man släpps då börjar man droga igen. Och så är det tillbaka på ruta ett. [Emelie]

Intervjupersonerna beskrev ofta en känsla av att kastas mellan olika vårdinstanser, utan att någon tog ett övergripande ansvar. Olivias berättelse är ett tydligt exempel på detta, där bristande samarbete mellan vårdgivare kan leda till att hon inte fick det stöd hon behövde.

... jag missbrukade plus att jag mådde väldigt dåligt psykiskt. Då sa de på psykiatrin "Vi kan inte hjälpa dig på grund av att du har ett missbruk. Så du måste bli nykter först." Och då sökte jag hjälp hos socialtjänsten. Och de bara "Jo, men eftersom att du mår så dåligt så tycker vi att psykiatrin ska ta det." Så då blev det så här "Ingen av er, ni skickar mig till varandra. Kan ni inte samarbeta på något sätt?" [Olivia]

I kontrast framhöll Evelina hur samarbetet mellan det skyddade boendet där hon vistades, psykiatrin och en specialiserad traumamottagning verkligen agerade i hennes intresse.

...det är ett jättefint samarbete. Vi har regelbundna möten. Och alla är ändå...informerade om allt, och...alla kommer överens. [Evelina]

Kontinuitet i stödet betonades av flera som kritiskt, särskilt vikten av att ha en kontinuerlig kontaktperson. Idas berättelse illustrerar de svårigheter som kan uppstå vid övergången mellan olika vårdinsatser när nya personer med skilda uppdrag tar vid. Efter att ha haft en uppskattad stödkontakt på BUP, upplevde Ida att hon blev bortstött och övergiven när hon fyllde 18 år. Detta medförde att hon förlorade förtroende för att vården kunde hjälpa henne och en ovilja att söka fortsatt stöd.

...jag hade önskat att det inte var jag som var tvungen att gå första steget. ...när jag gick ur från BUP, att jag automatiskt fick en kontakt. Och att jag och min psykolog träffade den här nya kontakten tillsammans, att de bara lämnade över mig. För att jag själv inte ska behöva söka upp den här personen. Utan att jag hade en koppling till den här personen sedan innan och att jag kände att jag var omhändertagen. För att jag aldrig skulle söka hjälp. Jag gjorde ju inte det, jag har gått två år utan hjälp och har fått medicinera mig själv när jag mår dåligt istället för att prata med någon också. [Ida]

Några intervjupersoner uttryckte att samhällets instanser ibland kan få barn och unga att känna sig frånvarande i beslutsfattande processer som rör dem själva. Wilma betonade vikten av att som ung bli involverad och känna delaktighet, snarare än att bli sidsteppad av vuxna.

Jag hade önskat att vuxna hade samarbetat mer med mig som barn istället mer än att samarbeta med andra vuxna. För det var alltid så att vuxna, dom pratade med vuxna. De vet inte hur det är att samarbeta med barn, bygga tillit. Känns som att vuxna pratar hellre med varandra än med barnet. [Wilma]

För att vården ska vara verkligen individanpassad är det nödvändigt att den som söker stöd känner sig delaktig i sin egen behandlingsplan och process. Jenny upplevde detta positivt med sin terapeut.

När vi började prata och jag sa "Men jag vet inte hur det här ska gå. Och det har inte varit så bra er-

farenheter innan.” Och då var hon, hon har varit så här “Men det förstår jag. Vi kan prova och om du inte vill så—” Jag känner mig väldigt delaktig i det vi gör. Hon frågar “Vad vill du jobba med?” och “Passar det här?” Och vi utvärderar det vi gör. [Jenny]

Ett samhälle som tar våld på allvar

Trots omfattningen av våld i samband med pornografiproduktionen och distributionen av densamma var det få av intervjupersonerna som anmälde brotten de utsatts för. Vissa hindrades av hot, till exempel att man skulle avslöja pornografiskt material för offrets närstående. Medan andra inte insåg att de hade blivit utsatta för ett brott. Detta var särskilt vanligt för intervjupersoner som utsatts redan tidigare under barndomen.

För jag fattade detta är fel men jag fattade inte riktigt varför. För man fattar inte att det är olagligt. Den informationen går inte ut. Så jag känner mig bara så jäkla hjälplös. [Elin]

Jag visste inte vad som var rätt och fel. ... Jag visste inte hur jag skulle reagera. Jag blev så klart bara ledsen. Och sen, jag förstod inte riktigt. Hade jag förstätt så hade jag ju anmält honom. [Sandra]

Men den vanligaste anledningen till varför man inte anmälde brott i samband med pornografisk exploatering var tidigare negativa erfarenheter av polisen och rättssystemet. Majoriteten av intervjupersonerna hade tidigare anmält en våldtäkt, och de förklarade hur det skuld- och skambeläggande bemötandet var vilket ledde till att det inte ville anmäla något annat därefter.

Jag kommer ihåg mitt första förhör och efter det kände jag att jag kommer aldrig anmäla någonting, någonsin igen. ... de frågade mig “Varför hade du på dig den här?” och “Varför träffade du honom?” ... det kändes som att de skuldbelade mig. ... Och så det lades ner, så klart. [Olivia]

[Polisen] tittade på mig som att jag var dum i huvudet. ... de bara “Menar du allvar?”... kontentan av det hela är att de tittar på mig och säger “Vill du verkligen gå igenom med den här anmälan?” Jag bara “Ja”. “Är det inte bara en kund som inte betalade det du ville?” “Nej, det är det inte. Nej, men tack.” Sedan lades det ner. [Maria]

Många av de intervjuade insåg dessutom inte att de hade blivit utsatta för ett brott. Detta var särskilt vanligt för intervjupersoner som utsatts först under barndomen.

För jag fattade detta är fel men jag fattade inte riktigt varför. För man fattar inte att det är olagligt. Den informationen går inte ut. Så jag känner mig bara så jäkla hjälplös. [Elin]

Jag visste inte vad som var rätt och fel. ... Jag visste inte hur jag skulle reagera. Jag blev så klart bara ledsen. Och sedan, jag förstod inte riktigt. Hade jag förstätt så hade jag ju anmält honom. [Sandra]

Det fanns också en utbredd uppfattning att ärenden som berörde sexuellt våld inte prioriterades och att polisen inte samlar in allt nödvändigt bevismaterial, särskilt när det gäller det digitala våldet. En genomgående uppfattning hos intervjupersonerna var känslan av att de brott de utsatts för digitalt inte kommer att behandlas med det allvar och den uppmärksamhet de förtjänar. Laura lyfte fram att utpressning online har blivit den mest förekommande och effektiva formen av hot, dels på grund av avsaknaden av konkret skydd.

Jag känner bara att det finns ännu mindre hjälp när det sker på nätet. När du hotas eller utsätts på

nätet finns det ännu färre myndigheter eller organisationer som hjälper till eftersom det är mer internationellt. [Laura]

Oscar underströkte den bristande kapaciteten hos samhället att erbjuda stöd för de som utsätts för online-hot, vilket förstärker känslan av ensamhet och utsatthet.

Det är så svårt för samhället att ge stöd för de saker som man oroar sig mest över. Som att det finns grejer på en på nätet och sådana saker. Det blir som en process man får sköta själv. ... Jag har koll på de här sakerna. För jag vet att det är ingen annan som kommer göra det annars. ... Internet gör det väldigt svårt. [Oscar]

Julias erfarenheter är raka motsatsen till de dåliga erfarenheterna bland de andra intervjupersonerna, och visar hur rätt kompetens och kunskap ökar sannolikheten att en person anmäler och orkar genomgå en polisutredning. Julia fick tips att åka till Stockholm för att anmäla sina förövare, just för att polisen i Stockholm är kända för att ha rätt kompetens när det gäller sexuell exploatering. Hon beskrev bemötandet som helt annorlunda än det hon hade tidigare upplevt under en polisutredning. Exempel på insiktsfulla och traumainformerade tillvägagångssätt var bland annat att bli tilldelad en kvinnlig polis, ha tillgång till ett målsägarbiträde från start, samt att få förklaringar kring de frågor som ställdes. Beslutet att ta bort kameran under förhöret, när polisen insåg att det var en trigger för Julia, var också betydelsefullt. Dessa metoder säkerställde att hon kände sig respektfullt bemött, vilket i sin tur underlättade för henne att dela med sig av sin berättelse. Det visar vikten av specialiserad kunskap och kompetens även inom rättssystemet.

Omformulera jaget

Berättelserna beskriver en långvarig resa att omdefiniera sig själv bortom den skadan man utsatts för och skammen man bär med sig. Viktiga relationer spelade en central roll i denna process. För en del var det en kärleksfull relation som hjälpte dem att bryta sig fri från pornografiproduktion. Emelie berättade hur hennes resa ut ur pornografin var tack vare hennes man, som gav en förståelse och omsorg ingen annan hade tidigare gett henne.

Han sa, "Det är inte du som ska skämmas." Och de orden var så himla viktiga. ... han ville vara med mig trots att jag var trasig. Och han ville ta hand om mig. [Emelie]

Laura tyckte att den största faktorn till varför hon hade kunnat lämna pornografi och andra former av sexuella handlingar mot ersättning var hennes kärleksfulla partner, som accepterade henne utan att döma.

Det viktigaste är att ha ett stödsystem. För mig var det min partner. Hade det inte varit för honom skulle jag inte ha slutat. Det skulle bara ha blivit värre, om något. Så du behöver ett ställe där du kan prata utan skam. Där du inte behöver vara rädd för vad som kommer att hända. [Laura]

Professionella relationer var också viktiga. Ida beskrev en sådan relation:

...hon såg mig inte som en patient...hon såg mig verkligen som en människa. Hon såg mig som en tjej som hade blivit utsatt av det här. Hon såg mig som någon som hon personligen brydde sig om. [Ida]

För ett flertal intervjupersoner blev stöd- och medlemsorganisationer en viktig källa till gemenskap och acceptans.

För det är en så liten sluten värld och man är inte öppen med det. Och där var [den organisationen] jävligt bra för mig, redan starten de kom fram. För att det gav mig också den här gemenskapen i att fattas "Shit, det är inte bara jag. Kolla hur många det finns här." [Johanna]

Och de är i vår gruppchatt vi har, alla stöttar varandra där jättemycket hela tiden. Så det känns som att, de är väldigt, väldigt bra...det är ju alltid kul och skönt att träffa folk med lite liknande erfarenheter. [Alice]

Att kunna arbeta med och för andra som hade liknande erfarenheter var en annan viktig komponent i omformuleringsprocessen. Julia beskrev betydelsen av att kunna "delta på samma villkor som de andra". Malin berättade hur ett jobb som behandlare på en beroendemottagning ledde till att hon för första gången upplevde sig som en integrerad person. Hon kände inte längre att hon behövde spela en roll eller dela upp sig själv.

Det är verkligen som att möta sig själv varje dag. Det är lite terapeutiskt och det är ansträngande men det är också bra för mig. Och jag har aldrig kunnat, innan har jag aldrig levt med alla delarna av mig själv mer. Och där jag inte kan gömma mig eller switcha från den ena delen av mig till den andra, så har jag alltid gjort innan. Jag har haft olika delar av olika liv. ... My past and now, det är stor skillnad. Men det är inte som att jag har olika nuvarande delar i mitt liv. Utan allting är bara en. [Malin]

Att hjälpa andra kunde också ses som ett sätt att skydda sig själv mot "hora"-stämplingen och ta bort skammen, att återta en del av kontrollen över hur omvärlden ser och reagerar på en.

Det är ett sätt att bita huvudet av skammen och istället verka för andra som fortfarande är kvar i det. För någonstans så tar jag tillbaka kontrollen då. Om jag öppet arbetar kring kvinnor i prostitution och säger "Men vi har egen bakgrund, vi som jobbar med den här organisationen", då blir det lite svårare för folk att smutskasta mig. För då är jag öppen med att det är så här det har sett ut för mig. Och nu jobbar jag för andra som lever med samma problematik. Vem ska kasta skit på mig då? Det blir lite svårare. [Anna]

På liknande sätt försökte Johanna signalera för sin arbetsgivare inom vården att hon hade en kunskap och förståelse för frågan. Hon såg det som ett slags skydd mot eventuella följder ifall någon snubblade på en pornografisk bild eller film på henne.

Jag försöker ändå vara relativt öppen...jag har ändå försökt väva in i att jag har en förståelse och kunskap inom området. [Johanna]

Intervjupersonerna beskrev erkännandet som en viktig förutsättning för att omformulera jaget och lyfta bort skammen. De underströk vikten av att professionella och andra klart och tydligt menar och markerar att det är brott och övergrepp som begåtts och inget annat.

Det handlar mer än att bara lyssna. Det handlar om att informera att detta är olagligt. Så här ska det inte ha gått till. Att erkänna...erkännandet gör så jäkla stor roll. [Elin]

Efter att ha blivit skambelagda och ständigt fått höra budskap som "du får skylla dig själv", krävs ett tydligt erkännande. Emma tyckte att det behöver komma flera gånger, från olika håll.

...dels är det så viktigt och få bekräftelse att man är trodd på. För man går ju in i det här, "ingen kommer tro på det här, ingen tror på en" du vet. Så att man absolut inte blir ifrågasatt utan att man bara, att man säger "Jag tror på det här. Jag vet att det är jättejobbigt. Jag tror på dig. Jag tar det här på allvar." Bara det är väldigt, man kan behöva höra det 50 gånger innan man tror på det. Men det kan vara väldigt bra...att göra det tydligt vem som gör rätt och fel. [Emma]

Erkännandet flyttar även fokus och gör förövaren synlig. Enligt Maja markerar tydligt vem som har gjort fel och vem som bär ansvaret.

Absolut inte skuld och skam belägga. Det får man ju absolut inte göra. Inte för någonting. Utan lägga skulden där den är befogad. [Maja]

Flera av de intervjuade ansåg att det var lättare att se sig själv som ett brottsoffer om exploateringen skett under barndomen. Detta eftersom barnpornografi och övergrepp på barn anses vara särskilt allvarliga brott. Julia delade med sig av hur detta perspektiv hjälpte henne att känna mer empati för sig själv.

Jag tror det hjälper ändå mig att jag var under 18. Sen också under 15. ...så nu kan jag tänka att ja men, om någon ser det då kollar dem på barnpornografi. ...ja då ser dem mer utifrån det perspektivet. Att "Okej, men om du sitter inne och kollar på sådant då är någonting är ju fel på dig." Så nu kan jag ändå se det lite mer så. ... Ja jag tror att för mig så har jag gått in i någon juridisk perspektiv. Att okej, men det är ett brott på det här sätter och det är ett brott, så. För att göra det lite, lite enklare. Så när jag tänker på det så försöker jag tänka så här "Brott." Så att jag tror att det hjälpte. [Julia]

Erkännandets centrala roll i läkningsprocessen är tydlig, särskilt när man beaktar hur nedlagda polisanmälningar upplevdes som ett oerhört stort svek. För Elin var det inte tillräckligt att endast psykologen och sjukvården bekräftade och erbjöd vård för våldtäkten hon utsatts för. När rättssystemet inte erkände brottet kände hon sig förnekad och osynliggjord av samhället.

För jag kände det nu sist när jag var med om en våldtäkt, anmälde samma natt. Tre dagar senare lades anmälan ner. Det var nästan värre än våldtäkten själv. Att rättssystemet inte kunde erkänna för mig att jag varit med om en våldtäkt. Samtycke fanns inte. Då är det en våldtäkt. I det fallet, det räcker inte att psykologen eller vården säger till mig [att de tror på mig]. Blir det inte erkänt så finns det inte. Jag tror det ligger mycket psykisk generellt, att erkänna inte någon att detta har hänt, så har det inte hänt. Så då blir det så motstridigt att kunna prata om våldtäkten som har skett och känna att det har hänt. Det har faktiskt hänt men det gick inte att anmäla. Eller jag anmälde men det lades ner. Då känner man att då anser, det mest behövliga systemet vi har säger att detta har inte hänt dig. Fast det har hänt. Bara det gör en väldigt splittrad har jag känt. [Elin]

Berättelserna visar alltså vikten av ett genuint och upprepat erkännande från både vårdprofessionella och rättssystemet för att ta bort skammen.

Medskick och råd

Vi bad intervjupersonerna att reflektera kring vad de skulle vilja ge för råd och medskicka till omvärlden gällande pornografiproduktion. Svaren delades in efter fyra mottagare: Allmänheten, Ungdomar, Konsumenter och Köpare, samt Professionella.

Allmänheten: Förstå och visa empati

Det primära budskapet till allmänheten är behovet av acceptans, förståelse och empati. Intervjuerna avslöjande den ofta upplevda bristen på empati och förståelse från samhällets sida.

Det är svårt för mig att förstå den delen av mänskligheten. Det gör mig ledsen att det inte finns någon sympati ... Det är väl kanske ett symptom på en större bild av hur man ser på människor och kvinnor och personer i utsatthet och så. [Jenny]

Det är så svårt för folk att titta på det som gör ont. De vill inte se det, om det inte verkligen slår dem i ansiktet. Precis som med hemlösa människor. Folk ser det men de ser inte det. Om de inte måste göra något åt det så kommer de inte göra det. [Malin]

Enligt Camilla handlar det om att inte döma, att inte anta saker och dra egna slutsatser om personerna med erfarenheter i pornografiproduktion. Laura underströk hur lite som faktiskt skulle krävas för att hon skulle känna sig värderad som människa.

Det behöver inte ens vara så mycket, bara tolerans och acceptans skulle räcka...någon form av förståelse. [Laura]

En annan viktig aspekt som de intervjuade belyste var missuppfattningen kring "frivillighet" inom pornografin. De beskrev hur ofta de möter fördomen att de "själva valt" att medverka, vilket de kraftigt ifrågasätter.

...det är så lätt för andra att säga att "Men du har ju gjort det här själv och ingen har tvingat dig" och så vidare. Men man skulle inte gjort det om man inte hade blivit fråntagen sina gränser från början. ... så är det inte riktigt frivilligt på det sättet, utan bara det sättet som man vet för att överleva. Och om man hade kunnat välja, så hade man aldrig velat göra det här. [Evelina]

För dem tappar diskussioner om frivillighet relevans när man tar hänsyn till de omständigheter som omger medverkan i pornografiproduktion och de skadliga konsekvenser den kan medföra. Moa ville betona att detta gäller även för egenproducerad pornografi, som på OnlyFans.

...även när man filmar själv, så känner jag i alla fall att det är samma mekanismer bakom. Men jag tror att många inte förstår det. [Moa]

Hon drog paralleller till myter och antaganden kring våldtäkt, exempelvis att det behöver vara väldigt våldsamt.

Flertalet underströk även vikten av att rikta blickarna mot de män som konsumerar och köper, snarare än att skuldbelägga de utsatta. De betonade samhällets roll i att skydda de som är mest sårbara.

På samma sätt som Sveriges prostitutionslagstiftning, att när vi inte kan skydda oss själva, så är det viktigt att samhället går in och sätter gränser på något sätt. [Evelina]

Förståelsen för digitalt våld och dess konsekvenser är en annan kritisk punkt. Det digitala våldet ses ofta som mindre allvarligt och "reellt" än fysiska övergrepp, vilket leder till att våldet och offrets upplevelser osynliggörs.

För att tillgodose individernas behov av empati och förståelse, men också skydd och stöd, krävs en djupare medvetenhet och kunskap om dessa frågor inom samhället.

...det känns som att det är väldigt mycket brist på kunskap. Och att man tar för givet att många gör det frivilligt på något sätt tror jag. Myndigheter, polisen, Åklagarmyndigheten, alla de ska ha bättre kunskap. [Camilla]

Rätt kunskap kan ge insikt och förståelse, men också verka som ett kraftfullt motgift mot skam och skuld som så många känner.

Det tycker jag är en viktig grej för samhället i allmänhet... Kunskap kan ta bort en så stor del av skammen och skulden. [Evelina]

Ungdomar: Gör inte det!

Efter att ha upplevt och förstått konsekvenserna av att medverka i pornografiproduktion är intervjupersonernas budskap till unga människor klart och tydligt: det är inte värt det. Amanda sa att priset – den förlorade självrespekten – var för högt.

Det är inte värt det... jag känner att jag förlorade en ganska viktig del... av mig själv. Framför allt självrespekten, att hamnar man väl där när man väljer att lyda minsta vink av en 50-årig för att få hundra kronor... och klä av sig naken och göra precis allt. Det är inget fel på en och man är inte äcklig eller något på det så. Men jag tror att det förstör ganska mycket för en själv. [Amanda]

Emelie framhöll hur det kan kännas spännande i början, men att det i slutändan aldrig blir värt det.

Jag kan förstå att det känns spännande och jag kan förstå att det känns som en rolig grej. Men det blir inte som man tror. En sådan inspelning är inte vad man tror. Och när man håller pengarna i handen sen så känns det inte bra. Jag har inte hört någon säga att det känns bra. [Emelie]

Deltagarna betonade att unga ofta ser plattformar som OnlyFans som relativt ofarliga, nästan som en form av sociala medier där man dessutom har möjlighet att tjäna pengar. Laura, som också initialt trodde att det var mindre farligt, beskrev hur hon nu "sitter här med PTSD". Ida instämde, och ville påminna om det psykiska priset som medverkan innebär.

...det är väldigt lockande i början. Och att jag tror inte att det är någon som kan säga att det inte är lockande. För att man ser, folk blir kända av porrfilmer och folk tjänar mycket på OnlyFans och allt vad det är. Men det är verkligen inte värt det. För att det är inte ens att du kan bli sexuellt trakasserad. Du kommer bli det. Det är ingen frågan om saken. Och ett liv fullt av, fullproppat av mediciner och tillbaka blickar och sådant där. Det är inte värt att du kan köpa ett par nya skor eller vad det nu du vill köpa med de där pengarna. ... Börja inte, inte sälja första bilden, inte någonting. [Ida]

Alice, som vid intervjutillfället fortfarande var aktiv i pornografi och inte planerade att sluta, uttryckte ändå bestämt att hon aldrig skulle råda någon annan att gå samma väg:

...jag har berättat dåliga saker och att det inte är värt det. Och för att jag vet att de inte skulle må bra av det... jag skulle inte rekommendera någon att hålla på med sådana här saker. ... För man vill ju att det ska visa att det här suger... jag vill inte vara på något sätt...sexpositivist. [Alice]

Oscar tyckte inte det var värt det på grund av hur beständigt och riskfyllt det är att ha avklätt material på nätet.

Det är så mycket jobb, så mycket stress. Och sen i slutändan så inser man. "Fan, det här var inte värt det ändå för nu måste jag hålla koll på internet över allt." [Oscar]

Julia ville påminna om att trots att det kan kännas som om pornografi "bara" är en annan form av sexuella handlingar mot ersättning, medför den unika konsekvenser:

Ibland för mig har det känts som att det är skitsamma lite. Att skitsamma om det hamnar på film, skitsamma om det hamnar på bild. Men det är inte så skitsamma. Det är väldigt jobbigt att ha den grejen med sig. [Julia]

Jenny ville betona hur mycket hon ångrade sig i förhoppningen att fler förstår de allvarliga konsekvenserna som deltagande i pornografiproduktion innebär.

... jag ångrar mig så mycket att jag gjorde det. Jag önskar verkligen att jag kunde åka tillbaka i tiden och ta ett annat val. De negativa konsekvenserna det har fått på mitt mående och mitt liv är—det kommer vara där hela mitt liv. Jag önskar att jag inte hade gjort det. [Jenny]

Konsumenter och köpare: Se bakom skärmen

Intervjupersonerna ville belysa den dystra sanningen bakom det pornografiska material som konsument-er och köpare tar del av. Många betonade vikten av kritiskt tänkande och medvetenhet.

Tänk kritiskt. Fundera lite. Om man ser en video där det står åh "18 year old" och så är det en kanske video på mig när jag var 13. Tänk lite, är den här människan, hur vet jag att den här människan samtycker? Hur vet jag att den är 18? Ser det ut och vara något hon samtycker till? Tänk lite så. För man vet aldrig. [Emma]

Fler intervjupersoner ville rikta uppmärksamheten på missuppfattningen att de som medverkar i pornografi gör det av fri vilja. Emelie och Malin lyfte behovet av att se igenom den rollen som spelas.

... jag vet att ni... tror att de här tjejerna gör det helt frivilligt för de spelar När man sätter på klipp så ska man alltid anta att hon inte är där frivilligt. Så är det när man köper en fysisk person också. För alla människor kan spela och för alla människor blir det till sist en normal sak. [Emelie]

[Det] är jättelätt att spela med. Om inte de hade velat tro på den sanningen, att man är där och man njuter av det, och man väljer att vara där och det är en sexuell frihet och det är så här jag lever. Den fantasin, den existerar inte, inte hos någon. Jag kommer aldrig kunna tro på något sådant igen. Och jag förstår, det är en fin tanke att kunna ha en fantasi, en delad experimentell fantasi, sexuellt ska det vara frigörande, men det ska inte utgå över någon annan. Jag tror inte folk inser hur mycket dem gör det. [Malin]

Camilla instämde: "man ska inte anta att det är frivilligt. Att det är det här personen vill." Julia var tydlig om behovet av att upplysa konsument-er om vad de faktiskt tittar på.

För mig så är personer som konsumerar, och det kanske är hårt men för mig är dem nästan förövre för att... porr är filmade övergrepp. ... Personen är på något sätt i en utsatt situation. Även om den har gått

dit själv, tjänat pengar på det, valt det. ... det är ingen som vaknar och kommer på att idag ska jag börja göra porr. Utan det finns en anledning. Jag har så svårt att förstå hur man kan i sitt huvud rättfärdiga att man sitter och kollar på det, blir upphetsad till det, får utlösning till det, stänger ner och sen fortsätter med livet. Går ut till frun och barnet...det låter hårt men jag tycker nästan att det är äckligt. [Julia]

Ida ville påminna konsumenterna hur jobbigt det känns när övergreppsmaterial sprids som pornografi.

Det sitter säkert någon och kollar på det just nu... det känns ganska jobbigt hur de mest traumatiska, vad kan det ha varit, 20 minuterna av mitt liv. Någon sitter och tycker att det är jätte nice att kolla på. [Ida]

Jenny rådde konsumenterna att se porrindustrin ur ett könsmaktsperspektiv och ifrågasätta de rådande normerna:

Det är framför allt kvinnor som håller på med sådant här. Det kan man fundera över om man, som tittar på sådant här eller betalar för det. Varför är det bara, det finns män, men det är framför allt män som kollar. De männen som finns som håller på med det, de har en manlig publik. Varför är det så och så? [Jenny]

Malin ville påminna om att det handlar om strukturella orättvisor:

Det är en samhällsfråga. Hade folk haft tillräckligt med pengar och mått tillräckligt bra så hade ingen varit i den industrin överhuvudtaget. [Malin]

Alva ville uppmana konsumenterna att ständigt reflektera över det mänskliga priset bakom det material de konsumerar.

[Man bör] inte vara så [naiv]...öppna ögonen lite mer. ...tänk om det var din dotter som blev utsatt för det här. Då hade du gått i taket. [Alva]

Moa och Maja tyckte att männen borde söka och erbjudas hjälp.

...de borde söka hjälp och ... ta sig tid att få upp ögonen för att våga se att det finns en annan version. ... många kanske tänker att "Men de här personerna tycker om det här och de får pengar" och så vidare [Moa]

En nyckel till förändring, enligt Moa, är att män tar till sig berättelserna från de med erfarenheter av sexuella handlingar mot ersättning, inklusive pornografi.

Jag tror att det hade varit väldigt bra om de skulle kunna få en dialog med kanske organisationer som Mikamottagningen, för att just kanske få mer förståelse för vad det är de ser och vad det är de stöttar. [Moa]

Genom att försöka känna in och förstå den som befinner sig på andra sidan skärmen kan man få en djupare insikt om skadans omfattning och därigenom göra mer informerade beslut.

Professionella: Fånga upp och ta ett helhetsgrepp

Ett centralt budskap från deltagarna riktat till professionella var vikten av tidig upptäckt, särskilt när det gäller barn och unga:

... jag tror att mycket sexköp och att man säljer sexuella tjänster kan stoppas om barn och ungdomar blir sedda och hörda i rätt tid. Det tror jag är väldigt viktigt faktiskt. [Olivia]

Deltagarna gav konkreta förslag på hur professionella kan förbättra sitt arbete för att identifiera och stödja individer som riskerar att utsättas för sexuell exploatering. Först och främst handlade det om att våga fråga. Flera deltagare önskade att de direkt hade tillfrågats om sexuella övergrepp när de kom i kontakt med BUP, socialtjänsten och andra relevanta instanser.

[Det viktigaste är] att fånga upp folk. För man söker sällan hjälp för det man egentligen har problem för, kanske också. Om jag kommer in med könssjukdomar var fjärde månad eller något sådant, kanske man ska ställa mer frågor om det där egentligen tycker jag. För att när jag var inne på IVA efter ett självmordsförsök och berättade om mitt våldsamma sex med min partner, då sade de bara "Jaha, tufft." Och gjorde inte så mycket mer, kallade det bara "konflikt" i journalen. Och det är en sådan här grej som jag säger, det är ganska lätt att fånga upp folk bara man ställer rätt frågor, tror jag. Så jag tror det behövs en större satsning på att bemöta folk på... tandläkaren, sådana saker. För att man går sällan till Mika det första man gör, tror jag. [Johanna]

Anna tyckte att ett bra sätt att kunna identifiera utsatta är via screening, till exempel genom att använda ett kryssformulär, likt den som användas under intervjun.

Man ska tänka att man behöver våga fråga. Våga ställa ingående frågor. Den här typen av frågematerial som du har nu är jättebra. ... Ställ frågor om PTSD, ställ frågor om... våldsatthet och övergrepp. ... min erfarenhet är att kryssfrågor är bra för de får fram jättemycket diskussionsunderlag. Och det är lättare för någon att sitta och kryssa på ett formulär än att prata fritt. De allra flesta tycker att det är lättare. Man kan tycka som behandlare att det känns opersonligt och konstigt och så där. Men man kan lämna det öppet. Man kan säga "Vi har ett frågeformulär som man brukar fylla i. Känns det för jobbigt behöver du inte. Men vi kan göra ett försök och du får bryta när du vill." Det är ett sätt att göra det på. [Anna]

Emelie lyfte hur ansvaret för tidig upptäckt ligger inte hos den utsatta, utan den ligger hos de professionella.

För man kan inte kräva av någon som kanske fortfarande lever i utsatthet, att de ska bara "Men jag gör det och jag gör det." Man mår så jävla dåligt. Och skammen sitter upp i halsen för att samhället också säger åt oss att vi ska skämmas. Vi är vana vid att det är så det ska vara. [Emelie]

Deltagarna betonade också vikten av genuint och aktivt lyssnande.

Och jag tycker att det absolut bästa bemötandet är när jag får berätta och känner att den jag berättar för lyssnar och mer försöker, ja men du vet, lyssna på hur jag upplever det och utgår från det. [Moa]

Ida gav sin stödkontakt på BUP som ett exempel på ett bra bemötande, och förklarade vilken betydelse det aktiva lyssnandet var.

Hon gav mig ett känslomässigt stöd jag alltid behövt. Det är inte alla som kan ge det. Hon...lyssnade med hela sig själv. [Ida]

Det är också viktigt att låta den stödsökande dela sin historia i sin helhet, utan att bli avbruten.

Jag vill väl på något sätt berätta bara. Och sen så klart få hjälp med det och så. Men bara det här med att berätta allting och få ut det du vet. För man...har aldrig bara fått berätta allting, fått ut det, fått i ordning allting. För allting har varit hemligt och sen har man glömt bort delar. Och det känns som man ska explodera. Nu måste jag få ut det. [Emma]

...lyssna när någon börjar berätta. Aldrig tysta någon som har börjat prata. Utan kommer det en historia så ta emot den och våga fråga. [Anna]

Emelie tyckte att det aktiva lyssnandet ska sedan följas upp med frågor om vad just den personen behöver, och att stödet ska utformas utifrån den informationen.

Det är bättre att bara lyssna och sen säga "Vad behöver du?" Och sen ta det till individnivå. Det som händer både i socialtjänsten, i psykiatrin, i alla instanser, det är att den och den och den erfarenheten, ja men då placerar vi dig i det facket. Har du det och det och det, ja men då placerar vi dig där. Och sen har de någon liten lista som de går efter. Men alla är inte likadana. [Emelie]

Vid upptäckt gäller det sedan att bli hänvisad och erbjuden specialiserad behandling som adresserar de ackumulerande trauman. Fler intervjupersoner tog dock upp problem med långa väntetider och svårighet att få traumabehandling, speciellt utanför stora städer. För Emma kändes det outhärdligt att behöva vänta ytterligare ett år för att berätta och få hjälp.

För allting har varit hemligt och sen har man glömt bort delar. Och det känns som man ska explodera. Nu måste jag få ut det. Och det är det som är jobbigt...ska jag sitta med det här i 12 månader till? Jag måste prata om det. [Emma]

För att möta det stora behovet krävs en systematisering av mottagningar med traumabehandling för sexuellt utsatta över hela landet.

Jag tror att det generella som behövs är att få en ordentlig kompetens i det här. Och inte bara storstäderna. [Johanna]

Det behövs...fler mottagningar, som typ Mikamottagningen, Ebba, Evonhuset, alla de här. Det behövs många, många fler. Och det behövs finnas en våldtäktsmottagning på varje sjukhus i hela Sverige. Där man kan fångas upp. [Emelie]

Utöver den direkta utsattheten relaterad till pornografi och andra former av sexuella handlingar mot ersättning, brottades många med parallella problem som psykisk ohälsa, missbruk och social marginalisering. Intervjupersonerna poängterade att professionella måste adressera dessa sammankopplade utsattheter gemensamt, vilket kräver en mer nyanserad och integrerad behandlingsstrategi.

...det blir någonting som alla instanser borde ta in i sina nya riktlinjer, det är att de allra flesta av kvinnor som har varit utsatta i sådant här lider av något som kallas för samsjuklighet. Det är inte bara att de har sålt bilder eller varit med i porr eller whatever. Utan det är också psykisk ohälsa, ofta missbruk, ofta social utsatthet. Och det är saker som behöver behandlas alltihop. Det är där man behöver göra en prioriteringslista för varje enskild person. [Emelie]

Emelie betonade hur stödet ska formas efter varje individs unika behov och förutsättningar.

Det viktigaste jag tycker folk ska ta med sig som forskare med sådant här eller jobbar med målgruppen eller någonting, det är att alla, alla är individer. Det ser olika ut för alla. Man kan vara i behov av olika sorters hjälp. ... man måste kunna erbjuda vad den personen vill ha för hjälp. Och inte någonting som redan är färdigt i en mall... det ska vara på deras villkor. [Emelie]

Elin föreslog att det borde finnas en vuxenmottagning liknande ungdomsmottagningar, där allt stöd finns samlad under ett tak.

Det behövs en vuxenmottagning. Där samma stöd som ungdomsmottagningen kan ges till vuxna. Särskilt folk som är inom hbtqi också. Det har jag kunnat känna mycket stöd ifrån ungdomsmottagningen. Men sen blev jag 25, då kunde jag ju inte söka hjälp där längre. För nu är det så utspritt. Då är det, ja men behöver du akut p-pillar så är det dit, behöver du detta så Ska du dit. ska du göra detta ska du dit. Ungdomsmottagningen är allting samlat i ett. ... Man får snabb hjälp och detta ska kunna finnas för vuxna också. [Elin]

Mikamottagningen nämndes som ett bra exempel på hur en specialiserad traumainformerad mottagning, som erbjuder helhetsstöd, skulle kunna utformas.

Laura och Moa ville understryka behovet av att samhället, framförallt polisen, tar sexuellt våld på allvar, oavsett om det sker offline eller online.

Det är viktigt att polisen reagerar så att kvinnor kan känna sig trygga med att vända sig till polisen när de befinner sig i en sådan situation. Om det är online eller offline, det spelar ingen roll. [Laura]

8.

Diskussion

8 Diskussion

Den aktuella rapporten presenterar resultaten från en av de första svenska studierna som sätter ljus på individers erfarenheter inom pornografiproduktion. Utifrån metod och urvalsprocess representerar berättelserna huvudsakligen individer som antingen är i kontakt med stödverksamheter, eller som följer dessa via sociala medier. Flera intervjupersoner hade redan påbörjat processen att lämna pornografiproduktion eller planerade att göra det. Dock fanns det individer som fortfarande var aktiva vid intervjutillfället och inte hade några omedelbara planer på att avsluta sin medverkan, men som ändå ville dela med sig av sina erfarenheter för att öka kunskapen och förbättra samhällets stöd. Bilden som målas upp i studien är att det är lätt att hamna i porrindustrin men svårt att ta sig ur den. Det är ett forum där personer exponerar sig av många olika anledningar och där möjligheten till ersättning kan vara en bidragande orsak till att stanna kvar. Samtliga intervjupersoner vittnar om att många, både barn och vuxna, far illa på plattformar som Onlyfans, Pornhub, och Scandalbeauties, och att det är svårt att kontrollera spridningen av det material man förekommit i. Intervjupersonerna ger bilden av att pornografiproduktionen är en värld där våld och övergrepp både döljs och normaliseras, och där människors kroppar blir varor som köps och säljs i utbyte mot pengar och annan ersättning. Resultaten från studien stämmer väl överens med de senaste internationella avslöjanden om porrindustrin som skett på senare tid (Franska senaten, 2022; Kristof, 2021).

Nedan diskuteras några av huvudresultaten från studien som kan vara av intresse för allmänheten men framför allt för de professionella som kommer i kontakt med människor som utsatts för sexuell exploatering och pornografiproduktion. Fokus är på intervjupersonernas bakgrund och hur man kan förstå deras väg in i pornografiproduktion, deras upplevelser under tiden där, samt processen att lämna den.

Traumatisk uppväxt och överlevnadsstrategier

Sexuella övergrepp eller andra allvarliga trauman under uppväxten är en återkommande erfarenhet hos nästan alla deltagare. Denna bild överensstämmer med tidigare forskning där traumatiska barndomsupplevelser, särskilt tidigare sexuella övergrepp, identifierats som en riskfaktor för senare sexuell exploatering (Averdijk et al., 2020; Farley et al., 2003; Kaestle, 2012; Krisch et al., 2019), inklusive pornografisk exploatering (Averdijk et al., 2020; Grudzen et al., 2009, 2011). I brist på tidigt och adekvat stöd för att bearbeta dessa trauman tenderar individer att utveckla olika överlevnadsstrategier såsom ätstörningar, missbruk, självskadebeteenden, eller sexuella handlingar mot ersättning, inklusive i pornografiska sammanhang. Resultaten visar hur dessa strategier kan ha flera funktioner: De kan fungera som en varningssignal till omgivningen om att allt inte står rätt till. De kan också fungera som ett sätt att hantera överväldigande känslor av skam, ångest och självförakt (Svedin et al., 2012). De kan även utgöra ett försök till att återerövra den kontroll och autonomi som förlorats på grund av tidigare sexuella övergrepp och exploatering.

I en svensk studie från 2015 (Jonsson, Svedin & Hydén) intervjuades unga som fått ersättning för sexuella handlingar på nätet och författarna beskrev hur informanterna använde sin kropp bland annat som ett verktyg för att bli sedda, få kontroll och som ett sätt att självmedicinera genom att reglera känslor.

Samma resultat känner vi igen i den aktuella studien. Resultaten visar tydligt att försäljning av egenproducerat pornografi kan vara ett sätt att överleva utmaningar i livet. En del av de intervjuade beskrev det som ett självskadebeteende. Att sälja sexuella handlingar, eller i detta fall pornografiskt material, kan för många vara ett reaktivt beteende som fyller liknande funktion som självskadebeteende (Jonsson et al., 2015, 2019), men får aldrig ses som ett beteende som skuldbelägger människan i pornografiproduktionen utan tvärtom, ger vägledning för hur stöd och behandling kan läggas upp när personen är redo för det (se t.ex., Fredlund & Jonsson, 2023; Hedén et al., 2023).

Nya normer i skuggan av våld

Resultaten visar på ett återkommande mönster där våld och övergrepp, redan från tidig ålder, varit den rådande normen. För intervjupersonerna, som har vuxit upp i våldsamma miljöer, blir pornografi ofta en fortsättning på en bana av utsatthet, där de utsätts för ytterligare våld under såväl produktion som distribution. Med få undantag utgör pornografin en del av ett större traumatiskt sammanhang, där individens autonomi inskränks och där utnyttjande och maktobalanser blir påtagligt framträdande.

Berättelserna som framträder understryker behovet av att bryta från dessa förtryckande och hitta en ny uppfattning om vad som anses vara ”normalt”. Men vad innebär ”normalitet” i denna kontext? Ciuirrias (2018) analys belyser hur individer, som har utsatts för våld i nära relationer, kan återfå sin förlorade autonomi och förändra sin negativa självbild genom att uppleva mindre förtryckande, icke-våldsamma miljöer. Författaren framför, med stöd av både feministiska och filosofiska perspektiv, att dessa miljöer inte endast definieras av avsaknaden av direkt våld. De möjliggör också positiva och icke-våldsamma sociala interaktioner och därmed relationer präglade av ömsesidig bekräftelse och respekt. Ciuirrias forskning understryker vikten av att ge våldsutsatta personer möjlighet att lämna exploaterande miljöer och hitta nya sammanhang. Detta ställer krav på myndigheter och andra organisationers hjälpinsatser, som måste inkludera såväl skydd som praktiskt- och terapeutiskt stöd. För personer i pornografiproduktion tycks möjligheten att få sådant stöd i Sverige idag begränsat, vilket därmed försvårar eller till och med omöjliggör möjligheten att ta sig ur det pornografiska våldet.

Som resultaten visar är det inte bara det direkta våldet i sig, utan också de negativa eller ogiltigförklarande reaktionerna från omgivningen, som spelar en avgörande roll för våldets mentala, fysiska och sociala konsekvenser. Det blir därför logiskt att en icke-våldsam, ny norm kräver en miljö präglad av empati, stöd och validering. Hedin & Månssons (2004) arbete kring kvinnors resa ut ur prostitution understryker likaså vikten av meningsfulla relationer. Det är i mötet med andra som individen får möjlighet att inse att våld inte borde vara standard. Dessa möten kan också ge insikt om att reaktioner på våldets konsekvenser (trauman) – oavsett hur avvikande de kan tyckas vara – är fullt begripliga givet personens tidigare erfarenheter. Denna förståelse kan ytterligare fördjupas genom terapeutiska interventioner, som traumabehandling. Framför allt, genom dessa möten kan individer återfinna kraften att omdefiniera sin identitet, bortom det våldet de genomlidit.

Osynliga brottsoffer

Både de kvantitativa och kvalitativa resultaten understryker att utsattheten för brott kopplade till produktionen och distributionen av pornografi snarare är regel än undantag. Allvarliga brott, inklusive människohandel, sexköp, våldtäkt, sexuella övergrepp, misshandel, kränkande fotografering, olaga hot och flera andra, präglar inte bara omständigheterna kring pornografins skapande och spridning utan utgör själva innehållet som är avsett för konsumtion. I pornografin förkläts dessa brott som sex, och därmed görs brottsoffren osynliga. Även det faktum att majoriteten av intervjupersonerna var minderåriga när de först groomades/lurades och exploaterades, betyder att de utsattes för grova brott redan som barn med möjliga brottsrubriceringar som kontakt med barn i sexuellt syfte, utnyttjande av barn för sexuell posering, barnpornografibrott med mera.

Fynden bekräftar också hur dokumentationen och distributionen av pornografiskt material ökar risken för andra brott såsom utpressning och förföljelse (Champion et al., 2022; Cunningham et al., 2018; Henry & Powell, 2018; Jones, 2016).

Trots den höga förekomsten av dessa brott visar våra resultat att en försvinnande liten andel faktiskt anmäls. Skälen kan vara många: rädsla för repressalier, skamkänslor som förstärker tystnaden, en brist på insikt om att man faktiskt varit utsatt för ett brott, eller tidigare erfarenheter av dåligt bemötande som leder till en övertygelse om att polisen inte kommer att ta brotten på allvar. Allt detta leder i sin tur till att offren känner sig maktlösa och övergivna, lämnade utan samhällets skydd.

Lika men ändå olika: Pornografi som sexuella handlingar mot ersättning

Studien belyser svårigheter som upplevs av många när det gäller att skilja mellan pornografiproduktion och andra former av sexuella handlingar mot ersättning, såsom direkta möten med sexköpare. Termen ”köpare” användes i en bred bemärkelse, utan distinktion mellan de som betalar för bilder och filmer och de som betalar för sexuella handlingar via traditionella former av prostitution. Dessa köpare framställs ofta som empatilösa män som exploaterar andras sårbarhet för egen vinning.

Ett genomgående tema är att oavsett form av sexuell handling blir dynamiken problematisk när ersättning introduceras. I dessa situationer beskrivs det hur individer som säljer sexuella handlingar känner sig tvingade att agera enligt köparens förväntningar och krav. Denna dynamik belyser en markant maktoabalans och deltagarna uttrycker ofta en känsla av tvång. I svar på denna psykiska stress vände sig många till olika överlevnadsstrategier, inklusive att konsumera droger och alkohol eller dissociation. Deltagarna använde en splittrad identitet: en offentlig, som objektifierades och utsattes, och en privat, ”äkte jag”. Mellan dessa identiteter utkämpades en intern kamp för att upprätthålla värdigheten. Den del som köptes och såldes bar våldets börda, allt för att skydda deras inre jag. Denna försvarsmekanism nämns även i tidigare forskning om kvinnor inom gatuprostitution (Høigård & Finstad, 1986; Olsson, 1981).

Pornografins ”odödlighet” genom dokumentation för med sig en unik konsekvens som tydligt skiljer den från andra former av sexuella handlingar mot ersättning. Trots försöken att skydda sig själva, undermineras dessa försvarsmekanismer av pornografins eviga närvaro online. Medan prostitution kan

ge ett sken av anonymitet, när sexuella handlingar dokumenteras och sprids, hamnar den del av sig själv som man försöker dölja i det offentliga rummet. Exponeringen innebär en risk att den framställda ”hora”-rollen och individen bakom rollen blir en och samma i betraktarens ögon, vilket potentiellt gör egenproducerad psykiskt mer traumatiserande och skamfylld än traditionella former av pornografi.

Detta resonemang stöds av tidigare forskning, där överlevare av dokumenterat sexuellt övergrepp på barn (”barnpornografi”) uttryckt djup rädsla för igenkänning och en ständig oro över att uppfattas som en ”frivillig deltagare” (Gewirtz-Meydan et al., 2018). Whisnant (2016) drar paralleller mellan kvinnor som filmas för pornografiproduktion och tortyroffer i krigszoner. I båda situationer förstärks känslor av personligt ansvar, och därigenom också skuld och skam, när individer tvingas delta i sina egna övergrepp. Curiaras (2018, s. 14) analys om våld i nära relationer likställer dessa scenario—där individer tvingas medverka i sitt eget förtryck—med tortyr. I dessa fall behandlas offret inte bara som ett objekt, utan börjar internalisera förövarens syn och ser sig själv som ett objekt.

Studiens resultat utmanar den rådande uppfattningen att egenproducerad pornografi är mindre skadlig på grund av säljarens till synes ökade kontroll. Dels finns en risk att tredje parter opererar i bakgrunden, osynliga för köparen. Och dels kan den psykologiska påverkan vara lika betydande, om inte mer, jämfört med traditionella former av pornografiproduktion.

Precis som vid andra former av sexuellt våld, där digitala och fysiska uttrycksformer ofta ses som jämförbara i termer av skada och allvar, belyser studiens resultat att en liknande bedömning bör övervägas när det gäller sexuella handlingar mot ersättning. Insikterna understryker vikten av att närma sig sexuell exploatering på digitala arenor med samma skärpa som appliceras på mer traditionella former av sexuella handlingar mot ersättning. Detta för att säkerställa att alla brottsoffer, oavsett brottskådeplats, har tillgång till adekvat skydd.

Förvandlingen av självbild: Från ”hora” till brottsoffer

Intervjuerna belyser den skadliga gestaltningen av personer inom pornografin. Istället för att betraktas som individer, vilka med stor sannolikhet är brottsoffer i behov av samhällets skydd, reduceras de ofta till ”horor” som ”borde ha vetat bättre”. Efter att ha blivit objektifierade och avhumaniserade av olika manliga förövare- och när dessa negativa framställningar varken ifrågasätts eller motbevisas av omgivningen – börjar dessa individer att internalisera dessa fördomar. De börjar identifiera sig själva som ”horor” som är ”underlägsna” och inte ”förtjänar något bättre”. Denna negativa självbild förstärks när de tvingas anta rollen av den stereotypa ”horan”. Månsson och Hedin (1999) beskriver den dubbla kamp som kvinnor som lämnar prostitution genomgår: att hantera både samhällets fördömande och sitt eget inrotade självförakt.

Resultaten visar att processen att lämna pornografiproduktion handlar om en kontinuerlig och komplext skiktad process som går ut på att omdefiniera jaget. Denna insikt sammanfaller med Baker, Dalla och Williamsons (2010) beskrivning av det sista skedet i deras modell om utträde ur prostitution, som de kallar ”skapandet av ex-rollen”. I detta skede strävar individen efter att skapa emotionellt avstånd från sitt förlutna för att därefter forma en ny identitet. Denna resa innebär att navigera genom sitt smärtsam-

ma förflutna och den inre skammen för att förvandla sin tidigare självbild. Det är en process där individen transformeras från att ses – och se sig själv – som ett ”objekt”, till att accepteras som en fullvärdig människa. Hon går från att vara stämplad som en ”hora”, besudlad av skuld och skam, till att bli sedd och erkänd som ett brottsoffer.

”Vem är jag?” är en central fråga som uppstår under processen att lämna pornografin och dess förtryckande miljöer. Prostitutionsöverlevare Sandra Norak (2020) framhäver att svaret på denna fråga fortfarande är komplext även efter att man har lämnat industrin. Detta kan delvis hänföras till överlevnadsstrategin att mentalt stänga av, även känt som dissociation. Norak (2020) beskriver detta som en känsla av att vara separerad från sina egna känslor, en upplevelse av att ha ”förlorat” sitt verkliga jag. Därför är det så viktigt att professionella som kommer i kontakt med målgruppen, liksom de behandlingar som erbjuds, tar hänsyn till dessa specifika överlevnadsmekanismer.

En ytterligare viktig del i skapandet av en ny identitet är att kunna omfamna och finna försoning med sin tidigare identitet (Baker et al., 2010). Detta kastar ljus över varför många av studiens deltagare valde att använda sina tidigare erfarenheter som en resurs för att hjälpa andra i liknande situationer. Genom att engagera sig på detta sätt, kan de inte bara skapa ekonomiska möjligheter för sig själva, men det ger dem också en chans att omforma sina egna berättelser. Istället för att dölja sitt förflutna, kan de omfamna det, vilket blir ett skydd mot extern stigmatisering, särskilt om det finns en risk att deras tidigare erfarenheter i pornografi skulle bli kända genom materialets spridning. Viktigast av allt, genom att ta denna aktiva roll, kan de omforma sin egen självbild – från någon som tidigare sågs som ”värdelös” till någon som nu har en unik och ovärderlig insikt att erbjuda.

Rekommendationer och avslutande ord

Tidig upptäckt genom screening och kunskapsutveckling

Något som blev tydligt i studien är nödvändigheten av att vidta tidiga, systematiska åtgärder för att identifiera och stödja barn och unga som utsätts eller riskerar att utsättas för våld, särskilt sexuellt våld. Socialtjänsten, barn- och ungdomspsykiatri (BUP), Elevhälsan, och ungdomsmottagningar framträder som centrala aktörer med både kapacitet och skyldighet att fånga upp och ge bättre stöd. Trots tidigare kontakter med dessa aktörer, hade intervjupersonerna med få undantag inte blivit tillfrågade om eventuell utsatthet för sexuellt våld eller sexuell exploatering. I de fall där utsatthet kommit på tal var bemötandet oftast otillräckligt, vilket avskräckte från att söka vidare stöd. Resultaten återspeglar berättelserna från Prostitutionsutredningen 2012 (Svedin et al., 2012), och en nyligen genomförd rapport av civilsamhällsaktörer som bland annat kritiserat BUP för bristfällig screening och otillräckligt stöd (Kärnekull Wolfe & Wilkens, 2022). Att dessa institutioner saknar rutinfrågor om våldsutsatthet och sexuell exploatering visar att här behövs ett omfattande kunskapslyft om sexuellt våld och sexuell exploatering, vilket bör kompletteras med utveckling och implementering av specialiserade screen-

ingsverktyg. Detta för att säkerställa en god upptäckt, professionellt bemötande och effektiv hänvisning till lämpliga stöd- och vårdinsatser.

Utveckling av specialmottagningar med traumavård

Utveckling och specialisering inom vården är avgörande för att effektivt bemöta denna målgrupps särskilda behov. Många drabbas av omfattande somatiska, psykologiska och psykiatriska problem, och vissa besvär kan ha manifesterats redan innan medverkan eller exploatering i pornografiproduktion, ofta som en konsekvens av en traumatisk uppväxt. Det fortsatta våldet inom pornografiproduktion, och dess konsekvenser för hälsan, kan inte isoleras från andra traumatiska upplevelser genom livet. Stödet bör därför utformas utifrån det ackumulerade våldet, en form av polyviktisering, och dess inverkan på individens hälsa.

Från ett kliniskt perspektiv är det av oerhörd vikt att ta en utförlig traumaanamnes för att kunna rikta insatserna mot de upplevelser som varit mest belastande för klienten. Idag finns en rad traumafokuserade metoder som till exempel TF-KBT Trauma Focused Cognitive Behavior Therapy, Cohen et al., 2006), EMDR Eye Movement Desensitisation and Reprocessing, Shapiro & Silk Forrest, 1997) och MLI (Modified Lifespan Integration, Rajan et al., 2022) men dessa behöver vidareutvecklas och kompletteras för att adressera specifika problem relaterade till pornografiproduktion, inklusive ångest över att bli igenkänd och materialets ”odödlighet”.

Respondenternas erfarenheter av att slussas runt mellan olika myndigheter och vårdinstanser visar på behovet av specialistmottagningar, med kompetens att hantera sexuellt våld och sexuell exploatering samt PTSD och komplex PTSD. De faller lätt mellan stolarna, blir inte sedda och vården uteblir. Dessa vittnesmål påpekar behovet av att etablera vuxenverksamheter som är jämförbara med det stöd Barnhusen erbjuder, åtminstone på regional nivå. Vid specialiserade traumaeenheter för vuxna kan de mångfacetterade behoven av juridiskt, medicinskt och socialt stöd, samt terapi, samordnas. Förebilder som Mikamottagningarna finns redan, men dessa verksamheter behöver vidareutvecklas och systematiseras över hela landet. Det är av yttersta vikt att juridiska, medicinska och psykosociala stödresurser inte bara görs tillgängliga utan även tydligt synliga för dem som drabbas.

För att vidareutveckla metodik, forskning och utbildning bör ett nationellt kompetenscentrum etableras, möjligen genom samarbeten likt den avsiktsförklaring som upprättats mellan olika akademiska och sociala institutioner (MCHS, 2021).

Kunskapsförhöjning inom polisväsendet och rättsystemet

För att proaktivt bemöta och förhindra brott i pornografiska sammanhang, är en fördjupning av polisens och rättsystemets kunskaper om sexuellt våld och sexuell exploatering, särskilt på digitala arenor, nödvändig. Resultaten indikerar ett behov av att stärka och reformera de rättsliga ramarna runt digitalt våld och exploatering i pornografiska sammanhang, för att säkerställa att brott som begås online behandlas med samma allvar och konsekvens som konventionella brott. Detta för att garantera rättssäkerhet och adekvat stöd till alla brottsoffer.

Socialtjänsten som viktig aktör för stöd och samverkan

Resultaten från studien pekar på den utsatthet som en person i pornografiproduktion kan befinna sig i och rör såväl psykosociala utmaningar som ekonomiska och psykiatriska. Det är också tydligt hur många olika myndigheter (och avdelningar inom en myndighet) och andra aktörer som kan bli involverade, vilket ställer krav på samverkan. Här har socialtjänsten en självklar roll både utifrån ansvar kring uppsökande verksamheter samt att utreda behov av ekonomiskt bistånd, skydd, praktisk hjälp och stödsamtal. Socialtjänsten har det övergripande ansvaret för alla invånare i kommunen vilket gör dem som naturliga aktörer för att ansvara för samverkande interventioner som rör sig också över myndighetsgränser. Av intervjuerna i studien framkommer att socialtjänsten varit påtagligt frånvarande ända sedan personerna var våldsutsatta som barn. Socialtjänsten måste i en framtid få ett tydligare uppdrag och mer resurser för att arbeta mot sexuell exploatering inkluderat pornografiskt våld. Då vi intervjuat vuxna personer har de inte samma rättigheter som barn, som att till exempel få komma till ett Barnahus när de varit våldsutsatta (se t.ex., Korhonen et al., 2019; Landberg, Kaldal och Eriksson, 2020; Svedin och Landberg, 2013). Men modellen för samverkan som sker inom Barnahus borde undersökas vidare och anpassas för alla människor i sexuell exploatering, även vuxna personer över 18 år.

Samhällelig medvetenhet

Resultaten belyser inte bara behovet av kompetensutveckling inom rättsväsende, socialtjänst och vård utan pekar även på nödvändigheten av en övergripande, kunskapshöjning på bred samhälls nivå. Att bekämpa de fördomar och attityder som trivialiserar och osynliggör våldet och brottsligheten dessa individer utsätts för, är av yttersta vikt. Informations- och utbildningsinitiativ, exempelvis inom skolans ram, kan spela en viktig roll i att upplysa allmänheten om de mörka omständigheterna som döljer sig bakom digitala skärmar. Det krävs en genomgripande förändring i samhällets syn för att försäkra att dessa ”osynliga brottsoffer” får tillgång till skydd, stöd och vård och möjligheten att lämna våldets skugga bakom sig.

9 Projektteam och tackord

Uppdraget har utförts av en projektgrupp bestående av Meghan Donevan, projektledare och doktorand vid Umeå Universitet och affilierad forskare på Marie Cederschiöld högskola; Carl Göran Svedin, affilierad professor på Marie Cederschiöld högskola; och Linda Jonsson, docent och lektor på Marie Cederschiöld högskola. Intervjuerna gjordes av Meghan Donevan, Linda Jonsson och Malin Jenstav, samtliga vid Marie Cederschiöld högskola.

Vi vill rikta vårt tack till Utredningen (Dir 2022:100) för att vi fick detta uppdrag, och vi hoppas att studien kommer att bidra till en fördjupad förståelse av situationen för de personer som utsätts för våld, hot och övergrepp i samband med produktion och distribution av pornografi. Vårt tack går även till de samhällsaktörer som hjälpt oss nå ut till målgruppen. Slutligen, men inte minst, vill vi rikta vår tacksamhet till de individer som deltagit i intervjuerna och generöst delat med sig av sina livserfarenheter och insikter.

10 Referensförteckning

- Averdijk, M., Ribeaud, D., & Eisner, M. (2020). Longitudinal Risk Factors of Selling and Buying Sexual Services Among Youths in Switzerland. *Archives of Sexual Behavior*, 49(12), 1279–1290.
- Baker, L. M., Dalla, R. L., & Williamson, C. (2010). Exiting prostitution: An integrated model. *Violence Against Women*, 16(5), 579–600.
- Bishop-Royse, J., Bastian, D., Heart, C., & Scott, G. (2019). Trafficking in the Erotic Labor Market: A National Survey. *Journal of Human Trafficking*, 7(2), 121–136.
- Blevins, C. A., Weathers, F. W., Davis, M. T., Witte, T. K., & Domino, J. L. (2015). The Posttraumatic Stress Disorder Checklist for DSM-5 (PCL-5): Development and initial psychometric evaluation. *Journal of Traumatic Stress*, 28, 489–498.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77–101.
- By, U. (2023, Jul 18). 17 män åtalas för våldtäkter kopplade till fransk porrscen. *Dagens Nyheter*. <https://www.dn.se/varlden/17-man-atalas-for-valdtakter-kopplade-till-fransk-porrscen/>
- Campbell, R., Goodman-Williams, R., & Javorka, M. (2019). A Trauma-Informed Approach to Sexual Violence Research Ethics and Open Science. *Journal of Interpersonal Violence*, 34(23–24), 4765–4793.
- Champion, A. R., Oswald, F., Khera, D., & Pedersen, C. L. (2022). Examining the Gendered Impacts of Technology-Facilitated Sexual Violence: A Mixed Methods Approach. *Archives of Sexual Behavior*, 51(3), 1607–1624.
- Ciurria, M. (2018). The Loss of Autonomy in Abused Persons: Psychological, Moral, and Legal Dimensions. *Humanities*, 7(2), 48.
- Cohen, J. A., Mannarino, A. P., & Staron, V. R. (2006). A pilot study of modified cognitive-behavioral therapy for childhood traumatic grief (CBT-CTG). *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 45(12), 1465–1473.
- Cunningham, S., Sanders, T., Scoular, J., Campbell, R., Pitcher, J., Hill, K., Valentine-chase, M., Melliss, C., Aydin, Y., & Hamer, R. (2018). *Behind the Screen: Commercial Sex, Digital Spaces and Working Online, Technology in Society*.
- Darves-Bornoz JM, Alonso J, de Girolamo G, et al. (2008). Main traumatic events in Europe: PTSD in the European study of the epidemiology of mental disorders survey. *Journal of Trauma Stress*, 21(5):455–462.
- Derogatis, L. R. (1977). *SCL-90. Administration, Scoring & Procedures Manual – I for the R(evised) version*. Baltimore: John Hopkins University School of Medicine.
- Donevan, M. (2019). *Syns man inte, finns man inte – Inblick i den svenska porrindustrin*. Stockholm: Talita.
- Ellard-Gray, A., Jeffrey, N. K., Choubak, M., & Crann, S. E. (2015). Finding the Hidden Participant. *International Journal of Qualitative Methods*, 14(5), 1–10.
- Farley, M., I, A., Lynne, J., Zumbeck, S., Spiwak, F., Reyes, M. E., Alvarez, D., & Sezgin, U. (2003). Prostitution and Trafficking in Nine Countries: An update on Violence and posttraumatic stress disorder. *Journal of Trauma Practice*, 2(3/4), 33–74.
- Folkhälsomyndigheten. (2019). *Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter i Sverige 2017 (SRHR2017)*. Stockholm: Folkhälsomyndigheten.

- Franska senaten. 2022). *Porno: lénfer du décor [Pornografi: Helvetet bakom kulliserna]*. <https://www.senat.fr/rap/r21-900-2/r21-900-21.pdf>
- Fredlund, C., & Jonsson, L. S. (2023). Perceived help and support for sex as self-injury: a qualitative study of a Swedish sample. *Archives of sexual behavior*, 52(1), 149–160.
- Gewirtz-Meydan, A., Walsh, W., Wolak, J., & Finkelhor, D. (2018). The complex experience of child pornography survivors. *Child Abuse and Neglect*, 80 November 2017), 238–248.
- Grudzen, C. R., Meeker, D., Torres, J. M., Du, Q., Morrison, R. S., Andersen, R. M., & Gelberg, L. (2011). Comparison of the mental health of female adult film performers and other young women in California. *Psychiatric Services*, 62(6), 639–645.
- Grudzen, C. R., Ryan, G., Margold, W., Torres, J., & Gelberg, L. (2009). Pathways to health risk exposure in adult film performers. *Journal of Urban Health*, 86(1), 67–78.
- Hedin, U.-C., & Månsson, S.-A. (2004). The importance of supportive relationships among women leaving prostitution. *Journal of Trauma Practice*, 2(3–4), 223–237.
- Hedén, L., Jonsson, L. S., & Fredlund, C. (2023). The connection between sex as self-injury and sexual violence. *Archives of sexual behavior*, 1–10.
- Henry, N., & Powell, A. (2018). Technology-Facilitated Sexual Violence: A Literature Review of Empirical Research. *Trauma, Violence, and Abuse*, 19(2), 195–208.
- Hultman, A. (2021 jun 19). Pornhub stämt – av 30 kvinnor. *Göteborgs-Posten*. <https://www.gp.se/nyheter/v%C3%A4rlden/pornhub-st%C3%A4mt-av-30-kvinnor-1.49705483>
- Hydén, M. (2014). The teller-focused interview: Interviewing as a relational practice. *Qualitative Social Work*, 13(6), 795–812.
- Hoigård, C., & Finstad, L. (1986). *Bakgater*. Oslo: Pax förlag.
- Javanbakht, M., Dillavou, M. C., Rigg, R. W., Kerndt, P. R., & Gorbach, P. M. (2017). Transmission Behaviors and Prevalence of Chlamydia and Gonorrhea among Adult Film Performers. *Sexually Transmitted Diseases*, 44(3), 181–186.
- Jones, A. (2016). I get paid to have orgasms”: Adult webcam models’ negotiation of pleasure and danger. *Signs*, 42(1), 227–256.
- Jonsson, L., Svedin, C. G., & Hydén, M. (2015). Young women selling sex online – narratives on regulating feelings. *Adolescent Health, Medicine and Therapeutics*, 6, 17–27.
- Jonsson, L. S., Svedin, C. G., Priebe, G., Fredlund, C., Wadsby, M., & Zetterqvist, M. (2019). Similarities and Differences in the Functions of Nonsuicidal Self-Injury (NSSI) and Sex as Self-Injury (SASI). *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 49(1), 120–136.
- Jämställdhetsmyndigheten. (2021). *Prostitution och människohandel: Slutredovisning av uppdrag att stärka arbetet mot att barn och unga respektive vuxna utnyttjas i prostitution och människohandel, samt kartlägga omfattningen av prostitution och människohandel*. Rapport 2021:23.
- Kaestle, C. E. (2012). Selling and Buying Sex: A Longitudinal Study of Risk and Protective Factors in Adolescence. *Prevention Science*, 13(3), 314–322.
- Karam, E. G., Friedman, M. J., Hill, E. D., Kessler, R. C., McLaughlin, K. A., Petukhova, M., ... Koenen, K. C. (2014). Cumulative traumas and risk thresholds: 12-month PTSD in the World Mental Health (WMH) surveys. *Depression and anxiety*, 31(2), 130–142.
- Kessler, R. C., Berglund, P., Demler, O., Jin, R., Merikangas, K. R., & Walters, E. E. (2005). Lifetime prevalence and age-of-onset distributions of DSM-IV disorders in the National Comorbidity Survey Replication. *Archives of general psychiatry*, 62(6), 593–602.

- Kessler, R. C., Sonnega, A., Bromet, E., Hughes, M., & Nelson, C. B. (1995). Posttraumatic stress disorder in the National Comorbidity Survey. *Archives of general psychiatry*, 52(12), 1048–1060.
- Kolhatkar, S. (2022, Jun 13). The fight to hold Pornhub accountable. *The New Yorker*. <https://www.newyorker.com/magazine/2022/06/20/the-fight-to-hold-pornhub-accountable>
- Korhonen, L., Jonsson, L., Larsson, A., Kinden, H., Landberg, Å., & Svedin, C. G. (2019). *Utvärdering av Barnahus* (S2018/00212/FST).
- Krisch, M., Averdijk, M., Valdebenito, S., & Eisner, M. (2019). Sex Trade Among Youth: A Global Review of the Prevalence, Contexts and Correlates of Transactional Sex Among the General Population of Youth. *Adolescent Research Review*, 4(2), 115–134.
- Kristof, N. (2020, Dec 4). The Children of Pornhub: Why does Canada Allow This Company to Profit Off Videos of Exploitation and Assault? *New York Times*. <http://www.nytimes.com/2020/12/04/opinion/sunday/pornhub-rape-trafficking.html>
- Kärnekull Wolfe, G., & Wilkens, J. (2022). *Alla tittade men ingen såg – En granskande rapport om tillgången till skydd, stöd och rättvisa för barn som utsätts för kommersiell sexuell exploatering*. <https://child10.org/wp-content/uploads/2022/09/OKSE-Rapport-A5-webb.pdf>
- Landberg, Å., & Svedin, C. G. (2013). *Inuti ett Barnahus: En kvalitetsgranskning av 23 svenska verksamheter*. Rädda barnen.
- Landberg, Å., Kaldal, A. & Eriksson, M. (2020). *Delaktighet genom kunskap, kontroll och gemenskap. Barnets väg genom Barnahus*. Lund: Studentlitteratur.
- Marie Cederschiölds Högskola. (2021). *För en kunskaps- och människorättsbaserad vård för sexualbrottsutsatta*. Stora Sköndal, WONZA och Marie Cederschiölds Högskola.
- Martellozzo, E., & Bradbury, P. (2021). How the pandemic has made young people more vulnerable to risky online sexual trade. *London School of Economics and Political Science*, 3–5. <https://blogs.lse.ac.uk/medialse/2021/03/02/how-the-pandemic-has-made-young-people-more-vulnerable-to-risky-online-sexual-trade/>
- Månsson, S.-A., & Hedin, U.-C. (1999). Breaking the Matthew effect - On women leaving prostitution. *International Journal of Social Welfare*, 8(1), 67–77.
- Nettelblad, P., Hansson, L., Stefánsson, C.-G., Borgquist, L. & Nordström, G. (1993). Test characteristics of the Hopkins Symptom Check List-25 (HSCL-25) in Sweden, using the Present State Examination (PSE-9) as a caseness criterion. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 28, 130–133.
- Nilsson, D., Green, S., Svedin, C.G. & Dahlström, Ö. (2019). Psychoform and somatoform dissociation among children and adolescents: An evaluation of a new short screening instrument for dissociation, DSQ-12. *European Journal of Trauma & Dissociation* 3, 213–220.
- Nilsson, D., Dahlström, Ö., Priebe, G. & Svedin, C.G. (2015). Polytraumatization in an adult national sample and its association with psychological distress and self-esteem. *Brain and behavior*, 5(1), 62–74.
- Nilsson, D., Gustafsson, P.E., Larsson, J.L., & Svedin, C.G. (2010). Evaluation of the Linköping Youth Life Experience Scale. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 198, 768–774.
- Norak, S. (2020). Loss of Self in Dissociation in Prostitution; Recovery of Self in Connection to Horses: A Survivor's Journey. *Dignity: A Journal of Analysis of Exploitation and Violence*, 4(4), 6.
- Olsson, H. (1981). Det kärlekslösa patriarkatet: Beskrivning och analys av heterosexuell prostitution

- med män som köpare och kvinnor som prostituerade. In A. Borg (Ed.), *Prostitution beskrivning: analys: förslag till åtgärder*. Stockholm: Liber.
- Priebe, G. & Svedin, C.G. (2012). *Sälja och köpa sex i Sverige 2011. Förekomst, hälsa och attityder*. Delrapport 1 ur Prostitution i Sverige – Kartläggning och utvärdering av prostitutionsgruppernas insatser samt erfarenheter och attityder i befolkningen. Linköping: Linköping University Electronic Press.
- Rajan, G., Wachtler, C., Lee, S., Wändell, P., Philips, B., Wahlström, L., Svedin, C.G. and Carlsson, A.C. (2022). A one-session treatment of PTSD after single sexual assault trauma. A pilot study of the WONSA MLI project: A randomized controlled trial. *Journal of Interpersonal Violence*, 37(9–10), 6582–6603.
- Reynolds, C. (2021, Mar 15). More than 70 MPs, Senators Call for Criminal Investigation into Pornhub’s Canadian Owners. *National Post*. <https://nationalpost.com/news/canada/more-than-70-law-makers-call-for-criminal-investigation-of-mindgeek>
- Roxburgh, A., Degenhardt, L., & Copeland, J. (2006). Posttraumatic stress disorder among female street-based sex workers in the greater Sydney area, Australia. *BMC Psychiatry*, 6(24), 1–12.
- Shapiro, F., & Forrest, M. S. (1997). EMDR: The Breakthrough Therapy for Overcoming Anxiety. *Stress, and Trauma*, 2.
- Socialstyrelsen (2011b). *Ojämna villkor för hälsa och vård. Jämlikhetsperspektiv på hälso- och sjukvården*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Strand, B.H., Dalgard, O.S., Tambs, K., & Rognerud, M. (2003). Measuring the mental health status of the Norwegian population: A comparison of the instruments SCL-25, SCL-10, SCL-5 and MHI-5 SF-36). *Nordic Journal of Psychiatry*, 57, 113–118.
- Svedin, C. G., Jonsson, L., Kjellgren, C., Priebe, G., & Åkerman, I. (2012). *Prostitution i Sverige. Huvudrapport. Kartläggning och utvärdering av prostitutionsgruppernas insatser samt erfarenheter och attityder i befolkningen*. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:liu:diva-75383>
- Svedin, C.G., & Priebe, G. (2009). Unga, sex och Internet. I Ungdomsstyrelsen, *Se mig – unga om sex och Internet* s.33–148). Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Sveen, J., Bondjers, K. & Willebrand, M. (2016). Psychometric properties of the PTSD Checklist for DSM-5: a pilot study. *European Journal of Psychotraumatology*, 7, 30165.
- Urada, L. A., Rusakova, M., Odinkova, V., Tsuyuki, K., Raj, A., & Silverman, J. G. (2019). Sexual exploitation as a minor, violence, and HIV/STI risk among women trading sex in st. Petersburg and orenburg, Russia. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(22), 1–14.
- Walsh, W. A., Wolak, J., Lounsbury, K., Howley, S., Lippert, T., & Thompson, L. (2018). Lessons Learned: Conducting Research With Victims Portrayed in Sexual Abuse Images and Their Parents. *Journal of Interpersonal Violence*, 33(24), 3829–3839.
- Warkentin, C. Chair). (2021). *Ensuring the protection of privacy and reputation on platforms such as Pornhub*. Report of the Standing Committee on Access to Information, Privacy and Ethics. 43rd Parliament, 2nd Session.
- Wortmann, J. H., Jordan, A. H., Weathers, F. W., Resick, P. A., Dondanville, K. A., Hall-Clark, B., Foa, E. B., Young-McCaughan, S., Yarvis, J., Hembree, E. A., Mintz, J., Peterson, A. L., & Litz, B. T. (2016). Psychometric analysis of the PTSD Checklist-5 (PCL-5) among treatment-seeking military service members. *Psychological Assessment*, 28, 1392–1403.

11 APPENDIX A - Att våga närma sig berättelser om våld

Många kan känna sig tveksamma till att ställa frågor om våld på grund av oron att frågorna kommer att återtraumatisera individen. Men många som har erfarenhet av våld är i desperat behov av att dela med sig, och längtar efter att någon äntligen ställer frågan – och kan ta emot svaret. Som en deltagare i vår studie påpekade, att fråga om våldet visar för den våldsutsatta att den som frågar bryr sig genuint. För många offer kan det vara första gången de känner att deras erfarenheter tas på allvar.

Hur bemöter man personer som önskar dela med sig av sina upplevelser av våld? Hur skapar man en trygg atmosfär där berättaren känner sig både respekterad och förstådd? Särskilt när individen tidigare har försökt dela sin historia men blivit besviken gång på gång. Att bemöta personer som önskar dela med sig av sina upplevelser av våld kräver en djup insikt och empati. För att skapa en atmosfär där berättaren känner sig respekterad och förstådd måste vi först våga närma oss ämnet våld och övergrepp. Det handlar inte bara om att ställa frågor, utan att göra det med en förståelse för den sårbarhet och rädsla som följer med att avslöja traumatiska erfarenheter. Varje ord, varje handling, och ens blick kan avgöra hur någon väljer att öppna upp.

Aktivt lyssnande spelar en central roll i detta sammanhang. Det aktiva lyssnandet signalerar inte enbart uppmärksamhet, utan även att man bryr sig genuint om den berättelse som delas. Genom att behålla ögonkontakt, spegla de känslor som framkommer och bekräfta personens upplevelser, bevisar man sitt genuina engagemang. Ibland är det just tystnaden, förstärkt av aktivt lyssnande, som ger individen en känsla av att bli sedd och hörd. Relevanta följdfrågor visar ytterligare engagemang och en vilja att förstå upplevelsen i sin helhet, utan att döma eller göra antaganden.

Vår strategi att kombinera en inledande enkät med fördjupade kvalitativa intervjuer har visat sig vara särskilt effektiva i att skapa det nödvändiga förtroendet. Enkätens "ja-nej" frågor fungerar som en mjukstart, medan mer riktade frågor om våld tydligt signalerar att vi hade den kompetens och förmåga som krävs för att möta och stötta berättaren. Detta förtroende i sin tur leder till mer rika, insiktsfulla och verklighetsnära berättelser. Som en deltagare uttryckte det: "Vanligtvis känner jag att jag måste förklara mig väldigt, väldigt mycket... men jag förstod nivån av förståelse genom hur frågorna var utformade och därför vågade jag också vara med här, och berätta." Hennes ord understryker vikten av att närma sig sådana känsliga ämnen med både kunskap och empati. Hur kan vi fortsätta att förbättra våra metoder? Hur säkerställer vi att vi alltid behandlar dessa berättelser med den värdighet och omsorg de förtjänar? Dessa är centrala frågor som vi måste reflektera över kontinuerligt.

HÖGSKOLAN
I HALMSTAD

Våld, exploatering & ohälsa i pornografi

*En systematisk kunskapsammanställning om
samtida produktionsförhållanden*

Max Waltman

Fil.dr, Universitetslektor i statsvetenskap

hh.se

Dokumenttyp: Kunskapssammanställning
Beslutsfattare: Måns Svensson, Professor i rättssociologi, Akademichef
Färdigställd: 12 november 2023
Ansvarig avdelning: Akademin för lärande, humaniora och samhällsvetenskap (LHS)
Dokumentansvarig: Max Waltman, Universitetslektor i statsvetenskap

Innehållsförteckning

I. INLEDNING	1
<i>Psykologiska mekanismer</i>	2
<i>Sambällliga kontexter</i>	4
<i>Rivaliserande teorier</i>	7
II. METOD	8
<i>Web of Science (Core Collection)</i>	9
<i>Scopus</i>	10
<i>Sammanlagda sökträffar i Web of Science of Scopus</i>	11
<i>Unika träffar efter exkludering av dubletter</i>	11
<i>Inkludering & exkludering av sökträffar för vidare analys</i>	12
<i>Google Scholar ("OnlyFans")</i>	12
<i>Google Scholar (söksträng nr 2)</i>	13
<i>DiVA:s, GU:s samt norska studentarbeten</i>	13
III. KÄLLKRITIK OCH INLEDANDE JÄMFÖRELSER.....	14
<i>Visuella presentationer av aggression och förnedring</i>	16
<i>Prostitution och övergrepp</i>	19
<i>Att närdera belägg</i>	22
<i>Tronvärdighet och representativitet</i>	24
IV. ANALYTISK SAMMANFATTNING	29
<i>Sambandet mellan medverkan eller exploatering i pornografi och psykisk, fysisk och sexuell ohälsa samt socioekonomiska konsekvenser</i>	29
Exploatering, människohandel, otillbörligt ekonomiskt och annat utnyttjande	29
Förhållanden i utlandet.....	29
Förhållanden i Sverige	33
Ohälsa, droger och medicinska prestationshöjande preparat	38
Förhållanden i utlandet.....	38
Kvinnlig sexuell dysfunktion	44
Förhållanden i Sverige	46
Ohälsa som syns framför kameran	48
Psykisk förnedring, förudmjukelse, samhälleligt stigma och diskriminering	50
Förhållanden i utlandet.....	50
Förhållanden i Sverige	52
Psykisk förnedring framför kameran	53
Om ejakulering i ansikte/mun	53
Hur USA:s rättspraxis påverkar våld och förnedring framför kameran	54
Socioekonomiska konsekvenser.....	54
<i>Våldsutsatthet i produktion och distribution av pornografi</i>	57
Våldet bakom kameran	57
Förhållanden i utlandet.....	57
Förhållanden i Sverige	60
Våldet framför kameran	66
Data direkt från konsumenterna	78
Avslutande reflektioner om gagging	80
<i>Internetforum där personer lägger upp eget material: våldsutsatthet, kontroll, möjlighet till gränsättning och (o)trygghet</i>	81
Webbkamerautförare i allmänhet	81
Förhållanden i utlandet.....	81
Förhållanden i Sverige	85
OnlyFans i Sverige (magister- och kandidatarbeten)	89

Innehållsförteckning

Upplevelse av kontroll.....	90
Möjlighet till gränssättning.....	92
Upplevelse av trygghet eller ottrygghet.....	93
OnlyFans i Norge (magister- och kandidatarbeten).....	94
Upplevelse av kontroll.....	95
Möjlighet till gränssättning.....	96
Upplevelse av trygghet eller ottrygghet.....	96
OnlyFans internationellt.....	97
OnlyFans: sammanfattning.....	99
<i>Litteraturrenövringar av andra.....</i>	<i>101</i>
<i>Korra Del Rio (Transkvinna): En fallstudie i lagstiftarens dilemma.....</i>	<i>102</i>
V. KORT SAMMANFATTNING OCH IMPLIKATIONER.....	105
<i>Väld, exploatering & ohälsa i pornografi.....</i>	<i>105</i>
<i>Implikationer under svensk rätt.....</i>	<i>108</i>
<i>Implikationer under internationell rätt.....</i>	<i>110</i>
IV. SAMMANSTÄLLNING AV SÖKSTRÄNG 1: VISUELLA AGGRESSIONER, FÖRNEDRING M.M.	112
<i>År 2022.....</i>	<i>112</i>
"Characteristics of Online Pornography and Interventions Against its Negative Effects in Young People: Results from an International Delphi Panel".....	112
"Sexual Behaviors and Aggression in Gay Pornography".....	112
"Porn Sex versus Real Sex: Sexual Behaviors Reported by a US Probability Survey Compared to Depictions of Sex in Mainstream Internet-Based Male-Female Pornography".....	114
"Real Scary/Scary Real: Consuming Simulated and Authentic Horrors in the Digital Era".....	115
"Care' as Camouflaging Capitalism and Obscuring Harm: The User-Generated Pornography Market and Women's Inequality".....	115
"The Content of Contemporary, Mainstream Pornography: A Literature Review of Content Analytic Studies".	116
"Hijab Pornography: A Content Analysis of Internet Videos".....	117
"A Comparative Content Analysis of Pre-Internet and Contemporary Child Sexual Abuse Material".....	118
"Fuck the Police: Resistance, Agency, and Power in Black Male Racial-Sexual Pleasure".....	118
<i>År 2021.....</i>	<i>119</i>
"Non-Consensual Pornography: A New Form of Technology Facilitated Sexual Violence".....	119
"Bi-negative Myths in Pornography: An Examination of Sexual Behaviors and Aggression by Sexual Identity Categories".....	120
"Worse Than Objects: The Depiction of Black Women and Men and Their Sexual Relationship in Pornography".....	121
"Sex on the Screen: A Content Analysis of Free Internet Pornography Depicting Mixed-Sex Threesomes from 2012-2020".....	122
"Between a Camera and a Hard Place: A Content Analysis of Performer Representation in Heterosexual Pornographic Content".....	123
"Aggression and Pleasure in Opposite-Sex and Same-Sex Mainstream Online Pornography: A Comparative Content Analysis of Dyadic Scenes".....	124
Om ejakulering i ansikte/mun.....	125
"Collecting and Viewing Behaviors of Child Sexual Exploitation Material Offenders".....	125
"Sexual violence as a Sexual Script in Mainstream Online Pornography".....	126
"Change in the Popularity of Transgressive Content in Written Erotica between 2000 and 2016".....	128
USA:s rättspraxis och förändringen 1990-2014.....	128
<i>År 2020.....</i>	<i>129</i>
"Sexual Behaviors and Violence in Pornography: Systematic Review and Narrative Synthesis of Video Content Analyses".....	129
"A Descriptive Analysis of the Types, Targets, and Relative Frequency of Aggression in Mainstream Pornography".....	129
<i>År 2019.....</i>	<i>131</i>
"Sexual Behavior Patterns in Online Sexually Explicit Materials: A Network Analysis".....	131

Innehållsförteckning

“Harder and Harder? Is Mainstream Pornography Becoming Increasingly Violent and Do Viewers Prefer Violent Content?”	131
“Gender, Race, and Aggression in Mainstream Pornography”	133
“Age, Aggression, and Pleasure in Popular Online Pornographic Videos”	133
<i>Sadomasochism, popular culture and revolt: A pornography of violence</i> (Routledge)	133
År 2018 (inga relevanta sökträffar)	134
År 2017	134
“From Orgasms to Spanking: A Content Analysis of the Agentic and Objectifying Sexual Scripts in Feminist, for Women, and Mainstream Pornography”	134
År 2016	136
“Lotus Blossom or Dragon Lady: A Content Analysis of “Asian Women” Online Pornography”	136
“What Types of Pornography Do People Use and Do They Cluster? Assessing Types and Categories of Pornography Consumption in a Large-Scale Online Sample”	136
År 2015	137
“Antecedents of Adolescents’ Exposure to Different Types of Sexually Explicit Internet Material: A Longitudinal Study”	137
“Gender (In)equality in Internet Pornography: A Content Analysis of Popular Pornographic Internet Videos”	139
Avslutande reflektioner om gaggning	139
V. SAMMANSTÄLLNING AV SÖKSTRÅNG 2: OHÄLSA, EXPLOATERING, VÄLD, UTPRESSNING OCH MÄNNISKOHANDEL BAKOM KAMERAN M.M.	141
År 2023: ohälsa, exploatering m.m.	141
“Socio-Demographic and Psychosexual Profile of Actors in Pornographic Films: A Scoping Review”	141
Avslutande reflektioner	143
År 2022: ohälsa, exploatering m.m.	144
“What Do We Know About the Mental Health of Porn Performers? A Systematic Literature Review”	144
“Homemade Pornography and the Proliferation of Queer Pleasure in East Germany”	145
“Going Bareback: Time and Aging in a Gay-for-Pay Porn Career”	145
År 2021: ohälsa, exploatering m.m.	146
<i>Porn Work: Sex, Labor, and Late Capitalism (bok)</i>	146
Metoder, urval och representativitet	147
Tendentios och ”inbäddad” journalistik	148
Relevanta fynd/resultat	148
“American Adult Pornography Consumers’ Beliefs and Behaviors Related to Pornography Studios Mistreating Their Performers”	152
“Reality Porn”	154
“Body and Sexual Objectification: Perceptions in the Shuar Indigenous Community”	154
“Male Sex Work in the Library Collection: Discoveries in the Stacks”	155
“Predatory Porn, Sex Work and Solidarity at Borders”	155
“Eroticizing Desperation: Poverty Gay-for-Pay Porn”	156
“Male Sex Work in the Porn Industry: Gendering Risk and Protection”	158
År 2020: ohälsa, exploatering m.m.	159
“A longitudinal evaluation of a survivor-mentor program for child survivors of sex trafficking in the United States”	159
“Global market of sexual nature services. Case for Ukraine”	159
“Demographic and Psychosocial Factors Associated with Child Sexual Exploitation: A Systematic Review and Meta-analysis”	160
“Behind the Camera: Sexual Health Testing Patterns and Outcomes Amongst UK Adult Film Performers”	160
“The Rise and Fall of Organized Crime in the United States”	161
“Professionalism, Pay, and the Production of Pleasure in Trans Porn”	162
År 2019: ohälsa, exploatering m.m.	165
“Sexual Exploitation as a Minor, Violence, and HIV/STI Risk among Women Trading Sex in St. Petersburg and Orenburg, Russia”	165

Innehållsförteckning

“From Amateur Aesthetics to Intelligible Orgasms: Pornographic Authenticity and Precarious Labour in the Gig Economy”	166
”I’m the Operator With My Pocket Vibrator: Collective Intimate Relations on Chaturbate”	170
“The pleasures of fetishization: BBW erotic webcam performers, empowerment, and pleasure”	171
“Commercial Sexual Exploitation of Children: An Update for the Forensic Nurse”	174
“Evaluation of Indicators of Female Sexual Dysfunction in Adult Entertainers”	175
“The Determinants of a Pornography Actress’s Career Life”	178
“A digital redefinition of the pornography industries”	180
<i>År 2018: ohälsa, exploatering m.m.</i>	180
“Money, Morals, and Condom Use: The Politics of Health in Gay and Straight Adult Film Production”	180
“Standing and ‘Survival’ in the Adult Film Industry”	184
“Online Sexual Activity Involving Webcams: An Overview of Existing Literature and Implications for Sexual Boundary Violations of Children and Adolescents”	185
“Commercial Sexual Exploitation of Children: Victim Characteristics”	187
“‘Breaking Her Spirit’ Through Objectification, Fragmentation, and Consumption: A Conceptual Framework for Understanding Domestic Sex Trafficking”	187
“Advocacy Coalition for Safer Sex in the Adult Film Industry: The Case of Los Angeles County’s Measure B”	188
<i>År 2017: ohälsa, exploatering m.m.</i>	188
“The determinants of pornography actress production”	188
“Why do Offenders Tape their Crimes? Crime and Punishment in the Age of the Selfie”	190
“Cam Models, Sex Work, and Job Immobility in the Philippines”	192
“Transmission Behaviors and Prevalence of Chlamydia and Gonorrhea Among Adult Film Performers”	195
“Trafficking in women and children for purposes of sexual exploitation: The criminological aspect”	197
<i>År 2016: ohälsa, exploatering m.m.</i>	197
“Occupational HIV Transmission Among Male Adult Film Performers—Multiple States, 2014”	197
“Full House: A Retrospective Analysis of High Sexually Transmitted Infection Prevalence among Adult Film Actors at a Singular Residence”	198
<i>År 2015: ohälsa, exploatering m.m.</i>	199
VI. RESULTAT OM ONLYFANS: SVERIGE, NORGE, INTERNATIONELLT	200
<i>År 2020–2021: Om OnlyFans i Sverige</i>	200
”Mitt jobb är att vara någons fantasi” – En kvalitativ studie av OnlyFans kreatörers upplevelser i det digitala sexarbets era” (HT 2020)	200
”Onlyfans: frigörelse eller förslavning?” (VT 2021)	203
”Easy cash, utnyttja män”: En kvalitativ intervjustudie om kreatörers upplevelser av att publicera explicit innehåll på plattformen OnlyFans” (VT 2021)	205
<i>År 2022: Om OnlyFans i Norge</i>	208
”Jeg poster ikke porno.” En kvalitativ studie av unge norske kvinners digitale sexarbete på plattformen OnlyFans”	208
“Female Empowerment Through OnlyFans? A Sociology of Law Analysis of Tendencies and Norms Surrounding OnlyFans and the Use of Sex as a Commodity in the Digital Realm”	209
<i>År 2022–2021: OnlyFans internationellt</i>	211
“Learning on OnlyFans: User Perspectives on Knowledge and Skills Acquired on the Platform”	211
“Digital Sex Work? Creating and Selling Explicit Content in OnlyFans”	213
“The Bodies of The (Digitised) Body Experiences of Sexual(ised) Work on OnlyFans”	213
“Sex Cam Modeling: Labor, Intimacy, and Prosumer Porn” (PhD Diss.)	213
“Sex Workers on OnlyFans: An Exploratory Investigation of Services Accessibility, Psychosocial Influences, and Online Culture” (PhD Diss.)	214
VII. GRÄNLITTERATUR OM PORNOGRAFI I SVERIGE	218
<i>Pornography Production Harm in Sweden: Filmed Prostitution is Inseparable from Non-Filmed Prostitution (October 17, 2023) [n = 105]</i>	218
<i>Rapportens undersökningsfokus och urvalstekniker</i>	218
Demografi, tidigare övergrepp, våld och exploatering: människohandel, koppleri och sexköp	219
Kroniska fysiska symptom på våld, exploatering och ohälsa	228

Innehållsförteckning

Posttraumatiskt stressymtom (PTSD) (81 %)	230
<i>Syns man inte, finns man inte – en inblick i den svenska porrindustrin (2019)</i>	231
Producenter och distributörer	232
Utförarna	234

I. Inledning

Denna rapport går systematiskt igenom den forskning som publicerats om pornografisk produktion sedan 2015. Längre tillbakablickar görs också i publikationerna som publicerats sedan millenieskiftet, när internet rullades ut. Fokus är på *utförarna*¹ – det vill säga de personer som presenteras som att de utför, tolererar eller tvingas till sexuella handlingar mot (eller inte mot) ersättning i pornografi, webbkamerasex och liknande.² Inom samhällsvetenskaplig forskning, däribland särskilt psykologi, definieras pornografi vanligen som ”sexuellt explicit media vilken primärt avser väcka sexuell lust hos publiken”.³ I fokus här står emellertid utförarnas våldsutsatthet, potentiella ekonomiska exploatering samt ohälsa och socioekonomiska konsekvenser.

Litteraturgenomgången syftar till att sammanställa och sammanfatta internationell forskning om (1) vuxnas våldsutsatthet i produktion av pornografi; (2) sambandet mellan å ena sidan medverkan eller exploatering och å andra sidan ohälsa samt socioekonomiska konsekvenser; och (3) skillnader mellan olika forum för pornografidistribution såsom *OnlyFans* och annan webbkamerasex jämfört med traditionella kommersiella pornografisidor. Studien är ett resultat av tio arbetsresor, vilket är relativt kort för en kunskapssammanställning. Att färdigställa en systematisk litteraturgenomgång (*systematic review*) tar ”som minimum” mellan sex månader och ett år.⁴ Ett alternativ med kortare arbetstid som blivit alltmer populärt, särskilt när lagstiftare eller andra beslutsfattare behöver kvalificerad kunskap om ett forskningsområde inom ett fåtal månader, är den snabba litteraturgenomgången (*rapid review*).⁵ Målsättningen i det senare fallet är att erbjuda en lika

* Samtliga översättningar i rapporten är författarens, om inte annat anges.

¹ Här används termen ”utförare”. Flera andra termer skulle hypotetiskt kunna användas: ”personer i pornografisk prostitution” är en otymplig variant av en annars vedertagen definition av prostitution i Sverige. Andra termer är ”sexarbetare”, ”aktörer”, ”skådespelare”, ”de som utnyttjas” och så vidare. Dessa termer bär med sig olika ideologiskt bagage och perspektiv, men vi vill ju förutsättningslöst veta hur dessa personer mår. Far de illa? Vilket är deras förhållande till sexindustrin? Som rapporten visar nedan *utför* personerna som är föremål för denna rapport sexuella handlingar, eller *tolererar* de handlingar som andra utför på dem (eller *inte*). För att finna en acceptabel term behövs en enkel formulering, helst ett ordelag som inte tar för mycket plats och en term som är begriplig, fastnar där den behövers fästa, stämmer överens med vårt syfte att beskriva dem som befinner sig i pornografisk produktion och paketeras på ett kort, koncist och adekvat sätt i en rapport som upptas av mycket text.

² I den den nyligen publicerade rapporten med 105 deltagande utförare i Sverige uppgav 54 % (54/96) att de ofta lurades av sexköparna till att skicka pornografin innan de fick betalt, eller så blev de otillbörligen exploaterade finansiellt genom att till exempel fotograferas utan samtycke, tvingas till pornografi eller utnyttjas av webbsajter som betalade mindre än utlovat eller ingenting alls. Se Melissa Farley et al., *Pornography Production Harm in Sweden: Filmed Prostitution is Inseparable from Non-Filmed Prostitution* (Stockholm: Prostitution Research & Education, 2023), 31 [<https://perma.cc/9TLL-RBKR>].

³ Neil M. Malamuth, ”Pornography,” i *Int'l Encyc. Soc. & Behav. Sciences*, red. Neil J. Smelser & Paul B. Baltes (Elsevier Ltd., 2001), 11817; jfr Drew A. Kingston et al., ”The Importance of Individual Differences in Pornography Use: Theoretical Perspectives and Implications for Treating Sexual Offenders,” *J. Sex Res.* 46, nr 2–3 (2009): 216 (definierar pornografi som det vilket ”primärt syftar till att väcka sexuell lust hos konsumenten och övervägande innehåller explicit sexuell innehåll”).

⁴ Rebecca Ganann, Donna Giliska & Helen Thomas, ”Expediting Systematic Reviews: Methods and Implications of Rapid Reviews,” *Implementation Science* 5, nr 56 (2010): 2.

⁵ Se Lex. Rod Dacombe, ”Systematic Reviews in Political Science: What Can the Approach Contribute to Political Research?,” *Political Studies Review* 16, nr 2 (2018): 150 (”Rapid reviews are limited in scope and time, intended to investigate pressing research problems.”); Pierre-Marc Daigneault, Steve Jacob & Mathieu Ouimet, ”Using Systematic Review Methods Within a Ph.D. Dissertation in Political Science: Challenges and Lessons Learned from Practice,” *International Journal of Social Research Methodology* 17, nr 3 (2014): 274–275 (nämner att snabba litteraturgenomgångar är populära när beslutsfattare behöver snabba svar, vanligtvis inom loppet av ett fåtal månader); Maria J. Grant & Andrew Booth, ”A Typology of Reviews: An Analysis of 14 Review Types and Associated Methodologies,” *Health Information and Libraries Journal* 26, nr 2 (2009): 95 tabell 1, 100–101 (diskuterar styrkor och svagheter i snabba litteraturgenomgångar); Ganann, Giliska & Thomas, ”Expediting Systematic Reviews” (granskar snabba litteraturgenomgångars metoder och deras implikationer).

Inledning

rigorös transparens i metodhänseende som i den systematiska litteraturgenomgången, men med avkall på ”bredden och djupet av processen genom att begränsa vissa aspekter av den systematiska granskningsprocessen”.⁶ På grund av den snabba litteraturgenomgångens smalare och något grundare fokus blir det särskilt viktigt att redovisa val av sökmetoder, avgränsningar samt deras begränsningar och hur söksystematiken är tänkt att motverka potentiella skevheter.⁷

Ett tydligt formulerat syfte samt väl preciserade frågor och avgränsningar gör det enklare att konstruera söksträngar, välja forskningsdatabaser och inkludera samt exkludera studier i genomgången.⁸ Tolkningen och värderingen av forskningen i snabba litteraturgenomgångar kan också stärkas med ett teoridrivet, ”realistiskt” angreppssätt (*realist synthesis/review*).⁹ Grundtanken i den realistiska litteraturgenomgången har hämtats från implementeringsforskning, där forskarna undersöker vilka *mekanismer* som kopplar samman orsak med verkan samt beaktar deras samhälleliga *kontext*, dvs. i vilket sammanhang som mekanismerna främjas respektive motverkas.¹⁰ Den realistiska litteraturgenomgångens emfas på mekanismer och kontext kan appliceras på en undersökning av våldsutsatthet, övergrepp och missförhållanden i produktionen av pornografi.

Psykologiska mekanismer

Inom psykologin identifierades tidigt en *mekanism* där många som konsumerar pornografi avtrubbas relativt snabbt och söker mer extrema material,¹¹ såsom presentationer av våld, aggressioner¹² eller förmedling. Redan år 1986 publicerade psykologerna Dolf Zillmann och Jennings Bryant ett amerikanskt experiment som indikerade hur konsumenternas ”preferenser” genomsnittligt påverkas av upprepad exponering; undersökningen utfördes dels med 80 vuxna (medelålder ca 35 år), dels med 80 collegestudenter (medelålder ca 22 år).¹³ Halften ur bägge åldersgrupper exponerades för vanligt förekommande filmad pornografi utan våldsinslag, en timme per vecka under sex veckor; resterande halften exponerades för filmer med sexuellt harmlösa TV-komedier från bästa

⁶ Daigneault, Jacob & Ouimet, “Using Systematic Review Methods,” 274–275 (interna citationstecken och källhänvisningar borttagna); *samtämlig med* Grant & Booth, “A Typology of Reviews,” 100 (citerar ur samma källa).

⁷ Grant & Booth, “A Typology of Reviews,” 101 (“Producing the evidence within a rapid timescale has to be offset against this risk of increased bias. Documenting the methodology and highlighting its limitations is one way of mitigating against such biases.”); Ganann, Giliska & Thomas, “Expediting Systematic Reviews,” 1 (drar slutsatsen att studier inom kontinuumet snabba till systematiska litteraturgenomgångar dels bör beskriva metoderna detaljerat, dels diskutera deras implikationer i termer av möjlig skevhet); Leontien M. van der Knaap et al., “Combining Campbell Standards and the Realist Evaluation Approach: The Best of Two Worlds?,” *American Journal of Evaluation* 29, nr 1 (2008): 51 (diskuterar hur sökmetoderna bör redovisas i mer omfattande genomgångar).

⁸ Se David Tranfield, David Denyer & Palminder Smart, “Towards a Methodology for Developing Evidence-Informed Management Knowledge by Means of Systematic Review,” *British Journal of Management* 14, nr 3 (2003): 215 (“The review question is critical to systematic review as other aspects of the process flow from it.”); Ganann, Giliska & Thomas, “Expediting Systematic Reviews,” 8 (“[A] well-formulated question and well-defined context is imperative”); Grant & Booth, “A Typology of Reviews,” 100–101 (markerar värdet av välformulerade frågor och ett sammanhållet men uppmärksam fokus i genomförandet av snabba genomgångar); *jfr* Dacombe, “Systematic Reviews,” 150–151; van der Knaap et al., “Combining Standards,” 51.

⁹ Begreppet realistisk litteraturgenomgång diskuteras bland annat i van der Knaap et al., “Combining Standards” 48–57; Tranfield, Denyer & Smart, “Towards a Methodology for Systematic Review,” 217–18; och Dacombe, “Systematic Reviews,” 150, 153.

¹⁰ Se t.ex. Ray Pawson & Nick Tilley, “An Introduction to Scientific Realist Evaluation,” kap. 29 i *Evaluation for the 21st Century: A Handbook*, red. Eleanor Chelimsky & William R. Shadish (1997), 405–418.

¹¹ Dolf Zillmann & Jennings Bryant, “Shifting Preferences in Pornography Consumption,” *Comm. Res.* 13, nr 4 (1986): 560–578.

¹² I pornografiforskningen har begreppet ”sexuell aggression” sedan länge förstått i termer av ett ”kontinuum av sexuell aktivitet som involverar ökande grader av tvång till och med samt inkluderande våldtäkt”. Mary P. Koss & Kenneth E. Leonard, “Sexually Aggressive Men: Empirical Findings and Theoretical Implications,” i *Pornography and Sexual Aggression*, red. Neil M. Malamuth & Edward Donnerstein (Academic Press, 1984), 213.

¹³ Zillmann & Bryant, “Shifting Preferences in Pornography Consumption,” 565.

Inledning

sändningstid.¹⁴ Den andra veckan efter sista exponeringstillfället genomfördes en uppföljning då forskarna, under förespeglning av en försening, erbjöd forskningspersonerna att i avskildhet och utan utomständeres insyn välja att se någonting ur en privat samling av sex pornografiska och icke-pornografiska videofilmer, alla behäftade med tydliga innehållsförteckningar.¹⁵ Med hjälp av dolda elektroniska signaler kunde undersökningspersonernas val jämföras efteråt. Forskarna fann att de som exponerats för vanlig ickevåldspornografi i signifikant och betydligt större utsträckning än kontrollgruppen valde att titta på mer våldsamt eller extrem pornografi, såsom bondage och sadomasochism (BDSM) samt tidelag i stället för icke-våldspornografi eller icke-pornografiska videofilmer.¹⁶

I genomsnitt valde till exempel exponerade manliga icke-studerar att titta i över 13 minuter på vålds- eller tidelagspornografi jämfört med 1 minut och 42 sekunder i kontrollgruppen, 9 sekunder på ickevåldspornografi jämfört med över 3 minuter i kontrollgruppen och 13 sekunder på G-klassificerat eller ickepornografiskt R-klassificerat material jämfört med över 6 minuter i kontrollgruppen.¹⁷ Dessa experimentella effektskillnader är betydande och visar på riktningen i orsakssambandet. Därtill, för att kontrollera huruvida resultaten hade ekologisk validitet (dvs. avspeglade verkligheten) intervjuade forskarna anställda i pornografibutiker, vilka bekräftade att stamkunder ofta ändrade sina preferenser från ”vanlig” till mindre vanlig eller ”ovanlig” pornografi över tid.¹⁸ En sådan avtrubbningsmekanism kan vara en av orsakerna till att också Kanadensiske psykologen James Check och dennes kolleger på 1980-talet misslyckades med att hitta sexuellt explicita videor som inte innehöll våldsamt, avhumaniserande, eller förnedrande pornografi när de skulle genomföra ett forskningsexperiment.¹⁹ Istället fick de själva redigera ihop olika klipp från såväl pornografi som sexualupplysningsfilmer.²⁰

Nyare studier tycks bekräfta att konsumtion av pornografi avtrubbar och driver på efterfrågan av mer extrema former av pornografi. År 2016 publicerades en Belgisk observationsstudie med 434 vuxna män som sysslade med ”sexuella aktiviteter online”, varav 99 % uppgav att de tittade på pornografi.²¹ Bland konsumenterna uppgav 49 % att de sökt efter sexuellt material eller involverats i sexuella aktiviteter online som de tidigare ansett vara ointressanta eller ”äckliga”.²² En genomgång samma år av forskning och kliniska rapporter som även inkluderade relevant jämforskning fann också belägg för att pornografikonsumtion ofta ökar efterfrågan på mer ”udda” och ”extrema” material.²³ En Kanadensisk studie med 211 vuxna män publicerad 2015 bekräftar också denna tendens med ett signifikant positivt samband, där högre självskattad konsumtionsfrekvens av pornografi korrelerade med en genomsnittligt högre andel konsumerad våldspornografi.²⁴ På samma sätt fann en amerikansk studie publicerad 2013 med 630 online-responderer, däribland 502 kvinnor och 128 män, att de pornografikonsumenter som börjat i tidigare ålder mer sannolikt också konsumerade bampornografi och/eller bestialitet (t.ex. tidelag) än de som börjat senare, liksom att icke-konsumenter av pornografi *aldrig* uppgav sig vara konsumenter av bampornografi (och mycket

¹⁴ Ibid., 566.

¹⁵ Ibid., 567–569.

¹⁶ Ibid., 570–574.

¹⁷ Ibid., 575 tabell 2.

¹⁸ Ibid., 576–577.

¹⁹ James V.P. Check & Ted H. Guloien, “Reported Proclivity for Coercive Sex Following Repeated Exposure to Sexually Violent Pornography, Nonviolent Dehumanizing Pornography, and Erotica,” i *Pornography: Research Advances and Policy Considerations*, red. Dolf Zillmann and Jennings Bryant (Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum, 1989), 163.

²⁰ Ibid.

²¹ Aline Wery & Joel Billieux, “Online Sexual Activities: An Exploratory Study of Problematic and Non-Problematic Usage Patterns in a Sample of Men,” *Computers in Human Behavior* 56 (2016): 259–260.

²² Ibid.

²³ Bryan Y. Park et al., “Is Internet Pornography Causing Sexual Dysfunctions? A Review with Clinical Reports,” *Behavioral Sciences* 6 (2016): 12–14.

²⁴ Jodie L. Baer, Taylor Kohut, & William A. Fisher, “Is Pornography Use Associated With Anti-Woman Sexual Aggression? Re-examining the Confluence Model with Third Variable Considerations,” *Canadian Journal of Human Sexuality* 24, nr 2 (2015): 164 ($r = 0,20, p < 0,01$).

Inledning

sällan av konsumenter av bestialitet) jämfört med vanliga pornografikonsumenter.²⁵ En nederländsk longitudinell studie publicerad 2016 med initialt över två tusen 13–17 åringar fann liknande trender bland pojkarna: exponering för sexuellt suggestiva självpresentationer av användare på sociala medier ökade signifikant sannolikheten att senare ”initiera konsumtion” av pornografiskt internetmaterial.²⁶ Äldre pojkar i studien var i signifikant utsträckning mer exponerade för dominans-orienterad pornografi jämfört med yngre pojkar som konsumerade relativt mer affektivt-orienterad (”romantisk”) pornografi – något som författaren noterar är i linje med Zillman och Bryants avtrubbnings teori, även om undersökning inte prövade den hypotesen specifikt.²⁷

Undantaget i den långa raden av studier som bekräftar avtrubbningsmekanismen utgörs av en kroatisk longitudinell studie som testade teorin med 248 gymnasiepojkar/män där forskarna fick motsägelsefulla och mestadels icke-signifikanta resultat.²⁸ Emellertid frågades bara om respondenterna sett sexuella aggressioner som uppfattades som påtvingad eller smärtsam – inte där måltavlans ger neutral eller positiv respons eller förnedring och avhumanisering.²⁹ Aggressioner med neutrala eller positiva (i motsats till negativa) reaktioner tycks utan tvekan vara den vanligaste inom kommersiellt framgångsrik pornografi,³⁰ varför den kroatiska studien om avtrubbnings har för låg validitet för att tas i beaktande.

Sammantaget finns en betydande mekanism i konsumtionsledet vilken skapar en genomsnittligt högre efterfrågan på våldsamt, avhumaniserande och förnedrande pornografi. Att utbudet blivit extremare över tid i dessa avseenden visas också tydligt i sociologen Natalie Purcells studie publicerad 2012, där 110 av de 250 mest ”populära, bästsäljande, välrecenserade och inflytelserika” heterosexuella pornografifilmerna sedan 1970-talet analyserades.³¹ I en realistisk systematisk litteraturgenomgång om våldsutsatthet, exploatering och ohälsa i pornografindustri är det således väsentligt att undersöka i vilken utsträckning eller inte denna mekanism har betydelse.

Samhälleliga kontexter

Utöver individuella mekanismer hos konsumenterna kan den *samhälleliga kontexten*, att pornografi konsumeras av majoriteten män och i särskilt stor utsträckning bland unga, också antas få kommersiell betydelse för efterfrågan på nyare, extrema material. Med en sådan efterfrågan skapas

²⁵ Kathryn C. Seigfried-Spellar & Marcus K. Rogers, “Does Deviant Pornography Use Follow a Guttman-like Progression?”, *Computers in Human Behavior* 29, nr 5 (2013) 1997–2003. I tabell 4 visas t.ex. ett statistiskt signifikant samband mellan konsumtion av pornografi och bestialitet ($r_s(635) = 0,36; p < 0,01$) liksom mellan konsumtion av pornografi och barnpornografi ($r_s(635) = 0,27; p < .01$). *Ibid.*, 2000 tbl.4.

²⁶ Laura Vandenbosch & Jochen Peter, “Antecedents of the Initiation of Watching Sexually Explicit Internet Material: A Longitudinal Study Among Adolescents,” *Mass Communication & Society*, 19, nr 4 (2016): 513.

²⁷ Laura Vandenbosch, “Antecedents of Adolescents’ Exposure to Different Types of Sexually Explicit Internet Material: A Longitudinal Study,” *Computers in Human Behavior* 50 (September 2015): 445–46.

²⁸ Ivan Landripet, Vesna Buško, and Aleksandar Stulhofer, “Testing the Content Progression Thesis: A Longitudinal Assessment of Pornography Use and Preference for Coercive and Violent Content Among Male Adolescents,” *Social Science Research* 81 (July 2019): 35.

²⁹ Frågan som ställdes till respondenterna om om sexuella aggressioner var: “Do pornographic material that you usually use depict” (1) “a person who appears to be forced or coerced into doing something”; (2) “a person who suffers or is in pain.” *Ibid.*, 35.

³⁰ Bridges m.fl. undersökte fysiska aggressioner i ett slumpmässigt urval av bästsäljande pornografiska videos och fann t.ex. att *gugging* (oralsex som sker så hårt och aggressivt att måltavlans får svårt att andas och kväljer) förekom i 53,9 % av scenerna, slag med handflatan i 41,1 %, dra i håret 37,2 % och strypning i 27,6 %. Ana J. Bridges et al., “Aggression and Sexual Behavior in Best-Selling Pornography Videos: A Content Analysis Update,” *Violence against Women* 16, nr 10 (2010): 1072, 1075–1077. Sammanlagt 89,8 % av alla scener innehöll fysiska aggressioner eller verbala aggressioner (t.ex. könsord). *Ibid.*, 1080. Hade forskarna uteslutit alla scener med en neutral eller positiv reaktion hade man endast funnit 12,2 % aggressioner. *Ibid.*, 1079.

³¹ Natalie Purcell, *Violence and the Pornographic Imaginary: The Politics of Sex, Gender, and Aggression in Hardcore Pornography* (New York, NY: Routledge, 2012), 179 (citat), 180. Mer om studiens resultat senare i rapporten.

Inledning

ekonomiska incitament att producera material med våld, avhumanisering och förnedring, vilket i sin tur påverkar våldsutsetthet, exploatering och ohälsa i produktionsförhållandena.

Uppskattningen i Folkhälsomyndighetens senaste stora svenska befolkningsundersökning om sexualvanor från år 2017 är att 47 % av alla män i åldern 16–84 år ”avsiktligt” konsumerar pornografi minst 2–3 gånger i månaden.³² I åldersgruppen som vuxit upp med internet är konsumtionen högst: bland män i åldern 16–29 år uppskattas 16 % konsumera pornografi dagligen eller nästan dagligen, 41 % minst 3 gånger i veckan, 65 % minst 1–2 gånger i veckan och 76 % minst 2–3 gånger i månaden; de som inte uppskattas konsumera pornografi utgör bara 14 %. I samma unga åldersgrupp konsumerar dock 52 % av kvinnorna ingen pornografi och endast 3 % konsumerar 3 gånger eller oftare i veckan. Andra enkätstudier har därtill funnit att kvinnors konsumtion oftast initieras av andra, medan män oftare konsumerar ensamma och under längre perioder.³³ Liknande frekvenser av pornografikonsumtion vad gäller åtminstone unga män har uppmätts i andra studier från Sverige liksom från Norge, Danmark, Hong Kong och USA.³⁴

I ljuset av en omfattande konsumtion av pornografi samt efterfrågan på mer extremt, ofta fysiskt aggressivt innehåll, torde det finnas risk för övergrepp i produktionsledet – särskilt om det genererar större vinst. Pornografi har sedan 1970-talet följdriktigen vuxit i ekonomisk betydelse samtidigt som den blivit mer våldsamt: från en relativt marginell företelse till en betydande mångmiljardindustri. Den amerikanska intresseorganisationen Adult Video News uppskattade att intäkterna ökat från 75 miljoner dollar år 1985 till tolv miljarder dollar år 2005 – en 160-faldig ökning på tjugo år.³⁵ Givet att ungefär fyra av tio amerikanska män mellan 18–60 år konsumerade pornografi varje vecka år 2014,³⁶ tycks dessa siffror knappast vara överskattningar. Därmed kan även en siffra som rapporterades år 2006, att intäkter från pornografi i sexton länder sammanlagt genererade 97,06 miljarder dollar, inte heller anses orimlig, trots att uppskattningsmetoderna och källorna är något oklara.³⁷ Enligt rapporten var denna intäkt större än de sammanlagda intäkterna från Microsoft, Google, Amazon, eBay, Yahoo!, Apple, Netflix och EarthLink samma år.³⁸

³² Folkhälsomyndigheten, *Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter i Sverige 2017: Resultat från befolkningsundersökningen SRHR2017* (2019), 165–67, <https://www.folkhalsomyndigheten.se/>.

³³ Carl-Göran Svedin & Ingrid Åkerman, ”Ungdom och pornografi: hur pornografi i media används, upplevs och påverkar pojkar respektive flickor”, i *Koll på porr: skilda röster om sex, pornografi, medier och unga*, red. Ann Katrin Agebäck (Medierådet, 2006), 92 & tab.4; E. Häggström-Nordin, U. Hanson & T. Tydén, “Associations between Pornography Consumption and Sexual Practices among Adolescents in Sweden,” *Int’l J. STD & AIDS* 16, nr 2 (1 feb. 2005): 102–03. Andra studier har funnit liknande resultat samt funnit att män oftare använder pornografi i samband med onani än vad kvinnor som använder pornografi gör. Se t.ex. Elizabeth M. Morgan, “Associations between Young Adults’ Use of Sexually Explicit Materials and Their Sexual Preferences, Behaviors, and Satisfaction,” *J. Sex Res.* 48, nr 6 (2011): 523, 525–526 & tabell3; Gert Martin Hald, “Gender Differences in Pornography Consumption among Young Heterosexual Danish Adults,” *Arch. Sex. Behav.* 35 (2006): 582 tab.3. Männen som använde pornografi i Halds undersökning spenderade i genomsnitt 80,8 minuter med denna jämfört med 21,9 minuter för kvinnorna. Ibid.

³⁴ Se t.ex. Mark Regnerus, David Gordon & Joseph Price, “Documenting Pornography Use in America: A Comparative Analysis of Methodological Approaches,” *J. Sex Res.* 53, nr 7 (2016): 873–81; Magdalena Mattebo, *Use of Pornography and its Associations with Sexual Experiences, Lifestyles and Health among Adolescents*, Digital Comprehensive Summaries of Uppsala Dissertations, Faculty of Medicine nr 974 (Acta Universitatis Upsalensis, 2014); David Gordon et al., *Relationships in America Survey* (Austin Inst. Stud. Fam. & Cult., 2014), 27 [<https://perma.cc/X9NH-UQDB>]; Jason S. Carroll et al., “Generation XXX: Pornography Acceptance and Use Among Emerging Adults,” *J. Adolescent Res.* 23, nr 1 (2008): 18 tab.1 (USA); Hald, “Gender Differences in Consumption,” 582 tab.3; Svedin & Åkerman, “Ungdom och pornografi”, 89–92 & tab.2 (Sverige); Häggström-Nordin, Hanson & Tydén, “Pornography Consumption among Adolescents in Sweden,” 102–03; Bente Træen, Kristin Spitznogle & Alexandra Beverfjord, “Attitudes and Use of Pornography in the Norwegian Population 2002,” *J. Sex Res.* 41, nr 2 (2004): 195; Mohsen Janghorbani, Tai Hing Lam & The Youth Sexuality Study Task Force, “Sexual Media Use by Young Adults in Hong Kong: Prevalence and Associated Factors,” *Arch. Sex. Behav.* 32, nr 6 (2003): 548 tab.3.

³⁵ För en mer detaljerad redogörelse över dessa siffror och den kortvariga dispyt som de gett upphov till i debatten, se Waltman, *Pornography: Legal Challenges*, 33–34.

³⁶ David Gordon et al., *Relationships in America Survey* (The Austin Institute for the Study of Family and Culture, 2014), 27 (procent), 53 (metod) [<https://perma.cc/X9NH-UQDB>].

³⁷ Jerry Ropelato, “Pornography Statistics 2007,” *Top Ten Reviews* (2007), 1 (hämtad 19 juni, 2017) [<https://perma.cc/Q9EQ-AK31>]. Bland de 16 länder som inkluderades i uppskattningen ingick nio länder där det sades

Inledning

Förvisso är det inte möjligt att med exakta siffror uppskatta omsättningen i den globala pornografindustri. Den organiserade brottsligheten är involverad i dess verksamheter sedan många år tillbaka, vilket försvårar möjligheterna att spåra ekonomiska flöden. Att kriminella element omger pornografin dokumenterades redan år 1985 av en tvärpolitisk amerikansk federal kommission som ursprungligen tillsattes av generaladvokat (justitieminister) William French Smith.³⁹ Direkt efter att kommissionens rapport publicerades försökte betalda lobbyister orkestrera ett mediedrev för att svartmåla och misskreditera Kommissionen.⁴⁰ Emellertid har pornografi bland annat producerats under såväl krig och folkmord,⁴¹ i samband med sexualiserade mord,⁴² samt som en del av hallickaktiviteter och sexköp i prostitution.⁴³ Att pornografi är föremål för annan kriminell aktivitet är i det ljuset knappast en kontroversiell slutsats. Så sent som den 17 juni 2021 stämde till exempel trettiofyra kvinnor som utnyttjats i pornografi aktörer bakom jättesajten Pornhub i en federal domstol i Kalifornien, med anklagelser om allvarliga brott.⁴⁴ Stämningsansökan i det pågående målet är över 170-sidor med 644 numrerade styckeparagrafer där de kändes advokater presenterar sin utredning med vittnesmål, utdrag från skriftliga kommunikationer samt annan dokumentation.⁴⁵ Syftet är bland annat att bevisa hur aktörerna bakom Pornhub såg kriminella produktionsmetoder som en konkurrensfördel, bland annat människohandel och utpressning.⁴⁶ Exempelvis anklagas aktörerna för att ha samarbetat med östeuropeiska hallickar som producerade pornografi som var omöjligt (eller för dyrt) att producera lagligt i USA, men som likväl lär ha lockat till sig fler nätsurfare och därmed genererat större intäkter.⁴⁷

finnas mer tillgängliga siffror: Sydkorea, Japan, USA, Storbritannien, Italien, Kanada, Filippinerna och Nederländerna. Ytterligare sju länder med mindre kompletta siffror inkluderades: Kina, Taiwan, Tyskland, Finland, Tjeckien, Ryssland och Brasilien. Ibid, 1. Även om källorna nämns så åtföljs de inte av information såsom hänvisningar till publikationer, databaser eller webbsidor. Se ibid., 7.

³⁹ Ibid., 1.

³⁹ Se t.ex. Attorney General's Commission, *Final Report of the Attorney General's Commission on Pornography*, red. Michael J. McManus (Nashville: Rutledge Hill Press, 1986), 29–30, 291–302. För en mer detaljerad redogörelse, se officiella utgåvan från USA:s justitiedepartement. Attorney General's Commission on Pornography, *Final Report*, 2 volymer (Washington, DC: U.S. Dept. of Justice, 1986), 291–297, 1037–1238, *tillgänglig via* <https://hdl.handle.net/2027/mdp.39015058809065>.

⁴⁰ För en koncis sammanställning och analys av källorna som dokumenterat lobbyisternas strategi och taktik, se Max Waltman, *Pornography: The Politics of Legal Challenge* (New York: Oxford Univ. Press, 2021), 220–223.

⁴¹ Se t.ex., Catharine A. MacKinnon, "Turning Rape into Pornography: Postmodern Genocide," *Ms.*, July/August 1993, reprinted in *Are Women Human? And Other International Dialogues* (Cambridge, MA: Belknap, Harvard Univ. Press, 2006), 160–168 (beskriver pornografi som producerades i samband våldtäkter under det serbisk-ledda folkmordet utfört i Bosnien-Herzegovinien); Iris Chang, *The Rape of Nanking: The Forgotten Holocaust of World War II* (London, UK: Penguin Books Ltd., 1998), 10 & 162–163 (onummerad sektion med fotografier) (dokumenterar pornografi producerad av japanska soldater med kvinnor som de utsatte för sexuellt våld i Kina).

⁴² Se t.ex. Robert K. Ressler, Ann Wolbert Burgess, & John E. Douglas, *Sexual Homicide: Patterns and Motives* (Lexington, MA: Lexington Books, 1988), 63 (dokumenterar fotografier som togs som souvenirer före sexualmord av nakna offer); jf. Eric W. Hickey, *Serial Murderers and their Victims*, 3rd ed. (Belmont, CA: Wadsworth, 2002), 28. För rättsfall där sexualmord gjordes till pornografi, se, t.ex., *French Estate v. Ontario (Att'y Gen.)* (1998), 38 O.R. (3d) 347, 350, 157 D.L.R. (4th) 144 (Ont. C.A.) (Can.) (Lexis); *Schiro v. Clark*, 963 F.2d 962, 965 (U.S. 7th Cir. 1992).

⁴³ Se t.ex. Melissa Farley, *Prostitution and Trafficking in Nevada: Making the Connections*, red. Melissa Farley (San Francisco: Prostitution Research & Education, 2007), 37 (beskriver en laglig bordell i Nevada där personer i prostitution pressades att låta sin prostitution bli systematiskt filmad med syfte att användas i pornografi); Hilary Kinnell, *Violence and Sex Work in Britain* (Cullompton, Devon, UK: Willan, 2008), 42 (beskriver "peeping toms" som producerar dold pornografi).

⁴⁴ *Se Complaint, Fleites v. MindGeek S.A.R.L.*, No. 2:21-cv-4920 (C.D. Cal. June 17, 2021) [<https://perma.cc/NVL9-A67K>].

⁴⁵ Ibid., ¶¶ 1–644. För en uppdaterad förteckning över domstolens inlagor i målet (*docket*) där vissa är tillgängliga i fulltext, se Court Listener, "Fleites v. MindGeek S.A.R.L. (2:21-cv-4920)," Free Law Project, uppdaterat 10 februari, 2023, <https://www.courtlistener.com/docket/59992265/serena-fleites-v-mindgeek-sarl/>.

⁴⁶ Se t.ex. ibid., ¶¶ 168–184.

⁴⁷ Ibid.

Inledning

Rivaliserande teorier

Vilka effekter på produktionen kan det få att många konsumenter söker efter våldsamma och förnedrade material? Vilka effekter på produktionen kan det få att konsumtionen är mycket omfattande? Vilka effekter på produktionen kan det få att pornografin i en del fall producerats av kriminella organisationer och nätverk? Utifrån dessa frågeställningar kan vi skäligen formulera en teori att våldsutsatthet, ohälsa och exploatering kan öka inom pornografiproduktion som ett resultat av redan kända psykologiska mekanismer och samhälleliga kontexter. Emellertid bör vi dock inte bara beakta denna teori utan även den rivaliserande teorin att pornografiproduktion kan ske med en tillräckligt låg förekomst av dessa följder för att vara samhälleligt acceptabel. Det kanske mest utmärkande för den realistiska litteraturgenomgången har nämligen ansetts vara dess förmåga att presentera belegg för att bedöma rivaliserande teorier.⁴⁸ När vi går igenom vilka undersökningar om pornografins produktionsförhållanden som publicerats sedan 2015 kommer således dessa två teorier att prövas.

Med ett realistiskt angreppssätt blir litteraturgenomgången uttryckligen teoridriven, vilket till skillnad från traditionella systematiska genomgångar innebär att det är ”bevisfragment eller delar av en undersökning snarare än fullständiga studier som utgör analysenheten.”⁴⁹ Därmed ska inte heller genomgången bedöma de enskilda undersökningarnas vetenskapliga meriter utifrån någon ”förutbestämd checklista” – bara det exakta användandet av varje bevisfragment.⁵⁰ Detta är väsentligt eftersom värdefulla studier vid traditionella litteraturgenomgångar riskeras att exkluderas på grund av att de inte använt den randomiserade experimentella eller longitudinella metoden utan bygger på kvantitativa tvärsnitts- eller kvalitativa observationer. I en realistisk litteraturgenomgång kan däremot sådana studier som är ”tekniskt undermåliga i någon övergripande bemärkelse” vid närmare granskning fortfarande generera pålitlig information som bidrar till litteraturgenomgången.⁵¹ Resultatet blir en i frågeställning, urval och analys mer preciserad och *relevant*, men i insamlings- och extraheringsfasen mer eklektisk, litteraturgenomgång.⁵²

När vi således närmar oss forskningen om produktionsvillkoren i pornografiindustrin kan vi behöva förlika oss med att det finns få kvantitativa undersökningar som styrts exakt av de forskningsfrågor vi vill ha svar på. Vi får i viss mån pussla ihop fragment från olika studier om exempelvis prostitution, könssjukdomar, våld mot kvinnor med mera. En sådan undersökning sker dock inte förutsättningslöst. Vi känner redan till relevanta mekanismer och kontexter, liksom de rivaliserande teorierna om pornografins produktions sätt. Vi behöver alltså inte välja mellan vad metodlitteraturens forskare å ena sidan varnande benämner ”pedantforskning”; den behandlar litteraturgenomgångar dogmatiskt, som om de vore recept ur en kokbok; å andra sidan varnande benämner ”populärist-forskning”, vilken endast söker bekräfta ett opportunt föregivettagande.⁵³ En realistisk och rimlig litteraturgenomgång beaktar såväl kunskap som stödjer en rivaliserande teori som kunskap vilken tagits fram med metoder utan exakt numerisk eller kausal precision.⁵⁴

⁴⁸ Ray Pawson et al., “Realist Review—A New Method of Systematic Review Designed for Complex Policy Interventions,” *Journal of Health Services Research & Policy* 10, nr suppl.1 (2005): 25.

⁴⁹ Ray Pawson, “Realist Synthesis: New Protocols for Systematic Review,” i *Evidence-Based Policy* (London: SAGE, 2006), 88.

⁵⁰ Ibid., 89; jfr Pawson et al., “Realist Review,” 29.

⁵¹ Pawson, “Realist Synthesis,” 90.

⁵² Pawson et al., “Realist Review,” 29–30. Ray Pawson med flera skriver till exempel att det vid ”extrahering”, dvs. när forskarna skiljer ut vad som är väsentligt i respektive studie, kan skilja sig avsevärt: vissa studiers relevans kanske enbart består i vad som uttalas i några meningar. Ibid., 30.

⁵³ Se Tranfield, Denyer & Smart, “Towards a Methodology for Systematic Review,” 219–220 (diskuterar så kallad pedant-, populärist- samt pragmatisk forskning).

⁵⁴ Se Pawson, “Realist Synthesis,” 90 (“The attempt to remove bias procedurally (by admitting only one mode of research) is replaced by the goal of safeguarding inferences (by inspecting the precise usage of evidence)”; Pawson et al., “Realist Review,” 29–30 (gör en distinktion mellan klassiska beskrivningar av ”Cochrane”-metodologin och den teoridrivna, realistiska genomgången).

II. Metod

Litteraturgenomgången ska enligt uppdraget omfatta följande delar:

- 1) Sammanställning och sammanfattning av internationell forskning om förekomsten av våldsutsatthet i produktion och distribution av pornografi, med fokus på vuxna personer, såväl avseende omfattning som avseende vilken typ av våld som förekommer. Sammanställningen ska omfatta åren 2015–2022 och särskilt fokusera på de forum där pornografi huvudsakligen sprids idag, inklusive egenproducerat material på sidor som exempelvis OnlyFans. Sammanfattningen ska omfatta jämförelser med den forskning som forskaren har sammanställt i tidigare publikationer. Om möjligt ska forskning avseenden förhållanden i Norden särskilt uppmärksammas.
- 2) Sammanställning och sammanfattning av internationell forskning om sambandet mellan medverkan eller exploatering i pornografi och psykisk, fysisk och sexuell ohälsa samt socioekonomiska konsekvenser. Sammanställningen ska omfatta åren 2015–2022 och omfatta jämförelser med den forskning som forskaren har sammanställt i tidigare publikationer. Om möjligt ska forskning avseenden förhållanden i Norden särskilt uppmärksammas.
- 3) Sammanställning och sammanfattning av internationell forskning om skillnader avseende våldsutsatthet mellan internetforum där man lägger upp eget material och forum där någon annan filmat och producerat. Detta avser såväl vilken typ av våld som konsekvenser av den typ som specificeras i punkt 2. Sammanställningen och sammanfattningen ska om möjligt även omfatta skillnader i upplevelse av kontroll, möjlighet till gränsättning och upplevelse av trygghet eller otrygghet?

Sökningen efter litteratur börjar i de två kanske mest välrenommerade och största internationella tvärvetenskapliga databaserna, *Web of Science* (Core Collection) och *Scopus*.⁵⁵ Det finns viss överlappning mellan de två, men under senare år har studier visat att innehållet skiljer sig åt i väsentliga avseenden.⁵⁶ En undersökning publicerad i *Scientometrics* år 2022 fann exempelvis att Scopus bara täckte 61 % av innehållet i samhällsvetenskaperna och 47 % av innehållet i konst och humaniora som Web of Science täckte.⁵⁷ Emellertid täckte Scopus mer material från ett antal naturvetenskapliga och tekniska ämnen än de som ingick i Web of Science. Det framstår därmed som relevant att söka forskning i bägge databaser. *Google Scholar* täcker förvisso det absolut största omfånget av forskning i nästan alla ämnen.⁵⁸ Emellertid är dess gigantiska omfång också något av en akilleshäla. Sökmotorn fångar nämligen upp bland annat studentarbeten från grundutbildningar samt annat material som ej underställts peer-review, lav review eller annan vetenskaplig granskning. I viss mån konsulteras *Google Scholar*, dock i ett senare skede. Bortsett från publiceringsdatum existerar inga andra automatiska filtreringsmöjligheter än ”relevans”, varför sökningen i Google Scholar begränsas dels med hjälp av dess automatiserade relevanskriterium, dels genom manuell läsning av titlar, abstrakt och i vissa fall fulltext.

⁵⁵ Se Michael Gusenbauer, “Search Where You Will Find Most: Comparing the Disciplinary Coverage of 56 Bibliographic Databases,” *Scientometrics* 127, nr 5 (2022): 2688, 2727 (noterar Web of Science och Scopus unika status som forskningsdatabaser).

⁵⁶ *Ibid.*, 2713, 2727.

⁵⁷ *Ibid.*, 2728 & fig. 3.

⁵⁸ *Ibid.*, 2706, 2712.

Metod

Web of Science (Core Collection)

Initialt konstrueras en boeelsk söksträng med operatorerna AND/OR/NOT, citationstecken ("...") och så kallade wildcards (*). Arbetet med att testa och modifiera en lämplig söksträng utgår från tidigare söksträngar till den analytiska litteraturgenomgång som genomfördes i arbetet med tidigare publikationer. Dessa söksträngar byggs nu på eller skalas av, modifieras och testköras flera gånger. Tidigare forskning inom ramen för uppdragets frågeställningar konsulteras för att hitta lämpliga söktermer. Olika kombinationer prövas även för att kontrollera hur pass många träffar som enskilda ord i söksträngen bidrar till, särskilt vid misstanke om att söksträngen innehåller onödiga termer. I några fall tillför vissa termer inte unika studier som inte redan inkluderades under övriga termer, alternativt så genererar sådana termer endast ett fåtal nya irrelevanta studier. I andra fall uppstår ett behov att behålla en bredare term som ökar inkluderingen, till exempel *content*, istället för att enbart använda *content analysis*.

För att kontrollera behovet av att bredda och inkludera mer termer genomförs en omvänd boeelsk sökning: "... AND (content) NOT (content analysis)". Den omvända sökningen möjliggör att kontrollera vilka studier som utesluts om vi bara använder "content analysis". Efter genomgång av 50 träffar hittas en (1) relativt relevant studie från 2019 som borde ha uteslutits i den omvända sökningen, varför det beslutas att behålla bägge termer. Emellertid ökar antalet träffar från 37 till 238 bara i Web of Science med enbart denna justering, så priset för extra inklusion blir visst merarbete.

Efter noggrant testande för att kontrollera att kritiska studier inkluderas samt att det i övrigt genereras tillräckligt antal potentiellt relevanta träffar utkristalliseras två söksträngar för att täcka uppdragets frågeställningar. Söksträngarna är utformade med *block* sammankopplade med den boeelska *operatorn* AND och genomförs i fältet *All Fields* – något som endast går att genomföra i Web of Science Core Collection, inte i Web of Science utökade version som bland annat inkluderar forskning utförd före år 1945. *All fields* inkluderar såväl *titles* (titlar), *abstract* (sammanfattningar), *topic* (författarnas val av ämnesord samt *Keywords Plus*, den senare fångar ord eller fraser som ofta återfinns i titlarna till studiens referenslista), *author*, *research area (SU)*, samt andra fält med information om studien. Den första strängen, som främst söker efter studier om förekomsten av våld och andra potentiella övergrepp som *kan ses med blotta ögat* i materialet, lyder:

```
[BLOCK 1] porn* OR "sexually explicit" OR "sex* media*" OR "adult film*"
AND
[BLOCK 2] violen* OR assault* OR assail* OR aggressi* OR abus* OR degrading OR
degraded OR dehumaniz*
AND
[BLOCK 3] "content analysis" OR content
```

Den andra söksträngen, inriktad på studier om missförhållanden i produktion och distribution som *inte kan ses med blotta ögat*, blir mer detaljerad. Den är tänkt att finna bevis eller bevisfragment om till exempel våldsatthet, exploatering, ohälsa och socioekonomiska konsekvenser av relevans för genomgången. Söksträngen lyder:

```
[BLOCK 1] porn* OR "sexually explicit" OR "Sex* media*" OR "adult film*" OR "porn*
produc*" OR "adult film produc*" OR "self-made porn*" OR "home-made porn*" OR
"amateur porn*"
AND
[BLOCK 2] performer* OR actor* OR actress* OR prostitut* OR "sex work*" OR webcam*
OR homemade* OR amateur* OR "adult model*"
AND
[BLOCK 3] health* OR disorder* OR "mental health" OR "post-traumatic stress disorder" OR
PTSD OR exploit* OR traffick* OR pimp* OR prost* OR "social work*" OR support* OR
poverty OR "social depriv*" OR socioeconom* OR well-being OR depression OR violen* OR
```

Metod

assault* OR assail* OR aggressi* OR abus* OR degrading OR degraded OR dehumaniz* OR "violent pornography" OR infections

Den första söksträngen om visuella bevis kring förekomsten av våld och andra övergrepp genererar 238 träffar den 11 februari 2023 – förhoppningsvis ett lagom antal träffar att gå igenom manuellt, först titel, sedan abstrakt, eventuellt fulltext, för avgöra om genomgången ska exkludera eller inkludera träffen för vidare analys. Den andra söksträngen om missförhållanden som inte direkt framgår av pornografiska material som sådana genererar 201 träffar samma dag. Bägge sökningar sparas som *search alerts* i databasen genom registrering av individuellt konto – något som möjliggör att gå tillbaka och läsa igenom resultaten i lugn och ro samt få regelbundna notiser om uppdaterade sökresultat.

Scopus

Då de föregående sökningar i Web of Science tycks ge ett rimligt antal träffar tillämpas samma söksträngar i Scopus – dock med nödvändiga modifieringar där systemen inte fungerar likadant. Ett individuellt konto registreras för att kunna spara söksträngarna och få regelbundna uppdateringar. Sedan vidtar testningen av de tidigare söksträngarna. Initialt noteras att Scopus använder citationstecken annorlunda än Web of Science. Scopus tolkar termer inom citationstecken som ungefärliga fraser (*loose/ approximate phrase*). Exakta fraser måste istället omslutas med rundade hakparenteser {exempel}. Ytterligare finns vissa skillnader mellan hur Scopus och Web of Science tolkar syntax, meningsbyggnad samt grammatik, vilket gör att sökningarna kanske inte genererar exakt samma resultat även om databaserna hypotetiskt skulle innehålla samma material. Emellertid kan dessa skillnader antas ha marginell betydelse med tanke på att vi främst använder enstaka och sällan mer än två ord åt gången i söksträngen.

Följande söksträng, modellerad från nummer 1 i sökningen i Web of Science ovan, tillämpas i det sammanslagna sökfältet *titles, abstract, keywords* i Scopus:

```
[BLOCK 1] porn* OR {sexually explicit} OR {sex* media*} OR {adult film*}
AND
[BLOCK 2] violen* OR assault* OR assail* OR aggressi* OR abus* OR degrading OR
degraded OR dehumaniz*
AND
[BLOCK 3] {content analysis} OR content
```

Nästa sökning, med en söksträng modellerad efter nummer 2 i sökningen i Web of Science ovan, tillämpas också i det sammanslagna sökfältet *titles, abstract, keywords* i Scopus:

```
[BLOCK 1] porn* OR {sexually explicit} OR {Sex* media*} OR {adult film*} OR {porn*
product*} OR {adult film product*} OR {self-made porn*} OR {home-made porn*} OR
{amateur porn*}
AND
[BLOCK 2] performer* OR actor* OR actress* OR prostitut* OR {sex work*} OR webcam*
OR homemade* OR amateur* OR {adult model*}
AND
[BLOCK 3] health* OR disorder* OR {mental health} OR {post-traumatic stress disorder} OR
PTSD OR exploit* OR traffick* OR pimp* OR prost* OR {social work*} OR support* OR
poverty OR {social depriv*} OR socioeconomic* OR well-being OR depression OR violen* OR
assault* OR assail* OR aggressi* OR abus* OR degrading OR degraded OR dehumaniz* OR
{violent pornography} OR infections
```

Den första söksträngen i Scopus om visuella bevis kring förekomsten av våld och andra övergrepp genererar 244 träffar den 11 februari 2023, vilket är mycket likt det antal som genererades på Web of Science tidigare. Den andra söksträngen om missförhållanden som inte direkt framgår av materialet som sådant genererar 230 träffar samma dag – även det mycket likt antalet på Web of Science.

Metod

Sammanlagda sökträffar i Web of Science of Scopus

Sammantaget genererar sökningarna i Scopus och Web of Science 913 träffar. Resultatet presenteras uppdelat på respektive databas och söksträng i

Tabell 1 nedan (sid. 11). Resultatet kan bli hanterbara inom ramen för en snabb realistisk litteraturgenomgång om vi antar att många träffar är dubletter samt att många träffar också kan exkluderas utifrån relevanskriteriet. Vi kan förvänta oss att många träffar kommer att exkluderas framförallt i sökningen om synliga indikationer på missförhållanden, då det finns indikationer på att endast ett fåtal extra träffar av relevans tillfördes med termen *content* utöver ”content analysis”: den förra termen ökade enskilt antalet träffar från 37 till 238 i Web of Science och från 30 till 244 träffar i Scopus, det vill säga en ökning från 67 träffar till totalt 482 träffar för söksträng nr 1. Sökningarna om exploatering, ohälsa och socioekonomiska konsekvenser – missförhållanden som inte syns genom okulär analys av materialen – lär emellertid behöva gås igenom mer noggrant: 201 träffar i Web of Science och 230 träffar i Scopus, det vill säga totalt 431 potentiellt relevanta träffar för söksträng nr 2 minus ett större antal dubletter mellan databaserna.

Tabell 1. Sammanfattning sökträffar med dubletter

Web of Science 1 visuellt våld m.m.	238
Scopus 1 söksträng 1 visuellt våld m.m.	244
Web of Science 2 exploatering, ohälsa m.m.	201
Scopus 2 exploatering, ohälsa m.m.	230
Totalt 1 visuellt våld m.m.	482
Totalt 2 exploatering, ohälsa m.m.	431
Totalt Web of Science	439
Totalt Scopus	474
Samtliga sökträffar	913

Unika träffar efter exkludering av dubletter

I ett första steg sorteras dubletter bort genom att exportera samtliga sökträffar från både Scopus och Web of Science till referenshanteringsprogrammet Endnote Desktop, i vilken identifikation av dubletter delvis kan automatiseras. Programmet upptäcker dock inte alla fall, varför en manuell rensning av resterande dubletter genomförs. Efter utrensningarna ser vi att det förvisso tycks ha funnits något fler dubletter än unika träffar. Emellertid har respektive databas innehållit ett betydande antal unika träffar då antalet unika träffar överstiger det högsta antalet träffar i varje söksträng för respektive databas med i genomsnitt cirka 100 träffar. Det har därmed varit berättigat att söka i bägge databaser. Fördelningen av unika träffar presenteras i Tabell 2 nedan (sid. 11). Notera att samma studie i vissa fall kan förekomma i båda söksträngar.

Metod

Tabell 2. Sammanfattning unika träffar i respektive söksträng

Söksträng 1 visuellt våld m.m.	331
Söksträng 2 exploatering, ohälsa m.m.	331
Totalt	662

Inkludering & exkludering av sökträffar för vidare analys

Kriterierna för att ingå i vidare analys är att studierna genomfört substantiella empiriska undersökningar som besvarar någon del av uppdragets frågeställningar. Rena litteraturgenomgångar beaktas inte i redovisningen annat än indirekt, det vill säga i konsultativ bemärkelse. Detsamma gäller filosofiska, policyorienterade eller juridiska studier som inte bygger på primärmaterial som besvarar frågeställningar om våld, exploatering eller ohälsa. Många av sökträffarna saknar anknytning till uppdragets frågeställning. Söksträngarna har exempelvis fångat upp studier som undersöker ungdomars attityder till pornografi, dess effekter på konsumenterna, eller så kallad hämndpornografi (dvs. när privat sexuellt explicit media delas utan utförarnas samtycke).⁵⁹ Flera historiska, juridiska och filosofiska artiklar återfinns också bland träffarna där det inte genomförs empiriska undersökningar utan argumentationen bygger på sekundärmaterial, emellanåt med svag empirisk förankring. En eller ett par intervjuer med personer inom pornografiindustrin, osystematiska observationer av innehållet i pornografiska presentationer eller på annat sätt oklar empirisk analys räcker inte för att en studie ska uppfylla kriterierna för vidare analys; studierna ska bidra med ny, ej tidigare framtagen empiri med för uppdraget meningsfull substans. Efter en genomläsning av titlar, abstrakt och i vissa fall ytterligare information från fulltexten sammanställdes följande antal träffar från Scopus och Web of Science för vidare kvalitativ analys.

Tabell 3 Sammanfattning av studier för vidare analys Scopus Web of Science)

Söksträng 1 visuellt våld m.m.	30
Söksträng 2 exploatering, ohälsa m.m.	39
Totalt	69

Google Scholar ("OnlyFans")

I uppdraget för litteraturgenomgången ingår att jämföra "skillnader avseende våldsutsatthet mellan internetforum där man lägger upp eget material och forum där någon annan filmat och producerat". Då litteratursökningen i dessa avseenden inte var helt tillfredsställande efter den första initiala sökning i Scopus och Web of Science genomfördes även en sökning på Google Scholar med följande söksträng: *porn* AND OnlyFans*. Sökning med termen OnlyFans motiveras av plattformens prominenta närvaro alltsedan pandemin och uppdragets fokus på jämförelser med egenproducerat material. Sökningen begränsades till åren 2015–2023 och genererade därefter 633 resultat. Genomgången sorterades utifrån relevanskriteriet och 110 st träffar granskades, vartefter det blev glesare mellan relevanta publikationer och relativt färre forskarpublikationer jämfört med

⁵⁹ Hämndpornografi utesluts eftersom det dels inte primärt producerats med ett kommersiellt syfte utan snarare delas för att utsätta utförarna för andras missaktning eller i utpressningssyfte. Sådana handlingar kan vara brottsliga under andra lagrum än prostitutions- och pornografilagarna, t.ex. inom den straffrättsliga regleringen av förtal, utpressning eller sexuellt ofredande. Hämndpornografi kan också bli föremål för rena civilrättsliga processer med skadestånds- och kompensationskrav såsom offentliga dementier och föreläggande om borttagning av material från nätet.

Metod

studentarbeten. Två publikationer och två opublicerade doktorsavhandlingar valdes ut för närmare granskning.

Google Scholar (söksträng nr 2)

För att fånga upp sökträffar utanför Scopus och Web of Science som är relevanta, av högre kvalitet samt vetenskapligt producerade alternativt välgjord ”grå litteratur” genomfördes ytterligare en sökning på Google Scholar i söksträng nr 2. En kortare sökfras användes då Google Scholar inte tillåter lika långa söksträngar som Scopus eller Web of Science gör:

```
[BLOCK 1] perform* OR actor* OR actress* OR amateur*
AND
[BLOCK 2] porn*
AND
[BLOCK 3] violent OR violence OR assault* OR aggressi* OR abus* OR health* OR disorder*
OR exploit* OR traffick* OR pimp* OR poverty OR socioeconomic* OR well-being
```

Resultatet blev 17 400 träffar, vilket är ett alldeles för stort antal för att gås igenom inom ramen för uppdraget. De första 200 träffarna utifrån sökkriteriet ”relevans” granskades emellertid för att finna eventuellt ny, tidigare ej funnen litteratur. Praktiskt taget inga nya studier av relevans för uppdraget observerades som inte redan hittats via någon av de föregående sökningarna.

DiVA:s, GU:s samt norska studentarbeten

Med syftet att hitta svenska studentarbeten som skulle kunna sprida ljus på eventuella forskningsluckor i uppdraget söktes även på *DiVA* (*Digitala Vetenskapliga Arkivet*) samt GU:s universitetsbiblioteks databaser. *DiVA* genererade 243 sökträffar med termen *porn** och på GU:s hemsida användes olika synonyma termer. Emellertid renderade dessa sökningar endast ett fåtal träffar, varav några har relevans för uppdraget. Då flertalet forskarpublikationer hittades via Google Scholar beslöts att inte beakta dessa, *förutom* då de direkt hade implikationer på svensk pornografiproduktion. Ett par studier med Norska studentarbeten som hittades via sökning på Google Scholar med termen *OnlyFans* lades till denna samling för att också sprida visst ljus över den Skandinaviska situationen.

III. Källkritik och inledande jämförelser

Källkritik innebär att läsaren av forskning om pornografins produktionsvillkor behöver en grundläggande kunskap om forskningsområdet – exempelvis för att ha möjlighet att identifiera uppscendeväckande resultat som behöver granskas närmare med avseende på *äktlighet, oberoende* och *tendens*. En grundläggande observation är att pornografiproduktion till övervägande del är en kommersiell verksamhet med direkt intresse att generera vinst. Som vi ska se i genomgången samarbetar en del forskare tätt med pornografindustriens egna organisationer när de rekryterar intervjuinformanter eller när de samlar in kvantitativa data (t.ex. enkätinsamlingar på kliniker som finansieras av branschen). När avsändare på detta sätt har ett ekonomiskt intresse anses källorna inom journalistisk och samhällsvetenskaplig källkritik och humaniora vara ”*tendentiösa*, partiska, eftersom de har intresse av att dölja sanningen” – som Torsten Thurén, docent vid JMK och en av landets främsta experter i källkritik vid millennieskiftet, uttryckte det.⁶⁰

Thuréns illustration av förhållandet mellan forskare och företag har också bäring på sådan forskning som sker i samarbete med pornografiproducenter, distributörens och deras representanter:

Det är vanligt att tillgången till källor styr den bild man får. Den som exempelvis skriver en bok om ett företag på företagets uppdrag får tillgång till en mängd fakta, men knappast några som är särskilt negativa för företaget. Om författaren i stället får kontakt med en tidigare hög tjänsteman inom företaget som har hoppat av efter att ha kommit i konflikt med ledningen och som ställer sina dagboksanteckningar till förfogande, då lär bilden bli betydligt mörkare.⁶¹

Vinstintresset påverkar alltså den bild som pornografiindustrin önskar förmedla om sig själv till omvärlden, liksom den påverkar graden av saklighet och objektivitet. Forskare som samarbetar med pornografer för att få tillgång till forskningsdata är därför att anses som *tendentiösa* och deras forskningsresultat därmed mindre trovärdigt och i behov av en grundligare granskning än annars.

Det är också vanligt att forskare samarbetar med organisationer i civilsamhället som är kritiska alternativt positiva till pornografi (i Sverige, t.ex. Talita respektive RFSU). Sådana organisationer är väl insatta i frågan och kan ha betydligt mer källmaterial till förfogande än forskare som rekryterar informanter och data mer slumpmässigt kan få tag i. Dessa organisationer har dock generellt sett inte ett direkt finansiellt intresse i sitt arbete mot (alternativt för) industriens existensberättigande; de bygger istället sin argumentation på *övertygelse*, vilket i signifikanta avseenden skiljer dem från en vinstdriven aktör.

Statsvetaren Peter Esaiasson med flera skriver att ett ekonomiskt intresse gör en berättande källa tendentiös, men tillägger att det finns anledning att fästa vikt vid tendentiösa källor om deras uppgifter stöds av källor med *motsatt* tendens.⁶² Om t.ex. affärsintresset och föreningen Svenskt näringsliv (SN) och fackförbundet Landsorganisationen (LO) bägge skulle beskriva ”företagsklimatet i Sverige som dåligt i förhållande till andra EU-länder”, vore detta mer trovärdigt än om endast Svenskt näringsliv hävdade ståndpunkten.⁶³ På samma sätt skulle det vara rimligt att fästa trovärdighet till ett hypotetiskt uttalande från pornografer att konsumenterna blir avtrubbade samt efterfrågar extremare innehåll om samma information bekräftas av oberoende forskning eller pornografikritiska organisationer.

Det finns emellertid en tendens i litteraturgenomgångar av forskning om pornografi att tillämpa en falsk balans, där lika stor vikt läggs vid studier som drivs av finansiella intressen och dem

⁶⁰ Torsten Thurén, *Sant eller falskt? Metoder i källkritik*, KBM:s utbildningsserie 2003:7 (Stockholm: Krisberedskapsmyndigheten, 2003), 61, <https://www.msb.se/RibData/Filer/pdf/20180.pdf> (kursiv i original).

⁶¹ *Ibid.*, 66–67.

⁶² Peter Esaiasson et al., *Metodpraktikan: Konsten att studera sambälle, individ och marknad* (Stockholm: Wolters Kluwer, 2017), 295.

⁶³ *Ibid.*

Källkritik och inledande jämförelser

som inte drivs av det. En sådan forskningsgenomgång är att likställa med *bothsidesism*, vilket förkastas av seriösa journalister och forskare. I december 2019 skriver till exempel Laila Lalami i magasinet *The Nation* om hur *bothsidesism* ”förgiftar Amerika” (Lalami är uppborn professor vid University of California, Riverside, samt *fellow* vid Harvard University 2023–2024).⁶⁴ De flesta samhällsmedborgare har varken tiden eller lyxen att kunna läsa dagstidningen från pärm till pärm eller titta på TV-nyheter hela dagen, skriver Lalami. De har jobb att utföra, undervisning att närvara vid och familjer att ta hand om; allt som allt återstår några få minuter om dagen för dem att hänga med i vad som händer i landet. I det ljuset är journalisten eller forskarens dogmatiska antagande att ”båda sidor” är jämbördiga oförsvarligt, för det åsidosätter dennes källkritiska ansvar att granska och värdera sanningshalten i informationen hen hanterar.

Thurén talar också i praktiken om *bothsidesism* när han skriver att journalister ”i kontroversiella frågor” brukar ”referera båda parter versioner och sedan låta läsaren . . . själv ta ställning.”⁶⁵ Han är dock noga med att omedelbart påpeka att ”vid sådana jämförelser måste de båda versionerna vara något så när jämbördiga. Den ena får inte vara klart mer trovärdig än den andra.” Resultatet kan i det senare fallet bli rena lögn: fossilindustrins undanhållande av kunskap om klimatförändringar, tobaksindustrins förnekande av risken för lungcancer samt fallet med dottern till Kuwaits dåvarande USA-ambassadör som bidrog till USA:s första Irakinvasion 1991. I det senare fallet presenterades dottern som en 15-årig flykting från Kuwait och ljög om att hon med egna ögon åsett Irakiska soldater plocka ut för tidigt födda bebisar ur kuvöser och slänga dem på golvet efter invasionen av Kuwait.⁶⁶ Det är talande att samma Washington-baserade PR-byrå som låg bakom Kuwaits framgångsrika kampanj 1991 låg bakom *Playboy*, *Penthouse* och andra publicisters kampanj 1986 för att försöka misskreditera det amerikanska justitiedepartementets utredning av pornografindustrin och dess skadeverkningar.⁶⁷

Enligt klassisk källkritik är ett *ekonomiskt intresse* särskilt förrädiskt på grund av att källans sanningshalt underordnas tendensen att generera vinst (eller undvika förlust). Den kommersiella pornografindustrin är därmed inte lika trovärdig som forskare eller ideella organisationer som saknar liknande intressen att sprida osanning. Likväl är det inte alltid uppenbart vilka intressen som ligger bakom viss forskning. Därför torde en skäligen inställning vara att uppscendeväckande forskningsresultat som tycks kontrainuitiva bör underställas särskild källkritisk granskning. Esaïasson med flera menar till exempel att vi i första steget kan undersöka eventuellt ”systematisk skevhet i urvalet av fakta” eftersom en tendentiös ”berättare” kan förväntas vilja ”systematiskt sopa vissa förhållanden under mattan samtidigt som andra förhållanden framhävs”.⁶⁸ Författarna skriver också att “[f]ör att kunna bedöma eventuella skevheter i faktaurvalet är det uppenbart att man måste vara mycket påläst om rådande sakförhållanden”. Anledningen är bland annat att den som ej är inläst inte har en referensram för det kontrainuitiva eller onormala.

Det förekommer även andra anledningar till systematiska skevheter än tendens. Forskare kan till exempel begå metodologiska misstag på grund av ovana eller slarv, såsom undermåligt konstruerade enkätformuleringar, oförmåga att förstå hur ett visst urvalsförfarande leder till skeva resultat eller en naiv vetenskapssyn som gör informantuttagors manifesterade nivå till analytiska förklaringar och osynliggör latenta psykologiska mekanismer eller samhällsstrukturer. Kanske på

⁶⁴ Laila Lalami, “‘Bothsidesism’ is Poisoning America: Zealous Coverage of Political Point Scoring Doesn’t Help Anyone Outside Washington,” *The Nation*, Dec. 17, 2019, <https://www.thenation.com/article/archive/trump-impeachment-journalism/>; “Laila Lalami,” *Harvard Radcliffe Institute for Advanced Study: People* (hämtat 7 oktober 2023) [<https://perma.cc/RMA2-P7VV>].

⁶⁵ Thurén, *Sant eller falskt? Metoder i källkritik*, 70.

⁶⁶ *Ibid.*, 62.

⁶⁷ PR-byråns namn var Gray & Company och leddes av Keith Gray, senare ordförande för PR-byrån Hill & Knowlton International (som även verkar i Sverige sedan många år). Om Gray & Company samt Hill & Knowlton generellt, se Susan B. Trento, *The Power House: Robert Keith Gray and the Selling of Access and Influence in Washington* (New York: St. Martin’s Press, 1992). För en analys av lobbyisternas strategi och taktik 1986, se Max Waltman, *Pornography: The Politics of Legal Challenges* (New York: Oxford Univ. Press, 2021), 220–23.

⁶⁸ Esaïasson et al., *Metodpraktikan*, 296.

Källkritik och inledande jämförelser

grund av att ämnet pornografi kan trivialiseras av forskare, tidskrifter och bokförläggare förblir sådana metodologiska fel granskade mer sällan, även om de kan ha upptäckts av andra forskare. För att inte misstolkas behöver nyare forskning därför contextualiseras i ljuset av vad vi vet om pornografi sen tidigare, liksom i ljuset av de vetenskapliga metoder och forskningsdesigner som står till buds – detta oavsett om felaktigheterna beror på tendens eller slarv, naivitet eller ovana. I detta syfte vidtar här en inledande genomgång av kritiska studier, framför allt före 2015, med syftet att belysa grundläggande förhållanden och källkritiska problem som aktualiseras när vi bedömer nyare studier som publicerats åren 2015–2023.

Visuella presentationer av aggression och förnedring

Ett sätt att nå kunskap om förekomsten av våld och andra potentiella övergrepp i pornografiproduktion är att genomföra kvantitativ innehållsanalys (dvs. statistik) på det som kan ses med blotta ögat i materialet. I en längre filmsekvens kan varje scen kodas, där varje handling kategoriseras enligt ett strikt schema. Det går även att genomföra mer kvalitativa analyser av filmerna och scenernas innehåll. Gemensamt för bägge metoderna är att de erbjuder information om vilka typer av handlingar som genomförs i de filmer (eller bilder) som är föremål för analysen. Däremot ger dessa metoder oss *inte* information om vilka typer av handlingar som producenterna med störst sannolikhet kommer försöka få utföras att tåla eller genomföra. Producenternas krav styrs av distributörerna och i slutändan konsumenternas efterfrågan, vilken i sin tur delvis påverkas av de psykologiska mekanismer vi diskuterat ovan. Som nämnts avtrubbar och genererar dessa mekanismer ofta en ökad efterfrågan på extremare handlingar – bland annat våldsamma, aggressiva och förnedrande scener. Vi känner också till att distributörer är beredda att betala producenter mer för sådant material – något som undersökningar indikerar gång på gång, så även i vår litteraturgenomgång nedan.

De kvantitativa studiernas statistik om vilket innehåll som ligger uppe på olika gratisidor såsom Pornhub och Youporn eller i betaltjänster på nätet är heller inte intressant för oss *per se*; vad vi önskar få svar på är i stället sannolikheten för att våld, övergrepp och ohälsa förekommer i produktionen av pornografi här och nu. Gratisidorna innehåller bland annat material som producerats för årtionden sedan. Om vi besöker en pornografisk inspelningsplats idag är det rimligt att anta producenten har en ekonomisk drivkraft att exploatera personer för att göra våldsam eller förnedrande pornografi eftersom den kan ge högre avkastning på satsat kapital. Det är alltså en väsentlig skillnad mellan *debatten* om vilken pornografi som konsumenterna oftast tittar på och typen av pornografi som producenterna helst *producerar*. Om vi främst är intresserade av i vilken mån våld, exploatering och ohälsa förekommer i modern pornografiproduktion är framgångsrik kommersiell pornografi en tydligare indikator än gratispornografi. Och bilden som bägge tecknar är för övrigt otillräcklig utan en triangulering med undersökningar av våld, exploatering och ohälsa *bakom* kameran.

Bland studier av kommersiell pornografi utgör sociologen Natalie Purcells studie från 2012 den enda som systematiskt undersökt den heterosexuella pornografins innehållsliga utveckling sedan 1970 fram tills aldeles nyligen.⁶⁹ Därmed kan hon uttala sig om i vilken mån pornografin blivit mer aggressiv eller ej över tid. Purcell studerade 110 av de 250 mest ”populära, bästsäljande, välrecenserade och inflytelserika” pornografifilmerna sedan 1970-talet, så kallad *hardcore*.⁷⁰ Med termen *hardcore* menas att filmerna presenterar explicit sex med synliga könsorgan. Även om Purcell fann våld och tvångskildringar i ”nästan alla”⁷¹ filmer så var det stor skillnad på det som visades under 1970-talet och det som visades senare årtionden. Purcells studie visar att innehållet i

⁶⁹ Natalie Purcell, *Violence and the Pornographic Imaginary: The Politics of Sex, Gender, and Aggression in Hardcore Pornography* (New York: Routledge, 2012).

⁷⁰ *Ibid.*, 179 (citatt), 180 (metodbeskrivning).

⁷¹ *Ibid.*, 181.

Källkritik och inledande jämförelser

den dominerande mittfåran (*mainstream*) blivit betydligt mer aggressivt och förnedrande i takt med tiden. Sedan 2000-talet presenterar mainstreampornografin regelmässigt till exempel så kallad *ass-to-mouth* i vilken en kvinna utför oralsex på en man direkt efter att han penetrerat en kvinna analt; oralsex genomförs också vanligtvis hårdare och längre ned i halsen (så kallad *gagging*) så att kvinnor får svårt att få luft, ofta kväljer och ibland spyr.⁷² I Purcells undersökning visade nästan varje populär film på 2000-talet *ass-to-mouth* och oralsex med *gagging*.⁷³ Sådana handlingar, som var okända på 1980-talet, utförs återkommande under kränkande tillrop som ”bitch” och ”hora”.⁷⁴

Psykologen Ana Bridges, med flera, genomförde en innehållsanalys av 304 slumpmässigt utvalda scener från de mest bästsäljande/utyrda pornografiska filmerna i USA från december 2004 till juni 2005, vilken bekräftar samma bild som Purcells analys ovan: i 53,9 % av alla scener⁷⁵ utsattes kvinnor för *gagging*, i 27,6 % togs stryptag på kvinnor (*choking*) och i 41 % genomfördes *ass-to-mouth*.⁷⁶ Andra former av aggression var *slapping* (slag med handflatan) i 41,1 % och *hair pulling* (att dra i håret) i 37,2 % av alla scener. Som helhet presenterade 88,2 % av de 304 scenerna fysisk aggression. Verbal aggression förekom i 48,7 % av alla scener, varav 97,2 % med termer som ”bitch” och ”slampa”.⁷⁷ Måltavlan för både fysisk och verbal aggression i 94,4 % av sådana scener var kvinnor, som svarade med uppenbart nöje eller likgiltighet i 95,1 % av fallen. Endast 9,9 % av alla scener inkluderade kyssar, skratt, omfamningar, smekningar eller verbala komplimanger – och även dessa scener inkluderade fyra aggressiva handlingar i genomsnitt.

I Bridges med fleras undersökning var *ass-to-mouth* och verbala aggressioner de enda två av nio olika sexuella handlingar som förutspådde signifikant mer fysiska aggressioner bland de 304 slumpmässigt utvalda bästsäljande filmernas scener.⁷⁸ *Ass-to-mouth*-scener var 8 gånger mer benägna att visa fysiska aggressioner och 3 gånger mer benägna att visa verbala aggressioner än genomsnittet, och bägge aggressionsformer riktades främst mot kvinnor.⁷⁹ Sådan verbal aggression kan också åtföljas, som Purcell observerade i sitt urval, av manliga utförare som ofta ”påpekar hur ”äckligt” eller motbjudande kvinnans handling är . . . att hon slickar ’skit.’”⁸⁰ Den implicita förnedringen av *ass-to-mouth* bekräftas av annan forskning baserad på konsumenternas onlinediskussioner, där kommentarer från fans antyder att de njuter särskilt av den uppenbara förnedring, avsky och det äckel som kvinnor visar i filmer med *ass-to-mouth*.⁸¹ En analys av svaren från 1 880 amerikanska collegestudenter i en enkätstudie från 2016 visade på samma sätt att de flesta kvinnor tycks avsky *ass-to-mouth*: emedan 13,6 % av männen ville prova detta ville bara 0,5 % av kvinnorna göra detsamma; dessutom, medan 7,2 % av männen rapporterade att de hade provat *ass-to-mouth* rapporterade endast 1,9 % av kvinnorna att de gjort detsamma.⁸²

Distinktionen mellan genrer *fantasy* och *gonzo* är också relevant för att förstå utvecklingen över tid, där den senare kommit att dominera särskilt sedan 2000-talet.⁸³ Till skillnad från fantasiorienterade skildringar med dialog så presenterar *gonzopornografin* i praktiken bara explicit sex. Recensioner av fans och intervjuer med konsumenter indikerar att ”*fantasy*” marknadsförs till

⁷² Ibid., 118, 135.

⁷³ Ibid., 115, 118.

⁷⁴ Ibid., 115, 118.

⁷⁵ Notera att flera scener kan ingå i en och samma film.

⁷⁶ Ana J. Bridges et al., “Aggression and Sexual Behavior in Best-Selling Pornography Videos: A Content Analysis Update,” *Violence Against Women* 16, nr 10 (2010): 1074–75.

⁷⁷ Ibid., 1075–1077.

⁷⁸ Ibid., 1079 tbl. 4.

⁷⁹ Ibid., 1077–1078.

⁸⁰ Purcell, *Violence and the Pornographic Imaginary*, 134.

⁸¹ Gail Dines, *Pornland: How Porn Has Hijacked Our Sexuality* (Boston: Beacon Press, 2010), 68–69; jfr Rebecca Whisnant, “From Jekyll to Hyde: The Grooming of Male Pornography Consumers,” i *Everyday Pornography*, red. Karen Boyle (New York: Routledge, 2010), 118–119.

⁸² Ana J. Bridges et al., “Sexual Scripts and the Sexual Behavior of Men and Women Who Use Pornography,” *Sexualization, Media, & Society* 2, nr 4 (2016): 5 tbl. 2, 8 tbl. 5 ($p < 0,001$), <https://doi.org/10.1177/2374623816668275>.

⁸³ Ibid., 107–08.

Källkritik och inledande jämförelser

par och är mindre våldsam och förnedrande än gonzopornografi, emedan den senare vanligtvis konsumeras av ensamma män (som utan tvekan utgör de flesta konsumenterna).⁸⁴ Det är inom gonzopornografien handlingar såsom *ass-to-mouth*, *gagging*, och dubbel penetration blivit populariserade.⁸⁵ Purcell menar att pornografer i allt högre grad försökt dra nytta av det hon beskriver som ”den upphetsningsgenererande potentialen för tabubrott” och det faktum att de tabun som bryts är ”överväldigande . . . förnedrande och förödmjukande bara för kvinnorna” i filmerna.⁸⁶ Medan användningen av epitet som ”bitch” eller ”fitta” på 1970-talet i allmänhet var begränsad till våldtäktsscener började dessa användas i mer eller mindre alla sammanhang på 2000-talet, liksom gester som traditionellt förknippas med ”fientlighet, som att vrida kvinnors halsar, hålla huvudet mot golvet eller trycka in nävar och fötter i deras munnar.” På samma sätt var heterosexuellt analsex fortfarande en ”sällsynthet” i mittfåran på 1970-talet.⁸⁷

År 2005 fann emellertid Bridges med fleras innehållsanalys att 55,9 % av alla scener inkluderade analsex.⁸⁸ Fem år senare, 2010, drog Purcell slutsatsen att analsex hade blivit den ”primära händelsen”; dess ”djup, hastighet, varaktighet och intensitet” hade ökat avsevärt.⁸⁹ I slutet av den perioden noterade hon att analsex inträffade ”utan vaginalt sex alls eller med bara en minut eller två av vaginalt sex följt av tjugo minuters anal penetrationer.”⁹⁰ Ibland sträcktes en kvinnas anus ut närmast till ”gapande”, vilket närmade sig ”vanställdhet eller stympling” när regissörerna zoomade in under det att de uttryckte sig ”lustigt” över det som hände.⁹¹ Den allmänna opinionen må vara blandad om huruvida heterosexuellt analsex är skadligt eller förnedrande, men flera undersökningar har funnit att majoriteten av kvinnor är ointresserade av eller avskyr analsex.⁹²

I motsats till Purcells och Bridges, med flera, hävdar forskarna Eran Shor och Kimberly Seida i en artikel 2019 att aggression i pornografi är mindre utbredd än vad som tidigare indikerats. De undersökte antalet visningar av 269 filmer på gratisajten Pornhub under åren 2008–2016.⁹³ Emellertid inkluderade urvalet enbart filmer som sajten differentierat utifrån etnicitet och sexualitet, men annars kategoriserat som ”generell” pornografi, vilket innebar att de exkluderade de aggressiva

⁸⁴ Ibid., 112–113; jfr Pamela Paul, *Pornified: How Pornography Is Damaging Our Lives, Our Relationships, and Our Families* (New York: Times Books, 2005), 123.

⁸⁵ Ibid., 118.

⁸⁶ Purcell, *Violence and the Pornographic Imaginary*, 118.

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ Bridges et al., “Aggression in Best-Selling Pornography,” 1074.

⁸⁹ Purcell, *Violence and the Pornographic Imaginary*, 118–119.

⁹⁰ Ibid., 118.

⁹¹ Ibid., 146, 213 n.103.

⁹² Till exempel visade en enkätundersökning med 1 880 amerikanska collegestudenter publicerad 2016 att 28,2% av både män och kvinnor rapporterat att de provat analsex. Ana J. Bridges et al., “Sexual Scripts and the Sexual Behavior of Men and Women Who Use Pornography,” *Sexualization, Media, & Society* 2, nr 4 (2016): 5 tabell 2 (p=988), <https://doi.org/10.1177/2374623816668275>. Emellertid ville många fler män (45,3 %) än kvinnor (8,1 %) prova detta. Ibid., 8 tbl. 5 (p<.001). En brittisk studie, som bekräftar denna uppfattning, byggde på djupintervjuer som genomfördes 2010–2011 med en grupp om 37 kvinnor och 34 män i åldern 16–18 år med en mångfald av bakgrunder; här rapporterade en fjärdedel av alla försökspersoner att de haft heterosexuellt analsex och deras första erfarenheter berättades sällan ”i termer av ömsesidig utforskning av sexuell njutning.” Cicely Marston & Ruth Lewis, “Anal Heterosex among Young People and Implications for Health Promotion: A Qualitative Study in the UK,” *BMJ Open* 4, nr 8 (2014): 2, <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2014-004996>. Till skillnad från män ”rapporterade kvinnor smärtsamt analsex”. Ibid., 2. Få män, och endast en kvinna i urvalet, ”hänvisade till fysisk njutning”; den senare kvinnan förklarade dock att handlingen till en början var smärtsam och något hon försökte bara på grund av sin partners intresse. Ibid., 4. En annan amerikansk studie baserad på intervjuer med 20 vuxna kvinnor med en mångfald av bakgrunder och vars medelålder var 34 (*sd* = 13,35) fann också att 6 av de 12 av dem som hade provat analsex avslöjade att de ”försökte det villigt (men det bjöd emot) bara för att upptäcka sin brist på njutning eller för mycket smärta”, och en fjärdedel av alla 20 kvinnor hade erfarenheter av öppet våldsamt analsex där många hade pressats in i det. Breanne Fahs and Jax Gonzalez, “The Front Lines of the ‘Back Door’: Navigating (Dis)Engagement, Coercion, and Pleasure in Women’s Anal Sex Experiences,” *Feminism & Psychology* 24, no. 4 (2014): 510 (citat), 511.

⁹³ Eran Shor & Kimberly Seida, “Harder and Harder? Is Mainstream Pornography Becoming Increasingly Violent and Do Viewers Prefer Violent Content?,” *J. Sex Res.* 56, nr 1 (2019): 19–20, 23.

Källkritik och inledande jämförelser

filmkategorier som mer avtrubbade konsumenter tycks titta på.⁹⁴ För att delvis motverka skevheten i urvalet inkluderade forskarna visningar för 80 filmer ur andra kategorier, men där uteslöts heterosexuell pornografi med fler än två deltagare. Då försvinner kategorier som innehåller fler män, t.ex. i scener med *gang bang* (gruppvåldtäkter) eller *bukkake*.⁹⁵ Shor och Seida skriver att de troligen skulle funnit mer aggression om de avsiktligt använt ett urval som presenterat förnedring eller extrema handlingar, men deras ”huvudsyfte var att fokusera på det mest sedda innehållet”.⁹⁶ Problemet med resonemanget är att Shor och Seida aldrig undersökte det ”mest sedda” utan bara filmer som var populära på PomHub – inte sajter som exempelvis specialiserar sig på vålds- eller förnedringspornografi. Dessutom uteslöts kategorier som forskningen visat innehåller mer fysiska aggressioner mot kvinnor.⁹⁷

I Purcells undersökning uppnåddes en mättnadskänsla för varje decennium där alla filmer i praktiken uppvisade likadan estetik, teknik och tematik.⁹⁸ Därtill var filmerna kommersiellt framgångsrika, listade på bästsäljarlistor, flitigt recenserade samt (gång på gång) efterapade.⁹⁹ Filmernas innehåll hade mer eller mindre gjorts till en ”konvention”, vilket gjorde Purcell ”säker” på att de liknade ”mycket innehåll i det större universum av populär, heterosexuell pornografi” som omfattats av en totalundersökning.¹⁰⁰ Hon påpekar att det är betydligt svårare att bedöma vilka gratisfilmer som är mest populära, liksom det är svårt att spåra vem som laddar ner vad på nätet.¹⁰¹ Således representerar studierna av Purcell och Bridges, med flera, som undersökt de mest kommersiellt framgångsrika filmerna, sannolikt en mer korrekt uppskattning av mittfåran än Shor och Seidas skeva urval. Även om det produceras pornografi utan den typ av aggression och förnedring av kvinnor som Purcell visar är populär inom mittfåran så kvarstår det faktum att det tycks finnas starka incitament och drivkrafter att producera sådan typ av pornografi – även i Sverige – bland annat ass-to-mouth, strypning, kvävning, ”tortyr”, att bli unnerad eller bajsad på, gang bang (gruppvåldtäkter eller gruppsex med multipla penetrationer) och *fisting* (penetration med knuten näve).¹⁰² Den i dagsläget okontrollerade produktionen av pornografi kan sannolikt antas fortsätta med detta om lagstiftningen inte förändras.

Prostitution och övergrepp

Ur vilka befolkningsgrupper kan pornograferna rekrytera kvinnor som är beredda att tåla det män utsätter dem för i pornografi? Forskningen visar en koppling till prostitution: i en studie från 2017, med 271 aktiva kvinnliga utförare i Los Angeles pornografiindustri, erkänner 28 % att de utnyttjats i

⁹⁴ Ibid., 19, 26.

⁹⁵ Termen *bukkake* står för scener där flera män står framför en kvinna (oftast sittande eller på knä) och samtidigt riktar sin utlösning mot hennes ansikte och/eller kropp.

⁹⁶ Ibid., 26.

⁹⁷ Även Bridges et al., “Aggression in Best-Selling Pornography,” 1077–78, fann t.ex. en åtta gånger högre sannolikhet att scener med ass-to-mouth innehöll fysisk aggression än genomsnittet. Aggressionen riktades huvudsakligen mot kvinnor.

⁹⁸ Purcell, *Violence and the Pornographic Imaginary*, 183.

⁹⁹ Ibid., 179–81.

¹⁰⁰ Ibid., 183–84.

¹⁰¹ Ibid., 183.

¹⁰² Nyligen uppgav 105 utförare i Sverige att de hade utfört ett stort antal potentiellt aggressiva, förnedrande, förudmjukande eller såväl fysiskt som psykiskt skadliga handlingar, i följande proportioner (engelska termer i rapporten): *Men ejaculated on face (bukkake)* 64% (60/94); *Tied up, Restrained* 53% (53/101); *Anal Sex* 52% (53/102); *Strangled* 51% (51/101); *Oral Sex with Gagging* 49% (50/102); och *Choked* 40% (41/102); *Tortured* 30% (31/102); *“Ass-to-mouth”* 28% (28/101); *Urinated on or defecated on* 26% (26/102); *Adults having sex (ie rape) of child 15 years or younger* 23% (23/99); *Group Sex with Multiple People Penetrating* 20% (18/91). Melissa Farley et al., *Pornography Production Harm in Sweden: Filmed Prostitution is Inseparable from Non-Filmed Prostitution* (Stockholm: Prostitution Research & Education, 2023), 39–40 tabell 13 [<https://perma.cc/9TLLT-RBKR>]; se även Meghan Donevan, *Syns man inte finns man inte – en inblick i den svenska porrindustrin* (Stockholm: Talita, 2019), 12–13, 59 (beskriver svenska filmare, producenter och distributörers marknadsföring av sina egna filmer).

Källkritik och inledande jämförelser

annan prostitution bara under de senaste tre månaderna.¹⁰³ I en studie från 2004, med 854 personer i prostitution i nio länder, uppger 49 % att det gjorts pornografi med dem i prostitutionen.¹⁰⁴ Det mest mest övertygande exemplet kommer från Sverige, där 90–95 % av deltagarna i en nyligen genomförd studie med 105 pornografiska utförare uppger att det finns en överlappning mellan filmad och icke filmad prostitution där prostitution försiggår på internet eller under produktion av pornografi. Nästan alla deltagare uppgav att nätsidor med pornografi också annonserar prostitution och människohandel och dessutom dokumenterar prostitution. Bland deltagarna beskrev 76 % att deras prostitution skedde via webbkamera eller livechattar, 80 % i deras hem, 76 i hotell, nattklubbar eller privata fester. Av prostitutionen beskrevs också 70 % som eskortprostitution, ”outcall-prostitution”, eller mobiltelefonprostitution. Med andra ord finns ett mycket starkt samband mellan prostitution och pornografi i Sverige, där utförare som utnyttjas i pornografi också med största sannolikhet utnyttjas i annan prostitution.¹⁰⁵

Personer i prostitution lider vanligtvis av multipla sårbarheter som utnyttjas av tredjepart, såsom hallickar eller pornografer. Fattigdom är det vanligaste skälet till prostitution, såväl i utvecklings- som industriländer.¹⁰⁶ Trots detta tycks nästan inga personer ta sig ur fattigdom genom prostitution; de blir istället ofta utblottade och skuldsatta.¹⁰⁷ Diskriminerade minoriteter är också starkt överrepresenterade i prostitution runt om i världen.¹⁰⁸ Det finns även ett robust, välbelagt

¹⁰³ Marjan Javanbakht et al., “Transmission Behaviors and Prevalence of Chlamydia and Gonorrhea Among Adult Film Performers,” *Sex. Transm. Dis.* 44, nr 3 (2017): 182–183.

¹⁰⁴ Melissa Farley et al., “Prostitution and Trafficking in Nine Countries: An Update on Violence and Posttraumatic Stress Disorder,” *J. Trauma Practice* 2, nr 3–4 (2004): 44, 46 tab.4 [https://perma.cc/V7FM-YXKQ].

¹⁰⁵ Farley et al., *Pornography Production Harm in Sweden*, 27–28. I Sverige framkommer det även i organisationen Talitas undersökning, som bland annat bygger på djupintervjuer med nio kvinnor som medverkat i pornografi producerad i Sverige, att många inte bara kommer från liknande bakgrund och delar samma erfarenheter som personer i prostitution; de har även ofta direkt prostitutionserfarenhet. Donevan, *Syns man inte finns man inte*, 3 (sammanfattning).

¹⁰⁶ *Se i.e.x.* Alice Cepeda, “Prevalence and Levels of Severity of Childhood Trauma among Mexican Female Sex Workers,” *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma* 20 (2011): 671–72 (refererar forskning från såväl industrialiserade som utvecklingsregioner där fattigdomsrelaterade socioekonomiska prediktorer till inträde i prostitution belyses); Cecilia Kjellgren, Gisela Priebe & Carl Göran Svedin, *Utvärdering av samtalsbehandling med försäljare av sexuella tjänster (FAST): Delrapport 5 ut prostitution i Sverige* (Linköping University Electronic Press, 2012), 21 [https://perma.cc/4RC8-36M5] (finner att det vanligaste motivet till inträde i prostitution bland 34 personer i Sverige som påbörjade behandling vid Mikamottagningarna var behovet att finansiera sitt uppehälle ($n=14$) samt att några klienter även hamnat i prostitution när de var på ryssen i tonären och behövde få pengar för att överleva (“survival sex”)); Chandré Gould, *Selling Sex in Cape Town: Sex Work and Human Trafficking in a South African City*, i samarbete med Nicole Fick (SWEAT) (Inst. Security Studies, 2008), PDF e-bok, 115 [https://perma.cc/D4TD-CDMX]; Special Committee on Pornography and Prostitution in Canada, *Pornography and Prostitution in Canada: Report of the Special Committee on Pornography and Prostitution in Canada*, vol. 2. (Supply & Services, 1985), 376; Mimi H. Silbert & Ayala M. Pines, “Entrance Into Prostitution,” *Youth & Society* 13, nr 4 (1982): 486; *se i.e.x.* Farley et al., “Nine Countries,” 51 tab.8 & 65 (belyser att 75 % av de 854 personerna i prostitution som också uppgav behovet av ”a home or a safe place” i kombination med 89 % som ville ”ta sig ur prostitutionen” samt 76 % som uppgav ett behov av ”arbetsträning” sammantagna är tecken på att fattigdom och brist på alternativa medel för överlevnad är kritiska hinder för personer att ta sig ur prostitutionen).

¹⁰⁷ *Se i.e.x.* SOU 1995:15 Köns handeln: Betänkande av 1993 års Prostitutionsutredning, 106–07; *se i.e.x.* A.L. Daalder, *Prostitution in the Netherlands in 2014* (Cahier 2015-1a), 7, 32 [https://perma.cc/LRV6-WN3X] (finner att 101 kvinnor som intervjuades i fönsterprostitution var sysselsatta i prostitution i genomsnitt 43 timmar i veckan, men tjänade trots detta mindre än 500 € i veckan); Doreen Leidholdt, “Prostitution: A Violation of Women’s Human Rights,” 1 *Cardozo Women’s Law Journal* (1993): 142.

¹⁰⁸ *Se i.e.x.* Demand Abolition, *Who Buys Sex? Understanding and Disrupting Illicit Market Demand* (2018), 7–8, 15 (updaterad Mars 2019) [https://perma.cc/SP9M-XKW3] (rapporterar en enkätundersökning med 8 201 män i USA i vilken 6,2 % uppger att de köpt sex inom det senaste året och 20,6 % någon gång under sin livstid samt att personerna som de köpt för sex ”mestadels är unga kvinnor och till oproportionerligt stor del svarta”); Barbara Goldsmith, “Women on the Edge,” *New Yorker*, 26 april 1993, på s. 65 (finner att intervjuer med över 3 000 kvinnor i gatuprostitution i New York City visade att ungefär hälften var afroamerikaner, en fjärdedel latinamerikaner och den återstående fjärdedelen vita); Jennifer James, *Entrance into Juvenile Prostitution: Final Report* (Wash., DC: National Institute of Mental Health, 1980), 17, 19 (finner att afroamerikanska flickor utgjorde 25 % av urvalet ($n=136$) bland flickor i prostitution i Seattleområdet där bara 4,2 % av populationen var afroamerikaner); Cherry Kingsley & Melanie Mark, *Sacred Lives: National Aboriginal Consultation Project* (Save the Children Canada, 2010), 4, 8 [https://perma.cc/S97R-4PA2];

Källkritik och inledande jämförelser

samband mellan å ena sidan sexuella och fysiska övergrepp under barndomen och å andra sidan inträde i prostitution.¹⁰⁹ Styrkan i sambandet kan vara föremål för olika uppfattningar, men när forskarna ställer frågor om detta med adekvat precision finner olika studier att 60–90 % av personer i prostitution vittnar om sexuella och fysiska övergrepp under barndomen.¹¹⁰ Många rymmer hemifrån under tonåren,¹¹¹ och utan utbildning blir de lätta byten att exploatera för pornografer och hallickar.

En enkätstudie från 2011 genomförd av forskarna Corita R. Grudzen med flera rekryterade 134 kvinnor genom e-postförfrågningar via amerikanska databaser eller internetidor, som annonserade om jobb i pornografiindustrin – dessa personer jämfördes senare med en demografiskt matchad kontrollgrupp med 1 773 kvinnor i Kalifornien.¹¹² Resultaten visade att kvinnorna i pornografin hade betydligt mer liknande utsatt bakgrund som dem i prostitution än kontrollgruppen:

- (i) 37 % av utförarna jämfört med 13 % i kontrollgruppen hade tvingats till sex med våld före 18 års ålder (en mycket restriktiv definition av våldtäkt);
- (ii) 21 % av utförarna jämfört med 4 % i kontrollgruppen hade förflyttats till fosterhem genom beslut av myndigheter eller domstolar under barndomen;
- (iii) 24 % av utförarna hushåll jämfört med 12 % i kontrollgruppens fick socialbidrag innan de fyllt 18 år;
- (iv) 34 % av utförarna jämfört med 6 % i kontrollgruppen hade misshandlats i hemmet de senaste 12 månaderna;
- (v) 50 % av utförarna jämfört med 36 % i kontrollgruppen levde under fattigdomsgränsen¹¹³ under de senaste 12 månaderna;
- (vi) 27 % av utförarna jämfört med 9 % i kontrollgruppen hade som vuxna blivit tvingade till sex (*forced sex*).¹¹⁴

Melissa Farley, Jacqueline Lynne & Ann J. Cotton, "Prostitution in Vancouver: Violence and the Colonization of First Nations Women," *Transcultural Psychiatry* 42 (2005): 242; Julie Cool, *Prostitution in Canada: An Overview* (Parl. Info. & Res. Service, 2004), 3 & n.5 [https://perma.cc/AH29-G7FH]; Cecilia Benoit et al., "In Search of a Healing Place: Aboriginal Women in Vancouver's Downtown Eastside," *Social Science & Medicine* 56, nr 4 (2003): 824; Org. for Security and Co-operation in Europe [OSCE], Parliamentary Assembly, Resolution on Protecting Vulnerable Populations from Human Trafficking, 21st Annual Session, *Monaco Declaration*, 5–9 juli 2012 [https://perma.cc/4NEX-XP42] (hämtat 19 april, 2020); Brottsförebyggande rådet (BRÅ), *The Organisation of Human Trafficking: A Study of Criminal Involvement in Sexual Exploitation in Sweden, Finland, and Estonia* (BRÅ, 2008), 8, 36–43 [https://perma.cc/61PL-RCFS].

¹⁰⁹ För nya studier om sambandet mellan övergrepp i barndomen och prostitution, se Lex. Edelyn Verona, Brett Murphy & Shabnam Javdani, "Gendered Pathways: Violent Childhood Maltreatment, Sex Exchange and Drug Use," *Psychology of Violence* 6, nr 1 (2016): 131; Sarah E. Ullman & Amanda L. Vasquez, "Mediators of Sexual Revictimization Risk in Adult Sexual Assault Victims," *Journal of Child Sexual Abuse* 24 (2015): 302, 305, 307.

¹¹⁰ Se t.ex. Farley et al., "Nine Countries," 37–39, 42, 57; Steven P. Kurtz et al., "Sex Work and 'Date' Violence," *Violence against Women* 10, nr 4 (2004): 365; Chris Bagley & Loretta Young, "Juvenile Prostitution and Child Sexual Abuse: A Controlled Study," *Canadian Journal of Community Mental Health* 6 (1987): 12–14 tab.2; Silbert & Pines, "Entrance Into Prostitution," 479. Djupintervjuer med överlevare uppvisar högre procentsatser och frekvenser av övergrepp och misshandel under barndomen. Se t.ex. Evelina Giobbe, "Confronting the Liberal Lies About Prostitution," i *Living With Contradictions: Controversies In Feminist Social Ethics*, red. Alison M. Jaggard (Westview Press, 1994), 123, 126 n.10; Susan Kay Hunter, "Prostitution Is Cruelty and Abuse to Women and Children," 1 *Michigan Journal of Gender & Law* (1993): 92 n.2, 99. Notera vikten av att använda definitioner med betende-specifika termer som inte kräver att respondenterna själva benämner sin erfarenhet som våldtäkt för att den ska räknas som våldtäkt. Se t.ex. Dean G. Kilpatrick et al., *Drug-facilitated, Incapacitated, and Forcible Rape: A National Study* (Charleston, SC: Nat'l Crime Victims Res. & Treatment Center, 2007): 24–25 [https://perma.cc/56W9-44Z3].

¹¹¹ Se t.ex. Jody Raphael & Deborah L. Shapiro, *Sisters Speak Out: The Lives and Needs of Prostituted Women in Chicago* (Center for Impact Research, 2002), 13–14, 16 [https://perma.cc/LH6K-N566]; Bagley & Young, "Juvenile Prostitution," 14; Silbert & Pines, "Entrance Into Prostitution," 485.

¹¹² Corita R. Grudzen et al., "Comparison of the Mental Health of Female Adult Film Performers and Other Young Women in California," *Psychiatric Services* 62, nr 6 (2011): 639–45.

¹¹³ Fattigdom definierades som någondera av följande: ha sökt offentliga matkuponger (*food stamps*), fått stöd av det offentliga (t.ex. socialbidrag) eller inte haft tillräckligt med pengar för grundläggande behov. Ibid., 641 tab.1, fotnot.

¹¹⁴ Ibid., 641 tab.1. Alla skillnader är statistiskt signifikanta ($p < 0,01$). Ibid.

Källkritik och inledande jämförelser

Studien från nio länder som nämndes tidigare undersökte även skillnader inom gruppen som befinner sig i prostitution vad gäller dem som hade respektive inte hade erfarenhet av pornografiproduktion. Av alla 854 respondenterna uppvisade 68 % posttraumatiska stressyndrom (PTSD) jämförbara med vård sökande Vietnamveteraner, misshandlade kvinnor som flytt till jurer och personer som utsatts för tortyr eller våldtäkter.¹¹⁵ Av samtliga 854 personer uppvisade emellertid de 49 % med erfarenhet av pornografiproduktion betydligt svårare PTSD-symptom än dem utan pornografierfarenhet.¹¹⁶ Dessa skillnader indikerar att pornografiproduktion är särskilt traumatiskt eftersom PTSD är ett symptom på utsatthet för extremt våld.¹¹⁷ Inte minst givet de fysiska aggressioner och den förnedring som syns i pornografin, blir deras höga andel av PTSD begriplig.

Den nyligen genomförda studien i Sverige med 105 pornografiska utförare bekräftar återigen, med ännu större emfas, vad dessa tidigare och på sitt sätt banbrytande forskningsstudierna funnit. Av de 105 utförarna uppgav 75 % att de utsatts för sexuella övergrepp och 48 % för fysisk misshandel före 18 års ålder. I tabell 1 i rapporten redovisas specifika frågor när övergreppen utfördes där inte alla respondenter tycks ha svarat, men det framgår likväl att en mycket stor del av dessa 75 % utsattes redan innan 5 års ålder (18 av 58 st. har besvarat frågan jakande), över hälften (36 av 65 svarande) mellan 6–10 års ålder, 79 % mellan 11–15 år (60 av 76 svarande) och 82 % mellan 16–18 års ålder (60 av 73 svarande). Som barn blev 38 % av alla deltagare dessutom fotograferade när de var nakna och sexualiserade.¹¹⁸ Dessutom uppgav 33 % av utförarna (34/104) att de varit i familjehemsplaceringar (tidigare kallat fosterhem) eller andra former av placeringar utanför sin biologiska familj såsom grupphem, jourhem, barnhem och anstalter. De som erfarit placeringar utanför hemmet hade i genomsnitt råkat ut för det 3 gånger. Nästan hälften av alla med dessa erfarenheter, närmare bestämt 47 % (16/34), hade utsatts för misshandel när de befann sig i fosterhemsplaceringar. Fosterhem är en välkänd faktor som förutspår utnyttjande i sexindustrin och 20 % av utförarna hade även släktingar som befann sig i sexindustrin, vanligtvis en mamma eller syster. Det senare antyder att fattigdom och prostitution är en faktor som följer med över generationer för människor inom sexindustrin.¹¹⁹

Att värdera belägg

I den kommande litteraturgenomgången nedan ska vi undersöka om det finns belägg för att så kallad amatör-, hemmagjord-, eller alternativ pornografi produceras under annorlunda förhållanden än de som redan dokumenterats i sexindustrin. Notera att pornografer ofta använder sådana etiketter för att marknadsföra professionella filmer.¹²⁰ Angående så kallad feministisk pornografi studerade forskaren Rebecca Whisnant filmer som producerats av självutnämnde ”feministiska” pornografer Tristan Taormino. Den senare hävdar att hennes medverkande ”bestämmer vem de har sex med,

¹¹⁵ Farley et al., ”Prostitution in Nine Countries,” 44, 47–48, 56.

¹¹⁶ Melissa Farley, ”’Renting an Organ for Ten Minutes’: What Tricks Tell Us about Prostitution, Pornography, and Trafficking,” i *Pornography: Driving the Demand in International Sex Trafficking*, red. David E. Guinn & Julie DiCaro (Int'l Human Rights L. Inst., DePaul Univ., 2007), 146.

¹¹⁷ Se Am. Psychiatric Assoc., *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*, 5 uppl. (APA, 2013), 271–80; jfr dock WHO, *Internationell statistisk klassifikation av sjukdomar och relaterade hälsoproblem – Systematisk förteckning, svensk version 2023 (ICD-10-SE)* (Socialstyrelsen, 2023), 189 (F43.1) [https://perma.cc/A9CM-7CDH], vars definition av PTSD är bredare än APA:s definition.

¹¹⁸ Farley et al., *Pornography Production Harm in Sweden*, 25.

¹¹⁹ Farley et al., *Pornography Production Harm in Sweden*, 25.

¹²⁰ *Se Lex*: Gail Dines & Dana Bialer, ”Comment: The Porn Industry Isn't Dying; It's in Rude Health: Thanks to the Internet, the Adult Sector is Increasingly Mainstream, Legitimate, and Profitable,” *The Guardian*, 8 juni 2012, s. 36 (Westlaw); Benjamin Wallace, ”The Geek-Kings of Smut,” *New York Magazine*, 7 februari 2011 (LexisNexis) (intervjuar en person inom nätpornografiindustrin som beskriver termer såsom ”gonzo” och ”amatörpornografi” som bluffetiketter för professionella pornografer filmer).

Källkritik och inledande jämförelser

när, hur och vad de gör” och därtill fastställer sin egen ersättning.¹²¹ Whisnant fann emellertid inga stöd för Taorminos påståenden. Istället konstaterades att Taorminos egna filmer och andra offentliga uttalanden visade att hon anpassar sig efter den efterfrågan som finns på vålds-, aggressions- och föredringspornografi.¹²² Således måste uppgifter om produktionsförhållanden granskas noggrant och källkritiskt.

Med tanke på det som visades tidigare i den inledande jämförelsen, att runt hälften av alla personer i prostitution hade erfarenhet av pornografi och att just dessa led av synnerligen svåra symptom av PTSD, bör även forskning beaktas som visat att överlevare ofta lider av avtrubning och undviker att tänka på och beskriva traumatiska händelser under tiden i prostitution.¹²³ De som är mest traumatiserade kan därför sannolikt vara mest benägna att trivialisera och utelämma minnen av övergreppssituationer jämfört med de minst traumatiserade.¹²⁴ Denna skevhet kan lätt färga av sig på studier som söker undersöka olika förhållanden inom industrin; vare sig forskarna undersöker ”nöjdhetsindex” eller utsatthet för övergrepp så finns en betydande risk att de mest skadade individerna förblir tysta. Därför är det läsarnas ansvar att kritiskt identifiera vinklad information som romantiserar eller trivialiserar sexindustrins skadeverkningar, såvida inte narrativ baserade i industrins eller pornografikonsumentens egenintressen ska övertrumfa decennier av empirisk forskning.

Ett exempel på mycket skev information är den artikel om pornografindustri i Los Angeles som trots många tveksamheter (mer nedan) tilläts publiceras i vetenskapliga *Journal of Sex Research* år 2013.¹²⁵ Där jämförde James Griffith med flera 177 kvinnliga utförare via tillgänglighetsurval med en demografiskt matchad kontrollgrupp; de förra nåddes via en enkät som delades ut på en icke-offentlig vårdklinik som drevs av stiftelsen Adult Industry Medical Healthcare Foundation (AIM) med stöd av pornografibranchen i Los Angeles. Klinikens syfte var att genomföra regelbundna, obligatoriska test av bland annat sexuellt överförbara sjukdomar. Studien genomfördes alltså i nära samarbete med en branchorganisation som, utöver att ha ett direkt egenintresse i frågan, dessutom var under offentlig kritik vid tiden för studiens genomförande; myndigheterna tvingade till och med kliniken att stänga i december 2010 på grund av bland annat bristande transparens och undermålig uppföljning av patienter.¹²⁶ Utifrån klassiska källkritiska kriterier är ”källorna” till studien, det vill säga AIM, ”tendentösa, partiska, eftersom de har [ett ekonomiskt] intresse av att dölja sanningen.”¹²⁷

Griffith med flera rapporterar uppseendeväckande positiva hälsoreultat i jämförelse med tidigare forskning: det påstås att utförarna rapporterar bättre ”självkänsla”, sexuell tillfredsställelse och finansiell situation, mer socialt stöd samt högre ”livskvalitet” och positivare känslor än kontrollgruppen rapporterar.¹²⁸ Resultaten står i bjärt kontrast till Grudzen med fleras undersökning ovan, där utförarna också uppvisade större sannolikhet än kontrollgruppen att vara ”deprimerade samt ha signifikant sämre psykisk hälsa”.¹²⁹ Utöver dessa tveksamma resultat rapporterade å ena

¹²¹ Rebecca Whisnant, “But What About Feminist Porn? Examining the Work of Tristan Taormino,” *Sexualization, Media, & Society* 2, nr 2 (2016): 3 (referenser utlämnade).

¹²² Ibid., 2–10. Whisnants slutsats är också i linje med en jämförande undersökning av 122 slumpmässigt utvalda kvinnligt respektive manligt regisserade scener bland de mest sålda/hyrd pornografiska filmerna. Se Chyng Sun et al., “A Comparison of Male and Female Directors in Popular Pornography: What Happens When Women are at the Helm?,” *Psychology of Women Quarterly* 32, nr 3 (2008): 317–21.

¹²³ Jfr Margaret A. Baldwin, “Living in Longing: Prostitution, Trauma Recovery, and Public Assistance,” *Journal of Trauma Practice* 2, nos. 3–4 (2004): 273.

¹²⁴ Jfr SOU 1995:15 *Könshandeln: Betänkande av 1993 års Prostitutionsutredning*, 144.

¹²⁵ James D. Griffith et al., “Pornography Actresses: An Assessment of the Damaged Goods Hypothesis,” *J. Sex Res.* 50, no. 7 (2013): 621–32.

¹²⁶ Se t.ex. Molly Hennessy-Fiske, “Porn Health Clinic Closed,” *Los Angeles Times*, 10 december 2010, p. 3 (Westlaw); Molly Hennessy-Fiske, “Porn Clinic Denied State License,” *Los Angeles Times*, 9 december 2010, p. 3 (Westlaw); Molly Hennessy-Fiske and Rong-Gong Lin II, “Porn Industry Clinic Comes Under Fire for Its Handling of HIV Case,” *Los Angeles Times*, 15 oktober 2010 [https://perma.cc/DE5S-9VY4].

¹²⁷ Thurén, *Sant eller falskt? Metoder i källkritik*, 61 (kursiv i original, mina klamrar).

¹²⁸ Griffith et al., “Pornography Actresses,” 626.

¹²⁹ Grudzen et al., “Comparison of the Mental Health of Female Performers,” 643.

Källkritik och inledande jämförelser

sidan utförarna i Griffith med fleras studie att de hade prövat en av tio olika droger (alltifrån marijuana till ecstasy) i ungefär mellan tre till nio gånger högre utsträckning än kontrollgruppen under sin livstid, å andra sidan att de endast hade använt marijuana i högre utsträckning än kontrollgruppen under de senaste sex månaderna.¹³⁰ Dessa svar indikerar en misstänkt tendentiös skillnad i uppskattningar de senaste sex månaderna med syfte att undvika uppmärksamhet från brottsbekämpande myndigheter.

Utöver resultaten väcker också Griffith med fleras metodologi flera varningsflaggor. Trots exempelvis månatliga obligatoriska klinikbesök där receptionisterna uppmanade utförarna att svara på enkäten är svarsfrekvensen bara 15 %, vilket blir desto mer uppseendeväckande då enkäten administrerades över en fyramånadersperiod där varje person torde haft fyra svarstillfällen.¹³¹ Författarna kommenterar: "It is certainly possible that there was a self-selection bias such that those who chose to participate were different from those who chose not to participate."¹³² Dock genomförs aldrig någon bortfallsanalys, trots att man skriver att det är "en viktig metodologisk fråga".¹³³

Publiceringen av de tveksamma resultaten försvaras av Griffith med flera med att intresset för frågan är så stort: "although there has been interest in the characteristics of pornography actresses for decades, there has been a lack of studies because of the difficulty in accessing this population."¹³⁴ Snarare torde det stora intresset och svårigheterna att undersöka populationen gjort författarna mer försiktiga i att så okritiskt publicera så uppenbart tveksamma resultat. Källan gör också studien *tendentiös* då den har ett ekonomiskt intresse att dölja missförhållanden, som nämnts tidigare.

Trovärdighet och representativitet

Riskerna som illustreras med forskning likt den som utförts av Griffith med flera, där resultaten möjliggjorts i nära samarbete med industrin på ett tendentiöst och metodologiskt undermåligt sätt, ska inte underskattas. I detta forskningsområde måste läsaren vara betydligt mer källkritiskt uppmärksam och inläst på frågan för att kunna identifiera varningsflaggor. En relaterad fråga vid utvärderingen av belägg är hur man bedömer trovärdigheten hos de som påstår sig representera personer i prostitution och personer som används i pornografi. Vissa organisationer har bildats av "överlevande" medan andra framställer sig själva som "sexarbetaraktivister"; båda organisationstyperna hävdar att de legitimt representerar intressen och perspektiv hos prostituerade personer och pornografiartister, även om de har mycket olika dagordningar. När organisationer eller individer har kopplingar till tredjepartsprofitörer som hallickar, bordellägare, pornografer, strippklubbar eller eskortagenturer som skulle kunna betraktas som arbetsgivare blir de självutnämnda representanterna mindre trovärdiga. Ändå har många "sexarbetarorganisationer" försökt dölja eller ignorera sådana uppenbara intressekonflikter.¹³⁵

Till exempel genomförde Nordirlands parlamentariska justitiekott 2014 en utfrågning av ett vittne som uppträdde under pseudonymen "Laura Lee" och som påstod sig representera "sexarbetare". I sina svar förklarade hon dock att hennes organisation inkluderade "managers", "hallickar" och "de som kontrollerar sexarbetare", inklusive en stor eskortagentur i Storbritannien som drevs av en man vid namn Douglas Fox och hans partner.¹³⁶ Fox ledde det så kallade

¹³⁰ Griffith et al., "Pornography Actresses," 626–627.

¹³¹ Se *ibid.*, 623–25, om metod och urval.

¹³² *Ibid.*, 630.

¹³³ *Ibid.*

¹³⁴ *Ibid.* (källhänvisning exkluderad).

¹³⁵ Tack vare överlevaren från prostitution och människohandel, aktivisten och organisationen Stella Marr, uppmärksammades flera akademiker inom fältet på de organisationer och individer som beskrivs nedan.

¹³⁶ Se Northern Ireland Assembly, Committee for Justice, "Human Trafficking and Exploitation (Further Provisions and Support for Victims) Bill: International Union of Sex Workers," *Official Report (Hansard)*, Session

Källkritik och inledande jämförelser

International Union of Sex Workers och presenterade sig själv som ”en oberoende manlig sexarbetare”, trots att eskortbyrån han äger hade granskats i *Channel Four* på brittisk TV och i andra medier¹³⁷ Fox bedrev också en lobbykampanj för att få Amnesty International att anta ett förslag att legalisera prostitution.¹³⁸ Hans insats blev framgångsrik; Amnesty International antog en resolution i augusti 2015 som stödde fullskalig avkriminalisering av prostitution – inte bara avkriminalisering av personerna som köps för sex utan även tredjeparter och sexköpare.¹³⁹

En liknande bedräglig framställning gjordes i Irland, där en nätkampanj som kallades Turn Off the Blue Lights presenterade sig som en ”förening av sexarbetare och andra som bryr sig om sexarbetares välfärd i Irland . . . som kampanjar mot försök att kriminalisera sexköp.”¹⁴⁰ Enligt den irländska pressen var personen bakom webbplatsen år 2011 emellertid en manlig nordirländsk polis och reservist som blivit dömd för hallickverksamhet.¹⁴¹

En av de tidigaste och mest kända av de så kallade sexarbetarorganisationerna är Call Off Your Old Tired Ethics (COYOTE) som bildades i San Francisco år 1973.¹⁴² COYOTE stödde ”upphävandet av alla befintliga prostitutionslagar”; snarare än att observera hur prostitutionens skadeverkningar härrör från en i grunden ojämlig sexuell exploatering, sades också att ”de flesta problem som är förknippade med prostitution är direkt relaterade till förbudet mot prostitution och det stigma som är knutet till sex och särskilt sexarbete”.¹⁴³ Norma Jean Almodovar, som har varit verkställande direktör för Coyote i Los Angeles sedan 1984,¹⁴⁴ var polis på 1970-talet och början av 1980-talet men dömdes till fängelse för tredjepartsbrottet *pandering* 1984 (dvs främjande av prostitution).¹⁴⁵ Inte förvånande hävdar Almodovar själv att domen var iscensatt av Los Angeles Police Department; syftet påstås ha varit att avskräcka henne från att avslöja korruption.¹⁴⁶ Grundaren av Coyote, Margo St. James,¹⁴⁷ har av försvarsadvokater kallats som expertvitne i

2013/2014 (Jan. 9, 2014) at 4 [https://perma.cc/8XPJ-LQGH] (hearing med Ms. “Laura Lee,” Int’l Union of Sex Workers).

¹³⁷ “Douglas Fox: Profile,” *Guardian*, Nov. 19, 2008 [https://perma.cc/L65X-Q9QH]; “UK Screen Association News: Evolutions and the Escort Agency,” *UK Screen Association*, hämtat 28 januari, 2014 [https://perma.cc/35J7-KNWQ?type=image] (skärmdump); *see även* N. Ire. Assembly, “Human Trafficking,” *ovan* not 136, ss. 4–5 (diskuterar Foxs aktiviteter); Julie Bindel, “An Unlikely Union: A World of Workers, Pimps and Punters,” *Julie Bindel*, blog, Jan. 15, 2014 [https://perma.cc/BB3J-E3WX] (beskriver hur the International Union of Sex Workers i Storbritannien dominerar av tredjepartsprofiterare, inte arbetare).

¹³⁸ *Se* “Stormont Witnesses Deny Links to Pimps,” *Belfast News Letter*, Jan. 31, 2014 [https://perma.cc/V3BB-QBM5]; Philip Bradford, “Amnesty Sex Trade Row,” *Belfast News Letter*, Feb. 1, 2014 [https://perma.cc/U3T5-LMMJ].

¹³⁹ *Se* Editorial Board, “Solving Prostitution,” *Washington Post*, Aug. 17, 2015, A12 (Westlaw).

¹⁴⁰ Turn Off the Blue Light, “About,” hämtat 28 januari 2014 [https://perma.cc/NW82-7A6G?type=image] (skärmdump).

¹⁴¹ Eamond Dillon, “Sleaze to Meet You,” *Sunday World.com*, Aug. 28, 2011 [https://perma.cc/TC82-ZZM6]. I maj 2010 sades samma man vara en affärsman som gav sig in i onlinereklam för prostitution och kontrollerade en webbplats där andra dömda hallickar och människohandlare – bland dem hans 26-åriga son – hade annonserat sitt utbud av kvinnor. *Se i.e.x.* Tom Brady, “Family Ran Online Sex Advertisement Service in U.K.,” *Irish Independent*, 15 maj 2010 [https://perma.cc/84TK-7G59]; “Jail for Ulsterman Who Ran Brothel Network in Dublin,” *Belfast Telegraph.co.uk*, 15 maj 2010, s. 6 (Lexis). För en uppdatering, se Garreth MacNamee, “Convicted Pimp’s Irish Escort Business Turned Over €6 Million in One Year,” *TheJournal.ie*, 18 mars 2017 [https://perma.cc/5ALP-A5U3].

¹⁴² Valerie Jenness, “From Sex Work as Sin to Sex as Work: COYOTE and the Reorganization of Prostitution as a Social Problem,” *Social Problems* 37, nr 3 (1990): 403–420.

¹⁴³ *Ibid.*, 403 (första citatet), 404 (andra citatet).

¹⁴⁴ International Sex Worker Foundation for Art, Culture and Education, “Norma Jean Almodovar: Biography,” hämtat 1 juli 2018 [https://perma.cc/8C79-32J6].

¹⁴⁵ Paul Feldman, “LAPD Traffic Officer-Turned-Call Girl Gets New Pandering Sentence—3 Years,” *Los Angeles Times*, 1 augusti 1987 (Westlaw); *cf.* Associated Press, “Ex-Policewoman Convicted by Jurors in Pandering Trial,” *Register-Guard*, Sept. 27, 1984, https://news.google.com/newspapers?id=Aa1jAAAABAJ&sjid=iuEDA0AAAIBAJ&pg=66179%2C6534751.

¹⁴⁶ Int’l Sex Worker Foundation, “Norma Jean Almodovar.”

¹⁴⁷ Jenness, “From Sex Work,” 403.

Källkritik och inledande jämförelser

amerikansk domstol å pomografers vägnar.¹⁴⁸ År 1962 dömdes även hon i lägre instans för ett tredjepartsbrott som användes för att lagföra aktörer bakom bordeller, men i motsats till Almodovar lyckades St. James framgångsrikt överklaga sin dom.¹⁴⁹ Huruvida hon drev en bordell eller inte så är det ett faktum att alla tredje parter som tjänar på prostitution vanligtvis är i stånd att utnyttja prostituerade personers sårbarhet. En sådan persons trovärdighet att agera som en representant för prostituerade personers intressen undergrävs allvarligt av en så uppenbar intressekonflikt.

En annan välkänd amerikansk organisation – Sex Workers Outreach Project (SWOP) – har en agenda som liknar Coyotes. Swop grundades av den numera avlidne Robyn Few 2003, ett år efter att hon hade dömts för konspiration för att främja mellanstatlig prostitution – ett federalt brott som också gäller tredje part.¹⁵⁰ Maxine Doogan – en annan kvinna, enligt uppgift också dömd för tredjeparts brott när hon drev en eskortagentur i Seattle – ledde en jämförbar organisation, the Erotic Service Providers Union, som initierade en misslyckad folkomröstning för att avkriminalisera prostitution i San Francisco 2008.¹⁵¹ Även om termen fackförbund användes, vilken för den oinitierade läsaren för tanken att vara avsedd att gynna personer i prostitution, framgick av deras webbsida uttryckligen att de inkluderade ”alla som . . . kompenseras för sitt stöd till någon annans erotiska tjänst”.¹⁵² Att kompenseras för att stödja *någon annans* prostitution skiljer tredjeparter (t.ex. bordell- och strippklubsägare) från personer som är eller har varit i prostitution och personerna som köper dem (dvs. sexköpare).

I Sverige har organisationen Rose Alliance sedan länge stött en liknande agenda som ovan nämnda amerikanska och brittiska organisationer: här betraktas ”sexarbete” (dvs prostitution) som ”arbete” som ”bör styras” av den reguljära arbetsrättslagstiftningen.¹⁵³ Följdriktigen är organisationen ”emot” både kriminaliseringen av ”sexuella tjänster mot kompensation” som genomförs mellan ”samtyckande vuxna” och kriminaliseringen av ”tredje part”.¹⁵⁴ Inte oväntat listade Rose Alliance SWOP som en ”syskonorganisation” tillsammans med jämförbara grupper etablerade på andra håll i världen redan 2017.¹⁵⁵ Det finns dock ingen pålitlig information om tredjepartsinblandning i Rose Alliance. Emellertid var dess medgrundare Pye Jakobsson också styrelseledamot i en mindre strippklubb i Stockholm under ett antal år, där hon dansade och var schemaläggare för andra dansare – men hon påstår sig inte ha fått ersättning för att hon satt i

¹⁴⁸ Se David Cumber, *X-Rated: The Mitchell Brothers; A True Story of Sex, Money and Death* (New York: Simon & Schuster, 1992), 45 (beskriver hur advokaterna Kennedy, Rhine och Roberts hänvisade till St. James och andra som en del av ”ett imponerande stall av försvarsvitnen”) i sedlighetsrättegångar (*obscenity*) mot två pornografer, bröderna Mitchell).

¹⁴⁹ Christine Beatty, ”Margo St. James Runs for Supervisor,” *Spectator Magazine*, Nov. 1, 1996, transcript archived at <https://perma.cc/4GRK-FLQE>; jff Walli F. Leff and Marilyn G. Haft, *Time without Work: People Who Are Not Working Tell Their Stories* (Boston: South End Press, 1983), 184 (beskriver hur St. James förklarar åtalet mot sig själv med att säga “[I] always had people hanging out and smoking dope and partying. . . I had people going in and out all the time. . . [The cops] assumed that I must be charging”).

¹⁵⁰ Sex Workers Outreach Project Las Vegas, ”People: Robyn Few,” hämtat 28 januari 2014 [<https://perma.cc/WZ3F-6DAY>].

¹⁵¹ Ken Garcia, ”Keep Trafficking Out of City,” *San Francisco Examiner*, Sept. 12, 2008 [<https://perma.cc/KK8K-44WE>].

¹⁵² Erotic Service Providers Union–CA, ”About Erotic Service Providers Union,” hämtat 1 februari 2014, [<https://perma.cc/5BJX-7JY7>] (skrolla neråt).

¹⁵³ Rose Alliance: The National Organisation for Sex Workers, ”About Rose Alliance,” hämtat 19 september 2017 [<https://perma.cc/7NA9-CK58>].

¹⁵⁴ *Ibid.*

¹⁵⁵ Rose Alliance, ”Resources and Links,” hämtat 19 september 2017 [<https://perma.cc/FU9Z-LA2S>] (skrolla ner till ”Our Sibling Organisations”).

Källkritik och inledande jämförelser

styrelsen.¹⁵⁶ Jakobsson har under en period varit ordförande för the Global Network of Sex Work Projects och utgav sig för att vara en ”tidigare sexarbetare” när hon tillsattes i januari 2014.¹⁵⁷

Sammantaget förespråkar ledande så kallade sexarbetarorganisationer inte bara avkriminalisering av hela sexindustrin, utan många verkar också ha organisatoriska band med tredjepartsprofitorer. Till skillnad från ”sexarbetarorganisationer” som förespråkar en genomgripande avkriminalisering är överlevandeledda organisationer ofta abolitionister.

Till exempel beskrev flera överlevandeledda icke-statliga organisationer redan 2012 sig själva som ”abolitionister” med syfte att samla in pengar till verksamheter utformade för att hjälpa dem som vill lämna prostitution: Trisha Baptics Educating Voices in Vancouver, Vednita Carters Breaking Free i Minneapolis, Kristy Childs’ Veronica’s Voice i Kansas City, Tina Frundts Courtney’s House i Washington, DC, och Natasha Falle och Bridget Perriers Sex Trade 101 i Toronto.¹⁵⁸ Alla var överens om ”att för att stoppa människohandel/prostitution måste vi bemöta efterfrågan och fokusera på att tillhandahålla fler valmöjligheter och stärka tjänster som kan återintegrera offren” i samhället.

Den sydafrikanska aktivisten Mickey Meji som grundade överlevnadsnätverket Kwanele –det inkluderar medlemmar som är eller har varit prostituerade och de som är i ””färd med att lämna det livet”” – uttryckte sig på liknande sätt i en tidningsintervju år 2018.¹⁵⁹ I intervjun säger hon att dess medlemmar ”uppfattar det som nedlåtande att använda terminologin ”sexarbete” eftersom den normaliserar vad de ”ser som våld mot kvinnor”, sade hon.¹⁶⁰ Emedan Meji höll med om att prostituerade personer ”bör avkriminaliseras” menade hon att ”de som köper sex och de som säljer kvinnor och flickor (hallickar och bordellägare) . . . måste förbli kriminaliserade” och ”ska inte ges tillstånd att utnyttja en utsatt position orsakad av ojämlikhet mellan könen, arbetslöshet och fattigdom.”¹⁶¹ Ett liknande nationellt nätverk i Sverige är Prostituerades Revansch i Samhället, som också förespråkar kriminalisering av sexköpare och tredjepartsprofitorer (i motsats till Rose Alliance) samt avkriminaliseringen och stöd till dem som köps för sex.¹⁶²

Den internationella överlevandeledda organisationen Survivors of Prostitution Abuse Calling for Enlightenment, den internationella överlevandecentrerade Coalition for the Abolition of Prostitution, och den internationella Coalition Against Trafficking in Women stödjer alla en liknande agenda, inklusive att förespråka kriminalisering av sexköpare och tredjeparter samt avkriminalisering och stöd för dem som köps för sex.¹⁶³ Perspektivet bland abolitionistiska organisationer är bevisligen annorlunda än bland organisationer som SWOP och COYOTE, vilka främjar reglerad eller avreglerad prostitution som tillåter vinster hos tredje part.

Även om SWOP, COYOTE och liknande organisationer som Rose Alliance kan tillhandahålla vissa legitima tjänster till människor i prostitution kanske det inte är oviktigt att de är öppna med

¹⁵⁶ Se Kajsa Skarsgård, ”Frontfigur också i styrelse för strippklubb,” *Dagens Arena*, 14 januari 2013 [<https://perma.cc/63XY-4HZF>]; Gerda Christenson, ”Swedish Rose Alliance—a Fraudulent Organization,” *The Women’s Front in Sweden*, Internal Newsletter no. 4, 2013, översättning Annina Claesson [<https://perma.cc/7GZB-7TMB>]; för svenskt original, se <http://kvinnofronten.nu/Nyhetsbrev/rose-alliance.php>.

¹⁵⁷ NSWP: Global Network of Sex Work Projects, ”NSWP Elects New President, Pye Jakobsson,” Jan. 31, 2014 [<https://perma.cc/F8D1-2B6L>].

¹⁵⁸ Coalition Against Trafficking in Women, ”Survivors Connect Network: Sex Trafficking Survivors Worldwide Unite, Board to Meet in Washington DC,” Oct. 17, 2012 [<https://perma.cc/HW3N-MNU6>].

¹⁵⁹ Aphiwe Ngalo, ”Reflections from a Parliamentary Summit: Sex Work vs Prostitution—Time to Get the Difference,” *Daily Maverick*, Mar. 8, 2018 [<https://perma.cc/FL4M-V7WF>] (citerar Mickey Meji).

¹⁶⁰ Ibid.

¹⁶¹ Mickey Meji, ”ANC Resolution to Decriminalise Prostitution Fails Black Women,” *News24*, Jan. 26, 2018 [<https://perma.cc/E9ZG-H5SW>].

¹⁶² *Se Lex*. PRIS Prostituerades Revansch i Samhället, ”Målsättningar”, hämtat 27 februari 2023 [<https://perma.cc/Y9M5-54E7>].

¹⁶³ *Se* Survivor’s of Prostitution Abuse Calling for Enlightenment, ”Home,” hämtat 1 juli 2018 [<https://perma.cc/82FK-DHVK>]; Coalition for the Abolition of Prostitution, ”About,” hämtat 1 juli 2018 [<https://perma.cc/WFN8-6BLV>]; Coalition Against Trafficking in Women, ”Who We Are,” hämtat 1 juli 2018 [<https://perma.cc/C3WP-DZGZ>].

Källkritik och inledande jämförelser

sina band till sexindustrins profitörer. En möjlig orsak skulle kunna vara att sådan information kan fungera som marknadsföring. Att lyfta fram banden implicerar för informerade observatörer att organisationerna kan underlätta rekrytering till olika sektorer av sexindustrin, även pornografiproduktion.¹⁶⁴ Dessa organisationer är inte legitima ”representanter” för människor i prostitution, oaktat det stöd de ändå kan tänkas ge. Av dessa skäl bör berörda observatörer noggrant undersöka hur och av vem organisationer som påstår sig representera prostituerade personer drivs innan de accepterar deras anspråk på representation. Frågan är relevant i litteraturgenomgången då flera forskare har kopplingar till sexindustrin, direkt eller indirekt, vilket inte sällan redovisas i deras publikationer.

Med dokumenterade band till tredjepartiprofitörer är det bedrägligt att använda termer som ”sexarbetare” och ”fackföreningar” och den retorik om rättigheter som ofta förknippas med sådana organisationer; att framställa en arbetsgivarförening som om den verkade i sina anställdas intresse är vilseledande, ohederligt och potentiellt brottsligt.

¹⁶⁴ Jfr Stella Marr, “Pimps Will Be Pimps Whether Male or Female or Posing as ‘Sex Worker Activists’ and Other Conflicts of Interest (Part 1 of 2),” *The Survivor’s View* (blog), May 23, 2012 [<https://perma.cc/KYV9-M5TJ>] (antyder att hallickar använder dessa organisationer för att “skapa kontakt med torskarna samtidigt som de rekryterar utsatta unga kvinnor”).

IV. Analytisk sammanfattning

Sambandet mellan medverkan eller exploatering i pornografi och psykisk, fysisk och sexuell ohälsa samt socioekonomiska konsekvenser

Exploatering, människohandel, otillbörligt ekonomiskt och annat utnyttjande

Förhållanden i utlandet

Forskaren Heather Bergs har intervjuat 81 utförare (*performers*), chefer och medlemmar i arbetslag (*crew members*) samt genomfört icke-deltagande observation vid inspelningar och branschevent, framför allt i Kalifornien.¹⁶⁵ Hennes tillgång till informanter skedde genom deltagande i aktiviteter samt även arbete hos branschorganisationer, vilket gör hennes källor tendensios eftersom dessa har ett direkt ekonomiskt intresse av att undanhålla information som kan spegla verksamheten i ett negativt ljus.¹⁶⁶ I sin nuvarande roll som verksamhetsledare för pornografiindustrins branschorganisation Free Speech Coalitions kliniker för testning och behandling av könssjukdomar har hon även själv – inte bara hennes källor – ett direkt ekonomiskt intresse att inte försämla hennes möjligheter till inkomster genom att kritisera pornografins producenter, regissörer och andra profitörer.¹⁶⁷ Det bör noteras att av de 59 verksamma eller tidigare verksamma utförare i pornografiproduktion som Berg intervjuat hade ”de flesta” även andra roller i pornografiindustrin såsom chefer, del av arbetslag eller inom PR. Av de som var utförare under tiden för intervjun hade *alla utom en person även innehaft andra jobb i industrin*.¹⁶⁸ Särskilt anmärkningsvärt är att Berg frågat samtliga utförare i vilken mån de önskade vara anonyma i vissa eller samtliga citat, varpå ”den överväldigande majoriteten” ville framträda med eget artistnamn.¹⁶⁹ Vi kan därför knappast förvänta oss att hennes informanter avslöjar information som är ekonomiskt skadlig för

¹⁶⁵ Heather Berg, *Porn Work: Sex, Labor, and Late Capitalism* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2021), 191.

¹⁶⁶ Berg berättar att regissörer av olika sorters pornografiproduktioner bjudit in henne för att observera deras inspelningar, vilket också ledde till att hon fick ”kontakter” med en del av utförarna som hon senare intervjuade. Berg har observerat branschevents såsom de årliga mötena vid Adult Entertainment Expo och XBIX samt olika branschmöten som hon blivit inbjuden till av the Free Speech Coalition – en välkänd lobbyorganisation finansierad av pornografiproducenter under den opolitiska rubriken som ger associationer till yttrandefrihet och mänskliga rättigheter. Berg nämner själv att the Free Speech Coalition finansieras av pornografiproducenter. *Ibid.*, 11. Hon beskriver till exempel ingående hur hon samarbetat med the Adult Performer Advocacy Committee för att genomföra en omfattande enkätundersökning av de som arbetar inom pornografin angående ”ojämlika inkomster, samtycke, hälsopraktiker och stigma”. *Ibid.*, 11, 190–93. Berg undviker att påtala för sina läsare, förutom i ett appendix i slutet av boken, vilka samarbeten hon haft, även när det handlar om aktörer med direkta ekonomiska intressen. I sitt appendix förklarar hon dock att det ”tog årtal att etablera kontakter” och att hennes tidigare ”involvering i organiseringen av sexarbete” gav inkörsportar till intervjuer i pornografiindustrin. *Ibid.*, 192–93. Hon uppger även att informanterna hört talas om henne och hennes aktivism och att hennes åsikter tilltalade dem, vilket gjorde dem villiga att intervjuas, samt att hon blev även ombedd att skriva intervjuer åt en förläggare för 2014 *Adult Entertainment Expo* under tre dagar. Det senare gav henne fler uppdrag av olika slag inom pornografiindustrin, förvisso obetalda, men med resultatet att hennes kontaktnät stärktes. *Ibid.*, 193. En problematisk aspekt av dessa arbetsätt är att forskare som samarbetar med chefer och arbetsgivare kan stöta bort potentiella informanter som är utsatta och exploaterade, då forskaren oavssett intentionerna framstår som partisk.

¹⁶⁷ “What is PASS? Pass Creates Adult Industry-Standard Testing Policy and Operates a Digital Clearinghouse for Work Availability Data,” About Us, Performer Availability Screening, Inc., hämtat 12 oktober 2023, <https://www.passcertified.org/about-the-organization> [<https://perma.cc/8ZMW-WPFR>] (listar bl.a. Bergs namn).

¹⁶⁸ Berg, *Porn Work*, 9–10.

¹⁶⁹ *Ibid.*, 195.

Analytisk sammanfattning

deras arbets- eller uppdragsgivare. Likväl finner vi information i Bergs forskning som bekräftar det som annan forskning visar om problemen i pornografiindustrin.

Bergs bok tecknar en bild där pomografin erbjuder de mångsysslade utförarna/arbetslagen/cheferna en väg ut ur arbetslöshet på den reguljära arbetsmarknaden med hög skuldsättning vid tiden för 2008 års finanskris.¹⁷⁰ Samtidigt pressas emellertid utförares löner samtidigt som kostnaderna ökar och producenterna fortfarande gör vinster. Berg hänvisar även till vissa informanter som indikerar att filmerna inte räcker att leva på utan ”bara är ett verktyg för marknadsföring”. Dessa utförare använder filmerna för att göra reklam för personliga hemsidor och personliga ”tjänster” åt konsumenter, såsom sessioner framför webbkamera, uppkopplade och i realtid (*webcam performance*).¹⁷¹

Bergs bok innehåller en stor mängd analys av arbetsrättsliga och ekonomiska aspekter. En informant uttrycker den prekära situationen: “When I asked Richie Calhoun about the benefits available to performers, he responded, ‘We have nothing. We have no medical insurance, we have no union, we have no residuals or royalties.’”¹⁷² Berg presenterar också uppskattningar av genomsnittersättningen av intäkterna i ”mittfaran” av industrin: \$800–1,000 för en vaginal samlagsscen som typiskt sett tar 5 timmar att spela in; \$1,000–1,200 för en anal samlagsscen, \$250–500 för en oralsexscen; \$600–800 för en scen mellan två kvinnliga skådespelare.¹⁷³ Inom manlig gaypornografi uppskattas en anal samlagsscen till mellan \$800–1,200 och oralsex till mellan \$200–400.¹⁷⁴ Berg förklarar dock att utförarna har stora utgifter för skönhetsvård i samband med inspelningar och att transpersoner har särskilt stora kostnader, bland annat för extra hormonbehandling samt preparat för att förlänga erektionen.¹⁷⁵ En manlig utförare som även arbetar som regissör och producent räknade ut för att hans penis ”sprack” när en partner närmade sig uppfifrån och i fel vinkel, vilket ledde till flera kirurgiska ingrepp och fyra månader utan arbete och lön.¹⁷⁶ Sjukhusräkningen var på \$120,000 (dvs. över en miljon kronor) av vilka produktionsbolaget endast bidrog med \$20,000. En annan kvinna sägs i början av sin karriär blivit anlitad för att utföra fyra scener inom loppet av fyra dagar, med en scen inplanerad varje dag utan chans till återhämtning: “I was torn so badly I had to have surgery,” säger hon.¹⁷⁷

Ersättningsnivåerna i Los Angeles är inte i paritet med den fysiska påfrestning och det behov av återhämtning som krävs samt de levnadskostnader som råder i Kalifornien. Los Angeles pornografiindustri exploaterar utan tvekan utförarna på mer eller mindre olika sätt: fysiska, ekonomiska och för hälsa- och välbefinnande flera kritiska punkter, vilket inte bara mer kritisk forskning utan även potentiellt tendentiös forskning påvisar. Därmed har vi synnerligen starka skäl för att dra slutsatser om exploatering och ohälsa i denna del av vad många anser vara ”toppen” av industrin, med de mest välutvecklade produktionssätten.

Vi får liknande resultat i undersökningar som genomförst långt bort från västerlandets metropoler, ute i ”periferin” av det ekonomiska världssystemet. En studie i tidskriften *Ciencia y Enfermería* intervjuade 24 personer från ursprungsbefolkningen Shuar i Ecuador: 8 män och 16 kvinnor varav 8 tonåringar (14–17 år) och 16 vuxna (18 till 60 år).¹⁷⁸ Shuar genomförde redan 1599 ett framgångsrikt uppror mot den spanska kolonialmakten i orterna Logroño de los Caballeros samt Sevilla de Oro, men nya grupper såsom upptäcktsresande, missionärer, gruvbolag, nybyggare och nationalstater har ifrågasatt Shuarfolkets rätt till sitt land och exploaterat deras tillgångar och

¹⁷⁰ Berg, *Porn Work*, 14.

¹⁷¹ *Ibid.*, 15–16.

¹⁷² *Ibid.*, 9.

¹⁷³ Berg, *Porn Work*, 59 tbl.1.

¹⁷⁴ *Ibid.*

¹⁷⁵ Berg, *Porn Work*, 140–144.

¹⁷⁶ Berg, *Porn Work*, 145–146.

¹⁷⁷ Berg, *Porn Work*, 146.

¹⁷⁸ Liliana Roby Brito et al., “Body and Sexual Objectification: Perceptions in the Shuar Indigenous Community,” *Ciencia y Enfermería* 27, nr 17 (2021): 5.

Analytisk sammanfattning

människor.¹⁷⁹ Inte oväntat beskriver informanterna i studien hur prostitutionen i deras samhälle är ett resultat av kolonisering och globalisering. Informanter säger även att digitaliseringen ökat pornografikonsumtionen, som ”slagit ner som en bomb” särskilt bland den unga populationen.¹⁸⁰ Det påpekas att särskilt ursprungsbefolkningar tenderar att exploateras och presenteras som en ”exotisk” och ”rasifierad” undergenre inom pornografin.¹⁸¹ Historisk och kulturell diskriminering som drabbat koloniserade folk kan också spå på en redan negativ självbild hos exempelvis en ung kvinna som utsatts för sexuella övergrepp under barndomen och/eller i prostitution, eller hos en ung homosexuell man som nyss stötts bort av sin familj. En sådan multipel sårbarhet leder till ett *intersektionellt förtryck*, det vill säga ett tungt ok av sociala faktorer som sammantaget gör det betydligt svårare att stå emot krav på olika skadliga, ohälsosamma eller exploaterande handlingar än det skulle vara för en ung person med bättre självkänsla och som inte utsatts för liknande problematik under uppväxten.

Även andra undersökningar visar på hur produktionen av pornografi kan ta sig uttryck i periferin, långt bort från det organiserade välfärdssamhället. Piro Rexhepi litterära betraktelse över vänner som funnit gaypornografi av sig själva på internet är ett exempel: en så kallad amatör har lagt upp dessa filmer utan deras vetskap lagt på nätet.¹⁸² Vännerna försöker därför finna reda på gärningsmannen och finner i det sammanhanget ytterligare ”amatörpornografi” som lagts upp av olika personer. Materialen som diskuteras presenterar scener med flyktingar som befinner sig i prostitution i Grekland och deras sexköpare. Det tycks vara sexköparen som filmat interaktionerna i smyg.

På samma sätt beskriver en studie ett antal pornografiska producenter och distributörer i USA av en genre kallad *poverty gay-for-pay*.¹⁸³ Genren presenterar genuint heterosexuella män som utför sex med andra män på grund av fattigdom och trängande behov av kontanter. Fenomenet tycks inte vara marginellt utan snarare en betydande undergenre inom gaypornografin. Till exempel har bara en webbsida, *Gemini Men*, enligt egen uppgift, en katalog av mer än 1 000 videor och 275 män, vilket indikerar att genren förtjänar att beaktas. Den federala lagstiftningen ålägger exempelvis producenter att vid inspelning av pornografi dels registrera samtliga utförare verkliga identiteter, dels ange en officiell adress på produkten dit myndigheterna i efterhand kan vända sig för att inspektera registret.¹⁸⁴ Mannen bakom *Gemini Men* har angett en adress i ett välbärgat område i Tampa, Florida där det står ett stort, välkött hus.¹⁸⁵ Det är också värt att notera att producenterna bakom de två webbsidorna varit verksamma i nästan 40 år; den ena sedan 1980-talet och den andra sedan 1990-talet, bägge från början med postorderkataloger som specialiserade sig på gaypornografi och senare internet-sidor på 2000-talet.¹⁸⁶ I artikeln får vi följa hur producenten bakom *Workin’ Men XXX* i filmerna visar hur han bland annat rekryterar sina utförare bland hemlösa uteliggare, bland nyligen frigivna fångar från fängelser, från häkten där det finns personer som inte kan betala borgen, vid gathörn där män som är ”*down-and-out*” samlas, bland tältläger i storstäder där ensamma män bor – enligt uppgift i ett fall registrerade sexualförbrytare som förlorat fotfästet i samhället. Filmernas tittare får alltså bokstavligen följa med producenten på dennes rekryteringsrunda. Utsendet på männen i filmerna visar tittarna på ett nästan övertydligt sätt att de bokstavligen befinner på samhällets botten, med saknade tänder, sår, eksem, smutsiga naglar och/eller smutsiga händer och

¹⁷⁹ *Se t.ex.* Ampam Karakras, “Territory of the Shuar People,” *Revista: Harvard Review of Latin America* 22, nr 3 (2023), <https://revista.drclas.harvard.edu/territory-of-the-shuar-people/>.

¹⁸⁰ Roby Brito et al., “Body and Sexual Objectification,” 8.

¹⁸¹ *Ibid.*, 9.

¹⁸² Piro Rexhepi, “Predatory Porn, Sex Work and Solidarity at Borders,” *Ethnic & Racial Studies* 44 nr 9 (2021): 1629–47.

¹⁸³ Mark J. Kiss & Todd G. Morrison, “Eroticizing Desperation: Poverty Gay-for-Pay Porn,” *Sexuality & Culture* 25, nr 4 (2021): 1509–28.

¹⁸⁴ *Se* Record Keeping Requirements 18 U.S.C. § 2257 (25 juli 2023), <https://uscode.house.gov/>.

¹⁸⁵ Kiss & Morrison, “Eroticizing Desperation: Poverty Gay-for-Pay Porn,” 1514.

¹⁸⁶ *Ibid.*, 1513, 1516.

Analytisk sammanfattning

fötter. En del av männen verkar vara påverkade av narkotika eller alkohol. Uppenbarligen får producenten här möjligheten att få utförarna att ofrivilligt begå handlingar som de helst vill undvika, vilket vi ser i hur de tål aggressiva och ohälsosamma handlingar utföras emot dem (mer nedan).

I en annan artikel som jämför kondomanvändning i gay- respektive heterosexuell pornografi i Los Angeles produktion är det klart om *bareback* ger bättre eller sämre betalt och om stigmatiseringen i det senare fallet av dem som utför oskyddad analsex i gaypornografien gör att utförarna då får svårare att förhandla sin ersättning.¹⁸⁷ Det senare skulle vara en form av ekonomisk ojämlik maktförutövning där det blir utförarnas sociala position i stället för arbetets påfrestning som avgör ersättningen. Som med många påfrestande sysselsättningar är det inte framför allt de fysiska plågorna eller den monotona karaktären som avgör ersättningen utan snarare vilken *status* som sysselsättningen tillskrivs av samhället.

En ukrainsk undersökning publicerad innan ryska invasionen intervjuade 27 kvinnor i gatuprostitution vid europavägarna E50, E85 och E95.¹⁸⁸ Den analyserade även 496 ”portfolios” av personer som erbjuder eskortprostitution och studerade officiell statistik, forskning samt rapporter från Ukrainska åklagarämbetet, Human Rights Watch, FN:s program om hiv/aids, det Ukrainska hälsoministeriet, TAMPET, Pornhub samt IOM (International Organization for Migration) i Ukraina. Utförare med webbkamera, dvs. personer som genomför olika sexuella handlingar på direktbeställning av konsumenten, hade ökat vid tiden för undersökningen, liksom skapandet av webbsidor som distribuerade liknande material i form av inspelningar. Ersättningen vid dessa studios låg enligt uppgift mellan \$18.5–\$104 (USA-dollar) per tillfälle, vilket är betydligt lägre än vad som brukar anges i Amerikanska rapporter. Om uppgifterna att myndigheterna bara i två större städer identifierade sju pornografistudier med totalt 30 vuxna modeller under en insats i juli 2018 indikerar det en betydande organiserad verksamhet. Särskilt kvinnliga utförare i Ukraina kan ha tagit sin tillflykt till Sverige efter Rysslands invasion och här försörja sig på liknande verksamheter eftersom dagersättningen för flyktingar från Ukraina är så låg i Sverige.

Zahra Stardust är forskare samt även själv involverad som pornografisk utförare med lång erfarenhet – något hon också öppet deklarerat i sina försök att dels bli vald till Sydneys borgmästare, dels till den federala senaten i Australien.¹⁸⁹ Stardust menar att kritiken mot ”den massproducerade pornografien och dess föreskrivna formler för sexuell representation” lett till att ”’autenticitet’ seglat upp under 2000-talet i narrativen bland queer- och feministiska utförare och producenter”; det har gjorts till en ”’helig gral’ inom feministisk pornografi”, skriver hon.¹⁹⁰ Stardusts primärdata bygger på ”20 intervjuer med utförare och producenter” (kursiv tillagd). Det är klart om distinktionen innebär att alla intervjuade är både utförare och producent, vilket stärks av att hon bara redogör för hur ”producenterna” valts ut och aldrig återkommer till om det finns utförare som intervjuats som *inte* är producenter. Stardusts huvudpoäng tycks vara att de ökande trenderna och trycken på att producera ”autentiskt” pornografi leder till ökade (i stället för mindre) krav på utförarna och mindre (i stället för ökad) frihet för utförarna. Resultatet är alltså det motsatta mot hur begreppet ”alternativ” ofta förstås i detta sammanhang, nämligen som en motsats till den kommersialisering och exploatering

¹⁸⁷ David Schieber, “Money, Morals, and Condom Use: The Politics of Health in Gay and Straight Adult Film Production,” *Social Problems* 65, no. 3 (2018): 377–94.

¹⁸⁸ Kurmaiev Petro, “Global market of sexual nature services. Case for Ukraine,” *Amazonia Investiga* 9, nr 26 (2020): 19–27.

¹⁸⁹ *Se Lex*. Matt Buchanan & Scott Ellis, “Lord Mayoral Hopeful Spins Into Poll Position,” *Sydney Morning Herald*, 3 september 2012, <https://www.smh.com.au/> [<https://perma.cc/9WKQ-XWAT>] (“Zahra Stardust is a human rights lawyer, Miss Nude Australia Pole Dance Champion 2012 and a porn actress, but come Saturday she hopes to also be lord mayor of the City of Sydney.”); James Gorman & Central Magazine, “Porn Star Zahra Stardust in Sydney Lord Mayor Race,” *News.Com.AU*, 4 september 2012, [¹⁹⁰ Zahra Stardust, “From Amateur Aesthetics to Intelligible Orgasms: Pornographic Authenticity and Precarious Labour in the Gig Economy,” *AG About Gender: An International Journal of Gender Studies* 8, nr 16 \(2019\): 2 \(källhänvisningarna borttagna i de översatta citaten\).](https://www.news.com.au/9e14136745e975fad6a4fc896ce4a814; Jessica Grewal, “Porn and Politics Can Go Together: What do a Porn Star and Tony Abbott’s Sister Have in Common?,” Courier Mail, 15 augusti 2012, https://www.couriermail.com.au/932a4b3ac4e6c7778822cea837e58819.</p>
</div>
<div data-bbox=)

Analytisk sammanfattning

som försiggår inom mainstreampornografin. Den alternativa pornografin exploaterar därför utförarna, men på ett annorlunda sätt och ofta med lägre ersättning än den kommersiella heterosexuella och gappornografin.

Stardusts drar slutsatsen att intaget av det ”autentiska narrativet” beror på att den ökande samhällskritiken mot pornografin gjort producenterna och utförarna defensiva såtillvida att de måste motivera sin existens med andra argument än ekonomiska. Konsumenterna har därigenom flyttat fram sina positioner till den graden att de begär en bekräftelse på att utförarna presenterar genuint personligt intima upplevelser.¹⁹¹ En av utförarna/producenterna bland Stardusts informanter klagar dessutom på att konsumenter börjat kräva gratisfilmer i meddelanden över internet, ungefär som om hon vore en ”naturlig exhibitionist som älskar sex och önskar att dela med sig fritt till främlingar för nöjes skull”.¹⁹² Stardust gör en liknelse med pornografiska utförare som förväntas deklarerat sin kärlek till arbetet med flygvärdinnor som måste le, där ingen får betalt för detta extra inslag av autenticitet. Däremot utelämnar Stardust att de fysiska och psykiska konsekvenserna av deras arbeten skiljer sig åt betydligt.

Stardust citerar en annan utförare utanför hennes egen studie som med en målände beskrivning menar att sådana förutsättningar där de till och med förväntas spela in materialet själva omöjliga kan karaktäriseras som ”feministisk pornografi”:

Let's stop and do the math: I spent about two hours shaving, waxing, washing, and getting made up for the shoot. I spent about an hour on the setup, getting the lighting right, and cleaning the area I wanted to photograph in. Three hours in front of the camera. Another hour going through the footage, editing and color grading it. For about seven hours work in total, that's less than \$30 an hour. Which is decent pay and all. *Until you remember, this is porn.* In the meantime, this company and others like it have effectively cornered a market based on political paranoia and deeply internalized negativity towards porn, making bucket loads of money at the expense of workers who are genuinely trying to make a living on this shit. *That isn't feminist. That is exploitative,* and it distracts from real solutions to issues in the industry, steering us away from discussions about labor rights and conditional consent and working conditions.¹⁹³

Det är dock uppenbart att Stardust vill att pornografi ska ses på som vilket annat arbete som helst. Med det löser inte problemet med att inte i någon annan inkomstbringande verksamhet behöver utförarna tåla grovt sexuellt våld, förnedring, risk för livshotande och potentiellt invalidiserande könssjukdomar, förföljelse och sexuella trakasserier och PTSD på samma nivå (eller i vissa fall något högre) som bland värdsökande Vietnamveteraner.¹⁹⁴

Förhållandet i Sverige

Den internationella organisationen Prostitution Research & Education (PRE) genomförde en omfattande enkät- och intervjustudie i Sverige med 105 personer som hade erfarenhet av att ”filmas i sexarbete eller prostitution”, alternativt erfarenhet av att ”sälja nakenbilder, pornografi eller sexuella handlingar via webbkamera”.¹⁹⁵ Därmed riktade sig studien mot målgruppen för denna litteraturgenomgång på ett sätt som få andra studier gjort internationellt och inga andra studier i Sverige någonsin. Projektet leddes av den väl publicerade forskaren och psykologen Melissa Farley från San Francisco, med ett team på över 20 medarbetare i Sverige. Bland dessa ingick

¹⁹¹ Ibid., 19.

¹⁹² Ibid., 20.

¹⁹³ Ibid., 21 (citerar Mikey Way, “Fuck Your Feminist Porn, Tits and Sass,” <http://titsandsass.com>, 18 september 2012, <http://titsandsass.com/fuck-your-feminist-porn/>) (min kursivering).

¹⁹⁴ Melissa Farley, “Renting an Organ for Ten Minutes: What Tricks Tell Us about Prostitution, Pornography, and Trafficking,” i *Pornography: Driving the Demand in International Sex Trafficking*, red. David E. Guinn & Julie DiCaro (Int'l Human Rights L. Inst., DePaul Univ., 2007), 146.

¹⁹⁵ Melissa Farley et al., *Pornography Production Harm in Sweden: Filmed Prostitution is Inseparable from Non-Filmed Prostitution* (Stockholm: Prostitution Research & Education, 2023), 20 [<https://perma.cc/9T1T-RBKR>]. Citaten är från det rekryteringsmaterial som användes på nätet samt de flyers som användes för att finna informanter. Ingen som undersöktes hade enbart erfarenhet av prostitution per se, utan behövde i praktiken ha figurerat som utförare i pornografiskt material. Projektet gavs etikgodkännande av Etikprövningsmyndigheten i Sverige i förväg.

Analytisk sammanfattning

medförfattarna Erica Bergkvist, Merly Åsbågård, Johanna Pethrus, Mikaela Lannergren, Luba Fein och Nacima B. Jerari samt ytterligare ett antal medarbetare. Delar av innehållet från flera tidigare rapporter om prostitution och sexköpare av Farley och PRE har, som regel, publicerats i tidskrifter med peer-review efter att de första rapporterna tillgängliggjorts för allmänheten. Vi kan därför förvänta oss att delar av det nya resultatet, som är uppseendeväckande på flera sätt, på sikt blir publicerat i vetenskapliga tidskrifter.

Är urvalet av 105 utförare i den svenska studien balanserat? Det är en berättigad fråga givet att urvalstekniker kan utesluta eller överexponera subgrupper inom den större populationen personer i pornografiska produktioner, varvid statistiken blir missvisande. Studiens relativt goda finansiering¹⁹⁶ skapade förutsättningar att strategiskt maximera mångfald av demografiska subgrupper med erfarenhet av pornografi, även om urvalet i viss mån också var baserat på bekvämlighet för att maximera antalet respondenter. Forskningsteamet lämnade flyers hos olika aktörer inom den svenska socialtjänsten samt hälso- och sjukvården där potentiella informanter skulle kunna se dem. Flyern informerade om forskningsprojektet och erbjöd 1 000 kr i ersättning för en 3-timmars intervju. Teamet kommunicerade också på svenska via Instagramkonton och sajter såsom *Inte din Hora*, *Rosa Sidan*, *Talita*, bland andra. Teamet gav också flyers till frivilligorganisationer som följer med polisen till områden i Stockholm där det förekommer gatuprostitution och uppmanade dem att dela ut flyerna. För att öka den etniska och kulturella mångfalden av urvalet annonserades projektet i Göteborg, Malmö och Stockholm och intervjuer skedde därav på samtliga dessa tre platser. Intervjuerna fick utbildning direkt av försteförfattaren, som var på plats i Sverige; träningen innefattade intervjuetekniker och testköringar av enkäten och de fem mätinstrumenten.¹⁹⁷

Enkätundersökningen innehöll fem psykologiska instrument, däribland en checklista som mäter (1) PTSD, (2) dissociation, (3) kroniska hälsoproblem, (4) trauma under barndomen samt (5) ett särskilt utvecklat instrument från tidigare studier för att undersöka erfarenheter av pornografi och prostitution (ibland används termen sexarbete för att inte alienera informanter).¹⁹⁸

Är utförarna exploaterade? Detta är en delvis enkel men också komplex fråga där många sociala, ekonomiska, demografiska, kulturella och rättsliga faktorer spelar in. För att förstå i vilken mån utförarna exploateras kan vi titta närmare på vilken demografisk grupp de vanligtvis tillhör. Medianåldern för inträde i prostitution och pornografi var 17 år; typvärdet 15 år (dvs. den mest frekvent angivna åldern). Bägge siffror är inte oväntade utifrån de studier med vuxna i prostitution som visar tidigt inträde i prostitution.¹⁹⁹ I ung ålder, särskilt som minderåriga, kan inte individer värja sig mot sexuellt utnyttjande, exploatering och andra övergrepp på samma sätt som en vuxen med utbildning, studier eller arbetsanknytning, familj och relativt stabilt socialt nätverk. Gruppens medianålder för inträde antyder att det handlar om en särskilt utsatt grupp där sannolikheten för sexuell exploatering därför ökar.

Överrepresentation av sexuella och fysiska övergrepp under barndomen brukar vara höga bland personer i prostitution och är så även i denna population av 105 utförare. Av alla deltagarna

¹⁹⁶ Projektet har finansierats av sex civilsamhällesorganisationer: PRE, Jensen Projekt, Butler Family Foundation, Atlas Free, Samueli Foundation, New Paradigm Fund och Talita. *Ibid.*, 9.

¹⁹⁷ *Ibid.*, 19–20.

¹⁹⁸ För en sammanställning av instrumenten, se *ibid.*, 18–19.

¹⁹⁹ Fyrtiosju procent av de 854 deltagarna i studien om prostitution från nio länder uppgav att de befann sig i prostitution före 18 års ålder. Melissa Farley et al., "Prostitution and Trafficking in Nine Countries: An Update on Violence and Posttraumatic Stress Disorder," *J. Trauma Practice* 2, nr 3–4 (2004): 40 [https://perma.cc/V7FM-YXKQ]. I ett urval av 222 vuxna kvinnor som befann sig i prostitution i Chicagos storstadsområde uppgav 61,7 % att de hade börjat före 18 års ålder, och 35 % uppgav att de hade börjat före 16 års ålder. Jody Raphael & Deborah L. Shapiro, *Sisters Speak Out: The Lives and Needs of Prostituted Women in Chicago: A Research Study* (Chicago: Center for Impact Research, 2002), 13 [https://perma.cc/L1H6K-N566]. Bland de 200 kvinnor och tonårsflickor i prostitution som studerades i San Francisco 1980–1981 uppgav 78 % att de började före 18 års ålder, 62 % före 16 års ålder och "ett antal" före "9, 10, 11 och 12 års ålder." Mimi H. Silbert and Ayala M. Pines, "Sexual Child Abuse as an Antecedent to Prostitution," *Child Abuse & Neglect* 5 (1981): 409

Analytisk sammanfattning

uppgav 75 % att de utsatts för sexuella övergrepp och 48 % för fysisk misshandel före 18 års ålder. I tabell 1 i rapporten redovisas specifika frågor när övergreppen utfördes där inte alla respondenter tycks ha svarat, men det framgår likväl att en påfallande stor del av dessa 75 % utsattes redan innan 5 års ålder (18 av 58 st har besvarat frågan jakande); över hälften (36 av 65 svarande) hade utsatts mellan 6–10 års ålder; 79 % hade utsatts mellan 11–15 år (60 av 76 svarande) och 82 % hade erfårit sexuella övergrepp mellan 16–18 års ålder (60 av 73 svarande). Som barn blev 38 % av alla deltagare även fotograferade när de var nakna och sexualiserade.²⁰⁰ Denna utsatthet för sexuella övergrepp kan fungera som en form av indirekt *grooming* – det vill säga förberedelse för sexuellt utnyttjande så att personernas ryggmärksreflexer avtrubbas och de blir medgörligare och fogligare för utnyttjande i pornografi när de växer upp.

Mest uppseendeväckande är kanske att 33 % av utförarna (34/104) i Sverige uppgav att de varit i familjehemsplaceringar (tidigare kallat fosterhem) eller andra former av placeringar utanför sin biologiska familj – grupphem, jourhem, barnhem och anstalter. Som jämförelse uppgav 21 % av 134 kvinnliga utförare i Los Angeles fosterhemsplaceringar jämförd med 4 % i en demografiskt matchad kontrollgrupp i Grudzen med fleras undersökning från 2011.²⁰¹ I den svenska undersökningen kan vi också läsa att utförarna som erfårit placeringar utanför hemmet i genomsnitt råkat ut för detta 3 gånger. Nästan hälften av alla med dessa erfarenheter, närmare bestämt 47 % (16/34), hade utsatts för misshandel när de befann sig i fosterhemsplaceringar. Fosterhem är en välkänd faktor som förutspår utnyttjande i sexindustrin.²⁰² Dessutom hade 20 % av utförarna även släktingar som befann sig i sexindustrin, vanligtvis en mamma eller syster. Det senare antyder att fattigdom och prostitution är en faktor som följer med över generationer för människor inom sexindustrin.²⁰³

Återigen, den demografiska bakgrunden bland utförarna i Sverige, med avsaknad av kontinuitet hos värdgivare och nära anhöriga, misshandel hos fosterfamiljer och andra allvarliga problem under uppväxten, gör det svårt att föreställa sig att ungdomarna klarar av det moderna kunskapsamhällets krav på disciplin, prestation och följsamhet som krävs för studier och för att bli anställningsbara eller entreprenörer. Personerna är därmed extra utsatta för utnyttjande och exploatering i pornografi eller annan form av prostitution. Majoriteten av barnen som utsätts för sexuella övergrepp under barndomen, misshandel och fosterhemsplaceringar kommer troligtvis inte att kunna ”fångas upp” av samhället förrän de är myndiga. Om det då saknas stöd blir dessa unga vuxna i praktiken ofta dömda till ett liv av våld, ohälsa, ekonomisk misär, förtryck och exploatering. Därför kan inga utsatta barn bli säkra om inte alla vuxna är säkra.

En ytterligare faktor som förstärker utsatthet för exploatering är minoritetsstatus som kan försvåra integration, anknytning till arbetsmarknad eller kvalificering till utbildning och studier. Nästan exakt hälften av de intervjuade (52 stycken) identifierade sig själva som av svenskt ursprung emedan den andra hälften (51 då endast 103 besvarade frågan) angav antingen multietnisk kulturell härkomst eller identifierade sig som kommandes från andra länder än Sverige. SCB uppgav att andelen utrikes födda eller inrikes födda med två eller en utrikes född förälder år 2022 var 35 %. Om vi räknar inrikes födda med en utrikes född förälder som svenskar blir andelen med utländsk bakgrund lägre, det vill säga 27 %. Att personer som befinner sig i pornografi i Sverige med större

²⁰⁰ Farley et al., *Pornography Production Harm in Sweden*, 25.

²⁰¹ Corita R. Grudzen et al., “Comparison of the Mental Health of Female Adult Film Performers and Other Young Women in California,” *Psychiatric Services* 62, no. 6 (2011): 641–42 (*p*<.01).

²⁰² *Se Lex*. Christine Stark, “Strategies to Restore Justice for Sex Trafficked Native Women,” in *The Palgrave International Handbook of Human Trafficking*, ed. John Winterdyk & Jackie Jones (Cham, Switzerland: Palgrave MacMillan, 2019), 1227–29 (nämner statistik och exempel som indikerar hög prevalens av fosterhem under barndomen bland personer i prostitution); Hilary L. Surratt & Steven P. Kurtz, “Foster Care History and HIV Infection among Drug-Using African American Female Sex Workers,” *Aids and Behavior* 16, no. 4 (2012): 987 (“We found that women with foster care histories reported significantly earlier entry into paid sex work, with some 62% active in the sex trade prior to age 18. Our subsequent multivariate analyses demonstrated that foster care history was strongly associated with early entry into sex work, and was directly associated with HIV infection as well.”)

²⁰³ Farley et al., *Pornography Production Harm in Sweden*, 25.

Analytisk sammanfattning

sannolikhet har utländsk bakgrund är i linje med andra studier av populationen i prostitution där utsatta minoriteter eller är kraftigt överrepresenterade.²⁰⁴

I undersökningen uppgav 90–95 % av deltagarna också att det finns en överlappning mellan filmad och icke filmad prostitution, där prostitution försiggår på internet eller under produktion av pornografi. Nästan alla deltagare uppgav att nätsidor med pornografi också annonserar prostitution och människohandel och dessutom dokumenterar prostitution. Bland deltagarna beskrev 76 % att deras prostitution skedde via webbkamera eller livechatt, 80 % i deras hem, 76 i hotell, nattklubbar eller privata fester. Av prostitutionen beskrevs också 70 % som eskortprostitution, ”outcall-prostitution”, eller mobiltelefonprostitution. Med andra ord finns ett mycket starkt samband mellan prostitution och pornografi i Sverige, där utförare som utnyttjas i pornografi också med största sannolikhet utnyttjas i annan prostitution.²⁰⁵

Hälften (51 %, 53/104) av deltagarna hade förflyttats till olika platser med syfte att öka den profit som deras pornografi eller prostitution kunde generera för tredjeparter. Många hade också prostituerats utanför Sverige på resor som arrangerades av sexköpare eller hallickar; sådan prostitution skedde och sådan pornografi producerades på 56 olika platser utom Sverige, inklusive bland annat Albanien, Österrike, Dubai, Danmark, England, Finland, Tyskland, Grekland, Marocko, Nederländerna, Norge, Mexiko, Rumänien, Ryssland, Spanien, Schweiz, Ukraina, USA och Venezuela. Hälften hade därmed flyttats runt i vad som kan vara att betrakta som människohandel, såvida de rättsliga rekvisiten uppfylls såsom ”utnyttjande av någons utsatta belägenhet som allvarligt begränsar personens alternativ”. BrB 4 kap. 1a § 3 ¶. Utan tvekan handlar dessa resor om koppleri, det vill säga att tredje parter ”främjar eller på ett otillbörligt sätt ekonomiskt utnyttjar att en person har tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning”. BrB 6 kap. 12 § 1 pt. (min kursivering).²⁰⁶

Även organisationen Talita i Sverige, som arbetar mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål och stödjer den svenska sexköpslagen, publicerade en rapport 2019 om samtida pornografiproduktion i Sverige.²⁰⁷ Rapporten är inte expertgranskad utan så kallad ”grå litteratur”. Då det ej ännu finns vetenskapliga artiklar från Sverige med empiriska undersökningar om utförare utgör denna rapport liksom rapporten med 105 utförare kritisk information för utredningen. Ingen av dessa två rapporter har författats av personer med något ekonomiskt intresse i pornografi- eller övrig sexindustri. Däremot har författarna liksom alla andra forskare personliga värderingar och övertygelser som påverkar vilka frågor de ställer till informanterna. Frågornas perspektiv kan inte direkt underställas vetenskaplig granskning mer än att läsaren påkallar huruvida frågorna är relevanta eller ej, liksom att urvalet kan granskas och ibland kritiseras om det är skevt.

Talitas rapport rekryterade informanter genom att kontakta kvinnor som använde en e-postadress med syfte att göra reklam för pornografi på nätet. De sökte också deltagare via sina sociala medier. Intervjuerna varade mellan 1–1,5 timmar och kompenserades med 300 kr. Det empiriska materialet bygger på nio djupintervjuer med svenska kvinnor som varit utförare i pornografiska filmer eller fotografering samt undersökningar av mer grävande journalistisk art för att kartlägga produktion och distribution i Sverige. Rapporten identifierade två traditionella pornografiproducenter under kartläggningen men fann att den största delen av pornografisk produktion och distribution ägde rum på olika internetsidor eller forum där det sker köp och försäljning av material. Rapporten fann även att ett antal fotografer i Sverige är aktiva på sociala medier och har webbsidor där de annonserade ut sina tjänster (dvs. att producera pornografiska bilder). Enligt informanterna är många (om än inte alla) fotografer mer eller mindre manipulerande och söker maximera exponeringen, ibland genom att lura utförarna hur pass mycket bilderna är

²⁰⁴ Se t.ex. Max Waltman, *Pornography: The Politics of Legal Challenges* (New York: Oxford Univ. Press, 2021), 48 & 423–24 nn. 173–76 (hänvisar olika studier och siffror).

²⁰⁵ Farley et al., *Pornography Production Harm in Sweden*, 27–28.

²⁰⁶ Därtill kommer att om brottet är ”att anse som grovt, döms för *grovt koppleri* . . . särskilt . . . en verksamhet som bedrivits i större omfattning, medfört betydande vinning eller inneburit ett hänsynslöst utnyttjande av annan.” BrB 6 kap. 12 § 3 pt.

²⁰⁷ Meghan Donevan, *Syns man inte, finns man inte – en inblick i den svenska porndindustrin* (Stockholm: Talita, 2019).

Analytisk sammanfattning

tänka att spridas. Enligt en informant kunde resultatet ”kännas extremt objektifierande även om det inte kändes så under själva fotograferingen.”²⁰⁸

De informanter som rapporten till stor del bygger på är mer varierad än utförarna på OnlyFans som intervjuats exempelvis i svenska studentarbeten nedan. I Talitas rapport uppgav totalt fem av de nio kvinnorna att pornografin var deras primära arbete och inkomstkälla. Av de övriga fyra hade en informant som tvingats in i pornografin av en före detta pojkvän helt slutat under rapportens författande medan de resterande tre hade en annan primär inkomstkälla. Kvinnorna var i åldrarna 21–44 år, med en genomsnittsalder om 29 år. En intervjuperson laddade bara upp ”lättklädda bilder och nakenbilder” på sig själv ensam eller tillsammans med andra kvinnor. Fyra lade upp naken- eller onanifilmer. Tre kvinnor lade upp filmer på sig själva i sexuella handlingar med en eller flera män. En kvinna tvingades in pornografin av en pojkvän och filmades såväl med en som med flera män. Den genomsnittliga ”debutåldern” att börja med pornografi var 22,6 år hos de nio informanterna, med en spridning mellan 16 till och med 34 år.²⁰⁹

Samtliga informanter uppgav att deras intryck var att det var mycket unga kvinnor inom pornografin, där flera uppgav att det svenska sajterna ofta rekryterade minderåriga trots att det är olagligt. Samtliga informanter var starkt emot att rekryteringen av minderåriga fick fortgå och flera menade också att åldersgränsen borde ligga minst några år ovanför 20 år eftersom konsekvenserna kan bli så svåra på grund av en kvinnas medverkan i pornografi. Argumenten var inte helt koherenta, men det anfördes till exempel att pojkvänner och familj sannolikt får reda på deras verksamhet, vilket kan leda till stigmatisering; att en ung kvinna snabbt kan ”förlora all självrespekt” och bli ”utnyttjad”; och att det blir svårt att ta sig ur pornografi och prostitution ju längre personen befinner sig där, då inkomsterna sjunker med åldern eftersom konsumenterna värdesätter lägre framför högre ålder. Det argumenterades också för att unga kvinnor generellt är mer sårbara och har en sämre förhandlingsposition, särskilt unga flyktingar eller andra utsatta grupper, vilket riskerar att utsätta dem för övergrepp och exploatering i pornografin.²¹⁰

Fem av nio informanter uppgav att den huvudsakliga orsaken till inträdet i pornografin var ekonomiska svårigheter. En började exempelvis först på strippklubb på grund av att pojkvännen dragit på henne stora lån och skulder, vilket tycks ha lett kvinnan vidare till pornografin. En annan informant sade att hon inte trivdes på en strippklubb, att hennes ekonomi var dålig och att hon bytte till pornografi efter tips från ”en kollega” om bättre inkomster.²¹¹ En annan gemensam faktor bland informanterna var förekomsten av sexuellt våld innan inträdet i sexindustrin.²¹² Utsattheten för sexuellt våld innan inträdet i pornografi eller annan prostitution är i linje med såväl andra kvantitativa som kvalitativa undersökningar av populationer inom pornografi och/eller annan prostitution. Det finns skäl att anta att våldet avtrubbar och förskjuter dessa kvinnors egna gränser

²⁰⁸ Ibid., 22.

²⁰⁹ Ibid., 24. Här skriver författaren samtidigt att alla ”gjorde sin debut” inom pornografi ”innan de fyllt 25 år”, vilket dock motsäger uppgiften om den större spridningen av debutålder i gruppen. Ibid.

²¹⁰ Ibid., 25–28.

²¹¹ Ibid., 28.

²¹² En informant uppgav till exempel att hon hade ”trauman från överfall av våldtäkter, mycket sådant”, att hon varit utpressad av konsumenterna och fått ångest på grund av det faktum att andra skulle kunna upptäcka hennes bilder; en annan blev fysiskt och sexuellt misshandlad av ”ett av alla mina ex” när hon var 16–17 år, vilket efter lång tids ”hjämtvätt” ledde till sjukhusvistelse innan hon ”insåg” att hon måste få stopp på misshandeln; en tredje var utsatt för ”tjatssex”, manipulationer, fysisk misshandel och sexuellt tvång/våldtäkt av sin ex-pojkvän, som dessutom ”bjöd ut” henne till sina vänner som hon hade ”svårt att säga nej” till; och en fjärde uppgav att hon träffade en pojkvän när hon var 20 som var ”våldigt sexuellt våldsamt”, ”otroligt aggressiv” och misshandlade henne psykiskt ”våldigt, väldigt” mycket under två och ett halvt år. Dessutom drog pojkvännen på henne ”våldigt mycket lån och skulder”, vilket ledde till att informanten började på strippklubb för att tjäna ”snabba pengar”, vilket gjorde så att hon tog sig ur sin ”ekonomiska kris som var orsakad av honom”. Ibid., 30. En femte informant berättar hur hon träffade en man som ”redan från första dejen tvingade” henne till prostitution och att ”bli våldtagen” av flera män – en utsatt belägenhet som fortgick under hård kontroll i fyra månader. Även en kvinna som ”inte diskuterade sin egen personliga historia av utsatthet för sexuellt våld” instämde med rapportförfattarna om att ”många har utsatts för sexuellt våld innan de ger sig in i branschen”. Ibid., 31.

Analytisk sammanfattning

och självbild så att det blir enklare för andra att manipulera dem till att utföra pornografi eller för dem själva att ta ett aktivt beslut att träda in i sexindustrin.

Kopplingen till prostitution återkommer även bland dessa informanter, där tre av de nio hade börjat i striptease innan de blev utförare i pornografi; fyra kvinnor hade befunnit sig i prostitution (dvs. sålt sex), däribland en med en så kallad *sugar daddy*. Ytterligare en informant hade börjat i onlineprostitution redan när hon var 14 år och senare blivit utförare av pornografi. En annan informant berättade att hon försökt med prostitution men ”inte tyckte om det”, men hon hade erfarenhet av striptease och pornografi. På två klubbar i Stockholm är de manliga besökarna, enligt den informanten, väl medvetna om att de kan köpa sex av kanske 90 % av kvinnorna som framträder i striptease. Klubbens anställda lätsas emellertid som ingenting, enligt denna informant. Hon menade också att utländsk bakgrund hos tjejerna signalerade ett ”tydligt tecken” på att kunderna kunde köpa sex av dem, vilket är i linje med att de som utnyttjas ofta utgör multiplet diskriminerade grupper i samhället.²¹³

Flera informanter framhöll även att eftersom många pornografiska utförare är i stora behov av pengar träder de ofta över gränsen till prostitution vid erbjudande om sexköp, om det exempelvis kan ge dem 2 000 eller 5 000 kronor extra. Även om de börjar som ”amatörer” på nätsidor där det finns ”bloggar” så får de vanligtvis följare, vilket ”ofta” leder till ”våldigt mycket erbjudande” från sexköpare. Sådana erbjudande kan vara svåra att tacka nej till om kvinnan inte klarar att betala hyran eller om de inte har tjänat särskilt mycket genom pornografin, menar informanterna. En informant säger dock att det finns två typer av tjejer: en typ som är ”självssäkra och målmedvetna, stabila. Sedan finns det tjejer som är sårbara och osäkra som inte riktigt kan säga nej och kanske är desperata efter pengar. Tjejer som kan bli utnyttjade, är lätta att övertala osv.”²¹⁴ Frågan är hur många inom pornografin som är tillräckligt stabila att stå emot prostitution utan kamera. Utifrån de olika undersökningar som finns brukar alltid en viss andel svara att de (ännu) inte befunnit sig inom bägge former av sexhandel, men det förändras med tiden för individen. Som vi även sett i intervjuer med utförare på OnlyFans (nedan) kan gränserna för vad utförarna är beredda att tolerera förflyttas ganska långt.

Ohälsa, droger och medicinska prestationshöjande preparat

Förhållanden i utlandet

En undersökning om sexuellt överförda infektioner genomfördes med bland annat 100 utförare i den brittiska pornografiindustrin.²¹⁵ Här uppgav 21 av de 50 kvinnliga utförarna att de var involverade i annan prostitution: 17 i eskortprostitution, 2 eskort/webbkamera och 2 inom ”sex parties/swingers’ clubs.” Två manliga utförare uppgav eskortprostitution. Det finns anledning att misstänka att dessa frågor underreporteras på grund av uppgifternas känsliga art. Emellertid bekräftar svaren att prostitution och pornografiproduktion ofta utnyttjar samma population av människor. I undersökningen redovisas frekvensen av sexuellt överförda infektioner (STI) som diagnostiserats bland 100 utförare.²¹⁶ Utförarna rapporterar höga frekvenser med oskyddat (kondomlöst) sex och sexuellt överförda infektioner under en 19-årsperiod som täcks av studien (1996–2015): sjukdomarna gonorré, klamydia, icke-gonokockuretrit, genitala vårtor, syfilis och *Trichomonas vaginalis* (Trikomonasinfektion) ingick i undersökningen. Författarna hänvisar till tidigare forskning från USA som funnit att samlag genomförs utan kondomer mellan 80 % och 90 % av tiden beroende på studie samt att prevalensen (förekomsten) av sexuellt överförda infektioner är mellan 8 % och 35 %. I deras brittiska urval analyserades först perioden 2014–2015, där

²¹³ Ibid., 47–48.

²¹⁴ Ibid., 49.

²¹⁵ Gregory Patrick King & David Thomas Evans, “Behind the Camera: Sexual Health Testing Patterns and Outcomes Amongst UK Adult Film Performers,” *International Journal of STD & AIDS* 31, nr 1 (2020): 62–65.

²¹⁶ King & Evans, “Behind the Camera,” 62–65.

Analytisk sammanfattning

kondomlösa sexuella aktiviteter utgjorde 85 % av av alla rapporterade handlingar ($n = 530$) jämfört med skyddade aktiviteter (15 %, $n = 94$) hos samtliga 50 män och 50 kvinnor.²¹⁷ Resultatet av den andra analysen perioden 1996–2015 fann bland annat följande diagnoser av sexuellt överförda infektioner under perioden 1996–2015: Totalt registrerades 171 nya diagnoser varav 31 genitala vårtor, 40 fall av gonorré, 41 fall av icke-gonokockuretrit, 35 fall av klamydia, 1 fall av *Trichomonas vaginalis* samt 1 fall av syfilis. Inga fall av hiv, hepatit B eller hepatit C rapporterades. Manliga utförare löpte större risk att få en sexuellt överförbar infektion än kvinnliga utförare: 98 fall jämfört med 73 fall. Hepatitvaccineringar visade att 34 patienter påbörjade hepatit A-vaccinering och 77 av totalt 100 patienter påbörjade hepatit B-vaccinationer.

En artikel författad av epidemioologen Marjan Javanbakht med flera, publicerad i tidskriften *Sexually Transmitted Diseases*, redovisar en tvärsnittsundersökning via en nätbaserad enkät med vuxna pornografiska utförare i Los Angeles som besökt någon av två kliniker under 2012 och 2013 för att testa sig själva för sexuellt överförda infektioner.²¹⁸ Pornografiindustrin i Los Angeles har länge haft en självpåtagen policy att utförarna måste uppvisa regelbundna testresultat, varför vi kan anta att utförarna som besökt kliniken inte varit vårdsökande utan snarare representerar ett allmänt genomsnitt av utförarna.²¹⁹ Flera rapporterade att man fått genomföra typiska handlingar från gonozopornografi som är riskfyllda ur ett hälsoperspektiv och även framstår som aggressiva och/eller förnedrande, framför allt för kvinnorna: dubbel penetrering (36,7 %), dubbel anal penetrering (6,9 %), *gang-bang* (42,3 %), *creampie* (där sädesvätskan synligt droppar från vagina eller anus) (58,1 %), dubbel vaginal penetrering (14,3 %), *fisting* (penetration med hand i vagina eller anus) (24,1 %), *rimming* (anal-oral kontakt) (60,5 %). Bara 6,4 % av utförarna använde alltid kondomer; 24,3 % ibland, 69,3 % aldrig. Femtiotvå utförare (21,4 %) uppgav att de ville använda kondomer men kände att de inte kunde insistera på detta.²²⁰

I privata relationer uppgav endast 8 % av utförarna att de alltid använde kondomer vid samlag, 12,5 % ibland och 79,4 % aldrig. Utöver detta är det relevant att notera att 23,4 % av alla utförarna uppgav att de utanför pornografiindustrin haft sex i utbyte mot droger eller pengar. Dessutom uppgav 27,6 % av alla kvinnliga utförare att de utnyttjats i *escortprostitution* under de tre senaste månaderna, vilket kan öka risken för att sprida hiv-smitta.²²¹

Prevalensen av klamydia/gonorré var 24 % ($n=86$) där 15 % testades positivt för klamydia och 11 % testades positivt för gonorré. Forskarna genomförde en multipel logistisk regression med justerade oddskvoter för sannolikheten att bli smittad. Man fann att prevalensen *inte* varierade utifrån kön men dock utifrån hur länge personen varit utförare (svagt signifikant $p=0,06$) samt hur många inspelningstillfällen hen haft de senaste 30 dagarna ($p=0,02$). Dessa resultat antyder att utnyttjande i pornografi ökade sannolikheten för smitta. Forskarna fann också att högre ålder signifikant förutspådde minskad risk för smitta ($p=0,001$), vilket antyder att äldre utförare är mindre

²¹⁷ Av sexuella aktiviteter i pornografifilmer genomförde kvinnorna 88 % ($n = 44$) av alla vaginala samlag, 84 % ($n = 16$) av anala samlag samt 75 % ($n = 66$) av allt oralsex *utan kondom*. Männen genomförde 87 % ($n = 48$) av de vaginala samlagen, 71 % ($n = 10$) av de anala samlagen, samt 97 % ($n = 66$) av allt oralsex utan kondomer. Vad gäller privata sexuella aktiviteter (något som undersökningen också kartlade) rapporterade de kvinnliga utförarna att 81 % av alla vaginala samlag, 73 % av alla anala samlag, samt 95 % av allt privat sex genomfördes utan kondom. Männen genomförde 71 % av de vaginala samlagen, 100 % av de anala samlagen samt 95 % av allt oralsex i de privata aktiviteterna utan kondomer. Med andra ord genomfördes en betydande stor mängd oskyddat sex bland de 50 kvinnliga och 50 manliga undersökningsdeltagarna både under pornografiinspelningar och i privatlivet. Ibid.

²¹⁸ Marjan Javanbakht et al., "Transmission Behaviors and Prevalence of Chlamydia and Gonorrhea Among Adult Film Performers," *Sexually Transmitted Diseases* 44, no. 3 (2017): 181–86.

²¹⁹ Ibid., 181.

²²⁰ Ibid., 182–83 & tabell 1.

²²¹ Här uppgav dock 75 % att de alltid hade skyddat sex med kondom i eskortprostitution – bara 18,0 % ibland och 6,6 % aldrig. Notera dock att frågan tycks varit snävt ställd eftersom det finns andra typer av prostitution såsom gatuprostitution, massage/bordellprostitution, eller prostitution i hemmet ("in-call"). Siffran 27,6 % är alltså ett "golv" och prostitution bland dessa utförare kan således vara högre (osäkert hur mycket högre).

Analytisk sammanfattning

utsatta för risksituationer och/eller smitta.²²² Forskarna fann också att dubbel vaginal penetrering signifikant förutsäddde högre sannolikhet för smitta, vilket antyder att det är en typ av sex som ökar smitta.²²³

Anmärkningsvärt är att resultaten av testerna för klamydia (11 %) och gonorré (15 %) var jämförbara med tidigare forskningsresultat bland utförare i Los Angeles County åren 2004–2008.²²⁴ Då var dessa siffror mellan 8,5 och 18-gånge än hon lokalbefolkningen i en jämförbar ålder.²²⁵ Resultaten indikerar därför att smittan hos utförarna år 2012–2013 i genomsnitt inte var mindre än tidigare och att smittan fortfarande sannolikt var att betrakta som *ansvärt högre* än hos normalpopulationen i en jämförbar ålder och av naturliga skäl spreds nästintill ohejdat under inspelningarna.

En annan artikel jämför kondomanvändning i manlig gaypornografi med (frånvaron av) kondomer i heterosexuell pornografi.²²⁶ Artikeln bygger på 31 djupintervjuer där majoriteten är ”utförare och regissörer/producenter” (*performers and directors/producers*), men även andra kategorier av personal inom industrin.²²⁷ Enligt artikeln har några av utförarna dubbla roller (t.ex. regissör och/eller producent samt utförare på en och samma gång).²²⁸ Då sådana informanter har ett direkt ekonomiskt intresse i industrin måste försiktighet iaktas då det är tendensiösa källor. Författaren uppger att det fanns ”ett normativt tryck” bland informanterna inom den heterosexuella industrin att ”upprepa en accepterad diskurs som är emot obligatorisk kondomanvändning”.²²⁹ Respondenter inom heterosexuell pornografi som förordade ökad kondomanvändning uttryckte en oro för sin anonymitet och försäkrade sig upprepade gånger om att författaren inte skulle avslöja deras identitet. Dessa respondenter sa att de skulle bli ”fördömda” inom industrin om deras åsikter och namn blev kända.²³⁰ Talande är att *inga* respondenter inom gaypornografiska industrin uttryckte reservationer när det handlade om att uttrycka sin åsikt om hälsofrågor inom industrin.²³¹ Deras uppriktighet tyder på att kondomanvändningen är betydligt mer accepterad bland gaypornografer än bland heterosexuella pornografer.

Några kvinnliga utförare hävdade också att industrin hittat på att kondomer är alltför smärtsamt och att kvinnorna känner press på sig att upprepa lögnen offentligt för att försvara industrins intresse. En utförare uppger att hon skulle vilja be om kondomer varje gång men i så fall skulle hon aldrig få medverka.²³² Detta argument förekom ofta under intervjuerna, trots att andra menade att det var ett ”fritt val” för utförarna.²³³ En kvinnlig utförare vägrade till exempel att överhuvudtaget säga någonting om kondomanvändning – inte bara sin egen åsikt utan huruvida hon

²²² De utförare som hade en aktiv egen webbsida med syfte att träffa andra vuxna för att ha sex hade också signifikant lägre sannolikhet att testas positivt för klamydia/gonorré (11 % jmf. M. 26 %; $p=0,04$), vilket *kan* antyda att dessa utförare är mer självständiga och kan undvika högriskbeteende.

²²³ *Ibid.*, 184–85. Notera att då *inga* andra variabler än de här nämnda påverkade sannolikheten till smitta med statistisk signifikans (t.ex. andra sexuella handlingar, drog- och alkoholanvändning, antal producerade scener m.m.) blir det mindre troligt att utförare av dubbel vaginal penetrering i övrigt lever mer riskfyllt än övriga utförare. Resultaten indikerar att just dubbel vaginal penetrering ökar risken för smitta och att det inte finns en underliggande ”tredje” variabel. *Ibid.*, 184–85 tabell 3.

²²⁴ Inledningsvis påpekar författarna att dessa tidigare data visar en årlig kumulativa incidens av klamydia (14–21 %) och gonorré (5–8 %) bland utförare i Los Angeles County. *Ibid.*, 181. Dessutom fann man de flesta infektionerna hos kvinnor, och kvinnor fick också oftare och snabbare återinfektioner än manliga utförare.

²²⁵ *Ibid.*, 181.

²²⁶ David Schieber, “Money, Morals, and Condom Use: The Politics of Health in Gay and Straight Adult Film Production,” *Social Problems* 65, no. 3 (2018): 377–94.

²²⁷ *Ibid.*, 382.

²²⁸ *Ibid.*, 383 tabell 1.

²²⁹ *Ibid.*, 382.

²³⁰ En regissör och producent som förordade kondomanvändning menade att han skulle bli ”lynchad” om hans åsikt under intervjun kom industrin till känna: “That’s why I’m flapping my mouth, because I know it’s anonymous. Because if I were to say this on the record, they would lynch me.” *Ibid.*, 382.

²³¹ *Ibid.*, 382.

²³² *Ibid.*, 384.

²³³ *Ibid.*, 386.

Analytisk sammanfattning

uppfattat att kraven i Los Angeles efter antagandet av en folkomröstningen tvingat producenter att flytta därifrån (dvs. ”Measure B”, som ledde till kondomtvång).²³⁴ År 2015 rapporterade såväl Los Angeles Times som AP att den kommitté som samordnade pornografiindustrins kampanj mot folkomröstningen och förlorade med 43 % mot 57 % senare tvingades acceptera böter på \$61,500 (över en halv miljon kronor), eftersom de tog emot olagliga utländska donationer om \$343,000 från bolag som bland annat äger Pornhub.²³⁵ Det fanns alltså ett starkt folkligt stöd i Los Angeles för reglering som industrin motarbetar med näbbar och klor.

Bland de manliga utförarna fann författaren emellertid inget stöd för obligatoriska kondomer. Ett vanligt argument var att kravet att kunna få erektion och få utlösning på regissörens kommando krävde hög känslighet, vilket sades motverkas av kondomer.²³⁶ En regissör i både hetero- och gaypornografi menade dock att det var ett påhitt att kondomer skapade smärta; han menade att det var enkelt att applicera glidmedel och att om han fick bestämma skulle han påtvinga kondomer.²³⁷ Utifrån en källkritisk analys är det signifikant att det råder konvergens mellan såväl kvinnliga utförare som manliga producenter och regissörer.

Även Heather Berg kritiserar Los Angeles pornografiska industri för att den tillåter oskyddat sex. Endast ”en minoritet” av mittfårans producenter tillåter kondomavvändning, skriver Berg,²³⁸ vilket bekräftas i all forskning som undersökt saken hittills. Hennes informanter ger ett varierat intryck av utsatthet för könssjukdomar. Hon frågade inte direkt, men vissa berättade frivilligt att de exponerats under inspelningar, andra sade att de smittats men kunde inte avgöra källan och ytterligare andra som huvudsakligen genomförde icke-penetrerande sex hävdade att de inte smittats.

I artikeln som jämförde hetero- och homopornografien skriver författaren att det är en signifikant märkbar skillnad mellan heterosexuell pornografi och gaypornografi avseende toleransen att bära kondom: gaypornografer tillämpar oftast kondomer utifrån vad som snarast är att likna vid ett ”moraliskt påbud” och den framgår i artikeln att kondomer är ”norm” inom gaypornografien och att det *tycks* handla om värderingar.²³⁹ Emellertid så sker *ingen* hiv-testning inom gaypornografien för att inte ”stigmatisera” utförarna, då många skulle tvingas sluta i så fall: “If we test, we’re going to find out a lot of our guys are HIV positive, and if they’re HIV positive, we can’t use them because they’re a liability.”²⁴⁰ Till skillnad från heterosexuell pornografi tycks kondomer fortfarande också reflektera högre status inom gaypornografien. Några informanter menar att deltagande i scener med *bareback* kan signalera positiv hiv-status, och de flesta menar att sådana utförare riskerar att placeras i ett fack och bli svartlistade från studior som tillämpar obligatorisk kondomavvändning. Trots allt tal om att *bareback* är det nya och populära bland konsumenterna hade ett flertal av hans respondenter inom gaypornografien dock *aldrig* prövat *bareback* (och han talade bara med 6 sådana utförare).²⁴¹

En stark kontrast gentemot heterosexuell pornografi är att ingen av respondenterna inom gaypornografien uttryckte klagomålet (som män inom heterosexuell pornografi gjorde) att kondomer orsakar smärta vid analsex. De uttryckte snarare förvåning när de hörde om sådana missnöjen och menade att även om kondomer kan innebära viss smärta är det ett obchag som väger lätt när man beaktar värdet av att sprida budskapet om säkert sex.²⁴² Däremot har läkemedlet Truvada, som i

²³⁴ Ibid., 386.

²³⁵ Patrick McGreevy, “Condom Measure Opponents Fined for Taking Donations From Foreign Interests,” *Los Angeles Times*, December 7, 2015 [https://perma.cc/SU8X-GHYZ]; Associated Press (AP), “Porn Condom Opponents Fined For Illegal Donations To Initiative Campaign,” *CVS News Sacramento*, December 7, 2015 [https://perma.cc/WD95-3RXB]. Resultatet av folkomröstningen var 56,96 % för och 43,04 % emot kondomkrav. Se ”Los Angeles Porn Actors Required to Wear Condoms Act, Measure B (November 2012),” *Ballotpedia.org*, hämtat 19 oktober 2023 [https://perma.cc/29EZ-D8US] (webbarkiv).

²³⁶ Schieber, “Money, Morals, and Condom Use,” 385.

²³⁷ Ibid., 385.

²³⁸ Ibid., 51.

²³⁹ Ibid., 387.

²⁴⁰ Ibid., 387.

²⁴¹ Ibid., 388–89.

²⁴² Ibid. 389–90.

Analytisk sammanfattning

förväg kan skydda mot smittspridning hos både de smittade och osmittade, introducerat en liberalare hållning till kondomanvändning. Flera respondenter nämnde därför att Truvada även förändrat attityden till kondomer inom gaypornografin.²⁴³ Detta talar för att tiderna förändras och konsumenterna allt oftare efterfrågar scener med bareback, vilket skapar problem för många inom industrin som fortfarande känner ett personligt ansvar att verka för säker sex.²⁴⁴

Sammanfattningsvis och som svar till uppdragets frågeställning om hälsoaspekter av pornografindustrin lyfter artikeln att det finns ett institutionellt och motstånd och ekonomiskt intresse mot att förbättra kvinnors hälsa inom heterosexuell pornografiproduktion som saknas i gaypornografin, där man hittills haft ett solidariskt förhållningsätt med säker sex och mindre stigmatiserande hiv-tester: "Returning to work on the power differentials between men and women in pornography (Dines 2010; Dines et al. 2013), these findings indicate that male performers in the gay industry are afforded a level of respect for their individual choices that are not afforded to female performers in the straight industry. Within the straight industry, women's choices regarding condom use are secondary to concerns about profits and male consumer preferences for certain fantasies."²⁴⁵ Den oroande trend som uppstått under de senaste 20 åren, där oskyddat analsex blivit alltmer frekvent förekommande inom gaypornografin, utsätter numera också manliga utförare för betydliga och livsavgörande risker.

I en exposé över 2010-talets största manliga utförare i gaypornografin går det att läsa mellan raderna i forskaren Joseph Brennans artikel hur utförarens karriär styrts av samma mekanismer som vi diskuterat tidigare: kravet på att utföra och tåla sensationella och extrema handlingar; ständig förnyelse som utmanar slentrianmässigt sex och förflyttar gränserna för det möjliga.²⁴⁶ Oftast handlar det om att bryta tabu; det kan innefatta handlingar som är: (1) *ohälsosamma*, såsom att ha oskyddat analsex (barebacking) trots risken för könssjukdomar, inte bara hiv;²⁴⁷ (2) *förmedrande*, såsom att tåla *real creampie* (någons utlösning i ändtarmen)²⁴⁸ eller utföra *felching* (att bokstavligen äta/svälja någons creampie, t.ex. genom ett sugrör);²⁴⁹ eller (3) *smärtsamma*, såsom att bli simultant penetrerad av två oskyddade manliga könsorgan i ändtarmen.²⁵⁰ Den här typen av handlingar ledde till toppnoteringar på industrins olika listor.²⁵¹ Därefter börjar vanligtvis färdan mot *bottom* (dvs. den som är föremål för penetration) och föremål för scener med barebacking, där utföraren allteftersom hamnar "i glömska".²⁵² Författaren noterar emellertid att utvecklingen mot mer "egenproducerad" pornografin lett till att utföraren nu hade en egen hemsida, utnyttjade *OnlyFans* samt Twitter för att öka sina inkomster respektive marknadsföra sina produkter.²⁵³ Huruvida detta i grunden förändrar faktumet att marknaden premierar unga och utsätter äldre för större exploatering är oklart eftersom konsumenterna även på *OnlyFans* ofta efterfrågar just tabubelagda handlingar och pressar utförarna att genomföra handlingar som förflyttar deras gränser, vilket vi sett i de studier i genomgången som särskilt granskar *OnlyFans*.

²⁴³ Ibid., 390.

²⁴⁴ Ibid., 388.

²⁴⁵ Ibid., 391.

²⁴⁶ Joseph Brennan, "Going Bareback: Time and Aging in a Gay-for-Pay Porn Career," *Sexuality & Culture: An Interdisciplinary Journal* 26 nr 1 (2022): 373–96.

²⁴⁷ Brennan, "Going Bareback," 391 ("I acknowledge here that there is in fact still considerable risk of the 'H's' other than HIV when barebacking—namely herpes, HPV and hepatitis. PReP has minimized one risk, but the others are still present.")

²⁴⁸ Ibid., 394.

²⁴⁹ Ibid., 384.

²⁵⁰ Ibid., 382.

²⁵¹ Ibid., 389.

²⁵² Ibid., 388, 392.

²⁵³ Ibid., 392.

Analytisk sammanfattning

En artikeln författad av ett stort antal andra forskare och läkare och publicerad i tidskriften *Morbidity and Mortality Weekly Report* (MMWR)²⁵⁴ redovisade en fallstudie av hur en enskilda pornografisk utförare (patient A) blev smittad med hiv år 2014 under ett privat sexuellt samlag med patient D och lyckades sprida smittan till ett förvånansvärt stort antal personer. Patient A fick sin hiv-diagnos först 28 dagar efter smittotillfället. Under de 22 dagar som gick mellan patient A:s första negativa hiv-test 6 dagar efter smittotillfället och dagen för diagnos hade patient A sex med 17 namngivna manliga kontakter plus ytterligare ett antal ej namngivna. Av de namngivna hade patient A oskyddat anal och/eller oskyddat oralsex med 12 pornografiska utförare, såväl under av produktionsbolag registrerade pornografiska inspelningar som privat (innan och efteråt). Patient A hade även oskyddat anal och/eller oralsex med 5 privata kontakter samt ytterligare ej namngivna privata relationer. Notera att ingen av de namngivna kontakterna i detta sexuella nätverk tog hiv-profylax före exponeringen för patient A:s hiv.

Bland de 17 namngivna personerna som patient A kom i kontakt med var sex redan kroniskt hiv-infekterade, en (patient D, smittkällan) hade den sista sexuella kontakten med patient A innan patient A blev infekterad och tio andra kontakter riskerade bli infekterade av patient A. Sju av dessa tio hade kondomlöst receptivt analt samlag med patient A och *två infekterades* med hiv. Denna attackincidens (*attack rate*) om 29 % sågs av författarna vara relativt lika den attackincidens om 23 % som uppmättes i en rapport publicerad 2004 av hälsöversiktmyndigheter i Kalifornien, i vilken ett kluster av hiv-infektioner i pornografiindustrin undersöktes.²⁵⁵ Författarna konstaterar att Los Angeles pornografiindustri inte följer existerande federala och delstatliga arbetsrättsliga regelverk och rättspraxis som gör klart att arbetstagarna ska skyddas från livshotande smitta.²⁵⁶ Att en skrupellos och rovgirig industri med en decentraliserad organisation som bokstavligen går över lik för att nå sina mål skulle genomföra ett effektivt program för att stoppa smittspridningen av hiv är svårt att tro.

En annan fallstudie om smittospridning undersökte en plats: under en hiv-utredning år 2015 lyckas man genom registerköringar, mjukvara och intervjuer spåra 150 män som hade sex med män och som vistats åtminstone tillfälligt i samma hus.²⁵⁷ Huset användes av en producent för ett litet pornografiskt produktionsbolag för att inhysa manliga utförare mellan september år 2003 till juli 2015. Fyrtiosex individer var diagnostiserade med hiv, syfilis, gonorré och/eller klamydia, med 92 infektioner totalt. Fyrtiotvå (46 % av 92) infektioner bland 24 män ansågs ha anknytning till vistelsen i producentens hus.²⁵⁸ Forskarna uppger att listan på män som vistats i huset är en underskattning då till exempel en man som bevisligen bodde ungefär i fyra år i huset aldrig dök upp i köringarna med mjukvaran. Även andelen sexuellt överförbara sjukdomar (STI) i huset var underskattningar, framför allt då registren över sjukdomar där anmälningsplikt rådde och de fall man i övrigt upptäckte under studien inte kan fånga den faktiska prevalensen av flera olika skäl.²⁵⁹

Forskarna konstaterar, trots underskattningen, att det var en ”hög prevalens” av STI i huset. Dessutom befann sig många av männen också i eskortprostitution, utöver sin medverkan i pornografiska produktioner. Till det kom att männen uppgav att man ofta hade oskyddat sex med flera partners och att flera hade personliga förhållanden med andra män som vistades i huset. Författarna noterar att gaypornografi generellt använder kondomer oftare än heterosexuell pornografi, men att det inte används kondomer vid oralsex. Även oralsex kan föra vidare klamydia

²⁵⁴ Jason A. Wilken et al., “Occupational HIV Transmission Among Male Adult Film Performers—Multiple States, 2014,” *Morbidity and Mortality Weekly Report* 65, no. 5 (Feb. 12, 2016): 110–14, *tillgängligt via* <http://dx.doi.org/10.15585/mmwr.mm6505a3>. Tidskriften *MMWR* ges ut av det amerikanska Centers for Disease Control and Prevention (CDC) – en betydande arm av det federala Department of Health and Human Services.

²⁵⁵ *Ibid.*, 113.

²⁵⁶ *Ibid.*, 112.

²⁵⁷ Katherine Kendrick et al., “Full House: A Retrospective Analysis of High Sexually Transmitted Infection Prevalence among Adult Film Actors at a Singular Residence,” *Sexually Transmitted Diseases* 43, no. 9 (September 2010): 556–59.

²⁵⁸ *Ibid.*, 557.

²⁵⁹ *Ibid.*, 558–59.

Analytisk sammanfattning

och gonorré, skriver författarna.²⁶⁰ Fallstudien tycks visa, liksom andra studier i denna genomgång, att pornografiska produktioner ofta får mycket svåra konsekvenser för utförarnas hälsa och välmående.

Vad gäller droganvändning finns flera uppgifter om hur utförare systematiskt använder medicinska och prestationshöjande preparat för att klara av sin situation. Även Berg beskriver detta i sin forskning, där hon uttalar att det är känt sedan länge att utförarna använder olika droger eller prestationshöjande preparat för att ”hjälpa till att få jobbet gjort”, skriver Berg.²⁶¹ Att ha tid för återhämtning innebär därför inte bara återhämtning från den fysiska påfrestningen i exempelvis gonzopornografien, utan även återhämtning från medicinering som möjliggjorde utförandet. ”De mottagande parterna använder ofta muskelavslappande preparat för att mer komfortabelt ackommodera särskilt stora eller flera partners (som i dubbel- och trippelpenetrering) och erfår ibland beroende och sidoeffekter som resultat,” skriver Berg.²⁶² Männen riskerar också problem på grund av användning av prestationshöjande preparat, till exempel kirurgisk dränering av överflödigt blod i penis (*priapism*) eller kardiovaskulär stress.²⁶³ Berg citerar emellertid några informanter som vill få sagt att även andra arbeten ger fysiska problem, till exempel problem med axlar eller brännskador på grund av utspilt kaffe.²⁶⁴ Det resonemanget är emellertid defäitistiskt eftersom ingen torde anse att förslitningsskador eller osäkra arbetsplatser är acceptabelt i ett modernt kunskapssamhälle.

Vad gäller droger uppgav även 70,5 % av alla 271 utförare i Javanbakht med fleras undersökning i Los Angeles att de använt någon de senaste tre månaderna, däribland uppgav exempelvis 58,8 % marijuana; 19,9 % kokain; 19,1 % Xanax; 18,5 % ecstasy; 12,5 % Vicodin; 6,5 % svampar; 6,5 % GHB; och 5,7 % LSD. Även ett antal mindre vanliga droger uppgavs ha använts av några procent. Det var relativt vanligt att inta droger och alkohol före inspelningar: 30 % uppgav marijuana, 22 % uppgav alkohol samt en minoritet av 5 % eller färre procentandelar uppgav att de tog droger som amfetamin, kokain och heroin inför inspelningar.²⁶⁵

Kvinnlig sexuell dysfunktion

En studie undersöker förekomsten av ”kvinnlig sexuell dysfunktion” hos utförare via en enkät som administrerats av den amerikanska pornografiindustrins lobbyorganisation, The Free Speech Coalition.²⁶⁶ Sexuell dysfunktion definieras bland annat genom att förklara att det ligger ”inom spektrumet av fysisk och mental ohälsa relaterad till upphetsning, orgasm och sexuell smärta som försämrar livskvaliteten”.²⁶⁷ Free Speech Coalition har naturligtvis ett *direkt ekonomiskt intresse* av att dölja missförhållanden inom pornografiindustrin. Tre av nio av författarna till studien anger dessutom Free Speech Coalition som sin institutionstillhörighet i stället för (vad som är vanligare) en akademisk institution.²⁶⁸ Källmaterialets ekonomiska intresse och intressena hos tre av författarna, som mot bättre vetande inte rapporterar någon intressekonflikt,²⁶⁹ gör denna studie särskilt värd att granska i enlighet med de kriterier som uppställts för genomgången i kapitel III ovan.²⁷⁰

²⁶⁰ Ibid., 557–58.

²⁶¹ Berg, *Porn Work*, 147.

²⁶² Berg, *Porn Work*, 146.

²⁶³ Ibid., 146.

²⁶⁴ Ibid., 147.

²⁶⁵ Javanbakht et al., “Transmission Among Adult Performers,” 183 tabell 2.

²⁶⁶ Justin M. Dubin et al., “Evaluation of Indicators of Female Sexual Dysfunction in Adult Entertainers,” 16, no. 5 (2019): 621–23.

²⁶⁷ Ibid., 621–22.

²⁶⁸ Ibid., 621.

²⁶⁹ I slutet av artikeln finns en obligatorisk rubrik där författarna ska uppge eventuella intressekonflikter; här påstås att ingen sådan existerar. ”Conflicts of Interest: The authors report no conflicts of interest.” Om *någon* artikel om pornografins skadeverkningar har en intressekonflikt bland författarna är det väl denna.

²⁷⁰ För en mer genomgående belysning av denna studiers problem, se nedan under årtal 2019 i den individuella sammanställningen av artikeln.

Analytisk sammanfattning

Studien rapporterar att förekomsten av kvinnlig sexuell dysfunktion inom gruppen av 96 utförare är 24 %.²⁷¹ Till dessa resultat påstås i diskussionen att den rapporterade andelen som uppfyllde kriterierna för kvinnlig sexuell dysfunktion bland utförarna ”är lägre än vad som rapporteras i normalpopulationen.”²⁷² Här citerar författarna en amerikansk studie från 2008 som funnit kvinnlig sexuell dysfunktion med 43,1 % bland dem över 18 år,²⁷³ vilket är en dramatisk skillnad mot 24 % om den vore sann och om begreppet ”kvinnlig sexuell dysfunktion” vore enkelt att mäta.

Vare sig den amerikanska studien eller en internationell metaanalys som man också hänvisar till använder samma numeriska skalor eller samma begreppsoperationalisering som studien av utförarna gör.²⁷⁴ Studien från 2008 uppger tre olika siffror: 43,1 % av alla kvinnor uppgav *överhuvudtaget* en eller flera ”sexuella problem” såsom låg åtrå, upphetsning eller orgasm; 22,2 % av alla kvinnor fick minst 15 poäng eller högre på studiens skala om sexuellt relaterad personlig stress (*Female Sexual Distress Scale*); och slutligen, bara 12 % av alla kvinnor uppgav ”[a]ny distressing sexual problem,” vilket definierades som att respondenten både uppgav ett ”sexuellt problem” och sexuell ”stress” om mins 15 på nämnda skalan.²⁷⁵ Dessa siffror är betydligt lägre än det odefinierade och svepande mått som uppges i studien av pomografiska utförare när man refererar till en skillnad gentemot normalpopulationens 43,1 % i studien från 2008. I studien med utförarna talar man i stället i termer av att punkterna på en skala skulle ligga över eller under värdet 26,55 för att respondenten skulle anses vara i ”riskzonen för sexuell dysfunktion.” Av respondenterna sägs 24,0 % ha värden som ”indikerar” dysfunktion (dvs. ligger ovanför gränsen).²⁷⁶ Att detta värde om 24 % skulle vara synonymt med att en respondent uppgav något av endera ”låg åtrå”, ”låg upphetsning” eller ”låg orgasm” förefaller otroligt. Det förefaller vara att övertolka begreppet ”dysfunktion”.

Begreppet kvinnlig sexuell dysfunktion har också kritiserats av forskare och journalister för att i praktiken definierats av läkemedelsindustrin på ett sätt som gör att det överrapporterar i studier, med syfte att medikalisera och profitera på kvinnors sexuella hälsa och oro.²⁷⁷ Även här finns ett ekonomiskt intresse att generera vinst. Det är inte utan anledning som en studie som tittat på normalpopulationen och som författarna vill jämföra sina resultat med också rapporterar att dess försteförfattare erhållit forskningsfinansiering från Procter & Gamble samt konsultarvoden från Procter & Gamble, Boehringer Ingelheim och Eli Lilly & Co under rubriken *Financial Disclosure*.²⁷⁸ Inte oväntat får just den studien svidande kritik för att ha använt flera typer av frågor till respondenterna som i själva verket kan ses som hälsosamma reaktioner på en *ohälsosam* sexuell relation:

²⁷¹ Dubin et al., “Evaluation of Dysfunction in Adult Entertainers,” 622.

²⁷² Ibid., 622–23.

²⁷³ Ibid., 623.

²⁷⁴ Den amerikanska studien om refereras av Dubin et al. är: Jan L. Shifren et al., “Sexual Problems and Distress in United States Women: Prevalence and Correlates,” *Obstetrics & Gynecology* 112, no. 5 (2008): 970–978. Den internationella meta-analysen är: Megan E. McCool et al., “Prevalence of Female Sexual Dysfunction Among Premenopausal Women: A Systematic Review and Meta-Analysis of Observational Studies,” *Sexual Medicine Review* 4, no. 3 (July 2016): 197–212.

²⁷⁵ Shifren et al., “Sexual Problems in United States Women,” 972, 974 tabell 2.

²⁷⁶ Dubin et al., “Evaluation of Female Sexual Dysfunction,” 622.

²⁷⁷ *Se i. ex.* Annemarie Jutel & Barbara Mintzes, “Female Sexual Dysfunction: Medicalising Desire,” in *Routledge International Handbook of Critical Mental Health*, ed. Bruce Cohen (London: Routledge, 2017), 162–68; Annemarie Jutel, “Framing disease: The example of female hypoactive sexual desire disorder,” *Social Science & Medicine* 70, no. 7 (2010): 1084–90; Leonore Tiefer, “Female Sexual Dysfunction: A Case Study of Disease Mongering and Activist Resistance,” *PLOS Medicine* 3, no. 4: e178 (April 2006): 0436–0440; Roy Moynihan, “The Making of a Disease: Female Sexual Dysfunction,” *British Medical Journal (BMJ)* 326, no. 7379 (2003): 45–47; Birgitta Gerne, “Sexuell dysfunktion överdrevs för kvinnor,” *Läkemedelsvärlden: Omvände om läkemedel*, 19 maj, 2003, <https://www.lakemedelsvarlden.se/sexuell-dysfunktion-overdrevs-for-kvinnor-4/> [<https://perma.cc/EM7U-X7NU>]. Tidningen *Läkemedelsvärlden* ges ut av Apotekarsocieteten.

²⁷⁸ Shifren et al., “Sexual Problems in United States Women,” 970.

Analytisk sammanfattning

Boehringer Ingelheim, the company working on a compound which seemed to have promise as a 'pink Viagra', funded a survey which asserted that one in ten women had low sexual desire, or 'hypoactive sexual desire disorder' (HSDD) (Shifren et al. 2008). It failed, however, to truly assess 'dysfunction'. Items like being 'angry about your sex life' or 'unhappy about your sexual relationship' that could represent a *healthy response to an abusive or non-communicative relationship* were transformed into evidence of disease.²⁷⁹

I studien om pornografiska utförare listas inte frågebatteriet i sin helhet, men tillräckligt med information ges för att bekräfta kritiken i citatet ovan om den äldre studien från 2008, givet att det är lätt att feltolka studien från 2008 som att den påstår att 43 % av USA:s kvinnor lider av sexuell dysfunktion. Följande symptom sågs ingå i definitionen av studiens skala om sexuell relaterad personlig stress, där förvisso andelen med symptom bara uppgick till 24 %: "feelings concerning distress about her sex life, assessing guilt, frustration, stress, worry, anger, embarrassment, and unhappiness[.]"²⁸⁰ Även dessa vaga begrepp medikaliserar det som i citatet beskrivs som potentiellt "hälsosamma reaktioner" på en ohälsosam situation. Är det onormalt att en kvinna som utsätts för en manipulerande eller våldsam partner uppvisar "stress," "skuld", "frustration", "oro", "ilska", "skam", eller "missnöje"? Snarare kan avsaknad av sådana hälsosamma reaktioner på en ohälsosam situation ses som sjukdomssymtom. På samma sätt kan vi fråga oss om det vore normalt att fatiga och utsatta kvinnor som regelbundet utsätts för "gang-bangs," ass-to-mouth, gagging och ejakulering i ansiktet inte uppvisar kvinnlig sexuell dysfunktion? Frågan är också varför forskare som söker undersöka hälsa och livskvalitet väljer just begreppet sexuell dysfunktion och inte PTSD – eller varför inte något av WHO:s begrepp på hälsa eller livskvalitet? Som forskaren frågar får hen svar.

Förhållanden i Sverige

Över en fjärdedel av deltagarna i den svenska studien med 105 utförare, närmare bestämt 27 % (23/85) som besvarade frågan, hade blivit förhindrade från att använda kondom under produktionen av pornografi.²⁸¹ Att hindra någon att använda kondom i denna situation kan vara livshotande; studierna vi gått igenom tidigare från flera olika länder visar att utförarna är extra utsatta för sexuellt överförd infektioner. Svensk pornografiproduktion är hälsovadligt livshotande. Forskarna frågade också deltagarna om de hade gjort suicidförsök samt om de skadat sig själva på olika sätt i "icke-suicidala självskadeförsök", *Non-Suicidal Self Injury* (NSSI), varpå följande frekvenser erhöles:

- Sex as intentional self-harm 71% (74/104)
- Suicide Attempt 65% (68/104)
- Other Intentional self-harm 64% (67/104)
- Prostitution as intentional self-harm 63% (66/104)

Det fanns en överlappning mellan de som uppgav suicidförsök respektive självskada, där 49 % uppgav bägge. De som uppgav tidigare självmordsförsök (*suicide attempt*) eller prostitution som avsiktlig självskada tenderade också att ha starkare symptom av dissociation. Forskarna undersökte ett medelstarkt och statistiskt signifikant samband mellan dissociation, som var lika starkt såväl gentemot tidigare självmordsförsök ($r=0.25, p=0.01$) som gentemot självskadebetende via prostitution ($r=0.25, p=0.01$).²⁸² Uppenbarligen är dissociation nära sammankopplat med traumatiska erfarenheter.

Även Posttraumatisk stress (PTSD) undersöktes hos deltagarna. PTSD kan vara resultatet av

²⁷⁹ Jutel & Mintzes, "Female Sexual Dysfunction: Medicalising Desire," 164. En kontroll i Jutel & Mintzes referenslista visar att de skriver om samma studie av Shifren et al. som den vilken refereras av Dubin et al.

²⁸⁰ Shifren et al., "Sexual Problems in United States Women," 971.

²⁸¹ Ibid., 43.

²⁸² Farley et al., *Pornography Production Harm in Sweden*, 55.

Analytisk sammanfattning

extremt våld, inklusive sexuellt våld, eller bevittnandet av skada som tillfogas andra. Diagnosen är väletablerad och listad i *American Psychiatric Association's Diagnostic and Statistical Manual (DSM)*.²⁸³ Att diagnostisera PTSD är relativt enkelt och i allmänhet okontroversiellt eftersom det bestäms av ett strikt definierat batteri av frågor som mäter objektiva symtom som hypervigilans, oförmåga att koncentrera sig eller sova, ihållande mardrömmar och självförvårdad skada.²⁸⁴ Det är således inte en hal diagnos som när massmördaren Anders Breivik av ett team av bona fide-experter drog slutsatsen att han hade "en psykotisk störning" och därmed var "juridiskt oansvarig", och en annan grupp experter bestämde att han uppvisade en "personlighetsstörning" (karaktäriserad av intensiv narcissism och patologisk lögnaktighet) som innebär att han var "rättsligt ansvarig".²⁸⁵

De fyra viktigaste symtomen av PTSD är:

- (1) att återuppleva traumatiska händelse(r), även kallat återupplevelsesymtom eller flashbacks;
- (2) att undvika saker som påminner dig om traumatiska händelse(r);
- (3) att ha mer negativa tankar och känslor än före traumatiska händelse(r);
- (4) att känna sig taggad eller nervös, även kallad hyperaktiva.

Däribland undersöktes i den svenska studien även återkommande minnen eller mardrömmar av tidigare traumatiska händelser, sömnlöshet, avsaknad av livslust, avtrubbning, ilska eller irritabilitet och konstant vaksamhet. Andelen som då uppfyllde kriterierna för PTSD var 81 % (85/105), vilket är en "extremt hög nivå av PTSD".²⁸⁶ Andelen är betydligt högre än bland de 854 personer i prostitution i nio länder som undersöktes tidigare av Farley och andra forskare i respektive land; där uppfyllde 67 % av alla deltagare PTSD, det vill säga två av tre, emedan det här handlar om fyra av fem (81 %). Däremot visade studien i nio länder att personer med erfarenhet av pornografi hade starkare symtom²⁸⁷ – något som är i linje med denna studie.

PTSD är alltså ett *objektivt* mått på övergrepp som indikerar dess svårighetsgrad, men som inte är beroende av direkta vittnesmål. Endast 6 % av genomsnittspopulationen (normalpopulationen) kommer erfarit PTSD under sina liv. Av de 81 % av deltagarna i den svenska studien med PTSD hade två tredjedelar (67 %) svåra eller mycket svåra symtom. Tretton procent av kvinnliga krigsveteraner diagnosticerades med PTSD i USA 2023. Syrianska krigsflyktingar som flyttade till Sverige hade en 30-procentig nivå av PTSD.²⁸⁸ Deltagarna i vår studie 81 % av PTSD är i samma nivå som de 88 % PTSD som uppvisades bland överlevare från tortyr i mellanöstern, centralafrika, sydasiens och sydöstra Europa.²⁸⁹

Dissociation är ett av symtomklustren av PTSD. Det utmärker en diskontinuitet i det normala medvetandet, minnet, identiteten, känslorna, perceptionen, kroppslig representation, motorik och beteenden. Dissociation är då en respons till överväldigande traumatiska händelser där personens medvetande dissocieras från personens rådande känslor och fysiska förmåga och möjliggör för människor att anpassa sig och hantera omöjliga situationer, ohanterbara krav och traumatiska händelser. Dissociationen som är nödvändig för att överleva prostitution var ursprungligen en respons för överlevare av sexuella övergrepp under barndomen, men som oftast fortsätter under prostitution och kan förvärras. Dissociation försiggår också under extrem stress bland krigsfångar som torteras, bland barn som utsätts för sexuella övergrepp och bland misshandlade kvinnor som

²⁸³ American Psychiatric Association, *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*, 5th ed. (Washington, DC: Am. Psychiatric Assoc., 2013), 271–280.

²⁸⁴ *Ibid.*, 271–72.

²⁸⁵ Ingrid Melle, "The Breivik Case and What Psychiatrists Can Learn from It," *World Psychiatry* 12, no. 1 (2013): 16, 19.

²⁸⁶ *Ibid.*, 56.

²⁸⁷ Melissa Farley, "Renting an Organ for Ten Minutes: What Tricks Tell Us about Prostitution, Pornography, and Trafficking," i *Pornography: Driving the Demand in International Sex Trafficking*, red. David E. Guinn & Julie DiCaro (Int'l Human Rights L. Inst., DePaul Univ., 2007), 146.

²⁸⁸ *Ibid.*, 56 (refererar svenska forskare).

²⁸⁹ *Ibid.*, 57 (refererar internationella forskare).

Analytisk sammanfattning

vårdats eller befinner sig i prostitution. En kvinna förklarade: "You make yourself empty inside".²⁰⁰ Deltagarna i den svenska studien med 105 utförare hade "mycket höga" värden av dissociation. Medelvärdet av DES låg på 38, vilket är signifikant högre än de flesta andra grupper av människor vars nivåer av dissociation har studerats. Så mycket som 30 % av tiden var deltagarnas DES-värden i nivå med screeningkriterier för dissociativ störning.

Psykisk ohälsa uttrycktes också av informanterna i Talitas undersökning.²⁰¹ I flera intervjuer framkommer symptom som ångest, depression, låg självbild, ensamhet, självmordstankar, klaustrofobi och panikattacker – problem som ibland uppstod lång tid innan de trädde in i pornografin (t.ex. under barndomen). Ångest är det vanligaste symtomet som nämns. Den kvinna som lämnat pornografin vid tiden för intervjun led särskilt mycket efteråt, inklusive bland annat "dödstankar" för att döden upplevdes som "våldigt nära", sexuellt självdestruktivitet som ett självskadebetående istället för att skära sig, känslor av att vara "äcklig och värdelös", omfattande mardrömmar, sömnlöshet, överspändhet på dagarna, uppskruvad vaksamhet och säkerhetsstrategier som att sova bredvid en kniv och att vara "ständig beredd på att fightas för livet under två år ungefär." Symptomen indikerar PTSD, vilket är i linje med annan forskning som systematiskt frågat personer i pornografi och prostitution om psykisk ohälsa. Rapportförfattaren skriver att kvinnans symptom inte började försvinna förrän hon fick "långsiktig" stöd med terapi.²⁰²

En del av informanterna beskrev ofta hur "andra" inom pornografin troligtvis hamnat där på grund av psykisk ohälsa, bekräftelsebehov och dåligt självförtroende, vilket sammantaget gjort dem lättmanipulerade – men relaterade inte "nödvändigtvis" dessa analyser till den egna situationen.²⁰³ Sådana svar kan vara ett sätt att distansera sig till traumatiska händelser och svåra upplevelser, vilket dock är svårt att avgöra utifrån rapportförfattarens redovisning. Några informanter menar också, liksom utförare på OnlyFans som intervjuats av studenter i Sverige, att erfarenheterna i pornografin stärkt deras självförtroende, framför allt i bemärkelsen utseende och kroppsuppfattning. Den informant som lämnat sexindustrin trodde dock att uppfattningen om att pornografin stärker dessa kvinnors självförtroende är en "roll" eller "mask" som de anammar som "ett försvar helt enkelt, för att klara vardagen. För att orka se sig själv. . . . Men just självinsikt – "vad är jag värd?" Det tror jag inte finns." Informanten menar att det först är efter "några år när man väl kanske bryter ihop" som personer i pornografin kan "tänka tillbaka" och se att det finns problem i deras liv. Ett par andra informanter lyfter även att uppmärksamheten och det som upplevs som stärkande i stunden enbart är ytligt och utseendefixerat och att det kanske inte är det bekräftelsebehovet som behövs för kvinnor i pornografiindustrin.²⁰⁴

Ohälsa som syns framför kameran

Ett forskarlag undersökte så kallade *mixed-sex threesome* ("trekanter"), det vill säga med *antingen* två män *eller* två kvinnor.²⁰⁵ Totalt 150 videor samlades in i november 2012, oktober 2015 och april 2020 som alla innehöll "trekanter". Videorna är från de 10 mest populära nätsidorna vid respektive tillfälle som fick flest träffar utifrån olika sökord på Googles två första träffsidor, totalt från 20 nätsidor då vissa nätsidor tillkommer eller försvinner under respektive år.²⁰⁶ Det är värt att notera att denna studie, till skillnad från många andra, inte enbart undersöker utbudet på Pornhub. Däremot är det inte nödvändigtvis de mest populära videorna; det är trekanter som valts ut på respektive nätsida

²⁰⁰ Ibid., 58.

²⁰¹ Donevan, *Syns man inte, finns man inte*.

²⁰² Ibid., 31–32.

²⁰³ Ibid., 32–33.

²⁰⁴ Ibid., 33–34.

²⁰⁵ Danica Kulibert et al., "Sex on the Screen: A Content Analysis of Free Internet Pornography Depicting Mixed-Sex Threesomes from 2012–2020," *European Journal of Investigation in Health, Psychology and Education* 11, nr 4 (2021): 1555–70.

²⁰⁶ Ibid., 1559.

Analytisk sammanfattning

slumpmässigt – inte utifrån antalet visningar.²⁹⁷ Man finner att bara 4,44 % av männen använder kondomer.²⁹⁸ Detta får konsekvenser för hälsan då andelen videor med analsex är hög, vilket ökar risken för smitta: 64 %, 40 % respektive 68 % i trekanter med två män åren 2012, 2015 och 2020; 24 %, 16 % respektive 16 % i trekanter med två kvinnor åren 2012, 2015 och 2020.²⁹⁹ Resultaten visade också att i 36,44 % av alla scener ejakulerade en man i en kvinnas ansikte och/eller mun.³⁰⁰ Som nämns nedan specifikt om ejakulering i ansiktet i andra undersökningar utfördes dessa handlingar på ett sätt som konsumenten troligtvis tolkar som kvinnoförnedrande.³⁰¹

En annan artikel analyserade 415 scener i *gaypornografiska* videofilmer som valts ut slumpmässigt från två av de mest populära gratisidorna på Internet: Evideos.com och Pornhub.com under våren 2014.³⁰² Av alla scener presenterade 60 % analsex, och mer än hälften av dessa scener (dvs. 33,98 % av alla scener) presenterade analsex med kondom. Detta är en stor skillnad jämfört med heterosexuell pornografi, som nästan aldrig visar kondomer. Ett par tidigare liknande studier uppskattar också att oskyddat analsex förekommer i åtminstone en tredjedel av alla scener, men också att analsex med kondom förekommer i närmare en tredjedel – det vill säga hälften av alla scener med analsex.³⁰³ Resultatet bekräftar att den manliga gaypornografin är mer noga med att framställa säkert sex, vilket även andra undersökningar i denna genomgång funnit. Vad gäller ass-to-mouth, som förekom i 6 %, och dubbel penetrering som förekom i 8 % av alla gaypornografiska scener, är jämförelsen inte lika tydlig. Fritz med fleras liknande undersökning om heterosexuell pornografi redovisar inte siffror om dessa handlingar. Det går inte att jämföra denna studie med gratis gaypornografi med Bridges med fleras eller Purcells urval eftersom kommersiellt framgångsrika filmer tycks innehålla betydligt mer aggressioner, förnedrande handlingar, eller handlingar som kan upplevas som fysiskt obehagliga alternativt förnedrande (t.ex. dubbel eller trippelpenetrering) än gratispornografi.

En annan studie av samma forskargrupp undersökte 7 430 videor från sidorna Xvideos.com samt Pornhub.com från hösten 2013 till och med våren 2014.³⁰⁴ Forskarna undersökte slumpmässigt 2 562 videos (2 191 från Xvideos och 371 från Pornhub) vilka kategoriserats som ”heterosexuella” och som endast presenterade en man och en kvinna. Därmed uteslöts emellertid kategorier som innehåller flera män i samma scen, exempelvis gang bang eller bukkake. Dessutom genomfördes bara insamlingen i de underkategorier som innehöll de högsta *antalet* videor på respektive sajt.³⁰⁵ Urvalet är sannolikt skevt och underskattar övergrepp. Forskarna fann att 66 % av scenerna i urvalet presenterade kvinnor som utförde oralsex på män (*fellatio*), 65 % presenterade vaginala samlag, 27 % oral-vaginal stimulering (*cunnilingus*), 25 % kyssar, 17 % analsex och 6 % användandet av sexleksaker.³⁰⁶ Endast 3 % av scenerna presenterade kondomanvändning. Förvisso presenterade

²⁹⁷ Ibid., 1560.

²⁹⁸ Ibid., 1561.

²⁹⁹ Ibid., 1561 tabell 2.

³⁰⁰ Ibid., 1561.

³⁰¹ Se *nedan* s. 57 under avsnitt ”Om ejakulering i ansikte/mun”.

³⁰² Niki Fritz & Jessamyn Bowling, ”Sexual Behaviors and Aggression in Gay Pornography,” *Journal of Homosexuality*, onlinepublicering, 27 juni 2022, sid. 6–7, <https://doi.org/10.1080/00918369.2022.2093688>.

³⁰³ Se t.ex. Martin J. Downing Jr. et al., ”Sexually Explicit Media on the Internet: A Content Analysis of Sexual Behaviors, Risk, and Media Characteristics in Gay Male Adult Videos,” *Archives of Sexual Behavior* 43 (2014): 813–15; Sharif Mowlabocus, Justin Harbottle & Charlie Witzel, ”What We Can’t See? Understanding the Representations and Meanings of UAI, Barebacking, and Semen Exchange in Gay Male Pornography,” *Journal of Homosexuality* 61, nr 10 (2014): 1465–66; se däremot Shannon Gilreath, *The End of Straight Supremacy: Realizing Gay Liberation* (Cambridge University Press, 2011), 192 (finner att s.k. *bareback movies* utgör det största segmentet på ”the ’most watched’ list” i den främsta streamingssajten för manlig gaypornografi i USA år 2008).

³⁰⁴ Niki Fritz et al., ”Porn Sex versus Real Sex: Sexual Behaviors Reported by a US Probability Survey Compared to Depictions of Sex in Mainstream Internet-Based Male-Female Pornography,” *Archives of Sexual Behavior* 51, nr 2 (2022): 1191.

³⁰⁵ ”A proportionally representative number of videos were sampled from the categories found to contain the highest number of total videos on the site.” Ibid., 1191.

³⁰⁶ Ibid., 1193 tabell 1.

Analytisk sammanfattning

Bridges med fleras urval av scener 55,9 % analsex,³⁰⁷ vilket är en betydligt större andel än 17 %. Emellertid kommer den högre andelen från kommersiellt framgångsrika filmer och den lägre från gratis online-pornografi där scener som oftare innehåller aggressioner och förnedring (gang bang m.m.) uteslöts i forskarnas skeva urval.

En litteraturgenomgång publicerad i *American Journal of Sexuality Education* går igenom *kvantitativa* publikationer om ”samtida pornografi i mittfåran” åren 2005–2020.³⁰⁸ Man finner att kondomanvändning sällan visas i sådan pornografi. Vad gäller säker sex refereras siffror mellan 1–11 % från olika undersökningar.³⁰⁹

Psykisk förnedring, förudmjukelse, samhälleligt stigma och diskriminering

Förhållanden i utlandet

En norsk kriminologisk/rättssociologisk studie publicerad i *British Journal of Criminology* undersöker varför dömda brottslingar fotograferar eller filmar sina brott och sökte i norska rättsdatabasen *Lovdata* efter domar i appellationsdomstolarna *Lagmannsretten* (motsvarande Hovrätter) där gärningsmännen själva filmat brotten under det att gärningarna begås.³¹⁰ Forskarna valde ut 51 domar ur 336 sökträffar med orden (översatt) ”mobiltelefon”, ”film” och ”bild”, där gärningsmännen och ingen annan (t.ex. åskådare eller övervakningskameror) fotograferat eller filmat gärningarna.³¹¹ Först finner forskarna att visuell media spelas in för att producera pornografi och att handlingen därför bör förstås som sammanhängande med den omfattande tillgången till onlinepornografi, däribland särskilt tillväxten av ”amatörpornografi” som författarna tidigare noterat oftast produceras professionellt.³¹² Sen finner de att visuell media spelas in för att ytterligare ”skada och fömedra offret” och att inspelningarna därför bör också förstås som sammanhängande med förnedring inom onlinekulturen. Slutligen finner de att visuell media också kan spelas in som en impuls när något extraordinärt händer, vilket författarna önskar undersöka som en del i den vidare ögonblicksfotokulturen (*snapshot culture*).³¹³

De mest frekventa anledningarna att ta fram en mobilkamera under genomförande av ett brott vara att producera pornografi – ett underliggande motiv som författarna identifierade i 27 av de 51 fallen, framför allt i sexualbrottsmål.³¹⁴ En gärningsman raderade till exempel en del av videorna han spelade in med sitt offer eftersom han inte var nöjd med hennes utförande av hans instruktioner. Författarna påpekar att detta beteende indikerar en upptagenhet med kvalitet eller att få filmerna att passa in i vissa pornografiska genrer och konventioner. Författarna anser att utföraren verkade vilja ha pornografin för eget bruk som en souvenir eller visuellt memento.³¹⁵ Emellertid kan utföraren också tänkas ha velat ladda upp och sprida materialet, eventuellt i kommersiellt syfte – något som författarna inte resonerar kring eller presenterar belägg emot. Författarna citerar också ur liknande domar som rör producerandet av bampornografi, i ett fall där forskarna menar att bilderna delvis motiverades av ”en estetik av våldtäkts- och förnedringspornografi”.³¹⁶

³⁰⁷ Bridges et al., “Aggression in Best-Selling Pornography,” 1074.

³⁰⁸ Dan J. Miller & Kerry Anne McBain, “The Content of Contemporary, Mainstream Pornography: A Literature Review of Content Analytic Studies,” *American Journal of Sexuality Education* 17, nr 2 (2022): 219–256.

³⁰⁹ *Ibid.*, 244.

³¹⁰ Sveinung Sandberg & Thomas Ugelvik “Why do Offenders Tape their Crimes? Crime and Punishment in the Age of the Selfie,” *British Journal of Criminology* 57, no. 5 (2017): 1023–40.

³¹¹ *Ibid.*, 1027.

³¹² *Ibid.*, 1028 (om artikelns syfte); *ibid.*, 1025 (om begreppet amatörpornografi) (“Amateur porn, where films are made intentionally to resemble home videos, is a common pornographic genre.” (refererar Gail Dines, *Pornland: How Porn Has Hijacked Our Sexuality* (Boston: Beacon Press, 2010).

³¹³ *Ibid.*, 1028 (om artikelns syfte).

³¹⁴ *Ibid.*, 1028.

³¹⁵ *Ibid.*, 1028.

³¹⁶ *Ibid.*, 1029.

Analytisk sammanfattning

När det gäller *förmedlingskulturen online* skriver författarna att inspelningen av filmer eller fotografier användes som ett sätt att ”ytterligare förödmjuka offret som en del av sexuell eller fysisk misshandel.”³¹⁷ Författarna skriver att tvinga ett offer att ”posera i förnedrande ställningar inför kameran och inför alla närvarande är ett sätt att demonstrera ultimät makt”.³¹⁸ Filmningen blir – precis som i kommersiell pornografi som förmedlar – ytterligare ett led i att förödmjuka den utsatta då ett okänt antal tittare kan ta del av materialet när det sprids. Just detta uppges av utförare såväl i kommersiell pornografi som i egenproducerade plattformar som Onlyf’s i andra studier i denna litteraturgenomgång vara ett extra trauma ovanpå den fysiska misshandeln och/eller förmedringen under inspelningen i sig. Pornografi kan därför får ännu mer svårläkta skador för de inblandade än ”vanlig” prostitution utan filmning.

När det gäller ögonblicksfotokulturen (*snapshot culture*) så nämner forskarna att inspelning av såväl pornografiskt material som andra typer av övergrepp och brott sker i en tid då ”reflexen” att dokumentera händelser vuxit sig starkare i och med den tekniska utvecklingen. Även bland de ”mest hårdade brottslingarna” är brott sådana ”extraordinära händelser” som ”förkroppsligar ett behov av dokumentation i sin egen rätt, oberoende av eventuella externa motiv”.³¹⁹ Forskarna noterar att det särskilt i våldtäktsfall, där ord står emot ord, blir betydligt enklare för domstolar att döma om det finns en filminspelning, även om den åtalade har genomfört inspelningen för att producera pornografi.³²⁰ Gärningsmännen själva är delaktiga i den ”mer generella sociala mainstreamingen av pornografi”.³²¹ Som sådana kan de, med forskarnas ord, önska ”estetisera makt, hierarki och dominans”.³²² Vi ska inte underskatta förekomsten av den här typen av övergreppsmaterial i den kommersiella pornografin som laddas upp på diverse betal- eller gratisidor respektive delas via sociala medier och nätverk.

Författarna till en artikel om *poverty gay-for-pay pornography* påpekar att medverkan i gaypornografi för med sig ett ”påtagligt stigma” som kan minska anställningsbarheten, anstränga familjerelationer och skapa svårigheter att behålla varaktiga förhållanden.³²³ Detta är inte olik det som sägs om medverkan för kvinnor i heterosexuell pornografi. Med ett allt svagare socialt skyddsnät i allmänhet, psykisk sjukdom, ökad hemlöshet och fler papperslösa migranter som lever utanför välfärdssystemen i Skandinavien är det inte orimligt att anta att genren *poverty gay-for-pay* även produceras i Sverige. Män som figurerar i *poverty gay-for-pay* befinner sig i, med författarna, ”a liminal space where financial instability minimizes their capacity to function independently in society.”³²⁴ Lagstiftaren behöver ställa sig frågan om vi ska ha ett samhälle där pornografiska producenter utövar rovdrift på och förnedrar utsatta grupper – såväl kvinnor som män och personer av andra kön – för att tillfredsställa samvetslösa konsumenters drifter?

Berg nämner även informellt stigma som ett hinder. Det är dock oklart hur många av hennes informanter som råkat ut för att hyresvärdar diskriminerar dem, att banker stänger deras konton, eller att vårdpersonal reducerar deras problem till att handla om ”sexarbete”.³²⁵ Däremot har även andra studier utöver Bergs konstaterat (vilket är logiskt) att med den dubbelmoral som råder löper kvinnliga utförare stor risk för stigmatisering om nya arbetsgivare, bams skolkamrater eller grannar upptäcker att de figurerat i pornografi.³²⁶ Oron permanentas och bidrar till psykisk ohälsa.³²⁷

³¹⁷ Ibid., 1030.

³¹⁸ Ibid., 1030.

³¹⁹ Ibid., 1032.

³²⁰ Ibid., 1033.

³²¹ Ibid., 1035.

³²² Ibid., 1035–36.

³²³ Kiss & Morrison, “Eroticizing Desperation: Poverty Gay-for-Pay Porn,” 1521.

³²⁴ Ibid., 1521.

³²⁵ Ibid., 151.

³²⁶ Ibid., 151.

³²⁷ Jfr Melissa Farley, “Legal Brothel Prostitution in Nevada,” i *Prostitution and Trafficking in Nevada: Making the Connections* (San Francisco: Prostitution Research & Education, 2007), 37 (diskuterar oron hos personer i prostitution att pornografi där de medverkat ska spridas).

Analytisk sammanfattning

En annan artikel handlar om privat sexuellt explicit media som delas utan samtycke av utförarna, ofta så kallad hämndpornografi eller spionfilmer-/bilder (t.ex. *upskiring*).³²⁸ Konsekvenserna är mycket allvarliga och berör flera dimensioner i de utsattas liv: (1) psykologiska skadeverkningar som PTSD, depressioner, mardrömmar, panikattacker, ångest och suicidala tankar; (2) sociala problem, till exempel i familjerelationer, eller trakasserier, rädsla för att framtida partners eller barn får vetskap om materialen samt ångest över vetskapen om att oräkneliga främlingar ser bilderna/filmerna; (3) ekonomiska problem, till exempel direkta kostnader relaterade till potentiella civilrättsliga processer och indirekta kostnader såsom missade anställningar eller avskedanden relaterade till bakgrundskontroller/avslöjanden om det pornografiska materialet.³²⁹ Emellertid handlar inte dessa konsekvenser för de utsatta om produktionsförhållandena under utförandet, utnyttjandet, exploateringen eller utsattheten för våld och ohälsa som krävs för att skapa sådan privat media. Övergreppen aktualiseras först efter spridning. Den politiska och rättsliga utmaningen ligger således i hur offentliggörandet ska stoppas, inte producerandet av bilderna/filmerna *per se*.

Förhållanden i Sverige

Bland de 51 deltagarna i den nyligen rapporterade svenska studien med 105 utförare som uppfattade att de inte hade svensk bakgrund hade 17 (34 %) erfårit verbala rasistiska attacker. Ofta smärtade dessa attacker så mycket att kvinnorna och männen som utsattes inte klarade av att berätta vilka ord som användes. Samma antal (17 / 34 %) blev verbalt attackerad baserat på invandrarsstatus eller baserat på deras kultur eller religion.³³⁰

De äldre informanterna i Talitas rapport uttrycker att de yngre kvinnorna i pornografin tycks ha mycket svårt att sätta gränser på strippklubbar och i pornografi och ”lägger ut precis vad som helst”. Ett sådant beteende blir svårt att ”konkurrera med”. En informant säger vidare att det ”känns det som att alla som börjar är desperata efter pengar. Man ser tjejer som går över sin gräns och inte kan stå för det och de försvinner lika fort ur marknaden som de dök upp.” Vi känner igen detta tema i viss mån från studentarbetenas intervjuer med utförare på OnlyFans (nedan), men där tycks problemet vara något mindre allvarligt givet det sätt på vilket informanternas ordval och ton skiljer sig. Här kan vi också notera att Talitas informanter återigen ger intrycket av att underskatta sina egna problem och i stället talar om vad ”andra” inom pornografin genomlider – ibland för att i nästa andetag beskriva sina egna problem i likadana termer.³³¹ Det krävs skicklighet av intervjuarna för att nå fram till en objektiv och balanserad beskrivning när informanterna själva gärna förtränger det som är mest svårt i deras liv.

En annan informant uppger att hon känner till ”jättemånga modeller” som ”egentligen inte vill ställa upp på en fotografering” eftersom det ”inte alls” blir det ”man har kommit överens om”. Informanten övergår sedan till att beskriva hur fotograferna/producenterna manipulerar och pressar utförarna att gå utöver sina gränser: ”Vissa kan ju vara riktiga svin som verkligen pushar, ”jo det här vill du”, ”det här kommer att gå jättebra”, ”det här kommer att sälja jättebra.”” Informanten konstaterar att det är svårt att ”säga ifrån” när utföraren väl är på plats i en studio. Respondentens information liknar det som framkommit i annan forskning, nämligen att producenterna drivkraft är starkt att tillfredsställa kundernas avtrubbade begär efter fysiska aggressioner, föredning,

³²⁸ Edel Margherita Beckman & Matteo G. P. Flora, “Non-Consensual Pornography: A New Form of Technology Facilitated Sexual Violence.” *Rassegna Italiana di Criminologia* 15, no. 4 (2021): 317–28. Författarna definierar materialet för studien på följande sätt: “Non-consensual Pornography can be defined as the sharing of private materials with sexual content, either photos or videos, without the consent of one or more of the individuals involved, in order to harm the victim.” *Ibid.*, 318.

³²⁹ *Ibid.*, 322–24.

³³⁰ Farley et al., *Pornography Production Harm in Sweden*, 23.

³³¹ Donevan, *Syns man inte, finns man inte*, 40–41. En äldre kvinna som först uppgav att hon kunde upprätthålla sina egna gränser sade senare att hon egentligen inte ville utföra pornografi eftersom det är ”dokumenterat material”, vilket leder till att hon inte kan ”vara i fred” (eftersom det ofta leder till förföljelse på nätet och ibland fysiskt av konsumenter). Hon sade sedan att hon ”mätt så dåligt på de här plattformarna för att det är över mina gränser”. *Ibid.*, 40–41.

Analytisk sammanfattning

ohälsosamma eller på annat sätt mer extrema material – en efterfrågan som producenten söker kapitalisera på. En annan informant berättar hur producenter och fotografer ofta säljer, lägger upp eller delar ut material som de kommit överens om att inte dela och att det är svårt att få dem att plocka bort. Även det svaret liknar vad utförare på exempelvis OnlyFans beskriver.³³²

Psykisk förnedring framför kameran

En artikel publicerad i *Journal of Sex Research*, skriven av samma två författare vars artikel vi tidigare granskat utifrån källkritiska resonemang,³³³ jämför innehållet i heterosexuella och samkönade pornografifilmer med par i ett urval av 210 videor från sajten Pornhub: 70 så kallade ”gay” (män/män), 70 så kallade ”lesbian” (kvinna/kvinna) och 70 ”most-watched of all time” (män/kvinnor).³³⁴ Notera att det inte är slumpmässigt valda filmer utan filmer som har flest visningar samt bara innehåller två utförare i någon av de tre kombinationerna: två kvinnor, två män eller en kvinna tillsammans med en man.³³⁵ Alla videor i urvalet har visats minst 1,75 miljoner gånger vardera och de är mellan 2,5 och 51,5 minuter långa. Resultaten visar enligt forskarna att det är såväl mer presentationer av aggressioner och mer presentationer av tillgivenhet och njutning i samkönade filmer jämfört med olikkönade videor.³³⁶ Genom att välja *parvideor* så utesluts dock situationer och scenarier där det exempelvis förekommer gruppvaldtakter (gang bangs), bukkake, dubbel- eller trippelpenetrering, vilket gör att andelen förnedring sannolikt blir lägre. Ejakulering i munnen och ansiktet förekom i 60,1 % av alla heterosexuella parvideor, uppdelat på 35,7 % i munnen respektive 24,3 % i ansiktet. På samma sätt förekom detta i 21,4 % av manligt samkönade videor, där 5,7 % visade utlösning i munnen och 15,7 % visade utlösning i ansiktet. Däremot förekom dessa två praktiker inte alls i kvinnliga samkönade parvideor.

Om ejakulering i ansikte/mun

Det är inte en trivial mängd i Bridges med flera liksom studien ovan, där man fann att ungefär 60 % av alla scener respektive videor innehöll män som ejakulerade på ansiktet eller i kvinnors munnar.³³⁷ Denna typ av scener undersöktes i en annan studie som utförde kvalitativa intervjuer med 16 heterosexuella manliga pornografikonsumenter i åldern 19–32, där männen valdes ut i en storstad i nordöstra USA, mestadels vita och relativt högutbildade.³³⁸ Dessa män förstod klart att kvinnor i verkligheten *inte* skulle uppskatta utlösning i ansiktet eller i munnen och insåg ”i stort sett” att varianter av sådan ejakulation var ”manscentrerade och misogyna.”³³⁹ Deras tolkning stöds av en större enkätstudie med 1 880 heterosexuella män och kvinnor i Amerika: här rapporterade 66,7 % av männen att de hade ejakulerat på en kvinnas ansikte eller i hennes mun och 62,1 % av kvinnorna rapporterade att de hade utsatts för detta.³⁴⁰ Men emedan 59,6 % av männen uttryckte ett fortsatt intresse för att genomföra sådana handlingar uttryckte bara 12,5 % av kvinnorna detsamma.³⁴¹ Sålunda, när pornografi presenterar manlig utlösning i en kvinnas ansikte eller mun – något dessa

³³² Ibid., 42–43.

³³³ För kritiken av metodologin i förra artikeln av samma två författare, se särskilt *utan* noter 93–102 samt tillhörande brödtext.

³³⁴ Kemberly Seida & Eran Shor, “Aggression and Pleasure in Opposite-Sex and Same-Sex Mainstream Online Pornography: A Comparative Content Analysis of Dyadic Scenes,” *Journal of Sex Research* 58, nr 3 (2021): 292–304.

³³⁵ Ibid., 295.

³³⁶ Ibid., 292.

³³⁷ Jämför Ibid., 298 tabell 1, med Bridges et al., “Aggression in Best-Selling Pornography,” 1074–1075. Bland de 304 scenerna som studerades av Bridges et al. visade 58,6 % män som ejakulerade i en kvinnas mun, 3,9 % på en kvinnas ansikte, med 12,2 % som innehöll flera ejakulationsställen.

³³⁸ Chyng Sun, Matthew B. Ezzell, & Olivia Kendall, “Naked Aggression: The Meaning and Practice of Ejaculation on a Woman’s Face,” *Violence against Women* 23, nr 14 (2017): 1710–1729.

³³⁹ Ibid., 1725.

³⁴⁰ Ana J. Bridges et al., “Sexual Scripts and the Sexual Behavior of Men and Women Who Use Pornography,” *Sexualization, Media, & Society* 2, nr 4 (2016): 4, 5 tabell 2, <https://doi.org/10.1177/2374623816668275> (ålder medelvärde=22.55, stand. avvikelse=7.95). De flesta respondenter var relativt religiösa vita college- och universitetsstudenter från en stad eller förort.

³⁴¹ Ibid., 8 tabell 5.

Analytisk sammanfattning

kvinnor huvudsakligen förkastade – är syftet att sexualisera kvinnors underordning till män. Konsumenterna förstår budskapet och detsamma torde gälla producenterna och utförarna.

Hur USA:s rättspraxis påverkar våld och förnedring framför kameran

När vi läser Purcells analys tycks den största förändringen mot mer utsatthet för våld och förnedring ha skett under 1990-talet och början av 2000-talet.³⁴² Detta var en tidpunkt då amerikanska producenter i Los Angeles som Paul Little ("Max Hardcore"), Ira Isaacs, John Stagliano, Rob Sicari och Janet Romano producerade sådana filmer som blev mycket populära, men också utsattes för federala obscenitetsåtal; dessa fem producenter dömdes åren 2009–2014 till för fängelsestraff på mellan 1–4 år undantaget Stagliano, vars åtal avvisades på tekniska grunder.³⁴³ Mot bakgrund av deras fängelsestraff är det tänkbart att amerikanska producenter i mittfåran, som torde övöva ett starkt inflytande globalt, dragit öronen åt sig och blivit mer försiktiga. I alla fall lär man inte producera våldsammare eller mer förnedrande material än dem som ledde till de fem producenternas åtal, för att inte ånyo utmana amerikanska myndigheter. Därmed inte sagt att dagens nivå på våld och förnedring är acceptabel, långt ifrån; utifrån det synliga våldet som redovisas nedan samt förnedringen och aktiviteter som är ohälsosamma ovan synes produktionsförhållandena vara alarmerande. Det finns således ingen anledning att självbelåtet acceptera amerikansk obscenitetslagstiftning som tillräckligt för svenska förhållanden – en lagstiftning för övrigt har mer gemensamt med Sveriges sedlighetslagstiftning som avskaffades 1970 än vår tids lag mot olaga sexuella våldsskildring.³⁴⁴ Dess moralism, som i praktiken genererat värderelativism och avsaknad av jämställdhets- och maktperspektiv, har kritiserats från alla läger – till exempel amerikanska jurister och kanadensiska domstolar.³⁴⁵ Med andra ord är USA:s rättspraxis inte en "lägstaniå", vilken vi uppgivet måste acceptera som det "nya normala" i vårt förhållningssätt till skador som åsamkas utförarna i pornografiproduktion.

Socioekonomiska konsekvenser

En studie använder statistik från den pornografiska industrin i Japan för att undersöka olika faktorer som påverkar längden på kvinnliga utförarens tid i den japanska pornografiska industrin.³⁴⁶ Den genomsnittliga längden (medelvärdet) är 38,754 månader (variationsvidd 28,844); spridningen är 2–

³⁴² Purcell, *Violence and the Pornographic Imaginary*.

³⁴³ Waltman, *Politics of Legal Challenges*, 230–232. Staglianos åtal avvisades bland annat pga. bristande bevis vad gäller huruvida den tilltalade distribuerat några av de filmer som åtalet gällde. *Se* Amanda Hess, "Buttman v. the Man," *Washington City Paper*, July 23, 2010 (Westlaw; 2010 WLNR 28492168) ("[I]n the end . . . [t]he government failed to prove that Stagliano actually sent anything to anyone"); Spencer S. Hsu, "Judge Drops Porn Case for Insufficient Evidence, Rebukes Government, Urges Better Guidance on Obscenity Statutes," *Washington Post*, July 17, 2010, A2 (Lexis); Carmen M. Cusack, *Pornography and the Criminal Justice System* (Boca Raton, FL: CRC Press, Taylor & Francis, 2015), 48 (noterar att fallet avvisades pga. brist på bevis).

³⁴⁴ *Jämför* Prop. 1970:125 Kungl. Maj:ts proposition nr 125 med förslag till ändring i tryckfrihetsförordningen m.m., 66–80, *med* Prop. 1986/87:151 Om ändringar i tryckfrihetsförordningen m.m., 98–103, *samt* Miller v. California, 413 U.S. 15 (1973), *och* Waltman, *Pornography: Legal Challenges*, kap. 5 (analyserar kritiskt rättspraxis under amerikansk obscenitetslagstiftning).

³⁴⁵ *E.g.*, Catharine A. MacKinnon, "Not a Moral Issue," *Yale Law & Policy Review* 2, nr 2 (1984): 321–345 (analyserar kritiskt obscenitetslagstiftning); R. v. Butler, [1992] 1 S.C.R. 452, 78 Man. R. (2d) 1 (Can.) (omtolkar obscenitetslagstiftningen till att fokusera på ojämsställdhet, sexuellt våld, underordning och förnedring istället för osedlighet och samtida förhärskande värderingar); R. v. Labaye, 2005 SCC 80, [2005] 3 S.C.R. 728 (Can.) (omtolkar sedlighets- och anstötighetslagarna (*indecency*) att istället fastställas av skada (*harm*) och in-kompatibilitet med demokratiska värden såsom jämlikhet, frihet och värdighet); *se även* Waltman, *Pornography: Legal Challenges*, kap. 4–5 (analyserar rättspolitiska utmaningar mot pornografiproduktion och distribution i USA, såväl med ännu ej existerande civilrättsliga medel som med existerande obscenitetslagar).

³⁴⁶ Li-Chen Chou, Wan-Hao Zhang & Shinn-Shyr Wang, "The Determinants of a Pornography Actress's Career Life," *Economic Research-Ekonomiska Istråffningar*, 32, no. 1 (2019): 454–72.

Analytisk sammanfattning

162 månader (13,5 år).³⁴⁷ Det som författarna kallar högriskfilmer (*risky-sex movies*) innebär påfrestningar på utförarnas fysiska hälsa såsom sex i grupp, våldsamt, oskyddat och eventuellt förnedrande sex.³⁴⁸ Forskarna finner att majoriteten av utförare i deras data använts i högriskfilmer.³⁴⁹ Andelen högriskfilmer har också en signifikant *negativ* korrelation med längden av utförarnas tid i de statistiska modeller med flest variabler; i dessa multipla regressioner är också andelen förklarad variationsvidd (R^2) den relativt högsta (runt hälften av variationsvidden förklarar med modellerna, $R^2=0,5$ – en jämförelsevis hög andel i dessa sammanhang).³⁵⁰

Resultatet tycks användbara i det att de bekräftar en rimlig hypotes: utförare som behöver delta i mer riskfyllda sexuella aktiviteter kommer inte att befinna sig inom pornografin lika länge som utförare som inte behöver delta i högriskaktiviteter. Resultatet kan då rimligen bero på utslitning eller möjligen på ett intjänat sparkapital. Men redan den svenska 1993 års prostitutionsutredning liksom flera andra forskare har slagit fast att nästan inga personer i prostitution, där de flesta personer i pornografiindustrin också tycks befinna sig från tid till annan utifrån vad som vidare framkommer i denna litteraturgenomgång, har lyckats ta sig ur fattigdom genom prostitution; i stället är de ofta utblottade och skuldsatta när de lämnar den.³⁵¹

En artikel på samma tema i *Applied Economics* undersöker hur längden som utförarna befinner sig i industrin hänger ihop med bland annat demografiska variabler, huvudsakligen Los Angeles.³⁵² Det konstateras att fler män än kvinnor försvinner efter de första tre åren, varefter trenden vänder såtillvida att kvinnor försvinner snabbare; efter 10 år finns endast 30 % av kvinnorna kvar emedan 50 % av männen fortfarande figurerar i pornografiska filmer.³⁵³ Att män har längre så kallad karriärålder har även visats i tidigare studier av samma population i Los Angeles. Exempelvis uppgav epidemiologen Marjan Javanbakht med flera år 2017 att medianen för "karriärålder" i ett urval om 89 manliga utförare i Los Angeles var 5 år och kvartilavståndet 1–8 år; däremot var medianen för 271 kvinnliga utförare bara 2 år och kvartilavståndet 1–5 år – dessa skillnader mellan könen var statistiskt signifikanta ($p < 0,01$).³⁵⁴ År 2009 uppgav även en del informanter bland ett urval om 28 utförare och (18 kvinnor, 10 män) plus 2 branshpå personer i Los Angeles också att kvinnor i genomsnitt var kvar kortare tid än män och att kvinnor tjänade mer per utförd scen än män gjorde.³⁵⁵ En manlig utförare beskrev situationen för kvinnorna med följande målade formulering:

"Most women are what they call 'shot out' within a year or two . . . they're not new anymore and their career is over. They make a quarter million dollars a year for a couple years and they have an apartment and a leased Mercedes that's depreciated . . . and they're working at Starbucks three years later."³⁵⁶

Det är slående hur lika denne manlige utförare beskriver verkligheten i Los Angeles som hur den svenska 1993 års prostitutionsutredning beskrev situationen: "Det är mycket ovanligt, även bland de

³⁴⁷ Ibid., 464 & tabell 2.

³⁴⁸ Ibid., 456 ("[R]isky-sex adult videos . . . involve multiple individuals in sexual behaviour, a high possibility of pregnancy, sadomasochism (S.M.) or other types of vigorous [sic] sex acted recently influence her career life significantly?").

³⁴⁹ Ibid., 465.

³⁵⁰ *Se* ibid., 466 tabell 5; ibid., 468 tabell 7. 1 *survival analysis* inverteras korrelationerna men de står för samma innebörd, t.ex. att högriskfilmer förkortar "karriärtiden".

³⁵¹ SOU 1995:15 *Könshandeln: Betänkande av 1993 års Prostitutionsutredning*, 106–07; jfr A.L. Daalder, *Prostitution in the Netherlands in 2014* (Cahier 2015-1a), 7, 32 [https://perma.cc/LRV6-WN3X] (finner att 101 kvinnor som intervjuades i fönsterprostitution var sysselsatta i prostitution i genomsnitt 43 timmar i veckan, men tjänade trots detta mindre än 500 € i veckan); Dorchon Leidholdt, "Prostitution: A Violation of Women's Human Rights," 1 *Cardozo Women's Law Journal* (1993): 142.

³⁵² Jochen Lüdering, "Standing and 'Survival' in the Adult Film Industry," *Applied Economics* 50 no. 16 (2018): 1812–23.

³⁵³ Ibid., 1817.

³⁵⁴ Javanbakht et al., "Transmission Among Adult Performers," 182–83.

³⁵⁵ Corita R. Grudzen et al., "Pathways to Health Risk Exposure in Adult Film Performers," *Journal of Urban Health: Bulletin of the New York Academy of Medicine* 86, no. 1 (2009): 69.

³⁵⁶ Ibid., 69 (citerar en manlig utförare; ellipserna i original).

Analytisk sammanfattning

kvinnor som tjänat mycket pengar på sin prostitution, att de har något kvar när de slutar att prostituera sig. Så gott som ingen klarar av att spara av pengarna, även om det varit syftet från början. Ofta går kvinnorna också ut ur prostitutionen med stora skulder.³⁵⁷

Eftersom tre studier med av varandra oberoende urval inom populationen utförare i Los Angeles alla genererat samma resultat har resultaten högre trovärdighet: kvinnor försvinner snabbare än män från pornografiindustrin. Det finns ingen forskning som i någon signifikant utsträckning visar på att en meningsfull procentandel av utförarna lyckas tjäna ihop sparkapital som gör att de kan dra sig tillbaka från arbetsmarknaden eller bli ekonomiskt oberoende.

Artikeln i *Applied Economics* menar också att data bekräftar hypotesen att ett större "nätverk" av andra framgångsrika utförare eller personer inom pornografibranschen stärker utförarnas "framgång" mätt i "karriärålder". Men det svårt att lägga någon större vikt vid sådana forskningsresultat om det förekommer våld, exploatering och ohälsa i pornografiindustrin. Då är nätverk och "karriärålder" *negativa faktorer* som innebär att utförarna i genomsnitt utsätts för mer misshandel, utnyttjas hårdare och får mer illa ju längre tid de befinner sig inom pornografiindustrin. Studien *antyder* att kvinnor behöver mer betalt på grund av de större påfrestningarna som de utsätts för jämfört med män och på grund av att det finns ett mindre utbud av villiga kvinnliga utförare än manliga utförare.

En annan artikel redovisar strukturerade intervjuer med 896 vuxna kvinnor i gatuprostitution i St. Petersburg där det beräknas finnas 5 miljoner invånare och i Orenburg i Ryssland där det finns cirka 600 000 invånare.³⁵⁸ Här hade 29 % av de 70 kvinnor som hamnade i prostitution under 18 års ålder utnyttjats i pornografi innan de fyllde 18 år jämfört med bara 3 % stycken av de 584 kvinnor som hamnade i prostitution över 18 års ålder.³⁵⁹ Det var också nästan fyra gånger högre justerade odds att de som hamnade i prostitution som barn hade 5 eller fler dagliga sexköpare. En alarmerande mängd kvinnor i bägge grupper (<18, ≥18) uppgav likväl att de under senaste året våldtagits (74 %, 66 %), hindrats från att använda preventivmedel mot könssjukdomar (49 %, 34 %) och hindrats från att lämna sitt rum eller hus (47 %, 34 %). Det finns ett signifikant och betydande samband mellan att utnyttjas i barnpornografi, att bli sexuellt exploaterad som barn och att senare hamna i vuxenprostitution där missförhållandena blir svårare än för dem som hamnat i prostitution först som vuxna. Annan forskning visar också att de som befinner sig i vuxenprostitution ofta har erfarenhet av pornografi, varför det finns en indirekt koppling mellan de olika åldersgruppernas erfarenheter. Det är alltså inte vattentäta skott mellan sexuella övergreppsbilder på barn (dvs. barnpornografi) och vuxenpornografi då samma person ofta haft erfarenhet av bägge två. Dessutom är det ofta mycket svårt för konsumenten att bedöma vilka utförare som är minderåriga eller ej. Om möjlighet till preventiva, proaktiva, stödjande och straffrättsliga ingripanden i praktiken upphör när den som utsätts fyller 18 år kommer sannolikt merparten av de som utsätts som barn också fortsätta att lida: det handlar nämligen ofta om samma personer. Det är orealistiskt att förvänta sig att samhället för närvarande har kapacitet att förhindra eller gottgöra alla som utsätts för utnyttjande inom sexindustrin innan de blivit myndiga.

Flera internationella studier har visat att personer i prostitution och pornografi har svårt att lämna industrin, vilket även bekräfts i Talitas rapport. Informanterna nämner framför allt bristen på pengar som ett stort hinder. En informant menar att "de flesta" inom pornografin "har barn och/eller husdjur som vi försörjer, och andra räkningar och utgifter varje månad, som bilar och liknande. Ett stadigt jobb, exempelvis på en restaurang, täcker inte de kostnaderna." Ett annat stort hinder som informanterna framhöll var att pornografin finns kvar på internet för alltid och att det blir mycket svårt för en utförare att hantera när hen lämnat sexindustrin, att vem som helst i dennes närhet såsom arbetsgivare, medarbetare, studiekamrater, lärare, snabbköpskassörer, vänner, familj,

³⁵⁷ SOU 1995:15 Könshandeln, 106–07.

³⁵⁸ Lianne A. Urada et al., "Sexual Exploitation as a Minor, Violence, and HIV/STI Risk among Women Trading Sex in St. Petersburg and Orenburg, Russia," *Int J. Environmental Research & Public Health* 16, nr 22 (2019): e3433, sid. 3–4; <https://doi.org/10.3390/ijerph16224343>.

³⁵⁹ *Ibid.*, 6 tabell 1.

Analytisk sammanfattning

barns vänner och deras familjer eller personer på gatan kan konfrontera denne med trakasserier, ifrågasättande, stigmatisering och förföljelse. Flera informanter beskriver hur publiceringen av materialet i praktiken iscensätter en ständig oro att fler människor ska upptäcka vad de gjort, vilket förstärks när utförarna börjar fundera på att lämna pornografien.³⁶⁰ En informant uttrycker detta i intervjun på följande sätt:

Jag tror många stannar i den här branschen för att de har inget val. Den här skräcken att söka nytt jobb och veta att, om man googlar på mig så kommer nakna bilder av mina tuttar upp. Vissa bloggare har kanske gjort saker som de ångrar och som de inte kan stå för. Och sedan ska man gå i försvar för det, för att man vill ha ett vanligt jobb. Det blir lite avskräck[ande]. [...] Jag tror att många vill ur det här, men man känner att man inte vågar. Alla bilder finns uppe för hela världen att se och att man måste stå till svars för det senare i livet.³⁶¹

Publiceringen gör att utförarna, till skillnad från vanlig prostitution, hålls gisslan av ett samhälleligt stigma som förstärker och i praktiken leder till en form av socialt tvång där samhället förvisar kvinnorna till ett liv i sexhandeln, att köpas om och om igen av män, såväl på film som i prostitution. Kvinnornas tillvaro gränsar till slaveri.

Våldsutsatthet i produktion och distribution av pornografi

Våldet bakom kameran

Förhållanden i utlandet

Inom genren *poverty gay-for-pay* använder producenterna en strategi för att successivt flytta rekryternas gränser för vad de är villiga att genomföra. Den ”rovgriga” karaktären av castingprocessen är uppenbar då exempelvis producenten på webbsidan *Workin’ Men XXX* inte utelämnar komprometterande detaljer i konversationerna med de potentiella utförarna. Producenterna börjar ofta med att låta utföraren onanera inför kameran för summor såsom \$50 eller liknande. Det går inte att se hur lång tid som förflyter mellan filminspelningarna med samme utförare men författarna antar att det är behovet av snabba kontanter som styr hur snart nästa tillfälle infaller, där små och medelstora anals-sexleksaker som kombineras med soloonani. Därefter används större sexleksaker som ölflaskor, tända ljus och zucchinis som sätts in. Utförarna får ibland äta upp sin utlösning. Detta följs av att ge-/ta emot oralsex till/av en annan man. Slutligen avslutas scenerna med anal samlag med andra utförare eller med producenten. Efter många scener (över 6 stycken) så genomför utföraren handlingar som uppfattas som mer tabu, inklusive att någon urinerar i deras munnar, oskyddat analsex (*bareback*) (producenterna på sajten *Gemini Men* använder vanligtvis kondomer), *anal douching* (där det ingår att avge vatten från ändtarmen) samt mer och mer ”kreativa” sexleksaker (t.ex. en mekanisk ”knullmaskin” med en stor dildo i ena änden).³⁶² I takt med att handlingarna förflyttas till åt det tabubelagda hållet förändras emellertid dialogerna där producenterna börjar diktera ensidigt, till exempel “[p]ut the beer bottle in you . . . You had a beer bottle in your ass, didn’t you? Say to the camera you like getting fucked by beer bottles.”³⁶³ Författarna påpekar att det finns ”mängder av tillfällen” där producenten betar sig mer och mer illa mot de reguljära utförarna när de återkommer för att delta i nya scener. Den initiala vänskapliga tonen är en ”groomingteknik” som används för att minimera tvekan hos de heterosexuella männen att utföra mer och mer underordnade gayscener.

I ett avsnitt där Berg talar om generer – några med mer våld och aggressioner än andra – nämner hon att lönen för filmer åt etablerade producenter bestäms utifrån antal dagar, varför

³⁶⁰ Donevan, *Syns man inte, finns man inte*, 51–53.

³⁶¹ *Ibid.*, 52 (citerar informant).

³⁶² *Ibid.*, 1514–1515.

³⁶³ *Ibid.*, 1521 (citerar ur dialogen i en film).

Analytisk sammanfattning

inspelningen ofta pågår under många timmar i sträck. För en del, skriver hon, är så kallade *featurefilms* med dialoger därför inte värt besväret.³⁶⁴ Med hänvisning till det som konstaterats ovan om distinktionen mellan *fantasy* och *gonzo* i kapitel 3, där den senare i större utsträckning innehåller handlingar såsom ass-to-mouth, gagging, och dubbel penetration, är det talande att dialogpornografi där sådana handlingar förmodligen inte visas i lika hög utsträckning enligt Berg betalas sämre för utförarna. Berg hänvisar även till vissa informanter som indikerar att filmerna inte räcker att leva på utan ”bara är ett verktyg för marknadsföring”. Dessa utförare använder filmerna för att göra reklam för personliga hemsidor och personliga ”tjänster” åt konsumenter, såsom sessioner framför webbkamera, uppkopplade och i realtid (*webcam performance*).³⁶⁵

Berg påtalar att de flesta av utförarna inte kan välja utan ”tar de jobb som erbjuds” och att det vanligaste är gonzogenren. Ersättningen och servicen under inspelningarna av filmer med svarta utförare sägs också vara sämre trots dokumenterat stor efterfrågan, vilket är ett belägg för att det sker diskriminering på grund av hudfärg.³⁶⁶ Snarare än att vara direkt tvingade menar Bergs informanter också att de måste konkurrera med ett ständigt strömmande utbud av ”villiga arbetare”; förvisso kan de säga nej till olika saker, men riskerar då ett skadat rykte och förlorade intäkter.³⁶⁷ Hon hänvisar även till en kvinnlig utförare som menar att det under 1990-talet var enklare att avvisa vissa män som motspelare och att det oftast var samma personer hon hade att göra med; nu måste hon ha sex med okända män för att kunna fortsätta, vilket hon ”finns förlig”.³⁶⁸ I mångt och mycket bekräftar alltså flera informanter i Bergs annars relativt tendentiösa framställning att de regelmässigt utsätts för våld, exploatering, förnedring och diskriminering. Därmed är hon inte oense i grunden med andra forskare som Farley med flera, även om frekvensen av och konsekvenserna av dessa handlingar har undersökts i olika utsträckning och därför bedömts som mer eller mindre allvarliga.

I en japansk kvantitativ/statistisk orienterad studie undersöks ett urval om 439 kvinnliga utförare som befunnit sig i den japanska pornografiska industrin åren 2002–2013.³⁶⁹ Forskarna är bland annat intresserade av på vilket sätt ”sexuella riskbeteenden” hur många videofilmer och hur många solo-filmer som utförarna medverkat i. Sexuella riskbeteenden definieras som hög sannolikhet av sexuellt överförda infektioner eller andra faktorer med negativa hälsoeffekter, ”till exempel sexuella övergrepp”.³⁷⁰ Riskbeteenden operationaliseras genom att räkna filmer med ”intern ejakulering”, dvs. oskyddad vaginal utlösning, eller sadomasochistiska filmer för respektive utförare.³⁷¹ Undersökningens statistik indikerar att utförare som utnyttjas för filmer med riskfyllt sex kan förekomma i över 60 % fler filmer än den utförare som inte utnyttjas för att ha riskfyllt sex.³⁷² Pornografiindustrin har i så fall en mycket ohälsosam incitamentsstruktur – något vi ser i en stor mängd andra studier som går igenom i denna rapport. Producenter i den kommersiella industrin och konsumenter på plattformar som OnlyFans (se nedan) pressar ofta utförare att ställa upp på ohälsosam sex. När utförare är med i sådana riskfyllda filmer är risken större att de oftare utnyttjas i alla slags pornografiska filmer.

Den japanska undersökningen indikerar också att utförare som har större byststorlek och/eller samtidigt befinner sig i modellbranschen också utnyttjas i fler filmer, men sambandet mellan riskfyllt sex och fler filmer försvinner helt och hållet i denna avgränsade grupp utförare.³⁷³ Här menar författarna att mer traditionella ”modeller” eller dem som till exempel har fått bröstimplantat

³⁶⁴ Berg, *Porn Work*, 31.

³⁶⁵ *Ibid.*, 15–16.

³⁶⁶ *Ibid.*, 32.

³⁶⁷ *Ibid.*, 35.

³⁶⁸ *Ibid.*, 44 (citerar Raylene).

³⁶⁹ Shinn-Shyr Wang & Li-Chen Chou, ”The Determinants of Pornography Actress Production,” *Applied Economics Letters* 24, no. 20 (2017): 1486–89.

³⁷⁰ Wang & Chou, ”Determinants of Pornography Actress Production,” 1487.

³⁷¹ *Ibid.*, 1487 tabell 1.

³⁷² *Ibid.*, 1488.

³⁷³ *Ibid.*, 1489.

Analytisk sammanfattning

inopererade (eventuellt dem med naturligt större bröststorlek) inte har ”incitament” att tåla riskfylld sex i pornografiska produktioner. Det går också att uttrycka det som att de kvinnor som inte getts stjärnstatus eller utsatts för ett kirurgiskt ingrepp exploateras hårdare av pornografiindustrin.

En annan artikel skriven i ett specialnummer med titeln “Organizing Crime: Mafias, Markets, and Networks” i 49:e volymen av tidskriften *Crime and Justice* behandlar den italiensk-amerikanska maffian (*Cosa Nostra*),³⁷⁴ inklusive i ett avsnitt dess kontroll av prostitution och pornografiindustrin i USA sedan början av 1900-talet med en historisk översikt av relativt okontroversiell information. Artikeln konstaterar att de senaste årens massspridning av pornografi, bland annat över internet, ”troligtvis” minskat den italiensk-amerikanska maffians roll inom pornografiindustrin. Det konstateras också att inte bara marknaden för pornografi – även spel, prostitution och droger – har förändrats så mycket att det är svårt för en enskild organisation att kontrollera och exploatera den.³⁷⁵ Andra kriminella organisationer än den italiensk-amerikanska maffian tycks emellertid fortfarande vara involverade i såväl produktion som distribution av pornografi i USA.³⁷⁶ Vår litteraturgenomgång visar att det är mer eller mindre nödvändigt att rekrytera utsatta människor och utsätta dem för sexuellt våld och förnedring för att bli konkurrenskraftig på marknaden, vilket skulle förklara varför lagliga nöjesverksamheter undviker pornografiproduktion. Situationen öppnar därför upp för kriminella organisationer, tidigare maffian och idag till exempel östeuropeiska kriminella organisationer och nätverk, att möta den omfattande efterfrågan som finns. I pornografiindustrin kan de gömma sig bakom den legitimerande fasaden som pornografiproduktion, vilket per se är lagligt, erbjuder dem. Det är i ett sådant ljus vi ska se den italiensk-amerikanska maffians tidigare involvering i pornografiproduktion.

Slutligen, en artikel i tidskriften *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma* teoretiserar belysande om kopplingarna mellan exploatering, människohandel, våld mot kvinnor och/eller psykologisk kontroll och manipulation av hallickar – alla med syftet att producera pornografi.³⁷⁷ Man tillämpar välkända Carol Adams modell för att förstå våld mot kvinnor under exploateringen för pornografi: *objektifiering, fragmentering och konsumtion*.³⁷⁸ Begreppet *objektifiering* används för att förstå hur individer görs till objekt och i praktiken inte kan säga nej till sexuella övergrepp; för att kunna utnyttjas för att framställa övergreppsmaterial måste personerna först objektifieras av samhället och producenterna.³⁷⁹ Hallickar använder såväl psykologisk manipulation och list som våld och tvång för att bokstavligen göra utsatta personer i prostitution så fogliga och medgörliga att de blir till objekt som går att prissätta på en marknad, till exempel i pornografi.³⁸⁰ På marknaden för pornografi kan snart sagt vem som helst konsumera dessa objekt och de handlingar de utsatts för.

En konsekvens av objektifiering är *fragmentering*, i vilken personer i prostitution och pornografi utsätts för så traumatiska händelser att det skadar deras mentala och fysiska hälsa. I pornografins presentationer reduceras kvinnor till sina kroppsdelar, där helheten och människans person går förlorad. Psykologer använder termen ”fragmentering” för att således beskriva de mentala och fysiska konsekvenserna på traumoffer som om och om igen behandlats som mottagliga kroppsöppningar. Fragmenteringen blir den organiserande principen för personens personlighet,

³⁷⁴ James B. Jacobs, “The Rise and Fall of Organized Crime in the United States,” in “Organizing Crime: Mafias, Markets, and Networks,” ed. Michael Tonry, special issue: *Crime and Justice* 49 (2020): 17–67.

³⁷⁵ Jacobs, “Rise and Fall of Organized Crime,” 55.

³⁷⁶ Ett exempel är den rättsprocess som inleddes den 17 juni 2021 i en federal domstol i Kalifornien mot aktörerna bakom den ledande nätsajten Pornhub, vilka stämts av trettiofyra kvinnor som utnyttjats i pornografi som bland annat anklagat dem för att ha utnyttjat människohandel med östeuropeiska hallickar. *Se* Complaint, Fleites v. MindGeek S.A.R.L., No. 2:21-cv-4920, ¶¶ 168–184 (C.D. Cal. June 17, 2021) [https://perma.cc/NVL9-A67K]. För en längre utveckling, se ovan noter 44–47 och där tillhörande brödtextr.

³⁷⁷ Rachael L. Herrington & Patricia McEachern, “Breaking Her Spirit” Through Objectification, Fragmentation, and Consumption: A Conceptual Framework for Understanding Domestic Sex Trafficking,” *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma* 27, no. 6 (2018): 598–611.

³⁷⁸ *Ibid.*, 599.

³⁷⁹ *Ibid.*, 599–600.

³⁸⁰ *See* *ibid.*, 600–02.

Analytisk sammanfattning

vilket rubbar normal integrering av kunskap, minne, känslor och kroppsuppfattning. Sammantaget gör processen personerna mer fogliga och mindre rymningsbenägna.³⁸¹ Författarna beskriver även olika strategier som hallickar använder för att fragmentera de utsattas personlighet. Till exempel isoleras personerna från ett socialt sammanhang, familjemedlemmar och sociala nätverk. Hallickarna söker också få de utsatta att uppfatta andra personer i prostitution som konkurrenter, så att de inte gör gemensamt motstånd mot exploateringen. Att byta personens namn, som i Nazisternas koncentrationsläger, är en av flera strategier för att bryta ner personens tidigare identitet.³⁸²

Det slutliga steget i Adams modell är *konsumtion*. Här förklarar författarna hur vi kan förstå att så många kvinnor utnyttjas i den så kallade *gonzo*-pornografin, där till synes förskräckliga övergrepp såsom ass-to-mouth, gagging, *bukkake*³⁸³ och fysiskt aggressiv, våldsam trippelpenetrering och gängvåldtäkter (s.k. gang-bangs) regelbundet utförs utan att kvinnorna flyr från sina förtryckare. Det är objektivifieringen av kvinnors kroppar och fragmenteringen av de utsattas personlighet som till stor del möjliggör konsumtionen. Med det vi vet sen tidigare om konsumenternas successiva avtrubning för våld och förmedring,³⁸⁴ samt industrins anpassning och förskjutning av gränserna med avseende på avhumaniserande och aggressiva handlingar som riktas mot kvinnor sen 1970-talet,³⁸⁵ begripliggör den teoretiska modellen ”objektivifiering–fragmentering–konsumtion” en parallell *kausal mekanism* som pornografins profitörer lärt sig behärska. Därigenom kan de producera en population av objektivifierade, underordnade, fragmenterade och fogliga kvinnor som går att utsätta för den grymma och omänskliga behandlingen i gonzo-pornografin.³⁸⁶ Författarna diskuterar vidare implikationerna för praktiker inom traumabehandling, psykologi och socialt arbete och betonar att kvinnor i pornografi vanligtvis inte har ett val utan saknar reell förmåga att lämna den misshandel de utsätts för i pornografin och prostitutionen.³⁸⁷

Det är alarmerande att den svenska prostitutionslagstiftningen, som har kapacitet att på allvar kan stoppa övergreppen innan de sker, ännu inte tillämpas av domstolarna på pornografisk produktion. Slutsatsen i en artikel om den organiserade kampanjen för att få till stånd en folkomröstning i Los Angeles för att införa obligatoriska kondomer i inspelning av pornografi och som blev framgångsrik är talande: “Voters’ general inclination to favor fair treatment of workers can be a powerful force that may be insufficiently recognized.”³⁸⁸ Om slutsatsen utsträcks till konstaterandet att pornografisk inspelning aldrig kan bli ”fair treatment” på samma sätt som prostitution inte är det skulle principen vara desto mer adekvat. Kanske behövs det en folkomröstning i Sverige om pornografins rättsliga status?

Förhållanden i Sverige

Över hälften (58 %, 60/104) av deltagarna i den svenska studien med 105 utförare hade blivit fysiskt misshandlade. Av 105 svarade 43 % (45/105) att de hotats med skjutvapen, knivar eller andra vapen. Åttiofyra procent (88/105) hade våldtagits och av dessa 84 % som svarade på frågan hur ofta hade 45 % (37/83) våldtagits mer än 10 gånger, 37 % (31/83) våldtagits 3–9 gånger och 18 % (15/83) våldtagits 1–2 gånger. Dessa siffror hör till de högsta siffrorna på våldtäkter i jämförbara och relativt nyligen utförda studier av personer i prostitution. Som jämförelse kan nämnas att bland 200 kvinnor i prostitution i Chicago för cirka tjugo år sedan uppgav 21 % att de hade blivit

³⁸¹ Ibid., 602.

³⁸² Ibid., 603–06.

³⁸³ Termen *bukkake* står för scener där flera män står framför en kvinna (oftast sittande eller på knä) och samtidigt riktar sin utlösning mot hennes ansikte och/eller kropp.

³⁸⁴ Se ovan fotnoter 11–31 i och där tillhörande brödtext om *psykologiska mekanismer*.

³⁸⁵ Se Natalie Purcell, *Violence and the Pornographic Imaginary: The Politics of Sex, Gender, and Aggression in Hardcore Pornography* (New York, NY: Routledge, 2012).

³⁸⁶ Herrington & McEachern, “Breaking Her Spirit,” 606–07.

³⁸⁷ Ibid., 606–09.

³⁸⁸ Adam Carl Cohen, Paula Tavrow, & Mark Roy McGrath, “Advocacy Coalition for Safer Sex in the Adult Film Industry: The Case of Los Angeles County’s Measure B,” *Health Promotion Practice* 19, no. 5 (2018): 408.

Analytisk sammanfattning

våldtagna över 10 gånger (såväl i eskort-, gatu- som prostitution i hemmet).³⁸⁹ Den jämförande siffran i vår svenska studie är 38 %, det vill säga nästan dubbelt så hög (45 % av 84 % = 37,8 %) – och den motsvarande siffran för dem som våldtagits 3–9 gånger var 31 % och 15 % för dem som våldtagits 1–2 gånger. Det sista visar på ett omvänt förhållande råder där de våldtäktsutsatta i genomsnitt utsattes för fler snarare än färre våldtäkter. Sexköparna framstår i undersökningen som de mest frekventa våldsförbrytarna tätt följt av pojkvänner (som inte var hallickar), därefter (i ordningen högst till lägst) hallickar, ”följare”, producenter, andra utförare och regissörer.³⁹⁰

Sjuttioen procent (72/102) av deltagarna hade tvingats att utföra sexuella handlingar som de inte ville utföra under inspelning i pornografiska studior. Metoderna för att tvinga utförarna inkluderade hot om att betala mindre ersättning (64 %, 43/67), verbala övergrepp och förolämpningar (61 %, 43/70), fysiska hot (41 %, 29/70), påtvingade alkohol eller droger (40 %, 27/80), hot om att inte anlita deltagarna igen (31 %, 21/68), hot om att säga åt andra att inte anlita (12 %, 8/65). Några deltagare manipulerades och tvingades genom hot om ”doxing”, det vill säga att läcka personlig information till familj och vänner. En deltagare förklarade: “They threatened to destroy me if I didn’t do what they wanted.” Kvinnorna var rädda för sexuellt våld: “I was scared. When you are a single woman among lots of men, then you don’t dare to back out. It’s easier to just do it.” En annan deltagare förklarade att hon tvingades utföra analsex eftersom hon förstod att de ändå skulle våldta henne: “It feels better to think that I’m in on it rather than the fact that they force me.”³⁹¹

Tre fjärdedelar (74 %, 76/103) av de intervjuade hade blivit upprörda av att någon tvingade dem att imitera pornografi. När de befann sig i prostitution blev också 76 % (78/103) filmade eller fotograferade, vilket inte heller är ovanligt då man läser andra rapporter och i tidigare forskning. Dessutom hade 64 % (65/102) filmats eller spelats in utan sitt samtycke. En deltagare beskrev hur en sexköpare som hon blivit prostituerad åt hämtade sina vänner och samtidigt filmade henne, sen förgrep sig på henne tillsammans med de andra männen i en gängvåldtäkt – allt i en pornografisk biograf: “It was at a porn cinema where I went to meet a man and he had invited like ten other people there. They gangbanged me and they filmed quite a lot when they had sex with me without me agreeing to it.”³⁹²

Den verbala misshandeln är dessutom av endemiska proportioner: 89 % (93/105) kände sig skadade av den verbala misshandeln under sin tid i pornografiproduktion eller prostitution.³⁹³ Bland de 51 deltagarna som uppfattade att de inte hade svensk bakgrund hade 17 (34 %) dessutom erfaren verbala rasistiska attacker. Ofta smärtade dessa attacker så mycket att kvinnorna och männen som utsattes inte klarade av att berätta vilka ord som användes. Samma antal (17 / 34 %) blev verbalt attackerad baserat på invandrarstatus eller baserat på deras kultur eller religion.

När forskarna frågade deltagarna vilka sexuella handlingar de utförde mot ersättning i pornografi fick de dessa svar nedan, där flertalet typer av handlingar är så aggressiva, förandrande eller förödmjukande att de skulle kunna betraktas som former av våld mot personen.

- Posed naked 94% (96/102)
- Masturbation 84% (86/102)
- Oral sex 75% (76/102)
- Vaginal sex 71% (72/102)
- Men ejaculated on face (bukcake) 64% (60/94)
- Masturbating with someone else 58% (58/100)
- Tied up, restrained 53% (53/101)

³⁸⁹ Jody Raphael & Deborah L. Shapiro, “Violence in Indoor and Outdoor Prostitution Venues,” *Violence against Women* 10, no. 2 (2004): 134–35.

³⁹⁰ Farley et al., *Pornography Production Harm in Sweden*, 29.

³⁹¹ *Ibid.*, 36–37. Alla referat, siffror och citat i stycket återfinns på de hänvisade sidorna.

³⁹² *Ibid.*, 36.

³⁹³ *Ibid.*, 30.

Analytisk sammanfattning

- Anal sex 52% (53/102)
- Strangled 51% (51/101)
- Oral sex with gagging 49% (50/102)
- Choked 40% (41/102)
- Not smiling 37% (37/100)
- Adult/child sex younger than 18 37% (37/100)
- Filmed menstruating 33% (32/97)
- Crying 31% (31/101)
- Tortured 30% (31/102)
- “Ass-to-mouth” 28% (28/101)
- Urinated on or defecated on 26% (26/102)
- Adults having sex (ie rape) of child 15 years or younger 23% (23/99)
- Group sex 21% (21/101)
- Group sex with multiple people penetrating 20% (18/91)

Deltagare nämner även andra typer av sexuella handlingar, vanligtvis med bondage, dominans och sadism. En informant beskrev detta som grov tortyr:

”Porr där män vill att du ska skada dig själv eller låta någon annan göra det. Exempelvis att skära mig själv, någon skär mig, någon brände mig, jag är medvetslös, eller berusad eller hög. Tortyr kan pågå i timmar, till exempel fastbunden vid en vägg, de gör vad de vill, jag vet inte vad som ska ske, jag har ingen talan.”³⁹⁴

Pornografiska utförare har berättat för studiens författare att det värsta med övergreppen var förödmjukelsen; samma reaktion uppvisar dem som utsätts för statligt sanktionerad tortyr.³⁹⁵

Utöver antalet våldtäkter och misshandel i deltagarnas liv (både i prostitution, pornografi och i övrigt, se ovan) frågade intervjuarna om hur många som utsatts under produktionen av pornografi mer specifikt. Här uppgav 55 % att de blivit slagna (53/97); i 40 % av fallen ingick våldet i regin. Likaså hade 64 % (64/101) våldtagits som en del i pornografin. Av dem som svarade mer specifikt på denna fråga (37 personer) uppgav 8 att de våldtagits en eller ett par gånger, 12 att de våldtagits mellan 3–10 gånger och 17 uppgav att de våldtagits 10 eller fler gånger. Återigen, detta är mycket höga siffror även i ett internationellt perspektiv.

En nästan ofattbar siffra (såvida vi inte kände till verkligheten bakom kameran) är att 77 % av alla deltagarna led på grund av skador mot huvudet, vilket liknar andra studier med personer i prostitution generellt (se tabell från rapporten nedan). Många deltagare beskrev livslångt lidande på grund av våld som män (och kvinnor) utsatt dem för. *De flesta* led av *extremt våld* under prostitution och pornografiproduktion, vilket av naturliga skäl resulterar i allvarliga skador. Några exempel först för att begripliggöra vad för slags skador som uppstår med omfattande systematik i pornografin – därefter redovisas den statistiska sammanställningen av skadorna (däribland huvudskadorna).

”When I was 14, I was locked up in a basement for three days. There I was drugged, exploited and filmed by 4 different men. I got out of there, but had pain all over my body, a lot of pain in my abdomen, but didn't seek help. Neighbors saw that I was injured and asked what happened, but I said I got lost in the woods and injured myself that way. However, my family reacted by saying “Oh how dirty you are! Jump in the shower, you stink!”

“It has mostly involved strangulation and being pushed into walls and such. I haven't sought care, but I've certainly needed care.”

“[By having sex with buyers] I got lacerations, bruises, bleeding.”

“Bruises, scrapes, open wounds, black eyes, scalp wounds from pulled hair. Bleeding from inside the vagina.”

“It has been violence to the head, I got concussions a couple of times...”

³⁹⁴ Farley et al., *Pornography Production Harm in Sweden*, 40

³⁹⁵ *Ibid.*, 40.

Analytisk sammanfattning

“The gay world for guys is so extreme, selling and buying sex, there are no boundaries, it’s laughed at if you get drugged into unconsciousness and then get fucked.”

“The worst is a shoulder injury that I have had problems with for quite some time. I had my arms tied up in a way that made something happen to my shoulder, it’s been there for years.”³⁹⁶

Följande lista utgör de fysiska och psykiska skador som högst sannolikt har orsakats direkt av att deltagarna i studien blivit utnyttjade, misshandlade, våldtagna och torterade i pornografiproduktion och prostitution.³⁹⁷

- Trouble concentrating 81% (84/104)
- Injury caused by violence? 78% (77/99)
- Hit in the head or had a head injury? 77% (79/103)
- Stomachache or pain 72% (74/103)
- Sex as intentional self-harm 71% (74/104)
- Memory problems 70% (73/104)
- Suicide attempt 65% (68/104) Intentional self-harm 64% (67/104)
- Prostitution as intentional self-harm 63% (66/104)
- Headaches or migraine 61% (63/103)
- Muscle aches or pain 60% (62/103)
- Constipation or diarrhea 56% (58/103)
- Vision problems 54% (56/104)
- Neck pain 53% (55/103)
- Painful menstruation 52% (50/97)
- Eating disorder (anorexia, bulimia, or purging) 51% (53/103)
- Allergies 51% (53/104)
- Joint pain 50% (51/103)
- Rapid or irregular heartbeat 49% (50/102)
- Pain or numbness in hands or feet 49% (50/102)
- Trembling 44% (45/103)
- Dizziness 43% (44/102)
- Jaw or throat pain 43% (44/103)
- Nausea 41% (42/103)
- Skin problems (rashes or itching) 35% (36/103)
- Shortness of breath 34% (35/103)
- Sweaty hands 33% (34/103)
- Colds or flu-like symptoms 32% (33/102)
- Chest pain 31% (32/103)
- Loss of feeling on skin 30% (31/104)
- Trouble with balance or walking 30% (31/104)
- Vaginal pain 29% (29/101)
- Pelvic pain 24% (25/103)
- Vomiting 23% (24/103)
- Hearing problems 23% (24/104)
- Muscle weakness or paralysis 21% (22/103)
- Pain in breasts 19% (19/100)
- Carpal tunnel 18% (19/103)
- Asthma 17% (18/103)

³⁹⁶ Ibid., 52–53.

³⁹⁷ Ibid., 53–54 tabell 19.

Analytisk sammanfattning

- Swelling of arms, hands, legs or feet 17% (18/103)
- Difficulty swallowing 16% (16/103)

Det är ett mirakel att deltagarna lyckade ta sig till intervju tillfället på sina egna ben. Flertalet har sannolikt tiotals av symtomen ovan på en och samma gång, vilket är ett lidande omöjligt att föreställa sig. Trots sexköpslagen har Sverige inte kommit mycket längre än 1995, då den enda ledamoten i dåvarande prostitutionsutredningen reserverade sig mot majoritetens förslag att straffbelägga ”båda parter” med bland annat följande motivering: ”Könshandel är ingen affärsuppbyggelse mellan jämbördiga parter. Det finns ytterst få prostituerade som kan sägas ha kontroll över sina liv. De fysiska och psykiska skador könshandeln för med sig för kvinnorna når långt bortom det fattbaras gräns.”³⁹⁸

I organisationen Talitas rapport redogörs också för hur en ensam pornografisk producent var aktiv i Sverige, ”koordinerade inspelningar”, ägde rättigheter och distribuerade via en egen hemsida med enskild firma som funnits åtminstone sedan 2015 (om inte längre).³⁹⁹ Flera av informanterna nämner att det stött på honom. En kvinna svarade att hon ”[k]ände en dålig magkänsla” efter att de talats vid via e-post och han utlovat 15 000 i ersättning, trots att hon sade att hon inte tänkte ”göra anal och gangbang”, varför hon inte hörde av sig efteråt trots att han skulle ha bokat resebiljetter och hotell.⁴⁰⁰ En annan hade fått förfrågningar flera gånger med löften om 10,000 kr i ersättning och en tredje som avtalat att ha sex med ”2–3 killar” blev varnad för att träffa producenten ensam, varpå hon valde att inte heller fullfölja och dyka upp. Rapporten beskriver hur producenten på sin hemsida marknadsförde materialet med följande beskrivning: ejakulering i ansiktet på gravida kvinnor, ”trekanter” med tonåringar, ”fisting” där en kvinna har samlag med ”tre män”, anala samlag och ass-to-mouth, ”gangbang”, dubbelpenetrering med en 18-årig kvinna, analt samlag med ejakulering i ansiktet på en 18-årig kvinna och ”hårt knull” med en tonårig kvinna.⁴⁰¹ Uppenbart är att producenten sökte kapitalisera på de mer fysiskt aggressiva, fömedrande och potentiellt ohälsosamma handlingar som avtrubbade konsumenter söker efter.

Rapporten identifierar ett annat företag i Sverige som fokuserade på så kallad amatöpornografi. Rapporten beskriver ett urval av företagets filmtitlar där flera starkt negativt laddade kvinnliga könsord används för att beskriva innehållet (t.ex. ”svensk porrslyna”) och det görs explicita referenser till prostitution (”porramatör thaimassage – Stockholm happy ending”, ”Helsingborg eskorter” etc.). Innehållet är inte lika uttalat aggressivt och fömedrande som i den andra producentens titlar men tonen är densamma, med en tydlig grafisk sexuell explicit underordning av kvinnor och anspelningar på att kvinnor njuter av att bli penetrerade med föremål som flaskor eller dildos, njuter av förödmjukelse, prostitution, exploatering och sexuell objektivering.⁴⁰²

Rapporten identifierar också olika internetforum som distribuerar pornografi i Sverige. Ett forum som distribuerar pornografiska filmer och bilder av så kallade ”bloggare” sedan 2009 ägs av ett svenskt företag som hade 12 manliga anställda år 2017, omsatte närmare 20 miljoner kronor och gjorde 4 685 000 kr i vinst.⁴⁰³ Webbplatsen hävdade redan år 2011 att de besöktes av över 1 miljoner surfare varje månad och att över 200 kvinnor/tjejer producerade bilder och filmer åt sidan. Senare, när rapporten författades, uppgav webbplatsen att det fanns över 1 000 ”privata sexbloggare” som producerade material åt sidan. Ungefär som med produktionsbolagen marknadsförde sidan filmerna med titlar som anspelar på kvinnlig förödmjukelse, fömedring, fysiska aggressioner och ung ålder: ejakulering i ansiktet, tonåringar, djupt oralsex (gagging), analsex med dildos och liknande material.

³⁹⁸ SOU 1995:15 Könshandeln: Betänkande av 1993 års Prostitutionsutredning, s. 241 (särskilt yttrande av Birgitta Ekström) (min kursivering).

³⁹⁹ , 11.

⁴⁰⁰ Ibid., 11.

⁴⁰¹ Ibid., 12.

⁴⁰² Ibid., 14.

⁴⁰³ Ibid., 15.

Analytisk sammanfattning

Webbsidan visade bilder på limousiner, festligheter och annan glamour med uppmaningar om att tipsa personer som kan ”blogga” (dvs. producera material som sajten kan lägga upp) mot ersättning. Rapporten noterar att även om det finns ”ett spann av olika bilder och filmer” finns också ”ett betydande antal” med aggressiva och förnedrande inslag liksom anspelningar på stor ålderskillnad och potentiellt minderåriga kvinnor. Webbsidan använde, enligt flera av rapportens informanter, unga män i 20-årsåldern för att rekrytera tjejer som blivit 18 år med löften om lyx, berömmelse och pengar. Till skillnad mot OnlyFans pressade de anställda kontinuerligt ”bloggarna” att ladda upp mer pomografiskt material, enligt informanterna med erfarenhet från sajten, och höll kvar deras ersättning genom att blockera konton om de bytte sajt eller ville sluta.⁴⁰⁴

Rapporten beskriver hur webbsidan hade en ”systersida” med ännu mer aggressiv, förnedrande och extrema material där sajtens namn anspelade på en grövre ton, så kallad ”gonzopornografi”. Här användes termen pornografi och dess synonymer snarare än ”bloggare” per se, till exempel i kombinationen ”porrbloggar”.⁴⁰⁵ De olika bloggarnas titlar antydde här att materialen presenterade analsex, gagging, matning med sperma, hårt analsex, dubbelpenetrering och presentationer/simulering av incestuösa handlingar som beskrevs med negativt laddade misogynia könsord. Enligt informanterna var ersättningen högre till kvinnorna på ”systersidan” där de grövre och mer extrema sexuella handlingarna presenterades. Enligt rapporten ”översvämmades sidan av gonzo och hardcore-pornografi” efter att ägarna ändrade reglerna.⁴⁰⁶ Att ersättningen och efterfrågan för fysiskt skadligare, förnedrande och ohälsosammare är högre är inte oväntat utan visar på samma tendenser som framkommit i såväl innehållsanalyserna som de andra undersökningarna om produktionsvillkoren.

Utöver de två webbsidorna redogör rapporten för en nätsida där utförarna kunde lägga upp en så kallad glamourmodellblogg. Sajten rekryterade inte aktivt och informanterna sade sig vara ”mindre pressade” än på de andra sajterna. Däremot skedde ingen kontroll av ålder, enligt en informant, vilket skiljer sig mot vad som rapporterats om OnlyFans som ju började uppmärksammas i ungefär samma tid som rapporten publicerades (år 2019). Även glamourbloggen hade en ”systersida” med grövre innehåll, till exempel sexleksaker och sex med flera män. En informant uppskattade att över hälften av kvinnorna som var aktiva på denna sajt publicerade filmer där de genomförde sex med en eller flera manliga personer. Vid tiden för rapportens författande fanns 91 unika ”profiler” med kvinnor. Typiska handlingar som presenterades enligt filmernas titlar var ”deep throat gangbang”⁴⁰⁷ och anala samlag. Titlarna visade även andra liknande handlingar som dem som sociologen Nathalie Purcell fann i hennes urval av mest kommersiellt framgångsrika filmerna år 2000–2010; på glamourbloggens sistersida kunde konsumenterna se ejakulering i ansiktet och ögonen, oralsex så djupt att kvinnan får kväljningar, analsex som avslutas med ejakulering i kvinnans ansikte som ”slickas bort”, *bondage*, ejakulering i munnen på kvinnan så att hon kväljs, incestteman (t.ex. ”pappas hora”) och en kvinna som läses in på en toalett och måste utföra oralsex på en man och sedan får sitt ansikte spolat i toaletten.⁴⁰⁷

Det står klart att de handlingar som utförarna utsätts för motsvarar det som den mer kommersiellt framgångsrika pornografin visar, särskilt vålds- och förnedringspornografin, snarare än det som den ”alternativa”, ”hemmagjorda”, ”feministiska”, ”gratis” eller ”kravmärkta” pornografin har påstått innehålla. Diskussionen om hur våldsam eller förnedrande som pornografin egentligen är kan vi avsluta. Vi vet att utförarna utsätts för närmast ofattbara former av fysisk och psykisk terror. Det har därför mindre betydelse vad gratisidor visar när människor utsätts för atrociteter i den produktion som görs här och nu. Likväl ska vi triangulera resultaten med synliga övergrepp som återfinns i material som distribueras, framför allt över internet.

⁴⁰⁴ Ibid., 15–19.

⁴⁰⁵ Ibid., 19.

⁴⁰⁶ Ibid., 19–20.

⁴⁰⁷ Ibid., 21.

Analytisk sammanfattning

Våldet framför kameran

En artikel publicerad i *Archives of Sexual Behavior* år 2020 (skriven av Niki Fritz, Vinny Malic, Bryant Paul och Yanyan Zhou) kartlägger sexuella aggressioner i pornografins mittfåra.⁴⁰⁸ Urvalet av filmer har gjorts slumpmässigt, vilket resulterat i bland annat 7430 videor från sidorna Xvideos.com samt Pornhub.com från hösten 2013 till och med våren 2014.⁴⁰⁹ Forskarna samlade inte filmer i de populäraste videorna utan i stället en ”slumpmässig tillgänglighetsbild” av det som fanns tillgängligt på webbsidorna. Analysen i artikeln baseras på det heterosexuella materialet av det totala urvalet, vilket är 4 009 scener från 3 767 videor (Pornhub 754 scener, Xvideos 3435 scener). Soloscener inkluderades ej. Sammanfattningsvis: 45,1 % av alla scener på Pornhub och 35 % av alla scener på Xvideos presenterade fysisk aggression samt 10,1 % respektive 10,0 % presenterade verbala aggressioner. I en annan delstudie med samma material har forskarna noterat att om de inkluderat kategorin *forceful penetration* (hårdhänt penetration) såsom andra forskare (Shor & Golriz) gjort så hade deras frekvens av aggression blivit högre.⁴¹⁰ De skriver att hårdhänt penetration är att anse som ett aggressivt beteende, men hade besvär med att koda då de anlidade ett stort antal personer för att koda material. Det gick helt enkelt inte att nå reliabilitet (dvs. samstämmighet) bland kodarna med det begreppet, varför studien ”kan ha underskattat avbildningar av aggressioner.”⁴¹¹

Fördelat på respektive fysiska aggressiva kategorier presenterades följande på Pornhub: av alla scener presenterades spanking i 32,1 %, slapping i 12,2 %, gagging i 11,7 %, pulling hair (dra i håret) i 6,6 %, choking (strykning) i 2,8 %, push (hårda knuffar) i 3,0 %, pinch (knipa) i 1,6 %, Bondage i 3,3 %, weapon (att använda ett vapen) i 2,1 %, biting i 0,5 %, kick (sparkar) i 0,4 % och torture i 0,4 %.⁴¹² Fördelat på respektive fysiska aggressiva kategorier presenterades följande på Xvideos: av alla scener presenterades spanking i 23,8 %, slapping i 6,8 %, gagging i 6,5 %, pulling hair (dra i håret) i 4,8 %, choking (strykning) i 3,6 %, push (knuffar) i 2,4 %, pinch (knipa) i 2,2 %, *bondage* i 1,5 %, weapon (att använda ett vapen) i 0,6 %, biting i 1,1 %, kick (sparkar) i 0,3 % och torture i 0,5 %.⁴¹³ Författarna konstaterar att gagging ofta sker vid hårdhänt oralsex ”när en man håller sin partners huvud på plats och stöter sin penis in och ut.”⁴¹⁴ Vidare sägs att kväljningarna som produceras antyder att gagging, som minimum, är ”obekvämt”, samt att kvinnan hindras från att få luft. Uttalandet tycks vara en underdrift.

Forskarna sammanställde måltavlan för aggressionerna i filmerna i de sju vanligaste aggressionsformerna: spanking, slapping, gagging, insultning (verbala aggressioner), pulling hair, och choking. Bland 96,7 % av scenerna i Pornhubs urval och bland 96,8 % av scenerna i Xvideos urval riktades aggressionen mot kvinnorna. Män utförde 75,9 % av alla fysiska aggressioner i Pornhubs urval och 76 % i Xvideos urval. Kvinnor var aggressor i 13,8 % av alla fall i Pornhubs urval och i 12,1 % av alla fall i Xvideos urval. Kvinnorna besvarade fysiska aggressioner antingen med (föreställd) njutning eller neutralt i 97,4 % av fallen på Pornhub, eller i 92,7 % av fallen på Xvideos. Vad gäller verbala aggressioner var resultaten 98,7 % njutning eller neutrala reaktioner på Pornhub respektive 90,5 % på Xvideos.⁴¹⁵ Reaktionerna är slående lika de som dokumenterats av Bridges med flera i de kommersiellt framgångsrika filmerna. Sådana reaktioner säger emellertid litet om kvinnornas faktiska upplevelser då handlingarna delvis är regisserade och ett visst uttryck förväntas från producenter. Emellertid menar författarna också att kvinnornas neutrala respons till merparten

⁴⁰⁸ Niki Fritz et al., “A Descriptive Analysis of the Types, Targets, and Relative Frequency of Aggression in Mainstream Pornography,” *Archives of Sexual Behavior* 49, nr 8 (2020): 3041–3053.

⁴⁰⁹ *Ibid.*, 3044.

⁴¹⁰ Niki Fritz et al., “Worse Than Objects: The Depiction of Black Women and Men and Their Sexual Relationship in Pornography,” *Gender Issues* 38, nr 1 (2021): 114.

⁴¹¹ *Ibid.*, 114.

⁴¹² *Ibid.*, 3047 tabell 2.

⁴¹³ *Ibid.*, 3047 tabell 2.

⁴¹⁴ *Ibid.*, 3050.

⁴¹⁵ För sammanställningarna i detta stycke, se *ibid.*, 3039–3050 tabell 3–5.

Analytisk sammanfattning

av de aggressioner som riktas mot dem är ett annat sätt på vilket kvinnor är socialiserade till att inte eskalera aggressioner; de jämför med forskning som indikerar att kvinnor ger neutral respons och/eller undviker konfrontationer vid sexuella trakasserier, för att undvika negativa följdverkningar.⁴¹⁶

Författarna noterar även att ojämställdhet i aggressionerna normaliserats eftersom i motsats till vad kvinnorna förväntas tåla i pornografi så skulle det, utanför ett samtyckande BDSM-scenario, vara otänkbart att kvinnor smiskas, stryper, eller drar en man i håret. Förvisso presenterade Bridges med fleras urval av scener och Purcells urval av filmer en högre andel aggressioner mot kvinnor, men det var i kommersiellt framgångsrika filmer – inte i ett slumpmässigt urval av gratis onlinepornografi. Vi kan anta att vad som är gratis på nätet inte är vad som produceras i störst utsträckning. I det ljuset blir skillnaden mellan Bridges och Fritz undersökningar begriplig. Om Fritz med flera inkluderat kategorin hårdhänt penetration som andra forskare (Shor & Golriz) gjort så hade deras frekvens av aggression kanske också blivit högre.⁴¹⁷

En annan artikel skriven av Yanyan Zhou och Bryant Paul använder delar av den undersökning med 3053 videor som beskrivits flera gånger ovan, med ett specifikt fokus på hur asiatiska kvinnor presenteras.⁴¹⁸ Eftersom de flesta videorna bestod av en scen var antalet scener (dvs. analysenheten) knappt mer än hundra fler än antalet videor: 3132 scener. Av dessa presenterade 174 scener asiatiska kvinnor (ur 170 filmer i den kategorin). Totalt 2526 aggressiva handlingar registrerades (kodades) i materialet, däribland 58 i kategorin asiatiska kvinnor (*Asian women*). Genomsnittligen sker alltså 0,33 aggressiva handlingar i scener med asiatiska kvinnor i materialet emedan det genomsnittliga antalet aggressiva handlingar i andra kategorier av pornografi är så pass högt som 0,83.⁴¹⁹ Med andra ord tycks det presenteras betydligt mindre fysiska aggressioner i filmer med asiatiska kvinnor än med andra kategorier kvinnor. Av alla fysiska aggressionerna i materialet utfördes 69,3 % av män och 88 % av måltavlor för aggressionerna var av kvinnligt kön. I kategorin asiatiska kvinnor, däremot, genomfördes 43 av de 58 aggressiva handlingarna av män och 15 av kvinnor emedan endast 3 av sådana handlingar riktades emot manliga mottagare och 55 mot kvinnor (som därmed utgjorde den huvudsakliga måltavlan). Könskillnaderna mellan andelen manliga respektive kvinnliga aggressorer/måltavlor var statistiskt sett lika dem i alla andra kategorier än pornografi med asiatiska kvinnor.⁴²⁰ Att asiatiska kvinnor utsätts för mindre aggressioner stärker antagandet att asiatiska kvinnor är en mindre utsatt etnisk grupp i gratispornografien.

En annan artikel, skriven av Niki Fritz och Bryant Paul och publicerad i tidskriften *Sex Roles*, kommer ur en större undersökning och jämför internetpornografi i fyra olika genrer: (1) mittfåran (Pornhub, 5 största kategorier), (2) mittfåran ”för kvinnor” (Pornhubs unika kategori), (3) ”feministisk” pornografi (Erica Lust) och (4) ”queer-feministisk” (*CrashPad*).⁴²¹ År 2017 fanns enligt forskarna ingen sådan kvantitativ jämförelse, även om manliga och kvinnliga regissörer i de mest bästsäljande heterosexuella pornografiska videorna jämförts i en studie från 2008.⁴²² I en artikel år 2016 hade forskaren Rebecca Whisnant också fått publicerat en kritisk granskning av självutnämnde feministiske pornografen Tristan Taorminos filmer, där Whisnant inte fann stöd för att förhållandena i Taorminos filmer skulle vara väsentligt mindre påfrestande, förnedrande eller fysiskt

⁴¹⁶ Ibid., 3051.

⁴¹⁷ Niki Fritz et al., “Worse Than Objects,” 114.

⁴¹⁸ Yanyan Zhou & Bryant Paul, “Lotus Blossom or Dragon Lady: A Content Analysis of ‘Asian Women’ Online Pornography,” *Sexuality & Culture* 20 nr 4 (2016): 1083–1100

⁴¹⁹ Ibid., 1093.

⁴²⁰ Ibid.

⁴²¹ Niki Fritz & Bryant Paul, “From Orgasms to Spanking: A Content Analysis of the Agentic and Objectifying Sexual Scripts in Feminist, for Women, and Mainstream Pornography,” *Sex Roles* 77, nr 9–10 (2017): 643.

⁴²² För den senare studien, se Chyng Sun et al., “A Comparison of Male and Female Directors in Popular Pornography: What Happens When Women are at the Helm?,” *Psychology of Women Quarterly* 32, nr 3 (2008): 312–325.

Analytisk sammanfattning

aggressiva mot kvinnor än i annan populär pornografi.⁴²³ Fritz och Pauls artikel är en kvantitativ granskning med ett annat material än de förra forskares.

Fritz och Paul undersökte 50 scener från Lust Cinema, 50 scener från CrashPad-serien, bägge kategoriserade som "feministisk" pornografi. Utöver detta undersöktes 100 scener från kategorin "For Women" på Pornhub, and 100 scener från de 5 största kategorierna i Pornhubs mittfåra: "Teen", "Big Tits", "Brunette", "Amateur" och "Blonde". Pornhub valdes som representant för mittfåran eftersom kategorin "For Women" inte fanns på någon av de liknande stora sidorna, Xnxx.com eller Redtube.com.⁴²⁴ Emellertid minskade antalet scener successivt eftersom forskarna endast ville jämföra scener där det presenterades såväl en kvinnlig som manlig utförare. Resultatet blev endast 40 scener i den "feministiska" kategorin (oklart hur många från Lust Cinema respektive CrashPad), 70 scener från "For Women", samt 88 scener i mainstream (Pornhub).⁴²⁵ Resultatet blir ett relativt lågt statistiskt underlag (*power*) där skillnader mellan kategorierna måste vara starkare för att de ska betraktas som signifikanta och inte ett resultat av slumpen.

Fysisk aggression presenterades i 54 % av alla scener i CrashPad-series "feministisk queerpornografi"; 26 % i Lusts "feministiska pornografi", 24 % i "For Women", samt 44 % i mittfårans fem största kategorier.⁴²⁶ Här är det värt att notera att queerfeministisk pornografi var mest aggressiv mot kvinnor, vilket dock kan bero på den högre andelen BDSM-sex, vilket tydligt presenterades i 18 % av alla queerfeministiska scener. I mittfåran presenterades bara 3 % av alla scener BDSM-sex. Fritz och Paul markerar att många av de fysiska aggressionerna i mittfåran ofta sker "utanför ett samtyckt BDSM-förhållande" och att aggressionerna i de flesta scenerna med fysisk aggression *inte efterfrågas* av måltavlans.⁴²⁷ Fysiska aggressioner kan därmed vara mer påfrestande och kränkande i mittfåran även om andelen är högre i den queerfeministiska pornografin. De två vanligaste formerna av fysisk aggression är spanking och gagging, där Fritz och Paul påpekar att det är i linje med föreställningen att det är "normalt och sextigt" att smiska kvinnor, "men inte män", och att trycka ner en penis i kvinnors halsar så att de kväljer, "men inte" i mäns halsar.⁴²⁸

Verbal aggression är relativt låg i samtliga kategorier som jämförs, nämligen 14 % (CrashPad), 2 % (Lust), 2 % (For Women), 5 % (mittfåran),⁴²⁹ vilket skiljer sig från Bridges med fleras studie, där forskarna fann 48,7 % scener med verbala aggressioner i de mest bästsäljande videorna.⁴³⁰

Gaping visas med i kategorin For Women (26 %), näst mest i mittfåran (11 %), därefter näst minst i CrashPads queerfeministiska pornografi (8 %) samt minst i Lusts feministiska pornografi (4 %).⁴³¹ Något oväntat visade kategorin For Women mest *gaping*. Författarna påpekar att "gaping" är unikt i det att det inte bara objektiviserar kvinnorna genom att *zooma* in på de utsträckt genitalierna eller anus utan också kan antyda bevis på skador eller förstörelse av kvinnors kroppar på ett sexualiserat sätt.⁴³² De nämner också att "[m]ånga videotitlar med gaping använder ord som dunka eller straffa för att antyda att gaping kan vara ett resultat av aggression mot kvinnor".⁴³³ Emellertid förekommer även andra typer av scener, till exempel där gaping används för att visa upp sperma

⁴²³ Rebecca Whisnant, "But What About Feminist Porn?" Examining the Work of Tristan Taormino," *Sexualization, Media, & Society* 2, nr 2 (2016): 1–12, <https://doi.org/10.1177/237462381663172>.

⁴²⁴ Fritz & Paul, "From Orgasms to Spanking," 643-644.

⁴²⁵ *Ibid.*, 644.

⁴²⁶ *Ibid.*, 646 tabell 2.

⁴²⁷ *Ibid.*, 648 (min kursivering) ("Notably the queer Feminist category also had significantly more acts of aggression against women (54% of scenes). This may be because of the higher rate of BDSM relationships depicted in queer Feminist porn. Fully 18% of queer Feminist porn scenes depicted clear BDSM relationships. In Mainstream pornography only 3% of scenes depicted BDSM relationships. It is important to note that many of the acts of physical aggression in Mainstream pornography often occur outside of a consensual BDSM relationships and that in most scenes, physical aggression is not requested.")

⁴²⁸ *Ibid.*, 648.

⁴²⁹ *Ibid.*, 646 tabell 2.

⁴³⁰ Bridges et al., "Aggression in Best-Selling Pornography," 1075 tabell 1.

⁴³¹ Fritz & Paul, "From Orgasms to Spanking," 646 tabell 2.

⁴³² *Ibid.*, 648.

⁴³³ *Ibid.*, 648.

Analytisk sammanfattning

efter män haft utlösning i kvinnors kroppar. Det senare menar författarna är en mindre aggressiv form av pornografi än det förra, mer likt när kvinnor får utlösning på sina kroppar. I vilket fall påpekar Fritz och Paul att For Women-kategorin ”kanske faktiskt inte presenterar sexuella skript som är signifikant olika jämfört med skripten i mittfårans kategori. For Women pornografi kan helt enkelt bara vara Mainstream Pornografi.”⁴³⁴

I artikeln argumenterar Fritz och Paul på olika ställen för att sexuella aggressioner är en mer våldsam del av objektifieringen av kvinnor. I diskussionsdelen påpekar de också att bortsett från att de skedde mer objektifiering av kvinnor än män i materialet, inklusive sexuella aggressioner, så var det också fler *sätt* på vilka kvinnor *kan* bli objektifierade som män inte kan bli eller inte är objektifierade. De förklarar:

Acts like double penetration, gaping, and external cumshots are ways in which pornography visually represents the objectification of women and to which there are no male equivalents. Simply put, in pornography there are more ways to make women sex objects than there are for men. This finding is in line with objectification theory's assumption that women are the gender more likely to be objectified in society and media. Even in pornography aimed at women, there are still persistent and problematic gender divides and displays of women's bodies as objects. Mainstream pornography, however, does systematically objectify women more than men, as well as more than other categories of pornography.⁴³⁵

Eran Shor och Kimberly Seidas artikel från 2019 har vi tidigare diskuterat i avsnitt III eftersom deras urvalsprinciper sannolikt förminskar förekomsten av aggression; de undersökte antalet filmer med flest visningar och flest gillningar (*likes*) på gratisajten Pornhub under åren 2008–2016.⁴³⁶ Filmerna baserades på ett stratifierat urval utifrån etnicitet. Först samlade forskarna in 70 videor i kategorin *All* med mestadels vita utförare; sedan 25 videor i kategorin *Interracial*; 52 videor i kategorin *Ebony* (svart); 35 videor i kategorin *Asian/Japanese*; 19 videor i kategorin *Latina*; och slutligen 25 videor i kategorin *Gay*.⁴³⁷ Då ett av huvudsyftena med studien var att jämföra nivån på aggressioner bland populära jämfört med mindre populära filmer inkluderades även 80 ytterligare filmer från Pornhubs (då tillgängliga) slumpfunktionsgenerator. Det totala antalet filmer blev 307 men sedan exkluderade forskarna 6 videor som hade mer än två deltagare, 26 filmer som inte inkluderade kvinnor och 6 videor som inte inkluderade män. Därmed landade det totala urvalet på 269 filmer där 262 hade laddats upp på Pornhub mellan åren 2008–2016 (alltifrån 25 till 36 videor per år).

Notera att Shor och Seidas urval enbart inkluderade filmer som Pornhub differentierat utifrån etnicitet och sexualitet eller kategoriserat som ”generell” (*all*) pornografi, vilket exkluderar aggressiva filmkategorier som mer avtrubbade konsumenter tycks titta på.⁴³⁸ Något som delvis hade kunnat motverka denna skevhet var att de inkluderade 80 filmer ur andra slumpmässigt valda kategorier, men då utslöts heterosexuell pornografi med fler än två deltagare, till exempel scener med *gang bang* (gruppvaldtäkt) eller *bukkake*.⁴³⁹ Shor och Seida skriver att de troligen skulle funnit mer aggression om de avsiktligt använt ett urval som presenterat förnedring eller extrema handlingar, men deras ”huvudsyfte var att fokusera på det mest sedda innehållet”.⁴⁴⁰ Problemet med resonemanget är att Shor och Seida aldrig undersökte det ”mest sedda” utan bara filmer som var populära på Pornhub – inte sajter som exempelvis specialiserar sig på vålds- eller förnedringspornografi. Dessutom utslöts kategorier som forskningen visat innehåller mer fysiska aggressioner mot kvinnor. Till exempel fann

⁴³⁴ Ibid., 648.

⁴³⁵ Ibid., 648.

⁴³⁶ Eran Shor & Kimberly Seida, “Harder and Harder? Is Mainstream Pornography Becoming Increasingly Violent and Do Viewers Prefer Violent Content?,” *Journal of Sex Research* 56, nr 1 (2019): 19–20, 23.

⁴³⁷ Ibid., 19.

⁴³⁸ Ibid., 19, 26.

⁴³⁹ Termen *bukkake* står för scener där flera män står framför en kvinna (oftast sittande eller på knä) och samtidigt riktar sin utlösning mot hennes ansikte och/eller kropp.

⁴⁴⁰ Ibid., 26.

Analytisk sammanfattning

Bridges et al. en åtta gånger högre sannolikhet att scener med ass-to-mouth innehöll fysisk aggression än genomsnittet, huvudsakligen riktade mot kvinnor.⁴⁴¹

Resultatet av Shor och Seidas urval genererade likvärdigt relativt liknande frekvenser av fysisk aggression som i andra studier av gratisajter med pornografi: 39,8 % av alla 269 videor presenterade fysisk aggression där motparten uppvisade såväl positiv som negativ eller neutral respons.⁴⁴² Shor och Seida redovisar även fördelningen av fysisk aggression uppdelat på genrekategorier: i kategorin *Asian/Japanese* (i genomsnitt 6,6 mn visningar) presenterade 74,2 % av urvalet fysisk aggression; i *Interracial* (8,4 mn) 65,2 %; *Ebony* (7,3 mn) 36,0 %; i *Latina* (14,0 mn) 73,8 %; i *Most Viewed* (23,5 mn) 12,9 %; och i *Random* (0,06 mn) 36,8 %.⁴⁴³ Forskarna uppger att deras definition av fysisk aggression inkluderar ett flertal vanliga handlingar i pornografi, men de redovisar inte fördelningen närmare. Handlingarna som definitionen bygger på är:

- (1) biting, (2) pinching, (3) kicking, (4) pulling hair, (5) hitting of the face, (6) hitting of the body, (7) choking, (8) forced gagging, (9) spanking, (10) sadomasochism, (11) rough handling (e.g., pushing, shoving, tossing, shaking), and (12) forceful penetration (vaginal or anal) with penis, hand, or another object, with an apparent intent to cause pain/discomfort.⁴⁴⁴

Jämfört med Purcells studie 1970–2010 är Shor och Seidas studie, åren 2008–2016, en kort undersökningsperiod. Under dessa år finner forskarna ingen statistiskt signifikant skillnad i andelen fysiskt aggressiva presentationer; däremot har den genomsnittliga andelen tid med fysiska aggressioner sjunkit i förhållande till icke-aggressiva presentationer i respektive film som haft fysiska aggressioner under perioden: från 13 % till 3 % av speltiden i en genomsnittlig film. En ännu starkare tendens är att andelen videotitlar som antyder aggressioner sjunkit från nästan 40 % till cirka 5 % över perioden, vilket är i linje med den tendens som sets efter att USA:s justitiedepartement åtalat och lyckats få en handfull kända pornografer dömda till fleråriga fängelsestraff för obscenitetsbrott åren 2009–2014.⁴⁴⁵ Dessa domar kan ha gjort Pornhub mer benägen att inte utmana åklagarväsendet genom titlar som antyder brott mot gällande praxis, liksom videor som presenterar liknande aggressioner som varit föremål för obscenitetsåtal och fängelsestraff.

I en annan artikel av Eran Shor och Golshan Golriz bygger man på ungefär samma datainsamling som artikeln av Shor och Seida ovan, men fokuserar på interaktionen mellan kön, etnicitet och ras.⁴⁴⁶ Den totala andelen fysisk aggression skiljer sig något mot studien ovan på grund av ett mindre urval i denna undersökning: 43 % av alla videor presenterade fysiska aggressioner oaktat måltavlans respons; den vanligaste formen var *gagging* (som förekom i 24,4 % av alla filmer), därefter följt påtvingat vaginalt samlag (*forceful vaginal penetration*) (20,4 %), smisk (*spanking*) (13,4 %) samt brutalitet (*rough handling*) (12,8 %). Handlingar som uppfattas som förnedrande förekom relativt ofta, till exempel ejakulering i ansiktet (22,1 %) eller i munnen (29,1 %).

Andelen fysiska aggressioner skiljer sig betydligt beroende på de manliga och kvinnliga utförarnas etnicitet och ras. Cirka 69 % av videor med asiatiska män, 53,3 % av videor med svarta män, 50,0 % av videor med Latino-män samt 34,3 % av videor med vita män presenterade fysisk aggression. Cirka 75 % av videor med asiatiska kvinnor, 51,9 % med Latina-kvinnor, 66,7 % med ljusbruna kvinnor, 33,3 % med svarta kvinnor och 30,2 % med vita amerikanska kvinnor presenterade fysisk aggression.⁴⁴⁷ Notera att andelen videor med svarta kvinnor som utsatts för

⁴⁴¹ Bridges et al., "Aggression in Best-Selling Pornography," 1077–78.

⁴⁴² Shor & Seida, "Harder and Harder?," 21 tabell 1.

⁴⁴³ Notera att även om analysenheten inte var scener utan hela videor så innehöll de flesta videor bara en sexscen. Ibid., 23.

⁴⁴⁴ Ibid., 20.

⁴⁴⁵ Se ovan sid. 137 under rubriken "USA:s rättspraxis och förändringen 1990–2014" samt där tillhörande fotnoter.

⁴⁴⁶ Eran Shor & Golshan Golriz, "Gender, Race, and Aggression in Mainstream Pornography," *Archives of Sexual Behavior* 48, nr 3 (2019): 739–51.

⁴⁴⁷ Ibid., 746 tabell 2.

Analytisk sammanfattning

fysiska aggressioner är lägre än andelen med svarta män som utsätter kvinnor för aggressioner, mer liknande andelen vita kvinnor som utsätts för aggressioner.

Ytterligare en artikel har författats av Eran Shor (ensamförfattad) och bygger på ungefär samma datainsamling som de två ovan, totalt med 172 videor.⁴⁴⁸ Här jämförs utsattheten för fysiska aggressioner och förnedring utifrån den antydda (men icke säkra) åldern på de kvinnliga utförarna. Skillnaderna i fysisk aggression som helhet är inte statistiskt signifikanta mellan *adult* och *teenager* (36 % jmf. 46 % oaktat måltavlans samtycke). Däremot skiljer sig vissa handlingar som enligt författaren kan karaktäriseras som ”unique forms of aggression and arguably degrading or risky acts”⁴⁴⁹ signifikant mellan unga och äldre. *Unga kvinnor var mer än dubbelt så utsatta för anal penetration (21,82 % jmf. 9,40 %) och cirka fem gånger mer utsatta för påtvingat anal penetration (12,73 % jmf. 2,56 %) ”med ett synbart syfte att orsaka smärta.”*⁴⁵⁰ Dessutom var unga kvinnor i större utsträckning utsatta för ejakulering i ansiktet (65,45 % jmf. 45,30 %) – handlingar som vanligtvis tolkas i termer av förnedring av kvinnor.⁴⁵¹ En slutsats utifrån resultaten torde vara att yngre kvinnliga utförare antingen är mer sårbara för övergrepp eller utsätts för övergrepp på grund av en stereotyp och avtrubbad efterfrågan i större utsträckning än äldre kvinnliga utförare.

En annan artikel analyserade 415 scener i gaypornografiska videofilmer som valts ut slumpmässigt från två av de mest populära gratisidorna på Internet: Evideos.com och Pornhub.com under våren 2014.⁴⁵² Forskarna har noterat i en annan delstudie med samma material att om de inkluderat kategorin *foreful penetration* (hårdhänt penetration) som andra forskare (Shor & Gollriz) gjort, så hade deras frekvens av aggression blivit högre.⁴⁵³ Emellertid antyder resultaten nedan kring aggressioner att gaypornografien också produceras på ett *mindre* aggressivt, förnedrande och osäkert sätt än pornografi med kvinnor och män.⁴⁵⁴ Av alla 415 scener visade 31,33 % ”fysisk sexuell aggression” (dvs. 130 scener). Redovisat var för sig visade 20 % av alla scener smisk, 6,75 % bondage, 4,34 % slag med öppen hand, 3,61 % någon som blev dragen i håret, 3,61 % knuffar, 3,13 % gagging och 1,45 % strypning. Utöver dessa scener redovisar forskarna så kallat ”aggressiva sexuella beteenden”, däribland 17,11 % *foreful fellatio* (hårdhänt oralsex), 8,19 % dubbel penetrering och 5,54 % ass-to-mouth.⁴⁵⁵ Anal stimulering och analsex förutspådde bägge mer fysisk aggression med statistisk signifikans, emedan kyssar var det enda sexuella beteendet som förutspådde mindre fysisk aggression med statistisk signifikans.⁴⁵⁶

Det är värt att notera att frekvensen av aggressioner är något lägre i gaypornografien jämfört med samma forskargrups liknande undersökningar av heterosexuell pornografi på samma nätsidor: totalfrekvensen var 31 % i gaypornografiska videoscener jämfört med 45 % och 35 % i

⁴⁴⁸ Eran Shor, “Age, Aggression, and Pleasure in Popular Online Pornographic Videos,” *Violence Against Women* 25, nr 8 (2019): 1018–36.

⁴⁴⁹ *Ibid.*, 1025.

⁴⁵⁰ *Ibid.*, 1025–26.

⁴⁵¹ *Se ovan* sid. 134 under rubriken ”Om ejakulering i ansikte/mun” samt där tillhörande fotnoter.

⁴⁵² Niki Fritz & Jessamyn Bowling, “Sexual Behaviors and Aggression in Gay Pornography,” *Journal of Homosexuality*, onlinepublicering, 27 juni 2022, sid. 6–7, <https://doi.org/10.1080/00918369.2022.2093688>.

⁴⁵³ Niki Fritz et al., “Worse Than Objects: The Depiction of Black Women and Men and Their Sexual Relationship in Pornography,” *Gender Issues*, 38, nr 1 (2021): 114. De förklarar att hårdhänt penetration är att anse som ett aggressivt beteende, men hade besvär med att koda då de anlidade ett stort antal personer för att koda material. Det gick helt enkelt inte att nå reliabilitet (dvs. samstämmighet) bland kodarna med det begreppet, varför studien ”kan ha underskattat avbildningar av aggressioner.” *Ibid.*, 114.

⁴⁵⁴ En brittisk studie av homosexuell manlig pornografi där 37,6 % av alla scener inkluderade oskyddat analt samlag fann emellertid att vissa scener mer benägna att inkludera detta än andra; oskyddat analsex förekom i 68 % av scenerna som presenterar en ”maktobalans”, som BDSM eller ”rollspel” med dominans och underkastelse, i 88 % av scenerna som involverade sex med personer med olika hudfärg (*interracial*) och i 100 % av scenerna som skildrade sex mellan generationer. Mowlabocus, Harbottle, & Witzel, “What We Can’t See,” 1466.

⁴⁵⁵ Fritz & Bowling, “Sexual Behaviors and Aggression in Gay Pornography,” 10 tabell 1.

⁴⁵⁶ *Ibid.*, 12 tabell 3.

Analytisk sammanfattning

heterosexuella pornografiska videoscener på Pornhub respektive Xvideos runt början av år 2014.⁴⁵⁷ Gagging förekommer i betydligt lägre frekvens: 3,13 % jämfört med 11,7 % respektive 6,5 % (Pornhub/Xvideos); så även strypning: 1,45 % jämfört med 2,8 % respektive 3,6 %; liksom slapping: 4,34 % jämfört med 12,2 % respektive 6,8 %.⁴⁵⁸

En litteraturgenomgång publicerad i *American Journal of Sexuality Education* går igenom *kvantitativa* publikationer om ”samtida pornografi i mittfåran” åren 2005–2020.⁴⁵⁹ Man finner att extremt våld som våldtäkt visserligen är ovanligt, men att handlingar ”som vissa skulle anse är våldsamt” är vanligt; och att kvinnor ”typiskt sett” framställs som entusiastiska till alla sexuella önskemål. Forskarna skriver att det är uppenbart att *spanking* och *gagging* är de mest frekventa ”våldsamma handlingarna” i litteraturen och att andra ”mer allvarliga, våldsamma handlingar” presenteras ”mycket mindre frekvent”.⁴⁶⁰ Emellertid tycks inte författarna beakta att *gagging* sedan 2000-talet innebär en form av kvävning i den kommersiellt framgångsrika pornografin, det som Purcell och Bridges med flera avser med termen *choking*. Purcell förklarar: “In *Gag Factor*—and virtually any of the contemporary oral sex specialty series—fellatio is equally deep but far less smooth [than in *Deep Throat*]. In fact, it looks like a physical act that is minimally tolerated by the women performing. Many contemporary releases are filled with gagging, retching, choking, gasping, and—less often—vomiting.”⁴⁶¹ Med andra ord är *gagging* betydligt mer aggressivt och tycks därmed vara mer våldsamt än vad litteraturgenomgångens sammanfattande redogörelse gör gällande.

Utifrån sin genomgång konstaterar litteraturgenomgången dock vidare: “It appears that sex acts, such as double penetration, gaping, anal-to-mouth sequences, and external ejaculation are frequently depicted in mainstream pornography. Several authors . . . suggest that these acts are inherently degrading to women.”⁴⁶² De citerar bland annat Niki Fritz och Bryant Paul, som menar att sådana handlingar presenterar kvinnors kroppar som ”enbart en serie hål att penetrera” eller som ett objekt som bara är till för att visa resultatet av mäns njutning istället för hennes egen njutning.⁴⁶³ Efter dessa kritiska påpekanden väljer emellertid författarna att omedelbart framföra forskaren Ronald Weitzers synpunkt bland andra (som f.ö. är en polemisk kritiker av den svenska sexköpslagen),⁴⁶⁴ nämligen att det inte är forskares uppgifter att värdera huruvida vissa sexuella handlingar är förnedrande eller inte.⁴⁶⁵ Därpå följer redovisningar av försök att tolka ejakulering i ansiktet eller på kvinnors kroppar i mer positiva termer (de andra nämnda handlingarna diskuteras inte). Notera emellertid att författarna skriver att de uppräknade handlingarna förekommer ofta i mittfårans pornografi, det vill säga under produktionen – oavsett vad de polariserade sidorna i debatten anser att de är uttryck för. Någon behöver alltså *utföra* och *läsa* dessa handlingar för att möta konsumenternas efterfrågan.

⁴⁵⁷ Jämför ibid., 10 tabell 1, med Niki Fritz et al., “A Descriptive Analysis of the Types, Targets, and Relative Frequency of Aggression in Mainstream Pornography,” *Archives of Sexual Behavior* 49, nr 8 (2020): 3047 tabell 2.

⁴⁵⁸ Jämför ibid., 10 tabell 1, med Fritz et al., “Descriptive Analysis of Aggression in Pornography,” 3047 tabell 2.

⁴⁵⁹ Dan J. Miller & Kerry Anne McBain, “The Content of Contemporary, Mainstream Pornography: A Literature Review of Content Analytic Studies,” *American Journal of Sexuality Education* 17, nr 2 (2022): 219–256.

⁴⁶⁰ Ibid., 231.

⁴⁶¹ Natalie Purcell, *Violence and the Pornographic Imaginary: The Politics of Sex, Gender, and Aggression in Hardcore Pornography* (New York: Routledge, 2012), 134–135.

⁴⁶² Miller & McBain, “Content of Contemporary, Mainstream Pornography,” 236–237 (min kursivering) (referenser exkluderade).

⁴⁶³ Ibid., 237 (citerar Niki Fritz & Bryant Paul, “From Orgasms to Spanking: A Content Analysis of the Agentic and Objectifying Sexual Scripts in Feminist, for Women, and Mainstream Pornography,” *Sex Roles* 77, nr 9–10 (2017): 614–639).

⁴⁶⁴ Se t.ex. Ronald Weitzer, “Legalizing Prostitution: Morality Politics in Western Australia,” *British Journal of Criminology* 49, nr 1 (2009): 100; Ronald Weitzer, “Criminalization, Decriminalization, and Legalization,” i *Sex For Sale: Prostitution, Pornography, and Erotic Dancing*, red. Ronald Weitzer, 3de uppl. (New York: Routledge, 2022), 379.

⁴⁶⁵ Miller & McBain, “Content of Contemporary, Mainstream Pornography,” 237 (refererar bl.a. Ronald Weitzer, “Pornography’s effects: The need for solid evidence: A review essay of Everyday Pornography, edited by Karen Boyle (New York: Routledge, 2010) and Pornland: How porn has hijacked our sexuality, by Gail Dines (Boston: Beacon),” *Violence against Women*, 17, nr 5 (2011): 666–675).

Analytisk sammanfattning

I en artikel publicerad i tidskriften *Violence Against Women* var syftet att undersöka indikatorer på aggression, objektivering, exploatering och agens i 50 pornografiska så kallade hijabvideor.⁴⁶⁶ Sammanfattningen av resultaten visade bland annat att gagging förekom i 42 % av alla filmer och *spanking* (smisk) i 38 %. Videor hämtades från de första fem webbsidorna som syntes när forskarna sökte efter "hijab porn" på Google.com: PornHub, XVideos, Youporn.com, XHamster.com, och Xnxx.com.⁴⁶⁷ Videor samlades in från respektive webbsida baserat på antal visningar (förutom Youporn.com, där de första träffarna samlades in då annan sorteringsmekanism saknades). Inklusionskriterierna stipulerade att varje film skulle vara minst 5 minuter lång, bestå av endast en scen samt ha visats minst 1 miljon gånger,⁴⁶⁸ varför det finns en signifikant efterfrågan på den typ av pornografi som denna studie analyserat. Resultaten visade att enbart kvinnorna var måltavla för aggression. Således förekom *gagging* i 22 videor (44 %), *spanking* i 19 videor (38 %), *pushing* (hårt knuffande) i 12 videor (24 %), *insulting* (förolämpande) i 11 videor (22 %), *confining* (att stänga in) i 10 videor (20 %), *slapping* (slag med öppen handflata eller platt objekt) i 7 videor (14 %), verbala hot i 5 videor (10 %), *choking* (strykning) i 5 videor (10%), *hate speech* (att förolämpa personens religion, hudfärg, t.ex. "Muslim bitch") i 3 videor (6 %), *torture* i en video (dvs. *waterboarding*/skendränkning) (2 %) och piskrapp i 1 video (2 %).

Utöver aggressioner så framställs kvinnor i 32 % av hijabpornografin som tvingade att ha sex i olika scenarier och i 28 % av filmerna än mannen över 20 år äldre än kvinnan. Manliga utförare styrde i 98 % av alla filmer riktningen och takten i den sexuella handlingen och i 86 % av alla filmer var manliga utförare i "centrum för sexuell njutning", i 12 % var bägge utförare i centrum och endast i 2 % var den kvinnliga utföraren i centrum.⁴⁶⁹ Även om detta urval av hijabpornografi inte representerar "mittfåran" av pornografi eller indikerar andelen aggression generellt i pornografi stärker det mönstret i andra undersökning som Purcells eller Bridges med fleras, att kvinnor utsätts för betydande fysiska aggressioner och förnedring. Andelen *pushing* är högre i hijabpornografin än i Bridges med fleras scener (24 % jfr m. 6,6 % ovan).⁴⁷⁰ Andelen *gagging* är bara något lägre (44 % jfr m. 53,9 %). *Spanking* är dock mindre vanligt än i Bridges med fleras undersökning (38 % jfr m. 75,3 %), liksom strykning (10 % jfr m. 27,6 %), *slapping* (14 % jfr m. 41,1 %) och förolämpande (22 % jfr m. 48,7 %). Emellertid förekommer inte tortyr alls i Bridges med fleras urval, till skillnad mot en skendränkning i hijabpornografin. Med beaktande av att en specialgenre inte kan förväntas ha samma innehåll som mittfåran är det inte oväntat att siffrorna skiljer sig; snarare är det kanske talande att skillnaden inte är mer drastisk när det handlar om aggressioner och förnedring.

I en studie publicerad i *Journal of Bisexuality* jämförs förekomsten av aggressioner i så kallad lesbisk, bisexuell och heterosexuell pornografi i ett urval filmer från Pornhub.⁴⁷¹ Studiens filmer har valts ut ur ett större urval om 1 118 videor från nätsajten Pornhub, som var den näst största sajten år 2015 enligt similarweb.com. Det totala antalet filmer i denna undersökning är 807, fördelat på 108 "lesbiska", 105 bisexuella samt 594 heterosexuella filmer; den senare kategorin hämtades från de 20 högst rankade genre-etiketterna på sajten.⁴⁷² Forskarna stratifierade dessutom urvalet genom att hämta fler videor från de större kategorierna, men oaktat stratifieringen valdes alla videor slumpmässigt. Fysisk aggression definieras som "varje handling som ser ut att orsaka eller försöker orsaka fysisk skada på en själv eller en annan person, oavsett förövarens uppsåt och måltavlans

⁴⁶⁶ Yaser Mirzaei, Somayeh Xare, & Todd G. Morrison, "Hijab Pornography: A Content Analysis of Internet Videos," *Violence Against Women* 28, nr 6–7 (2022): 1420–1440.

⁴⁶⁷ *Ibid.*, 1425.

⁴⁶⁸ Mirzaei, Xare, & Morrison, "Hijab Pornography," 1425.

⁴⁶⁹ Mirzaei, Xare, & Morrison, "Hijab Pornography," 1428–1431 tabell 1, 3 & 4.

⁴⁷⁰ Bridges et al., "Aggression and Sexual Behavior in Best-Selling Pornography Videos: A Content Analysis Update," *Violence Against Women* 16, nr 10 (2010): 1075 tabell 1.

⁴⁷¹ Jessamyn Bowling & Niki Fritz, "Binegative Myths in Pornography: An Examination of Sexual Behaviors and Aggression by Sexual Identity Categories," *Journal of Bisexuality* 21, nr 2 (2021): 262–80. Författarna noterar att kategorin "lesbisk" bara är en påklädd etikett (*label*) på videor som har eller inte har scener med flera kvinnor. *Ibid.*, 265.

⁴⁷² *Ibid.*, 267.

Analytisk sammanfattning

reaktion”.⁴⁷³ Resultatet visar att i kategorin heterosexuella scener förekom 42,1 % fysisk aggression och 40,9 % fysisk aggression med kvinnor som måltavla; i kategorin bisexuella scener förekom 49,5 % fysisk aggression och 32,4 % fysisk aggression med kvinnor som måltavla; och i kategorin ”lesbiska” scener förekom 38,9 % fysisk aggression och 38,9 % fysisk aggression med kvinnor som måltavla. analsex förekom i 21,9 % av alla heterosexuella scener och i 66,7 % av alla bisexuella scener. Skillnaden mellan bisexuella och heterosexuella scener vad gäller fysisk aggression var statistiskt signifikant, där bisexuella scener hade mer fysiska aggressioner *mot män* i jämförelse med heterosexuella scener. I övrigt var inte skillnaderna statistiskt signifikanta vad gäller fysisk aggression, men signifikant vad gäller skillnad i analsex.

En studie av ungefär samma forskargrupp undersökte i vilken mån pornografins presentationer av aggression skiljer sig med avseende på utförarnas hudfärg.⁴⁷⁴ Undersökningen baseras på samma data från Pornhub och Xvideos som de andra artiklarna publicerade av forskargruppen som redogjorts för tidigare.⁴⁷⁵ Urvalet av filmer har gjorts slumpmässigt, vilket resulterat i bland annat 7 430 videor från sidorna Xvideos.com samt Pornhub.com från hösten 2013 till och med våren 2014.⁴⁷⁶ Forskarna samlade inte filmer i de populäraste eller senaste videorna utan i stället en ”slumpmässig tillgänglighetsbild” av det som fanns tillgängligt för stunden. Här valdes då videor ut slumpmässigt från de mest ”välfyllda” (*populous*) kategorierna, varav några inkluderade Amateur, Anal, Black Women, Big Tits, Blonde, Brunette, Ebony, Hardcore, Interracial, Pornstar, Teen.⁴⁷⁷ Särskilt för denna studie var att forskarna *bara valde ut videor med två individer, varken mer eller mindre, samt bara med vita och svarta*.⁴⁷⁸ Därmed utesluts gängvåldtäker och multipel penetration av flera aktörer, vilket innebär att frekvensen av fysiska aggressioner blir lägre än den kunnat bli om slumpmässighet hade tillämpats i urvalet i dessa avscenden. Totalt analyserades 1 741 scener ur vilka 118 inkluderade svarta kvinnor. Författarna noterar även att om de inkluderat kategorin *forceful penetration* (hårdhänt penetration) som andra forskare (Shor & Golriz) gjort hade även Fritz med fleras frekvens av aggression blivit högre.⁴⁷⁹

Undersökningen finner bland annat att *svarta kvinnor emottog statistiskt signifikant mer aggressioner än vita kvinnor*: i 50,8 % av alla scener var svarta kvinnor måltavla för aggressioner jämfört med 36,0 % för vita kvinnor ($p < 0,001$). Svarta män presenterades också signifikant oftare (47,3 %) som aggressiva mot kvinnor jämfört med vita män (35,3 %) och kysste signifikant mer sällan kvinnor än vita män, det vill säga i 18,0 % jämfört med 27,5 % av alla scener.⁴⁸⁰ Svarta par presenterades också som signifikant mer aggressiva än vita par: 54,1 % av alla scener jämfört med 34,8 % av alla scener innehöll aggressioner. Det var även statistiskt signifikant skillnader i hur stor andel kyssar som visades med avseende på hudfärg. Däremot fann inte forskarna några andra statistiskt signifikanta skillnader vad avser specifika sexuella beteenden inklusive frekvensen av analsex, vaginalt analsex, vaginal analsex eller analsex med avseende på hudfärg.

Ett annat forskarlag undersökte bland annat sexuella aggressioner i heterosexuell onlinepornografi med tre personer, så kallade *mixed-sex threesome* (”trekanter”), det vill säga med

⁴⁷³ Ibid., 269 (min kursivering).

⁴⁷⁴ Niki Fritz et al., “Worse Than Objects: The Depiction of Black Women and Men and Their Sexual Relationship in Pornography,” *Gender Issues* 38, nr 1 (2021): 100–120.

⁴⁷⁵ Här sägs emellertid att Xvideos var populärare än Pornhub, till och med ”populärast”. Ibid., 107. Pornhub sades vara näst populärast enligt sajten <https://www.similarweb.com/website/xvideos.com>, vilket stämde även den 7 mars 2023 med avseende på global ranking.

⁴⁷⁶ Ibid., 107.

⁴⁷⁷ Ibid., 107.

⁴⁷⁸ Ibid., 108.

⁴⁷⁹ De förklarar att hårdhänt penetration är att anse som ett aggressivt beteende, men hade besvär då de anlidade ett stort antal personer för att koda materialet; det gick inte att nå reliabilitet (dvs. samstämmighet) bland kodarna med ett sådant begrepp, varför studien ”kan ha underskattat avbildningar av aggressioner.” Ibid., 114.

⁴⁸⁰ Ibid., 110–111.

Analytisk sammanfattning

antingen två män *eller* två kvinnor.⁴⁸¹ Totalt 150 videor samlades in i november 2012, oktober 2015 och april 2020 som alla innehöll ”trekanter”. Videorna är från de 10 mest populära nätsidorna vid respektive tillfälle som fick flest träffar utifrån olika sökord på Googles två första träffsidor, totalt från 20 nätsidor då vissa nätsidor tillkommer eller försvinner under respektive år.⁴⁸² Det är värt att notera att denna studie, till skillnad från många andra, inte enbart undersöker utbudet på Pornhub. Däremot är det inte nödvändigtvis de mest populära videorna; det är trekanter som valts ut på respektive nätsida slumpmässigt – inte utifrån antalet visningar.⁴⁸³ Forskarna exemplifierar fysiska aggressioner som förekom i filmerna med att dra i håret; slå med öppen hand, i ansikte eller på kroppen; samt att strypas.⁴⁸⁴ Närmare frekvenser för respektive typ av fysiskt aggressiv handling redovisas inte. I genomsnitt var det dock signifikant större sannolikhet att filmerna presenterade aggressioner än att de inte gjorde det, att män oftare var aggressiva än kvinnor, och att kvinnor oftare var aggressiva i trekanter med andra kvinnor än andra män.⁴⁸⁵

En artikel publicerad i *Journal of Sex Research*, skriven av samma två författare vars artikel vi tidigare granskat utifrån källkritiska resonemang,⁴⁸⁶ samt diskuterar ovan i avseendet psykisk förmedring, jämförde innehållet i heterosexuella och samkönade pornografifilmer med par i ett urval av 210 videor från sajten Pornhub: 70 så kallade ”gay” (män/män), 70 så kallade ”lesbian” (kvinna/kvinna) och 70 ”most-watched of all time” (män/kvinnor).⁴⁸⁷ Resultaten visar enligt forskarna att det är såväl mer presentationer av aggressioner och mer presentationer av tillgivenhet och njutning i samkönade filmer jämfört med olökkönade videor.⁴⁸⁸ Genom att välja *parvideor* så utesluts dock situationer och scenarier där det exempelvis förekommer gruppvaldtåker (gang bangs), bukkake, dubbel- eller trippelpenetrering, vilket gör att andelen aggressioner blir lägre. Visserligen ansluter sig forskarna till Bridges med fleras definition av aggression, men de använder termen *forced gagging* och inte bara *gagging*. Det kan tolkas som en trivialisering av *gagging*, att kräva att den ska vara utförd under tvång för att räknas som en form av aggression – inte minst då forskarna tydligt hänvisar till hur Bridges med flera pekat på att pornografi oftast kräver av utförarna att de uttrycker samtycke och njutning oavsett vilken handling eller situation de utsätts för.⁴⁸⁹

Uttrycklig aggression oavsett samtycke förekom i ungefär en fjärdedel av alla samkönade manliga och kvinnliga parvideor; 25,7 % respektive 24,3 % jämfört med 12,9 % i heterosexuella parvideor. Av de kvinnligt samkönade parvideorna visade 5,7 % strypning (*choking*) emedan den andelen var lägre i de manligt samkönade (1,4 %) och de heterosexuella (1,4 %) parvideorna. Trots termen ”pätvingad” i stället för *gagging* per se så genererade den mer restriktiva filmkoden träffar i 8,6 % av alla manligt samkönade och i 4,3 % av de heterosexuella parfilmerna. Aggression utan explicit samtycke var mest vanligt i ”gayvideor” (14,3 %) följt av ”lesbiska” videor (5,7 %) emedan bara 1,4 % av de ”heterosexuella” urvalet presenterade sådan aggression (skillnaderna vara bara statistiskt signifikanta mellan ”gay” och ”heterosexuella” videor.⁴⁹⁰ Inga av de heterosexuella men 7,1 % av de kvinnligt och 2,9 % av de manligt samkönade videorna inkluderade verbala aggressioner.⁴⁹¹ Det var betydligt mindre verbala aggressioner jämfört med Bridges med fleras studie,

⁴⁸¹ Danica Kulibert et al., “Sex on the Screen: A Content Analysis of Free Internet Pornography Depicting Mixed-Sex Threesomes from 2012-2020,” *European Journal of Investigation in Health, Psychology and Education* 11, nr 4 (2021): 1555-70.

⁴⁸² *Ibid.*, 1559.

⁴⁸³ *Ibid.*, 1560.

⁴⁸⁴ *Ibid.*, 1560.

⁴⁸⁵ *Ibid.*, 1564.

⁴⁸⁶ För kritiken av metodologin i förra artikeln av samma två författare, se särskilt *ovan* noter 93–102 samt tillhörande brödtext.

⁴⁸⁷ Kemberly Seida & Eran Shor, “Aggression and Pleasure in Opposite-Sex and Same-Sex Mainstream Online Pornography: A Comparative Content Analysis of Dyadic Scenes,” *Journal of Sex Research* 58, nr 3 (2021): 292–304.

⁴⁸⁸ *Ibid.*, 292.

⁴⁸⁹ *Ibid.*, 296.

⁴⁹⁰ *Ibid.*, 297–298 & tabell 1.

⁴⁹¹ *Ibid.*, 297.

Analytisk sammanfattning

där 48,7 % av de mest bästsäljande videorna innehöll verbala aggressioner.⁴⁹² Skillnaden antyder att forskarnas fokus på enbart porrfilmer på en gratissajt inte återspeglar den mångfald och större förekomst av aggressioner som finns, åtminstone när filmer med flera deltagare på såväl betal- som gratissajter också beaktas. Det är också skevt att artikeln aldrig erbjuder läsaren en uppskattning av hur stor andel parvideor som konsumeras jämfört med filmer med flera aktörer och potentiellt mer aggressiva och förnedrande scener. Syftet kan vara att ge läsaren en osakligt vinklad beskrivning av pornografi. Likväl är det inte en trivial mängd aggression och förnedring i porrfilmer i studien.

Marleen J.E. Klaassen och Jochen Peter samlade in 400 videor i februari 2013 från fyra då populära gratissidor: Pornhub, RedTube, YouPorn, och xHamster (100 filmer från varje sida).⁴⁹³ Filmerna uppgavs ha setts alltifrån 300 000 till över 52,6 miljoner gånger. Enbart första scenen i varje film kodades då filmerna vanligtvis bara bestod av en scen, i genomsnitt 16,17 minuter lång ($SD = 16,09$). Totalt 76,0 % av alla scener presenterade sex mellan två personer: en man och en kvinna; 9,5 % presenterade ”trekanter”; 6,8 % presenterade gruppsex; 4,5 % enbart kvinnor; och 3,0 % onani.⁴⁹⁴ Forskarna definierade våld utifrån 14 kategorier hämtade från tidigare forskning, bland annat från Bridges med fleras välkända studie från 2010 där måltavlans respons är irrelevant. Forskarna kodade också måltavlans respons via deras ansikts- eller verbala uttryck – det vill säga huruvida de uppvissade en negativ, neutral, eller positiv respons på att bli utsatta för våld.⁴⁹⁵

I samtliga 400 scener förekom ”fysiskt våldsamma handlingar” (*physically violent acts*) riktade mot kvinnor i 37,2 % av fallen (våld riktat mot män förekom i 2,8 % av scenerna). De två vanligaste formerna av våld var smisk (*spanking*) i 27,0 % av scenerna och *gagging* i 18,8 % av scenerna. Smiskets relevans som våldskategori ifrågasätts delvis av författarna, med referens till forskaren Alan McKee,⁴⁹⁶ däremot ifrågasätts inte *gagging* i den bemärkelsen utan definierades som ”till exempel, att sätta in penisen mycket långt i en kvinnas mun”.⁴⁹⁷ Andra våldsamma handlingar var mycket ovanliga i filmerna och varierade mellan 0,0 % till och med 3,8 %. Exempelvis piskades en kvinna i ett sadomasochistiskt (SM) sammanhang.⁴⁹⁸ Responsen från måltavlans för *gagging* (vilket förekom i 75 scener) var negativ i 6,7 % av fallen, blandad i 20,0 % (t.ex. först motvillig och senare njutningsfull), neutral i 61,3 % och positiv i 12,0 %. Responsen från måltavlans för smisk (vilket förekom i 108 scener) var negativ i 2,8 % av fallen, blandad i 1,9 %, neutral i 57,4 % och positiv i 38,0 %.⁴⁹⁹ Författaren jämförde även om våldet skilde sig utifrån vissa typer av scener: kvinnor utsattes för våld i 40,7 % av ”professionella” scener ($n = 305$) och i 26,3 % av vad som såg ut att vara ”amatörsener” ($n = 95$). Framför allt bestod skillnaden i att smisk förekom i 30% och *gagging* i 22 % av de ”professionella” scenerna jämfört med smisk i 19% och *gagging* i 7% av ”amatörsenerna”.⁵⁰⁰

I en artikel publicerad i *British Journal of Criminology* undersöks innehållsdeklarationen i titlarna på videor som återfinns på förstasidan (*landing page*) hos de tre största internetsajterna med pornografi.⁵⁰¹ Det är rimligt att anta att innehållsdeklarationerna återspeglar innehållet; eller som sajten Pornhub uttalat: ”Innan de klickar på en video så vill användarna veta vad de kan förväntas se[.]”⁵⁰² Några resultat:

⁴⁹² Bridges et al., ”Aggression in Best-Selling Pornography,” 1075 tabell 1.

⁴⁹³ Marleen J.E. Klaassen & Jochen Peter, ”Gender (In)equality in Internet Pornography: A Content Analysis of Popular Pornographic Internet Videos,” *Journal of Sex Research* 52, nr 7 (2015): 721–35.

⁴⁹⁴ *Ibid.*, 724–25.

⁴⁹⁵ *Ibid.*, 726.

⁴⁹⁶ *Ibid.*, 730.

⁴⁹⁷ *Ibid.*, 728 (”e.g., inserting the penis very far in a woman’s mouth”).

⁴⁹⁸ *Ibid.*, 728.

⁴⁹⁹ *Ibid.*, 728.

⁵⁰⁰ *Ibid.*, 728–29 & tabell 3.

⁵⁰¹ Fiona Vera-Gray et al., ”Sexual violence as a Sexual Script in Mainstream Online Pornography,” *British Journal of Criminology* 61, nr 5 (2021): 1243–1260.

⁵⁰² *Ibid.*, 1248 (klamrar inlagda).

Analytisk sammanfattning

Sexuellt våld beskrivs i 12 % av titlarna. Datansamling utfördes under sex månader och genererade 72,326 dataset (bilder, titlar och html) från XHamster; 40,401 dataset från Pornhub och 38,858 dataset från XVideos.⁵⁰³ Studien fann att 12 % ($n=15,839$) av det totala urvalet *titlar* ($n=131,738$) som studerades beskrev ”sexuell aktivitet som konstituerar sexuellt våld”⁵⁰⁴ – med andra ord, en av åtta titlar. Det var ungefär samma fördelning av sexuellt våld på samtliga tre sajter.⁵⁰⁵

Tonåring är vanligaste ordet i totala materialet. Ordet *teen* är endast något vanligare än presentationer av sexuellt våld i datamaterialet.⁵⁰⁶ Notera att forskarna i sin definition av sexuellt våld exkluderade psykologiskt våld och termer som starkt antyder förnedring och kroppsbestraffning med motiveringen att de inte ingår i WHO:s definition av sexuellt våld – titlar såsom “[p]issed on, fucked, and dripping with cum” and “puking blood.”⁵⁰⁷ Denna exkludering kan ifrågasättas.

Fysiska aggressioner och sexuella övergrepp. Den näst vanligaste formen av sexuell aktivitet som beskrevs antyder “fysiska aggressioner och sexuella övergrepp” (*physical aggression and sexual assault*), inom vilken ”sexuellt våld” enligt ovan ingår.⁵⁰⁸ Sådana handlingar beskrevs i 4,1 % av all analyserbara data. Notera att forskarna *exkluderar* BDSM som sker under ”samtycke”, vilket författarna skriver kan bli problematiskt när innehållet överlappar BDSM och annan form av fysiska och sexuella aggressioner och övergrepp.⁵⁰⁹ Andra exempel som visar vad forskarna *inkluderade* i denna kategori befinner sig på ett kontinuum, det vill säga en glidande skala, mellan sexuellt våld och fysiskt våld:

Our focus in this category ranged from titles that described forms of sexual assault, such as ‘force’, ‘gripe’ or ‘molest’; to those that described physical forms of violence such as ‘kick’, ‘punch’, and ‘slap’; as well as those that described sexual acts using physically aggressive language such as ‘brutal’, ‘throat/skullfucked’ and ‘pound’. It was the latter category that was the most frequent, capturing titles such as: ‘Crying blonde bitch takes rough cunt drilling’; ‘Meth whore wife throat fucked and pounded by dealer’; and ‘big huge white monster cock breaking open asian maid pussy’.⁵¹⁰

Exemplen som författarna lämnar till läsaren visar på en betydande aggressivitet mot kvinnor med inslag av såväl våld som förnedring och en närmast hatisk inställning mot kvinnor.

Författarna skriver också att inte bara termen *teen* är frekvent inom kategorin *fysiska aggressioner och sexuella övergrepp* (den förra förekommer samtidigt i 11,8 % av de senare beskrivningarna), utan även termerna ”ass” respektive ”anal”, vilka tillsammans förekommer i 18,9 % av alla beskrivningar av fysiska aggressioner och sexuella övergrepp. Med andra ord är analsex den mest frekventa termen som förekommer samtidigt som aggressioner och övergrepp. Även termen *black* (dvs. svart) förekom bland de 20 vanligaste termerna associerade till kategorin fysiska aggressioner och sexuella övergrepp, närmare bestämt 4,0 % av alla associerade termer, men inte bland andra kategorier.⁵¹¹

Den tredje mest vanliga kategorin är så kallade bildbaserade sexuella övergrepp, det vill säga hämndpornografi, *upskirting*, voyeurism och dolda spionkameror.⁵¹² Här handlar det inte om att presentera sexuella övergrepp utan snarare att bilden i sig själv utgör övergreppet – något som inte ligger inom ramen för uppdraget att undersöka skadeverkningar orsakade under produktionen och distributionen av pornografi. Det är först i det ögonblick en sådan bild publiceras som den genererar

⁵⁰³ Ibid., 1247.

⁵⁰⁴ Ibid., 1249.

⁵⁰⁵ Av alla titlar med sexuellt våld utgjorde XHamster del 49,6 % (XHamster utgjorde 47,7 % av det totala antalet dataset), Pornhub 20,7 % (26,7 % totalt) och XVideos’ 29,7 % (25,6 % totalt). Ibid., 1249.

⁵⁰⁶ Ibid., 1249.

⁵⁰⁷ Ibid., 1248 n.5.

⁵⁰⁸ Ibid., 1250–1251.

⁵⁰⁹ Ibid., 1250–1251.

⁵¹⁰ Ibid., 1251.

⁵¹¹ Ibid., 1251.

⁵¹² Ibid., 1251.

Analytisk sammanfattning

ett sexuellt övergrepp. Publiceringen som sådan orsakar övergreppet. Därmed går det att tala om denna form av kategori som ett publiceringsbaserat sexuellt övergrepp.

Den sista kategorin av sexuella skript som forskarna analyserar var beskrivningar av tvång (*coercion*) och exploatering (*exploitation*) – beskrivningar som missas om fokus enbart är på aggressioner och fysisk misshandel men som likväl uppfyller WHO:s definition av sexuellt våld.⁵¹³ Denna typ av beskrivningar förekom i 1,7 % av all data.⁵¹⁴ Forskarna även inkluderade termer som antyder en frånvaro av samtycke, till exempel av vara minderårig med termer såsom ”mycket ung” (*very young*) och skolflicka (*schoolgirl*), men inte mer ambivalenta termer som bara ”ung”.⁵¹⁵ Exempel på beskrivningar som inkluderades var ”Chubby Spanish Teen Needs The Cash,” eller sökord som ”dislike,” hate,” and cry” när de förekom tillsammans med titlar som beskrev ”sex under implicit icke-samtycke”, exempelvis ”Dopefiend HATES CUM in her mouth LOL.”⁵¹⁶ Forskarna noterar också att de tre vanligaste orden alla fokuserade på utförarnas unga ålder: *schoolgirl* förekom i 17,6 % av beskrivningarna om tvång och exploatering, *girl* förekom i 9,6 % och *teen* i 8,8 %. Forskarna noterar att dessa resultat är i linje med vad andra forskare funnit som undersökt liknande frågeställningar, då med analyser av faktiska videor snarare än beskrivningarna om videor.⁵¹⁷

I en artikel som publicerats i tidskriften *Pornstudies* undersöks manlig gaypornografi som sexualiserar det vita polisväldet mot afroamerikaner.⁵¹⁸ Studien hämtar sin data från webbsidan Gaypatrol.com som skapats för att visa ”power hungry” ’cops’ taking ’control of our Black population’ through sex.”⁵¹⁹ Enligt författarna har webbsidan 19 filmer/scener med likadan handling, vilket får anses vara ett lågt antal jämfört med de stora webbsidorna. Emellertid återfinns ”många” av scenerna på sajten Pornhub, där sajten också marknadsförs.⁵²⁰ Filmerna var över 10 år gamla och i ett ökamt antal betydligt äldre, det vill säga mer än 20 år gamla. Längden varierar mellan 20–40 minuter. Författarna förklarar att de valt sidan för att det är den enda som presenterar denna typ av gay-pornografiska filmer. Noterbart är att då filmerna är gamla är kopplingen till dagens produktionsvillkor svagare. I resultatet framkommer att materialet innehåller rikligt med verbala aggressioner, rasistiska glåpord och verbala referenser till sexuell våld och våldtäkter, men även en hel del skådespeleri. Materialen är inte av typen gonzopornografi, även om den relativa längden av sexuella handlingar jämte icke-sexuellt skådespeleri är oklar. I en scen binds en ”misstänkt” av två poliser och ”våldtas anal”. Samtidigt stoppar de in sina skärp i dennes mun i en scen och sätter sina fötter på dennes huvud i en annan scen, med resultatet att mannen tvingas motta anal penetration från ”polisen” med ansiktet neråt och ändan uppåt.⁵²¹ I filmerna presenteras också många scener med ejakulering i ansiktet, såväl på de svarta utförarna som på de vita ”poliserna”. Det förekommer även fysiskt, icke-sexuellt våld (t.ex. knäas en ”misstänkt” i magen av ”poliserna” och de misstänkta knuffas och ”armbågar” sig loss) vilket kan vara skådespeleri.

Data direkt från konsumenterna

I en artikel av Gert Martin Hald & Aleksandar Štulhofer indikeras en betydande konsumtion av pornografi som innebär våld mot och ohälsosamma praktiker för framför allt de kvinnliga

⁵¹³ Ibid., 1253.

⁵¹⁴ Ibid., 1253.

⁵¹⁵ Ibid., 1253.

⁵¹⁶ Ibid., 1253.

⁵¹⁷ Ibid., 1213.

⁵¹⁸ Jesus Gregorio Smith, Esmeralada Liz, & Promise Addy, “F*ck the Police: Resistance, Agency, and Power in Black Male Racial-Sexual Pleasure,” *Porn Studies* 9, nr 2 (2022): 241–61. Undersökningsmetod påminner om litterära eller filmvetenskapliga studier inom humaniora, med en ”pornografisk metodologi” som använder pornografins ”språk” och den pornografiska ”fantasin” för att generera en ”djupare insikt i mänskligheten och mänskliga beteenden”. Ibid., 248 (källhänvisning exkluderad).

⁵¹⁹ Ibid., 247.

⁵²⁰ Ibid., 248, 249.

⁵²¹ Ibid., 254.

Analytisk sammanfattning

utförarna.⁵²² Undersökningen är gjord i Kroatien – ett romerskt katolskt land, i europeiskt perspektiv ett av de mest religiösa. Undersökningen bygger på ett urval av 2337 personer i åldern 18–40 år (43 % män, 57 % kvinnor) med en överrepresentation av välutbildade personer, med en något högre inkomst samt bättre tillgång till internet än genomsnittet.⁵²³ Det mätt som redovisas för pornografikonsumtion är inte optimalt då exakta siffror saknas, såsom antal dagar eller minuter i veckan, månaden respektive år. Det vi får se är hur ofta respondenterna uppgett att de konsumerat pornografi de senaste 12 månaderna med en 8-gradig skala: 1 = aldrig, 4 = ”flera gånger” och 8 = ”dagligen eller nästan dagligen”.⁵²⁴ Författarna redovisar genomsnittet utifrån kön och sexualitet. Heterosexuella män: $n = 630$, $M = 6,74$, $SD = 1,13$; heterosexuella kvinnor: $n = 813$: $M = 5,05$, $SD = 1,13$. Ickeheterosexuella män: $n = 371$, $M = 7,04$, $SD = .98$; ickeheterosexuella kvinnor: $n = 523$: $M = 5,46$, $SD = 1,17$. De som konsumerar oftare än flera gånger under det senaste året får också uppges hur ofta de sett olika pornografiska genrer som listas i enkäten, där med en femgradig Likertskala: 1 = *Not at all*, 2 = *A small extent*, 3 = *A moderate extent*, 4 = *A large extent*, and 5 = *An extreme extent*.⁵²⁵

Bland heterosexuella män är följande potentiellt skadliga och/eller förnedrande handlingar konsumerade i följande genomsnittlig utsträckning: *anal sex* ($M = 3,00$, $SD 1,28$), *cumshot* ($M = 2,84$, $SD = 1,35$), *gang bang* ($M = 2,28$, $SD 1,31$), *bukkake* ($M = 1,97$, $SD = 1,19$), *Bondage and dominance* ($M = 1,83$, $SD = 1,15$), *bizarre/extreme* ($M = 1,66$, $SD = 1,00$), *violent sex (simulated rape, aggression, and coercion)* ($M = 1,58$, $SD = 1,02$), *sadomasochism* ($M = 1,57$, $SD = 0,99$), *fist fucking* ($M = 1,51$, $SD = 0,96$), *golden showers and enemas* ($M = 1,36$, $SD = 0,83$).⁵²⁶

Om syftet är att undersöka potentiellt hälsoskadliga produktionsförhållanden är heterosexuella mäns konsumtion den mest problematiska då de utgör den numerärt största gruppen konsumenter. Vi kan konstatera att de särskilt uppper att de konsumerar presentationer av analsex regelbundet (*moderate*, ungefär ”lagom”), liksom utlösning i ansiktet på den kvinnliga utföraren (*cumshot*) och vad som gränsar till gängvaldtakter (*gang bang*). I övrigt konsumerar en inte obetydlig mängd potentiellt skadliga och/eller förnedrande handlingar såsom *bukkake*, *bondage/dominance*, *bizarre/extreme*, *violent sex*, *sadomasochism*, *fist fucking* samt *golden showers and enemas*. Konsumtionen av skadliga och förnedrande former av pornografi är ytterst problematisk eftersom de flesta utförarna, särskilt kvinnorna, är i en utsatt position. Hundratusentals kvinnor som befinner sig i prostitution och därmed med stor sannolikhet också utnyttjas i pornografi är därför i praktiken tvingade att tåla dessa handlingar även när de inte önskar utföra dem.

En artikel av Laura Vandenbosch redogör för de två första vågorna av en nederländsk longitudinell trevägsstudie med 13–17-åringar mellan maj 2013 och maj 2014.⁵²⁷ Studien undersöker bland annat vilken typ av pornografi som tonåringarna tittar på, vilket indikerar vilken typ av konsumtion som producenterna försöker tillfredställa och därmed också vilka produktionsförhållanden som utförarna behöver tåla. Studien fann att 1557 av 2137 tonåringar, det vill säga 72,86 %, indikerade att de hade exponerats för internetpornografi under de senaste 6 månaderna. Vid det första nedslaget i den longitudinella undersökningen (*baseline*) uppgav 43,3 % av samtliga tonåringarna att de påträffade affektivt orienterad pornografi, 53,7 % dominansorienterad pornografi och 38,9 % våldsorienterad pornografi. Med ”påträffade” (*encountered*) menas att deras var minst en 3:a eller högre på den sjugradiga Likertskalan (dvs. *hardly applicable*). En tydligare matchning

⁵²² Gert Martin Hald & Aleksandar Štulhofer, “What Types of Pornography Do People Use and Do They Cluster? Assessing Types and Categories of Pornography Consumption in a Large-Scale Online Sample,” *Journal of Sex Research* 53, nr 7 (2016): 849–59.

⁵²³ *Ibid.*, 850, 851, 857.

⁵²⁴ *Ibid.*, 851 (“1 = Never, 4 = Several times, and 8 = Daily or almost daily”). Endast de som svarar att de konsumerat ”flera gånger” eller oftare genomför hela undersökningen, vilket emellertid är en betydande andel eftersom genomsnittet uppper konsumtion med en högre siffra än 5.

⁵²⁵ *Ibid.*, 851–52.

⁵²⁶ *Ibid.*, 852 tabell 1.

⁵²⁷ Laura Vandenbosch, “Antecedents of Adolescents’ Exposure to Different Types of Sexually Explicit Internet Material: A Longitudinal Study,” *Computers in Human Behavior* 50 (September 2015): 439–48.

Analytisk sammanfattning

utgjordes av de tonåringar som svarade en 4:a eller högre på skalan (*a little bit applicable, a little bit not applicable*): där hade 18 % tittat på affektivt orienterad pornografi, 17,9 % på dominansorienterad pornografi och 10 % på våldsorienterad pornografi.⁵²⁸ Ett statistiskt Anova-test visade att tonåringarna i signifikant utsträckning oftare ”påträffade” (en 3:a) dominansorienterad pornografi än både vålds- och affektivt orienterad pornografi vid det första nedslaget och att våldsorienterad pornografi påträffades i lägst utsträckning av de tre.⁵²⁹

Den longitudinella analysen visade också att de äldre tonåringarna var mer exponerade för alternativt hade aktivt sökt efter dominansorienterad pornografi än de yngre tonåringarna.⁵³⁰ Författarna noterar också att tonåringarna tittat mindre systematiskt på våldsorienterad pornografi än den tycks förekomma av i gratis internetpornografi enligt samtida innehållsanalyser (dvs. i 30–40 % av alla filmer/scener).⁵³¹ Som nämnts hade endast 10 % tydligt svarat att deras pornografi ”delvis” kunde beskrivas i våldstermer. Vi bör dock notera, författarna till trots, att andelen tonåringar som ”påträffat” våldsorienterad pornografi var 38,9 %, vilket är en frekvens som är ungefär densamma som den andel samtida innehållsanalyser visar består av fysiska aggressioner i gratispornografi på internet. Författarna uttrycker också att sambandet mellan högre ålder och mer dominansorientering i relation till affektiv pornografi är i linje med Zillman och Bryants avrubbningsteori, även om den longitudinella undersökningen inte specifikt undersökt den potentiella mekanismen bakom sambandet som sådant.⁵³² Det är alltså inte otänkbart att tonåringarna med tiden blir mer avrubbade och söker mer extremt material, vilket sannolikt påverkar producenter och distributörer att kräva att utförarna tål våldsamare material.

En studie med 550 konsumenter rekryterade via MTurk fann att konsumenterna tycks visa föga intresse för utförarnas välmående då mindre än en fjärdedel av studiens respondenterna följde utförarna på sociala medier eller läste några av deras bloggar och mindre än hälften hade hört eller sett någon information om behandlingen av utförarna från några medier.⁵³³ Detta ointresse till trots vill författarna ändå poängtera att när respondenterna antog att åtminstone en studio behandlade utförarna illa – men först efter att ha sökt reda på sådan information – så agerade man på något sätt, även om det skedde med liten insats såsom att ge sämre betyg online eller avsluta en prenumeration. Författarna skriver att de som vill förändra situationen till det bättre bör ta reda på vilka faktorer som gör att konsumenterna söker reda på sådan information som får dem att vilja agera.⁵³⁴ Det är dock svårt att dels förstå författarnas tillit att denna förändringskraft även skulle finnas hos den majoritet som i dagsläget inte visar intresse för att ens ta reda på de förhållanden som råder, dels förstå varför författarna anser att det överhuvudtaget är en rimlig och realistisk väg för att få bort problemen med missförhållanden i pornografiindustrin.

Avslutande reflektioner om gagging

Även om studier som genomfört innehållsanalyser med gratispornografi på olika populära nätsidor som Pornhub, RedTube, YouPorn och xHamster visar en lägre frekvens av våld än studierna som genomförts med de mest kommersiellt framgångsrika filmerna uppvisar även gratisidorna ett oacceptabelt mått av sexuellt våld. Utförarna är oftast i en situation som de svårligen eller kanske omöjligen kan ta sig ifrån. Att gagging förekommer i en av fem scener och att smisk i stort sett sker i varannan film är knappast obetydligt. Gagging anselar på tortyrliknande förhållanden där kvinnor ofta under förödmjukande verbala aggressioner, tvingas ta in mäns penisar så långt i halsen att de kväljer, får svårt att andas, ibland spy. Det är svårt att föreställa sig den

⁵²⁸ Ibid., 443.

⁵²⁹ Ibid., 443.

⁵³⁰ Ibid., 445.

⁵³¹ Ibid., 445.

⁵³² Ibid., 446.

⁵³³ Craig Tollini & Bridget Diamond-Welch, “American Adult Pornography Consumers’ Beliefs and Behaviors Related to Pornography Studios Mistreating Their Performers,” *Sexuality & Culture: An Interdisciplinary Journal* 25, nr 6 (2021): 2176–2207.

⁵³⁴ Ibid., 2200.

Analytisk sammanfattning

kränkning, fömedring och det fysiska illamäendet det skulle innebära att bli utsatt för gagging under flera timmar vid inspelningen av pornografiska scener är ut och är in. Gagging borde presumeras vara en form av misshandel och sexuellt våld om inte synnerligen starka skäl talar emot det i enskilda fall. Att lagstiftningsvägen stoppa gagging borde inte vara kontroversiellt, vare sig det sker via civilrättsliga medel (t.ex. i en stämning för könsdiskriminerande kränkning) eller via straffrättsliga medel (t.ex. i ett åtal för sexuellt övergrepp). Det faktum att gagging sker som ett led i inspelningen av annars potentiellt yttrandefrihetskyddade material föranleder inte att handlandet står över allmän lag. Notera att gagging redan idag kan utgöra en *olaga sexuell våldsskildring* under TF och YGL. Arbetsgivare får inte heller bedriva barnarbete bakom kulisserna, bryta mot arbetsmiljölagsstiftning om exempelvis hälsovådliga kemikalier och asbest, eller mörda och misshandla människor under kommersiella filmspelningar. På samma sätt torde pornografins producenter träffas av bestämmelser i brottsbalken, arbetsmiljölagsstiftning eller lagar om könsdiskriminering och sexuella trakasserier. För en analys av lagstiftningen och rättspraxis till stöd för detta resonemang, se vidare i denna rapportens författares publikationer.⁵³⁵

Internetforum där personer lägger upp eget material: våldsutsatthet, kontroll, möjlighet till gränsättning och (o)trygghet

Webbkamerautförare i allmänhet

Förhållanden i utlandet

I en vetenskaplig artikel beskrivs ingående webbsajten Chaturbate, som låter användare livesända sexuella uppföranden direkt från sina hem- eller arbetsdatorer, vilka kopplas vidare till surfarna ungefär som på OnlyFans eller andra plattformar med livesändningar.⁵³⁶ På Chaturbate kan tittarna köpa digitala polletter för cirka 1 krona styck och sedan dela ut valfri mängd till enskilda utförare i form av drinks. Skillnaden jämfört med till exempel OnlyFans är att Chaturbate drar av 50 % från de digitala poletterna,⁵³⁷ OnlyFans drar ”bara” av 20 % på månadsprenumerationer. Redan 20 % kan anses utgöra en betydande profitering på utförarnas oftast magra intäkter även om serverhallar kostar pengar och energi; 50 % synes utan tvekan utgöra skrupellös exploatering för en marginellt mer avancerad produkt. Chaturbate tillhandahåller nämligen tekniska lösningar såsom en fjärrstyrd vibrator som fästs på utföraren, vilken därefter kopplas till de digitala poletterna så att den vibrerar i samband med att tittarna ger drinks. Trettio procent för denna extra funktion jämfört med OnlyFans tycks emellertid otillbörligt exploatera utförarna ekonomiskt.

I en annan studie, en litteraturgenomgång av forskning om webcam och sexuella aktiviteter online framför allt för minderåriga, påpekas att det finns webbsidor som har ett ”system för drinks” som också används för ”kommersiella” ändamål av personer i prostitution och ”amatörer som söker tjäna pengar i sexsektorn”.⁵³⁸ Här nämns också plattformen Chaturbate och litteraturgenomgångens författare hänvisar till studier som dels indikerar att ”onlinesex” och webcamming är säkrare för *somliga* personer i prostitution (författarna använder termen ”sexarbetare”), emedan *andra* forskare skrivit att hallickar ibland ”installerat” webbkameror för att kunna ”kontinuerligt övervaka kvinnor som arbetar [sic] för dem på distans”.⁵³⁹ Litteraturgenomgången nämner också samma typer av

⁵³⁵ Se särskilt Waltman, ”Challenging Production, 1993–2005,” i *Politics of Legal Challenges*, kapitel 8 (ss. 311–33 plus slutnoter).

⁵³⁶ Eduardo E. B. Martins, ”I’m the Operator With My Pocket Vibrator: Collective Intimate Relations on Chaturbate,” *Social Media + Society* 5, nr 4 (2019): 1–10.

⁵³⁷ *Ibid.*, 2.

⁵³⁸ Thula Koops, Arne Dekker, & Peer Briken, ”Online Sexual Activity Involving Webcams: An Overview of Existing Literature and Implications for Sexual Boundary Violations of Children and Adolescents,” *Behavioral Sciences & the Law* 36, no. 2 (2018): 185.

⁵³⁹ *Ibid.*, 187.

Analytisk sammanfattning

problem som rapporterats från utförare på OnlyFans i Sverige (se nedan), till exempel att konsumenterna spelar in utförarna utan deras samtycke, att konsumenter gör efterforskningar och ”hackar” in sig i privat information om kvinnorna och delar med sig av detta (s.k. *doxing*) samt verbala trakasserier online. En forskare refereras som redan 2008 diskuterade risken för så kallade amatörer som saknar tillräcklig insikt om konsekvenserna, men lockas av tillgängligheten och det (felaktigt) förgivetagna ”lättförtjänta” inkomsterna i onlin prostitutionen.⁵⁴⁰

Vissa forskare som omnäms i litteraturgenomgången tycks ha en mer instrumentell syn på webbkamerautförare och talar då om att ”professionella” utförare har tre saker gemensamt: att de delar ”personlig information” med konsumenterna, att de följer konsumenternas specifika anvisningar och förslag samt att de utför ”dynamiska shower”.⁵⁴¹ Utryckt annorlunda kräver marknaden att utförarna underordnar sig konsumenternas vilja om det ska gå att nå lönsamhet och ”professionalitet” samt undvika utnyttjande, vilket blir till en självmotsägelse (en oxymoron).

Att unilateralt sexuellt underordna sig konsumenternas vilja är inte att undvika utnyttjande; att kalla detta för ”professionalitet” förefaller ideologiskt betingat. Det står i kontrast till att det sägs förekomma ”alarmerande” berättelser om möjligheter att betala för live- videor med kvinnor som torteras i Sydostasien, eller extremt våldsamma och förnedrande handlingar på webbsidor med live-sexvideor som uttryckligen erbjuder kvinnor från Asien eller Östeuropa. Några sådana tortyrpornografisajter drivs från amerikanskt territorium, sägs det i litteraturgenomgången. Det refereras till forskaren Melissa Farley med flera artiklar i den amerikanska tidskriften *Albany Law Review* från 2013.⁵⁴² Författarna hänvisar här också såväl till Farley med flera som till professor Donna Hughes, vilka mer eller mindre uttryckligen skriver att internetprostitution/webbcamming innebär att kvinnor i det globala syd kan exploateras för att tillfredsställa sexköpare/konsumenter över hela världen (även i det globala nord, där regleringen kan vara hårdare). Litteraturgenomgången nämner vidare att fall med ”verkliga våldtäkter som sänts via webbkameror, såväl med kommersiella som icke-kommersiella ändamål, har upprepade gånger dykt upp i media under de senare åren [innan artikelns publicering]”.⁵⁴³

En sociolog som genomfört antropologisk forskning i Filippinerna sedan 1980-talet tycks som i praktiken bedrivit ett slags ”Wallraffande” som online-sexköpare, antingen i presumtiv eller faktisk bemärkelse (vilketdera är oklart).⁵⁴⁴ Detta potentiellt oetiska förfaringsättet till trots, viss information är relevant för vårt uppdrag. Webbkamerautförarna behövde inte genomföra fysiskt sex med direktkontakt med sexköpare, enligt forskaren. Likväl framgår att deras ekonomiska ställning var anmärkningsvärt prekär. Plattformen *AsianPlaymates* som var i förgrunden för studien liknade i mångt och mycket hur OnlyFans beskrivs idag, men med om inte ännu sämre ekonomiska förutsättningar. Upplägget bestod enkelt uttryckt i att individuella utförare först lockar sexköpare från en gratis chatt betala för privata pornografiska framträdande där sexköparen fick betala mellan \$0.5 och \$2.5 per minut. Forskaren noterar att dessa summor ”skiljer sig betydligt” från ”riktiga” personer i prostitution i Filippinerna, vars pris inom exempelvis massageprostitution varierade mellan \$12.5 för 60 minuter för massage plus \$25 för ”hand-relief” till över \$50 för en timmes ”full service” (dvs. penetrerande sex).⁵⁴⁵ Utslaget i minuten blir \$50 endast \$0.83, vilket ser ut att vara ungefär detsamma som den intäkt som utföraren på AsianPlaymate genererade. Emellertid är skillnaden avsevärd om man beaktade hur stor del av intäkterna som gick till chefen och plattformen (personer i fysisk prostitution behöll det mesta själva)⁵⁴⁶ samt att den största delen av tiden på

⁵⁴⁰ Ibid., 187.

⁵⁴¹ Ibid., 187.

⁵⁴² Ibid., 188 (hänvisar till Melissa Farley, “Online prostitution and trafficking”, *Albany Law Review* 77, no. 3 (2013–2014): 1039–94).

⁵⁴³ Ibid., 188.

⁵⁴⁴ Paul William Mathews, “Cam Models, Sex Work, and Job Immobility in the Philippines,” *Feminist Economics* 23, no. 3 (2017): 160–83.

⁵⁴⁵ Ibid., 163–64.

⁵⁴⁶ Ibid., 169–71.

Analytisk sammanfattning

plattformen tycktes bestå i att chatta obetalt med presumtiva köpare som utförarna sökte rekrytera till privata sessioner.

Bolaget bakom AsianPlaymate tog ”en icke-förhandlingsbar 50-procentig andel av alla intäkter från privata shower”⁵⁴⁷ (att jämföra med de 20 procent som OnlyFans kräver). Utöver detta tog chefen och utföraren 25-procent vardera, men *bara* om utföraren uppfyllde sin kvot om att under 15 dagar lyckas debitera för 100 minuter i privata shower (ca \$100 inom 2 veckor). Uppfylldes inte kvoten förverkades utförarens alla inkomster den månaden och krediterades i stället till den kommande 15-dagarsperioden.⁵⁴⁸ Kvotsystemet och provisionen till cheferna och plattformen beskrivs som ”tyrannisk”. Forskaren uppger att utförare kunde behöva låna pengar från sina chefer och därför ”ofta kan hamna i en nedåtgående spiral av skulder och skyldigheter som endast kan betalas i natura”.⁵⁴⁹ Dessutom presenterade AsianPlaymate hela tiden de 30 ”mest populära” utförarna först på sidan, vilket gav dessa utförare större attraktionskraft på bekostnad av resten av de cirka 3 450 registrerade utförare år 2014. Några utförare som forskaren intervjuade hade lyckats samla tillräckligt kapital för att införskaffa egna datorer och utrustning så att de kunde bedriva verksamheten utan en chef, eller själva inta rollen som chef och knyta till sig modeller. Likväl skulle exploateringen av utförarna och intäkterna för de bättre betalda samt deras chefer och plattformens ägare knappast kunna upprätthållas utan att de minst betalda fortsattes utsättas för exploatering i form av förlorad tid.

Givet sociologens jämförelser mellan ”sektorena” i prostitutionen tycks de utan tvekan lägsta intäkterna erhållas inom webbkameraprostitutionen.⁵⁵⁰ Som svar på frågan varför utförarna inte valde fysisk prostitution i stället ansåg kvinnorna i webbprostitution (inte oväntat) att annan prostitution hade låg status, just på grund av att det krävdes fysiska sexuella handlingar.⁵⁵¹ De som utförde sexuella handlingar inför webbkameror menade dessutom, något konstraintuitivt, att de kunde gömma sina aktiviteter för omgivningen medan de ansåg att exempelvis befinna sig i en bar där män köper sex innebär att de kunde bli upptäckta och stigmatiserade.⁵⁵² Oktat att svaren framstår som oportunistiska motsäger de direkt vad informanter uppgett om exempelvis OnlyFans i Sverige, där det sägs medföra betydande risker att bli upptäckta eftersom det digitala materialet kan spridas över internet i oändlighet (mer nedan). Inte oväntat uttryckte kvinnorna i de direktfysiska prostitutionsformerna i Filippinerna också ringaktning gentemot kvinnorna i webbprostitutionen.⁵⁵³ Vi kan misstänka att de båda gruppernas ömsesidiga förakt är ett sätt att förlägga problemen till de andra grupperna och samtidigt blunda för de egna bekymren.

⁵⁴⁷ Ibid., 165.

⁵⁴⁸ Ibid., 166. Konstruktionen band utförare till plattformen ytterligare en månad i taget, om de inte ville gå miste om intäkterna. En utförare indikerade att hon kunde generera mellan 30–40 minuter i privata shower per dag, vilket motsvarade cirka \$7.5 till och med \$10 per dag eller cirka \$45–60 i veckan, men vissa dagar tjänade hon inte ihop dessa summor. Hon uppgav till författaren att hon vid ett tillfälle var sysselsatt 21 dagar under en månad med endast 140 minuter i privata shower, vilket gav henne cirka \$35 sammanlagt under tre veckor. Enligt författaren var minimilönen i Manila då \$920 i månaden. Detta indikerar att inkomsterna på plattformen AsianPlaymate i förhållande till insatt tid var mycket låga. Som kontrast görs ett försök att presentera en utförare (”CrazyPrincess”) som tjänade cirka \$500 dollar på en månad som om denne vore bland de mest välbetalda utförarna – trots att \$500 bara utgjorde drygt hälften av minimilönen i Manila.

⁵⁴⁹ Ibid., 167.

⁵⁵⁰ Som kontrast nämner forskaren hur personer i gatuprostitution tjänade mellan \$7,5 och \$25 för en ”kort tid” beroende på sexuell aktivitet, samt att de behöll alla intäkter. (Sociologen diskuterar emellertid inte förekomsten av hallickear.) I massageprostitution kostade massagen från \$12.5 och uppåt och köp av sexuella handlingar från \$25 och uppåt. Även här sades kvinnorna behålla ”nästan alla inkomster”. Kvinnor som hade licenser som professionella massörer och erbjöd sex utöver massagen satte högre priser. Så kallade ”bartjejer” (*bar-girls*) tjänade på vissa håll en minimiersättning på mellan \$9 och \$11.5 dollar per dag för att stå i baren och servera, vilket kompletterades med kommission på olika former av dricks och eskortprostitution. Ibid., 169–71

⁵⁵¹ Ibid., 174–75.

⁵⁵² Ibid., 177–78.

⁵⁵³ Ibid., 175.

Analytisk sammanfattning

En annan studie om webbkamerautförare som lägger upp eget material med fokus på BBW (*Big Beautiful Women*) har inslag av deltagande observation, enkäter online samt djupintervjuer; urvalet bestod av 23 utförare med webbkamera samt sju ytterligare tredjepartspersoner (en jurist som specialiserar sig på pornografilagstiftning, en sajgrundare, två sajtmoderatorer, två ägare av studios för utförare med webbkamera samt grundaren till Live Cam Awards).⁵⁵⁴ Författaren redogör emellertid aldrig för hur urvalet och rekryteringen av enkätrespondenter och informanter gått till. Vi får bara veta att det samlats in ett internationellt ”icke-representativt urval” och att vissa grundläggande demografiska förutsättningar uppfyllts.⁵⁵⁵ Artikeln har bitvis karaktären av marknadsbeskrivning, ungefär som reklam för kvinnor som funderar på att bli utförare med webbkamera.⁵⁵⁶ Analysen får en deskriptiv framställning som förmedlar informanternas utsagor som alltigenom positiva, särskilt för marginaliserade grupper som stora kvinnor. Problemet är delvis att vi inte får veta vilka frågor forskaren ställer och varför vi enbart läser positiva utsagor, förutom vid tillfällen när författaren öppet påtalar att hon frågat om just positiva aspekter:

I asked all performers in my study about *the benefits of camming*. Madeline, a 30-year-old White cis woman from the United States who regularly performs on both justbbwcams.com and streamate.com told me that a significant benefit of camming is “getting paid to perform our sexuality in a world that tells us we’re worthless if we do so, getting paid to be fat when the world tells me I’m invisible and simultaneously a drain on the system.” As Madeline suggested, by performing online, BBW performers are rewarded for being fat—not punished. Performing online debunks fatphobic cultural archetypes of fat women as asexual and as economic drains on society.⁵⁵⁷

Läsaren ges aldrig information huruvida denna fråga *uteslutande* är källan till analysens positiva resultat. Vad blir värdet av en så pass ensidig undersökning utan exempelvis frågor om konsumenternas krav skapar problem för utförarna? Vad blir värdet utan frågor om negativa psykiska eller fysiska konsekvenser? Antingen duperas läsaren till att se på fenomenet som alltigenom positivt eller så tar läsaren informationen som en partsinlag, av minimalt vetenskapligt värde. På vissa ställen ger till och med författaren intrycket av att resultaten bör tas med en stor nypa salt:

Robin noted that she has “always struggled with her weight.” Camming has helped improve her self-concept and confidence. Some consumers may be fetishizing BBW performers, but how this fetishization makes BBW performers feel is more critical than client motivations. We should not assume that being someone’s fetish is experienced *only* negatively.⁵⁵⁸

En annan artikel publicerad i *Women’s Studies International Forum* undersöker hur utförare rekryteras under vilseledande marknadsföring på OnlyFans och liknande plattformar.⁵⁵⁹ Forskarna har studerat hur fem stora plattformar som tillhandahåller användargenererad pornografi framställer sin verksamhet för potentiella utförare, framför allt kvinnor. Plattformarna är ej namngivna för att undvika baklängsidentifiering av utförarna, men vi kan anta att det handlar om OnlyFans, Pornhub och liknande webbsajter. På ett vilseledande sätt försöker plattformarna associera pornografiproduktion – där kvinnorna förväntas producera och lägga upp interaktivt innehåll som bland annat möter konsumenternas efterfrågan på handlingar såsom gagging, ass-to-mouth, dubbel- eller trippelpenetration och hårt analsex – med ”vård” och föreställningar om att ”stärka kropp och själ”. Artikelns slutsats är att det är en bedräglig rekryteringsdiskurs. Diskrepansen kunde inte vara

⁵⁵⁴ Angela Jones, “The Pleasures of Fetishization: BBW Erotic Webcam Performers, Empowerment, and Pleasure,” *Fat Studies: An Interdisciplinary Journal of Body Weight and Society* 8, nr 3 (2019): 282.

⁵⁵⁵ *Ibid.*, 282–83 (kursivering tillagd).

⁵⁵⁶ *Se t.ex. ibid.*, 284–86.

⁵⁵⁷ *Ibid.*, 286–87 (kursiv tillagd).

⁵⁵⁸ *Ibid.*, 290 (kursiv tillagd).

⁵⁵⁹ Laura McVey, Meagan Tyler, & Lauren Gurrieri. “Care’ as camouflaging capitalism and obscuring harm: The user-generated pornography market and women’s inequality.” *Women’s Studies International Forum* 91 (2022): 102573, <https://doi.org/10.1016/j.wsi.2022.102573>.

Analytisk sammanfattning

större mot den förödmjukelse och de övergrepp som utförarna förväntas tåla av många konsumenter.

Förhållanden i Sverige

Den pornografi som gjorts av deltagarna i den svenska studien med 105 utförare laddades upp eller annonserades på en stor mängd webbsidor, sociala medier och dejtingsajter; frågan är snarare var den *inte* laddades upp. Till exempel skedde uppladdningen på Facebook (28 %) och Twitter (13 %). Däremot tycks inte vanliga medier såsom dagstidningar, ”gammelmedia” (t.ex. TV, Radio) eller fullkomligt icke-pornografiska webbsidor användas för pornografiska ändamål. I övrigt användes mer eller mindre alla sexuellt orienterade sidor såsom *Rosa Sidan* (där bl.a. prostitution i Sverige marknadsförs från andra länders servrar), *Pornhub*, *OnlyFans*, *MimaNakenbilder*, och *Scandalbeauties* (svensk sajt som diskuteras mer nedan).⁵⁶⁰ Majoriteten (82 %, 80/98) skapade pornografi från sitt eget hem och att 81 % (79/98) filmade med sina mobiltelefoner.⁵⁶¹

Ofta får inte utförare betalt inom pornografin. I den svenska studien uppgav 54 % (54/96) att de *inte* fick betalt för att skicka pornografi av sig själva direkt till sexköpare eller för att ladda upp den på webbsajter. Deltagarna lurades ofta av sexköparna till att skicka pornografin innan de fick betalt, eller så blev de oömligt *exploaterade finansiellt* genom att till exempel fotograferas utan samtycke, tvingas till pornografi eller utnyttjas av webbsajter som betalade mindre än utlovat eller ingenting alls.⁵⁶²

Bland deltagarna i studien med 105 utförare i Sverige uppgav även 44 % att deras människohandlare eller hallickar var involverade i produktionen av deras pornografi. Nästan en tredjedel (35 %, 31/89) hade en ”account manager” vars betende motsvarade innebörden av termen hallick, det vill säga en person som främjar och oömligt ekonomiskt utnyttjar en annan persons prostitution för pornografi eller andra ändamål. Flera kvinnor uppgav att hallickar administrerade deras konton på *Scandalbeauties*. Dessutom beskrev ett antal av deltagarna att samme person som laddade upp deras pornografi också var inblandade i andra typer av prostitution, exempelvis ”klubbägare eller hallickar som äger fler tjejer”. Deltagarna beskrev hallickverksamhet bestående av organisationer och nätverk, inklusive hallickar som kunde placera kvinnor på olika platser för prostitution där det också ingick att filma deras prostitution. En kvinna i studien uppgav att hon varit involverad i pornografiska produktioner hos *Playboy Sverige*, där hennes ”pornograf” också var involverad i skönhetstävlingen Miss Universum. Han ”sålde” henne till sexköpare (ur lagens synvinkel förmodligen koppleri, BrB 6 kap. 12 §, eller människohandel, BrB 4 kap. 1a §: ”[h]e pimped/trafficked her to sex buyers”),⁵⁶³

Sexköpare och ”följare” tillhörde den mest frekventa kategorin personer som betalade för pornografi (87 %, 84/97) emedan 56 % (54/96) inte betalade utförarna trots att de utfört pornografiska scener. Därefter förekom att pornografiska webbsajter (23 %), producenter (21 %), sociala medier (18 %) och regissörer (15 %) betalade för pornografi.⁵⁶⁴ Ett antal av deltagarna sa att de såg ingen skillnad mellan ”följare” i pornografi på sociala medier och andra sexköpare. Här är några exempel på kommentarer:

“I would not call them followers,” one woman said, “they are johns and a john is someone who, for example, buys cam.”

“Johns will be johns. I don’t see a difference between people who just want to buy online or who want to meet, really.”

“There is no difference between those who buy sex and those who buy pictures/videos. I think those who buy sex also consume porn in some form.”

⁵⁶⁰ Farley et al., *Pornography Production Harm in Sweden*, 30–31.

⁵⁶¹ *Ibid.*, 28.

⁵⁶² *Ibid.*, 31.

⁵⁶³ *Ibid.*, 35.

⁵⁶⁴ *Ibid.*, 41.

Analytisk sammanfattning

“People who buy photos and videos always want to meet live.”⁵⁶⁵

Precis som studentarbetena visar om utförare på OnlyFans nedan, där dock kritiska frågor om våld och övergrepp inte tycks ha ställts av intervjuaren, finner rapporten med de 105 utförarna att utförarna måste spendera flera timmar om dagen för att chatta med ”fans” och ”följare” för att få lönsamhet åt sig själva. Femtiotre procent (46/86) som besvarade frågan uppgav att de kontaktas av dessa män ”flera gånger om dagen” och fjortio procent (36/87) spenderar 1–3 timmar om dagen att chatta med männen. En ansevärd mängd deltagare spenderar ännu mer tid: en av fyra, närmare bestämt 24 % (21/87), uppgav att de spenderade 4–6 timmar om dagen att chatta med pornografiska fans. Dessa fans förföljer emellanåt kvinnorna, läcker deras personliga information på internet (*doxing*) och är hotfulla. Vissa av kvinnorna var ursinniga när de tänkte på dessa fans, till exempel för att de förflyttar gränserna för vad kvinnorna behöver tåla – något vi hört uppreparande gånger från studenterna som intervjuat utförare på OnlyFans. När det gällde hot och trakasserier relaterat till pornografi hade 54 % hotats via textmeddelanden, 53 % hotats på sociala medier, 40 % blivit förföljda, 39 % utsatta för doxing och 23 % hade familj och vänner som hotades på grund av pornografin. Av dem som utsattes för doxing blev 56 % också trakasserade och 68 % fruktade för sin säkerhet.⁵⁶⁶

Förföljelser av ”gränslösa” konsumenter berättar också informanterna i Talitas rapport berättar om. På de olika webbsidorna med pornografi där de hade konton, liksom på andra sociala medier, förekommer framför allt förfrågningar om att få mer pornografiskt material eller köpa sex. Några informanter berättar hur de förföljs av närmast besatta män som söker personlig kontakt på ett delvis manipulativt sätt, till exempel genom att locka med ersättning eller gåvor, och delvis aggressivt sätt när de inser att de inte kommer få någon uppmärksamhet tillbaka. Flera informanter uppger att det är svårt att inte svara män som de förföljs av på dessa sätt för att, som en uttrycker det, det kan komma ”konsekvenser” om de plötsligt ”slutar höra av sig”. Rädsla och upplevelser av hot tycks vara alltså närvarande för kvinnorna.⁵⁶⁷ Läsaren får intrycket av att dessa informanternas problem är större än de problem som utförarna på OnlyFans rapporterar om i studentarbeten. Återigen är det dock svårt att veta i vilken mån vissa informanter är mer ärliga, i vilken mån intervjuarna har den skicklighet som krävs, och om forskarna ställer rätt frågor samt får informanter att känna sig bekväma att minnas sina traumatiska eller obehagliga upplevelser.

Inte oväntat uppger 67 % av deltagare i studien med 105 utförare i Sverige (70/104) att de oroas av att deras familj, vänner och framtida arbetsgivare kommer upptäcka pornografin som de är med i. Så många som 38 % (38/101) av deltagarna i denna studie har räkat ut för att någon de kände hittat och sett på deras onlinepornografi. Åtminstone en tredjedel av tiden (36 %, 37/103) har kvinnorna och männen i studien utpressats av någon som laddat ner filmen. Till detta kommer att över hälften, närmare bestämt 64 % (65/102), har filmats utan sitt samtycke under ”vanliga” sexköp. Deras gränser överträds rutinmässigt av sexköpare, såväl gällande filmning som vilka handlingar utförarna behöver genomföra som hur länge köpet skulle pågå.⁵⁶⁸ Konsekvenserna av alla filmer är förödande. Tre deltagare uttrycker situationen träffande:

“Pornography can haunt you for years. Films can be made public and destroy everything - relationships and jobs.”

“After porn, you will never have a future because there is evidence out there of who you were. You will always have to face your past.”

“... When it comes to porn, a lot of people think that there will be a studio. It could just as well be a filmed abuse. The viewer will never know. The viewer could never know if there is a consent. And, even if there were a consent, the consequences are still there.”⁵⁶⁹

⁵⁶⁵ Ibid., 41.

⁵⁶⁶ Farley et al., *Pornography Production Harm in Sweden*, 42–43.

⁵⁶⁷ Donevan, *Syns man inte, finns man inte*, 43–45.

⁵⁶⁸ Farley et al., *Pornography Production Harm in Sweden*, 45–46.

⁵⁶⁹ Ibid., 46 (citerar intervjudeltagare).

Analytisk sammanfattning

Ett antal av deltagarna sade till intervjuarna att de föredrog icke-filmad prostitution framför pornografiproduktioner eftersom de antog att i prostitution skulle ingen filma förödmjukelsen de utsattes för.⁵⁷⁰ Nedan är några exempel:

“The porn remains almost forever. While the other is gone as soon as you close the door and change the sheets.”

“Prostitution is easier to hide than pornography.”

“Porn is more exposing. It gets wider coverage. Traditional sex work is more discreet. It doesn't reach as many people. ”

“Porn is more traumatic because you don't know how this video will trend, it lives on in your mind.”

“Porn is for the world, sex work is total privacy. Nobody has to know what you are doing. I only want to be in this (sex work) for a short time, so the world doesn't have to know about this.”⁵⁷¹

Fler än en tredjedel (39 %, 38/97) beskrev hur de disassocierade under inspelningen av pornografi – som en känsla av att vara avtrubbad, inte känna någonting, inte vara där, att vara tom eller avstängd. Om de inte disassocierade kände de i stället ett överväldigande äckel, skam, oro och rädsla.⁵⁷² En del deltagare diskuterade även ojämlikheten i makt i pornografi:

“I think that the porn industry conveys that it's empowering, and that you feel power over these men. And maybe it was at first that I thought, 'haha, I'm taking this money from these men . . . ’ But the reality is that they buy you. So, having that confidence but feeling powerless anyway—it's hard. I've watched the debates, and there's always a girl saying she's got power and blah blah. But I wonder how much of that is actually true. It takes a lot to feel like you are in control, because in the end, someone else wants something specific from you, and it's very distasteful to do something that someone else is asking for because they want power over you. This is their way of getting power. So to say 'I have power in that situation'—I think you're mostly trying to fool yourself.”

“[Pornography is] heartbreaking in many ways... You have no value in yourself, but the only value you have is as an object. You are nobody, a punching machine, a wank glove but not a human being.”⁵⁷³

Några deltagare som beskrev vissa aspekter av pornografin som roliga och spännande lade alltid in en brasklapp i sina kommentarer.

“...you turn off your emotions and just think about the money and then you get the money in your hand and you get happy, but after that you get anxiety”

“Maybe I feel happy but I'm not really there emotionally.”

“It felt good. I got a lot of compliments. But then it also felt perhaps a little shameful.”

“I think it's fun. But be prepared that it is very unsafe online, people will want to record you, meet IRL, they will be rude, haggle... You shouldn't do porn if you're sensitive and/or desperate for money while feeling bad—it's not worth it.”

“I'm quite focused. I'm neutral. I focus on creating a good product.”⁵⁷⁴

En deltagare beskrev hur pornografin är en form av annonsering för prostitution.

“Porn shows what you can do and shows your experiences. Can you suck well, masturbate well, can you take the whole thing in your mouth or not, can you swallow. The only thing guys want is for you to blow well. Sex work is more something you just do. You just lie there like a dead body while someone else enjoys it.”⁵⁷⁵

Flera utförare beskriver hur pornografi är värre än prostitution.

“...people don't realize that coercion and force can be a part of porn as well as prostitution.”

⁵⁷⁰ Ibid., 46.

⁵⁷¹ Ibid., 46–47.

⁵⁷² Ibid., 47.

⁵⁷³ Ibid., 48.

⁵⁷⁴ Ibid., 48.

⁵⁷⁵ Ibid., 49.

Analytisk sammanfattning

“I find porn more offensive and humiliating [than prostitution]. It feels more revealing, more shameful . . .”

“Porn feels more invasive [than prostitution].”

“Porn is more emotionally stressful.”

“It makes it harder for me to block the emotions. I get closer to the feelings when I have to pretend to have them, it’s harder to switch off. I also get more disgusted. When I only meet someone who wants to sleep with me, I think, he just wants to come, and that’s it. When it’s porn, a scene must be set up for others to watch.”

Några utförare föredrar att spela in ensamma med en webbkamera hemma – ungefär som OnlyFans utan andra utförare, regissörer och producenter. Prostitution framstår som mer hotfullt än webbkameraprostitution på grund av hotet om att bli misshandlad av sexköpare i verkliga livet. Men även dessa deltagare medger att webbkamerapornografi skapar helt andra faror för utförarna såsom doxing och utpressning.⁵⁷⁶

Nakenbilder jämfört med annan pornografi framstod för ”många” av deltagarna som mindre exploaterande än pornografi men *inte* fundamentalt annorlunda – bara en gradskillnad. Du kan behöva skada dig själv i nakenbilder också, säger en deltagare, ”men du har kanske fortfarande lite mer kontroll”.⁵⁷⁷ Pornografi ”är mer påträngande” och ”kan vara mer våldsamt” än nakenbilder, enligt deltagarna. Inte oväntat skiljer vissa deltagare mellan nakenbilder där de är ensamma och nakenbilder med andra deltagare, eftersom det är farligare med flera deltagare. En deltagare påpekar sakligt att ”[n]akenbilder är enklare, det sker ingen beröring, du har din kropp ifred emedan pornografi är raka motsatsen: då har du ingen egen vilja.”⁵⁷⁸ Däremot menade andra att både nakenbilder och pornografi har pengar gemensamt, att ”[b]åda är någonting som du gör ofrivilligt. Jag tror inte att någon flicka eller pojke gör det frivilligt. Det handlar om att använda din kropp som ett verktyg för att skapa pengar. Du gör förmodligen bäggedera eftersom du känner dig riktigt dåligt och behöver pengar.”⁵⁷⁹ Många menade att det inte var någon skillnad mellan nakenbilder och pornografi.

“You get paid to let another person look at you naked for the purpose of their pleasure—this applies to both porn and nude modeling. I think the two are actually the same thing, I see absolutely no difference between them.”

“When I did Playboy I felt artistic; I wanted to be a model, but it is the same. You think there is a difference in the beginning, but it’s the same.”

“What I sent [uploaded] between 14 and the years after that somehow feels like it was a lot about being objectified. You would always be there for someone else, you were not a person but an object. People took the liberty of saying “that wasn’t sexy enough, can you push your breasts up more.” It feels disgusting, no one ever cared about who I was.”

Många av deltagarna sade att pornografiproduktion och prostitution var samma sak:

“I see no difference. You do the same thing, the only difference is the camera.”

“They are very similar - you get money for having sex, it’s as simple as that. The only difference is that porn happens on camera.”

“The only difference is that one is documented and the other is not.”

“For me, it’s totally connected, I have a hard time separating them because it’s almost always that I meet my clients physically first, and then we film what we do, and then I sell it to them as porn afterward.”

“Both [pornography and prostitution] are equally destructive.”

“Everyone who buys sex is a rapist.”⁵⁸⁰

⁵⁷⁶ Ibid., 49–50.

⁵⁷⁷ Ibid., 50.

⁵⁷⁸ Ibid., 50–51.

⁵⁷⁹ Ibid., 51.

⁵⁸⁰ Ibid., 51–52.

*Analytisk sammanfattning***OnlyFans i Sverige (magister- och kandidatarbeten)**

I forskningen om internetforum där personer lägger upp eget material på nätet tycks tematiken hos de beskrivningar som utförarna ger oss var delvis desamma som i undersökningar om mer traditionella produktioner där det finns regissörer, arbetslag, producenter samt distributörer. Det som skiljer är att vi får mindre beskrivningar av tredje parter såsom hallickar och producenter, även om det förekommer. Emellertid visar den senaste undersökningen med 105 utförare i Sverige att de är utsatta för såväl hallickar, våldsamma producenter, följare och sexköpare samtidigt som de själva laddar upp material på sociala medier som OnlyFans eller liknande plattformar. Vi talar alltså om en i många fall överlappande population av utförare som befinner sig i prostitution på många arenor. OnlyFans behöver här bara vara en av flera plattformar. Då inga forskare i Sverige studerat populationen på OnlyFans specifikt utan snarare pornografisk produktion som helhet vill utredningen komplettera genomgången med information från studentarbeten som också belyst populationen.

*Två studenter parförfattade en kandidatuppsats i sociologi vid Linköpings universitet höstterminen 2020 om utförare på plattformen OnlyFans.*⁵⁸¹ Materialet består huvudsakligen av åtta kvalitativa intervjuer eller chatsamtal med ett målstyrt urval kvinnliga informanter, vars OnlyFans-konton studenterna hittat ”genom att dagligen flanera via anonyma konton på sidorna Instagram, Reddit och Twitter för att få en inblick i den miljö och kontext som våra informanter befinner sig i”.⁵⁸² Några informanter hade även hittats via mer regelrätta sökningar på sociala medier eller Google.⁵⁸³ Eftersom OnlyFans befinner sig bakom en betalvägg och inte gör reklam för utförarna i något allmänt forum – snarare delegerar marknadsföringen till utförarna själva via andra sociala medier – var dessa två sökmetoder det mest lämpliga sättet att få kontakt för studenterna. Studenternas material består mer specifikt av fem kvalitativa semistrukturerade ”livsvärldsintervjuer via Zoom-samtal med röst och videoinspelning” och tre intervjuer som ”skett via kvalitativa chattintervjuer med samma koncept” där studenterna ”sökt beskrivningar av informanternas livsvärld”. Fem informanter är från Sverige, en från Storbritannien, en från Österrike och en från USA. Två är även verksamma inom eskort- eller annan prostitution.⁵⁸⁴ Den ena uppger exempelvis att hon även är verksam inom eskortprostitution,⁵⁸⁵ medan den andra indirekt uttalar att hon är eller varit verksam i annan prostitution.⁵⁸⁶ Utförarna inom prostitution, pornografi och OnlyFans utgör inte separata grupper utan populationen är delvis densamma, vilket också visats i tidigare forskning.

*En student författade en kandidatuppsats i genusvetenskap (C-uppsats) vid Örebro universitet vårterminen 2021 om plattformen OnlyFans.*⁵⁸⁷ Hon genomförde fyra semistrukturerade intervjuer med (vad hon kallar) ”contentskapare” på OnlyFans. Liksom många studenter som undersöker denna typ av population har hon haft svårt att finna informanter som vill ställa upp på intervjuer och har sökt, utan framgång, på såväl flera stora Facebookgrupper som via hastagen #onlyfansverige på Instagram. Hon kontaktade även kvinnor som deltog i SVT-dokumentären *Pornfluencers* år 2021, även utan resultat. Det var först efter att hon utökade sökningen på Facebook till flera andra stora grupper med mestadels kvinnor som hon lyckades samla in tre deltagare, plus en kvinna som kontaktade författaren eftersom den informanten kände en tidigare informant till författarens B-

⁵⁸¹ Rebecka Asplund & Linn Petersson, ”Mitt jobb är att vara någons fantasi” – En kvalitativ studie av OnlyFans kreatörers upplevelser i det digitala sexarbetets era” (Kandidatuppsats i sociologi 15 hp, Linköpings universitet, HT 2020).

⁵⁸² *Ibid.*, 28.

⁵⁸³ *Ibid.*, 30.

⁵⁸⁴ *Ibid.*, 30–31.

⁵⁸⁵ *Tex. ibid.*, 46.

⁵⁸⁶ ”Jag är med i olika Facebookgrupper där det inte bara är OnlyFans. Vad jag har märkt så är faktiskt OnlyFans det sista steget i en sex workers karriär. Oftast har tjejerna börjat med att dansa och sedan har det utvecklats till eskort och så till slut kommer då OnlyFans.” *Ibid.*, 66.

⁵⁸⁷ Lovisa Wistrand, ”Onlyfans: Frigörelse eller förslavning?” (Kandidatuppsats i genusvetenskap 15 hp, Örebro universitet, VT 2021).

Analytisk sammanfattning

uppsats.⁵⁸⁸ Med svårigheterna att rekrytera informanter i åtanke behöver vi vara försiktiga i att tolka resultaten eftersom de knappast är representativa för populationen utförare på OnlyFans i allmänhet. Däremot är det relevant med analytiska teman som återkommer eftersom vi i så fall kan generera ”analytiska generaliseringar” (om än inte ”statistiska generaliseringar”).⁵⁸⁹

Två studenter vid Medie- och kommunikationsvetarprogrammet vid Göteborgs universitet skrev en kandidatuppsats (”examensarbete”) vårterminen 2021 under pågående Covid-pandemi; här utgörs primärmaterialen av utförare på plattformen OnlyFans i åldern 18–26 år.⁵⁹⁰ Författarna hade genererat ett snöbollsurval genom att söka efter kvinnor 18–30 år gamla i stängda och öppna nätförum, på sociala medier samt genom kontakter med organisationer och medier (Göteborgsposten och Talita). De sökte medvetet respondenter ”som hade olika typer av erfarenhet och inställning till OnlyFans” och därmed inte efter ett statistiskt representativt urval.⁵⁹¹ Denna urvalsteknik innebär att resultaten förmodligen uppvisar större kvalitativ variation än det typiska fallet (dvs. mest vanliga fallet). Flera respondenter tackade dessutom nej och det redovisas ingen bortfallsanalys, men efterforskningarna ledde åtminstone till Zoom-intervjuer med fem kvinnliga utförare och 66 sidor av ordagranna transkriberingar.⁵⁹² Av de fem respondenterna hade en slutat och tre fortsatt med OnlyFans som ”extrajobb”; den femte befann sig såväl på plattformen OnlyFans som på Nordic Finest (en annan pornografisk nätsida som uppvisar flera likheter med OnlyFans) som heltidssysselsättning.⁵⁹³

Upplevelse av kontroll

Örebrouppsatsen berättar hur samtliga informanterna beskriver att det är ett såväl tidskrävande som mentalt mycket krävande arbete att få ekonomisk lönsamhet på plattformen; de måste vara närvarande i stort sett hela tiden och bekräfta samt besvara prenumeranternas olika krav och önskemål. Den mest negativa informanten tycks vara ”Anna”, 48 år, som blev arbetslös i samband med pandemin när det blev ”Lockdown”.⁵⁹⁴ Författaren beskriver hur Anna anser att ”konsumenten får makten i och med att det är den som har pengarna och contentskaparen hela tiden måste anpassa sig för att tjäna pengar.”⁵⁹⁵ Annas uttalande radikalfeministiska synsätt är anmärkningsvärt givet att hon vid undersökningen varit en aktiv utförare på OnlyFans i cirka två år: ”vi är ju formade av ett patriarkalt samhälle och det är där det sorgliga är tycker jag. Att Onlyfans ens förekommer och att det ens finns, och att det paketeras som något positivt och att det skulle vara kvinnans frihet. Det tycker jag är vidrigt.” Vidare säger Anna att ”hon aldrig hade skaffat Onlyfans om det inte var för att hon var tvungen. Hon ser även på prenumeranterna, dem med pengarna, som maktinnehavare. Om du som kvinna är i en utsatt position och är i behov av pengar blir det därför nästan ett tvång att uppfylla prenumerantens önsningar,” skriver författaren.⁵⁹⁶ Även om Anna är mest uttalande negativ till OnlyFans av författarens informanter uttrycker andra också problem med plattformen.

Linköpingsuppsatsen diskuterar bland annat ”de krav som ställs på dem [utförarna] från prenumeranter och det gränslösa arbetet.” Informant nr 7 berättade för författarna att hon slutat med OnlyFans samma månad som hon intervjuades för att hon ”känner en stor press kring att vara något jag inte är. Det finns många människor där som prenumererar på mig bara för att de tror att

⁵⁸⁸ Ibid., 11–12.

⁵⁸⁹ Jfr Robert K. Yin, *Case Study Research: Design and Methods*, 5th ed. (Los Angeles: Sage, 2014), 40–44.

⁵⁹⁰ Sofia Bäckström & Martha Tedla, ”Easy cash, utnyttja män”: En kvalitativ intervjustudie om kreatörers upplevelser av att publicera explicit innehåll på plattformen OnlyFans” (Kandidatuppsats i medie- och kommunikation 15 hp, Göteborgs universitet, VT2021), 21–22.

⁵⁹¹ Ibid., 21.

⁵⁹² Ibid., 19–22.

⁵⁹³ Ibid., 21–22.

⁵⁹⁴ Wistrand, ”Onlyfans: Frigörelse eller förslavning?”, 15. För informanternas åldrar, se *ibid.*, 13.

⁵⁹⁵ Ibid., 23.

⁵⁹⁶ Ibid., 24.

Analytisk sammanfattning

jag ska göra porr. Jag vill bara skapa, jag vill inte bli sexualiserad.”⁵⁹⁷ Uttalandet framstår kanske som naivt, men med tanke på att OnlyFans även används av andra kreatörer är det kanske förstäligt.

Informant nr 3 berättar på ett annat sätt att hon ifrågasätter sitt val eftersom ”man inte orkar med att ta all skit och hålla uppe allting, att det tar så mycket tid, man bara; ”vad fan jag håller på med?”⁵⁹⁸ Hon fortsätter med att berätta för författarna om att hon längtar efter att ”ha ett vanligt jobb igen och vara ute bland folk och göra det vanliga. Sedan kan jag ha det här [OnlyFans] som en sidogrej, en hobby. . . .”⁵⁹⁹ På samma sätt uttrycker sig informant nr 1, som ”tvivlar ibland” eftersom hon i praktiken behöver ”jobba dygnet runt” och anpassa sig till konsumenter i olika tidszoner, vilket bryter ner henne i längden:

Jag märker att det är jättemånga och jag kan räkna in mig själv också som känner att det är mentalt påfrestande. . . . Just det här att man jobbar hela tiden, du jobbar hela jävla tiden och så får du tillbaka en liten procent på allt det jobbet du lägger. . . . Jag vill inte att det ska vara så, samtidigt har man ju en förpliktelse, prenumeranterna på OnlyFans de betalar ju för det här och de förväntar ju sig någonting från mig.⁶⁰⁰ [IP 1]

Även informant nr 3, 6 och 8 talar om liknande psykiska påfrestande.⁶⁰¹ Informant nr 8 nämner dessutom sitt heltidsjobb och att extrainkomsterna från OnlyFans i praktiken gör att hon ”arbetar dygnet runt” – det vill säga hon lägger sig mellan klockan ett och två på morgonen ”bara för att vara uppe klockan sju igen”.⁶⁰² Möjligheten till kontroll kan begränsas av det hårda tempo och den exploatering som dessa kvinnor befinner sig i.

Göteborgsuppsatsens frågade respondenterna om såväl ”de positiva delarna med ditt arbete på OnlyFans” som ”de negativa delarna”.⁶⁰³ Vad gäller de positiva framkommer liknande svar som i de andra studierna av OnlyFans: möjligheten att tjäna pengar, uttrycka sin ”identitet” samt tryggare ”arbetsförhållanden” jämfört med andra plattformar såsom Scandal Beauties. Författarna använder begreppet ”egenmakt” och ”praktikalitet” för att beskriva de positiva aspekterna. Egenmakt betydde för en respondent att hon såg plattformen som en frigörelse från en destruktiv relation; en annan hade som tonåring blivit utsatt av sin partner, som spridde intima bilder utan hennes samtycke, och hon såg OnlyFans som ett sätt att ”ta tillbaka kontrollen över sin kropp då hon själv bestämmer vad andra får ta del av eller inte”, som författarna skriver.⁶⁰⁴ En annan respondent uttryckte att OnlyFans stärkte dennes självkänsla, närmare bestämt uppgav hon att hon var ”plus-size” och därför blev stärkt av att se att ”det finns folk där som gillar stora tjejer också”.⁶⁰⁵ Dessutom uppgav hon att hon fått diagnoserna Borderline och ADHD och mött svårigheter på den reguljära arbetsmarknaden. Hon förklarade: ”att ha ett helt vanligt jobb funkar inte för mig med min psykiska ohälsa. Det här kreativa med OnlyFans, det funkar för mig, för då har jag mitt eget schema.”⁶⁰⁶

De två sista respondenternas egenmakt tycks framför allt ha utgjorts av att tjäna pengar: författarna skriver att en respondent ”ser det som en fördel att kunna tjäna pengar på sin kvinnokropp och alltså utnyttja det hon fötts med”, vilket den andra respondenten instämmer i och tillägger: ”Easy cash, utnyttja män. Det är väldigt enkelt arbete typ.”⁶⁰⁷ Utifrån vad som framkommit i denna liksom i andra studier tycks detta uttalande dock obalanserat: OnlyFans är inte ”väldigt enkelt arbete”. Ingen respondent har heller uppgivit att de tjänat någon större mängd pengar. Däremot beskriver en respondent här hur hon slutade publicera material när hon ”insåg att

⁵⁹⁷ Asplund & Petersson, ”Mitt jobb är att vara någons fantasi”, 56.

⁵⁹⁸ Ibid., 57.

⁵⁹⁹ Ibid., 57 (IP 3) (klammer i original).

⁶⁰⁰ Ibid., 57 (IP 1).

⁶⁰¹ Ibid., 58.

⁶⁰² Ibid., 58.

⁶⁰³ Bäckström & Tedla, ”Easy cash, utnyttja män”, 56; onummerad bilaga, s. 2.

⁶⁰⁴ Ibid., 25.

⁶⁰⁵ Ibid., 26.

⁶⁰⁶ Ibid., 26.

⁶⁰⁷ Ibid., 26.

Analytisk sammanfattning

arbetet krävde mer av henne än vad hon först trott” och inkomsterna blev lägre än förväntat.⁶⁰⁸ En annan respondent med erfarenhet menade dessutom att inkomsterna på Scandalbeauties och Sinnergirls var betydligt sämre – två andra svenska plattformar som beskrivs i grälitteratur från organisationen Talita ovan.⁶⁰⁹ Den respondent vars huvudsakliga inkomstkälla var OnlyFans uttryckte också oro att allmänheten underskattar arbetsinsatsen som krävs för att kunna få en ”bra inkomst” när enstaka *influencers* syns i media som inte är representativa.⁶¹⁰ Ägarna till andra svenska plattformar som Scandalbeauties och Sinnergirls ”glamoriserar” även verksamheten med orealistiska löften om rikedom, enligt respondenten, vars sambo sade ha räknat ut att hon fick tre kronor i timmen för arbetsinsatsen där – något som ledde till att hon flyttade till OnlyFans.⁶¹¹

Möjlighet till gränssättning

Linköpingsuppsatsens informanter nämner ett antal positiva faktorer som tycks ligga bakom deras beslut att samarbeta med OnlyFans. Plattformen erbjuder finansiell självständighet; sajten har till exempel blivit en tillflyktsort för dem som förlorat sitt arbete. OnlyFans möjliggör extrainkomster för oväntade utgifter för dem med vanliga arbeten. Vissa informanter berättar även att OnlyFans ökat deras självförtroende. Så menar till exempel en utförare som haft åstömningar tidigare, och som numera säger sig ”älska” sin kropp. Det finns också en gemenskap bland utförarna, där de stöttar varandra i arbetet med att locka till sig konsumenter. Att vara utförare innebär också mer självbestämmande och flexibilitet än i andra yrken – det menar i alla fall en del av informanterna. Emellertid framstår dessa utsagor som motsägelsefulla då de flesta av informanterna också talar om den gränslösa pressen att leverera innehåll, marknadsföra sig själva i sociala medier och se till att upprätthålla relationerna med prenumeranterna genom chattediskussioner (ofta sexualiserade konversationer) och svar på olika förfrågningar. Flera informanter kunde också berätta om ”ötrevliga” eller ”tjatiga och oförstående” prenumeranter. Detta leder i sin tur till problem med ”personlig gränssättning” enligt informanterna eftersom konsumenterna trots allt ställer krav. En informant menar exempelvis att det är en stor nackdel för hennes del att inte vilja visa ansiktet, vilket hindrar henne från att få mer inkomster.⁶¹²

Örebrouppsatsens informant ”Sara” menar också att hennes självkänsla stärkts sedan hon börjat med OnlyFans: ”Jag känner mig som tjock kvinna mycket sexigare än innan. Att leva i ett fettfobiskt samhälle hela sitt liv för att sen träda in i en värld där folk betalar för att jag bara ska prata med dom. Det är mäktigt.”⁶¹³ Samma syn bekräftar av ”Maja”, som i sin intervju enligt författaren ”lägger stor vikt” att Onlyfans förbättrat hennes självkänsla och kroppsuppfattning, vilket hon haft ”problem med sen tidigare”.⁶¹⁴ Likväl säger Maja att kvinnor ska vara ”medvetna om riskerna”, framförallt att ”det kan vara väldigt krävande mentalt” och (som hon uttrycker det) ”väldigt mycket mentalt”.⁶¹⁵

Örebrouppsatsens informant ”Sara” hade slutat ladda upp innehåll på OnlyFans vid tiden för intervjun och berättade för författaren att hon ansåg det vara svårt att ”sätta gränser” då möjligheten att erhålla mer inkomster oftast är förknippad med att ”gå utöver sina egna gränser.” Sara förklarade att ”[d]et krävs att du har en ordentlig självsäkerhet OCH att du vet hur man sätter gränser [...] Unga, främst tjejer, kan ha svårare att sätta gränser men de vet inte alltid vart deras gränser går. Vilket de här männen vet.”⁶¹⁶ Linköpingsuppsatsen redogör för på liknande sätt hur utförarna i viss mån pressas av prenumeranterna att leverera grövre pornografiskt material som påminner eller imiterar gonzo-genren. Studenterna skriver att deras resultat visar ”att det finns en stor efterfrågan

⁶⁰⁸ Ibid., 27.

⁶⁰⁹ Ibid., 26.

⁶¹⁰ Ibid., 29.

⁶¹¹ Ibid., 26, 29.

⁶¹² Asplund & Petersson, ”Mitt jobb är att vara någons fantasi”.

⁶¹³ Wistrand, ”Onlyfans: Frigörelse eller förslavning?”, 18.

⁶¹⁴ Ibid., 25.

⁶¹⁵ Ibid., 25.

⁶¹⁶ Ibid., 20 (klamrar i original) (citerar informant ”Sara”).

Analytisk sammanfattning

och därav en förväntan på material som visar samlag, det vill säga pornografi vilket i många fall handlar om fetischer som går emot gängse normer kring sexualitet men även en förväntan på ett mer intimt, amatörmässigt material som ligger nära kreatörens vardagsliv.⁶¹⁷ Två av informanterna nämner att presentationer som liknar det mest extrema i mainstreampornografin är vad konsumenterna helst efterfrågar, särskilt anala samlag:

”Det är ju porren, när folk har samlag och visar . . . och analt är extremt populärt, oh my god . . . det är typ det enda killarna snackar om hela tiden. . . . När andra tjejer gör reklam för sig de skriver liksom ‘I’m your little hoe’ eller ‘Your whore’ till exempel. Jag vet inte, varför ska jag behöva kalla mig för det? Det är helt onödigt! Det är ju bara att ge männen tillträde genom att göra det också.”⁶¹⁸

Upplevelse av trygghet eller otrygghet

Örebrogruppsatsens informant ”Maja” beskriver hur OnlyFans saknar grundläggande säkerhet eftersom ”[d]et finns folk som stjälar bilder och lägger upp på andra sidor och det är jag ganska orolig för ibland.”⁶¹⁹ För att inte bli igenkänd laddar aldrig Maja upp ansiktsbilder. En annan informant, ”Lisa”, menar att det ”tar emot vissa gånger” att behöva vara trevlig mot prenumeranter för att kunna få mer pengar men säger att det går att ”rapportera och blockera användare”⁶²⁰ – något som emellertid försvårar lönsamheten. ”Sara” anser att utförarna som befinner sig i hemmet och utan tredjeparter blir exploaterade i mindre utsträckning på OnlyFans, vars procentandel förmodligen är betydligt lägre än reguljära pornografiproduktioner.⁶²¹ Hon menar därför att OnlyFans är ”en form av ’ekologisk’ porr där contentskaparen har stor makt i jämförelse med andra sidor och porrproduktioner.” Sara anser dock att på andra pornografiska plattformar och produktioner blir ”många” våldtagna, samt att många är minderåriga – två företeelser som hon ”upplever” inte förekommer på OnlyFans.⁶²²

Göteborgsuppsatsen beskriver dock hur utförarna på OnlyFans upplever problem med kundernas krav, förväntningar och reaktioner även om en del är ”trevliga”. Den som har OnlyFans som huvudsysselsättning förklarar: ”På Snapchat kan jag få meddelanden från nästan 50 personer som antar att jag är kåt hela tiden och att allt jag tänker på är sex. Att jag är redo att ha sex med killarna 24/7. . . . Jag får även höra att jag är en hora och att jag säljer mig själv [trots att jag inte säljer sex].”⁶²³ De andra respondenterna vittnar om ”snarlika situationer” och ”liknande upplevelser” enligt författarna, förutom den respondent som slutat använda OnlyFans vid intervjun som menade att hon inte ”förväntades vara på ett visst sätt” och att hon satte ”tydliga gränser”.⁶²⁴ Likväl uppgav ”alla” respondenter att de ”uppmuntrats till att överskrida” sina gränser av kunderna. Kunderna kräver ofta ”intimitet” och i linje med de andra undersökningarna av OnlyFans ovan beskriver författarna här hur samtliga fem respondenter ”översexualiserar och objektfieras”, till exempel ”då de förväntas vara tillgängliga för män hela tiden och inte ha några gränser för vilka de vill ha sex med”.⁶²⁵ Författarna förklarar alltså att det finns en ”avhumaniserad bild” av dessa kvinnor.

Författarna menar att deras resultat indikerar att det är svårt att behålla sina gränser ”då man känner sig pressad till att överskrida dessa” och att det är lätt att ”överskatta den självkontroll man har i dessa typer av laddade situationer” som existerar på OnlyFans. Två av utförarna behåller emellertid gränsen att vara anonym genom att inte visa sina ansikten, vilket går i linje med de andra uppsatserna och Talits undersökning (ovan), där respondenter vittnar om oron för vad publiciteten kan innebära. Författarna noterar dock en signifikant skillnad i att plattformen OnlyFans inte ”uppmärnar sina kreatörer att överskrida sina gränser” – något som kan ställas emot andra

⁶¹⁷ Asplund & Petersson, ”Mitt jobb är att vara någons fantasi”, 60.

⁶¹⁸ Ibid., 59–60 (först två ellipserna i original, tredje tillagd).

⁶¹⁹ Wistrand, ”Onlyfans: Frigörelse eller förslavning?”, 19.

⁶²⁰ Ibid., 20.

⁶²¹ Ibid., 22.

⁶²² Ibid., 24.

⁶²³ Bäckström & Tedla, ”Easy cash, utnyttja män”, 31–32.

⁶²⁴ Ibid., 32.

⁶²⁵ Ibid., 42.

Analytisk sammanfattning

kommersiella plattformar eller producenter som medvetet och manipulerande uppmuntrar till gränsöverskridandet.⁶²⁶

Författarna skriver att ”flera” av de fem respondenterna utsatts för hat och trakasserier, dels på plattformen av kunderna, dels utanför OnlyFans. En av kvinnornas följare stötte på henne i en mataffär och började följa henne. Respondenten förklarar:

Jag hade en incident när jag var hos min syster . . . där det var en man som hade mig på Snapchat som såg mig på [mataffären], och kände igen mig. Han blev väldigt närgående och *creepy* inom loppet av fem sekunder. Han tog inte ett nej, jag sa till honom ’jag är här med min syster som jag inte har träffat på ett år, vi vill gärna vara i fred, respektera oss’ men han började följa oss i stället. Han var extremt obehaglig. Så jag fick säga till vakterna att säga till honom.⁶²⁷

Vi kan bara spekulera om vad som hade hänt om respondenter upptäckts av mannen på en mindre bevakad plats, utan tillgång till vakter eller andra människor. Det finns uppenbarligen en otrygghet i verksamheten som inte går att bygga bort då prenumeranterna har få gränser som de inte kan överträda i praktiken.

OnlyFans i Norge (magister- och kandidatarbeten)

En masteruppsats examinerades vid *Sociologisk institutt ved Universitet i Bergen*, vars primärmaterial bestod av fem kvalitativa intervjuer med ”unga” norska kvinnliga utförare på OnlyFans. Författarens ambition är att följa angreppssättet i *grounded theory*,⁶²⁸ dvs. att ha ett empirinära förhållningssätt till teoribildning där exempelvis respondenternas begrepp och terminologi ligger till grund för teoretisering. Detta har såväl fördelar som nackdelar; fördelen är utgå ifrån respondenternas egna upplevelser, vilket undviker teoretiskt påklustrade konstruktioner – nackdelen är att latenta strukturer och sociala kontexter kan osynliggöras då intervjuarens fokus är på den manifesta nivån. Bara en av informanterna har varit utförare på OnlyFans i ett år; resterande har varit utförare på OnlyFans i mellan tre veckor till och med fyra månader,⁶²⁹ vilket får sägas vara en kort tid i jämförelse med andra studier av OnlyFans, webcamming och pornografi.

En annan masteruppsats i rättsociologi har examinerats vid universitet i Oslo (*University of Oslo*) i september 2022.⁶³⁰ Uppsatsen är kvalitativ och primärmaterial består av ett bekvämlighetsurval där initialt endast en person visade sig villig att ställa upp efter ett trettiotal meddelanden skickats på Instagram med syftet att rekrytera informanter.⁶³¹ Emellertid vidarebefordrade denna kvinnliga informant förfrågningar till personliga kontakter som också var utförare på OnlyFans, varför författaren lyckades samla in fler intervjuer via detta ”snöbollsurval”.⁶³² Det var dock fortsatt så stora svårigheterna att finna respondenter i Norge att författaren utökade sitt urval med en informant i USA och en i Australien. Sammanlagt har författaren intervjuat fem utförare – fyra via video och en via telefon, däribland tre norska ”nationals”.⁶³³ Studenten noterar att den internationella populationen som urvalet representerar är större än dem som befinner sig i Norge, men finner inte några kvalitativa skillnader i intervjuerna som skulle kunna härledas just till

⁶²⁶ Ibid., 43.

⁶²⁷ Ibid., 34.

⁶²⁸ Astrid Rokstad, ’Jeg poster ikke porno.’ En kvalitativ studie av unge norske kvinners digitale sexarbeid på plattformen OnlyFans” (Masteroppgave, Sociologisk institutt ved Universitet i Bergen, Høsten 2022), 3, 36, <https://bora.uib.no/bora-xmlui/handle/11250/3045519>.

⁶²⁹ Ibid., 34.

⁶³⁰ Monja Halvorsen, ’Female Empowerment Through OnlyFans? A Sociology of Law Analysis of Tendencies and Norms Surrounding OnlyFans and the Use of Sex as a Commodity in the Digital Realm’ (Master Thesis in Sociology of Law, University of Oslo, September 2022).

⁶³¹ Ibid., 17–18.

⁶³² Ibid., 18.

⁶³³ Ibid., 18.

Analytisk sammanfattning

geografiska eller nationella förhållanden bland de fem informanterna.⁶³⁴ Emellertid försvinner en del av värdet för oss att separera en Norsk uppsats om materialet till två femtedelar även består av Anglosaxiska informanter.

Upplevelse av kontroll

I uppsatsen från Bergen konstateras, precis som i de svenska undersökningarna, att respondenterna främst motiverar sin sysselsättning med pengar men även med nöje, ökat självförtroende och graden av självständighet: ”Den første var penger, at det var goyt, at arbeidet ga økt selvtillit, og en stor grad av autonomi.”⁶³⁵ Ingen av författarens fem respondenter kunde emellertid leva på intäkterna från OnlyFans ”allena”. Liksom i de svenska undersökningarna kan OnlyFans i de flesta fall endast erbjuda extrainkomster för utförarna. De individuella svaren är mycket snarlika dem som står att finna i de svenska uppsatserna och kan inte i någon betydelsebärande, analytisk mening sägas avvika även om numerära skillnader existerar. Exempelvis fanns en eller ett par svenska respondenter som hade OnlyFans som huvudsaklig inkomstkälla, vilket saknas bland de fem som intervjuas här. På grund av urvalets storlek, skillnaderna i rekryteringstekniker och de olika ländernas kontext är det dock inte meningsfullt att pröva skillnadernas statistiska signifikans. Som nämnts genererar dock kvalitativa intervjuer oftast tematik (t.ex. om psykologiska eller sociala mekanismer) som analytiskt kan generaliseras till andra fall.⁶³⁶

Två informanter nämner att pengarna var den främsta motivationen att börja lägga upp eget material på OnlyFans och ytterligare två av de fem respondenterna nämner att pengar var en stark tilläggsmotivation till andra skäl.⁶³⁷ En respondent hävdar att hon inte är på OnlyFans enbart för pengarna.⁶³⁸ En av de fem respondenterna berättar hur hon haft det dåligt hemma under barndomen och tidigt flyttat hemifrån, sedan fått besvärligt med ekonomin och behövde fokusera på betygen samtidigt som ökad psykisk ohälsa försvårade att komma ut och ta ett annat extrajobb.⁶³⁹ Liksom bland svenska informanter uppges även denna respondent att hon överväger att sluta eftersom konsekvenserna av att associeras till OnlyFans kan försvåra för henne senare i livet.⁶⁴⁰ Kontrollen över situationen som utförare begränsas därför av faktorer som de ej råder över, till exempel konsekvenserna av att materialen otillbörligen sprids och de råkar ut för stigma och trakasserier.

Till en början uppges att alla informanterna i uppsatsen från Oslo särskilt motiverade sitt utförandeskap i ekonomiska termer: en hade haft arbetslöshetsersättning tidigare och uppgav att OnlyFans var det enda arbete hon någonsin utfört och att ersättningen i det ljuset var ”galeit” hög.⁶⁴¹ En annan utförare hade ett annat ”vanligt jobb” som sjuksköterska på deltid, men OnlyFans innebar en bra möjlighet till extrapengar. Författaren gör gällande att flera informanter uttrycker en nyliberal hållning där sexuell objektivering och OnlyFans normaliseras i termer av kvinnors entreprenörs- och självägarskap över deras egna kroppar.⁶⁴² Utifrån ett historiematerialistiskt perspektiv skulle respondenterna snarare sägas uttrycka en normalisering av mäns överordning och exploatering av kvinnors sexuella ”mervärde”, där den ideologiska överbyggnaden rättfärdigar dessa produktionsförhållanden just i självägarskapstermer.

Det kollektiva systemet som de är del av i OnlyFans gör att kontrollen över vad de förväntas göra i mångt och mycket ligger i händerna hos kunderna, om de ska ha möjlighet att få inkomster.

⁶³⁴ Ibid., 19. Det framstår som en rimlig iakttagelse med tanke på hur lika dessa tre länder är samt att de kulturella, sociala och ekonomiska mekanismer som är förknippade med fenomenet OnlyFans torde vara lika i vår globaliserade, ”västerländska” del av världen. Förvisso kan det finnas mer inslag av religion i det amerikanska samhället än i Norge och Australien, men i så fall borde studenten ha märkt något av detta i intervjuvaran.

⁶³⁵ Rokstad, ”Jeg poster ikke porno”, 39.

⁶³⁶ Yin, *Case Study Research*, 40–44.

⁶³⁷ Rokstad, ”Jeg poster ikke porno”, 41.

⁶³⁸ Ibid., 42.

⁶³⁹ Ibid., 40–41.

⁶⁴⁰ Ibid., 41.

⁶⁴¹ Halvorsen, ”Female Empowerment Through OnlyFans?”, 43.

⁶⁴² *Se bl.a. ibid.*, 43–46.

Analytisk sammanfattning

Utförarna tycks också konkurrera med varandra på ett destruktivt sätt, även om det inte sägs uttryckligen i texten, vilket i praktiken innebär en avsaknad av kontroll för utförarna.

Möjlighet till gränssättning

Trots att respondenterna i uppsatsen från Bergen utfört sexuella handlingar på OnlyFans relativt kort tid så bekräftas också de huvudsakliga trenderna från de svenska undersökningarna. Exempelvis är gränssättningen ett dilemma om informanterna ska kunna behålla ”otåliga” kunder, som gärna vill se mer avslöjande och extremare innehåll över tid.⁶⁴³ Här påpekas att det är kunden som sitter på den ekonomiska makten och att denne ”vinner” på att utförarens gränser förflyttas, varför pressen ofta leder till en dylik gradvis förskjutning.⁶⁴⁴

Informanterna i uppsatsen från Oslo uttrycker att OnlyFans kan vara ett ”strategiskt” och ”smart” sätt att tjäna sitt uppehälle, exempelvis om fotografering sker under ett tillfälle men bilderna sprid på OnlyFans under en längre tid så att prenumeranterna lever i villfarelsen att delningen är ”autentiskt” (dvs. att materialet sprids i ”realtid” i stället för att massproduceras). Andra alternativ som nämns av en respondent är att portionera ut mer ”intimt” material i chattkonversationer än vad som läggs upp på ”väggen” för prenumeranterna, vilket kunde ”fängsla” männen och göra dem mer villiga att ge dricks för att nå det mer exklusiva och intima materialet. Ytterligare en säger sig vara starkt i vetskapen om att männen ville se mer av hennes kropp och att hon kunde kontrollera deras möjligheter till det. Emellertid uttrycker informanter som författaren kommer i kontakt med också kritik mot den sexuella objektifieringen. I likhet med flera informanter i de svenska studentarbetarna kritiserar dessa informanter också hur ”gränslöst” mer oerfarna utförare betar sig när de lägger upp mer explicit och extremt innehåll, vilket sänker tröskeln för vad konsumenterna förväntar sig. Författaren tycks här mena, med hänvisning till en norsk forskare, att det också är psykologiskt enklare för informanterna att skuldbelägga andra utförare än att medge att de själva är del i samma system.⁶⁴⁵

Trots att informanterna i uppsatsen från Oslo själva ofta framhåvde de ekonomiska fördelarna så uttryckte också samtliga (liksom många informanter i grälitteraturen nedan och studentarbetena ovan) en skepsis över plattformens existensberättigande då ”andra tjejer” inte kunde sätta gränser. Författaren nämner till exempel en informant som menade att det borde finnas en samhällelig kontrollmekanism som hindrar utsatta kvinnor att överhuvudtaget hamna på OnlyFans. Ett par andra informanter nämns, som menade att unga ofta inte förstår de långsiktiga konsekvenserna av sin medverkan. Ett par informanter satte också fokus på att de som är i stort behov av pengar i praktiken tvingas att bli utnyttjade av plattformen. Författaren nämner hur en informant, under diskussionen av problemen med att utförare kan ångra sin medverkan senare i livet, snabbt tillägger att plattformen enbart är intresserad av ekonomisk vinning – OnlyFans kommer därför aldrig ta mer ansvar för att säkra utförarnas hälsa än de tvingas till.

Upplevelse av trygghet eller otrygghet

Säkerhetsproblemen är desamma som lyftes i de svenska examensarbetena, nämligen att dolt betalnehåll läcker från utförarnas konton trots OnlyFans tekniska skydd. En utförare i uppsatsen från Bergen beskriver hur olika bots eller användare prenumererade på hennes konto enbart för att kunna länka nakenbilder till pornografisajter.⁶⁴⁶ Plattformens skydd mot olaglig delning av upphovsrättsskyddat material är otillräckligt och det finns i praktiken ingen säkerhet för att innehåll inte sprids, varför de utförare som visar ansiktet löper stora risker för stigmatisering senare i livet. I denna norska undersökning uppger tre av fem respondenter att de visar ansiktena på OnlyFans.⁶⁴⁷

I uppsatsen från Oslo frågar författaren utförarna vad de anser om att OnlyFans ägare utvinnet en andel av deras inkomst oroas de snarare av vad som skulle ske om OnlyFans inte

⁶⁴³ Rokstad, ”Jeg poster ikke porno”, 65.

⁶⁴⁴ Ibid., 65.

⁶⁴⁵ Halvorsen, ”Female Empowerment Through OnlyFans?”, 46–50.

⁶⁴⁶ Rokstad, ”Jeg poster ikke porno”, 68–69.

⁶⁴⁷ Ibid., 61 tbl.1.

Analytisk sammanfattning

existerade än i vilken män plattformen är (med författarens ord) ”en slags ’hallick’”.⁶⁴⁸ Författaren rapporterar emellertid att det under intervjuerna inte sällan uttrycks en ”intern konflikt” mellan å ena sidan ”vad normaliseringen av sex som en vara betyder på ett samhälleligt plan” – å andra sidan vad den ekonomiska möjligheten erbjuder respondenterna på ett personligt plan.⁶⁴⁹ Den mest ekonomiskt framgångsrika av utförarna uppgav här att hon ville sluta eftersom hon kände sig som ”en bit kött.” Hon förklarade: “I am so fed up with it. I am so fed up with selling pictures of my body, taking pictures of my body . . . I am so fed up.”⁶⁵⁰ Därefter jämfördes OnlyFans med hennes arbete som servitris: “I feel like when I work as a waitress, my head is kind of more in place, my body is tired, but my head is kind of at peace. Just like it should be.”⁶⁵¹ Det är svårt att känna trygghet för en person som upplever att hon behandlas som en sak, en bit kött, eller ett sexuellt objekt.

OnlyFans internationellt

Italienska utförare på OnlyFans intervjuades mellan december 2020 och februari 2021.⁶⁵² Genom ett icke-representativt snöbollsurval lyckades forskarna få tag i 20 informanter/utförare, alla vita kvinnor mellan 19 och 29 år gamla. Forskarna tycks dock mindre intresserade av i vilken mån utförarna blir utnyttjade eller far illa. I stället undersöks marknadsföring, samarbete med fotografer, profilering och interaktioner med konsumenter samt i viss (begränsad) mån om utförarens ”prekära” ekonomiska situation – inte våld, ohälsa och exploatering. Vad gäller prekära situation nämns dock att utförare lägger ner mycket tid och energi på att etablera ett emotionellt band till konsumenterna för att de ska förnya sina prenumerationer. Utförarnas insats är betungande – särskilt då det inte direkt leder till (med författarnas formulering) ”monetarisering av sexarbete”.⁶⁵³ Författarna antyder också att många utförare är oroliga för plattformarnas hot om att stänga ner möjligheten till att publicera pornografiskt material (*deplatforming*), vilket uttrycks i en del intervjuer.⁶⁵⁴ I övrigt finns ingen information som på ett tydligt sätt kan besvara våra frågor om våld, exploatering och ohälsa.

På liknande sätt har sociologen PJ Patella-Rey skrivit en doktorsavhandling som godkänts vid University of Maryland med titeln “Sex Cam Modeling: Labor, Intimacy, and Prosumer Porn.”⁶⁵⁵ Trots att han genomfört 31 intervjuer (29 av dessa utförare som befann sig eller hade befunnit sig webcam-industrin, en konsument samt en som var både konsument och utförare)⁶⁵⁶ ställer Patella-Rey aldrig frågor som besvarar vårt uppdrag kring våld, exploatering och ohälsa.

Däremot skrev psykologen Jay N. Bosworth en doktorsavhandling med huvudtiteln “Sex Workers on Onlyfans: An Exploratory Investigation of Services Accessibility, Psychosocial Influences, and Online Culture,” som ett led i sin psykologutbildning vid Rutgers University.⁶⁵⁷

⁶⁴⁸ Halvorsen, “Female Empowerment Through OnlyFans?”, 51.

⁶⁴⁹ Ibid., 52.

⁶⁵⁰ Ibid., 54 (ellips i original).

⁶⁵¹ Ibid., 54.

⁶⁵² Daniel Cardoso & Cosimo Marco Scarcelli, “The Bodies of The (Digitised) Body Experiences of Sexual(ised) Work on OnlyFans,” *Mediekultur* 37, no. 71 (2021): 98–121. Metodavsnittet börjar på sid. 105. Se också Daniel Cardoso, Despina Chronaki, & Cosimo Marco Scarcelli, “Digital Sex Work? Creating and Selling Explicit Content in OnlyFans,” *Identities and Intimacies on Social Media*, ed. Tonny Krijnen, Paul G. Nixon, Michelle D. Ravenscroft, & Cosimo Marco Scarcelli (London: Routledge, 2023), 169–84. Metoden och analysen av de 20 semi-strukturerade intervjuerna omnämns uttryckligen på sidan 173.

⁶⁵³ Ibid., 179.

⁶⁵⁴ Ibid., 179–81.

⁶⁵⁵ PJ Patella-Rey, “Sex Cam Modeling: Labor, Intimacy, and Prosumer Porn” (Ph.D. Diss., University of Maryland, 2021).

⁶⁵⁶ Patella-Rey, “Sex Cam Modeling,” 35.

⁶⁵⁷ Jay N. Bosworth, “Sex Workers on Onlyfans: An Exploratory Investigation of Services Accessibility, Psychosocial Influences, and Online Culture” (Ph.D. Diss., Rutgers University). I USA behöver de flesta psykologer ha disputerat för att få praktisera, vilket skiljer sig från Sveriges och många andra europeiska länders psykologutbildningar där disputation inte är ett krav.

Analytisk sammanfattning

Utgångspunkten för Bosworth är att sexarbete är att anse som ett arbete: "Sex work *is* work" stipulerar denne i första meningen i avhandlingen.⁶⁵⁸ Därmed har Bosworth antagit ett perspektiv som accepterar prostitution per se – något det svenska rättsliga och politiska systemet inte gjort. Här delas inte synen på prostitution som Bosworth ger uttryck för. Perspektiv som dessa kan styra vilka frågor som blir intressanta att ställa till forskningssubjekten och vilka frågor som utelämnas.

Bosworths studie bygger på en enkät med 19 utförare på OnlyFans där han misslyckades med att samla in de 115 enkätsvar han ursprungligen avsett. Sammanfattningsvis fann Bosworth att utförarna bland annat upplevde att hälso- och sjukvårdens personal samt andra myndighetsutövare diskriminerade dem och var "horfobiska" (*whorephobic*). Ett tungt skäl att börja med OnlyFans var behovet av en primär- eller sekundär inkomst på grund av covid-pandemin. Detta behov är något vi även läst om i studentuppsatserna från Sverige och Norge. Utförarna uppgav delvis att OnlyFans gett dem ökat självförtroende, men de önskade att fansen, följarna och "klienterna" även skulle "erkänna och respektera deras mänsklighet och acceptera att sexarbete är riktigt arbete".⁶⁵⁹ Det bör här noteras att såväl sexköparen som den som köps i prostitution officiellt är kriminaliserat i största delen av USA, till skillnad från Sverige där bara sexköp och koppleri kriminaliseras. Den rättsliga kontexten gör att en jämförbar grupp från Sverige skulle kunna besvara en del av frågorna i Bosworths enkät annorlunda, exempelvis behovet av att prostitution erkänns som "arbete" eller ej. Till skillnad från exempelvis Tyskland, Nederländerna, Nya Zeeland eller Nevada, där sexköp är lagligt, så visar flera undersökningar med personer i prostitution i Sverige att de upplever villkoren som säkrare här än i länder med lagligt prostitution eftersom sexköparna vet att det räcker med väldigt lite för att de ska bli fällda för brottet sexköp om de trakasserar, hotar eller betar sig våldsamt mot personen i prostitution.⁶⁶⁰

Fem av Bosworths 19 deltagare i studien uppgav att de hade en psykisk sjukdom, fem uppgav inlärningssvårigheter och en var medicinskt långtidssjuk – något som antyder en relativt utsatt grupp liknande dem som återfinns bland personer i prostitution. Alla 19 hade emellertid minst en gymnasieexamen; de flesta var kvinnor (14 av 19), tre var män och två var transkvinnor. Majoriteten identifierade sig som del av gemenskapen av LGBTQIA+, enligt Bosworth. Att endast två av 19 identifierade sig själva som heterosexuella (10,53 %) synes anmärkningsvärt lågt om det skulle vara liktydigt med OnlyFans genomsnittliga demografi av utförare. Bosworth noterar att urvalet har en stark överrepresentation av vita, college-utbildade kvinnor.⁶⁶¹

Majoriteten av deltagarna uppgav likväl att de hade erfarenhet att någon försökte hota dem, exploatera och/eller få gratismaterial från dem på OnlyFans och Twitter. Fjorton deltagare angav att någon försökt hota dem, tre deltagare nekade erfarenhet av försök till hot, en deltagare hade en annan relaterad erfarenhet och en deltagare avböjde att besvara frågan.⁶⁶² Liknande svar har erhållits från svenska informanter i studentarbeten och grå litteratur.

Bland deltagarna hade sex (31,58 %) utsatts för sexköp mellan 15- och 19 års ålder, sju (36,84 %) mellan 20- och 24 års ålder, sex personer (31,58 %) mellan 31- och 34 års ålder och en deltagare (5,26 %) var 40 år eller äldre. Glappet mellan 24 och 31 års ålder representeras inte av några deltagare. Nio deltagare var inte ansvariga för försörjningen av barn, men de övriga hade barn – alltifrån 1 till 4 barn förekom i olika utsträckning. På frågan om deltagarna varit utsatta för *människohandel* svarade bara en jakande (5,26 %) men nio deltagare valde att inte svara (47,37 %); nio ytterligare deltagare svarade nekande på frågan (47,37 %). Författaren definierade människohandel som "arbete inom sexindustrin på grund av våld, bedrägeri eller tvång eller involvering av

⁶⁵⁸ *Ibid.*, 1.

⁶⁵⁹ *Ibid.*, ii (ur sammanfattningen).

⁶⁶⁰ Se Max Waltman, "Substantive Equality Prostitution Law, 1999-2019," i *Politics of Legal Challenges*, 344-45 & 507 nn. 87-94 (hänvisar svenska undersökningar).

⁶⁶¹ Bosworth, "Sex Workers on Onlyfans," 177-78. En ytterligare anledning till att urvalet är skevt kan vara att Bosworth satt upp kriteriet att bara utförare som använde såväl OnlyFans som Twitter sida vid sida fick delta – där Twitter skulle användas för att marknadsföra OnlyFans-innehållet.

⁶⁶² *Ibid.*, 117.

Analytisk sammanfattning

minderåriga i sexindustrin.” Detta är en mer restriktiv definition av människohandel än Palermo-protokollet och svensk lag och bygger på amerikansk federal människohandelslagstiftning (minimurnivån i USA). Nio deltagare (47,37 %) besvarade frågan om de varit utsatta för *exploatering* jakande och nio (47,37 %) besvarade samma fråga nekande. En deltagare valde att inte svara. *Exploatering* definierades enligt följande: “Have you experienced forms of exploitation within the sex industry that you would not consider trafficking? Examples may include wage theft, being overworked or undercompensated, entering workplace conditions that are unsafe.”⁶⁶³ Dessa resultat är direkt relevanta på utredningens uppdrag: hälften uppgav på en direkt fråga att de känt sig exploaterade inom sexindustrin, vilket även inkluderar verksamhet utanför OnlyFans.

Majoriteten, 14 deltagare, var involverade i annan typ av prostitution utöver OnlyFans. Fyra deltagare var endast involverade i prostitution på OnlyFans. En deltagare besvarade inte frågan. Vad gäller typerna av prostitution handlade det dels om webcamming (6 deltagare), *sugar daddy/mamma* och *sugar baby* (6 deltagare), pornografiska filmer (5 deltagare), eskortprostitution (5 deltagare), *exotic dancing* (dvs. striptease) (4 deltagare), BDSM eller dominatrix-baserad prostitution (4 deltagare), sexting (3 deltagare i öppna svar), massageprostitution eller massagesalonger (1 deltagare) och en deltagare avböjde att besvara vilken form av ”sexarbete” som de var involverade i för närvarande.⁶⁶⁴ Inte heller i USA är populationerna olika utan överlappning mellan prostitution för pornografi är betydande.

Bosworth har undersökt deltagarnas värde på *Rosenberg Self-Esteem Scale*. Frågan är varför denne valt en så pass subjektiv skala för potentiellt traumatiserade personer för att (får vi anta) mäta psykisk hälsa. Skalan handlar om personens manifesterade upplevelse av självkänsla. Hos personer med exempelvis PTSD kan personen få dissociation, då kroppens upplevelser och handlingar skiljs från medvetandet (*jfr* begreppet kognitiv dissonans). Den studie som nyligen genomförts i Sverige fann att 81 % av 105 pornografiska utförare hade kliniska nivåer av PTSD och att utförarna i genomsnitt uppvisade ”extrema” symptom av dissociation.⁶⁶⁵ En subjektiv skala som mäter medvetna känslor är i det ljuset inte den mest lämpligaste. Begrepp som PTSD, dissociation och liknande har objektiva kriterier som också mäter latenta känslor, vilket hade varit betydligt lämpligare för att undersöka psykisk hälsa och välmående. Det kan till och med vara så att Bosworths grundantagande att ”[s]exarbete är arbete”⁶⁶⁶ gjort att denne inte räknat med att utförarna kan lida av traumatiska erfarenheter som disassocierar deras medvetna från kroppsliga känslor – något som hans val av mätinstrument antyder. Bosworths studie ställer därmed inte de relevanta frågorna för vårt uppdrag.

OnlyFans: sammanfattning

Sammantaget får läsaren intrycket av att även om utförare som ansluter sig till plattformen OnlyFans inte tillhör den mest utsatta gruppen som utför mainstreampornografi – och även om flertalet av informanterna inte har OnlyFans som enda inkomstkälla – så upplever även samtliga av dessa informanter en betydande psykisk påfrestning av att utföra sexuella aktiviteter mot ersättning framför kameran. Med övrig kunskap om pornografin i beaktande samt informanternas berättelser om vilka aktiviteter som konsumenterna helst efterfrågar, synes det också vara sannolikt att en population utförare på OnlyFans utsätts för ohälsosamma aktiviteter i en utsträckning som examensarbeten hade kunnat nå mer kännedom om med bättre förkunskaper om vilka frågor som är relevanta att ställa. Även doktorsavhandlingen av Bosworth missade chansen att ställa relevanta frågor om trauma, men fick subjektiva svar som antydde att minst hälften utsatts för antingen exploatering eller mer regelrätt människohandel. Dessa svar erhöles från ett urval utförare som i övrigt syntes vara relativt skvett, givet hudfärger, utbildningsnivå och ålder vid inträdet i prostitution

⁶⁶³ Ibid., 271.

⁶⁶⁴ Ibid., 112–117.

⁶⁶⁵ Farley et al., *Pornography Production Harm in Sweden*, 56.

⁶⁶⁶ Bosworth, “Sex Workers on OnlyFans,” 1.

Analytisk sammanfattning

(skvalt i bemärkelsen mindre utsatta än genomsnittet). Vi såg i grälitteraturen dock att betydligt mer preciserade frågor och undersökningar av objektiva kriterier som PTSD, dissociation och skador mot huvudet med mera gav betydligt mer information om omfattningen av de övergrepp som sker i sexindustrin i Sverige.

Vem har kontrollen över OnlyFans: Utförarna? Ägarna? Prenumeranterna? Det framgår tydligt, även i studentarbetena från Sverige, att ägarna till plattformen OnlyFans uppfunnit ett lönsamt sätt att *externalisera* problem såsom kostnaderna för själva utförandet, däribland den fysiska infrastrukturen (kamera, smink, rekvisita m.m.), marknadsföringen och den psykiska påfrestringen det innebär för utförarna att mer eller mindre dagligen vara tillgängliga på sociala medier för att möta konsumenterna och deras krav. Plattformen står bara för den indirekta infrastrukturen såsom serverhallar, programmerare och advokater. Utförarna behöver också betala skatt och stå för de fysiska kostnaderna samt spendera den tid som krävs för att nå konsumenterna och sedan utföra det som efterfrågas. Det är dessutom stor risk att de försämrar sin förankring till och karriärmöjligheter på den reguljära arbetsmarknaden ju mer tid de lägger ner på OnlyFans. Figurativt kan OnlyFans därför bli en fälla och ett fångelse – inte en plattform för självförverkligande och utveckling, som en del uttrycker det. Med denna bild i åtanke samt det stora antal prenumeranter över hela världen och den globala marknaden för OnlyFans synes inte ägarnas insats motivera 20 % i avgift. Med andra ord är det svårt att inte tolka situationen som ett hallickförhållande – dvs. som ett *otillbörligt* ekonomiskt utnyttjande som inte motsvarar arbets- eller kapitalinsatsens mervärde.

De flesta informanter uttrycker känslor av mental stress på grund av det gränslösa förhållandet som krävs för att upprätthålla lönsamheten. En informant är starkt kritiskt till fenomenet OnlyFans i sig självt, vilken hon anser är ”vidrigt” eftersom det uttrycker ojämsställdhet och patriarkala strukturer. Hon menar att utsatta kvinnor i praktiken ”tvingas” att ansluta sig till OnlyFans. Andra informanter lägger större vikt vid de positiva aspekterna såsom att utförandeskapet kan stärka självförtroendet för kvinnor med problematisk kroppsuppfattning såsom ätstörningar eller de som stigmatiseras på grund av samhällets fetmafobi. Däremot står klart att de som utför mer extrema och (för utförarna) förnedrande handlingar tycks få mer intäkter, men informanter i dessa studentuppsatser förtäljer inte om det finns tredjeparter som tar intäkterna. I rapporten från undersökningen med 105 utförare i Sverige ovan uppgavs dock att olika mellanhänder såsom producenter och hallickar kunde lägga beslag på intäkter och kontrollera ”konton” på plattformarna.

OnlyFans erbjuder förvisso ekonomisk makt även om arbetsinsatsen och tiden av dessa informanter mestadels ansågs vara hög i förhållande till intäkterna. För ett par kvinnor – en som tidigare haft problematisk kroppsuppfattning relaterat till sin storlek och en annan som levtt inom ett kontrollerande förhållande – stärkte plattformen deras självförtroende och ”egenmakt”. Likväl uppfattas också objektivifieringen av samtliga informanter som djupt problematisk, särskilt dess gränslösa krav på sexuell tillgänglighet vilket inspirerar olika former av förföljelser, hat och trakasserier – såväl på som utanför plattformen. Kundernas försök att få kvinnorna att tänja på sina gränser uppfattas också som påträngande och skadlig. Det blir svårt att stå emot påtryckningarna, vilken implicit hänger samman med kundernas ekonomiska makt. Kunderna kan välja andra utförare; kvinnorna, däremot, måste acceptera kundernas krav såvida de vill erhålla betalning. OnlyFans är därmed föremål för samma psykologiska mekanismer som styr pornografindustrin som helhet: sökandet efter mer extrema, udda och sexuellt aggressiva och förnedrande handlingar pressar utförarna att tolerera mer ohälsosamma situationer.

Trots att utförarna oftast motiverar sin verksamhet i ekonomiska termer – ett fåtal också i termer av självsäkerhet och självvärdskap – uttrycks liknande bevekelsegrunder som ligger bakom många kvinnors inträde i andra prostitutioner: fattigdom, tidiga sexuella övergrepp, försummelse, marginalisering och brist på ekonomiska alternativ. Notera dessutom att dessa informanter sannolikt inte är de mest utsatta: de har (trots allt) möjlighet att delta i en intervju och de (tycks) sakna hallickar, människohandlare eller andra försvarande omständigheter såsom flyktingskap, odokumenterad migration, misshandelsförhållanden, svår ekonomisk knipa eller besvärliga familjesituationer med vård av barn eller släktingar. Trots detta rapporteras att det är psykiskt påfrestande och betungande att utföra sexuella handlingar mot ersättning på plattformen,

Analytisk sammanfattning

till exempel pressen som förflyttar gränserna och trösklarna för vad konsumenterna kan förvänta sig samt oron för de långsiktiga konsekvenserna för karriär, familj och utförarnas sociala existens.

Slutsatsen är att utförarna utsätts för sexuell exploatering och lider av ohälsa på grund av sexköparna och plattformen OnlyFans utformning. På frågan om vem som kontrollerar OnlyFans står det klart att det *inte* är utförarna. Kunderna har den ekonomiska makten och pressar ensidigt utförarna att tillfredsställa dem; plattformen lyckas exploatera en anseelig del av mervärdet och samtidigt externalisera den faktiska produktionen av grafiskt sexuellt explicit material som (överväldigande) underordnar kvinnor att sexuellt objektifiera sig för män. Utförarna får figurativt uttryckt äta brödsmulorna som blir över. Därför representerar OnlyFans *essensen i prostitution*: den ojämlika sexuella exploateringen. Anledningen till att Sverige införde sexköpslagen var för att motverka ett sådant samhälle och stötta dem som exploateras sexuellt att ta sig ur situationen.⁶⁶⁷

Litteraturgenomgång av andra

I litteraturgenomgången ”*Profil sociodémographique et psychosexuel des acteur.trices dans les films pornographiques: un examen de la portée*” som undersökt 18 artiklar om sociodemografiska och psykos sexuella faktorer bland utförare i pornografiska filmer fann bland annat att hygien brister inom industrin, att otrevliga attityder samt exploatering som erfärs eller observerats (mellan 10 % och 44 % svarade detta och nämnde då t.ex. trakasserier, objektifiering/fetisering, påtryckningar att utföra vissa handlingar som är att betrakta som förnedrande, hot m.m.).⁶⁶⁸ Transpersoner uppgav stigma och diskriminering när de sökte vård (78 %) och oförutsägbarheten i arbetet (56 %) som svåra problem relaterade till branschen. Flera ytterligare negativa konsekvenser som uppgavs av utförarna var risken att få könssjukdomar, svåra arbetsförhållanden såsom smutsiga lokaler, långa sessioner, konkurrens och droger (mellan 2 % och 45 %). I denna litteraturgenomgång uppgav 11 % av de manliga utförarna också att de utsatts för sexuella övergrepp under barndomen eller adolescensen. En studie av Garcia (2013) fann att 47 % av deras urval av kvinnliga utförare hade bröstimplantat, vilket kan ge medicinska problem. Den studien samt en studie av Grudzen med flera fann också att kvinnliga utförare hade låtit utföra mer kosmetisk kirurgi än manliga utförare, emedan manliga utförare hade använt mer medicinska preparat för att modifiera kroppen (t.ex. steroider). Tretton studier hade kartlagt sexuella beteenden bland utförarna, vilket visade att utförarna haft sex vid en signifikant lägre ålder än normalpopulationen och de hade haft signifikant fler sexuella partners i sina privata liv. Griffiths studier refereras för specifika siffror av Ouellet et al. ($M = 170$ partners kvinnliga utförare & $M = 70$ partners manliga utförare jmf. $M = 10$ partners bland män och $M = 5$ bland kvinnor i kontrollgrupperna) men de andra av de 13 studierna får antas ge stöd åt den generella slutsatsen om antal partners.

Nio studier visar att kondomanvändningen är låg bland utförarna. En majoritet av männen använder inte kondomer professionellt eller gör så sällan. Studierna fann att mellan 21 % och 85 % av utförarna *aldrig* använder kondomer privat och de som använder dem gör det oregelbundet. En studie konstaterar att kvinnliga utförare testar sig oftare och mer regelbundet för sexuellt överförda infektioner och konsulterar hälso- och sjukvården än normalpopulationen. Två studier visar att utförarna undersöker sig regelbundet (t.ex. varje månad). Sex studier undersökte sexuellt överförda infektioner (STI) och finner att *prevalensen*, dvs. förekomsten vid ett givet tillfälle av STI, varierar bland 23 % och 38 % bland de manliga utförarna. En annan studie (Goldstein et al. 2011) identifierade 2 633 fall med STI där majoriteten (72 %) utgjordes av kvinnliga utförare jämfört med manliga (28 %) utförare. Manliga utförare hade emellertid oftare chlamydia (73 % jmf. 51 %) och kvinnliga utförare hade oftare gonorré (40 % jmf. 22 %). Återinfektion från en STI var 26 % inom 12 månader. Kvinnliga utförare fick med större sannolikhet en ny infektion än manliga. Emellertid

⁶⁶⁷ Prop. 1997/98:55 Kvinnofrid, 22, 104.

⁶⁶⁸ Lindsay Ouellet et al., ”Profil sociodémographique et psychosexuel des acteur.trices dans les films pornographiques : Un examen de la portée,” *Canadian Psychology—Psychologie Canadienne* 64, nr 1 (2023): 25–39.

Analytisk sammanfattning

finner ett annat forskarpar (King & Evans 2020) att utifrån 100 utförare medicinska journaler hade manliga utförare ett högre antal blodburna könssjukdomar än kvinnliga utförare (118 fall *jmf.* 83 fall).

Vad gäller psykiskt hälsa rapporterar Ouellet et al. i sin litteraturgenomgång från två av Grudzen med fleras studier som funnit att kvinnliga utförare uppgivit psykisk ohälsa (t.ex. rubbad sinnesstämning, PTSD). Vissa deltagare uppgav att de utvecklat psykisk ohälsa efter att de börjat i pornografin emedan andra uppgivit att de redan hade psykisk ohälsa men att denna förvärrades efter inträdet i industrin. Nio studier undersökte alkohol- och droganvändning bland utförare. Resultaten indikerade att majoriteten använde droger, mestadels marijuana (mellan 59 % och 79 %), kokain (mellan 20 % och 44 %) och ecstasy (mellan 18 % och 50 %). Två studier nämner preparat som valium, xanax, vicodin. Två studier som jämförde kvinnliga utförare med demografiskt matchade grupper i normalpopulationen fann också att utförarna hade en historia av alkoholproblem i större uträkning än kontrollgrupperna (24 % *jmf.* 15 %).

Med undantag för de tendentiösa artiklarna av Griffith et al. som tecknar en varierad bild så visar övriga studier ett samlat intryck: produktionsförhållandena präglas av ohälsosamma praktiker med stora hälsorisker med oskyddat sex, ett utnyttjande av utsatta grupper med sämre förhandlingspotential samt trakasserier och exploatering. Uppenbarligen smittas utförarna betydligt oftare av könssjukdomar än normalpopulationen även om siffrorna varierar i omfattning beroende på undersökningarna. Det presenteras flera indikationer på att utförarna, särskilt kvinnorna, utsätts för våld, exploatering och påtryckningar att tala ohälsosamma eller förnedrande handlingar. Dessa indikationer framstår som starkare av att också rekryteringen sker bland grupper som har en svårare förhandlingsposition, till exempel på grund av utsatthet för övergrepp, fattigdom eller tvångsomhändertagande till fosterfamiljer alternativt institution under barndomen. Den demografiska gruppen inom pornografiindustrin tycks alltså vara densamma som de som traditionellt utsätts för prostitution. Dessa trianguleringar av observationer belägger återigen hypotesen att pornografiindustrin till sin natur är av samma exploaterande art som prostitution, med kopplingar till mäns våld mot kvinnor och människohandel. Litteraturgenomgången bekräftar därmed teorin att den intensiva jakten på större intäkter från avtrubbede konsument leder till våld, exploatering och ohälsa för utförarna. Situationen liknar den som förledde Sverige att 1999 anta vår då världsunika prostitutionslagstiftning och inte den rivaliserande teorin att pornografiproduktion kan ske med en tillräckligt låg förekomst av sådana följder för att vara acceptabel för de som utsätts.

Korra Del Rio (Transkvinna): En fallstudie i lagstiftarens dilemma

En intervju med transkvinnan Korra Del Rio publicerades i *Transgender Studies Quarterly*.⁶⁶⁹ Del Rio presenteras som en "stjärna" inom pornografin som "vunnit utmärkelser", tillika en "content producer" och "stjärna" bland utförare med webbkamera och för närvarande baserad i Las Vegas, Nevada.⁶⁷⁰ Del Rio börjar berättelsen med att beskriva hur hon tjänade "riktigt bra" som bartender, med en timlön om \$10 i timmen plus \$250 varje kväll i dricks. Men efter att hon började sin transition till kvinna behövde hon arbeta i en restaurangkällare i stället för \$9 i timmen och utan dricks. Till detta kom att hon hade studielån, vilket gjorde att 40 % av lönen drogs av automatiskt till inbetalningar. Till slut behövde hon ge upp "nästan allting" och flytta hem till sina föräldrar. Då insåg hon att hon inte hade råd med sin transition, vilken kostade ungefär totalt \$80,000, om hon inte hittade en drastisk lösning för att bli självförsörjande. Inkomsterna från pornografi för hennes

⁶⁶⁹ Korra Del Rio, "Professionalism, Pay, and the Production of Pleasure in Trans Porn," berättat för Sophie Pezzuto, *Transgender Studies Quarterly* 7, nr 2 (2020): 262–67. Intervjuaren är Sophie Pezzuto, doktorand vid Australian National University sedan år 2017 med ett etnografiskt forskningsprojekt om "trans*-pornografiindustrin i Las Vegas och Los Angeles". Se Sophie Pezzuto, "About," Sophie Pezzuto: Researcher, Peer Worker, Social Commentator, visat 1 augusti 2023, <https://www.sophiepezzuto.com/> [https://perma.cc/AV8F-NA8F] (scrolla neråt).

⁶⁷⁰ *Ibid.*, 267.

Analytisk sammanfattning

del har emellertid aldrig räckt som försörjning; snarare handlar pornografin om att göra ”reklam” för den egna personen, ”ditt varumärke” och ”de andra saker som du gör”.⁶⁷¹ Del Rio menar att ”människor kommer hänga upp sig på en individuell karaktär, och därför behöver du förlita dig på att den karaktär du säljer kommer bli en produkt som de kommer att vilja köpa”.⁶⁷² Del Rios entreprenörsbeskrivning förutsätter dock att utföra äger självständigt – utan hallickar, exploaterande mellanhänder eller regelrätt människohandel och tvångs prostitution.

Del Rio säger att det är ”enklare att glömma bort att du bara kan göra detta arbete ett begränsat antal år”.⁶⁷³ Del Rio menar att det inte är hållbart att medverka i ”the indie side of the industry”, med vilket hon tycks mena t.ex. självutnämnda feministiska eller s.k. amatörpornografer. Om du inte marknadsför dig till den största marknaden tjänar du betydligt mindre, säger hon, och beskriver den senaste ”alternativa” producentens villkor: “The last place I was at was paying \$400 for a hardcore scene, whereas my rate is \$1,500 with the bigger companies.”⁶⁷⁴

Allteftersom Del Rio har befunnit sig i industrin har hennes gränser förskjutit; hon är nu mer öppen för nya saker än tidigare: ”A gang bang sounds super hot to me now. I’ve never done it before, and the people that I would work with are some of the hottest people in the world, so it’s just like OK why not try this?”⁶⁷⁵ Det är naturligtvis en utsaga som kan vara sann för henne, men frågan är hur många kvinnor inom framförallt den heterosexuella mainstreampornografin som känner likadant när de behöver tolerera dubbel penetrering, gagging, ass-to-mouth samt utlösning i ansiktet av flera män samtidigt. Del Rio beskriver sig som en ”atlet” som tränar för att ”springa maraton”: liksom en atlet inte springer maraton första dagen de börjar träna gör utförare inte ”gang bang” första gången de medverkar i pornografi. Analogin haltar emellertid tydligt: essensen i långdistanslöpning förändras inte med ökade avstånd och hastigheter emedan ett samlag eller ett oralsex kvalitativt sett skiljer sig betydligt från gängvåldtäkter, ass-to-mouth, eller förnedrande och fysiskt aggressivt sex.

Del Rio beskriver hur hon litar på professionella utförare – sådana som är med på omslagsfotona till pornografiska filmer. Därmed inte sagt att hon råkat ut för oväntade och våldsamma handlingar, som till exempel när hon blev slagen rakt i ansiktet av en två meter lång manlig utförare som vägde över 100 kilo och såg stjärnor. Men sådana saker klarar Del Rio av att hantera, menar hon, då hon ”definitivt finner nöje i att pressa mina gränser för att se vad jag klarar av”.⁶⁷⁶ Däremot oroas hon av hiv som ”dyker upp i industrin då och då”.⁶⁷⁷ De två-tre bästa bolagen i termer av ersättning som hon helst vill ”arbeta med” använder *aldrig* kondomer ”no matter what”,⁶⁷⁸ skriver hon. Även om de bättre bolagen tenderar att boka med längre framförhållning så ”förekommer” det att hon får sista-minuten-inspelningar nästföljande dag eller dagen efter. Vid dessa tillfällen hjälper det inte att ta drogen PreP som ”signifikant” sägs minska sannolikheten att smittas med hiv genom oskyddat sex eftersom den behöver tas minst sju dagar i förväg för att vara effektiv. Alternativt kan PreP tas kontinuerligt men blir då så stark att den bryter ner kroppen på ett eller annat sätt, säger Del Rio. För hennes del handlar om att hon snabbt förlorar vikt. Därför kan hon inte ta drogen särskilt länge.

Eftersom Del Rio liksom Bergs informanter framträder med sitt verkliga namn måste den källkritiska läsaren noggrant läsa mellan raderna i vissa utsagor. Det vore självdestruktivt för hennes karriär att öppet kritisera industrin. Hennes utsagor är därför sannolikt tendentiösa. Därför är det särskilt anmärkningsvärt att hon ändå påpekar att ”det förekommer” att de bolag som betalar bäst bokat med så kort varsel att risken att smittas av hiv ökar markant.

⁶⁷¹ Del Rio, “Professionalism, Pay, and Trans Porn,” 263.

⁶⁷² *Ibid.*, 263.

⁶⁷³ *Ibid.*, 263.

⁶⁷⁴ *Ibid.*, 263.

⁶⁷⁵ *Ibid.*, 264.

⁶⁷⁶ *Ibid.*, 265.

⁶⁷⁷ *Ibid.*, 265.

⁶⁷⁸ *Ibid.*, 265.

Analytisk sammanfattning

Frågan för vårt uppdrag är emellertid om vi för att kunna hjälpa transkvinnor som Del Rio att tjäna pengar måste göra detta genom fortsatt avreglering av pornografin? Det vore att bedriva politik på ett sätt som ignorerar och osynliggör ett betydligt större antal utsatta kvinnor (och män) som exploateras, utsätts för våld och förmedras. En bättre fråga är huruvida det är rimligt att vi såväl figurativt som bokstavligen behöver kliva över lik för att göra pornografer rikare och tillfredsställa de manliga konsumenterna, som hittills aldrig har behövt stå till svars för det lidande de orsaker – kostnader som nästan alltid senare betalas av utförarna (ibland även skattebetalarna)? Bättre vore om USA (och Sverige) bekämpade diskrimineringen av transpersoner på den vanliga arbetsmarknaden så att personer som henne inte behöver gå från \$10 i timmen plus \$250 per kväll i drinks till \$9 i timmen utan drinks. Då hade Del Rio inte behövt en ”drastisk lösning” för sin försörjning som i sin tur bygger på att vi samtidigt tillåter pornografer att trampa på hundratusentals andra människors liv, att hon kanske får hiv och att hon blir slagen i huvudet så att hon ser stjärnor.

V. Kort sammanfattning och implikationer

Våld, exploatering & ohälsa i pornografi

Denna systematiska litteraturgenomgång har triangulerat kunskapen från såväl kvantitativa som kvalitativa studier av pornografisk produktion; undersökningar av våld, exploatering och ohälsa bakom kameran; det synliga våldet och ohälsan framför kameran; samt undersökningar av förhållanden i såväl traditionella produktioner som nya plattformar där utförarna själva lägger upp materialet. Alla dessa typer av studier pekar i samma riktning: (1) ett omfattande och systematiskt och mycket allvarigt våld riktas mot framförallt kvinnliga utförare, såväl direkt i filmerna som bakom kameran; (2) en omfattande och systematisk exploatering sker i alla former av pornografi, oavsett om det finns tredje parter såsom producenter eller om utförarna själva laddar upp eget material; (3) en väl dokumenterad, omfattande och systematisk ohälsa råder bland utförare som ett direkt resultat av deltagande i pornografiska produktioner, såväl fysisk (t.ex. sexuellt överförbara infektioner, trauma mot huvudet m.m.) som psykiskt (PTSD, dissociation, suicidalitet och självskadebeteenden). Statistiken, siffrorna på frekvensen och omfattningen, regelbundenheten och sannolikheten för utförarna att utsättas för övergrepp är skrämmande.

Det står nu klart att de handlingar som utförarna utsätts för motsvarar det som den mer kommersiellt framgångsrika pornografin visar, särskilt vålds- och förnedringspornografin, snarare än det som den ”alternativa”, ”hemmagjorda”, ”feministiska”, ”gratis” eller ”kravmärka” pornografin har påstått innehålla. De senare genrererna konsumeras i praktiken minimalt eller inte alls, och därför utförs de heller inte av betalda utförare i någon signifikant utsträckning. Diskussionen om hur våldsam eller förnedrande som pornografin är kan vi avsluta; vi vet att utförarna utsätts för omfattande och systematiskt fysiskt och psykiskt våld liksom andra övergrepp och risker för liv och hälsa. Det kanske mest talande exemplet är undersökningen av posttraumatiska stresssymtom (PTSD) i Sverige bland 105 utförare som endera var verksamma eller med tidigare erfarenhet.

PTSD kan vara resultatet av extremt våld, inklusive sexuellt våld, eller bevitnandet av skada som tillfogas andra.⁶⁷⁹ Andelen av de 105 utförarna som uppfyllde kriterierna för PTSD var 81 % (85/105) – en ”extremt hög nivå av PTSD” i ett globalt perspektiv.⁶⁸⁰ Endast 6 % av normalpopulationen erfar PTSD. Av de 81 % av deltagarna i den svenska studien med PTSD hade två tredjedelar (67 %) svåra eller mycket svåra symtom. Tretton procent av kvinnliga krigsveteraner diagnosticerades med PTSD i USA 2023. Syrianska krigsflyktingar som flyttade till Sverige hade en 30-procentig nivå av PTSD.⁶⁸¹ Deltagarna i vår studies 81 % av PTSD är i samma nivå som de 88 % PTSD som uppvisades bland överlevare från tortyr i mellanöstern, centralafrika, sydäsen och sydöstra Europa.⁶⁸²

Varför har dessa utförare så höga symtom av PTSD? När forskarna frågade deltagarna vilka sexuella handlingar de utförde mot ersättning i pornografi fick de dessa svar nedan, där flertalet typer av handlingar är så aggressiva, förnedrande eller förödmjukande att de skulle kunna betraktas som en form av våld *per se*.

- Men ejaculated on face (bukcake) 64% (60/94)
- Tied up, restrained 53% (53/101)

⁶⁷⁹ American Psychiatric Association, *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*, 5th ed. (Washington, DC: Am. Psychiatric Assoc., 2013), 271–280.

⁶⁸⁰ Melissa Farley et al., *Pornography Production Harm in Sweden: Filmed Prostitution is Inseparable from Non-Filmed Prostitution* (Stockholm: Prostitution Research & Education, 2023), 56 [https://perma.cc/9TLL-RBKR].

⁶⁸¹ Ibid., 56 (refererar svenska forskare).

⁶⁸² Ibid., 57 (refererar internationella forskare).

Kort sammanfattning och implikationer

- Strangled 51% (51/101)
- Oral sex with gagging 49% (50/102)
- Choked 40% (41/102)
- Adult/child sex younger than 18 37% (37/100)
- Crying 31% (31/101)
- Tortured 30% (31/102)
- “Ass-to-mouth” 28% (28/101)
- Urinated on or defecated on 26% (26/102)
- Adults having sex (ie rape) of child 15 years or younger 23% (23/99)
- Group sex with multiple people penetrating 20% (18/91)

Av de 105 utförarna uppgav även 55 % att de blivit slagna under produktion av pornografi (53/97); i 40 % av fallen ingick våldet i regin. Likaså hade 64 % (64/101) våldtagits som en del i pornografin. Av dem som svarade mer specifikt på denna fråga (37 personer) uppgav 8 att de våldtagits en eller ett par gånger, 12 att de våldtagits mellan 3–10 gånger och 17 uppgav att de våldtagits 10 eller fler gånger under produktionen av pornografi. Detta är mycket höga siffror även internationellt. Att personer som utsätts för handlingarna ovan utvecklar PTSD är allt annat än oväntat.

De skillnader som initialt förväntades finnas mellan de olika ideologiska skiljelinjerna inom forskarvärlden har visat sig förvånansvärt marginella. När man studerar vad som faktiskt sägs om utförarnas liv, situation, hälsa, frihet och utsatthet för våld, avhumanisering och exploatering råder närmast en konsensus. Detta får sägas vara anmärkningsvärt: såväl idédrivna forskare som är kritiska mot pornografin (t.ex. Melissa Farley, Talita, Ana Bridges), tendentiösa forskare som samarbetar ekonomiskt med industrin (t.ex. Heather Berg, Sara Stardust, Korra Del Rio), forskare som ser prostitution som sexarbete (t.ex. Jay Bosworth och de japanska ekonomerna) liksom de föreställt neutrala forskare som aldrig redovisar sina värderingar (t.ex. Niki Fritz, Eran Shor, Marjan Javanbakht) visar allihopa en bild av verkligheten som är fullkomligt oacceptabel för utförarna.

Studier av synligt våld i kommersiellt framgångsrik pornografi jämfört med gratispornografi på internet har endast funnit en gradskillnad. Som mest visar studier med likadana operationaliseringar av övergrepp att allvarliga kränkningar, förnedring, eller fysiska aggressioner förekommer mellan ungefär var fjärde till och med varje film beroende på om det är en gratisajt eller mer kommersiellt framgångsrik pornografi. Gradskillnaderna i de enskilda studiernas resultat är inte substantiella nog för att ändra slutsatsen att det våld, den avhumanisering och den kränkande behandling samt de omfattande hälsorisker som pornografin utsätter sina utförare för är omöjliga att acceptera i ett välfärdssamhälle.

I praktiken förekommer aldrig kondomer i heterosexuell pornografi, även om den i gaypornografin är betydligt vanligare. Där har utförarna av olika skäl lyckats bättre att säkra sig mot sexuellt överförbara infektioner, fast bara till viss del; fallstudier av medicinska forskare visar på en mycket aggressiv spridning även när bara en enskild person eller ett enskilt produktionsbolag har slarvat med att skydda mot spridning av smitta.

Skillnaderna mellan traditionell pornografiproduktion med regissör, producent och distributör och de nya webbkamerabaserade plattformarna där utförarna lägger upp eget material är inte stor. Förvisso sker inte lika mycket direkt våld i samband med inspelning av material på webbkameraplattformar såvida inte flera utförare deltar samtidigt, med regissörer i bakgrunden. Däremot förekommer enligt flera informanter i Sverige att det finns hallickar, ”agenter” och ”account managers” som alla otillbörligt ekonomiskt utnyttjar och exploaterar utförarna även på webbkamerabaserade plattformar – detta trots att det för konsumenterna kan se ut som självständigt producerade inspelningar och fotografier. Prenumeranterna på plattformar som OnlyFans och Chaturbate pressar också utförarna att tänja på sina gränser för vad som är smärtsamt, förödmjukande eller förnedrande, vilket över tid förmodligen bryter ner utförarna fysiskt och psykiskt.

Kort sammanfattning och implikationer

Det finns inga vattentäta skott mellan pornografi, webbkamera och prostitution. Prenumeranterna på webbplattformarna är oftast sexköpare och vill nästan alltid köpa fysiskt sex av utförarna om de kan. Den pornografiska industrin och plattformarna för webbkamerautförare exploaterar också utförarnas utsatthet och tidigare trauma från övergrepp, vilket i många fall har avtrubbat dem och gjort det möjligt för andra att utnyttja dem sexuellt. De oftast låga intäkterna och den hårda pressen på att vara allestädes närvarande tjugofyra timmar om dygnet för att ladda upp nytt material och chatta med "följare" gör det svårt för utförarna att tacka nej till mer lönsam prostitution utanför kameran. Sådan prostitution leder till ytterligare problem såsom utsatthet för övergrepp, kränkningar, otillåten inspelning av deras prostitution och spridning av materialen på nätet till utomstående (ibland som kommersiell pornografi). Såväl forskarna som studenterna på svenska universitet och högskolor som intervjuat utförare på plattformar som OnlyFans i Sverige får en relativt samstämmig bild av hur dessa problem ser ut. Förvisso har forskarna ställt mer relevanta frågor, vilkas precision ringar in utsatthet för våld och dess symptom (t.ex. PTSD, våld mot huvudet och dissociation). Likväl fångar studenternas intervjuer också väl hur utförarna på OnlyFans har svårt med gränssättning, saknar kontroll över sin situation och upplever otrygghet på grund av potentiell spridning av deras sexuella material och de konsekvenser som det får för deras familjeliv, arbetsliv och potentiellt offentliga roll i framtiden.

Prenumeranterna har den ekonomiska makten och styr därför i många avseenden utförarnas liv; webbkameraplattformarna har externaliserat alla problem och praktiska bekymmer till utförarna såsom inspelning, rekvisita, redigering, marknadsföring och "kundrelationer". Likväl tar man 20 % av intäkterna trots den relativt begränsade indirekta infrastrukturen man tillhandahåller (t.ex. serverhallar, programörer, advokater och teknisk service till utförarna). I slutet av 2022 över tre miljoner "kreatörer" och en kvarts miljard prenumeranter som genererade miljardintäkter åt företaget.⁶⁸³ Utförarna måste betala skatt och sociala avgifter på sina 80 %. Kvar blir brödsmulorna; väldigt få av utförarna uppger att de har stora intäkter eller inte behöver överarbeta sig själva för att få lönsamhet. Undantag utgörs av dem som ser intäkterna som extrainkomster, men ju längre tid de involverar sig i plattformarna, desto längre bort från den reguljära arbetsmarknaden rör de sig.

Risken finns alltid att pornografi "läcker" och leder till stora problem i framtiden; förlorad tid i studier, arbetsliv eller missade karriärvägar gör framtiden mer otrygg för utförarna. I praktiken kan de bli utblottade. Att personer i pornografi och prostitution sparar kapital för att investera i sin trygghet är undantaget: köparna, prenumeranterna, följarna, fansen, hallickarna, regissörerna, producenterna, distributörerna, plattformarna och bankerna "vinner" alltid före utförarna. De senare kommer nästan alltid till pornografiindustrin med ett sämre, utsatt förhandlingsläge – till exempel från arbetslöshet, arbetsoförmåga på grund av psykisk ohälsa eller funktionsnedsättning, inlärningssvårigheter, språkproblem, flyktingstatus, utsatthet för våld i hemmet, utsatthet för misshandel och sexuella övergrepp under barndomen, misshandel i fosterfamiljer eller gruppem, skuldbörda, hemlöshet eller tung försörjningsbörda.

Våldet som utförarna utsätts för i pornografisk produktion är objektivt sett ofta brottsligt, såsom våld mot huvudet, gagging eller gängvåldtäkter. Förnedringen, förödmjukelsen och avhumaniseringen i exempelvis ass-to-mouth, bukkake, eller under utsatthet för verbala könsord och rasistiska tillmälen, är så kränkande och psykiskt skadlig att den är att likna vid statligt sanktionerad tortyr. Hälsoriskerna i oskyddat analsex och multipel penetration, de socioekonomiska konsekvenserna av förlorad arbetsinkomst på grund av ohälsa, skador mot huvud och kropp, och stigmatisering i samhällsgemenskapen ligger långt utanför normen i ett välfärdssamhälle. Utförarna berövas sin hälsa, frihet, jämlikhet, mänsklighet, värdighet – ibland till och med sina liv. Forskarna

⁶⁸³ OnlyFans hade i november 2022 närmare bestämt 3,18 miljoner registrerade "kreatörer" och 238,8 miljoner prenumeranter/användare; de senare spenderade 5,6 miljarder dollar på plattformen. Todd Spangler, "OnlyFans Users Spent \$5.6 Billion on Porn-Friendly Creator Site in Fiscal 2022, up 16%", *Variety Magazine*, August 24, 2023, [https://perma.cc/G8TC-BFMJ] (hämtat 12 November 2023).

Kort sammanfattning och implikationer

frågade till exempel de 105 utförarna i Sverige om de hade gjort suicidförsök: 65% (68/104) svarade jakande.

Pornografiindustrin utsätter utförarna för ofattbara fysiska och psykiska kränkningar och påför dem allvarliga medicinska och psykiska sjukdomar som i alla andra sammanhang förutom pornografi, prostitution och krig skulle anses som oförsvarbara. Anledningen till att Sverige införde sexköpslagen var för att motverka ett sådant samhälle och stötta dem som exploateras sexuellt att ta sig ur situationen.⁶⁸⁴

Implikationer under svensk rätt

När individer köper pornografi direkt av utföraren kan det anses som ett sexköp (såvida inte rekvisiten för koppleri, som har högre straffvärde, uppfylls). Lagen stipulerar nämligen inte att den som betalar måste köpa fysisk direktkontakt. Sexköpslagens uttryckliga formulering avser endast "[d]en som . . . skaffar sig en tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning." BrB 6 kap. 11 §. Bland lagens många förarbeten uttalades till exempel 2005 att "[m]ed sexuell förbindelse avses främst samlag, men förbudet avser även annat sexuell umgänge."⁶⁸⁵ På samma sätt uttalade den ursprungliga lagpropositionen från 1998 att "[m]ed sexuell förbindelse avses främst samlag men det räcker även med annat sexuell umgänge."⁶⁸⁶

Att betala för pornografi av en utförare kan på goda grunder anses vara "annat sexuell umgänge"; ofta handlar det om invasiva sexuella handlingar jämförbara med samlag, till exempel penetration med penisattrapper, "sexleksaker" eller gruppvåldtäkter som filmas för att tillfredsställa köparen. Sådan pornografi är *inte* detsamma som "nakenposering", vilket förarbetena har uteslutit från lagens tillämpningsområde. Kvinnofridspropositionen uttalade 1998 att "[e]nligt doktrinen (Jareborg, Brotten, 2 uppl. s. 319) torde *nakenposering inte omfattas* av begreppet sexuell förbindelse."

Vad är då nakenposering mer exakt? Förslagsvis är det att visa upp sig i olika kroppsställningar, här enligt mer eller mindre detaljerade anvisningar från köparen. *Svensk ordbok* utgiven av Svenska Akademin beskriver posering som att "inta en uttrycksfull men konstlad kroppsställning för att uppnå någon (ofta estetisk) effekt".⁶⁸⁷ Samma definition återfinns i NE:s (fd. Nordstedts) *Svensk ordbok*.⁶⁸⁸ Begreppet posering går att särskilja begripligt från att exempelvis onanera, penetrera sin kropp med hjälpmedel eller utföra sexuella handlingar med andra människor eller föremål så som ofta sker i pornografi. Därmed skulle den sexköpare som beställer sådant material från en utförare falla under BrB 6 kap. 11 § emedan den som enbart beställer "posering" falla utanför. Att lagstiftningen går att tillämpa på det mesta som upplevts av deltagarna i denna studie står klart. När forskarna frågade deltagarna vilka sexuella handlingar de utförde mot ersättning i pornografi fick de en mängd svar ovan (se under våldet bakom kameran) där i stort sett bara nakenposering skulle falla utanför koppleri, sexköpslagen eller något annat brottsligt lagrum med skarpere straff.

Vidare stipulerar Brottsbalken 6 kap. § 12 att "[d]en som främjar eller på ett otillbörligt sätt ekonomiskt utnyttjar att en person har tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning, döms för koppleri till fängelse i högst fyra år". Föreställningen att filmad prostitution är straffri är en rent

⁶⁸⁴ Prop. 1997/98:55 Kvinnofrid, 22, 104.

⁶⁸⁵ Prop. 2004/05:45 Kvinnofrid, s. 104 (min kursivering).

⁶⁸⁶ Prop. 1997/98:55 ss. 136–37.

⁶⁸⁷ S.v. "posera", *Svenska akademins ordbok* (Stockholm: Svenska Akademin, 2023),

<https://svenska.se/trc/?sok=posera&pz=1>.

⁶⁸⁸ "[Att] inta en uttrycksfull men konstlad kroppsställning (för att uppnå ngn (ofta estetisk) effekt). (a) (speciellt) stå (eller sitta) modell (för fotograf, målare e.d.; ofta för nakenfotografering eller nakenmåleri) flickorna poserade på badstranden; (b) (ibland som förskönande omskrivning) visa sig naken mot betalning (i ngt pornografiskt sammanhang); (c) (överfört) inta en viss attityd enbart för effektens skull han poserar med revolutionära åsikter." S.v. "posera", i *Svensk ordbok* (Stockholm: NE, 2023), hämtat 2023-11-05 (online, bakom betalvägg).

Kort sammanfattning och implikationer

ideologisk konstruktion som saknar stöd i lag.⁶⁸⁹ Exempelvis blir betydligt mildare brott som regleras i allmän lag inte blir straffria bara för att de filmas.⁶⁹⁰ Anna Odells fick straff för att ha brutit mot förbuden mot *våldsamt motstånd* mot blåjuspersonal samt *oredligt förfarande* när hon spelade in en konstnärlig film med ett läsat självmordsförsök på Liljeholmsbron i Stockholm. Syftet var att väcka seriös debatt om psykisk sjukdom – en film vars spridning var laglig även om handlingarna som utfördes straffades i domstol. Inte heller olaga vapeninnehav som ett led i journalistisk verksamhet om kriminella och skjutningar, våldtäkter som spelas in för att i praktiken göra pornografi för eget (eller eventuellt kommersiellt bruk) och andra sexualbrott som filmats med såväl videokamera och stativ som med mobiltelefonkameror har kunnat undgå straff med hänvisning till yttrandefrihet.⁶⁹¹

Pornografer kan redan idag producera liknande material som sexbrottslingar utan manchettknappar blivit dömda för, och utan att använda levande människor (t.ex. med animationer och multimediateknik). Deras yttrandefrihet blir därmed inte ”illusorisk” av att kopplerlagarna tillämpas på deras verksamhet, vilket ett gammalt förarbete felaktigt hävdade.⁶⁹² Dessutom saknar pornografernas mediematerial ett politiskt, kulturellt eller socialt syfte som gör framställningarna mer skyddsvärda – detta till skillnad från exempelvis Odells konstaktion eller kvällstidningarnas reportage om olagliga vapen inom kriminella kretsar. De senare kunde ej undgå straff. Eftersom Högsta domstolen hittills betraktat pornografi som ”av ren underhållningskaraktär” är dess yttrandefrihetsrättsliga skyddsvärde således lättare i jämförelse med journalister och kulturarbetares produktioner.⁶⁹³

Olaga våldsskildring blev år 1989 upptaget som tryckfrihetsbrott i TF 7 kap. 7 §; YGL 5 kap. 1–2 §; och kriminaliserades i BrB 16 kap. 10c §. Idag är våldspornografi på nätet olaglig men likvärd finns den där i mycket stor omfattning. Polisen synes inte prioritera brotten. Kanske anses det att våldspornografi numera är ”försvarlig”, med hänsyn till omständigheterna att den finns överallt och konsumeras av mer eller mindre alla unga män? Således anger BrB 16 kap. 10c § att olaga sexuell våldsskildring ska straffas ”om inte gärningen med hänsyn till omständigheterna är försvarlig”. Den försvarlighetstolkningen skulle emellertid vara helt i strid med lagens förarbete. Föredragande justitieministern uttryckte år 1987 ”[a]tt sådana skildringar också måste vara ägnade att negativt påverka framför allt kanske uppväxande pojkar men även vuxna mäns syn på och värdering av kvinnan . . . [Det är] angeläget att med all kraft motverka utbredningen av en kultur där våld uppfattas som ett mer eller mindre naturligt inslag.”⁶⁹⁴ Vi befinner oss nu i den ”kultur” som justitieminister Wickbom önskade undvika genom införandet av förbudet mot olaga våldsskildring, vilket han försvarade med emfas vad gäller just våldspornografi: ”Det finns enligt min mening inga rimliga skäl att – vad gäller just sådana produkter – behålla den nu rådande synnerligen generösa friheten att publicera pornografiska bilder.”⁶⁹⁵

⁶⁸⁹ Detta visas med en ingående analys av lagtext, förarbeten och rättspraxis i min publikation *Pornography: The Politics of Legal Challenges* (Oxford University Press, 2021), kap. 8.

⁶⁹⁰ Se Gunnar Persson, *Exklusivrietsfrågan: Om förhållandet mellan tryckfrihet, yttrandefrihet och annan rätt* (Stockholm: Norstedts Juridik, 2002).

⁶⁹¹ Se Waltman, *Pornography: Legal Challenges*, 329–32 (har kompletta hänvisningar till domar).

⁶⁹² SOU 2001:14 Sexualbrotten, 412. Waltman, *Pornography: Legal Challenges*, 318–27, visar att förarbetena som SOU 2001:14 s. 412 hänvisar till inte stödjer den utredningens resonemang; med stor opportunitism har man feltolkat flera rättskällor för att dra slutsatsen att pornografiproduktion inte ska underställas brottsbalkens förbud mot koppleri.

⁶⁹³ Se NJA 1979 s 602, på s. 608 (”Som framgår av de tidigare återgivna motivuttalandena avser TF främst att skydda den politiska och kulturella yttrandefriheten. Det område som faktiskt skyddas av TF är dock något vidsträcktare än vad motivuttalandena och ändamålsbestämningen i TF 1:1 synes ge vid handen. TF skyddar också upplysning och opinionsbildning i ekonomiska frågor, t ex i form av konsumentupplysning och varurecensioner. TF skyddar vidare framställningar av ren underhållningskaraktär och utan kulturellt värde, även pornografi och våldsskildringar.”) (min kursivering); jfr Prop. 1986/87:151 Om ändringar i tryckfrihetsförordningen m.m. 21. Notera dock att denna HD-dom från 1979 avkunnats innan ”olaga våldsskildring” blev upptaget som tryckfrihetsbrott i TF 7 kap. 7 §; YGL 5 kap. 1–2 §; samt kriminaliserats i BrB 16 kap. 10c §, vilken sedermera förbjuder just ”sexuellt våld” som en form av ”olaga våldsskildring” från att spridas.

⁶⁹⁴ Prop. 1986/87:121 s. 102.

⁶⁹⁵ *Ibid.*

Kort sammanfattning och implikationer

Polisens ointresse att tillämpa lagen mot olaga sexuell våldsskildring visar på behovet av civilrättsliga lagar som i stället ger initiativet till de som utnyttjats (eller drabbas) av våldspornografins produktionseffekter, framför allt just kvinnor (som träffande observerades av dåvarande justitieministern).⁶⁹⁶ Det torde också gå att kräva ett domstolsföreläggande att internetoperatörerna ska stänga ner de nätsidor som inte går att hålla ansvariga för olaga våldsskildring för att de styrs utomlands, precis som det görs för spridare av barnpornografi och uppmaningar till terrorism. I Yttrandefrihetsgrundlagen står:

6. kap. 3 §
Den som bedriver sändningsverksamhet eller låter framställa en teknisk upptagning är ansvarig för yttrandefrihetsbrott, om
- 4) det inte fanns någon behörig utgivare när brottet begicks,
 - 5) utgivaren var utsedd för skens skull eller uppenbarligen inte hade de befogenheter som anges i 4 kap. 3 §, eller
 - 6) uppgift om utgivaren inte har hållits tillgänglig för allmänheten på föreskrivet sätt.
6. kap. 4 §
Den som sprider en teknisk upptagning är ansvarig för yttrandefrihetsbrott i stället för den som anges i 3 §, om uppgift enligt 3 kap. 16 § om vem som har låtit framställa upptagningen
- 1) saknas och det inte kan klarläggas vem han eller hon är,
 - 2) avser en person som saknar känd hemvist i Sverige och som inte heller kan påträffas här under rättegången,
 - 3) avser en person som har hemvist utomlands, eller
 - 4) är oriktig och den som sprider upptagningen känner till detta.

Yttrandefrihetsgrundlagen är alltså tydlig med att förlägga ansvaret hos spridaren. Om exempelvis sidor som Pornhub eller Youporn sprider olaga sexuell våldsskildring i Sverige och svenska domstolar saknar möjlighet att hålla förhandling och verkställa eventuell dom, då övergår ansvaret på nätoperatörerna att stänga ner webbsidorna i fråga.

Implikationer under internationell rätt

De utförare som finns i Sverige utsätts regelbundet för ett våld och en förnedring och förödmjukelse som är så omfattande och systematiskt att den tillåtande och närmast inbjudande politik (*policy*) som Sveriges lagstiftare tillämpar skulle kunna anses som ett ”angrepp”. Angreppet består bland annat av grovt sexuellt våld, inklusive våldtäkt, tortyr, människohandel med mera mot civilbefolkningen som utnyttjas i pornografi. Dessa handlingar utgör brott mot mänskligheten enligt den Internationella Brottmålsdomstolens (ICC) Romstadga artikel 7(1), om de ”begås som en del av ett vidsträckt eller systematiskt angrepp riktat mot civilbefolkning med insikt om angreppet”.⁶⁹⁷ Övergreppen i pornografisk produktion i Sverige är vidsträckta, omfattande och systematiska. Trots decennier av kunskap som gör att beslutsfattarna inser att attacken mot personer som utnyttjas i pornografi ”kommer att inträffa i ett normalt händelseförlopp” underlåter de att ingripa. Art. 30(2)(b) (om uppsåt). Dessa ickebeslut, det vill säga det som på engelska benämns *culpable omission*, ”påverkar” pornografer, hallickar och konsumenter att fortsätta sina systematiska och omfattande övergrepp. Art. 25(3)(b) (*induce* är engelska för påverkar).⁶⁹⁸

⁶⁹⁶ För mer information om civilrättsliga lagförslag som passar vår situation, se Waltman, *Pornography: Legal Challenges*, kap. 4–5 & Conclusions.

⁶⁹⁷ Rome Statute of the International Criminal Court, art. 7(1), July 17, 1998, 2187 U.N.T.S. 90 [hädanefter Rome Statute]. Jag använder Regeringskansliets översättning av Romstadgan som finns på regeringens hemsida.

⁶⁹⁸ Under tecknad tillsammans med professor Catharine MacKinnon har skickat in två artikelmanus till internationella juridiska tidskrifter som argumenterar för att laglig prostitution, t.ex. i Tyskland, Nevada och Nya Zeeland, utgör ett brott mot mänskligheten. En liknande argumentation kan göras vad gäller den politik som Sverige och andra västländer för, vilken låter pornografindustri växa och fortsätta sina övergrepp på utsatta civilbefolkningar.

Kort sammanfattning och implikationer

Utan tvivel innebär även rättsväsendets ovilja att tillämpa den existerande svenska lagstiftningen att de ”hjälper” och ”tillskyndar” tredje parter exploaterande av, våld mot och utnyttjande av personerna. Art. 25(3(c) (*aiding and abetting*). En carte blanche att begå övergrepp med ansvarsfrihet har i praktiken utfärdats av staten. Det står också klart att oviljan att tillämpa pornografilagarna främjar ”ett handlande som består i upprepat förövande av gärningar som avses” med brott mot mänskligheten, exempelvis systematiskt sexuellt våld riktat mot kvinnor och människohandel – båda två listade i Artikel 7(1). Dessa handlingar utförs ”i enlighet med . . . en stats . . . politik att genomföra ett sådant angrepp”. Art. 7(2). Med dessa något svärbegripliga formuleringar menas bara att Sveriges politik faktiskt leder till angreppen mot pornografiska utförare.

Notera här att politiken *inte* behöver vara uttryckligt formulerad eller definierad för att den ska betraktas som en politik som leder till genomförandet av ett vidsträckt eller systematiskt angrepp mot en civilbefolkning (“it need not be explicitly defined or formalized”).⁶⁹⁹ I fallet *Ntaganda* (2019), till exempel, där den åtalade erkände sin skuld till sexuellt slaveri som ett brott mot mänskligheten, noterade ICC:s rättegångskammare (Trial Chamber VI) att det uttryckligt definierade målet för dennes grupp (“to ‘defend the population’ as a whole”⁷⁰⁰) var direkt inkonsekvent med hur gruppen planerade de militära operationerna och hur dessa sedermera utvecklades⁷⁰¹ – en utveckling som skedde som ett led i en politik att attackera dem som bevisligen attackerades.⁷⁰² Därför har ICC:s ramverk liksom sedvanerätten gjort det möjligt att sluta sig till att en politik för att attackera civila existerar på grundval av de förhållanden som råder på marken snarare än utifrån rykande revolvrar, hemliga PM, officiella uttalanden eller lagstiftning som inte avslöjar verkliga avsikter. Rättegångskammarens möjlighet att ”härlada en policy att attackera civila” bifölls också i fallet *Ntaganda* efter överklagande till ICC:s appellationskammare år 2021.⁷⁰³

Det går också att argumentera för att de parlamentariker som genom sin underlåtenhet att rösta för en förändring av rådande politik, deras *de facto* veto över beslutsfattandet, ”begär” flera av de brott mot mänskligheten som sker inom pornografin såsom våldtäkt eller tortyr ”genom någon annan, oavsett om den andre är straffrättsligt ansvarig”. Art. 25(3)(a). Betänk att i Nya Zeeland antogs en lag som legaliserade prostitutionen med en rösts övervikt: 60 mot 59 röster.⁷⁰⁴ Detta avgörande ögonblick visar tydligt enskilda lagstiftares makt att förhindra eller möjliggöra de brott i sexindustrin som sedan följer när människohandeln kan expandera lagligt i ett land som Nya Zeeland. Ingen fysisk förövare har ett sådant inflytande och kontroll över de villkor under vilka brott mot mänskligheten kan begås. På samma sätt förhåller det sig med pornografindustrin; Sveriges politik håller svensk pornografiproduktion under armarna, genom beslutsfattarnas veto.

⁶⁹⁹ Prosecutor v. Gbagbo, ICC-02/11-01/11-9-Red, Decision on the Application for a Warrant of Arrest, ¶ 37 (Nov. 30, 2011), <https://www.legal-tools.org/doc/f8bdeb>; Situation in the Republic of Côte d’Ivoire, ICC-02/11-14, Authorization of an Investigation, ¶ 43 (Oct. 3, 2011), <https://www.legal-tools.org/doc/7a6c19/>; *accord* Prosecutor v. Al Hassan, ICC-01/12-01/18-35-Red2-ENG, Decision on Warrant of Arrest, ¶ 48 (Mar. 27, 2018), <https://www.legal-tools.org/doc/182fc7/>; Prosecutor v. Bemba, ICC-01/05-01/08-424, Decision on Charges, ¶ 81 (June 15, 2009), <https://www.legal-tools.org/doc/07965c/> (“The policy need not be formalized.” (footnote omitted)).

⁷⁰⁰ *Ntaganda*, Judgment, ¶ 687.

⁷⁰¹ *Ibid.*

⁷⁰² *Ibid.*, ¶ 689.

⁷⁰³ Prosecutor v. Ntaganda, ICC-01/04-02/06-2666-Red, Appeals Judgment, ¶19 (Mar. 30 2021), [at https://www.legal-tools.org/doc/zy5pmd/](https://www.legal-tools.org/doc/zy5pmd/).

⁷⁰⁴ En parlamentsledamot från Labour, som tidigare hade tänkt rösta nej, ändrade sig och valde att lägga ner sin röst. Varför ändringen? “That’s just how I felt,” he told the Herald.” Helen Tunnah, “One Vote Passes Sex Law,” *New Zealand Herald*, June 26, 2003 (Lexis).

IV. Sammanställning av söksträng 1: visuella aggressioner, förnedring m.m.

År 2022

”Characteristics of Online Pornography and Interventions Against its Negative Effects in Young People: Results from an International Delphi Panel”

Den här artikeln, publicerad i *Journal of Rational-Emotive & Cognitive-Behavior Therapy* och skriven av Lluís Ballester med flera, bygger på expertpanelers åsikter om olika skadeverkningar relaterade till pornografikonsumtion och unga.⁷⁰⁵ Det är alltså ingen systematisk undersökning av internetpornografi utan uppskattningar från 19 forskare och 11 professionella med minst två års kunskap om området pornografi och sexualupplysning. Experterna är överrepresenterade i Spanien, där Ballester med flera genomfört sin studie och hittat 17 paneldeltagare; panelerna innehåller dock även deltagare från andra OECD länder. Arton kvinnor och 12 män deltar. De flesta frågeställningarna i undersökningen är inte relevanta för vårt uppdrag, men det görs en uppskattning om pornografins innehåll som är det. Tre av forskarna (15,8 %) och 4 av de professionella (36,4 %) – totalt 23,3 % – menar att pornografin kan karaktäriseras i termer av ”våldsam/aggressiv/övergrepp”. Ytterligare menar 3 av forskarna (15,8 %) och 1 av de professionella (9,1 %) – totalt 13,3 % – att ”kvinnor behandlas som objekt” i pornografin. Slutligen menar 1 (5,3 %) av forskarna och 2 (18,2 %) av de professionella – totalt 10,0 % – att pornografin karaktäriseras av ”förnedring och degradering av kvinnor”.⁷⁰⁶

Utifrån de kvantitativa innehållsanalyserna av såväl Bridges med fleras analys av bästsäljande videor ovan som Fritz med fleras analys av gratispornografi på nätet nedan framstår Ballester med fleras siffror som underskattningar. Siffrorna är emellertid inte jämförbara eftersom frågan i panelen tycks ha varit av mer kategorisk art än i innehållsanalyserna – det vill säga, huruvida nätpornografi i sin essens är våldsam, aggressiv, eller ett övergrepp på kvinnor och inte hur stor andel av den som är det. Den typen av kategorisk frågeställning har inte samma precision och begreppsvaliditet som en proportionell innehållsanalys, där det sker objektiv kodning av aggressioner i ett visst antal pornografiska sexscener. Ballester med fleras studie har därför inte tillräcklig validitet för att sprida ljus på den kunskap som de andra mer systematiskt och objektiva studierna i denna genomgång har. Men det kan vara värdefullt att veta att närmare en fjärdedel (23,3 %) av forskare och professionella som deltagit karaktäriserar internetpornografi i termer av våld, aggressioner och övergrepp. Däremot är det svårt att veta hur resterande tre fjärdedelar ser på pornografi: är den fri från våld, aggressioner och övergrepp? Är det en glidande skala, dvs. ett kontinuum av aggressioner, objektifiering och förnedring? Studiens till synes ogenomtänkta operationalisering gör resultatet svårtolkat.

”Sexual Behaviors and Aggression in Gay Pornography”

Denna artikel, publicerad i *Journal of Homosexuality*, är skriven av Niki Fritz och Jessamyn Bowling.⁷⁰⁷ Syftet var dels (1) att ta reda på hur ofta kondom användning visas i samband med analsex, hur ofta

⁷⁰⁵ Lluís Ballester et al., ”Characteristics of Online Pornography and Interventions Against its Negative Effects in Young People: Results from an International Delphi Panel,” *Journal of Rational-Emotive & Cognitive-Behavior Therapy* 40, 3 (2022): 634–646.

⁷⁰⁶ Ibid., 638 tabell 638.

⁷⁰⁷ Niki Fritz & Jessamyn Bowling, ”Sexual Behaviors and Aggression in Gay Pornography,” *Journal of Homosexuality*, onlinepublicering, 27 juni 2022, <https://doi.org/10.1080/00918369.2022.2093688>.

olika sexuella beteenden visas och i vilken mån respektive handlingar visas tillsammans eller ej i gaypornografi; dels (2) att ta reda på frekvensen av fysiska sexuella aggressioner, de vanligaste aggressiva handlingarna och deras frekvens samt vilken mån det finns ett samband mellan fysiska aggressioner och specifika sexuella beteenden.⁷⁰⁸ Forskarna analyserade 415 scener i videofilmer som valts ut slumpmässigt från två av de mest populära gratissidorna på Internet: Evideos.com och Pornhub.com. Samlingsvideos och animerade filmer utslöts. All insamling av material skedde under våren 2014.⁷⁰⁹ Det är viktigt att notera att filmerna inte är vare sig de mest eller minst populära men vi kan misstänka att det som är gratis på nätet inte produceras i störst utsträckning, till skillnad mot de urval som använts av forskarna Purcell och Bridges med flera.

Forskarna har noterat i en annan delstudie med samma material att om de inkluderat kategorin *forceful penetration* (hårdhänt penetration) som andra forskare (Shor & Golriz) gjort, så hade deras frekvens av aggression blivit högre.⁷¹⁰ De förklarar att hårdhänt penetration är att anse som ett aggressivt beteende, men hade besvär med att koda då de anlidade ett stort antal personer för att koda material. Det gick helt enkelt inte att nå reliabilitet (dvs. samstämmighet) bland kodarna med det begreppet, varför studien ”kan ha underskattat avbildningar av aggressioner.”⁷¹¹

Av alla scener presenterade 60 % analsex, och mer än hälften av dessa scener (dvs. 33,98 % av alla scener) presenterade analsex med kondom. Detta är en stor skillnad jämfört med heterosexuell pornografi, som nästan aldrig visar kondomer. Ett par tidigare liknande studier uppskattar också att oskyddat analsex förekommer i åtminstone en tredjedel av alla scener, men också att analsex med kondom förekommer i närmare en tredjedel – det vill säga hälften av alla scener med analsex.⁷¹² Det tycks därför som att den manliga gaypornografien är mer noga med att framställa säkert sex, kanske delvis som ett resultat av den centrala roll som kampen mot hiv och aids har i gayrörelsen.

Emellertid antyder resultaten nedan kring aggressioner att gaypornografien också produceras på ett *mindre* aggressivt, förnedrande och osäkert sätt än pornografi med kvinnor och män.⁷¹³

Av alla 415 scener visade 31,33 % ”fysisk sexuell aggression” (dvs. 130 scener). Redovisat var för sig visade 20 % av alla scener smisk, 6,75 % bondage, 4,34 % slag med öppen hand, 3,61 % någon som blev dragen i håret, 3,61 % knuffar, 3,13 % gagging och 1,45 % strypning. Utöver dessa scener redovisar forskarna så kallat ”aggressiva sexuella beteenden”, däribland 17,11 % *forceful fellatio* (hårdhänt oralsex), 8,19 % dubbel penetrering och 5,54 % ass-to-mouth.⁷¹⁴ Anal stimulering och analsex förutspådde bägge mer fysisk aggression med statistisk signifikans, emedan kyssar var det enda sexuella beteendet som förutspådde mindre fysisk aggression med statistisk signifikans.⁷¹⁵

Det är värt att notera att frekvensen av aggressioner är något lägre i gaypornografien jämfört med Fritz med fleras liknande undersökningar av heterosexuell pornografi på samma nätsidor: totalfrekvensen var 31 % i gaypornografiska videoscener jämfört med 45 % och 35 % i

⁷⁰⁸ Ibid., 4–6.

⁷⁰⁹ Ibid., 6–7.

⁷¹⁰ Niki Fritz et al., “Worse Than Objects: The Depiction of Black Women and Men and Their Sexual Relationship in Pornography,” *Gender Issues* 38, nr 1 (2021): 114.

⁷¹¹ Ibid., 114.

⁷¹² Se Lex. Martin J. Downing Jr. et al., “Sexually Explicit Media on the Internet: A Content Analysis of Sexual Behaviors, Risk, and Media Characteristics in Gay Male Adult Videos,” *Archives of Sexual Behavior* 43 (2014): 813–15; Sharif Mowlabocus, Justin Harbottle & Charlie Witzel, “What We Can’t See? Understanding the Representations and Meanings of UAI, Barebacking, and Semen Exchange in Gay Male Pornography,” *Journal of Homosexuality* 61, nr 10 (2014): 1465–66; se däremot Shannon Gilreath, *The End of Straight Supremacy: Realizing Gay Liberation* (Cambridge University Press, 2011), 192 (finner att s.k. *bareback movies* utgör det största segmentet på ”the ‘most watched’ list” i den främsta streamingsajten för manlig gaypornografi i USA år 2008).

⁷¹³ En brittisk studie av homosexuell manlig pornografi där 37,6 % av alla scener inkluderade oskyddat analt samlag fann emellertid att vissa scener mer benägna att inkludera detta än andra; oskyddat analsex förekom i 68 % av scenerna som presenterar en ”maktobalans”, som BDSM eller ”rollspel” med dominans och underkastelse, i 88 % av scenerna som involverade sex med personer med olika hudfärg (*interracial*) och i 100 % av scenerna som skildrade sex mellan generationer. Mowlabocus, Harbottle, & Witzel, “What We Can’t See,” 1466.

⁷¹⁴ Fritz & Bowling, “Sexual Behaviors and Aggression in Gay Pornography,” 10 tabell 1.

⁷¹⁵ Ibid., 12 tabell 3.

heterosexuella pornografiska videoscener på Pornhub respektive Xvideos runt början av år 2014.⁷¹⁶ Gagging förekommer i betydligt lägre frekvens: 3,13 % jämfört med 11,7 % respektive 6,5 % (Pornhub/Xvideos); så även strypning: 1,45 % jämfört med 2,8 % respektive 3,6 %; liksom slapping: 4,34 % jämfört med 12,2 % respektive 6,8 %.⁷¹⁷

Vad gäller ass-to-mouth, som förekom i 6 %, och dubbel penetrering, som förekom i 8 % av alla gappornografiska scener, är jämförelsen inte lika tydlig. Fritz med fleras liknande undersökning om heterosexuell pornografi redovisar inte siffror om dessa handlingar. Det går inte att jämföra denna studie med gratis gappornografi med Bridges med fleras eller Purcells urval eftersom kommersiellt framgångsrika filmer tycks innehålla betydligt mer aggressioner, förnedrande handlingar, eller handlingar som kan upplevas som fysiskt obehagliga alternativt förnedrande (t.ex. dubbel eller trippel penetrering) än gratispornografi. Däremot förekommer ”hårdhänt oralsex” i 17,11 % av alla scener, vilket författarna menar ofta benämns *facefucking* och kan orsaka kväljning och kräkning. Emellertid noterar Fritz med flera att färre personer får kväljningar i det gappornografiska urvalet än i det heterosexuella urvalet av filmer som de undersökt, vilket de menar antyder att det hårdhänta oralsexet är mindre aggressivt eller att utförarna i gappornografien lärt sig att inte välja i större utsträckning än i det heterosexuella materialet.⁷¹⁸

Avslutningsvis påpekar Fritz med flera att det aggressiva sexuella ”skriptet” i pornografi tycks ha normaliserats i större utsträckning i heterosexuell pornografi jämfört med gappornografi, där maktbalansen och sexuella normer (även kondomanvändning) är mer jämlik eller formbar, vilket begränsar de mer uppenbart fysiskt aggressiva handlingarna. De noterar även att urvalet av scener är nästan tio år gammalt, så även i författarnas heterosexuella studie, vilket gör att de undrar i vilken utsträckning resultaten står sig. Detsamma gäller i större utsträckning Bridges och Purcells med fleras undersökningar, men eftersom det inte finns några jämförbara undersökningar med kommersiellt framgångsrika filmer blir det svårt att se om trenden ändrats eller ej. Fritz med fleras undersökning utgår ifrån gratisfilmer som är tillgängliga, oaktat hur populära dessa är; Purcell och Bridges med fleras undersökningar utgår ifrån de dokumenterat mest sedda filmerna, som också efterapades av andra producenter.

“Porn Sex versus Real Sex: Sexual Behaviors Reported by a US Probability Survey Compared to Depictions of Sex in Mainstream Internet-Based Male-Female Pornography”

Denna artikel, publicerad i *Archives of Sexual Behavior*, är skriven av Niki Fritz, Vinny Malic, Tsung-chieh Fu, Bryant Paul, Yanyan Zhou, Brian Dodge, J. Dennis Fortenberry och Debby Herbenick.⁷¹⁹ Studien består dels av data om sexuella beteenden i ett befolkningsurval, dels av data om sexuella handlingar i ett interneturval av pornografi. Det är den senare delen som är relevant för uppdraget då den förra delen inte berör pornografiproduktion. Urvalet av filmer har gjorts bland 7 430 videor från sidorna Xvideos.com samt Pornhub.com från hösten 2013 till och med våren 2014.⁷²⁰ Forskarna undersökte slumpmässigt 2 562 videos (2 191 från Xvideos och 371 från Pornhub) vilka kategoriserats som ”heterosexuella” och som endast presenterade en man och en kvinna. Därmed uteslöts emellertid kategorier som innehåller flera män i samma scen, exempelvis gang bang eller bukkake. Dessutom genomfördes bara insamlingen i de underkategorier som

⁷¹⁶ Jämför *ibid.*, 10 tabell 1, med Niki Fritz et al., “A Descriptive Analysis of the Types, Targets, and Relative Frequency of Aggression in Mainstream Pornography,” *Archives of Sexual Behavior* 49, nr 8 (2020): 3047 tabell 2.

⁷¹⁷ Jämför *ibid.*, 10 tabell 1, med Fritz et al., “Descriptive Analysis of Aggression in Pornography,” 3047 tabell 2.

⁷¹⁸ *Ibid.*, 15.

⁷¹⁹ Niki Fritz et al., “Porn Sex versus Real Sex: Sexual Behaviors Reported by a US Probability Survey Compared to Depictions of Sex in Mainstream Internet-Based Male-Female Pornography,” *Archives of Sexual Behavior* 51, nr 2 (2022): 1187–1200.

⁷²⁰ *Ibid.*, 1191.

innehöll de högsta *antalet* videor på respektive sajt.⁷²¹ Antalet tillgängliga videor är inte synonymt med popularitet bland konsumenterna eller med vad producenterna försöker efterapa. Snarare säger antalet mer om vilka filmer sajten har möjlighet att distribuera. Givet att sajten inte lägger upp filmer som mycket få besökare tittar på säger ändå urvalet en del om vad personer som medverkar i pornografi behöver genomföra respektive tåla, men studier som Purcells och Bridges med fleras urval av de kommersiellt mest framgångsrika filmerna är sannolikt bättre indikatorer på vad distributörer främst söker från producenterna.

Undersökningens resultat – där dessa är delvis relevanta för uppdraget – visar att 66 % av scenerna i urvalet presenterade kvinnor som utförde oralsex på män (*fellatio*), 65 % presenterade vaginala samlag, 27 % oral-vaginal stimulering (*cunnilingus*), 25 % kyssar, 17 % analsex och 6 % användandet av sexleksaker.⁷²² Endast 3 % av scenerna presenterade kondomanvändning. Att kondomanvändningen är låg är sedan tidigare väl känt, med de risker för sexuellt överförbara infektioner det medför – något som även bekräftas i denna studie. Förvisso presenterade Bridges med fleras urval av scener 55,9 % analsex,⁷²³ vilket är en betydligt större andel än 17 %. Emellertid kommer den högre andelen från kommersiellt framgångsrika filmer och den lägre från gratis online-pornografi där scener som oftare innehåller aggressioner och förnedring (gang bang m.m.) uteslöts. Det är här viktigt att beakta att forskarnas frågeställningar inte handlade om vad som produceras i största utsträckning eller genererar högst inkomster. Frågeställningarna handlade inte heller om sexuella aggressioner, men delvis samma författare har använt materialet för att koda och redovisa aggressioner i andra studier som redogörs för i denna genomgång.

“Real Scary/Scary Real: Consuming Simulated and Authentic Horrors in the Digital Era”

Denna artikel, publicerad i *Horror Studies*, är skriven av doktoranden Meg D. Lonergan.⁷²⁴ I artikeln diskuteras hur så kallade *snuff*-filmer återkommit i debatten, särskilt efter en uppmärksammas dom i ett Kanadensiskt rättsfall där en mördare filmade sitt offer i en sexuell situation och senare publicerade filmen online. Emellertid tillför inte författaren empirisk substans som kan besvara uppdragets frågeställningar då hon framförallt tolkar meningsbyggande kring begreppet *snuff*, inte i vilken mån eller på vilket sätt snufffilmer produceras.

“‘Care’ as Camouflaging Capitalism and Obscuring Harm: The User-Generated Pornography Market and Women’s Inequality”

Denna artikel, publicerad i *Women’s Studies International Forum*, är skriven av Laura McVey, Meagan Tyler och Lauren Gurrieri.⁷²⁵ Forskarna har studerat hur fem stora plattformar som tillhandahåller användargenererad pornografi framställer sin verksamhet för potentiella utförare, kvinnor framförallt. Plattformarna är ej namngivna för att undvika baklängesidentifiering av utförarna, men vi kan anta att det handlar om OnlyFans, Pornhub och liknande webbsajter. Vad gäller vårt uppdrags frågeställningar ligger denna artikel något utanför eftersom den inte undersöker förhållanden inom produktionen – bara rekryteringsstrategin. Däremot förlitar sig artikeln på tidigare forskning i sin analys av på vilket sätt rekryteringsdiskursen skiljer sig från vad som faktiskt förväntas av konsumenterna. Relevant är här resultatet att webbsidorna på ett vilseledande sätt

⁷²¹ “A proportionally representative number of videos were sampled from the categories found to contain the highest number of total videos on the site.” Ibid., 1191.

⁷²² Ibid., 1193 tabell 1.

⁷²³ Bridges et al., “Aggression in Best-Selling Pornography,” 1074.

⁷²⁴ Meg D. Lonergan, “Real Scary/Scary Real: Consuming Simulated and Authentic Horrors in the Digital Era,” *Horror Studies* 13, nr 1 (2022): 63–75.

⁷²⁵ Laura McVey, Meagan Tyler, & Lauren Gurrieri. “‘Care’ as camouflaging capitalism and obscuring harm: The user-generated pornography market and women’s inequality.” *Women’s Studies International Forum* 91 (2022): 102573, <https://doi.org/10.1016/j.wsif.2022.102573>.

försöker associera pornografiproduktion – där kvinnorna förväntas producera och lägga upp interaktivt innehåll som bland annat möter konsumenternas efterfrågan på handlingar såsom gagging, ass-to-mouth, dubbel- eller trippelpenetration och hårt analsex – med ”vård” och föreställningar om att ”stärka kropp och själ”. Artikelns slutsats är att det är en bedräglig rekryteringsdiskurs. Diskrepansen kunde inte vara större mot den förödmjukelse och de övergrepp som utförarna förväntas tåla av många konsument.

“The Content of Contemporary, Mainstream Pornography: A Literature Review of Content Analytic Studies”

Denna artikel, publicerad i *American Journal of Sexuality Education*, är skriven av Dan J. Miller och Kerry Anne McBain.⁷²⁶ Som titeln antyder är det en litteraturgenomgång, varför den inte kommer att behandlas på samma sätt som primärmaterialet i denna rapport, där vi letar efter specifika belägg för kunskapsläget. Litteraturgenomgångar används konsultativt, det vill säga för att verifiera, bekräfta eller kontrollera om rapportens slutsatser avviker från andra forskares slutsatser och i så fall varför. Miller och McBain går igenom *kvantitativa* publikationer om ”samtida pornografi i mittfåran” åren 2005–2020. I sammanfattningen nämns bland annat att kondomanvändning sällan visas i sådan pornografi; att extremt våld som våldtäkt visserligen är ovanligt, men att handlingar ”som vissa skulle anse är våldsamt” är vanligt; och att kvinnor ”typiskt sett” framställs som entusiastiska till alla sexuella önskemål. Vad gäller säker sex refereras siffror mellan 1–11 % från olika undersökningar.⁷²⁷ Miller och McBain skriver också att det är uppenbart att *spanking* och *gagging* är de mest frekventa ”våldsamma handlingarna” i litteraturen och att andra ”mer allvarliga, våldsamma handlingar” presenteras ”mycket mindre frekvent”.⁷²⁸ Emellertid tycks inte författarna beakta att *gagging* sedan 2000-talet innebär en form av kvävning i den kommersiellt framgångsrika pornografin, det som Purcell och Bridges med flera avser med termen *choking*. Purcell förklarar: “In *Gag Factor*—and virtually any of the contemporary oral sex specialty series—fellatio is equally deep but far less smooth [than in *Deep Throat*]. In fact, it looks like a physical act that is minimally tolerated by the women performing. Many contemporary releases are filled with gagging, retching, choking, gasping, and—less often—vomiting.”⁷²⁹ Med andra ord är *gagging* betydligt mer aggressivt och tycks därmed vara mer våldsamt än vad Miller och McBains sammanfattande redogörelse gör gällande.

Utifrån sin genomgång konstaterar författarna: “It appears that sex acts, such as double penetration, gaping, anal-to-mouth sequences, and external ejaculation are frequently depicted in mainstream pornography. Several authors . . . suggest that these acts are inherently degrading to women.”⁷³⁰ De citerar bland annat Niki Fritz och Bryant Paul, som menar att sådana handlingar presenterar kvinnors kroppar som ”enbart en serie hål att penetrera” eller som ett objekt som bara är till för att visa resultatet av mäns njutning istället för hennes egen njutning.⁷³¹ Efter dessa kritiska påpekanden väljer emellertid Miller och McBain att omedelbart framföra prostitionsliberale forskaren Ronald Weitzers synpunkt bland andra (för övrigt en polemisk kritik av den svenska

⁷²⁶ Dan J. Miller & Kerry Anne McBain, “The Content of Contemporary, Mainstream Pornography: A Literature Review of Content Analytic Studies,” *American Journal of Sexuality Education* 17, nr 2 (2022): 219–256.

⁷²⁷ *Ibid.*, 244.

⁷²⁸ *Ibid.*, 231.

⁷²⁹ Natalie Purcell, *Violence and the Pornographic Imaginary: The Politics of Sex, Gender, and Aggression in Hardcore Pornography* (New York: Routledge, 2012), 134–135.

⁷³⁰ Miller & McBain, “Content of Contemporary, Mainstream Pornography,” 236–237 (min kursivering) (referenser exkluderade).

⁷³¹ *Ibid.*, 237 (citerar Niki Fritz & Bryant Paul, “From Orgasms to Spanking: A Content Analysis of the Agentic and Objectifying Sexual Scripts in Feminist, for Women, and Mainstream Pornography,” *Sex Roles* 77, nr 9–10 (2017): 614–639).

sexköpslagen),⁷³² nämligen att det inte är forskares uppgifter att värdera huruvida vissa sexuella handlingar är förnedrande eller inte.⁷³³ Därpå följer redovisningar av försök att tolka ejakulering i ansiktet eller på kvinnors kroppar i mer positiva termer (de andra nämnda handlingarna diskuteras inte). Notera emellertid att Miller och McBain skriver att de uppräknade handlingarna förekommer ofta i mittfärans pornografi, det vill säga under produktionen – oavsett vad de polariserade sidorna i debatten anser att de är uttryck för. Någon behöver alltså *utföra* och *tala* dessa handlingar för att möta konsumenternas efterfrågan.

“Hijab Pornography: A Content Analysis of Internet Videos”

Denna artikel publicerades i tidskriften *Violence Against Women* och är skriven av Yaser Mirzaei, Somayyeh Xare, samt Todd G. Morrison.⁷³⁴ Syftet var att undersöka indikatorer på aggression, objektifiering, exploatering och agens i 50 pornografiska så kallade hijabvideor. Sammanfattningen av resultaten visade bland annat att gagging förekom i 42 % av alla filmer och *spanking* (smisk) i 38 %. Videor hämtades från de första fem webbsidorna som syntes när forskarna sökte efter “hijab porn” på Google.com: PornHub, XVideos, Youporn.com, XHamster.com, och Xnxx.com.⁷³⁵ Att vissa webbsidor hamnar högre på Google-sökningar är dock inte nödvändigtvis ett tecken på popularitet. Placeringen styrs av algoritmer som påverkas av många faktorer där särskilt sökmotoroptimering utförd av specialistprogrammerare kan väga tungt. Likväl, därefter samlades videos in från respektive webbsida baserad på antal visningar (förutom Youporn.com, där de första träffarna samlades in då annan sorteringsmekanism saknades). Inklusionskriterierna stipulerade att varje film skulle vara minst 5 minuter lång, bestå av endast en scen samt ha visats minst 1 miljon gånger,⁷³⁶ varför det finns en signifikant efterfrågan på den typ av pornografi som denna studie analyserat.

Resultaten visade att enbart kvinnorna var måltavla för aggression. Således förekom *gagging* i 22 videor (44 %), *spanking* i 19 videor (38 %), *pushing* (hårt knuffande) i 12 videor (24 %), *insulting* (förolämpande) i 11 videor (22 %), *confining* (att stänga in) i 10 videor (20 %), *slapping* (slag med öppen handflata eller platt objekt) i 7 videor (14 %), verbala hot i 5 videor (10 %), *choking* (strykning) i 5 videor (10%), *hate speech* (att förolämpa personens religion, hudfärg, t.ex. “Muslim bitch”) i 3 videor (6 %), *torture* i en video (dvs. *waterboarding*/skendränkning) (2 %) och piskrapp i 1 video (2 %). Utöver aggressioner så framställs kvinnor i 32 % av filmerna som tvingade att ha sex i olika scenarier och i 28 % av filmerna än mannen över 20 år äldre än kvinnan. Manliga utförare styrde i 98 % av alla filmer riktningen och takten i den sexuella handlingen och i 86 % av alla filmer var manliga utförare i ”centrum för sexuell njutning”, i 12 % var bägge utförare i centrum och endast i 2 % var den kvinnliga utföraren i centrum.⁷³⁷

Även om detta urval av hijabpornografi inte representerar ”mittfaran” av pornografi eller indikerar andelen aggression generellt i pornografi stärker det mönstret i andra undersökning som Purcells eller Bridges med fleras, att kvinnor utsätts för betydande fysiska aggressioner och förnedring. Andelen pushing är högre i hijabpornografen än i Bridges med fleras scener (24 % jfr m.

⁷³² Se t.ex. Ronald Weitzer, “Legalizing Prostitution: Morality Politics in Western Australia,” *British Journal of Criminology* 49, nr 1 (2009): 100; Ronald Weitzer, “Criminalization, Decriminalization, and Legalization,” i *Sex For Sale: Prostitution, Pornography, and Erotic Dancing*, red. Ronald Weitzer, 3de uppl. (New York: Routledge, 2022), 379.

⁷³³ Miller & McBain, “Content of Contemporary, Mainstream Pornography,” 237 (refererar bl.a. Ronald Weitzer, “Pornography’s effects: The need for solid evidence: A review essay of Everyday Pornography, edited by Karen Boyle (New York: Routledge, 2010) and Pomland: How porn has hijacked our sexuality, by Gail Dines (Boston: Beacon).” *Violence against Women*, 17, nr 5 (2011): 666–675).

⁷³⁴ Yaser Mirzaei, Somayyeh Xare, & Todd G. Morrison, “Hijab Pornography: A Content Analysis of Internet Videos,” *Violence Against Women* 28, nr 6–7 (2022): 1420–1440.

⁷³⁵ *Ibid.*, 1425.

⁷³⁶ Mirzaei, Xare, & Morrison, “Hijab Pornography,” 1425.

⁷³⁷ Mirzaei, Xare, & Morrison, “Hijab Pornography,” 1428–1431 tabell 1, 3 & 4.

6,6 % ovan).⁷³⁸ Andelen gagging är bara något lägre (44 % jfr m. 53,9 %). *Spanking* är dock mindre vanligt än i Bridges med fleras undersökning (38 % jfr m. 75,3 %), liksom strypning (10 % jfr m. 27,6 %), slapping (14 % jfr m. 41,1 %) och förolämpande (22 % jfr m. 48,7 %). Emellertid förekommer inte tortyr alls i Bridges med fleras urval, till skillnad mot en skendränkning i hijabpornografien. Med beaktande av att en specialgenre inte kan förväntas ha samma innehåll som mittfåran är det inte oväntat att siffrorna skiljer sig; snarare är det kanske talande att skillnaden inte är mer drastisk när det handlar om aggressioner och förnedring.

“A Comparative Content Analysis of Pre-Internet and Contemporary Child Sexual Abuse Material”

Denna artikel, publicerad i tidskriften *Deviant Behavior* och skriven av Michael Salter samt Tyson Whitten, har förvisso fokus på barn.⁷³⁹ Emellertid bidrar den med en signifikant och relevant observation angående förändring över tid som är i linje med det vi sade om vuxenpornografi i inledningen: sexuella övergreppsmaterial med barn (även kallat barnpornografi) har förändrats, med genomsnittligt yngre flickor och allvarligare övergrepp.⁷⁴⁰ Denna studien baseras dels på 1004 bilder som slumpmässigt valts ut från en samling om 27 000 bilder producerade före mitten av 1990-talet. Bilderna fanns hos det kanadensiska Center for Child Protection, en ackrediterad välgörenhetsorganisation. Dels baseras studien på 34 561 bilder som cirkulerat på internet med såväl äldre som nyare bilder mellan åren 2008–2016.⁷⁴¹ Materialet består av betydligt fler bilder på flickor än pojkar. Åldersfördelningen bland pojkarna var i stort sett oförändrad i materialen, till skillnad från flickornas.

Om vi räknar med alla barn upp till 18 år så hade det nyare materialet en 1,45 högre oddskvot att visa yngre barn än det äldre materialet (95 % CI=1,27–1,64).⁷⁴² Förändringen låg mest hos flickorna, där de under 12 år ökade från 70,8 % i det äldre materialet till 79,4 % i det nyare materialet, vilket motsvarar en 1,59 gånger högre oddskvot (95 % CI=1,38–1,84). I det senare materialet var det en betydligt större andel bilder med vuxna tillsammans med barn (53,6 %) än i det äldre materialet (24,1 %), liksom en större andel bilder med flera barn än ett barn (19,8 % jämfört med det äldre materialet (15,3 %)). I det nyare materialet hittades också 52 bilder (0,4 %) med djur och barn – en typ av sexuella övergreppsbilder som inte fanns i det äldre materialet.⁷⁴³ Trenden med ökade övergrepp och mer extrema sexuella övergreppsmaterial på barn liknar trenderna som observerades av Natalie Purcell i hennes studie med populär vuxenpornografi över perioden 1970–2012.⁷⁴⁴ Denna studie av Salter och Whitten är alltså också i linje med de undersökningar som diskuterades i inledningen av genomgången, vilka tyder på att pornografi avtrubbar konsumenterna som därefter efterfrågar mer aggressiva, förnedrande eller på annat sätt extrema material (t.ex. med barn).

“F*ck the Police: Resistance, Agency, and Power in Black Male Racial–Sexual Pleasure”

I denna artikel som publicerats i tidskriften *Pornstudies* skriver Jesus Gregorio Smith, Esmeralda Liz & Promise Addy om manlig gaypornografi som sexualiserar det vita polisväldet mot

⁷³⁸ Bridges et al., “Aggression and Sexual Behavior in Best-Selling Pornography Videos: A Content Analysis Update,” *Violence Against Women* 16, nr 10 (2010): 1075 tabell 1.

⁷³⁹ Michael Salter & Tyson Whitten, “A Comparative Content Analysis of Pre-Internet and Contemporary Child Sexual Abuse Material,” *Deviant Behavior* 43, nr 9 (2022): 1120–1134.

⁷⁴⁰ Se sammanfattningen, *ibid.*, 1120, där resultaten översiktligt presenteras.

⁷⁴¹ *Ibid.*, 1125–1126.

⁷⁴² *Ibid.*, 1129.

⁷⁴³ *Ibid.*, 1129–1130 & tabell 8.

⁷⁴⁴ Purcell, *Violence and the Pornographic Imaginary*.

afroamerikaner.⁷⁴⁵ Artikeln handlar om pornografi med vita utförare som spelar poliser som "kriminaliserar och våldtar" svarta manliga utförare som spelar misstänkta brottslingar.⁷⁴⁶ Författarna benämner denna genre "race play and BDSM pornography".⁷⁴⁷ Studien hämtar sin data från webbsidan Gaypatrol.com som skapats för att visa "'power hungry' 'cops' taking 'control of our Black population' through sex."⁷⁴⁸ Enligt författarna har webbsidan 19 filmer/scener med likadan handling, vilket får anses vara ett lågt antal jämfört med de stora webbsidorna. Emellertid återfinns "många" av scenerna på sajten Pornhub, där sajten också marknadsförs.⁷⁴⁹ Filmerna var över 10 år gamla och i ett okänt antal betydligt äldre, det vill säga mer än 20 år gamla. Längden varierar mellan 20–40 minuter. Författarna förklarar att de valt sidan för att det är den enda som presenterar denna typ av gay-pornografiska filmer.

I resultatet framkommer att materialet innehåller rikligt med verbala aggressioner, rasistisk gläpord och verbala referenser till sexuellt våld och våldtäkter, men även en hel del skådespeleri. Materialet är inte av typen gonzo-pornografi, även om den relativa längden av sexuella handlingar jämte icke-sexuellt skådespeleri är oklar. I en scen binds en "misstänkt" av två poliser och "våldtas anal". Samtidigt stoppar de in sina skärp i dennes mun i en scen och sätter sina fötter på dennes huvud i en annan scen, med resultatet att mannen tvingas motta anal penetration från "poliserna" med ansiktet neråt och ändan uppåt.⁷⁵⁰ I filmerna presenteras också många scener med ejakulering i ansiktet, såväl på de svarta utförarna som på de vita "poliserna". Det förekommer ingen information om kondomanvändning. Artikeln presenterar heller ingen kvantitativ uppskattning av våld eller förnedring; sådana handlingar omnämns i relation till artikelns fokus på till exempel i vilken mån de svarta utförarnas beteenden kan tolkas som "agens" och "motsstånd" mot rashierarki och rasism. Det förekommer även fysiskt, icke-sexuellt våld (t.ex. knäas en "misstänkt" i magen av "poliserna" och de misstänkta knuffas och "ämbågar" sig loss) vilket kan vara skådespeleri.

År 2021

"Non-Consensual Pornography: A New Form of Technology Facilitated Sexual Violence"

Denna artikel, skriven av Edel Margherita Beckman och Matteo G.P. Flora, handlar om privat sexuellt explicit media som delas utan samtycke av utförarna, ofta så kallad hämndpornografi eller spionfilmer-/bilder (t.ex. *upskirting*).⁷⁵¹ Konsekvenserna är mycket allvarliga och berör flera dimensioner i de utsatta liv: (1) psykologiska skadeverkningar som PTSD, depressioner, mardrömmar, panikattacker, ångest och suicidala tankar; (2) sociala problem, till exempel i familjerelationer, eller trakasserier, rädsla för att framtida partners eller barn får vetskap om materialen samt ångest över vetskapen om att oräkneliga främlingar ser bilderna/filmerna; (3) ekonomiska problem, till exempel direkta kostnader relaterade till potentiella civilrättsliga processer

⁷⁴⁵ Jesus Gregorio Smith, Esmeralda Liz, & Promise Addy, "F*ck the Police: Resistance, Agency, and Power in Black Male Racial-Sexual Pleasure," *Porn Studies* 9, nr 2 (2022): 241–61. Undersökningsmetod påminner om litterära eller filmvetenskapliga studier inom humaniora, med en "pornografisk metodologi" som använder pornografins "språk" och den pornografiska "fantasin" för att generera en "djupare insikt i mänskligheten och mänskliga beteenden". Ibid., 248 (källhänvisning exkluderad).

⁷⁴⁶ Ibid., 242.

⁷⁴⁷ Ibid. BDSM står för *Bondage Dominance Sadism & Masochism*.

⁷⁴⁸ Ibid., 247.

⁷⁴⁹ Ibid., 248, 249.

⁷⁵⁰ Ibid., 254.

⁷⁵¹ Edel Margherita Beckman & Matteo G. P. Flora, "Non-Consensual Pornography: A New Form of Technology Facilitated Sexual Violence." *Rassegna Italiana di Criminologia* 15, no. 4 (2021): 317–28. Författarna definierar materialet för studien på följande sätt: "Non-consensual Pornography can be defined as the sharing of private materials with sexual content, either photos or videos, without the consent of one or more of the individuals involved, in order to harm the victim." Ibid., 318.

och indirekta kostnader såsom missade anställningar eller avskedanden relaterade till bakgrundskontroller/avslöjanden om det pornografiska materialet.⁷⁵² Emellertid handlar inte dessa konsekvenser för de utsatta om produktionsförhållandena under utförandet, utnyttjandet, exploateringen eller utsattheten för våld och ohälsa som krävs för att skapa sådan privat media. Övergreppen aktualiseras först efter spridning. Den politiska och rättsliga utmaningen ligger således i hur offentliggörandet ska stoppas, inte producerandet av bilderna/filmerna *per se*.

“Binegative Myths in Pornography: An Examination of Sexual Behaviors and Aggression by Sexual Identity Categories”

Jessamyn Bowling och Niki Fritz har genomfört denna studies som publicerats i *Journal of Bisexuality*, där de bland annat jämför förekomsten av aggressioner i så kallad lesbisk, bisexuell och heterosexuell pornografi i ett urval filmer från Pornhub.⁷⁵³ Författarna noterar att kategorin ”lesbisk” bara är en påklitrast etikett (*label*) på videor som har *eller* inte har scener med flera kvinnor.⁷⁵⁴ Studiens filmer har valts ut ur ett större urval om 1 118 videor från nätsajten Pornhub, som var den näst största sajten år 2015 enligt similarweb.com. Det totala antalet filmer i denna undersökning är 807, fördelat på 108 ”lesbiska”, 105 bisexuella samt 594 heterosexuella filmer; den senare kategorin hämtades från de 20 högst rankade genre-etiketterna på sajten.⁷⁵⁵ Forskarna stratifierade dessutom urvalet genom att hämta fler videor från de större kategorierna, men oaktat stratifieringen valdes alla videor slumpmässigt.

Fysisk aggression definieras på samma sätt som i de andra studierna av Niki Fritz med flera, nämligen som ”varje handling som ser ut att orsaka eller försöker orsaka fysisk skada på en själv eller en annan person, oavsett förövarens uppsåt och måltavlans reaktion”.⁷⁵⁶ De som kodade materialet uppnådde en mycket hög samstämmighet om fysisk aggression: 97,7 % för LGBT-material och 98,8 % för heterosexuell pornografi. Några av handlingarna som kategoriseras som fysisk aggression inkluderar att strypa, slå med öppen hand, dra i håret, smiska – och gagging.⁷⁵⁷ Givet att uppsåt och reaktion inte beaktas tolkas även BDSM som aggression.

Resultatet visar att i kategorin heterosexuella *scener* förekom 42,1 % fysisk aggression och 40,9 % fysisk aggression med kvinnor som måltavla; i kategorin bisexuella *scener* förekom 49,5 % fysisk aggression och 32,4 % fysisk aggression med kvinnor som måltavla; och i kategorin ”lesbiska” *scener* förekom 38,9 % fysisk aggression och 38,9 % fysisk aggression med kvinnor som måltavla. analsex förekom i 21,9 % av alla heterosexuella scener och i 66,7 % av alla bisexuella scener. Skillnaden mellan bisexuella och heterosexuella scener vad gäller fysisk aggression var statistisk signifikant, där bisexuella scener hade mer fysiska aggressioner *mot män* i jämförelse med heterosexuella scener. I övrigt var inte skillnaderna statistiskt signifikanta vad gäller fysisk aggression, men signifikant vad gäller skillnad i analsex. Det behöver dock poängteras att denna studie, liksom övriga av Fritz med flera, inte valt ut material som är det mest populära, kommersiellt framgångsrika eller oftast producerade utan i stället slumpmässigt valt scener bland de 20 högst rankade genrererna på en *gratis* sida med nätpornografi. Därför är det inte oväntat att det visas mindre fysisk aggression och mindre analsex i heterosexuella scener än i Bridges med fleras studie från 2010, vilken använde i stort sett samma kodschema.

⁷⁵² Ibid., 322–24.

⁷⁵³ Jessamyn Bowling & Niki Fritz, “Binegative Myths in Pornography: An Examination of Sexual Behaviors and Aggression by Sexual Identity Categories,” *Journal of Bisexuality* 21, nr 2 (2021): 262–280

⁷⁵⁴ Ibid., 265.

⁷⁵⁵ Ibid., 267.

⁷⁵⁶ Ibid., 269 (min kursivering).

⁷⁵⁷ Ibid., 268.

“Worse Than Objects: The Depiction of Black Women and Men and Their Sexual Relationship in Pornography”

I denna studie som genomförts av Niki Fritz, Vinny Malic, Bryant Paul och Yanyan Zhou, undersöks i vilken mån pornografins presentationer av aggression skiljer sig med avseende på utförarnas hudfärg.⁷⁵⁸ Tidigare forskning från 1990-talet hade indikerat att svarta kvinnor utsattes för mer aggression i pornografi än vita kvinnor, men när denna undersökning genomfördes fanns ingen annan kvantitativ systematisk studie om skillnad på grund av hudfärg i dessa avseenden. Den första forskningsfrågan handlar om svarta kvinnor blir mer objektifierade än vita kvinnor – en fråga som ligger något utanför gränsen för detta uppdrag om våld, utsatthet, hälsa, välbefinnande och socioekonomiska konsekvenser i produktionen. På samma sätt ligger frågorna om svarta män presenteras som mer aggressiva eller i scenarier med fler eller färre kyssar än vita män något utanför ramen för uppdraget. Däremot ligger två av artikels tre sista frågor tydligt inom ramen för uppdraget, nämligen om/hur graden av presenterad aggression varierar beroende på hudfärg samt om/hur presentationer av oral-, vaginal- och analsex varierar beroende på hudfärg.⁷⁵⁹ Dessa förhållanden har bäring på utsattheten för diskriminering på grund av hudfärg – det vill säga diskriminering som tar sig uttryck i våld, tvång, ohälsa och exploatering av bristen på alternativt försörjning och/eller ojämlikhet.

Undersökningen baseras på samma data från Pornhub och Xvideos som de andra artiklarna publicerade av Fritz med flera som redogjorts för tidigare.⁷⁶⁰ Urvalet av filmer har gjorts slumpmässigt, vilket resulterat i bland annat 7430 videor från sidorna Xvideos.com samt Pornhub.com från hösten 2013 till och med våren 2014.⁷⁶¹ Forskarna samlade inte filmer i de populäraste eller senaste videorna utan i stället en ”slumpmässig tillgänglighetsbild” av det som fanns tillgängligt för stunden. Här valdes då videor ut slumpmässigt från de mest ”välfyllda” (*populous*) kategorierna, varav några inkluderade Amateur, Anal, Black Women, Big Tits, Blonde, Brunette, Ebony, Hardcore, Interracial, Pornstar, Teen.⁷⁶² Särskilt för denna studie var att forskarna bara valde ut videor med två individer, varken mer eller mindre, samt bara med vita och svarta.⁷⁶³ Totalt analyserades 1 741 scener ur vilka 118 inkluderade svarta kvinnor. Även om det var statistiskt sett lika många videor med svarta kvinnor på de två sajterna (skillnaden mellan 6,4 % och 8,4 % var ej signifikant för Xvideos respektive Pornhub) var det vissa statistiskt signifikanta skillnader mellan videor på Pornhub respektive Xvideos. Exempelvis hade Pornhub signifikant färre videor med vita kvinnor och svarta män. Xvideos hade signifikant färre presentationer av kyssar, oralsex, vaginal oralsex, vaginalsex, ejakulering i ansikte och kvinnor som strippade än Pornhub. Däremot var det statistiskt sett likadana nivåer av aggression mot kvinnor som presenterades på de båda webbsidorna. Författarna konstaterar att skillnaderna visar att Xvideos som regel hade kortare videos med mindre variation än Pornhub.⁷⁶⁴

Författarna noterar även att om de inkluderat kategorin *forceful penetration* (hårdhänt penetration) som andra forskare (Shor & Golriz) gjort hade även Fritz med fleras frekvens av aggression blivit högre. De förklarar att hårdhänt penetration är att anse som ett aggressivt beteende, men hade besvär då de anlidade ett stort antal personer för att koda materialet; det gick inte att nå

⁷⁵⁸ Niki Fritz et al., “Worse Than Objects: The Depiction of Black Women and Men and Their Sexual Relationship in Pornography,” *Gender Issues*, 38, nr 1 (2021): 100–120.

⁷⁵⁹ Ibid., 106–107 (“RQ3a: Does the level of depicted aggression vary depending on the racial makeup of the actors?” RQ4: “Do depictions of sexual behaviors, including oral, vaginal, and anal sex, in pornography vary by the race of the sexual partners?”).

⁷⁶⁰ Här sägs emellertid att Xvideos var populärare än Pornhub, till och med ”populärast”. Ibid., 107. Pornhub sades vara näst populärast enligt sajten <https://www.similarweb.com/website/xvideos.com>, vilket stämde även den 7 mars 2023 med avseende på global ranking.

⁷⁶¹ Ibid., 107.

⁷⁶² Ibid., 107.

⁷⁶³ Ibid., 108.

⁷⁶⁴ Ibid., 108.

reliabilitet (dvs. samstämmighet) bland kodarna med ett sådant begrepp, varför studien ”kan ha underskattat avbildningar av aggressioner.”⁷⁶⁵

Resultat. Undersökningen finner bland annat att svarta kvinnor emottog statistiskt signifikant mer aggressioner än vita kvinnor: i 50,8 % av alla scener var svarta kvinnor måltavla för aggressioner jämfört med 36,0 % för vita kvinnor ($p < 0,001$). Svarta män presenterades också signifikant oftare (47,3 %) som aggressiva mot kvinnor jämfört med vita män (35,3 %) och kysste signifikant mer sällan kvinnor än vita män, det vill säga i 18,0 % jämfört med 27,5 % av alla scener.⁷⁶⁶ Svarta par presenterades också som signifikant mer aggressiva än vita par: 54,1 % av alla scener jämfört med 34,8 % av alla scener innehöll aggressioner. Det var även statistiskt signifikant skillnader i hur stor andel kyssar som visades med avseende på hudfärg. Däremot fann inte forskarna några andra statistiskt signifikanta skillnader vad avser specifika sexuella beteenden inklusive frekvensen av oralsex, vaginalt oralsex, vaginalsex eller analsex med avseende på hudfärg.⁷⁶⁷

“Sex on the Screen: A Content Analysis of Free Internet Pornography Depicting Mixed-Sex Threesomes from 2012-2020”

Den här studien av Danica Kulibert, James B. Moran, Sharayah Preman, Sarah A. Vannier och Ashley E. Thompson undersöker bland annat sexuella aggressioner i heterosexuell onlinepornografi med tre personer, så kallade *mixed-sex threesome* (”trekanter”), det vill säga med *antingen* två män *eller* två kvinnor.⁷⁶⁸ Totalt 150 videor samlades in i november 2012, oktober 2015 och april 2020 som alla innehöll ”trekanter”. Videorna är från de 10 mest populära nätsidorna vid respektive tillfälle som fick flest träffar utifrån olika sökord på Googles två första träffsidor, totalt från 20 nätsidor då vissa nätsidor tillkommer eller försvinner under respektive år.⁷⁶⁹ Det är värt att notera att denna studie, till skillnad från många andra, inte enbart undersöker utbudet på Pornhub. Däremot är det inte nödvändigtvis de mest populära videorna; det är trekanter som valts ut på respektive nätsida slumpmässigt – inte utifrån antalet visningar.⁷⁷⁰ Längden på filmerna varierar mellan drygt 1 minut till cirka 49 minuter. Forskarna exemplifierar fysiska aggressioner som förekom i filmerna med att dra i håret; slå med öppen hand, i ansikte eller på kroppen; samt att strypas.⁷⁷¹ Närmare frekvenser för respektive typ av fysiskt aggressiv handling redovisas inte. I genomsnitt var det dock signifikant större sannolikhet att filmerna presenterade aggressioner än att de inte gjorde det, att män oftare var aggressiva än kvinnor, och att kvinnor oftare var aggressiva i trekanter med andra kvinnor än andra män.⁷⁷²

Manliga aggressioner minskade statistiskt signifikant år 2020 jämfört med 2015 och 2012 men inte mellan 2015 och 2012. I trekanter med två män presenterade således 22 av 25 filmer (dvs. 88 %) manlig aggression år 2012; 20 av 25 filmer (80 %) år 2015; och 9 av 25 filmer (36 %) år 2020. Manliga fysiska aggressioner i trekanter med två kvinnor var något färre: 14 (56 %) år 2012, 14 (56 %) år 2015 och 4 (16 %) år 2020. Kvinnliga fysiska aggressioner var större i trekanter med två kvinnor än två män: 11 (44 %) år 2012, 10 (40 %) år 2015 och 3 (12 %) år 2020 respektive 2 (8 %) år

⁷⁶⁵ Ibid., 114.

⁷⁶⁶ Ibid., 110–111.

⁷⁶⁷ Ibid., 112–113.

⁷⁶⁸ Danica Kulibert et al., “Sex on the Screen: A Content Analysis of Free Internet Pornography Depicting Mixed-Sex Threesomes from 2012-2020,” *European Journal of Investigation in Health, Psychology and Education* 11, nr 4 (2021): 1555-70.

⁷⁶⁹ Ibid., 1559.

⁷⁷⁰ Ibid., 1560.

⁷⁷¹ Ibid., 1560.

⁷⁷² Ibid., 1564.

2012, 2 (8 %) år 2015 och 2 (8%) år 2020. Minskningen av kvinnliga fysiska aggressioner över tid är *inte* statistiskt signifikant.⁷⁷³

En mängd annan information delges läsaren, däribland att bara 4,44 % av männen använder kondomer.⁷⁷⁴ Produktionerna inbegriper således betydande hälsorisker med potentiell smittspridning av sexuellt överförbara sjukdomar, särskilt då andelen videor med analsex är hög: 64 %, 40 % respektive 68 % i trekanter med två män åren 2012, 2015 och 2020; 24 %, 16 % respektive 16 % i trekanter med två kvinnor åren 2012, 2015 och 2020.⁷⁷⁵ Resultaten visade också att i 36,44 % av alla scener ejakulerade en man i en kvinnas ansikte och/eller mun.⁷⁷⁶ Som nämns nedan specifikt om ejakulering i ansiktet i andra undersökningar utförs dessa handlingar på ett sätt som konsumenten troligtvis tolkar som kvinnoförnedrande.⁷⁷⁷ Och trots att genren trekant kan inbegripa såväl manliga som kvinnliga samkönade handlingar utförs i stort sett inga sexuella handlingar mellan två män: i genomsnitt bara 0,04 stycken. Däremot utförs genomsnittligen 3,59 olika sexuella handlingar mellan kvinnor.⁷⁷⁸ Även detta är ett resultat som kan tolkas i termer av att heterosexuell pornografi med trekanter övervägande produceras för män, inte kvinnor.

“Between a Camera and a Hard Place: A Content Analysis of Performer Representation in Heterosexual Pornographic Content”

Den här artikeln, skriven av Farnosh Mazandarani och publicerad i *Journal of Sex Research*,⁷⁷⁹ har relativt liten relevans för uppdraget. Snarare än att undersöka aggressioner, våld, förnedring eller exploatering undersöks hur ofta kvinnor respektive män i generell bemärkelse syns i bild. Även ljudupptagning jämförs. Under de två sista dagarna år 2017 laddades således de 150 mest sedda videofilmerna ner för analys från nätsidan Pornhub, där antalet visningar låg mellan cirka 6 miljoner till över 64 miljoner gånger.⁷⁸⁰ Enbart heterosexuella porrfilmer med två deltagare valdes ut och samlingsvolymen, dubletter samt filmer utan samlag exkluderades – något som minskade resultatet till 133 filmer. Tio filmer användes för pilotanalys, varför det totala analysmaterialet bestod av 123. Inte oväntat visar resultaten att kvinnor syns betydligt oftare än män, närmare bestämt över fyra gånger så ofta. Kvinnor hörs också betydligt oftare än män. När män väl hörs så uttrycker de dock med större sannolikhet kompletta meningar; kvinnor däremot, uttrycker med större sannolikhet obegräpliga ljud eller ord och fraser i stället för kompletta meningar.⁷⁸¹ Det sistnämnda resultatet kan tolkas som ett uttryck för objektifiering av kvinnor; det vill säga män presenteras som hela personer i större utsträckning. Heterosexuell pornografi tycks därmed tillverkas främst för män.

⁷⁷³ Ibid., 1564; $\chi^2(1, N = 150) = 4,91, p = 0,09$. Förvisso, med ett p -värde strax under 0,10 ligger resultatet inte långt ifrån konventionell nivå för signifikansprövning. Emellertid är författarna försiktiga även i andra fall med mindre p -värden (och därmed signifikantare skillnader) eftersom känslighetsanalyser krävde starkare χ^2 -värden för signifikans.

⁷⁷⁴ Ibid., 1561.

⁷⁷⁵ Ibid., 1561 tabell 2.

⁷⁷⁶ Ibid., 1561.

⁷⁷⁷ Se nedan under avsnitt “Ejakulering i ansikte/mun” sidan 57 ovan.

⁷⁷⁸ Kulibert et al., 1563.

⁷⁷⁹ Farnosh Mazandarani, “Between a Camera and a Hard Place: A Content Analysis of Performer Representation in Heterosexual Pornographic Content,” *Journal of Sex Research* 58, nr 3 (2021): 305–13.

⁷⁸⁰ Ibid., 308.

⁷⁸¹ Ibid., 310.

“Aggression and Pleasure in Opposite-Sex and Same-Sex Mainstream Online Pornography: A Comparative Content Analysis of Dyadic Scenes”

Denna artikel är publicerad i *Journal of Sex Research* och skriven av samma två författare vars artikel vi tidigare granskat utifrån källkritiska resonemang – Kimberly Seida och Eran Shor.⁷⁸² Här jämförs innehållet i heterosexuella och samkönade pornografifilmer med par i ett urval av 210 videor från sajten Pornhub: 70 så kallade ”gay” (män/män), 70 så kallade ”lesbian” (kvinna/kvinna) och 70 ”most-watched of all time” (män/kvinnor).⁷⁸³ Notera att det inte är slumpmässigt valda filmer utan filmer som har flest visningar samt bara innehåller två utförare i någon av de tre kombinationerna: två kvinnor, två män eller en kvinna tillsammans med en man.⁷⁸⁴ Alla videor i urvalet har visats minst 1,75 miljoner gånger vardera och de är mellan 2,5 och 51,5 minuter långa. Resultaten visar enligt forskarna att det är såväl mer presentationer av aggressioner och mer presentationer av tillgivenhet och njutning i samkönade filmer jämfört med olikkönade videor.⁷⁸⁵

Innan vi närmare undersöker resultaten är det värt att notera att trots att videorna är populära är urvalsprincipen problematisk om syftet är att mäta andelen aggression och förnedring: genom att välja *parvideor* så utesluts situationer och scenarier där det exempelvis förekommer gruppvaldtakter (gang bangs), bukkake, dubbel- eller trippelpenetring. Resultatet är sannolikt att andelen aggressioner blir lägre när sådana scener utesluts. Visserligen ansluter sig forskarna överlag till Bridges med fleras definition av aggression, men värt att notera är att de använder termen *forced gagging* och inte bara *gagging*. Det kan tolkas som en trivialisering av *gagging*, att kräva att den ska vara utförd under tvång för att räknas som en form av aggression – inte minst då forskarna tydligt hänvisar till hur Bridges med flera pekat på att pornografi oftast kräver av utförarna att de uttrycker samtycke och njutning oavsett vilken handling eller situation de utsätts för.⁷⁸⁶

Näväl, Seida & Shor redovisar bland annat följande resultat: uttrycklig aggression oavsett samtycke förekom i ungefär en fjärdedel av alla samkönade manliga och kvinnliga parvideor; 25,7 % respektive 24,3 % jämfört med 12,9 % i heterosexuella parvideor. Ejakulering i munnen och ansiktet, som anses förnedrande av en hel del forskare, förekom i 60,1 % av alla heterosexuella parvideor, uppdelat på 35,7 % i munnen respektive 24,3 % i ansiktet. På samma sätt förekom detta i 21,4 % av manligt samkönade videor, där 5,7 % visade utlösning i munnen och 15,7 % visade utlösning i ansiktet. Däremot förekom dessa två praktiker inte alls i kvinnliga samkönade parvideor. Emellertid visade 5,7 % av de kvinnligt samkönade parvideorna strypning (*choking*) emedan den andelen var lägre i de manligt samkönade (1,4 %) och de heterosexuella (1,4 %) parvideorna. Trots termen ”påtvungad” i stället för *gagging* per se så genererade den mer restriktiva filmkoden träffar i 8,6 % av alla manligt samkönade och i 4,3 % av de heterosexuella parfilmerna. Aggression utan explicit samtycke var mest vanligt i ”gayvideor” (14,3 %) följt av ”lesbiska” videor (5,7 %) emedan bara 1,4 % av de ”heterosexuella” urvalet presenterade sådan aggression (skillnaderna vara bara statistiskt signifikanta mellan ”gay” och ”heterosexuella” videor).⁷⁸⁷

Inga av de heterosexuella men 7,1 % av de kvinnligt och 2,9 % av de manligt samkönade videorna inkluderade verbala aggressioner.⁷⁸⁸ Det var betydligt mindre verbala aggressioner jämfört med Bridges med fleras studie, där 48,7 % av de mest bästsäljande videorna innehöll verbala aggressioner.⁷⁸⁹ Skillnaden antyder att Seida & Shors fokus på enbart parfilmer på en gratisajt inte

⁷⁸² För kritiken av metodologin i förra artikeln av samma två författare, se särskilt *ovan* noter 93–102 samt tillhörande brödtext.

⁷⁸³ Kimberly Seida & Eran Shor, “Aggression and Pleasure in Opposite-Sex and Same-Sex Mainstream Online Pornography: A Comparative Content Analysis of Dyadic Scenes,” *Journal of Sex Research* 58, nr 3 (2021): 292–304.

⁷⁸⁴ *Ibid.*, 295.

⁷⁸⁵ *Ibid.*, 292.

⁷⁸⁶ *Ibid.*, 296.

⁷⁸⁷ *Ibid.*, 297–298 & tabell 1.

⁷⁸⁸ *Ibid.*, 297.

⁷⁸⁹ Bridges et al., “Aggression in Best-Selling Pornography,” 1075 tabell 1.

återspeglar den mångfald och större förekomst av aggressioner som finns, åtminstone när filmer med flera deltagare på såväl betal- som gratisajter också beaktas. Det är också tendentiöst att Seida & Shor aldrig erbjuder läsaren en uppskattning av hur stor andel parvideor som konsumeras jämfört med filmer med flera aktörer och potentiellt mer aggressiva och förmedrande scener. Syftet kan vara att ge läsaren en skev (dvs. vinklad och tendentiös) beskrivning av pornografi. Likväl är det inte en trivial mängd aggression och förmedring i Seida och Shors parfilmer; tvärtom, 60,1 % av alla heterosexuella parvideor visar utlösning i munnen eller på ansiktet, 5,7 % i ”lesbiska” filmer visar strypningar, 8,6 % i manliga ”gayfilmer” visar påtvingad gagging och, slutligen, visar en fjärdedel av alla samkönade och 12,9 % av alla heterosexuella parvideor fysiska aggressioner.⁷⁹⁰ Dessa siffror indikerar knappast en pornografisk produktion där våldsutsatthet, exploatering, eller ohälsa är marginella snarare än fundamentala problem relaterade till konsumenternas preferenser och den systematiska maktobalansen mellan tredjeparter och deltagarna.

Om ejakulering i ansikte/mun

Såväl Bridges med flera som Seida & Shor fann att ungefär 60 % av alla scener respektive videor innehöll män som ejakulerade på ansiktet eller i kvinnors munnar.⁷⁹¹ Denna typ av scener undersöktes i en studie som utförde kvalitativa intervjuer med 16 heterosexuella manliga pornografikonsumenter i åldern 19–32, där männen valdes ut i en storstad i nordöstra USA, mestadels vita och relativt högutbildade.⁷⁹² Dessa män förstod klart att kvinnor i verkligheten inte skulle uppskatta utlösning i ansiktet eller i munnen och insåg ”i stort sett” att varianter av sådan ejakulation var ”mancentrerade och misogyna.”⁷⁹³ Deras tolkning stöds av en större enkätstudie med 1 880 heterosexuella män och kvinnor i Amerika: här rapporterade 66,7 % av männen att de hade ejakulerat på en kvinnas ansikte eller i hennes mun och 62,1 % av kvinnorna rapporterade att de hade utsatts för detta.⁷⁹⁴ Men emedan 59,6 % av männen uttryckte ett fortsatt intresse för att genomföra sådana handlingar uttryckte bara 12,5 % av kvinnorna detsamma.⁷⁹⁵ Sålunda, när pornografi presenterar manlig utlösning i en kvinnas ansikte eller mun – något dessa kvinnor huvudsakligen förkastade – är syftet att sexualisera kvinnors underordning till män. Konsumenterna förstår budskapet och detsamma torde gälla producenterna och utförarna.

“Collecting and Viewing Behaviors of Child Sexual Exploitation Material Offenders”

Den här artikeln, skriven av Chad M.S. Steel med flera,⁷⁹⁶ ligger något utanför uppdragets kärnfrågor. I viss mån är det relevant att se att alla konsumenter av sexuella övergreppsbilder på barn som ingick i studien ”indikerade” att de även konsumerat pornografi med vuxna, det vill säga 141 dömda personer som fanns i sexförbrytarregister i Illinois och Texas och som svarade på en enkätfrågan utskickad till 2 508 potentiella tidigare dömda respondenter. Dessutom indikerade 74 % att de konsumerat mer vuxenpornografi än bilder av sexuella övergreppsbilder på barn.⁷⁹⁷

⁷⁹⁰ Seida & Shor, “Aggression and Pleasure in Online Pornography,” 298 tabell 1.

⁷⁹¹ Jämför Ibid., 298 tabell 1, med Bridges et al., “Aggression in Best-Selling Pornography,” 1074–1075. Bland de 304 scenerna som studerades av Bridges et al. visade 58,6 % män som ejakulerade i en kvinnas mun, 3,9 % på en kvinnas ansikte, med 12,2 % som innehöll flera ejakulationsställen.

⁷⁹² Chyng Sun, Matthew B. Ezzell, & Olivia Kendall, “Naked Aggression: The Meaning and Practice of Ejaculation on a Woman’s Face,” *Violence against Women* 23, nr 14 (2017): 1710–1729.

⁷⁹³ Ibid., 1725.

⁷⁹⁴ Ana J. Bridges et al., “Sexual Scripts and the Sexual Behavior of Men and Women Who Use Pornography,” *Sexualization, Media, & Society* 2, nr 4 (2016): 4, 5 tabell 2, <https://doi.org/10.1177/2374623816668275> (ålder medelvärde=22.55, stand. avvikelse=7.95). De flesta respondenter var relativt religiösa vita college- och universitetsstudenten från en stad eller förort.

⁷⁹⁵ Ibid., 8 tabell 5.

⁷⁹⁶ Chad M.S. Steel et al., “Collecting and Viewing Behaviors of Child Sexual Exploitation Material Offenders,” *Child Abuse & Neglect* 118 (2021): 1–11.

⁷⁹⁷ Ibid., 3 & 8.

Även om dessa observationer är i linje med, kan de inte bekräfta eller stärka hypotesen om den psykologiska mekanism om avtrubning och övergång till mer extremt material som vi tidigare diskuterat. Anledningen är att studien endast är en slags tvärsnittsstudie med en statistisk jämförelsegrupp med icke-dömda män och inte behandlar förändring över tid som i ett experiment eller en longitudinell studie. Forskarna tycks inte heller ha frågat respondenterna om de började med vuxenpornografi för att senare övergå till mer övergreppsbilder på barn. Vi kan bara misstänka detta baserat på annan forskning. Det är alltså viktigt att förstå de begränsningar som uppstår när forskarna, som i denna studie, inte har ställt relevanta frågor utifrån vårt uppdrags perspektiv.

“Sexual violence as a Sexual Script in Mainstream Online Pornography”

I denna artikel, som skrivits av Fiona Vera-Gray, Clare McGlynn, Ibad Kureshi och Kate Butterby och publicerats i *British Journal of Criminology*, undersöks innehållsdeklarationen i titlarna på videor som återfinns på förstasidan (*landing page*) hos de tre största internetsajterna med pornografi.⁷⁹⁸ Det är rimligt att anta att innehållsdeklarationerna återspeglar innehållet; eller som sajten Pornhub uttalar: ”Innan de klickar på en video så vill användarna veta vad de kan förväntas se.”⁷⁹⁹

Sexuellt våld beskrivs i 12 % av titlarna. Datainsamling utfördes under sex månader och genererade 72,326 dataset (bilder, titlar och html) från XHamster; 40,401 dataset från Pornhub och 38,858 dataset från XVideos.⁸⁰⁰ Studien fann att 12 % ($n=15,839$) av det totala urvalet *titlar* ($n=131,738$) som studerades beskrev ”sexuell aktivitet som konstituerar sexuell våld”⁸⁰¹ – med andra ord, en av åtta titlar. Det var ungefär samma fördelning av sexuell våld på samtliga tre sajter.⁸⁰²

Tonåring är vanligaste ordet i totala materialet. Ordet ”tonåring” (*teen*) utgjorde det vanligast förekommande ordet i såväl den totala datamängden (7,7 %) som i material som beskrev sexuell våld (8,5 %). Ordet *teen* är endast något vanligare än presentationer av sexuell våld i datamaterialet.⁸⁰³ Notera att forskarna i sin definition av sexuell våld exkluderade psykologiskt våld och termer som starkt antyder förnedring och kroppsbestraffning med motiveringen att de inte ingår i WHO:s definition av sexuell våld – titlar såsom “[p]issed on, fucked, and dripping with cum” and “puking blood.”⁸⁰⁴ Denna exkludering kan ifrågasättas.

Sexuella relationer inom familjen. Den vanligaste formen av sexuell aktivitet som beskrevs var sexuell aktivitet mellan familjemedlemmar, närmare bestämt beskrevs familjerelationer i 6,4 % av analyserbara data; mer exakt beskrevs *sexuella* familjerelationer i 4,4 % av analyserbara data.⁸⁰⁵ Ingen procentuell uppskattning görs om hur pass mycket av sådan aktivitet som är fiktiv respektive faktisk sexuell aktivitet mellan familjemedlemmar.

Fysiska aggressioner och sexuella övergrepp. Den näst vanligaste formen av sexuell aktivitet som beskrevs antyder “fysiska aggressioner och sexuella övergrepp” (*physical aggression and sexual assault*), inom vilken ”sexuell våld” enligt ovan ingår.⁸⁰⁶ Sådana handlingar beskrevs i 4,1 % av all analyserbar data. Notera att forskarna *exkluderar* BDSM som sker under ”samtycke”, vilket författarna skriver

⁷⁹⁸ Fiona Vera-Gray et al., “Sexual violence as a Sexual Script in Mainstream Online Pornography,” *British Journal of Criminology* 61, nr 5 (2021): 1243–1260.

⁷⁹⁹ *Ibid.*, 1248 (klamrar inlagda).

⁸⁰⁰ *Ibid.*, 1247.

⁸⁰¹ *Ibid.*, 1249.

⁸⁰² Av alla titlar med sexuell våld utgjorde XHamsters del 49,6 % (XHamster utgjorde 47,7 % av det totala antalet dataset), Pornhub 20,7 % (26,7 % totalt) och XVideos’ 29,7 % (25,6 % totalt). *Ibid.*, 1249.

⁸⁰³ *Ibid.*, 1249.

⁸⁰⁴ *Ibid.*, 1248 n.5.

⁸⁰⁵ *Ibid.*, 1249–1250.

⁸⁰⁶ *Ibid.*, 1250–1251.

kan bli problematiskt när innehållet överlappar BDSM och annan form av fysiska och sexuella aggressioner och övergrepp.⁸⁰⁷

This exclusion was made after lengthy discussion in recognition that the sexual script in BDSM content often differs from the ‘coercion’ criteria that underpins the WHO definition of sexual violence. It means that we excluded titles that were both explicitly located within a BDSM context (e.g. ‘Adorable Teen pinish [sic] tied up and brutally fucked hard bdsm’), as well as implicitly drawing on a BDSM frame through terms such as ‘slaves’, ‘subs’, ‘sissys’ and ‘masters’. However, as is clear from these examples, there are overlaps between BDSM pornographic content and content depicting aggression and assault.⁸⁰⁸

Andra exempel som visar vad forskarna *inkluderade* i denna kategori befinner sig på ett kontinuum, det vill säga en glidande skala, mellan sexuellt våld och fysiskt våld:

Our focus in this category ranged from titles that described forms of sexual assault, such as ‘force’, ‘grope’ or ‘molest’; to those that described physical forms of violence such as ‘kick’, ‘punch’, and ‘slap’; as well as those that described sexual acts using physically aggressive language such as ‘brutal’, ‘throat/skullfucked’ and ‘pound’. It was the latter category that was the most frequent, capturing titles such as: ‘Crying blonde bitch takes rough cunt drilling’; ‘Meth whore wife throat fucked and pounded by dealer’; and ‘big huge white monster cock breaking open asian maid pussy’.

Exemplen som författarna lämnar till läsaren visar på en betydande aggressivitet mot kvinnor med inslag av såväl våld som förnedring och en närmast hatisk inställning mot kvinnor.

Författarna skriver också att inte bara termen *teen* är frekvent inom kategorin *fysiska aggressioner och sexuella övergrepp* (den förra förekommer samtidigt i 11,8 % av de senare beskrivningarna), utan även termerna ”ass” respektive ”anal”, vilka tillsammans förekommer i 18,9 % av alla beskrivningar av fysiska aggressioner och sexuella övergrepp. Med andra ord är analsex den mest frekventa termen som förekommer samtidigt som aggressioner och övergrepp. Även termen *black* (dvs. svart) förekom bland de 20 vanligaste termerna associerade till kategorin fysiska aggressioner och sexuella övergrepp, närmare bestämt 4,0 % av alla associerade termer, men inte bland andra kategorier.⁸⁰⁹

Den tredje mest vanliga kategorin är så kallade bildbaserade sexuella övergrepp, det vill säga hämndpornografi, *uppskärning*, voyeurism och dolda spionkameror.⁸¹⁰ Här handlar det inte om att presentera sexuella övergrepp utan snarare att bilden i sig själv utgör övergreppet – något som inte ligger inom ramen för uppdraget att undersöka skadeverkningar orsakade under produktionen och distributionen av pornografi. Det är först i det ögonblick en sådan bild publiceras som den genererar ett sexuellt övergrepp. Publiceringen som sådan orsakar övergreppet. Därmed går det att tala om denna form av kategori som ett publiceringsbaserat sexuellt övergrepp.

Den sista kategorin av sexuella skript som forskarna analyserar var beskrivningar av tvång (*coercion*) och exploatering (*exploitation*) – beskrivningar som missar om fokus enbart är på aggressioner och fysisk misshandel men som likväl uppfyller WHO:s definition av sexuellt våld.⁸¹¹ Denna typ av beskrivningar förekom i 1,7 % av all data.⁸¹² Forskarna även inkluderade termer som antyder en frånvaro av samtycke, till exempel av vara minderårig med termer såsom ”mycket ung” (*very young*) och skol flicka (*schoolgirl*), men inte mer ambivalenta termer som bara ”ung”.⁸¹³ Exempel på beskrivningar som inkluderades var ”Chubby Spanish Teen Needs The Cash,” eller sökord som ”dislike,” ”hate,” and ”cry” när de förekom tillsammans med titlar som beskrev ”sex under implicit icke-samtycke”, exempelvis ”Dopefiend HATES CUM in her mouth LOL.”⁸¹⁴ Forskarna noterar

⁸⁰⁷ Ibid., 1250–1251.

⁸⁰⁸ Ibid., 1251.

⁸⁰⁹ Ibid., 1251.

⁸¹⁰ Ibid., 1251.

⁸¹¹ Ibid., 1253.

⁸¹² Ibid., 1253.

⁸¹³ Ibid., 1253.

⁸¹⁴ Ibid., 1253.

också att de tre vanligaste orden alla fokuserade på utförarnas unga ålder: *schoolgirl* förekom i 17,6 % av beskrivningarna om tvång och exploatering, *girl* förekom i 9,6 % och *teen* i 8,8 %. Forskarna noterar att dessa resultat är i linje med vad andra forskare funnit som undersökt liknande frågeställningar, då med analyser av faktiska videor snarare än beskrivningarna om videor.⁸¹⁵

“Change in the Popularity of Transgressive Content in Written Erotica between 2000 and 2016”

Denna artikel, som skrivits av Martin Seehuus, Ariel B. Handy och Amelia M. Stanton, handlar om skrivna berättelser, det vill säga pornografi utan rörliga- eller stillbilder.⁸¹⁶ Studien kan tyckas mindre relevant för uppdraget, men kan bekräfta eventuella mönster och tendenser som finns i rörliga- och stillbilder över tid. Därmed blir studien relevant i termer av indikation på våld, ohälsa och indirekt exploatering. Analysmaterialet består av 296 884 berättelser nedladdade från sajten Literotica.com i april och maj år 2016, som sägs vara den mest besökta webbsidan för pseudonympublicerade användar-genererade ”erotiska texter”. När icke-engelska texter, texter kortare än 100 ord samt texter som inte innehöll prosa (t.ex. poesi eller berättelser med inbäddade bilder) återstod 244 623 berättelser. För att göra delvis automatiserade tematiska analyser över tid mellan åren 2000–2016 använder forskarna en principiell komponentanalys (*principal component analysis*). Publiceringsdatum på sajten tas som belegg för faktiskt upphovsdatum. Notera att undersökningsperioden är kort jämfört med Purcells tematiska analys av pornografi i rörliga bilder åren 1970–2010 som diskuteras ovan i kapitel 3. Forskarna förklarar här att de tillämpar en godtycklig gräns för vad som ska anses som en förändring: en signifikant korrelation lika eller högre än $r=0,05$. Motivering är att mindre förändringar inte är meningsfulla för skrivna berättelser. I materialet finner forskarna en negligerbar förändring över tid (dvs. lägre än $r=0,05$) i teman som inbegriper våld ($r=-0,017$), ”familj” ($r=0,023$) och BDSM ($r=0,011$). Forskarna tar resultatet som intäkt för en avsaknad av reell förändring över åren 2000-2016 (dvs. nollhypotesen bekräftas).

USA:s rättspraxis och förändringen 1990–2014

Resultaten i Seehuus, Handy och Stantons studie kan vara rimliga även i förhållande till rörliga bilder, som dock inte analyseras av forskarna. Även när vi läser Purcells analys tycks nämligen den största förändringen mot mer utsatthet för våld och förnedring ha skett under 1990-talet och början av 2000-talet.⁸¹⁷ Detta var en tidpunkt då amerikanska producenter i Los Angeles som Paul Little (”Max Hardcore”), Ira Isaacs, John Stagliano, Rob Sicari och Janet Romano producerade sådana filmer som blev mycket populära, men också utsattes för federala obscenitetsåtal; dessa fem producenter dömdes åren 2009–2014 till för fängelsestraff på mellan 1–4 år undantaget Stagliano, vars åtal avvisades på tekniska grunder.⁸¹⁸ Mot bakgrund av deras fängelsestraff är det tänkbart att amerikanska producenter i mittfåran, som torde utöva ett starkt inflytande globalt, dragit öronen åt sig och blivit mer försiktiga. I alla fall lär man inte producera våldsammare eller mer förnedrande material än dem som ledde till de fem producenternas åtal, för att inte ånyo utmana amerikanska myndigheter. Därmed inte sagt att dagens nivå på våld och förnedring är acceptabel, långt ifrån; utifrån det synliga våldet, förnedring och aktiviteter som är ohälsosamma synes produktionsförhållandena vara alarmerande. Det finns således ingen anledning att självbelåtet

⁸¹⁵ Ibid., 1213.

⁸¹⁶ Martin Seehuus, Ariel B. Handy & Amelia M. Stanton, “Change in the Popularity of Transgressive Content in Written Erotica between 2000 and 2016,” *Journal of Sex Research* 58, nr 3 (2021): 314–321.

⁸¹⁷ Purcell, *Violence and the Pornographic Imaginary*.

⁸¹⁸ Max Waltman, *Pornography: The Politics of Legal Challenges* (New York: Oxford University Press, 2021), 230–232. Staglianos åtal avvisades bland annat pga. bristande bevis vad gäller huruvida den tilltalade distribuerat några av de filmer som åtalet gällde. Se Amanda Hess, “Buttman v. the Man,” *Washington City Paper*, July 23, 2010 (Westlaw; 2010 WLNR 28492168) (“[I]n the end . . . [t]he government failed to prove that Stagliano actually sent anything to anyone”); Spencer S. Hsu, “Judge Drops Porn Case for Insufficient Evidence, Rebukes Government, Urges Better Guidance on Obscenity Statutes,” *Washington Post*, July 17, 2010, A2 (Lexis); Carmen M. Cusack, *Pornography and the Criminal Justice System* (Boca Raton, FL: CRC Press, Taylor & Francis, 2015), 48 (noterar att fallet avvisades pga. brist på bevis).

acceptera amerikansk obscenitetslagstiftning som tillräckligt för svenska förhållanden – en lagstiftning för övrigt har mer gemensamt med Sveriges sedlighetslagstiftning som avskaffades 1970 än vår tids lag mot olaga sexuella våldsskildring.⁸¹⁹ Dess moralism, som i praktiken genererat värderativism och avsaknad av jämställdhets- och maktperspektiv, har kritiserats från alla läger – till exempel amerikanska jurister och kanadensiska domstolar.⁸²⁰ Med andra ord är USA:s rättspraxis inte en ”lägstäniva”, vilken vi uppgivet måste acceptera som det ”nya normala” i vårt förhållningssätt till skador som åsamkas utförarna i pornografiproduktion.

År 2020

“Sexual Behaviors and Violence in Pornography: Systematic Review and Narrative Synthesis of Video Content Analyses”

I denna artikel, skriven av Elise R. Carrotte, Angela C. Davis och Megan S.C. Lim, genomförs en systematisk kunskapsöversikt och analys enligt Cochrane-metologin.⁸²¹ Som sagt tidigare ovan undersöker vi inte andra översikter på samma noggranna sätt som vi går igenom individuella undersökningar med primärmaterial, men de konsulteras i viss mån. Denna översikt valde ut 23 studier som uppfyllde kriterierna att ha varit föremål för peer review, skrivna på engelska och *kvantitativt* undersökt relevanta variabler. Översikten följde även de strikta checklistorna som Cochrane-metodologin kräver, vilket minskar precisionen och möjligheten att fånga upp relevanta forskningsresultat som ingår i studier vilka som helhet inte uppfyller vissa strikta metodkrav även om enskilda fynd kan vara oproblematiska och relevanta.⁸²² Utifrån de studier som gås igenom indikerar resultaten att videofilmer på DVD innehöll mer aggressioner än videofilmer på VHS och internetpornografi, däribland verbala aggressioner, slag med handflata, att dra i håret, gaggning, strypning och smisk.⁸²³ Även analsex var vanligare på DVD än VHS respektive internetpornografi. Kondomanvändning var ovanligt (*rare*) i heterosexuell pornografi men vanligt i gay pornografi.⁸²⁴

“A Descriptive Analysis of the Types, Targets, and Relative Frequency of Aggression in Mainstream Pornography”

Denna artikel, publicerad i *Archives of Sexual Behavior*, är skriven av Niki Fritz, Vinny Malic, Bryant Paul och Yanyan Zhou.⁸²⁵ Syftet är att kartlägga sexuella aggressioner i pornografins mittfåra.

⁸¹⁹ *Jänför* Prop. 1970:125 Kungl. Maj:ts proposition nr 125 med förslag till ändring i tryckfrihetsförordningen m.m., 66–80, *med* Prop. 1986/87:151 Om ändringar i tryckfrihetsförordningen m.m., 98–103, *samt* Miller v. California, 413 U.S. 15 (1973), och Waltman, *Pornography: Legal Challenges*, kap. 5 (analyserar kritiskt rättspraxis under amerikansk obscenitetslagstiftning).

⁸²⁰ E.g., Catharine A. MacKinnon, “Not a Moral Issue,” *Yale Law & Policy Review* 2, nr 2 (1984): 321–345 (analyserar kritiskt obscenitetslagstiftning); R. v. Butler, [1992] 1 S.C.R. 452, 78 Man. R. (2d) 1 (Can.) (omtolkar obscenitetslagstiftningen till att fokusera på ojämslaldhet, sexuellt våld, underordning och förnedring istället för osedlighet och samtida förhårsakande värderingar); R. v. Labaye, 2005 SCC 80, [2005] 3 S.C.R. 728 (Can.) (omtolkar sedlighets- och anstötighetslagarna (*indecency*) att istället fastställas av skada (*harm*) och in-kompatibilitet med demokratiska värden såsom jämlikhet, frihet och värdighet); *se även* Waltman, *Pornography: Legal Challenges*, kap. 4–5 (analyserar rättspolitiska utmaningar mot pornografiproduktion och distribution i USA, såväl med ännu ej existerande civilrättsliga medel som med existerande obscenitetslagar).

⁸²¹ Elise R. Carrotte, Angela C. Davis & Megan S.C. Lim, “Sexual Behaviors and Violence in Pornography: Systematic Review and Narrative Synthesis of Video Content Analyses,” *Journal of Medical Internet Research* 22, nr 5 (2020): e16702, sid 2, doi:10.2196/16702; <https://www.jmir.org/2020/5/e16702>.

⁸²² *Ibid.*, 2–4.

⁸²³ *Ibid.*, 17.

⁸²⁴ *Ibid.*, 17–18.

⁸²⁵ Niki Fritz et al., “A Descriptive Analysis of the Types, Targets, and Relative Frequency of Aggression in Mainstream Pornography,” *Archives of Sexual Behavior* 49, nr 8 (2020): 3041–3053.

Urvalet av filmer har gjorts slumpmässigt, vilket resulterat i bland annat 7430 videor från sidorna Xvideos.com samt Pornhub.com från hösten 2013 till och med våren 2014.⁸²⁶ Forskarna samlade inte filmer i de populäraste videorna utan i stället en ”slumpmässig tillgänglighetsbild” av det som fanns tillgängligt på webbsidorna. Analysen i artikeln baseras på det heterosexuella materialet av det totala urvalet, vilket är 4 009 scener från 3 767 videor (Pornhub 754 scener, Xvideos 3435 scener). Soloscener inkluderades ej. Sammanfattningsvis: 45,1 % av alla scener på Pornhub och 35 % av alla scener på Xvideos presenterade fysisk aggression samt 10,1 % respektive 10,0 % presenterade verbala aggressioner. I en annan delstudie med samma material har forskarna noterat att om de inkluderat kategorin *forceful penetration* (hårdhänt penetration) såsom andra forskare (Shor & Golriz) gjort så hade deras frekvens av aggression blivit högre.⁸²⁷ De skriver att hårdhänt penetration är att anse som ett aggressivt beteende, men hade besvär med att koda då de anlitate ett stort antal personer för att koda material. Det gick helt enkelt inte att nå reliabilitet (dvs. samstämmighet) bland kodarna med det begreppet, varför studien ”kan ha underskattat avbildningar av aggressioner.”⁸²⁸

Fördelat på respektive fysiska aggressiva kategorier presenterades följande på Pornhub: av alla scener presenterades spanking i 32,1 %, slapping i 12,2 %, gagging i 11,7 %, pulling hair (dra i håret) i 6,6 %, choking (strykning) i 2,8 %, push (hårda knuffar) i 3,0 %, pinch (knipa) i 1,6 %, Bondage i 3,3 %, weapon (att använda ett vapen) i 2,1 %, biting i 0,5 %, kick (sparkar) i 0,4 % och torture i 0,4 %.⁸²⁹

Fördelat på respektive fysiska aggressiva kategorier presenterades följande på Xvideos: av alla scener presenterades spanking i 23,8 %, slapping i 6,8 %, gagging i 6,5 %, pulling hair (dra i håret) i 4,8 %, choking (strykning) i 3,6 %, push (knuffar) i 2,4 %, pinch (knipa) i 2,2 %, bondage i 1,5 %, weapon (att använda ett vapen) i 0,6 %, biting i 1,1 %, kick (sparkar) i 0,3 % och torture i 0,5 %.⁸³⁰

Författarna konstaterar att gagging ofta sker vid hårdhänt oralsex ”när en man håller sin partners huvud på plats och stöter sin penis in och ut.”⁸³¹ Vidare sägs att kväljningarna som produceras antyder att gagging, som minimum, är ”obekvämt”, samt att kvinnan hindras från att få luft. Uttalandet tycks vara en underdrift.

Forskarna sammanställde måltavlan för aggressionerna i filmerna i de sju vanligaste aggressionsformerna: spanking, slapping, gagging, insultning (verbala aggressioner), pulling hair, och choking. Bland 96,7 % av scenerna i Pornhubs urval och bland 96,8 % av scenerna i Xvideos urval riktades aggressionen mot kvinnorna. Män utförde 75,9 % av alla fysiska aggressioner i Pornhubs urval och 76 % i Xvideos urval. Kvinnor var aggressor i 13,8 % av alla fall i Pornhubs urval och i 12,1 % av alla fall i Xvideos urval. Kvinnorna besvarade fysiska aggressioner antingen med (föreställd) njutning eller neutralt i 97,4 % av fallen på Pornhub, eller i 92,7 % av fallen på Xvideos. Vad gäller verbala aggressioner var resultaten 98,7 % njutning eller neutrala reaktioner på Pornhub respektive 90,5 % på Xvideos.⁸³² Reaktionerna är slående lika de som dokumenterats av Bridges med flera i de kommersiellt framgångsrika filmerna. Sådana reaktioner säger emellertid litet om kvinnornas faktiska upplevelser då handlingarna delvis är regisserade och ett visst uttryck förväntas från producenter. Emellertid menar författarna också att kvinnornas neutrala respons till merparten av de aggressioner som riktas mot dem är ett annat sätt på vilket kvinnor är socialiserade till att inte eskalera aggressioner; de jämför med forskning som indikerar att kvinnor ger neutral respons och/eller undviker konfrontationer vid sexuella trakasserier, för att undvika negativa följdverkningar.⁸³³

⁸²⁶ Ibid., 3044.

⁸²⁷ Niki Fritz et al., “Worse Than Objects: The Depiction of Black Women and Men and Their Sexual Relationship in Pornography,” *Gender Issues* 38, nr 1 (2021): 114.

⁸²⁸ Ibid., 114.

⁸²⁹ Ibid., 3047 tabell 2.

⁸³⁰ Ibid., 3047 tabell 2.

⁸³¹ Ibid., 3050.

⁸³² För sammanställningarna i detta stycke, se *ibid.*, 3039–3050 tabell 3–5.

⁸³³ Ibid., 3051.

Författarna noterar även att ojämställdhet i aggressionerna normaliserats eftersom i motsats till vad kvinnorna förväntas tåla i pornografi så skulle det, utanför ett samtyckande BDSM-scenari, vara otänkbart att kvinnor smiskar, stryper, eller drar en man i håret. Förvisso presenterade Bridges med fleras urval av scener och Purcells urval av filmer en högre andel aggressioner mot kvinnor, men det var i kommersiellt framgångsrika filmer – inte i ett slumpmässigt urval av gratis onlinepornografi. Vi kan anta att vad som är gratis på nätet inte är vad som produceras i störst utsträckning. I det ljuset blir skillnaden mellan Bridges och Fritz undersökningar begriplig. Om Fritz med flera inkluderat kategorin hårdhänt penetration som andra forskare (Shor & Golriz) gjort så hade deras frekvens av aggression kanske också blivit högre.⁸³⁴

År 2019

“Sexual Behavior Patterns in Online Sexually Explicit Materials: A Network Analysis”

Den här artikeln, skriven av Yanyan Zhou, Bryant Paul, Vincent Malic och Jingyan Yu, bygger på samma data som skrivits om ovan i artikeln av Fritz m.fl., nämligen ett urval om 3053 videor från sajten Xvideos.com, vid tiden för studien den näst största sajten i USA och i världen.⁸³⁵ Emellertid är fokuset *inte* aggressioner, vilket gör resultatet mindre användbart för vårt syfte. Urvalet är inte helt slumpmässigt då Xvideos.com innehöll trettio kategorier, men studien avgränsades till de tio mest välfyllda kategorierna: “blowjob,” “teen,” “brunette,” “blonde,” “cumshot,” “big tits,” “anal,” “ass,” “Asian women,” och “MILF.”⁸³⁶ I denna undersökning är inte aggressioner framträdande i statistiken som redovisas i tabell 4 (sid. 2265). Givet urvalet finner forskarna till exempel att 52,87 % av alla scener presenterar oralsex som utförs av kvinnor på män—vilken andel som är att betrakta som *gagging* framgår inte av artikeln. Andra exempel är 13,40 % av alla scener som presenterar är analsex som utförs av män på kvinnor 3,80 % av alla scener som presenterar *ass-to-mouth*. Det sista (ATM) är som tidigare nämnts uppenbart förnedrande för kvinnor men studien rapporterar i övrigt inga statistiska uppgifter om i vilken män scenerna är fysiskt eller verbalt aggressiva. Däremot nämns i studiemens slutsatser att påtvingat oralsex (*forced oral sex*) har blivit ”normaliserat i viss mån i onlinepornografiska videor” utan att någon specifik siffra tillmätts påståendet.⁸³⁷

“Harder and Harder? Is Mainstream Pornography Becoming Increasingly Violent and Do Viewers Prefer Violent Content?”

Eran Shor och Kimberly Seidas artikel från 2019 har vi tidigare diskuterat i avsnitt III eftersom deras urvalsprinciper sannolikt förminskar förekomsten av aggression; de undersökte antalet filmer med flest visningar och flest gillningar (*likes*) på gratisajten Pornhub under åren 2008–2016.⁸³⁸ Filmerna baserades på ett stratifierat urval utifrån etnicitet. Först samlade forskarna in 70 videor i kategorin *All* med mestadels vita utförare; sedan 25 videor i kategorin *Interracial*; 52 videor i kategorin *Ebony* (svart); 35 videor i kategorin *Asian/Japanese*; 19 videor i kategorin *Latina*; och slutligen 25 videor i kategorin *Gay*.⁸³⁹ Då ett av huvudsyftena med studien var att jämföra nivån på aggressioner bland populära jämfört med mindre populära filmer inkluderades även 80 ytterligare filmer från Pornhubs

⁸³⁴ Niki Fritz et al., “Worse Than Objects,” 114.

⁸³⁵ Yanyan Zhou et al., “Sexual Behavior Patterns in Online Sexually Explicit Materials: A Network Analysis,” *Quality & Quantity* 53, nr 4 (2019): 2253–71.

⁸³⁶ *Ibid.*, 2257. Förkortningen MILF står för *Mom I’d Like to Fuck*.

⁸³⁷ *Ibid.*, 2269 (“[A]nal sex, forced oral sex, and female to male spitting have been normalized to some extent in online pornographic videos, which may encourage frequent online pornography viewers to imitate these behaviors[.]”)

⁸³⁸ Eran Shor & Kimberly Seida, “Harder and Harder? Is Mainstream Pornography Becoming Increasingly Violent and Do Viewers Prefer Violent Content?,” *Journal of Sex Research* 56, nr 1 (2019): 19–20, 23.

⁸³⁹ *Ibid.*, 19.

(då tillgängliga) slumpfunksionsgenerator. Det totala antalet filmer blev 307 men sedan exkluderade forskarna 6 videor som hade mer än två deltagare, 26 filmer som inte inkluderade kvinnor och 6 videor som inte inkluderade män. Därmed landade det totala urvalet på 269 filmer där 262 hade laddats upp på Pornhub mellan åren 2008–2016 (alltifrån 25 till 36 videor per år).

Notera att Shor och Seidas urval enbart inkluderade filmer som Pornhub differentierat utifrån etnicitet och sexualitet eller kategoriserat som ”generell” (*all*) pornografi, vilket exkluderar aggressiva filmkategorier som mer avtrubbade konsumenter tycks titta på.⁸⁴⁰ Något som delvis hade kunnat motverka denna skevhet var att de inkluderade 80 filmer ur andra slumpmässigt valda kategorier, men då uteslöts heterosexuell pornografi med fler än två deltagare, till exempel scener med *gang bang* (gruppvaldträkter) eller *bukkake*.⁸⁴¹ Shor och Seida skriver att de troligen skulle funnit mer aggression om de avsiktligt använt ett urval som presenterat fömedring eller extrema handlingar, men deras ”huvudsyfte var att fokusera på det mest sedda innehålllet”.⁸⁴² Problemet med resonemanget är att Shor och Seida aldrig undersökte det ”mest sedda” utan bara filmer som var populära på Pornhub – inte sajter som exempelvis specialiserar sig på vålds- eller fömedringspornografi. Dessutom uteslöts kategorier som forskningen visat innehåller mer fysiska aggressioner mot kvinnor. Till exempel fann Bridges et al. en åtta gånger högre sannolikhet att scener med ass-to-mouth innehöll fysisk aggression än genomsnittet, huvudsakligen riktade mot kvinnor.⁸⁴³

Resultatet av Shor och Seidas urval genererade likvärligt relativt liknande frekvenser av fysisk aggression som i andra studier av gratisajter med pornografi: 39,8 % av alla 269 videor presenterade fysisk aggression där motparten uppvisade såväl positiv som negativ eller neutral respons.⁸⁴⁴ Shor och Seida redovisar även fördelningen av fysisk aggression uppdelat på genrekategorier: i kategorin *Asian/Japanese* (i genomsnitt 6,6 mn visningar) presenterade 74,2 % av urvalet fysisk aggression; i *Interracial* (8,4 mn) 65,2 %; *Ebony* (7,3 mn) 36,0 %; i *Latina* (14,0 mn) 73,8 %; i *Most Viewed* (23,5 mn) 12,9 %; och i *Random* (0,06 mn) 36,8 %. Notera att även om analysenheten inte var scener utan hela videor så innehöll de flesta videor bara en sexscen.⁸⁴⁵ Forskarna uppger att deras definition av fysisk aggression inkluderar ett flertal vanliga handlingar i pornografi, men de redovisar inte fördelningen närmare. Handlingarna som definitionen bygger på är:

- (1) biting, (2) pinching, (3) kicking, (4) pulling hair, (5) hitting of the face, (6) hitting of the body, (7) choking, (8) forced gagging, (9) spanking, (10) sadomasochism, (11) rough handling (e.g., pushing, shoving, tossing, shaking), and (12) forceful penetration (vaginal or anal) with penis, hand, or another object, with an apparent intent to cause pain/discomfort.⁸⁴⁶

Jämfört med Purcells studie 1970–2010 är Shor och Seidas studie åren 2008–2016 en kort undersökningsperiod. Under dessa år finner forskarna ingen statistiskt signifikant skillnad i andelen fysiskt aggressiva presentationer; däremot har den genomsnittliga andelen tid med fysiska aggressioner sjunkit i förhållande till ickeaggressiva presentationer i respektive film som haft fysiska aggressioner under perioden: från 13 % till 3 % av speltiden i en genomsnittlig film. En ännu starkare tendens är att andelen videotitlar som antyder aggressioner sjunkit från nästan 40 % till cirka 5 % över perioden, vilket är i linje med den tendens som setts efter att USA:s justitiedepartement åtalat och lyckats få en handfull kända pornografer dömda till fleråriga fängelsestraff för obscenitetsbrott åren 2009–2014.⁸⁴⁷ Dessa domar har sannolikt gjort Pornhub mer benägen att inte

⁸⁴⁰ *Ibid.*, 19, 26.

⁸⁴¹ Termen *bukkake* står för scener där flera män står framför en kvinna (oftast sittande eller på knä) och samtidigt riktar sin utlösning mot hennes ansikte och/eller kropp.

⁸⁴² *Ibid.*, 26.

⁸⁴³ Bridges et al., “Aggression in Best-Selling Pornography,” 1077–78.

⁸⁴⁴ Shor & Seida, “Harder and Harder?,” 21 tabell 1.

⁸⁴⁵ *Ibid.*, 23.

⁸⁴⁶ *Ibid.*, 20.

⁸⁴⁷ *Se även* sid. 137 under rubriken ”USA:s rättspraxis och förändringen 1990–2014” samt där tillhörande fotnoter.

utmana åklagarväsendet genom titlar som antyder brott mot gällande praxis, liksom videor som presenterar liknande aggressioner som varit föremål för obscenitetssätal och fängelsestraff.

“Gender, Race, and Aggression in Mainstream Pornography”

Denna artikel av Eran Shor och Golshan Golriz bygger på ungefär samma datainsamling som artikeln av Shor och Seida ovan men fokuserar på interaktionen mellan kön, etnicitet och ras.⁸⁴⁸ Den totala andelen fysisk aggression skiljer sig något mot studien ovan på grund av ett mindre urval i denna undersökning: 43 % av alla videor presenterade fysiska aggressioner oaktat måltavlans respons; den vanligaste formen var *gagging* (som förekom i 24,4 % av alla filmer), därefter följt påtvingat vaginalt samlag (*forceful vaginal penetration*) (20,4 %), smisk (*spanking*) (13,4 %) samt brutalitet (*rough handling*) (12,8 %). Handlingar som uppfattas som förnedrande förekom relativt ofta, till exempel ejakulering i ansiktet (22,1 %) eller i munnen (29,1 %).

Andelen fysiska aggressioner skiljer sig betydligt beroende på de manliga och kvinnliga utförarnas etnicitet och ras. Cirka 69 % av videor med asiatiska män, 53,3 % av videor med svarta män, 50,0 % av videor med Latino-män samt 34,3 % av videor med vita män presenterade fysisk aggression. Cirka 75 % av videor med asiatiska kvinnor, 51,9 % med Latina-kvinnor, 66,7 % med ljusbruna kvinnor, 33,3 % med svarta kvinnor och 30,2 % med vita amerikanska kvinnor presenterade fysisk aggression.⁸⁴⁹ Notera att andelen videor med svarta kvinnor som utsätts för fysiska aggressioner är lägre än andelen med svarta män som utsätter kvinnor för aggressioner, mer liknande andelen vita kvinnor som utsätts för aggressioner.

“Age, Aggression, and Pleasure in Popular Online Pornographic Videos”

Denna artikel har författats av Eran Shor (ensamförfattad) och bygger på ungefär samma datainsamling som de två ovan, totalt med 172 videor.⁸⁵⁰ Här jämförs utsattheten för fysiska aggressioner och förnedring utifrån den antydda (men icke säkra) åldern på de kvinnliga utförarna. Skillnaderna i fysisk aggression som helhet är inte statistiskt signifikanta mellan *adult* och *teenager* (36 % jmf. 46 % oaktat måltavlans samtycke). Däremot skiljer sig vissa handlingar som enligt författaren kan karaktäriseras som ”unique forms of aggression and arguably degrading or risky acts”⁸⁵¹ signifikant mellan unga och äldre: unga kvinnor var mer en dubbelt så utsatta för anal penetration (21,82 % jmf. 9,40 %) och cirka fem gånger mer utsatta för påtvingat anal penetration (12,73 % jmf. 2,56 %) ”med ett synbart syfte att orsaka smärta.”⁸⁵² Dessutom var unga kvinnor i större utsträckning utsatta för ejakulering i ansiktet (65,45 % jmf. 45,30 %) – handlingar som vanligtvis tolkas i termer av förnedring av kvinnor.⁸⁵³ En slutsats utifrån resultaten torde vara att yngre kvinnliga utförare antingen är mer sårbara för övergrepp eller utsätts för övergrepp på grund av en stereotyp och avtrubbad efterfrågan i större utsträckning än äldre kvinnliga utförare.

Sadomasochism, popular culture and revolt: A pornography of violence (Routledge)

Denna bok består av en ingående analys av pornografi som samhällsfenomen men presenterar ingen empirisk undersökning av produktionsförhållandena som är relevant för uppdraget.

⁸⁴⁸ Eran Shor & Golshan Golriz, “Gender, Race, and Aggression in Mainstream Pornography,” *Archives of Sexual Behavior* 48, nr 3 (2019): 739–51.

⁸⁴⁹ *Ibid.*, 746 tabell 2.

⁸⁵⁰ Eran Shor, “Age, Aggression, and Pleasure in Popular Online Pornographic Videos,” *Violence Against Women* 25, nr 8 (2019): 1018–36.

⁸⁵¹ *Ibid.*, 1025.

⁸⁵² *Ibid.*, 1025–26.

⁸⁵³ *Se ovan* sid. 134 under rubriken ”Om ejakulering i ansikte/mun” samt där tillhörande fotnoter.

År 2018 (inga relevanta sökträffar)

Detta år fanns inga relevanta studier bland de unika sökträffarna i Web of Science och Scopus.

År 2017

“From Orgasms to Spanking: A Content Analysis of the Agentic and Objectifying Sexual Scripts in Feminist, for Women, and Mainstream Pornography”

Den här artikeln, skriven av Niki Fritz och Bryant Paul och publicerad i tidskriften *Sex Roles*, kommer ur en större undersökning och jämför internetpornografi i fyra olika genrer: (1) mittfåran (Pornhub, 5 största kategorier), (2) mittfåran ”för kvinnor” (Pornhubs unika kategori), (3) ”feministisk” pornografi (Erica Lust) och (4) ”queer-feministisk” (*CrashPad*).⁸⁵⁴ År 2017 fanns enligt forskarna ingen sådan kvantitativ jämförelse, även om manliga och kvinnliga regissörer i de mest bästsäljande heterosexuella pornografiska videorna jämförts i en studie från 2008.⁸⁵⁵ I en artikel år 2016 hade forskaren Rebecca Whisnant också fått publicerat en kritisk granskning av självutnämnde feministiske pornografen Tristan Taorminos filmer, där Whisnant inte fann stöd för att förhållandena i Taorminos filmer skulle vara väsentligt mindre påfrestande, förmedrande eller fysiskt aggressiva mot kvinnor än i annan populär pornografi.⁸⁵⁶ Fritz och Pauls artikel är en kvantitativ granskning med ett annat material än de förra forskares.

Fritz och Paul undersökte 50 scener från Lust Cinema, 50 scener från CrashPad-serien, bägge kategoriserade som ”feministisk” pornografi. Utöver detta undersöktes 100 scener från kategorin ”For Women” på Pornhub, and 100 scener från de 5 största kategorierna i Pornhubs mittfåran: ”Teen”, ”Big Tits”, ”Brunette”, ”Amateur” och ”Blonde”. Pornhub valdes som representant för mittfåran eftersom kategorin ”For Women” inte fanns på någon av de liknande stora sidorna, Xnxx.com eller Redtube.com.⁸⁵⁷ Emellertid minskade antalet scener successivt eftersom forskarna endast ville jämföra scener där det presenterades såväl en kvinnlig som manlig utförare. Resultatet blev endast 40 scener i den ”feministiska” kategorin (oklart hur många från Lust Cinema respektive CrashPad), 70 scener från ”For Women”, samt 88 scener i mainstream (Pornhub).⁸⁵⁸ Resultatet blir ett relativt lågt statistiskt underlag (*power*) där skillnader mellan kategorierna måste vara starkare för att de ska betraktas som signifikanta och inte ett resultat av slumpen.

Fysisk aggression presenterades i 54 % av alla scener i CrashPad-series ”feministisk queerpornografi”; 26 % i Lusts ”feministiska pornografi”; 24 % i ”For Women”, samt 44 % i mittfårans fem största kategorier.⁸⁵⁹ Här är det värt att notera att queerfeministisk pornografi var mest aggressiv mot kvinnor, vilket dock kan bero på den högre andelen BDSM-sex, vilket tydligt presenterades i 18 % av alla queerfeministiska scener. I mittfåran presenterades bara 3 % av alla scener BDSM-sex. Fritz och Paul markerar att många av de fysiska aggressionerna i mittfåran ofta sker ”utanför ett samtyckt BDSM-förhållande” och att aggressionerna i de flesta scenerna med fysisk aggression *inte efterfrågas* av måltavlan.⁸⁶⁰ Fysiska aggressioner kan därmed vara mer påfrestande och

⁸⁵⁴ Niki Fritz & Bryant Paul, “From Orgasms to Spanking: A Content Analysis of the Agentic and Objectifying Sexual Scripts in Feminist, for Women, and Mainstream Pornography,” *Sex Roles* 77, nr 9–10 (2017): 643.

⁸⁵⁵ För den senare studien, se Chyng Sun et al., “A Comparison of Male and Female Directors in Popular Pornography: What Happens When Women are at the Helm?,” *Psychology of Women Quarterly* 32, nr 3 (2008): 312–325.

⁸⁵⁶ Rebecca Whisnant, “But What About Feminist Porn? Examining the Work of Tristan Taormino,” *Sexualization, Media, & Society* 2, nr 2 (2016): 1–12, <https://doi.org/10.1177/237462381663172>.

⁸⁵⁷ Fritz & Paul, “From Orgasms to Spanking,” 643–644.

⁸⁵⁸ *Ibid.*, 644.

⁸⁵⁹ *Ibid.*, 646 tabell 2.

⁸⁶⁰ *Ibid.*, 648 (min kursivering) (“Notably the queer Feminist category also had significantly more acts of aggression against women (54% of scenes). This may be because of the higher rate of BDSM relationships depicted in

kränkande i mittfåran även om andelen är högre i den queerfeministiska pornografin. De två vanligaste formerna av fysisk aggression är spanking och gagging, där Fritz och Paul påpekar att det är i linje med föreställningen att det är ”normalt och sexigt” att smiska kvinnor, ”men inte män”, och att trycka ner en penis i kvinnors halsar så att de kväljer, ”men inte” i mäns halsar.⁸⁶¹

Verbal aggression är relativt låg i samtliga kategorier som jämförs, nämligen 14 % (CrashPad), 2 % (Lust), 2 % (For Women), 5 % (mittfåran),⁸⁶² vilket skiljer sig från Bridges med fleras studie, där forskarna fann 48,7 % scener med verbala aggressioner i de mest bästsäljande videorna.⁸⁶³

Gaping visas med i kategorin For Women (26 %), näst mest i mittfåran (11 %), därefter näst minst i CrashPads queerfeministiska pornografi (8 %) samt minst i Lusts feministiska pornografi (4 %).⁸⁶⁴ Något oväntat visade kategorin For Women mest *gaping*. Författarna påpekar att ”*gaping* är unikt i det att det inte bara objektifierar kvinnorna genom att zooma in på de utsträckta genitalierna eller anus utan också kan antyda bevis på skador eller förstörelse av kvinnors kroppar på ett sexualiserat sätt”.⁸⁶⁵ De nämner också att ”[m]ånga videotitlar med *gaping* använder ord som dunka eller straffa för att antyda att *gaping* kan vara ett resultat av aggression mot kvinnor”.⁸⁶⁶ Emellertid förekommer även andra typer av scener, till exempel där *gaping* används för att visa upp sperma efter män haft utlösning i kvinnors kroppar. Det senare menar författarna är en mindre aggressiv form av pornografi än det förra, mer likt när kvinnor får utlösning på sina kroppar. I vilket fall påpekar Fritz och Paul att For Women-kategorin ”kanske faktiskt inte presenterar sexuella skript som är signifikant olika jämfört med skripten i mittfårans kategori. For Women pornografi kan helt enkelt bara vara Mainstream Pornografi.”⁸⁶⁷

I artikeln argumenterar Fritz och Paul på olika ställen för att sexuella aggressioner är en mer våldsam del av objektifieringen av kvinnor. I diskussionsdelen påpekar de också att bortsett från att de skedde mer objektifiering av kvinnor än män i materialet, inklusive sexuella aggressioner, så var det också fler *sätt* på vilka kvinnor *kan* bli objektifierade som män inte kan bli eller inte är objektifierade. De förklarar:

Acts like double penetration, gaping, and external cumshots are ways in which pornography visually represents the objectification of women and to which there are no male equivalents. Simply put, in pornography there are more ways to make women sex objects than there are for men. This finding is in line with objectification theory’s assumption that women are the gender more likely to be objectified in society and media. Even in pornography aimed at women, there are still persistent and problematic gender divides and displays of women’s bodies as objects. Mainstream pornography, however, does systematically objectify women more than men, as well as more than other categories of pornography.⁸⁶⁸

queer Feminist porn. Fully 18% of queer Feminist porn scenes depicted clear BDSM relationships. In Mainstream pornography only 3% of scenes depicted BDSM relationships. It is important to note that many of the acts of physical aggression in Mainstream pornography often occur outside of a consensual BDSM relationships and that in most scenes, physical aggression is not requested.”)

⁸⁶¹ Ibid., 648.

⁸⁶² Ibid., 646 tabell 2.

⁸⁶³ Bridges et al., “Aggression in Best-Selling Pornography,” 1075 tabell 1.

⁸⁶⁴ Fritz & Paul, “From Orgasms to Spanking,” 646 tabell 2.

⁸⁶⁵ Ibid., 648.

⁸⁶⁶ Ibid., 648.

⁸⁶⁷ Ibid., 648.

⁸⁶⁸ Ibid., 648.

År 2016

"Lotus Blossom or Dragon Lady: A Content Analysis of "Asian Women" Online Pornography"

Denna artikel är skriven av Yanyan Zhou och Bryant Paul och använder delar av den undersökning med 3053 videor som beskrivits flera gånger ovan, med ett specifikt fokus på hur asiatiska kvinnor presenteras.⁸⁶⁹ Eftersom de flesta videorna bestod av en scen var antalet scener (dvs. analysenheten) knappt mer än hundra fler än antalet videor: 3132 scener. Av dessa presenterade 174 scener asiatiska kvinnor (ur 170 filmer i den kategorin). Totalt 2526 aggressiva handlingar registrerades (kodades) i materialet, däribland 58 i kategorin asiatiska kvinnor (*Asian women*). Genomsnittligen sker alltså 0,33 aggressiva handlingar i scener med asiatiska kvinnor i materialet emedan det genomsnittliga antalet aggressiva handlingar i andra kategorier av pornografi är så pass högt som 0,83.⁸⁷⁰ Med andra ord tycks det presenteras betydligt mindre fysiska aggressioner i filmer med asiatiska kvinnor än med andra kategorier kvinnor. Av alla fysiska aggressionerna i materialet utfördes 69,3 % av män och 88 % av måltavlorna för aggressionerna var av kvinnligt kön. I kategorin asiatiska kvinnor, däremot, genomfördes 43 av de 58 aggressiva handlingarna av män och 15 av kvinnor emedan endast 3 av sådana handlingar riktades emot manliga mottagare och 55 mot kvinnor (som därmed utgjorde den huvudsakliga måltavlans). Könsskillnaderna mellan andelen manliga respektive kvinnliga aggressorer/måltavlor var statistiskt sett lika dem i alla andra kategorier än pornografi med asiatiska kvinnor.⁸⁷¹

Vad gäller så kallade icke-normativa sexuella handlingar utsätts asiatiska kvinnor för mindre sådana jämfört med andra kvinnor i videorna. Till "icke-normativa sexuella handlingar" räknar forskarna i studien åtta handlingar: *male to female anal sex*, *male to female anal digit stimulation*, *male to female analingus*, *male to female ass to mouth*, *self-female anal digit stimulation*, and *female to female analingus*, *male to female forced oral sex*, och *male to female tit fuck*. Åsikter må gå isär i vilken mån vissa eller samtliga av dessa handlingar skadar kvinnliga utförare, förutom möjligen *ass to mouth* och *forced oral sex*, men det faktum att asiatiska kvinnor utsätts såväl för mindre aggressioner som mindre så kallat icke-normativa handlingar stärker antagandet att asiatiska kvinnor är en mindre utsatt etnisk grupp i gratispornografen.

"What Types of Pornography Do People Use and Do They Cluster? Assessing Types and Categories of Pornography Consumption in a Large-Scale Online Sample"

Denna artikel, skriven av Gert Martin Hald & Aleksandar Štulhofer, ligger något utanför uppdraget men har betydelse i och med att den indikerar en betydande konsumtion av pornografi som innebär våld mot och ohälsosamma praktiker för framför allt de kvinnliga utförarna.⁸⁷² Undersökningen är gjord i Kroatien – ett romerskt katolskt land, i europeiskt perspektiv ett av de mest religiösa. Undersökningen bygger på ett urval av 2337 personer i åldern 18–40 år (43 % män, 57 % kvinnor) med en överrepresentation av välutbildade personer, med en något högre inkomst samt bättre tillgång till internet än genomsnittet.⁸⁷³

Det mätt som redovisas för pornografikonsumtion är inte optimalt då exakta siffror saknas, såsom antal dagar eller minuter i veckan, månaden respektive år. Det vi får se är hur ofta

⁸⁶⁹ Yanyan Zhou & Bryant Paul, "Lotus Blossom or Dragon Lady: A Content Analysis of 'Asian Women' Online Pornography," *Sexuality & Culture* 20 nr 4 (2016): 1083–1100

⁸⁷⁰ *Ibid.*, 1093.

⁸⁷¹ *Ibid.*

⁸⁷² Gert Martin Hald & Aleksandar Štulhofer, "What Types of Pornography Do People Use and Do They Cluster? Assessing Types and Categories of Pornography Consumption in a Large-Scale Online Sample," *Journal of Sex Research* 53, nr 7 (2016): 849–59.

⁸⁷³ *Ibid.*, 850, 851, 857.

respondenterna uppgett att de konsumerat pornografi de senaste 12 månaderna med en 8-gradig skala: 1 = aldrig, 4 = ”flera gånger” och 8 = ”dagligen eller nästan dagligen”.⁸⁷⁴ Endast de som svarar att de konsumerat ”flera gånger” eller oftare genomför hela undersökningen, vilket emellertid är en betydande andel eftersom genomsnittet uppger konsumtion med en högre siffra än 5. Författarna redovisar genomsnittet utifrån kön och sexualitet. Heterosexuella män: $n = 630$, $M = 6,74$, $SD = 1,13$; heterosexuella kvinnor: $n = 813$: $M = 5,05$, $SD = 1,13$. Ickeheterosexuella män: $n = 371$, $M = 7,04$, $SD = .98$; ickeheterosexuella kvinnor: $n = 523$: $M = 5,46$, $SD = 1,17$. De som konsumerar oftare än flera gånger under det senaste året får också uppge hur ofta de sett olika pornografiska genrer som listas i enkäten, där med en femgradig Likertskala: 1 = *Not at all*, 2 = *A small extent*, 3 = *A moderate extent*, 4 = *A large extent*, and 5 = *An extreme extent*.⁸⁷⁵

Bland heterosexuella män är följande potentiellt skadliga och/eller förnedrande handlingar konsumerade i följande genomsnittlig utsträckning: *anal sex* ($M = 3,00$, $SD 1,28$), *cumshot* ($M = 2,84$, $SD = 1,35$), *gang bang* ($M = 2,28$, $SD 1,31$), *bukkake* ($M = 1,97$, $SD = 1,19$), *Bondage and dominance* ($M = 1,83$, $SD = 1,15$), *bizarre/extreme* ($M = 1,66$, $SD = 1,00$), *violent sex (stimulated rape, aggression, and coercion)* ($M = 1,58$, $SD = 1,02$), *sadomasochism* ($M = 1,57$, $SD = 0,99$), *fist fucking* ($M = 1,51$, $SD = 0,96$), *golden showers and enemas* ($M = 1,36$, $SD = 0,83$).⁸⁷⁶

Om syftet är att undersöka potentiellt hälsoskadliga produktionsförhållanden är heterosexuella mäns konsumtion den mest problematiska då de utgör den numerärt största gruppen konsumenter. Vi kan konstatera att de särskilt uppger att de konsumerar presentationer av analsex regelbundet (*moderate*, ungefär ”lagom”), liksom utlösning i ansiktet på den kvinnliga utföraren (*cumshot*) och vad som gränsar till gängvåldtäkter (*gang bang*). I övrigt konsumerar en inte obetydlig mängd potentiellt skadliga och/eller förnedrande handlingar såsom *bukkake*, *bondage/dominance*, *bizarre/extreme*, *violent sex*, *sadomasochism*, *fist fucking* samt *golden showers and enemas*. Konsumtionen av skadliga och förnedrande former av pornografi är ytterst problematisk eftersom de flesta utförarna, särskilt kvinnorna, är i en utsatt position. Där finns få eller obefintliga valmöjligheter att neka sådana handlingar eller påverka produktionsförhållandena i övrigt. De kan ha uppgett sitt samtycke i form av skriftliga eller muntliga kontrakt, men under förhållande som är att anse som de facto tvingande. Hundratusentals kvinnor som befinner sig i prostitution och därmed med stor sannolikhet också utnyttjas i pornografi är därför i praktiken tvingade att tåla dessa handlingar även när de inte önskar utföra dem.

År 2015

“Antecedents of Adolescents’ Exposure to Different Types of Sexually Explicit Internet Material: A Longitudinal Study”

Denna artikel, skriven av Laura Vandenbosch, redogör för de två första vågorna av en nederländsk longitudinell trevägsstudie med 13–17-åringar mellan maj 2013 och maj 2014.⁸⁷⁷ Studien undersöker bland annat vilken typ av pornografi som tonåringarna tittar på, vilket är relevant för uppdraget eftersom det indikerar vilken typ av konsumtion som producenterna försöker tillfredställa och därmed också vilka produktionsförhållanden som utförarna behöver tåla. Forskarna konstruerade en enkät med tio olika termer som är tänkta att beskriva merparten av exiterande pornografi. Den utgick dels ifrån tidigare forskning, dels utifrån en pilotenkät med andra forskare på området som genomfördes för att säkerställa validiteten. De tio beskrivningarna på engelska var: *Romance*, *Love*,

⁸⁷⁴ Ibid., 851 (“1 = Never, 4 = Several times, and 8 = Daily or almost daily”).

⁸⁷⁵ Ibid., 851–52.

⁸⁷⁶ Ibid., 852 tabell 1.

⁸⁷⁷ Laura Vandenbosch, “Antecedents of Adolescents’ Exposure to Different Types of Sexually Explicit Internet Material: A Longitudinal Study,” *Computers in Human Behavior* 50 (September 2015): 439–48.

Dominant men; Dominant women; First yes, than [sic] no; Pain is fun; Forced; Cry; Wanted violence; och Unwanted violence. För att undersöka tonåringarnas exponering för dessa tio typer av pornografi användes en sjugradig Likertskala med följande alternativ: *totally not applicable* (=1), *not applicable* (=2), *hardly applicable* (=3), *a little bit applicable, a little bit not applicable* (=4), *somewhat applicable* (=5), *applicable* (=6) och *totally applicable* (=7).⁸⁷⁸

En principiell komponentanalys (en form av faktorsanalys) genomfördes av tonåringarnas svar som visade att de tio beskrivningarna av deras pornografikonsumtion kunde grupperas i tre paraplykategorier som forskarna benämnde *affection* (innehöll romance och love), *dominance* (innehöll dominant men och dominant women), respektive (3) *violence* (innehöll pain is fun, forced, cry, wanted violence och unwanted violence). Beskrivningen *First yes, than no* "laddade" på två faktorer (både dominance och violence) och plockades därför bort ur den statistiska analysen. I övrigt var de nio beskrivningarna tydligt kopplade till en av de tre paraplyerna, vilka vi på svenska kan benämna *affektivt-, dominans-, eller våldsorienterad pornografi*.⁸⁷⁹

Studien fann att 1557 av 2137 tonåringar, det vill säga 72,86 %, indikerade att de hade exponerats för internetpornografi under de senaste 6 månaderna. Vid det första nedslaget i den longitudinella undersökningen (*baseline*) uppgav 43,3 % av samtliga tonåringarna att de påträffade affektivt orienterad pornografi, 53,7 % dominansorienterad pornografi och 38,9 % våldsorienterad pornografi. Med "påträffade" (*encountered*) menas att deras var minst en 3:a eller högre på den sjugradiga Likertskalan (dvs. *hardly applicable*). En tydligare matchning utgjordes av de tonåringar som svarade en 4:a eller högre på skalan (*a little bit applicable, a little bit not applicable*); där hade 18 % tittat på affektivt orienterad pornografi, 17,9 % på dominansorienterad pornografi och 10 % på våldsorienterad pornografi.⁸⁸⁰ Ett statistiskt Anova-test visade att tonåringarna i signifikant utsträckning oftare "påträffade" (en 3:a) dominansorienterad pornografi än både vålds- och affektivt orienterad pornografi vid det första nedslaget och att våldsorienterad pornografi påträffades i lägst utsträckning av de tre.⁸⁸¹

Den longitudinella analysen visade också att de äldre tonåringarna var mer exponerade för alternativt hade aktivt sökt efter dominansorienterad pornografi än de yngre tonåringarna.⁸⁸² Författarna noterar också att tonåringarna tittat mindre systematiskt på våldsorienterad pornografi än den tycks förekomma av i gratis internetpornografi enligt samtida innehållsanalyser (dvs. i 30–40 % av alla filmer/scener).⁸⁸³ Som nämnts hade endast 10 % tydligt svarat att deras pornografi "delvis" kunde beskrivas i våldstermer. Vi bör dock notera, författarna till trots, att andelen tonåringar som "påträffat" våldsorienterad pornografi var 38,9 %, vilket är en frekvens som är ungefär densamma som den andel samtida innehållsanalyser visar består av fysiska aggressioner i gratispornografi på internet. Författarna uttrycker också att sambandet mellan högre ålder och mer dominansorientering i relation till affektiv pornografi är i linje med Zillman och Bryants avtrubningsteori, även om den longitudinella undersökningen inte specifikt undersökt den potentiella mekanismen bakom sambandet som sådant.⁸⁸⁴ Det är alltså inte otänkbart att tonåringarna med tiden blir mer avtrubbade och söker mer extremt material, vilket sannolikt påverkar producenter och distributörer att kräva att utförarna tål våldsammare material.

⁸⁷⁸ Ibid., 442–443.

⁸⁷⁹ Ibid., 442.

⁸⁸⁰ Ibid., 443.

⁸⁸¹ Ibid., 443.

⁸⁸² Ibid., 445.

⁸⁸³ Ibid., 445.

⁸⁸⁴ Ibid., 446.

“Gender (In)equality in Internet Pornography: A Content Analysis of Popular Pornographic Internet Videos”

Denna artikel är författad av Marleen J.E. Klaassen och Jochen Peter.⁸⁸⁵ Forskarna samlade in 400 videor i februari 2013 från fyra då populära gratisidor: Pornhub, RedTube, YouPorn, och xHamster (100 filmer från varje sida). Filmerna uppgavs ha setts alltifrån 300 000 till över 52,6 miljoner gånger. Enbart första scenen i varje film kodades då filmerna vanligtvis bara bestod av en scen, i genomsnitt 16,17 minuter lång ($SD = 16,09$). Totalt 76,0 % av alla scener presenterade sex mellan två personer: en man och en kvinna; 9,5 % presenterade ”trekanter”; 6,8 % presenterade gruppsex; 4,5 % enbart kvinnor; och 3,0 % onani.⁸⁸⁶

För uppdraget är främst resultatet avseende våldsamma handlingar av relevans. Forskarna definierade här våld utifrån 14 kategorier hämtade från tidigare forskning, bland annat från Bridges med flera välkända studie från 2010 där måltavlans respons är irrelevant. Forskarna kodade också måltavlans respons via deras ansikts- eller verbala uttryck – det vill säga huruvida de uppvisade en negativ, neutral, eller positiv respons på att bli utsatta för våld.⁸⁸⁷ I samtliga 400 scener förekom ”fysiskt våldsamma handlingar” (*physically violent acts*) riktade mot kvinnor i 37,2 % av fallen (enbart riktat mot män förekom i 2,8 % av scenerna). De två vanligaste formerna av våld var smisk (*spanking*) i 27,0 % av scenerna och *gagging* i 18,8 % av scenerna. Smisks relevans som våldskategori ifrågasätts delvis av författarna, med referens till forskaren Alan McKee,⁸⁸⁸ däremot ifrågasätts inte *gagging* i den bemärkelsen utan definierades som ”till exempel, att sätta in penisen mycket långt i en kvinnas mun”.⁸⁸⁹ Andra våldsamma handlingar var mycket ovanliga i filmerna och varierade mellan 0,0 % till och med 3,8 %. Exempelvis piskades en kvinna i ett sadomasochistiskt (SM) sammanhang.⁸⁹⁰

Responsen från måltavlan för *gagging* (vilket förekom i 75 scener) var negativ i 6,7 % av fallen, blandad i 20,0 % (t.ex. först motvillig och senare njutningsfull), neutral i 61,3 % och positiv i 12,0 %. Responsen från måltavlan för smisk (vilket förekom i 108 scener) var negativ i 2,8 % av fallen, blandad i 1,9 %, neutral i 57,4 % och positiv i 38,0 %.⁸⁹¹ Författaren jämförde även om våldet skilde sig utifrån vissa typer av scener: kvinnor utsattes för våld i 40,7 % av ”professionella” scener ($n = 305$) och i 26,3 % av vad som såg ut att vara ”amatörsccener” ($n = 95$). Framför allt bestod skillnaden i att smisk förekom i 30% och *gagging* i 22 % av de ”professionella” scenerna jämfört med smisk i 19% och *gagging* i 7% av ”amatörsccenerna”.⁸⁹²

Avslutande reflektioner om *gagging*

Även om studier som genomfört innehållsanalyser med gratispornografi på olika populära nätsidor som Pornhub, RedTube, YouPorn och xHamster visar en lägre frekvens av våld än studierna som genomförts med de mest kommersiellt framgångsrika filmerna uppvisar även gratisidorna ett oacceptabelt mått av sexuellt våld. Utförarna är oftast i en situation som de svårigen eller kanske omöjliga kan ta sig ifrån. Att *gagging* förekommer i en av fem scener och att smisk i stort sett sker i varannan film är knappast obetydligt. *Gagging* anspelar på tortyrliknande förhållanden där kvinnor ofta under förödmjukande verbala aggressioner, tvingas ta in mäns penisar så långt i halsen att de kväljer, får svårt att andas, ibland spy. Det är nästan ofattbart att föreställa sig den kränkning,

⁸⁸⁵ Marleen J.E. Klaassen & Jochen Peter, “Gender (In)equality in Internet Pornography: A Content Analysis of Popular Pornographic Internet Videos,” *Journal of Sex Research* 52, nr 7 (2015): 721–35.

⁸⁸⁶ Ibid., 724–25.

⁸⁸⁷ Ibid., 726.

⁸⁸⁸ Ibid., 730.

⁸⁸⁹ Ibid., 728 (“e.g., inserting the penis very far in a woman’s mouth”).

⁸⁹⁰ Ibid., 728.

⁸⁹¹ Ibid., 728.

⁸⁹² Ibid., 728–29 & tabell 3.

fömedring och det fysiska illamäendet det skulle innebära att bli utsatt för gagging under flera timmar vid inspelningen av pornografiska scener år ut och år in. Gagging borde presumeras vara en form av misshandel och sexuellt våld om inte synnerligen starka skäl talar emot det i enskilda fall. Att lagstiftningsvägen stoppa gagging borde inte vara kontroversiellt, vare sig det sker via civilrättsliga medel (t.ex. i en stämning för könsdiskriminerande kränkning) eller via straffrättsliga medel (t.ex. i ett åtal för sexuellt övergrepp).

Det faktum att gagging sker som ett led i inspelningen av annars potentiellt yttrandefrihetskyddade material föranleder inte att handlandet står över allmän lag. Notera att gagging redan idag kan utgöra en *olaga sexuell våldsskildring* under TF och YGL. Arbetsgivare får inte heller bedriva barnarbete bakom kulisserna, bryta mot arbetsmiljölagsstiftning om exempelvis hälsovådliga kemikalier och asbest, eller mörda och misshandla människor under kommersiella filminspelningar. På samma sätt torde pornografins producenter träffas av bestämmelser i brottsbalken, arbetsmiljölagsstiftning eller lagar om könsdiskriminering och sexuella trakasserier. För en analys av lagstiftningen och rättspraxis till stöd för detta resonemang, se vidare i denna rapport författares publikationer.⁸⁹³

⁸⁹³ Se särskilt Max Waltman, "Challenging Production, 1993–2005," i *Pornography: The Politics of Legal Challenges* (New York: Oxford University Press, 2021), kapitel 8 (ss. 311–33 plus slutnoter).

V. Sammanställning av söksträng 2: ohälsa, exploatering, våld, utpressning och människohandel bakom kameran m.m.

År 2023: ohälsa, exploatering m.m.

“Socio-Demographic and Psychosexual Profile of Actors in Pornographic Films: A Scoping Review”

Denna litteraturgenomgång är skriven på franska med titeln ”*Profil sociodémographique et psychosexuel des acteur.trices dans les films pornographiques: un examen de la portée.*”⁸⁹⁴ Med hjälp av automatisk översättning framgår merparten av innehållet. Studien har sökt i fem forskningsdatabaser efter studier med *betalda* utförare i pornografiska filmer och hittat 18 artiklar som uppfyllde ett antal kriterier. Databaserna är PsychInfo (1900 to 2020), Psychology and Behavioral Sciences Collection (1900 to 2020), Medline (1900 to 2020), Social Work Abstracts (1965 to 2020), samt Cumulative Index to Nursing & Allied Health Literature (1937 to 2020). Emellertid refererar författarna okritiskt resultaten från några av James Griffith med fleras artiklar från runt år 2012, vilka bygger på tendentiös forskning som genomfördes i samarbete med aktörer finansierade av pornografiindustrin i Los Angeles.⁸⁹⁵ Vi ifrågasatte dessa studiers belägg i kapitel III där vi noterade att Griffith med fleras studier kunde genomföras via ett samarbete med en av industrin finansierad klinik⁸⁹⁶ – en vårdinrättning som stängdes av sjukvårdsmyndigheter för att den brast i transparens och inte följde upp patienter.⁸⁹⁷ Frågan är hur många andra av undersökningarna i denna Kanadensiska litteraturgenomgång som också är tendentiösa eller svaga i metod- och validitetshänseende. En hälsosam skepsis är påkallad även om vi redovisar resultaten nedan. Kanske mest iögonfallande är dock att de genomgångna studierna sällan ställer relevanta frågor eller undersöker kritiska aspekter för vårt uppdrag. Våld, exploatering och symtom som PTSD eller suicidalitet undersöks i begränsad omfattning – däremot undersöks sexuellt överförda infektioner (STI) i stor utsträckning, vilket ger intrycket av att syftet är att undersöka smittspridning och inte produktionsvillkor.

Eftersom flera av studierna använde samma populationer så bestod samtliga studier egentligen av 13 (inte 18) utförarpopulationer. Bland dessa 13 olika populationer hade 6 rekryterats från en klinik inom hälso- och sjukvården, 2 från en lokal organisation och 1 från en internetsajt som annonserade om arbeten i pornografiindustrin. Ytterligare en studie samlade in data om populationer genom observationer av pornografiska scener åren 1990–2010 (doktorsavhandling). I resultatet av litteraturgenomgången finns 6 kvantitativa studier med en jämförelsegrupp där 5 utgjordes av demografiska kontrollgrupper ur normalpopulationen och 1 studie jämförde heterosexuella med bisexuella kvinnliga utförare. Emellertid hade bara 2 av de 5 kontrollgruppsstudierna faktiskt parat ihop grupperna utifrån någon relevant variabel som exempelvis ålder eller etnicitet. Genomgången innehöll ytterligare 7 kvantitativa studier utan en kontroll-/jämförelsegrupp liksom 5 kvalitativa studier.

⁸⁹⁴ Lindsay Ouellet et al., “Profil sociodémographique et psychosexuel des acteur.trices dans les films pornographiques : Un examen de la portée,” *Canadian Psychology–Psychologie Canadienne* 64, nr 1 (2023): 25–39.

⁸⁹⁵ *Se t.ex.* James D. Griffith et al., “Pornography Actresses: An Assessment of the Damaged Goods Hypothesis,” *J. Sex Res.* 50, no.7 (2013): 621–32.

⁸⁹⁶ *Se supra* noter 125–134 samt till dessa sammanhörande text.

⁸⁹⁷ *Se t.ex.* Molly Hennessy-Fiske, “Porn Health Clinic Closed,” *Los Angeles Times*, Dec. 10, 2010, p. 3 (Westlaw); Molly Hennessy-Fiske, “Porn Clinic Denied State License,” *Los Angeles Times*, Dec. 9, 2010, p. 3 (Westlaw); Molly Hennessy-Fiske and Rong-Gong Lin II, “Porn Industry Clinic Comes Under Fire for Its Handling of HIV Case,” *Los Angeles Times*, Oct. 15, 2010 [https://perma.cc/DE5S-9VY4].

Åldern på utförarna varierar stort i studierna – mellan 18–53 för kvinnliga och 19–59 för manliga utförare, där kvinnornas genomsnittliga ålder ligger mellan 20–30 år och mäns genomsnittliga ålder ligger mellan 31–39 år. En amerikansk studie (Grudzen et al. 2013) fann att en större andel kvinnor var svarta än en motsvarande demografisk grupp i Kalifornien, men en mindre grupp var latino, vita eller asiatiska. Tre av studierna redovisar utbildningsnivå och majoriteten hade åtminstone gymnasiebetyg (61 % och 86 %). En studie (av tveksamma forskarna Griffith m.fl. som nämnts ovan) anger en genomsnittlig årsinkomst på \$74 000 för kvinnliga och \$80 000 för manliga utförare. Två andra studier indikerar dock bara att mer än hälften av de kvinnliga utförarna angett en årlig inkomst över \$25 000. Två studier av Grudzen med flera som också nämnts ovan i kapitel III visade att även om kvinnliga utförare i deras urval var signifikant mer utbildade än den demografiskt matchade kontrollgruppen i Kalifornien (61 % jmf. 49 %) och mer sannolikt haft ett arbete (74 % jmf. 53 %) så hade de också erfårit mer fattigdom (50 % jmf. 36 %) och behövt ta emot mer socialbidrag innan de fyllt 18 år (24 % jmf. 12 %). De hade även i mindre utsträckning haft sjukvårdsförsäkring (51 % vs. 74 %) än kontrollgruppen. En studie av samma forskargrupp fann också att utförarna angav att de haft mer ekonomiska svårigheter som exempelvis att göra av med pengar för snabbt och ackumulera skulder.

Åtta studier angav antal år som utförarna varit verksamma i pornografiindustrin, vilket indikerade att kvinnliga utförare i genomsnitt arbetat mindre än tio år i industrin; bara en studie inkluderade deltagare som arbetat mer än tio år (studier som jämförde med manliga utförare fann att de senare arbetat signifikant längre perioder). Fem studier som ställde frågor om andra former av prostitution fick resultatet att mellan 24 % och 44 % av kvinnliga utförare redan arbetat i en annan sektor av prostitutionen tidigare (t.ex. eskortprostitution och strippklubbar). Mellan 4–7 % av de manliga heterosexuella utförarna och 75 % av utförare som identifierade sig som gay hade redan arbetat inom andra sektorer av prostitutionen.

Fyra studier undersökte vad som motiverade kvinnliga utförare att börja och fann att ekonomiska skäl och att ha sex var de mest framstående – med avseende på att ”ha sex” kan vi notera att två av studierna som refereras för denna uppgift författats av Griffith med fleras tveksamma forskargrupp som samarbetade med pornografiindustrin. Andra studier identifierade arbetets frihet eller personliga skäl (t.ex. nyfikenhet eller tvång). Flera studier (bland annat Griffith m.fl.) undersökte vad utförarna uppskattade och inte uppskattade, där svaren var relativt förutsägbara med avseende på uppskattning (t.ex. uppmärksamhet, tolerans, frihet och oberoende, kreativitet). Problem som identifierades var också relativt förutsägbara, till exempel att vissa personer var besvärliga, att hygien brister, otrevliga attityder samt exploatering som erfårits eller observerats (mellan 10 % och 44 % svarade detta och nämnde då t.ex. trakasserier, objektifiering/fetisering, påtryckningar att utföra vissa handlingar som är att betrakta som förnedrande, hot m.m.). Transpersoner uppgav stigma och diskriminering när de sökte vård (78 %) och oförutsägbarheten i arbetet (56 %) som svåra problem relaterade till branschen. Flera ytterligare negativa konsekvenser som uppgavs av utförarna var risken att få könssjukdomar, svåra arbetsförhållanden såsom smutsiga lokaler, långa sessioner, konkurrens och droger (mellan 2 % och 45 %).

Sex studier undersökte traumatiska erfarenheter. Som nämnts om Grudzen et al. (2011) så uppgav 37 % av de kvinnliga utförarna jämfört med 13 % i kontrollgruppen att de hade tvingats till sex med våld före 18 års ålder (en mycket restriktiv definition av våldtäkt) och enligt Ouellet et al:s litteraturgenomgång så uppgav 11 % av de manliga utförarna också att de utsatts för sexuella övergrepp under barndomen eller adolescensen. Utöver detta uppgav 21 % av de kvinnliga utförarna i Grudzens studie från 2011 jämfört med 4 % i kontrollgruppen att de hade förflyttats till fosterhem genom beslut av myndigheter eller domstolar under barndomen; 34 % av de kvinnliga utförarna jämfört med 6 % i kontrollgruppen hade misshandlats i hemmet de senaste 12 månaderna; 27 % av de kvinnliga utförarna jämfört med 9 % i kontrollgruppen hade som vuxna blivit tvingade till sex (*forced sex*). Griffith med fleras studier, som skett i ett tendentiöst samarbete med industrin, hävdar att utförare av bägge kön har signifikant bättre ”självkänsla” än deras kontrollgrupper.

En studie av Garcia (2013) fann att 47 % av deras urval av kvinnliga utförare hade bröstimplantat, vilket kan ge medicinska problem. Den studien samt en studie av Grudzen med flera fann också att kvinnliga utförare hade lätt utföra mer kosmetisk kirurgi än manliga utförare, emedan manliga utförare hade använt mer medicinska preparat för att modifiera kroppen (t.ex. steroider).

Tretton studier hade kartlagt sexuella beteenden bland utförarna, vilket visade att utförarna haft sex vid en signifikant lägre ålder än normalpopulationen och de hade haft signifikant fler sexuella partners i sina privata liv. Griffiths studier refereras för specifika siffror av Ouellet et al. ($M = 170$ partners kvinnliga utförare & $M = 70$ partners manliga utförare jmf. $M = 10$ partners bland män och $M = 5$ bland kvinnor i kontrollgrupperna) men de andra av de 13 studierna får antas ge stöd åt den generella slutsatsen om antal partners.

Nio studier visar att kondomanvändningen är låg bland utförarna. En majoritet av männen använder inte kondomer professionellt eller gör så sällan. Studierna fann att mellan 21 % och 85 % av utförarna *aldrig* använder kondomer privat och de som använder dem gör det oregelbundet. En studie konstaterar att kvinnliga utförare testar sig oftare och mer regelbundet för sexuellt överförda infektioner och konsulterar hälso- och sjukvården än normalpopulationen. Två studier visar att utförarna undersöker sig regelbundet (t.ex. varje månad).

Sex studier undersökte sexuellt överförda infektioner (STI) och finner att *prevalensen*, dvs. förekomsten vid ett givet tillfälle av STI, varierar bland 23 % och 38 % bland de manliga utförarna. En annan studie (Goldstein et al. 2011) identifierade 2 633 fall med STI där majoriteten (72 %) utgjordes av kvinnliga utförare jämfört med manliga (28 %) utförare. Manliga utförare hade emellertid oftare chlamydia (73 % jmf. 51 %) och kvinnliga utförare hade oftare gonorré (40 % jmf. 22 %). Återinfektion från en STI var 26 % inom 12 månader. Kvinnliga utförare fick med större sannolikhet en ny infektion än manliga. Emellertid finner ett annat forskarpar (King & Evans 2020) att utifrån 100 utförarens medicinska journaler hade manliga utförare ett högre antal blodburna könssjukdomar än kvinnliga utförare (118 fall jmf. 83 fall).

Vad gäller livskvalitet och psykisk ohälsa är, som tidigare nämnts, resultaten diametralt olika när resultaten från Grudzen et al. (2009) jämförs med dem av Griffith et al. (2012) trots att bägge undersöker aktiva kvinnliga utförare inom den amerikanska pornografiindustrin. Griffith et al., som samarbetat med en klinik finansierad av pornografiindustrin som sedermera stängdes av myndigheterna, rapporterar uppseendeväckande positiva hälsoresultat i jämförelse med tidigare forskning; det påstås att utförarna rapporterar bättre "självkänsla", sexuell tillfredsställelse och finansiell situation, mer socialt stöd samt högre "livskvalitet" och positivare känslor än kontrollgruppen rapporterar.⁸⁹⁸ Livskvalitet står i bjärt kontrast till psykisk ohälsa, där Grudzen med fleras undersökning fann att utförarna uppvisade större sannolikhet än kontrollgruppen att vara "deprimerade samt ha signifikant sämre psykisk hälsa".⁸⁹⁹ Vad gäller psykisk hälsa rapporterar Ouellet et al. i sin litteraturgenomgång från två av Grudzen med fleras studier som funnit att kvinnliga utförare uppgivit psykisk ohälsa (t.ex. rubbad sinnesstämning, PTSD). Vissa deltagare uppgav att de utvecklat psykisk ohälsa efter att de börjat i pornografin emedan andra uppgivit att de redan hade psykisk ohälsa men att denna förvärrades efter inträdet i industrin.

Nio studier undersökte alkohol- och droganvändning bland utförare. Resultaten indikerade att majoriteten använde droger, mestadels marijuana (mellan 59 % och 79 %), kokain (mellan 20 % och 44 %) och ecstasy (mellan 18 % och 50 %). Två studier nämner preparat som valium, xanax, vicodin. Två studier som jämförde kvinnliga utförare med demografiskt matchade grupper i normalpopulationen fann också att utförarna hade en historia av alkoholproblem i större uträkning än kontrollgrupperna (24 % jmf. 15 %).

Avslutande reflektioner

Med undantag för de tendentiösa artiklarna av Griffith et al. som tecknar en varierad bild så visar övriga studier ett samlat intryck: produktionsförhållandena präglas av ohälsosamma praktiker

⁸⁹⁸ Griffith et al., "Pornography Actresses," 626.

⁸⁹⁹ Grudzen et al., "Comparison of the Mental Health of Female Performers," 643.

med stora hälsorisker med oskyddat sex, ett utnyttjande av utsatta grupper med sämre förhandlingspotential samt trakasserier och exploatering. Uppenbarligen smittas utförarna betydligt oftare av könssjukdomar än normalpopulationen även om siffrorna varierar i omfattning beroende på undersökningarna. Det presenteras flera indikationer på att utförarna, särskilt kvinnorna, utsätts för våld, exploatering och påtryckningar att tåla ohälsosamma eller förnedrande handlingar. Dessa indikationer framstår som starkare av att också rekryteringen sker bland grupper som har en svårare förhandlingsposition, till exempel på grund av utsatthet för övergrepp, fattigdom eller tvångsomhändertagande till fosterfamiljer alternativt institution under barndomen. Den demografiska gruppen inom pornografiindustrin tycks alltså vara densamma som de som traditionellt utsätts för prostitution. Dessa trianguleringar av observationer talar för hypotesen att pornografiindustrin till sin natur är av samma exploaterande art som prostitution, med kopplingar till mäns våld mot kvinnor och människohandel. Litteraturgenomgången bekräftar därmed teorin att den intensiva jakten på större intäkter från avtrubbade konsumenter leder till våld, exploatering och ohälsa för utförarna. Situationen liknar den som föranledde Sverige att 1999 anta vår då världsunika prostitutionslagstiftning och inte den rivaliserande teorin att pornografiproduktion kan ske med en tillräckligt låg förekomst av sådana följder för att vara acceptabel för de som utsätts. Syftet 1999 var att genom lagstiftning straffa de som köper och exploaterar personer i prostitution – inte de som utnyttjas och befinner sig i ett sämre förhandlingsläge. Utifrån detta resonemang borde pornografiproduktion presumeras vara ett brott mot person på samma sätt som koppleri eller människohandel kan vara eller är det.

Ett återkommande problem hos de refererade undersökningarna som kan noteras är dock att frågorna de ställer till undersökningspersonerna ofta saknar tillräcklig precision; en del av studierna uppvisar snarast en naiv tilltro till att informanterna själva ska kunna benämna komplexa problem som exploatering, utsatthet eller könsförtryck med rätt etiketter. Det är forskarnas uppgift att utveckla nya eller använda vedertagna begrepp som fångar de empiriska problem som undersöks, till exempel exploatering, sexuellt våld eller könsförtryck. I stället för att använda väletablerade begrepp som PTSD, tydliga exemplifieringar/operationaliseringar av sexuellt våld i stället för exkluderande begrepp som ”sexuellt tvång,” eller en definition av exploatering som inte blir godtycklig tycks många forskare använda nöjaktiga eller deskriptiva begrepp som utgår ifrån informanternas godtyckliga definitioner. Däremot är forskarna desto mer noggranna att dokumentera könssjukdomar – något som förmodligen förklaras av att studierna ofta genomförs av personer verksamma inom smittskydds- eller hälso- och sjukvården. Slutligen är det beklämmande att författarna till litteraturgenomgången ingenstans noterar att Griffith et al. har författat tendentiös forskning i ett intimt samarbete med pornografiindustrin, trots att det framgår i deras metodavsnitt och trots att industrins klinik som tillhandahållit undersökningspersonerna varit i medialt blåsväder under flera år i Los Angeles innan den stängdes av myndigheterna. Det finns uppenbarligen en utbredd naivitet bland många forskare, en likgiltighet på vilket sätt sammanställningen av tendentiösa siffror och data bidrar till vilseledande av allmänheten alternativt ett uppsåtligt syfte att påverka beslutsfattare för att gynna särintressen såsom pomografer och deras konsumenter.

År 2022: ohälsa, exploatering m.m.

“What Do We Know About the Mental Health of Porn Performers? A Systematic Literature Review”

Denna artikel,⁹⁰⁰ som skrivits av tyske Hannes Jarke som inte ännu innehar en doktorstitel i psykologi, utgör en litteraturgenomgång av tre kvantitativa artiklar: två författade av den tendentiösa

⁹⁰⁰ Hannes Jarke, “What Do We Know About the Mental Health of Porn Performers? A Systematic Literature Review,” *Journal of Public Mental Health* 21, nr 2 (2022): 119–27.

forskargruppen Griffith et al. (2012) som samarbetat med en klinik finansierad av pornografiindustrin, en av artiklarna om manliga och en om kvinnliga utförare; den tredje artikeln författad av Grudzen et al. (2011) som vi redan diskuterat. Resultaten av dessa tre studier redogörs bland annat för tidigare i kapitel III liksom diskuteras ovan i relation till den betydligt större litteraturgenomgången. Det redovisas inga särskilda fynd eller analyser som tillför vår diskussion av dessa artiklar något substantiellt nytt.

“Homemade Pornography and the Proliferation of Queer Pleasure in East Germany”

Denna artikel,⁹⁰¹ skriven av docenten i tyska och skandinaviska studier Kyle Frackman vid University of British Columbia i Kanada, handlar om östtyska gaykulturens experimenterande med nakenbilder under 1960- och 1970-talen. Inga sexuella akter genomförs och det är tveksamt om bilderna som analyseras ens uppfyller den minimala definitionen av pornografi som ”sexuellt explicit media vilken primärt avser väcka sexuell lust hos publiken”.⁹⁰² Relevansen för nutidens kommersiella pornografi, såväl heterosexuell- som gaypornografi, är närmast obefintlig. Det är inte rimligt att bygga lagstiftning och policy för den senare formen av massproducerad sexuell industri utifrån en marginell kulturell och historisk praktik som skyddades såväl av staten som det socio-kulturella sammanhang i vilket det utövades. Den östtyska, amatörmässiga pornografin eller produktionen av nakenbilder med män må stå som utopiskt ideal bland vissa grupper idag men kan inte stå som modell för hur samhället ska förhålla sig till en existerande produktion av sexuellt aggressiva, förnedrande och ohälsosamma praktiker med utsatta och exploaterade grupper.

“Going Bareback: Time and Aging in a Gay-for-Pay Porn Career”

Denna artikel är skriven av Joseph Brennan, en oberoende medieforskare med doktorexamen i media- och kommunikation från University of Sydney i Australien.⁹⁰³ Texten är något av en recension över en enskild manlig utförares ”karriär” i gaypornografins kommersiella centrum. *Johnny Rapid* sägs vara den största manliga gaypornografiska utföraren under 2010-talet. Artikeln erbjuder inga kvantitativa eller enkelt verifierbara uppgifter om produktionsförhållandena: det är inte en vetenskaplig studie utan snarast en kvalitativ, med författarens egna ord ”subjektiv”⁹⁰⁴ medicanalytisk över trender inom gaypornografin och hur de förhåller sig till vidare trender i samhället. Transparensen och sakligheten är inte tillräckliga för att beskriva artikeln som en fallstudie. Författaren har till exempel svårt att dölja (eller kanske avsiktligt inte döljer) sin fascination av gaypornografins trender. Han är okritisk till produktionsförhållandena och redovisar ingen analys av våld, exploatering eller ohälsa. Likväl går det att läsa mellan raderna i artikeln att Rapiers karriär styrts av samma mekanismer som vi diskuterat tidigare: kravet på att utföra och tåla sensationella och extrema handlingar; ständig förnyelse som utmanar slentrianmässigt sex och förflyttar gränserna för det möjliga.

Rapids involvering i pornografi och de bredare trender som denne aktualiserar inom gaypornografin utgör en spegling av den heterosexuella pornografins utveckling över tid som påvisas i Natalie Purcells studie av 110 av de 250 mest kommersiellt framgångsrika filmerna åren 1970–2010.⁹⁰⁵ Oftast handlar det om att bryta tabu; det kan innefatta handlingar som är: (1) *ohälsosamma*,

⁹⁰¹ Kyle Frackman, “Homemade Pornography and the Proliferation of Queer Pleasure in East Germany,” *Radical History Review* nr 142 (2022): 93–109.

⁹⁰² Neil M. Malamuth, “Pornography,” i *Int'l Encyc. Soc. & Behav. Sciences*, red. Neil J. Smelser & Paul B. Baltes (Elsevier Ltd., 2001), 11817.

⁹⁰³ Joseph Brennan, “Going Bareback: Time and Aging in a Gay-for-Pay Porn Career,” *Sexuality & Culture: An Interdisciplinary Journal* 26 nr 1 (2022): 373–96.

⁹⁰⁴ *Ibid.*, 393 (“Intimacy, of course, is subjective—as is the dataset for this study.”)

⁹⁰⁵ Natalie Purcell, *Violence and the Pornographic Imaginary: The Politics of Sex, Gender, and Aggression in Hardcore Pornography* (New York, NY: Routledge, 2012).

såsom att ha oskyddat analsex (*barebacking*) trots risken för könssjukdomar, inte bara hiv;⁹⁰⁶ (2) förnedrande, såsom att tåla *real creampie* (någons utlösning i ändtarmen)⁹⁰⁷ eller utföra *felching* (att bokstavligen äta/svälja någons creampie, t.ex. genom ett sugrör);⁹⁰⁸ eller (3) *smärtsamma*, såsom att bli simultant penetrerad av två oskyddade manliga könsorgan i ändtarmen.⁹⁰⁹ Författaren Brennan beskriver hur Rapid har lyckats behålla positionen som den mest uppmärksammade manlig utförare inom gaypornografin från att presenterats som en *Twink* (dvs. en attraktiv, pojkkattig ung man med feminina drag) tills att förnyas genom en utmaning av tabun. Vid 23 års ålder tycks Rapid få tåla mängder av extrema, potentiellt förnedrande och ohälsosamma handlingar som de vilka nämnts ovan.⁹¹⁰ Dessa leder till toppnoteringar på industrins olika listor.⁹¹¹ Efter en sådan utveckling börjar vanligtvis färden mot *bottom* (dvs. den som är föremål för penetration) och föremål för scener med *barebacking*, där utföraren allteftersom hamnar ”i glömska”.⁹¹² Författaren noterar att Rapids karriär utgör ett typiskt exempel på många av utförarnas livscykel: ”What I am describing here is the lifecycle of many gay porn performers.”⁹¹³ Men Rapid kan utgöra ett undantag. I skrivande stund var frågan öppen huruvida han skulle lyckas med det som endast ett fåtal klarat före honom; en anonym granskare påpekade för författaren att Rapid nu hade en egen hemsida, utnyttjade *OnlyFans* samt Twitter för utöka sina inkomster respektive marknadsföra sina produkter.⁹¹⁴

Genomgående i artikeln får läsaren intrycket att författaren, Joseph Brennan, fascinerats av och vill förstå tajningen och effekten av förändringen av Rapids pornografiska presentationer i ljuset av samtida gaykultur och pornografiska industri. Det är emellertid slående hur ointresserad författaren är av de potentiella skadeverkningarna (förutom könssjukdomar) och i vilken mån det krävs exploatering av utsatthet och brist på andra, bättre alternativ, för att pornograferna framgångsrikt ska kunna exploatera sin ”produkt”. Pornografi produceras alltså på en kapitalistisk marknad. Likväl utgör författarens kvalitativa analyser av de många kommentarstexterna som fans producerar och de texter som skrivs i media om Rapid och andra utförare filmer ett rikt forskningsmaterial. På sitt sätt bekräftar författaren resultaten från de andra studierna vi gått igenom. Bilden som då tecknas är en rovgirig pornografiindustri i vilken utföraren mer eller mindre tvingas utstå angrepp på sitt liv, frihet, hälsa och person – ohälsosamma, förnedrande och smärtsamma upplevelser som vi bara kan hoppas (men inte förvänta oss) ersätts ekonomiskt. Att författaren själv inte tycks se denna undertext av förtryck gör inte att den är mindre sann.

År 2021: ohälsa, exploatering m.m.

Porn Work: Sex, Labor, and Late Capitalism (bok)

Heather Bergs monografi om produktionen av pornografi i Kalifornien publicerades av University of North Carolina Press 2021.⁹¹⁵ Berg är verksam som genusvetare vid Washington University i St.

⁹⁰⁶ Brennan, “Going Bareback,” 391 (“I acknowledge here that there is in fact still considerable risk of the ‘H’s’ other than HIV when barebacking—namely herpes, HPV and hepatitis. PR&P has minimized one risk, but the others are still present.”).

⁹⁰⁷ *Ibid.*, 394.

⁹⁰⁸ *Ibid.*, 384.

⁹⁰⁹ *Ibid.*, 382.

⁹¹⁰ *Ibid.*, 377 “Rapid’s bareback debut, after all, did premiere in the same month as his 23rd birthday, which is significant as it marks the definitional twilight of what a twink is: namely a boyish, 18–23-year-old”

⁹¹¹ *Ibid.*, 389.

⁹¹² *Ibid.*, 388, 392.

⁹¹³ *Ibid.*, 388.

⁹¹⁴ *Ibid.*, 392.

⁹¹⁵ Heather Berg, *Porn Work: Sex, Labor, and Late Capitalism* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2021)

Louis och har även fått artiklar och bokkapitel publicerade på samma tema som sin boken.⁹¹⁶ Då *Porn Work* troligtvis förmedlar substansen från merparten av hennes tidigare publikationer är det motiverat att fokusera lite längre på denna publikation. Den bygger på intervjuer och fältarbete som Berg genomfört åren 2012–2019.⁹¹⁷

Metoder, urval och representativitet

Berg skriver att hon intervjuat 81 utförare (*performers*), chefer och medlemmar i arbetslag (*crew members*) samt genomfört icke-deltagande observation vid inspelningar och branschevent.⁹¹⁸ Utöver detta berättar Berg att regissörer av olika sorters pornografiproduktioner bjudit in henne för att observera deras inspelningar, vilket också ledde till att hon fick ”kontakter” med en del av utförarna som hon senare intervjuade. Berg har observerat branschevents såsom de årliga mötena vid Adult Entertainment Expo och XBIX samt olika branschmöten som hon blivit inbjuden till av the Free Speech Coalition – en välkänd lobbyorganisation finansierad av pornografiproducenter under den förmot opolitiska rubriken som ger associationer till yttrandefrihet och mänskliga rättigheter.⁹¹⁹

Berg poängterar att det är ”hjälp” från publicister inom industrin och ”*press credentials*” från skrivande i icke-akademiska sammanhang som möjliggjort för henne att närvara vid ”*industry-only meeting*”.⁹²⁰ Hon beskriver ingående hur hon samarbetat med the Adult Performer Advocacy Committee för att genomföra en omfattande enkätundersökning av de som arbetar inom pornografin angående ”ojämlika inkomster, samtycke, hälsopraktiker och stigma”.⁹²¹ Hon skriver även att hon suttit i en rådgivande kommitté om testpolicy för könssjukdomar. Om sina engagemang inom branschen skriver Berg bland annat följande:

These engagements do not appear directly in this book—it was important to be of service in ways that were not focused on gathering data—but alongside other collaborations and friendships, they helped shape my understanding of what is at stake in this project.⁹²²

Med andra ord så undviker Berg att påtala för sina läsare, förutom i ett appendix i slutet av boken, vilka samarbeten hon haft, även när det handlar om aktörer med direkta ekonomiska intressen. I sitt appendix förklarar hon dock att det ”tog åratals att etablera kontakter” och att hennes tidigare ”involvring i organiseringen av sexarbete” gav inkörsportar till intervjuer i pornografindustri.⁹²³ Hon uppger även att informanterna hört talas om henne och hennes aktivism och att hennes åsikter tilltalade dem, vilket gjorde dem villiga att intervjuas, samt att hon blev även ombedd att skriva intervjuer åt en förläggare för 2014 *Adult Entertainment Expo* under tre dagar. Det senare gav henne fler uppdrag av olika slag inom pornografibranschen, förvisso obetalda, men med resultatet att hennes kontaktnät stärktes.⁹²⁴ En problematisk aspekt av dessa arbetssätt är att forskare som samarbetar med chefer och arbetsgivare kan stöta bort potentiella informanter som är utsatta och exploaterade, då forskaren oavsett intentionerna framstår som partisk.

Berg uppger att hon intervjuat 59 verksamma eller tidigare verksamma utförare i pornografiproduktion bland vilka ”de flesta” även innehade andra roller i pornografindustri såsom chefer, del av arbetslag eller inom PR. Av de som var utförare under tiden för intervjun hade *alla*

⁹¹⁶ *Se i* ex. Heather Berg, ”Reading Gigs Dialectically,” *Critical Historical Studies* 9, no. 1 (2022): 35–61; Heather Berg, ”Male Sex Work in the Porn Industry: Gendering Risk and Protection,” i *The Routledge Handbook of Male Sex Work, Culture, and Society*, red. John Scott, Christian Grov, & Victor Minichiello (Taylor and Francis, 2021): 133–141; Heather Berg, ”A Scene Is Just a Marketing Tool: Alternative Income Streams in Porn’s Gig Economy,” *Porn Studies* 3, no. 2 (2016): 160–174; Heather Berg & Constance Penley, ”Creative Precarity in the Adult Film Industry,” i *Precarious Creativity*, red. Michael Curtin & Kevin Sanson (Oakland, CA: University of California Press, 2016): 159–171.

⁹¹⁷ Berg, *Porn Work*, 191.

⁹¹⁸ *Ibid.*

⁹¹⁹ Berg nämner själv att the Free Speech Coalition finansieras av pornografiproducenter. *Ibid.*, 11.

⁹²⁰ *Ibid.*

⁹²¹ *Ibid.*

⁹²² *Ibid.*, 191–92.

⁹²³ *Ibid.*, 192–93.

⁹²⁴ *Ibid.*, 193.

utom en person även innehaft andra jobb i industrin.⁹²⁵ Ytterligare 22 informanter hade arbetat enbart som agenter, producenter, regissörer, filmförfattare, fotografer, i arbetslag eller som förläggare. I ekonomiska hänseenden var informanterna alltifrån personer med svag ekonomi till dem som nyligen betalat kontant för lyxfastigheter i Kalifornien. Då i praktiken alla av utförarna innehade andra roller i produktionen är Bergs informanter inte ett representativt urval av utsatta personer som exploateras sexuellt; snarare har flertalet av hennes informanter själva ekonomiska intressen i produktionen. Särskilt anmärkningsvärt är här att Berg frågat samtliga utförare i vilken mån de önskade vara anonyma i vissa eller samtliga citat, varpå ”den överväldigande majoriteten” ville framträda med eget artistnamn.⁹²⁶ Vi kan därför knappast förvänta oss att hennes informanter avslöjar information som är ekonomiskt skadlig för deras arbets- eller uppdragsgivare.

Tendentios och ”inbäddad” journalistik

Utifrån klassiska källkritiska kriterier (dvs. äkthet, oberoende, samtidighet och tendens) är Bergs forskning tveklöst och anmärkningsvärt *tendentios*. Vi måste därför närma oss hennes rapportering om förhållandena i pornografiindustrin med mycket stor försiktighet – trots att hon tycks inneha ett unikt primärmaterial av källor. Genom triangulering med annat material med motsatt tendens finns möjligheter att belysa substantiella förhållanden om våld, utsatthet, hälsa och exploatering såvida de bekräftar relevanta uppgifter för uppdraget. Eftersom Berg inte är den enda forskare som arbetat nära med profitörer och chefer inom pornografen är det också värt att notera att den typ av forskning, däribland särskilt ickedeltagande observation, går att likna vid en så kallad ”inbäddad journalist.”⁹²⁷ Inbäddad journalistik är ett begrepp som uppstod när USA invaderade Irak 2003–2011 och särskilt utvalda reportrar fick följa med på den amerikanska militärens sida i konfliktområden, vilket kritiserades för att producera en skev vinkling och sätta objektiviteten ur spel.⁹²⁸ Den beskrivning Berg ger av hur hon introducerats till sina informanter via regissörer och hur hon samarbetat med arbetsgivare under forskningsprocessen ger tydliga associationer till begreppet ”inbäddad journalist” då hennes informanter i praktiken blir vägvisare (och troligtvis grindvakter) till de forum hon får undersöka.

Relevanta fynd/resultat

Vilka forskningsresultat av relevans för vårt uppdrag redovisar Berg? För det första deklarerar Berg att hon *inte* frågade ”någonting” om utförarnas barndom, pornografins samhällsrelaterade effekter, utförarnas medicinska status (inklusive historiken av sexuellt överförbara sjukdomar) eller deras mellanmänniska- och sexuella relationer utanför inspelningssammanhanget.⁹²⁹ Hon motiverar denna frånvaro av (åtminstone för denna utredning) relevanta frågor med att hon inte vill ”reproducera” intrycket hos pornografins fans och i dess marknadsföring, nämligen att alla aspekter av utförarnas liv är öppet för allmänheten.⁹³⁰ Denna motivering gör dock att värdet av Bergs undersökningar blir mindre för vår litteraturgenomgång och inte sällan irrelevant.

Berg noterar att ”många” av de informanter hon intervjuade var färdiga med college när finanskrisen slog till 2008 och hade studielån som bara växte; samtidigt försämrades den reguljära arbetsmarknaden. Hon menar att dessa personer fick en bättre situation genom pornografen. Den vanliga arbetsmarknadens låga löner, dåliga arbetsförhållanden, oflexibilitet och utträknings skapade en ”ström av arbetare som sökte ett alternativ inom porrarbete”, skriver Berg.⁹³¹ I samma andetag säger hon dock att förhållandena har blivit sämre i pornografen sedan 2010. Här nämner hon informanter som säger att lönerna pressats och att utförarna behöver stå för kostnader som de slapp

⁹²⁵ *Ibid.*, 9–10.

⁹²⁶ *Ibid.*, 195.

⁹²⁷ *Encyclopaedia Britannica Online*, s.v. ”Embedded Journalism,” författat av Martin Löffelholz, hämtat 27 februari, 2023, <https://www.britannica.com/topic/embedded-journalism>.

⁹²⁸ *Ibid.*

⁹²⁹ Berg, *Porn Work*, 194–95.

⁹³⁰ *Ibid.*, 195.

⁹³¹ *Ibid.*, 14.

stå för tidigare, till exempel tester för könsjukdomar, scenkläder, hårstyling och makeup.⁹³² Samtidigt tycks pornograferna fortfarande göra vinster, säger Berg. Hon har fått tillgång till vissa producenters siffror som indikerar att de kan få tillbaka det dubbla på sin investering, trots industrins hårdare konkurrens.⁹³³ Bilden som tecknas blir därmed något motsägelsefull: å ena sidan erbjöd pornografin utförare en väg ut ur arbetslöshet och hög skuldsättning, å andra sidan pressas utförares löner samtidigt som kostnaderna ökar och producenterna fortfarande gör vinster. Berg hänvisar även till vissa informanter som indikerar att filmerna inte räcker att leva på utan ”bara är ett verktyg för marknadsföring”. Dessa utförare använder filmerna för att göra reklam för personliga hemsidor och personliga ”tjänster” åt konsumenter, såsom sessioner framför webbkamera, uppkopplade och i realtid (*webcam performance*).⁹³⁴ Utföraren i denna situation är snarare att likna vid entreprenörer än lönearbetare. Vi vet emellertid inte hur representativa och hur många de är då Bergs urval, som tidigare nämnts, är skevt.

Berg beskriver att lönen för filmer åt etablerade producenter bestäms utifrån antal dagar, varför inspelningen ofta pågår under många timmar i sträck. För en del, skriver hon, är så kallade *featurefilms* med dialoger därför inte värt besväret.⁹³⁵ Med hänvisning till det som konstaterats ovan om distinktionen mellan *fantasy* och *gonzo* i kapitel 3, där den senare i större utsträckning innehåller handlingar såsom *ass-to-mouth*, *gagging*, och dubbel penetration, är det talande att dialogpornografi där sådana handlingar förmodligen inte visas i lika hög utsträckning enligt Berg betalas sämre för utförarna. Berg nämner inte på vilket sätt gonzopornografin skiljer sig från det hon kallar *mainstream features* i dessa avscenden, vilket torde vara nödvändigt för att läsaren ska förstå betydelsen av informanternas uppgifter. Den utsatthet för förnedring och fysiska aggressioner som kan antas vara vanlig även i de gonzoproduktioner som informanterna hänvisar till påverkar sannolikt deras ersättningsnivåer. Däremot skriver Berg att ”för vissa” är *featurefilmer* mer ”roligt, och engagerande arbete” och då citerar hon en regissör som anser att det är bra marknadsföring för en utförare.⁹³⁶ Läsaren torde emellertid få en skev bild när Berg endast beskriver gonzoproduktioner med termer som att de presenterar ”mer intensiva sexscener”. Det är en förminskning att bara beskriva det som ”tuffare för kroppen”⁹³⁷ att vara måltavla för *gagging*, *ass-to-mouth*, dubbel penetrering och verbal förnedring. Däremot påtalar Berg att de flesta av utförarna inte kan välja utan ”tar de jobb som erbjuds” och att det vanligaste är gonzogenren. Ersättningen och servicen under inspelningarna av filmer med svarta utförare sägs också vara sämre trots dokumenterat stor efterfrågan,⁹³⁸ vilket är ett belägg för att det sker diskriminering på grund av hudfärg.

Berg konstaterar att trots populariteten av termen ”porrtjärna” finns det färre stjärnor och fler ”arbetande skådespelare” i branschen. Utförarna kan inte göra lättförtjänta pengar utan ”kalibrerar sina krav enligt deras relativa (och ständigt skiftande) förhandlingsutrymme på arbetsmarknaden”, skriver hon.⁹³⁹ Snarare än att vara direkt tvingade menar Bergs informanter att de måste konkurrera med ett ständigt strömmande utbud av ”villiga arbetare”; förvisso kan de säga nej till olika saker, men riskerar då ett skadat rykte och förlorade intäkter.⁹⁴⁰ Däremot hävdar hon att fall av allvarliga övergrepp som fått stor publicitet i sig visar att de ”avviker från normen”,⁹⁴¹ vilket dock inte är en självklar logik. Berg menar också att hiv-testning inom de etablerade produktionerna fungerar,⁹⁴² men uttalar sig inte om andra könsjukdomar – något vi återkommer till i genomgången av andra studier. Hon hänvisar även till en kvinnlig utförare som menar att det under 1990-talet var

⁹³² Ibid., 15.

⁹³³ Ibid., 15.

⁹³⁴ Ibid., 15–16.

⁹³⁵ Ibid., 31.

⁹³⁶ Berg, *Porn Work*, 31.

⁹³⁷ Ibid., 32 (citerar informant).

⁹³⁸ Ibid., 32.

⁹³⁹ Ibid., 35.

⁹⁴⁰ Ibid., 35.

⁹⁴¹ Ibid., 38.

⁹⁴² Ibid., 39.

enkla att avvisa vissa män som motspelare och att det oftast var samma personer hon hade att göra med; nu måste hon ha sex med okända män för att kunna fortsätta, vilket hon ”finner farligt”.⁹⁴³ Endast ”en minoritet” av mittfårens producenter tillåter kondomanvändning, skriver Berg.⁹⁴⁴ Hennes informanter ger ett varierat intryck av utsatthet för könssjukdomar. Hon frågade inte direkt, men vissa berättade frivilligt att de exponerats under inspelningar, andra sade att de smittats men kunde inte avgöra källan och ytterligare andra som huvudsakligen genomförde icke-penetrerande sex hävdade att de inte smittats.

Berg presenterar uppskattningar av genomsnittersättningen av intäkterna i ”mittfåran” av industrin: \$800–1,000 för en vaginal samlagsscen som typiskt sett tar 5 timmar att spela in; \$1,000–1,200 för en anal samlagsscen, \$250–500 för en oralsexscen; \$600–800 för en scen mellan två kvinnliga skådespelare.⁹⁴⁵ Inom manlig gaypornografi uppskattas en anal samlagsscen till mellan \$800–1,200 och oralsex till mellan \$200–400.⁹⁴⁶ Berg förklarar dock att utförarna har stora utgifter för skönhetsvård i samband med inspelningar och att transpersoner har särskilt stora kostnader, bland annat för extra hormonbehandling samt preparat för att förlänga erektionen.⁹⁴⁷ En manlig utförare som även arbetar som regissör och producent råkade ut för att hans penis ”sprack” när en partner närmade sig uppifrån och i fel vinkel, vilket ledde till flera kirurgiska ingrepp och fyra månader utan arbete och lön.⁹⁴⁸ Sjukhusräkningen var på \$120,000 (dvs. över en miljon kronor) av vilka produktionsbolaget endast bidrog med \$20,000. En annan kvinna sägs i början av sin karriär blivit anlitad för att utföra fyra scener inom loppet av fyra dagar, med en scen inplanerad varje dag utan chans till återhämtning: “I was torn so badly I had to have surgery,” säger hon.⁹⁴⁹

Det är känt sedan länge att utförarna använder olika droger eller prestationshöjande preparat för att ”hjälpa till att få jobbet gjort”, skriver Berg.⁹⁵⁰ Att ha tid för återhämtning innebär därför inte bara återhämtning från den fysiska påfrestningen i exempelvis gonzopornografien, utan även återhämtning från medicinering som möjliggjorde utförandet. ”De mottagande parterna använder ofta muskelavslappande preparat för att mer komfortabelt ackommodera särskilt stora eller flera partners (som i dubbel- och trippelpenetrering) och erfår ibland beroende och sideeffekter som resultat,” skriver Berg.⁹⁵¹ Männen riskerar också problem på grund av användning av prestationshöjande preparat, till exempel kirurgisk dränering av överflödigt blod i penis (*priapism*) eller kardiovaskulär stress.⁹⁵² Berg citerar emellertid några informanter som vill få sagt att även andra arbeten ger fysiska problem, till exempel problem med axlar eller brännskador på grund av utspilt kaffe.⁹⁵³

Berg nämner även informellt stigma som ett hinder. Det är dock oklart hur många av hennes informanter som råkat ut för att hyresvärdar diskriminerar dem, att banker stänger deras konton, eller att vårdpersonal reducerar deras problem till att handla om ”sexarbete”.⁹⁵⁴ Däremot har även andra studier utöver Bergs konstaterat (vilket är logiskt) att med den dubbelmoral som råder löper kvinnliga utförare stor risk för stigmatisering om nya arbetsgivare, barns skolkamrater eller grannar upptäcker att de figurerat i pornografi.⁹⁵⁵ Oron permanentas och bidrar till psykisk ohälsa.⁹⁵⁶

⁹⁴³ Ibid., 44 (citerar Raylene).

⁹⁴⁴ Ibid., 51.

⁹⁴⁵ Berg, *Porn Work*, 59 tbl.1.

⁹⁴⁶ Ibid.

⁹⁴⁷ Berg, *Porn Work*, 140–144.

⁹⁴⁸ Berg, *Porn Work*, 145–146.

⁹⁴⁹ Berg, *Porn Work*, 146.

⁹⁵⁰ Berg, *Porn Work*, 147.

⁹⁵¹ Berg, *Porn Work*, 146.

⁹⁵² Ibid., 146.

⁹⁵³ Ibid., 147.

⁹⁵⁴ Ibid., 151.

⁹⁵⁵ Ibid., 151.

Bergs bok innehåller en stor mängd abstrakt analys med olika referenser till marxistisk teoribildning, framförallt med fokus på arbetsrättsliga och ekonomiska aspekter. En informant uttrycker den prekära situationen: "When I asked Richie Calhoun about the benefits available to performers, he responded, 'We have nothing. We have no medical insurance, we have no union, we have no residuals or royalties.'⁹⁵⁷ Trots sådana mörka resonemang låter Berg flera informanter, såväl producenter som utförare, ge sken av att den alternativa "amatör-" eller "feministiska" pornografien, som ger lägre inkomster, värdesätter pornografins autenticitet – att personer har sex på grund av åtrå snarare än av ekonomiska skäl.⁹⁵⁸ Med tanke på att flertalet av Bergs informanter har ekonomiska intressen utöver att vara utförare, och därmed torde framställa sin verksamhet i ett positivt ljus,⁹⁵⁹ är dessa uppgifter inte helt pålitliga. Inte helt oväntat tycks en informant motsäga det han sagt om så kallad amatörpornografi till en journalist mindre än tre år tidigare.

Den 7 februari 2011 citerar reportern Benjamin Wallace en producent och distributör av så kallad amatörpornografi i *New York Magazine* vid namn Farrell Timplake, delägare av distributören Homegrown Video:

Pretty much all the porn labeled "gonzo" and "reality" these days is a put-on, Timplake insists. In the Dancing Bear series, a male stripper wearing an enormous bear head performs for a bachelorette party until several fairly respectable-looking women suddenly lose control and start fellating him. "That stuff looks pretty real," he says. "It takes a minute, but where are there roomfuls of women willing to have sex with a guy?" Watch a few of them, and you'll notice the same women reappearing. Another series, Dare Dorm, claims to pay real college kids for tapes of campus orgies, but Timplake isn't buying it. "I can always tell, because most college kids can't afford as many tattoos as those people have."⁹⁶⁰

När Berg intervjuar samme Farrell Timplake den 23 januari 2014 säger han följande:

Our pay is a little lower than the typical producers are paying. . . . So, part of the intention of that is to really get the people that want to be doing it for the exhibitionist thrill. We definitely stay away from people that seem desperate about the money. . . . Part of our whole pitch is that it's got to be about the fun. That's really what we're looking for; it's got to be real emotion. Keeping that authenticity is all about getting that emotional connection of people that are really there for the *right reasons*.⁹⁶¹

Dessa två citat är oförenliga såvida inte Timplake inom loppet av mindre än tre år lyckats med det ingen annan enligt honom själv klarat av: hitta personer som har sex framför kameran som tidsfördriv snarare än av ekonomiska skäl.

Här bör återigen poängteras att informanterna har ett ekonomiskt egenintresse i att framställa sin verksamhet på ett sätt som kan generera störst vinst och det förefaller därför troligt att de ser intervjun som ett sätt att marknadsföra sina produkter. Samtliga framträder dessutom med sina artistnamn, vilket de knappast skulle göra om de avsåg att avslöja problem eller missnöje gentemot chefer, konkurrenter, myndigheter eller andra aktörer i branschen. Det är svårt att ta Bergs arbete på allvar⁹⁶² och lita på att de sakförhållanden som beskrivs inte förvrängs och framställs på ett för utförarna fördelaktigt sätt. Även om hon förmedlar korrekt information i vissa fall är det svårt för en läsare att veta vad som är och vad som inte är det. Skildringen känns tillrättalagd. Författaren tycks befinna sig i symbios med sina informanter: de kan använda henne som ett instrument för

⁹⁵⁶ Jfr Melissa Farley, "Legal Brothel Prostitution in Nevada," i *Prostitution and Trafficking in Nevada: Making the Connections* (San Francisco: Prostitution Research & Education, 2007), 37 (diskuterar oron hos personer i prostitution att pornografi där de medverkat ska spridas).

⁹⁵⁷ *Ibid.*, 9.

⁹⁵⁸ *Ibid.*, kap. 2.

⁹⁵⁹ *Se t.ex. ibid.*, 9–10; Appendix, ss. 191–196.

⁹⁶⁰ Benjamin Wallace, "The Geek-Kings of Smut," *New York Magazine*, 7 februari 2011 (Lexis).

⁹⁶¹ *Ibid.*, 72 (Bergs kursivering) (beskriver en intervju av Heather Berg med Farrell Timplake via telefon, 23 januari 2014).

⁹⁶² Exempelvis presenteras så triviala slutsatser som att utförarna känner sig exploaterade när de tvingas utföra påfrestande sexuella handlingar mot dålig ersättning men väl till mods när de får bra betalt. Berg, *Porn Work*, 87.

marknadsföring – hon kan utnyttja dem för att presentera ett till synes unikt och svårtillgängligt material. Resultatet riskerar emellertid bli mer fantasi än forskning. Ett så tendentiöst material är svårt att beakta i en vetenskaplig litteraturgenomgång mer än för vad det är: en välregisserad partsinlägga.

“American Adult Pornography Consumers' Beliefs and Behaviors Related to Pornography Studios Mistreating Their Performers”

Som syns i titeln på denna artikel så undersöker inte studien produktionsförhållanden; det är amerikanska pornografikonsumenteras *föreställningar* och *beteenden* relaterade till de föreställda produktionsförhållandena som kartläggs. Artikeln är skriven av Craig Tollini och Bridget Diamond-Welch, bägge två verksamma vid amerikanska universitet.⁹⁶³ Studien samlade in 550 enkätsvar via MTurk (en onlineplattform som rekryterar deltagare till enkätundersökningar mot modesta ersättningar). För att delta krävdes att personerna var minst 18 år, hade sett studio-producerad pornografi åtminstone en gång under de senaste tre månaderna och (för dem som bara tittade på gratissajter som PornHub och RedTube) med viss sannolikhet kunde bedöma om en video producerats av en enskild person eller en studio. Två dollar utgick i ersättning för att svara på enkäten även om inte respondenten besvarade alla frågor.⁹⁶⁴

Sjuttiofyra svar exkluderades på grund av de inte klarade testfrågor eller lade in öppna svar som var obegripliga. Av de resterande 476 svaren utgjorde 64,3 % ”cis-män”, 31,7 % cis-kvinnor, 1,7 % transmän, 0,4 % transkvinnor och 1,9 % annat. Angående ras och etnicitet uppgav 67,9 % att de var vita, 10,1 % *Asian American* eller *Pacific Islander*, 9,5 % svarta eller afroamerikaner, 4,5 % *Hispanic* eller *Latinx*, 2,1 % ursprungsbefolkning (Amerika eller Alaska) samt 5,9 % minst två av föregående kategorier. Den största åldersgruppen i undersökningen befann sig mellan 23–40 år (42,4 % angav 23–30 år; 36,3% angav 31–40 år). I princip fanns alla andra åldrar representerade om än inte i lika stor utsträckning. I termer av sexualitet angav 84,2 % att de var heterosexuella, 10,3 % bisexuella (eller pansexuella), 3,6 % gay, lesbiska eller homosexuella, 0,8 % asexuella, 0,4 % annat och 0,6 % svarade ej. Den större andelen män i urvalet är i linje med det faktum att män också är de mest frekventa konsumenterna av pornografi.⁹⁶⁵

Studien undersökte: (1) i vilken mån pornografikonsumenter söker efter information om hur olika pornografiska filmstudios behandlade sina utförare; (2) om konsumenterna exponeras för information i medierna om studios som behandlade utförarna illa; (3) vilka konsumenternas föreställningar om prevalensen (förekomsten) av missförhållanden i industrin är; (4) hur ofta konsumenterna tänker på utförarna i dessa avscenden; (5) och hur konsumenterna agerar i förhållande till studios som behandlar utförarna illa.⁹⁶⁶ Resultaten var nedslående i det avseendet att konsumenterna ”generellt” tyckte vara ”obekymrade” om missförhållanden och uppmärksammade inte eller sökte inte efter information om hur studios behandlade utförarna. Majoriteten konsumenter hade begränsad exponering för information i media om missförhållanden, betraktade missförhållanden som ett begränsat problem (dvs. att det bara förekom vid ett fåtal studios) och tänkte inte på utförarna eller sökte efter information om hur de behandlades.⁹⁶⁷

⁹⁶³ Craig Tollini & Bridget Diamond-Welch, “American Adult Pornography Consumers' Beliefs and Behaviors Related to Pornography Studios Mistreating Their Performers,” *Sexuality & Culture: An Interdisciplinary Journal* 25, nr 6 (2021): 2176–2207.

⁹⁶⁴ *Ibid.*, 2180–81.

⁹⁶⁵ *Ibid.*, 2181–82. Konsumtionsstatistik redovisas ovan i kapitel 1; se ovan noter 32–38 med där tillhörande brödtext.

⁹⁶⁶ *Ibid.*, 2195.

⁹⁶⁷ *Ibid.*, 2198 (“[P]articipants generally appeared to be unconcerned about mistreatment . . .”). Mer specifikt hade ungefär hälften av respondenterna exponerats för information i media någon gång om produktionsförhållandena (både bra och dålig information) och mindre än hälften av dessa respondenter exponerades för någon information om studios som behandlade utförarna illa. Utöver detta sade ungefär en tredjedel att de sett eller hört information om

När respondenterna läste eller hörde om missförhållanden i media om åtminstone en studio agerade nästan 70 % dock på något sätt (så gjorde även över 90 % av respondenterna som letade efter information om åtminstone en studio och bedömde att den behandlade utförarna illa). Det bör dock påpekas att deltagarna i genomsnitt var mer villiga att agera om de själva hade sökt efter information om missförhållande jämfört med om de exponerats för sådan information i media. Det kan hänga samman med att agerandet i det förra fallet hänger samman med en inneboende önskan och det senare med passivt mottagande av uppmaningar.⁹⁶⁸ Ytterligare bör påpekas att deras agerande mestadels inte var särskilt kraftfullt utan mer handlade om att exempelvis inte prenumerera på en viss studios videolapp eller att ge dess videor negativa betyg online. Den typen av agerande är inte interaktiva, formella eller betungande och har inte särskilt stor förändringspotential jämfört med att till exempel kontakta polis eller politiker, beteendet kräver definitivt inte reglering eller systemförändringar av pornografiindustrin.⁹⁶⁹ Författarna benämner sådant agerande som en form av ”moraliskt identitetsarbete” (*moral identity work*). Med det vill författarna säga att konsumenterna enbart söker upprätthålla föreställningen om sig själva som ”goda människor” snarare än att säkerställa trygghet och välmående för utförarna.⁹⁷⁰

Författarna menar att deras studies särskilda bidrag är att vara den första kvantitativa undersökning som undersökt frågan om konsumenters föreställningar och beteenden relaterade till missförhållanden hos professionella pornografistudios. Tidigare studier har fokuserat på kvinnliga konsumenter som själva beskriver sin konsumtion som ”etisk” och där vissa av konsumenterna dessutom uttryckte intresse för ”feministisk pornografi”. Det är mer sannolikt att sådana konsumenter har utförarnas välmående som prioritet än de mer generella grupper som deltog i denna studie av Tollini och Diamond-Welch.⁹⁷¹

Avslutningsvis lyfter författarna till studien fram att konsumenterna tycks visa föga intresse för utförarnas välmående då mindre än en fjärdedel av respondenterna följde utförarna på sociala medier eller läste några av deras bloggar och mindre än hälften hade hört eller sett någon information om behandlingen av utförarna från några medier. Detta ointresse till trots vill författarna också poängtera att när respondenterna antog att åtminstone en studio behandlade utförarna illa – men först efter att ha sökt reda på sådan information – så agerade man på något sätt, även om det skedde med liten insats såsom att ge sämre betyg online eller avsluta en prenumeration. Författarna skriver att de som vill förändra situationen till det bättre bör ta reda på vilka faktorer som gör att konsumenterna söker reda på sådan information som får dem att vilja agera.⁹⁷² Det är dock svårt att dels förstå författarnas tillit att denna förändringskraft även skulle finnas hos den majoritet som i dagsläget inte visar intresse för att ens ta reda på de förhållanden som råder, dels förstå varför författarna anser att det överhuvudtaget är en rimlig och realistisk väg för att få bort problemen med missförhållanden i pornografiindustrin. Majoriteten av utförare tycks ha en demografiskt liknande situation som personer i prostitution och människohandel, med ojämnt maktförhållande mellan konsumenter och producenter å ena sidan och utförare å andra sidan som liknar dem mellan sexköpare, hallickar och personer i prostitution. Att sätta sin tilltro till det författarna själva kallar konsumenternas ”moraliska identitetsarbete” (dvs. hur de betygsätter filmer eller betalar prenumerationsavgifter eller ej) framstår som alarmerande oproportionerligt för att

missförhållanden om bara en eller två studios; desto färre procent uppgav detta ju fler studios det handlade om. Distributionen av svar till frågorna om den *uppfattade* förekomsten av missförhållanden såg likadan ut: den högsta procenten svarade att bara en eller två studios behandlade utförarna illa. På samma sätt svarade den högsta procenten av respondenterna att de aldrig tänkte på utförarna och majoriteten hade aldrig letat efter information om hur studios behandlade sina utförare. Ibid.

⁹⁶⁸ Ibid., 2199.

⁹⁶⁹ Ibid., 2198.

⁹⁷⁰ Ibid., 2198–99.

⁹⁷¹ Ibid., 2199.

⁹⁷² Ibid., 2200.

benöta den exploatering, ohälsa och det fysiska och psykiska våld som framför allt de kvinnliga utförarna tycks utsättas för.

“Reality Porn”

Artikeln “Reality Porn” är skriven av juristprofessorn India Thusi vid Indiana University Maurer School of Law och publicerad i *New York University Law Review*.⁹⁷³ Thusi anlägger olika juridiska perspektiv på det nya landskapet på internet, där företeelser som virtuell prostitution, OnlyFans, internetpornografi med mera väcker frågor om vilken reglering som är tillämplig. Det genomförs ingen empirisk undersökning av våld, exploatering eller ohälsa inom sådana företeelser och det sammanfattas heller inga studier om detta. Artikeln saknar därmed material för vårt uppdrag.

“Body and Sexual Objectification: Perceptions in the Shuar Indigenous Community”

Studien är publicerad på spanska i tidskriften *Ciencia y Enfermería* och författad av Liliana Brito Roby, Doriz Jiménez Brito, Elisabeth Cecilia Sinche Rivera och Aydée Angulo Rosero.⁹⁷⁴ Forskarna genomför en fenomenologisk kvalitativ intervjustudie tillsammans med 24 personer som tillhör ursprungsbefolkningen Shuar i Ecuador: 8 män och 16 kvinnor varav 8 tonåringar (14–17 år) och 16 vuxna (18 till 60 år).⁹⁷⁵ Shuar genomförde redan 1599 ett framgångsrikt uppror mot den spanska kolonialmakten i orterna Logroño de los Caballeros samt Sevilla de Oro, men nya grupper såsom upptäcktsresande, missionärer, gruvbolag, nybyggare och nationalstater har ifrågasatt Shuarfolkets rätt till sitt land och exploaterat deras tillgångar och människor.⁹⁷⁶ Inte oväntat beskriver informanterna i studien hur prostitutionen i deras samhälle är ett resultat av kolonisering och globalisering.

Såväl prostitution som pornografi behandlas i artikeln, där de sätts in i ett materialistiskt sammanhang av informanterna. Flera påpekar att de som utnyttjas har ekonomiska drivkrafter, exempelvis jakten på att försörja sig eller förbättra sin levnadsstandard i kombination med den allmänna konsumismen. Informanter säger även att digitaliseringen ökat pornografikonsumtionen, som ”slagit ner som en bomb” särskilt bland den unga populationen.⁹⁷⁷ Flera informanter pekar på hur den unga populationen söker imitera och ”agera ut” pornografin i verkliga livet. I det sammanhanget nämner också några informanter en vanligare trend att unga kvinnor och män i samhället fotograferas eller filmas, och att materialet sedan laddas upp på internet. I praktiken kan detta vara en form av pornografiproduktion eller produktion av nakenbilder/filmer. Forskarna kommenterar med referenser till liknande studier av ursprungsbefolkningar där det framkommit att unga utnyttjas för att göra pornografi. De menar att även om omfattningen inte är särskilt stor – något som är oklart då ingen omfångsundersökning genomförs – är pornografin inget unikt för Shuarfolket. Snarare är det ett resultat av kolonisering, globalisering, digitalisering, behovet av försörjning och ”konsumism”. Det påpekas att särskilt ursprungsbefolkningar tenderar att exploateras och presenteras som en ”exotisk” och ”rasifierad” undergenre inom pornografin.⁹⁷⁸

Eftersom studien av Shuarfolket är kvalitativ kan vi inte kvantifiera informationen för att göra statistiska generaliseringar. Kopplingen till historisk kolonisering, globalisering, ekonomisk

⁹⁷³ India Thusi, “Reality Porn,” *New York University Law Review* 96, nr 3 (2021): 738–808.

⁹⁷⁴ Liliana Roby Brito et al., “Body and Sexual Objectification: Perceptions in the Shuar Indigenous Community,” *Ciencia y Enfermería* 27, nr 17 (2021): 1–11.

⁹⁷⁵ *Ibid.*, 5.

⁹⁷⁶ *Se Lex*: Ampam Karakras, “Territory of the Shuar People,” *Revista: Harvard Review of Latin America* 22, nr 3 (2023), <https://revista.drcas.harvard.edu/territory-of-the-shuar-people/>.

⁹⁷⁷ Roby Brito et al., “Body and Sexual Objectification,” 8.

⁹⁷⁸ *Ibid.*, 9.

exploatering och drivkrafter för ett bättre liv möjliggör dock ”analytiska generaliseringar,⁹⁷⁹ vilket är i linje med den realistiska systematiska litteraturgenomgången som kan pröva olika teorier. Det är här rimligt att anta att de mekanismer som generellt gör människor mer sårbara för våld, exploatering och ohälsa i produktionen av pornografi förstärks där ursprungsbefolkningar försvagats av historiska, socioekonomiska, politiska och globala krafter utom deras kontroll. Unga kvinnor och män utan god utbildning eller arbetsmarknadsanknytning som deltar i pornografiproduktion i sådana samhällen kan stå under betydligt hårdare ekonomisk press att acceptera de handlingar som pornografikonsumenterna och producenterna helst vill se än motsvarande grupper i västerländska samhällen med bättre sociala skyddsnet (t.ex. Skandinavien eller EU).

Historisk och kulturell diskriminering som drabbat koloniserade folk kan också spå på en redan negativ självbild hos exempelvis en ung kvinna som utsatts för sexuella övergrepp under barndomen och/eller i prostitution, eller hos en ung homosexuell man som nyss stötts bort av sin familj. En sådan multipel sårbarhet leder till ett *intersektionellt förtryck*, det vill säga ett tungt ok av sociala faktorer som sammantaget gör det betydligt svårare att stå emot krav på olika skadliga, ohälsosamma eller exploaterande handlingar än det skulle vara för en ung person med bättre självkänsla och som inte utsatts för liknande problematik under uppväxten. Svenska pornografikonsumenters efterfrågan på mer extrema, färligare, udda eller ”exotiska” presentationer kan på så sätt bidra till lokala pornografers ohälsosamma, exploaterande och ibland våldsamma utnyttjande av medlemmar i ursprungsbefolkningar. Även om denna studie från Ecuador inte tydligt klarlägger sådana samband är det rimligt att utifrån det som sägs av informanterna och det vi redan vet om pornografindustri analytiskt generalisera på det sättet. Lagstiftaren bör alltså ha i åtanke att risken till vad vi på goda grunder kan kalla ett postkolonialt utnyttjande existerar i den globala pornografiska kedjan av konsument, producent och utförare – såväl mellan nord och syd som mellan Sverige och Ecuador.

“Male Sex Work in the Library Collection: Discoveries in the Stacks”

Detta bokkapitel författat av Robert Ridinger är en genomgång av litteratur om manlig prostitution där pornografi blir mycket färdigt behandlad.⁹⁸⁰ Anledningen till att kapitlet plockats ut för djupare genomgång beror mer på att termen pornografi figurerar ofta i relation till pornografisk fiktion än att den figurerar i relation till litteratur om produktionsvillkor. I praktiken presenteras ingen empiri som är relevant för uppdragets kunskapsbildning.

“Predatory Porn, Sex Work and Solidarity at Borders”

Denna artikel författad av Piro Rexhepi är en litterär betraktelse över vänner som funnit gaypornografi av sig själva på internet, där en så kallad amatör utan deras vetenskap lagt upp dessa filmer.⁹⁸¹ Vännerna försöker därför finna reda på gärningsmannen och finner i det sammanhanget ytterligare ”amatörpornografi” som lagts upp av olika personer. Materialen som diskuteras presenterar scener med flyktingar som befinner sig i prostitution i Grekland och deras sexköpare. Det tycks vara sexköparen som filmat interaktionerna i smyg. Författaren beskriver hur han och dennes vänner inte lyckas lokalisera några av pornograferna. Avslutningsvis uttrycks en mängd abstrakta litterära resonemang i artikeln som saknar tydligt praktiska tillämpbarheter för vårt syfte, förutom konstaterandet att ”rovdjurspornografi” kan produceras med utsatta migranter som har

⁹⁷⁹ För ett resonemang om hur den kvalitativa fallstudien bidrar med analytisk (i motsats till statistisk) generalisering, se Robert K. Yin, *Case Study Research: Design and Methods*, 5th ed. (Los Angeles: Sage, 2014), 40–44.

⁹⁸⁰ Robert Ridinger, “Male Sex Work in the Library Collection: Discoveries in the Stacks,” ur *The Routledge Handbook of Male Sex Work, Culture, and Society*, red. John Scott, Christian Grov, & Victor Minichiello (2021): 192–211.

⁹⁸¹ Piro Rexhepi, “Predatory Porn, Sex Work and Solidarity at Borders,” *Ethnic & Racial Studies* 44 nr 9 (2021): 1629–47.

svårt att värja sig för ”amatörpornografer”. I ljuset av författarens anekdotiska men förvisso högst sannolika händelser kan vi med denne även konstatera att pornografikonsumtionen tycks goda en marknad för producenter och distributörer som kan erbjuda material som presenterar autentiska situationer av prostitution, inklusive exploaterandet av ovetande offer.

”Eroticizing Desperation: Poverty Gay-for-Pay Porn”

Denna artikel författad av Mark J. Kiss och Todd G. Morrison beskriver en undersökning av ett antal pornografiska producenter och distributörer i USA av en genre kallad *poverty gay-for-pay*.⁹⁸² Genren presenterar genuint heterosexuella män som utför sex med andra män på grund av fattigdom och trängande behov av kontanter. I artikeln gör författarna en kvalitativ innehållsanalys av olika pornografisidor, deras filmer samt undersöker producenternas samt utförarnas bakgrund via olika offentliga register och nätsidor i USA. Studien kan sägas vara en kombination av kvalitativ innehållsanalys och detektivarbete. Författarna fokuserar framför allt på två sidor som uppvisar rikligt med information som styrker att aktörerna är heterosexuella och ekonomiskt utsatta män och inte professionella utförare. Sidorna går under namnen *Gemini Men* samt *Workin' Men XXX*. Emellertid finns fler liknande sidor som diskuteras i artikelns första del med referenser till andra forskares undersökningar. Fenomenet *poverty gay-for-pay* tycks alltså inte vara marginellt utan snarare en betydande undergenre inom gaypornografin. Författarna menar att genren har negligerats av forskare eftersom *gay-for-pay*, som är en annan genre utan synbar fattigdom inblandad, ofta tagit merparten av uppmärksamheten och i sig självt är svärbegriplig som sexuellt-kulturellt fenomen. Dessutom finns andra genrer, till exempel ett fiktivt skådespel med gayaktörer som framställs som om de vore heterosexuella, varför författarna menar att genren *poverty gay-for-pay* har förminskats, sets som oviktig eller buntats ihop med den generella litteraturen om *gay-for-pay*. Men volymen som produceras inom *poverty gay-for-pay* är signifikant. Till exempel har *Gemini Men* enligt egen uppgift en katalog av mer än 1 000 videor och 275 män, vilket indikerar att genren förtjänar att beaktas.

De två webbsidorna *Gemini Men* och *Workin' Men XXX* personifierar genren *poverty gay-for-pay*. Producenterna av *poverty gay-for-pay* är ofta enmansföretagare, såväl i bokstavlig som bildlig bemärkelse:

The owners of these studios are older men (50 +) who serve as jack-of-all-trades casting director, camera operator, video editor, and webmaster. The pornographic scenes occur in private residences (e.g., garages, basements) or motels. Due to the low-quality video equipment and non-existent production values (i.e., no formal sets, dim or harsh lighting, and poor sound quality), the final product is unmistakably amateurish.⁹⁸³

De manliga utförarna friseras alltså inte utan presenteras i stället ofta som otvättade och med ”otrimmade” naglar med mera trots att inspelningsplatsen har duschar som används direkt efter inspelningen.⁹⁸⁴ Genom att produktionen framstår som ”amatörmässig” tilltalar den dock ett särskilt konsumentsegment som söker efter mer ”autentisk” pornografi. I detta avseende liknar genren annan ”amatörpornografi”. Produktionen bedrivs dock på ett systematiskt och förmodligen ekonomiskt vinstgivande sätt. Den federala lagstiftningen ålägger exempelvis producenter att vid inspelning av pornografi dels registrera samtliga utförares verkliga identiteter, dels ange en officiell adress på produkten dit myndigheterna i efterhand kan vända sig för att inspektera registret.⁹⁸⁵ Mannen bakom *Gemini Men* har angett en adress i ett välbärgat område i Tampa, Florida där det står

⁹⁸² Mark J. Kiss & Todd G. Morrison, ”Eroticizing Desperation: Poverty Gay-for-Pay Porn,” *Sexuality & Culture* 25, nr 4 (2021): 1509–28.

⁹⁸³ *Ibid.*, 1511.

⁹⁸⁴ *Ibid.*, 1512.

⁹⁸⁵ *See* Record Keeping Requirements 18 U.S.C. § 2257 (25 juli 2023), <https://uscdo.house.gov/>.

ett stort, välskött hus.⁹⁸⁶ Det är också värt att notera att producenterna bakom de två webbsidorna varit verksamma i nästan 40 år; den ena sedan 1980-talet och den andra sedan 1990-talet, bägge från början med postorderkataloger som specialiserade sig på gaypomografi och senare internetsidor på 2000-talet.⁹⁸⁷

I artikeln får vi följa hur producenten bakom *Workin' Men XXX* i filmerna visar hur han bland annat rekryterar sina utförare bland hemlösa uteliggare, bland nyligen frigivna fångar från fängelser, från häkten där det finns personer som inte kan betala borgen, vid gathörn där män som är ”down-and-out” samlas, bland tältläger i storstäder där ensamma män bor – enligt uppgift i ett fall registrerade sexualförbrytare som förlorat fotfästet i samhället. Filmernas tittare får alltså bokstavligen följa med producenten på dennes rekryteringsrundor, då han filmar konversationer med hemlösa män som tipsar honom om platser såsom härbärgen, tältläger, eller gathörn där de vet att det finns andra heterosexuella män som kan tänkas vara villiga att utföra sexuella handlingar mot ersättning. Ibland tipsar en utförare om tältläger som slagits upp på nya platser där det kan finnas nya potentiella utförare.

Författarna uppmärksammas också på att producenten bakom *Gemini Men* på sin Facebooksida bara listar en ”favorit”: en länk till det lokala häktet. Författarna skriver vidare att många av häktets bilder på intagna (s.k. *mugshots*) visar kontaktppgifter och liknar de arketytiska utförarna på *Gemini Men*. Det tycks alltså som att flera utförare rekryteras från häktet. Producenten bakom *Workin' Men XXX* etiketterar sina utförare som ”oattraktiva, arbetslösa, före detta fängelsekunder, psykiskt sjuka, missbrukare och hemlösa”.⁹⁸⁸ Många har skönhetsfläckar såsom saknade tänder, sår, eksem, smutsiga naglar och/eller smutsiga händer och fötter. En del av männen verkar vara påverkade av narkotika eller alkohol.

Producenterna använder en strategi för att successivt flytta rekryterans gränser för vad de är villiga att genomföra. Vid första tillfället framställer sig producenterna som ”en faderlig figur” som erbjuder en hjälpande hand för mäns som är i nöd och behov av pengar. De får onanera inför kameran för summor såsom \$50 eller liknande. Producenterna är trevliga och ger inte sken av att ha andra baktankar, men erbjuder männen att återkomma för att delta i flera filmer. Det går inte att se hur lång tid som förflyter mellan filminspelningarna med samma utförare men författarna antar att det är behovet av snabba kontanter som styr hur snart nästa tillfälle infaller. Den ”rovgriga” karaktären av castingprocessen är uppenbar då exempelvis producenten av *Workin' Men XXX* inte utelämnar komprometterande detaljer i konversationerna med de potentiella utförarna. I fallet *Gemini Men* så har den första filmen en audition med intervju som inkluderar att posera naken med emfas på anus och där inspelningen avslutas med onani. Vid nästa tillfälle används små och medelstora anals-sexleksaker som kombineras med soloonani. Därefter används större sexleksaker som ölflaskor, tända ljus och zucchini som sätts in. Utförarna får ibland äta upp sin utlösning. Detta följs av att ge-/ta emot oralsex till/av en annan man. Slutligen avslutas scenerna med analt samlag med andra utförare eller med producenten. Efter många scener (över 6 stycken) så genomförs utföraren handlingar som uppfattas som mer tabu, inklusive att någon urinerar i deras munnar, oskyddat analsex (*bareback*) (*Gemini Men* använder vanligtvis kondomer), *anal douching* (där det ingår att avge vatten från ändtarmen) samt mer och mer ”kreativa” sexleksaker (t.ex. en mekanisk ”knulmaskin” med en stor dildo i ena änden).⁹⁸⁹

Värt att notera är också att den muntliga dialogen förändras i takt med att scenerna blir grövre och mer utmanande. Illusionen om den ”ömsinta faderliga figuren” är starkast vid det första inspelningstillfället, då producenterna talar med utförarna om deras liv i allmänhet. Producenternas röster är lugnande och tycks vara heterosexuella i sitt förhållningsätt. I takt med att handlingarna förflyttas till att det tabubelagda hälet förändras emellertid dialogerna där producenterna börjar

⁹⁸⁶ Kiss & Morrison, “Eroticizing Desperation: Poverty Gay-for-Pay Porn,” 1514.

⁹⁸⁷ Ibid., 1513, 1516.

⁹⁸⁸ Ibid., 1515.

⁹⁸⁹ Ibid., 1514–1515.

diktera ensidigt, till exempel “[p]ut the beer bottle in you . . . You had a beer bottle in your ass, didn’t you? Say to the camera you like getting fucked by beer bottles.”⁹⁹⁰ Författarna påpekar att det finns ”mängder av tillfällen” där producenten betar sig mer och mer illa mot de reguljära utförarna när de återkommer för att delta i nya scener. Den initiala vänskapliga tonen är en ”groomingteknik” som används för att minimera tvekan hos de heterosexuella männen att utföra mer och mer underordnade gayscener. Återigen ser vi samma mekanismer som i den heterosexuella pornografin, där producenterna söker producera mer extrem och tabubelagd pornografi som ofta innefattar grafisk explicit underordning, våld och/eller förnedring.

Heteronormativitet antyder dessutom att heterosexualitet är ”normalt” och homosexualitet det ”underordnade” eller ”avvikande”.⁹⁹¹ Filmerna kan därför tolkas som ”subversiva” i bemärkelsen att de projicerar förnedring och skam på sina manliga heterosexuella utförare, som måste acceptera att delta i förudmjukande sex som är *gay*. Författarna förklarar:

The blatant humiliation and shame both studios project on to their male heterosexual performers for allowing themselves to partake in submissive gay sex acts staunchly subverts the hetero/gay power differential. As discussed, submissive gay sex acts are a source of prejudicial attitudes towards gay men; thus, insisting that heterosexual men partake in and announce pleasure from these performances serves as the ultimate equalizer (Bybee et al. 2009). These interactions with the straight performers enact retaliation akin to stating, ‘Who’s the fag now?’ Thus, the men’s authentic heterosexuality is confirmed in poverty gay-for-pay via their outward discomfort from relinquishing the innate societal privilege and power associated with heterosexuality.

Författarna påpekar att medverkan i gaypornografi för med sig ett ”påtagligt stigma” som kan minska anställningsbarheten, anstränga familjerelationer och skapa svårigheter att behålla varaktiga förhållanden – inte olikt det som sägs om medverkan för kvinnor i heterosexuell pornografi.

Med ett allt svagare socialt skydds nät i allmänhet, psykisk sjukdom, ökad hemlöshet och fler papperslösa migranter som lever utanför välfärdssystemen i Skandinavien är det inte orimligt att anta att genren poverty gay-for-pay även produceras i Sverige. Jämfört med *mainstream* gay-for-pay så bekräftar poverty-studior den autentiska heterosexualiteten genom att lägga emfas på den föregivettagna kriminaliteten eller fängelsevistelsen, hemlösheten och/eller arbetslösheten som utförarna erfar. Sådana faktorer kan driva heterosexuella män att delta i homoerotiskt överlevnadssex på grund av dess möjliga inkomster – faktorer som inte undgår tittarna då intervjuerna och rekryteringsstrategierna filmas som en del av den pornografiska presentationen och bland annat ingår som vinjetter och epiloger. Män som figurerar i poverty gay-for-pay befinner sig i, med författarna, ”a liminal space where financial instability minimizes their capacity to function independently in society.”⁹⁹² Lagstiftaren behöver ställa sig frågan om vi ska ha ett samhälle där pornografiska producenter utövar rovdrift på och förnedrar utsatta grupper – såväl kvinnor som män och personer av andra kön – för att tillfredställa samvetslösa konsumenters drifter? Om frågan är nej bör prostitutionslagstiftningen, som syftar till att bekämpa sexuell exploatering och mäns våld mot kvinnor, gälla även produktion av pornografi.⁹⁹³

”Male Sex Work in the Porn Industry: Gendering Risk and Protection”

Detta är ett bokkapitel skrivet av Heather Berg,⁹⁹⁴ vars bok *Porn Work: Sex, Labor, and Late Capitalism*

⁹⁹⁰ Ibid., 1521 (citerar ur dialogen i en film).

⁹⁹¹ Ibid., 1522.

⁹⁹² Ibid., 1521.

⁹⁹³ För en juridisk analys som drar slutsatsen att existerande prostitutionslagstiftning redan kan tillämpas på produktionen av pornografi i Sverige, se Max Waltman, *Pornography: The Politics of Legal Challenges* (New York: Oxford University Press, 2021), 311–333 (innehåller kapitel 8 om Sverige).

⁹⁹⁴ Heather Berg, ”Male Sex Work in the Porn Industry: Gendering Risk and Protection.” i *The Routledge Handbook of Male Sex Work, Culture, and Society*, red. John Scott, Christian Grov, & Victor Minichiello (Taylor and Francis, 2021): 133–141.

(2001) vi redan analyserat ovan och som innehåller samma material inbakat i det större formatet.

År 2020: ohälsa, exploatering m.m.

“A longitudinal evaluation of a survivor-mentor program for child survivors of sex trafficking in the United States”

Undersökningen och artikeln som är författad av Emily F. Rothman med flera saknar information om pornografiproduktion med barn eller tonåringar och tycks av misstag hamnat bland sökträffarna.⁹⁹⁵ En enkät som har administrerats till barn och ungdomar innehöll frågor om fotografering av nakenbilder eller filmning av sexuellt explicita beteenden, men resultaten av dessa frågor redovisas inte i artikeln.

“Global market of sexual nature services. Case for Ukraine”

Artikeln är författad av den Ukrainske ekonomen Kurmaiev Petro, verksam vid Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, Ukraine.⁹⁹⁶ Författaren uppger att denne samt andra medarbetare (“our study”) intervjuat 27 kvinnor i gatuprostitution vid europavägarna E50, E85 och E95. De har även analyserat 496 ”portfolios” av personer som erbjuder eskortprostitution samt studerat officiell statistik, forskning samt rapporter från Ukrainska åklagarämbetet, Human Rights Watch, FN:s program om hiv/aids, det Ukrainska hälsoministeriet, TAMPET, Pornhub samt IOM (International Organization for Migration) i Ukraina. Petro redovisning av resultaten om pornografiproduktion är relativt begränsade i artikeln, som även innehåller andra ämnen. Denne skriver dock bland annat att utförare med webbkamera (*webcam*-modeller), dvs. personer som genomför olika sexuella handlingar på direktbeställning av konsumenten, hade ökat vid tiden för undersökningen, liksom skapandet av webbsidor som distribuerade liknande material i form av inspelningar.

Enligt statistik från Pornhub år 2018 som författaren hänvisar till var Ukraina rankad på 27:e plats i termer av surfbesök (80 % män, 20 % kvinnor), vilket var ungefär i paritet med den befolkningens mängd som fanns i Ukraina före Rysslands invasion. Rekrytering till pornografistudios förekom på flera sätt i Ukraina, skriver Petro. Enligt en manager för en av studierna rekruterades ”modeller” bland annat via online-konton på datingsajter. Studierna rekruterade också på gatan via flyers, men oftare via personliga rekommendationer från befintliga utförare med webbkamera, som i sin tur rekruterade bland sina personliga nätverk (vänner, systrar, osv.). Ersättningen vid dessa studios låg enligt uppgift mellan US\$18,5–104 (cirka 200–1000 kr) per tillfälle, vilket är betydligt lägre än vad som brukar anges i Amerikanska rapporter. Officiellt var produktion och distribution av pornografi kriminaliserat i Ukraina men produktionen och distributionen ökade ändå enligt författaren. Enligt myndigheternas statistik från 2017 anmäldes 1 541 fall av brott mot pornografilagarna – en ökning med 151 % jämfört med 2013. Bara under juli månad 2018 i städerna Kiev och Dnipro identifierade myndigheterna sju pornografistudios som anställde 30 vuxna ”modeller”.

Även om Petros studio erbjuder begränsad information är det betydelsefullt att utredningen vet att det produceras professionell pornografi i ”studios” i länder som Ukraina. Så sker troligtvis även i andra östeuropeiska länder, även om aktiviteten kan ha ändrats i just Ukraina på grund av Rysslands invasion den 24 februari 2022. Om uppgifterna att myndigheterna bara i två större städer

⁹⁹⁵ A longitudinal evaluation of a survivor-mentor program for child survivors of sex trafficking in the United States

⁹⁹⁶ Kurmaiev Petro, “Global market of sexual nature services. Case for Ukraine,” *Amazonia Investiga* 9, nr 26 (2020): 19–27.

identifierade sju pornografistudier med totalt 30 vuxna modeller under någon slags insats juli 2018 indikerar det en betydande organiserad verksamhet. Det är inte omöjligt att särskilt kvinnliga utförare i Ukraina kan ha tagit sin tillflykt till Sverige efter Rysslands invasion och här försörjer sig på liknande verksamheter – pornografiproduktion och prostitution – eftersom dagersättningen för flyktingar från Ukraina är så låg i Sverige.

“Demographic and Psychosocial Factors Associated with Child Sexual Exploitation: A Systematic Review and Meta-analysis”

Artikeln är författad av Jessica J. Laird med flera och redovisar en systematisk litteraturgenomgång samt kvantitativ meta-analys av faktorer som hänger ihop med sexuell exploatering av barn.⁹⁹⁷ Den innehåller inte någon information om produktion av pornografi med vuxna varför dess relevans för genomgången är svag. Ett indirekt relevant resultat är emellertid att studier som genomgår meta-analysen visar att exponering för såväl barnpornografi som vålds-/våldtäktspornografi signifikant ökar risken betydligt för sexuell exploatering. Notera att studier visar hur exponering för våldspornografi brukar hänga ihop med en högre konsumtion av pornografi, vilket författarna inte nämner. Och eftersom sambandet är en korrelation är kausaliteten okänd, men det finns likväl flera tänkbara mekanismer: hallickar kan visa barnet våldspornografi som ett sätt att normalisera övergreppen (”vuxna människor gör på det här sättet”),⁹⁹⁸ sexköparna kan visa barnet sådan pornografi för att begära imitation, barnets vänner eller äldre syskon och kompisar kan ha visat liknande pornografi i samband med försök att rekrytera barnet för sexuell exploatering eller barnet kan ha börjat titta på pornografi och successivt gått över till våldspornografi efter avtrubning för vanlig pornografi.

“Behind the Camera: Sexual Health Testing Patterns and Outcomes Amongst UK Adult Film Performers”

Studien är författad av Gregory Patrick King och David Thomas Evans och redovisar frekvensen av sexuellt överförda infektioner (STI) som diagnostiserats bland utförare i den brittiska pornografiindustrin.⁹⁹⁹ En undersökning genomfördes med 100 vuxna utförare som regelbundet undersöktes för sexuellt överförda infektioner i genomsnitt var tredje vecka. Utförarna rapporterar höga frekvenser med oskyddat (kondomlöst) sex och sexuellt överförda infektioner under en 19-årsperiod som täcks av studien (1996–2015). De sexuellt överförda infektioner som diagnosticerats inkluderar gonorré, klamydia, icke-gonokockuretrit, genitila vårtor, syfilis och *Trichomonas vaginalis* (Trikomonasinfektion).

Notera att 21 av de 50 kvinnliga utförarna även uppgav att de var involverade i annan prostitution: 17 i eskortprostitution, 2 eskort/webbkamera och 2 inom ”sex parties/swingers’ clubs.” Två manliga utförare uppgav eskortprostitution. Det finns anledning att misstänka att dessa frågor underrapporteras på grund av uppgiftens känsliga art. Emellertid bekräftar svaren att prostitution och pornografiproduktion ofta utnyttjar samma populationer av människor.

Författarna hänvisar till tidigare forskning från USA som funnit att samlag genomförs utan kondomer mellan 80 % och 90 % av tiden beroende på studie samt att prevalensen (förekomsten) av sexuellt överförda infektioner är mellan 8 % och 35 %. Författarnas undersökning tittar på förhållandena inom den brittiska industrin. Två analyser av patientstatistik genomfördes av en

⁹⁹⁷ Jessica J. Laird et al., “Demographic and Psychosocial Factors Associated with Child Sexual Exploitation: A Systematic Review and Meta-analysis,” *JAMA Network Open* 3, nr 9 (2020): e2017682.

⁹⁹⁸ Se Lex. Mimi H. Silbert & Ayala M. Pines, “Pornography and Sexual Abuse of Women,” *Sex Roles* 10, nr 11–12 (1984): 865–66.

⁹⁹⁹ Gregory Patrick King & David Thomas Evans, “Behind the Camera: Sexual Health Testing Patterns and Outcomes Amongst UK Adult Film Performers,” *International Journal of STD & AIDS* 31, nr 1 (2020): 62–65.

forskare med mastersexamen på 100 utförare patientjournaler vid en klinik i centrala London som specialiserade i sexuell hälsa för personer i prostitution ("sex workers"). Då prostitution är lagligt i vissa delar av London bedrivs klinikens verksamhet sannolikt utan hinder av lag. Den första analysen täckte perioden 2014–2015 och den andra analysen täckte perioden 1996–2015.

Resultatet av den första analysen perioden 2014–2015 fann att kondomlösa sexuella aktiviteter utgjorde merparten, närmare bestämt 85 % ($n = 530$) av alla rapporterade handlingar jämfört med skyddade aktiviteter (15 %, $n = 94$) hos samtliga 50 män och 50 kvinnor som ingick i undersökningen. Av sexuella aktiviteter i pornografifilmer genomförde kvinnorna 88 % ($n = 44$) av alla vaginala samlag, 84 % ($n = 16$) av anala samlag samt 75 % ($n = 66$) av allt oralsex utan kondom. Männen genomförde 87 % ($n = 48$) av de vaginala samlagen, 71 % ($n = 10$) av de anala samlagen, samt 97 % ($n = 66$) av allt oralsex utan kondomer. Vad gäller privata sexuella aktiviteter (något som undersökningen också kartlade) rapporterade de kvinnliga utförarna att 81 % av alla vaginala samlag, 73 % av alla anala samlag, samt 95 % av allt privat sex genomfördes utan kondom. Männen genomförde 71 % av de vaginala samlagen, 100 % av de anala samlagen samt 95 % av allt oralsex i de privata aktiviteterna utan kondomer. Med andra ord genomfördes en betydande stor mängd oskyddat sex bland de 50 kvinnliga och 50 manliga undersökningsdeltagarna både under pornografiinspelningar och i privatlivet.

Resultatet av den andra analysen perioden 1996–2015 fann bland annat följande diagnoser av sexuellt överförda infektioner under perioden 1996–2015: Totalt registrerades 171 nya diagnoser varav 31 genitala vårtor, 40 fall av gonorré, 41 fall av icke-gonokockuretrit, 35 fall av klamydia, 1 fall av *Trichomonas vaginalis* samt 1 fall av syfilis. Inga fall av hiv, hepatit B eller hepatit C rapporterades. Manliga utförare löpte större risk att få en sexuellt överförbar infektion än kvinnliga utförare: 98 fall jämfört med 73 fall. Hepatitvaccineringar visade att 34 patienter påbörjade hepatit A-vaccinering och 77 av totalt 100 patienter påbörjade hepatit B-vaccinationer.

"The Rise and Fall of Organized Crime in the United States"

Denna artikel skriven av James B. Jacobs publicerades i ett specialnummer med titeln "Organizing Crime: Mafias, Markets, and Networks" i 49:e volymen av tidskriften *Crime and Justice*.¹⁰⁰⁰ Artikeln behandlar enbart den italiensk-amerikanska maffian (*Cosa Nostra*). Ett avsnitt beskriver dess kontroll av prostitution och pornografiindustrin i USA sedan början av 1900-talet med en historisk översikt av relativt okontroversiell information.

Vad gäller pornografi (till skillnad från bordeller och prostitution) börjar artikeln bland annat med att nämna maffians myntautomater som på 1960-talet visade pomografi på Times Square i New York, sedan 1970-talets strippklubbar (*topless bars*), pornografibutiker och "sexshower" vars centrum också låg på Times Square. Jacobs nämner att en kriminell person med kopplingar till Colombo-familjen finansierade 1972 års storfilm *Deep Throat*. Likaså ägde en medlem i Bonanno-familjen en kedja med biografier vars specialitet var pornografi. Under 1980-talet genomfördes enligt Jacobs en två-och-ett-halvt års FBI-utredning som genererade 45 åtal för pornografi (förmodligen s.k. obscenitetsåtal) där den italiensk-amerikanska maffian var inblandad. Så sent som 2002 åtalades enligt Jacobs medlemmar ur Chicago Outfit – ett kriminellt syndikat som en gång leddes av Al Capone – för utpressning av så kallade *adult entertainment businesses* (oklart huruvida detta innefattade pornografi, strippklubbar eller både-och). Under 2005 åtalades även medlemmar i den New York-baserade Gambinofamiljen för bedrägeri via online-pornografi där fria testperioder erbjöds som senare debiterades på ett "extravagant" sätt via konsumenternas kreditkort. Notera att det amerikanska justitiedepartementet vid denna tid också startade de utredningar som senare ledde till

¹⁰⁰⁰ James B. Jacobs, "The Rise and Fall of Organized Crime in the United States," in "Organizing Crime: Mafias, Markets, and Networks," ed. Michael Tonry, special issue: *Crime and Justice* 49 (2020): 17–67.

de uppmärksammade federala obscenitetsåtalerna under president George Bush och Barack Obamas tid som presidenter.¹⁰⁰¹

Jabobs konstaterar att de senaste årens massspridning av pornografi, bland annat över internet, ”troligtvis” minskat den italiensk-amerikanska maffians roll inom pornografiindustrin. Han konstaterar också att inte bara marknaden för pornografin – även spel, prostitution och droger – har förändrats så mycket att det är svårt för en enskild organisation att kontrollera och exploatera den.¹⁰⁰² Jacobs noterar att den italiensk-amerikanska maffian även försvagats kraftigt sedan 1990-talet grund av flera orsaker: (a) legalisering av spel, (b) ökad konkurrens på marknaden för droger, (b) fackförbundens minskade ställning i USA, (d) den italiensk-amerikanska assimilationen i USA som minskat rekryteringen till maffian, (e) omfattande straffrättsliga åtal mot maffiamedlemmar, (f) interna maktkamper vilket gjort organisationen dysfunktionell och (g) rättsliga förverkanden av dess tillgångar, vilket minimerat deras inflytande i den lagliga ekonomin. Andra kriminella organisationer än den italiensk-amerikanska maffian tycks emellertid fortfarande vara involverade i såväl produktion som distribution av pornografi i USA. Ett exempel är den rättsprocess som inleddes den 17 juni 2021 i en federal domstol i Kalifornien mot aktörerna bakom den ledande nätsajten Pornhub, vilka stämts av trettiofyra kvinnor som utnyttjats i pornografi som bland annat anklagat dem för att ha utnyttjat människohandel med östeuropeiska hallickar.¹⁰⁰³

Vår utredning indikerar att det är nödvändigt att rekrytera utsatta människor och utsätta dem för sexuellt våld och förmedling för att bli konkurrenskraftig på marknaden, vilket skulle förklara varför lagliga nöjesverksamheter undviker pornografiproduktion. Situationen öppnar upp för kriminella utförare att möta den omfattande efterfrågan som finns då de kan gömma sig bakom den legitimerande fasaden som pornografiproduktion, vilket per se är lagligt, erbjuder dem. Det är i ett sådant ljus vi ska se den italiensk-amerikanska maffians tidigare involvering i pornografiproduktion.

“Professionalism, Pay, and the Production of Pleasure in Trans Porn”

Artikeln består av en intervju med en utförare, transkvinnan Korra Del Rio, och är publicerad i *Transgender Studies Quarterly* som i sin tur publiceras av Duke University Press.¹⁰⁰⁴ Del Rio presenteras som en ”stjärna” inom pornografin som ”vunnit utmärkelser”, tillika en ”content producer” och ”stjärna” bland utförare med webbkamera och för närvarande baserad i Las Vegas, Nevada.¹⁰⁰⁵ Intervjuaren är Sophie Pezzuto, doktorand vid Australian National University sedan år 2017 med ett etnografiskt forskningsprojekt om ”trans*-pornografiindustrin i Las Vegas och Los Angeles”.¹⁰⁰⁶

Del Rio börjar berättelsen med att beskriva hur hon tjänade ”riktigt bra” som bartender, med en timlön om \$10 i timmen plus \$250 varje kväll i dricks. Men efter att hon började sin transition till kvinna behövde hon arbeta i en restaurangkällare i stället för \$9 i timmen och utan dricks. Till detta kom att hon hade studielån, vilket gjorde att 40 % av lönen drogs av automatiskt till inbetalningar. Till slut behövde hon ge upp ”nästan allting” och flytta hem till sina föräldrar. Då insåg hon att hon inte hade råd med sin transition, vilken kostade ungefär totalt \$80,000, om hon inte hittade en drastisk lösning för att bli självförsörjande. Hon fick reda på att företaget Grooby – ett av de första som specialiserade sig på transpornografi – spelade in i Kalifornien. Hon skickade därför in en

¹⁰⁰¹ Se *ovan* sid. 137 under rubriken ”USA:s rättspraxis och förändringen 1990–2014” samt där tillhörande fotnoter.

¹⁰⁰² Jacobs, ”Rise and Fall of Organized Crime,” 55.

¹⁰⁰³ Se Complaint, Fleites v. MindGeek S.A.R.L., No. 2:21-cv-4920, ¶¶ 168–184 (C.D. Cal. June 17, 2021) [<https://perma.cc/NV19-A67K>]. För en längre utveckling, se *ovan* noter 44–47 och där tillhörande brödtextr.

¹⁰⁰⁴ Korra Del Rio, ”Professionalism, Pay, and the Production of Pleasure in Trans Porn,” berättat för Sophie Pezzuto, *Transgender Studies Quarterly* 7, nr 2 (2020): 262–67.

¹⁰⁰⁵ *Ibid.*, 267.

¹⁰⁰⁶ Se Sophie Pezzuto, ”About,” Sophie Pezzuto: Researcher, Peer Worker, Social Commentator, visat 1 augusti 2023, <https://www.sophiepezzuto.com/> [<https://perma.cc/AV8F-NA8F>] (scrolla neråt).

ansökan och flyttade sedan till norra San Fernando Valley, vilken i sin tur ligger i norra Los Angeles – det vill säga det område där största delen pornografi spelas in i Kalifornien.

Liksom framkommit av många utförarens beskrivningar i Heather Bergs bok om pornografiindustrin i Los Angeles säger även Del Rio att inkomsterna från pornografi för hennes del aldrig räckt som försörjning; snarare handlar pornografin om att göra ”reklam” för den egna personen, ”ditt varumärke” och ”de andra saker som du gör”.¹⁰⁰⁷ Del Rio menar att ”människor kommer hänga upp sig på en individuell karaktär, och därför behöver du förlita dig på att den karaktär du säljer kommer bli en produkt som de kommer att vilja köpa”.¹⁰⁰⁸

Vi känner igen detta tema från Bergs informanter, som ser utförarna som entreprenörer som visar upp sig i pornografi för att exponera sig själva och sitt varumärke till potentiella konsumenter av direktbeställd, individuellt designad pornografi via exempelvis OnlyFans eller liknande sajter, prenumerationer på inspelningar, strippframträdanden, utförare med webbkamera eller fysiska sexköp i prostitution. (Några kanske också när en dröm om vanliga filmroller och reklamfotografering.) Del Rio menar att utförarna måste finnas på så många plattformar som möjligt. All detta förutsätter dock att utförarna agerar självständigt – utan hallickar, exploaterande mellanhänder eller regelrätt människohandel och tvångsprostitution. Det säger inte heller i vilken mån utförarna måste utsättas för våld, förmedling och exploatering för att få konsumenterna att betala på de olika plattformarna och forumen. Dessutom kan pornografiproduktion för dessa utförare alltjämt vara ”nödprostitution” eller ”nödtvång”, vilket tycks gälla Del Rio om vi med dessa termer menar prostitution på grund av *ekonomisk nöd*.

Del Rio säger att hon känner tillförsikt för egen del, men skulle föredra att vara verksam med ett bolagskontrakt i stället för att vara egenentreprenör – för det ”handlar inte om något slags spel”. Enligt Del Rio handlar det om ”självkontroll och självdisciplin” och det är ”enkelt att glömma bort att du bara kan göra detta arbete ett begränsat antal år”.¹⁰⁰⁹ Hon tror inte att människor förstår att pornografi handlar om att tjäna pengar, att det är ett val som hon gör för egen del – så att hon kan uppnå frihet att göra som hon vill med sitt liv. Även här bekräftar Del Rio bilden som Heather Bergs informanter ger, nämligen att de oberoende ”alternativa” producenterna betalar alldeles för lite för att det ska vara hållbart för personer som Del Rio att medverka (”the indie side of the industry”, med vilket hon tycks mena t.ex. självutnämnda feministiska eller s.k. amatörpornografer). Om du inte marknadsför dig till den största marknaden tjänar du betydligt mindre, säger hon, och beskriver den senaste ”alternativa” producentens villkor: “The last place I was at was paying \$400 for a hardcore scene, whereas my rate is \$1,500 with the bigger companies.”¹⁰¹⁰

Allteftersom Del Rio har befunnit sig i industrin har hennes gränser förskjutit; hon är nu mer öppen för nya saker än tidigare: ”A gang bang sounds super hot to me now. I’ve never done it before, and the people that I would work with are some of the hottest people in the world, so it’s just like OK why not try this?”¹⁰¹¹ Det är naturligtvis en utsaga som kan vara sann för henne, men frågan är hur många kvinnor inom framförallt den heterosexuella mainstreampornografin som känner likadant när de behöver tolerera dubbel penetrering, gagging, ass-to-mouth samt utlösning i ansiktet av flera män samtidigt. Del Rio beskriver sig som en ”atlet” som tränar för att ”springa maraton”: liksom en atlet inte springer maraton första dagen de börjar träna gör utförare inte ”gang bangs” första gången de medverkar i pornografi. Analogin haltar emellertid betydligt: essensen i långdistanslöpning förändras inte med ökade avstånd och hastigheter emedan ett samlag eller ett oralsex kvalitativt sett skiljer sig betydligt från gängväldtäkter, ass-to-mouth, eller förmedrande och fysiskt aggressivt sex.

Del Rio beskriver hur hon litar på professionella utförare – sådana som är med på omslagsfotona till pornografiska filmer. Därmed inte sagt att hon räkat ut för oväntade och

¹⁰⁰⁷ Del Rio, “Professionalism, Pay, and Trans Porn,” 263.

¹⁰⁰⁸ Ibid., 263.

¹⁰⁰⁹ Ibid., 263.

¹⁰¹⁰ Ibid., 263.

¹⁰¹¹ Ibid., 264.

våldsamma handlingar, som till exempel när hon blev slagen rakt i ansiktet av en två meter lång manlig utförare som vägde över 100 kilo och såg stjärnor. Men sådana saker klarar Del Rio av att hantera, menar hon, då hon ”definitivt finner nöje i att pressa mina gränser för att se vad jag klarar av”.¹⁰¹² Däremot oroas hon av hiv som ”dyker upp i industrin då och då”.¹⁰¹³ Hon har befunnit sig i epicentret av två moratorier, skriver hon (dvs. då industrin stängdes ner i Los Angeles pga. fall av hiv). Sådana situationer är ”definitivt läskiga” och har gett henne ”mycket stress”; det har fått henne att ”tänka till om hon överhuvudtaget ska befinna sig i industrin”. De två-tre bästa bolagen i termer av ersättning som hon helst vill ”arbeta med” använder *aldrig* kondomer ”no matter what”,¹⁰¹⁴ skriver hon. Även om de bättre bolagen tenderar att boka med längre framförhållning så ”förekommer” det att hon får sista-minuten-inspelningar nästföljande dag eller dagen efter. Vid dessa tillfällen hjälper det inte att ta drogen PreP som ”signifikant” sägs minska sannolikheten att smittas med hiv genom oskyddat sex eftersom den behöver tas minst sju dagar i förväg för att vara effektiv. Alternativt kan PreP tas kontinuerligt men blir då så stark att den bryter ner kroppen på ett eller annat sätt, säger Del Rio. För hennes del handlar om att hon snabbt förlorar vikt. Därför kan hon inte ta drogen särskilt länge.

Eftersom Del Rio liksom Bergs informanter framträder med sitt verkliga namn måste den källkritiske läsaren noggrant läsa mellan raderna i vissa utsagor. Det vore självdestruktivt för hennes karriär att öppet kritisera industrin. Hennes utsagor är därför sannolikt tendentiösa. Därför är det särskilt anmärkningsvärt att hon ändå påpekar att ”det förekommer” att de bolag som betalar bäst bokar med så kort varsel att risken att smittas av hiv ökar markant.

Avslutningsvis tycks Del Rio mena att det största problemet med pornografiindustrin inte är att den utnyttjar utsatta människor; enligt henne är det i stället *dels* att det är en hårt konkurrensutsatt marknad där utförarna pressas på att få de bästa rollerna, flest utmärkelser och störst uppmärksamhet, *dels* att samhället i övrigt inte uppskattar utförare som henne själv och att detta hindrar henne från att tjäna mer pengar. Att pornografiindustrin är ett nålsöga där få personer når framgång är inte unikt för industrin utan delas av många andra utförare i olika industrier, traditionellt så i kreativa verksamheter som film, musik, teater och konst. Däremot tycks Del Rio försöka vilja säga att det är ovanligt att marknadskrafterna motverkas av samhället och att detta i fallet pornografi är utslag av uppsätlig diskriminering.

On top of that [competition within the industry], there is the discrimination we face on social media platforms like Instagram. Instagram deleted my account when I had just achieved about 100,000 followers. If I only convert 3 percent of that following into sales, that's three thousand people. Three thousand people paying \$10 for something, that's a lot of money. It's still painful to think about it because it was an entire lifestyle taken away from me. I know Instagram is trying to sell to middle America and their family values, but what are family values nowadays anyway? It's frustrating because you'll see these movie stars naked in sexual ways on their Instagram posts, and everybody will be like "You're a beautiful, strong woman! How brave of you to do this!" and then I pose in an artistic way and my stuff gets flagged. Give me a break.

Det är förvisso en rimlig tolkning som Del Rio gör om att det råder dubbelmoral. Dessutom kan det utifrån hennes horisont som transperson uppfattas vara problematiskt att inte kunna tjäna in stora pengar snabbt för att betala av på sina operationer. Och precis som hon säger är det osannolikt att kunna vara utförare mer än under en begränsad tid: "You're a professional athlete, in a sense, and you are going to be at your peak for a short amount of time until somebody else, who is younger, comes along and takes your place. This is all the time you have to make all your money, so you better make the most of it." Dessutom kommer en tid efteråt när utförarna sannolikt behöver betala för de risker och de påfrestningar de utsatts för, såväl fysiskt som psykiskt – även om hennes intervjuare uppenbarligen undviker att fråga om detta eftersom frågan blir hängande i luften. Frågan för vårt uppdrag är emellertid om vi för att kunna hjälpa transkvinnor som Del Rio att tjäna pengar

¹⁰¹² Ibid., 265.

¹⁰¹³ Ibid., 265.

¹⁰¹⁴ Ibid., 265.

dessutom ska behöva bedriva politik på ett sätt som förmodligen ignorerar och osynliggör ett betydligt större antal utsatta kvinnor (och män) som exploateras, utsätts för våld och föredras? Är det rimligt att vi såväl figurativt som bokstavligen behöver kliva över lik för att göra pornografer rikare och tillfredsställa de manliga konsumenterna, som hittills aldrig har behövt stå till svars för det lidande de orsakar – kostnader som nästan alltid senare betalas av utförarna (ibland även skattebetalarna). Bättre vore om USA (och Sverige) bekämpade diskrimineringen av transpersoner på den vanliga arbetsmarknaden så att personer som henne inte behöver gå från \$10 i timmen plus \$250 per kväll i drinks till \$9 i timmen utan drinks. Då hade hon inte behövt en ”drastisk lösning” för sin försörjning som leder till att vi måste trampa på hundratusentals andra människors liv, att hon kanske får hiv och att hon blir slagen i huvudet så att hon ser stjärnor.

År 2019: ohälsa, exploatering m.m.

“Sexual Exploitation as a Minor, Violence, and HIV/STI Risk among Women Trading Sex in St. Petersburg and Orenburg, Russia”

Artikeln bygger på strukturerade intervjuer med 896 vuxna kvinnor i gatuprostitution i St. Petersburg där det beräknas finnas 5 miljoner invånare och i Orenburg i Ryssland där det finns cirka 600 000 invånare.¹⁰¹⁵ Studien är ett samarbete mellan amerikanska och ryska forskare som genomfördes flera år innan Rysslands invasion av Ukraina, med forskare verksamma vid University of California, San Diego State University, St Petersburg University samt Russian Academy of Sciences. Artikeln publicerades i *International Journal of Environmental Research and Public Health*. Det redovisas visserligen inga frågor om hur många av respondenterna som parallellt med gatuprostitutionen också utnyttjas i vuxenpornografi, befinner sig i eskort-, bordell- eller annan prostitution eller hur många som också köps av sexköpare online (t.ex. utförare med webbkamera). Däremot framkommer i resultaten att jämfört med personer som hamnade i prostitution som vuxna hade signifikant flera av de som mindes att de hamnade i prostitution som barn också erfarenhet av att bli utnyttjade i barnpornografi, vilket definierades som att bli fotograferade i naket tillstånd mot ersättning före 18 års ålder.¹⁰¹⁶

I en multivariabelregression justerad för ålder, utbildning, att vara småbarnsförälder och tid i prostitution var det fyra gånger högre sannolikhet att kvinnor som utnyttjats i prostitution innan 18 års ålder också uppgav att de utnyttjats i pornografi innan 18 års ålder samt tre gånger högre sannolikhet att de utsatts för sexuella övergrepp som barn än respondenter som hamnat i prostitution som vuxna. Skillnaderna var statistiskt signifikanta med marginal i konfidensintervallen.¹⁰¹⁷ Hela 29 % av de 70 kvinnor som hamnade i prostitution under 18 års ålder hade utnyttjats i pornografi innan de fyllde 18 år jämfört med bara 3 % stycken av de 584 kvinnor som hamnade i prostitution över 18 års ålder.¹⁰¹⁸ Oddsen var också flera gånger högre att de som hamnat i prostitution som barn också uppgav droganvändning före 18 års ålder (47 %) än de som hamnat i prostitution som vuxna (15 %) (såväl ojusterad som justerad oddskvot). Emellertid var oddsen också ett par gånger högre att de uppgav mindre droganvändning de senaste 30 dagarna men det resultatet blev dock inte signifikant när resultatet justerades för ålder, utbildning, småbarn och tid i prostitution. Det var också nästan fyra gånger högre justerade odds att de som hamnade i prostitution som barn hade 5 eller fler dagliga sexköpare. De hade signifikant mindre erfarenhet av utpressning av poliser än kvinnor som hamnade i prostitution som vuxna (5 ggr lägre justerad

¹⁰¹⁵ Lianne A. Urada et al., “Sexual Exploitation as a Minor, Violence, and HIV/STI Risk among Women Trading Sex in St. Petersburg and Orenburg, Russia,” *Int’l J. Environmental Research & Public Health* 16, nr 22 (2019): e4343, sid. 3–4; <https://doi.org/10.3390/ijerph16224343>.

¹⁰¹⁶ *Ibid.*, 4–5.

¹⁰¹⁷ *Ibid.*, 7 (AOR = 4.08, 95 % CI = 1.32, 12.60; AOR = 2.93, 95% CI = 1.27, 7.54).

¹⁰¹⁸ *Ibid.*, 6 tabell 1.

oddskvot), men uppgav desto mer assistans från polisen (3 ggr högre justerad oddskvot). En tänkbar tolkning är att mer utsatta kvinnor i prostitution inte kan utpressas på några tillgångar emedan mindre utsatta och mer oberoende kvinnor kan ha tillgångar som korrumpierad polis vill åt. En alarmerande mängd kvinnor i bägge grupper <18, ≥18) uppgav likväld att de under senaste året våldtagits (74 %, 66 %), hindrats från att använda preventivmedel mot könssjukdomar (49 %, 34 %) och hindrats från att lämna sitt rum eller hus (47 %, 34 %).

Artikeln relevans för uppdraget är inte självklar då forskarna aldrig ställer frågor om vuxenpornografi. Det går emellertid att konstatera att det finns ett signifikant och betydande samband mellan att utnyttjas i barnpornografi, att bli sexuellt exploaterad som barn och att senare hamna i vuxenprostitution där missförhållandena blir svårare än för dem som hamnat i prostitution först som vuxna. Annan forskning visar också att de som befinner sig i vuxenprostitution ofta har erfarenhet av pornografi, varför det finns en indirekt koppling mellan de olika åldersgruppernas erfarenheter. Det är alltså inte vattentäta skott mellan sexuella övergreppsbilder på barn (dvs. barnpornografi) och vuxenpornografi då samma person ofta haft erfarenhet av bägge två. Dessutom är det ofta mycket svårt för konsumenten att bedöma vilka utförare som är minderåriga eller ej då producenterna avsiktligt kan manipulera intryck genom exempelvis klädsel, frisyrier, smink och olika markörer i miljö för att ibland ge sken av att vuxna spelar rollen som minderåriga, ibland dölja att minderåriga de facto spelar vuxna roller. Med andra ord finns det en ytterligare överlappning som innebär att när respondenter i en studie som denna uppger erfarenhet av utnyttjande i barnpornografi kan denna ha konsumerats som om den vore vuxenpornografi.

Lagstiftare som bäst vill motverka våld, exploatering och ohälsa i pornografiindustrin gör bäst i att inte skapa vattentäta skott mellan sexuella övergrepp på barn respektive vuxna inom prostitution och pornografi. Om möjlighet till preventiva, proaktiva, stödande och straffrättsliga ingripanden i praktiken upphör när den som utsätts fyller 18 år kommer sannolikt merparten av de som utsatts som barn också fortsätta att lida: det handlar nämligen ofta om samma personer. Dessutom är det realistiskt att förvänta sig att samhället för närvarande har kapacitet att förhindra eller gottgöra alla som utsätts för utnyttjande inom sexindustrin innan de blivit myndiga. Om det inte finns skydd och stöd även för den som är 18 år eller äldre kommer aldrig barn i vårt samhälle gå säkra; övergrepp under barndomen kommer då i många fall i stället fortsätta oavbrutet och ostraffat.

“From Amateur Aesthetics to Intelligible Orgasms: Pornographic Authenticity and Precarious Labour in the Gig Economy”

Den här artikeln är skriven av Zahra Stardust, en forskare med bakgrund inom juridik och sociologi vid University of New South Wales, och publicerad i tidskriften *AG About Gender: International Journal of Gender Studies*.¹⁰¹⁹ Utöver Stardusts akademiska bakgrund är hon också själv involverad som pornografisk utförare med lång erfarenhet – något hon också öppet deklarerat i sina försök att dels bli vald till Sydneys borgmästare, dels till den federala senaten i Australien.¹⁰²⁰ I denna artikel nämner också Stardust att hon är utförare emellanåt.¹⁰²¹ Stardusts offentliga biografi beskriver också att hon är ”internationell talesperson och policyrådgivare” för Scarlet Alliance (Australian Sex Workers

¹⁰¹⁹ Zahra Stardust, “From Amateur Aesthetics to Intelligible Orgasms: Pornographic Authenticity and Precarious Labour in the Gig Economy,” *AG About Gender: An International Journal of Gender Studies* 8, nr 16 (2019): 1–29

¹⁰²⁰ *Se Lex.* Matt Buchanan & Scott Ellis, “Lord Mayoral Hopeful Spins Into Poll Position,” *Sydney Morning Herald*, 3 september 2012, <https://www.smh.com.au/> [https://perma.cc/9WKQ-XWAT] (“Zahra Stardust is a human rights lawyer, Miss Nude Australia Pole Dance Champion 2012 and a porn actress, but come Saturday she hopes to also be lord mayor of the City of Sydney.”); James Gorman & Central Magazine, “Porn Star Zahra Stardust in Sydney Lord Mayor Race,” *News.Com.AU*, 4 september 2012, <https://www.news.com.au/9c14136745e975fad64fc896ee4a814>; Jessica Grewal, “Porn and Politics Can Go Together: What do a Porn Star and Tony Abbott’s Sister Have in Common?,” *Courier Mail*, 15 augusti 2012, <https://www.couriermail.com.au/932a4b3ac4e6c778822cea837c58819>.

¹⁰²¹ *Se Lex.* Stardust, “From Amateur Aesthetics to Intelligible Orgasms,” 7 (“When performing for one alternative porn site, I was told to stop wearing frills and to ‘tone down the eye makeup.’”).

Association).¹⁰²² Scarlet Alliance är medlemmar i the Global Network of Sex Work Projects (NSWP) vars logotyp är röda paraplyer.¹⁰²³ NSWP är en internationell lobbyorganisation vars ordförande under en tid var svenska sexarbetaraktivisten Pye Jakobsson – en av grundarna till svenska Rose Alliance och en uttalad kritiker av den svenska sexköpslagen.¹⁰²⁴ Som vi tidigare skrivit om i kapitel tre om de olika grupperna som säger sig representera personer i prostitutionens intressen är Scarlet Alliance en organisation som tydligt står för avkriminalisering av hela sexindustrin, vilken de aktivt lobbyar för tillsammans med de ”röda paraplyerna”. Överlevandeorganisationer är vanligtvis abolitionister och förespråkar lösningar i linje med den svenska prostitutionslagstiftningen eller MacKinnon och Dworkins antipornografiförordningar.

Stardust menar att kritiken mot ”den massproducerade pornografin och dess föreskrivna formler för sexuell representation” lett till att ”autenticitet” seglat upp under 2000-talet i narrativen bland queer- och feministiska utförare och producenter”; det har gjorts till en ”helig graf” inom feministisk pornografi”, skriver hon.¹⁰²⁵ Autenticitet är numera ledordet för ”alternativ pornografi” som ses som en motpol mot mainstream/mittfaran. Stardust definierar ”alternativa pornografier” som (1) ”feministisk pornografi som placerar kvinnors agentiska åtra och subjektivitet i centrum”, (2) queer-pornografi som är ”ohämmad av könsbinärer och sexuell essentialism”, (3) etisk pornografi som lägger emphasis på ”rättvisa ersättningar och arbetsförhållanden” samt (4) ”indiepornografi” som uppmuntrar decentralisering och oberoende produktion med ny teknik. Även ”kink” ingår i begreppet ”alternativ pornografi” så länge det uppfyller kriterierna, enligt Stardust.¹⁰²⁶

Stardusts primärdata bygger på ”20 intervjuer med utförare och producenter” (kursiv tillagd). Det är oklart om distinktionen innebär att alla intervjuade är både utförare och producent, vilket stärks av att hon bara redogör för hur ”producenterna” valts ut och aldrig återkommer till om det finns utförare som intervjuats som inte är producenter. Kriterierna för vilka producenter som valdes ut var då att de skulle (a) producera pornografi som presenterar ”explicit sexuell material” i valfritt medium, (b) materialet skulle finnas till försäljning, (c) materialet skulle vara australiskt (dvs. producerat i Australien eller med australiska modeller) och producenterna skulle (d) ”identifiera sig själva och/eller sitt material som queer, feministiskt, etiskt, alternativt eller kinky”.¹⁰²⁷

Stardusts huvudpoäng tycks vara att de ökande trenderna och trycken på att producera ”autentiskt” pornografi leder till ökade (i stället för mindre) krav på utförarna och mindre (i stället för ökad) frihet för utförarna. Resultatet är alltså det motsatta mot hur begreppet ”alternativ” ofta förstås i detta sammanhang, nämligen som en motsats till den kommersialisering och exploatering som försiggår inom mainstreampornografin.

Stardust visar hur begreppet autenticitet fått närmast mytiska kvaliteter och hur den alternativa pornografin alltmer kommit att söka kommersialisera och profitera på konsumenternas föreställningar om autenticitet snarare än att producera just autentisk pornografi. Till viss del är det underförstått att återskapande av autenticitet kräver påhittighet och konsnärlighet, vilket Stardust noterar: ”The paradigm of authenticity constructs both an imaginary of naturalness but also of artifice. Authenticity is positioned as a radical avant-garde in direct opposition to an imagined, homogenous ‘mainstream pornography’, which is constructed as brash, performative and fake.”¹⁰²⁸

¹⁰²² “Dr Zahra Stardust: Adjunct Lecturer,” UNSW Sydney, hämtat 2 augusti 2023, <https://www.unsw.edu.au/staff/zahra-stardust> [<https://perma.cc/H5BA-FYDX>] (klicka “read more”); För Scarlet Alliance, se bl.a. “About Scarlet Alliance,” Scarlet Alliance: Australian Sex Workers Association, läst 2 augusti 2023, <https://scarletalliance.org.au/about-us/>.

¹⁰²³ *Se Lex.* “NSWP Members Mark International Sex Workers’ Day on 2nd June 2023,” (NSWP) Global Network of Sex Work Projects, posted 5 juni 2023, <https://www.nswp.org/news/...> [<https://perma.cc/9GG7-TN5F>] (“In Australia, Scarlet Alliance put out a statement focusing on the criminalisation of migrant sex workers . . .”)

¹⁰²⁴ *Se Lex.* “NSWP Elects New President, Pye Jakobsson,” (NSWP) Global Network of Sex Work Projects, submitted 31 januari, 2014 [<https://perma.cc/F8D1-2B6L>].

¹⁰²⁵ *Ibid.*, 2 (källhänvisningarna borttagna i de översatta citaten).

¹⁰²⁶ *Ibid.*, 4 (källhänvisningar borttagna i de översatta citaten).

¹⁰²⁷ *Ibid.*, 4.

¹⁰²⁸ *Ibid.*, 9.

Emellertid påtalar hennes informanter att begreppet autenticitet i sig självt har blivit kommersialiserat och därmed också fejk, precis som mainstreampornografin:

In the interviews I conducted, performers spoke about the ways in which they were expected to reproduce established conventions that would be intelligible to audiences as 'authentic'. It was not enough to replicate a performer's real-life desires and activities; their performances had to look and be understood as authentic to both the viewer and the producer. Producers urged performers to do what they would do at home, but then often proceeded to give detailed instructions that reflected the iconography of their brand or producer fantasies.¹⁰²⁹

Med andra ord så producerar de alternativa bolagen pornografi som de till exempel uppfattar kan tilltala konsumenterna som uppfattar mainstreampornografin som motbudande, kvinnoförtryckande eller fejk, vilket till exempel ledde till att vissa producenter inte anlitar plastikerade eller "professionella" kvinnliga utförare: "they [are] seen to have internalised the aesthetic and gendered conventions of mainstream production".¹⁰³⁰ Därför beskriver en av utförarna/producenterna som Stardust intervjuar hur ett bolag som hon regelbundet anlitas av besvärar henne med att i sitt utförande radera större delen av hennes sexuella personlighet i autenticitetens namn, såsom att dölja bröstimplantat, håruppsättningar, makeup och kvinnlig ejakulering – saker som annars efterfrågas av mainstreamproducenter.¹⁰³¹ Eftersom bolaget uppenbarligen återkommer till henne kan det inte vara enkelt att hitta "autentiska utförare", vilket kanske säger oss något om hur pass svårt det är att rekrytera utförare om de inte är i starkt behov av pengar. Givet det vi känner till om pornografiindustrin indikerar utslagorna också att den relativt stora kategorin "amatörpornografi" som finns hos exempelvis gratisajter som Pornhub förmodligen till största del utförs av regelrätta utförare som får (eller inte) får betalt för att presentera "autentisk" pornografi.

Stardust menar också att de faktiska utförarna talar om autenticitet på ett helt annat sätt än producenterna i intervjuerna: "Some performers expressed a sense of resentment towards the pretense of authenticity and felt that at least 'mainstream porn' was honest or genuine in its commercialisation."¹⁰³² En av dessa utförare förklarade till exempel att hon inte hade något emot att låtsas gilla vad som ska göras, men när bolagen låtsas som att de söker efter "autenticitet" och ändå har kravspecifikationer utifrån vad deras "konsumenter tror kvinnlig autentisk sexualitet ser ut som" blir hon uppretad och arg.¹⁰³³ För utförarna är dessa "alternativa" producenter uppenbarligen minst lika krävande som mainstreamfärens producenter.

Stardusts drar slutsatsen att intaget av det "autentiska narrativet" beror på att den ökande samhällskritiken mot pornografin gjort producenterna och utförarna defensiva såtillvida att de måste motivera sin existens med andra argument än ekonomiska. Konsumenterna har därigenom flyttat fram sina positioner till den graden att de begär bekräftelse på att utförarna presenterar genuint personligt intima upplevelser:

The process of constant justification, defensive rebuttals and incessant celebration has been mistaken by some as a statement that pornography is always empowering and rarely ever work (Hester and Stardust 2019). The more that anti-porn advocates speak about porn's misogynistic and capitalistic tendencies, the greater the push among producers to position alternative pornography as existing outside the context of work: as documentary, as archive, as reality, as natural, as love. This fantasy of genuine sexuality and the expectation that performers act out of love and not money is driven by an entitled consumer demand for personalised intimacy – for free access to not only performer's bodies but their intimate and authentic pleasures.¹⁰³⁴

En av utförarna/producenterna bland Stardusts informanter klagar dessutom på att konsumenterna

¹⁰²⁹ Ibid., 10

¹⁰³⁰ Ibid., 13.

¹⁰³¹ Ibid., 13

¹⁰³² Ibid., 17.

¹⁰³³ Ibid., 18.

¹⁰³⁴ Ibid., 19.

börjat kräva gratisfilmer i meddelanden över internet, ungefär som om hon vore en ”naturlig exhibitionist som älskar sex och önskar att dela med sig fritt till främlingar för nöjes skull”.¹⁰³⁵ Stardust gör en liknelse med pornografiska utförare som förväntas deklarerat sin kärlek till arbetet med flygvärdinnor som måste le, där ingen får betalt för detta extra inslag av autenticitet. Däremot utelämnar Stardust att de fysiska och psykiska konsekvenserna av deras arbeten skiljer sig åt betydligt.

Vi känner emellertid igen temat från vår analys av Heather Bergs informanter, som också indikerade att de alternativa bolagen lätsats som att de har utförare som ”inte bara gör det för pengarna”. Stardust kopplar denna ”autenticitet” till det ökande underförstådda kravet på att utförarna också måste marknadsföra materialet som de utfört på bolagens begäran på sina egna sociala medier – en ”gig-ekonomi” som ökar konkurrensen, skapar en kultur där utförarna förväntas vara tacksamma för brödsmulor och ”outsourcar arbetet med marknadsföring till utförarna själva”.¹⁰³⁶ Stardust citerar en annan utförare utanför hennes egen studie som med en målade beskrivning menar att sådana förutsättningar där de till och med förväntas spela in materialet själva omöjligt kan karaktäriseras som ”feministisk pornografi”:

Let's stop and do the math: I spent about two hours shaving, waxing, washing, and getting made up for the shoot. I spent about an hour on the setup, getting the lighting right, and cleaning the area I wanted to photograph in. Three hours in front of the camera. Another hour going through the footage, editing and color grading it. For about seven hours work in total, that's less than \$30 an hour. Which is decent pay and all. *Until you remember, this is porn.* In the meantime, this company and others like it have effectively cornered a market based on political paranoia and deeply internalized negativity towards porn, making bucket loads of money at the expense of workers who are genuinely trying to make a living on this shit. That isn't feminist. That is exploitative, and it distracts from real solutions to issues in the industry, steering us away from discussions about labor rights and conditional consent and working conditions. That's right, working conditions – because this is work, not a hobby.¹⁰³⁷

Med tanke på den fysiska och psykiska påfrestning det innebär att genomföra pornografiska presentationer och med de risker det medför så är 300 kr i timmen inte alls en bra ersättning. Emellertid märks inget av den kritik mot pornografin som de många andra studierna pekar på i Stardusts artikel, och då särskilt mainstreampornografin som vi talat om tidigare. Hennes liknelser med hur den vanliga arbetsmarknaden utvecklas är obalanserade. Ja, musiker måste upprätthålla kontakten med sina lyssnare på sociala medier,¹⁰³⁸ flygvärdinnor måste le och pornografiska utförare måste dela med sig av gratisinnehåll eller interagera med konsumenterna på plattformar som OnlyFans eller X (f.d. Twitter); men i övrigt har verksamheterna nästan inga meningsfulla likheter.

Det är uppenbart att Stardust vill att pornografi ska ses på som vilket annat arbete som helst. Hon vill då tillämpa en marxistisk kritik om exploatering, outsourcing, lönedumpning, privatisering, kommodifiering, intimering, pauperisering, proletarianisering – eller varför inte bara kommersialisering. Med det löser inte problemet med pornografi; inte i någon annan inkomstbringande verksamhet behöver utförarna tåla grovt sexuellt våld, förnedring, risk för livshotande och potentiellt invalidiserande könssjukdomar, förföljelse och sexuella trakasserier och PTSD på samma eller högre nivå som vårdsökande Vietnamveteraner.¹⁰³⁹ Det är därför inte svårt att misstänka att Stardust, som i sin kapacitet som internationell talesperson och policyrådgivare åt till exempel Scarlet Alliance, även arbetar för avkriminalisering av sexindustrin och därför vill legitimeras

¹⁰³⁵ Ibid., 20.

¹⁰³⁶ Ibid., 21.

¹⁰³⁷ Ibid., 21 (citerar Mikey Way, "Fuck Your Feminist Porn, Tits and Sass," <http://titsandsass.com>, 18 september 2012, <http://titsandsass.com/fuck-your-feminist-porn/>) (min kursivering).

¹⁰³⁸ Ibid., 22–23.

¹⁰³⁹ Melissa Farley, "Renting an Organ for Ten Minutes": What Tricks Tell Us about Prostitution, Pornography, and Trafficking," i *Pornography: Driving the Demand in International Sex Trafficking*, red. David E. Guinn & Julie DiCaro (Int'l Human Rights L. Inst., DePaul Univ., 2007), 146.

och försvara mainstreampornografin mot hotet från nya konkurrenter. Varför annars denna systematiska tystnad om övergreppen inom pornografin?

”I’m the Operator With My Pocket Vibrator: Collective Intimate Relations on Chaturbate”

Artikeln är skriven av Eduardo Espíndola Braud Martins, vars institutionsanknytning av tidskriften *Social Media + Society* listas som Universidade Federal do Rio de Janeiro, Brazil.¹⁰⁴⁰ På sajten *ResearchGate* listar sig Martins dock numera som forskare med Ph.D. i tillämpad lingvistik och verksam vid Universidade Federal de Mato Grosso (UFMT). Förevarande artikel har 14 citeringar i Google Scholar och handlar framförallt om sajten Chaturbate, som låter användare livesända sexuella uppföranden direkt från sina hem- eller arbetsdatorer och som kopplas vidare till surfarna på ett liknande sätt som OnlyFans eller andra plattformar med livesändningar gör.

Chaturbate (CH) låtsas inte vara en nätsida för annat än sexuella aktiviteter utan har i stället, enligt Martins, en slogan som tydliggör för surfarna vad sajten går ut på: “On the top-left of CB’s page, a slogan reads: ‘The act of masturbating while chatting online.’”¹⁰⁴¹ På Chaturbate kan tittarna köpa digitala polletter för cirka 1 krona styck och sedan dela ut valfri mängd till enskilda utförare i form av dricks. Skillnaden jämfört med till exempel OnlyFans är att Chaturbates drar av 50 % från de digitala poletterna,¹⁰⁴² emedan OnlyFans ”bara” drar av 20 % på månadsprenumerationer. Redan 20 % kan anses utgöra en betydande profitering på utförarnas oftast magra intäkter även om serverhallar koster pengar och energi; 50 % synes utan tvekan utgöra skrupellös exploatering för en marginellt mer avancerad produkt. Chaturbate tillhandahåller nämligen tekniska lösningar såsom en fjärstyrd vibrator som fästs på utföraren, vilken därefter kopplas till de digitala poletterna så att den vibrerar i samband med att tittarna ger dricks. Trettio procent för denna extra funktion jämfört med OnlyFans tycks emellertid utgöra en oskälig avgift vilken otillbörligt exploaterar utförarna ekonomiskt.

Artikeln innehåller i övrigt ingen substantiell information som bidrar till kunskapsbildning som är relevant för utredningen mer än att den bekräftar en bild av att olika internetplattformar utnyttjas i högre grad för virtuell prostitution i olika former. Anmärkningsvärt är att författaren aldrig någonsin diskuterar utförarnas förhållanden ur ekonomiskt, socialt, integritets, jämställdhets- eller hälsoperspektiv. Författarens underförstådda syfte tycks endast vara att genomföra en deskriptiv analys av på vilket sätt plattformen används ur *konsumenternas* perspektiv, vilken kompletteras med språkligt och teoretiskt intrikata tolkningar vars substans emellertid är triviala. Denne förklarar att hans analys bygger på egna erfarenheter som *användare* av plattformen, dvs. som konsument: “[F]ollowing Markham’s (2012) idea of fabrication as ethical practice, I created a fictional performer and their shows, based on *my experience* as an audience of the website, to present details of the dynamics of the platform and, at the same time, protect participants’ privacy[.]”¹⁰⁴³ Bidraget till vetenskap och beprövad erfarenhet är beklämmande klen.

¹⁰⁴⁰ Eduardo E. B. Martins, “I’m the Operator With My Pocket Vibrator: Collective Intimate Relations on Chaturbate,” *Social Media + Society* 5, nr 4 (2019): 1–10. Det federala universitet i Rio de Janeiro grundades redan 1792 och *Times Higher Education, World University Rankings* skriver att det är det mest välkända och inflytelserika universitetet i Brasilien och på 11:e plats i hela Latinamerika enligt deras ranking. Emellertid rankas även University of Sao Paulo rankas som nr 2 på samma lista, varför läsaren inte bör dra alltför stora slutsatser av dessa rankingar då vad som skrivs kan verka motsägelsefullt.

¹⁰⁴¹ Martins, “I’m the Operator,” 4.

¹⁰⁴² *Ibid.*, 2.

¹⁰⁴³ *Ibid.*, 6 (kursiv tillagd).

“The pleasures of fetishization: BBW erotic webcam performers, empowerment, and pleasure”

Artikeln är skriven av Angela Jones som vid tiden för publikationen var docent (Associate Professor) i sociologi vid Farmingdale State College, State University of New York.¹⁰⁴⁴ I hennes forskningsintressen ingick afroamerikanskt politiskt tänkande och protester, genus och sexualitet. Hon har skrivit ytterligare artiklar som tas upp senare i genomgången på liknande teman och även en bok, *Selling Sex Online: Work, Community, and Pleasure in the Erotic Webcam Industry* (NYU Press, 2019). Ytterligare av relevans är att hon var redaktör för antologin *A Critical Inquiry into Queer Utopias* (Palgrave, 2013).

Underlaget för denna artikel om BBW (*Big Beautiful Women*) bygger på en femårs sociologisk mixmetodstudie av den ”erotiska webcam-industrin”, som hon väljer att kalla den.¹⁰⁴⁵ Studien har inslag av deltagande observation, enkäter online samt djupintervjuer med 23 utförare med webbkamera och 7 ytterligare tredjepartspersoner (en jurist som specialiserar sig på pornografilagstiftning, en sajgrundare, två sajtmoderatorer, två ägare av studios för utförare med webbkamera samt grundaren till Live Cam Awards). De flesta intervjuer med utförare med webbkamera varade i 1 timme. Ytterligare material består av textanalyser av fyra större nätforum för utförare med webbkamera samt uppföljande e-postkorrespondens med några av utförarna med webbkamera efter att intervjuerna genomförts. I denna artikel används dock främst material om just BBW-modeller, inte annat material som finns i studien.¹⁰⁴⁶

Författaren redogör aldrig för hur urvalet och rekryteringen av enkätrespondenter och informanter gått till, vilket har mycket stor betydelse för hur pass representativa och vinklade de är. Vi får bara veta att det samlats in ett internationellt ”icke-representativt urval” och att vissa grundläggande demografiska förutsättningar uppfyllts:

The survey consisted of both quantitative and qualitative questions and was taken by a *non-representative* international sample of 105 cam models. Participants in the survey and interview portions of this research project included any individual who was either currently working as a webcam performer or who had done so within 12 months before the study. Participants were required to be 18 years of age or older and be voluntarily working as a webcam performer (screening questions preceded the survey).¹⁰⁴⁷

Särskilt när forskarna *inte* använder ett slumpmässigt urval behöver läsarna förstå hur urvalet gått till. Vi får exempelvis aldrig veta om respondenterna erbjudits intervjuer via tredjeparter såsom webbkamerasajtens administratörer, om forskarna erbjudit ersättning till deltagarna och i så fall hur mycket, eller om det funnits risk för avlyssning av samtalen och hur deras ”screeningfrågor” i så fall kunde utesluta detta. Allt läsarna delges är att studien har fått etikgodkännande av författarens universitets interna kommitté för etikprövning (s.k. IRB). Då det i USA inte finns statliga etikprövningsnämnder utan prövningen sker av det egna universitetet kan det skapa osunda incitament att tumma på kvaliteten för att öka produktionen av forskning. Här saknas transparens kring såväl metoderna, urvalen som kvaliteten på data.

Inledningen till artikeln har bitvis karaktären av marknadsbeskrivning, nästan som reklam för kvinnor som funderar på att bli utförare med webbkamera, vilket antyder obalans och *tendens* att förespråka att personer – särskilt stora kvinnor – kan bli utförare av sex framför webbkameran:

The camming industry opens up regular employment to a far more diverse population of workers than traditional porn and strip clubs. Camming also provides the opportunity for BBW performers to make more money than they might in other sex industries.

....

¹⁰⁴⁴ Angela Jones, “The Pleasures of Fetishization: BBW Erotic Webcam Performers, Empowerment, and Pleasure,” *Fat Studies: An Interdisciplinary Journal of Body Weight and Society* 8, nr 3 (2019): 279–298

¹⁰⁴⁵ *Ibid.*, 282.

¹⁰⁴⁶ *Ibid.*, 282–83.

¹⁰⁴⁷ *Ibid.*, 282–83 (kursivering tillagd).

Performers also frequently remarked that it was essential to brand themselves in ways that met market demand even if those labels might not be exactly how an individual saw herself. For example, like the previous performer, some performers saw themselves as curvy but instead considered marketing themselves as BBW to draw in more clients who desire fat women.

.....
 BBW performers use camming to make money but also to celebrate their bodies. By using the tag BBW, they are not only acknowledging that big is beautiful, but the increasing number of fat women in camming helps to disrupt anti-fat discourses by making fat women economically, sexually, and romantically valuable. When debating why some performers might set their prices lower, one performer said, “I charge more because I’m BBW, not the same or less than the average model. We are gourmet, might as well pay the price.”¹⁰⁴⁸

Analysen får en deskriptiv framställning som okritiskt förmedlar informanternas utsagor som alltigenom positiv, särskilt för marginaliserade grupper som stora kvinnor. Problemet är delvis att vi inte får veta vilka frågor forskaren ställer och varför vi enbart läser positiva utsagor, förutom vid tillfallen när författaren öppet påtalar att hon frågat om just positiva aspekter:

I asked all performers in my study about *the benefits of camming*. Madeline, a 30-year-old White cis woman from the United States who regularly performs on both justbbwcams.com and streamate.com told me that a significant benefit of camming is “getting paid to perform our sexuality in a world that tells us we’re worthless if we do so, getting paid to be fat when the world tells me I’m invisible and simultaneously a drain on the system.” As Madeline suggested, by performing online, BBW performers are rewarded for being fat—not punished. Performing online debunks fatphobic cultural archetypes of fat women as asexual and as economic drains on society.¹⁰⁴⁹

Läsaren får se en alltigenom positiv bild av utförare med webbkamera för att forskaren *frågat om fördelarna*: informanterna kan emellertid ha delgett (eller inte delgett) forskarna 90 % negativa aspekter av att utföra sexuella aktiviteter med webbkamera, men när författaren specifikt ber dem om att prata om de positiva aspekterna och sedan klipper in dessa uttalanden får läsaren en obalanserad och partisk bild av fenomenet. Analysen är tendentiös och bedräglig – desto mer så eftersom läsaren aldrig ges information huruvida denna fråga *uteslutande* är källan till analysens positiva resultat. Vad blir värdet av en så pass ensidig undersökning utan exempelvis frågor om konsumenternas krav skapar problem för utförarna, eller frågor om negativa psykiska eller fysiska konsekvenser? Antingen duperas läsaren till att se på fenomenet som alltigenom positivt eller så tar läsaren informationen som en ren partsinlag med minimalt värde för forskningen. På vissa ställen ger till och med författaren intrycket av att resultaten bör tas med en stor nypa salt:

Camming opens up a space for increased self-acceptance and empowerment for performers. Undirected and free to brand and market themselves as they see fit—with the agency to design one’s performances—BBW cam performers can explore their sexualities in fulfilling and empowering ways all while making money.

.....
 “Honestly, when I first started doing this, I thought I was fat, I didn’t think I was pretty. I had real self-esteem issues. I try to make sure my kids don’t. I have a thirteen-year-old daughter; she definitely doesn’t. She’s nothing like I was when I was younger. So, I’ve always struggled with my weight. This is the first and only place that I have, minus my boyfriend, that makes me feel really good about myself.”

.....
 Robin noted that she has “always struggled with her weight.” Camming has helped improve her self-concept and confidence. Some consumers may be fetishizing BBW performers, but how this fetishization makes BBW performers feel is more critical than client motivations. We should not assume that being someone’s fetish is experienced *only* negatively.¹⁰⁵⁰

Vi ska “inte alltid anta” att objektifiering och fetishering ”enbart” upplevs negativt, skriver

¹⁰⁴⁸ Ibid., 284–86.

¹⁰⁴⁹ Ibid., 286–87 (kursiv tillagd).

¹⁰⁵⁰ Ibid., 289–90 (kursiv tillagd).

författaren. Med den formuleringen framstår plötsligt hela presentationen som subjektiv samtidigt som läsaren inte ges några indikationer på när fetisivering faktiskt upplevs som negativt: är det mestadels, ibland, ganska ofta, ofta eller mycket ofta? Trettio eller sjuttio procent? Saklighet och objektivitet är inte subjektiva modeord som godtyckligt kan ignoreras; omfattningen har betydelse.

I nästföljande stycke skriver författaren att det i hennes forskning var ”vanligt” (*common*) att BBW-utförarna sade att utföra sexuella aktiviteter med webbkamera hjälpte dem att älska sig själva och sina kroppar mer än innan de började med utföra sexuella aktiviteter med webbkamera. Återigen är frågan i vilken mån det är att författaren uttryckligen ber respondenterna nämna positiva aspekter som gör att de var ”vanligt” att de nämnde dessa aspekter. Om en informant måste säga något positivt, vad annars kan de säga? Att de tjänar pengar?

In a capitalist society, we come to understand our human value in economic terms (Marx 1844). Therefore, for BBW models having economic value in the erotic marketplace is essential. Building sexual capital in the camming field is vital to individual success, and the sexual capital BBW performers acquire in camming can bolster their self-concept and make them feel empowered.¹⁰⁵¹

Uttalandet kan framstå som trivialt, men författaren ställer Marx på huvudet genom att använda ett i huvudsak negativt uttalande om kapitalismen på ett positivt sätt – här för att beskriva hur utförarna kan stärkas i sin självuppfattning. Att stödja sig på Marx för att förespråka kommersialisering av kvinnors kroppar är kontrapuntivt.

Mot slutet av artikeln deklarerar författaren att hon ska ta upp negativa aspekter.¹⁰⁵² Då nämns att utförare fått utstå rasistiskt hat eller trakasserats för sin storlek – inte att de sexuella aktiviteterna som konsumenterna efterfrågar på något sätt skulle påverka utförarna negativt. Sedan går författaren vidare med vad hon kallar ”fetisivering” (*fetishization*), till vilket hon menar att det finns tre reaktioner: (1) att välja att sluta på grund av känslor av förnedring, (2) att utföra sex med webbkamera även om fetisivering ”inte nödvändigtvis är behaglig” och att (3) njuta av att bli objektifierad som en fetisj.

Vad gäller den första reaktionen påstår författaren – dock utan att presentera några empiriska belegg – att de som förnedras slutar: “First, some performers emphatically do not enjoy feeling fetishized, which usually means they will end up quitting this line of work. A substantial part of sex work involves fetishization. Thus, those individuals who experience fetishization as degrading will usually leave the profession.”¹⁰⁵³ Ett sådant kategoriskt påstående strider mot antagandet att pornografiska utföranden av exempelvis förnedrande handlingar som avtrubbade storkonsumenter av pomografi kan tänkas vilja se gör att många som upplever fetisivering som förnedrande, men tolererar det av ekonomiska skäl. Därför hade författarens argument behövt underbyggas med åtminstone en enkätundersökning eller intervjuer med personer som slutat utföra sex med webbkamera och fetisivering för att framstå som trovärdigt. I en vetenskaplig tidskrift förväntar sig läsaren att det empiriska stödet för så kritiska påståenden redovisas med sådana data, alternativt med referenser till annan forskning (helst flera referenser).

Vad gäller den andra reaktionen är de belegg som presenteras motsägelsefulla, nämligen att ”others acknowledge being fetishized and don’t necessarily enjoy it, but do it just for the money.” Här säger hon emot det första argumentet. Det är alltså inte så enkelt som att utförarna ”will usually leave” utan ersättningen har betydelse. Här citerar författaren två informanter som berättar hur de utför handlingar såsom att äta mat inför kameran, vilket är ”kinky,” ”strange” och ”weird” men inte riktigt besvärligt utan snarare ”not necessarily pleasurable”. Författaren redovisar emellertid återigen inte hur hon valt sina informanter. Vi vet inte om urvalsprocessen lett till att sådana som känner sig förnedrade valt att inte berätta eller att rekryteringen inte nått fram till det segmentet av utförare (t.ex. genom på vilket sätt rekryteringen till studien annonserats). Forskarens informanter kanske därför inte utgörs av personer som utför handlingar de uppfattar vara förnedrande eller personer

¹⁰⁵¹ Ibid., 291 (fotnot borttagen, påverkar inte argumentationen).

¹⁰⁵² Ibid., 292 (“Thus, while camming can be a vehicle for improved self-esteem and empowerment, working in camming can also have a negative impact.”).

¹⁰⁵³ Ibid., 292.

som inte väljer att tala om detta inför författaren. Till detta kommer att personer som befinner sig i prostitution på grund av ekonomiskt nödvång kanske inte vill tänka på hur förnedrande situationen är utan därför intalar sig själva att det inte är så besvärligt. Intervjuarens ansiktsuttryck och reaktioner kan också göra respondenten mindre benägen att öppet deklarerat sina känslor och upplevelser – något vi inte kan bedöma risken av då författaren inte redovisar vilka strategier som använts för att få personerna i prostitution med webbkamera att öppna upp om svåra upplevelser eller erfarenheter och känslor av skam.

Slutligen skriver författaren att “other BBW camgirls find being fetishized by clients pleasurable. Not every interaction with every single client is pleasurable, but not all performers find fetish play degrading. Many find it enjoyable.” I stället för att citera sina egna informanter som stöd för påståendet citerar hon här vad fyra utförare skriver på ett webbforum – en källa med låg reliabilitet och validitet då informanterna är anonyma och vi i praktiken inte vet vem det är som skriver eller kan bedöma deras trovärdighet via ansiktsuttryck och röster som i en distans- eller fysisk intervjusituation. Författaren kommenterar inte den svaga trovärdigheten men gör ändå tolkningen att det är rimligt att en av skribenterna på nätforumet ”tar kontroll och ägarskap över handlingarna” som visas inför kameran eftersom hon ”utmanar fetfobiska diskurser” vilket förklarar ”varför camming känns så bra för henne – varför det kan existera njutning i fetishering”.¹⁰⁵⁴ Förvisso, den tolkningen kan vara rimlig om källan är trovärdig, men kan knappast tas som intäkt för att sex med webbkamera inför betalande konsumenter per definition bidrar till att stärka självförtroendet och till och med njutning hos utförarna. Författaren skriver själv i nästa exempel att BBW-utförare mycket väl kan uppleva obehag om de behöver utföra underordnade ”botten”-roller som att bli (virtuellt) matade istället för att utföra omvända dominansförhållanden. Utförarna måste dock tillfredsställa marknadens villkor oavsett vad som känns bra eller okej, obehagligt eller vidrigt. Att de som inte vill utföra förnedrande och fetisherande sex framför webbkamera ”förmodligen slutar”¹⁰⁵⁵ är ett naivt påstående som författaren aldrig belägger.

Sammanfattningsvis kan konstateras att artikeln inte (i) redovisar procedurer för urval av informanter som kan indikera om resultaten är vinklade; inte (ii) redovisar balansen mellan positiva och negativa frågor under intervjuerna; inte (iii) redovisar intervjuarens strategier för att få respondenterna att tala öppet om potentiellt traumatiska eller skamfyllda upplevelser; inte (iv) erbjuder data, källmaterial eller andra referenser som stöd för kontroversiella tolkningar samt inte (v) uppfyller källkritiska krav på saklighet och objektivitet genom att presentera en obalanserad och tendentiös beskrivning av sex inför webbkamera mot ersättning vilken framstår som indirekt marknadsföring. Undersökningens validitet för vårt syfte – det vill säga om resultaten besvarar i vilken mån utförare av webbkamerasex mot ersättning utsätts för förnedring, psykisk och fysisk hälsa och/eller exploatering – framstår som minimal. Det kan finnas ett segment av utförare av webbkamerasex som upplever sig stärkta av detta. Emellertid krävs det betydligt mer grundliga undersökningar för att avgöra om den demografiska storleken i denna grupp är mer än trivialt statistiskt signifikant för att deras intressen och perspektiv ska tillåtas överskugga det betydande och väldokumenterade populationssegmentets intressen – de som tar skada av att utnyttjas i sexindustrins olika former, oftast såväl i prostitution som pornografi, strippklubbar och webbkamerasex.

“Commercial Sexual Exploitation of Children: An Update for the Forensic Nurse”

Ej relevant.

¹⁰⁵⁴ Ibid., 293.

¹⁰⁵⁵ Ibid., 292.

“Evaluation of Indicators of Female Sexual Dysfunction in Adult Entertainers”

Studien undersöker förekomsten av ”kvinnlig sexuell dysfunktion” hos utförare via en enkät som administrerats av den amerikanska pornografiindustrins lobbyorganisation, The Free Speech Coalition.¹⁰⁵⁶ Sexuell dysfunktion definieras bland annat genom att förklara att det ligger ”inom spektrumet av fysisk och mental ohälsa relaterad till upphetsning, orgasm och sexuell smärta som försämrar livskvaliteten”.¹⁰⁵⁷ Free Speech Coalition har naturligtvis ett *direkt ekonomiskt intresse* av att dölja missförhållanden inom pornografiindustrin. Det ekonomiska intresset representeras inte bara genom samarbetet mellan forskarna och organisationen utan visar sig även i att tre av nio av författarna till studien anger *Free Speech Coalition* som sin institutionstillhörighet i stället för (vad som är vanligare) en akademisk institution.¹⁰⁵⁸ Källmaterialets ekonomiska intresse och intressena hos tre av författarna, som mot bättre vetande inte rapporterar någon intressekonflikt,¹⁰⁵⁹ gör denna studie särskilt värd att granska i enlighet med de kriterier som uppställts för genomgången i kapitel III ovan.

Studien rapporterar att forskarna låtit Free Speech Coalition administrera en onlineenkät med 53 frågor till kvinnliga utförare som finns registrerade inom organisationens databas *Performer Availability Screening Services (PASS)*.¹⁰⁶⁰ Utförarna som besvarat enkäten är 20 år eller äldre och ska ha ”erfarenhet” av sexindustrin (tycks även innebära erfarenhet av striptease och prostitution utöver pornografi, men Free Speech Coalition har historisk sett intresserat sig främst för det senare). Dessutom får respondenterna inte ha genomgått *male-to-female surgery* (dvs. könsbekräftande kirurgi). Databasen PASS upprättades 2011 bland annat för att möjliggöra för utförare att testa sig för könssjukdomar hos olika amerikanska eller kanadensiska vårdcentraler/kliniker men ändå upprätthålla personlig integritet gentemot producenterna; möjligheten finns alltså att visa negativa testresultat inför pornografiska inspelningar i form av ett enkelt ja/nej-svar, utan att avslöja några detaljer (åtminstone enligt vad som sägs på hemsidan).¹⁰⁶¹ Det är talande att Heather Berg är verksamhetsledare (*director*). Hon är författare till boken *Porn Work: Sex, Labor, and Late Capitalism* (2021) vilken diskuteras ovan samt, även den, kritiserar för att vara *tendentös*. Databasen har uppenbarligen skapats för delvis att motverka kraven på kondomer vid amerikanska och kanadensiska inspelningar, men också för att säkerställa viss legitimitet och säkerhet för de medverkande. Från och med 2021 driver dock Free Speech Coalition, enligt PASS:s webbsida, en egen organisation med särskilda kliniker i stället för att samarbeta med oberoende utförare.¹⁰⁶² I ljuset av att pornografiindustrins tidigare klinik i Los Angeles år 2010 tvingades stänga ner på grund

¹⁰⁵⁶ Justin M. Dubin et al., “Evaluation of Indicators of Female Sexual Dysfunction in Adult Entertainers,” 16, no. 5 (2019): 621–23. I artikeln uttalas mer eller mindre bokstavligen att Free Speech Coalition är en lobbyorganisation för sexindustrin: “A 53-question anonymous online survey was distributed to female adult entertainers via email through collaboration with the Free Speech Coalition, the North American Trade Association of the Adult Industry.” Ibid., 622 (min kursivering).

¹⁰⁵⁷ Ibid., 621–22.

¹⁰⁵⁸ Ibid., 621.

¹⁰⁵⁹ I slutet av artikeln finns en obligatorisk rubrik där författarna ska uppge eventuella intressekonflikter; här påstås att ingen sådan existerar: “Conflicts of Interest: The authors report no conflicts of interest.” Om *någon* artikel om pornografins skadeverkningar har en intressekonflikt bland författarna är det väl denna.

¹⁰⁶⁰ Dubin et al., “Evaluation of Female Sexual Dysfunction,” 622.

¹⁰⁶¹ Se “What is PASS? Pass Creates Adult Industry-Standard Testing Policy and Operates a Digital Clearinghouse for Work Availability Data,” About Us, Performer Availability Screening Service, Inc., hämtat 12 oktober 2023, <https://www.passcertified.org/about-the-organization> [https://perma.cc/8ZMW-WP1R].

¹⁰⁶² Ibid. (“In April of 2011, the Free Speech Coalition (FSC), the adult industry trade association, created PASS to build upon a previous program to help standardize and monitor adult industry testing. We partner with organizations that conduct STI and/or other infectious disease testing in the United States and Canada, who then report work clearance data back to our database. PASS began operating as its own organization in May 2021.” (min kursivering)).

av bristande transparens och uppföljning av patienter framstår denna organisering som suspect.¹⁰⁶³ I vilket fall har man samlat in enkätsvar som sägs innehålla följande information.

Antalet respondenter som besvarade enkäten var 147,¹⁰⁶⁴ vilket är lågt givet att industrin själv tidigare uppskattat att mellan 1 200 till 1 500 utförare figurerade hos 200 producenter enbart i Los Angeles County år 2004.¹⁰⁶⁵ Därmed väcks den återkommande diskussionen om eventuell skevhet i urval genom bortfall; som tidigare nämnts bör uppscendeväckande forskningsresultat som tycks kontrainduktiva underställas särskild källkritisk granskning, särskilt då ”systematisk skevhet i urvalet av fakta” gör att en tendentiös ”berättare” kan förväntas vilja ”systematiskt sopa vissa förhållanden under mattan samtidigt som andra förhållanden framhävs”.¹⁰⁶⁶ Av dessa 147 respondenter uppfyllde endast 96 kriterierna för inklusion: enligt uppgift besvarade de enkäten på ett ”adekvat” sätt: “96 met inclusion criteria of adequately completing the survey, having a biological vagina, and working in the adult entertainment industry.”¹⁰⁶⁷ Medelåldern var 34,1 år, standardavvikelsen 10,3, medianåldern 32 och spridningen 20–62 år. Någon vidare diskussion om i vilken mån respondenterna avviker från den totala populationen inom PASS-registret i demografiskt relevanta variabler presenteras inte – något som PASS torde kunna få kunskap om genom sina partners, åtminstone ålder och ras (som ofta efterfrågas av amerikanska myndigheter). Vi vet alltså inte i vilken mån de 96 utförarna som besvarar enkäten är representativa för den nordamerikanska populationen utförare eller inte.

Studien rapporterar att förekomsten av kvinnlig sexuell dysfunktion inom gruppen av 96 utförare är 24 %, vilken inte sägs skilja sig signifikant mellan gruppen under och över 40 år.¹⁰⁶⁸ Utöver detta resultat rapporteras även att utförarna uppger större tillfredställelse med sitt privata än professionella sexliv, vilket inte är särskilt förvånande. Emellertid hävdas att när forskarna jämför kvinnorna som inte uppnår kriterierna för kvinnlig sexuell dysfunktion med dem som uppnår det så uppger de senare signifikant sämre privat sexuell tillfredställelse, färre sexuella upplevelser och färre tillfredställande sexuella upplevelser som helhet än de förra. Till dessa, förvisso inte särskilt uppscendeväckande resultat, påstås i diskussionen att den rapporterade andelen som uppfyllde kriterierna för kvinnlig sexuell dysfunktion bland utförarna ”är lägre än vad som rapporteras i normalpopulationen.”¹⁰⁶⁹ Här citerar författarna en amerikansk studie av Jan L. Shifren med flera från 2008 som funnit kvinnlig sexuell dysfunktion med 43,1 % bland dem över 18 år,¹⁰⁷⁰ vilket är en dramatisk skillnad mot 24 % om den vore sann och om begreppet ”kvinnlig sexuell dysfunktion” vore enkelt att mäta.

För det första redovisar inte författarna några kriterier eller siffror som gör det möjligt för läsaren att förstå om och på vilket sätt de kriterier och skalor man använder sig av är desamma som i två artiklar man hänvisar till; vare sig den amerikanska studien eller en internationell metaanalys som man också hänvisar till använder samma numeriska skalor eller samma begreppsoperationalisering som studien av utförarna gör.¹⁰⁷¹ Läsaren får intrycket av att författarna försöker blanda bort korten.

¹⁰⁶³ Denna kliniks verksamhet nämndes tidigare i kapitel III ovan samt kortfattat tidigare i detta kapitel. *Se t.ex.* “Porn Health Clinic Closed,” *Los Angeles Times*, Dec. 10, 2010, p. 3 (Westlaw); Molly Hennessy-Fiske, “Porn Clinic Denied State License,” *Los Angeles Times*, Dec. 9, 2010, p. 3 (Westlaw); Molly Hennessy-Fiske and Rong-Gong Lin II, “Porn Industry Clinic Comes Under Fire for Its Handling of HIV Case,” *Los Angeles Times*, Oct. 15, 2010 [<https://perma.cc/DE5S-9VY4>].

¹⁰⁶⁴ Dubin et al., “Evaluation of Female Sexual Dysfunction,” 622.

¹⁰⁶⁵ *Se* James D. Griffith et al., “Pornography Actresses: An Assessment of the Damaged Goods Hypothesis,” *J. Sex Res.* 50, no. 7 (2013): 623.

¹⁰⁶⁶ Esaiasson et al., *Metodpraktikan*, 296.

¹⁰⁶⁷ Dubin et al., “Evaluation of Female Sexual Dysfunction,” 622.

¹⁰⁶⁸ *Ibid.*, 622.

¹⁰⁶⁹ *Ibid.*, 622–23.

¹⁰⁷⁰ *Ibid.*, 623.

¹⁰⁷¹ Den amerikanska studien om refereras av Dubin et al. är: Jan L. Shifren et al., “Sexual Problems and Distress in United States Women: Prevalence and Correlates,” *Obstetrics & Gynecology* 112, no. 5 (2008): 970–978. Den internationella meta-analysen är: Megan E. McCool et al., “Prevalence of Female Sexual Dysfunction Among

Faktum är att studien av Shifren med flera uppger tre olika siffror: 43,1 % av alla kvinnor uppgav *överbundenheten* en eller flera "sexuella problem" såsom låg åtrå, upphetsning eller orgasm; 22,2 % av alla kvinnor fick minst 15 poäng eller högre på studiens skala om sexuellt relaterad personlig stress (*Female Sexual Distress Scale*); och slutligen, bara 12 % av alla kvinnor uppgav "ljagt distressing sexual problem," vilket definierades som att respondenten både uppgav ett "sexuellt problem" och sexuell "stress" om mins 15 på nämnda skalan.¹⁰⁷² De första två procentuella siffrorna var justerade för ålder emedan den sista skilde sig på så sätt att bland kvinnor i åldersgruppen 45–64 uppgav 14,8 % "sexuell stress", emedan dem mellan 18–44 år uppgav 10,8 % och dem mellan 65 < år uppgav 8,9 % "sexuell stress".¹⁰⁷³ Dessa siffror är betydligt lägre än det odefinierade mått som uppges i studien av pornografiska utförare.

När man läser i Frec Speech Coalitions studie, där försteförfattare är Justin M. Dubin, så anges inte ett lika svepande mått som det som gav upphov till 43,1 % svarsfrekvens i Shifrens med fleras studie. Dubin med flera talar i termer av att punkterna på en skala skulle ligga över eller under värdet 26,55 för att respondenten skulle anses vara i "riskzonen för sexuell dysfunktion." Av respondenterna sägs 24,0 % ha värden som "indikerar" dysfunktion (dvs. ligger ovanför gränsen): "The average FSFI score was 28.7 ± 5.6, and, of those surveyed, 24.0% (23/96) had scores indicative of FSD."¹⁰⁷⁴ Att detta värde om 24 % skulle vara synonymt med att en respondent uppger något av endera "låg åtrå", "låg upphetsning" eller "låg orgasm" förefaller otroligt. Varför skulle någon forskare kategorisera "låg åtrå" som synonymt med "sexuell dysfunktion"? Det förefaller vara att övertolka begreppet "dysfunktion". Dubin med flera gör i vart fall ingen ansträngning att övertyga den läsaren som tvivlar att deras mått på kvinnlig sexuell dysfunktion är detsamma som Shifren med fleras. Dubin med fleras mått förefaller snarare vara mer restriktivt, vilket innebär att de jämför äpplen med päron på ett sätt som överdriver symtomen i normalpopulationen och underskattar symtomen bland utförarna.

För sakens skull, låt säga att jag har fel. Givet att mätmetoderna är desamma eller tillräckligt likvärdiga kvarstår ändå att begreppet kvinnlig sexuell dysfunktion kritiserats av forskare och journalister för att i praktiken definierats av läkemedelsindustrin på ett sätt som gör att det överrapporterar i studier, med syfte att medicalisera och profitera på kvinnors sexuella hälsa och oro.¹⁰⁷⁵ Även här finns ett ekonomiskt intresse att generera vinst. Det är inte utan anledning som studien av Shifren med flera, vilken Dubin med flera felaktigt påstår rapporterar att 43 % av USA:s kvinnor har sexuell dysfunktion (när detta bara gäller låg åtrå, upphetsning eller orgasm), också rapporterar att försteförfattaren erhållit forskningsfinansiering från Procter & Gamble samt konsultarvoden från Procter & Gamble, Boehringer Ingelheim och Eli Lilly & Co under rubriken *Financial Disclosure*.¹⁰⁷⁶ Inte oväntat får just den studien svidande kritik för att ha använt flera typer av frågor till respondenterna som i själva verket kan ses som hälsosamma reaktioner på en *ohälsosam* sexuell relation:

Pre-menopausal Women: A Systematic Review and Meta-Analysis of Observational Studies," *Sexual Medicine Review* 4, no. 3 (July 2016): 197–212.

¹⁰⁷² Shifren et al., "Sexual Problems in United States Women," 972, 974 tabell 2.

¹⁰⁷³ Ibid.,

¹⁰⁷⁴ Dubin et al., "Evaluation of Female Sexual Dysfunction," 622.

¹⁰⁷⁵ *Se lex.* Annemarie Jutel & Barbara Mintzes, "Female Sexual Dysfunction: Medicalising Desire," in *Routledge International Handbook of Critical Mental Health*, ed. Bruce Cohen (London: Routledge, 2017), 162–68; Annemarie Jutel, "Framing disease: The example of female hypoactive sexual desire disorder," *Social Science & Medicine* 70, no. 7 (2010): 1084–90; Leonore Tiefer, "Female Sexual Dysfunction: A Case Study of Disease Mongering and Activist Resistance," *PLOS Medicine* 3, no. 4: e178 (April 2006): 0436–0440; Roy Moynihan, "The Making of a Disease: Female Sexual Dysfunction," *British Medical Journal (BMJ)* 326, no. 7379 (2003): 45–47; Birgitta Gerne, "Sexuell dysfunktion överdrivs för kvinnor," *Läkemedelsvärlden: Omvårdnad om läkemedel*, 19 maj, 2003, <https://www.lakemedelsvarlden.se/sexuell-dysfunktion-overdrivs-for-kvinnor-4/> [<https://perma.cc/EM7U-X7NU>]. Tidningen *Läkemedelsvärlden* ges ut av Apotekarsocieteten.

¹⁰⁷⁶ Shifren et al., "Sexual Problems in United States Women," 970.

Boehringer Ingelheim, the company working on a compound which seemed to have promise as a 'pink Viagra', funded a survey which asserted that one in ten women had low sexual desire, or 'hypoactive sexual desire disorder' (HSDD) (Shifren et al. 2008). It failed, however, to truly assess 'dysfunction'. Items like being 'angry about your sex life' or 'unhappy about your sexual relationship' that could represent a *healthy response to an abusive or non-communicative relationship* were transformed into evidence of disease.¹⁰⁷⁷

I Shifren med fleras studie listas inte frågebatteriet i sin helhet, men tillräckligt med information ges för att bekräfta kritiken i citatet ovan, givet att det är lätt att (som Dubin et al.) feltolka studien som att den påstår att 43 % av USA:s kvinnor lider av sexuell dysfunktion. Följande symptom sägs ingå i definitionen av studiens skala om sexuellt relaterad personlig stress (*Female Sexual Distress Scale*), där förvisso andelen med symptom bara uppgick till 24 %: "feelings concerning distress about her sex life, assessing guilt, frustration, stress, worry, anger, embarrassment, and unhappiness[.]"¹⁰⁷⁸ Även dessa vaga begrepp medikaliserar det som i citatet beskrivs som potentiellt "hälsosamma reaktioner" på en ohälsosam situation. Är det onormalt att en kvinna som utsätts för en manipulerande eller våldsam partner uppvisar "stress," "skuld", "frustration", "oro", "ilska", "skam", eller "missnöje"? Om symptomen på kvinnlig sexuell dysfunktion är så allmänna att de inbegriper hälsosamma reaktioner blir diagnosen meningslös. Snarare kan avsaknad av sådana hälsosamma reaktioner på en ohälsosam situation ses som sjukdomssymtom. Är det normalt att fattiga och utsatta kvinnor som regelbundet utsätts för "gang-bangs," ass-to-mouth, gagging och ejakulering i ansiktet inte uppvisar kvinnlig sexuell dysfunktion?

Frågan är också varför forskare som söker undersöka hälsa och livskvalitet väljer just begreppet sexuell dysfunktion och inte PTSD – eller varför inte något av WHO:s begrepp på hälsa eller livskvalitet? Studiens forskningsdesign som helhet är suspekt. Som illustration till denna bedömning passar ett citat ur Essaisson med fleras metodbok för samhällsvetare väl:

Mest förrädiskt i sammanhanget är kanske partsinlagor som utger sig för att vara vetenskaplig forskning. Med goda kunskaper om sådant som vi lär ut i den här boken kan företrädare för olika intressen bedriva forskning som har så stora skevheter i forskningsdesign och urval att undersökningarna i princip kan ge stöd för vilka hypoteser som helst. Genom att vara väl bevandrad i konsten att utforma olika forskningsdesign har vi i varje fall möjlighet att komma med intelligenta motfrågor till "vetenskapliga" partsinlagor.¹⁰⁷⁹

"The Determinants of a Pornography Actress's Career Life"

Artikeln handlar om den Japanska pornografimarknaden och är dessvärre skriven på dålig engelska med mängder av grammatiska fel och udda ordval, vilket sänker trovärdigheten.¹⁰⁸⁰ De flesta icke-engelskspråkiga forskare (åtminstone i Skandinavien) får språkgranskning finansierade av sina universitet om de har en regelbunden anställning – eller ser till att bekosta sådan själva, givet att de vill bli publicerade i seriösa sammanhang. Flera uppseendeväckande påståenden görs också om den Japanska pornografindustri utan källhänvisningar. Exempelvis påstås att "dagens" utförare inte alls har samma utsatta demografiska bakgrund som under 1990-talet. Istället för att ha "ett tungt socialt bagage, smärta och psykisk ohälsa" påstås (utan källhänvisning) att utförare under 2000-talet var "högutbildade löntagare med universitetsexamen" och "married ladies."¹⁰⁸¹ Däremot påstår författarna att majoriteten utförare är så kallade "planning actresses" – en för mig okänd terminologi som tycks

¹⁰⁷⁷ Jutel & Mintzes, "Female Sexual Dysfunction: Medicalising Desire," 164. En kontroll i Jutel & Mintzes referenslista visar att de skriver om samma studie av Shifren et al. som den vilken refereras av Dubin et al.

¹⁰⁷⁸ Shifren et al., "Sexual Problems in United States Women," 971.

¹⁰⁷⁹ Peter Essaisson et al., *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad* (Stockholm: Wolters Kluwer, 2017), 296.

¹⁰⁸⁰ Li-Chen Chou, Wan-Hao Zhang & Shinn-Shyr Wang, "The Determinants of a Pornography Actress's Career Life," *Economic Research-Ekonomiska Istrařningar*, 32, no. 1 (2019): 454–72.

¹⁰⁸¹ Ibid., 461.

syfta på frilansande visstids- eller tillfällighetsarbete som inte är knutna till någon särskild studio eller agentur.¹⁰⁸²

Författarna använder statistik från den pornografiska industrin i Japan för att undersöka olika faktorer som påverkar längden på utförarnas tid i industrin. Den genomsnittliga längden (medelvärde) är 38,754 månader (variationsvidd 28,844); spridningen är 2–162 månader (13,5 år).¹⁰⁸³ Författarna hämtar data från en webbsida i Japan vilken kräver att besökaren först skapar ett konto.¹⁰⁸⁴ Enligt författarna finns där statistik om deltagarna i olika filmer, deras ålder, yrke eller nivå i utbildningssystemet, BH-storlek och filmernas innehåll med mera. En faktor är särskilt intressant för oss, nämligen vad författarna kallar högriskfilmer (*risky-sex movies*). Dessa innebär påfrestningar på utförarnas fysiska hälsa såsom sex i grupp, våldsamt, oskyddat och eventuellt förnedrande sex.¹⁰⁸⁵ Författarna finner att majoriteten av utförare i deras data använts i högriskfilmer.¹⁰⁸⁶ Andelen högriskfilmer har också en signifikant *negativ* korrelation med längden av utförarnas tid i de statistiska modellerna med flest variabler; i dessa multipla regressioner är också andelen förklarad variationsvidd (R^2) den relativt högsta (runt hälften av variationsvidden förklaras med modellerna, $R^2=0,5$, vilket är jämförelsevis högt i dessa sammanhang).¹⁰⁸⁷ Högriskfilmer är den enda faktorn som är relevant att undersöka för frågeställningen om våld, exploatering och ohälsa – men det finns andra orelaterade faktorer som också uppvisar statistisk signifikans i att förutspå längden på utförarnas tid i industrin. Enligt författarna har BH-storlek en positiv korrelation med tiden i industrin för utförarna emedan utgivandet spridande av samlingsvideor med enskilda utförare kortar ner tiden (negativ korrelation).¹⁰⁸⁸

Resultatet tycks användbara i det att de bekräftar en rimlig hypotes: utförare som behöver delta i mer riskfyllda sexuella aktiviteter kommer inte att befinna sig inom pornografin lika länge som utförare som inte behöver delta i högriskaktiviteter. Givet att resultatet bekräftar det vi redan kan anta är det naturligtvis ytterligare ett belägg för att det finns en effekt av våldsam, ohälsosam och exploaterande pornografi. Däremot bör noteras att denna studie inte har författats av särskilt förtroendeingivande forskare. Språkets brister har redan nämnts. Kanske mest anmärkningsvärt är dock författarnas uttalat voyeuristisk inställning, vilken de deklarerar under rubriken ”Acknowledgments” ovanför referenslistan: “. . . The authors are also grateful for finding such an interesting issue, so that we can not only study and watch adult films in the process of research unlimitedly but also reasonably prevent our wives from being angry.”¹⁰⁸⁹ Utifrån hur författarna tidigare beskrivit metoden tycks deklARATIONEN inte nödvändigtvis vara påkallad; läsaren har fått intrycket att forskarna hämtat data om variabler från den Japanska webbsidan de anger i en fotnot. Om så inte är fallet borde kodningsprocessen ha beskrivits mer noggrant någonstans, vilket inte görs. Hur har de egentligen tagit reda på BH-storlek, högriskaktiviteter, antal år i branchen och ålder vid inträdet med mera? Om dessa uppgifter finns i en databas finns inget behov av att titta igenom filmerna. Studien har alltså inte rapporterats enligt gängse förfarande, vilket gör den mindre trovärdig trots dess relativt enkla slutsatser. Med så pass slarvigt hantverk är det inte möjligt att fullt ut lita på dess substans. Studien är relevant men inte särskilt tillförlitlig.

¹⁰⁸² Ibid., 462.

¹⁰⁸³ Ibid., 464 & tabell 2.

¹⁰⁸⁴ Den webblänk som anges i artikeln, *ibid.*, 471 n.1, kan inte nås från Sverige och det tycks krävas ett inloggningskonto för att få fram informationen, som bygger på någon slags fanclub enligt den information som finns på Google.

¹⁰⁸⁵ Ibid., 456 (“[R]isky-sex adult videos . . . involve multiple individuals in sexual behaviour, a high possibility of pregnancy, sadomasochism (S.M.) or other types of vigorous [*sic*] sex acted recently influence her career life significantly.”).

¹⁰⁸⁶ Ibid., 465.

¹⁰⁸⁷ *Se* *ibid.*, 466 tabell 5; *ibid.*, 468 tabell 7. I *survival analysis* inverteras korrelationerna men de står för samma innebörd, t.ex. att högriskfilmer förkortar ”karriärtiden”.

¹⁰⁸⁸ Ibid., 465–69.

¹⁰⁸⁹ Ibid., 471.

“A digital redefinition of the pornography industries”

Detta bokkapitel av Arnaud Anciaux innehåller ingen empirisk studie av produktionsförhållandena utan består av en kort, sammanfattande reflektion om forskningsfältet och förslag på forskningsfrågor.¹⁰⁹⁰ Därmed faller kapitlet utanför ramen för genomgångens kriterier.

År 2018: ohälsa, exploatering m.m.

“Money, Morals, and Condom Use: The Politics of Health in Gay and Straight Adult Film Production”

Artikeln handlar om kondomanvändning i manlig gaypornografi jämfört med (frånvaron av) kondomer i heterosexuell pornografi.¹⁰⁹¹ Den är skriven av David Schieber, som disputerade vid UCLA 2019 och för närvarande innehar rollen motsvarande en svensk universitetslektor (*assistant professor*) vid Northwestern University.¹⁰⁹² Schieber är intresserad av djupare kunskap om dels den amerikanska heterosexuella pornografiindustrin vilken infört en policy om regelbunden testning var 14 dag för hiv och andra sexuellt överförda infektioner, dels den manliga gaypornografin vilken är delad mellan obligatorisk kondomanvändning alternativt den så kallade *bareback* genren som innebär oskyddade anala samlag och där policystandard saknas (notera att testning av hiv numera bara genomförs sporadiskt inom den amerikanska gaypornografin).¹⁰⁹³ Artikeln bygger på 31 djupintervjuer där majoriteten är ”utförare och regissörer/producenter” (*performers and directors/producers*), men även andra kategorier av personal inom industrin.¹⁰⁹⁴ Enligt Schieber har några av utförarna dubbla roller (t.ex. regissör och/eller producent samt utförare på en och samma gång).¹⁰⁹⁵ Då sådana informanter har ett direkt ekonomiskt intresse i industrin måste försiktighet iaktas då det är tendensiösa källor.

Författaren uppger att han initialt kontaktade respondenterna via e-mejl och sedan fortsatte med snöbollsurval. Flera respondenter krävde i praktiken att någon annan person inom pornografiindustrin skulle gå i god för författaren innan de accepterade att uppe sin kontaktinformation och att träffas för intervju. Författaren skriver inte hur denne initialt löste frågan, eller om han hade kontakter i förväg inom pornografiindustrin.¹⁰⁹⁶

Schieber redovisar en tabell på sidan 383 med anonyma informanter uppdelad på roller, kön och genre: Heterosexuell (H), Gaypornografi (G) och Gay- och heteropornografi (GH) samt personer inom sjukvården:

- 8 kvinnliga utförare (H)
- 6 manliga utförare (G)
- 3 manliga utförare (H)
- 2 manliga producent-er/regissörer/utförare (H);
- 1 kvinnlig makeupartist (H)
- 1 kvinnlig regissör/utförare (H)
- 1 kvinnlig producent/regissör (H)

¹⁰⁹⁰ Arnaud Anciaux, “A Digital Redefinition of the Pornography Industries,” i *Digitalization of Society and Socio-political Issues 1: Digital, Communication and Culture*, red. Eric George (Wiley Online Library, 2019), 129–37.

¹⁰⁹¹ David Schieber, “Money, Morals, and Condom Use: The Politics of Health in Gay and Straight Adult Film Production,” *Social Problems* 65, no. 3 (2018): 377–94.

¹⁰⁹² Schiebers har än så länge endast 28 citeringar i Google Scholar.

¹⁰⁹³

¹⁰⁹⁴ *Ibid.*, 382.

¹⁰⁹⁵ *Ibid.*, 383 tabell 1.

¹⁰⁹⁶ *Ibid.* 382.

- 1 manliga producent/regissör/ (H);
- 1 manlig jurist (H);
- 1 manlig journalist (H);
- 1 manlig agent (H);
- 1 manlig scenarbetare (GH);
- 1 manlig producent/regissör (GH)
- 1 manlig utförare (GH)
- 1 kvinnlig informant inom sjukvården;
- 1 manlig informant inom sjukvården;

Scheiber uppger att det fanns ”ett normativt tryck” bland informanterna inom den heterosexuella industrin att ”upprepa en accepterad diskurs som är emot obligatorisk kondomanvändning”.¹⁰⁹⁷ Respondenter inom heterosexuell pornografi som förordade ökad kondomanvändning uttryckte en oro för sin anonymitet och försäkrade sig upprepade gånger om att Scheiber inte skulle avslöja deras identitet. Dessa respondenter sa att de skulle bli ”fördömda” inom industrin om deras åsikter och namn blev kända. En regissör och producent som förordade kondomanvändning menade att han skulle bli ”lynchad” om hans åsikt under intervjun kom industrin till känna: “That’s why I’m flapping my mouth, because I know it’s anonymous. Because if I were to say this on the record, they would lynch me.”¹⁰⁹⁸ Författaren konstaterar att endast anonyma djupintervjuer förmår synliggöra en sådan stark diskrepans mellan faktiska värderingar och den officiella diskursen som syns i stort sett i alla medier, vilket inte hade varit möjligt i fokusgruppsintervjuer eller etnografisk deltagarobservation där endast respondenter hörs som känner sig bekväma att tala fritt inför kolleger eller arbetsgivare. Talande är också att *inga* respondenter inom gaypornografiska industrin uttryckte reservationer när det handlade om att uttrycka sin åsikt om hälsofrågor inom industrin.¹⁰⁹⁹ Deras uppriktighet tyder på att kondomanvändningen är betydligt mer accepterad bland gaypornografer än bland heterosexuella pornografer.

Respondenterna uppgav olika skäl till att den heterosexuella pornografin inte har obligatorisk kondomanvändning. Det ”vanligaste” skälet som uppgavs var att det skulle försämra försäljningen eftersom pornografi handlar om ”fantasi” och ”eskapism”; om konsumenterna såg kondomer skulle detta ”förstöra fantasin”, sades det.¹¹⁰⁰

Ett annat argument där kvinnliga respondenter var delade var huruvida kondomanvändning skulle vara alltför smärtsamt.¹¹⁰¹ Några kvinnliga utförare hävdade att så var fallet emedan några andra hävdade motsatsen. Några kvinnliga utförare hävdade också att industrin hittat på att kondomer är alltför smärtsamt och att kvinnorna känner press på sig att upprepa lögnen offentligt för att försvara industrins intresse. En utförare uppgav att hon skulle vilja be om kondomer varje gång men i så fall skulle hon aldrig få medverka.¹¹⁰² Detta argument förekom ofta under intervjuerna, trots att andra menade att det var ett ”fritt val” för utförarna.¹¹⁰³ En kvinnlig utförare vägrade till exempel att överhuvudtaget säga någonting om kondomanvändning – inte bara sin egen åsikt utan huruvida hon uppfattat att kraven i Los Angeles efter antagandet av en folkomröstningen tvingat producenter att flytta därifrån (dvs. ”Measure B”, som ledde till kondomtvång). Scheiber citerar intervjudialogen där denna utförare förklarar att hon försöker ger svar som industrin förväntar sig att de ska ge till utomstående, det vill säga följa deras förbestämda manus:

David: And then what’s your opinion on the passage of Measure B?

¹⁰⁹⁷ Ibid., 382.

¹⁰⁹⁸ Ibid., 382.

¹⁰⁹⁹ Ibid., 382.

¹¹⁰⁰ Ibid., 383–84.

¹¹⁰¹ Ibid., 383–84.

¹¹⁰² Ibid., 384.

¹¹⁰³ Ibid., 386.

Rachel: I'd prefer not to comment on that one.
 David: Everything's anonymous.
 Rachel: No comment on that one (laughing).
 David: What do you think are general performer's opinions?
 Rachel: (Shakes head)

 David: Is there anything you can say about Measure B? Has there been a change from it? Have you seen people move out of LA?
 Rachel: No, no, (laughing).
 David: I didn't know it was such a controversial topic.
 Rachel: No, it isn't. I'm just not sure how I'm supposed to respond to it.
 David: You're not supposed to respond to it any way.
 Rachel: I feel like I should ask how I should respond to it.
 David: You should respond to it how you really feel.
 Rachel: No, I shouldn't. I've already responded a little bit, (Whispering) I'm supposed to respond to things very positively. . . It's a very good industry.
 David: Are there any improvements that could be made?
 Rachel: I have no comment on Measure B. Next question.¹¹⁰⁴

Det är talande att informanten känner en stark press att uttala sig positivt om pornografiindustrin trots att forskaren försäkrar respondenten om att intervjun är anonym och dessutom backar genom att fråga om mer generella uppfattningar, inte personliga åsikter. År 2015 rapporterade såväl Los Angeles Times som AP att den kommitté som samordnade pornografiindustrins kampanj mot folkomröstningen och förlorade med 43 % mot 57 % senare tvingades acceptera böter på \$61,500 (över en halv miljon kronor), eftersom de tog emot olagliga utländska donationer om \$343,000 från bolag som bland annat äger Pornhub.¹¹⁰⁵ Det fanns alltså ett starkt folkligt stöd i Los Angeles för reglering som industrin motarbetar med näbbar och klor.

Bland de manliga utförarna fann Scheiber emellertid inget stöd för obligatoriska kondomer. Ett vanligt argument var att kravet att kunna få erektion och få utlösning på regissörens kommando krävde hög känslighet, vilket sades motverkas av kondomer.¹¹⁰⁶ En regissör i både hetero- och gajpomografi menade dock att det var ett påhitt att kondomer skapade smärta; han menade att det var enkelt att applicera glidmedel och att om han fick bestämma skulle han påtvinga kondomer: "I think if it were up to me and I could regulate the whole thing, I'd make the entire industry condom. . . . I can't go on record and say that because people will be like "Oh my god, you're the devil," you know?"¹¹⁰⁷ Det är remarkabelt att en producent och regissör som torde vara känslig för sjunkande försäljning ändå tydligt tar ställning *för* ett förbud mot oskyddat sex. Utifrån en källkritisk analys är det också signifikant att det råder konvergens mellan såväl kvinnliga utförare som manliga producenter och regissörer – grupper som torde ha motsatt tendens – även om det finns andra aktörer (framför allt ägare högre upp inom branschen och manliga utförare) som alltså framhårdar den motsatta uppfattningen.

Scheiber skriver att det är en signifikant märkbar skillnad mellan heterosexuell pornografi och gajpomografi avseende toleransen att bära kondom: gajpomografer tillämpar oftast kondomer utifrån vad som snarast är att likna vid ett "moraliskt påbud". I Scheibers framställning framgår att kondomer är "norm" inom gajpomografien och att det *tycks* handla om värderingar. "Respondents continually talked about the use of condoms in moral terms as the right thing to do," skriver

¹¹⁰⁴ Ibid., 386 (ellipsen i original).

¹¹⁰⁵ Patrick McGreevy, "Condom Measure Opponents Fined for Taking Donations From Foreign Interests," *Los Angeles Times*, December 7, 2015 [https://perma.cc/SU8X-GHYZ]; Associated Press (AP), "Porn Condom Opponents Fined For Illegal Donations To Initiative Campaign," *CVS News Sacramento*, December 7, 2015 [https://perma.cc/WD95-3RXB]. Resultatet av folkomröstningen var 56,96 % för och 43,04 % emot kondomkrav. Se "Los Angeles Porn Actors Required to Wear Condoms Act, Measure B (November 2012)," *Ballopedia.org*, hämtat 19 oktober 2023 [https://perma.cc/29EZ-D8US] (webbarkiv).

¹¹⁰⁶ Ibid., 385.

¹¹⁰⁷ Ibid., 385.

Scheiber.¹¹⁰⁸ Emellertid så sker *ingen* hiv-testning inom gaypornografin. Man undviker testning för att inte ”stigmatisera” utförarna, skriver Scheiber, eftersom det också skulle innebära att många tvingas sluta. En informant förtydligar för Scheiber: “If we test, we’re going to find out a lot of our guys are HIV positive, and if they’re HIV positive, we can’t use them because they’re a liability.”¹¹⁰⁹ Ett annat perspektiv som en utförare lyfter är från tiden då hiv enbart ansågs vara ett problem för gayvärlden, då de äldre stora studiorna bestämde sig för en policy att använda kondomer för att ”främja ett budskap”.¹¹¹⁰ Budskapets innehåll förblir outtalat i Scheibers text, men mellan raderna tolkar jag innebörden som att gayvärlden tar *sambällsansvar* för säker sex – något man vill signalera såväl inåt till gay män som utåt till det heterosexuella majoritetssamhället. Emellertid börjar tiderna förändras och konsumenterna efterfrågar allt oftare scener med *bareback*, vilket skapar problem för många inom industrin som fortfarande känner ett personligt ansvar att verka för säker sex, enligt Scheiber.¹¹¹¹

Till skillnad från heterosexuell pornografi tycks kondomer också reflektera högre status bland de informanter Scheiber talar med. Några menar att deltagande i scener med *bareback* kan signalera positiv hiv-status, och de flesta menar att sådana utförare riskerar att placeras i ett fack och bli svartlistade från studior som tillämpar obligatorisk kondom användning. Scheiber noterar att trots allt tal om att *bareback* är det nya och populära bland konsumenterna hade ett flertal av hans respondenter inom gaypornografin *aldrig* prövat *bareback* (och han talade bara med 6 sådana utförare); deras motvilja handlade mindre om hälsoriskerna och mer om risken att bli placerade i ett ofördelaktigt fack inom branschen.¹¹¹²

Utifrån Scheibers text är det oklart om *bareback* ger bättre eller sämre betalt och om stigmatiseringen i det senare fallet gör att utförarna snarare har svårare att förhandla sin ersättning, vilket skulle vara en form av ekonomisk ojämlik maktförövning där det blir utförarnas sociala position i stället för arbetets påfrestning som avgör ersättningen. Som med många påfrestande sysselsättningar är det inte framförallt de fysiska plågorna eller den monotona karaktären som avgör ersättningen utan snarare vilken *status* som sysselsättningen tillskrivs av samhället (åtminstone till stor del).

En stark kontrast gentemot heterosexuell pornografi är att ingen av respondenterna inom gaypornografin uttryckte klagomålet (som män inom heterosexuell pornografi gjorde) att kondomer orsakar smärta vid analsex. De uttryckte snarare förvåning när de hörde om sådana missnöjen och menade att även om kondomer kan innebära viss smärta är det ett obehag som väger lätt när man beaktar värdet av att sprida budskapet om säkert sex.¹¹¹³ Däremot har läkemedlet Truvada, som i förväg kan skydda mot smittspridning hos både de smittade och osmittade, introducerat en liberalare hållning till kondom användning. Flera respondenter nämnde därför att Truvada även förändrat attityden till kondomer inom gaypornografin.¹¹¹⁴

Sammanfattningsvis och som svar till uppdragets frågeställning om hälsoaspekter av pornografiindustrin lyfter Scheiber att det finns ett institutionellt och motstånd och ekonomiskt intresse mot att förbättra kvinnors hälsa inom heterosexuell pornografiproduktion som saknas i gaypornografin, där man hittills haft ett solidariskt förhållningssätt med säker sex och mindre stigmatiserande hiv-tester.

With regards to the straight adult film industry, I conclude that the primary motivation for noncondom use stems from an institutional logic of profit maximization. In turn, members of the straight industry utilize a rhetoric of pain and a rhetoric of choice as posthoc justifications for noncondom use. Subsequently, performers in support of condom use keep their opinion silent out of

¹¹⁰⁸ Ibid., 387.

¹¹⁰⁹ Ibid., 387.

¹¹¹⁰ Ibid., 388.

¹¹¹¹ Ibid., 388.

¹¹¹² Ibid., 388–89.

¹¹¹³ Ibid. 389–90.

¹¹¹⁴ Ibid., 390.

fear of not getting hired. Privately supporting increased condom use while publically remaining silent is an example of preference falsification, defined as “misrepresenting one’s genuine wants under perceived social pressures” (Kuran 1997: 3) This preference falsification in the straight industry results in a largely unanimous public face against increased condom use while privately the issue is more contentious.

.....
 Within the gay adult film industry, the moral concerns emerging from the AIDS crisis did initially motivate condom use. In articulating these moral concerns, the men I interviewed evoked a form of solidarity among gay men in the industry and gay consumers of pornography. Indeed, it is possible that these commonalities amongst gay male performers and consumers – in contrast to the differentiation between male consumers and female performers in straight porn – facilitates this solidarity and sense of morality in the first place. Returning to work on the power differentials between men and women in pornography (Dines 2010; Dines et al. 2013), these findings indicate that male performers in the gay industry are afforded a level of respect for their individual choices that are not afforded to female performers in the straight industry. Within the straight industry, women’s choices regarding condom use are secondary to concerns about profits and male consumer preferences for certain fantasies.¹¹¹⁵

“Standing and ‘Survival’ in the Adult Film Industry”

Artikeln är publicerad i den vetenskapliga tidskriften *Applied Economics* och skriven av Jochen Lüdering – en ekonom som bortsett från denna publikation saknar andra vetenskapliga publikationer eller konferenspaper inom forskningsområdena prostitution och pornografi.¹¹¹⁶ I artikeln intresserar sig Lüdering för på vilket sätt längden som utförarna befinner sig i industrin hänger ihop med olika faktorer, bland annat demografiska variabler samt ”nätverk” emellan utförarna och andra aktörer inom industrin. Författaren baserar sin analys på demografiska data som andra personer tagit fram om framförare i USA (huvudsakligen Los Angeles). Det konstateras att fler män än kvinnor försvinner efter de första tre åren, varefter trenden vänder såtillvida att kvinnor försvinner snabbare och efter 10 år finns endast 30 % av kvinnorna kvar emedan 50 % av männen fortfarande figurerar i pornografiska filmer.¹¹¹⁷ Att män har längre så kallad karriärålder har även visats i tidigare studier av samma population i Los Angeles. Exempelvis uppgav epidemiologen Marjan Javanbakht med flera år 2017 att medianen för “karriärålder” i ett urval om 89 manliga utförare i Los Angeles var 5 år och kvartilavståndet 1–8 år; däremot var medianen för 271 kvinnliga utförare bara 2 år och kvartilavståndet 1–5 år – dessa skillnader mellan könen var statistiskt signifikanta ($p < 0.01$).¹¹¹⁸ År 2009 uppgav en del informanter bland ett urval om 28 utförare och (18 kvinnor, 10 män) plus 2 branschpersoner i Los Angeles i en studie av läkaren Corita R. Grudzen med flera också att kvinnor i genomsnitt är kvar kortare tid än män och att kvinnor tjänar mer per utförd scen än män gör.¹¹¹⁹ En manlig utförare beskrev situationen för kvinnorna med följande formulering:

“Most women are what they call ‘shot out’ within a year or two . . . they’re not new anymore and their career is over. They make a quarter million dollars a year for a couple years and they have an apartment and a leased Mercedes that’s depreciated . . . and they’re working at Starbucks three years later.”¹¹²⁰

¹¹¹⁵ Ibid., 391.

¹¹¹⁶ Jochen Lüdering, “Standing and ‘Survival’ in the Adult Film Industry,” *Applied Economics* 50 no. 16 (2018): 1812–23.

¹¹¹⁷ Ibid., 1817.

¹¹¹⁸ Marjan Javanbakht et al., *Transmission Behaviors and Prevalence of Chlamydia and Gonorrhoea Among Adult Film Performers*, *Sex. Transm. Dis.* 44, nr 3 (2017): 182–183.

¹¹¹⁹ Corita R. Grudzen et al., “Pathways to Health Risk Exposure in Adult Film Performers,” *Journal of Urban Health: Bulletin of the New York Academy of Medicine* 86, no. 1 (2009): 69.

¹¹²⁰ Ibid., 69 (citerar en manlig utförare; ellipserna i original).

Eftersom tre studier med av varandra oberoende urval inom populationen utförare i Los Angeles alla genererat samma resultat har resultaten högre trovärdighet: kvinnor försvinner snabbare än män från pornografiindustrin. Lüdering menar också att dennes data bekräftar hypotesen att ett större nätverk av andra framgångsrika utförare eller personer inom pornografibranschen stärker utförarnas "framgång" mätt i "karriärålder", det vill säga längden som personen befinner sig i branschen. Emellertid noterar Lüdering att det är en "nackdel" att det är svårt att utesluta "endogenitet", det vill säga utesluta att det inte är framgången som genererar ett större nätverk än nätverket som genererar framgång.¹¹²¹ Utifrån Lüderings data kan man alltså inte utesluta ett *omvänt orsaks samband*. Det är dessutom svårt att lägga någon större vikt vid resultatet om nätverksbyggande eftersom frågeställningen i sig självt är irrelevant om det förekommer våld, exploatering och ohälsa i pornografiindustrin. Om dessa tre företeelser förekommer skulle nätverk och "karriärålder" kunna tolkas som *negativa faktorer* då personer i genomsnitt utsätts för mer våld, exploatering och ohälsa ju längre tid de befinner sig inom pornografiindustrin. Ett ökat nätverk och en längre karriärålder genererar alltså per automatik inte någon fördel i termer av minskat våld, exploatering och ohälsa; snarare en nackdel i termer av ett mer skrupellöst utnyttjande av pornografins profitörer.

Studiens två huvudsakliga resultat *antyder* att kvinnor utsätts för mer betydande våld, exploatering och ohälsa än män utsätts för eftersom de förra befinner sig kortare tid i industrin och får mer betalt än de senare; kvinnor behöver mer betalt på grund av de större påfrestningarna som de utsätts för jämfört med män och på grund av att det finns ett mindre utbud av villiga kvinnliga utförare än manliga utförare. Förvisso kan inte denna studie isolerat bevisa dessa antaganden eftersom fler tänkbara variabler än utbud och efterfrågan och fysiska och mentala påfrestningar kan påverka karriärålder och ersättning. Emellertid kan vi i ljuset av andra studier som redovisas i denna litteraturgenomgång dra slutsatsen att ökad karriärålder *troligtvis* betyder ökad risk för våld, mer exploatering och större ohälsa bland kvinnliga än bland manliga utförare. Undersökningens data stödjer alltså inte slutsatsen om det vore en isolerad studie, men gör det i ljuset av annan dokumenterad kunskap att pornografiindustrin utsätter kvinnor för våld, exploatering och ohälsa. I övrigt saknar studien relevans för uppdraget.

"Online Sexual Activity Involving Webcams: An Overview of Existing Literature and Implications for Sexual Boundary Violations of Children and Adolescents"

Artikeln utför en litteraturgenomgång av forskning om webcam och sexuella aktiviteter online där minderåriga är involverade och skulle huvudsakligen falla utanför ramen för denna litteraturgenomgång som handlar om vuxna om det inte vore för att det ändå redovisas forskningsresultat med vuxna.¹¹²² Författarna har en tysk institutionell anknytning till Institute for Sex Research and Forensic Psychiatry, University Medical Center Hamburg-Eppendorf, Germany. Det bör noteras att prostitution är lagligt i flera tyska *Bundesländer* (delstater), varför författarna förmodligen inte presumerar att webcamming är olagligt och delvis därför fokuserar främst på barn och tonåringar. Likväl påpekas att det finns webbsidor som har ett "system för dricks" där som också används för "kommersiella" ändamål av personer i prostitution och "amatörer som söker tjäna pengar i sexsektorn".¹¹²³ Att system för dricks används kommersiellt, såväl på OnlyFans som på andra plattformar, har även vår litteraturgenomgång konstaterat i de studier som publicerats strax efter denna. Även denna litteraturgenomgång nämner plattformen Chaturbate.com som diskuteras ovan.¹¹²⁴ Ytterligare en sajt vid namn Chatroulette.com nämns, där det cirkulerats uppgifter om att

¹¹²¹ Lüdering, "Standing and 'Survival,'" 1821.

¹¹²² Thula Kooops, Arne Dekker, & Peer Briken, "Online Sexual Activity Involving Webcams: An Overview of Existing Literature and Implications for Sexual Boundary Violations of Children and Adolescents," *Behavioral Sciences & the Law* 36, no. 2 (2018): 182–97.

¹¹²³ *Ibid.*, 185.

¹¹²⁴ *Se* Martins, "I'm the Operator" (fotnot 1040 ovan).

den används för sexuellt explicit exponering samt uppvisning och deltagande i sexuella aktiviteter i realtid online. Här refereras en studie från 2010 för uppgiften att bara fem procent av alla kontakter på Chatroulette involverade visning av genitalia, vilket delvis skulle motsäga uppgifterna om att Chatroulette främst användes för webcamming eller ”exhibitionistiska aktiviteter”.¹¹²⁵

Författarna hänvisar till studier som dels indikerar att ”onlinesex” och webcamming är säkrare för *some* personer i prostitution (författarna använder termen ”sexarbetare”), emedan *andra* forskare skrivit att hallickar ibland ”installerat” webbkameror för att kunna ”kontinuerligt övervaka kvinnor som arbetar [sic] för dem på distans”.¹¹²⁶ Artikeln nämner också samma typer av problem som rapporterats från utförare på OnlyFans, till exempel att konsumenterna spelar in utförarna utan deras samtycke, att konsumenterna gör efterforskningar och ”hackar” in sig i privat information om kvinnorna och delar med sig av detta (s.k. *doxing*) samt verbala trakasserier online. En forskare refereras som redan 2008 diskuterade risken för så kallade amatörer som saknar tillräcklig insikt om konsekvenserna, men lockas av tillgängligheten och det (felaktigt) förgivettagna ”lätförtjänta” inkomsterna i onlineprostitutionen.¹¹²⁷ En annan forskare talar om att ”professionella” utförare har tre saker gemensamt: att de delar ”personlig information” med konsumenterna, att de följer konsumenternas specifika anvisningar och förslag samt att de utför ”dynamiska shower”.¹¹²⁸ Utifrån en sådan beskrivning tycks det som att webcamming helt enkelt kräver att utförarna underordnar sig konsumenternas vilja, oavsett om de ”nischar” sig eller ej, om det ska finnas möjlighet till inkomster.

Författarna skriver vidare att det förekommer ”alarmerande” berättelser om möjligheter att betala för live-videoer med kvinnor som torteras i Sydostasien, eller extremt våldsamma och förnedrande handlingar på webbsidor med live-sexvideor som uttryckligen erbjuder kvinnor från Asien eller Östeuropa. Några tortyrpornografisajter drivs från amerikanskt territorium. Man refererar i dessa sammanhang till forskaren Melissa Farley med fleras artikel i den amerikanska tidskriften *Albany Law Review* från 2013.¹¹²⁹

Författarna hänvisar också till såväl Farley med flera som professor Donna Hughes, vilka bägge mer eller mindre uttryckligen skriver att internetprostitution eller webcamming, oavsett vilken terminologi som används, innebär att kvinnor i det globala syd (där den rättsliga regleringen ger ett ”otillräckligt skydd”) kan exploateras för att tillfredsställa sexköpare/konsumenter över hela världen (även i det globala nord, där regleringen kan vara hårdare). Det nämns att fall med ”verkliga våldtäkter som sänts via webbkameror, såväl med kommersiella som icke-kommersiella ändamål, har upprepade gånger dykt upp i media under de senare åren [innan artikelns publicering].¹¹³⁰

Även om inga konkreta siffror eller procent lyfts av författarna till denna litteraturgenomgång om onlineprostitution torde läsaren inse att det är den multipla utsattheten bland många utsatta grupper av kvinnor (t.ex. minoriteter, fattiga, rasifierade och kvinnor som utsatts för övergrepp under barndomen) som utnyttjas av plattformarna, pomografer och sexköpare världen över. Så länge dessa utsatta grupper existerar kommer de exploateras av skrupellösa aktörer. Därmed inte sagt att lagstiftning, som den svenska prostitutionslagstiftningen, inte skulle kunna begränsa skadeverkningarna om den tillämpades minst lika effektivt mot pomografi som mot prostitution.

¹¹²⁵ Koops, Dekker, & Briken, “Online Sexual Activity Involving Webcams, 186.

¹¹²⁶ *Ibid.*, 187.

¹¹²⁷ *Ibid.*, 187.

¹¹²⁸ *Ibid.*, 187.

¹¹²⁹ *Ibid.*, 188 (hänvisar till Melissa Farley, “Online prostitution and trafficking”, *Albany Law Review* 77, no. 3 (2013–2014): 1039–94).

¹¹³⁰ *Ibid.*, 188.

“Commercial Sexual Exploitation of Children: Victim Characteristics”

Dennar artikel, skriven av Kristin Elizabeth Klimley med flera, handlar uteslutande om barn eller tonåringar, varför resultaten inte är relevanta för denna genomgång.¹¹³¹

“‘Breaking Her Spirit’ Through Objectification, Fragmentation, and Consumption: A Conceptual Framework for Understanding Domestic Sex Trafficking”

Artikeln som skrivits av forskarna Rachael L. Herrington och Patricia McEachern, bägge vid Department of Behavioral Sciences, Drury University, Springfield, MO, USA, är i huvudsak ett teoretiskt bidrag till hur vi ska förstå människohandel för sexuella ändamål, däribland pornografi, som diskuteras emellanåt i texten.¹¹³² Forskarna genomför emellertid själva ingen direkt empirisk analys. Däremot pekar forskarna på de kopplingar som andra forskare visat mellan exploatering, människohandel, våld mot kvinnor och/eller psykologisk kontroll och manipulation av hallickar – alla med syftet att producera pornografi. Särskilt tre processer som teoretiserats av forskaren Carol Adams för att förstå våld mot kvinnor generellt blir föremål för tillämpning på kvinnor och barn som exploateras genom människohandel och pornografi: *objektifiering, fragmentering* och *konsumtion*.¹¹³³

Begreppet *objektifiering* används för att förstå hur individer och samhället förtrycker kvinnor som utnyttjas i pornografi genom att se dem som objekt – inte som personer. (I gaypornografi kan även män objektifieras, liksom barn i alla typer av pornografi, men män i heterosexuella filmer blir däremot mer sällan det). Genom att personer på detta sätt görs till objekt kan de exempelvis inte säga nej till sexuella övergrepp. Författarna säger, med andra ord, att för att kunna utnyttjas för att framställa övergreppsmaterial måste personerna först objektifieras av samhället och producenterna.¹¹³⁴ Hallickar använder såväl psykologisk manipulation och list som våld och tvång för att bokstavligen göra utsatta personer i prostitution så fogliga och medgörliga att de blir till objekt som går att prissätta på en marknad, till exempel i pornografi.¹¹³⁵ På marknaden för pornografi kan snart sagt vem som helst konsumera dessa objekt och de handlingar de utsätts för.

En konsekvens av objektifiering är *fragmentering*, i vilken personer i prostitution och pornografi utsätts för så traumatiska händelser att det skadar deras mentala och fysiska hälsa. I pornografins presentationer reduceras kvinnor till sina kroppsdelar, där helheten och människans person går förlorad. Psykologer använder termen ”fragmentering” för att således beskriva de mentala och fysiska konsekvenserna på traumanoffer som om och om igen behandlats som mottagliga kroppsöppningar. Fragmenteringen blir den organiserande principen för personens personlighet, vilket rubbar normal integrering av kunskap, minne, känslor och kroppsuppfattning. Sammantaget gör processen personerna mer fogliga och mindre rymningsbenägna.¹¹³⁶ Författarna beskriver även olika strategier som hallickar använder för att fragmentera de utsattas personlighet. Till exempel isoleras personerna från ett socialt sammanhang, familjemedlemmar och sociala nätverk. Hallickarna söker också få de utsatta att uppfatta andra personer i prostitution som konkurrenter, så att de inte gör gemensamt motstånd mot exploateringen. Att byta personens namn, som i Nazisternas koncentrationsläger, är en av flera strategier för att bryta ner personens tidigare identitet. Här beskriver författarna även hur Stockholmssyndromet kan observeras hos personer som utsatts för sexuell exploatering av tredje parter såsom hallickar. Fragmenteringen är en del i hallickars metod

¹¹³¹ Kristin Elizabeth Klimley et al., “Commercial Sexual Exploitation of Children: Victim Characteristics,” *Journal of Forensic Practice* 20, no. 4 (2018): 217–28.

¹¹³² Rachael L. Herrington & Patricia McEachern, “‘Breaking Her Spirit’ Through Objectification, Fragmentation, and Consumption: A Conceptual Framework for Understanding Domestic Sex Trafficking,” *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma* 27, no. 6 (2018): 598–611.

¹¹³³ *Ibid.*, 599.

¹¹³⁴ *Ibid.*, 599–600.

¹¹³⁵ *See* *ibid.*, 600–02.

¹¹³⁶ *Ibid.*, 602.

för att bokstavligen göra en person till ett objekt som går att sälja på en sexmarknad.¹¹³⁷ Författarna förklarar: “Without fragmentation, women and children would likely walk away from their abuse and exploitation, but with fragmentation, it becomes quite clear how this is not a viable option in most cases. Now, the victim is ready to be consumed.”¹¹³⁸

Det slutliga steget av Adams processer är *konsumtion*. Här förklarar författarna hur vi kan förstå att så många kvinnor utnyttjas i den så kallade *gonzo*-pornografin, där till synes förskräckliga övergrepp såsom ass-to-mouth, gagging, *bukkake*¹¹³⁹ och fysiskt aggressiv, våldsam trippelpenetrering och gängvåldtäkter (s.k. gang-bangs) regelbundet utförs utan att kvinnorna flyr från sina förtryckare. Det är objektifieringen av kvinnors kroppar och fragmenteringen av de utsattas personlighet som till stor del möjliggör konsumtionen. Med det vi vet sen tidigare om konsumenternas successiva avtrubning för våld och förnedring,¹¹⁴⁰ samt industrins anpassning och förskjutning av gränserna med avseende på avhumaniserande och aggressiva handlingar som riktas mot kvinnor sen 1970-talet,¹¹⁴¹ begripliggör den teoretiska modellen ”objektifiering–fragmentering–konsumtion” en parallell *kausal mekanism* som pornografins profitörer lärt sig behärska. Därigenom kan de producera en population av objektifierade, underordnade, fragmenterade och fogliga kvinnor som går att utsätta för den grymma och omänskliga behandlingen i gonzo-pornografin.¹¹⁴² Författarna diskuterar vidare implikationerna för praktiker inom traumabehandling, psykologi och socialt arbete och betonar att kvinnor i pornografi vanligtvis inte har ett val utan saknar reell förmåga att lämna den misshandel de utsätts för i pornografin och prostitutionen.¹¹⁴³

“Advocacy Coalition for Safer Sex in the Adult Film Industry: The Case of Los Angeles County’s Measure B”

Artikeln beskriver strategin och genomförandet av en organiserad kampanj för att få till stånd en folkomröstning i Los Angeles för att införa obligatoriska kondomer i inspelning av pornografi, vilken blev framgångsrik.¹¹⁴⁴ Artikelns innehåll ligger utanför uppdraget, men dess kanske mest centrala slutsats är tankeväckande: “Voters’ general inclination to favor fair treatment of workers can be a powerful force that may be insufficiently recognized.”¹¹⁴⁵

År 2017: ohälsa, exploatering m.m.

“The determinants of pornography actress production”

Denna artikel är skriven av ekonomerna Shinn-Shyr Wang och Li-Chen Chou och publicerad i *Applied Economics Letters* i ett relativt kort format om totalt fem sidor, allt inräknat (försättsblad, text, referenser, tabeller m.m.).¹¹⁴⁶ Artikeln är författad av två av tre av forskarna bakom en annan artikel som granskas under år 2019 ovan, “The Determinants of a Pornography Actress’s Career Life,” och

¹¹³⁷ Ibid., 603–605.

¹¹³⁸ Ibid., 606.

¹¹³⁹ Termen *bukkake* står för scener där flera män står framför en kvinna (oftast sittande eller på knä) och samtidigt riktar sin utlösning mot hennes ansikte och/eller kropp.

¹¹⁴⁰ Se ovan fotnoter 11–31 och där tillhörande brödtext om *psykologiska mekanismer*.

¹¹⁴¹ Se Natalie Purcell, *Violence and the Pornographic Imaginary: The Politics of Sex, Gender, and Aggression in Hardcore Pornography* (New York, NY: Routledge, 2012).

¹¹⁴² Herrington & McEachern, “Breaking Her Spirit,” 606–07.

¹¹⁴³ Ibid., 606–09.

¹¹⁴⁴ Adam Carl Cohen, Paula Tavrow, & Mark Roy McGrath, “Advocacy Coalition for Safer Sex in the Adult Film Industry: The Case of Los Angeles County’s Measure B,” *Health Promotion Practice* 19, no. 3 (2018): 400–10.

¹¹⁴⁵ Ibid., 408.

¹¹⁴⁶ Shinn-Shyr Wang & Li-Chen Chou, “The Determinants of Pornography Actress Production,” *Applied Economics Letters* 24, no. 20 (2017): 1486–89.

som var skriven på bristfällig engelska med tveksamt vetenskapligt hantverk.¹¹⁴⁷ Denna artikel är mer välskriven och bygger på liknande data som samlats in via samma databas som enligt författarna regelbundet sammanställer information om videor och utförare i den japanska pornografiindustrin. Här undersöks ett urval om 439 kvinnliga utförare som befunnit sig i den japanska pornografiska industrin åren 2002–2013 enligt databasen. Forskarna är främst intresserade av på vilket sätt variablerna ”sexuella riskbetenden” och ”fordelaktigt utseende” påverkar produktiviteten, det vill säga hur många videofilmer och hur många solo-filmer som utförarna medverkat i. Variabeln sexuella riskbetenden definieras enligt följande: “[the] variable ‘risky sex’ is defined as whether the actress has acted in films where she faced high possibilities of sexually transmitted diseases or other factors with health influences, such as sexual abuses.”¹¹⁴⁸ I en tabell definieras detta vidare i termer av att antingen visa ”intern ejakulering”, dvs. oskyddad vaginal utlösning, eller en sadomasochistisk film: “If agreed to film internal cum shot or SM movies (=1).”¹¹⁴⁹ Utseendefaktorer operationaliseras via måtten på byststorlek (*cup size*) samt huruvida utföraren befinner sig i modellbranschen vid sidan av pornografin (författarna benämner detta som *side job* alternativt *model entertainer*).¹¹⁵⁰ Undersökningens relevans för uppdraget ligger främst i frågan om riskfyllt sex, där författarna enligt ovan poängterat att den typen av handlingar kan innebära hög risk för sexuellt överförbara sjukdomar eller andra faktorer av ohälsa såsom sexuella övergrepp. Utifrån dessa avgränsningar är två resultat viktiga.

Det första: *Författarnas statistik indikerar att utförare som utnyttjas för filmer med riskfyllt sex kan förekomma i över 60 % fler filmer än den utförare som inte utnyttjas för att ha riskfyllt sex:*

[T]he results indicate that having acted in risky sex videos could increase the production of an AV [adult video] actress by more than 60%, which implies that, if the actress is willing to perform risky sex, her production may be significantly increased.¹¹⁵¹

Till skillnad från författarnas formulering om ”villigheten” att utföra riskfyllt sex kan vi snarare uttrycka det som att pornografiindustrin har en mycket ohälsosam incitamentsstruktur – något vi sett i en stor mängd studier som gått igenom i denna rapport. Producenter i den kommersiella industrin och konsumenterna på plattformar som OnlyFans (se nedan) pressar ofta utförare att ställa upp på ohälsosam sex och/eller (med författarna till denna artikels formulering) “sexual abuses,” det vill säga sexuella övergrepp. När utförare är med i sådana riskfyllda filmer är risken större att de oftare utnyttjas i alla slags pornografiska filmer.

Det andra: *Författarnas statistik indikerar dels att utförare som har större byststorlek och/eller samtidigt befinner sig i modellbranschen också utnyttjas i fler filmer, men sambandet mellan riskfyllt sex och fler filmer försvinner helt och hållet i denna avgränsade grupp utförare:*

The results show that serving [sic] models or entertainers, as well as risky sex, have positive influences on the number of single-actress videos produced (Model 6). On the other hand, the risky sex does not increase the production of AV actresses with greater cup sizes or working as models or entertainers. This implies that popular actresses with favoured appearances in the market have no incentives to act in risky sex videos.¹¹⁵²

Här menar författarna att mer traditionella ”modeller” eller dem som till exempel har fått mer eller mindre stora bröstimplantat inopererade (och eventuellt dem med naturligt större bröststorlek) inte har ”incitement” att tåla riskfyllt sex i pornografiska produktioner. Det går också att uttrycka det som att de kvinnor som inte getts stjärnstatus eller utsatts för ett kirurgiskt ingrepp exploateras hårdare av pornografiindustrin. Det bör dock påpekas att ”modeller” och opererade kvinnor fortfarande kan figurera i riskfyllda filmer, även om de genomsnittligt gör detta mindre ofta än de

¹¹⁴⁷ För den tidigare artikeln, se ovan fotnoter 1080–1089 och tillhörande brödtextr.

¹¹⁴⁸ Wang & Chou, “Determinants of Pornography Actress Production,” 1487.

¹¹⁴⁹ Ibid., 1487 tabell 1.

¹¹⁵⁰ Ibid., 1487.

¹¹⁵¹ Ibid., 1488.

¹¹⁵² Ibid., 1489.

andra kvinnliga utförarna.

Denna japanska studie ger värdefull statistisk bekräftelse till vad andra undersökningar funnit, nämligen att det finns starka incitament och mekanismer som gör att pornografiindustrin exploaterar särskilt utsatta kvinnor hårdare. Undersökningen indikerar att kvinnor som utsätts för riskfyllt oskyddat sex och/eller sadomasochistiskt sex med våld löper större risk att utnyttjas under längre tid, förutom om de fått ”modellstatus” och/eller har stor byst (det senare är sannolikt oftast resultatet av kirurgiska implantat).

“Why do Offenders Tape their Crimes? Crime and Punishment in the Age of the Selfie”

Artikeln är skriven av Sveinung Sandberg och Thomas Ugelvik vid institutionen för kriminologi och rättssociologi, Oslo Universitet och publicerad i *British Journal of Criminology*.¹¹⁵³ Forskarna är intresserade av att förstå varför dömda brottslingar fotograferar eller filmar sina brott och har sökt i norska rättsdatabasen *Lovdata* efter domar i appellationsdomstolarna *Lagmannsretten* (motsvarande Hovrätter) där gärningsmännen själva filmat brotten under det att gärningarna begås.¹¹⁵⁴ Sandberg och Ugelvik valde ut 51 domar ur en större samling av 336 sökträffar utifrån orden (översatt) ”mobiltelefon”, ”film” och ”bild”, där gärningsmännen och ingen annan (t.ex. åskådare eller övervakningskameror) fotograferat eller filmat gärningarna. I 16 av de 51 fallen var det mer än en gärningsman; 75 gärningsmän var män, 5 var kvinnor, 43 var yngre än 30 år och 33 var äldre. I 24 av fallen utgjorde fotograferingen eller filmningen att domstolarna skärpte straffet och i de återstående 27 fallen användes bilderna/filmerna endast som bevismaterial i domstolsdokumenten utan att kommenteras vidare av domstolarna.¹¹⁵⁵

I sin analys finner författarna tre svar på frågan som ställs i artikelns titel (varför gärningsmännen filmar sina brott). Först finner forskarna att visuell media spelas in för att producera pornografi och att handlingen därför bör förstås som sammanhängande med den omfattande tillgången till onlinpornografi, däribland särskilt tillväxten av ”amatörpornografi” som författarna tidigare noterat oftast produceras professionellt.¹¹⁵⁶ Sen finner de att visuell media spelas in för att ytterligare ”skada och förnedra offret” och att inspelningarna därför bör också förstås som sammanhängande med förnedring inom onlinekulturen. Slutligen finner de att visuell media också kan spelas in som en impuls när något extraordinärt händer, vilket författarna önskar undersöka som en del i den vidare ögonblicksfotokulturen (*snapshot culture*).¹¹⁵⁷

När det gäller *framväxten av amatörpornografi* skriver författarna att några gärningsmän var ”tydligt inspirerade av etablerade pornografiska genrer/subgenrer såsom valdtäkts- och förnedringspornografi”, vilken introduktionen av internet har bidragit till att öka.¹¹⁵⁸ Författarna fann att en av de mest frekventa anledningarna att ta fram en mobilkamera under genomförande av ett brott vara att producera pornografi – ett underliggande motiv som författarna identifierade i 27 av de 51 fallen, framför allt i sexualbrottsmål.¹¹⁵⁹ Författarna citerar exempelvis ur en dom där en främmande man plockade upp en 17-årig kvinna¹¹⁶⁰ från gatan och förgrep sig på henne under två dagar, varvid han filmade henne flera gånger med sin mobiltelefon och samtidigt instruerade henne att utföra diverse sexuella handlingar. Gärningsmännen raderade en del av videorna han spelade in

¹¹⁵³ Sveinung Sandberg & Thomas Ugelvik “Why do Offenders Tape their Crimes? Crime and Punishment in the Age of the Selfie,” *British Journal of Criminology* 57, no. 5 (2017): 1023–40.

¹¹⁵⁴ Ibid., 1027.

¹¹⁵⁵ Ibid., 1027.

¹¹⁵⁶ Ibid., 1028 (om artikelns syfte); ibid., 1025 (om begreppet amatörpornografi) (“Amateur porn, where films are made intentionally to resemble home videos, is a common pornographic genre.” (refererar Gail Dines, *Pornland: How Porn Has Hijacked Our Sexuality* (Boston: Beacon Press, 2010).

¹¹⁵⁷ Ibid., 1028 (om artikelns syfte).

¹¹⁵⁸ Ibid., 1028.

¹¹⁵⁹ Ibid., 1028.

¹¹⁶⁰ Artikeln använder termen ”kvinna”, inte tonåring; Norges sexuella myndighetsålder är 16 (Sveriges är 15).

eftersom han inte var nöjd med hennes utförande. Författarna påpekar att detta beteende indikerar en upptagenhet med kvalitet eller att få filmerna att passa in i vissa pornografiska genrer och konventioner. Författarna anser att utföraren verkade vilja ha pornografin för eget bruk som en souvenir eller visuellt memento.¹¹⁶¹ Emellertid kan utföraren också tänkas ha velat ladda upp och sprida materialet, eventuellt i kommersiellt syfte – något som författarna inte resonerar kring eller presenterar belägg emot. Författarna citerar också ur liknande domar som rör producerandet av barnpornografi, där bland med övergrepp på flera småflickor och (i ett annat fall) en 15-årig pojke. I det senare fallet drogades pojken till medvetlöshet av en äldre man som tejpade ihop hans händer och fötter och sedan våldtog honom under det att han tog flera bilder av den sexuella misshandeln. Författarna menar att bilderna motiverades åtminstone delvis av ”en estetik av våldtäkts- och förnedringspornografi”.¹¹⁶²

När det gäller *förnedringskulturen online* skriver författarna att inspelningen av filmer eller fotografier användes som ett sätt att ”ytterligare förödmjuka offret som en del av sexuell eller fysisk misshandel”.¹¹⁶³ Ett exempel som tas upp är när en kvinna vars mobiltelefon stals under en fest hamnade i ett gräl. Bråket urartade och flera ungdomar gav sig på henne; hon tvingades klä av sig och onanera i olika ställningar inför personerna på festen samtidigt som hon blev slagen med ett paraply. Åskådarna skrattade och kommenterade i bakgrunden emedan mobiltelefonkameran skickades runt bland flera deltagare som fortsatte filma. ”Att tvinga offret att posera i förnedrande ställningar inför kameran och inför alla närvarande är ett sätt att demonstrera ultimatakt makt,” skriver författarna.¹¹⁶⁴ Filmningen blir – precis som i kommersiell pornografi som förnedrar – ytterligare ett led i att förödmjuka den utsatta då ett okänt antal tittare kan ta del av materialet när det sprids. Just detta uppges av utförare såväl i kommersiell pornografi som i egenproducerade plattformar som OnlyFans vara ett extra trauma ovanpå den fysiska misshandeln och/eller förnedringen under inspelningen i sig. Pornografi kan därför får ännu mer svårläkta skador för de inblandade än ”vanlig” prostitution utan filmning.

När det gäller ögonblicksfotokulturen (*snapshot culture*) så nämner författarna att inspelning av såväl pornografiskt material som andra typer av övergrepp och brott sker i en tid då ”reflexen” att dokumentera händelser vuxit sig starkare i och med den tekniska utvecklingen. Även bland de ”mest hårdade brottslingarna” är brott sådana ”extraordinära händelser” som ”förkroppsligar ett behov av dokumentation i sin egen rätt, oberoende av eventuella externa motiv”.¹¹⁶⁵ Författarna exemplifierar med en grupp vänner i Norge som valde att genomföra en resa från Oslo till en mindre stad via flyg, trots att de köpt ett kilo amfetamin och kunde valt ett betydligt säkrare färdmedel såsom bil, buss eller tåg där risken för säkerhetskontroller och ”knarkhundar” varit mindre. Under flygresan går mannen in på toaletten ombord och tar en bild med sin mobiltelefon mot spegeln där han håller upp en påse med amfetamin. Sen skickar han bilden med sms till en bekant med texten: ”Åkte för att skaffa ett kilo uppåtjack i Oslo ☺”.¹¹⁶⁶

Forskarna noterar att det särskilt i våldtäktsfall, där ord står emot ord, blir betydligt enklare för domstolar att döma om det finns en filminspelning, även om den åtalade har genomfört inspelningen för sitt eget syfte.¹¹⁶⁷ Gärningsmännen själva är delaktiga i den ”mer generella sociala mainstreamingen av pornografi”.¹¹⁶⁸ Som sådana kan de, med författarnas ord, önska ”estetisera makt, hierarki och dominans”.¹¹⁶⁹ Författarna förtydligar: “In the head of the rapist, the power to sexually assault the victim includes the power to watch as it is happening, to consume it as a

¹¹⁶¹ Ibid., 1028.

¹¹⁶² Ibid., 1029.

¹¹⁶³ Ibid., 1030.

¹¹⁶⁴ Ibid., 1030.

¹¹⁶⁵ Ibid., 1032.

¹¹⁶⁶ Ibid., 1032.

¹¹⁶⁷ Ibid., 1033.

¹¹⁶⁸ Ibid., 1035.

¹¹⁶⁹ Ibid., 1035–36.

spectacle. Today, it increasingly seems to include the will to record sexual abuses.¹¹⁷⁰ Vi ska inte underskatta förekomsten av den här typen av övergreppsmaterial i den kommersiella pornografin som laddas upp på diverse betal- eller gratisidor respektive delas via sociala medier och nätverk.

“Cam Models, Sex Work, and Job Immobility in the Philippines”

Denna artikel är författad av Paul Williams Mathews – en sociolog som genomfört antropologisk forskning i Filippinerna sedan 1980-talet.¹¹⁷¹ Mathews har författat ett antal böcker och artiklar samt har varit *managing editor* för tidskriften *Pilipinas* och sekreterar i *The Philippines Studies Association of Australasia*. I biografien listas ingen universitetsanknytning.¹¹⁷² Artikeln publicerades i tidskriften *Feminist Economics* och är en slags fallstudie fokuserad på en webbsida, *AsianPlaymates*, med utförare av webbkamerasex (dessa benämns som *asian cam models* (ACM) av Mathews). Han diskuterar också massageprostitution och prostitution som sker via barer för att contextualisera webbutförfarna. Han beskriver sina forskningsmetoder på följande sätt: “I adopted the methods of observation, participant-observation, and ad hoc, fragmented interviews over eighteen months, at random times. Subsequently, over six years (2010–16), I talked to about 200 women ACMs, on- and offline.”¹¹⁷³ Emellertid förklarar Mathews att han bara intervjuat 20 kvinnor på ett systematiskt, till skillnad från de runt 200 samtal han haft *ad hoc* under de år han deltagit i aktiviteter med utförarna i egenskap av observatör. Mathews berättar vidare att han avslöjade sin identitet som akademiker för ”vissa” webbkamerautförare. Han frågade då om samtycke att bedriva forskning samt bad att få träffas fysiskt för en intervju. Dessa intervjuer gav i vissa fall också möjlighet för honom att besöka webbkamerautförarnas studior samt möta deras chefer (*bosses*).¹¹⁷⁴

Det tycks som att Mathews i praktiken har bedrivit ett slags ”Wallraffande” som online-sexköpare, antingen i presumtiv eller faktisk bemärkelse (vilketdera är oklart). Han har observerat och samtalat med dessa utförare innan han för vissa utvalda avslöjat sin identitet, det vill säga dem han önskat intervjua mer formellt. Etiken i detta förfaringsätt känns tveksam. Ett potentiellt oetiskt förhållningssätt motiverar en mer noggrann granskning för att (om möjligt) utesluta *tendens*. Vi kan då notera att Mathews studie inte redogör för i vilken mån det finns (eller inte finns) en *skenhet* i urvalet av informanter, till exempel om det i urvalet finns en mindre eller större andel som kontrolleras eller manipuleras av tredje parts profitörer och hallickar som utsätter dem för våld, fysiskt tvång, psykisk manipulation eller extra exploatering utöver det som prostitution inför webbkameror medför per se. Sådana frågor står inte alls i centrum för dennes frågeställningar, varför artikelns värde för vårt uppdrag därför främst handlar annan form av exploatering och ohälsa som går att härleda indirekt ur respondenternas svar.

Mathews är själv skeptisk till att använda termen prostitution för webbkamerautförare verksamhet eftersom denna inte innefattar direkt fysisk kontakt mellan sexköparen och personen som köps. De informanter på plattformen AsianPlaymate han konverserat med förnekade inte oväntat att webbkamerasex för ersättning är prostitution. Samtidigt är Mathews dock skeptisk till att särskilja på fysisk och virtuell prostitution, till exempel när han kommenterar synen på prostitution bland massöser som även utförde fysiska sexuella handlingar mot betalning såsom *lingam* (“hand-relief”):

In a curious twist, I asked a *lingam* masseuse about cam modeling. She found ACMs to be immoral, showing their naked bodies to men on cam and engaging in “sexual” performances. She did not see her own job as immoral or as a form of sex work; she insisted that her job was “therapeutic,” and that masseuses help men who have “illnesses.”

¹¹⁷⁰ Ibid., 1036.

¹¹⁷¹ Paul William Mathews, “Cam Models, Sex Work, and Job Immobility in the Philippines,” *Feminist Economics* 23, no. 3 (2017): 160–83.

¹¹⁷² Ibid., 181.

¹¹⁷³ Ibid., 162.

¹¹⁷⁴ Ibid., 162.

....
 So, what is the “real thing”? If prostitution is defined as an exchange of money for sexual services, then we need to define what a “service” is and what is “sexual” about it.

It would seem . . . that for a service to be construed as sex work, it must be “real,” unmediated, and involve some form of tangible (and possibly reciprocal) sexual interaction—contrary to the view of the lingam masseuse I interviewed. Yet, it would also seem that parading one’s naked body online in exchange for money is prostitution or sex work. But most ACMs deny that it is.¹¹⁷⁵

I artikeln görs flera ansträngningar att särskilja olika grupper av personer i prostitution från varandra, även om det inte gör att Mathews i praktiken besvarar frågorna om vad som är och inte är prostitution mer tydligt än ovan.

Webbkamerautförarna behövde inte genomföra fysiskt sex med direktkontakt med sexköpare. Likväl framgår i artikeln att deras ekonomiska ställning var anmärkningsvärt prekär. Plattformen AsianPlaymate liknade i mångt och mycket hur OnlyFans beskrivs idag, men med betydligt sämre ekonomiska förutsättningar. Enligt Mathews ägdes AsianPlaymates vid artikelns författande av ett amerikanskt bolag som tillhandahöll gränssnittet, registrering och teknologiska hjälpmedel för att samla in och distribuera betalning genom kreditkortssystem. Sajten hade 3 450 registrerade ”modeller” år 2014 och var dessutom bara en utav 14 ”klonade” sajter som ägdes av samma bolag. År 2010 besöktes sajten AsianPlaymate i genomsnitt av 17 000 ”klienter”. Alla utförare som Mathews intervjuade var över 18 år och hade introducerats till ”cam modeling” via vänner eller släktingar. Från början var de underställda en chef som agerade ”mentor” för utförandet och teknologin. Rollen för chefen var att organisera en portfolio (katalog) för ”hennes modeller”, registrera dem på sajten, kanalisera betalningar via sitt konto och tillhandahålla en ”studio och utrustning” för utföraren.¹¹⁷⁶

Klienterna/sexköparna valde i katalogen mellan utförare och klickade sig sedan fram till utförarnas individuella ”rum”. Där kunde klienterna/sexköparna konversera via textmeddelanden med utföraren, men utan betalningskrav. I detta skede kunde utföraren genomföra simultana konversationer med flera klienter/sexköpare samtidigt för att spara tid, även på olika sajter under olika namn. Nästa steg var att klienten/sexköparen skulle betala för en ”privat” session där denne kunde instruera och begära specificerade sexuella handlingar, vanligtvis för \$1 per minut (USA-dollar). Summan kunde dock variera mellan \$0.5 per minut och \$2.5 per minut. Mathews noterar att dessa summor ”skiljer sig betydligt” från ”riktiga” personer i prostitution i Filippinerna, vars pris inom exempelvis massageprostitution varierade mellan \$12.5 för 60 minuter för massage plus \$25 för ”hand-relief” till över \$50 för en timmes ”full service” (dvs. penetrerande sex).¹¹⁷⁷ Utslaget i minuten blir \$50 endast \$0.83, vilket ser ut att vara ungefär detsamma som den intäkt som utföraren på AsianPlaymate genererade. Emellertid är skillnaden avsevärd om man beaktade hur stor del av intäkterna som gick till chefen och plattformen (personer i fysisk prostitution behöll det mesta själva)¹¹⁷⁸ samt att den största delen av tiden på plattformen tycktes bestå i att chatta obetalt med presumtiva köpare som utförarna sökte rekrytera till privata sessioner. Bolaget bakom AsianPlaymate tog ”en icke-förhandlingsbar 50-procentig andel av alla intäkter från privata shower”¹¹⁷⁹ (att jämföra med de 20 procent som OnlyFans kräver), enligt Mathews. Utöver detta tog chefen och utföraren 25-procent vardera, men *bara* om utföraren uppfyllde sin kvot om att under 15 dagar lyckas debitera för 100 minuter i privata shower (ca \$100 inom 2 veckor). Uppfylldes inte kvoten förverkades utförarens alla inkomster den månaden och krediterades i stället till den

¹¹⁷⁵ Ibid., 175–76.

¹¹⁷⁶ Ibid., 163.

¹¹⁷⁷ Ibid., 163–64.

¹¹⁷⁸ Ibid., 169–71.

¹¹⁷⁹ Ibid., 165.

kommande 15-dagarsperioden.¹¹⁸⁰ Konstruktionen band utförare till plattformen ytterligare en månad i taget, om de inte ville gå miste om intäkterna.

En utförare indikerade att hon kunde generera mellan 30–40 minuter i privata shower per dag, vilket motsvarade cirka \$7.5 till och med \$10 per dag eller cirka \$45–60 i veckan, men vissa dagar tjänade hon inte ihop dessa summor. Hon uppgav till författaren att hon vid ett tillfälle var sysselsatt 21 dagar under en månad med endast 140 minuter i privata shower, vilket gav henne cirka \$35 sammanlagt under tre veckor. Enligt författaren var minimilönen i Manila då \$920 i månaden. Detta indikerar att inkomsterna på plattformen AsianPlaymate i förhållande till insatt tid var mycket låga. Som kontrast görs ett försök att presentera en utförare ("CrazyPrincess") som tjänade cirka \$500 dollar på en månad som om denne vore bland de mest välbetalda utförarna – trots att \$500 bara utgjorde drygt hälften av minimilönen i Manila.

Kvotssystemet och provisionen till cheferna och plattformen beskrivs som "tyrannisk" av Mathews. Han uppger att utförare kunde behöva låna pengar från sina chefer och därför "ofta kan hamna i en nedåtgående spiral av skulder och skyldigheter som endast kan betalas i natura".¹¹⁸¹ Dessutom presenterade AsianPlaymate hela tiden de 30 "mest populära" utförarna först på sidan, vilket gav dessa utförare större attraktionskraft på bekostnad av resten av de cirka 3 450 registrerade utförare år 2014. Några utförare som Mathews intervjuade hade lyckats samla tillräckligt kapital för att införskaffa egna datorer och utrustning så att de kunde bedriva verksamheten utan en chef, eller själva inta rollen som chef och knyta till sig modeller. Likväl skulle exploateringen av utförarna och intäkterna för de bättre betalda samt deras chefer och plattformens ägare knappast kunna upprätthållas utan att de minst betalda fortsattes utsättas för exploatering i form av förlorad tid.

Som kontrast nämner Mathews hur personer i gatuprostitution tjänade mellan \$7,5 och \$25 för en "kort tid" beroende på sexuell aktivitet, samt att de behöll alla intäkter. (Han diskuterar emellertid inte förekomsten av hallickar och deras provision.) I massageprostitution som huvudsakligen inriktas på sexuella tjänster kostade massagen från \$12,5 och uppåt och köp av sexuella handlingar från \$25 och uppåt. Även här sades kvinnorna behålla "nästan alla inkomster". Kvinnor som hade licenser som professionella massörer och erbjöd sex utöver massagen satte högre priser. Så kallade "bartjejer" (*bar-girls*) tjänade på vissa håll en minimiersättning på mellan \$9 och \$11.5 dollar per dag för att stå i baren och servera, vilket kompletterades med kommission på olika former av drinks och eskortprostitution. I det senare fallet betalade sexköparen \$50–\$75 direkt till barchefen för att "kompensera" denne för att kvinnan lämnade baren, från vilket kvinnan fick en "liten andel" (*small proportion*).¹¹⁸² Kvinnan avtalad sedan en enskild summa direkt med sexköparen, vilket kunde leda till betydande ersättningar. Den typen av intäkter var dock sällsynta och under tiden kvinnorna väntade på den typen av situationer måste de arbeta som bartendrar iklädda bikinis, dansa på scenen och överdrivet flörta med kunderna, till exempel för att få kunderna att köpa en särskilt dyr drink som de fick kommission på. En liknande kategori kvinnor var de så kallade *Guest Relations Officers*, vars klädsel var generellt "sexig" och vars roll dels innebar att hälsa gästerna välkomna, dels innebar att servera gästerna samt orkestrera möten mellan potentiella sexköpare och dansare och även vara tillgängliga för sexuella aktiviteter mot ersättning.¹¹⁸³

Givet Mathews jämförelser mellan "sektorena" i prostitutionen tycks de utan tvekan lägsta intäkterna erhållas inom webbkameraprostitutionen. Som svar på han fråga varför utförarna inte valde fysisk prostitution i stället ansåg kvinnorna att annan prostitution hade låg status, just på grund av att det krävde fysiska sexuella handlingar.¹¹⁸⁴ De som utförde sexuella handlingar införde webbkameror menade dessutom, något kontraintuitivt, att de kunde gömma sina aktiviteter för omgivningen medan de ansåg att exempelvis befinna sig i en bar där män köper sex innebar att de

¹¹⁸⁰ Ibid., 166.

¹¹⁸¹ Ibid., 167.

¹¹⁸² Ibid., 171.

¹¹⁸³ Ibid., 169–71.

¹¹⁸⁴ Ibid., 174–75.

kunde bli upptäckta och stigmatiserade.¹¹⁸⁵ Oaktat att svaren framstår som opportunistiska motsäger de direkt vad informanter uppgett om exempelvis OnlyFans i Sverige, där det sägs medföra betydande risker att bli upptäckta eftersom det digitala materialet kan spridas över internet i oändlighet.

Inte oväntat uttryckte kvinnorna som Mathews talade med i de direktfysiska prostitutionerna i Filipinerna också ringaktning gentemot kvinnorna i webbprostitutionen.¹¹⁸⁶ Vi kan misstänka att de båda gruppernas ömsesidiga förakt är ett sätt att förlägga problemen till de andra grupperna och samtidigt blunda för de egna bekymren.

Sammantaget kan det förvisso vara så pass enkelt att det är högre ersättningar i den fysiska prostitutionen då den utförs fysiskt och med större faror för övergrepp och/eller förödmjukelse. Online-prostitutionens faror är mer indirekta, såsom gränssättningsproblem, psykisk ohälsa och risker att materialet sprids till omgivningen med potentiellt förödande konsekvenser. Emellertid är det inte helt möjligt att avgöra om ersättningarna är högre i den fysiska prostitutionen utifrån Mathews studie, då denne inte redogör för i vilken mån det finns *skenbeter* bland informanterna. Är de mer eller mindre *representativa* för majoriteten vad gäller närvaro respektive avsaknad av tredjepartsprofiterörer och eventuella hallickar som utsätter utförare för våld, fysiskt tvång, psykisk manipulation eller ytterligare exploatering bakom kameran.

“Transmission Behaviors and Prevalence of Chlamydia and Gonorrhea Among Adult Film Performers”

Denna artikel har författats av Marjan Javanbakht med flera och är publicerad i tidskriften *Sexually Transmitted Diseases*.¹¹⁸⁷ Författarna redovisar en tvärsnittsundersökning av vuxna pornografiska utförare i Los Angeles som besökt någon av två kliniker i närheten av pornografiindustrin med syfte att testa sig själva för sexuellt överförda infektioner. Den ena kliniken gav enbart vård till utförare och den andra kliniken var öppen för alla. Pornografiindustrin i Los Angeles har länge haft en självpatagen policy att utförarna måste uppvisa regelbundna testresultat, varför vi kan anta att utförarna som besökt kliniken inte varit vårdsökande utan snarare representerar ett allmänt genomsnitt av utförarna. Dessa forskningspersoner rekryterades under 2012 och 2013 och besvarade en nätbaserad enkät under besök vid respektive klinik.¹¹⁸⁸

Författarna redovisar förvisso inte någon bortfallsanalys vad gäller urvalet, till exempel om det finns någon demografisk skevhet i vilka som tycks ha svarat på enkäten. Man uppger endast att de klinikbesökare som tillhörde målgruppen och som var intresserade att delta i studien fick \$40 för besväret. Till skillnad från andra forskare som genomfört liknande studier redovisar emellertid inte dessa forskare någon koppling till pornografiindustrin som skulle antyd tendens eller skevhet. Därför behöver inte den källkritiska granskningen vara lika hård som i relation till sådana studier. Den hållningen stöds också av att informanterna inte tycks frisera sina uppgifter med hänsyn till industrin vad gäller deras droganvändning, eskortprostitution samt oskyddat sex i privatlivet (se nedan).

Inledningsvis påpekar författarna att tidigare data från åren 2004–2008 visat en årlig kumulativa incidens av klamydia (14–21 %) och gonorré (5–8 %) bland utförare i Los Angeles County och att dess nivåer var mellan 8,5 och 18-gånge högre än hos lokalbefolkningen i en jämförbar ålder.¹¹⁸⁹ Dessutom fann man de flesta infektionerna hos kvinnor, och kvinnor fick också oftare och snabbare återinfektioner än manliga utförare. Med andra ord så har det historiskt sett

¹¹⁸⁵ Ibid., 177–78.

¹¹⁸⁶ Ibid., 175.

¹¹⁸⁷ Marjan Javanbakht et al., “Transmission Behaviors and Prevalence of Chlamydia and Gonorrhea Among Adult Film Performers,” *Sexually Transmitted Diseases* 44, no. 3 (2017): 181–86.

¹¹⁸⁸ Ibid., 181.

¹¹⁸⁹ Ibid., 181.

varit en hög smittorisk bland utförare i Los Angeles, vilket till stor del torde påverkas av avsaknaden av kondomer vid inspelningar.

I denna studie redovisar författarna flera relevanta fynd. I urvalet, som består av 360 utförare, däribland 271 kvinnor (75,3 %) och 89 män (24,7 %), hade 82,8 % spelat in en pornografisk film den senaste månaden. Medianen av antalet filmer som spelats in den senaste månaden var 4 och kvartilavståndet 2–10 filmer. Med andra ord är större delen av urvalet en aktiv grupp utförare. Medianen för de manliga utförarnas tid i pornografindustri var 5 år och kvartilavståndet 1–8 år; däremot var medianen för 271 kvinnliga utförare bara 2 år och kvartilavståndet 1–5 år ($p < 0,01$).¹¹⁹⁰ Dessa signifikanta skillnader mellan könen är i linje med andra undersökningar som funnit att kvinnor har kortare ”karriärålder” än män (se ovan).

Flera utförare rapporterade att man fått genomföra typiska handlingar från gonzopornografin som är riskfyllda ur ett hälsoperspektiv och även framstår som aggressiva och/eller förnedrande, framför allt för kvinnorna. Här följer procentandelar av utförarna som hade genomfört respektive handling som forskarna undersökt: dubbel penetrering (36,7 %), dubbel anal penetrering (6,9 %), *gang-bang* (42,3 %), *creampie* (där sädesvätskan synligt droppar från vagina eller anus) (58,1 %), dubbel vaginal penetrering (14,3 %), *fisting* (penetration med hand i vagina eller anus) (24,1 %), *rimming* (anal-oral kontakt) (60,5 %).

Bara 6,4 % av utförarna använde alltid kondomer; 24,3 % ibland, 69,3 % aldrig. Femtiotre utförare (21,4 %) uppgav att de ville använda kondomer men kände att de inte kunde insistera på detta.¹¹⁹¹ I privata relationer uppgav endast 8 % av utförarna att de alltid använde kondomer vid samlag, 12,5 % ibland och 79,4 % aldrig. Utöver detta är det relevant att notera att 23,4 % av alla utförarna uppgav att de utanför pornografiindustrin haft sex i utbyte mot droger eller pengar. Dessutom uppgav 27,6 % av alla kvinnliga utförare att de utnyttjats i *eskortprostitution* under de tre senaste månaderna, vilket kan öka risken för att sprida hiv-smitta. Här uppgav dock 75 % att de alltid hade skyddat sex med kondom i eskortprostitution – bara 18,0 % ibland och 6,6 % aldrig.¹¹⁹² Notera dock att frågan tycks varit snävt ställd eftersom det finns andra typer av prostitution såsom gatuprostitution, massage/bordellprostitution, eller prostitution i hemmet (“in-call”). Siffran 27,6 % är alltså ett ”golv” och prostitution bland dessa utförare kan således vara högre (osäkert hur mycket högre).

Vad gäller droger uppgav 70,5 % av alla att de använt någon de senaste tre månaderna, däribland uppgav exempelvis 58,8 % marijuana; 19,9 % kokain; 19,1 % Xanax; 18,5 % ecstasy; 12,5 % Vicodin; 6,5 % svampar; 6,5 % GHB; och 5,7 % LSD. Även ett antal mindre vanliga droger uppgavs ha använts av några procent. Det var relativt vanligt att inta droger och alkohol före inspelningar: 30 % uppgav marijuana, 22 % uppgav alkohol samt en minoritet av 5 % eller färre procentandelar uppgav att de tog droger som amfetamin, kokain och heroin inför inspelningar.¹¹⁹³

Prevalensen av klamydia/gonorré var 24 % ($n=86$) där 15 % testades positivt för klamydia och 11 % testades positivt för gonorré. Notera att dessa siffror liknar tidigare siffror från åren 2004–2008 som citeras av författarna (se ovan), bortsett från att gonorrén fick en högre och klamydia en lägre prevalens relativt varandra än tidigare. Forskarna genomförde en multipel logistisk regression med justerade oddskvoter för sannolikheten att bli smittad. Man fann att prevalensen *inte* varierade utifrån kön men dock utifrån hur länge personen varit utförare (svagt signifikant $p=0,06$) samt hur många inspelningstillfällen hen haft de senaste 30 dagarna ($p=0,02$). Dessa resultat antyder att utnyttjande i pornografi ökade sannolikheten för smitta. Forskarna fann också att högre ålder signifikant förutsäddes minskad risk för smitta ($p=0,001$), vilket antyder att äldre utförare är mindre utsatta för risksituationer och/eller smitta. De utförare som hade en aktiv egen webbsida med syfte att träffa andra vuxna för att ha sex hade också signifikant lägre sannolikhet att testas positivt för

¹¹⁹⁰ Ibid., 182–83.

¹¹⁹¹ Ibid., 182–83 & tabell 1.

¹¹⁹² Ibid., 183 tabell 2.

¹¹⁹³ Ibid., 183 tabell 2.

klamydia/gonorré (11 % jmf. M. 26 %; $p=0,04$), vilket *kan* antyda att dessa utförare är mer självständiga och kan undvika högriskbetende. Forskarna fann också att dubbel vaginal penetrering signifikant förutspådde högre sannolikhet för smitta, vilket antyder att det är en typ av sex som ökar smitta.¹¹⁹⁴ Notera att då inga andra variabler än de här nämnda påverkade sannolikheten till smitta med statistisk signifikans (t.ex. andra sexuella handlingar, drog- och alkoholanvändning, antal producerade scener m.m.) blir det mindre troligt att utförare av dubbel vaginal penetrering i övrigt lever mer riskfyllt än övriga utförare. Resultaten indikerar att just dubbel vaginal penetrering ökar risken för smitta och att det inte finns en underliggande ”tredje” variabel.¹¹⁹⁵

Sammanfattningsvis visar studien att många utförare i pornografin i Los Angeles, särskilt de kvinnliga, regelbundet befann sig i prostitution. Av kvinnorna hade 28 % utnyttjats i eskortprostitution de senaste tre månaderna (siffran är att betrakta som ett golv då enkäten inte frågade om andra prostitutionsformer). Utförarna utsattes för flera fysiskt aggressiva eller förnedrande och hälsofarliga sexuella handlingar i pornografin, till exempel dubbel vaginal penetrering som också signifikant förutspådde större sannolikhet för klamydia/gonorré. Anmärkningsvärt är också att resultaten av testerna för klamydia (11 %) och gonorré (15 %) var jämförbara med tidigare forskningsresultat bland utförare i Los Angeles County. Då var dessa siffror mellan 8,5 och 18-gånge än hon lokalbefolkningen i en jämförbar ålder.¹¹⁹⁶ Resultaten indikerar därför att smittan hos utförarna år 2012–2013 i genomsnitt inte var mindre än tidigare och att smittan fortfarande sannolikt var att betrakta som *ansesvärt* *högre* än hos normalpopulationen i en jämförbar ålder. Med tanke på att utförarna heterosexuell pornografi mestadels saknade kondomer under inspelningen, men uppgav att de använde kondomer i till exempel eskortprostitution eller ”transaktionellt sex”, var sannolikt inspelningsplatserna en smittokälla då det i övrigt endast var i privata relationer som utförarna oftast uppgav att de hade oskyddat sex.

”Trafficking in women and children for purposes of sexual exploitation: The criminological aspect”

Bokkapitlets publikationsdatum har av Scopus felaktigt angivits till 2017 när det i själva verket rör sig om ett kapitel i en nytgivnen bok där originalmanuset tycks vara från 2001, med en tidigare nytgåva från 2004. Författaren nämner inte några referenser eller händelser efter år 2001 i sitt kapitel.¹¹⁹⁷ Kapitlet är för gammalt för att inkluderas i denna genomgång.

År 2016: ohälsa, exploatering m.m.

”Occupational HIV Transmission Among Male Adult Film Performers—Multiple States, 2014”

Denna artikeln, författad av Jason A. Wilken med ett stort antal andra forskare och läkare, är publicerad i tidskriften *Morbidity and Mortality Weekly Report* (MMWR).¹¹⁹⁸ Tidskriften ges ut av det amerikanska Centers for Disease Control and Prevention (CDC) – en betydande arm av det federala Department of Health and Human Services. Artikeln redovisar en fallstudie av hur en utförare (patient A) blev smittad med hiv år 2014 under ett privat sexuellt samlag med patient D. Sex dagar

¹¹⁹⁴ Ibid., 184–85.

¹¹⁹⁵ Ibid., 184–85 tabell 3.

¹¹⁹⁶ Ibid., 181.

¹¹⁹⁷ Tatyana A. Denisova, ”Trafficking in Women and Children for Purposes of Sexual Exploitation: The Criminological Aspect,” ur *The Prediction and Control of Organized Crime: The Experience of Post-Soviet Ukraine*, ed. Jennifer L. Schrock & James O. Fickenaer (2001; 2004: repr., London: Routledge, 2017), 43–51.

¹¹⁹⁸ Jason A. Wilken et al., ”Occupational HIV Transmission Among Male Adult Film Performers—Multiple States, 2014,” *Morbidity and Mortality Weekly Report* 65, no. 5 (Feb. 12, 2016): 110–14, *tillgängligt via* <http://dx.doi.org/10.15585/mmwr.mm6505a3>.

efter smittan gjorde patient A ett negativt hiv-test och 16 dagar efter smittan började patient A få typiska hiv-symtom såsom ekseem, feber och halsont. Därefter fick patient A sin hiv-diagnos, 28 dagar efter smittotillfället. Under de 22 dagar som gick mellan patient A:s negativa hiv-test och dagen för diagnos hade patient A sex med 17 namngivna manliga kontakter plus ytterligare ett antal ej namngivna. Av de namngivna hade patient A oskyddat anal och/eller oskyddat oralsex med 12 pornografiska utförare, såväl under av produktionsbolag registrerade pornografiska inspelningar som privat (innan och efteråt). Patient A hade även oskyddat anal och/eller oralsex med 5 privata kontakter samt ytterligare ej namngivna privata relationer. Notera att ingen av de namngivna kontakterna i detta sexuella nätverk tog hiv-profylax före exponeringen för patient A:s hiv.

Sammantaget lyckades hälso- och sjukvården på lokal, delstatlig, federal och internationell nivå bena ut följande smittkedja: Bland de 17 namngivna personerna som patient A kom i kontakt med var sex redan kroniskt hiv-infekterade, en (patient D, smittkällan) hade den sista sexuella kontakten med patient A innan patient A blev infekterad och tio andra kontakter riskerade bli infekterade av patient A. Sju av dessa tio hade kondomlöst receptivt analt samlag med patient A och *två infekterades* med hiv. Denna attackincidens (*attack rate*) om 29 % sägs av författarna vara relativt lika den attackincidens om 23 % som uppmättes i en rapport publicerad 2004 av hälsovårdsmyndigheter i Kalifornien, i vilken ett kluster av hiv-infektioner i pornografiindustrin undersöktes.¹¹⁹⁹

Författarna konstaterar att Los Angeles pornografiindustri inte följer existerande federala och delstatliga arbetsrättsliga regelverk och rättspraxis som gör klart att arbetstagarna ska skyddas från livshotande smitta.¹²⁰⁰ Personer med hög risk för infektioner av hiv bör därför testas periodvis för hiv samt andra könsjukdomar, skriver författarna. Emellertid räcker inte testning, vilket fallstudien om patient A liksom tidigare studier med heterosexuella utförare också visat, säger författarna. Smitta med hiv kan överföras under 14 dagar efter ett negativ test innan ett positivt test kan identifiera infektionen. Profylax före exponeringen reducerar risken för hiv-smitta bland högriskpersoner men producenterna kan inte garantera regelefterlevnaden på utförarnas fritid, skriver författarna. Den höga prevalensen av sexuellt överförbara könsjukdomar i detta nätverk av sexuella partners, inklusive utförare, betonar därför vikten av obligatorisk kondomanvändning. Slutligen förordar författarna att Los Angeles pornografiindustri implementerar en kombination av hiv-preventiva åtgärder: (1) regelbunden testning och behandling, (2) hiv-profylax före sexuella aktiviteter med riskpersoner samt (3) obligatorisk och ”korrekt” kondomanvändning.¹²⁰¹

Författarnas rekommendationer är välmående. Notera emellertid att den förnedring, det sexuella våld och den sexuella och ekonomiska exploatering som män regelbundet utsätter kvinnliga utförare för i pornografi inte diskuteras av dessa forskare och läkare. De undersöker enbart smittspridning och då främst hiv. Det vi idag känner till om pornografiska producenters incitament att göra profit och deras ointresse för utförarna välmående och hälsa rör inte författarnas snäva rekommendationer på. Att en skrupellös och rovgirig industri med en decentraliserad organisation som bokstavligen går över lik för att nå sina mål skulle genomföra ett effektivt program för att stoppa smittspridningen av hiv är svårt att tro. Även om så vore fallet kvarstår alla de andra övergrepp som måste ske för att göra produkterna lönsamma. För att motverka dessa förhållanden krävs betydligt bredare och effektivare lagstiftning än åtgärder som endast riktar sig mot smittspridning.

“Full House: A Retrospective Analysis of High Sexually Transmitted Infection Prevalence among Adult Film Actors at a Singular Residence”

Denna studie har genomförts av forskare och personal vid Florida Department of Health, Council of State and Territorial Epidemiologists (CSTE), samt Centers for Disease Control and Prevention

¹¹⁹⁹ Ibid., 113.

¹²⁰⁰ Ibid., 112.

¹²⁰¹ Ibid., 113.

(CDC) och publicerats i *Sexually Transmitted Diseases* (vol. 43, nr 9).¹²⁰² Under en hiv-utredning år 2015 lyckas man genom registerkörningar, användandet av programvaran LexisNexis Accurint och intervjuer spåra 150 män som hade sex med män och som vistats åtminstone tillfälligt i samma hus. Huset användes av en producent för ett litet pornografiskt produktionsbolag för att inhysa manliga utförare. Vistelserna skedde mellan september år 2003 till juli 2015. Fyrtiosex individer var diagnostiserade med hiv, syfilis, gonorré och/eller klamydia, med 92 infektioner totalt. Fyrtiotvå (46 % av 92) infektioner bland 24 män ansågs ha anknytning till vistelsen i producentens hus.¹²⁰³

Forskarna uppger att listan på män som vistats i huset är en underskattning då till exempel en man som bevisligen bodde ungefär i fyra år i huset aldrig dök upp i körtinarna med LexisNexis Accurint. Även andelen sexuellt överförbara sjukdomar (STI) i huset var underskattningar, framförallt då registren över sjukdomar där anmälningsplikt rådde och de fall man i övrigt upptäckte under studien inte kan fånga den faktiska prevalensen av flera olika skäl.¹²⁰⁴

Forskarna konstaterar, trots underskattningen, att det var en ”hög prevalens” av STI i huset. Dessutom befann sig många av männen också i eskortprostitution, utöver sin medverkan i pornografiska produktioner. Till det kom att männen uppgav att man ofta hade oskyddat sex med flera partners och att flera hade personliga förhållanden med andra män som vistades i huset. Författarna noterar att gaypornografi generellt använder kondomer oftare än heterosexuell pornografi, men att det inte används kondomer vid oralsex. Även oralsex kan föra vidare klamydia och gonorré, skriver författarna.¹²⁰⁵ Fallstudien tycks visa, liksom andra studier i denna genomgång, att pornografiska produktioner ofta får mycket svåra konsekvenser för utförarnas hälsa och välmående.

År 2015: ohälsa, exploatering m.m.

Inga relevanta studier bland sökträffarna.

¹²⁰² Katherine Kendrick et al., “Full House: A Retrospective Analysis of High Sexually Transmitted Infection Prevalence among Adult Film Actors at a Singular Residence,” *Sexually Transmitted Diseases* 43, no. 9 (September 2016): 556–59.

¹²⁰³ Ibid., 557.

¹²⁰⁴ Ibid., 558–59.

¹²⁰⁵ Ibid., 557–58.

VI. Resultat om *OnlyFans*: Sverige, Norge, Internationellt

År 2020–2021: Om *OnlyFans* i Sverige

”Mitt jobb är att vara någons fantasi’ – En kvalitativ studie av *OnlyFans* kreatörers upplevelser i det digitala sexarbetets era” (HT 2020)

Två studenter parförfattade en kandidatuppsats i sociologi vid Linköpings universitet höstterminen 2020 om utförare på plattformen *OnlyFans*.¹²⁰⁶ Materialet består huvudsakligen av åtta (8) kvalitativa intervjuer eller chatsamtal med ett målstyrt urval kvinnliga informanter, vars *OnlyFans*-konton studenterna hittat ”genom att dagligen flanera via anonyma konton på sidorna Instagram, Reddit och Twitter för att få en inblick i den miljö och kontext som våra informanter befinner sig i”.¹²⁰⁷ Några informanter hade även hittats via mer regelrätta sökningar på sociala medier eller Google.¹²⁰⁸ Eftersom *OnlyFans* befinner sig bakom en betalvägg och inte gör reklam för utförarna i något allmänt forum, utan snarare delegerar marknadsföringen till utförarna själva via andra sociala medier, var dessa två sökmeter det mest lämpliga sättet att få kontakt för studenterna.

Studenternas material består mer specifikt av fem (5) kvalitativa semistrukturerade ”livsvärldsintervjuer via Zoom-samtal med röst och videoinspelning” och tre (3) intervjuer som ”skett via kvalitativa chattintervjuer med samma koncept”, där studenterna ”sökta beskrivningar av informanternas livsvärld”. Fem informanter är från Sverige, en från Storbritannien, en från Österrike och en från USA. Två är även verksamma inom eskort- eller annan prostitution.¹²⁰⁹ Den ena uppger exempelvis att hon även är verksam inom eskortprostitution,¹²¹⁰ emedan den andra indirekt uttalar att hon är eller varit verksam i annan prostitution: ”Jag är med i olika Facebookgrupper där det inte bara är *OnlyFans*. Vad jag har märkt så är faktiskt *OnlyFans* det sista steget i en sex workers karriär. Oftast har tjejerna börjat med att dansa och sedan har det utvecklats till eskort och så till slut kommer då *OnlyFans*.”¹²¹¹ Utförarna inom prostitution, pornografi och *OnlyFans* utgör inte separata grupper utan populationen är delvis densamma, vilket också visats i tidigare forskning.¹²¹²

Om vi bortser från de teoritunga diskussionerna i uppsatsen så finns det vissa aspekter i materialet som förtjänar vår uppmärksamhet och som kan besvara delar av våra frågeställningar. Informanternas beskrivningar av deras involvering som ”kreatörer” på sajten *OnlyFans* lämnar ett mångfacetterat och delvis motsägelsefullt intryck. Å ena sidan erbjuder sajten utförarna ”självstärkande aspekter så som självbestämmande, ekonomisk frihet, social gemenskap och sexuell utforskning”; å andra sidan ”negativa aspekter” såsom ”psykiska påfrestningar” på grund av den

¹²⁰⁶ Rebecka Asplund & Linn Petersson, ”Mitt jobb är att vara någons fantasi’ – En kvalitativ studie av *OnlyFans* kreatörers upplevelser i det digitala sexarbetets era” (Kandidatuppsats i sociologi 15 hp, Linköpings universitet, HT 2020).

¹²⁰⁷ *Ibid.*, 28.

¹²⁰⁸ *Ibid.*, 30.

¹²⁰⁹ *Ibid.*, 30–31.

¹²¹⁰ *T.ex. ibid.*, 46.

¹²¹¹ *Ibid.*, 66.

¹²¹² *Se t.ex.* Marjan Javanbakht et al., *Transmission Behaviors and Prevalence of Chlamydia and Gonorrhea Among Adult Film Performers*, *Sex. Transm. Dis.* 44, nr 3 (2017): 183 (finner att 28 % av 271 kvinnliga pornografiska utförare i Los Angeles uppgav att de varit i prostitution utanför kameran under de senaste tre månaderna – en fråga som troligtvis ställdes av forskarna enbart pga. intresse för smittskydd); Melissa Farley et al., ”Prostitution and Trafficking in Nine Countries: An Update on Violence and Posttraumatic Stress Disorder,” *J. Trauma Practice* 2, nr 3–4 (2004): 44, 46 tab.4 [<https://perma.cc/V7FM-YXKQ>] (finner att 49 % av 854 personer i prostitution i nio länder uppgav att det gjorts pornografi med dem i prostitutionen).

gränslösa pressen att vara närvarande och lägga upp nytt material åt konsumenterna, risk för att det läcker ut och skapar problem för utförarna samt stigma från externa källor utanför OnlyFans. Det ser ut som att förhållandena på OnlyFans av naturen innehåller mindre våld, förnedring, ohälsa och psykiska påfrestringar än mer organiserad pornografiproduktion som i Los Angeles – inte minst eftersom alla informanter i denna studie verkar utföra aktiviteter ensamma utan (manliga) motparter. Emellertid tycks ingen av uppsatsens informanter utföra samlagsscener på OnlyFans, men ändå är det just samlag som tycks vara det mest populära enligt författarna.

I likhet med de stora hemsidorna som visar pornografiskt material, visar vårt resultat att det finns en stor efterfrågan och därav en förväntan på material som visar samlag, dvs pornografi vilket i många fall handlar om fetisch som går emot gängse normer kring sexualitet men även en förväntan på ett mer intimt, amatörmässigt material som ligger nära kreatörens vardagsliv. . . . De som konsumerar verkar inte vara så intresserade av det kreativa bakom det utan de vill se den nakna kroppen.¹²¹³

Två av informanterna nämner exempelvis i förbifarten (på ”frågan om vilket material som är mest populärt på OnlyFans”) att presentationer som liknar det mest extrema i mainstreampornografin är vad konsumenterna helst efterfrågar, särskilt anala samlag.

Det är ju porren, när folk har samlag och visar . . . och analt är extremt populärt, oh my god . . . det är typ det enda killarna snackar om hela tiden. Och så är det ju jättemånga som är ute efter det här extrema, kinky, fetisch och alltså . . . kiss och bajs och sådant. Och då tänker man ju bara; ”vad i helvete!” – det finns verkligen inga gränser, det finns jättemycket mamma-son och jag vet inte vad jag ska säga alltså. Som sagt det är en helt ny värld där man bara tänker ”va?” När andra tjejer gör reklam för sig de skriver liksom ”I’m your little hoe” eller ”Your whore” till exempel. Jag vet inte, varför ska jag behöva kalla mig för det? Det är helt onödigt! Det är ju bara att ge mannen tillräde genom att göra det också. (IP 1)

Jag tror ganska enkla grejer är rätt så populärt men det är också jättepulärt med girl-on-girl, girl-and-boy – riktigt sex är populärt. Vilket jag aldrig kommer att ladda upp på min OnlyFans eftersom min pojkvän inte är på. Men också bröstbilder och rumpor. Jag kan få för mig att fota komplicerade grejer, för jag är rätt kreativ, så jag vill liksom att det ska vara någonting som jag tycker är kul att fotografera. Och dem [prenumeranterna] säger ”snygga bröst” . . . *skrattar nervöst* men allt annat då?” Märkte du inte det? Men de gör inte det, de tittar bara på bröstet”. (IP 4)¹²¹⁴

Återigen ser vi att forskarnas frågor avgör i vilken grad utförarnas situation i termer av våld, ohälsa och exploatering belyses av svaren. Utan precision i frågorna erhålls svar med låg validitet (”som du frågar får du svar”). Vi får också indikationer ovanför på att informanterna som studenterna rekryterats inte är representativa för dem som utför de mest populära pornografiska materialet eftersom författarnas informanter inte tycks genomföra mer populära eller extrema handlingar för konsumenterna. Studenterna konstaterar att de sammanlagt kontaktat 112 personer varav 73 via Twitter, 34 via Instagram och en via Reddit eftersom det var omöjligt att direkt kontakta utförare via OnlyFans utan en prenumeration. Bortfallet är 93 % och av alla som tillfrågats har studenterna inte haft möjlighet att rekrytera någon direkt från sajten, vilket troligtvis skapar en stor *skevhets* (*bias*) i hur informanterna representerar totalpopulationen på OnlyFans (även i Sverige). Studenterna redovisar inga försök till bortfallsanalys, vilket i och för sig inte kan förväntas i ett examensarbete på grundnivån. Där har inte studenter tillräckligt med tid att läsa in sig på forskning för att notera den här typen av skevheter. Vi behöver alltså ta detta i beaktande, att studenternas informanter inte är representativa.

Vad gäller uppdragets frågor om ohälsa och exploatering framkommer likväldigt att informanternas ”psykiska mående” påverkas av ”de krav som ställs på dem från prenumarer och det gränslösa arbetet.” Informant nr 7 berättade för författarna att hon slutat med OnlyFans samma månad som hon intervjuades för att hon ”känner en stor press kring att vara något jag inte är. Det finns många människor där som prenumererar på mig bara för att de tror att jag ska göra porr. Jag

¹²¹³ Ibid., 60.

¹²¹⁴ Ibid., 59–60 (ellipser i original) (citerar två informanter av åtta, dvs. IP 1 och IP 4).

vill bara skapa, jag vill inte bli sexualiserad.”¹²¹⁵ Uttalandet framstår nästan som naivt i en undersökning av pornografins produktionsvillkor. Med tanke på att OnlyFans även används av andra kreatörer är uttalandet dock förstäligt.

Informant nr 3 berättar på ett annat sätt att hon ifrågasätter sitt val eftersom ”man inte orkar med att ta all skit och hålla upppe allting, att det tar så mycket tid, man bara; ”vad fan jag håller på med?”¹²¹⁶ Hon fortsätter med att berätta för författarna om att hon längtar efter att ”ha ett vanligt jobb igen och vara ute bland folk och göra det vanliga. Sedan kan jag ha det här [OnlyFans] som en sidogrej, en hobby. . . .”¹²¹⁷ På samma sätt uttrycker sig informant nr 1, som ”tvivlar ibland” eftersom hon i praktiken behöver ”jobba dygnet runt” och anpassa sig till konsumenter i olika tidzoner, vilket bryter ner henne i längden:

Jag märker att det är jättemånga och jag kan räkna in mig själv också som känner att det är mentalt påfrestande. . . . Just det här att man jobbar hela tiden, du jobbar hela jävla tiden och så får du tillbaka en liten procent på allt det jobbet du lägger. . . . Jag vill inte att det ska vara så, samtidigt har man ju en förpliktelse, prenumeranterna på OnlyFans de betalar ju för det här och de förväntar ju sig någonting från mig.¹²¹⁸ [IP 1]

Även informant nr 3, 6 och 8 talar om liknande psykiska påfrestringar.¹²¹⁹ Informant nr 8 nämner dessutom sitt heltidsjobb och att extrainkomsterna från OnlyFans i praktiken gör att hon ”arbetar dygnet runt” – det vill säga hon lägger sig mellan klockan ett och två på morgonen ”bara för att vara uppe klockan sju igen.”¹²²⁰

Studenternas informanter nämner också ett antal positiva faktorer som tycks ligga bakom deras beslut att samarbeta med OnlyFans. Plattformen erbjuder finansiell självständighet; sajten har till exempel blivit en tillflyktsort för dem som förlorat sitt arbete. OnlyFans möjliggör extrainkomster för oväntade utgifter för dem med vanliga arbeten. Vissa informanter berättar även att OnlyFans ökat deras självförtroende. Så menar till exempel en utförare som haft åstörningar tidigare, och som numera säger sig ”älska” sin egen kropp. Det finns också en gemenskap bland utförarna, där de stöttar varandra i arbetet med att locka till sig konsumenter. Att vara utförare innebär också mer självbestämmande och flexibilitet än i andra yrken – det menar i alla fall en del av informanterna. Emellertid framstår dessa utsagor som motsägelsefulla då de flesta av informanterna också talar om den gränslösa pressen att leverera innehåll, marknadsföra sig själva i sociala medier och se till att upprätthålla relationerna med prenumeranterna genom chattdiskussioner (ofta sexualiserade konversationer) och svar på olika förfrågningar. Flera informanter kunde också berätta om ”otrevliga” eller ”tjätiga och oförstående” prenumeranter. Detta leder i sin tur till problem med ”personlig gränssättning” enligt informanterna eftersom konsumenterna trots allt ställer krav. En informant menar exempelvis att det är en stor nackdel för hennes del att inte vilja visa ansiktet, vilket decimerar hennes inkomster.

Sammantaget får läsaren intrycket av att även om informanterna i detta examensarbete inte tillhör den mest utsatta gruppen som utför mainstreampornografi – och även om flertalet av informanterna inte har OnlyFans som enda inkomstkälla – så upplever samtliga en betydande psykisk påfrestring av att utföra sexuella aktiviteter mot ersättning via plattformen. Med övrig kunskap om pornografin i beaktande samt informanternas berättelser om vilka aktiviteter som konsumenterna helst efterfrågar, synes det också vara sannolikt att en population utförare på OnlyFans utsätts för våld och ohälsosamma aktiviteter i en utsträckning som detta examensarbete inte lyckas redogöra för. Emellertid framgår tydligt att ägarna till plattformen OnlyFans uppfunnit ett lönsamt sätt att *externalisera* problem såsom kostnaderna för själva utförandet, däribland den fysiska infrastrukturen (kamera, smink, rekvisita m.m.), marknadsföringen och den psykiska

¹²¹⁵ Ibid., 56.

¹²¹⁶ Ibid., 57.

¹²¹⁷ Ibid., 57 (IP 3) (klammer i original).

¹²¹⁸ Ibid., 57 (IP 1).

¹²¹⁹ Ibid., 58.

¹²²⁰ Ibid., 58.

påfrestningen det innebär för utförarna att mer eller mindre dagligen vara tillgängliga på sociala medier för att möta konsumenterna och deras krav. Plattformen står bara för den indirekta infrastrukturen såsom serverhallar, programmerare och advokater. Utförarna behöver också betala skatt och stå för de fysiska kostnaderna samt spendera den tid som krävs för att nå konsumenterna och sedan utföra det som efterfrågas. Det är dessutom stor risk att de försämrar sin förankring till och karriärmöjligheter på den reguljära arbetsmarknaden ju mer tid de lägger ner på OnlyFans. Figurativt kan OnlyFans därför bli en fälla och ett fängelse – inte en plattform för självförverkligande och utveckling. Med denna bild i åtanke samt det stora antal prenumeranter över hela världen och den globala marknaden för OnlyFans synes inte ägarnas insats motivera 20 % i avgift. Med andra ord är det svårt att inte tolka situationen som ett *hallockeförhållande* – dvs. som ett *otillbörligt* ekonomiskt utnyttjande som inte motsvarar arbets- eller kapitalinsatsens mervärde.

”Onlyfans: frigörelse eller förslavning?” (VT 2021)

En student författade en kandidatuppsats i genusvetenskap (C-uppsats) vid Örebro universitet vårterminen 2021 om plattformen OnlyFans.¹²²¹ Hon genomförde fyra semistrukturerade intervjuer med (vad hon kallar) *contentskapare* på OnlyFans. Liksom många studenter som undersöker denna typ av population har hon haft svårt att finna informanter som vill ställa upp på intervjuer och har sökt, utan framgång, på såväl flera stora Facebookgrupper som via hastagen #onlyfansverige på Instagram. Hon kontaktade även kvinnor som deltog i SVT-dokumentären *Pornfluencers* år 2021, även utan resultat. Det var först efter att hon ökade sökningen på Facebook till flera andra stora grupper med mestadels kvinnor som hon lyckades samla in tre deltagare, plus en kvinna som kontaktade författaren eftersom den informanten kände en tidigare informant till författarens B-uppsats.¹²²² Med svårigheterna att rekrytera informanter i åtanke behöver vi vara försiktiga i att tolka resultaten eftersom de knappast är representativa för populationen utförare på OnlyFans i allmänhet. Däremot är det relevant med analytiska teman som återkommer eftersom vi i så fall kan generera ”analytiska generaliseringar” (om än inte ”statistiska generaliseringar”).¹²²³

Samtliga informanter berättar för författarna att det är ett såväl tidskrävande som mentalt mycket krävande arbete att få ekonomisk lönsamhet på plattformen; de måste vara närvarande i stort sett hela tiden och bekräfta samt besvara prenumeranternas olika krav och önskemål. Den mest negativa informanten tycks vara ”Anna”, 48 år, som blev arbetslös i samband med pandemin då hon bodde i Spanien där det blev ”Lockdown”.¹²²⁴ Författaren beskriver hur Anna anser att ”konsumenten får makten i och med att det är den som har pengarna och contentskaparen hela tiden måste anpassa sig för att tjäna pengar.”¹²²⁵ Annas uttalande radikalfeministiska synsätt är anmärkningsvärt givet att hon vid undersökningen varit en aktiv utförare på OnlyFans i cirka två år: ”vi är ju formade av ett patriarkalt samhälle och det är där det sorgliga är tycker jag. Att Onlyfans ens förekommer och att det ens finns, och att det paketeras som något positivt och att det skulle vara kvinnans frihet. Det tycker jag är vidrigt.” Vidare säger Anna att ”hon aldrig hade skaffat Onlyfans om det inte var för att hon var tvungen. Hon ser även på prenumeranterna, dem med pengarna, som maktinnehavare. Om du som kvinna är i en utsatt position och är i behov av pengar blir det därför nästan ett tvång att uppfylla prenumerantens önsknings”, skriver författaren.¹²²⁶

Även om Anna är mest uttalande negativ till OnlyFans av författarens informanter uttrycker andra också problem med plattformen. ”Maja” beskriver således hur plattformen saknar grundläggande säkerhet eftersom ”[d]et finns folk som stjälar bilder och lägger upp på andra sidor och

¹²²¹ Lovisa Wistrand, ”Onlyfans: Frigörelse eller förslavning?” (Kandidatuppsats i genusvetenskap 15 hp, Örebro universitet, VT 2021).

¹²²² *Ibid.*, 11–12.

¹²²³ *Jfr* Robert K. Yin, *Case Study Research: Design and Methods*, 5th ed. (Los Angeles: Sage, 2014), 40–44.

¹²²⁴ *Ibid.*, 15. För informanternas åldrar, se *ibid.*, 13.

¹²²⁵ *Ibid.*, 23.

¹²²⁶ *Ibid.*, 24.

det är jag ganska orolig för ibland.¹²²⁷ För att inte bli igenkänd laddar aldrig Maja upp ansiktsbilder. En annan informant, ”Lisa”, menar att det ”tar emot vissa gånger” att behöva vara trevlig mot prenumeranter för att kunna få mer pengar men säger att det går att ”rapportera och blockera användare”¹²²⁸ – något som emellertid försvårar lönsamheten. Informanten ”Sara” hade slutat ladda upp ”content” på OnlyFans vid tiden för intervjun och berättade för författaren att hon ansåg det vara svårt att ”sätta gränser” då möjligheten att erhålla mer inkomster oftast är förknippad med att ”gå utöver sina egna gränser.” Sara förklarade att ”[d]et krävs att du har en ordentlig självsäkerhet OCH att du vet hur man sätter gränser [...] Unga, främst tjejer, kan ha svårare att sätta gränser men de vet inte alltid vart deras gränser går. Vilket de här männen vet.”¹²²⁹

De positiva aspekterna av OnlyFans som informanterna talar om känns igen från kandidatuppsatsen vid Linköpings universitet ovan, till exempel informant Sara i uppsatsen från Örebro universitet som menar att hennes självkänsla stärkts sedan hon börjat med OnlyFans: ”Jag känner mig som tjock kvinna mycket sexigare än innan. Att leva i ett fettfobiskt samhälle hela sitt liv för att sen träda in en värld där folk betalar för att jag bara ska prata med dom. Det är mäktigt.”¹²³⁰ Samma syn bekräftar av ”Maja”, som i sin intervju enligt författaren ”lägger stor vikt” att OnlyFans förbättrat hennes självkänsla och kroppsuppfattning, vilket hon haft ”problem med sen tidigare”.¹²³¹ Likväl säger Maja att kvinnor ska vara ”medvetna om riskerna”, framförallt att ”det kan vara väldigt krävande mentalt” och (som hon uttrycker det) ”våldigt mycket mentalt”¹²³²

Sara anser att utförarna som befinner sig i hemmet och utan tredjeparter blir exploaterade i mindre utsträckning på OnlyFans, vars procentandel förmodligen är betydligt lägre än reguljära pornografiproduktioner.¹²³³ Sara menar enligt författaren därför att OnlyFans är ”en form av ’ekologisk’ porr där contentskaparen har stor makt i jämförelse med andra sidor och porrproduktioner.” Enligt författaren anser Sara att på andra pornografiska plattformar och produktioner blir ”många” våldtagna, samt att många är minderåriga – två företeelser som hon ”upplever” inte förekommer på OnlyFans.¹²³⁴ Vare sig Sara eller vi kan dock med någon säkerhet kan uttala oss om detta eftersom det är svårt att få tag i informanter som är representativa för hela spektrumet av tänkbara (och otänkbara) situationer som *faktiskt* förekommer på OnlyFans; detta gäller även utförarnas olika stödgrupper, som förmodligen har en skevhet där de minst utsatta och mest självständiga utförarna samlas. Att vissa utförare är självständiga betyder dock inte heller att tredjeparter inte kan exploatera sådana personer (eller mer osjälvständiga personer) och sälja deras material på OnlyFans – då under intrycket att utföraren just är oberoende.

Sammanfattningsvis kan vi se att informanterna i uppsatsen från såväl Linköpings universitet som Örebro universitet ger uttryck för liknande teman. Uppsatsen från Linköping, som var paraförfattad och byggde på ett större material med åtta informanter (uppsatsen från Örebro hade fyra) är dock betydligt mer detaljerad och varierande. Informanterna i uppsatsen från Örebro uttrycker dock liknande känslor av mental stress på grund av det gränslösa förhållandet som krävs för att upprätthålla lönsamheten, vissa mer än andra. Ett par upplever en psykisk påfrestning med att alltid behöva vara trevliga mot prenumeranterna och tillfredsställa deras krav och förväntningar för att inte tappa intäkter. En informant är starkt kritiskt till fenomenet OnlyFans i sig självt, vilken hon anser är ”vidrigt” eftersom det uttrycker ojämställdhet och patriarkala strukturer. Hon menar att utsatta kvinnor i praktiken ”tvingas” att ansluta sig till OnlyFans. Andra informanter lägger större vikt vid de positiva aspekterna såsom att utförandeskapet kan stärka självförtroendet för kvinnor med problematisk kroppsuppfattning såsom ätstörningar eller de som stigmatiseras på grund av

¹²²⁷ Ibid., 19.

¹²²⁸ Ibid., 20.

¹²²⁹ Ibid., 20 (klamarer i original) (citerar informant ”Sara”).

¹²³⁰ Ibid., 18.

¹²³¹ Ibid., 25.

¹²³² Ibid., 25.

¹²³³ Ibid., 22.

¹²³⁴ Ibid., 24.

samhällets fetmafobi. Informanterna i uppsatsen från Linköping antydde dock att de som utför mer extrema och (för utförarna) förnedrande handlingar får mer intäkter.

”Easy cash, utnyttja män”: En kvalitativ intervjustudie om kreatörers upplevelser av att publicera explicit innehåll på plattformen OnlyFans” (VT 2021)

Två studenter vid Medie- och kommunikationsvetarprogrammet vid Göteborgs universitet skrev en kandidatuppsats (”examensarbete”) vårterminen 2021 under pågående Covid-pandemi; här utgörs primärmaterialen av utförare på plattformen OnlyFans i åldern 18–26 år.¹²³⁵ Författarna hade genererat ett snöbollsurval genom att söka efter kvinnor 18–30 år gamla i stängda och öppna nätförum, på sociala medier samt genom kontakter med organisationer och medier (Göteborgsposten och Talita). De sökte medvetet respondenter ”som hade olika typer av erfarenhet och inställning till OnlyFans” och därmed *inte* efter ett statistiskt representativt urval.¹²³⁶ Denna urvalsteknik innebär att resultaten förmodligen uppvisar större kvalitativ variation än det typiska fallet (dvs. mest vanliga fallet). Flera respondenter tackade dessutom nej och det redovisas ingen bortfallsanalys, men efterforskningarna ledde åtminstone till Zoom-intervjuer med fem kvinnliga utförare och 66 sidor av ordgranna transkriberingar.¹²³⁷ Av de fem respondenterna hade en slutat och tre fortsatt med OnlyFans som extrajobb; den femte befann sig såväl på plattformen OnlyFans som på Nordic Finest (en annan pornografisk nätsida som uppvisar flera likheter med OnlyFans) som heltidssysselsättning.¹²³⁸

Författarna berättar att en av respondenterna genomförde intervjun från ett rum där andra personer vistades och därför förmodligen svarade betydligt mer kortfattat på frågorna än övriga fyra respondenter. Författarna nämner att de försökte motverka att respondenterna undanhöll information på grund av ämnets känslighet men förklarar att de inte alltid ställde följdfrågor på grund av risken för att ”respondenterna skulle känna sig ifrågasatta och dra sig undan”.¹²³⁹ Ett belysande exempel är en respondent som ”nämnde att män med extrema fetischer är en nackdel med arbetet,” men där författarna inte ”inte ville riskera” att respondenten ”skulle känna sig ifrågasatt] och dra sig undan” och därför inte bad om en mer utförlig beskrivning.¹²⁴⁰ Författarna skriver dock att ”innehåll av detta”, det vill säga ”extrema fetischer”, hade kunnat ”blivit tydligare” för författarna och läsaren.¹²⁴¹ Med vad vi vet om pornografikonsumenternas avtrubbnings och tidigare forskning om innehållet i populära filmer, liksom vad andra studier funnit om OnlyFans-konsumenternas preferenser, kan vi på goda grunder misstänka – dock inte bekräfta – att denna respondent delvis avsåg konsumenter som sökte imitera pornografi med extrema handlingar, till exempel våld mot (eller förnedring av) kvinnor.

Som framgår i författarnas intervju-schema har de frågat respondenterna om såväl ”de positiva delarna med ditt arbete på OnlyFans” som ”de negativa delarna”.¹²⁴² Vad gäller de positiva framkommer liknande svar som i de andra studierna av OnlyFans: möjligheten att tjäna pengar, uttrycka sin ”identitet” samt tryggare ”arbetsförhållanden” jämfört med andra plattformar såsom Scandal Beauties. Författarna använder begreppet ”egenmakt” och ”praktikalitet” för att beskriva de positiva aspekterna. Eigenmakt betydde för en respondent att hon såg plattformen som en frigörelse från en destruktiv relation; en annan hade som tonåring blivit utsatt av sin partner, som spridde

¹²³⁵ Sofia Bäckström & Martha Tedla, ”Easy cash, utnyttja män”: En kvalitativ intervjustudie om kreatörers upplevelser av att publicera explicit innehåll på plattformen OnlyFans” (Kandidatuppsats i medie- och kommunikation 15 hp, Göteborgs universitet, VT2021), 21–22.

¹²³⁶ *Ibid.*, 21.

¹²³⁷ *Ibid.*, 19–22.

¹²³⁸ *Ibid.*, 21–22.

¹²³⁹ *Ibid.*, 23.

¹²⁴⁰ *Ibid.*, 23.

¹²⁴¹ *Ibid.*, 23.

¹²⁴² *Ibid.*, 56; onummerad bilaga, s. 2.

intima bilder utan hennes samtycke, och hon såg OnlyFans som ett sätt att ”ta tillbaka kontrollen över sin kropp då hon själv bestämmer vad andra får ta del av eller inte”, som författarna skriver.¹²⁴³

En annan respondent uttryckte att OnlyFans stärkte dennes självkänsla, närmare bestämt uppgav hon att hon var ”plus-size” och därför blev stärkt av att se att ”det finns folk där som gillar stora tjejer också”.¹²⁴⁴ Dessutom uppgav hon att hon fått diagnoserna Borderline och ADHD och mött svårigheter på den reguljära arbetsmarknaden. Hon förklarade: ”att ha ett helt vanligt jobb funkar inte för mig med min psykiska ohälsa. Det här kreativa med OnlyFans, det funkar för mig, för då har jag mitt eget schema.”¹²⁴⁵

De två sista respondenternas egenmakt tycks framförallt ha utgjorts av att tjäna pengar: författarna skriver att en respondent ”ser det som en fördel att kunna tjäna pengar på sin kvinnokropp och alltså utnyttja det hon fötts med”, vilket den andra respondenten instämmer i och tillägger: ”Easy cash, utnyttja män. Det är väldigt enkelt arbete typ.”¹²⁴⁶ Utifrån vad som framkommit i denna liksom i andra studier tycks detta uttalande dock obalanserat: OnlyFans är inte ”väldigt enkelt arbete”. Ingen respondent har heller uppgivit att de tjänat någon större mängd pengar. Däremot beskriver en respondent här hur hon slutade publicera material när hon ”insåg att arbetet krävde mer av henne än vad hon först trott” och inkomsterna blev lägre än förväntat.¹²⁴⁷ Det är värt att notera besvikelsen på inkomsterna då en annan respondent med erfarenhet menade att inkomsterna på Scandalbeauties och Sinnergirls var betydligt sämre – två andra svenska plattformar som beskrivs i grälitteratur publicerad av organisationen Talita (se nedan).¹²⁴⁸ Den respondent vars huvudsakliga inkomstkälla var OnlyFans uttryckte också oro att allmänheten underskattar arbetsinsatsen som krävs för att kunna få en ”bra inkomst” när enstaka *influencers* syns i media som inte är representativa.¹²⁴⁹ Ägarna till andra svenska plattformar som Scandalbeauties och Sinnergirls ”glamoriserar” även verksamheten med oralistiska löften om rikedom, enligt respondenten, vars sambo sades ha räknat ut att hon fick tre kronor i timmen för arbetsinsatsen där – något som ledde till att hon flyttade till OnlyFans.¹²⁵⁰

Trots de delvis positiva omdömena och motiven till att utföra startat verksamhet på OnlyFans (förutom den som slutat vid tiden för intervjuerna) upplever de också problem. Framför allt handlar det om kundernas krav, förväntningar och reaktioner även om en del är ”trevliga”. Den som har OnlyFans som huvudsysselsättning förklarar: ”På Snapchat kan jag få meddelanden från nästan 50 personer som antar att jag är kåt hela tiden och att allt jag tänker på är sex. Att jag är redo att ha sex med killarna 24/7. . . Jag får även höra att jag är en hora och att jag säljer mig själv [trots att jag inte säljer sex].”¹²⁵¹ De andra respondenterna vittnar om ”snarlika situationer” och ”liknande upplevelser” enligt författarna, förutom den respondent som slutat använda OnlyFans vid intervjun som menade att hon inte ”förväntades vara på ett visst sätt” och att hon satte ”tydliga gränser”.¹²⁵² Likväl uppgav ”alla” respondenter att de ”uppmuntrats till att överskrida” sina gränser av kunderna.

Kunderna kräver ofta ”intimitet” och i linje med de andra undersökningarna av OnlyFans ovan beskriver författarna här hur samtliga fem respondenter ”översexualiseras och objektifieras”, till exempel ”då de förväntas vara tillgängliga för män hela tiden och inte ha några gränser för vilka de vill ha sex med”.¹²⁵³ Författarna förklarar alltså att det finns en ”avhumaniserad bild” av dessa kvinnor och skriver sedan – utan referens eller vidare resonemang – att ”en tolkning av detta är att

¹²⁴³ Ibid., 25.

¹²⁴⁴ Ibid., 26.

¹²⁴⁵ Ibid., 26.

¹²⁴⁶ Ibid., 26.

¹²⁴⁷ Ibid., 27.

¹²⁴⁸ Ibid., 26.

¹²⁴⁹ Ibid., 29.

¹²⁵⁰ Ibid., 26, 29.

¹²⁵¹ Ibid., 31–32.

¹²⁵² Ibid., 32.

¹²⁵³ Ibid., 42.

det beror på att branschen i stort är så pass stigmatiserad i Sverige”.¹²⁵⁴ Inga belägg redovisas till stöd för påståendet att stigmatiseringen och inte sexualiseringen, med andra ord objektifieringen i sig, leder till avhumanisering på OnlyFans. Uttalandet framstår som naivt i ljuset av undersökningar som gjorts av Tyskland, Nya Zeeland och Hollands regeringar; efter att man legaliserat prostitutionen där (något som torde minska sexindustrins stigmatisering, med författarnas resonemang) har utsattheten för våld, exploatering, ohälsa och/eller möjligheter att lämna sexindustrin ändå *inte* förbättrats för personer i prostitution.¹²⁵⁵

Som nämnts uttryckte samtliga respondenter även att kunderna uppmuntrat dem att ”överskrida” sina gränser, vilket går igen i de andra undersökningarna av OnlyFans.¹²⁵⁶ På liknande sätt som ekonomiska incitament uppmuntrar producenterna att producera mer extrema material, inklusive övergreppspornografi, uppmuntrar kunderna utförarna på OnlyFans att utsätta sig för handlingar de tidigare lovat sig själva att inte genomföra. Författarna menar att deras resultat indikerar att det är svårt att behålla sina gränser ”då man känner sig pressad till att överskrida dessa” och att det är lätt att ”överskrida den självkontroll man har i dessa typer av laddade situationer” som existerar på OnlyFans. Två av utförarna behåller emellertid gränsen att vara anonym genom att inte visa sina ansikten, vilket går i linje med de andra uppsatserna och Talitas undersökning (nedan) där respondenter vittnar om oron för vad publiciteten kan innebära. Författarna noterar dock en signifikant skillnad i att plattformen OnlyFans inte ”uppmuntrar sina kreatörer att överskrida sina gränser” – något som kan ställas emot andra kommersiella plattformar eller producenter som medvetet uppmuntrar till gränsöverskridande, oftast på ett mer eller mindre manipulerande sätt.¹²⁵⁷

Författarna skriver att ”flera” av de fem respondenterna utsatts för hat och trakasserier, dels på plattformen av kunderna, dels utanför OnlyFans. En av kvinnornas följare stötte på henne i en mataffär och började förfölja henne. Respondenten förklarar:

Jag hade en incident när jag var hos min syster uppe i Norrland där det var en man som hade mig på Snapchat som såg mig på Willys, och kände igen mig. Han blev väldigt närgången och *creepy* inom loppet av fem sekundär. Han tog inte ett nej, jag sa till honom 'jag är här med min syster som jag inte har träffat på ett år, vi vill gärna vara i fred, respektera oss' men han började förfölja oss i stället. Han var extremt obehaglig. Så jag fick säga till vakterna att säga till honom.¹²⁵⁸

Vi kan bara spekulera om vad som hade hänt om respondenten upptäckts av mannen på en mindre bevakad plats, utan tillgång till vakter eller andra människor. Det är inte orimligt att förföljelsen då tagit sig fysiska uttryck såtillvida att mannen utövade våld mot kvinnan.

Som helhet tycks bilden som förmedlas av denna uppsats inte skilja sig särskilt från övriga arbeten om OnlyFans i Sverige. Plattformen erbjuder förvisso ekonomisk makt även om arbetsinsatsen av dessa informanter mestadels ansågs vara hög i förhållande till intäkterna. För ett par kvinnor – en som tidigare haft problematisk kroppsuppfattning relaterat till sin storlek och en

¹²⁵⁴ Ibid., 42.

¹²⁵⁵ *Se i.e.x.* Fed. Ministry for Family Affairs, Senior Citizens, Women and Youth, *Report by the Federal Government on the Impact of the Act Regulating the Legal Situation of Prostitutes* (Berlin: Publikationsversand der Bundesregierung, 2007), 79 [https://perma.cc/0sd3L6pB1CE] (konstaterar att legaliseringen av prostitution i Tyskland 2002 ”inte hade kunnat göra faktiska, mätbara förbättringar av prostituerades sociala skydd,” inte heller förbättrades ”arbetsförhållandena”, ” prostituerades medel för att lämna prostitution” eller ”minskades brottsligheten”); Ministry of Justice, *Report of the Prostitution Law Review Committee on the Operation of the Prostitution Reform Act 2003* (Wellington, N.Z.: Min. Justice, 2008), 57, 122, 167 [https://perma.cc/0dW66NBn2Tj] (finner inga indikationer på att våld i prostitution minskade och konstaterar att fortfarande anmäler mycket få prostituerade personer våld eller brott; konstaterar att ”en del” utlänningar utsattes för prostitution trots förbud mot sådan transnationell prostitution och noterar att dessa personer var ”sårbara för exploatering”, men att inte ett enda åtal för människohandel för sexuella ändamål hade genomförts); Erika Schulze et al., *Sexual Exploitation and Prostitution and Its Impact on Gender Equality* (European Parliament Briefing Paper, 2014), 38 [https://perma.cc/7UXW-Q6TY] (“Alarmed by persistent abuses and the presence of organized crime in the prostitution sector, into which it is estimated that between 60–70% of the women are forced by criminal groups, the Dutch authorities are considering amending the national prostitution policy” (fotnoter uteslagna)).

¹²⁵⁶ Ibid., 43.

¹²⁵⁷ Ibid., 43.

¹²⁵⁸ Ibid., 34.

annan som levt inom ett kontrollerande förhållande – stärkte plattformen deras självförtroende och ”egenmakt”. Likväl uppfattas också objektifieringen av samtliga informanter som djupt problematisk, särskilt dess gränslösa krav på sexuell tillgänglighet vilket inspirerar olika former av förföljelser, hat och trakasserier – såväl på som utanför plattformen. Kundernas försök att få kvinnorna att tänja på sina gränser uppfattas också som besvärlig. Författarna tolkar situationen som att de befinner sig i en utsatt situation där det många gånger är svårt att stå emot påtryckningarna, vilken implicit hänger samman med kundernas ekonomiska makt. Även om OnlyFans tar en förhållandevis låg provision (20 %) i jämförelse med andra plattformar så kvarstår det faktum att kvinnorna är i behov av pengar. Kunderna kan välja andra utförare; kvinnorna, däremot, måste acceptera deras krav såvida de vill erhålla betalning. OnlyFans är därmed föremål för samma psykologiska mekanismer som styr pomografiindustrin som helhet: sökandet efter mer extrema, udda och sexuellt aggressiva och förnedrande handlingar (t.ex. ass-to-mouth, gagging, ejakulering i ansiktet eller oskyddat sex) pressar utförarna att tolerera mer ohälsosamma situationer, såvida de vill åtnjuta de förgivettagna ekonomiska fördelarna.

År 2022: Om OnlyFans i Norge

”Jeg poster ikke porno.’ En kvalitativ studie av unge norske kvinners digitale sexarbeid på plattformen OnlyFans”

En masteruppsats examinerades vid *Sosiologisk institutt ved Universitet i Bergen*, vars primärmaterial bestod av fem kvalitativa intervjuer med ”unga” norska kvinnliga utförare på OnlyFans. Författarens ambition är att följa angreppssättet i *grounded theory*,¹²⁵⁹ dvs. att ha ett empirinära förhållningssätt till teoribildning där exempelvis respondenternas begrepp och terminologi ligger till grund för teoretisering. Detta har såväl fördelar som nackdelar; fördelen är utgå ifrån respondenternas egna upplevelser, vilket undviker teoretiskt påklustrade konstruktioner – nackdelen är att latenta strukturer och sociala kontexter kan osynliggöras då intervjuarens fokus är på den manifesta nivån. Bara en av informanterna har varit utförare på OnlyFans i ett år; resterande har varit utförare på OnlyFans i mellan tre veckor till och med fyra månader,¹²⁶⁰ vilket får sägas vara en kort tid i jämförelse med andra studier av OnlyFans, webcamming och pornografi.

Författaren konstaterar dock, precis som i de svenska undersökningarna, att respondenterna främst motiverar sin sysselsättning med pengar, men även med nöje, ökat självförtroende och graden av självständighet: ”Den første var penger, at det var gøy, at arbeidet ga økt selvtillit, og en stor grad av autonomi.”¹²⁶¹ Ingen av författarens fem respondenter kunde emellertid leva på intäkterna från OnlyFans ”allena”. Liksom i de svenska undersökningarna kan OnlyFans i de flesta fall endast erbjuda extrainkomster för utförarna. De individuella svaren är mycket snarlika dem som står att finna i de svenska uppsatserna och kan inte i någon betydelsebärande, analytisk mening sägas avvika även om numerära skillnader existerar. Exempelvis fanns en eller ett par svenska respondenter som hade OnlyFans som huvudsaklig inkomstkälla, vilket saknas bland de fem som intervjuas här. På grund av urvalets storlek, skillnaderna i rekryteringstekniker och de olika ländernas kontext är det dock inte meningsfullt att pröva skillnadernas statistiska signifikans. Som nämnts genererar dock kvalitativa intervjuer oftast tematik (t.ex. om psykologiska eller sociala mekanismer) som analytiskt kan generaliseras till andra fall.¹²⁶²

¹²⁵⁹ Astrid Rokstad, ”Jeg poster ikke porno.’ En kvalitativ studie av unge norske kvinners digitale sexarbeid på plattformen OnlyFans” (Masteroppgave, Sosiologisk institutt ved Universitet i Bergen, Hosten 2022), 3, 36, <https://bora.uib.no/bora-xmlui/handle/11250/3045519>.

¹²⁶⁰ Ibid., 34.

¹²⁶¹ Ibid., 39.

¹²⁶² Yin, *Case Study Research*, 40–44.

Två informanter nämner att pengarna var den främsta motivationen att börja lägga upp eget material på OnlyFans och ytterligare två av de fem respondenterna nämner att pengar var en stark tilläggsmotivation till andra skäl.¹²⁶³ En respondent hävdar att hon inte är på OnlyFans enbart för pengarna.¹²⁶⁴ En av de fem respondenterna berättar hur hon haft det dåligt hemma under barndomen och tidigt flyttat hemifrån, sedan fått besvärligt med ekonomin och behövde fokusera på betygen samtidigt som ökad psykisk ohälsa försvårade att komma ut och ta ett annat extrajobb.¹²⁶⁵ Liksom bland svenska informanter uppger även denna respondent att hon överväger att sluta eftersom konsekvenserna av att associeras till OnlyFans kan försvåra för henne senare i livet.¹²⁶⁶ Trots att respondenterna i denna norska undersökning utfört sexuella handlingar på OnlyFans relativt kort tid så bekräftas också de huvudsakliga trenderna från de svenska undersökningarna. Exempelvis är gränssättningen ett dilemma om informanterna ska kunna behålla ”otäliga” kunder, som gärna vill se mer avslöjande och extremare innehåll över tid.¹²⁶⁷ Här påpekas att det är kunden som sitter på den ekonomiska makten och att denne ”vinner” på att utförarens gränser förflyttas, varför pressen ofta leder till en dylik gradvis förskjutning.¹²⁶⁸

Säkerhetsproblemen är desamma som lyftes i de svenska examensarbetena, nämligen att dolt betalningsinnehåll läcker från utförarens konton trots OnlyFans tekniska skydd. En utförare beskriver hur olika bots eller användare prenumererade på hennes konto enbart för att kunna länka nakenbilder till pornografisajter.¹²⁶⁹ Plattformens skydd mot olaglig delning av upphovsrättskyddat material är otillräckligt och det finns i praktiken ingen säkerhet för att innehåll inte sprids, varför de utförare som visar ansiktet löper stora risker för stigmatisering senare i livet. I denna norska undersökning uppger tre av fem respondenter att de visar ansiktena på OnlyFans.¹²⁷⁰

“Female Empowerment Through OnlyFans? A Sociology of Law Analysis of Tendencies and Norms Surrounding OnlyFans and the Use of Sex as a Commodity in the Digital Realm”

En masteruppsats i rättssociologi har examinerats vid universitet i Oslo (*University of Oslo*) i september 2022.¹²⁷¹ Uppsatsen är kvalitativ och primärmaterialen består av ett bekvämlighetsurval där initialt endast en person visade sig villig att ställa upp efter ett trettiotal meddelanden skickats på Instagram med syftet att rekrytera informanter.¹²⁷² Emellertid vidarebefordrade denna kvinnliga informant förfrågningar till personliga kontakter som också var utförare på OnlyFans, varför författaren lyckades samla in fler intervjuer via detta ”snöbollsurval”.¹²⁷³ Det var dock fortsatt så stora svårigheterna att finna respondenter i Norge att författaren utökade sitt urval med en informant i USA och en i Australien. Sammanlagt har författaren intervjuat fem utförare – fyra via video och en via telefon, däribland tre norska ”nationals”.¹²⁷⁴ Studenten noterar att populationen som urvalet representerar är större än dem som befinner sig i Norge, men finner inte några kvalitativa skillnader i intervjuerna som skulle kunna härledas just till geografiska eller nationella förhållanden

¹²⁶³ Ibid., 41.

¹²⁶⁴ Ibid., 42.

¹²⁶⁵ Ibid., 40–41.

¹²⁶⁶ Ibid., 41.

¹²⁶⁷ Ibid., 65.

¹²⁶⁸ Ibid., 65.

¹²⁶⁹ Ibid., 68–69.

¹²⁷⁰ Ibid., 61 tbl.1.

¹²⁷¹ Monja Halvorsen, “Female Empowerment Through OnlyFans? A Sociology of Law Analysis of Tendencies and Norms Surrounding OnlyFans and the Use of Sex as a Commodity in the Digital Realm” (Master Thesis in Sociology of Law, University of Oslo, September 2022).

¹²⁷² Ibid., 17–18.

¹²⁷³ Ibid., 18.

¹²⁷⁴ Ibid., 18.

bland de fem informanterna.¹²⁷⁵ Emellertid försvinner en del av värdet för oss med en Norsk uppsats om materialet till två femtedelar även består av Anglosaxiska informanter.

Författaren uttalar att hon använder sig av tolkningsmetoden som härstammar från Webers begrepp *Verstehen*, vilken fäster vikt vid att söka sätta sig in i respondenternas egna förståelser och perspektiv samt beskriva förhållanden med deras egna termer och begrepp.¹²⁷⁶ Det finns en spänning mellan att utgå från respondenternas förståelse som rör sig på den manifesta nivån, där latent drivkrafter och samhälleliga strukturer kanske inte kommer till uttryck. Forskaren löper här en risk att göra en informantutsaga till en analytisk förklaring, såvida denne inte har ett kritiskt förhållningssätt och en grundkunskap om prostitution och pornografiproduktion genom vilken tolkningen sker. Författarens resultat av intervjuerna liknar dock i mångt och mycket de övriga studentarbetena som redovisas här, varför någon större tolkningsproblematik inte synes föreligga.

Till en början uppges att alla informanterna särskilt motiverade sitt utförandeskap i ekonomiska termer: en hade haft arbetslöshetsersättning tidigare och uppgav att OnlyFans var det enda arbete hon någonsin utfört och att ersättningen i det ljuset var ”galt” hög.¹²⁷⁷ En annan utförare hade ett annat ”vanligt jobb” som sjuksköterska på deltid, men OnlyFans innebar en bra möjlighet till extrapengar. Författaren gör gällande att flera informanter uttrycker en nyliberal hållning där sexuell objektifiering och OnlyFans normaliseras i termer av kvinnors entreprenörs- och självägarskap över deras egna kroppar.¹²⁷⁸ Utifrån ett historiematerialistiskt perspektiv skulle respondenterna snarare sägas uttrycka en normalisering av mäns överordning och exploatering av kvinnors sexuella ”mervärde”, där den ideologiska överbyggnaden rättfärdigar dessa produktionsförhållanden just i självägarskapstermer. Skillnaden är inte bara retorisk.

Informanterna uttrycker också att OnlyFans kan vara ett ”strategiskt” och ”smart” sätt att tjäna sitt uppehälle, exempelvis om fotografering sker under ett tillfälle men bilderna sprid på OnlyFans under en längre tid så att prenumeranterna lever i villfarelsen att delningen är ”autentiskt” (dvs. att materialet sprids i ”realitet” i stället för att massproduceras). Andra alternativ som nämns av en respondent är att portionera ut mer ”intimt” material i chattkonversationer än vad som läggs upp på ”väggen” för prenumeranterna, vilket kunde ”fängsla” männen och göra dem mer villiga att ge dricks för att nå det mer exklusiva och intima materialet. Ytterligare en säger sig vara stärkt i vetskapen om att männen ville se mer av hennes kropp och att hon kunde kontrollera deras möjligheter till det. Emellertid uttrycker informanter som författaren kommer i kontakt med också kritik mot den sexuella objektifieringen. I likhet med flera informanter i de svenska studentarbetena kritiserar dessa informanter också hur ”gränslöst” mer oerfarna utförare betar sig när de lägger upp mer explicit och extremt innehåll, vilket sänker tröskeln för vad konsumenterna förväntar sig. Författaren tycks här mena, med hänvisning till en norsk forskare, att det också är psykologiskt enklare för informanterna att skuldbelägga andra utförare än att medge att de själva är del i samma system.¹²⁷⁹

När författaren frågar utförarna vad de anser om att OnlyFans ägare utvinner en andel av deras inkomst oroas de snarare av vad som skulle ske om OnlyFans inte existerade än i vilken mån plattformen är (med författarens ord) ”en slags ”hallick””.¹²⁸⁰ Författaren rapporterar emellertid att det under intervjuerna inte sällan uttrycks en ”intern konflikt” mellan å ena sidan ”vad normaliseringen av sex som en vara betyder på ett samhälleligt plan” – å andra sidan vad den

¹²⁷⁵ Ibid., 19. Det framstår som en rimlig iakttagelse med tanke på hur lika dessa tre länder är samt att de kulturella, sociala och ekonomiska mekanismer som är förknippade med fenomenet OnlyFans torde vara lika i vår globaliserade, ”västerländska” del av världen. Förvisso kan det finnas mer inslag av religion i det amerikanska samhället än i Norge och Australien, men i så fall borde studenten ha märkt något av detta i intervjuvarven.

¹²⁷⁶ Ibid., 24.

¹²⁷⁷ Ibid., 43.

¹²⁷⁸ *Se bl.a.* ibid., 43–46.

¹²⁷⁹ *Se* ibid., 46–50.

¹²⁸⁰ Ibid., 51.

ekonomiska möjligheten erbjuder respondenterna på ett personligt plan.¹²⁸¹ Den mest ekonomiskt framgångsrika av utförarna uppgav här att hon ville sluta eftersom hon kände sig som ”en bit kött.” Hon förklarade: “I am so fed up with it. I am so fed up with selling pictures of my body, taking pictures of my body . . . I am so fed up.”¹²⁸² Därefter jämfördes OnlyFans med hennes arbete som servitris: “I feel like when I work as a waitress, my head is kind of more in place, my body is tired, but my head is kind of at peace. Just like it should be.”¹²⁸³

Trots att informanterna själva ofta framhävde de ekonomiska fördelarna så uttryckte också samtliga (liksom många informanter i grälitteraturen nedan och studentarbetena ovan) en skepsis över plattformens existensberättigande då ”andra tjejer” inte kunde sätta gränser. Författaren nämner till exempel en informant som menade att det borde finnas en samhällelig kontrollmekanism som hindrar utsatta kvinnor att överhuvudtaget hamna på OnlyFans. Ett par andra informanter nämns, som menade att unga ofta inte förstår de långsiktiga konsekvenserna av sin medverkan. Ett par informanter satte också fokus på att de som är i stort behov av pengar i praktiken tvingas att bli utnyttjade av plattformen. Författaren nämner hur en informant, under diskussionen av problemen med att utföra kan ångra sin medverkan senare i livet, snabbt tillägger att plattformen enbart är intresserad av ekonomisk vinning – OnlyFans kommer därför aldrig ta mer ansvar för att säkra utförarnas hälsa än de tvingas till. Ytterligare en informant beskriver hur sexuella övergrepp under barndomen traumatiserade henne så att hon blev ”hypersexuell” för att kunna återta makten över sin kropp och sexualitet. Situationen bidrog till att hon ”började sälja bilder av mig själv” som artonåring.¹²⁸⁴ Även detta tema går igen i vissa av de andra undersökningarna.

Sammanfattningsvis kan noteras att informanternas beskrivningar är i linje med tendenserna som syns i de övriga examensarbetena och grälitteraturen från Norge och Sverige. Trots att utförarna oftast motiverar sin verksamhet i ekonomiska termer – ett fatat också i termer av självsäkerhet och självvärdskap – uttrycks liknande bevekelsegrunder som ligger bakom många kvinnors inträde i andra prostitutionsformer: fattigdom, tidiga sexuella övergrepp, försummelse, marginalisering och brist på ekonomiska alternativ. Notera dessutom att dessa informanter sannolikt inte är de mest utsatta: de har (trots allt) möjlighet att delta i en intervju och de (tycks) sakna hallickar, människohandlare eller andra försvarande omständigheter såsom flyktingskap, odokumenterad migration, misshandelsförhållanden, svår ekonomisk knipa eller besvärliga familjesituationer med vård av barn eller släktingar. Trots detta rapporteras att det är psykiskt påfrestande och betungande att utföra sexuella handlingar mot ersättning på plattformen, till exempel pressen som förflyttar gränserna och trösklarna för vad konsumenterna kan förvänta sig samt oron för de långsiktiga konsekvenserna för karriär, familj och utförarnas sociala existens. Det är rimligt att dra slutsatsen att utförarna utsätts för sexuell exploatering och lider av ohälsa på grund av sexköparna och plattformen OnlyFans utformning.

År 2022–2021: OnlyFans internationellt

“Learning on OnlyFans: User Perspectives on Knowledge and Skills Acquired on the Platform”

Den här artikeln är skriven av Marie Lippmann, Natalie Lawlor och Christine E. Leistner och undersöker ett urval av 425 ”användare” (*users*) på sajten OnlyFans.¹²⁸⁵ Gruppen användare är eklektisk och består av såväl konsumenter av mediematerial som en liten andel om 24 personer som benämner sig själva som *sex workers*. Bland de senare finns 17 personer som uttryckligen säger att de

¹²⁸¹ Ibid., 52.

¹²⁸² Ibid., 54 (ellips i original).

¹²⁸³ Ibid., 54.

¹²⁸⁴ Ibid., 56–57.

¹²⁸⁵ Marie Lippmann, Natalie Lawlor & Christine E. Leistner, “Learning on Onlyfans: User Perspectives on Knowledge and Skills Acquired on the Platform,” *Sexuality & Culture: An Interdisciplinary Journal* 27, nr 4 (2023): 1203–23.

sysselsätter sig med att skapa mediematerial på OnlyFans för sin försörjning.¹²⁸⁶ Sjutton personer av 425 är bara 4 %. Rekryteringen skedde via Qualtrixpaneler, det vill säga paneler av respondenter som sammansatts av företaget bakom Qualtrix där deltagarna får ersättning. Qualtrix är en mjukvara för att organisera enkätstudier, ungefär som Survey Monkey (fast dyrare). Kriterium för att delta i panelen var att personen var minst 18 år gammal, bosatt i USA och ha använt OnlyFans för sexuella ändamål inom de senaste tre månaderna. Författarna redovisar inga särskilda strategier för att finna respondenter med erfarenhet av att genomföra sexuella aktiviteter för sin försörjning, vilket avspeglas i den låga andelen (4 %) personer med sådan bakgrund. Forskningsfrågorna i författarnas studie besvaras också i mycket liten utsträckning frågeställningarna för vårt uppdrag, varför det är svårt att använda resultaten på ett meningsfullt sätt.

Forskarna var intresserade att besvara följande frågor:

- (1) How do OnlyFans users perceive the effects of OnlyFans on their sexual lives?
- (2) How do OnlyFans users perceive the effects of OnlyFans on sexual learning?
- (3) Are there relationships between users' age and learning outcomes?
- (4) Are there differences in learning outcomes based on users' gender?
- (5) Do the learning outcomes that OnlyFans users describe represent different types of knowledge (declarative/conceptual versus procedural)?
- (6) Are there unique themes among content creators?

I den faktiska enkäten ställs mycket snarlika frågor till respondenterna som de forskningsfrågor som författarna formulerat, varför en fråga exempelvis löd: "How has your OnlyFans use influenced your sexual life? (With partners, by yourself, etc.)" Svaret alternativet utgörs av en sexgradig skala (-3 = extremt negativt t.o.m. +3 = extremt positivt). Frågorna bygger inte på någon teoretisk grund och erbjuder inga objektiva skattningar av effekten av OnlyFans, såsom attityder som främjar sexuellt våld. Forskarna jämför inte heller respondenterna med en likadan demografisk kontrollgrupp som inte använder OnlyFans. Enkätsvaren är alltså rent deskriptiva och dessutom subjektiva; det är respondentens föreställda uppfattningar om hur mediet påverkar denne, varför vi inte bör dra förhastade slutsatser om resultaten.

Inte oväntat visar kvantitativa analyser av enkäten att de äldre respondenterna lärde sig mindre än de yngre av att använda plattformen: "the younger the participants were, the more they learned from their use of OnlyFans."¹²⁸⁷ En mer kvalitativ tematisk analys genomfördes av svaren på enkätfrågorna.¹²⁸⁸ Analysen av de kvalitativa enkätsvaren bygger på svaren på följande fråga: "What new things have you learned from using OnlyFans in terms of sexual practices, relationships, communication, yourself, your personal preferences, or sexual health?" Den överväldigande majoriteten beskriver positiva erfarenheter och lärdomar, till exempel att de lärt sig nya sätt att utöva sin sexualitet på. Några beskriver negativa erfarenheter som sexuella trakasserier. Emellertid presenteras inga observationer eller kunskaper om utförarna och deras arbetsförhållanden i forskarnas kvalitativa analys, varför studiens relevans är obefintlig för vårt uppdrag.

I resultatdelen redogörs mestadels för positiva svar från användarna och mycket få svar från personer som producerar "content" (dvs. innehåll). En person uttrycker emellertid något som antyder att de flesta användarna som besvarat enkäten inte är objektiva: "[OnlyFans] should promote more healthy sexual behaviors and stop allowing shitty content to be uploaded by amateurs

¹²⁸⁶ Ibid., 1208.

¹²⁸⁷ Ibid., 1211.

¹²⁸⁸ Ibid., 1212. Innan redogörelsen för resultaten uttalar forskarna först att de "identifierar sig som sex-positiva, vilket kan ha påverkat intrycket av datan". De tre författarna tycks mena att de är positiva till OnlyFans, möjligen också positiva till prostitution (som de kallar sexarbete) och pornografi. Användandet av termen "sex-positiv" är emellertid tveksam då det bygger på en föreställning om att det finns personer som är "sex-negativa" och av den anledningen är emot prostitution, pornografi och OnlyFans med mera. Vi får emellertid ingen annan förklaring av termen, vilket gör att vi behöver spekulera om syftet bakom uttalandet. I kombination med den allmänt svaga teoretiska och metodologiska förankringen av studien i övrigt blir effekten av uttalandet att läsaren får svårt att ta analysen på allvar.

and professionals; if abusing women is a turn-on then there's an obvious problem."¹²⁸⁹ Författarna problematiserar inte detta uttalande genom att exempelvis fråga sig vad för slags innehåll som egentligen laddas upp på plattformen, hur det produceras och om användarnas upplevelser verkligen är positiva för dem själva och deras partners. Forskarnas analys bygger i stället på konsumenternas positiva uppfattningar om OnlyFans; den erbjuder nästan inga alternativa perspektiv från producenterna (dvs. utförarna som genomför sexuella handlingar som "användarna" konsumerar). Undantag utgörs av ett fåtal citat som läsaren själv måste reflektera över för att förstå innebörden i. En användare menar t.ex. att denne lärt sig "what girls will do sometimes even just for a few dollars."¹²⁹⁰ Det cyniska uttalandet till trots får vi inte veta vad det är konsumenterna faktiskt konsumerar i undersökningen – bara vilka effekter konsumenterna själva anser sig få ut av plattformen. Studiens frågeformuleringar, metoder, urval och design är alltför tendentiösa för att resultatet ska kunna beaktas.

"Digital Sex Work? Creating and Selling Explicit Content in OnlyFans"

"The Bodies of The (Digitised) Body Experiences of Sexual(ised) Work on OnlyFans"

"Sex Cam Modeling: Labor, Intimacy, and Prosumer Porn" (PhD Diss.)

Då tematik och innehåll är så pass lika det som diskuteras i litteraturen från Sverige och Norge i student- och grålitteraturen behandlas dessa tre artiklar/avhandlingar ovan i ett gemensamt avsnitt nedan.

Forskarna Daniel Cardoso och Cosimo Marco Scarcelli har publicerat en studie där de lät en student på grundutbildningen intervjua italienska utförare på OnlyFans mellan december 2020 och februari 2021.¹²⁹¹ Genom ett icke-representativt snöbollsurval lyckades forskarna få tag i 20 informanter/utförare, alla vita kvinnor mellan 19 och 29 år gamla. Emellertid har studiens syfte, åtminstone inte det som rapporterats, syftat till att besvara några för uppdraget relevanta frågor om våld, exploatering eller ohälsa. Cardoso publicerade även ett bokkapitel med Scarcelli och ytterligare en författare, Despina Chronaki, vilket bygger på samma 20 semi-strukturerade intervjuer som den tidigare nämnda publikationen baseras på.¹²⁹² Här är frågeställningen inte exakt densamma, men författarna tycks förvånansvärt ointresserade av i vilken mån utförarna blir utnyttjade eller far illa. De ämnen som tas upp handlar snarare om marknadsföring, samarbete med fotografer, profilering och interaktioner med konsumenter samt i viss (begränsad) mån om utförarens "prekära" ekonomiska situation – inte våld, ohälsa och exploatering. Vad gäller prekära situation nämns dock exempelvis att utförare lägger ner mycket tid och energi på att etablera ett emotionellt band till konsumenterna, för att de ska förnya sina prenumerationer. Utförarnas insats är betungande – särskilt då det inte direkt leder till (med författarnas formulering) "monetarisering av sexarbete".¹²⁹³ Författarna antyder också att många utförare är oroliga för plattformarnas hot om att stänga ner möjligheten till att publicera pornografiskt material (*deplatforming*), vilket uttrycks i en del

¹²⁸⁹ Ibid., 1215.

¹²⁹⁰ Ibid., 1215.

¹²⁹¹ Daniel Cardoso & Cosimo Marco Scarcelli, "The Bodies of The (Digitised) Body Experiences of Sexual(ised) Work on OnlyFans," *Mediekultur* 37, no. 71 (2021): 98–121. Metodavsnittet börjar på sid. 105.

¹²⁹² Daniel Cardoso, Despina Chronaki, & Cosimo Marco Scarcelli, "Digital Sex Work? Creating and Selling Explicit Content in OnlyFans," *Identities and Intimacies on Social Media*, ed. Tonny Krijnen, Paul G. Nixon, Michelle D. Ravenscroft, & Cosimo Marco Scarcelli (London: Routledge, 2023), 169–84. Metoden och analysen av de 20 semi-strukturerade intervjuerna omnämns uttryckligen på sidan 173.

¹²⁹³ Ibid., 179.

intervjuer.¹²⁹⁴ I övrigt finns ingen information som på ett tydligt sätt kan besvara våra frågor om våld, exploatering och ohälsa.

Sociologen PJ Patella-Rey har skrivit en doktorsavhandling som godkänts vid University of Maryland, med titeln "Sex Cam Modeling: Labor, Intimacy, and Prosumer Porn."¹²⁹⁵ Trots att han genomfört 31 intervjuer, 29 av dessa utförare som befann sig eller hade befunnit sig webcam-industrin, en konsument samt en som var både konsument och utförare,¹²⁹⁶ ställer Patella-Rey aldrig frågor som besvarar vårt uppdrag kring våld, exploatering och ohälsa.

"Sex Workers on Onlyfans: An Exploratory Investigation of Services Accessibility, Psychosocial Influences, and Online Culture" (PhD Diss.)

Psykologen Jay N. Bosworth skrev en doktorsavhandling med huvudtiteln "Sex Workers on Onlyfans: An Exploratory Investigation of Services Accessibility, Psychosocial Influences, and Online Culture," som ett led i sin psykologutbildning vid Rutgers University.¹²⁹⁷ (I USA behöver de flesta psykologer ha disputerat för att få praktisera, vilket skiljer sig från Sveriges och många andra europeiska länders psykologutbildningar där disputation inte är ett krav.) Utgångspunkten för Bosworth är att sexarbete är att anse som ett arbete: "Sex work *is* work" stipulerar denne i första meningen i avhandlingen.¹²⁹⁸ Därmed har Bosworth antagit ett perspektiv som accepterar prostitution per se – något det *svenska* rättsliga och politiska systemet inte gjort, där vi inte delar den synen på prostitution som Bosworth ger uttryck för. Perspektiv som dessa kan ställa frågor som blir intressanta att ställa till forskningssubjekten och vilka frågor som utelämnas.

Bosworths studie bygger på en enkät med 19 utförare på OnlyFans där han misslyckades med att samla in de 115 enkätsvar han ursprungligen avsett. I ett avsnitt i slutet av avhandlingen noterar Bosworth att han inte lyckats väl med att få hjälp från frivilligorganisationer som drivs av "sexarbetare" och hälso- och sjukvården för att samla in enkätsvar, bland annat eftersom de liksom potentiella deltagare "inte skulle vilja investera tid och energi på akademiska projekt som i slutändan inte tjänar deras organisationers syften".¹²⁹⁹ När man läser avhandlingen framgår det att fokuset ofta ligger på andra frågor, långt ifrån frågor om våld, exploatering och ohälsa. Dessutom fick inte de medverkande någon kompensation för den tid de lade ner på enkäten.¹³⁰⁰ Förmodligen sökte Bosworth finansiering för detta från någon forskningsfond eller stiftelse utan framgång, men det förtäljer inte texten någonting om.

Sammanfattningsvis fann Bosworth att utförarna bland annat upplevde att hälso- och sjukvårdens personal samt andra myndighetsutövare diskriminerade dem och var "horfobiska" (*whorephobic*). Ett tungt skäl att börja med OnlyFans var behovet av en primär- eller sekundär inkomst på grund av covid-pandemin. Detta behov är något vi även läst om i studentuppsatserna från Sverige. Utförarna uppgav delvis att OnlyFans gett dem ökat självförtroende, men de önskade att fansen, följarna och "klienterna" även skulle "erkänna och respektera deras mänsklighet och acceptera att sexarbete är riktigt arbete".¹³⁰¹ Det bör här noteras att såväl sexköparen som den som köps i prostitution officiellt är kriminaliserat i största delen av USA, till skillnad från Sverige där bara

¹²⁹⁴ Ibid., 179–81.

¹²⁹⁵ PJ Patella-Rey, "Sex Cam Modeling: Labor, Intimacy, and Prosumer Porn" (Ph.D. Diss., University of Maryland, 2021).

¹²⁹⁶ Patella-Rey, "Sex Cam Modeling," 35.

¹²⁹⁷ Jay N. Bosworth, "Sex Workers on Onlyfans: An Exploratory Investigation of Services Accessibility, Psychosocial Influences, and Online Culture" (Ph.D. Diss., Rutgers University).

¹²⁹⁸ Ibid., 1.

¹²⁹⁹ Ibid., 179.

¹³⁰⁰ Se *ibid.*, 180 ("One participant's response . . . best encapsulates the issue with not having funding: 'You'll get a lot more responses from politically engaged sex workers if you pay us, as this is the cultural standard within most of our communities around academic research :-).").

¹³⁰¹ Ibid., ii (ur sammanfattningen).

sexköp och koppleri kriminaliseras. Den rättsliga kontexten gör att en jämförbar grupp från Sverige skulle kunna besvara en del av frågorna i Bosworths enkät annorlunda, exempelvis behovet av att prostitution erkänns som "arbete" eller ej. Till skillnad från exempelvis Tyskland, Nederländerna, Nya Zeeland eller Nevada, där sexköp är lagligt, så visar flera undersökningar med personer i prostitution i Sverige att de upplever villkoren som säkrare här än i länder med lagligt prostitution eftersom sexköparna vet att det räcker med väldigt lite för att de ska bli fällda för brottet sexköp om de trakasserar, hotar eller betar sig våldsamt mot personen i prostitution.¹³⁰²

Fem av Bosworths 19 deltagare i studien uppgav att de hade en psykisk sjukdom, fem uppgav inlärningssvårigheter och en var medicinskt långtidssjuk – något som antyder en relativt utsatt grupp liknande dem som återfinns bland personer i prostitution. Alla 19 hade emellertid minst en gymnasieexamen; de flesta var kvinnor (14 av 19), tre var män och två var transkvinnor. Majoriteten identifierade sig som del av gemenskapen av LGBTQIA+, enligt Bosworth. Här var fem pansexuella, fyra bisexuella, tre gay eller lesbiska, två queer och två heterosexuella (*straight*). En deltagare ifrågasatte sin sexuella identitet, en identifierade sig inte på något av forskarens uppräknade sätt och en besvarade inte frågan. Förvisso kan vi förvänta oss en övervikt av personer med anknytning till LGBTQIA+ på OnlyFans, men att endast två av 19 identifierade sig själva som heterosexuella (10,53 %) synes anmärkningsvärt lågt om det skulle vara liktydigt med OnlyFans genomsnittliga demografi av utförare. Bosworth noterar att sammansättningen i dessa avscenden är en begränsning av studien, liksom att urvalet har en stark överrepresentation av vita, college-utbildade kvinnor.¹³⁰³ Urvalet av respondenter är därmed *skönt*. En ytterligare anledning till att urvalet är skevt kan vara att Bosworth satt upp kriteriet att bara utförare som använde såväl OnlyFans som Twitter sida vid sida fick delta – där Twitter skulle användas för att marknadsföra OnlyFans-innehållet.

Bland deltagarna hade sex (31,58 %) utsatts för sexköp mellan 15- och 19 års ålder, sju (36,84 %) mellan 20- och 24 års ålder, sex personer (31,58 %) mellan 31- och 34 års ålder och en deltagare (5,26 %) var 40 år eller äldre. Glappet mellan 24 och 31 års ålder representeras inte av några deltagare. Nio deltagare var inte ansvariga för försörjningen av barn, men de övriga hade barn – alltifrån 1 till 4 barn förekom i olika utsträckning. På frågan om deltagarna varit utsatta för *människohandel* svarade bara en jakande (5,26 %) men nio deltagare valde att inte svara (47,37 %); nio ytterligare deltagare svarade nekande på frågan (47,37 %). Författaren definierade människohandel som "arbete inom sexindustrin på grund av våld, bedrägeri eller tvång eller involvering av minderåriga i sexindustrin." Detta är en mer restriktiv definition av människohandel än Palermoprotokollet och svensk lag och bygger på amerikansk federal människohandelslagstiftning (minimurnivån i USA). Nio deltagare (47,37 %) besvarade frågan om de varit utsatta för *exploatering* jakande och nio (47,37 %) besvarade samma fråga nekande. En deltagare valde att inte svara. *Exploatering* definierades enligt följande: "Have you experienced forms of exploitation within the sex industry that you would not consider trafficking? Examples may include wage theft, being overworked or undercompensated, entering workplace conditions that are unsafe."¹³⁰⁴ Dessa resultat är direkt relevanta på utredningens uppdrag: hälften uppgav på en direkt fråga att de känt sig exploaterade inom sexindustrin, vilket även inkluderar verksamhet utanför OnlyFans.

Majoriteten, 14 deltagare, var involverade i annan typ av prostitution utöver OnlyFans. Fyra deltagare var endast involverade i prostitution på OnlyFans. En deltagare besvarade inte frågan. Vad gäller typerna av prostitution handlade det dels om webcamming (6 deltagare), *sugar daddy/momma* och *sugar baby* (6 deltagare), pornografiska filmer (5 deltagare), eskortprostitution (5 deltagare), *exotic dancing* (dvs. striptease) (4 deltagare), BDSM eller dominatrix-baserad prostitution (4 deltagare),

¹³⁰² Se Max Waltman, "Substantive Equality Prostitution Law, 1999-2019," in *Pornography: The Politics of Legal Challenges* (New York: Oxford Univ. Press, 2021), 344-45 & 507 nn. 87-94 (hänvisar svenska undersökningar).

¹³⁰³ Bosworth, "Sex Workers on Onlyfans," 177-78.

¹³⁰⁴ *Ibid.*, 271.

sexting (3 deltagare i öppna svar), massageprostitution eller massagsalonger (1 deltagare) och en deltagare avböjde att besvara vilken form av ”sexarbete” som de var involverade i för närvarande.¹³⁰⁵

Antalet timmar som utförarna spenderade på OnlyFans och Twitter per vecka varierade: 0–9 timmar angavs av 5 deltagare, 10–19 timmar angavs av 6 deltagare, ingen angav 20–29 timmar, men 30–39 timmar angavs av 1 deltagare, 40–49 timmar angavs av 2 deltagare, 50–59 timmar angavs av 2 deltagare och 60–69 timmar angavs av 1 deltagare. Två deltagare avböjde att besvara hur många timmar i veckan de spenderade med OnlyFans och Twitter.¹³⁰⁶ Uppenbarligen är det en stor variation av hur pass mycket tid utförarna läde ner på OnlyFans (och Twitter för att marknadsföra OF), men likväl är det troligt att de som spenderade mindre tid på OnlyFans inte satt överksamma under tiden. Det hade varit värt att veta i vilken mån de som befann sig i annan typ av prostitution använde OnlyFans mindre antal timmar än de som inte befann sig i annan typ av prostitution, men det förtäljer inte Bosworths avhandling.

Majoriteten av deltagarna uppgav att de hade erfärit att någon försökte hota dem, exploatera och/eller få gratismaterial från dem på OnlyFans och Twitter. Fjorton deltagare angav att någon försökt hota dem, tre deltagare nekade erfarenhet av försök till hot, en deltagare hade en annan relaterad erfarenhet och en deltagare avböjde att besvara frågan.¹³⁰⁷ Liknande svar har erhållits från svenska informanter i studentarbeten och grå litteratur.

Innan deltagarna anslöt till OnlyFans hade tio någon koppling till frivilligorganisationer som drevs av ”sexarbetare” men sju saknade sådan koppling; två deltagare avböjde att besvara frågan om organisering. Efter anslutning till OnlyFans var fjorton deltagare kopplade till en frivilligorganisation som drevs av ”sexarbetare”, tre deltagare var inte sammankopplade och två deltagare avböjde att besvara frågan. Som vi sett ovan i kapitel III ovan så finns dock tveksamheter vad gäller hur genuina representanter för personer i prostitution som dessa organisationer är. Flera av de mest kända organisationerna, bland annat just i USA, har startats och drivits av personer dömda för människohandels- eller koppleribrott (för att använda de svenska motsvarigheterna i Brottsbalken). Organisationerna är i dessa fall en produkt av ”arbetsgivarna” – inte ”arbetarna”. De är därför inte att likställa med fackföreningar. En undersökning måste genomföras i varje enskilt fall för att bedöma organisationernas trovärdighet. Mot bakgrund av det vi känner till om dem är en hälsosam skepsis tyvärr mer än nödvändig.

Bosworth har undersökt deltagarnas värde på *Rosenberg Self-Esteem Scale*. Frågan är varför denne valt en så pass subjektiv skala för potentiellt traumatiserade personer för att (får vi anta) mäta psykisk hälsa. Skalan handlar om personens manifesterade upplevelse av självkänsla. Hos personer med exempelvis PTSD kan personen få dissociation, då kroppens upplevelser och handlingar skiljs från medvetandet (*jfr* begreppet kognitiv dissonans). Den studie som nyligen genomförts i Sverige av psykologen och forskaren Melissa Farley med flera fann att 81 % av 105 pornografiska utförare hade kliniska nivåer av PTSD och att utförarna i genomsnitt uppvisade ”extrema” symptom av dissociation (se under *Grålitteratur i Sverige*). Därför är inte en subjektiv skala som mäter medvetna känslor den mest lämpligaste. Begrepp som PTSD, dissociation och liknande har objektiva kriterier som också mäter latenta känslor, vilket hade varit betydligt lämpligare för att undersöka psykisk hälsa och välmående. Sådana symptom undersöks emellertid inte av Bosworth. Det kan till och med vara så att Bosworths grundantagande att ”[s]exarbete är arbete”¹³⁰⁸ gjort att denne inte räknat med att utförarna kan lida av traumatiska erfarenheter som disassocierar deras medvetna från kroppsliga känslor – något som hans val av mätinstrument antyder. Bosworths studie ställer därmed inte de relevanta frågorna för vårt uppdrag.

I övrigt presenterar Bosworth ett avsnitt med information om utförarnas negativa upplevelser av hälso- och sjukvård liksom polisen, vars lagstiftning och attityder troligtvis skiljer sig en aning

¹³⁰⁵ Ibid., 112–117.

¹³⁰⁶ Ibid., 117.

¹³⁰⁷ Ibid., 117.

¹³⁰⁸ Ibid., 1.

från Sverige eftersom prostitution är kriminaliserat även för personen som köps i USA och många av dessa utförare har varit involverade i andra typer av prostitution utöver OnlyFans. Förvisso förekommer regelbundet vittnesmål om liknande attityder hos myndigheter i Sverige, sexköpslagen till trots, men avsnittet tycks mer kritiskt mot samhällsinstitutionerna än svenska studier brukar uppvisa. Bosworth presenterar även ett avsnitt om bakgrunden till att utförarna anslöt till OnlyFans som liknar de svar som uppsatser och studier i Sverige visar: pengar är det vanligaste motivet, särskilt i kombination med pandemin och nedstängningen av andra inkomstmöjligheter. Någon utförare nämner spänning och sexuellt intresse, men i en jämförelsevis marginell utsträckning och även för dessa spelar naturligtvis pengar en roll i ekvationen ändå. Utförarnas upplevelser vad gäller hur mycket tid och insatser de behöver göra för att få en meningsfull inkomst från OnlyFans liknar vad studenterna i Sverige funnit, det vill säga att det krävs stora insatser och konstant upprätthållande av sociala kontakter med följare och prenumeranter.

VII. Grålitteratur om pornografi i Sverige

Pornography Production Harm in Sweden: Filmed Prostitution is Inseparable from Non-Filmed Prostitution (October 17, 2023) [n = 105]

Organisationen Prostitution Research & Education (PRE) genomförde en omfattande enkät- och intervjustudie i Sverige med 105 personer som hade erfarenhet av att ”filmas i sexarbete eller prostitution”, alternativt erfarenhet av att ”sälja nakenbilder, pornografi eller sexuella handlingar via webbkamera”.¹³⁰⁹ Citaten är från det rekryteringsmaterial som användes på nätet samt de flyers som användes för att finna informanter. Ingen som undersöktes hade enbart erfarenhet av prostitution per se, utan behövde i praktiken ha figurerat som utförare i pornografiskt material. Projektet gavs etikgodkännande av Etikprövningsmyndigheten i Sverige i förväg. Den första rapporten publicerades den 17 oktober 2023, vilken sammanfattas och kommenteras här nedan. Projektet leddes av den väl publicerade forskaren och psykologen Melissa Farley från San Francisco, med ett team på över 20 medarbetare i Sverige. Bland dessa ingick medförfattarna Erica Bergkvist, Merly Åsbågård, Johanna Pethrus, Mikaela Lannergren, Luba Fein och Nacima B. Jerari samt ytterligare ett antal medarbetare. Delar av innehåll från flera tidigare rapporter om prostitution och sexköpare av Farley och PRE har, som regel, publicerats i tidskrifter med peer-review efter att de första rapporterna tillgängliggjorts för allmänheten. Vi kan därför förvänta oss att delar av det nya resultatet, som är uppseendeväckande på flera sätt, på sikt blir publicerat i vetenskapliga tidskrifter.

Rapportens undersökningsfokus och urvalstekniker

Enkätundersökningen innehöll fem psykologiska instrument, däribland en checklista som mäter (1) PTSD, (2) dissociation, (3) kroniska hälsoproblem, (4) trauma under barndomen samt (5) ett särskilt utvecklat instrument från tidigare studier för att undersöka erfarenheter av pornografi och prostitution (bland används termen sexarbete för att inte alienera informanter).¹³¹⁰ Givet att kriminaliserade och/eller stigmatiserade aktiviteter försvarar möjligheterna att samla in ett slumpmässigt urval är det viktigt att åtminstone söka undvika systematiska skevheter. Projektet har finansierats av sex civilsamhällsorganisationer: PRE, Jensen Projekt, Butler Family Foundation, Atlas Free, Samueli Foundation, New Paradigm Fund och Talita.¹³¹¹ Med denna finansiering fanns relativt goda förutsättningar att uppnå ett balanserat urval. Rekrytering av informanter var därför strategiskt inriktat för att maximera mångfald av demografiska subgrupper med erfarenhet av pornografi. I viss mån var urvalet också baserat på bekvämlighet för att kunna maximera antalet respondenter inom projektets ekonomiska ramar och tidsmarginaler. Teamet lämnade flyers hos olika aktörer inom socialtjänsten samt hälso- och sjukvården där potentiella informanter skulle kunna se dem. Flyern informerade om forskningsprojektet och erbjöd 1 000 kr i ersättning för en 3-timmars intervju. Teamet kommunicerade också på svenska via Instagramkonton och sajter såsom *Inte din Hora*, *Rosa Sidan*, *Talita*, bland andra. Teamet gav också flyers till frivilligorganisationer som följer med polisen till områden i Stockholm där det förekommer gatuprostitution och uppmanade dem att dela ut flyerna. För att öka den etniska och kulturella mångfalden av urvalet annonserades projektet i Göteborg, Malmö och Stockholm och intervjuer skedde därav på samtliga dessa tre

¹³⁰⁹ Melissa Farley et al., *Pornography Production Harm in Sweden: Filmed Prostitution is Inseparable from Non-Filmed Prostitution* (Stockholm: Prostitution Research & Education, 2023), 20 [https://perma.cc/9T1T-RBKR].

¹³¹⁰ För en sammanställning av instrumenten, se ibid., 18–19.

¹³¹¹ Ibid., 9.

Grålitteratur i Sverige

platser. Intervjuarna fick utbildning direkt av försteförfattaren, som var på plats i Sverige; träningen innefattade intervjutekniker och testkörningar av enkäten och de fem mätinstrumenten.¹³¹²

Demografi, tidigare övergrepp, våld och exploatering: människohandel, koppleri och sexköp

Medelåldern bland deltagarna i studien var 30 år, med ett spann mellan 18 och 60. Medianåldern för inträde i prostitution och pornografi var 17 år och genomsnittet (som tenderar att dra iväg med s.k. outliers) var 19 (*sd*=7). Typvärdet vid inträdet var 15 år (dvs. den mest frekvent angivna åldern), vilket inte är oväntat utifrån de studier med vuxna i prostitution som visar tidigt inträde i prostitution.¹³¹³

Nästan exakt hälften av de intervjuade (52 stycken) identifierade sig själva som av svenskt ursprung emedan den andra hälften (51 då endast 103 besvarade frågan) angav antingen multietnisk kulturell härkomst eller identifierade sig som kommandes från andra länder än Sverige. SCB uppger att andelen utrikes födda eller inrikes födda med två eller en utrikes född förälder år 2022 var 35 %. Om vi räknar inrikes födda med en utrikes född förälder som svenskar blir andelen med utländsk bakgrund lägre, det vill säga 27 %. Att personer som befinner sig i pornografi i Sverige med större sannolikhet har utländsk bakgrund är i linje med andra studier av populationen i prostitution där utsatta minoriteter är kraftigt överrepresenterade.¹³¹⁴ Bland de 51 deltagarna som uppfattade att de inte hade svensk bakgrund hade 17 (34 %) erfart verbala rasistiska attacker. Ofta smärtade dessa attacker så mycket att kvinnorna och männen som utsattes inte klarade av att berätta vilka ord som användes. Samma antal (17 / 34 %) blev verbalt attackerad baserat på invandringsstatus eller baserat på deras kultur eller religion. Att bekämpa och hjälpa personer ta sig ur pornografi och prostitution är också att förhindra den här typen av rasistiska övergrepp: kampen mot sexuell exploatering är av naturen också en kamp mot intersektionellt förtryck, där bland strukturell rasism och könsförtryck.

På samma sätt som överrepresentation av personer med utländsk bakgrund är i linje med forskningen om prostitution är också överrepresentation av sexuella och fysiska övergrepp under barndomen i denna population av 105 utförare det: Sjuotiofem procent (75 %) av deltagarna uppgav att de utsatts för sexuella övergrepp och 48 % för fysisk misshandel före 18 års ålder. I tabell 1 i rapporten redovisas specifika frågor när övergreppen utfördes där inte alla respondenter tycks ha svarat, men det framgår likväl att en mycket stor del av dessa 75 % utsattes redan innan 5 års (18 av 58 st. har besvarat frågan jakande), över hälften (36 av 65 svarande) mellan 6–10 års ålder, 79 % mellan 11–15 år (60 av 76 svarande) och 82 % mellan 16–18 års ålder (60 av 73 svarande). Som barn blev 38 % av alla deltagare fotograferade när de var nakna och sexualiserade.¹³¹⁵

Most uppseendeväckande är kanske att 33 % av utförarna (34/104) uppgav att de varit i familjehemsplaceringar (tidigare kallat fosterhem) eller andra former av placeringar utanför sin biologiska familj såsom grupphem, jourhem, barnhem och anstalter. Som jämförelse uppgav 21 % av 134 kvinnliga utförare i Los Angeles fosterhemsplaceringar jämfört med 4 % i en demografiskt

¹³¹² Ibid., 19–20.

¹³¹³ Fyrtiosju procent av de 854 deltagarna i studien om prostitution från nio länder (som också leddes av Farley) uppgav att de befann sig i prostitution före 18 års ålder. Melissa Farley et al., "Prostitution and Trafficking in Nine Countries: An Update on Violence and Posttraumatic Stress Disorder," *J. Trauma Practice* 2, nr 3–4 (2004): 40 [https://perma.cc/V7FM-YXKQ]. I ett urval av 222 vuxna kvinnor som befann sig i prostitution i Chicagos storstadsområde uppgav 61,7 % att de hade börjat före 18 års ålder, och 35 % uppgav att de hade börjat före 16 års ålder. Jody Raphael & Deborah L. Shapiro, *Sisters Speak Out: The Lives and Needs of Prostituted Women in Chicago: A Research Study* (Chicago: Center for Impact Research, 2002), 13 [https://perma.cc/LH6K-N566]. Bland de 200 kvinnorna och tonårsflickorna i prostitution som studerades i San Francisco 1980–1981 uppgav 78 % att de började före 18 års ålder, 62 % före 16 års ålder och "ett antal" före "9, 10, 11 och 12 års ålder." Mimi H. Silbert and Ayala M. Pines, "Sexual Child Abuse as an Antecedent to Prostitution," *Child Abuse & Neglect* 5 (1981): 409

¹³¹⁴ Se t.ex. Max Waltman, *Pornography: The Politics of Legal Challenges* (New York: Oxford Univ. Press, 2021), 48 & 423–24 nn. 173–76 (hänvisar olika studier och siffror).

¹³¹⁵ Farley et al., *Pornography Production Harm in Sweden*, 25.

Grålitteratur i Sverige

matchad kontrollgrupp i Grudzen med fleras undersökning från 2011.¹³¹⁶ I den svenska undersökningen kan vi också läsa att utförarna som erfarit placeringar utanför hemmet i genomsnitt räkat ut för detta 3 gånger. Nästan hälften av alla med dessa erfarenheter, närmare bestämt 47 % (16/34), hade utsatts för misshandel när de befann sig i fosterhemsplaceringar. Fosterhem är en välkänd faktor som förutspår utnyttjande i sexindustrin och 20 % av utförarna hade även släktingar som befann sig i sexindustrin, vanligtvis en mamma eller syster. Det senare antyder att fattigdom och prostitution är en faktor som följer med över generationer för människor inom sexindustrin.¹³¹⁷

Majoriteten av barnen som utsätts för sexuella övergrepp under barndomen, misshandel och fosterhemsplaceringar kommer inte att kunna ”fångas upp” av samhället förrän de är myndiga, men om det då inte finns något stöd på grund av att lagarna bara gäller barn blir de i praktiken dömda till ett liv av våld, exploatering, ohälsa, ekonomisk misär och förtryck. Inget utsatt barn kommer därför att vara säkert om inte alla vuxna är säkra. Därför rekommenderas att man tillämpar de svenskastitutionslagarna och det stöd att ta sig ur prostitution de ger också för dem som utnyttjas i pornografi – och inte bara uppmärksammar minderåriga.

I undersökningen uppgav 90–95 % av deltagarna att det finns en överlappning mellan filmad och icke filmad prostitution där prostitution försiggår på internet eller under produktion av pornografi. Nästan alla deltagare uppgav att nätsidor med pornografi också annonserar prostitution och människohandel och dessutom dokumenterar prostitution. Bland deltagarna beskrev 76 % att deras prostitution skedde via webbkamera eller livechattar, 80 % i deras hem, 76 i hotell, nattklubbar eller privata fester. Av prostitutionen beskrevs också 70 % som eskortprostitution, ”outcall-prostitution”, eller mobiltelefonprostitution. Med andra ord finns ett mycket starkt samband mellan prostitution och pornografi i Sverige, där utförare som utnyttjas i pornografi också med största sannolikhet utnyttjas i annan prostitution.¹³¹⁸ Det är också anmärkningsvärt att majoriteten (82 %, 80/98) skapade pornografi från sitt eget hem och att 81 % (79/98) filmade med sina mobiltelefoner.¹³¹⁹

Över hälften (58 %, 60/104) av deltagarna har blivit fysiskt misshandlade. Av 105 svarade 43 % (45/105) att de hotats med skjutvapen, knivar eller andra vapen. Åttiofyra procent (88/105) hade våldtagits och av dessa 84 % som svarade på frågan hur ofta hade 45 % (37/83) våldtagits mer än 10 gånger, 37 % (31/83) våldtagits 3–9 gånger och 18 % (15/83) våldtagits 1–2 gånger. Dessa siffror hör till de högsta siffrorna på våldtäkter i jämförbara och relativt nyligen utförda studier av personer i prostitution. Som jämförelse kan nämnas att bland 200 kvinnor i prostitution i Chicago för cirka tjugo år sedan uppgav 21 % att de hade blivit våldtagna över 10 gånger (såväl i eskort-, gatu- som prostitution i hemmet).¹³²⁰ Den jämförande siffran i vår svenska studie är 38 %, det vill säga nästan dubbelt så hög (45 % av 84 % = 37,8 %) – och den motsvarande siffran för dem som våldtagits 3–9 gånger var 31 % och 15 % för dem som våldtagits 1–2 gånger. Ett omvänt förhållande råder där de våldtäktsutsatta i genomsnitt utsattes för fler snarare än färre våldtäkter. Under min tid som doktorand och sedan 2015 som forskare inom området, i praktiken närmare 20 år, har jag utifrån olika kvalitativa och kvantitativa studier misstänkt att personer i pornografi råkar ut för mycket mer sexuellt våld än de flesta föreställer sig, vilket här bekräftas med enfaset. Sexköparna framstår dessutom som de värsta förbrytarna som oftast var ansvariga för våldtäkterna, tätt följt av pojkvänner (som inte var hallickar) för att därefter följas av (i ordningen högst till lägst) hallickar, ”följare”, producenter, andra utförare och, slutligen, regissörer.¹³²¹ Den verbala misshandeln är dessutom av endemiska proportioner i svensk pornografiproduktion: 89 % (93/105)

¹³¹⁶ Corita R. Grudzen et al., “Comparison of the Mental Health of Female Adult Film Performers and Other Young Women in California,” *Psychiatric Services* 62, no. 6 (2011): 641–42 ($p < .01$).

¹³¹⁷ Farley et al., *Pornography Production Harm in Sweden*, 25.

¹³¹⁸ Farley et al., *Pornography Production Harm in Sweden*, 27–28.

¹³¹⁹ *Ibid.*, 28.

¹³²⁰ Jody Raphael & Deborah L. Shapiro, “Violence in Indoor and Outdoor Prostitution Venues,” *Violence against Women* 10, no. 2 (2004): 134–35.

¹³²¹ Farley et al., *Pornography Production Harm in Sweden*, 29.

Grålitteratur i Sverige

kände sig skadade av den verbala misshandeln under sin tid i pornografiproduktion eller prostitution.¹³²²

Den pornografi som gjorts av deltagarna laddades upp eller annonserades på en stor mängd webbsidor, sociala medier och dejting sajter; frågan är snarare var den *inte* laddades upp. Till exempel skedde uppladdningen på Facebook (28 %) och Twitter (13 %). Däremot tycks inte vanliga medier såsom dagstidningar, ”gammelmédia” (t.ex. TV, Radio) eller fullkomligt icke-pornografiska webbsidor användas för pornografiska ändamål. I övrigt användes de flesta (eller alla) sexuellt orienterade sidor såsom *Rosa Sidan* (där bl.a. prostitution i Sverige marknadsförs från andra länders servrar), *Pornhub*, *OnlyFans*, *MinaNakenbilder*, och *Scandalbeauties* (svensk sajt som diskuteras i rapporten av Talita nedanför).¹³²³

Ofta får inte utförare betalt inom pornografin. I denna studie uppgav 54 % (54/96) att de *inte* fick betalt för att skicka pornografi av sig själva direkt till sexköpare eller för att ladda upp den på webbsajter. Deltagarna lurades ofta av sexköparna till att skicka pornografin innan de fick betalt, eller så blev de otyllbörligen *exploaterade finansiellt* genom att till exempel fotograferas utan samtycke, tvingas till pornografi eller utnyttjas av webbsajter som betalade mindre än utlovat eller ingenting alls.¹³²⁴ Brottsbalken 6 kap. § 12, stipulerar att ”[d]en som främjar eller på ett *otillbörligt sätt ekonomiskt utnyttjar* att en person har tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning, döms för koppleri till fängelse i högst fyra år” (min kursivering). Som visas bland annat i *Pornography: The Politics of Legal Challenges* (Oxford University Press, 2021), är föreställningen att filmad prostitution är straffri en rent ideologisk position utan stöd i lag. Den är bland annat inkonsekvent då betydligt mildare brott som regleras i allmän lag inte blir straffria bara för att de filmas.¹³²⁵

Exempel som tas upp i bokens kapitel 8 är bland annat Anna Odells straff för att ha brutit mot förbuden mot *våldsamt motstånd* mot blåjuspersonal samt *oredligt förfarande* när hon spelade in en konstnärlig film med ett låtsat självmordsförsök på Liljeholmsbron i Stockholm med syftet att väcka seriös debatt om psykisk sjukdom – en film vars spridning var laglig även om handlingarna som utfördes straffades i domstol. Inte heller olaga vapeninnehav som ett led i journalistisk verksamhet om kriminella och skjutningar, våldtäkter som spelas in för att i praktiken göra pornografi för eget (eller eventuellt kommersiellt bruk) och andra sexualbrott som filmats med såväl videokamera och stativ som med mobiltelefonkameror har kunnat undgå straff med hänvisning till yttrandefrihet.¹³²⁶ Pornografer kan producera liknande material utan att använda levande människor (t.ex. med animationer och multimediateknik). Dessutom saknar deras mediematerial ett politiskt, kulturellt eller socialt syfte som gör framställningarna mer skyddsvärda, till skillnad från exempelvis Odells konstation eller kvällstidningarnas reportage om olagliga vapen inom kriminella kretsar, som likväl inte fick undgå straff på den grunden. Högsta domstolen har hittills betraktat pornografi som ”av ren underhållningskaraktär” och dess yttrandefrihetsrättsliga skyddsvärde således som lättare i jämförelse med journalistik och kulturarbetares produktioner.¹³²⁷

¹³²² Ibid., 30.

¹³²³ Ibid., 30–31.

¹³²⁴ Ibid., 31.

¹³²⁵ Se t.ex. Gunnar Persson, *Exklusivetsfrågan: Om förhållandet mellan tryckfrihet, yttrandefrihet och annan rätt* (Stockholm: Norstedts Juridik, 2002), som visar denna slutsats med all rätt.

¹³²⁶ Se Waltman, *Pornography: Legal Challenges*, 329–32 (har kompletta hänvisningar till domar).

¹³²⁷ Se NJA 1979 s 602, på s. 608 (”Som framgår av de tidigare återgivna motivuttalandena avser TF främst att skydda den politiska och kulturella yttrandefriheten. Det område som faktiskt skyddas av TF är dock något vidsträcktare än vad motivuttalandena och ändamålsbestämningen i TF 1:1 synes ge vid handen. TF skyddar också upplysning och opinionsbildning i ekonomiska frågor, t ex i form av konsumentupplysning och varurecensioner. TF skyddar vidare framställningar av *ren underhållningskaraktär* och utan kulturellt värde, även *pornografi* och våldsskildringar. (min kursivering); *jfr* Prop. 1986/87:151 Om ändringar i tryckfrihetsförordningen m.m. [government bill] 21 (Swed.). Notera dock att denna HD-dom från 1979 avkunnats innan ”olaga våldsskildring” blev upptaget som tryckfrihetsbrott i TF: 7 kap. 7 §; YGL 5 kap. 1–2 §; samt kriminaliserats i BrB 16 kap. 10c §, vilken sedermera förbjuder just ”sexuellt våld” som en form av ”olaga våldsskildring” från att spridas. Idag borde våldspornografi inte tillåtas på nätet i Sverige enligt dessa lagar, men likväl finns den där i mycket stor omfattning. Polisen prioriterar inte brotten. Kanske anses det att våldspornografi numera är ”försvarligt” med hänsyn till omständigheten att den finns överallt och konsumeras av mer

Grålitteratur i Sverige

Kopplingen mellan koppleri och pornografisk film är också empirisk, inte bara juridisk. Bland deltagarna i studien uppgav 44 % att deras människohandlare eller hallickar var involverade i produktionen av deras pornografi. Nästan en tredjedel (35 %, 31/89) hade en "account manager" vars beteckning motsvarade innebörden av termen hallick, det vill säga en person som främjar och otillbörligt ekonomiskt utnyttjar en annan persons prostitution för pornografi eller andra ändamål. Flera kvinnor uppgav att hallickar administrerade deras konton på Scandalbeauties.com (en svensk pornografisk webbplats som även Talitas rapport nedan beskriver). Dessutom beskrev ett antal av deltagarna att samme person som laddade upp deras pornografi också var inblandade i andra typer av prostitution, exempelvis "klubbägare eller hallickar som äger fler tjejer". Deltagarna beskrev hallickverksamhet bestående av organisationer och nätverk, inklusive hallickar som kunde placera kvinnor på olika platser för prostitution där det också ingick att filma deras prostitution. En kvinna i studien uppgav att hon varit involverad i pornografiska produktioner hos Playboy Sverige, där hennes "pornografi" också var involverad i skönhetstävlingen Miss Universum. Han "sälde" henne till sexköpare (ur lagens synvinkel förmodligen koppleri, BrB 6 kap. 12 §, eller människohandel, BrB 4 kap. 1a §: "[h]e pimped/trafficked her to sex buyers").¹³²⁸

Hälften (51 %, 53/104) av deltagarna hade förflyttats till olika platser med syfte att öka den profit som deras pornografi eller prostitution kunde generera för tredje parter. Många hade också prostituerats utanför Sverige på resor som arrangerades av sexköpare eller hallickar; sådan prostitution skedde och sådan pornografi producerades på 56 olika platser utanför Sverige, inklusive bland annat Albanien, Österrike, Dubai, Danmark, England, Finland, Tyskland, Grekland, Marocko, Nederländerna, Norge, Mexiko, Rumänien, Ryssland, Spanien, Schweiz, Ukraina, USA och Venezuela. Hälften hade därmed flyttats runt i vad som kan vara att betrakta som människohandel, såvida de rättsliga rekvisiten uppfylls såsom "utnyttjande av någons utsatta belägenhet som allvarligt begränsar personens alternativ". BrB 4 kap. 1a § 3 ¶. Utan tvekan handlar detta om koppleri, det vill säga att tredje parter "främjar eller på ett otillbörligt sätt ekonomiskt utnyttjar att en person har tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning". BrB 6 kap. 12 § 1 pt. (min kursivering). Därtill kommer att om brottet är "att anse som grovt, döms för *grovt koppleri* . . . särskilt . . . en verksamhet som bedrivits i större omfattning, medfört betydande vinning eller inneburit ett hänsynslöst utnyttjande av annan." BrB 6 kap. 12 § 3 pt.

Tre fjärdedelar (74 %, 76/103) av de intervjuade hade blivit upprörda av att någon tvingade dem att imitera pornografi. När de befann sig i prostitution blev också 76 % (78/103) filmade eller fotograferade, vilket inte heller är ovanligt då man läser andra rapporter och i tidigare forskning. Dessutom hade 64 % (65/102) filmats eller spelats in utan sitt samtycke. En deltagare beskrev hur en sexköpare som hon blivit prostituerad åt hämtade sina vänner och samtidigt filmade henne, sen förgrep sig på henne tillsammans med de andra männen i en gängväldtäkt – allt i en pornografisk biograf: "It was at a porn cinema where I went to meet a man and he had invited like ten other people there. They gangbanged me and they filmed quite a lot when they had sex with me without me agreeing to it."¹³²⁹

eller mindre alla unga män? BrB 16 kap. 10c § (anger att olaga sexuell våldsskildring ska straffas "om inte gärningen med hänsyn till omständigheterna är försvarlig"). En försvarlighetstolkning skulle emellertid vara helt i strid med lagens förarbete. Föredragande justitieministern uttryckte "[a]tt sådana skildringar också måste vara ägnade att negativt påverka framför allt kanske uppväxande pojars men även vuxna mäns syn på och värdering av kvinnan. . . . [Det är] angeläget att med all kraft motverka utbredningen av en kultur där våld uppfattas som ett mer eller mindre naturligt inslag." Prop. 1986/87:121 s. 102. Vi befinner oss nu i den "kultur" som dåvarande föredragande justitieminister Wickbom önskade undvika genom införandet av förbudet: "Det finns enligt min mening inga rimliga skäl att – vad gäller just sådana produkter – behålla den nu rådande synnerligen generösa friheten att publicera pornografiska bilder." Ibid. Polisens ointresse att tillämpa lagen visar på behovet av civilrättsliga lagar som i stället ger initiativet till de som drabbas av våldspornografis effekter i samhället, framför allt just kvinnor (som träffande observerades av dåvarande justitieministern). För mer information om civilrättsliga lagförslag som passar vår situation, se Waltman, *Pornography: Legal Challenges*, kap. 4–5 & Conclusions.

¹³²⁸ Farley et al., *Pornography Production Harm in Sweden*, 35.

¹³²⁹ Ibid., 36.

Grålitteratur i Sverige

Sjuttioen procent (72/102) av deltagarna hade tvingats att utföra sexuella handlingar som de inte ville utföra under inspelning i pornografiska studior. Metoderna för att tvinga utförarna inkluderade hot om att betala mindre ersättning (64 %, 43/67), verbala övergrepp och förolämpningar (61 %, 43/70), fysiska hot (41 %, 29/70), påtvingade alkohol eller droger (40 %, 27/80), hot om att inte anlita deltagarna igen (31 %, 21/68), hot om att säga åt andra att inte anlita (12 %, 8/65). Några deltagare manipulerades och tvingades genom hot om ”doxing”, det vill säga att läcka personlig information till familj och vänner. En deltagare förklarade: “They threatened to destroy me if I didn’t do what they wanted.” Kvinnorna var rädda för sexuellt våld: “I was scared. When you are a single woman among lots of men, then you don’t dare to back out. It’s easier to just do it.” En annan deltagare förklarade att hon tvingades utföra analsex eftersom hon förstod att de ändå skulle våldta henne: “It feels better to think that I’m in on it rather than the fact that they force me.”¹³³⁰

Sexköpare och ”följare” tillhörde den mest frekventa kategorin personer som betalade för pornografi (87 %, 84/97) emedan 56 % (54/96) inte betalade utförarna trots att de utfört pornografiska scener. Därefter förekom att pornografiska webbsajter (23 %), producenter (21 %), sociala medier (18 %) och regissörer (15 %) betalade för pornografi.¹³³¹ Ett antal av deltagarna sa att de såg ingen skillnad mellan ”följare” i pornografi på sociala medier och andra sexköpare. Här är några exempel på kommentarer:

“I would not call them followers,” one woman said, “they are johns and a john is someone who, for example, buys cam.”

“Johns will be johns. I don’t see a difference between people who just want to buy online or who want to meet, really.”

“There is no difference between those who buy sex and those who buy pictures/videos. I think those who buy sex also consume porn in some form.”

“People who buy photos and videos always want to meet live.”¹³³²

När individer köper pornografi direkt av utföraren kan det anses som ett sexköp (såvida inte rekvisiten för koppleri, som har högre straffvärde, uppfylls). Lagen stipulerar nämligen inte att den som betalar måste köpa fysisk direktkontakt. Sexköpslagens uttryckliga formulering avser endast ”[d]en som . . . skaffar sig en tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning.” BrB 6 kap. 11 §. Bland lagens många förarbeten uttalades till exempel 2005 att ”[m]ed sexuell förbindelse avses främst samlag, men förbudet avser även annat sexuell umgänge.”¹³³³ På samma sätt uttalade den ursprungliga lagpropositionen från 1998 att ”[m]ed sexuell förbindelse avses främst samlag men det räcker även med annat sexuell umgänge.”¹³³⁴

Att betala för pornografi av en utförare kan på goda grunder anses vara ”annat sexuell umgänge” då det ofta handlar om invasiva sexuella handlingar jämförbara med samlag, till exempel penetration med penisattrapper, ”sexleksaker” eller gruppvåldtäkter som filmas för att tillfredsställa köparen. Sådan pornografi är inte detsamma som ”nakenposering”, vilket förarbetena har uteslutit från lagens tillämpningsområde. Kvinnofridspropositionen uttalade 1998 att ”[e]nligt doktrinen (Jareborg, Brotten, 2 uppl. s. 319) torde nakenposering inte omfattas av begreppet sexuell förbindelse.”

Vad är då nakenposering mer exakt? Förslagsvis är det att visa upp sig i olika kroppsställningar, här enligt mer eller mindre detaljerade anvisningar från köparen. *Svensk ordbok* utgiven av Svenska Akademin beskriver posering som att ”inta en uttrycksfull men konstlad kroppsställning för att uppnå någon (ofta estetisk) effekt”.¹³³⁵ Samma definition återfinns i NE:s (f.d.

¹³³⁰ Ibid., 36–37. Alla referat, siffror och citat i stycket återfinns på de hänvisade sidorna.

¹³³¹ Ibid., 41.

¹³³² Ibid., 41.

¹³³³ Prop. 2004/05:45 s. 104 (min kursivering).

¹³³⁴ Prop. 1997/98:55 ss. 136–37.

¹³³⁵ S.v. ”posera”, *Svenska akademins orllista* (Stockholm: Svenska Akademin, 2023),

<https://svenska.se/trc/?sok=posera&pz=1>.

Grålitteratur i Sverige

Nordstedts *Svensk ordbok*.¹³³⁶ Begreppet posering går att särskilja begripligt från att exempelvis onanera, penetrera sin kropp med hjälpmedel eller utföra sexuella handlingar med andra människor eller föremål så som ofta sker i pornografi. Därmed skulle den sexköpare som beställer sådant material från en utförare falla under BrB 6 kap. 11 § emedan den som enbart beställer ”posering” falla utanför.

Att lagsstiftningen går att tillämpa på det mesta som upplevts av deltagarna i denna studie står klart. När forskarna frågade deltagarna vilka sexuella handlingar de utförde mot ersättning i pornografi fick de dessa svar nedan, där i stort sett bara nakenposering skulle falla utanför koppleri, sexköpslagen eller något annat brottsligt lagrum med skarpare straff.

- Posed naked 94% (96/102)
- Masturbation 84% (86/102)
- Oral sex 75% (76/102)
- Vaginal sex 71% (72/102)
- Men ejaculated on face (bukcake) 64% (60/94)
- Masturbating with someone else 58% (58/100)
- Tied up, restrained 53% (53/101)
- Anal sex 52% (53/102)
- Strangled 51% (51/101)
- Oral sex with gagging 49% (50/102)
- Choked 40% (41/102)
- Not smiling 37% (37/100)
- Adult/child sex younger than 18 37% (37/100)
- Filmed menstruating 33% (32/97)
- Crying 31% (31/101)
- Tortured 30% (31/102)
- “Ass-to-mouth” 28% (28/101)
- Urinated on or defecated on 26% (26/102)
- Adults having sex (ie rape) of child 15 years or younger 23% (23/99)
- Group sex 21% (21/101)
- Group sex with multiple people penetrating 20% (18/91)

Som om dessa övergrepp inte vore nog nämnde deltagare även andra typer av sexuella handlingar, vanligtvis med bondage, dominans och sadism. En informant beskrev detta som grov tortyr:

”Porn där män vill att du ska skada dig själv eller låta någon annan göra det. Exempelvis att skära mig själv, någon skär mig, någon brände mig [sic], jag är medvetslös, eller berusad eller hög. Tortyr kan pågå i timmar, till exempel fastbunden vid en vägg, de gör vad de vill, jag vet inte vad som ska ske, jag har ingen talan.”¹³³⁷

Pornografiska utförare har berättat för författarna till denna studie att det värsta med övergreppen var förödmjukelsen; samma reaktion uppvisar dem som utsätts för statligt sanktionerad tortyr.¹³³⁸

Det står klart att de handlingar som utförarna utsätts för motsvarar det som den mer kommersiellt framgångsrika pornografin visar, särskilt vålds- och förnedringspornografin, snarare än det som den ”alternativa”, ”hemmagjorda”, ”feministiska”, ”gratis” eller ”kravmärkta” pornografin

¹³³⁶ [Att] inta en uttrycksfull men konstlad kroppsställning (för att uppnå ngn (ofta estetisk) effekt). (a) (speciellt) stå (eller sitta) modell (för fotograf, målare e.d.; ofta för nakenfotografering eller nakenmåleri) flickorna poserade på badstranden; (b) (ibland som förskönande omskrivning) visa sig naken mot betalning (i ngt pornografiskt sammanhang); (c) (överfört) inta en viss attityd enbart för effektens skull han poserar med revolutionära åsikter.” S.v. ”posera”, i *Svensk ordbok* (Stockholm: NE, 2023), hämtat 2023-11-05.

¹³³⁷ Farley et al., *Pornography Production Harm in Sweden*, 40

¹³³⁸ *Ibid.*, 40.

Grålitteratur i Sverige

har påstått innehålla. Diskussionen om hur våldsamt eller förnedrande som pornografin egentligen är kan vi avsluta vid det här laget. Vi vet vad utförarna utsätts för och det har därför ringa betydelse vad som finns att tillgå på gratissidor när människor utsätts för dessa atrociteter oavsett.

Precis som studentarbetena visat om utförare på OnlyFans, där dock kritiska frågor om våld och övergrepp förmodligen inte ställdes av intervjuaren, finner rapporten av Farley med flera att utförarna måste spendera flera timmar om dagen för att chatta med ”fans” och ”följare” för att få lönsamhet åt sig själva. Femtiotre procent (46/86) som besvarade frågan uppgav att de kontaktas av dessa män ”flera gånger om dagen” och fyrtioen procent (36/87) spenderar 1–3 timmar om dagen att chatta med männen. En ansevärd mängd deltagare spenderar ännu mer tid: en av fyra, närmare bestämt 24 % (21/87), uppgav att de spenderade 4–6 timmar om dagen att chatta med pornografiska fans. Dessa fans förföljer emellanåt kvinnorna, läcker deras personliga information på internet (*doxing*) och är hotfulla. Vissa av kvinnorna var ursinniga när de tänkte på dessa fans, till exempel för att de förflyttar gränserna för vad kvinnorna behöver tåla – något vi hört upprepande gånger från studenterna som intervjuat utförare på OnlyFans. När det gällde hot och trakasserier relaterat till pornografi hade 54 % hotats via textmeddelanden, 53 % hotats på sociala medier, 40 % blivit förföljda, 39 % utsatta för doxing och 23 % hade familj och vänner som hotades på grund av pornografin. Av dem som utsattes för doxing blev 56 % också trakasserade och 68 % fruktade för sin säkerhet.¹³³⁹

Utöver antalet våldtäkter och misshandel i deltagarnas liv (både i prostitution, pornografi och i övrigt, se ovan) frågade intervjuarna om hur många som utsatts under produktionen av pornografi mer specifikt. Här uppgav 55 % att de blivit slagna (53/97); i 40 % av fallen ingick våldet i regin. Likaså hade 64 % (64/101) våldtagits som en del i pornografin. Av dem som svarade mer specifikt på denna fråga (37 personer) uppgav 8 att de våldtagits en eller ett par gånger, 12 att de våldtagits mellan 3–10 gånger och 17 uppgav att de våldtagits 10 eller fler gånger. (Återigen, detta är mycket höga siffror även för den som regelbundet läst olika studier om våld och övergrepp i prostitution och pornografi i nästan 20 år).

Över en fjärdedel av deltagarna, närmare bestämt 27 % (23/85) som besvarade frågan, hade blivit förhindrade från att använda kondom under produktionen av pornografi.¹³⁴⁰ Att hindra någon att använda kondom i denna situation kan vara livshotande; studierna vi gått igenom tidigare från flera olika länder visar att utförarna är extra utsatta för sexuellt överförda infektioner. Svensk pornografiproduktion är hälsovådligt livshotande.

Precis som i studierna med utförare på OnlyFans uppger 67 % av deltagare i studien (70/104) att de oroas av att deras familj, vänner och framtida arbetsgivare kommer upptäcka pornografin som de är med i. Så många som 38 % (38/101) av deltagarna i denna studie hade redan råkat ut för att någon de kände hittat och sett på deras onlinepornografi. Åtminstone en tredjedel av tiden (36 %, 37/103) hade kvinnorna och männen i studien utpressats av någon som laddat ner filmen. Till detta kommer att över hälften, närmare bestämt 64 % (65/102), hade filmats utan sitt samtycke under ”vanliga” sexköp. Deras gränser överträdades rutinmässigt av sexköpare, såväl gällande filmning som vilka handlingar de behövde genomföra som hur länge köpet skulle pågå.¹³⁴¹ Konsekvenserna av alla filmer är förödande. Två deltagare uttrycker situationen träffande:

“Pornography can haunt you for years. Films can be made public and destroy everything - relationships and jobs.”

“After porn, you will never have a future because there is evidence out there of who you were. You will always have to face your past.”

¹³³⁹ Farley et al., *Pornography Production Harm in Sweden*, 42–43.

¹³⁴⁰ *Ibid.*, 43.

¹³⁴¹ *Ibid.*, 45–46.

Grålitteratur i Sverige

“... When it comes to porn, a lot of people think that there will be a studio. It could just as well be a filmed abuse. The viewer will never know. The viewer could never know if there is a consent. And, even if there were a consent, the consequences are still there.”¹³⁴²

Ett antal av deltagarna sade till intervjuarna att de föredrog icke-filmad prostitution framför pornografiproduktioner eftersom de antog att i prostitution skulle ingen filma förödmjukelsen de utsattes för.¹³⁴³ Nedan är några exempel:

“The porn remains almost forever. While the other is gone as soon as you close the door and change the sheets.”

“Prostitution is easier to hide than pornography.”

“Porn is more exposing. It gets wider coverage. Traditional sex work is more discreet. It doesn't reach as many people.”

“Porn is more traumatic because you don't know how this video will trend, it lives on in your mind.”

“Porn is for the world, sex work is total privacy. Nobody has to know what you are doing. I only want to be in this (sex work) for a short time, so the world doesn't have to know about this.”¹³⁴⁴

Fler än en tredjedel (39 %, 38/97) beskrev hur de disassocierade under inspelningen av pornografi – som en känsla av att vara avtrubbad, inte känna någonting, inte vara där, att vara tom eller avstängd. Om de inte disassocierade kände de i stället ett överväldigande äckel, skam, oro och rädsla.¹³⁴⁵ En del deltagare diskuterade även ojämlikheten i makt i pornografi:

“I think that the porn industry conveys that it's empowering, and that you feel power over these men. And maybe it was at first that I thought, 'haha, I'm taking this money from these men...’”

But the reality is that they buy you. So, having that confidence but feeling powerless anyway—it's hard. I've watched the debates, and there's always a girl saying she's got power and blah blah. But I wonder how much of that is actually true. It takes a lot to feel like you are in control, because in the end, someone else wants something specific from you, and it's very distasteful to do something that someone else is asking for because they want power over you. This is their way of getting power. So to say 'I have power in that situation'—I think you're mostly trying to fool yourself.”

“[Pornography is] heartbreaking in many ways... You have no value in yourself, but the only value you have is as an object. You are nobody, a punching machine, a wank glove but not a human being.”¹³⁴⁶

Några deltagare som beskrev vissa aspekter av pornografin som roliga och spännande lade alltid in en brasklapp i sina kommentarer.

“... you turn off your emotions and just think about the money and then you get the money in your hand and you get happy, but after that you get anxiety”

“Maybe I feel happy but I'm not really there emotionally.”

“It felt good. I got a lot of compliments. But then it also felt perhaps a little shameful.”

“I think it's fun. But be prepared that it is very unsafe online, people will want to record you, meet IRL, they will be rude, haggle... You shouldn't do porn if you're sensitive and/or desperate for money while feeling bad—it's not worth it.”

“I'm quite focused. I'm neutral. I focus on creating a good product.”¹³⁴⁷

En deltagare beskrev hur pornografin är en form av annonsering för prostitution.

“Porn shows what you can do and shows your experiences. Can you suck well, masturbate well, can you take the whole thing in your mouth or not, can you swallow. The only thing guys want is for

¹³⁴² Ibid., 46 (citerar intervjudeltagare).

¹³⁴³ Ibid., 46.

¹³⁴⁴ Ibid., 46–47.

¹³⁴⁵ Ibid., 47.

¹³⁴⁶ Ibid., 48.

¹³⁴⁷ Ibid., 48.

Grålitteratur i Sverige

you to blow well. Sex work is more something you just do. You just lie there like a dead body while someone else enjoys it.”¹³⁴⁸

Flera utförare beskriver hur pornografi är värre än prostitution.

“...people don’t realize that coercion and force can be a part of porn as well as prostitution.”
 “I find porn more offensive and humiliating [than prostitution]. It feels more revealing, more shameful”

“Porn feels more invasive [than prostitution].”

“Porn is more emotionally stressful.”

“It makes it harder for me to block the emotions. I get closer to the feelings when I have to pretend to have them, it’s harder to switch off. I also get more disgusted. When I only meet someone who wants to sleep with me, I think, he just wants to come, and that’s it. When it’s porn, a scene must be set up for others to watch.”

Några utförare föredrar att spela in ensamma med en webbkamera hemma – ungefär som OnlyFans utan andra utförare, regissörer och producenter. Prostitution framstår som mer hotfullt än webbkameraprostitution på grund av hotet om att bli misshandlad av sexköpare i verkliga livet. Men även dessa deltagare medger att webbkamerapornografi skapar helt andra faror för utförarna såsom doxing och utpressning.¹³⁴⁹

Nakenbilder jämfört med annan pornografi framstod för ”många” av deltagarna som mindre exploaterande än pornografi men *inte* fundamentalt annorlunda – bara en gradskillnad. Du kan behöva skada dig själv i nakenbilder också, säger en deltagare, ”men du har kanske fortfarande lite mer kontroll”¹³⁵⁰ Pornografi ”är mer påträngande” och ”kan vara mer våldsamt” än nakenbilder, enligt deltagarna. Inte oväntat skiljer vissa deltagare mellan nakenbilder där de är ensamma och nakenbilder med andra deltagare, eftersom det är farligare med flera deltagare. En deltagare påpekar sakligt att ”[n]akenbilder är enklare, det sker ingen beröring, du har din kropp ifred emedan pornografi är raka motsatsen: då har du ingen egen vilja.”¹³⁵¹ Däremot menade andra att både nakenbilder och pornografi har pengar gemensamt, att ”[b]låda är någonting som du gör ofrivilligt. Jag tror inte att någon flicka eller pojke gör det frivilligt. Det handlar om att använda din kropp som ett verktyg för att skapa pengar. Du gör förmodligen bäggedera eftersom du känner dig riktigt dålig och behöver pengar.”¹³⁵² Många menade att det inte var någon skillnad mellan nakenbilder och pornografi.

“You get paid to let another person look at you naked for the purpose of their pleasure—this applies to both porn and nude modeling. I think the two are actually the same thing, I see absolutely no difference between them.”

“When I did Playboy I felt artistic; I wanted to be a model, but it is the same. You think there is a difference in the beginning, but it’s the same.”

“What I sent [uploaded] between 14 and the years after that somehow feels like it was a lot about being objectified. You would always be there for someone else, you were not a person but an object. People took the liberty of saying “that wasn’t sexy enough, can you push your breasts up more.” It feels disgusting, no one ever cared about who I was.”

Många av deltagarna sade att pornografiproduktion och prostitution var samma sak:

“I see no difference. You do the same thing, the only difference is the camera.”

“They are very similar - you get money for having sex, it’s as simple as that. The only difference is that porn happens on camera.”

“The only difference is that one is documented and the other is not.”

¹³⁴⁸ Ibid., 49.

¹³⁴⁹ Ibid., 49–50.

¹³⁵⁰ Ibid., 50.

¹³⁵¹ Ibid., 50–51.

¹³⁵² Ibid., 51.

Grålitteratur i Sverige

“For me, it’s totally connected, I have a hard time separating them because it’s almost always that I meet my clients physically first, and then we film what we do, and then I sell it to them as porn afterward.”

“Both [pornography and prostitution] are equally destructive.”

“Everyone who buys sex is a rapist.”¹³⁵³

Kroniska fysiska symptom på våld, exploatering och ohälsa

En nästan ofattbar siffra, såvida vi inte kände till verkligheten bakom kameran, är att 77 % av alla deltagarna led på grund av skador mot huvudet, vilket liknar andra studier med personer i prostitution generellt (se tabell från rapporten nedan). Många deltagare beskrev livslångt lidande på grund av våld som män (och kvinnor) utsatt dem för. *De flesta* led av *extremt våld* under prostitution och pornografiproduktion, vilket av naturliga skäl resulterar i allvarliga skador. Några exempel först för att begripliggöra vad för slags skador som uppstår med omfattande systematik i pornografin – därefter redovisas den statistiska sammanställningen av skadorna (däribland huvudskadorna).

“When I was 14, I was locked up in a basement for three days. There I was drugged, exploited and filmed by 4 different men. I got out of there, but had pain all over my body, a lot of pain in my abdomen, but didn’t seek help. Neighbors saw that I was injured and asked what happened, but I said I got lost in the woods and injured myself that way. However, my family reacted by saying “Oh how dirty you are! Jump in the shower, you stink!”

“It has mostly involved strangulation and being pushed into walls and such. I haven’t sought care, but I’ve certainly needed care.”

“[By having sex with buyers] I got lacerations, bruises, bleeding.”

“Bruises, scrapes, open wounds, black eyes, scalp wounds from pulled hair. Bleeding from inside the vagina.”

“It has been violence to the head, I got concussions a couple of times...”

“The gay world for guys is so extreme, selling and buying sex, there are no boundaries, it’s laughed at if you get drugged into unconsciousness and then get fucked.”

“The worst is a shoulder injury that I have had problems with for quite some time. I had my arms tied up in a way that made something happen to my shoulder, it’s been there for years.”¹³⁵⁴

Följande lista utgör de fysiska och psykiska skador som utom rimligt tvivel direkt orsakats av att deltagarna i studien blivit utnyttjade, misshandlade, våldtagna och torterade i pornografiproduktion och prostitution.

- Trouble concentrating 81% (84/104)
- Injury caused by violence? 78% (77/99)
- Hit in the head or had a head injury? 77% (79/103)
- Stomachache or pain 72% (74/103)
- Sex as intentional self-harm 71% (74/104)
- Memory problems 70% (73/104)
- Suicide attempt 65% (68/104) Intentional self-harm 64% (67/104)
- Prostitution as intentional self-harm 63% (66/104)
- Headaches or migraine 61% (63/103)
- Muscle aches or pain 60% (62/103)
- Constipation or diarrhea 56% (58/103)
- Vision problems 54% (56/104)
- Neck pain 53% (55/103)
- Painful menstruation 52% (50/97)
- Eating disorder (anorexia, bulimia, or purging) 51% (53/103)

¹³⁵³ Ibid., 51–52.

¹³⁵⁴ Ibid., 52–53.

Grålitteratur i Sverige

- Allergies 51% (53/104)
- Joint pain 50% (51/103)
- Rapid or irregular heartbeat 49% (50/102)
- Pain or numbness in hands or feet 49% (50/102)
- Trembling 44% (45/103)
- Dizziness 43% (44/102)
- Jaw or throat pain 43% (44/103)
- Nausea 41% (42/103)
- Skin problems (rashes or itching) 35% (36/103)
- Shortness of breath 34% (35/103)
- Sweaty hands 33% (34/103)
- Colds or flu-like symptoms 32% (33/102)
- Chest pain 31% (32/103)
- Loss of feeling on skin 30% (31/104)
- Trouble with balance or walking 30% (31/104)
- Vaginal pain 29% (29/101)
- Pelvic pain 24% (25/103)
- Vomiting 23% (24/103)
- Hearing problems 23% (24/104)
- Muscle weakness or paralysis 21% (22/103)
- Pain in breasts 19% (19/100)
- Carpal tunnel 18% (19/103)
- Asthma 17% (18/103)
- Swelling of arms, hands, legs or feet 17% (18/103)
- Difficulty swallowing 16% (16/103)

Det är ett mirakel att deltagarna lyckade ta sig till intervjuutillfället på sina egna ben och än mer oförklarligt att många (de flesta, tycks det) fortfarande befinner sig i pornografi och prostitution. Flertalet har sannolikt tiotals av symtomen ovan på en och samma gång, vilket är ett lidande omöjligt att föreställa sig. Trots sexköpslagen har Sverige inte kommit mycket längre än 1995, då den enda ledamoten i dåvarande prostitutionsutredningen reserverade sig mot majoritetens förslag att straffbelägga ”båda parter”, bland annat med följande motivering: ”Könshandel är ingen affärsuppställning mellan jämbördiga parter. Det finns ytterst få prostituerade som kan sägas ha kontroll över sina liv. *De fysiska och psykiska skador könshandeln för med sig för kvinnorna när längst bortom det fattbaras gräns.*”¹³⁵⁵

Forskarna frågade deltagarna i vår undersökning om de hade gjort suicidförsök samt om de skadat sig själva på olika sätt i ”icke-suicidala självskadeförsök”, *Non-Suicidal Self Injury* (NSSI), varpå följande frekvenser erhöles:

- Sex as intentional self-harm 71% (74/104)
- Suicide Attempt 65% (68/104)
- Other Intentional self-harm 64% (67/104)
- Prostitution as intentional self-harm 63% (66/104)

Det fanns en överlappning mellan de som uppgav suicidförsök respektive självskada, där 49 % uppgav bägge. De som uppgav tidigare självmordsförsök (*suicide attempt*) eller prostitution som

¹³⁵⁵ SOU 1995:15 Könshandeln: Betänkande av 1993 års Prostitutionsutredning, s. 241 (särskilt yttrande av Birgitta Ekström) (min kursivering).

Grålitteratur i Sverige

avsiktlig självskada tenderade också att ha starkare symtom av dissociation. Forskarna undersökte ett medelstarkt och statistiskt signifikant samband mellan dissociation, som var lika starkt såväl gentemot tidigare självmordsförsök ($r=0.25$, $p=0.01$) som gentemot självskaдебeteende via prostitution ($r=0.25$, $p=0.01$).¹³⁵⁶ Uppenbarligen är dissociation nära sammankopplat med traumatiska erfarenheter.

Posttraumatiskt stressymtom (PTSD) (81 %)

Posttraumatisk stress (PTSD) undersöktes hos deltagarna. De fyra viktigaste symtomen av PTSD är

- (1) att återuppleva traumatiska händelse(r), även kallat återupplevelsesymtom eller flashbacks;
- (2) att undvika saker som påminner dig om traumatiska händelse(r);
- (3) att ha mer negativa tankar och känslor än före traumatiska händelse(r);
- (4) att känna sig taggad eller nervös, även kallad hyperaktiv.

Däribland undersöktes även återkommande minnen eller mardrömmar av tidigare traumatiska händelser, sömnlöshet, avsaknad av livslust, avtrubning, ilska eller irriterbarhet och konstant vaksamhet.

Andelen som uppfyllde kriterierna för PTSD av deltagarna var 81 % (85/105), vilket är en ”extremt hög nivå av PTSD”.¹³⁵⁷ Andelen är betydligt högre än bland de 854 personer i prostitution i nio länder som undersöktes tidigare av Farley och andra forskare i respektive land. Där uppfyllde 67 % av alla deltagare PTSD, det vill säga två av tre, emedan det här handlar om fyra av fem (81 %). Däremot visade studien i nio länder att personer med erfarenhet av pornografi hade starkare symtom¹³⁵⁸ – något som är i linje med denna studie.

Av de 81 % av deltagarna med PTSD hade två tredjedelar (67 %) svåra eller mycket svåra symtom. PTSD är ett *objektivt* mått på övergrepp som indikerar dess svårighetsgrad, men som inte är beroende av direkta vittnesmål. PTSD kan vara resultatet av extremt våld, inklusive sexuellt våld, eller bevitnandet av skada som tillfogas andra. Diagnosen är väletablerad och listad i *American Psychiatric Association's Diagnostic and Statistical Manual (DSM)*.¹³⁵⁹ Att diagnostisera PTSD är relativt enkelt och i allmänhet okontroversiellt eftersom det bestäms av ett strikt definierat batteri av frågor som mäter objektiva symtom som hypervigilans, oförmåga att koncentrera sig eller sova, ihållande mardrömmar och självförvälad skada.¹³⁶⁰ Det är således inte en hal diagnos som när massmördaren Anders Breivik av ett team av bona fide-expertter drog slutsatsen att han hade "en psykotisk störning" och därmed var "juridiskt oansvarig", och en annan grupp expertter bestämde att han uppvisade en "personlighetsstörning" (karaktäriserad av intensiv narcissism och patologisk lögnaktighet) som innebär att han var "rättsligt ansvarig".¹³⁶¹

Endast 6 % av genomsnittspopulationen (normalpopulationen) kommer erfara PTSD under sina liv. Tretton procent av kvinnliga krigsveteraner diagnosticerades med PTSD i USA 2023. Syrianska krigsflyktingar som flyttade till Sverige hade en 30-procentig nivå av PTSD.¹³⁶² Deltagarna

¹³⁵⁶ Farley et al., *Pornography Production Harm in Sweden*, 55.

¹³⁵⁷ *Ibid.*, 56.

¹³⁵⁸ Melissa Farley, "Renting an Organ for Ten Minutes": What Tricks Tell Us about Prostitution, Pornography, and Trafficking," i *Pornography: Driving the Demand in International Sex Trafficking*, red. David E. Guinn & Julie DiCaro (Int'l Human Rights L. Inst., DePaul Univ., 2007), 146.

¹³⁵⁹ American Psychiatric Association, *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*, 5th ed. (Washington, DC: Am. Psychiatric Assoc., 2013), 271–280.

¹³⁶⁰ *Ibid.*, 271–72.

¹³⁶¹ Ingrid Melle, "The Breivik Case and What Psychiatrists Can Learn from It," *World Psychiatry* 12, no. 1 (2013): 16, 19.

¹³⁶² *Ibid.*, 56 (refererar svenska forskare).

Grålitteratur i Sverige

i vår studies 81 % av PTSD är i samma nivå som de 88 % PTSD som uppvisades bland överlevare från tortyr i mellanöstern, centralafrika, sydasien och sydöstra Europa.¹³⁶³

Dissociation är ett av symtomklustren av PTSD. Dissociation är en diskontinuitet i det normala medvetandet, minnet, identiteten, känslorna, perceptionen, kroppslig representation, motorik och beteenden. Dissociation är då en respons till överväldigande traumatiska händelser där psyket dissocieras från personens rådande känslor och fysiska förmåelse och möjliggör för människor att anpassa sig och hantera omöjliga situationer, ohanterbara krav och traumatiska händelser. Dissociationen som är nödvändig för att överleva prostitution var ursprungligen en respons för överlevare av sexuella övergrepp under barndomen, men som oftast fortsätter under prostitution och kan förvärras. Dissociation försiggår under extrem stress bland krigsfångar som torteras, bland barn som utsätts för sexuella övergrepp och bland misshandlade kvinnor som våldtas eller befinner sig i prostitution. En kvinna förklarade: "You make yourself empty inside".¹³⁶⁴ Deltagarna i studien hade "mycket höga" värden av dissociation. Medelvärdet av DES låg på 38, vilket är signifikant högre än de flesta andra grupper av människor vars nivåer av dissociation har studerats. Så mycket som 30 % av tiden var deltagarnas DES-värden i nivå med screeningkriterier för dissociativ störning.

Melissa Farley med fleras undersökning i Sverige är den enda kvantitativa undersökning av personer i pornografisk produktion som någonsin genomförts och den har få eller inga motsvarigheter utomlands. Den tillhandahåller ett unikt material som nu och för alltid kommer förknippas med Sverige, våra prostitutionslagar, vårt problem med pornografisk produktion och vår politik mot mäns våld mot kvinnor och andra personer. Om vi tar tillvara den kunskap vi nu fått kan vi stå som modell för resten av världen. Vi kan också kasta bort allt detta till ingen nytta för oss själva, även om andra länder finner studien ofantligt användbar. Vilket av dessa två vägval vi tar får framtiden utvisa, men Sveriges rykte som förkämpe för mänskliga rättigheter står för första gången på riktigt länge på spel – bokstavligen på liv och död för de röster vi hör i denna rapport.

Syns man inte, finns man inte – en inblick i den svenska porrindustrin (2019)

Organisationen Talita, som arbetar mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål och stödjer den svenska sexköpslagen, publicerade en rapport 2019 om samtida pornografiproduktion i Sverige författad av Meghan Donevan.¹³⁶⁵ Tillsammans med Melissa Farley med fleras studie, studentarbeten ovan om OnlyFans samt denna rapport var den sistnämnda den första reella empiriska undersökning av hur pornografiproduktionen såg ut i Sverige för fyra år sedan. Författaren rekryterade informanter genom att kontakta kvinnor som använde en e-postadress med syfte att göra reklam för pornografi på nätet. Talita sökte också deltagare via sina sociala medier. Intervjuerna varade mellan 1–1,5 timmar och kompenenserades med 300 kr. Det empiriska materialet bygger på nio djupintervjuer med svenska kvinnor som varit utförare i pornografiska filmer eller fotografering samt undersökningar av mer grävande journalistisk art för att kartlägga produktion och distribution i Sverige. Rapporten identifierade två traditionella pornografiproducenter under kartläggningen men fann att den största delen av pornografisk produktion och distribution äger rum på olika internetidor eller forum där det sker köp och försäljning av material.

Liksom de undersökningar som genomförts i USA fann rapporten att de som utnyttjas för att producera pornografi i Sverige ofta har liknande social bakgrund som personer som utnyttjas i prostitution och de har även ofta direkt erfarenhet av reguljär prostitution – till exempel striptease eller vanliga sexköp. Producenterna rekryterar aktivt unga kvinnor via sociala medier, bland annat genom reklam eller att överdrivet optimistiskt lova framgång och ekonomisk självständighet. De tredjeparter som på detta sättet rekryterar unga kvinnor använder också termer såsom "bloggar" och

¹³⁶³ Ibid., 57 (refererar internationella forskare).

¹³⁶⁴ Ibid., 58.

¹³⁶⁵ Meghan Donevan, *Syns man inte, finns man inte – en inblick i den svenska porrindustrin* (Stockholm: Talita, 2019).

Grålitteratur i Sverige

”modelljobb” för att tona ner det pornografiska intrycket. Informanterna vittnade om problem att lämna pornografindustri, delvis på grund av rädsla för att familj, grannar, vänner eller chefer skulle få reda på deras bakgrund.

Producenter och distributörer

Rapporten redogör dels för hur en ensam pornografisk producent var aktiv i Sverige, ”koordinerade inspelningar”, ägde rättigheter och distribuerade via en egen hemsida med enskild firma som funnits åtminstone sedan 2015 (om inte längre).¹³⁶⁶ Flera av informanterna nämner att det stött på honom. En kvinna svarade att hon ”[k]ände en dålig magkänsla” efter att de talats vid via e-post och han utlovat 15 000 i ersättning, trots att hon sade att hon inte tänkte ”göra anal och gangbang”, varför hon inte hörde av sig efteråt trots att han skulle ha bokat resebiljetter och hotell.¹³⁶⁷ En annan hade fått förfrågningar flera gånger med löften om 10,000 kr i ersättning och en tredje som avtalat att ha sex med ”2–3 killar” blev varnad för att träffa producenten ensam, varpå hon valde att inte heller fullfölja och dyka upp. Rapporten beskriver hur producenten på sin hemsida marknadsförde materialet med följande beskrivning: ejakulering i ansiktet på gravida kvinnor, ”trekanter” med tonåringar, ”fisting” där en kvinna har samlag med ”tre män”, anala samlag och ass-to-mouth, ”gangbang,” dubbelpentetrering med en 18-årig kvinna, anal samlag med ejakulering i ansiktet på en 18-årig kvinna och ”hårt knull” med en tonårig kvinna.¹³⁶⁸ Uppenbart är att producenten sökte kapitalisera på de mer fysiskt aggressiva, förmedrande och potentiellt ohälsosamma handlingar som avtrubbade konsumenterna söker efter.

Rapporten identifierar ett annat företag i Sverige som fokuserade på så kallad amatörpornografi. De amerikanska forskarna som studerat fenomenet har ofta funnit att det är professionella utförare som genomför vad konsumenterna tror är amatörscener. Företagets hemsida använde emellertid termer som ”modell” och ”trevlig svensk porr” för att tona ner det industriella och sökte också rekrytera ”tjejer och par”, vilka uppmanades att titta på deras distributionshemsida med så kallad amatörpornografi för att förstå innehållet. Rapporten beskriver ett urval av företagets filmtitlar där flera starkt negativt laddade kvinnliga könsord används för att beskriva innehållet (t.ex. ”svensk porrslutna”) och det görs explicita referenser till prostitution (”porramatör thaimassage – Stockholm happy ending”, ”Helsingborg eskorter” etc.). Innehållet är inte lika uttalat aggressivt och förmedrande som i den andra producentens titlar men tonen är densamma, med en tydlig grafiskt sexuell explicit underordning av kvinnor och anspelningar på att kvinnor njuter av att bli penetrerade med föremål som flaskor eller dildos, njuter av förödmjukelse, prostitution, exploatering och sexuell objektivering.¹³⁶⁹

Rapporten identifierar också olika internetforum som distribuerar pornografi i Sverige. Ett forum som distribuerar pornografiska filmer och bilder av så kallade ”bloggare” sedan 2009 ägs av ett svenskt företag som hade 12 manliga anställda år 2017, omsatte närmare 20 miljoner kronor och gjorde 4 685 000 kr i vinst, enligt rapporten.¹³⁷⁰ Webbplatsen hävdade redan år 2011 att de besöktes av över 1 miljoner surfare varje månad och att över 200 kvinnor/tjejer producerade bilder och filmer åt sidan. Senare, när rapporten författades, uppgav webbplatsen att det fanns över 1 000 ”privata sexbloggare” som producerade material åt sidan. Ungefär som med produktionsbolagen marknadsförde sidan filmerna med titlar som anspelar på kvinnlig förödmjukelse, förmedring, fysiska aggressioner och ung ålder: ejakulering i ansiktet, tonåringar, djupt oralsex (gagging), analsex med dildos och liknande material. Webbplatsen visade bilder på limousiner, festligheter och annan glamour med uppmaningar om att tipsa personer som kan ”blogga” (dvs. producera material som sajten kan

¹³⁶⁶ Ibid., 11.

¹³⁶⁷ Ibid., 11.

¹³⁶⁸ Ibid., 12.

¹³⁶⁹ Ibid., 14.

¹³⁷⁰ Ibid., 15.

Grålitteratur i Sverige

lägga upp) mot ersättning. Rapporten noterar att även om det finns ”ett spann av olika bilder och filmer” finns också ”ett betydande antal” med aggressiva och förnedrande inlägg liksom anspelningar på stor åldersskillnad och potentiellt minderåriga kvinnor. Webbsidan använde flera av rapportens informanter, unga män i 20-årsåldern för att rekrytera tjejer som blivit 18 år med löften om lyx, berömmelse och pengar. Till skillnad mot OnlyFans pressade de anställda kontinuerligt ”bloggarna” att ladda upp mer pornografiskt material, enligt informanterna med erfarenhet från sajten, och höll kvar deras ersättning genom att blockera konton om de bytte sajt eller ville sluta.¹³⁷¹

Rapporten beskriver hur webbsidan hade en ”systersida” med ännu mer aggressiv, förnedrande och extrema material där sajtens namn anspelade på en grövre ton, så kallad ”gonzopornografi”. Här användes termen pornografi och dess synonymer snarare än ”bloggare” per se, till exempel i kombinationen ”porrbloggar”.¹³⁷² De olika bloggarnas titlar antydde här att materialen presenterade analsex, gäggning, matning med sperma, hårt analsex, dubbelpenetration och presentationer/simulering av incestuösa handlingar som beskrevs med negativt laddade misogyn könsord. Enligt informanterna var ersättningen högre till kvinnorna på ”systersidan” där de grövre och mer extrema sexuella handlingarna presenterades. Enligt rapporten ”översvämmades sidan av gonzo och hardcore-pornografi” efter att ägarna ändrade reglerna.¹³⁷³ Att ersättningen och efterfrågan för fysiskt skadligare, förnedrande och ohälsosammare är högre är inte oväntat utan visar på samma tendenser som framkommit i såväl innehållsanalyserna som de andra undersökningarna om produktionsvillkoren.

Utöver de två webbsidorna redogör rapporten för en nätsida där utförarna kunde lägga upp en så kallad glamourmodellblogg. Sajten rekryterade inte aktivt och informanterna sade sig vara ”mindre pressade” än på de andra sajterna. Däremot skedde ingen kontroll av ålder, enligt en informant, vilket skiljer sig mot vad som rapporterats om OnlyFans som ju började uppmärksammas i ungefär samma tid som rapporten publicerades (år 2019). Även glamourbloggen hade en ”systersida” med grövre innehåll, till exempel sexleksaker och sex med flera män. En informant uppskattade att över hälften av kvinnorna som var aktiva på denna sajt publicerade filmer där de genomförde sex med en eller flera manliga personer. Vid tiden för rapportens författande fanns 91 unika ”profiler” med kvinnor. Typiska handlingar som presenterades enligt filmernas titlar var ”deep throat ’gangbangs’” och anala samlag. Titlarna visade även andra liknande handlingar som dem som sociologen Nathalie Purcell fann i hennes urval av mest kommersiellt framgångsrika filmerna år 2000–2010; på glamourbloggens sistersida kunde konsumenterna se ejakulering i ansiktet och ögonen, oralsex så djupt att kvinnan får kväljningar, analsex som avslutas med ejakulering i kvinnans ansikte som ”slickas bort”, *bondage*, ejakulering i munnen på kvinnan så att hon kväljs, incestteman (t.ex. ”pappas hora”) och en kvinna som läses in på en toalett och måste utföra oralsex på en man och sedan får sitt ansikte spolat i toaletten.¹³⁷⁴

Rapporten fann även att ett antal fotografer i Sverige är aktiva på sociala medier och har webbsidor där de annonserar ut sina tjänster (dvs. att producera pornografiska bilder). Enligt informanterna är många (om än inte alla) fotografer mer eller mindre manipulerande och söker maximera exponeringen, ibland genom att lura utförarna hur pass mycket bilderna är tänkta att spridas. Enligt en informant kunde resultatet ”kännas extremt objektifierande även om det inte kändes så under själva fotograferingen.”¹³⁷⁵

¹³⁷¹ Ibid., 15–19.

¹³⁷² Ibid., 19.

¹³⁷³ Ibid., 19–20.

¹³⁷⁴ Ibid., 21.

¹³⁷⁵ Ibid., 22.

Grålitteratur i Sverige

Utförarna

De informanter som rapporten till stor del bygger på är mer varierad än utförarna på OnlyFans som intervjuats exempelvis i svenska studentarbeten. I Talitas rapport uppgav totalt fem av de nio kvinnorna att pornografin var deras *primära arbete och inkomstkälla*. Av de övriga fyra hade en informant som tvingats in i pornografin av en före detta pojkvän helt slutat under rapportens författande medan de resterande tre hade en annan primär inkomstkälla. Kvinnorna var i åldern 21–44 år, med en genomsnittsalder om 29 år. En intervjuperson laddade bara upp ”lättklädda bilder och nakenbilder” på sig själv ensam eller tillsammans med andra kvinnor. Fyra lade upp naken- eller onanifilmer. Tre kvinnor lade upp filmer på sig själva i sexuella handlingar med en eller flera män. En kvinna tvingades in pornografin av en pojkvän och filmades såväl med en som med flera män. Den genomsnittliga ”debutåldern” att börja med pornografi var 22,6 år hos de nio informanterna, med en spridning mellan 16 till och med 34 år. Här skriver författaren samtidigt att alla ”gjorde sin debut” inom pornografin ”innan de fyllt 25 år”, vilket dock motsäger uppgiften om den större spridningen av debutålder i gruppen.¹³⁷⁶

Samtliga informanter uppgav att deras intryck var att det var mycket unga kvinnor inom pornografin, där flera uppgav att det svenska sajterna ofta rekryterade minderåriga trots att det är olagligt. Samtliga informanter var starkt emot att rekryteringen av minderåriga fick fortgå och flera menade också att åldersgränsen borde ligga minst några år ovanför 20 år eftersom konsekvenserna kan bli så svåra på grund av en kvinnas medverkan i pornografi. Argumenten var inte helt koherenta, men det anfördes till exempel att pojkvänner och familj sannolikt får reda på deras verksamhet, vilket kan leda till stigmatisering; att en ung kvinna snabbt kan ”förlora all självrespekt” och bli ”utnyttjad”; och att det blir svårt att ta sig ur pornografi och prostitution ju längre personen befinner sig där, då inkomsterna sjunker med åldern eftersom konsumenterna värdesätter lägre framför högre ålder. Det argumenterades också för att unga kvinnor generellt är mer sårbara och har en sämre förhandlingsposition, särskilt unga flyktingar eller andra utsatta grupper, vilket riskerar att utsätta dem för övergrepp och exploatering i pornografin.¹³⁷⁷

Fem av nio informanter uppgav att den huvudsakliga orsaken till inträdet i pornografin var ekonomiska svårigheter. En började exempelvis först på strippklubb på grund av att pojkvännen dragit på henne stora lån och skulder, vilket tycks ha lett kvinnan vidare till pornografin. En annan informant sade att hon inte trivdes på en strippklubb, att hennes ekonomi var dålig och att hon bytte till pornografi efter tips från ”en kollega” om bättre inkomster.¹³⁷⁸

En annan gemensam faktor bland informanterna var förekomsten av sexuellt våld innan inträdet i sexindustrin. En informant uppgav till exempel att hon hade ”trauman från överfall av våldtäkter, mycket sådant”, att hon varit utpressad av konsumenterna och fått ångest på grund av det faktum att andra skulle kunna upptäcka hennes bilder; en annan blev fysiskt och sexuellt misshandlad av ”ett av alla mina ex” när hon var 16–17 år, vilket efter lång tids ”hjärtvävt” ledde till sjukhusvistelse innan hon ”insåg” att hon måste få stopp på misshandeln; en tredje var utsatt för ”tjatsex”, manipulationer, fysisk misshandel och sexuellt tvång/våldtäkt av sin ex-pojkvän, som dessutom ”bjöd ut” henne till sina vänner som hon hade ”svårt att säga nej” till; och en fjärde uppgav att hon träffade en pojkvän när hon var 20 som var ”våldigt sexuellt våldsam”, ”otroligt aggressivt” och misshandlade henne psykiskt ”våldigt, väldigt” mycket under två och ett halvt år. Dessutom drog pojkvännen på henne ”våldigt mycket lån och skulder”, vilket ledde till att informanten började på strippklubb för att tjäna ”snabba pengar”, vilket gjorde så att hon tog sig ur sin ”ekonomiska kris som var orsakad av honom”.¹³⁷⁹ En femte informant berättar hur hon träffade en man som ”redan från första dejen tvingade” henne till prostitution och att ”bli

¹³⁷⁶ Ibid., 24.

¹³⁷⁷ Ibid., 25–28.

¹³⁷⁸ Ibid., 28.

¹³⁷⁹ Ibid., 30.

Grålitteratur i Sverige

våldtagen” av flera män – en utsatt belägenhet som fortgick under hård kontroll i fyra månader. Även en kvinna som ”inte diskuterade sin egen personliga historia av utsatthet för sexuellt våld” instämde med rapportförfattarna om att ”många har utsatts för sexuellt våld innan de ger sig in i branschen”.¹³⁸⁰ Utsattheten för sexuellt våld innan inträdet i pornografi eller annan prostitution är i linje med såväl andra kvantitativa som kvalitativa undersökningar av populationer inom pornografi och/eller annan prostitution. Det finns skäl att anta att våldet avtrubbar och förskjuter dessa kvinnors egna gränser och självbild så att det blir enklare för andra att manipulera dem till att utföra pornografi eller för dem själva att ta ett aktivt beslut att träda in i sexindustrin.

Psykisk ohälsa uttrycktes också av informanterna i deras intervjuer med rapportförfattaren. I flera intervjuer framkommer symptom som ångest, depression, låg självbild, ensamhet, självmordstankar, klaustrofobi och panikattacker – problem som ibland uppstod lång tid innan de trädde in i pornografin (t.ex. under barndomen). Ångest är det vanligaste symtomet som nämns. Den kvinnan som lämnat pornografin vid tiden för intervjun led särskilt mycket efteråt, inklusive bland annat ”dödstanor” för att döden upplevdes som ”våldigt nära”, sexuellt självdestruktivitet som ett självskadebeteende istället för att skära sig, känslor av att vara ”äcklig och värdelös”, omfattande mardrömmar, sömnlöshet, överspändhet på dagarna, uppskruvad vaksamhet och säkerhetsstrategier som att sova bredvid en kniv och att vara ”ständigt beredd på att fightas för livet under två år ungefär.” Symptomen indikerar PTSD, vilket är i linje med annan forskning som systematiskt frågat personer i pornografi och prostitution om psykisk ohälsa. Rapportförfattaren skriver att kvinnans symptom inte började försvinna förrän hon fick ”långsiktig” stöd med terapi.¹³⁸¹

En del av informanterna beskrev ofta hur ”andra” inom pornografin troligtvis hamnat där på grund av psykisk ohälsa, bekräftelsebehov och dåligt självförtroende, vilket sammantaget gjort dem lättmanipulerade – men relaterade inte ”nödvändigtvis” dessa analyser till den egna situationen.¹³⁸² Sådana svar kan vara ett sätt att distansera sig till traumatiska händelser och svåra upplevelser, vilket dock är svårt att avgöra utifrån rapportförfattarens redovisning. Några informanter menar också, liksom utförare på OnlyFans som intervjuats av studenter i Sverige, att erfarenheterna i pornografin stärkt deras självförtroende, framför allt i bemärkelsen utseende och kroppsuppfattning. Den informant som lämnat sexindustrin trodde dock att uppfattningen om att pornografin stärker dessa kvinnors självförtroende är en ”roll” eller ”mask” som de anammar som ”ett försvar helt enkelt, för att klara vardagen. För att orka se sig själv. . . . Men just självinsikt – ”vad är jag värd?” Det tror jag inte finns.” Informanten menar att det först är efter ”några år när man väl kanske bryter ihop” som personer i pornografin kan ”tänka tillbaka” och se att det finns problem i deras liv. Ett par andra informanter lyfter även att uppmärksamheten och det som upplevs som stärkande i stunden enbart är ytligt och utseendefixerat och att det kanske inte är det bekräftelsebehovet som behövs för kvinnor i pornografiindustrin.¹³⁸³

Rapportförfattarens intervjuer i sin helhet går inte att redovisa, men några ytterligare anmärkningar förtjänar att återges. Exempelvis noterar en informant att hon ”inte är så himla sexuell” och att i de perioder när hon utför striptease så tycker hon inte om att ha sex. En annan kvinna som medverkat i både pornografi och striptease berättade att hon anser att männen som köper sex ”gör inget annat än att utnyttja folk”, vilket hon ”har noll respekt för”. Vad gäller stripteasepubliken uttalar hon att hon förvisso är tacksam för den ekonomiska aspekten som gör att hon kan tjäna pengar, men ”kan inte förstå grejen, jag tror inte på min egen produkt”. Hon uttrycker en avsky för männen eftersom ”de tror på riktigt att det här är någonting hon tycker om, alltså det här vill hon göra”. Dessa uttalandet går på tvärs mot den populära föreställningen att

¹³⁸⁰ Ibid., 31.

¹³⁸¹ Ibid., 31–32.

¹³⁸² Ibid., 32–33.

¹³⁸³ Ibid., 33–34.

Grålitteratur i Sverige

kvinnor i pornografin är mer sexuella än andra och uttrycker inte samma positiva syn som emellanåt kom till uttryck bland informanterna från OnlyFans i studentarbetena.¹³⁸⁴

De äldre informanterna i Talitas rapport uttrycker att de yngre kvinnorna i pornografin tycks ha mycket svårt att sätta gränser på strippklubbar och i pornografi och ”lägger ut precis vad som helst”. Ett sådant beteende blir svårt att ”konkurrera med”. En informant säger vidare att det ”känns det som att alla som börjar är desperata efter pengar. Man ser tjejer som går över sin gräns och inte kan stå för det och de försvinner lika fort ur marknaden som de dök upp.” Vi känner igen detta tema i viss mån från studentarbetenas intervjuer med utförare på OnlyFans, men där tycks problemet vara något mindre allvarligt givet det sätt på vilket informanternas ordval och ton skiljer sig. Här kan vi också notera att Talitas informanter återigen ger intrycket av att underskatta sina egna problem och i stället talar om vad ”andra” inom pornografin genomlider. En äldre kvinna som först uppgav att hon kunde upprätthålla sina egna gränser sade senare att hon egentligen inte ville utföra pornografi eftersom det är ”dokumenterat material”, vilket leder till att hon inte kan ”vara i fred” (eftersom det ofta leder till förföljelse på nätet och ibland fysiskt av konsumenterna). Hon sade sedan att hon ”mätt så dåligt på de här plattformarna för att det är över mina gränser”.¹³⁸⁵ Det krävs skicklighet av intervjuarna för att nå fram till en objektiv och balanserad beskrivning när informanterna själva gärna förtränger det som är mest svårt i deras liv.

En annan informant uppger att hon känner till ”jättemånga modeller” som ”egentligen inte vill ställa upp på en fotografering” eftersom det ”inte alls” blir det ”man har kommit överens om”. Informanten övergår sedan till att beskriva hur fotograferna/producenterna manipulerar och pressar utförarna att gå utöver sina gränser: ”Vissa kan ju vara riktiga svin som verkligen pushar, ”jo det här vill du”, ”det här kommer att gå jättebra”, ”det här kommer att sälja jättebra.”” Informanten konstaterar att det är svårt att ”säga ifrån” när utföraren väl är på plats i en studio. Respondentens information liknar det som framkommit i annan forskning, nämligen att producenterna drivkraft är starkt att tillfredsställa kundernas avtrubbade begär efter fysiska aggressioner, förmedling, ohälsosamma eller på annat sätt mer extrema material – en efterfrågan som producenten söker kapitalisera på. En annan informant berättar hur producenter och fotografer ofta säljer, lägger upp eller delar ut material som de kommit överens om att inte dela och att det är svårt att få dem att plocka bort. Även det svaret liknar vad utförare på exempelvis OnlyFans beskriver.¹³⁸⁶

Informanterna berättar även hur de förföljs av ”gränslösa” konsumenterna på de olika webbsidorna med pornografi där de hade konton, liksom på andra sociala medier – framför allt med förfrågningar om att få mer pornografiskt material eller köpa sex. Några informanter berättar hur de förföljs av närmast besatta män som söker personlig kontakt på ett delvis manipulativt sätt, till exempel genom att locka med ersättning eller gåvor, och delvis aggressivt sätt när de inser att de inte kommer få någon uppmärksamhet tillbaka. Flera informanter uppger att det är svårt att inte svara män som de förföljs av på dessa sätt för att, som en uttrycker det, det kan komma ”konsekvenser” om de plötsligt ”slutar höra av sig”. Rädsla och upplevelser av hot tycks vara allestädes närvarande för kvinnorna.¹³⁸⁷ Läsaren får intrycket av att dessa informanternas problem är större än de problem som utförarna på OnlyFans rapporterar om i studentarbeten. Återigen är det dock svårt att veta i vilken mån vissa informanter är mer ärliga, i vilken mån intervjuarna har den skicklighet som krävs, och om forskarna ställer rätt frågor samt får informanten att känna sig bekväm att minnas sina traumatiska eller obehagliga upplevelser.

Kopplingen till prostitution. I Talitas rapport redogörs för hur tre av de nio informanterna hade börjat i striptease innan de blev utförare i pornografi; fyra kvinnor hade befunnit sig i prostitution (dvs. sålt sex), däribland en med en så kallad *sugar daddy*. Ytterligare en informant hade börjat i onlineprostitution redan när hon var 14 år och senare blivit utförare av pornografi. Hon beskriver

¹³⁸⁴ Ibid., 38.

¹³⁸⁵ Ibid., 40–41.

¹³⁸⁶ Ibid., 42–43.

¹³⁸⁷ Ibid., 43–45.

Grålitteratur i Sverige

hur hon hade en svår situation hemma med en mamma som inte uppskattade hennes vänner, hur hon umgicks i kretsar med ”våldigt mycket droger och alkohol” och hur hon hade en dålig självbild där tanken om prostitution framstod som rationell. Likväl utsattes hon särskilt av en sexköpare för mycket fysiskt våld och sexuella övergrepp. En annan informant berättade att hon försökt med prostitution men ”inte tyckte om det”, men hon hade erfarenhet av striptease och pomografi. På två klubbar i Stockholm är de manliga besökarna, enligt den informanten, väl medvetna om att de kan köpa sex av kanske 90 % av kvinnorna som framträder i striptease. Klubbens anställda låtsas emellertid som ingenting, enligt denna informant. Hon menade också att utländsk bakgrund hos tjejerna signalerade ett ”tydligt tecken” på att kunderna kunde köpa sex av dem, vilket är i linje med den intersektionella analys som tidigare gjorts av pornografins och prostitutionen där de som utnyttjas ofta utgör multipelt diskriminerade grupper i samhället.¹³⁸⁸

Flera informanter framhöll även att eftersom många pornografiska utförare är i stora behov av pengar träder de ofta över gränsen till prostitution vid erbjudande om sexköp, om det exempelvis kan ge dem 2 000 eller 5 000 kronor extra. Även om de börjar som ”amatörer” på nätsidor där det finns ”bloggar” så får de vanligtvis följare, vilket ”ofta” leder till ”våldigt mycket erbjudande” från sexköpare. Sådana erbjudande kan vara svåra att tacka nej till om kvinnan inte klarar att betala hyran eller om de inte har tjänat särskilt mycket genom pornografin, menar informanterna. En informant säger dock att det finns två typer av tjejer: en typ som är ”självssäkra och målmedvetna, stabila. Sedan finns det tjejer som är sårbara och osäkra som inte riktigt kan säga nej och kanske är desperata efter pengar. Tjejer som kan bli utnyttjade, är lätta att övertala osv.”¹³⁸⁹ Frågan är hur många inom pornografin som är tillräckligt stabila att stå emot prostitution utan kamera. Utifrån de olika undersökningar som finns brukar alltid en viss andel svara att de (ännu) inte befunnit sig inom bägge former av sexhandel, men det förändras med tiden för individen. Som vi även sett i intervjuer med utförare på OnlyFans kan gränserna för vad utförarna är beredda att tolerera förflyttas ganska långt, vilket kan hänga ihop med att lönsamheten per arbetad timme sjunker i takt med att utförarna blir äldre.

Exploatering, psykisk ohälsa och andra problem att lämna pornografin. Flera internationella studier har visat att personer i prostitution och pornografi har svårt att lämna industrin, vilket även bekräftas i Talitas rapport. Informanterna nämner framförallt bristen på pengar som ett stort hinder. En informant menar att ”de flesta” inom pornografin ”har barn och/eller husdjur som vi försörjer, och andra räkningar och utgifter varje månad, som bilar och liknande. Ett stadigt jobb, exempelvis på en restaurang, täcker inte de kostnaderna.” Ett annat stort hinder som informanterna framhöll var att pornografin finns kvar på internet för alltid och att det blir mycket svårt för en utförare att hantera när hen lämnat sexindustrin, att vem som helst i dennes närhet såsom arbetsgivare, medarbetare, studiekamrater, lärare, snabbköpskassörer, vänner, familj, barns vänner och deras familjer eller personer på gatan kan konfrontera denne med trakasserier, ifrågasättande, stigmatisering och förföljelse. Flera informanter beskriver hur publiceringen av materialet i praktiken iscensätter en ständig oro att fler människor ska upptäcka vad de gjort, vilket förstärks när utförarna börjar fundera på att lämna pornografin.¹³⁹⁰ En informant uttrycker detta i intervjun på följande sätt:

Ja jag tror många stannar i den här branschen för att de har inget val. Den här skräcken att söka nytt jobb och veta att, om man googlar på mig så kommer nakna bilder av mina tuttar upp. Vissa bloggare har kanske gjort saker som de ångrar och som de inte kan stå för. Och sedan ska man gå i försvar för det, för att man vill ha ett vanligt jobb. Det blir lite avskräck[ande]. [...] Jag tror att många vill ur det här, men man känner att man inte vågar. Alla bilder finns uppe för hela världen att se och att man måste stå till svars för det senare i livet.¹³⁹¹

Publiceringen gör att utförarna, till skillnad från vanlig prostitution, hålls gisslan av ett samhälleligt

¹³⁸⁸ Ibid., 47–48.

¹³⁸⁹ Ibid., 49.

¹³⁹⁰ Ibid., 51–53.

¹³⁹¹ Ibid., 52 (citerar informant).

Grålitteratur i Sverige

stigma som förstärker och i praktiken leder till en form av socialt tvång där samhället förvisar kvinnorna till ett liv i sexhandeln, att köpas om och om igen av män, såväl på film som i prostitution. Dessa kvinnors tillvaro gränsar till slaveri.

Sammanfattningsvis kan konstateras att informanterna i Talitas rapport beskriver erfarenheter och trender som är relativt lika dem som framkommer i annan forskning och studentuppsatser, med den naturliga skillnaden att de studier som fokuserat på webbkameraprostitution (*webbcamming*) eller OnlyFans finner mindre av utsatthet för våld, ohälsa och exploatering än studier (som Talitas) vilka fokuserar på utförare av pomografi där det sker sexuella aktiviteter med en eller flera män (eller flera kvinnor). Talitas studie redogör för en verklighet som ofta är våldsam, förnedrande och exploaterande för utförarna, där utsatta unga kvinnor manipuleras och pressas av producenter och fotografer att tolerera handlingar som förskjuter gränserna för vad de förväntas tolerera. De producenter och distributörer som studien kartlägger synes använda sig av liknande produktionsmetoder och generera liknande material som de mest kommersiellt framgångsrika pomograferna i USA – det vill säga vad som kartlagts av exempelvis Purcell, Bridges med flera och i viss mån i andra innehållsanalyser.

Något förvånande är att de svenska pomografiska produktionsvillkoren i rapporten inte synes skilja sig kvalitativt från den internationella kommersiella sexindustrin. En nätsida hade år 2017 till exempel 12 anställda, omsatte nästan 20 miljoner kronor och redovisade en vinst på 4 685 000 kr.¹³⁹² Denna producent liksom en ensamproducent producerade enligt titlarna på deras produkter samma typer av videor som amerikanska producenter i Los Angeles, med fokus på fysiska aggressioner, förmedring och ohälsosamma handlingar som *ass-to-mouth*. Likheterna skulle kunna förklaras med att pomografi som kommersiell verksamhet är helt internationelliserad idag; svenska producenter konkurrerar med material som produceras över hela världen – såväl i USA och Tyskland som i länder som Ryssland, Thailand eller Vietnam. Denna konkurrens driver dem att söka efter de mest kommersiellt framgångsrika ”recepten” eller (betydligt svårare) övertrumfa varandra med nya idéer. Kvinnorna i studien redogjorde för hur medverkan i pomografi, i motsats till prostitution, försvårar betydligt för kvinnorna att lämna sexindustrin på grund av att deras bilder och filmer finns kvar på nätet. Det stigma och de svårigheter, till exempel risker för trakasserier och förföljelse, gör att kvinnorna i praktiken tvingas vara kvar i sexindustrin under förhållanden som har likheter med slaveri. Dessa risker och svårigheter delas även med utförare på OnlyFans och liknande webbkamerasajter.

¹³⁹² Ibid., 15.

Barn och ungdomar exploaterade i någon form av pornografiskt material

En litteraturöversikt

Carl Göran Svedin

Affilierad professor
Marie Cederschiöld Högskola

18 oktober 2023

Innehållsförteckning

1	<i>Bakgrund</i>	4
1.1	Inledning	4
1.2	Uppdrag och syfte	5
1.3	Begrepp och definitioner	5
2	<i>Metod och tillvägångssätt</i>	7
2.1	Svårigheter	9
3	<i>Resultat</i>	11
3.1	Övergripande undersökningar	12
3.1.1	IBSA.....	12
3.1.2	IBSEAC.....	13
3.2	Sexting	13
3.2.1	Sammanfattning.....	20
3.3	Spridning av pornografiska bilder utan samtycke, hämndporr och sextortion	22
3.3.1	Spridning av bilder utan samtycke (hämndporr).....	23
3.3.2	Sextortion.....	27
3.3.3	Sammanfattning.....	30
3.4	Dokumenterade sexuella övergrepp	32
3.5	Sälja sex och dokumentation	33
3.6	Organiserad pornografiproduktion med underåriga	35
3.7	Det offentliga rummet - där självproducerade bilder/videos och där bilder/videos som tagits eller spritts mot den avbildades vilja finns	35
3.8	Sårbara grupper	39
3.9	Hälsa	41
3.9.1	Sexting.....	42
3.9.2	Hämndporr.....	45
3.9.3	Dokumenterade sexuella övergrepp.....	46

3.9.4	Sammanfattning.....	49
3.10	Utvecklingen över tid.....	51
3.10.1	Sammanfattning.....	52
4	<i>Avslutande sammanfattning och rekommendationer.....</i>	53
4.1	Begränsningar	55
4.2	Rekommendationer	55
5	<i>Litteratur.....</i>	59

1 Bakgrund

Undertecknad erhöj inom ramen för den statliga utredningen ”*Utredning om skydd, stöd och vård för personer som har utsatts för övergrepp vid produktion eller distribution av pornografi A2022:02*” i uppdrag att genomföra en systematisk litteraturoversikt på området avgränsat till att gälla barn- och ungdomar 13–18 år gamla.

1.1 Inledning

Kunskapsområdet rörande barn och ungdomars utsatthet och exploatering på internet har succesivt växt under 2000-talet med den ökade tillgängligheten av mobiltelefoner, surfplattor och sociala medier. Detta har visats genom till exempel internationella undersökningar av sexting som visat att sexting ökat mellan 2009 och 2016 (Madigan et al., 2018). En av de potentiella förklaringarna till ökningen över tid är att allt fler barn och ungdomar har en smartphone. Den ökade populariteten för smartphoneapplikationer som t.ex. Snapchat, gör det lättare för ungdomar att skapa och utbyta sexter (Van Ouytsel et al., 2019). Ungdomar uppfattar också smartphones som ett mer privat medium, eftersom de inte behöver dela enheterna med andra (Wolfe et al., 2016). Intressant nog fann en studie att sexting hade ökat mellan 2015 och 2017, även när man kontrollerade för ägande av en smartphone (Van Ouytsel et al., 2020). Författarna menade att ägande av smartphones i sig kanske inte är den enda förklaringen till en ökning av sexting. Framväxten av nya sociala normer i relation till sexting, dvs. att sexting kan ha blivit alltmer acceptabelt bland ungdomar kan ge en ytterligare förklaring till den ökade förekomsten. Dessa samhälleliga förändringar kan förklara högre engagemang, eller åtminstone högre självrapportering av sextingbeteenden (Van Ouytsel et al., 2020).

Den internationella bilden bekräftas i stort av Mediarådets undersökning *Ungar & medier 2021* (2021). Undersökningen visar att mobilanvändningen ökar i alla åldersgrupper och från 11 års ålder är den dagliga användningen i princip hundra procentig. Även användningen av sociala medier ökar i alla åldersgrupper och bland tonåringarna använder cirka 90% sociala medier dagligen. Mellan åren 2016 och 2018 ökade den digitala utsattheten i alla åldersintervall och dessa förändringar bekräftades eller förstärktes i 2021 års undersökning. Det är bara när det gäller elakheter och mobbning som en ökning kan skönjas bland de yngsta men bland tonåringar har under åren 2016–20 fler former av utsatthet ökat märkbart. Det gäller till exempel att bli ombedd att skicka lättklädda eller nakna bilder eller att någon försökt pressa ungdomen till att göra något sexuellt på nätet.

Ökad närvaro på sociala medier behöver inte, men kan utgöra en risk för olika former av utsatthet och sexuellt utnyttjande. Utvecklingen av s.k. exposekonton, som används för att sprida bilder av sexuella övergrepp och andra sexuella kränkningar av främst flickor, är exempel på detta (ECPAT, 2023).

1.2 Uppdrag och syfte

Syftet med forskningssammanställningen är att sammanställa kunskapsläget avseende barn som exploateras i någon form av pornografiskt material. Detta gäller både kunskap om hur exploateringen vid produktion eller distribution av pornografi ser ut och kunskap om konsekvenser i form av till exempel fysisk, psykisk eller sexuell ohälsa. Den systematiska litteraturoversikten ska sammanställa kunskap om barn i åldern 13–18 år i sexuella övergreppsbilder samt andra sexuella eller avklädda bilder och filmer, som kan vara egenproducerade eller producerade av någon annan med eller utan tvång. Sammanställningen ska omfatta

- kunskap om förekomsten av dessa material i sammanhang där pornografi föreställande vuxna förväntas förekomma (exempelvis forum som Only Fans, Fansly, och Cam4you samt sidor som Pornhub och Mina nakenbilder, men även exempelvis Twitter, Reddit och andra forum där pornografi och naket innehåll sprids),
- kunskap om i vilken omfattning bilderna och filmerna är självproducerade eller producerade av någon annan och om i vilken omfattning de är producerade med eller utan tvång samt
- kunskap om negativa konsekvenser, exempelvis i form av psykisk, fysisk eller sexuell ohälsa för den som exploateras på detta sätt.

I den mån sådan forskning finns ska kunskap avseende Norden inklusive Sverige särskilt redovisas. Sammanställningen ska omfatta åren 2015–2022.

1.3 Begrepp och definitioner

I rapporten har följande begrepp och definitioner använts:

Rapporten utgår från FN:s barnrättskommittés definition av våld mot barn som omfattar alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försummelse, misshandel eller utnyttjande, vilket inkluderar sexuella övergrepp (Barnombudsmannen, 2023). I denna rapport ligger fokus på olika former av sexuella övergrepp och sexuell exploatering.

Barn är varje människa under 18 år. Enligt FN:s barnkonventionen artikel 1 avses med barn varje människa under 18 år, om inte barnet blir myndigt tidigare enligt den lag som gäller barnet (UN Convention on the Rights of the Child, 1989).

Pornografi är sexuella skildringar i text, bild och ljud, i syfte att underhålla och väcka lust (Wikipedia, 2023). Barnpornografi, i vardagligt tal ofta benämnt "bamporr", kallas pornografi som innehåller barn antingen i betydelsen inte myndiga eller inte köns mogna (Fritt från Brottsbalken kap 16).

Sexuella övergrepp av barn är att ett barns engagemang i sexuell aktivitet som han eller hon inte helt förstår, inte kan ge informerat samtycke till eller som barnet inte är moget för eller på annat sätt bryter mot lagar eller sociala tabun i samhället. Barn kan utsättas för sexuella övergrepp av vuxna eller andra barn som är - i kraft av sin ålder eller utvecklingsstadium - i en position med ansvar, förtroende eller makt över offret (World Health Organization, 2006: s.10).

Sexuell exploatering av barn (SEC) är alla former av utnyttjande av barn för sexuella ändamål eftersom barn alltid har mindre makt i förhållande till vuxna (ECPAT Sverige, 2019). Unicef (unicef.se) beskriver handlingar som omfattar sexuella övergrepp, trakasserier och våldtäkt, samt utnyttjande i form av pornografi, prostitution och tillfälliga barnäktenskap. Sexuell exploatering av barn kan vara mer eller mindre kommersiell och kallas då ibland *kommersiell sexuell exploatering av barn* (CSEC). Under sexuell exploatering ryms även begreppet *prostitution* som dock alltmer sällan använd då det gäller barn och ungdomar.

Nätgrooming. Kontaktförsök på nätet i sexuellt syfte med barn under 15 års ålder av någon som är 5 år äldre eller mer (Brå, 2007).

Sexting användes första gången 2005 i en artikel i Daily Telegraph för att förena termerna "sex" och "texting" men blev inte ett officiellt ord förrän 2009 (Gaylord, 2011). Sexting brukar innefatta att skicka och ta emot sexuella texter eller avklädda bilder (nudes) eller mer sexuellt explicita bilder. I forskningen definieras ofta sexting på lite olika sätt beroende på att man fokuserar på olika faktorer som: åtgärder (sändning, mottagning och vidarebefordran); mediatyper (text, bilder och videor); sexuella uttryck; och teknik för överföring/social medietjänst (Barrense-Dias et al, 2017). Med *sext* menas själva texten, bilden eller videon/filmen man skickar.

Spridning av pornografi utan samtycke (nonconsensual sharing of pornography) eller ofta benämnd *hämndporn* (revenge porn) kan ses som en undergrupp eller delfenomen av nättrakasserier/nätförföljelse (cyberharassment/cyberstalking).

Sextortion (är en sammansättning av sex och utpressning) där förövaren använder icke-fysiska former av tvång för att utpressa sexuella tjänster från offret. Används framför allt när någon utan samtycke hotar att distribuera sexuella bilder via mobiltelefoner och andra digitala medier.

Utöver detta så används en rad olika begrepp och förkortningar i litteraturen och i denna rapport som t.ex.:

CSEM Child sexual exploitation material

IBSA Image-based sexual abuse

IIOC Indecent image of children
NCP Nonconsensual Pornography
OCSA Online Child Sexual Abuse
OCSEA Online Sexual Exploitation and abuse
OSS Online Sexual Solicitation
SEM Sexually explicit material
TA-CSA Technology- assisted child sexual abuse
TFSV Technology-facilitated sexual violence
TFSA Technology Facilitated Sexual Abuse
VCSAM Virtual child sexual abuse material

2 Metod och tillvägångssätt

Litteraturstudien syftar till att på ett systematiskt sätt belysa vad som finns publicerat i vetenskapliga artiklar. Med hjälp av Linköpings Universitetsbibliotek gjordes systematiska sökningar i databaserna Scopus, PsychInfo, PubMed, Swepub, Web of Science (WoS), DIVA och Libris.

Scopus, är en databas som innehåller publikationer inom områden forskning, teknik och medicin och täcker cirka 28 500 tidskrifter från 7 000 förläggare (www.elsevier.com/scopus).

PsycInfo är en databas som innehåller mer än 2 400 tidskrifter samt böcker och avhandlingar inom framför allt området psykologi (www.go.apa.org/psychinfo).

PubMed är en databas som utgår från US National Institutes of Health's National Library of Medicine (NLM) och är den största medicinska databasen och innehåller referenser till tidskriftsartiklar inom bland annat medicin, omvårdnad och odontologi och innehöll 2017 över 26 miljoner framför allt medicinrelaterade referenser (www.pubmed.ncbi.nlm.nih.gov).

Swepub är en nationell databas som utvecklats och drivs av Kungliga biblioteket och ger en överblick av den forskning som har publicerats av forskare verksamma i Sverige. Tjänsten innehåller alla typer av forskningspublikationer inom samtliga ämnesområden. Här finns vetenskapliga tidskriftsartiklar, konferensbidrag, rapporter och doktorsavhandlingar (www.kb.se/samverkan-och-utveckling/swepub.html).

Web of Science (WoS) som startades av det stora amerikanska företaget ISI (Institute for Scientific Information) men som nu ägs av Clarivate (www.Web of science platform - Clarivate.com) och som indexerar mer än 12 000 fackgranskade tidskrifter inom naturvetenskap, humaniora och samhällsvetenskap samt böcker och konferensbidrag.

DIVA (Digitala Vetenskapliga Arkivet) som är en portal för ett 50-tal lärosäten och forskningsinstitutioner och täcker framförallt svenska forskningspublikationer och studentuppsatser (info.diva-portal.org).

Libris är en gemensam svensk datoriserad samkatalog för ett stort antal svenska bibliotek, i huvudsak universitetsbibliotek (*libris.kb.se*).

Utöver detta gjordes kompletterande manuella sökningar. Varje databas erbjuder lite olika sökstrategier. Sökstrategin för PsychInfo ges som ett exempel och redovisas nedan:

PsyInfo (som gav 820 träffar)

(sexting OR sextortion OR "abuse image*" OR "documented abuse" OR "documented sexual abuse" OR "child* pornography" OR "sexual posing" OR "sugar dating" OR "sugar dad*" OR "sugar mom*" OR "transactional sex" OR nude* OR "sending nude*" OR "image-based sex*" OR "documented sexual abuse" OR self-taken OR stealth-taken OR "sexual exploitation" OR "pictorial stimuli" OR "sexually explicit media" OR "technology-facilitated sex*" OR "sexual posing" OR porn* OR "sexual abuse" OR "sex offenses" OR cyber-crime OR "sexual abuse")

AND (online OR "social media" OR "communications media" OR internet OR Pornhub OR reddit OR twitter) AND Age group: Adolescence (13-17), Young adulthood (18-29)

AND Language: English AND Publ type: Journals AND Publ year: 2015-2022.

Med sökorden erhöles i litteratursökningen, efter dubletter sorterats ut, 535 träffar i Scopus, 510 träffar i PsychInfo, 237 träffar i PubMed, 313 träffar i Web of Science samt 173 träffar i DIVA.

Sammanlagt 1 759 träffar, varefter samtliga abstrakt lästes, tabell 1. Efter abstraktläsningen kvarstod 190 arbeten.

Tabell 1. Sammanställning av litteratursökningen (dubletter exkluderade konsekutivt)

Databas	Antal träffar efter dubletter	Antal prel relevanta abstract	Relevanta vid läsning av artikel
Scopus	535	95	30
PsychInfo	501	30	5
Pubmed	237	21	8
Swepub	0		
WoS	313	44	15
DIVA	173	0	
Libris	0		
Totalt	1759	190	58 ¹
Annan litteratur			60

¹ Märkta med * i litteraturlistan

De som ej bedömdes som relevanta hade fokus på teknologi, lagstiftning, policyfrågor eller var mer som en debattartikel. Andra skäl var att fokus var på forskningsmetoder, att individerna i undersökningen var äldre än 18 år eller hade ett förövarfokus.

Annan litteratur har framkommit vid läsning av artiklar och referenser, svenska studier som ej har varit sökbara i databaserna samt artiklar som publicerats första halvåret 2023. Ytterligare några artiklar publicerade före 2015 har medtagits för bättre förståelse av texten och sammanhanget.

2.1 Svårigheter

Det är många svårigheter med att bedriva forskning på barn och ungdomar som exploaterats i någon form av pornografiskt material. Dels har det att göra med att materialet oftast är dolt, det vill säga att mörkertalet är stort. Den andra svårigheten är att när man ska analysera materialet är problemet att avgöra om den som avbildas/medverkar är under 18 år eller inte. Detta gäller vare sig man följer den s.k. Tanner skalan (Tanner, 1981) för mognadsbestämning (Olivián-Gonsalvo et al., 2021) eller genom att använda ansiktsbilder (Ferguson & Wilkinson, 2017). Ytterligare svårigheter är att bedöma om materialet är att betrakta som indecent image of children (IIOC) eller inte (Kloess et al, 2019) och allvaret i bilderna (Gillespie, 2010). Till detta kommer svårigheterna med engagera barn, ungdomar eller föräldrar att delta i forskningsstudier (Walsh et al., 2018). Detta kan bero på förnekelse, skuld och inte minst skamkänslor (Walsh et al., 2018).

Avslutningsvis så bör man ha i beaktande de olika åldersgränser och definitioner som olika författare använder. T.ex. inkluderar vissa författare hämndporn i begreppet spridning av pornografiska bilder utan samtycke. Detta gör att förekomsten av en erfarenhet varierar vilket medför svårigheter vid jämförelser mellan olika studier. Många redovisar dessutom sexting utan att särskilja om man skickat en bild till en annan person eller om man lagt ut en bild på någon community på nätet. En annan fråga är om man bara redovisar de som skickat eller de som både skickat och mottagit text och bilder, något som Barrense-Dias och medarbetare (2017) påpekat utgör ett problem då man ska jämföra olika studier.

Många har gjort försök att beskriva de sätt på vilka barn och ungdomar kan bli exploaterade i olika former av pornografiskt material. Vissa forskare har föreslagit termen "image-based sexual abuse" (IBSA) för att täcka det bredare spektrumet av bildmissbruk bortom "child sexual abuse images" (CSAI). Detta har historiskt i huvudsak förknippats med att vuxna producerar bilder/video/filmer på sexuella övergrepp mot barn, något som tidigare benämnts som barnpornografi. IBSA omfattar i sin definition tre kategorier. Först tagning och framställning av bilder utan samtycke, därefter distribution av bilder utan samtycke och slutligen hot om bilddistribution (Powell, Henry & Flynn, 2018; Gámez-Gaudix et al., 2022; Powell et al., 2022). Powell och medarbetare (2019) understryker vikten av att IBSA omfattar en rad olika situationer som: (1) vedergällning i relationer, där en förövare missbrukar nakenbilder eller sexuella bilder av en nuvarande eller tidigare intim partner i för att hämnas eller

orsaka lidande efter ett relationssammanbrott; (2) sexuellt våld, där förövaren hotar att skapa eller sprida en intim bild för att få ytterligare bilder, pengar eller oönskade sexuella handlingar, oavsett om bilden existerar eller inte; (3) voyeurism, där förövare försöker skapa eller distribuera bilder som en form av sexuell tillfredsställelse eller uppbyggnad av social status, inklusive (men inte begränsat till) "upskirting" och "down-blousing"; (4) sexuell exploatering, där det primära målet är att erhålla ekonomiska fördelar genom handel med nakenbilder eller sexuella bilder utan samtycke; och (5) sexuella övergrepp, där förövare och/eller åskådare registrerar sexuella övergrepp och våldtäkter på mobiltelefoner eller andra enheter och/eller distribuerar dessa bilder via mobiltelefonen eller online.

Finkelhor och medarbetare (Finkelhor et al., 2023) har i en nyligen publicerad artikel (som inte ingick i litteratursökningens tidsintervall) föreslagit en utökning av begreppet IBSA, som de kallar Image Based Sexual Exploitation and Abuse of Children (IBSEAC). IBSEAC omfattar både det konventionella vuxenproducerade materialet som CSAI men även de nya ungdomsproducerade scenarierna där både jämnåriga och vuxna kan ingå (Henry et al., 2020; Mandau, 2020; Scott et al., 2022; Van Ouytsel et al., 2021). I IBSEAC ingår fem olika typer av händelser: 1) bilder gjorda av vuxna (bilder av sexuella övergrepp mot barn, CSAI), 2) bilder gjorda utan samtycke av andra ungdomar, 3) frivilligt tillhandahållna självgjorda bilder som delats av andra ungdomar utan samtycke, 4) frivilligt tillhandahållna självgjorda bilder som delats av vuxna utan samtycke, och 5) frivilligt tillhandahållna självgjorda bilder till vuxna som innebär en olaglig åldersskillnad eller som ingick i en kommersiell transaktion.

I en översiktsartikel definierar Özçalık och Atakoğlu (2021) sexuella övergrepp online mot barn (OCSA) som visning, insamling och/eller distribution av material av sexuella övergrepp mot barn för 1) personlig sexuell tillfredsställelse, 2) ekonomisk vinning, 3) interaktion med andra pedofiler, 4) deltagande i livestreaming online med sexuella övergrepp mot barn och 5) eller grooming för att uppmuntra barn att delta i sexuella handlingar online och off-line.

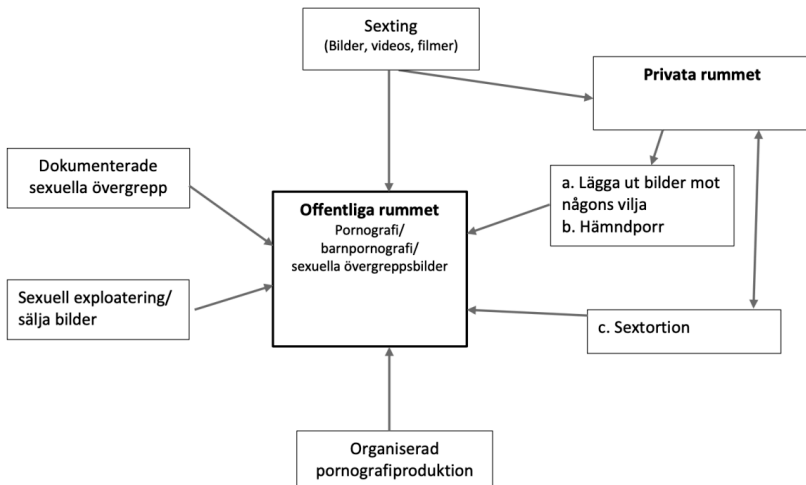
Sammanfattningsvis kan man konstatera att de definitioner och begrepp som återfinns i befintlig forskning inte riktigt återspeglar uppdragets definitioner och avgränsningar på ett underlättande sätt. Delvis på grund av denna komplicerade och svårfångade bild så är resultatredovisningen (figur 1) baserad på sammanhanget som bilderna producerats i. Det innebär om de finns i det privata rummet, där man självmant och frivilligt delat bilder, eller i det offentliga rummet där bilderna kan ses av vem som helst. Utöver detta finns även dimensionerna frivillighet (som tex. sexting) och tvång/övergrepp (som tex. där sexuella övergreppsbilder sprids). Hela området om barn och ungdomars medverkan i pornografiproduktion blir på detta sätt ett dynamiskt fält där tex. en flicka frivilligt skickar en avklädd bild till sin pojkvän, som i ett senare sprider bilden eller lägger upp den på en porrsida. Rapporten

fokuserar på hur sexuella bilder/sexuella övergreppsbilder eller videos/filmer riskerar att hamna i det offentliga rummet.

3 Resultat

Resultatdelen följer rubrikerna i figur 1. Den ger en dynamisk beskrivning av hur pornografiska bilder med barn hamnar i det offentliga rummet, det vill säga där bilder, videos och filmer kan ses av vem som helst. Barn och ungdomar beskrivs i huvudsak som offer utom vid sexting där man frivilligt skickar bilder. Det är något som vanligtvis görs till någon man redan känner och har en relation till. Sexting som tema dominerar antalet artiklar i sökningen i den aktuella åldersgruppen. Färre beskriver barn och ungdomars medvetna eller omedvetna medverkande i pornografiproduktionen. Många av artiklar täcker flera av rubrikerna i figur 1 som till exempel Finkelhor, Turner och Colburn (2022) medan andra är mer specifikt inriktade på till exempel sextortion som Patchin och Hinduja (2020). De mer övergripande artiklarnas information har delats upp under de olika rubrikerna för att underlätta läsningen och möjligheter till jämförelser. Men för att ge en helhetsbild refereras inledningsvis till artiklar som belyser helheten.

Figur 1. Modell för resultatredovisningen

3.1 Övergripande undersökningar

Med övergripande undersökningar menas i den här rapporten undersökningar där man redovisat olika former av internetrelaterade beteenden och övergreppstyper som t.ex. Image-Based Sexual Abuse" (IBSA) och Image Based Sexual Exploitation and Abuse of Children (IBSEAC).

3.1.1 IBSA

I en norsk undersökning från den befolkningsbaserade *Young in Oslo-studien* tillfrågades 5 245 tonårsflickor (53 %) och 4 580 tonårspojkar (47 %) (medelålder 17,1 år, SD = 0,9) om sina erfarenheter av IBSA och av fysisk sexuell viktisering (PSV) (Pedersen et al., 2022). Av alla svarande hade 2,9 % upplevt IBSA, 4,3 % PSV och 1,7 % både IBSA och PSV under de senaste 12 månaderna. Multivariata analyser avslöjade att PSV-offer, efter kontroll för andra variabler, hade många egenskaper som beskrivits i tidigare studier av sexuell viktisering. Flickor hade högre prevalens än pojkar, många, både flickor och pojkar, hade varit offer för andra typer av våld och ingick i kamratgrupper med mycket alkohol och droger. PSV-offer rapporterade också tidiga samlag och en högre andel hade blivit kommersiellt sexuellt utnyttjade. Lesbiska, homosexuella och bisexuella ungdomar hade en högre frekvens av viktisering. Offer för både PSV och IBSA hade en liknande men ännu mer uttalad profil. Gruppen med IBSA-offer skilde sig. I den saknade många traditionella riskfaktorer för sexuell kränkning, visade inga signifikanta könsskillnader och kom oftare från hög socioekonomisk bakgrund. Sammanfattningsvis konstaterade forskarna ett förändrat landskap då det gäller sexuell utsatthet och sexuella offermönster bland norska ungdomar på grund av deras ökande deltagande på sociala medier och digitala plattformar.

I en undersökning från USA bjöds ett representativt urval av unga människor bjöds in att delta i en enkät online, KnowledgePanel (Finkelhor et al., 2022). De som bjöds in var i åldern 18–28 år (n = 13 884) och totalt deltog 2 639 panelmedlemmar (deltagandegrad på 20 %). Prevalensen för utsatthet före 18 års ålder var: sexuella övergrepp online (alla former av utsatthet på nätet), 15,6 %; bildbaserade sexuella övergrepp, 11,0 %; egenproducerade bilder av sexuella övergrepp (inkluderade ungdomar som gav sina egna bilder till förövare som utan samtycke delade dem, påtvingade bildepisoder där en bild delades, samt frivillig delning av bilder med vuxna eller i kommersiellt syfte), 7,2%; sexting utan samtycke, 7,2%; online grooming av vuxna, 5,4 %; hämndpornografi, 3,1%; sextortion, 3,5%; och kommersiellt sexuellt utnyttjande online, 1,7 %. Den främsta åldern för sårbarhet i alla kategorier var 13 till 17 år. Förövarna i de flesta kategorier var till övervägande del dejtingpartners, vänner och bekanta, inte främlingar online.

3.1.2 IBSEAC

I den ovan refererade artikeln (Finkelhor et al., 2022) bearbetades materialet vidare och klassificerade enligt IBSEAC (Finkelhor et al, 2023). I 1 215 av de 2 639 ifyllda enkäterna fanns jakande svar på en eller flera av screeningfrågorna om utsatthet på nätet. Då man begränsade enskilda händelser som inträffat före 18 års ålder kom 1975 olika händelser att kategoriseras. Av dem kom 369 att karaktäriseras som någon form av IBSEAC (14,0%) där 11,8 procent var bilder tagna av vuxna (bilder av sexuella övergrepp mot barn, CSAI), och 14,6 procent av bilder tagna utan samtycke av andra ungdomar. När det gällde frivilligt tillhandahållna självgjorda bilder som delats utan samtycke hade 26,2 procent delats av andra ungdomar och 37,1 procent av vuxna. I 10,3 procent av fallen frivilligt tillhandahållna självgjorda bilder till vuxna innebar de en olaglig ålderskillnad eller ingick i en kommersiell transaktion.

3.2 Sexting

Med sexting menas att skicka, ta emot eller vidarebefordra sexuellt explicita meddelanden, fotografier eller videor, främst mellan mobiltelefoner men även via datorer eller andra digital enheter.

Relativt få översiktsartiklar har publicerats på detta inom det aktuella tidsintervallet. En systematisk översiktsartikel har publicerats av Madigan och medarbetare (2018). Översikten inkluderade 39 studier med 110 380 deltagare där deltagarna i medeltal var 15,2 år gamla (åldersintervall, 11,9-17,0 år, pojkar 47,2%). Studier som inkluderades hade bland annat fokus på att skicka (n = 34) och ta emot sexting (n = 20). Medelprevalensen för sändande och mottagande sexting var 14,8 % (95 % KI, 12,8 %-16,8 %) respektive 27,4 % (95 % KI, 23,1 %-31,7 %). Moderatoranalyser visade att effektstorlekarna varierade som en funktion av barns ålder (prevalensen ökade med åldern), år för datainsamling (prevalensen ökade över tiden) och sextingmetoden (högre prevalens på mobila enheter jämfört med datorer).

I en amerikansk studie (Patchin & Hinduja, 2019) rapporterades prevalenser för att skicka och ta emot sexuellt explicita bilder eller videos i ett nationellt representativt urval av 5593 amerikanska middle school och high school studenter (12–17 år gamla, medelålder 14,5 år, 49,9% pojkar). Totalt sett rapporterade cirka 13 % av eleverna att de hade skickat en sext, medan 18,5 % hade fått en sext.

I en tjeckisk undersökning med barn och ungdomar (N= 4 878, 50,4% flickor, medelålder 13,1 år) analyserade författarna förekomsten av olika former av sexting (Kopecký & Sztokowski, 2018). Sexting i form av text (intima, erotiska meddelanden) praktiseras av 24,8 procent av de tjeckiska barnen. Mer än 91 procent av dem använde denna form sällan eller ibland medan 8–9 procent gjorde det regelbundet. Sexting i form av att skicka egna intima bilder utövades av 15,4 procent av de

tjeckiska barnen. Av dessa skickade 72 procent sällan intima bilder medan 28 procent gjorde det ofta. Egna intima bilder skickades oftare av flickor (53,8) jämfört med pojkar (46,3%). Sexting i form av att dela eget material i form av text (5,55%), foton (4,96%) och videor (3,19%) av barnen. De vanligaste ställena man kommunicerade bilder på var Facebook social network (65,7%), Facebook messenger (54,1%) samt Snapchat (50,9%). Instagram, WhatsApp, och Skype och traditionella former som SMS och e-mails var betydligt ovanligare. Av undersökningsgruppen hade dessutom 3,9 procent exponerat sig framför en webcam.

Svenska studier har visat att 25–37 procent av tillfrågade 18-åringar har haft sex framför en webkamera eller i form av att skicka avklädda bilder (Jonsson, 2015; Svedin et al., 2015). Vanligast var att skicka bilderna till en partner. I undersökningen från 2014 (Svedin et al., 2015) tillfrågades deltagarna om sina erfarenheter av att skicka avklädda bilder där bröst, kön eller rumpa syns. Att skicka en avklädd bild var avsevärt mycket vanligare (24,7%, flickor 27,1% och pojkar 21,7%) jämfört med att lägga upp en bild på en allmän community eller internetsajt, 2,1 procent (pojkar 2,6%, flickor 1,5% och icke binära 11,3%). I undersökningen från 2020–21 (Svedin et al., 2021) hade 36,9 procent någon gång skickat en avklädd bild/film. Det var vanligare att flickor gjort detta (43,2 %) än pojkar (29,0 %) men vanligast var det bland dem som inte identifierade sig som pojke eller flicka (46,2 %). Av de som skickat bilder/filmer hade 5 procent lagt ut bilder på en Community eller internetsajt. Det var lika vanligt att pojkar som flickor gjort detta. Av de elever som skickat bilder uppgav tre fjärdedelar (75 %) att de skickat bilderna till en partner, 28 procent till en kompis och 2 procent till en vuxen de känner. Att skicka till någon man lärt känna på nätet hade 28 procent erfarenhet av och att skicka till någon man inte visste vem det var hade 7 procent gjort. Det fanns inga skillnader mellan pojkar och flickor vad gäller vem man skickat bilderna/filmerna till. De vanligaste orsakerna till att man skickat avklädda bilder eller filmer var att det var kul och spännande (79 %). Inte heller där fanns några signifikanta skillnader mellan könen. Den största skillnaden mellan pojkar och flickor var att 28 procent av flickorna skickat bilder för ”att få kommentarer på hur jag ser ut”, jämfört med 12 procent av pojkarna. Flickorna hade oftare känt sig hotade eller tvingade att skicka bilder oftare än pojkarna. (5,5 % vs 1,4 %) (Svedin et al., 2021).

I ECPAT Sveriges internetbaserade undersökning *Nude på nätet* från 2021 svarade 12 836 barn och ungdomar 10–17 år gamla på en webenkät om sina erfarenheter av sexting och sexualbrott på nätet (ECPAT, 2021). Att skicka nakenbilder, så kallade nudes, hade 48 procent av barnen gjort. En majoritet av flickorna (88%) och drygt hälften av pojkarna (53%) hade fått oönskade nakenbilder.

I EU-projektet *SPIRTO* om unga som skickar avklädda bilder (Jonsson et al., 2015) intervjuades 50 svenska och engelska unga mellan 15 och 25 år om varför de skickade/la ut bilder på nätet, hur de tänkte när de skickade bilderna och om bilderna orsakat dem några tvivel eller problem efter att de

skickades. Få beskrev allvarliga negativa händelser, även om de till exempel kunde beskriva att en partner tjatat på att de skulle skicka bilder. De flesta beskrev att de kände oro kring vad som skulle hända med bilden/bilderna efteråt. Det fanns ofta flera anledningar till att bilderna skickats:

- Roligt/ett sätt att flirta på och träffa nya människor
- Som ett sätt att utforska sin sexualitet
- Som ett sätt att få bekräftelse
- Att det är socialt accepterat, att alla andra gör det
- Att det förväntas av en i en kärleksrelation
- Man hade fått frågan om att skicka en bild eller blivit tvingad till att skicka en bild.

Säkerligen finns det ännu fler anledningar än de SPIRTOdeltagarna beskrev och som finns beskrivna ovan. Men vanligast vara att man tyckte att det var roligt och ett sätt att träffa människor och att flirta. Dessa motiv från SPIRTO-projektet stämmer mycket väl överens med svaren i den tjeckiska undersökningen (Kopecký & Szotkowski, 2018) där svaren att det var en gåva till min pojk-/flickvän, att det var roligt och ett sätt att flirta var vanligast, liksom svaren från den svenska undersökningen från 2014 (Svedin et al, 2015).

Mori och medarbetare (2021) genomförde en longitudinell studie med 894 ungdomar i sydöstra Texas (55,8% kvinnor; medelålder =17,04, SD=0,77). Latent klassanalys gjordes för att identifiera olika undergrupper baserat på olika deltagande i sexting och sexuella beteenden. Grupperingen gjordes baserat på sextingbeteende: att skicka, ta emot och begära sex och sexuella beteenden: sexuell aktivitet, användning av preventivmedel, tre eller fler partners och droganvändning före sexuell aktivitet. Kön, etnicitet, impulsivitet och livssituation analyserades som prediktorer och depressiva symptom som ett resultat. Analysen avslöjade fyra distinkta grupper: Inget sexting-låg sexuell risk (42,2 %), sexting-låg sexuell risk (4,5 %), Inget sexting - måttligt riskfyllt sex (28,3 %) och sexting - måttligt riskfyllt sex (24,9 %). Kön och etnicitet förutspådde grupptillhörighet där kvinnor och ungdomar från etniska minoriteter mer sällan återfanns i grupper som uppvisade högre sexting. Impulsivitet och familjesammansättning förutspådde grupptillhörighet på så sätt att hög impulsivitet och att leva utan två biologiska föräldrar minskade sannolikhet att tillhöra grupper med inget sexting och lågt sexuellt riskbeteende. Gruppen sexting och måttligt sexuellt riskbeteende visade mer depressiva symptom.

Walker och medarbetare (2021) genomförde en studie om erfarenheter av spridning av pornografiska bilder utan samtycke. En enkätundersökning riktades till psykologistuderande 18–25 år gamla vid tre olika universitet i England. Enkäten besvarades av 391 studenter 321 kvinnor och 70 män). I undersökningen hade 71,10 % skickat och 78,26 % tagit emot sexuellt explicita meddelanden, 57,03 % hade skickat och 59,08 % hade fått sexuellt explicita bilder och 27,62 % hade skickat och 29,92 % hade fått sexuellt explicita videor.

Dully och medarbetare (2023) genomförde en systematisk översikt över kvalitativa studier publicerade 2013–2022 som rörde ungdomars (10–19 år gamla) erfarenheter av sexting. Det huvudsakliga syftet med analyserna av de 28 inkluderade studierna var att formulera rekommendationer till professionella. Dessa rekommendationer kategoriseras som (a) "proaktiva" (förbättra positiv och kontextualiserad utbildning och försök att minska sannolikheten för att unga människor ska få negativa erfarenheter av sexting), (b) "lyhörda" (bemötande av avslöjande av plågsamma upplevelser av sexting, inklusive bildbaserade sexuella övergrepp [IBSA]), och (c) "kliniska" (ökad medvetenhet bland läkare om relevanta interventioner till unga människor som ägnar sig åt sexting eller som har blivit utsatta för IBSA).

I en spansk studie (Molla-Asparza, López-González & Losilla, 2021) där 647 ungdomar (12–18 år, M=13,7 år, 47,8 % pojkar) svarade på erfarenheter av sexting hade 61% av de tillfrågade åtminstone erfarenhet av en form av sexting. Skickat sext hade 24,3 procent gjort medan 58 procent hade tagit emot sext och 18,9 procent hade vidarebefordrat en sext. Det vanligaste innehållet, det som man definierade som sext, var bilder (47,6%) följt av videos (23,2%) och texter (17,5%). De flesta som fått sext fick det enbart i relation till en person (one-to-one channel, 43,4%) medan 33,2 procent hade fått det enbart genom gruppkommunikation (group-channel). Drygt 23 procent (23,4%) hade mottagit sext både genom en till en kommunikation och i gruppkommunikation.

Fler pojkar och äldre ungdomar rapporterade att de tagit emot och vidarebefordrat sexts än flickor och yngre ungdomar gjort. Dessutom tycktes tid som spenderas med informations- och kommunikationsteknologi, användning i sig och frekvens av användning av sociala medier, att ha gått om en klass i skolan, att ha låga akademiska förväntningar i matematik och en familjesituation med en ensamförälder korrelera med en ökning av sexting.

I en annan spansk undersökning, med ett urval av 489 skolungdomar mellan 14 och 18 år studerade man livstidsprevalensen för tonåringarnas deltagande i sexting (Villacampa, 2017). Mottagande av bilder eller videor på nakna eller nästan nakna barn via något digitalt medium hade 28,6 procent erfarenhet av och att vidarebefordra eller producera bilder eller videor på nakna eller nästan nakna barn hade 8,2 procent erfarenhet av. Att ta bilder eller göra videor på sig själva, nakna eller nästan nakna (egenproduktion), hade 7,0 procent erfarenhet av medan 3,1 procent hade erfarenhet av att någon annan tagit bilder på dem som spridits.

En del författare har delat upp sexting i två former, en med samtycke (consensual) och en utan samtycke (non-consensual). Barosso och medarbetare (2023) gjorde en systematisk översikt av 40 studier (publicerade mellan 2012 och 2021) med avsikt sammanfatta den befintliga kunskapen om

faktorer och egenskaper som är förknippade med utövare av dessa båda former och att jämföra dem. Resultaten visade att manliga tonåringar var mer benägna att använda sig av båda formerna av sexting. Ungdomar som visade sig vara mer samvetsgranna, var mer extroverta och öppna, som spenderade mer tid online och var i ett stabilt förhållande var positivt förknippade med sexting med samtycke. Ungdomar som i stället saknade kontroll och var mer aggressiva var mer benägna att använda sexting utan samtycke.

Andra har studerat om barn och ungdomar kan känna sig pressade då det gäller sexting. Parti och medarbetare (2023) studerade mönstren för tidig sexting jämfört med sexting i senare tonår och om de med tidig sexting (i mellanstadiet) känner sig mer pressade än de med senare sexting (i gymnasiet). Studien, som omfattade 999 deltagare (649 flickor, 18–23 år gamla), visade att ungdomar som, börjar tidigt med sexting och/eller gör det innan de blivit sexuellt aktiva löper en högre risk för problem i samband med sexting och är mer benägna att söka terapi. De som varit tidiga i sin sexting kände sig betydligt mer pressade än de som var aktiva i sexting i senare tonåren.

I Reed och medarbetares (Reed et al., 2019) undersökning av 159 sexuellt aktiva flickor (medelålder 17 år) hade 36 procent blivit pressade att sända sexuella bilder. I 51–59 procent var förövaren en man som de kände eller var vän med medan 46 procent av förövarna utgjordes av en partner och 49 procent av någon de inte kände.

I en svensk undersökning studerade Lunde och Joleby (2021) erfarenheter av sexting och känslomässiga reaktioner hos 1 653 grundskoleelever i Västsverige. Av dessa angav 349 deltagare (21,1 % av hela urvalet, 10 % av alla pojkar, 35,7 % av alla flickor) att de hade erfarenhet av att någon försökte pressa dem att skicka sextingbilder eller videor (data publicerade i Burén & Lunde, 2018), och 225 deltagare (ålder 13–16 år, $m = 14,4$ år, $SD = 0,93$; 87,1 % flickor) gav ytterligare information om dessa upplevelser i fritextsvar som bearbetades genom tematisk analys. Resultaten visade på en rad situationer innefattande både explicit och implicit press. Den upplevda pressen framkallade mycket olika känslomässiga reaktioner, allt från svåra fysiska och psykologiska reaktioner, till att bli stressad eller att vara till synes obekymrad. En majoritet av ungdomarna rapporterade framgångsrika strategier för hur man kunde avvärja de oönskade sexuella förfrågningarna.

Några studier har inkluderat barn och ungdomar från flera länder som både skapat större underlag och möjliggjort internationella jämförelser då det gäller sexting.

I den största europeiska studien undersökte i vilken utsträckning sexting (definierat som att skicka text, bilder eller videor) representerar ett problematiskt beteende i tidiga och sena tonåren (Ševčíková, 2016). Med hjälp av data från *EU Kids Online II*-projektet (17 016 deltagare i åldern 11–16 från 25

europiska länder, 49,7 % pojkar), genomfördes analyser separat för fyra grupper: yngre flickor, äldre flickor, yngre pojkar och äldre pojkar. Sextingförekomsten den senaste tolv månadersperioden var för flickor 11–14 år 1,6 procent och för flickor 15–16 3,8 procent. För pojkar var motsvarande siffror 2,2 procent bland 11–14 åringar och 6,7 procent bland 15–16 åringar.

I en undersökning av 4 564 ungdomar i åldrarna 14–17 år i fem europeiska länder (England, Norge, Italien, Bulgarien och Cypern) studerades förekomsten av pornografi, sexuellt tvång och sexuella övergrepp samt sexting i en nära relation (Stanley et al., 2018). Även om det var liten skillnad i unga människors tillgång till mobiltelefoner, fanns det stora variationer mellan länder i förhållande till att skicka och ta emot sexuella bilder och meddelanden. Mellan 6 och 44 procent av de unga kvinnorna och mellan 15 och 32 procent av de unga männen sa att de hade skickat en sexuell bild/meddelande (definierat som naken- eller nästan nakenbilder eller meddelanden som talade om att ha sex) till en partner. Liknande andelar unga kvinnor (mellan 9 % och 49 %) och en något högre andel unga män (20 % till 47 %) rapporterade att de fått en sexuell bild/budskap från en partner. I alla länder var detta ofta en ömsesidig aktivitet, eftersom ungefär två tredjedelar av ungdomar som skickat en bild/meddelande också hade fått en. Den högsta förekomsten för både att skicka och ta emot sext var i England och de lägsta på Cypern.

I en undersökning med avsikt att studera personlighetsdrags samband med sexting deltog totalt 5542 deltagare 13 till 30 år gamla ($M = 20,36$ år; $SD = 3,67$; 60,4 % flickor) från 10 olika länder (Morelli et al., 2020). De deltagande länderna var Polen, USA, Italien, Tjeckoslovakien, Turkiet, Belgien, Kina, Ryssland, Irland och Uganda. I genomsnitt hade 39,7 procent sänt sext vilket varierade från 54,3 procent (USA) till 14,4 procent (Kina). Att ha känt sig tvingad att sända sext hade 15,7 procent erfarenhet av varierade mellan 5,5 procent (Polen) till 35,9 procent (Turkiet).

I en studie undersöktes sambanden mellan sexting respektive självkontroll och självkänsla som psykologiska korrelationer (Wachs, Wright & Wolf, 2017). Studien inkluderade 1 818 ungdomar mellan 12 och 17 år ($M = 14,3$, $SD = 1,4$) från Tyskland, Nederländerna och Thailand. Både ökad självkänsla och ökad självkontroll minskade sannolikheten att skicka sexter.

De flesta som undersökt barn och ungdomars erfarenheter av sexting har vanligtvis frågat om man någonsin gjort det medan några frågat om den senaste tiden, till exempel de senaste sex månaderna eller det sista året, som studien ovan från *EU Kids Online* Ševčíková, 2016).

I en undersökning från Ontario Kanada studerade Kim och medarbetare (2020) förekomsten av att skicka och ta emot sexuellt explicita bilder (sexting) bland 2 537 ungdomar i åldrarna 14 till 17 år (medelålder = 15,42, pojkar = 51,6 %) under de senaste 12 månaderna. Prevalensen att ha skickat och

ta emot sexter under de senaste 12 månaderna var 14,4 procent respektive 27,0 procent. I ojusterade logistiska regressionsanalyser var icke-vita ungdomar och de som bor i låginkomsthushåll mindre benägna att skicka eller ta emot sexts jämfört med vita och icke-låginkomstungdomar. Ungdomar som avslöjade sin sexuella läggning eller sexuella tillhörighet som könsminoritet (homosexuell, bisexuell eller transgener) var 3 till 4 gånger mer benägna att skicka och ta emot sexter än ungdomar som inte hade avslöjat dessa identiteter. Högre nivåer av psykiska problem observerades generellt bland ungdomar som skickade eller tog emot sexter. I helt anpassade modeller var låg inkomst och etnisk minoritetsstatus associerade med minskade odds för att skicka och ta emot sexter, medan sexuell att tillhöra en könsminoritet var associerat med ökade odds. Social ångest associerades med minskade odds för att skicka och ta emot sexts medan beteendestörning var associerad med förhöjda odds.

Andra har tittat på om det finns ett samband mellan sexting och sexuell utsatthet i form av sexuell tvång/sexuella övergrepp i möten i verkliga livet. Noorishad och Trotter (2022) genomförde en webbaserad enkät i fransktalande Kanada med 1 076 deltagare (74,6% kvinnor) i åldern 16–83 år ($M=23.8$, $SD=8.4$) och fann att 24,05 procent av de som sextat hade känt sig tvungna till det (27,8 % av kvinnorna, 7,3 % av mannen och 66,7 % av de icke binära). De som sextat hade också signifikant ($p<.001$) fler erfarenheter av oönskade sexuella aktiviteter (sexuella trakasserier såväl som försök till och fullbordade smekningar, kyssar eller beröring av bröstet rumpan eller skrevet) utanför nätet (70,9 %) jämfört med de som inte sextat (61,4 %). Att vara ung, att vara kvinna och att ha tidigare erfarenheter av personlig sexuell utsatthet var de tre viktigaste prediktorerna för att bli tvungna till sexting. Dessa fynd stämmer överens med litteraturen om polyviktisering, som visar att har man varit offer för en typ av utsatthet så innebär det en ökad risk att uppleva andra former av utsatthet (Finkelhor et al, 2007; Ross et al., 2019).

I en studie av 450 kvinnliga tonåringar (medelålder 19,2 år $SD=0.74$) undersökte man i Texas om det fanns ett samband mellan olika sextingfarenheter och sexuell utsatthet offline (Choi, Van Ouytsel, & Temple, 2016). Deltagarna tillfrågades om sina erfarenheter av sexuellt tvång och deras deltagande i olika sextingbeteenden som att bli tillfrågad att skicka en sext (45,7%), begärt att få en sext (24%), skickat en sext (36,4%) samt fått en sext utan att ha gett tillstånd (32,7%). Logistiska regressioner användes för att analysera dessa relationer, samtidigt som man kontrollerade för ålder, etnicitet, utbildningsnivå, livssituation och sexbeteenden året före studien. Offline sexuella övergrepp var signifikant förknippat med att skicka (aOR 1,79), att bli tillfrågad om en nakenbild (aOR 2,35), samt att få en nakenbild utan att ha gett tillstånd (aOR 2,08).

I en annan undersökning från USA med ombads 1 133 studenter på grundutbildningen vid två college (18–30 år, $M=20$, 65,1% kvinnor) fylla i en onlineundersökning som retrospektivt undersökte internetbeteenden, erfarenheter att få sexuella uppmaningar på nätet eller grooming online som unga

samt de utfrågades uppfattningar om upplevelsen (Greene-Colozzi et al., 2020). Tjugotre procent av totalt 1 133 deltagare kom ihåg att de som minderårig haft en lång, intim konversation med en vuxen främling från ett chattrum på nätet på ett sätt som stämde med ett mönster av sexuell grooming online. Även om mindre än hälften (38 %) av ungdomarna som involverade sig i en intim onlinerelation med en vuxen främling träffade den vuxne personligen, så rapporterade en stor majoritet av de som gjorde det att mötet lett till fysiskt sexuellt umgänge (68%).

I en longitudinell spansk studie undersöktes den ömsesidiga påverkan mellan sexting och två typer av kränkningar online. Det gällde bland sexuella uppmaningar (solicitation) från vuxna och nätmobbning (Gámez-Gaudix & Mateos-Pérez, 2019). Urvalet bestod av 1497 minderåriga mellan 12 och 14 år som svarade på frågor om sexting, sexuella uppmaningar och nätmobbning i början av studien och igen vid uppföljningen ett år senare. Ettårsprevalensen för sexting vid den första mätningen var 7,6 procent och 17,5 procent ett år senare. Prevalensen för sexuell uppmaning var 7 respektive 15 procent och för nätmobbning 49,4 respektive 46,4 procent. Resultaten visar att minderårigas deltagande i sexting vid första tidpunkten förutspådde en signifikant ökning av både sexuella uppmaningar och nätmobbning under uppföljningen. Sexuella uppmaningar och nätmobbning var båda relaterade till ökad sexting ett år senare.

3.2.1 Sammanfattning

Lite beroende på olika definitioner, åldrar men framför allt på de frågeformuleringar som använts kan man konstatera att livstidsprevalensen för sexting varierar betänkligt, tabell 2. I de svenska undersökningarna varierar erfarenheterna av att skicka en sexting (bild/video) mellan 25 och 48 procent och man ser dessutom en ökning över tid (Svedin et al., 2015; 2021). Att frivilligt skicka en sexuell bild till någon kan i sig innebära att den sprids, oavsett om det är till en partner eller någon annan men att lägga ut en bild anses öka risken för att den även hamnar i pornografiska sammanhang. Det var dock betydligt mindre vanligt att lägga ut bilder på nätet, 2 - 5 procent hade gjort det i de ingående undersökningarna.

Att sexting ökar över tid har även andra undersökningar konstaterat (Madigan et al., 2018). Sexting ökar även med åldern (Madigan, 2018; Ševčíková, 2016; Stanley et al, 2018) och att sända en sext är generellt vanligare bland flickor än bland pojkar (Svedin et al, 2015; 2021; Marcum et al, 2022). De flesta uppger att de skickat en sexuell bild som ett roligt sätt att flirta, för att träffa nya människor, som ett sätt att utforska sin sexualitet, som ett sätt att få bekräftelse, för att det är socialt accepterat och för att alla andra gör det samt att det förväntas i en kärleksrelation (Jonsson et al, 2015; Kopecký & Sztokowski, 2018).

En relativt stor andel har känt sig tvingade att sända en sext 5,5–35,9 procent (Morelli et al., 2020; Lunde & Joleby, 2021), något som är vanligare i yngre åldrar (Parti et al., 2023).

Marcum och medarbetare (2022) konstaterade att bristande självkontroll predicerade sextingbeteendet och Mori och medarbetare (2021) fann att personer med mer impulsivitet hade högre sextingintensitet och ett allvarigare sexuellt riskbeteende. Detta återspeglas också i Wachs och medarbetares undersökning (2017) där både en högre självkänsla och en ökad självkontroll minskade sannolikheten att skicka sexter.

Tabell 2. Sammanfattning livstidsprevalens sexting

Undersökning	Ålder år el M	Sexting text %	Sexting bild/video %	Sexting totalt %	Lägga ut bilder %
Översiktsartiklar					
Madigan et al., 2018	11,9–17,0			14,8	
Marcum et al., 2022	18–27		19,7–52,0 ¹		
Enskilda studier					
Patchin & Hinduja, 2019	12–17		13,0		
Kopecký & Szotkowski, 2018	9–17	24,8	15,4		3,19–4,96 ²
Molla-Asparza et al., 2021	12–18			24,3	
Villacampa, 2017			7,0		
Morelli et al., 2020	13–30			39,7 14,4-54,3	
Svenska studier					
Svedin et al., 2015	18		24,7 21,7/27,1 ³		2,1 2,6/1,5 ³
Svedin et al., 2021	18		36,9 29,0/43,2 ³		5,0
ECPAT, 2021	10–17		48,0		
¹ Lägre siffra dokumenterade sexakter o högre nakna/halvnakna bilder/videoer, ² lägre videos o högre bilder, ³ pojkar/flickor					

Högkonsumtion av informations- och kommunikationsteknologi, användningen och en högre frekvens i användningen av sociala medier, skolsvårigheter (Molla-Asparza et al., 2021) och en familjesituation där den unge inte lever med bägge sina föräldrar korrelerar alla med en ökning av prevalensen av sexting (Mori et al., 2021, Svedin et al., 2015; 2021).

I de svenska studierna visade det sig också att de som hade erfarenhet av sexting också upplevde sin familjs ekonomi som sämre (Svedin et al., 2015; 2021), oftare var födda i Sverige och levde med föräldrar födda i Sverige (Svedin et al., 2021) samt att de skattade sin relation till sina föräldrar som signifikant sämre (Svedin et al., 2015).

Sexting i olika former har dessutom visat sig vara förknippat med ökad risk för sexuell utsatthet och sexuella övergrepp offline (Choi, VanOuytsel, & Temple, 2016; Pedersen et al., 2022; Noorishad & Trottier, 2022).

Avslutningsvis kan man se att i studier som baseras på annonserade Onlinepaneler, dit man själv kan anmäla sig, ser man en högre prevalens av sexting, exempelvis ECPAT's undersökning. Den sammanfattande bedömningen är att omfattningen då det gäller att skicka bilder, videos och filmer uppskattas variera mellan 7 och 37 procent och att lägga ut bilder mellan 2 och 5 procent bland barn och ungdomar i de refererade undersökningarna.

3.3 Spridning av pornografiska bilder utan samtycke, hämndporr och sextortion

Spridning av pornografi utan samtycke (nonconsensual sharing of pornography), ofta benämnd *hämndporr* (revenge porn) kan ses som en undergrupp eller ett delfenomen av nättrakasserier/nätförföljelse (cyberharassment/cyberstalking) och har enligt flera undersökningar ökat under senare år (Powell et al., 2020). Att sprida pornografiska bilder utan samtycke behöver nödvändigtvis inte vara hämndporr utan kan också vara ett led i att göra sig tuff bland kamrater genom att sprida bilder som man kommit över eller att sälja dem för att tjäna pengar.

I en undersökning från England (Walker et al., 2021) förklarades spridning utan samtycke vanligen som något som gjordes för skojs skull/ett skämt. Det ansågs i allmänhet inte vara problematiska, även om vissa offer uppfattade motiven som mer negativa och/eller relaterade till hämnd och därmed kom att orsaka stress och/eller ångest. Det vanliga är dock att det börjar med att bilder eller filmer är gjorda och delade inom en relation. När sedan relationen försämras eller upphör så hämnas den ena partnern genom att sprida bilderna till kamrater eller genom att lägga ut på dem en allmän eller pornografisk sida på nätet.

En annan form är *sextortion* där någon hotar att sprida sexuella bilder för att tvinga offret att skicka ytterligare bilder, ha sex eller för andra förmåner. Även om fenomenet ökat på senare år så finns det även här relativt få studier som belyser fenomenets omfattning och de drabbades erfarenheter. Även

om offret hotas så innebär det inte att materialet sprids till det offentliga rummet utan det kan fortsatt stanna inom det privata rummet mellan offer och förövare. Sextortion har oftast inte nått samma uppmärksamhet som hämndporr sannolikt beroende på att många offer valt att förbli anonyma och att bilderna inte blivit spridda så ofta (Wittes et al., 2016).

3.3.1 Spridning av bilder utan samtycke (hämndporr)

Allmänheten och media har ofta hänvisat till spridning av sexuella bilder (pornografi) utan samtycke som "hämndporr". Hämndporr uppstår när en person laddar upp naken-/halvnakenbilder på någon online, ofta som hämnd efter att ett förhållande har avslutats. Hämndporr ingår därför under paraplyet spridning av sexuella bilder (pornografi) utan samtycke, men spridning utan samtycke inkluderar inte alltid hämndporr (Bates, 2017). Även om spridning av pornografiska bilder utan samtycke fått ökat medieintresse på senare år konstaterar Bates (2017) att få akademiska publikationer tagit upp problemet. De få artiklarna har oftast fokuserat på de legala aspekterna och fram till 2016 fanns inga studier om förekomst eller erfarenheterna hos de som varit utsatta för att få sina bilder spridda utan samtycke. Därefter har några undersökningar kommit, i huvudsak från USA. Några review undersökningar har gjorts, dessa har ofta varit breda och övergripande och inte fokuserade på barn och tonåringar.

En systematisk granskning av Walker och Sleath (2017) rapporterade en stor variation av andelen ungdomar som har ägnat sig åt distribution av hämndpornografi (1,5–32,0 %). Det gäller explicita bilder som i stor utsträckning delas i samband med ett romantiskt sammanbrott i ett förhållande och där den distribuerande personen söker hämnd. En liknande variation identifierades med avseende på att de själva utan samtycke ofta spred sexuella texter (sms som innehåller sexuellt explicit innehåll) (3,0–26,0 %) mer allmänt och där hämndpornografi utgjorde en underavdelning.

I den tidigare relaterade systematiska översiktsartikeln av Madigan och medarbetare (2018a) inkluderande 39 studier med 110 380 deltagare fann man att medelprevalensen för att vidarebefordra en sext utan samtycke var 12,0 procent (95% KI, 8,4%-15,6%) och att ha fått en sext vidarebefordrad utan samtycke var 8,4 procent (95% KI, 4,7%-12,0%).

I en review med fokus på TFSV (Technology-Facilitated Sexual Violence) genomförd av Patel och Roesch (2022) och som omfattade 25 artiklar delades förekomsten in i tre underavdelningar av TFSV som barn och ungdomar kunde utsättas för. Dessa var (1) produktion av pornografiskt material utan samtycke (nonconsensual creation), (2) spridning av pornografiskt material utan samtycke (nonconsensual distribution) samt (3) hot och om att sprida pornografiska bilder (threatening to distribute sexual explicit images or videos). Av undersökningen framgick stora skillnader mellan studierna oftast beroende på varierande definitioner i de frågor som ställts. Spridning av pornografiskt

material utan samtycke varierade mellan 0,8 och 24,1 procent i de ingående studierna. Liknande mönster fanns beträffande produktion av pornografiskt material utan samtycke som varierade mellan 9,1 procent till 24,2 procent samt hot om att sprida pornografiska bilder som varierade mellan 4 och 17,4 procent. Endast två av undersökningarna hade barn och ungdomar som målgrupp (Patchin & Hinduja, 2020; Reed et al., 2019)

I Patchin och Hindujas undersökning (2019) med ett nationellt representativt urval av 5 593 amerikanska elever (12–17 år gamla, medelålder 14,5 år, 49,9% pojkar) svarade 4,1 procent att någon delat en sext av dem utan tillåtelse och att 4,2 procent själva delat en sext av någon annan utan tillåtelse.

Reed och medarbetare (Reed et al., 2019) undersökte 159 sexuellt aktiva flickor (medelålder 17 år) som var aktuella på en hälsoklinik i ett låginkomstområde i San Diego USA. Av dessa hade 6 procent fått sexuella bilder spridda mot sin vilja. Förövaren var en manlig partner (83%) eller en tillfällig partner (hook-up partner) (67%)

I en portugisisk undersökning studerade man förekomsten av "abusive sexting" dvs att skicka eller få oönskade sexuellt explicita texter eller bilder (Barroso et al., 2021). En tvärsnittsstudie genomfördes med 4 281 deltagare i åldern 12–20 år (2 264 flickor och 2 017 pojkar), av vilka 204 (4,8 %) ägnade sig åt kränkande sextingbeteenden och 182 (4,3 %) själva identifierade sig som offer för sexting utan samförstånd. Missbruk av sexting var vanligare bland pojkar och ungdomar mitt i åldersspannet. Offer för missbruk av sexting var oftare barn till ensamstående föräldrar.

Walker och medarbetare (2021) genomförde en enkätundersökning om erfarenheter av spridning av privata sexuella meddelanden, bilder eller videos utan samtycke. Undersökningen riktade sig till psykologi- och juridikstudenter 18–25 år gamla vid tre olika universitet i England. Enkäten besvarades av 391 studenter 321 kvinnor och 70 män med en medelålder av 20,4 år (SD=1.59). I undersökningen uppgav 13,3 procent av studenterna att de hade erfarenheter av spridning av sexuella bilder utan samtycke och 3,9 procent spridning av videos utan samtycke. Det vanligaste var att de privata bilderna hade spridits av en nära vän (86,5%) eller en annan vän (40,5%). Bilderna hade vanligtvis spridits via en messaging app/service, på mobiltelefon (40,5%) eller fysiskt visats (73,0%). Bilderna hade lagts ut publikt på en social nätverkssida som till exempel Facebook (2,7%) eller på en allmän websida (5,4%). De som fått sina bilder spridda uppfattade att förövarens motivation för detta var att visa upp/skryta (55,1%), hämnas/ orsaka stress (14,3%) eller att skämta (12,2%) medan de som fått filmer spridda uppfattade att det var på skämt (20%) eller att visa upp/skryta (15%).

Gómez-Gaudix och medarbetare (2022) genomförde en skolundersökning med 1820 spanska ungdomar 12–17 år gamla om deras erfarenheter av spridning av pornografiska bilder utan samtycke (nonconsensual sexting) och sextortion. Medelåldern på de svarande var 13,4 år (SD=1,4) och undersökningsgruppen bestod av 929 flickor och 878 pojkar. I undersökningen hade 4,3 procent erfarenhet av spridning av pornografiska bilder utan samtycke vilket var vanligare bland flickor 4,6 procent jämfört med pojkar 2,2 procent ($p < .001$).

Finkelhor, Turner och Colburn (2022) genomförde en bred nationell onlinebaserad prevalensundersökning 2021 beträffande olika former av internetrelaterade sexualbrott mot barn i USA. I undersökningen medverkade 2639 individer 18–28 år gamla som ombads besvara frågor om sina erfarenheter av online och teknikunderlättande övergrepp under sin uppväxt (före 18 års ålder). Av deltagarna svarade 3,1 procent att de haft erfarenhet av *hämndporr* (4,4% flickor och 1,7% pojkar) och att det var vanligast i åldern 13–15 år (53,8%). Förövaren var i 51,7 procent en person som var 18 år eller yngre och var till tre fjärdedelar (76,6%) någon som offret redan kände utanför nätet (partner 50,1%, vän eller släkting 10,9%, bekantskap 20,2%).

I en dansk undersökning där man samlat in och analyserat ungdomars svar på frågor när de tog kontakt med den danska rådgivningssajten "Börnetelefonen" (Mandau, 2021) på grund av IBSA (Image Based Sexual Abuse) beskrev 104 av de 157 kvinnliga deltagarna (11–20 år gamla) sina erfarenheter. Trettiofyra av de 104 (32,7%) uppgav att de hade blivit fotograferade mot sin vilja och lika många att deras bilder spridits. Sextortion rapporterades av 29/194 (27,9%). Bilderna hade delats/spridits dels via sociala media som Snapchat, Screenshot och Facebok (82/104) dels via video-chat webbpages (11/104).

I en trenationsundersökning (Australien, Nya Zeeland och Storbritannien) av Powell och medarbetare (2020) visade det sig att i gruppen 16–19 åringar (6,1% av 6109 svaranden) så hade 37,5 procent av ungdomarna fått sexuella bilder tagna mot sin vilja, 27,9 procent hade erfarenheter att få bilder spridda mot sin vilja och en lika stor andel hade blivit hotade att de skulle spridas (sextortion).

I den tidigare refererade 10-nationsundersökningen (Morelli et al., 2020) varierade andelen ungdomar som spritt bilder utan tillstånd från 9 procent (Turkiet) till 23,7 procent (Uganda).

I ECPAT Sveriges regelbundna undersökningar *Nude på nätet* presenterades i 2021 års undersökning att 23 procent av flickorna och 16 procent av pojkarna att de fått nakenbilder av sig spridda (ECPAT, 2021). I 2022 års undersökning lyftes frågan om ungdomars erfarenheter av så kallade exposekonton (ECPAT, 2023) vilket är en form av organiserad spridning av sexuella bilder utan samtycke. I undersökningen svarade 13 433 barn och ungdomar 10–17 år gamla (52% flickor) på olika berättelser

om utsatthet på nätet. Nästan var sjätte flicka (14%) och knappt en av tio pojkar (8%) och icke-binära (7%) svarade att de hängts ut på ett exposekonto, något som bland annat var mycket vanligare bland flickor med en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning, NPF-diagnos.

De flesta som undersökt barn och ungdomars erfarenheter av sexting har vanligtvis frågat om man någonsin gjort det medan andra frågat om den senaste tiden, till exempel de senaste sex månaderna eller senaste året.

Boer och medarbetare (2021) använde data från "Sex under 25 år", en representativ nationell undersökning om sexuell hälsa bland ett urval av 20 834 holländska 12–24-åringar. Cirka 4 procent (4,2%) av ungdomarna av rapporterade att de delat nakenbilder eller sexvideos av någon annan utan deras tillstånd under de senaste sex månaderna. Att dela sexuella bilder var vanligast bland män (6,3 %), bisexuella (8,2 %) och de som tittade på online porr flera gånger i veckan (9,2 %) samt de som hade blivit utsatta till oönskade sexting (8,0%). Andelen var dock högst i gruppen vars egen personliga sexting nyligen delats av andra (19,0 %).

I den tidigare nämnda norska undersökning *Ung i Oslo* (Pedersen et al., 2023) med 9 825 ungdomar (53% flickor, medelålder 17.1 år, SD=0.9) tillfrågades ungdomarna bl.a. om erfarenheterna av image-based sexual abuse (IBSA). IBSA definierades i undersökningen som om någon under det senaste året mot deras vilja hade distribuerat bilder eller videos där de var nakna eller deltog i en sexuell handling. Av alla ungdomarna hade 4,6 procent upplevt IBSA under det senaste året (4,8% flickor och 4,3% pojkar, $p=0.13$). I undersökningen delade man in ungdomarna utifrån om de varit med om "IBSA bara", "physical sexual victimization (PSV) bara" eller både och. De som hade varit med om "IBSA bara" utgjorde 2,9 procent (flickor 2,8%, pojkar 3,0) och de kännetecknades av att de kom från familjer med högre socioekonomisk status. De associerades också med överdriven användning av sociala medier, nätmobbning, alkoholförgiftning och tidig sexuell debut. Inga andra variabler var associerade med "IBSA bara" jämfört med ungdomar utan erfarenheter av vare sig IBSA eller PSV. De med både IBSA och PSV var de som hade störst psykosociala problem. Inga uppgifter om vart bilderna spridits rapporterades i studien

Sklenarova och medarbetare (2018) genomförde en online undersökning med 2 238 tyska ungdomar i åldern 14–17 år om deras erfarenheter av online sexual solicitation (OSS) under det senaste tolv månaderna. Drygt 51 procent (51,3%) av ungdomarna hade haft någon form av sexuell aktivitet på nätet (konversation, utbytt bilder eller haft sex) varav 43,9 procent hade haft det med en jämnårig och 22,2 med en vuxen. Av de drygt 23 procent (23,2 %) av ungdomarna som upplevt OSS med jämnåriga rapporterade 5,9 procent (2,6% av alla) negativa erfarenheter och av de 22,2 procent som rapporterade sexuella interaktioner med en vuxen online rapporterades 10,4 procent (5,9% av alla) som negativa. Författarnas slutsats var att ungdomar ofta ägnar sig åt sexuella interaktioner på Internet men att

endast ett relativt litet antal uppfattar sådana kontakter som exploaterande. Flickor och ungdomar med ofullständig familjesituation, utländsk nationalitet, högre utbildning, homo- eller bisexuell läggning, och de som inte upplevt socialt stöd hade betydligt större erfarenhet av OSS.

I en studie av 300 universitetsstudenter i USA 18–27+ år gamla (53% 18–20 år) analyserades sexting och spridning av bilder utan samtycke (Marcum et al., 2022). Av de svarande hade 52 procent erfarenhet av att ha sänt en naken eller halvnaken bild av sig själv till någon annan och 19,7 procent hade skickat en bild eller video där de genomförde en sexuell handling. Av de svarande hade 15 procent erfarenheten av att någon spritt en naken eller halvnaken bild på dem mot deras vilja och 1,7 procent då de genomförde en sexuell handling. En mindre andel hade erfarenheten att någon lagt upp en bild/video på sociala media som antingen var en naken eller halvnaken (0,7 %) eller utförde en sexuell handling (0,3%). En något större andel, 4,7 procent respektive 0,7 procent, hade erfarenheter av hot om att få nakenbilder eller bilder med sexuella handlingar utlagda (sextortion). Bristande självkontroll var prediktor för sexting och sexting i samband med av dating-appar predicerade spridning av bilder och videor.

3.3.2 Sextortion

I Gámez-Gaudix och medarbetares undersökning ovan från Spanien (2022) svarade 2,6 procent av ungdomarna att de hade erfarenheter av sextortion vilket var vanligare bland flickor 3,1 procent jämfört med pojkar 1,9 procent ($p < .001$).

Patchin och Hinduja (2020) genomförde under tre månader 2016 en onlineundersökning som riktade sig till 12–17 år gamla elever (medelålder 14,5 år) i USA med målsättningen att fånga deras erfarenheter och uppfattningar om mobbning, internetmobbning och relaterade tonårsbeteenden. Sammanlagt svarade 5 569 elever (svarsfrekvens 15%) och av dessa svarade 5,0 procent (4,1% av flickorna och 5,8% av pojkarna, $p < .001$) att de varit offer för sextortion någon gång under uppväxten. Icke heterosexuella var signifikant mer utsatta jämfört med heterosexuella barn och ungdomar (10,9% jfm 4,5%, $p < .001$).

De elever som varit utsatta för sextortion ($N = 276$) studerades vidare med avseende på vem som hotade dem, hur de blev hotade och för vem de berättade om sin upplevelse. Sammantaget var pojkvänner/flickvänner de som mest sannolikt var förövaren för både pojkar (31,7 %) och flickor (32,2 %). Detta följdes av andra vänner i verkligheten (pojkar: 26,1 %; flickor: 16,5 %) och vänner endast online (pojkar: 19,9 %; flickor: 11,3 %). Ingen av skillnaderna mellan pojkar och flickor om vem som hotade dem var statistiskt signifikanta.

När det kom till hur offret hotades svarade de flesta att det handlade om upprepad oönskad kontakt online eller på telefon (pojkar: 42,9 %; flickor: 40,9 %). Det var också vanligt att förövare som använt hot att exponera sexuella bilder också i verkligheten skickat en sexuell bild till någon annan (pojkar:

25,5 %; flickor: 29,6 %), postat personlig information nätet (pojkar: 25,5 %; flickor: 17,4 %) och postat en sexuell bild på nätet (pojkar: 24,8 %; flickor: 26,1 %). Flickor var signifikant mer benägna än pojkar att säga att de blev förföljda eller trakasserade (pojkar: 8,7 %; flickor: 23,5 %, $p = .001$).

Pojkar var mest benägna att rapportera händelsen till en vän som var under 18 år (45,3 %), medan flickor var mest benägna att berätta för en förälder (pojkar: 28,6 %; flickor: 41,7 %, $p < .05$) eller någon auktoritetsperson i deras liv (förälder, polis eller någon i skolan) (pojkar: 34,8 %; flickor: 47,0 %, $p < .05$). Få ungdomar rapporterade händelsen till en webbplats eller app (pojkar: 5,0 %; flickor: 7,0 %). Ungefär lika få hade rapporterat händelsen till polisen (pojkar 6,8% flickor 7,0%).

I undersökningen av Finkelhor, Turner och Colburn (2022), som genomfördes 2021, svarade 3,5 procent att de haft erfarenhet av sextortion (5,5% flickor och 1,5% pojkar) och att det var vanligast i åldern 16–17 år (59,1%). Förövaren var i nästan en tredjedel (31,4%) av fallen en person som var 18 år eller yngre men 40,6 procent svarade att man inte visste eller att förövarens identitet var okänd. Av de som kände till förövarens identitet så var det i knappt hälften av fallen (45,8%) någon som offret redan kände utanför nätet (partner 31,6%, vän eller släkting 5,5%, bekantskap 9,6%) medan det för 13,6 procent bara var en bekantskap på nätet.

Wolak och medarbetare (2018) genomförde under tre månader 2015 en studie över Facebook där unga vuxna (18–29 år gamla) ombads svara på ett frågeformulär om erfarenheter av sextortion. I undersökningen jämfördes de 18–19 åringar som varit utsatta för sextortion när de var 17 år eller yngre ($N=572$) med de som utsatts när de var 18–25 år gamla ($N=813$). Förövaren av sextortion var till 92 procent en pojke och av dessa var drygt hälften (52%) 17 år eller yngre.

I fortsättningen beskrivs bara den yngre gruppen från Wolak och medarbetares undersökning (2018) där 91,1 procent var flickor och 24,7 procent var 15 år eller yngre vid första tillfället. Nästan 60 procent (59,4%) kände förövaren och av dessa var 59 procent nuvarande eller tidigare pojkvän, en femtedel (21%) en vän eller bekant medan något färre (15%) var någon offret kände från skola eller arbete. Tre fjärdedelar (75,3%) gav medvetet de sexuella bilderna till förövaren.

Det var ungefär lika vanligt att offret lämnade ut bilder till förövaren för att man var i en romantisk relation (69,8%) som att offret också kände sig pressad (67,3%). Andra sätt var att offret blivit fotad/filmad utan medgivande (21,7%) eller att någon annan givit bilden/filmen till förövaren (11,5%). De bilder som offret hotas med innehöll sexuella handlingar (onani eller med en annan person), inga sexuella handlingar men könsorgan (32,7%), inga sexuella handlingar eller könsorgan men nakenhet (23,3%) och sexuell posering i till exempel underkläder (18,2%).

Det förövaren begärde av offret var, med avsikt att få fler sexuella bilder eller filmer av offret (66,1%), att offret skulle stanna eller komma tillbaka i relationen med förövaren (42,1%), att offret skulle se ut

på ett visst sätt eller göra speciella saker på bilderna (36,4%), att offret skulle komma till ett möte på riktigt (21,9%), att mötas och ha sex online (29,7%) eller att skada sig själv eller förövaren (13,1%). Hoten på nätet utgjordes av att förövaren skulle lägga ut bilder på nätet (64,5%), skicka bilder till vänner eller bekanta till offret eller förövaren (63,8%), skicka bilder till offrets familj (47,4%), att inkludera offrets namn med de utlagda bilderna (41,1%) eller att skapa falska konton eller sexuella bilder föreställande offret (25,9%).

Hoten utanför nätet utgjordes av att förövaren skulle skapa problem för offret i skolan eller på arbetet (40,4%), söka upp eller stalka (förfölja) offret (33,7%), slå, våldta, döda eller på andra sätt skada offret (29,2%) eller att skada offrets familj, vänner eller husdjur (13,6%).

Av de 47,2 procent som hotat med aktiviteter hade (72,2%) genomfört det genom stalking online, skickat sexuella bilder på offret till någon (49,3%), lagt ut sexuella bilder på nätet (38,1%), lagt ut personlig information om offret på nätet (25,6%) eller hackat sig in på ett konto som tillhört offret (20,0%).

Då det gällde hot om aktiviteter utanför nätet hade 43 procent av offren blivit stalkade eller ofredade alternativt fått problem i skolan eller på arbetsplatsen på grund av förövaren (41,9%). I 32,9 procent hade förövaren slagit, våldtagit eller fysiskt skadat eller försökt skada offret medan för 10,7 procent hade förövaren ofredat eller skadat offrets familj, vänner eller husdjur.

Konsekvenserna för offret blev att man förlorade relationen till en vän eller familjemedlem (46,0%), behövt söka psykisk eller medicinsk hjälp (28,7%), behövt lämna eller byta skola, fått skolrelaterade problem (13,6%) eller flytta till ett nytt bostadsområde, samhälle eller stad (10,1%).

Drygt hälften (50,9%) avslöjade inte för någon familjemedlem eller vän vad som hänt och anledningen till det var vanligtvis genans och skamkänslor (81,4%), att man trodde sig kunna hamna i problem (68,4%) eller att man skulle kunna handskas med det själv (46,0%). Drygt 25 procent (25,8%) trodde inte att det skulle hjälpa att avslöja till en familjemedlem eller vän och ungefär lika många (25,1%) var rädda för att förövaren skulle få reda på att man hade de berättat.

Bland de som hade avslöjat för en familjemedlem eller vän (49,1%) hade de gjort det till någon som var yngre än 18 år (57,3%) medan drygt fyrtio procent (40,2%) hade avslöjat för någon vän äldre än 18 år. Avslöjandet kunde också ske till föräldrar (35,9%) eller annan vuxen familjemedlem (14,6%). Knappt 20 procent hade anmält det hela till en websida eller app (18,2%) och en fjärdedel av dessa tyckte att det var hjälpsamt (24,0%) medan 46,2 procent inte tyckte det var hjälpsamt att göra denna anmälan. Endast i 13,1 procent av fallen hade det gjorts en polisanmälan.

Walsh och Tener (2022) genomförde djupintervjuer med amerikanska unga vuxna i åldrarna 18–25 år som utsatts för sextortion. De intervjuade svarade på en annons på Facebook och av de som forskarna kontaktade (n=298) medverkade 48 (16%) varav 73 procent kvinnor. Nästan hälften hade utsatts före 18 års ålder. Den kvalitativa intervjuanalysen avslöjade fyra huvudteman: det första rörde variationen av de känslomässiga kopplingarna mellan offer och förövare; det andra temat beskrev de många olika

hoten; det tredje temat beskrev samhälleliga reaktioner mot överlevare efter avslöjande av övergreppen; och det sista temat beskrev på vilket sätt deltagarna integrerade erfarenheterna av sextortion i sin livsberättelse.

3.3.3 Sammanfattning

Att bilder sprids på olika sätt innebär inte att alla bilder hamnar på pornografiska websidor eller på andra öppna delar av nätet. Endast två undersökningar redovisar vart bilderna spridits. I undersökningen av Mandau (2021) redovisas att när bilderna spridits är det i 79 procent sociala medier och i en mindre utsträckning video-chat webbpages (11%). Walker och medarbetare (2021) redovisar i sin undersökning att bilderna hade lagts ut publikt på en social nätverksida som t. ex Facebook (2,7%) eller på en allmän websida (5,4%).

När det gäller sextortion så vet vi redan genom definitionen att påtryckningar och hot har förekommit och att en del ungdomar, som en följd av det, delat med sig av bilder. Men vi saknar dock information från de flesta undersökningarna hur stor del av bilderna som också i verkligheten lagts ut, bortsett från undersökningarna av Wolak och medarbetare (2018) och Patchin & Hinduja (2020). Där har de som hotat i 38,1 procent (Wolak et al., 2018) respektive 24,8 procent (pojkar) - 26,1 procent (flickor) (Patchin & Hindija, 2020) också lagt ut bilderna på nätet. Inte heller har vi information om var bilderna lagts ut.

Oavsett om det är pornografiska bilder utan samtycke, hämndporn eller sextortion som studerats är det genomgående mönstret att flickor är mer utsatta än pojkar, tabell 3. Ett annat genomgående mönster att förövaren vanligen är relativt jämnårig och någon man redan känner, inklusive en partner (Wolak et al., 2018; Reed et al., 2019; Patchin & Hinduja, 2020; Finkelhor et al., 2022).

Hoten vid sextortion innebar ofta aktiviteter både på och utanför nätet. Det kunde gälla att lägga ut bilder på nätet eller att skicka bilder till vänner, bekanta och familjemedlemmar (Wolak et al., 2018, Patchin och Hinduja, 2020). Men hoten kunde också vara riktade mot vardagslivet genom att skapa problem i skolan eller på arbetet, genom att söka upp och förfölja offret eller på olika sätt hota med att skada offret eller offrets familj, vänner eller husdjur (Wolak et al., 2018).

Avslutningsvis kan man notera att i studier som baseras på annonserade Onlinepaneler, dit man själv kan anmäla sig, ser man en högre prevalens som till exempel i Powell och medarbetares undersökning (2020), i och ECPAT's undersökningar. Detsamma gäller om man vänder sig till en stöddlinje (Mandau, 2021) i tabell 3.

Tabell 3. Livstidsprevalens att få bilder spridda mot ens vilja, hämndporr och sextortion

Undersökning	Ålder, år eller M	Mot någons vilja %	Hämndporr %	Sextortion %
Översiktsartiklar				
Madigan et al., 2018	11,9–17,0	8,4		
Patel & Roesch, 2022		8,8 0,8-24,1		7,2 4,0-17,4
Enskilda studier				
Barroso et al., 2021	12–20	4,3		
Gámez-Gaudix et al., 2022	12–17	4,3 (4,6/2,2) ²		2,6 (3,1/1,9) ²
Patchin & Hinduja, 2019	12–17	4,1		
Patchin & Hinduja, 2020	12–17			5,0 (4,1/5,8) ²
Reed et al., 2019	17	6,0		
Finkelhor, Turner & Colburn, 2022	18–28 ¹	7,2 (10,4/3,8) ²	3,1 (4,4/1,7) ²	3,5 (5,5/1,5) ²
Mandau, 2021	11–20	32,7 ⁵		27,9
Morelli et al., 2020	13–30	9,0–23,7		
Powell et al., 2020	16–19	27,9		
Marcum et al., 2022	18–27	1,7–15,0 ⁴		1,7–4,7 ⁴
Svenska studier				
ECPAT, 2021	10–17	23/16 ²		
ECPAT, 2023	10–17	14/8 ³		
¹ Före 18 års ålder, ² Flickor/pojkar, ³ Utlagd på exposekonto, ⁴ Lägre siffra dokumenterade sexakter o högre nakna/halvna nakna bilder/videor, ⁵ bara flickor				

De redovisade frekvenserna bland barn och ungdomar då det gäller att skicka bilder, videos och filmer mot någons vilja, hämndporr och sextortion beräknas variera mellan 0,8–24 procent, 3,1 procent och 2–17 procent respektive i de i översikten ingående studierna, tabell 3.

3.4 Dokumenterade sexuella övergrepp

I denna genomgång finns väldigt få studier på barn och ungdomar som utsatts för sexuella övergrepp som dokumenterats och spridits på olika sätt. Då lagstiftningar i olika länder använder olika begrepp har vi utgått från sexuella övergrepp som dokumenterats i samband med ett fysiskt möte.

I en serie svenska undersökningar om ungdomar sex och internet har frågan ställts om de sexuella övergrepp som ungdomen rapporterat också hade dokumenterats via bilder eller film. I studien från 2009, *Unga sex och Internet*, som omfattade 3 503 svenska 18-åriga ungdomar, uppgav 38 (7,2%) av de 526 som utsatts för sexuella övergrepp att övergreppen också dokumenterats i form av bilder eller filmer (Svedin & Priebe, 2009). Av dessa 38 uppgav 8 (21,1%, eller 1,5% av alla som utsatts för övergrepp) att bilderna spridits.

I undersökningen från 2014, *Unga sex och Internet- i en föränderlig värld* (Jonsson & Svedin, 2017) var det 50 (4,6%) av de som utsatts för sexuella som visste att de blivit fotograferade/filmade medan 130 (12,0%) inte visste om de blivit det eller inte. Av de som fotograferats var det 13, 26,0 procent eller 1,2 procent av alla som utsatts för övergrepp, som visste att filmerna spridits och 30,0 procent eller 1,4 procent av alla som inte visste.

I undersökningen från 2020–21, *Unga, sex och internet efter #metoo - om ungdomars sexualitet och utsatthet för sexuella övergrepp och sexuell exploatering i Sverige 2020/2021*, uppgav 83 av de 834 (10%) sexuellt utsatta ungdomarna att de vid något tillfälle blivit dokumenterade (Svedin et al., 2021). Ytterligare 148 eller 17,7 procent visste inte om de blivit dokumenterade eller inte. Av de 83 elever som fotograferats eller filmats under övergreppen uppgav 26,5 procent (n= 22) att bilderna spridits (motsvarande 2,6% av alla utsatta), 41 procent (n= 34) visste inte, medan 32,5 procent uppgav att bilderna inte spridits. Det fanns inga signifikanta könsskillnader vad gällde dokumentation av övergreppen.

I en något annorlunda studie gjorde Kocturk (2020) en genomgång av onlinenyheter om sexuella övergrepp (SA) mot barn i skolmiljön under en dryg fyraårsperiod i Turkiet. Man fann 163 rapporterade fall och via en arkivforskningsmetod analyserades därefter nyheterna med hjälp av innehållsanalys. Resultaten visade att 95,5 procent av SA-incidenterna inkluderade fysisk kontakt, 27,6 procent inkluderade verbala övergrepp, 6,4 procent inkluderade exponering för pornografiskt innehåll och 5,8 procent inkluderade exhibitionism. Dessutom inkluderade minst 14,7 procent av incidenterna cyber SA och 9,2 procent inkluderade videospelning.

Sammanfattningsvis kan man se att dokumentation av sexuella övergrepp sker i 4,6–10 procent av fallen enligt de ovan refererade svenska underökningarna och att av dessa visste 21–26 procent av offren att bilderna spridits. Detta betyder att 1,2–2,6 procent av alla som varit utsatta för sexuella övergrepp vet att bilderna spridits medan 30–41 procent, motsvarande 1,4–4,1 procent av alla inte visste om bilder spridits.

I såväl undersökningen från 2014 som 2020–21 var den psykiska ohälsan sämre, mätt med TSCC (Trauma Symptom Checklist for Children), hos de som blivit dokumenterade i samband med de sexuella övergreppen jämfört med de som varit utsatta för sexuella övergrepp utan dokumentation. Hälsan var dock ytterligare försämrad om offret visste om att bilderna/filmerna blivit spridda (Jonsson & Svedin, 2017; Landberg, Svedin, & Jonsson, 2022). Att inte veta om bilderna spridits eller inte visade sig även i undersökningen från 2014 vara lika belastande som om man visste enligt TSCC (Jonsson & Svedin, 2017).

3.5 Sälja sex och dokumentation

I den ovan beskrivna serien av svenska undersökningar om ungdomar sex och internet tillfrågades också ungdomarna om de haft erfarenhet att sälja sex mot ersättning. En av följdfrågorna var om man låtit sig fotograferas eller filmas naken mot ersättning eller om man blivit fotograferad eller filmad i sexuella situationer mot ersättning.

I rapporten från 2009 (Svedin & Priebe, 2009) uppgav 51 (1,5% av de 3 313 som svarade på frågan, 1,7% pojkar och 1,2% flickor) att de sålt sex mot ersättning. Av dessa hade 18 (35,2%) låtit sig fotograferats eller bli filmad naken mot ersättning och lika många dvs 18 att de blivit fotograferade eller filmade i sexuella situationer mot ersättning.

I undersökningen från 2014 svarade 51 (0,9 % av 5764 medverkande, 1,2% pojkar och 0,6% flickor) ungdomarna att de någon gång sålt sex mot ersättning. Av dessa svarade 9 (18,8%) att de hade låtit sig fotograferas eller filmats nakna medan 7 (13,7%) uppgav att de blivit filmade i sexuella situationer mot ersättning (Svedin et al., 2015).

I undersökningen 2020–21 var motsvarande siffror bland de 37 som någon gång sålt sex (1,1 % av 3 256 medverkande, 0,8% pojkar och 1,4% flickor) 15 (40,5 %) respektive 11 (29,7 %), vilket visar på en ökning av dokumentation i samband med försäljning av sex (Svedin, Landberg & Jonsson, 2021).

Sammanfattningsvis visar de tre undersökningarna att de som sålt sex mot ersättning (0,9–1,5 % av ungdomarna) och låtit sig fotograferats eller filmats nakna mot ersättning utgör 19–41 procent medan de som låtit sig fotograferas eller filmats i sexuella situationer mot ersättning uppgår till 14–35 procent. Av undersökningarna framgår inte om och hur bilder eller filmer spridits.

I ECPAT Sveriges undersökning *Nude på nätet* presenterades i 2021 års undersökning att 57 procent av flickorna och 21 procent av pojkarna hade fått förfrågan att sälja nakenbilder och 3 procent av flickorna och 4 procent av pojkarna uppgav att de sålt sex till någon de träffat på nätet.

I en longitudinell studie från Schweiz (n= 1 294, medelålder 17,4 år, SD= 0.37) fann man att 2,0 procent (2,5 % av flickorna och 1,5 % av pojkarna) hade sålt sexuella tjänster under de senaste två åren (dvs. i åldrarna 15–17 år) (Averdijk et al., 2020). Den vanligaste formen av kommersiell sexualiserad exploatering bland 17-åriga flickor var att bli ”sedd, fotograferad eller filmad naken” mot ersättning, 1,6 procent (pojkar 0,5%).

Finkelhor och medarbetare visade i sin undersökning från 2021 (Finkelhor et al., 2022) att 1,7 procent av de svarande hade erfarenhet av online *commercial sexual exploitation* som baserades på tre frågor om man haft erfarenhet av samtal med sexuellt innehåll, sänt eller lagt upp en sexuell bild eller video på sig själv eller på någon annan sexuell aktivitet mot ersättning. Denna siffra är något högre än de svenska undersökningarna men då det är helt olika designar på studierna är det svårt att dra några säkra slutsatser/jämförelser.

Koops (2009) definierar fyra typer av sexuella gränsöverträdelse mot barn och ungdomar på webben: onlineproduktion av bilder av sexuella övergrepp (produktion av barnpornografi), visning av bilder av sexuella övergrepp (konsumtion av barnpornografi), grooming, och sexuella övergrepp via webbkamera. Koops, Dekker och Bricken (2018) gör en översikt över publikationer där webcams använts i sexuella aktiviteter men redovisar inte dessa åldersspecifikt. Man konstaterar dock att video cams/chats också har visat sig spela en roll då det gäller minderåriga som säljer sex och hänvisar till att en intervjustudie av unga svenska kvinnor som hade sålt sex före 18 års ålder (Jonsson, Svedin, & Hyden, 2014). Studien visade att dessa kvinnor i flera fall hade utfört live webbkamerasex mot betalning. Utöver detta finns

det ännu endast marginella uppgifter i den vetenskapliga litteraturen om ungdomar som själva erbjuder sexuella tjänster via webbkamera.

Sammanfattningsvis kan vi se att få ungdomar, om än oroande, säljer sex (0,9–1,5% i Sverige och 1,7–2,0% internationellt). I de svenska studierna hade 19–41 procent av de som sålt sex fotograferats eller filmats nakna mot ersättning och 14–35 procent fotograferas eller filmats i sexuella situationer. I de ovan relaterade och återkommande svenska studierna hade 62,2–78,4 procent av de som sålt sex mot ersättning erfarenheter av sexuella övergrepp och 40,0–54,1 procent erfarenhet av penetrerande övergrepp vilket var mångdubbelt vanligare än bland de som inte sålt sex.

3.6 Organiserad pornografiproduktion med underåriga

Det mesta som skrivs om barn, ungdomar och pornografi handlar nästan uteslutande om hur barn och unga påverkas av att titta på olika former av pornografi, numera via sina mobiler och surfplattor. Andra fokuserar på barnpornografi (sexuella övergreppsbilder på barn) men i litteraturöversikten (2015–2022) har inga vetenskapliga artiklar om barn och ungdomar som utnyttjas i porrindustrin påträffats om man bortser från exemplen med eget producerat material som läggs ut på olika forum på nätet, se sextingavsnittet.

I en kvalitativ kartläggning av den svenska porrindustrin åren 2018–2019 berättade samtliga nio kvinnliga intervjupersoner med erfarenheter av att ha filmats i pornografiproduktion att de allra flesta som hamnar i porrindustrin är unga kvinnor runt 18 år, men även att vissa är minderåriga (Donevan, 2019). Att unga kvinnor dras in i porrindustrin stämmer väl överens med tidigare forskning om prostitution och andra former av kommersiell sexualiserad exploatering, som visat att de flesta kvinnor groomas och rekryteras in redan som minderåriga (Urada et al., 2019; Waltman, 2016).

3.7 Det offentliga rummet - där självproducerade bilder/videos och där bilder/videos som tagits eller spritts mot den avbildades vilja finns.

I denna genomgång återfanns väldigt få artiklar som redovisar hur vanligt det är att minderåriga (under 18 år) förekommer på kända nätsidor för porr som till exempel Pornhub och om den producerade pornografin i sitt innehåll eller uttryckssätt i sådana fall skiljer sig från vuxenpornografi.

Bilderna som hamnar i det offentliga rummet kan ha spridits, det vill säga lagts upp på en webbsida eller en app, inom ramen för sexting eller sålts som en form av sexuell exploatering. Men bilderna kan

också lagts upp mot personens vilja inom ramen för sexuella övergrepp, sextortion eller hämndporn, figur 1.

Quayle och medarbetare (2018) studerade den International Child Sexual Exploitation Image Database (ICSE DB) som då omfattade mer än 8000 identifierade offer från nästan 50 länder. Databasen innehåller mycket viktig information om bilddokumenterade övergrepp mot barn. Det allmänna syftet med studien var att kvantifiera egenskaperna hos barn i identifierade olagliga bilder från UK ICSE DB (n = 687) med det underordnade syftet att beskriva skillnader mellan de barn som själva tagit bilder och de vars bilder hade tagits av andra. Barnen hade identifierats genom polisutredningar i England och bilderna skickats till Interpol. Analysen visade på en ökning av identifierade offer under de studerade åren 2006–2015. Nästan två tredjedelar var flickor (63,2%), majoriteten var vita och medelåldern var 11,2 år samtidigt som den största åldersgruppen var mellan 14 och 15 år. Av bilderna var 44,3 procent självtagna (34,4 % tagna under tvingande förhållanden och 9,9 % utan tvång). Den näst största gruppen (26,1%) utgjordes av bilder tagna av någon familjemedlem. När man studerade vem som tagit bilderna (producenten) i förhållande till barnets ålder, indelade i tre grupper, fann man signifikanta skillnader ($p < 0.0001$). Bilder på barn som var under sju år då bilderna togs, hade oftast producerats av någon familjemedlem (68,6%) medan i åldersgruppen sju till elva år togs de flesta bilderna av familjemedlemmar (40,3 %) eller vuxna/familjevänner/kamrater (41,0 %). Då det gällde åldersgruppen mellan 12 och 17 år var bilderna ofta självtagna bilder tagna under tvång (48,1 %). Av alla barn med självtagna bilder, som tagits utan tvång var 71,2 procent i den äldsta åldersgruppen (12–17 år) och av alla barn som tagit självtagna bilder under tvång, var 93,4 procent också i den äldsta gruppen. Sedan 2010 hade antalet självtagna bilder varje år överstigit mer än 40 procent av det totala antalet bilder i databasen. Även om självtagna bilder kan uppfattas som mindre oroande, klassificerades två tredjedelar som tagna under tvång. En slutsats var att det är av största vikt att fortsätta att utreda dessa fall inom ramen för offeridentifieringsprogram.

Shor (2019) analyserade innehållet i 172 av de mest sedda professionellt producerade videofilmerna från den pornografiska hemsidan Pornhub.com som laddats ner mellan 2000 och 2016. De var heterosexuella par som agerade på videofilmerna men fokus var på kvinnorna i undersökningen. Även om man inte fann någon skillnad mellan nivåerna av aggression i videor med tonårsartister (under 20 år, n= 55, 32%) och de med vuxna artister (20–40 år, n=117), var de förra mer benägna att ha en titel som antyder aggression ($p = .023$) och att inkludera anal penetration ($p = .026$, våldsamt $p = .008$) och ansiktsutlösning ($p = .014$). Dessutom, även om alla kvinnliga artister var mer regisserade att uttrycka nöje/njutning i relation till aggressiva handlingar, så var detta samband starkare i videor med tonårsartister ($p < .01$). Dessa videor skildrar aggression och förnedring som både konsensuellt – det vill säga män som dominerar kvinnor som vill bli dominerade – och sensuellt – det vill säga att de syftar till att skapa nöje för både män och kvinnor.

Salter och Whitten (2022) presenterar en studie vars syfte var att analysera innehållet i ett urval av 1004 bilder som producerats tiden innan övergrepp på internet blev aktuellt (före mitten på 1990-talet) för att sedan jämföras med 34 561 samtida övergreppsbilder. Bägge materialen hade samlats in och fanns vid Canadien Center for Child Protection som också driver Cybertip,ca som är Kanadas officiella tipslinje då det gäller Child Sexual Abuse Material (CSAM).

Det första materialet på 1004 bilder (med 1 252 unika barn) avbildade sexuella övergrepp av en vuxen mot ett barn (27,1 %) och sexuella kontakter mellan barn (11,1%) medan majoriteten av bilderna avbildade ett ensamt barn (79,8%). Flickor fanns på 83,9 procent av bilderna och pojkar fanns på 19,3 procent av bilderna. En jämförelse mellan materialen (n=1 322 barn och vuxna individer före internet, n= 12 600 barn och vuxna individer år 2016) underströk allvaret i material före internet samtidigt som jämförelsen mellan de två tidsepokerna visade att medelåldern för flickor som utsatts i övergreppsmaterialet hade sjunkit och att övergreppens svårighetsgrad hade ökat. Vuxna i bildmaterialet hade ökat (från 24 till 54%) och ensamma barn i materialet minskat (från 61 till 26 %). Studien belyser de betydande övergrepp som barnen utsattes för redan före internet och menar att populariseringen av internet trots det kan kopplas till en trend mot mer allvarliga kränkningar av barn, något som återspeglas i övergreppsmaterialet. Författarna understryker att hemmets roll som den huvudsakliga platsen för produktion av sexuellt övergreppsmaterial ställer stora utmaningar för förebyggande arbete, tidigt ingripande och lagföring.

En del ungdomar använder sociala medieplattformar, som Instagram, för sexualiserad självpresentation, vilket inkluderar att lägga upp bilder där någon knappt är klädd, har en sexig blick eller där sexuell villighet antyds. Dessa beteenden kan vara ett första steg mot sexting. Med tanke på att ungdomar är starkt påverkade av kamraters uppfattningar, använde Van Ouytsel och medarbetare (2020) i en studie en modell för villighet. Detta för att bedöma hur tonåringars uppfattningar om andra kan påverka deras egna beteenden att lägga ut bilder. Studien genomfördes bland 2 626 elever (58,4 % flickor) mellan 14 och 21 år ($M = 16.1$; $SD = 1,0$) i 10 gymnasieskolor i nederländsktalande samhällen i Belgien. Resultaten visade att äldre ungdomar och flickor var mer benägna att lägga upp bilder på sig själva på Instagram än yngre och pojkar. Modellerna visade att kamratnormer, villighet och attityder var signifikant förknippade med intentionen att lägga upp bilder. De upplevda normerna för ungdomars föräldrar var inte signifikant relaterade till beteendet.

Kusz och Bouchard (2020) fokuserade i sin studie på innehållet i barnpornografiska websidor. Studien hade som fokus att försöka bedöma om kön har ett viktigt samband med förekomsten av bilder av exploaterade barn på webbplatser. De 300 undersökta webbplatserna var antingen direkt eller indirekt kopplade till en känd webbplats för barnpornografi. Webbplatser som karaktäriserades av bilder där barn utnyttjas jämfördes med andra webbplatser. Förekomsten av utnyttjande av barn var signifikant

förknippat med antalet videor, antalet bilder, antalet sökord för flickor och sökord för sexualisering av unga flickor. Det senare indikerade att båda sökorden var associerade med webbplatser som är kända för att innehåller olagliga bilder.

Maas et al (2021) studerade användandet av så kallade slutpages bland 1 867 universitetsstudenter vid ett universitet i USA (36,4 % cis-/transkönade män, 63,6 % cis-kvinnor; 18–24 år gamla, M = 20,4 år). Slutpages definierades som digitalt skapade grupper, webbplatser eller e-postlistsservrar avsedda att dela naken- eller halvnakna bilder på andra, vanligtvis flickor och kvinnor, vanligtvis utan deras vetskap eller samtycke och med möjlighet för användare att kommentera deras utseende, sexualitet och sexuella upplevelser. Av hela gruppen hade 33,6 procent besökt en slutpage, vilket var vanligare bland män (40,3%) än bland kvinnor (29,9%).

Tojeiro och medarbetare (2020) utgick från 729 bilder som beslagtogs från 26 förövare i samband med polisutredningar i Kent, England. Offren var oftast vita flickor åldern runt 9,5 år och de flesta brottslingarna (män, vita) var i åldersgruppen 18–24. De flesta bilderna visar erotisk posering utan sexuell aktivitet, men 13,4 procent visar sexuell aktivitet av en vuxen mot ett barn och 12,8 procent visar sexuell aktivitet av ett barn riktat mot en vuxen. Intressant var dock att när förövaren var en man i interaktionen på bild (n= 473 av bilderna) så var offret en flicka (77,8%) medan när förövaren var en kvinna (n=19 av bilderna) så var offret i drygt hälften av fallen en pojke (51,4%). Explicita skildringar av fysisk aggression, förnedring eller öppet fysiskt lidande var påfallande sällsynta. Det fanns ingen information om eller hur stor andel av bilderna som spridits över nätet.

Sammanfattningsvis har vi bristfällig kunskap om hur vanligt det är att barn och ungdomar är avbildade med nakenbilder eller sexuella handlingar på nätet, det vill säga i pornografiska sammanhang där vuxna förekommer. Endast studien av Shor (2019) ger en fingervisning om att cirka en tredjedel (32 %) av materialet på Pornhub återger bilder/videos/filmer med aktörer som är yngre än 20 år. Vi vet dock från andra studier att vuxna i porrindustrin ofta startat redan som minderåriga (Jonsson, Svedin, & Hyden, 2014; Urada et al., 2019; Waltman, 2016). Flickor tycks vara mer benägna att själva lägga ut bilder på nätet men av beslagtagna bilder där 44,3 procent var självtagna visade det sig att majoriteten av bilderna var tagna under tvingande förhållanden (Quayle et al., 2018). Oroande är, att när unga återfinns i pornografiska sammanhang såsom på Pornhub medverkade de oftare under en titel som antyder aggression och att anal penetration och ansiktsutlösning är vanligare (Shor, 2019). En annan studie visade också att över tid, fram till 2016, så sjönk medelåldern bland flickor som utsatts i övergreppsmaterial och materialets svårighetsgrad hade ökat samtidigt som förekomsten av vuxna i materialet hade ökat och ensamma barn minskat (Salter & Whitten, 2022).

3.8 Sårbara grupper

Det finns barn och ungdomar som är mer sårbara än andra för att bli utsatta över nätet. Två grupper som ofta nämns är HBTQ ungdomar och barn och ungdomar med någon form av funktionsnedsättning.

Van Ouytsel och medarbetare (2020) genomförde en undersökning bland 1 293 barn och ungdomar med en medelålder på 14,79 år ($SD = 1,97$) i det nederländsktalande området i Belgien där man jämförde erfarenheterna av sexting mellan cisgender- och könsminoritetsungdomar. Resultaten visade att ungdomar från könsminoriteter hade mer erfarenhet av att någon gång ha blivit pressade att skicka en sextingbild. Det fanns inga signifikanta skillnader när det gäller att ta emot sexter eller vidarebefordrade sexter. Ingen av könsminoritetsungdomarna rapporterade att de hade vidarebefordrat en sextingsbild från någon annan, till skillnad från 9,3 procent av cisgender ungdomarna.

Samma forskningsgrupp (Van Ouytsel et al., 2021) fortsatte med en undersökning där man gjorde en jämförelse mellan 1 306 LGB ungdomar (Lesbian, Gay and Bisexual) och heterosexuella ungdomar (50,5% flickor, medelålder 15 år) och deras internetvanor med fokus på sexting. Resultaten visade att LGB-ungdomar var mer benägna att någonsin ha skapat, skickat eller fått en sextingbild än heterosexuella ungdomar, 26,6 procent jämfört med 11,8 procent, under de senaste två månaderna. LGB ungdomarna var också mer benägna att någonsin ha upplevt press från någon annan att skicka ett sextingmeddelande. Flickor hade också oftare upplevt press att ägna sig åt sexting än pojkar. Det fanns inga signifikanta skillnader för kön eller sexuell läggning för vidarebefordran eller för att se på vidarebefordrade sextingbilder. Studien visade att tonårsflickor och LGB-ungdomar löper en högre risk att uppleva sexuellt tryck online.

I Patchin och Hinduja's undersökning (2019) av ett nationellt representativt urval av 5 593 amerikanska skolelever (middle and high school students, 12–17 år gamla, medelålder 14,5 år, 49,9% pojkar) var det mer än dubbelt så vanligt att ungdomar, som inte var heterosexuella, hade erfarenhet av sextortion jämfört med heterosexuella ungdomar (10,9% jmf 4,5%).

I en nyligen publicerad studie av 728 gymnasieelever i Sverige (50,4 % flickor och 46,4 procent pojkar; 14,4 procent LGB+ ungdomar i åldern 12 till 19 år (medelålder 14,3 år) undersökte Sciacca och medarbetare (2023) hur vanligt spridning av sexuella bilder utan samtycke var. Drygt 14 procent (14,3%) av LGB+ ungdomarna hade denna erfarenhet medan motsvarande förekomst bland heterosexuella barn och ungdomar var knappt sex procent (5,9%).

De svenska undersökningarna från 2014 och 2020–21 visade också att ungdomar där könsindelningen pojke/flickade inte passade (ickebinära) oftare hade erfarenhet av sexting (46,2% jmf 36,9%) (Svedin

et al., 2021) och av att lägga ut bilder på nätet (11,3% jmf 2,1) (Svedin et al., 2015). I undersökningen 2020–21 identifierade sig färre som skickat avklädda bilder/filmer som heterosexuella (81,3 % vs 83,8 %) och fler antingen som homo- eller bisexuella, osäkra eller inget av dessa (19,7 % vs 16,3 %). Det var också fler bland de som identifierade sig som transpersoner som skickade avklädda bilder/filmer (1,5 % vs 1,1 %) (Svedin et al., 2021).

I ECPAT Sveriges internetbaserade undersökning *Nude på nätet* från 2022 fokuserades på brottsutsattheten bland barn och ungdomar som identifierade sig som HBTQIA+ (homosexuella, bi- eller pansexuella, transpersoner, queera personer, intersexpersoner, asexuella/aromantiska personer) (ECPAT, 2023). Av de 6919 som svarade på frågan om man identifierade sig som HBTQIA+ svarade 1 133 barn i åldrarna 13–17 att de gjorde det. I studien uppgav också 36,6 procent av flickorna och 19,2 procent av pojkarna som tillhörde HBTQIA+ gruppen att de haft erfarenhet av förfrågningar om att sälja nakenbilder på nätet (jämfört med 34,0% av flickorna och 6,5% av pojkarna i referensgruppen).

Med utgångspunkt från studien *Unga, sex och Internet - efter #metoo* (Svedin, Landberg & Jonsson, 2021) genomfördes en fördjupningsstudie, *Mer utsatta än andra*, med fokus på ungdomar med olika former av funktionsnedsättningar (Svedin, Landberg & Jonsson, 2022). I undersökningen fick ungdomarna svara på frågan *Har du någonsin skickat avklädda filmer/bilder där bröst, kön eller rumpa syns?* Av ungdomar utan funktionsnedsättning hade 36 procent av flickorna och 24 procent av pojkarna i undersökningen någon gång skickat en avklädd bild. Funktionsnedsättningarna utgjordes av 16 olika diagnoser som grupperades i 4 grupper: fysiska, somatiska, neuropsykiatrisk och psykiatriska tillstånd. Det var betydligt vanligare att ungdomar som hade en funktionsnedsättning hade skickat avklädda bilder, 47 procent av flickorna och 33 procent av pojkarna. Det gällde oavsett vilken form av funktionsnedsättning man hade. Könsskillnaderna var genomgående stora. Det var mycket vanligare att flickor med någon funktionsnedsättning hade sänt avklädda bilder jämfört med pojkar med någon funktionsnedsättning. Könsskillnaderna gällde alla former av funktionsnedsättning och mer än 60 procent av flickor med neuropsykiatriska och psykiatriska tillstånd hade denna erfarenhet.

Även barn som har haft kontakt med socialtjänsten (child welfare system) har studerats och Kobulsky och medarbetare (2022) fann i en amerikansk studie av barn och ungdomar (middle and high school students, n= 3 433) att sexuella beteende och utsatthet var vanligare bland familjehemsplacerade ungdomar jämfört med ungdomar som inte haft kontakt med socialtjänsten (maximalt OR = 9.8). Ungdomar med inblandning av socialtjänsten i sitt liv men som inte placerats i familjehem rapporterade fler erfarenhet av mer osäker sex, sexting på grund av press, försök att hitta en sexpartner på nätet, att ha sex med en partner som man träffat online och av påtvingat sex (högst OR = 10.4).

Sexting visade samband med sex med tvång och sexuella övergrepp i samband med dejting, att hitta en sexpartner på nätet och fysiskt våld.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att det endast finns ett fåtal studier som har undersökt olika sårbara grupper utsatthet i form av nakenbilder eller sexuella handlingar på nätet. Man kan dock konstatera att studierna visar att barn med olika typer av sårbarhet oftare har erfarenhet av sexuell utsatthet på nätet. Detta gäller såväl HBTQI+ ungdomar som barn och ungdomar med någon form av funktionsnedsättning.

Sammantaget tyder forskning på att det är vanligare bland HBTQ-ungdomar, jämfört med heterosexuella ungdomar att skicka sexter (Gámez-Guadix & de Santisteban, 2018; Van Ouytsel, Walrave, & Ponnet, 2020; Patchin & Hinduja, 2019, Svedin et al., 2015; 2021) liksom att få bilder spridda utan samtycke (Sciacca et al., 2023). Tillsammans med att skicka sexter är det mer sannolikt att ungdomar som tillhör sexuella minoriteter oftare har bett om och fått sexter jämfört med sina heterosexuella jämnåriga (Van Ouytsel, Walrave, & Ponnet, 2019). Foody och medarbetare liksom och Hinduja konstaterade att LGBTQ-ungdomar var mer benägna att vara two-way sexters, det vill säga att både att ta emot och skicka material jämfört med andra (Foody et al., 2021; Patchin & Hinduja, 2019). Det mer frekventa sextingbeteendet bland HBTQ-ungdomar kan också återspegla den mer frekventa användningen av sociala medier och onlineverktyg som konstaterats bland HBTQ-ungdomar (Chong, Zhang, Mak, & Pang, 2015). Sextingbeteenden kan också underlätta kommunikationen bland ungdomar som tillhör sexuella minoriteter och på så sätt bidra till deras välbefinnande (Chong et al., 2015). Sextingbeteende kan med andra ord spela en roll som en skyddande faktor mot upplevd diskriminering för HBTQ-ungdomar. Yngre ungdomar som tillhör sexuella minoriteter har visat sig vara mer benägna att uppleva press att delta i sexting (Van Ouytsel, Walrave, & Ponnet, 2019). Ungdomar som tillhör sexuella minoritetsgrupper har också visat sig mer benägna att uppleva/delta i transaktionell sexting, alltså sexting i utbyte mot något annat, än heterosexuella ungdomar (Van Ouytsel et al., 2020). De hade också en större risk att ha upplevt sextortion än heterosexuella ungdomar (Patchin & Hinduja, 2020).

Beträffande barn med olika former av funktionsnedsättningar och utsatthet i form av nakenbilder eller sexuella handlingar på nätet, så återfinns bara den svenska studien från 2022 under den aktuella tidsperioden. Undersökningen visade att barn med funktionsnedsättning oftare hade skickat avklädda bilder än andra barn oavsett diagnosgrupp.

3.9 Hälsa

Beträffande barn och ungdomars olika erfarenheter på nätet och deras hälsa är sexting, liksom i rapporten i övrigt, det mest studerade.

3.9.1 Sexting

Mori och medarbetare (2019) genomförde en systematisk review och meta-analys av 23 olika studier med 41 723 medverkande (52,1 % flickor, 11,9–16,8 år gamla, medelålder 14,9 år) för att studera sambandet mellan sexting och sexuella beteenden samt psykisk hälsa. Signifikanta samband observerades mellan sexting och ökad sexuell aktivitet (16 studier; OR, 3,66; 95% CI, 2.71-4.92), att ha flera sexuella partners (5 studier; OR, 5.37; 95% CI, 2.72-12.67), sämre preventivmedelsanvändning (6 studier; OR 2.16; 95% CI, 1.08-4.32), en ökad förekomst av beteendestörningar (3 studier; OR, 2,50; 95 % KI, 1.29-4.86), oftare internaliserade problem som ångest/depression (7 studier; OR, 1,79; 95 % CI, 1.41-2.28), högre alkoholanvändning (8 studier; OR, 3,78; 95 % CI, 3.11-4.59), högre förekomst av droganvändning (5 studier; 3.48; 95% CI, 2.24-5.40) samt rökning (4 studier; OR, 2,66; 95 % CI, 1.88-3.76). Resultaten indikerade att det för ungdomar som sextade var en 1,8–5,4 gånger ökad sannolikhet också ha någon av de ovan uppräknade beteendena och hälsokriterierna. Moderatoranalyser visade att sambanden mellan sexting, sexuellt beteenden och mentala hälsfaktorer var starkare hos yngre jämfört med äldre tonåringar. Författarna sammanfattade resultaten med att konstatera att sexting är förknippat med sexuella beteenden och psykiska svårigheter, särskilt hos yngre tonåringar men att longitudinell forskning behövs för att bedöma effekternas riktning och analysera mekanismerna bakom sambandet mellan sexting och sexuella beteenden och psykisk ohälsa.

Gassó och medarbetare (2019) genomförde en litteraturoversikt beträffande sambandet mellan sexting, psykisk hälsa och utsatthet bland ungdomar. Utifrån 30 olika studier, publicerade mellan 2012 och 2019 med barn och ungdomar 10–21 år gamla sammanfattade författarna att resultaten pekade mot en ökad förekomst av symtom på psykisk ohälsa. Särskilt depression (12 av 14 granskade studier) och ångest (7 av 8 granskade studier) var relaterade till sextingbeteenden. Men ungdomarnas ålder verkade också spela en viktig roll, något som observerats tidigare av Mori et al., (2019). När ungdomarna blev äldre tycktes symtom på mental hälsa vara alltmer förknippade med allvarligare sexting (aggravated sexting, med till exempel våld och hot) men inte när de var relaterade till frivilliga sextingbeteenden (experimental sexting) och där äldre tonåringar inte hade blivit pressade. Därför kan det vara troligt att sambandet mellan sexting och dålig psykisk hälsa, depression och ångestsymtom förmedlas av tvång, viktigmisering och ålder. Fortsatt forskning behövs för att utforska denna hypotes ytterligare.

Gassó och medarbetares ovanstående slutsatser beträffande hälsa och sexting stärks av två andra undersökningar.

Lu, Baumler och Temple (2021) visade i en undersökning av 2 199 barn 14 år eller yngre i USA (medelålder 13.5 år, 49,5% flickor) att ta emot oönskade sexter associerades med depression, impulsivitet, fientlighet, emotionell dysregulation och aggressivt temperament. Att vidarebefordra

sexter utan tillåtelse var kopplat till fientlighet. Att be någon om sexter var kopplat till impulsivitet och aggressivt temperament, medan om man blev tillfrågad att skicka en sext var förknippat med depression, ångest, impulsivitet, fientlighet, emotionell dysreglering, och aggressivt temperament. Slutligen, var att sexting i samförstånd inte signifikant associerat med dålig hälsa av något slag.

Liknande resultat fann Klettke och medarbetare (2019) i en undersökning av 444 unga vuxna (medelålder 20 år) där man inte heller fann något samband mellan att ta emot eller skicka sexter totalt sett. Men att ta emot oönskade sexter, eller sexting under tvång, var associerat med högre förekomst av depression, ångest och stressymptom samt lägre självkänsla.

Doyle, Douglas och O'Reilly (2021) genomförde en systematisk litteraturöversikt av 54 artiklar publicerade mellan 2012 och 2021 med syfte att studera konsekvenserna av sexting bland ungdomar (yngre än 18 år). Resultaten av genomgången kunde delas in i fyra kategorier, nämligen psykologiska (viktigmisering; sexuella övergrepp/kränkningar; mental hälsa och livskvalitet; känslomässiga utfall), beteendemässiga (sexuell aktivitet, riskbeteenden och utövande av övergrepp och trakasserier), relationsmässiga (personliga kontakter med andra och påverkan på rykte) samt på systemnivå (distribution/offentlig exponering av sextinginnehållet).

Resultaten tydde på att konsekvenserna av sexting för barn och ungdomar är omfattande, vissa positiva och önskvärda, andra negativa och oönskade. Dessutom var de identifierade konsekvenserna lokaliserade längs ett kontinuum som spände från fördelar för ungdomars välbefinnande och relationer, över stigma och associerade svårigheter till allvarlig skada eller trauma.

Utifrån EU Kids Online II-projektet (17 016 deltagare i åldern 11–16 från 25 europeiska länder, 49,7 % pojkar), genomfördes flernivåanalyser med logistisk regression separat för fyra grupper: yngre flickor, äldre flickor, yngre pojkar och äldre pojkar (Ševčíková, 2016). Oavsett ålder och kön var sexting statistiskt signifikant förknippat med känslomässiga problem och alkoholbruk. Denna effekt minskade hos äldre tonåringar, med undantag för känslomässiga svårigheter, som förblev relativt höga hos äldre pojkar. Vaginalt sex var associerat med sexting hos både yngre och äldre pojkar medan, hos flickor, sambandet endast observerades i den äldre gruppen. Yngre pojkar med högre tillit till sin egen förmåga (self-efficacy) var mer benägna att skicka sexts än de med lägre tillit.

Även Morelli och medarbetare (2017) studerade alkoholens betydelse och fann i sin undersökning av 619 italienska tonåringar (medelålder 16,8 år, 63% flickor) att pojkar rapporterade betydligt mer sexting, alkoholkonsumtion och cyberpornografiberoende än flickor. Sexting var starkt korrelerat med alkoholkonsumtion och cyberpornografi. Förhållandet mellan cyberpornografi och sexting modererades av olika nivåer av alkoholkonsumtion. Hos dem som rapporterade låg alkoholkonsumtion

var sambandet mellan cyberpornografi och sexting inte signifikant men hos dem som rapporterade hög alkoholkonsumtion var detta samband starkare och signifikant.

Finkelhor och medarbetare fann i sin undersökning från 2023 (Finkelhor et al., 2023) något överraskande att de mest negativt påverkande kategorierna av bildexploatering inte var de som associerades med vuxna. Den mest negativa påverkan på den unges hälsa (mätt med en skala *Negative Emotional Impact*) var kategorin självgjorda bilder som missbrukades utan samtycke av andra ungdomar. Författarna tolkade detta som att uttrycket för den försämrade hälsan tydde på ett starkt inslag av upplevda traumatiska svek och social förnedring inom kamratgruppen, det som kallas betrayal trauma (Freyd et al., 2005; Tang & Freyd, 2012). Den minst påverkande kategorin var den som bestod av bilder som frivilligt delats av ungdomar med vuxna och i kommersiella utbyten. Detta tyder på att ett offerperspektiv med ett primärt fokus på vuxnas involvering inte bekräftas av den relativa nivån av hot och skada. Ett offerorienterat fokus måste omfatta ungdomar som svikits av andra ungdomar.

I den danska undersökningen från rådgivningssajten "Börnetelefonen" (Mandau, 2021) med 104 kvinnliga deltagare som blivit utsatt för IBSA var IBSA förknippat med självanklagelse (50,0%), rädslor och oro (77,9%), nedstämdhet och självmordstankar (42,3%) samt ilska och beteendesvårigheter (18,3). Även i relation till andra människor rapporterade de som varit utsatta för IBSA att detta påverkat dem negativt genom förlust av förtroende (19,2%), av att ha blivit manipulerad (19,2%), fått negativa reaktioner från föräldrar (2,9%) samt blivit utsatt för mobbing eller ofredande av kamrater (19,2%).

I en undersökning av irländska ungdomar (n= 848, 52,7% flickor, 15–18 år gamla) fann Foody och medarbetare (2021) att både att sända och ta emot sexting (two-way sexting) var vanligare bland pojkar som också visade mer beteendestörningar och hyperaktivitet jämfört med de som inte sextade mätt med Strength and Difficulties Questionnaire (SDQ). Ungdomar som fick sexts visade mer känslomässiga problem jämfört med de 73,6 procent som inte hade erfarenheter av sexting.

I en studie inkluderande 1 818 ungdomar mellan 12 och 17 år (Mage = 14,3, SD = 1,4) från Tyskland, Nederländerna och Thailand studerade man sambandet mellan självkänsla, självkontroll och att skicka sexter (Wachs, Wright & Wolf, 2017). Både ökad självkänsla och ökad självkontroll minskade sannolikheten att skicka sexter.

I den svenska studien *Unga, sex och Internet - i en föränderlig värld* från 2014 (Svedin et al, 2015) svarade studenterna på erfarenhet av att ha sänt eller lagt ut avklädda bilder (sexting) i relation till självrapporterad självkänsla (Rosenberg Self-esteem Scale, RES) och självrapporterade traumasymptom (Trauma Symptom Checklist for Children, TSCC). De medverkande som hade

erfarenhet av sexting rapporterade signifikant sämre självkänsla ($p < .001$) och signifikant sämre psykisk hälsa mätt med totalpoängen på TSCC ($p < .001$) än de som inte sextat. Detta gällde alla TSCC's delskalor (ångest, depression, ilska, posttraumatisk stress, dissociation, sexuella bekymmer och s.k. kritiska items). Skillnaderna gällde både pojkar och flickor.

Samma mönster visade sig fem år senare i studien *Unga, sex och Internet - efter #metoo* (Svedin, Landberg, Jonsson, 2021) beträffande den psykiska hälsan mätt med TSCC. Studien innehöll även frågor som rörde förmågan till känsloreglering, DERS-16. Både poängen på totalskalan och poängen på delskalorna visade att förmågan till känsloreglering var signifikant sämre hos såväl pojkarna som flickorna som hade erfarenhet av att ha skickat avklätt material. Då det kom till resiliens (motståndskraft) hade de - och särskilt flickorna som skickat avklätt material - sämre resiliens mätt med ARQ-12. Hos de elever som skickat avklätt material var benägenheten att känna skam- och skuld känslor signifikant högre. Detta gällde främst skam. Signifikansernas styrka minskade något när materialet delades upp efter kön. Både pojkar och flickor som skickat avklädda bilder hade en större benägenhet att känna skamkänslor medan flickor visade en något mindre benägenhet för skuld känslor. Den svenska gymnasieskolestudien av Sciacca och medarbetare (2023) om hur spridning av sexuella bilder utan samtycke påverkade stämningssläge (Moods and Feelings Questionnaire) och självkänsla (Rosenberg Self-esteem Scale, RES) visade att LGB+-deltagare var mer utsatta (14,3%) jämfört med sina heterosexuella jämnåriga (5,9%). Studien visade att, att vara utsatt för spridning av sexuella bilder utan samtycke var associerat med depression för LGB+ ungdomar men ej associerat med sänkt självkänsla oavsett om man varit utsatt för spridning av sexuella bilder eller ej.

3.9.2 Hämnpporr

I en intervjuundersökning som Bates (2017) genomförde studerades de psykologiska konsekvenserna av hämnpporr (revenge porn) bland 18 kvinnor med erfarenhet av hämnpporr (över 19 år gamla). Semistrukturerade intervjuer gjordes och analysen visade på två huvudteman, psykisk hälsa och hanteringsmekanismer (coping). Under "psykiska hälsoeffekter" tog deltagarna upp sina erfarenheter av tillitsproblem, PTSD, ångest, depression, förlust av kontroll och hur hämnpporren påverkade deras självkänsla. Under "negativa hanteringsmekanismer" beskrev deltagarna upplevelser av hetsdrickande av alkohol, självmedicinering, förnekelse och besatthet som exempel på detta. Deltagarna utvecklade mer positiv coping allt eftersom tiden gick inräknat rådgivning, att engagera sig i påverkansarbete, förlita sig på olika stödsystem och försöka leva ett "normalt" liv.

I Barosso och medarbetares undersökning (2021) av barns och ungdomars erfarenheter av att delta i kränkande sexting och i det motsatta, att vara offer för kränkande sexting, var båda erfarenheterna signifikant oftare relaterade till beteendemässiga och känslomässiga problem, upplevd känslolöshet, upplevelser av vanvård och övergrepp i barndomen och olika former av aggression.

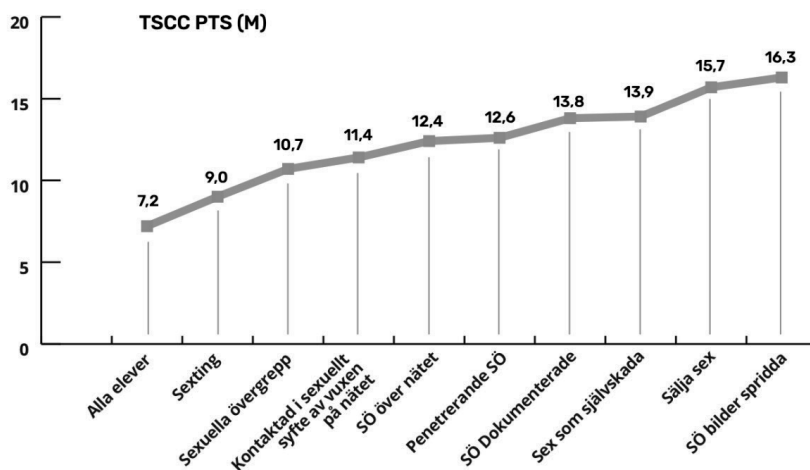
3.9.3 Dokumenterade sexuella övergrepp

Gewirtz-Meydan och medarbetare (2018) genomförde en studie av vuxnas erfarenheter av att ha varit offer för barnpornografi. De medverkande (n=133) svarade på ett onlineformulär med fasta svarsalternativ och öppna frågor, det vill säga en mixed method design. Alla hade varit barn (83% yngre än 12 år) när de fotograferades och 93 procent var samtidigt utsatta för sexuella övergrepp med kroppskontakt. Som vuxna (63% över 35 år) instämde nästan hälften av de tillfrågade (47 %) att bilderna "orsakade specifika problem eller svårigheter som skilde sig från de problem som orsakades av andra aspekter av brottet." Ungefär hälften eller fler av deltagarna rapporterade att de hela tiden hade följande reaktioner: 74 procent kände sig hela tiden skamsna, skyldiga eller förödmjukade, 54 procent var alltid oroliga för att personer som såg bilderna skulle tro att de var frivillig deltagare, 51 procent kände alltid att det var deras fel att bilderna skapades, 48 procent oroade sig alltid för att vänner eller andra människor de kände skulle se bilderna och känna igen dem. Ungefär en tredjedel av de tillfrågade rapporterade att de alltid vägrat prata med någon eller med polis och rådgivare om bilderna. Ungefär 1 av 5 tillfrågade (22 %) förnekade hela tiden att bilderna fanns.

Deltagarna beskrev ytterligare specifika problem eller svårigheter i svaren på de öppna frågorna. Tre huvudteman framkom. Det första temat, *Skuld och skam*, handlade om hur de som utsattes för att bli fotograferade var benägna att känna stor skuld och skam. I deras ögon utmanade bilderna deras offerstatus eftersom de kunde tolkas som att de frivilligt deltagit i brottet. Det andra temat, *Pågående sårbarhet*, handlade om den långsiktiga effekten bilderna har och den psykologiska flashbasck-upplevelsen av pågående övergrepp. Det tredje temat, *bildernas stärkande dimension* (empowerment dimension of the images), handlade om att bilderna kunde användas som bevis och med tiden kunde några utsatta se att bilderna underlättade domar och gav en bekräftelse av deras berättelse.

De ungdomar som hade dokumenterats, och framförallt de vars bilder spridits eller de som inte visste om bilderna spridits, mådde sämre än ungdomar, som utsatts för sexuella övergrepp som inte dokumenterats. Detta visas i de svenska undersökningarna från såväl 2014 som 2020–21 (Jonsson & Svedin, 2017, Svedin, Landberg, & Jonsson, 2021). Detta kan exemplifieras i nedanstående figur (från undersökningen 2020–21 (figur 2) där den totala symtompöängen på TSCC redovisas beträffande barn och ungdomar utsatta för olika sexualbrott (Landberg, Svedin & Jonsson, 2022). Man kan se en progression så till vida att symtombördan vid penetrerande sexuella övergrepp är större om övergreppet dokumenterats och ytterligare högre om bilderna/filmerna spridits.

Figur 2. Totalpoäng på TSCC för olika grupper av ungdomar från rapporten "Det gäller en av fyra" (Landberg, Svedin & Jonsson, 2022).

I den svenska studien från 2014 *Unga, sex och Internet – i en föränderlig värld*. (Svedin et al., 2015) gjordes en specialanalys av OCSA (Online Child Sexual Abuse) bland de 5 175 deltagande gymnasieeleverna (medelålder 17,97 år) (Jonsson et al., 2019). Totalt hade 330 (5,8%) ungdomar lärt känna någon under de föregående 12 månaderna på nätet i syfte att delta i någon form av sexuell aktivitet på nätet. Trettiofva (9,7 %) av dem, indexgruppen (OCSA), hade upplevt att de blivit övertalade, pressade eller tvingade till sex på nätet vid minst ett tillfälle. Dessa offer för sexuella övergrepp på nätet skilde sig inte med avseende på sociodemografisk bakgrund från ungdomarna utan denna erfarenhet, referensgruppen. Indexgruppen hade betydligt fler erfarenheter av olika typer av övergrepp, vilket tyder på att de tillhörde en polyviktimerad grupp. De karaktäriserades också av frekvent riskbeteende, sämre psykisk hälsa, sämre relationer till föräldrar och lägre självkänsla. Sexuella övergrepp online associerades med en sämre psykisk hälsa, åtminstone på samma nivå som de som uteslutande varit utsatta för sexuella övergrepp offline.

Liknande fynd redovisade Say och medarbetare (2015) i en studie där man jämförde 662 barn som varit utsatta för sexuella övergrepp med de där digital teknik också använts av förövaren. Man fann att i de ärenden där digital teknik använts i samband med de sexuella övergreppen så var det 4.2 gånger mer sannolikt att offret utvecklade någon form av psykopatologi. Det var 3.77 gånger vanligare att få en depression och 2.14 gånger vanligare att drabbas av ett post-traumatiskt stressyndrom. Författarna konkluderade att resultaten indikerade att gärningsmannens användning av digital teknik kan hjälpa till att initiera och underlätta sexuella övergrepp mot ungdomar och även medföra allvarigare

konsekvenser då det gäller den psykiska hälsan. Studien avslöjade vikten av att öka medvetenheten hos yrkesverksamma och samhället om de potentiella riskerna förknippade med digital teknik och sexuella övergrepp. Psykiatrisk vårdpersonal bör överväga denna allvarliga form av kränkning, särskilt när de har att göra med offer för sexuella övergrepp.

I en svensk kvalitativ studie (Joleby et al., 2020) intervjuades sju unga kvinnor om deras erfarenheter av teknikunderstödda sexuella övergrepp (technology-assisted sexual abuse, TA-CSA). Ett av de tre tema som kom fram i den tematiska analysen var *negativ effekt på hälsa och välbefinnande*. I temat beskriver deltagarna utsatthetens omfattande inverkan på deras liv och hälsa, hur de skyllde sig själva för det som hade hänt och svårigheterna att behöva leva med den ständiga rädslan för att bilder från övergreppen dyker upp igen.

Samma forskargrupp (Joleby et al., 2021) genomförde en mixed method-studie som inbegrep 98 svenska rättsfall (barn i åldern 7–17 år, $M = 12,3$, $SD = 1,92$) rörande sexuella övergrepp på nätet (OCSA). De svenska tingsrätternas domar analyserades för att se om och hur barns upplevelser och psykiska hälsa beskrevs i de skriftliga domarna. Resultaten visade att barnens psykiska hälsa nämndes i mindre än hälften (48,0 %) av fallen. Tematiska analyser identifierade flera potentiella sårbarhetsfaktorer (till exempel dålig psykologisk hälsa, låg självkänsla, ensamhet) och flera potentiella psykologiska konsekvenser (till exempel psykiskt lidande, självskadebeteende och/eller suicidalt beteende, internaliserat självförakt, försämrade relationer) bland barnen, liknande vad forskning har visat bland barn och ungdomar som utsatts för sexuella övergrepp offline (CSA). Den sexuella övergreppssituationen upplevdes ofta som hotfull och många barn kände att de inte hade något annat val än att efterfölja förövarens krav. Dessutom framställdes det sexuella övergreppet som plågsam och ibland smärtsam. Mot bakgrund av fynden föreslog forskarna att OCSA, liksom Jonsson och medarbetare (2019), inte bör ses som väsentligt annorlunda eller mindre allvarligt än offline CSA.

ECPAT-Norge genomförde en undersökning av 223 domar rörande internetrelaterade sexuella övergrepp (OCSEA) på barn under perioden 2015–2020. (Sylwander, Vervik & Greijer, 2021). I domarna ingick 1336 barn och 234 förövare. De granskade fallen visade på den psykosociala, känslomässiga och fysiska belastning som sexuell exploatering och sexuella övergrepp online har på offren. Vissa offer upplever omedelbar eller fördröjd känslomässig stress. Vissa upplever en sådan extrem känslomässig stress att de blir inlagda på sjukhus. Offer uttryckte att de led av ångest, depression, utvecklade sömnstörningar och hade koncentrationssvårigheter. Många utvecklade sociala problem: som svårigheter med att lita på andra; beteendessvårigheter som humörsvängningar; försämrad självkänsla; känslor av skam; skuld; allmänna känslor av oro; och några rapporterar att de engagerade i självskadebeteende

till följd av övergreppen. Många hade problem med att genomföra sin skolgång och av dem som klarade skolan påverkades deras prestationer i skolan ofta avsevärt. Några led också av PTSD. Andra upplevde fysiskt lidande som håravfall, kräkningar och magont. Många beskrev att de utvecklat ett problematiskt förhållande till sin egen kropp och sexualitet. Vissa utvecklade svårigheter att vara intima med sin partner och uttryckte att de kände en skam för sin kropp. Offren var också mer benägna att utveckla problem med droger och alkohol när de blev äldre.

Resultaten av studien indikerade att sexuellt utnyttjande och övergrepp på barn online har en allvarlig och långvarig inverkan på offrens liv. Inte bara kan utnyttjandet och övergreppen påverka barnens mentala hälsa, men det kan också drastiskt påverka offrens livsvägar, påverka relationer och livsmöjligheter i flera år efter det att brotten begicks.

Van Ouytsel, Lu och Temple (2022) studerade tidig sexuell initiering genom påtvingad (pressured) och oönskad (unwanted) sexting bland 1 131 skolbarn 12 år eller yngre (53% flickor). Deltagarna självrapporterade påtvingad sexting, mottagande av oönskade sexter, historia av sexuell aktivitet och droganvändning. Av ungdomarna rapporterade 2,1 procent att de skickade en sext under press och 13,7 % rapporterade att de hade fått en oönskad bild på sexting. Deltagare som redan haft sexuell umgänge rapporterade, i förhållande till sina icke-sexuellt erfarna jämnåriga, signifikant oftare att de blivit pressade till sexting och att ta emot oönskade sexter. Vidare rapporterade ungdomarna som upplevde sig blivit pressade till sexting eller oönskad sexting också oftare användning av alkohol och olika substanser, i förhållande till sina icke-sextande jämnåriga. Författarna understryker behovet av omfattande sexualundervisning som börjar i tidig ålder och som inkluderar åldersanpassad information om sexting, digitalt medborgarskap, relationer och droganvändning.

I en tvärsnittstudie från Taiwan med ett representativt urval av 8 446 taiwanesiska ungdomar (49,7 % kvinnor, 10–18 år gamla, medelålder 15,4 år) användes självrapporterande frågeformulär för att bedöma ungdomars problematiska onlinebeteenden (Lan, Pan & Lin, 2022).

Prevalensen av sexting var 1,3 procent och sexting associerades med en signifikant ökad sannolikhet för självskadeteenden (OR = 5,16, 95 % CI 3,26–8,07).

3.9.4 Sammanfattning

Genom litteraturgenomgången kan man med fog konstatera att konsekvenserna på hälsa, anpassning, psykologiskt fungerande och relationer har ett samband med spridning av bilder/videos/filmer där barnet/ungdomen är naken eller utför sexuella handlingar, oavsett om det gäller sexting, spridning av bilder utan samtycke, sextortion eller dokumenterade sexuella övergrepp. En summering ger vid

handen att spridning av bilder/videos/filmer där barnet/ungdomen är naken eller utför sexuella handlingar har ett samband med:

- sämre psykisk hälsa generellt (Ševčíková, 2016; Finkelhor et al., 2023; Barosso et al., 2021; Say et al., 2015) i form av depression (Mori et al., 2019; Gasso et al., 2019; Say et al., 2015), ångest (Mori et al., 2019; Gasso et al., 2019;), traumasymtom (Svedin et al., 2015; 2021; Say et al., 2015) och självskaðebeteende (Lan, Pan & Lin, 2022) vilket redovisas i ett flertal studier liksom en
- ökad alkoholkonsumtion (Mori et al., 2019; Ševčíková, 2016; Morelli et al., 2017; Van Ouytsel, Lu & Temple, 2022) och droganvändning (Mori et al., 2019; Van Ouytsel, Lu & Temple, 2022),
- beteendemässiga problem i form av beteendestörningar och hyperaktivitet (Foody et al., 2021), impulsivitet (Mori et al., 2021) samt ilska (Mandau, 2021; Svedin et al., 2015; 2021),
- psykologiska svårigheter i form av självanklagelser (Mandau, 2021), lägre självkänsla (Wachs, Wright & Wolf, 2017; Svedin et al., 2015), sämre förmåga till känsloreglering (Svedin et al., 2021), känslolöshet (Barosso et al., 2021;) sämre självkontroll (Wachs, Wright & Wolf, 2017), skam och skuldkänslor (Svedin et al., 2021; Gewirtz-Meydan et al., 2018;) betrayal trauma (Finkelhor et al., 2023), oro för att materialet kan ses av andra (Gewirtz-Meydan et al., 2018;), pågående sårbarhet genom att bilderna finns kvar (Gewirtz-Meydan et al., 2018; Joleby et al., 2020), försämrad relation till andra människor genom brist på förtroende och mobbing (Mandau, 2021),
- sexuella beteenden som har visat på samband med ökad sexuell aktivitet, flera sexuella partners och mindre användning av preventivmedel (Mori et al., 2019).

En del av referenserna ovan (Mori et al., 2019; Gasso et al., 2019) baserade sig på forskningsöversikter med 23–30 underliggande artiklar och har därför större tyngd än de övriga. Slutligen är det viktigt att påpeka att inga eller få av studierna har en longitudinell design och översikten kan därför inte svara på om dessa ovanstående problem funnits innan, förstärkts eller kommit som ett resultat av de studerade internetrelaterade beteendena/problemen. Behovet av longitudinella vetenskapliga studier understryks således av denna litteraturgenomgång samt att differentiera olika former av sexting, framför allt om det varit frivilligt och ömsesidigt eller genom någon form av tvång. En distinktion som visat sig vara viktig (Lu et al., 2021; Klettke et al., 2019).

3.10 Utvecklingen över tid

Har internetrelaterade övergrepp mot barn och ungdomar ökat över tid? Denna fråga har studerats på lite olika sätt.

Van Ouytsel och medarbetare (2020) jämförde två tvärsnittkohorter, den första insamlad oktober/november 2015 bestående av 2663 elever från 11 gymnasieskolor och den andra oktober/november 2017 och bestående av 2681 elever från gymnasieskolor i det holländsktalande delen av Belgien. Resultaten visade att sexningsbeteendet hade ökat signifikant mellan kohorterna, där 8,3 procent av de tillfrågade i den första kohorten hade skickat en sext, jämfört med 12,1 procent i den andra kohorten. Sextingsprevalensen ökade också signifikant mellan kohorterna även när man tog hänsyn till om eleven ägde en smartphone eller inte. Resultaten indikerade att andra faktorer än innehav av smartphones kan vara associerade med en ökning av sextingprevalensen.

Madigan och medarbetare visade i sin litteraturoversikt att sexting hade ökat mellan åren 2009 och 2016 (Madigan et al., 2018). I en förnyad översikt och uppdatering av studier som publicerats mellan januari 2016 och mars 2020 (28 studier, 48 024 deltagare) uppskattades den sammanslagna prevalensen av att sända sext till 19,3 procent och mottagande till 34,8 procent (Mori et al., 2022). Dessa prevalensfrekvenser var något högre jämfört med data som samlats in före 2016, 14,8 respektive 27,4 procent, men skillnaderna var inte statistiskt signifikanta. I de nyare studierna fick flickor sext oftare än pojkar, äldre ungdomar var mer benägna att skicka sexter medan både yngre och äldre ungdomar fick sexter i liknande omfattning under de olika perioderna. Man tolkade resultaten som att sextingfrekvensen bland ungdomar planat ut.

I de tidigare relaterade svenska undersökningarna från 2014 respektive 2020–21 (Svedin et al., 2015; 2021) kunde man se en ökning av andelen ungdomar med erfarenhet av att skicka avklädda filmer/bilder där bröst, kön eller rumpa syns. 2014 var andelen 24,7 procent (flickor 27,1% och pojkar 21,7%) och 2020–21 hade 36,9 procent denna erfarenhet (flickor 43,2 % och pojkar 29,0 %). I undersökningen 2020–21 var det vanligast bland dem som inte identifierade sig som pojke eller flicka (46,2 %, jämfört med 24,5% 2014).

Mellan de två undersökningarna ökade också andelen ungdomar som hade låtit sig fotograferas eller filmas nakna (2014 18,8% jämfört med 40,5% 2020–21) eller blivit filmade i sexuella situationer mot ersättning (2014 13,7% jämfört med 29,7% 2020–21) vilket visar på en ökning av dokumentation i samband med försäljning av sex.

Andelen som hade blivit dokumenterade (fotade/filmade) i samband med ett övergrepp ökade från 4,6 procent till 10 procent medan andelen som visste att bilderna spridits var oförändrad.

Englander och medarbetare (2017) studerade sexting, pressad sexting och obehörig delning av bilder i tre tvärsnittsundersökningar under åren 2013–15 med sammanlagt 1 320 18-19 år gamla studenter i Massachusetts, USA. Frekvensen med vilken elever bekräftade sexting medan de gick på gymnasiet ökade under de tre åren, från 27 procent 2013 till 39 procent 2014 och 45 procent under 2015. Andelen som fått sina bilder vidareända var dock tämligen konstant under de tre åren 23, 27 och 22 procent. Mer än en tredjedel av de som sextade 2014 och nästan hälften 2015 rapporterade att de hade fått sina bilder spridda mot sin vilja (non-consensual sexting or revenge porn).

Rowse och medarbetare (2022) gjorde en sammanställning över hur förekomsten av teknologi understödda sexuella övergrepp (TFSA) förändrats över tid genom att undersöka förekomsten i samband med pediatrika rättsmedicinska undersökningar i Melbourne, Australien mellan 2014 och 2020. Resultaten jämfördes med en tidigare 7-årsperiod (2007–2013) för att fastställa om det hade skett en ökning av TFSA. Av 515 fall av sexuella övergrepp mellan 2014 och 2020 rapporterade 70 (14 %) av offren att de hade kontakt med gärningsmannen på en teknisk plattform, jämfört med 4 procent av fallen mellan 2007 och 2013. Under 2019 och 2020 utgjorde TFSA nästan en femtedel av fallen. Av de 70 TFSA-fallen inträffade majoriteten vid det första mötet ansikte mot ansikte efter en varierande period av onlinekommunikation. Ungefär en tredjedel av TFSA inträffade i gärningsmannens bostad och ytterligare en tredjedel på en offentlig plats (park, offentliga toaletter). De vanligaste forumen under undersökningsperioderna var Facebook som dock minskade över tid från 77 procent 2007–2013, till 69 procent 2014–2016 och 16 procent 2017–2020. Olika datingappar ökade och 2017–2020 var den vanligaste Snapchat, 45 procent.

I undersökningen som Powell och medarbetare redovisade från Australien, Nya Zeeland och Storbritannien (Powell et al., 2020) hade IBSA ökat sedan 2016 och delning av bilder utan samtycke och hot om detsamma nästan fördubblats.

3.10.1 Sammanfattning

Sammanställningen av utvecklingen över tid visar på en ökning av sextingbeteenden och även att få sina bilder spridda mot sin vilja även om till exempel Madigan och medarbetare (2018) tyckt sig se att sextingfrekvensen bland ungdomar planat ut. I de svenska undersökningarna ses en ökning av sexting och dokumentation av sexuella övergrepp medan andelen av denna dokumentation som spridits var konstant mellan 2014–20/21 (Svedin et al., 2015; 2021). Mellan de två undersökningarna ökade dokumentationen i samband med försäljning av sex, både då det gäller ungdomar som hade låtit sig fotograferas eller filmats nakna och blivit filmade i sexuella situationer mot ersättning (mer än fördubblats).

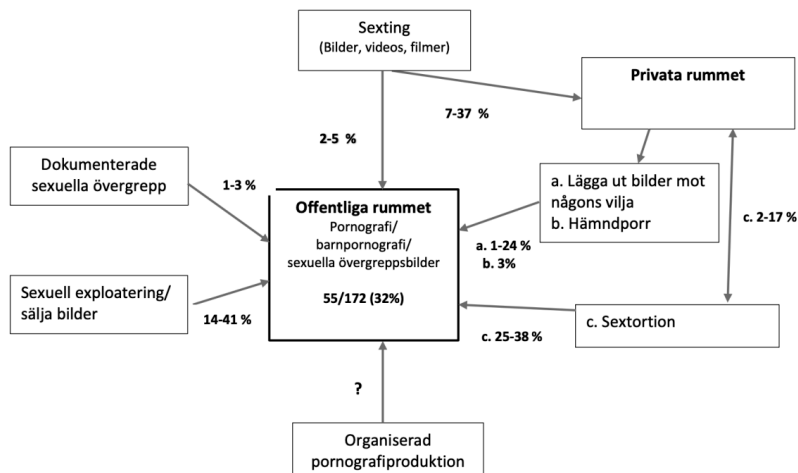
Att följa utvecklingen över tid är viktigt varför upprepade tvärsnittsstudier behövs såväl nationellt som internationellt.

4 Avslutande sammanfattning och rekommendationer

Av litteratursammanfattningen kan man dra flera slutsatser om barn och ungas medverkan i pornografiproduktion. Den centrala frågan i uppdraget var ”hur vanligt det är att minderåriga (under 18 år) förekommer i material och sammanhang där pornografi föreställande vuxna förväntas förekomma”. Denna fråga har varit svår att svara på då endast en studie återfunnits som försökt belysa andelen minderåriga i pornografiproduktionen. I den studien som analyserade innehållet i på Pornhub bedömdes nästa var tredje (32%) av aktörerna var under 20 år (Shor, 2019). Viktigt är också att påpeka att aktörer under 20 år oftare förekommer i titlar som antyder aggression och att anal penetration och ansiktsutlösning är vanligare (Shor, 2019). Hur representativt detta är för andra porrsajter, som dessutom kan ha olika profil i sitt porrutbud besvaras inte av materialet i litteratursammanfattningen. Pornhub har dock en central betydelse då sajten ägs av företaget MindGeek som äger 80 procent av porrindustrin (DN 20000422). Även om Sverige är ett litet land så är svenskarna flitiga besökare på Pornhub och hamnar på 19:e plats enligt Pornhub's egen statistik. Att detta är av stor betydelse visar till exempel att porrsajter får fler besökare per månad än Netflix, Amazon och Twitter tillsammans och att Pornhub enbart under 2018 hade 35,5 miljarder besök (www.cultureframed.org/the-crisis).

Som en konsekvens av bristen på forskning på den centrala frågan togs en modell fram vars syfte var att beskriva risken att sexuella övergreppsbilder/ videor/filmer hamnar i det offentliga rummet oavsett hur de kommit till och var de spridits. Modellen har beskrivits i figur 1 och kompletteras nu med data i figur 3.

Figur 3. Resultatmodell

Uppdragets andra frågeställning var ”i vilken omfattning bilderna och filmerna är självproducerade eller producerade av någon annan och i vilken omfattning de är producerade med eller utan tvång”. Utifrån figur 3 kan man se att egenproducerade bilder/videos och filmer skickas i form av sexting till någon annan i en varierande frekvens, 7–37 procent av barnen och ungdomarna har gjort det. En betydligt mindre del, 2–5 procent av barnen och ungdomarna, har lagt ut bilderna i det offentliga rummet. Tvång kan i detta sammanhang utgöra en stor del även om bilderna klassificerats som självtagna och till exempel när det gäller beslagtagna bilder (Quayle et al, 2018) har det visats att inte mindre än tvåtredjedelar var tagna under tvång.

Det är dessutom inte ovanligt att barn och unga känner sig hotade och utpressade att skicka bilder (sextortion), något som 2–17 procent av barn och ungdomarna i litteraturöversikten hade upplevt. Av barn och ungdomar med erfarenhet av sextortion hade 25–38 procent upplevt att hotet hade satts i verket och att bilder lagts ut på nätet, alltså i det offentliga rummet. Dessutom och mer uppenbart är det dubbla tvång som sker vid sexuella övergrepp som dokumenteras och sprids. Detta är en erfarenhet som 1–3 procent av ungdomarna som utsatts för sexuella övergrepp i de svenska undersökningarna hade. Den sista studerade gruppen i figur 3 är kanske den som ligger närmast undersökningens målgrupp, det vill säga minderåriga som säljer sex mot ersättning. Av ungdomarna i de genomgångna studierna hade relativt få erfarenhet av detta (0,9–1,5%) men 14–41 procent av dessa har gjort det genom att sälja sexuella nakenbilder eller bilder som visar sexuella aktiviteter. I en amerikansk

undersökning (Finkelhor et al, 2022) hade 1,7 procent av ungdomarna uppgett att de medverkat i att sälja sex över nätet.

Den tredje frågeställningen som gällde negativa konsekvenser, exempelvis i form av psykisk, fysisk eller sexuell ohälsa bland barn och ungdomar som exploateras på detta sätt.

Litteraturöversikten ger en tämligen övertygande bild av att barn och ungdomar sexuella som återfinns på nätet i form av sexuella nakenbilder /filmer eller bilder och filmer med sexuella aktiviteter ofta har psykisk ohälsa med ångest, depression, posttraumatiska symtom, beteende störningar och överkonsumtion av alkohol och droger. Psykologiska problem i form av skam och skuldskänslor, låg självkänsla, sämre självkontroll och känsloreglering är också vanligare än hos andra barn och ungdomar. Mer specifika svårigheter orsakas av oro över att andra kan se bilderna/filerna och att de aldrig försvinner vare sig från nätet eller andra människors ägo. Till detta kommer sexuella riskbeteende och relationsproblem till föräldrar och kamrater. Problematiken ser ju förstås olika ut och sexting i en kärleksrelation är sannolikt och vanligtvis stimulerande, ömsesidigt och problemfritt. Det kan givetvis inte jämföras med sexuella övergrepp som dokumenteras vilket ju exemplifieras med figur 2. Inte desto mindre innebär sexting i sig en ökad risk då bilderna kan spridas utan tillåtelse som hämndporr, eller genom sextortion och så småningom hamna i det offentliga rummet inklusive slutpages och porrsidor.

4.1 Begränsningar

Även om litteraturgenomgången ger en bra bild av det vetenskapligt baserade kunskapsläget så behöver resultaten granskas kritiskt. Inte minst då det gäller att dra jämförande slutsatser. Detta beror på en betydande variation i definitioner av olika begrepp, inkluderade åldrar och använda metoder. Till detta kommer skillnader i kultur och lagstiftning samt de etiska svårigheter att studera sexualitet och sexuella beteenden hos underåriga som finns i många länder. Avslutningsvis så finns den grundläggande begränsningen med barns, ungdomars och deras familjers tveksamhet att medverka i forskning på området.

4.2 Rekommendationer

Utifrån den aktuella litteraturöversikten så går det att urskilja flera olika behov dels, utifrån ett vetenskapligt perspektiv, att på ett systematiskt sätt samla in ytterligare evidensbaserad kunskap, dels ur ett humanistiskt perspektiv, att med hjälp av denna kunskap minska riskerna för utsatthet och att hjälpa barn och ungdomar med de konsekvenser det innebär att ha blivit utsatt på nätet i olika former.

Litteraturöversikten gör det tydligt att det är en brist på svensk forskning på området *barn och ungdomar exploaterade i någon form av pornografiskt material*. Forskningen emanerar huvudsakligen

från två forskningsgrupper och det behövs på området fler lokala men framför allt nationella initiativ för att stärka kunskapsbasen. I Sverige finns en serie återkommande tvärsnittundersökningar (2004, 2009, 2014 och 2020/21), om barn och ungdomars sexualitet och deras erfarenheter av sexuella övergrepp och sexuell exploatering, som har tillfört viktig kunskap. Dessa studier bör fortsätta med liknande intervall för att fånga den aktuella situationen och för att möjliggöra att följa utvecklingen över tid. Ändå är dessa studier inte tillräckliga för att täcka det stora kunskapsbehov som finns. Det saknas svenska studier om förekomsten av spridning av sexuella bilder/filmer utan tillstånd, hämndporr eller sextortion. Inte heller finns det intervjustudier med barn och ungdomar för att skapa en bättre förståelse för hur de hamnat i och hur de bäst kan få stöd och hjälp ut ur situationen. Detta skulle kunna ge en grund för en evidensbaserad metodutveckling om hur stöd och hjälp ska utformas efter att de unga blivit sexuellt utsatta på nätet, något som alltså saknas idag.

Ytterligare en brist, såväl internationellt som nationellt, är avsaknaden av longitudinella studier. Vi kan inte ens idag med denna kunskapsöversikt inte svara på riktningen i sambandet mellan olika former av utsatthet, och den psykiska ohälsan och andra problem som barnet/ungdomen har vid intervjutillfället. Har ohälsan och problem funnits innan, förstärks eller kommit som ett resultat av de studerade internetrelaterade beteendena/problemen?

På det samhälleliga planet kan man identifiera en rad brister inom områdena information, undervisning och hjälp och stöd.

Föräldrar behöver en bra och tydlig information om hur de kan förhålla sig till sina barns internetvanor, helst innan dessa börjar bli oroande. Sådant material finns idag på nätet som till exempel *Åtta råd till vuxna* (surfalugnt.se) men materialet behöver kompletteras med vart man kan vända sig och hur och vart man ska göra en anmälan om ett barn råkat illa ut på nätet. Ett generellt material kompletterat med lokal information kan med fördel delas ut till alla föräldrar via skolan i mellanstadiet.

För *barn och ungdomar* stöds Van Ouytsel och medarbetares rekommendation (2022) om en omfattande sexualundervisning, som ska börjar i tidig ålder och som inkluderar åldersanpassad information om sexting, digitalt medborgarskap, relationer och där även kunskap om droganvändning bör inkluderas. Den svenska, nyligen reformerade, sexualundervisningen till barn och ungdomar i skolan kan med fördel kompletteras med ytterligare information som också kan bilda underlag för bättre kunskap och diskussioner i skolan om sexualitet, ömsesidighet och risker på nätet. Även här kan med fördel till exempel material som *Tänk dig för innan du delar - Tips från Facebook och Surfa lugnt* (surfalugnt.se) användas. Finkelhor och medarbetare (2020) ger i sin översiktsartikel stöd för att använda redan etablerade undervisningsformer om undervisning och program om internetsäkerhet i

stället för att i grunden skapa nya. Sammantaget visade översikten på stora fördelar med att integrera internetsäkerhet i redan väletablerade och evidensbaserade program som för närvarande tar itu med off-lineskador, till exempel program som fokuserar på allmän mobbning, dejtingmisshandel eller förebyggande av sexuella övergrepp. Fördelarna utgick från fyra faktorer: (1) den avsevärda överlappningen mellan skador online och liknande skador off-line, (2) den uppenbara större förekomsten av skador off-line, (3) bevisen att samma riskfaktorer ligger bakom båda online och off-lineskador, och viktigast av allt, (4) de överlägsna bevisen för effekten av de sedan länge pågående och fungerande programmen som ursprungligen utvecklades runt off-linehändelser (Finkelhor et al., 2020).

Möjligheten att *ta bort oönskade övergreppsbilder* behöver stärkas och ett nationellt ansvar för detta behöver utses. Idag gör den ideella organisationen ECPAT Sverige detta och ECPAT Sverige är en av de elva internationella organisationer som bedömer övergreppsmaterial inom Project Arachnid, och som även deltar i arbetet med granskning och nedtagning. Från 2018 och fram till januari 2022 har 1,3 miljoner bilder tagits ned med hjälp av ECPAT (ecpat.se). Kunskapen om vart barn och ungdomar, föräldrar, socialtjänst, hälso- och sjukvården och skolan kan vända sig för att få hjälp med detta behöver stärkas.

Barn och ungdomar som råkat illa ut såväl off-line som online *behöver få rätt hjälp och stöd*. Idag fungerar detta bristfälligt med långa köer till barn och ungdomspsykiatri, som dessutom inte sällan är dåligt rustade att möta och stöda traumatiserade barn och deras föräldrar. Då de flesta av dessa handlingar, som avses i denna rapport, är att betrakta som brott mot barn behöver barnets samtliga behov som brottsoffer tillgodoses vilket ställer krav på samlade insatser. Sedan snart 20 år har Barnahusmodellen växt fram i Sverige efter amerikansk förebild och en stor majoritet av de svenska kommunerna är idag anslutna till ett Barnahus (Landberg & Svedin, 2013). Barnahus kan i stort beskrivas som en samverkansform där socialtjänst, polis, åklagare, rättsmedicin, barnmedicin och barn- och ungdomspsykiatri (BUP). Samverkan är betydelsefull framför allt i det inledande skedet av förundersökningen och den sociala utredningen för att säkra barnets behov och att minimera en eventuell sekundär traumatisering. Barnahuset kan bildligt och funktionellt beskrivas som ett hus med fyra rum: ett förr brottsutredning (polis/åklagare), ett för säkerhetsbedömning (socialtjänst), ett för medicinsk utredning (rättsmedicin/pediatrik/gynekologi) samt ett fjärde rum för stöd och behandling (BUP). Det fjärde rummet har under många år varit underutvecklat då det gäller bedömning av barns och ungdomars psykiska behov. Inte minst enligt Barnkonventionen krävs möjlighet att kunna erbjuda långsiktighet i stöd och behandling – rehabilitering (Stiftelsen Allmänna Barnhuset, 2019). Barnahusens verksamhet behöver regleras under en nationell myndighet med målet att tillförsäkra alla off-line och onlineutsatta barn likvärdig hjälp till skydd, stöd och traumaterapi oavsett var de bor i Sverige. Barnen behöver således evidensbaserad hjälp i det fjärde rummet. Insatserna som ges behöver

dessutom utvärderas och utvecklas (evidensbaseras) inte minst då det gäller internetrelaterade övergrepp då dessa har en speciell dynamik med övergreppsbilder och filmer som under lång tid kan finnas på nätet utanför den unges kontroll.

5 Litteratur

- Madigan, S., Ly, A., Rash, C.L., Van Ouytsel, J., & Temple, J.R. (2018). Prevalence of Multiple Forms of Sexting Behavior Among Youth. (2018). A Systematic Review and Meta-analysis. *JAMA Pediatr.*, 172(4):327-335
- Van Ouytsel, J., Madigan, S., Ponnet, K., Walrave, M., & Temple, J. R. (2019). Adolescent Sexting: Myths, Facts, and Advice. *NASN School Nurse*, 34(6), 345-350. doi:10.1177/1942602X19843113
- Wolfe, S. E., Marcum, C. D., Higgins, G. E., & Ricketts, M. L. (2016). Routine Cell Phone Activity and Exposure to Sext Messages: Extending the Generality of Routine Activity Theory and Exploring the Etiology of a Risky Teenage Behavior. *Crime & Delinquency*, 62(5), 614-644. doi:10.1177/0011128714541192
- *Van Ouytsel, J., Walrave, M., De Marez, L., Van Damme, K., De Wolf, R., Baccarne, B., Vanhaelewyn, B., & Ponnet, K. (2020). Concise Report: Teenage sexting on the rise? Results of a cohort study using a weighted-sample of adolescents. *Sexual Health*, 17(2), 178-181. doi:10.1071/SH19158
- Statens mediaråd. (2021). *Unga & medier 2021. En statistisk undersökning av ungas medievanor och attityder till mediaanvändning*. Statens mediaråd.
- ECPAT. (2023). "Jag tittade bara, jag gjorde inget elakt". En rapport om barns utsatthet på exposekonton. ECPAT Sverige.
- Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 13 (2011). Barnets rätt till frihet från alla former av våld. Nedladdad 040923 från <https://www.barnombudsmannen.se/barnkonventionen/allmannakommentarer/>
- World Health Organization. (2006). Preventing child maltreatment: A guide to taking action and generating evidence. Geneva: WHO. Nerladdad 19.10.19 från www.who.int/violence_injury_prevention/publications/violence/child_maltreatment/en/
- ECPAT Sverige (2019). Vad är sexuella exploatering av barn? Nedladdad 19.10.19 från <https://www.ecpat.se/detta-gor-ecpat/sexuella-overgrepp-mot-barn>.
- Konventionen om barnets rättigheter (1989). Nedladdad 07.08.23 från <https://unicef.se/barnkonventionen/las-texten>
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2007). *Vuxnas sexuella kontakter med barn via Internet. Omfattning, karaktär, åtgärder*. Rapport 2007:11. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Gaylord, F.S. Sex, cells, and Sorna. (2011). *William Mary Law Rev*, 52,1717-1746
- Tanner, J. M. (1981). Growth and maturation during adolescence. *Nutrition Review*, 39, 43-55. doi:10.1111/j.1753-4887.1981.tb06734.x
- *Oliván-Gonzolvo, G., Sánchez-Quiroz, L., & Carlos de la Parte-Serna, A. (2021). Use of Tanner stages to estimate chronological age in alleged child pornography cases: a systematic review. *Andes pediátrica*, 92(3):470-477. doi: 10.32641/andespediatr.v92i3.3374.
- *Ferguson, E. & Wilkinsson, C. (2017). Juvenile age estimation from facial images. *Sci Justice*, 57(1), 58-62. doi: 10.1016/j.scijus.2016.08.005.
- *Kloess, J.A., Woodhams, J., Whittle, H., Grant, T., Hamilton-Giachritsis, C.E. (2019). The Challenges of Identifying and Classifying Child Sexual Abuse Material. *Sexual Abuse*, 31(2), 173-196. doi: 10.1177/1079063217724768
- Gillespie, A. (2010). Legal definitions of child pornography. *Journal of Sexual Aggression*, 16, 19-31. doi:10.1080/13552600903262097
- *Walsh, W.A., Wolak, J., Lounsbury, K., Howley, S., Lippert, T., & Thompson (2018). Lessons Learned: Conducting Research With Victims Portrayed in Sexual Abuse Images and Their Parents. *Journal of Interpersonal Violence*, 33(24): 3929-3839. doi: 10.1177/088626051664054
- *Barrense-Dias, Y., Berchtold, A., Suris, J.C., & Akre, C. (2017). Sexting and the Definition Issue. *Journal of Adolescent Health*, 61(5), 544-554. doi:10.1016/j.jadohealth.2017.05.009
- Powell, A., Henry, N., & Flynn, A. (2018). Image-based sexual abuse. In W. S. DeKeseredy, C. M. Rennison, & A. K. Hall-Sanchez (Eds.). *The Routledge International Handbook of Violence Studies* (pp. 305–315). New York: Routledge.

- *Gómez-Gaudix, M., Mateos-Pérez, E., Wachs, S., Wright, M., Martínez, J., & Íncera, D. (2022). Assessing image-based sexual abuse: Measurement, prevalence, and temporal stability of sextortion and nonconsensual sexting ("revenge porn") among adolescents. *Journal of Adolescence*, *94*, 789-799.
- Powell, A., Scott, A. J., Flynn, A., & McCook, S. (2022). Perpetration of image-based sexual abuse: Extent, nature and correlates in a multi-country sample. *Journal of Interpersonal Violence*, *Online First*. doi:10.1177/08862605211072266
- *Powell, A., Henry, N., Flynn, A., & Scott, A. J. (2019). Image-based sexual abuse: The extent, nature, and predictors of perpetration in a community sample of Australian residents. *Computers in Human Behavior*, *92*, 393–402. doi:10.1016/j.chb.2018.11.009
- Finkelhor, D., Turner, H., Colburn, D., Mitchell, K., Matthews, B. (2023). Child sexual abuse images and youth produced images: The varieties of Image-based Sexual Exploitation and Abuse of Children. *Child Abuse & Neglect*, *143*:106269. doi:10.1016/j.chiabu.2023.106269
- Henry, N., McGlynn, C., Flynn, A., Johnson, K., Powell, A., & Scott, A. J. (2020). *Image-based sexual abuse: A study on the causes and consequences of non-consensual nude or sexual imagery*. Routledge.
- *Mandau, M. (2021). "Snaps", "screenshots", and self-blame: A qualitative study of image-based sexual abuse victimization among adolescent Danish girls. *Journal of Children and Media*, *15*(3):431-447. doi:10.1080/17482798.2020.1848892
- Scott, A., Mainwaring, C., Flynn, A., Powell, A., & Henry, N. (2022). Image-based sexual abuse among Australian youths: The experiences and perspectives of victims, perpetrators and bystanders. In *Interpersonal violence against children and youth* (pp. 85–108). United States: Rowman & Littlefield.
- Van Ouytsel, J., Walrave, M., De Marez, L., Vanhaelewyn, B., & Ponnet, K. (2021). Sexting, pressured sexting and image-based sexual abuse among a weighted-sample of heterosexual and LGBT-youth. *Computers in Human Behavior*, *117*:106630. doi:10.1016/j.chb.2020.106630
- *Özçalık K.C. & Rahime Atakoğlu, R. (2021). Online child sexual abuse: Prevalence and characteristics of the victims and offenders. *Journal of Psychiatric Nursing*, *12*(1), 76-81. doi:10.14744/phd.2020.30643
- *Finkelhor, D., Turner, H., & Colburn, D. (2022). Prevalence of Online Sexual Offences Against Children in the US. *JAMA Network Open*. 2022 Oct;5(10):e2234471.
- *Patchin, J.W. & Hinduja, S. (2020). Sextortion Among Adolescents: Result From a National Survey of U.S. Youth. *Sexual Abuse*, *32*(1):3054.
- *Pedersen, W., Bakken, A., Stefansen, K., & von Soest, T. (2022). Sexual Victimization in the Digital Age: A Population-Based Study of Physical and Image-Based Sexual Abuse Among Adolescents. *Archives of Sexual Behavior*, *52*(1), 399-410. doi:10.1007/s10508-021-02200-8
- *Patchin, J.W. & Hinduja, S. (2019). The Nature and Extent of Sexting Among a National Sample of Middle and High School Students in the U.S. *Archives of Sexual Behavior*, *48*, 2333-2343. doi:10.1007/s10508-019-1449-y
- *Kopecký, K. & Szotkowski, R. (2018). Sexting in the Population of Children and Its Risks: A Quantitative Study. *International Journal of Cyber Criminology*, *12*(2): 376–391. doi: 10.5281/zenodo.3365620
- *Jonsson, L.S., Bladh, M., Priebe, G., & Svedin, C.G. (2015). Online sexual abuse of adolescents by a perpetrator met online: a cross-sectional study. *Child Adolesc Psychiatry Ment Health*, *2*;13:32. doi: 10.1186/s13034-019-0292-1.
- Svedin, C.G., Priebe, G., Wadsby, M., Jonsson, L., & Fredlund, C. (2015). *Unga sex och Internet – i en föränderlig värld*. Rapport. Linköpings: Linköpings Universitet.
- Landberg, Å., Svedin, C.G., Priebe, G., Wadsby, M., Jonsson, L., & Fredlund, C. (2015). *Det gäller en av fem – fakta om barn, sexuella övergrepp och sexuell exploatering i Sverige 2014*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Svedin, CG., Landberg, Å., & Jonsson, L.S. (2021). *Unga, sex oh Internet efter #metoo – om ungdomars sexualitet och utsatthet för sexuella övergrepp och sexuell exploatering i Sverige 2020/2021*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- ECPAT. (2021). "Allt som inte är ett ja är ett nej". *En rapport om barns utsatthet för sexualbrott i vardagen och vilka strategier de har för att skydda sig*. ECPAT Sverige.

- Jonsson, L., Cooper, K., Quayle, E., Svedin, C.G., & Hervy, K. (2015). *Young people who produce and send nude images: Context, Motivation and Consequences*. www.spirto.health.ed.ac.uk.
- *Mori, C., Choi, H.J., Temple, J.R., & Madigan, D. (2021). Patterns of Sexting and Sexual Behaviors in Youth: A Latent Class Analysis. *J Adolesc.*, *88*, 97–106. doi:10.1016/j.adolescence.2021.01.010.
- *Walker, K., Sleath, E., Hatcher, R.M., Hine, B., & Crookes, R.L. (2021). Nonconsensual Sharing of Private Sexually Explicit Media Among University Students. *Journal of Interpersonal Violence*, *36* (17-18): NP9078-NP9108.
- Dully, J., Walsh, K., Doyle, C., & O'Reilly, G. (2023). Adolescent experiences of sexting: A systematic review of the qualitative literature, and recommendations for practice. *Journal of Adolescence*, May 8. doi:10.1002/jad.12181.
- *Molla-Asparza, C., López-González, E., & Losilla, J-P. (2021). Sexting Prevalence and Socio-Demographic Correlates in Spanish Secondary School Students. *Sexual Research and Social Policy*, *18*, 97-111. doi:10.1007/s13178-020-00434-0.
- *Villacampa, C. (2017). Teen sexting: prevalence, characteristics and legal treatment. *The International Journal of Law, Crime and Justice*, *49*, 10-21. doi:10.1016/j.ijlcrj.2017.01.002.
- *Barroso, R., Marinho, A.R., Figueiredo, P., Ramião, E., & Silva, A.S. (2023). Consensual and Non-consensual Sexting Behaviors in Adolescence: A Systematic Review. *Adolescent Research Review*, *8*, 1-20. doi:10.1007/s40894-022-00199-0
- *Parti, K., Sanders, C.E., & Englander, E.K. (2023). Sexting at an Early Age: Patterns and Poor Health-Related Consequences of Pressured Sexting in Middle and High School *J Sch Health.*, *Jan*; *93*(1), 73–81. doi:10.1111/josh.13258
- Reed, E., Salazar, M., Behar, A.I., Agah, N., Silverman, J.G., Minnis, A.M., Rusch, M.L.A., & Raj, A. (2019). Cyber Sexual Harassment: Prevalence and associations with substance use, poor mental health, and STI history among sexual active adolescent girls. *Journal Adolescence*, *August* *75*, 53–62. doi:10.1016/j.adolescence.2019.07.005.
- *Lunde, C. & Joleby, M. (2021). Being Under Pressure to Sext: Adolescents' Experiences, Reactions, and Counter-Strategies. *Journal of Research on Adolescence*, *33*(1), 188–201. doi: 10.1111/jora.12797.
- Burén, J., & Lunde, C. (2018). Sexting among adolescents: A nuanced and gendered online challenge for young people. *Computers in Human Behavior*, *85*, 210–217.
- *Ševčíková, A. (2016). Girls' and boys' experience with teen sexting in early and late adolescence. *Journal of Adolescence*, *51*, 156-162. doi:10.1016/j.adolescence.2016.06.007
- *Stanley, N., Barter, C., Wood, M., Aghtaie, N., Larkins, C., Lanau, A., & Överlien, C. (2018). Pornography, Sexual Coercion and Abuse and Sexting in Young People's Intimate Relationships: A European Study. *Journal of Interpersonal Violence*, *33*(19), 3919-2944. doi: 10.1177/0886260521663204.
- *Morelli, M., Chirumbolo, A., Bianchi, D., Baiocco, R., Cattelino, E., Laghi, F., Sorokowski, P., Misiak, M., Dziekan, M., Hudson, H., Marshall, A., Nguyen, T., Mark, M., Kopecky, K., Sztokowski, R., Demirtaş, E.T., Van Ouytsel, J., Ponnet, K., Walrave, M., Zhu, T., Chen, Y., Liu, N.Z.X., Voiskounsky, A., Bogacheva, N., Ioannou, M., Synnott, J., Tzani-Pepelasis, K., Balakrishnan, V., Okumu, M., Small, E., Nikolova, S.P., & Michelle Drouin, M. (2020). The Role of HEXACO Personality Traits in Different Kinds of Sexting: A Cross-Cultural Study in 10 Countries. *Computers in Human Behaviour*, *113*, December 2020, 106502. doi:10.1016/j.chb.2020.106502
- *Wachs, S., Wright, M.F., & Wolf, K.D. (2017). Psychological Correlates of Teen Sexting in three Countries – Direct and Indirect Associations between Self-control, Self-esteem, and Sexting. *International Journal of Developmental Science*, *11*, 109-120. doi:10.3233/DEV-160212
- *Kim, S., Martin-Storey, A., Drossos, A., Barbosa, S., & Georgiades, K. (2020). Prevalence and Correlates of Sexting Behaviors in a Provincially Representative Sample of Adolescents. *The Canadian Journal of Psychiatry*, *65*(6), 401-408. doi:10.1177/0706743719895205
- *Noorishad, P-G. & Trotter, D. (2022). Investigating the relationship between sexting and sexual coercion. *Sexologies*, *31*, e8-e15. doi:10.1016/j.sexol.2021.11.004
- Finkelhor, D., Ormrod, R. K., & Turner, H. A. (2007). Re-victimization patterns in a national longitudinal sample of children and youth. *Child Abuse & Neglect*, *31*, 479-502.

- Ross, J., Drouin, M., & Coupe, A. (2019). Sexting coercion as a component of intimate partner polyvictimization. *J Interpers Violence*, 34, 2269-91. doi:10.1177/0886260516660300
- *Choi, H., van Ouytsel, J., & Temple, J.R. (2016). Association between Sexting and Sexual Coercion among Female Adolescents. *Journal of Adolescence*, 53, 164-168. doi:10.1016/j.adolescence.2016.10.005
- *Greene-Colozzi, A.A., Winters, G.M., Blasko, B., & Jeglic, E.J. (2020). Experiences and Perceptions of Online Sexual Solicitation and Grooming of Minors: A Retrospective Report. *Journal of Child Sexual Abuse*, 29,(7), 836-854. doi:10.1080/10538712.2020.9.1801938
- *Gámez-Gaudix, M. & Mateos-Pérez, E. (2019). Longitudinal and reciprocal relationships between sexting, online sexual solicitations, and cyberbullying among minors. *Computers in Human Behavior*, 94, 70-76. doi:10.1016/j.chb.2019.01.004
- *Marcum, C.D., Zaitzow, B.H., & Higgind, G.E. (2022). The role of sexting and related behaviors to victimization via nonconsensual pornography: an exploratory analysis of university students. *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research*, 14(1), 43-60.
- Konventionen om barnets rättigheter (1989). Nedladdad 07.08.23 från <https://unicef.se/barnkonventionen/las-texten>
- Powell, A., Scott, A.J., Flynn, A., & Henry, N. (2020). Image-Based Sexual Abuse: An International Study of Victims and Perpetrators. Summary Report. Melbourne: RMIT University. doi: 10.13140/RG.2.2.35166.59209
- Wittes, B., Poplin, C., Jurecic, Q., & Spera, C. (2016). *Sextortion: Cybersecurity, teenagers, and remote sexual assault*. Center for Technology Innovation at Brookings.
- Bates, S. (2017). Revenge Porn Mental Health: A Qualitative Analysis of the Mental Health Effects of Revenge Porn on Female Survivors. *Feminist Criminology*, 12(1), 22-42.
- Walker, K., & Sleath, E. (2017). A systematic review of the current knowledge regarding revenge pornography and non-consensual sharing of sexually explicit media. *Aggression and Violent Behavior*, 36, 9-24. doi:10.1016/j.avb.2017.06.010
- Patel, U. & Roesch, R. (2022). The Prevalence of Technology-Facilitated Sexual Violence: A Meta-Analysis and Systematic Review. *Trauma, Violence, & Abuse*, 23(2), 428-443.
- *Barroso, R., Ramião, E., Figueiredo, P., & Araújo, A.M. (2021). Abusive Sexting in Adolescence: Prevalence and Characteristics of Abusers and Victims. *Frontiers in Psychology*, 12-2021. doi:103389/fpsyg.2021.610474
- *Boer, S., Erdem, Ö., de Graaf, H., & Götz, H. (2021). Prevalence and Correlates of Sexting-Sharing Among a Representative Sample of Youth in the Netherlands. *Frontiers in Psychology*, 12:655796. doi: 10.3389/fpsyg.2021.655796
- *Wolak, J., Finkelhor, D., Walsh, W., & Treitman, L. (2018). Sextortion of Minors: Characteristics and Dynamics. *Journal of Adolescent Health*, 62, 72-79.
- *Sklenarova, H., Schulz, A., Schuhmann, P., Osterheider, M., & Neutze, J. (2018). Online sexual solicitation by adults and peers - Result from a population based German sample. *Child Abuse & Neglect*, 76, 225-236. doi:10.1016/j.chiabu.2017.11.005
- *Walsh, W.A. & Tener, D. (2022). "If you don't send me five other pictures I am going to post the photo online": A qualitative analysis of experiences of survivors of sextortion. *Journal of Child Sexual Abuse*, 31:4, 447-465. doi:10.1080/10538712.2022.2067093
- Svedin, CG., Priebe, G. Kapitel 3. Unga, sex och Internet, s32-147. I *Se mig. Unga om sex och Internet*. Ungdomsstyrelsens skrifter 2009:9. Ungdomsstyrelsen, 2009.
- Jonsson, L. & Svedin, C.G. (2017). *Barn utsatta för sexuella övergrepp på nätet. Fördjupningsrapport*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset/Barnafrid, Linköpings Universitet. Stockholm/Linköping.
- *Kocuturk, N. (2020). A Retrospective Study: According to Online News, the Victims, Perpetrators and Characteristics of Sexual Abuse at Schools. *Euroasian Journal of Educational research*, 86, 115-133. doi:10.14689/ejer.2020.86.6
- Landberg, Å., Svedin, CG., & Jonsson, L.S. (2022). *Det gäller en av fyra. Fakta om barn, sexuella övergrepp och sexuell exploatering i Sverige 2020-2021*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Averdijk M, Ribeaud D, Eisner M. Longitudinal Risk Factors of Selling and Buying Sexual Services Among Youths in Switzerland. *Arch Sex Behav*. 2020;4(49):1279–90.

- Koops, B.J. (2009). *Sex, kids and crime in cyberspace: Some reflections on crossing boundaries*. In A. R. Lodder, & A. Oskamp (Eds.), *Caught in the cyber crime act* (pp. 63–76). Deventer, The Netherlands: Kluwer.
- *Koops, T., Dekker, A., & Briken, P. (2018). Online sexual activity involving webcams. An overview of existing literature and implications for sexual boundary violations of children and adolescents. *Behavioral Science & the Law*, 36(2), 182–197. doi:10.1002/bsl.2333
- Jonsson, L., Svedin, C. G., & Hyden, M. (2014). "Without the Internet, I never would have sold sex": Young women selling sexonline. *Cyberpsychology*, 8(1). doi:10.5817/CP2014-1-4
- Donevan M. Syns man inte, finns man inte - Inblick i den svenska porrindustrin [Internet]. Stockholm; 2019. Available from: https://talita.se/assets/dokument/rapport_sv.pdf
- Urada L.A, Rusakova M, Odinkova V, Tsuyuki K, Raj A, Silverman J.G. (2019). Sexual exploitation as a Minor, Violence, and HIV/STI Risk among Women Trading Sex in St. Petersburg and Orenburg, Russia. *Int J Environ Res Public Health*, 16(22):1–14. doi/10.3390/ijerph16224343
- Waltman M. Pornografi och mäns våld mot kvinnor. In: *Porr och prostitution; en rapport om utsatthet och efterfrågan*. Stockholm: Unizon; 2016. p. 31–108.
- *Quayle, E., Jonsson, L.S., Cooper, K., Traynor, J., & Svedin, C.G. (2018). Children in Identified Sexual Images – Who Are they? Self- and Non-Self-Taken Images in the International Child Sexual Exploitation Image Database 2006–2015. *Child Abuse Review*, 27, 223-238.
- *Shor, E. (2019). Age, aggression, and Pleasure in Popular Online Pornographic Videos. *Violence Against Women*, 25(8), 1018-1036.
- *Salter, M. & Whitten, T. (2022). A Comparative Content Analysis of Pre-Internet and Contemporary Child Sexual Abuse Material. *Deviant Behavior*, 43(9), 1120-1134. doi:10.1080/01639625.2021.1967707
- Van Ouytsel, J., Walrave, M., Ojeda, M., Del Ray, R., & Ponnet, K. (2020). Adolescents' Sexy Self-Presentation on Instagram: An Investigation of Their Posting Behavior Using a Prototype Willingness Model Perspective. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17:8106.
- *Kusz, J. & Bouchard, M. (2020). Nymphet or Lolita? A Gender Analysis of Online Child Pornography Websites. *Deviant Behavior*, 41:6, 805-813.
- Maas, M.K., Cary, K.M., Clancy, E.M., Klettke, B., McCauley, H.L., & Temple, J.R. (2021). Slutpage Use Among U.S. College Students: The Secret and Social Platforms of Image-Based Sexual Abuse. *Archives of Sexual Behavior*, 50, 2203–2214
- *Tejeiro, R., Alison, L., Hendriks, E., Giles, S., Long, D., & Shipley, D. (2020). Sexual Behaviour in Indecent Images of Children: A Content Analysis. *International Journal of Cyber Criminology*, 14(1), 121-138. doi:10.5281/zenodo.3743390.
- Sciacca, B., Mazzone, A., Loftsson, M., O'Higgins Norman, & J. Foody, M. (2023). Nonconsensual Dissemination of Sexual Images Among Adolescents: Associations With Depression and Self-Esteem. *Journal of Interpersonal Violence*, 38(15-16), 9438-9464. doi: 10.1177/08862605231165777.
- Svedin, CG., Landberg, Å., & Jonsson, L. (2022). *Mer utsatta än andra - om våld och övergrepp mot barn med funktionsnedsättningar. En fördjupning från studien Unga, sex oh Internet efter #metoo*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset och Myndigheten för delaktighet.
- Kobulsky, J.M., Cederbaum, J.A., Wildfeuer, R., Grest, C.V., Clarke, L., & Kordic, T. (2022). Comparing the prevalence of sexual behaviors and victimization among adolescents based on child welfare system involvement. *Child Abuse & Neglect*, December (134), 105883. doi:10.1016/j.chiabu.2022.105883
- Gámez-Guadix, M., Almendros, C., Borrajo, E., & Calvete, E. (2015). *Prevalence and association of sexting and online sexual victimization among Spanish adults*. doi:10.1007/s13178-015-0186-9
- Gámez-Guadix, M., & de Santisteban, P. (2018). "Sex Pics?": Longitudinal predictors of sexting among adolescents. *Journal of Adolescent Health*, 63(5), 608–614. doi:10.1016/j.jadohealth.2018.05.032
- Van Ouytsel, J., Walrave, M., & Ponnet, K. (2020). An exploratory study of transactional sexting among high school students. *Journal of Adolescent Health*, 66(4), 510–513. doi:10.1016/j.jadohealth.2019.11.300

- Van Ouytsel, J., Walrave, M., & Ponnet, K. (2019). An exploratory study of sexting behaviors among heterosexual and sexual minority early adolescents. *Journal of Adolescent Health, 65*(5), 621–626. doi:10.1016/j.jadohealth.2019.06.003
- *Foody, M., Mazzone, A., Laffan, D.A., Loftsson, M., & O'Higgins Norman, J. (2021). "It's not just sexy pics": An investigation into sexting behaviour and behavioural problems in adolescents. *Computers in Human Behavior, 117*, 106662.
- Chong, E. S. K., Zhang, Y., Mak, W. W. S., & Pang, I. H. Y. (2015). *Social media as social capital of LGB individuals in Hong Kong : Its relations with group membership , stigma , and mental.* doi:10.1007/s10464-014-9699-2
- *Van Ouytsel, J., Walrave, M., De Marez, L., Vanhaelewyn, B., & Ponnet, K. (2020). A first investigation into gender minority adolescent's sexting experiences. *Journal of Adolescence, 84*, 213-218. doi:10.1016/j.adolescence.2020.09.007.
- Mori, C., Temple, J.R., Browne, D., & Madigan, S. (2019). Association of Sexting With Sexual Behaviors and Mental Health Among Adolescents. A Systematic Review and Meta-analysis. *JAMA Pediatr., 173*(8): 770-779. doi:10.1001/jamapediatrics.2019.1658
- *Gassó, A.M., Klettke, B., Agustina, J.R., & Montiel, I. (2019). Sexting, Mental Health, and Victimization Among Adolescents: A Literature Review. *Int. J. Environ. Res. Public Health, 16*, 2364; doi:10.3390/ijerph16132364
- Lu, Y., Baumler, E., & Temple, J.R. (2021). Multiple Forms of Sexting and Associations with Psychosocial Health in Early Adolescents. *Int. J. Environ. Res. Public Health, 18*, 2760. doi.org/10.3390/ijerph18052760
- Klettke, B., Hallford, D.J., Clancy, E., Mellor, D.J., & Toumbourou. (2019). Sexting and Psychological Distress: The role of Unwanted and Coerced Sexes. *Cyberpsychol. Behav. Soc. Netw. Apr; 22*(4):237-242. doi:10.1089/cyber.2018.0291.
- *Doyle, C., Douglas, E., O'Reilly, G. (2021). The outcomes of sexting for children and adolescents: A systematic review of the literature. *Journal of Adolescence, 92*, 86-113. doi:10.1016/j.adolescence.2021.08.009
- *Morelli, M., Bianchi, D., Baiocco, R., Pezzuti, L., & Chirumbolo, A. (2017). Sexting Behaviors and Cyber Pornography Addiction Among Adolescents: the Moderating Role of Alcohol Consumption. *Sex Res Soc Polic, 14*, 113-121. doi:10.1007/s13178-016-0234-0
- Freyd, J.J., Klest, B., & Allard, C.B. (2005). Betrayal trauma: relationship to physical health, psychological distress, and a written disclosure intervention. *J Trauma Dissociation, 6*(3), 83-104. doi:10.1300/J229v06n03_04
- Tang, S.S.S. & Freyd, J.J. (2012). Betrayal trauma and gender differences in posttraumatic stress. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice and Policy, 4*(5), 469-478. doi/10.1037/a0025765
- *Gewirtz-Meydan, A., Walsh, W., Wolak, J., & Finkelhor, D. (2018). The complex experience of child pornography survivors. *Child Abuse & Neglect, 80*, 238-248. doi:10.1016/j.chiabu.2018.03.031
- Jonsson, L. S., Fredlund, C., Priebe, G., Wadsby, M., & Svedin, C. G. (2019). Online sexual abuse of adolescents by a perpetrator met online: A cross-sectional study. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health, 13*(1), 32. doi:10.1186/s13034-019-0292-1
- *Say, G.N., Babadağı, Z., Karabekiroğlu, K., Yüce, M., & Akbas, S. (2015). Abuse Characteristics and Psychiatric Consequences Associated with Online Sexual Abuse. *Cyberpsychol Behav Soc Netw., 18*(6), 333-6. doi:10.1089/cyber.2014.0494
- *Joleby, M., Lunde, C., Landström, S., & Jonsson, L. (2020). "All of me is completely different": Experiences and consequences among victims of technology- assisted child sexual abuse. *Frontiers in Psychology, 11*, 606218. doi:10.3389/fpsyg.2020.606218
- Joleby, M., Landström, S., Lunde, C., & Jonsson, L.S. (2021). Experiences and psychological health among children exposed to online child sexual abuse: A mixed methods study of court verdicts. *Psychology, Crime and Law, 27*(2), 159–181. doi:10.1080/1068316X.2020.1781120
- Sylwander, K.R., Vervik, A-K. & Greijer, S. (2021). *Online child sexual exploitation and abuse: A review of Norwegian case law.* Oslo: ECPAT Norway.

- *Van Ouytsel, J., Lu, Y., & Temple, J. (2022). An Exploratory Study of Online Early Sexual Initiation Through Pressured and Unwanted Sexting. *J Sex Res., July* ; 59(6): 742–748. doi:10.1080/00224499.2021.1963650.
- *Lan, YT., Pan, YC., & Lin, YH. (2022). Association between adolescents' problematic online behaviors and self-harm risk. *Journal of affective disorders, 15*;317:46-51. doi:10.1016/j.jad.2022.08.073
- *Mori, C., Park, J., Temple, J.R., & Madigan, S. (2022). Are Youth Sexting Rates Still on the Rise? A Meta-analytic Update. *The Journal of adolescent health, April* 70(4), 531-539. doi:10.1016/j.jadohealth.2021.10.026
- *Englander, E.K. & McCoy M. (2017). Pressured Sexting and Revenge Porn in a Sample of Massachusetts Adolescents. *International Journal of Technoethics, 8*(2), 16-25. doi:10.4018/IJT.2017070102
- *Rowse, J., Mullane, S., Bassed, R., & Tully, J. (2022). Technology-facilitated sexual assault in children and adolescents; is there a cause for concern? Fourteen years of experience at a metropolitan forensic paediatric medical service. *Journal of Paediatrics and Child Health 58*, 409–414. doi:10.1111/jpc.15724
- Finkelhor, D., Walsh, K., Jones, L., Mitchell, K., & Collier, A. (2021). Youth Internet Safety Education: Aligning Programs With Evidence Base. *Trauma, Violence & Abuse, 22*(5), 1233-1247. doi:10.1177/1524838020916257.
- Landberg, Å. & Svedin, C.G. (2013). Inuti ett Barnhus. En kvalitetsgranskning av 23 svenska verksamheter. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Siftelsen Allmänna Barnhuset. (2019). Det fjärde rummet - en modell för stöd och behandling för barn som utsatts för våld och övergrepp. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset.

Statens offentliga utredningar 2023

Kronologisk förteckning

1. Skärpta straff för flerfaldig brottslighet. Ju.
2. En inre marknad för digitala tjänster – ansvarsfordelning mellan myndigheter. Fi.
3. Nya regler om nödlidande kreditavtal och inkassoverksamhet. Ju.
4. Posttjänst för hela slanten. Finansieringsmodeller för framtidens samhällsomfattande posttjänst. Fi.
5. Från delar till helhet. Tvångsvården som en del av en sammanhållen och personcentrerad vårdkedja. S.
6. En lag om tilläggs-skatt för företag i stora koncerner. Fi.
7. På egna ben. Utvecklad samverkan för individers etablering på arbetsmarknaden. A.
8. Arbetslivskriminalitet – arbetet i Sverige, en bedömning av omfattningen, lärdomar från Danmark och Finland. A.
9. Ett statligt huvudmannaskap för personlig assistans. Ökad likvärdighet, långsiktighet och kvalitet. S.
10. Tandvårdens stöd till våldsutsatta patienter. S.
11. Tillfälligt miljötillstånd för samhällsviktig verksamhet – för ökad försörjningsberedskap. KN.
12. Förstärkt skydd för demokratin och domstolarnas oberoende. Ju.
13. Patientöversikter inom EES och Sverige. S.
14. Organisera för hållbar utveckling. KN.
15. Förnybart i tanken. Ett styrmedelsförslag för en stärkt bioekonomi. LI.
16. Staten och betalningarna. Del 1 och 2. Fi.
17. En tydligare bestämmelse om hets mot folkgrupp. Ju.
18. Värdet av vinden. Kompensation, incitament och planering för en hållbar fortsatt utbyggnad av vindkraften. Del 1 och 2. KN.
19. Statlig forskningsfinansiering. Underlagsrapporter. U.
20. Förbud mot bottenfrålning i marina skyddade områden. LI.
21. Informationsförsörjning på skolområdet. Skolverkets ansvar. U.
22. Datalagring och åtkomst till elektronisk information. Ju.
23. Ett modernare socialförsäkringsskydd för gravida. S.
24. Etablering för fler – jämställda möjligheter till integration. A.
25. Kunskapskrav för permanent uppehållstillstånd. Ju.
26. Översyn av entreprenörsansvaret. A.
27. Kamerabevakning för ett bättre djurskydd. LI.
28. Samhället mot skolattacker. U.
29. Varje rörelse räknas – hur skapar vi ett samhälle som främjar fysisk aktivitet? S.
30. Ett trygghetssystem för alla. Nytt regelverk för sjukpenninggrundande inkomst. S.
31. Framtidens yrkeshögskola – stabil, effektiv och hållbar. U.
32. Biometri – för en effektivare brottsbekämpning. Ju.
33. Ett förbättrat resegarantisystem. Fi.
34. Bolag och brott – några åtgärder mot oseriösa företag. Ju.
35. Nya regler om hållbarhetsredovisning. Ju.
36. Genomförande av minimilöne-direktivet. A.

37. Förstärkt skydd för den personliga integriteten. Behovet av åtgärder mot oskuldskontroller, oskuldssintyg och oskuldssingrepp samt omvändelseför-sök. Ju.
38. Ett förstärkt konsumentskydd mot riskfylld kreditgivning och överskuldssättning. Fi.
39. En inre marknad för digitala tjänster – kompletteringar och ändringar i svensk rätt. Fi.
40. Förbättrade möjligheter för barn att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen. S.
41. Förutsättningarna för en ny kollektiv-avtalad arbetslöshetsförsäkring. A.
42. Ett modernare regelverk för legalise-ringar, apostille och andra former av intyganden. UD.
43. En samordnad registerkontroll för upphandlande myndigheter och enheter. Fi.
44. En översyn av regleringen om frihets-berövande påföljder för unga. Ju.
45. Övergångsrestriktioner – ökat förtroende för offentlig verk-samhet. Fi.
46. Jakt och fiske i renbetesland. LI.
47. En utvecklad arbetsgivardeklaration – åtgärder mot missbruk av välfärdssystemen. Fi.
48. Rätt förutsättningar för sjukskriv-ning. S.
49. Skyddet för EU:s finansiella intressen. Ändringar och kompletteringar i svensk rätt. Fi.
50. En modell för svensk försörjnings-beredskap. Fö.
51. Signalspaning i försvars-underrättelseverksamhet – frågor med anledning av Europadomstolens dom. Fö.
52. Ett stärkt och samlat skydd av välfärdssystemen. S.
53. En ändamålsenlig arbetsskadeförsäk-ring – för bättre ekonomisk trygghet, kunskap och rättssäkerhet. Volym 1 och 2. S.
54. Centraliseringen av administrativa tjänster till Statens servicecenter – en utvärdering. Fi.
55. Vem äger fastigheten. Ju.
56. Några smittskyddsfrågor inom social-tjänsten och socialförsäkringen. S.
57. Åtgärder för tryggare bostadsområden. Ju.
58. Kultursamhället – utvecklad sam-verkan mellan stat, region och kommun. Ku.
59. Ny myndighetsstruktur för finansiering av forskning och innovation. U.
60. Utökade möjligheter att använda preventiva tvångsmedel 2. Ju.
61. En säker och tillgänglig statlig e-legitimation. Fi.
62. Vi kan bättre!
Kunskapsbaserad narkotikapolitik med liv och hälsa i fokus. S.
63. Sveriges säkerhet i etern. Ku.
64. Ett förändrat regelverk för framtidens el- och gasnät. KN.
65. Bättre information om hyresbostäder. Kartläggning av andrahands-marknaden och ett förbättrat lägen-hetsregister. LI.
66. För barn och unga i samhällsvård. S.
67. Anonyma vittnen. Ju.
68. Som om vi aldrig funnits – exkludering och assimilering av tornedalingar, kväner och lantalaiset. Aivan ko meitä ei olis ollukhaan – eksklyteerinki ja assimileerinki tornionlaaksolaisista, kväänistä ja lantalaisista. *Slutbetänkande*. Som om vi aldrig funnits. Vår sanning och verklighet. Aivan ko meitä ei olis ollukhaan. Meän tottuus ja toelisuus. *Intervjuberättelser*. Som om vi aldrig funnits. Tolv tematiska forskarrapporter. Aivan ko meitä ei olis ollukhaan. Kakstoista temattista tutkintoraporttia. *Forskarrapporter*. Ku.
69. Ökat informationsflöde till brottsbekämpningen. En ny huvud-regel. Ju.

70. Ordning och reda – förstärkt och tillförlitlig byggkontroll. LI.
71. Speciallivsmedel till barn inom öppen hälso- och sjukvård. S.
72. En enklare hantering av vattenfrågor vid planläggning och byggande. LI.
73. Genomförandet av vaccineringen mot sjukdomen covid-19 – en utvärdering. S.
74. Förenklade förutsättningar för ett hållbart vattenbruk. LI.
75. Stärkt konstitutionell beredskap. Ju.
76. Vidareanvändning av hälsodata för vård och klinisk forskning. S.
77. Behörig myndighet enligt EU:s avskogningsförordning. LI.
78. Hemlig dataavläsning – utvärdering och permanent lagstiftning. Ju.
79. Arbetsrätten under krig och krigsfara. A.
80. Ett starkare straffrättsligt skydd – mot sexuella kränkningar, bedrägerier i vissa fall och brott med hatmotiv avseende kön. Ju.
81. Ett enklare bilstöd. S.
82. Ökad kontroll över tandvårdssektorn. S.
83. Samordnat juridiskt stöd och vägledning för hälso- och sjukvårdens digitalisering. S.
84. En hållbar bioekonomistrategi – för ett välmående fossilfritt samhälle. LI.
85. Långtidsutredningen 2023. Finanspolitisk konjunkturstabilisering. *Huvudbetänkande*. Fi.
86. Trends in GDP Growth and its Driving Factors. *Bilaga 1 till Långtidsutredningen 2023*. Fi.
87. Drivkrafter bakom globala trender i den neutrala räntan. *Bilaga 2 till Långtidsutredningen 2023*. Fi.
88. Ränte-tillväxt-differensen – utveckling och drivkrafter. *Bilaga 3 till Långtidsutredningen 2023*. Fi.
89. Makrotillsynsregleringar och finansiell stabilitet. *Bilaga 4 till Långtidsutredningen 2023*. Fi.
90. Samspelet mellan finans- och penningpolitik i Sverige. *Bilaga 5 till Långtidsutredningen 2023*. Fi.
91. Penning- och finanspolitisk konjunkturstabilisering. *Bilaga 6 till Långtidsutredningen 2023*. Fi.
92. Nytt ramverk för finanspolitiken. *Bilaga 7 till Långtidsutredningen 2023*. Fi.
93. Budgetprocessen i det finanspolitiska ramverket. *Bilaga 8 till Långtidsutredningen 2023*. Fi.
94. Förändring genom försök. Försöksverksamhet i den kommunala sektorn. Fi.
95. Uppföljning för utveckling – ett hållbart system för samlad kunskap om villkoren för barn och elever med funktionsnedsättning i förskola och skola. U.
96. En reform för datadelning. Fi.
97. Ut ur utsatthet. A.
98. Sexuellt utnyttjande i pornografiska syften – våldsutsatthet som behöver synliggöras. Vol. 1 och 2: Forskningsbilaga. A.

Statens offentliga utredningar 2023

Systematisk förteckning

Arbetsmarknadsdepartementet

- På egna ben.
Utvecklad samverkan för individers etablering på arbetsmarknaden. [7]
- Arbetslivskriminalitet – arbetet i Sverige, en bedömning av omfattningen, lärdomar från Danmark och Finland. [8]
- Etablering för fler – jämställda möjligheter till integration. [24]
- Översyn av entreprenörsansvaret. [26]
- Genomförande av minimilönedirektivet. [36]
- Förutsättningarna för en ny kollektivavtalad arbetslöshetsförsäkring. [41]
- Arbetsrätten under krig och krigsfara. [79]
- Ut ur utsatthet. [97]
- Sexuellt utnyttjande i pornografiska syften – våldsutsatthet som behöver synliggöras. Vol. 1 och 2: Forskningsbilaga. [98]

Finansdepartementet

- En inre marknad för digitala tjänster – ansvarsfördelning mellan myndigheter. [2]
- Posttjänst för hela slanten.
Finansieringsmodeller för framtidens samhällsomfattande posttjänst. [4]
- En lag om tilläggsskatt för företag i stora koncerner. [6]
- Staten och betalningarna. Del 1 och 2. [16]
- Ett förbättrat resegarantisystem. [33]
- Ett förstärkt konsumentskydd mot riskfylld kreditgivning och överskuldssättning. [38]
- En inre marknad för digitala tjänster - kompletteringar och ändringar i svensk rätt. [39]
- En samordnad registerkontroll för upphandlande myndigheter och enheter. [43]

- Övergångsrestriktioner – ökat förtroende för offentlig verksamhet. [45]
- En utvecklad arbetsgivardeklaration – åtgärder mot missbruk av välfärdssystemen. [47]
- Skyddet för EU:s finansiella intressen. Ändringar och kompletteringar i svensk rätt. [49]
- Centraliseringen av administrativa tjänster till Statens servicecenter – en utvärdering. [54]
- En säker och tillgänglig statlig e-legitimation. [61]
- Långtidsutredningen 2023. Finanspolitisk konjunkturstabilisering. *Huvudbetänkande*. [85]
- Trends in GDP Growth and its Driving Factors. *Bilaga 1 till Långtidsutredningen 2023*. [86]
- Drivkrafter bakom globala trender i den neutrala räntan. *Bilaga 2 till Långtidsutredningen 2023*. [87]
- Ränte-tillväxt-differensen – utveckling och drivkrafter. *Bilaga 3 till Långtidsutredningen 2023*. [88]
- Makrotillsynsregleringar och finansiell stabilitet. *Bilaga 4 till Långtidsutredningen 2023*. [89]
- Samspelet mellan finans- och penningpolitik i Sverige. *Bilaga 5 till Långtidsutredningen 2023*. [90]
- Penning- och finanspolitisk konjunkturstabilisering. *Bilaga 6 till Långtidsutredningen 2023*. [91]
- Nytt ramverk för finanspolitiken. *Bilaga 7 till Långtidsutredningen 2023*. [92]
- Budgetprocessen i det finanspolitiska ramverket. *Bilaga 8 till Långtidsutredningen 2023*. [93]
- Förändring genom försök.
Försöksverksamhet i den kommunala sektorn. [94]

En reform för datadelning. [96]

Försvarsdepartementet

En modell för svensk försörjningsberedskap. [50]

Signalspaning i försvarsunderrättelseverksamhet
– frågor med anledning av Europadomstolens dom. [51]

Justitiedepartementet

Skärpta straff för flerfaldig brottslighet. [1]

Nya regler om nödlidande kreditavtal och inkassoverksamhet. [3]

Förstärkt skydd för demokratin och domstolarnas oberoende. [12]

En tydligare bestämmelse om hets mot folkgrupp. [17]

Datalagring och åtkomst till elektronisk information. [22]

Kunskapskrav för permanent uppehållstillstånd. [25]

Biometri – för en effektivare brottsbekämpning. [32]

Bolag och brott – några åtgärder mot oseriösa företag. [34]

Nya regler om hållbarhetsredovisning. [35]

Förstärkt skydd för den personliga integriteten. Behovet av åtgärder mot oskuldskontroller, oskuldssintyg och oskuldssingrepp samt omvändelseförsök. [37]

En översyn av regleringen om frihetsberövande påföljder för unga. [44]

Vem äger fastigheten. [55]

Åtgärder för tryggare bostadsområden. [57]

Utökade möjligheter att använda preventiva tvångsmedel 2. [60]

Anonyma vittnen. [67]

Ökat informationsflöde till brottsbekämpningen. En ny huvudregel. [69]

Stärkt konstitutionell beredskap. [75]

Hemlig dataavläsning – utvärdering och permanent lagstiftning. [78]

Ett starkare straffrättsligt skydd – mot sexuella kränkningar, bedrägerier i vissa fall och brott med hatmotiv avseende kön. [80]

Klimat- och näringslivsdepartementet

Tillfälligt miljötillstånd för samhällsviktig verksamhet
– för ökad försörjningsberedskap. [11]

Organisera för hållbar utveckling. [14]

Värdet av vinden. Kompensation, incitament och planering för en hållbar fortsatt utbyggnad av vindkraften. Del 1 och 2. [18]

Ett förändrat regelverk för framtidens el- och gasnät. [64]

Kulturdepartementet

Kultursamhället – utvecklad samverkan mellan stat, region och kommun. [58]

Sveriges säkerhet i etern. [63]

Som om vi aldrig funnits
– exkludering och assimilering av tornedalingar, kväner och lantalaiset. Aivan ko meitä ei olis ollukhaan – eksklyteerinki ja assimileerinki tornionlaaksolaisista, kväänistä ja lantalaisista. *Slutbetänkande*. Som om vi aldrig funnits. Vår sanning och verklighet. Aivan ko meitä ei olis ollukhaan. Meän tottuus ja toelisuus.

Intervjuberättelser.

Som om vi aldrig funnits.

Tolv tematiska forskarrapporter.

Aivan ko meitä ei olis ollukhaan.

Kakstoista temattista tutkintoraporttia.

Forskarrapporter. [68]

Landsbygds- och infrastrukturdepartementet

Förnybart i tanken. Ett styrmedelsförslag för en stärkt bioekonomi. [15]

Förbud mot bottenrålning i marina skyddade områden. [20]

Kamerabevakning för ett bättre djurskydd. [27]

Jakt och fiske i renbetesland. [46]

Bättre information om hyresbostäder.
Kartläggning av andrahands-
marknaden och ett förbättrat lägen-
hetsregister. [65]

Ordning och reda – förstärkt och tillförlit-
lig byggkontroll. [70]

En enklare hantering av vattenfrågor vid
planläggning och byggande. [72]

Förenklade förutsättningar
för ett hållbart vattenbruk. [74]

Behörig myndighet enligt EU:s
avskogningsförordning. [77]

En hållbar bioekonomistategi.
– för ett välmående fossilfritt samhälle.
[84]

Socialdepartementet

Från delar till helhet. Tvångsvården
som en del av en sammanhållen och
personcentrerad vårdkedja. [5]

Ett statligt huvudmannskap
för personlig assistans.
Ökad likvärdighet, långsiktighet
och kvalitet. [9]

Tandvårdens stöd till våldsutsatta
patienter. [10]

Patientöversikter inom EES och Sverige.
[13]

Ett modernare socialförsäkringsskydd för
gravida. [23]

Varje rörelse räknas – hur skapar vi ett
samhälle som främjar fysisk aktivitet?
[29]

Ett trygghetssystem för alla. Nytt
regelverk för sjukpenninggrundande
inkomst. [30]

Förbättrade möjligheter för barn att
utkräva sina rättigheter enligt barn-
konventionen. [40]

Rätt förutsättningar för sjukskrivning. [48]

Ett stärkt och samlat skydd
av välfärdssystemen. [52]

En ändamålsenlig arbetsskadeförsäkring
– för bättre ekonomisk trygghet,
kunskap och rättssäkerhet. Volym 1
och 2. [53]

Några smittskyddsfrågor inom social-
tjänsten och socialförsäkringen. [56]

Vi kan bättre!
Kunskapsbaserad narkotikapolitik med
liv och hälsa i fokus. [62]

För barn och unga i samhällsvård. [66]

Speciallivsmedel till barn inom öppen
hälso- och sjukvård. [71]

Genomförandet av vaccineringen mot
sjukdomen covid-19 – en utvärdering.
[73]

Vidareanvändning av hälsodata för vård
och klinisk forskning. [76]

Ett enklare bilstöd. [81]

Ökad kontroll över tandvårdssektorn. [82]

Samordnat juridiskt stöd
och vägledning för hälso-
och sjukvårdens digitalisering. [83]

Utbildningsdepartementet

Statlig forskningsfinansiering.
Underlagsrapporter. [19]

Informationsförsörjning på skolområdet.
Skolverkets ansvar. [21]

Samhället mot skolattacker. [28]

Framtidens yrkeshögskola
– stabil, effektiv och hållbar. [31]

Ny myndighetsstruktur för finansiering av
forskning och innovation. [59]

Uppföljning för utveckling – ett håll-
bart system för samlad kunskap om
villkoren för barn och elever med
funktionsnedsättning i förskola och
skola. [95]

Utrikesdepartementet

Ett modernare regelverk för legaliseringar,
apostille och andra former av intygan-
den. [42]